

ספר
דף על הדף
על מסכת יבמות
פרק ראשון

דף ב' ע"א

במשנה: חמש עשרה נשים פוטרות צרותיהן וצרות צרותיהן מן החליצה ומן היבום וכו' וא"ל הן בתו וכו'.

כתבו בחלקת מחוקק (אהע"ז סי' מד ס"ק יג) והבית שמואל (שם ס"ק טז) דאם היה לאח המת כמה נשים וביניהם חציה שפחה וחציה בת חורין, אף שהחציה שפחה וחציה בת חורין זקוקה ליבום, מ"מ ביאתה וחליצתה אינה פוטרת את שאר הנשים, כיון דבשאר הנשים הוי קידושין גמורים ובזו אין הקידושין גמורים, א"כ איך תפטור ביאה וחליצה שלה את שאר הנשים עיי"ש.

וכתב המנחת חינוך (מצוה תקצח אות א) דלפי דבריהם הוא הדין כאשר החציה שפחה וחציה בת חורין היתה ערוה על היבם, כגון שנשא אחותה, היא עצמה ודאי שפטורה מן החליצה ומן היבום, דהשתא אשה גמורה פטורה כאשר היא ערוה, כ"ש היא שלא היה לה קידושין גמורים, אך מ"מ הצרות שלה לא נפטרו, דצרת ערוה שהיתה אשתו גמורה הוי גזירת הכתוב דפוטרת, אבל כאן דאינה אשתו גמורה, א"כ

כמו דאין ביאתה וחליצתה פוטרת את הצרות, ה"ה דאין בה כח לדחות הצרות משום צרת ערוה, דאינה צרה גמורה.

ובן כתב גם באבני מלואים (אהע"ז שם ס"ק ה), וציין לדבריו במנחת חינוך שם עיי"ש.

★★

במשנה: חמש עשרה נשים פוטרות צרותיהן

בקונטרס קבא דקשייתא (קושיא פ"ד) הקשה הגאון בעל חלקת יואב זצ"ל לשיטת הגאונים (בטור אה"ע סי' קנ"ז) דמומר לעכו"ם אינו זוקק ליבום, ואם חזר אח"כ בתשובה כתב באור זרוע (סי' תר"ה) דשוב אינו זוקק מטעם כל יבמה שאין אני קורא וכו', א"כ למה לא חשבה המשנה בין ט"ו עריות אשת אח מן האב דפוטרת צרתה, כגון במומר לעכו"ם ששב בתשובה והי' לו אשה אחרת, ואדרבא אשת אחיו מאביו נחשב בהדי שש עריות דלא משכחת לפטור צרתה, והגם שהתוס' (יבמות ל"ב.) ד"ה לא בעי הקשו כעיי"ז דמשכחת באשת אחיו מן האב מכח כל יבמה וכו', ותירצו מכח דבא מאחות אשה, אבל הקושיא שהקשיתי קשה, דמומר ועכו"ם ליכא שום איסור אחר רק אשת אח מן האב, ולומר

דהוא בכלל אשת אחיו שלא הי' בעולמו הוא דוחק גדול, ואין ענין לו וצ"ע עכ"ל החלק"י.

ובקונטרם קב ונקי [מובא בקבא דקשייתא ח"ג] מפרש הקושיא וז"ל דלהגאונים משכחת דאשת אחיו מהאב יפטור צרתה כגון בג' אחיו ואחד מת בלא זרע ונפלה לשני האחיין רק משום דאחד מומר יבמה השני, ואח"ז עשה המומר תשובה ומת השני ונפלו עתה שניהם אשת אח אחד ושני לפני המומר, ומתוך שהראשונה אסורה לו משום דהיתה אסורה לו בשעת נפילה ראשונה פוטרת גם צרתה, כן הוא הקושיא ודו"ק

ובקונטרם קשות מיושב כתב די"ל דשפיר הוא בכלל א"א שלא היתה בעולמו ואינו דוחק, כי בספר רביד הזהב פר' תצא בד"ה אחים הביא דמהירושלמי נראה לפי הגאונים המובאים במרדכי בפ' החולין דאין המומר זוקק ליבום מטעם שאין ישיבתם יחד, ועיינתי במרדכי שם וראיתי הטעם משום דלאו אחיו הוא יע"ש וא"כ כשחזר בתשובה אח"כ הוי שפיר אשת אחיו שלא הי' בעולמו. ועי' בב"י (יו"ד סי' רס"ו) דבכל עובר עבירה להכעיס לאו אחיו הוא ע"ש עכ"ד

★★

תוד"ה ואחות אשתו אין להקשות דנדה תאסר ליבם
כו' אבל נדה לכ"ע אסירא כו'.

בתרומת הדשן (סי' רי"ט) דן לגבי אשה נשואה שנשתמדה ולא נתגרשה מבעלה, ונשא עליה אשה אחרת, ומת בעלה בלי בנים אי יש עליה זיקת יבום, שהרי צרתה, דהיינו המומרת אסורה אכו"ע, והו"ל צרת סוטה. והביא שכן פסק גדול א' (- מהרי"ו סי' פ"ח) דפטורה גם מחליצה.

וכתב בתרומת הדשן דלא דמי, דהרי בשעת נישואי' היתה מותרת, ואח"כ נאסרה לא רק איבם אלא אכולי עמה, והרי תוס' כתבו כאן בחד תירוצא דנדה לא נפטרה מיבום וחליצה כיון דבשעת איסורה אסורה אכולי עלמא, ואח"כ יכולה להטהר, וה"נ משומדת זו, בשעת מומרה אסורה אכו"ע, ואח"כ אם תחזור בתשובה שרי לכו"ע, וכ"פ הרמ"א אה"ע סי' קע"ג סי"א, עיי"ש בנוש"כ, ועשו"ת אחיעזר ח"א סי' ב' ובהג"ה שם מה שהאריך בדברי תירוצי' התוס' כאן.

★★

תוד"ה ואחות אשתו אין להקשות דנדה תאסר ליבם
אע"פ שמטהרה אח"כ, כמו אחות אשתו כו' אבל נדה לכ"ע אסירא ואפילו בנדחה משמע כו' דקני ל"ה.

בשו"ת הגרעק"א (ח"ג סי' מ"ה) הביא מש"כ הב"ש (סוס"י קס"א) ביבמה שנפלה לפני שני אחים, אחד גדול שהוא נשוי, והשני קטן שאינו נשוי, דאע"ג דבעלמא מצוה בגדול לייבם וכן לחלוץ, הכא יש לו להקטן לחלוץ, דיש חסרון בחליצת הגדול משום דכל שאינו עולה לייבום, מחמת חרם דרבינו גרשם שלא ישא ב' נשים, אינו עולה לחליצה, והוי חשש חליצה פסולה, לכן י"ל לקטן לחלוץ.

והק' הגרעק"א דהא קיי"ל דהנודרת הנאה מיבם לא מיקרי מחמת זה אינו עולה ליבום כיון דאסורה מחמת דבר אחר, וא"כ ה"נ אם עבר ובעלה עבר על איסור חרם ושבועה ולא על איסור אשת אח.

והביא מש"כ הבית שמואל גופי' בסי' קס"ה (סק"ד) לחלק בין נדר לחרם דרבינו גרשם, דנדר יש היתר לאיסורו, משא"כ בחרד"ג א"א להשאל על חרם זה.

אל"א שתמה הגרעק"א דמדברי התוס' כאן מבואר דהטעם דבנדה ל"א שאינה עולה ליבום, כיון שאם בעלה קנאה, וה"נ לגבי חרד"ג אם בעלה קנאה דאיסור אחר רביעא לה.

בבית מאיר (סי' קס"ב) וכן בחזון איש (סי' קכ"ב סקי"ג) גם כן העירו על דברי הב"ש ממש"כ הרשב"א כאן בסוגיין דהטעם דבמודרת הנאה מיקרי עולה ליבום כיון דאיסור אחר רמי' עלה ולא קלשא זיקתה, וטעם זה שייך גם לגבי חרם דרבינו גרשם דהוי איסור אחר.

★★

תוד"ה ואחות אשתו

התוס' כתבו דלענין נדה ל"ש לומר כלל זה שכל שאין אני קורא בה בשעת נפילה, משום שנדה אינה אסורה דוקא על היבם אלא על כו"ע ע"כ.

בשו"ת חכם צבי (סי' א') השיג על המהרי"ט שכתב בתשובה (אה"ע סי' ט"ז) בשם הראנ"ח דאונן אינו חולץ משום דחליצה היא מ"ע, ואונן הא פטור מכל המצות, וע"ז השיג בחכ"צ דא"כ גם יבמו דאונן אינו יבום, דהא יבום נמי

דף ב' ע"ב

במשנה: או שנמצאו איילוניות.

כתבו התוס' (ד"ה או שנמצאו): תימה דאמרין פרק האשה בתרא קטן וקטנה לא חולצין ולא מייבמין כו' ואמאי תתייבם ממה נפשך דאם אינה איילונית שפיר מייבם, ואם היא איילונית, נמי שרי, דלא היתה אשת אחיו כו'. והר"א מבורגוילא תירץ דאיירי בנמצאת איילונית בחיי האח והקפיד, אבל לאחר מיתה דלמא אם הי' האח קיים לא הי' מקפיד עכ"ל.

בשער המלך (הל' מקואות פ"י ה"ו) תמה על תירוצם, דעדיין תתייבם ממ"נ. דהו"ל ס"ס, ספק אם היא איילונית או לא, ואפילו אם ת"ל שהיא איילונית, דלמא אם הי' הבעל קיים הי' מקפיד ונמצא שלא היתה אשת אחיו מעולם.

וכתב דמזה מוכרח דתוס' ס"ל כדעת הרשב"א בחידושו (חולין מ"ו ע"ב ונ"ג ע"ב) דס"ס דשרי הוא רק היכי דאי אפשר לברר, אבל היכי דאפשר לברר לא מהני ספק ספקא, ולפ"ז מיושב דהכא נמי לא שרינן מטעם ס"ס, כיון דלאחר זמן אפשר להתברר דתמצא איילונית, ובכה"ג אין ס"ס מתיר.

יש להעיר בזה דבשו"ת נו"ב (מהדו"ק יו"ד סי' מ"ג) נקט דהא דס"ס דאפשר להתברר אסור הוא רק אם שני הספקות יכולים להתברר, אבל אם רק ספק א' יכול להתברר והספק השני ישאר בעינו שרי, והרי הכא אמנם הספק אם תמצא איילונית יכול להתברר, אבל הספק אם האח הי' מקפיד, לעולם לא יתברר, ומ"מ כתב השעה"מ דאסור.

ועיין בענין זה דס"ס שרק ספק א' יכול להתברר בפתחי תשובה יו"ד סי' ק"י כללי ס"ס (ס"ק ל"ה) ושדי חמד (מערכת ס' כלל כ"ט).

בגמ': אי הכי ליתני חמותו ברישא

הגאון הנצי"ב במרומי שדה הקשה, לשיטת התוס' לקמן צד, ד"ה מאיסורא, דחמותו לאחר מיתת בתה לכו"ע הי'

מ"ע ותיקשי דא"כ אין לך אשה כשרה ליבום דהא הוא והיא אוננים הם, וקיי"ל בפרק ארבעה אחין (כ"ז): כל אשה שאין אני קורא בה בשעת נפילה יבמה יבא עליה הרי היא כאשת אח שיש לו בנים ואסורה.

וע"כ מכריח החכ"צ מזה דחליצה דומה לגט, ויבום לקנינים, דג"כ חשב הרמב"ם בין מ"ע ומ"מ אונן מגרש וקונה ומקנה בקנינים האמורים בתורה ה"נ חולץ ומייבם.

ובשאי"ת יעב"ץ להגאון ר' יעקב עמדין זצ"ל בן החכ"צ (בח"א סי' כ"ז) הקשה על אביו מהתוס' הנ"ל דנדה כיון שאינה אסורה רק על בעלה אלא על כל העולם ל"ש בה הכלל דכל שאין אני קורא בה בשעת נפילה. ולפ"ז ה"ה באוננת דבשעת אנינות אסורה לכל העולם מפני שאסורה בשמחה, ועוד הרי אונן אסור בתשה"מ ע"י בר"ן פ"ב דכתובות בסוגיא דמת אביו של חתן [וע"י במהר"ץ חיות על תוס' הנ"ל] וא"כ כמו דבנדה ל"ש לומר כל שאין אני קורא בשעת נפילה וכו' משום שאסורה לכל העולם כמו"כ באוננת ל"ש לומר כל שאין אני קורא בשעת נפילה וכו'.

ובפתחי תשובה (אה"ע סי' קס"ט ס"ק ל"ד) תירץ קושית החכ"צ עפ"י דהנוב"י לגבי ספירת העומר, דבמצוה שאם לא יעשה היום יפסיד גם להבא כגון ספה"ע שאם לא יספור היום לא יוכל לספור למחר ג"כ, מזה אינו נפטר האונן, וא"כ גם ממצות יבום לא נפטר האונן, כיון שעיי"ז לא יוכל לקיים שוב מצות יבום משום שכל שאין אני קורא בשעת נפילה וכו'.

ובמכתבי תורה למרן האמרי אמת זצ"ל (סי' נ"ו) כתב וז"ל: דהטעם דאונן פטור מכל מצות שבתורה הוא, כדי שישתתף בזה בנפש קרובו המת (מפטירתו עד קבורתו, שבזה העת גם הנפש למעלה אין לה מקום) שנפטר מכל המצוות כמ"ש במתים חפשי, ולכן רק ממ"ע כי במל"ת גם המת אינו עובר, ועלה על דעתי שאפשר לתרץ בזה תמיהת הח"צ בתשו' סי' א' על המהרי"ט איך משכחת מצות יבום כיון שנפטר שעה אחת בעת נפילתה ליבום כי היא והוא אוננין וכו', אבל לפמ"ש שהוא רק לטובת נשמת המת א"כ מצות יבום שאני שהוא באמת נוחם לנשמת המת כמבואר בספרי קדושים, לכן לטובתו ונחמתו ניתנה רק מצוה זו עכ"ל.

יבם ולבסוף נולד הויא אשת השני ולא אשת אחיו שלא היתה בעולמו, קמ"ל דכיון שפטרנה בו "הרי היא עליו כאשת אח שיש לו בנים ואסורה לו עולמית".

דף ג' ע"א

בגמ': תנא קורבי קורבי נקמ, תנא בתו ובת בתו ובת בנו דקורבי עצמו כו' ותנא אחותו ואחות אמו כו'.

ובתבו שם התוס' (בד"ה מקמי) בסוה"ד: דע"כ לענין עריות אשת בנו קרובה טפי מאשת אח, שהבן כרעי' דאבוה הוא, דקחשיב בתו ובת בתו קרובי עצמו טפי מאחותו.

במהר"ל (באר הגולה באר ו') הביא מה שאחז"ל (סנהדרין ז' ע"ב) עהפ"ס אמור לחכמה אחותי את, אם ברור לך הדבר כאחותך שהיא אסורה לך אומרהו, ואם לאו אל תאמרהו, וכתב לפרש שאמר הכתוב שהחכמה תהי' מחוברת אליו לגמרי, ר"ל ברור בודאות, ואז הדבר ההוא בשכלו ובדעתו בחיבור גמור וכו', וזהו אמור לחכמה אחותי את, שאין לך חיבור יותר כמו אחותך, ולפיכך פשוט איסורה, כי עריות הם הקרובים אל האדם, שלכן נאסרו, ולכן אמר אם הדבר ברור וקרוב לך כמו אחותך, שערוה זאת היא הקרובה ביותר, כי אחותו היא עמו כמו בשר אחר לגמרי, אבל האב והבן או הבת, במה שזהו אב, והם הם תולדות, יש בזה הבדל ביניהם ואינם שווים, אבל האח והאחות הם שווים, לכן לשון אח ואחות הוא לשון איחוי, שהוא לשון חיבור נועת לתפור (קהלת ג' ז') תרגם יונתן ועידן בחיר לאחאה. תוס' יו"ט מו"ק פ"ג מ"ז עכתו"ד.

מבואר מדברי מהר"ל אלו שהקירבה הגדולה ביותר הוא אח ואחות, אולם הגאון רבי יוסף ענגיל בספרו בית האוצר מערכת א-ת (כלל ג') העיר עליו מדברי תוס' אלו שכתבו דלגבי עריות הקירבה הגדולה ביותר הוא בתו ובת בתו, דברא כרעי' דאבוה, והם קרובים אליו יותר מאשת האח.

★★

בגמ': וכל שאינו עולה לייבום אינו עולה לחליצה.

בגמ' מבואר דאבא שאול ס"ל דמצות חליצה קודמת. והרמב"ם פסק כחכמים דמצות יבום קודמת, והשו"ע באבן העזר (ריש סימן קס"ה) הביא ב' דעות וברמ"א שם הביא דעת

בכרת ורק משריפה נתמעטה לרע"ק, וכן הוא שיטת הרמב"ם פכ"ב מאיסורי ביאה, א"כ מאי מקשה כאן, הא י"ל דמתניתין קמ"ל בחמותו דלאחר מיתת הבת דג"כ פוטרת והיא אינה אלא בכרת, וכתב: וצ"ל דהגמ' אזיל גם אליבא דאביי לקמן צד דס"ל דלא נחלקו ר"י ורע"ק בזה וכו"ע ס"ל דגם לאחר מיתת בתה הוי חמותו בשריפה, ע"כ.

★★

בגמ': בתו איידי דאתיא מדרשא חביבא ליה ואקדמי'.

בשו"ת חות יאיר (סימנים ח"י-א) דן ופלפל בארוכה בהא דאיתא במגילה (ג' ע"ב) עבודה ומקרא מגילה, מקרא מגילה עדיף, ועיי"ש שהוא מחמת פרסומי ניסא, ונחלקו גדולי הפוסקים אי האי קדימה היינו כשיש שהות בידו לעשות רק א' מהם מהו לבטולי הא מקמי הא, או דאיירי לענין לאקדומי שיש להקדים מקרא מגילה לפני עבודה מפני פרסומי ניסא, אבל כשאין שהות לשניהם רק לאחד מהם, העבודה דוחה למקרא מגילה.

וכתב החות יאיר (בסי' י"א) דעכ"פ זה מצאנו לכו"ע דמפני החשיבות יש להקדימו, ולא כמי שאמר שאין שום מעלה להקדים מחמת פרסומי ניסא, דהא חזינן הכא דקאמר דמחמת דחביבא לי' בתו דאתיא מדרשא, אקדמה לפני אמו שמפורשת בקרא, וכיון דחביב לאדם זכרון הנס והישועה בודאי ה"נ יש להקדימו לפני מצוה אחרת, ע"ש.

★★

ברש"י ד"ה כשם שצרת בתו פטורה וכו' והרי היא עליו כאשת אח שיש לו בנים ואסורה לו עולמית ע"כ. כתב בספר אמרות יצחק מהדו"ת (תולדות יצחק סי' כ"ב ס"ק ל):

מזה שמוסיף ואסורה לו עולמית, דסד"א דוקא כשיש רק אח אחד (כמ"ש לעיל בד"ה כשם שבתו פטורה, שהרי אסורה לו ואין שם אח אלא הוא, כך צרתה פטורה כדיליף בגמרא, ור"ל דלכאוי' הול"ל "כשם שבתו אסורה" אלא כיון שיש רק אח אחד והיא אסורה לו ממילא שתיהן פטורות וכשנפלה לפניו עם הערוה נפטרת גם הצרה בנפילה זו, אבל כאן כשיש עוד אחים שלהם הערוה מותרת והלכה הצרה ונשאת לאחיו השני, כשנפלה לפניו הצרה השני' הו"א דבנפילה שני' הרי היא אשת אחיו השני ולא צרת הערוה, ודוגמא לזה לר"ש

על האנוסה, סיימו להדיא דבקידושין תליא מילתא, הרי דבמקדש אשה ג"כ אסור בבתה, ועוד הביא חבל של ראיות דגם בקידושין נאסרת בבת כגון בקידושין (ג' ע"ב) במשנה המקדש אשה ובתה או אשה ואחותה כאחת, ובנזיר (י"ב ע"א) האומר לשלוחו צא וקדש לי אשה אסור בכל הנשים שבעולם וכו' ומודה ר' יוחנן באשה שאין לה בת ע"ש עוד, ועיין בערוך לנר כאן מה שהאריך בדברי תוס' הכא שנראין כסותרים א"ע מיני' ובי' אי גם בקידושין אסור בתה, ועיין עוד בקרן אורה.

דף ג' ע"ב

בגמ': טעמא דכתב רחמנא עליה הא לא"ה הו"א אחות אשה מתייבמת כו' דאמרינן אתי עשה ודחי לא עשה.

ביומא (פ"ו ע"ב) איתא אמר ר' יוחנן גדולה תשובה שדוחה ל"ת שבתורה דכתיב הן ישלח איש את אשתו וגו' ישוב אלי נאם ד'. והקשו המפרשים דהא כן הוא בכל התורה כולה דעשה דוחה ל"ת, ומאי אולמי' דתשובה דדוחה ל"ת שבתורה.

והביא שם בכפות תמרים בשם ספר כסף נבחר וספר אהבת עולם, דכי אמרינן דאתי עשה ודחי ל"ת, הנ"מ כשמי שיש לו את הל"ת הוא יש לו את העשה, אבל הכא לכנסת ישראל יש את המ"ע דתשובה, וכביכול להקב"ה יש את הל"ת דמחזיר גרושתו, ולא אתי עשה דזה ודוחה ל"ת דזה.

בכפות תמרים תמה על דבריהם, דא"כ מאי ס"ד הכא לומר דאתי עשה דיבום ודוחה ל"ת דאשה וכן איתא לקמן (דף כ') דחייבי לאוין יכול לייבם משום דאתי עשה דיבום ודוחה הל"ת, והא עשה דיבום אינו מקיים אלא היבם, והאיך ידחה עשה שלו ל"ת דהיבמה, וסיים: אלא ודאי הדבר ברור, דכל מ"ע דרמיא על איש אחד, ומוטלת עליו לעשותה בחברת אחר, דוחה ל"ת שבתורה, אע"ג דלגבי א' מהם איכא הל"ת וליכא העשה.

הגרעק"א בהגהותיו על הכפות תמרים הביא דברי התוס' בגיטין דף מ"א ע"א (ד"ה לישא שפחה אינו יכול) דכתבו בחד תירוץ דלא אמרינן דישחרר העבד משום דיבא עשה דיפרו ורבו וידחה ל"ת דלא יהי' קדש, משום

הטור בשם ר"ת דאין מניחין אותן להתייבם אא"כ ניכר וידוע שמתכוונין לשם מצוה. (ועיין בשו"ת שבות יעקב ח"ג סימן קלה)

ובמקום שהיבם או היבמה חרשים דחליצתם פסולה, דעת הבית מאיר על אבה"ע (סימן קס"ט סוף סעיף ל"ד) וכן השבות יעקב (ח"ג סימן קלה וקל"ו) דחייב ליבם. והבית מאיר שם כותב שהיבם יכול לגרש את היבמה אח"כ אפילו בע"כ שאין חרם רבינו גרשם לגרש בע"כ באופן כזה.

וגם הבית מאיר כותב שאם יש להיבם כבר אשה מותר להתחתן עם היבמה שאין חרם רבינו גרשם בכהאי גוונא. ועיין באה"ע (סימן א' סעיף י') שפסק המחבר דלא החרים רבינו גרשום על הנושא אשה על אשתו במקום יבום, והרמ"א שם בשם הגהות מרדכי חולק. ולכאורה כוונת הבית מאיר דהרמ"א יודה דלא נאמר חרם דר"ג במקום עיגון היכא דלא שייך חליצה. וכ"כ בשו"ת שערי דעה סימן קי"א.

אבל בשו"ת דברי חיים (אבן העזר ח"א סימן ק"א) כותב, שאף שיבם מותר ליבם היבמה אף שיש לו כבר אשה, אבל צריך לגרשה מיד אחר היבם.

תוד"ה בתו (השייך ל"דף ב' ע"ב) **היכא דנכנסה לחופה ולא נבעלה נראה לר"י דחייב על בתה כו' אלמא בקידושין תליא מילתא.**

כיוצא בזה כתבו התוס' לקמן בפ' נושאין על האנוסה (צ"ז ע"א ד"ה עריות) וז"ל: וא"ת כיון דאיסור אשה ובתה מערות אשה ובתה לא תגלה נפקא, אימא שלא אסר הכתוב אלא היכי דגלי ערות שתיהן, אבל נכנסה לחופה ולא נבעלה מותר לגלות ערות האחרת. ואור"י דסברא הוא, דכיון דכ' שאר בקרא, וע"י הנישואין בא השארות.

בשער המלך (חופת חתנים סעיף ה') דייק מדברי התוס' אלו שבפרק נושאין על האנוסה דדוקא בנכנסה לחופה ולא נבעלה דהוא נישואין, אז ישנו לאיסור דבת אשתו, אבל בקידושין גרידא ליכא איסורא דבת אשתו מה"ת, ודלא כהרמב"ם שכתב בפ"ה מה' איסור"ב ה"ז דבמקדש אשה אסור בבתה מה"ת.

בפתחי תשובה (ס' ט"ו ס"ק ה') תמה על דברי השעה"מ, דהא בתוס' הכא דהוא כדברי התוס' בר"פ נושאין

תוד"ה לא תעשה שיש בו כרת.

הקישו התוס' דנילף ממצות יבום דדוחה ל"ת שיש בו כרת דאשת אח, דעשה דוחה ל"ת שיש בו כרת. ותירץ ר"י דמאשת אח לא מצי למילף בעלמא דלידחי עשה לא תעשה שיש בו כרת, דשאני אשת אח דמצותו בכך, ואי אפשר בענין אחר לקיים מצות יבום, דאל"כ בטלה מצות יבום, משא"כ מכלאים בציצית שפיר ילפינן בעלמא, דאי לא מקיימי מצות תכלת בפשתים מתקיימת בבגד צמר עכ"ל.

עפ"י זה כתב במנחת חינוך (מצוה תל"ז ס"ק י"ב) ליישב מה דלכאורה תמוה למה לא נילף דעשה דוחה לא תעשה מפרשת סוטה דכותבין בה כמה וכמה שמות, ואתי עשה דמחיקתה במים, ודוחה ללא תעשה דואבדתם שמם מן המקום ההוא, לא תעשון כן לד' אלקיכם כו', שאפשר למחות השמות של הקב"ה.

והניחא להסוברים דמחיקה אינו אסור מה"ת רק בדרך השחתה, אבל כל שהוא צורך תיקון דבר מה אין בו איסור, אתי שפיר, דהכא הוא לצורך תיקון השקאת הסוטה, אבל להסוברים דאסור מה"ת אפילו שלא בדרך השחתה הדק"ל דנילף מזה דעשה דוחה לא תעשה.

אבל לפי דברי התוס' כאן ניחא, דשאני התם דמצותו בכך, שכן הוא סדר השקאת הסוטה שמוחקין הפרשה עם השמות במים, משא"כ בשאר דוכתי שיכול להתקיים העשה באופן שאינו עובר הלא תעשה, שפיר צריך ללמוד מכלאים בציצית דגם בכה"ג דוחה.

דף ד' ע"א

בגמ': דכתיב לא תלבש שעטנז גדילים תעשה לך.

ובן נשאר במסקנא (לקמן ה' ע"ב) דמהא דעשה דציצית דוחה ל"ת דשעטנז, ילפינן בעלמא דעשה דוחה לא תעשה.

ועיין בהגהות הגרעק"א (או"ח סי' י"א במג"א סקי"ג) שהקשה דלכאו' ל"ש עשה דוחה ל"ת רק בעשה שהוא מחויב לעשות כגון השבת אבידה, וכבוד או"א, אבל כאן הרי הכא אין מחויב ללבוש בגד של ד' כנפות ולהטיל בו ציצית. ותירץ דכתב המרדכי והביאו הב"י או"ח (סי' י"ג) ובמג"א שם

דבדידה ליכא עשה דפרו ורבו, ולפ"ז צ"ל דהא דאמרינן הכא יבום עשה דוחה לא תעשה, משום דגם בדידה איכא מ"ע דיבום, וכ"כ הפנ"י בכתובות דף מ'.

וסיים הגרעק"א ד"ל דשאר תירוצי התוס' בגיטין שלא תירצו כנ"ל, הם ס"ל כסברת הכפות תמרים דגם היכי דליכא בא' מהם העשה גם כן אמרינן עשה דוחה ל"ת.

★★

במנחת חינוך (מצוה א' אות ט"ו) הביא דברי הכפ"ת הנ"ל, ודחה שיטתו מדברי התוס' הנ"ל, והביא מש"כ בפנ"י דאיכא מ"ע דיבום גם על האשה, ודחה דבריו מכח דברי הרמב"ם ריש הל' יבום דמוכח דאיכא מ"ע רק על היבם, וא"כ הדק"ל האיך נימא דיכא עשה דיבום וידחה ל"ת כיון דבדידה ליכא עשה.

ותירץ המנ"ח דבכל איסורי נישואין ילפינן ביבמות פ"ד ע"ב דהאשה ג"כ מוזהרת דאיתקש אשה לאיש, וא"כ י"ל דהכא כיון דהוא מותר לו לייבם משום דלדידי' איכא עשה, ועשה דוחה ל"ת, גם היא אינה מוזהרת, דאיסורא דידה מכח איסורא דידי' מסתעפת, משא"כ התם בגיטין דאיירי לגבי איסור דלא יהי' קדש, ובזה היא מוזהרת לא מחמת שהוקשה לאיש, אלא דאיכא קרא אחרונה גבי דידה דלא תהי' קדשה, א"כ אין איסור דידה מסתעפת מכח איסור הבעל, אלא הוא איסור עצמי שיש לה, לכן שפיר כתבו התוספת דאין עשה דידי' דוחה לל"ת דידה, כיון דלדידה הא ליכא עשה.

★★

בגמ': אימר דאמרינן אתי עשה ודחי לא תעשה לא תעשה גרידא לא תעשה שיש בו כרת מי דחי.

בטעם הדבר דעשה דוחה לא תעשה אך אינו דוחה לא תעשה שיש בו כרת, כתב בישועות יעקב (בקונטרס אחרון להלכות פסח), דכל ענין עשה דוחה לא תעשה הוא משום דבעושה המעשה לצורך מצוה הוי כשוגג על הלאו, ובאיסורי לאוין פטור על השוגג כמו שכתב הר"ן בחידושיו לסנהדרין פרק ד', אבל באיסורי כרת דגם בשוגג חייב חטאת, א"כ שפיר אין העשה דוחה לא תעשה, עיי"ש.

★★

(סק"ח), דאין איסור כלל ללבוש טלית בלי ציצית, אלא אחרי שכבר לבשו, חל עכשיו עליו חיוב מצות עשה להטיל בו ציצית, ולכן אם הוא אנוס מלהטיל בו ציצית, כגון שאין לו בעיר זו ציצית או שהוא שבת שאינו יכול לקשור בו ציצית, מותר מה"ת ללבשו ולא להטיל בו ציצית, א"כ שפיר שייך לומר עשה דציצית דוחה ל"ת דכלאים, דאם נימא דלא ידחה, א"כ אחרי שלבש בגד זה של פשתים לא יוכל להטיל בו ציצית וילבשו בו ציצית, וא"כ שוב אמרינן דעשה דוחה ל"ת ויוכל להטיל בו ציצית.

ועל פי זה כתב דכל זה הוא דוקא כשהבגד הוא שעטנו עם הציצית, אבל אם הבגד בעצמו הוא כלאים, שיש בו צמר ופשתים, ל"ש בו לומר דעשה דציצית דוחה ל"ת דכלאים, דהכא הרי אסור לו ללבוש בגד זה מיד, והרי יכול שלא ללבוש אותו, ובכה"ג ל"א עדל"ת, דדוקא בבגד פשתן דיכול ללבשו בלי ציצית, ואין חיוב ציצית חל עליו רק אחרי שילבשו כנ"ל ממרדכי, אז דוחה להל"ת דכלאים, אבל כשהבגד בעצמו יש בו שעטנו, הרי אסור לו כבר ללבשו.

★★

במגן אברהם (סי' י"א ס"ק י"ג) הביא דעת בעל העיטור לעשות שתי נקבים בציצית כמו שאנו עושין בטלית קטן. ותמה עליו דא"כ האיך יליף בגמ' מנחות (ל"ט ע"א) דמדהוצרך קרא להתיר כלאים בציצית אלמא קשר עליון דאורייתא, דאם לא כן האיך מתחבר הפתילים עם הבגד. הא כיון דאיכא נקבים, הרי קיי"ל להתוכף שתי תכיפות הוי חיבור, ואם כן גם בלי קשר עליון הוי חיבור.

בהגהות חתם סופר (שם) תירץ די"ל דבעל העיטור ס"ל כדעת הרמב"ם (פ"א ציצית הל"ו) דמהשמונה חוטין ה' רק חוט א' תכלת, דהיינו חצי של חוט שלם (שהציצית הם ארבע חוטים שלמים, שהם שמונה חוטים כפולים), ואם כן באותו חוט של תכלת, שהוא עשוי מצמר, יש רק נקב א' שהוא מחובר עם הבגד, וע"כ שפיר מוכיח הגמ' במנחות דקשר עליון דאורייתא, וכתב די"ל לפי זה דאדרבה מכאן הוא מקור הרמב"ם שרק חצי חוט שלם הוא תכלת, דס"ל כבעה"ט שיש בציצית שתי נקבים, וא"כ ליכא הוכחה דקשר עליון דאו"ר רק אם רק חצי החוט הוא תכלת כנ"ל.

★★

בגמ': דכתיב לא תלבש שעטנו גדילים תעשה לך וכו'. וברש"י לא תלבש שעטנו וסמך ליה גדילים תעשה לך ודרשינן סמוכין ושרינן כלאים בציצית אלמא אחי עשה ודחי לא תעשה.

הקשה הגאון בשו"ת ברית אברהם (או"ח סי' ג), לשיטת הרשב"א בפ"ב דנדריים דגם באיכא הנאת הגוף בהדי מצוה אמרינן מצות לאו ליהנות ניתנו, א"כ איך ילפינן מכלאים בציצית דעשה דוחה לא תעשה, והרי איסור כלאים הוא רק באיכא הנאה וכדמבואר בגמרא לקמן (בע"ב), וא"כ בכלאים בציצית דהוי מצוה אמרינן מצות לאו ליהנות ניתנו ואין בו איסור כלאים כלל, ומגלן למילף דעשה דוחה ל"ת.

בשו"ת מהרש"ם (ח"ה סי' מו) כתב דאם נאמר דבמצוה שאינה חיובית לא אמרינן מצות לאו ליהנות ניתנו, א"כ מיושבת הקושיא שפיר, דהלא ציצית אינה מצוה חיובית, דאינו מחויב לקנות טלית בת ד' כנפות, וע"כ שפיר לא אמרינן בזה מצות לאו ליהנות ניתנו.

אבל בברית אברהם שם כתב דגם במצוה שאינה חיובית אמרי' מללה"נ, וכן משמע מכסף משנה (פ"א מה' ציצית) דכתב גבי ציצית של עיר הנדחת דשייך מללה"נ, וכ"כ במראה הפנים בירושלמי פ"א דפיאה לגבי הקדש דאמרי' מללה"נ אף שלא הוי מצוה חיובית.

אך לולי דברי הכס"מ שם יש ליישב, דבציצית לא שייך לומר מצות לאו ליהנות ניתנו, משום דכתבו התוס' בנדה (סא ע"ב ד"ה אבל) דאינו מחוייב בציצית רק בעשה הבגד להנאתו, ובמג"א (סי' רצז ס"ק ה) כתב בשם האבודרהם דבבשמים דעיקר המצוה דוקא כשנהנה לא שייך לומר מצות לאו ליהנות ניתנו, וא"כ ה"ה בציצית דעיקר החיוב והמצוה הוא כשנהנה לא שייך לומר מצות לאו ליהנות ניתנו, וא"כ שפיר מוכיח מדמותר כלאים מציצית ילפינן דעשה דוחה ל"ת, עיי"ש.

★★

בגמ': לא תלבש שעטנו גדילים תעשה לך - עשה דוחה לא תעשה

הג"ר עקיבא איגר בהגהות על שו"ע או"ח (סימן י"א) על המג"א ס"ק י"ג כותב שמצות ציצית היא מצוה קיומית

ולא מצוה חיובית, ודן שם למה מצות ציצית מבטלת האיסור של שעטנז אם זה רק מצוה קיומית עיין שם.

והג"ר אלחנן וואסרמאן בקובץ שיעורים (מסכת קידושין אות קמג וקמד) כותב שהראב"ד בפירושו לתו"כ כותב שנשים יכולים ללבוש ציצית של כלאים אע"פ שהם לא חייבים במצות ציצית. וזה ראייה שאפילו למצוה קיומית יש כוח לבטל את הלא תעשה של שעטנז.

★★

בגמ': מנין ליבמה שנפלה לפני מוכה שחין שאין חוסמין אותה שנא' לא תחסום שור בדישו וכו'.

בספר רחש לבב (סי' י"ז) תמה דלמה לי קרא ללמד שאין חוסמין יבמה שנפלה לפני מוכה שחין, והא אפילו אשה בעלמא כופין את בעלה המוכה שחין לגרשה, ובסוף פ"ז דכתובות (ע"ז ע"א) מבואר דאפילו כשהאשה מסכמת לישאר תחתיו מ"מ כפינן ליה לגרשה מפני שממקתו, והיינו משום דסכנה היא לו.

ותירין הרחש לבב דשאני יבום דאמרינן שומר מצוה לא ידע רע, וע"כ לולא קרא וכן אם היא מסכמת שפיר יכול לייבמה, ואין בכך משום סכנה, [והוסיף דעכצ"ל דהמצוה מגנת אפילו לאחר נישואין הראשונים דבגמ' ב"ק אמרינן בזה טב למיתב טן דו ע"ש, ודו"ק]. ועע"ש בסי' כ"א.

★★

בגמ': ואמר רב יוסף אפילו למאן דלא דריש סמוכין בעלמא במשנה תורה דריש.

בראב"ן (הובא כאן בהגהות מהר"ב רנשבורג) כתב בטעם הדבר, שכל התורה כולה נאמרה למשה מפי הגבורה, ואין מוקדם ומאוחר בתורה, משא"כ במשנה תורה שסידרה משה רבינו בעצמו פרשה אחר פרשה ויש להם סדר.

וראה מש"כ בפרדס יוסף החדש (דברים כרך א' אות א' סק"י) להקשות דבפסחים (ו' ע"ב) איתא דבחדא פרשתא לא אמרינן אין מוקדם ומאוחר בתורה, וא"כ תיקשי דלפי דברי הראב"ן בחדא פרשתא הול"ל סמוכין בכל התורה כולה, ולא רק במשנה תורה.

ובתב שם דמזה מוכרח לומר דהראב"ן מפרש בהא דפסחים כמו פירוש רבינו חננאל דחדא פרשתא היינו ענין אחד, אבל שתי ענינים אפילו הם בתוך פרשה (- פתוחה או סתומה א') אין מוקדם ומאוחר, וממילא לא דרשינן סמוכין, דהרי סמוכין הם תמיד בשני ענינים, ולא פירש כפרוש רש"י שם דבחדא פרשתא, היינו פרשה חדא ע"ש עוד אריכות בזה.

★★

בגמ': א"ל ר' יהודה וכי מפני שסמכו ענין לו נוציא זה לסקילה.

העיר בספר שארית נתן להגאון ר' נתן לוברט ז"ל יש להבין טענתו של ר"י אולי סמכתו התורה עבור שנלמד זה מזה. ואפ"ל כי כשהאדם רוצה להגיע לאיזה דרגה שהיא, עליו לעשות פעולות להתקרב לזה, הן בקדושה והן ח"ו בטומאה. כמ"ש חז"ל (יומא ל"ט ע"א) אדם מקדש עצמו מעט מקדשין אותו הרבה, מטמא עצמו מעט מטמאין אותו הרבה. וכפי מה שיעסוק בטומאה יוכל לקבל מן הכוחות החיצוניים ולהתקשר אליהן. לפיכך באשה שיש לה יותר שייכות לכוחות הללו, בימי טומאתה, קל לה להגיע לכישוף. משא"כ באיש, אם רוצה להיות מכשף, עליו לטמאות את עצמו במשכב בהמה (וכמו שמצינו בבלעם שבא על אתונו) כדי להתקרב לכוחות החיצוניים (ועי' עבודת ישראל פ' משפטים).

וזו טענתו של ר' יהודה, דבשלמא איש חייב סקילה מחמת שכבר עבר קודם לכן על משכב בהמה ונתחייב, משא"כ במכשפה שלא הוצרכה להגיע לזה, למה נדרוש לחייבה בסקילה.

דף ד' ע"ב

בגמ': דאי כתב רחמנא לא יעלה עליך הו"א אפילו מוכרי כסות.

וברש"י ד"ה ואפילו מוכרי כסות וכו' כתב שאין מתכוונים להנאת חימום. והרמב"ן והרא"ש הקשו על דברי רש"י ז"ל הרי הכא אליבא דר"י קיימין דס"ל דבר שאין מתכוון אסור, וכן הקשה הריטב"א בשם התוס', ולכן פירשו דאיירי שאין לו הנאה כגון בימות החמה ע"ש.

וגם שם בכורות יש חילוקים שלא בכל דבר אמרינן שנפשו של אדם קצה מזה, דלגבי בכורות טבלים ויין נסך קאמר רשב"א שאין נפשו של אדם קצה מהם, וא"כ כלאים הרי דמי לבכורות ואין נפשו של אדם קצה מזה. [ועיין שם בהערות שכתבו דאף דלת"ק שם בכל מאכלות אסורות אמרינן דא"צ לשלם, אין זה משום דס"ל דבכל דבר איסור נפשו של אדם קצה מזה, אלא הוא מטעם קנס כמבואר ברש"י שם], עיי"ש.

★ ★

בגמ': דומיא דלבישה דאית בה הנאה.

ופירש"י (ד"ה ואפי' מוכסי כסות) דהטעם דמוכרי כסות מותרים בלבישה דכלאים משום דהוא דבר שאינו מתכוין. והקשה הרמב"ן דא"כ ל"ל קרא להתיר, והא דבר שאינו מתכוין הוא היתר לרבי שמעון בכל התורה כולה, וא"כ בלא קרא דבעינן לבישה דאית בה הנאה שרי.

וכתב בקהלת יעקב (ביצה סי' י"א אות ב') דלכאור' לא שייך כאן כלל בהיתר דדבר שאינו מתכוין, דבשבת ק"ג ע"א מבואר דאם שופך מים לארעא דידי' מיקרי ניחא ליה, וא"כ בלובש בחמה או בגשמים הרי סוכו"ס ניחא ליה שמגין עליו מפני החום והגשם.

ע"כ צריך לפרש דבכלאים שאסרה התורה לבישה, היינו שהבגד משמש להאדם לכבוד ולתפארת להגן עליו, אבל היכא שלהיפוך האדם משמש להבגד כגון מוכרי כסות, שהאדם הוא רק כמעשה איצטבא, כדי להראות ללקוחותיו, לבישה כזאת לא אסרה תורה, שאין כאן כוונה לשם העלאה וכיסוי הלוּבש, אלא להיפוך וכנ"ל, שעושה מעשה בשביל העמדת הבגד.

והשתא א"ש מש"כ רש"י כאן משום דבר שאינו מכוין, דבבית הלוי (ח"א סי' א' אות ה') כתב ליישב במש"כ רש"י ביצה דף ל"ג ע"ב דלר"ש דשרי דבר שאינו מתכוין, שרי לעשות מדורתא ביעא ופוריא אף מלמטה למעלה. ותמהו בתוס' מאי דבר שאינו מתכוין שייך התם, הא מתכוין לעשות אוהל.

ותירין הבית הלוי דענין אוהל הוא לכסות ולהגן על מה שתחת הגג, אבל התם הרי אינם מעמידים רק בשביל להשים עליהם, ובכה"ג לית בהו משום אוהל, ולדעת רש"י היינו דבר שאינו מתכוין, ועיי"ש עוד דוגמאות לזה.

וכתב הגאון רי"י פיקרסקי ז"ל בקו' אבן ישראל: י"ל בויקרא י"ט י"ט כתוב: שדך לא תזרע כלאים ובגד כלאים שעטנז לא יעלה עליך, והנה כתוב ב' הדינים בחד קרא, א"כ הוי הקיש, ע"י תוס' יבמות דף ד' ע"א דחד קרא הוי היקש ותרי קראי הוי סמוכים, והיקש אדם דן מעצמו ואין משיבין על ההיקש ולא בעי מוכח או מופנה, א"כ י"ל לפימש"כ הר"ש (פ"ז דכלאים) דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו בכלאים משום דכלאים תלוי במחשבה, ועיין אגלי טל (מלאכת זורע סעיף י"ב ס"ק ה') דכלאים הוה כמו שבת דבעי מלאכת מחשבת וכמו כן גבי כלאים עיי"ש, א"כ י"ל דגם גבי כלאי בגדים ס"ל לרש"י דאיתקש לכלאי זרעים ובעי ג"כ כוונה, ואם לא כן ל"ה איסור, א"כ לפי"ז לפימש"כ רש"י שבת דף קכ"א דגבי שבת ס"ל לר' יהודה דדבר שאינו מתכוון הוי רק איסור דרבנן מטעם דתלוי במחשבה דמלאכת מחשבת אסרה תורה, א"כ כלאי בגדים דאיתקש לזרעים בעי ג"כ מחשבה כמו גבי שבת, ע"כ הוי לר' יהודה רק איסור מדרבנן אם אינו מתכוון, א"כ שפיר פירש"י על הקרא דלא יעלה עליך דכשאינו מתכוון להנאת חימום שרי דלר' יהודה ג"כ לא אסור מן התורה גבי כלאים דבר שאינו מתכוון ודו"ק היטב בזה.

★ ★

בגמ': הני מיצרך צריכי וכו' כתב רחמנא לא תלבש שעטנז דומיא דלבישה דאית ביה הנאה.

הגאון ר' אברהם פיעטרקובסקי זצ"ל בפסקי תשובה חלק ב הקשה מדברי הגמרא אלו על הא דא"י בברכות (יט ע"ב) דהמוצא כלאים בבגדו פושטן אפי' בשוק, והלא איסור כלאים הוא רק כשיש לו הנאה מזה כדאמרינן כאן בגמרא, וכאשר מצא כלאים בבגדו הלא לא נהנה מזה כיון שנפשו של אדם קצה מאיסור, ומדוע פושטן.

וכתב כ"ק האדמו"ר בעל האמרי אמת זצ"ל מגור במכתבי תורה (מכתב עג) להשיב לו, דאם נאמר דהא שנפשו של אדם קצה מאיסור הוי פטור מלהתחייב על האיסורים, א"כ בכל מאכלות אסורות ואיסורי ביאה יהיו נפטרים מהאי טעמא, אלא ודאי רק לגבי לשלם על האכילה שאכלו אמרינן בבכורות (לז ע"א) שאם נפשו של אדם קצה מזה פטור הוא מלשלם, אבל ודאי שאין נפטרים מטעם זה להתחייב על האיסורים.

בפנים יפות (ר"פ מצורע סוד"ה והיה) הקשה דהיכי ס"ד למילף מינה דעשה דוחה ל"ת, הא לא הוי בעידנא, דבשעה שמגלח ב' שערות הרי הוא עובר על ל"ת דנזיר, ואילו העשה דמצות מקיים רק אח"כ כשגומר לגלח את כל שעריו.

ותי' דאה"נ למסקנא דילפינן מכלאים בציצית בעינן בעידנא, אבל להו"א דילפינן מראשו, לא בעינן בעידנא, ועכ"פ גם למסקנא היכי דיחנו בשאלה, דהוא דומיא דנזיר, לא בעינן בעידנא.

ועל פי זה יישב קשית התוס' דף ו' למסקנא דילפינן מכלאים בציצית ל"ל ראשו, וי"ל דאשמעינן דעשה דוחה ל"ת שישנו בשאלה אף שאינו בעידנא.

ובזה מיישב גם קושית התוס' בפסחים (פ"ו ע"א) דהקשו על הגמ' שם דקאמר דליתי עשה דאכילת פסחים וידחה ל"ת דשבירת עצם, וק' דהא לא הוי בעידנא, ולהנ"ל ניחא דהרי הל"ת דשבירת עצם ישנו בשאלה, שיכול להשאל על מה שהקדיש את פסחו, וא"כ בכה"ג לא בעינן שיהי' בעידנא.

★★

בשו"ת חתם סופר (יו"ד סי' ק"מ) הביא משמו של הגרעק"א שיישב הקושיא הנ"ל דהאיס"ד דליתי עשה דתגלחת מצורע ודוחה ל"ת דנזיר, הא לא הוה בעידנא, על פי מש"כ הפסקי תוס' בזבחים (סי' ס"ט) דהיכי דא"א לקיים העשה בעידנא דעבירת הל"ת, ה"ז דוחה הל"ת אף שאינו בעידנא, וה"נ כיון דלא יוכל להתגלח כולו מבלי שיתגלח ב' שערות לא בעינן שיהי' בעידנא.

ותמה החתם סופר, דהא שפיר שייך שיהי' בעידנא, כגון שמגלח כל שער ראשו במספרים, והתגלחת דנזיר יקיים בתער בב' שערות האחרונות, דאז הוה בעידנא קיום העשה עם איסור הל"ת, ואילו מלשון הברייתא משמע דס"ד להתיר לגלח בתער כולו, והדק"ל.

עוד הביא לתרץ בשם הגרעק"א על פי מש"כ הנמוק"י פ' אלו מציאות (ל' ע"א) גבי הי' לו אבידה בבית הקברות, דמיקרי בעידנא, ואף דאינו מקיים העשה רק כשמשיב האבידה, ומשום דכולה השבה מיקרי, וה"נ כולהו מיקרי תגלחת אחת.

וגם זה דחה החת"ס עפ"י הנ"ל, דדוקא התם דא"א להשיב מבלי להכנס לבית הקברות, מיקרי השבה אחת, אבל

וה"נ י"ל בהך דמוכרי כסות, דאע"ג דמתכווין לחימום, כיון שאין זו העלאה שאסרה תורה, ה"ז בכלל מש"כ שהוא דבר שאינו מתכווין וכנ"ל מהבית הלוי, וא"ש הכל על נכון.

דף ה' ע"א

בגמ': ואכתי אצטריך סד"א שאני כהנים כו'.

וכתבו התוס' (בד"ה ואכתי) דמהכא ליכא למילף בעלמא דליתי עשה ולידחי ל"ת ועשה, דשאני הכא דהוי לאו ועשה שאינו שוה בכל. והקשו דא"כ אמאי אמרינן (לקמן כ' ע"א) דאלמנה מן הנשואין אינה מתייבמת לכה"ג, דלא אתי עשה ודחי ל"ת ועשה, והא הוי ל"ת ועשה דאינם שווים בכל. ותירצו דדוקא זקנו מיקרי אינו שוה בכל הואיל ואינו בנשים, משא"כ אלמנה לכה"ג שהאשה מזהרת כמו האישי מקרי שוה בכל, אף דאינו שוה אלא בכהנים, ודבריהם צ"ב, דהא אכתי אינו שוה לשאר כהנים הדיוטים.

וכתב באגלי טל (בהקדמה, בהגה"ה) לבאר, דבודאי גם ישראל שלומד הלכות הנוגע לכהנים הרי הוא מקיים בזה מצות ת"ת, ולימוד המצוה הוא חלק מחלקי המצוה, וא"כ מה שאין הכהנים אסורים באלמנה אין זה מיקרי "אינו שוה בכל" מפאת זה, דהרי הם מצווים בלימוד מצוה זו, וא"כ יש להם חלק באיסור זה. משא"כ מה שהנשים אינם מצווים בתגלחת שפיר מיקרי "אינו שוה בכל" כיון דנשים הם פטורות מת"ת, א"כ הם מופקעים לגמרי ממצוה זו, ואין להם שייכות כלל לאיסור תגלחת ע"ש.

★★

בערוך לנר מבאר דאיסור הנוהג ברוב ישראל לא מקרי "אינו שוה בכל", ולכן לגבי איסור אלמנה לכה"ג, שנוהג בכל הנשים, שכולן ראויות להנשא לכה"ג, וכן הוא נוהג בכה"ג עצמו, נמצא שנוהג ברוב ישראל מיקרי שוה בכל, משא"כ איסור תגלחת שאינו נוהג בכל הנשים, מיקרי "אינו שוה בכל", וכן איסור טומאת כהנים אינו נוהג בנשים וכן בשאר ישראל שאינם כהנים, ועיי' עוד מש"כ באבני נזר (חומ"מ סי' ע"ג סק"ו) בתשובתו לאדמו"ר השפתי צדיק מפילץ.

★★

בגמ': ראשו מה ת"ל כו' שכן ישנו בשאלה.

ואין ימי חלוטו עולין למנין נזירות, וא"כ אין שייך אצלו העשה דקדוש יהי, ויש רק ל"ת, ושפיר העשה דמצורע דוחה ל"ת עיי"ש, וא"כ י"ל דגם להחנוך הי' הגירסא בגמרא כמו הרמב"ם, ולא דהטעם הוא משום דאיתיה בשאלה, ושפיר בנדר אין העשה דמצוה דוחה ל"ת ועשה דנדר עיי"ש.

ובשו"ת אבני נזר (יו"ד סי' רחצ) הביא דכבר הרשב"א בתשובה (ח"ג סי' שמג) נשאל קושיא זו, ותירץ דאין ללמוד מהא דעשה דמצורע דוחה ל"ת ועשה דנזיר, דבעשה דמצורע יש בה משום שלום בית עיי"ש.

ובתב עוד דהנה קושית המשנה למלך הוא על דברי החינוך לגבי מצות עשה דאכילה כגון מצה, אבל במשנה דאי' דנדר חל על דבר מצוה מיירי לגבי ישיבת סוכה עליו, ולגבי מצות עשה זו יש לתרץ הקושיא מדוע לא נילף ממצורע דדוחה ל"ת ועשה דנזיר, דהתם העשה הוא עשה חמור, ושפיר עשה חמור דוחה ל"ת ועשה דנזיר דקילי דאיתיה בשאלה, משא"כ מצות עשה דישיבת סוכה עלי הוי עשה קל משום דאינו שוה בכל דאינו נוהג בנשים, וא"כ כמו דעשה חמור אינו דוחה ל"ת ועשה חמורים, ה"ה עשה קל דאינו שוה בכל אינו דוחה ל"ת ועשה קלים דאיתיה בשאלה.

אך הא דהרשב"א לא תירץ כן, ותירץ תירוץ אחר וכנ"ל, הוא משום דהרשב"א לשיטתו דפסק דנשים סומכות רשות, ואף שפטורות ואינן מחוייבות, מ"מ רשאי לסמוך ויש להם שכר ודוחה לאיסור עבודה בקדשים, א"כ גם מצות ישיבת סוכה נחשב עשה שוה בכל, דאף דנשים פטורות, מ"מ יש להם רשות לישיבת סוכה ומקבלים שכר על זה, ורק גילוח זקן שלא שייך בנשים אמרינן דהוי עשה שאינו שוה בכל, וא"כ שפיר קשה מדוע לא ידחה עשה דישיבת סוכה את הל"ת ועשה דנדר דאיתיה בשאלה, ועל כן הוצרך הרשב"א לתירוצו הנ"ל, עיי"ש.

דף ה' ע"ב

בגמ': תיתי ממי"ה כו' שכן כרת.

הקשה בשו"ת חתם סופר (יו"ד סי' רמ"ט) פריעה תוכיח, דאמרינן לקמן (דף ע"א ע"ב) דלא ניתנה פריעת מילה לאאע"ה אלא מהלל"מ דמל ולא פרע כאילו לא מל

הכא שיכול להתגלח במספרים, ורק בסופו להשאיר ב' שערות להתגלח בתער כנ"ל, ואז הוי בעידנא, מהיכ"ת לומר דהוי תגלחת אחת.

★★

בגמ': ראשו מה ת"ל כו' מה לנזיר שכן ישנו בשאלה. **באתוון** דאורייתא (כלל ז') כתב דלכית שמאי דס"ל דאין שאלה בהקדש, ואיתא בנזיר (ט' ע"א) דה"ה דאין שאלה בנזירות, א"כ ליתא לתירוץ הגמרא, ושפיר יש ללמוד מהא דתגלחת דמצורע דוחה עשה ול"ת דנזיר, דבעלמא עשה דוחה לא תעשה ועשה.

ובתב שם (בסוף הכלל) דלפ"ז יש לומר דמה דנחלקו ב"ש וב"ה בביצה (י"ב ע"א) אי אמרינן מתוך ביום טוב, יש לומר דפליגי בזה לשיטתם, דלכאורה יש להקשות דמהא דאיצטריך קרא בשבת (כ"ד ע"ב) לאסור שריפת קדשים ביום טוב, מוכרח דאמרינן מתוך, דאי ל"א מתוך ולא הותרה מלאכה ביו"ט רק לצורך אוכל נפש ממש, ל"ל קראי למיסר שריפת קדשים ביו"ט, וקשה לב"ש. אלא דב"ש לשיטתם דס"ל כנ"ל דעשה דוחה ל"ת ועשה, וא"כ סד"א דעשה בשריפת קדשים דוחה לעשה ול"ת דיום טוב, להכי איצטריך לאסור שריפת קדשים ביום טוב.

★★

בגמ': הא דקיי"ל דאין עשה דוחה ל"ת ועשה ל"גמר מנזיר א"ל מנזיר מ"ט לא גמרינן דאיכא למיפרך שכן ישנו בשאלה וכו'.

בספר החינוך (מצוה ל') הקשה מדוע אמרינן שנדר חל על דבר מצוה ומי שנדר שלא לאכול דבר מצוה חל עליו הנדר ואסור לאכול, מדוע לא נאמר דיבא עשה דמצוה וידחה ל"ת דלא יחל דברו, ותירץ דבנדר יש גם עשה דככל היוצא מפיו יעשה ואין עשה דוחה ל"ת ועשה.

והקשה המשנה למלך (בהגהותיו) דכאן מבואר בגמרא דעשה דתגלחת מצורע דוחה ל"ת ועשה דנזיר משום דנזיר איתיה בשאלה, וא"כ גם נדר הרי איתיה בשאלה וא"כ מדוע אינו דוחה עשה דמצוה את הל"ת והעשה דנדר.

ובתב דהרמב"ם (בסוף פ"ז מהלכות נזירות) כתב דלכן העשה דמצורע דוחה ל"ת ועשה דנזיר, משום דהמצורע טמא

ודוחה שבת, וכיון דליתיה בכלל פרשת אאע"ה לכאור' אין בה כרת, ואעפ"כ דוחה שבת.

ועוד הקשה במה דאמרו הכא וכן בשבת (קל"ז ע"ב) מה למילה שכן נכרתו עלי' י"ג בריתות, וק' ג"כ כנ"ל דלייתי מפריעה דנתחדש רק אחר כך ולא נכרתו עלי' י"ג בריתות ואעפ"כ דחיא שבת מהלל"מ.

ויצא לחדש בזה דאחרי שנתנה מצוה פריעה, הרי הוא בכלל מצות מילה של אאע"ה, וחייבין עליה כרת, ונכרתו עלי' ג"כ י"ג בריתות, וזה תו"ד: דמילה אין פרושו הכא לשון כריתה וחיתוך, ואז אין הפריעה בכלל, אלא מילה הוא לשון הסרה, כמו ומל ד' ה"א לבבך (דברים ל' ו') ותרגם אונקלוס ויעדי טפשות לבך, הרי דמילה הוא ענין הסרה, וכשנתנה מילה לאאע"ה היתה הברית שיסיר ערלתו, ומהו גדר הערלה, זה ניתן לנותן התורה, שבתחלה היתה הערלה רק העור הקשה, ועור הרך התחתון אינו בכלל הערלה, וכששוב נצטוו על הפריעה, הרי גם עור רך הלזה בכלל ערלה, ומצוים אנו למולו ולהסירו, ושפיר קאמר הכא מה למילה שכן כרת, שגם על הפריעה חייבים כרת.

ועל פי זה כתב דגם במי שחוזר על ציצין מעכבין את הפריעה, מברך אקב"ו על המילה, דכפי שהתבאר כנ"ל גם הפריעה הוא בכלל המילה, ויכול לברך אקב"ו על המילה ע"ש.

★ ★

בגמ': ממי"ה ותמיד שכן ישנן לפני הדיבור וכו' ומכ"ה נמי שכן ישנן לפני הדיבור.

מבואר בגמרא שאין ללמוד שעשה דוחה ל"ת מהא דמילה ופסח ותמיד דוחין ל"ת משום דעשה דמילה ופסח ותמיד הוי עשה שלפני הדיבור, ומבואר דעשה שלפני הדיבור חמור יותר מעשה שלאחר הדיבור.

והקשו באור זרוע (ח"ב הל' פסחים סי' רלג) שאגת אריה (סי' צו) והמקנה בקידושין, ועוד, מדברי הירושלמי בחלה (פ"ב ה"א) הובא בתוס' קידושין (לח ע"א ד"ה אקרוב) דכתבו דעשה דמצה אינו דוחה ל"ת דחדש משום דעשה דמצה הוי עשה דקודם הדיבור, הרי דעשה דקודם הדיבור הוי קל יותר מעשה דלאחר הדיבור.

ובחמדת ישראל (קונטרס נר מצוה דיני בני נח אות נז) הובא בכלי חמדה על פסח (ח"א סי' קנד) כתב לתרץ בהקדם מה שיש לדקדק בלשון הגמרא שכן "ישנן" לפני הדיבור, דהוא לשון הוה כאילו גם היום ישנן לפני הדיבור, ואין לו מובן לכאורה, דהו"ל להגמרא לומר שכן היו לפני הדיבור.

אלא נראה דאין כונת הגמרא לומר דמשום דהעשה היה קודם הדיבור הוי יותר חמור, דאדרבא עשה דקודם הדיבור הוי יותר קל וכדאי' בירושלמי ובתוס' הנ"ל, אלא כונת הגמרא דשלשה מצות אלו ישנן גם היום לפני הדיבור, דהמה הם יסוד היהדות, וכל איש הבא לקבל התורה והמצות על עצמו, דהיינו שרוצה להתגייר ולהיכנס בדתינו הקדושה, צריך לקבל עליו מקודם שלש מצות אלו מילה פסח ותמיד.

והנה מילה היא כפשטא, דמי שבא להתגייר צריך שימול את עצמו, וכן תמיד למ"ד עולה שהקריבו ישראל במדבר עולת תמיד הוה, וזו היא שע"ז יוכלו ליכנס לברית ולקבל את התורה הקדושה כמבואר בכריתות (ט ע"א) וברמב"ם (פי"ג מהא"ב ה"ג), ומזה ילפינן דכל גר הבא להתגייר צריך שיביא קרבן, א"כ גם תמיד הוא היסוד לישראל הבא להתגייר, וכן פסח שמצותה היא לזכור אשר פסח הקב"ה על בתי בני ישראל במצרים, והי' לקבוע בלבבינו השגחתו יתברך, ושרק הקב"ה משגיח עלינו ואין אנחנו תחת חוקי הטבע, ולכן נצטוינו במצוה זו משכו ידיכם מעבודה זרה, והיינו כל ההרחקות שאסרה תורה בעכו"ם, וא"כ כל גר הבא להתגייר צריך לקבל עליו עול מצוות ולהתרחק מעכו"ם, וזה הוא ענין מצות הפסח.

ומעתה מובן כונת הגמרא דשלשה מצות אלו ישנן גם היום לפני הדיבור, היינו שהם מצות אלימות שהן היסוד למי שבא להתגייר וליכנס תחת כנפי השכינה, ולכן דוחין אף ל"ת שיש בו כרת, ושפיר אין ללמוד מהם לכל עשה שידחה ל"ת שיש בו כרת, עיי"ש.

וכתב הרה"ג ר' יצחק אריה ארליך שליט"א, דלפי דברי החמדת ישראל יש ליישב גם הא דכתיב בקרא (שמות יב, מח) וכי יגור אתך גר ועשה פסח לה', ואי' ברש"י יכול כל המתגייר יעשה פסח מיד ת"ל והי' כאזרח הארץ, וכן כתב בקרא (במדבר ט, יד) וכי יגור אתכם גר ועשה פסח לה' וגו' עיי"ש. ולכאורה קשה מדוע דוקא במצות הפסח היה סד"א שגר שנתגייר יעשה פסח מיד, שצריכה התורה לכתוב שיעשה

הפסח רק עם שאר בני' בזמנו, [ואף שבפשוט י"ל שהוא משום שכתבה התורה וכי יגור אתך גר וגו'].

אך לפי דברי החמדת ישראל א"ש, דהיות ופסח זה יסוד היהדות, א"כ הי' סד"א שגר שנתגייר יעשה פסח מיד, וע"כ צריך קרא לומר שיעשה הפסח רק בזמנו, ודו"ק.

★★

בגמ': ומכולו נמי שכן ישנן לפני הדבור.

מבואר הכא דפסח תמיד ומילה בזה שנתנו לפני הדיבור יש להם מעלה, ואין ללמוד מהם לגבי שאר עשה וידחו ל"ת שיש בו כרת.

והנה התוס' בקידושין ל"ח ע"א (ד"ה אקריב) הביאו מירושלמי שהקשו דיבא עשה דמצה וידחה ל"ת דחדש, ותירץ דמצה הוי עשה דלפני הדיבור, ואין עשה דלפני הדיבור דוחה ל"ת דאחרי הדיבור, מבואר מדברי הירושלמי היפוך מסברת הבבלי, דעשה דלפני הדיבור, גרע מעשה דלאחר הדיבור, ואינו דוחה אף ל"ת גרידא.

וכתב הגאון ר' יוסף ענגיל בספרו בית האוצר (מערכת א'-ב' כלל י"ג) לבאר פלוגתתם, דהבבלי ס"ל דהמצות שנתנו לישראל לפני הדיבור, והם מצות ששייכות רק לעם ישראל, נתנה להם מפאת הישראלות שבהם, והרי הם כמצות שלאחר הדיבור, ואם כן בזה שהם הוקדמו בזמן, עוד לפני מתן תורה, יש להם המעלה דהקדמה, ואין ללמוד מהם לענין עדל"ת שיי"ב כרת, משא"כ הירושלמי סובר דניתנו להם בתורת בני נח, וא"כ גריעי משאר מצות ל"ת, ואין עשה כזה דוחה ל"ת.

★★

בפני יהושע (קידושין שם) כתב דהבבלי והירושלמי לא פליגי, דהא דעשה דוחה ל"ת, הוא משום דהעשה נאמרה סתמא, והיינו דילפינן בסוגיין מקרא שיעשנו בכל ענין אפילו באופן שדוחה ללא תעשה, משא"כ עשה שלפני הדיבור, דאכתי לא נתנה הל"ת, לא שייך לומר הך דיקיימונו בכל ענין, דהא אכתי לא הי' ל"ת. ולכן אין עשה דלפני דיבור דוחה ל"ת שלאחר הדיבור, וכדמבואר בירושלמי.

אבל בפסח תמיד ומילה, אע"ג שנתנו לפני הדיבור, אבל שוב נשנו גם לאחר הדיבור, א"כ יש להם המעלה של

לאחר הדיבור, וגם של לפני הדיבור, משא"כ לגבי מצה, דאיירי בירושלמי, לא נשנה לאחר הדיבור, דאע"ג שנאמר בפסח שני על מצות ומרורים יאכלוהו, הוא רק מתנאי הק"פ שיאכל עמו מצה, ולא יאכל חמץ.

★★

הכ"י חמדה (פר' כי תצא י"א ב') תמה דאכתי נילף מפסח שני שדוחה שבת (וכדאיתא בפסחים (צה:)) אע"ג דאינה לפני הדיבור [למ"ד דאינו תשלומין בראשון], וכתב עפ"י מה שהביא מהמכילתא דבאמת י"ל דהא דפסח דוחה שבת הוא משום דשבת ניתן לידחות במקדש לשאר קרבנות ציבור, וע"כ צ"ל דמה דקאמר בגמ' דילפינן מפסח, היינו משום דפסח קרב לאחר התמיד ולאחר התמיד של בין הערביים כבר לא ניתן שבת לידחות במקדש. וכתב דלפ"ז יש לתרץ עפ"י מה שהוכיח במקום אחר מדברי הרמב"ם דפסח שני אינו קרב לאחר התמיד אלא לפני התמיד, וממילא י"ל דלא שייך ללמוד מפסח שני שדוחה שבת, דכבר ניתן שבת לידחות במקדש.

★★

כבר את אביך ואת אמך כאשר ציוך ה' א' (ה', ט"ז) וברש"י: "אף על כבוד אב ואם נצטוו במרה".

שא"ל: מה זה מוסיף לחיוב המצוה מה שכבר נצטוו עליה במרה, וגם לעיל (פסוק י"ב) "שמור את יום השבת לקדשו כאשר צוך ה' א'" - פירש "קודם מתן תורה במרה", ומה זה מוסיף לחיוב המצוה?

תשובה: מה שהיה לפני הדיבור חמור יותר, כדאיתא בגמרא (יבמות ה', ב') "שכן ישנן לפני הדיבור".

(ספר דרך שיחה להגאון ר' חיים קנייבסקי שליט"א פר' ואתחנן)

★★

בגמ': יכול יהא כבוד אב ואם דוחה שבת כו' שחוטף ל' בשל ל' כו'.

באחרונים הקשו דכיון דאביו אומר לו שחוט לי בשל לי בשבת הוי רשע, והא איתא לקמן (כ"ב ע"ב) דאם אביו אינו עושה מעשה עמך אינו חייב בכבודו, וא"כ פשיטא דאינו דוחה שבת ול"ל קרא.

חייבים בכבודי (יבמות ה:) וזה שאמר "כבד את אביך" אך באופן "כאשר צורך ה' אלקיך", שלא יהיה נגד דברי תורה.

ואתי שפיר בדברות האחרונות שכבר ניתנה התורה, לכך אמר בהם "כאשר צורך ה'", מה שאין כן בדברות הראשונים.

★★

תוד"ה ואכתי

התוס' הקשו בהא דאין עשה דיבום דוחה לאו ועשה דאלמנה מן הנשואין לכה"ג, דהא העשה והל"ת אינם שוים בכל ולדחי כמו גלוח זקן בכהן מצורע, ותירצו דדוקא זקנו חשוב אינו שוה בכל הואיל ואינו בנשים אבל אלמנה מן הנשואין לכה"ג שהאשה מוזהרת כמו האיש לא מדחי לעשה דיבום אף דאינו שוה אלא לכהנים עכ"ד. ועפ"י פשט אין מובן החילוק.

ומבאר האגלי טל בהקדמתו החילוק עפ"י הגמ' (סוטה ל"ז). שבכל מצוה ומצוה נכרתו עליה ארבעה בריתות ללמוד וללמד לשמור ולעשות, ומבואר שללמוד וללמד הוא מחלקי המצוה, ולפי"ז מובן החילוק, דודאי ישראל שלומד במצות שאינם אלא לכהנים ודאי מקיים מצות ת"ת בשלימות שחובה גם על ישראל ללמוד וללמד את הכהנים את המצוה, וא"כ נהי דישאל אינם במצות שבכהנים לעשות, מ"מ החיוב ללמוד וללמד ולשמור ישנו גם בישראל, נמצא שרוב חלקי המצוה שוים בכל, וע"כ אף שהעשייה אינה שוה בכל, מ"מ כיון שהמצוה בכללה חשובה שוה בכל כנ"ל הנה המצוה חמורה ולא מדחי לי' עשה דיבום [וכה"ג כתבו התוס' קידושין (לד.) בהא דאשה אסורה להדליק בשמן שריפה ביו"ט אף דגביהו ליכא עשה דיו"ט דמצות עשה שהז"ג נשים פטורות, מ"מ כיון שהמצוה בעצמה יש בה עשה חמורה ולא דחי לי' ה"נ בני"ד וכ"ש הוא], ודוקא גלוח זקן דליתא בנשים חשוב אינו שוה בכל דנשים אינן בת"ת בשום מצוה ואינן רק בעשי', ובגלוח זקן שאינן בעשייה אינן כלל בהמצוה והוי אינו שוה בכל עכת"ד האגלי טל שם.

★★

וכתב בחתם סופר (ליקוטי שו"ת בח"ו תשו' ל"ז) דלפי הס"ד דעדל"ת שיי"ב כרת ודינא הוא שיבשל לו, א"כ שוב אינו רשע, דהוי כמצוה לחבירו למול בשבת.

אלא דא"כ קשה מה דמסיק כולכם חייבים בכבודי, ה"נ נימא דכיון דשרי לו לעשות כן אין זה סותר לכבודו של מקום.

וכתב ליישב עפ"י מה שכתב הים שלמה שמי שצוה שבמותו יוליכוהו לעיר אחרת, והוא מת ביו"ט, יקברוהו במקומו ולא יוליכוהו לעיר אחרת, דבדואי אין זה כבודו שיתחלל יום טוב על ידו, אף ע"ג דחכמים התירו, וה"נ זהו הא דקאמר כולכם חייבים בכבודי, כלומר כיון דע"י ששוחט ומבשל לו בשבת קעבר אמימרא דרחמנא, בטלה דעתו, ואין זה כבודו באמת, וממילא אינו דוחה שבת.

ועיין שם מה שדן בזה לגבי הגאון הגדול ר' מרדכי בנעט זצ"ל שנלב"ע עלי דרך בעיר ליכטנשטיין ושמה נקבר, ובאו לדון לפני אנשי עיר ניקלשבורג ששם ישב הגאון הנ"ל על כס ההוראה בטענה שיוציאוהו משם ויקברוהו בעירו.

וא' מטענות העיקריות שכותב החתם סופר שלא לפנותו, הוא מחמת חשש שע"י שיגיע שמע דבר זה לעכו"ם יקל בעיניהם חטוטי שכבי, ויבאו זרים לרעות בשדה קברות, ואם כן זהו גופא כבודו של הגאון שלא יבא על ידו מכשול כנ"ל מיש"ש, ואף שהוא צוה לפנותו, עיין שם. ועיין בס' חוט המשולש בארוכה גופא דעובדא, ושאחר כך בא הגאון רמ"ב זצ"ל אל מרנא החתם סופר בחזיון הלילה והורהו מה לעשות ע"ש.

ועיין עוד מה שכתבנו לקמן ו' ע"א ד"ה דתניא יכול אמר לו אביו בשם החזקוני.

★★

בגמ': אמך ואביך חייבים בכבודי.

בספר קדושת לוי (פרשת ואתחנן) כותב לדייק, שבדברות אחרונות כתוב "כבד את אביך ואת אמך כאשר צוך ה' אלקיך (דברים ה, טז) אבל בדברות הראשונות לא נאמר "כאשר צורך". ולמה.

ומתריץ שבאמת אנו מחוייבים לכבד אב, אך אם אמר לו אביו חלל שבת אין צריך לשמוע לו כי אמך ואביך

תוד"ה טעמא

כתבו התוס' דהא דס"ד דדחי עשה דכבוד אב ואם ל"ת ועשה דהשבת אבידה, משום דהוקש כבודם לכבוד המקום ע"כ.

בקצות החשן (סי' צ"ז ס"ק א') הביא משו"ת הרשב"א (ח"א סי' י"ח) הטעם שאין מברכין על מצות צדקה, מפני שהן תלויות ביד אחרים דדלמא לא מקבלי מיני' ובידם לעקור מצוה זו, ומנ"ל דכל מצוה שאפשר למיעקרא אע"ג דהשתא לא מיעקרא כמאן דמיעקרא דמי, דתנן בפ' אלו נעורות (ל"ו.) כיצד שותה בעציצו וכו' נמצא בה דבר ערוה או שאינה ראויה לבא בישראל אינו רשאי לקיימה שנא' ולו תהי' לאשה, אשה ראויה לו ע"כ במשנה, ובגמ' (שם מ.) פריך, ניתי עשה דלו תהי' לאשה ונדחי ל"ת - דאינה ראויה לבא בישראל כגון ממזרת - ומתרצת הגמ' דהיכא אמרי' עדל"ת כגון מילה בצרעת דלא אפשר לקיומיה לעשה, הכא אי אמרה לא בעינא מי איתיה לעשה כלל ע"כ בגמ'.

אלמא דכיון דאפשר למיעקרא לעשה, אע"ג דאכתי לא עקרה ל"י הוי כמאן דליתי', וכתב שם הרשב"א דגמרינן מיניה לכבוד אב ואם ועמידה בפני רבו דהואיל ואפשר למיעקרי' להאי עשה, שהרב שמחל על כבודו, כבודו מחול הו"ל כמאן דליכא עכת"ד הרשב"א, והקשה ע"ז בקצוה"ח מהא דתנא יכול אומר לו אביו היטמא או אל תחזיר יכול ישמע לו, ת"ל איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו כולכם חייבין בכבודי, ולמה לי קרא תיפוק ל"י דאין עשה דכבוד או"א דוחה ל"ת כיון דהעשה מצי למיעקרא ולפי הרשב"א הנ"ל הו"ל כמאן דליתי' ולא דחי.

ולפי דברי התוס' הנ"ל ניחא, דהו"א דכבוד או"א כיון דהוקש כבודם לכבוד המקום ידחה אע"ג דמצי למיעקרא, ואין להקשות דלפי"ז נימא נמי שיכרך על כבוד אב ואם, כיון דהוקש לכבוד המקום יוכל לברך אע"ג דמצי למיעקרא, דכבר כתבו התוס' (ו'). ד"ה נגמר דלאחר דגלי לן קרא דלא אלימא לן טעמא דהוקש כבודם דלידחי, א"כ אפילו לאו גרידא נמי לא דחי, דמכלאים לא מצי גמר, דכבוד או"א הוי הכשר מצוה ע"ש בתוס'.

וא"כ ניחא דאי לאו קרא דאת שבתותי, הוי סד"א דעשה דכבוד או"א לידחי ל"ת דטומאה והשבת אבידה אע"ג דהוי עשה ול"ת, וכן אע"ג דמיעקרא משום חומר המצוה

דהוקש לכבוד המקום הוי ס"ד דכמאן דאיתי' דמי, ולאחר דגלי לן קרא דלא אלים טעם דהוקש כבודם לכבוד המקום, מדלא דחי ל"ת דאבידה וטומאה הוי כמו שאר מ"ע ותו לא חשיבא עשה כלל כיון דכמאן דמיעקרא דמי, ולכן אין מברכין על מצות כבוד אב ואם עכת"ד הקצות ז"ל

דף ו' ע"א

בגמ': וכי תימא שאני לאו דשבת דחמירי וכו'.

ופירש"י דקי"ל מחלל שבת כעובד ע"ז וכו' ע"ש.

ובן יעוי' ברש"י לקמן (מח:): בד"ה גר תושב וכו' שכי' לחדש דהזהיר הכתוב לג"ת על השבת, דהא המחלל את השבת כעובד ע"ז, ע"כ, [וע"ש בתוס' דפליגי, ועש"ע בתו"י]. וכן יעוי' בשבת (ק"ח): דאר"ח בר אבא א"ר יוחנן כל המשמר שבת כהלכתו אפי' עובד ע"ז כדור אנוש מוחלים לו שנא' אשרי אנוש וגו' ע"ש, וה"ט מדשקולים זה כנגד זה ולכן בכח שמירת שבת למחול ולהעביר לחטא דע"ז.

ובן יעוי' בפ"ק דחולין (ה.) דמקבלים קרבנות ממושעי ישראל כדי שיחזרו בהן בתשובה, חוץ מן המומר ומנסך את היין לע"ז ומחלל שבתות בפרהסיא וכו', ופירש"י דה"ט דהמחלל שבת חמיר טפי דכופר במעשה הקב"ה ומעיד שקר שלא שבת הקב"ה במעשה בראשית ע"ש. והכי קי"ל בטושו"ע יור"ד (סימן ב' ס"ה) דהמומר לע"ז או לחלל שבת בפרהסיא [ואפי' לתיאבון ולא רק להכעיס] דינו כעכו"ם וכו', ויעו"ש בבה"ט (אות טו') דהביא לספר "בית הלל" דס"ל דאפי' כשעובר על "איסור דרבנן" ג"כ מיקרי מחלל שבת והוי מומר, אולם אח"כ הביא לכמה אחרונים דפליגי ע"ז וס"ל דדוקא באיסור דאורייתא הוי מומר ע"ש. ועכ"פ בבי"ה מבואר דה"ה בחילול שבת דרבנן. וה"נ ס"ל כוותיה ל"בית מאיר" בה' עירובין (סי' שפה') שכ' דהעיקר כוותיה דהבית הלל דנעשה "מומר" אף ע"י חילול שבת "דרבנן", ולא כהפר"ח וכו' ע"ש. [וע"ע מש"כ בעירובין (סימן ז') בהאי פלוגתא, ותמצא נחת]. וא"כ חזינן לעוצם חומרת "חילול שבת".

ובן יעוי' בפ"ב דביצה (יז:): דת"ש המבשל בשבת וכו', איסורא דשבת שאני. והבי' כנ"ל דחילול שבת חמורה מאוד ודמי לעובד ע"ז וה"ט מדמעיד שקר שלא שבת הקב"ה במ"ב. אולם יעו"ש ברש"י שכ' וז"ל, איסורא דשבת, בישול

מלקות, דהוי לאו שאין בו מעשה, אבל לשיטת תוס' דקושיית הגמ' הוא מטומאת כהן, הדק"ל.

ותירין על פי מה שתמה החזקוני (ויקרא י"ט ג') ל"ל קרא שלא ישמע לאביו, הלא אם אביו מצוהו לעבור על דברי תורה, אינו בכלל עושה מעשה עמך, ובלאו הכי אינו מחוייב בכבודו.

והתירוין לזה הוא דאם הי' מותר לו לדחות מחמת כיבוד אב, א"כ כשמצוהו האב על זה אין כאן שום איסור, והשתא דאתית להכי, א"א לומר דקרא איצטריך דלוקין עליו, דכיון דעכ"פ איכא איסור עשה, א"כ כשאביו מצוהו על זה, הרי הוא אינו עושה מעשה עמך, וא"כ הדק"ל קושיית החזקוני דבכה"ג אינו חייב לכבדו מחמת זה, אלא ע"כ דהוה אמינא שיטמא לכתחילה, וא"ש הוכחת הגמ'.

★★

בגמ': אמר לו אביו היטמא יכול ישמע לו ת"ל כולכם חייבים בכבודי

בדרוש וחידוש להגאון ר' עקיבא איגר על בבא מציעא (דף ל' ע"א) כותב, שהגמרא בבבא מציעא (דף סב ע"א) לומדת מפסוק שלא צריך לכבד את אביו שהוא רשע. אם כן מקשה הסמ"ג אם האב אומר לבנו לא לקיים מצות השבת אבידה הוא רשע, ועל רשע אין חיוב כיבוד אב, וא"כ למה צריך הפסוק שכולכם חייבים בכבודי "איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו".

ומתירין הג"ר עקיבא איגר זצ"ל שאם לאו הפסוק של "כולכם חייבים בכבודי" היתה המצוה של כיבוד אב מבטלת את המצוה של השבת אבידה. והאב היה יכול לומר לבנו שלא להשיב את האבידה, ורק אחר הלימוד של הפסוק רואים שהשבת אבידה מבטלת את המצוה של כיבוד אב.

(ודע) דלענין הלכה, הרמב"ם פ"ו מהלכות ממרים הלכה י"ב פוסק שמחוייב לכבד אפילו אביו שהוא רשע, וכן פוסק המחבר (יו"ד סימן ר"מ סעיף י"ח). והרמ"א הביא בשם הטור שחולק. ובערוך השולחן שם סעיף ל"ט כתב דנכון להחמיר כדעת הרמב"ם והמחבר ולכבד אביו רשע אפילו אם לא עשה (תשובה)

★★

שבת מאבות מלאכות הוא ואיסור סקילה הוא הילכך קנסוהו רבנן למזיד, אבל עבר ואפה ביו"ט לשבת איסורא דרבנן הוא דעבד, עכ"ל יעו"ש. אולם צ"ע מ"ט הוצרך להאי דאיכא על מלאכת בישול מיתת ב"ד "דסקילה" הא פ' הול"ל כש"כ דעצם חילול שבת חמור טפי וה"ט כש"נ, ואפי' אי ליכא ע"ז "סקילה" כ"א "מלקות" ג"כ חמור טפי, וצ"ע. ושורר ברש"ש שם שג"כ ב"י לגמ' כש"כ, וכן הביא לתשובת הרשב"א, והובא בב"י (ס"ס תקג'), שבי' ג"כ כנ"ל, ודלא כדפירש"י דחמור משום "סקילה" וכו', עכ"ד הרש"ש ע"ש. וא"כ יל"ע ברש"י.

אולם נר' בזה, דיעו"ש בגמ' לעיל בע"א איבעיא להו עבר ואפה מאי וכו', ת"ש המטביל כליו בשוגג ישתמש בהן וכו', לא צריכא דאית ליה מאני אחרני וכו', והוקשה לרש"י מ"ט הוצרכה הגמ' להאי "אוקימתא" ה"ט פ' הול"ל ד"שבת שאני", וכדחתה הגמ' אח"כ כן, אע"כ דכוונת הגמ' בזה דאיכא בבישול "סקילה" ולכן חמור טפי מיו"ט ומשא"כ בטבילת כלים דליכא בזה סקילה ע"כ דמי ליו"ט והוצרכו להעמיד דאית ליה כלים אחרים, ורש"י לק"מ, ודו"ק.

אולם הא גופא יל"ע בגמ' מ"ט אכן לא דחתה לגבי טבילת כלים "דשבת שאני" שחמור טפי מיו"ט ואפי' בחילול שבת "דלאויין", וה"ט מדמעיד עדות שקר וכו', ויל"ע.

(נופת צופים)

★★

בגמ': דתניא יכול אמר לו אביו היטמא או שאמר לו כו'.

בשער המלך (הל' נדרים פ"ג ה"א) הקשה לפמש"כ התוס' בחולין (קמ"א ע"א ד"ה לא צריכא) בשם הריב"א דבהך דאין עשה דוחה ל"ת ועשה, עכ"פ הל"ת נדחה, ונשאר רק העשה, ואין לוקין עליו, ודלא כר' יוסף איש ירושלים בתוס' קידושין (ל"ד ע"א) דהעשה מחזק להלאו ואין הלאו נדחית, א"כ הא אצטריך קרא לומר דלוקין אאיסור טומאה דכהן ולא אמרינן דהל"ת נדחית.

ותירין הגאון ר' מ"ג ירושלמסקי בשו"ת באר משה (ח"א סי' מ"ח) על פי שיטת רש"י ועוד ראשונים דקושיית הגמ' היא מהך דלא יחזיר לו אבידה, דבזה בין כך ליכא

בגמ': מה להנך שכן הכשר מצוה.

פירש"י דיבום הוי הכשר מצוה, שהרי יכול לחלוץ ולא יעקר הלאו של ערוה.

בתום' הקשו על פירש"י, וברשב"א הקשה עוד דלשון הכשר אינו אלא לשון תקנה והכנה כמו מכשירי אוכל נפש וכדו', ולכן הביאו בשם פירוש ר"ח לפרש דאירי באמר לו אביו לחמר ולהביא לו אוכל.

במשך חכמה (ריש פ' קדושים) כתב פירוש מעניין על דרך הרבינו חננאל, אלא דמפרש דאירי כל עניני כיבוד, וכולהו הוו הכשר מצוה, והיינו משום דלכאורה קשה מהיכי תיתי ידחה עשה דכיבוד ללא תעשה דשבת, הא לא דחינן איסורא מקמי ממונא כיון דאתיהב למחילה (כדאיתא בב"מ ל' ע"א), וה"נ דין כיבוד אב ואם הוא מההלכות שבין אדם לחבירו. (וכן העיר בשו"ת חת"ס ח"ו סי' ל"ז בסוגריים).

וכתב במשך חכמה וז"ל: רק משום שבכבוד אביו ואמו יש בו מה שנוגע לבין אדם למקום, שכל יסודות האמונה מהר סיני הוא הקבלה הנאמנה, שנתנה למשה בסיני ונמסר מדור לדור לזרעם אחריהם, והודיעו בנים לבני בניהם את אשר עמדו אבותיהם בהר חורב וכן עד עולם. ולכן דור אשר יבזה אביו וילעג למוסרי הקבלה, פסק תורה מישראל, ולכן יש בכבוד או"א סרך של כבוד המקום וכלל מצוות התורה, ולכן ס"ד דלידחי ללא תעשה דשבת.

אלא דמטעם זה אינו גוף המצוה, דכבוד המקום שיש במצות כיבוד או"א אינו אלא הכשר מצוה, שע"י שיכבד אבותיו ואבות אבות"י יגיע להאמונה השלמה במעמד הר סיני, וזהו מ"ש כאן שכבוד א"א אינו אלא הכשר מצוה. עכתו"ד.

★★

בגמ': אלא סד"א תיתי מבנין בית המקדש דתניא יכול יהא בנין ביהמ"ק דוחה שבת ת"ל את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו וכו' לא לא דמחמר.

הפנים יפות (פר' כי תשא) בשם אביו תמה על רש"י שפירש עה"פ אך שבתותי תשמורו האמור במשכן דהפסוק בא ללמד שמלאכת משכן אינו דוחה שבת, א"כ

הו"ל להגמרא להביא מקרא דכי תשא דבזה אין לדחות דאירי בלאו דמחמר, דע"כ לא היה מחמר במשכן, דא"כ היה צריך להיות שגם מחמר הוא אב מלאכה וככל המלאכות שהיו במשכן.

הדובב מישרים (ח"א סס"ג) מתרץ לפי מה דמבואר ברפ"ב דשבועות דבנין ביהמ"ק אינו דוחה יו"ט, דלפ"ז הרי יש להעמיד פסוק דכי תשא ללמד שאין בנין משכן דוחה יו"ט שהוא בלאו. [וע"ש מה שהעיר ע"ז], וע"ע בערוך לנר כאן.

★★

בגמ': יכול יהא בנין ביהמ"ק וכו'.

במשך חכמה (פרשת בהר) כתב דבר נפלא שחידש בחלום ע"פ דברי הגמ' כאן.

את שבתותי תשמורו ומקדשי תראו. יתכן דכתיב שמור אצל שבת בעשרת הדברות. וזה על מצות שחייבין עליהן מיתה שדוקא יחיד העושה חייב אבל שנים שעשו פטורין מכרת ומקרבן, דכתיב בעשותה, אבל מכל מקום שלא יעשו שנים לכתחילה כתב תשמרו בלשון רבים.

ומש"ה כתב גבי מקדש, דסד"א דבמלאכת גבוה יעשו שנים, קמ"ל דשבת ישמרו אפילו מלעשות מלאכה ברבים, ומלאכה שהותרה במקדש לא שנא בין יחיד בין לשנים שעשו בבת אחת.

וכן ככי תשא גבי מלאכת משכן דלא ידחה שבת כתב ושמתם את השבת, ושמרו כו'. להורות שרבים לא יבנו המקדש כאחד, ודו"ק (ד"ז בחלום).

★★

בגמ': יכול יהא בנין בית המקדש דוחה שבת וכו'.

איתא שכל שבעת ימי המילואים היה משה מעמיד את המשכן ומפרקו. ועמד בפנים יפות (בפ' נשא) איך פירקו ובנו בשבת והלא אין מלאכת המשכן דוחה שבת.

ותירץ שלא משה לבד עשה זאת אלא סייעו אותו, ושניים שעשהו פטורים. וז"ל: והיאך מקימו הא כל מלאכת המשכן לא דחה שבת. אלא דהרבה לויים היו מקימין אותו,

וקימ"ל (שבת צד:) דשנים שעשוהו פטורין ואין איסור מן התורה, ותו דאין שבות במקדש.

וכתב בזה הגר"ז יוסקוביץ זצ"ל בספרו אמבוהא דספרי פ' נשא: והנה עי' בפנים יפות כאן שהקשה דהא דאמרי' כל ז' ימי המלואים הי' משה מעמיד את המשכן ופרקו ואיך הקימו ופרקו בשבת וכו'.

ונ"ל בפשיטות דהנה הא דכל מלאכת המשכן ומקדש אינו דוחה שבת. אף דלכאורה היה ראוי שידחה שבת משום מכשירי עבודה דהא עבודה דוחה שבת. אך פשוט משום דהוי מכשירין שאפשר לעשותן מע"ש, דקיי"ל דאינו דוחה שבת.

וגם דמזבח שנפל בשבת אינו דוחה שבת אף דעתה א"א לעשותו מאתמול, מ"מ מין מזבח ראוי מאתמול וכמבואר בירושלמי שבת פרק רבי אליעזר דמילה ובירושלמי פסחים פ"ו ה"ג יע"ש, ועי' בעירובין ק"ג גבי נימת כינור שנפסקה ודו"ק.

וא"כ כאן בימי המלואים דהמצוה כן הי' לסתור ולבנות בכל יום מימי המלואים, ופשוט דזה הי' מכלל חינוך המשכן, וא"כ לא היה אפשר לעשות מאתמול, ושוב היה דוחה שבת משום מכשירי עבודה שא"א לעשות מאתמול. דהרי קרבנו של נשיא לבני אפרים הי' דוחה שבת. וע"כ היה גם הבנין והסתירה דוחה שבת משום מכשירי עבודה, וא"ש.

ובעיקר דברי הגאון בעל פנים יפות ז"ל דפשיטא לי' דכאן הי' מלאכת בונה וסותר. הנה עיין בירושלמי פ"ז דשבת ה"ב דמבואר מה בניין הי' במשכן שהיו נותנין קרשים ע"ג אדנים. ולא לשעה היתה, אר"י מכיון שהיו חונים ונוסעים עפ"י הדיבור כמו שהיא לעולם יע"ש. הנה מבואר דס"ל דבנין לשעה לא הוי בנין, ורק במשכן שהי' עפ"י ה' הו"ל בנין קבוע וכהא דשבת (לא:) כיון דכתיב עפ"י ד' יחנו, כמאן דקבוע לי' דוכתא דמי יע"ש. וא"כ כ"ז התם שהי' חנייתן עפ"י ד', משא"כ כאן דהי' בנין לשעה ממש, שוב לא הוי בנין וליכא איסור מה"ת. ושור"ר שכ"כ בשו"ת חתם סופר או"ח סי' ע"ב יע"ש ובשירי קרבן לירושלמי ריש יומא יע"ש, עכ"ד.

(וראה מה שפלפל עוד בדברי הפנים יפות שמשה לבד לא הקים ופירק משום פרנס המתמנה ממונה על הציבור אסור לעשות מלאכה בפני שלשה עיי"ש).

★ ★

והגאון האדר"ת כתב בזה בספרו זכור לדוד ערך "מספר שלם":

כן נראה לי דמה שאמרו בירושלמי פ"ק דיומא ובמדרשים שמשה רבינו ע"ה היה מעמיד ומפרק את המשכן כל שבעת ימי המלואים, דלאו דווקא כל שבעה, דדל מינייהו יום השבת דאין בנין המשכן דוחה כדאי' ביבמות (ו.) ובמכילתא ריש פרשת ויקהל ובכמה מקומות אלא הואיל והיו שבעת ימי מלואים נקט בזה לשון הרגיל אף שלא היה מפרק ומעמיד רק ששה מהם.

ומצאתי להגר"ר יעב"ץ ז"ל בפירושו למעמדות ליום השבת כתב בפשיטות שלמשה רבינו ע"ה הותר לבנות ולסתור את המשכן לשעה יעו"ש.

ולענ"ד נראה פשוט שלא כדבריו ומש"כ מל' ואתה תדבר אל בני ישראל יעו"ש אין ראייה כלל, ותהלה לקל יתברך אשר האיר עינינו בד"ז לפרש שם דברי המכילתא ע"פ הגהת רבינו מוילנא ז"ל ואכ"מ.

★ ★

בגמ': יכול יהא בנין בית המקדש דוחה שבת ת"ל את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו כולכם חייבים בכבודי.

רש"י במס' שבועות (טו ע"ב ד"ה אין בנין) הביא דברי הגמרא וכתב דהוא הדין ביום טוב משום דימים טובים נמי שבתות איקרו עיי"ש.

וכתב במנחת חינוך (מצוה צה אות ה) דלפי מאי דקיימא לן כרב אשי דיום טוב הוי עשה ולא תעשה (עיין שבת כד ע"ב - כה ע"א), א"כ גם ללא הפסוק את שבתותי תשמורו וגו' אין בנין ביהמ"ק דוחה יו"ט, משום דאין עשה דוחה ל"ת ועשה, אך היות ולא כל המ"ד ס"ל דיו"ט הוי עשה ולא תעשה הביא רש"י סתמא דגמרא כאן דיליף דין זה מפסוק.

וכתב דהנפקא מינא יהיה אם עבר ובנה, דלפי הטעם דאין בנין ביהמ"ק דוחה יו"ט משום דאין עשה דוחה ל"ת ועשה, א"כ לשיטת הריב"א בתוס' חולין (קמא ע"א ד"ה לא צריכא) דהלאו נדחה מפני העשה, א"כ אין לוקין על בנין

ביהמ"ק ביו"ט, משא"כ אי הוי גזירת הכתוב דאין בנין ביהמ"ק דוחה יו"ט לוקה ע"ז כשעבר ובנה עיי"ש.

ובמהר"ם שיק ובמנחת סולת העירו על דבריו מדברי התוס' בסוגייתנו (ד"ה ניגמר) דכתבו דעשה דמקדש אלים ודוחה לא תעשה ועשה, וא"כ שפיר גם לרב אשי נצרך ללמוד דבר זה מפסוק את שבתותי תשמרו וגו' עיי"ש.

★★

בגמ': עשה דוחה ל"ת.

ברמב"ן פ' יתרו (שמות כ' ח') מבאר הטעם דעדל"ת, דהעושה מצות אדוניו אהוב לו ואדוניו מרחם עליו, ולא תעשה יוצא מחמת היראה, כי הנשמר מעשות דבר הרע בעיני אדוניו ירא אותו, ולכן מצות עשה גדולה ממצות ל"ת, כמו שהאבה גדולה מהיראה, כי המקיים ועושה בגופו ובמונו רצון אדוניו הוא גדול מהנשמר מעשות הרע בעיניו, ולכן אמרו דאתי עשה ודחי ל"ת, ע"ש בדבריו הקדושים.

מבואר מדברי הרמב"ן, דאע"ג דבעשה ליכא עונש ובל"ת איכא עונש, מ"מ עשה דוחה ל"ת, ולכאורה רואים מזה שאין חומר המצות וקולתן תלוי בעונש וכ"כ בספר חסידים (סי' קנ"ז) וז"ל דע לך, כי לא לפי חומר הפורעניות תוכל לידע מצות עונשן ושכרן, שהרי חילול שבת בסקילה, ומקצת מצות עריות בחנק ובכרת, אע"פ שמחלל שבת עבור פקוח נפש מותר, ואינו יכול לעשות באיסור עריות וברציחה שאינו בסקילה, לכך אל תאמר שזו יקרה וחביבה מזו עכ"ל.

אמנם עיין בביאור הגרי"פ פערלא על סה"מ לרס"ג ז"ל (ח"ג דף ע"ד). שהביא מפייהמ"ש להרמב"ם (אבות פ"ב מ"א) דמהפסד מצוה דהיינו מהעונש המגיע להעובר עליה נדע שכר המקיימה, וממה שנדע שהעובר על שבת שבת הוא בסקילה והעובר על מצות מילה הוא רק בכרת, מזה נדע ששכר שבת הוא יותר גדול משכר מילה ע"ש בדבריו, והגרי"פ הנ"ל רוצה להביא ראיה להרמב"ם מהגמ' המחלקת דאע"ג דעדל"ת מ"מ אינו דוחה ל"ת שיש בו כרת, ולרבינו יהודה החסיד ז"ל הרי מחומר עונש כרת אין הכרע לענין ערך גדולת וחשיבות המצוה כלל.

ואע"ג דבעיקר הדבר מאי דעשה דחי ל"ת ג"כ קשה, דל"ת יש עליהם עונש ובעשה ליכא עונש, את זה כבר ביאר הרמב"ן דאהבה גדולה מיראה, כי העושה רצון אדוניו

בגופו וממונו גדול מהנשמר מעשות הרע בעיניו, ולעומת זה לגבי העונש מי שעושה בידיים הרע בעיניו ומראה בזה שאין יראתו על פניו עונשו גדול, משא"כ בעובר על עשה שאינו עושה בידיים לעבור על רצונו, אבל בשני לאוין האיך נכריע לומר דזה שאין בו אלא עונש מלקות מותר לעבור עליו משום קיום העשה וזה שעונשו חמור יותר במיתת ב"ד או כרת אין לעבור עליו אפילו במקום עשה זו בעצמה, וע"כ דמחומר עונש עבירה יש לנו לדון על ערך חשיבותה וגדולתה של המצוה, יעו"ש שהאריך בזה.

★★

בגמ': עשה דוחה ל"ת.

בקונטרס זכרון שלמה הנדפס בסו"ס חלקת יואב ח"ב כתב לבאר הסברא דעשה דוחה ל"ת, משום דעל הל"ת הוי כדבר שאינו מתכוון, כיון שאין כוונתו לעבור העבירה, רק לקיים המצוה (וכעין הא דב"מ ל' ע"א על מנת שתינוק ותידוש וכו') ואפי' לר' יהודה דס"ל (שבת מ"א: ועוד) דדבר שאינו מתכוון אסור, אבל היכא דלא אפשר ולא קמכוון ג"כ לר"י מותר (כדמבואר בפסחים כה:)

ולפי"ז א"ש דבעי בעידנא דמעיקר לאו לקיים לעשה, דאל"כ לא שייכת הסברא הנ"ל וכמובן, ולכן גם אם אפשר לקיים שניהם אינו דוחה העשה לל"ת (כדאי' בשבת קל"ג). כיון דאז הוי אפשר עכת"ד

★★

תוד"ה שכן הכשר

התוס' מפרשים שכן הכשר מצוה, דכשאביו מצוה לו שחוט לי בשל לי אכתי ליכא מצוה עד אחר זמן שמאכילו לאביו, ומ"מ אי לאו קרא דכולכם חייבים בכבודי היינו אומרים דעדל"ת שיש בו כרת וקרא מגלה לך דאינו דוחה.

מזה למד התרומת הדשן (סי' ק"ב) לענין נר חנוכה שהדליקו בעש"ק מבעוד יום וכבתה קודם קבלת שבת דמ"מ כבתה אין זקוק לה כמו בהדליק בחול אחר צאת הכוכבים, אע"ג דמבואר במרדכי דמצות נ"ח הוא מסוף השקיעה דוקא דהיינו צאת הכוכבים, דמקודם זמן זה אמרי' שרגא בטהרא מה מהני, וא"כ עיקר מצות נ"ח אינה בשעה שמדליקה מבעו"י דאז הוי רק הכשר מצוה כדי שיהי' נדלק בעת צאת הכוכבים,

בגמ': סד"א תיתי מהבערה כו' לא ר' יוסי. ותיהוי ר' יוסי, אימר דאמר ר' יוסי הבערה ללאו יצתה הבערה גרידתא, הבערה דב"ד בישול פתילה הוא וא"ד ששת מה ל' בישול פתילה מה ל' בישול סממנין.

האגלי טל (מלאכת אופה אות י"א ס"ק ו') הקשה לדעת הסוברים דאין בישול אחר בישול, הרי כל מתכות בשעת עשייתו הרי הוא מהותך, וא"כ כשחוזרין ומתיכין אותו למה יתחייב משום מבשל.

ותירין דהטעם דבעלמא אין בישול אחר בישול, הוא משום דכיון דכבר נתבשל ונתרכך ופעל את פעולתו, אין הבישול השני מועיל כלום, וכל זה בדברי מאכל וכדו', אבל במתכות שעיקר בישולו הוא התכתו, כיון שמצטנן ומתקשה חוזר לקדמותו, ולא נשאר בו פעולת הבישול, לכן אם מתיכו פעם אחר הרי הוא חייב על בישול השני כמו בפעם הראשונה.

ועל פי זה יישב דברי רבינו יונה שהביאם הר"ן (דפי הרי"ף שבת כ"ב ע"א) דסובר שמים חמים שנצטננו שהניחו במקום שיד סולדת בו ה"ז מבשל. ותמה הר"ן דכיון דאין בישול אחר בישול למה יתחייב משום מבשל.

ותירין האגלי טל דגם במים אין לו שום תיקון ע"י בישול רק מה שהוא מתחמם, ולכן במשנה ובברייתא קאמר חמין ותבשיל, כלומר שמים חמים חימומו הוא תיקונו, וכשמבשלו וא"כ נצטנן, פקע ממנו כל תיקונו, ולכן אף אי נימא בעלמא אין בישול אחר בישול אפי' בלח, היינו במרק וכדו' שפעולת הבישול נשאר בו, אבל במים שאחרי שנצטננו אין כאן פעולת הבישול, הרי הבישול השני כמו הבישול הראשון.

★★

בגמ': הבערה ללאו יצאת דברי ר' יוסי.

במועם שהבערה יצאת משאר ל"ט מלאכות שאין חייבין עליה סקילה רק מלקות, הביא בס' דברי אסף (בעניני שבת בענין מבעיר) לבאר, דכל הל"ט מלאכות שמצווים אנו לשבות, הוא בגלל שששת ימים עשה ד' את השמים ואת הארץ ע"י ל"ט מלאכות אלו, וביום השביעי שבת וינפש. אמנם מלאכת הבערה עדיין לא נוצרה בששת ימים אלו, וכדאמרינן בפסחים (נ"ד ע"א) שבמוצ"ש הקיש אדה"ר על שני אבנים ויצתה מהן אש, ומטעם זה אנו מברכין על הנר במוצ"ש,

והי' סברא לומר דכיון דאכתי לא התחיל גוף המצוה רק ההכשר של המצוה, שנימא דבאופן זה כבתה זקוק לה, אבל מדברי התוס' הנ"ל מוכח דגם באופן זה כבתה אין זקוק לה, דגם הכשר מצוה הוי התחלת המצוה, והראי' דבלי גילוי מיוחד דכולכם חייבים בכבודי הייתי אומר דדוחה שבת, וא"כ גם לגבי נ"ח אע"ג דאכתי לא הגיע זמן עיקר המצוה, כיון שכבר התחיל קיום הכשר מצוה הוי כמו עיקר המצוה ושוב כבתה אין זקוק לה, ומה"ט יכול לברך בשעת הדלקה אע"ג דאכתי לא הגיע זמן עיקר המצוה.

ובספר העיקרים להגאון ר' שלמה איגר ז"ל (ח"ב עיקר ברכות סוף אשכול א') מקשה אדברי הר"ן רפ"ק דכתובות (ד"ה ואסר לנו) שכתב הטעם שלא תקנו חז"ל לברך באירוסין על המצוה רק כעין ברכת השבח, משום דעשייתה אינו גמר מלאכתה דאכתי חסר מסירתה לחופה (ובשעת חופה ל"ש לברך כיון שכבר קידש מזמן מרובה).

ולפי התה"ד דהכשר מצוה הוי כמצוה עצמה ולכן מברכין להדליק נ"ח אף כשהדליק בע"ש מבעו"י, א"כ עכ"פ מהראוי שלא יגרע קידושין מהכשר מצוה דמברך עליה ע"כ.

דף ו' ע"ב

בגמ': מה שמירה האמורה בשבת לעולם אף מורא האמורה במקדש לעולם.

כתב הטורי אבן במגילה (כח ע"א ד"ה שנאמר) דדרשה זו הוי דרשה גמורה, וזה קאי רק למאן דאמר דס"ל דקדושה ראשונה קידשה גם לעתיד לבא, משא"כ מאן דס"ל דקדושה ראשונה לא קידשה לעתיד לבא לא ס"ל דרשה זו, אך עדיין ס"ל הדרשה מהפסוק והשימותי את מקדשיכם דקדושתן אף כשהן שוממין אך זה רק אסמכתא בעלמא עיי"ש.

אבל החתם סופר בתשובה (יו"ד סי' רלד) מביא דקדושת המקדש אין לזה קשר לדינים הנובעים ממה שקידשו המקדש, וע"כ אף שלגבי הדינים אנו אומרים שקדושה ראשונה לא קידשה לעתיד לבא, מ"מ קדושת השכינה שיש במקום המקדש לכו"ע דרשינן ההיקש הנאמר כאן בגמרא דמורא האמורה במקדש הוי לעולם. (ובחת"ס שם נכתב תליא היקשא זה בפלוגתא וכו'. אך העירו שם דודאי ט"ס יש כאן וצ"ל לא תליא היקשא וכו').

★★

ולכן מלאכה זו שלא היתה משותפת במעשה בראשית, אין חייבים עליה סקילה, ואינו אלא לאו גרידא.

★★

בגמ': דתניא הבערה לאו יצתה דברי ר' יוסי רבי נתן אומר לחלק.

וכתב רש"י (ד"ה לחלק): שלא תאמר אינו חייב סקילה עד שיחלל שבת בכל מלאכות, לכן יצתה הבערה מן הכלל לחלק כו'. והקשה הרא"ם (ריש פ' ויקהל) דאיך ס"ד דאינו חייב סקילה רק כשחילל שבת בכל המלאכות הא המקושש נהרג על שחילל שבת במלאכה אחת, הרי מזה אנו יודעין דלחלק יצאתה.

עוד תמה הרא"ם, דבפסחים (ה' ע"ב) כתב רש"י לבאר באופן אחר, דלא תימא שאם עשאן כולם בהעלם אחת הוי כהוציא וחזר והוציא, שאינו חייב אלא חטאת אחת, קמ"ל קרא לחילוק מלאכות, שחייב חטאת על כל אחת ואחת, ולמה שינה פירושו התם.

ותירץ בס' אור חדש (פסחים דף ט"ו טור ב') ע"ד החידוד, דהנה קושייתו הראשונה של הרא"ם, מהך דמקושש, יש ליישב, די"ל דשם הוראת שעה היתה שהרגוהו, אבל בהך דפסחים דאתיא אליבא דר"ע א"א לומר דהוראת שעה היתה, דבשבת (צ"ו ע"ב) איתא דמקושש ה"י צלפחד, דברי ר"ע, א"ל ר"י בן בתירה עקיבא בין כך ובין כך אתה עתיד ליתן את הדין, התורה מכסה ואתה מגלה, וטעמי' דר"ע הוא כמוש"כ תוס' ב"ב (ק"ט ע"ב) בשם מדרש שצלפחד לשם שמים נתכוין, ללמד שעונשין על חילול שבת, וא"כ בע"כ לדידי' לא היתה הוראת שעה, דאם היתה הוראת שעה, שוב אין כאן הוראה לרבים ללמד שסוקלין על חילול שבת. ועיין עוד בשו"ת אבני נזר (או"ח סי' רכ"ז) מה שכתב בזה.

★★

בגמ': הבערה דב"ד בישול פתילה הוא וא"ר ששת מה ל"י בישול פתילה מה ל"י בישול סמנין.

דחיי אדם (הל' שבת כלל כ' נשמת אדם אות ו') הוכיח מכאן דהא דקיי"ל דאין בישול אחר בישול לא נאמר בדבר הנמחה בבישולו וכגון שעוה וחלב, אלא ודאי דאם חזר ונתקשה ושוב בישלו ונימוח חייב שנית משום מבשל, דאל"ה

הרי אפשר לקיים שריפת בת כהן ע"י בישול פתילה שכבר נתבשל מעיקרא וחזר ונתקשה. [וכ"כ המנחת חינוך במוסך השבת אופה אות ו' והשביתת השבת מבשל אות כ"ו ואות ל"ג, ע"ש]. ועיין מה שהבאנו לעיל כע"ז מהאגלי טל.

דף ז' ע"א

בגמ': אטו עשה דדוחה ל"ת לאו לא תעשה חמיר מיני'. **בגליון** הש"ס להגרעק"א כבר העיר מדברי הרמב"ן פ' יתרו (בפסוק זכור את יום השבת לקדשו) שכתב דעשה חמור מלא תעשה, ולכן עשה דוחה ללא תעשה, ולכאור' הוא נגד סוגיא דידן דמבואר דלא תעשה חמיר מעשה.

בשו"ת דבר משה להגאון ר' משה תאומים (סי' ל"ה, הובא בשדי חמד מערכת עי"ן כלל מ"א) הביא שנשאל קושיא זו מהגאונים בעל מפרשי הים, והוא השיב להם דז"ל הרמב"ן שם: ולכן מ"ע גדולה ממצות ל"ת, כי המקיים ועושה רצון אדוניו, גדול ממי שנשמר מלעשות הרע בעיניו, ולכן אתי עשה ודחי לל"ת. ומפני זה יהי' העונש גדול במל"ת, ועושין בו דין כגון מלקות ומיתה, משא"כ בעובר על מ"ע, שאין עושין בו דין, אלא במורדין, כגון לולב וציצית שאינו עשה וכו' עכ"ל.

ביאור הדברים, דהמקיים המצוות, גדול מי שמקיים מ"ע, שהוא בקו"ע, ממי שהוא מקיים מצות ל"ת שאינו אלא בשו"א, וכל מי שמתגרה בשינה הרי הוא מקיים רוב מל"ת, ומטעם זה עשה דוחה לל"ת, אולם העובר על המצות ה"ז להיפך, דהעובר על ל"ת בקו"ע, גרע טפי ומורד יותר ממי שעובר על מ"ע. ולכן דוקא הכא דרצה לחלק בין ל"ת גרידא לל"ת שיי"ב כרת דאין עשה דוחהו, וע"ז אמר דלגבי חומרא דעבירה, הרי כל לא תעשה חמור מעשה, ומכל מקום עשה דוחהו, וא"כ ה"נ דלייתי עשה ולדחי ל"ת שיש בו כרת.

ועיין עוד בליקוטי תורה להרב פ' פקודי (ו' טור ד') שג"כ כתב שיש בחינה שהלא תעשה גבוה יותר מהעשה, ויש בחינה שהעשה נעלה מהלא תעשה עיי"ש.

★★

הגאון ר' שלמה קלוגר זצ"ל (שו"ת שנות חיים סי' קנ"ג) תירץ דלפי מה דילפינן מקרא דאין עשה דוחה איסורא רבא, מזה מוכח דע"כ מה שעשה דוחה ל"ת שאין בו כרת

בביטול מצ"ע הוא רק בשם ואל תעשה ולזה לא חמיר כ"כ שכן לא קעביד שום מעשה ב"קום ועשה" נגד רצונו ית"ש, ודומיא. דמלך בשר ודם דהעושה מעשה בפועל נגד הוראתו ורצונו חמיר טפי מהעובר על ציויו ורצונו בשב ואל תעשה, וזהו דקא מתמה הגמ' הכא אטו מהעובר על ציויו ורצונו בשב ואל תעשה, וזהו דקא מתמה הגמ' הכא אטו אין ל"ת חמור מעשה וכו'. ומש"כ הגר"א דביטול מצ"ע עונשו מרובה מאם עבר על ל"ת, ה"ט מדהוי "הביטול עשה" בכל רגע ורגע תמצא שחייטא הרבה פעמים דבכל רגע שאינו מקיימו ה"ז נזקף לחובתו ומשא"כ כשעובר על ל"ת הוא רק באותו רגע שעבר ע"ז ותו לא ונמצא שחטא רק לרגע א' ותו לא. ולכן המבטל מצ"ע עונשו מרובה מהעובר על ל"ת.

ומשא"כ מש"כ בגמ' דל"ת חמור מעשה, היינו בעצם הביטול עשה וכגון שיכל לקיימו רק ברגע א' ותו לא וכגון שבא לפניו עני וביקש ממנו צדקה ולא נתן לו ותיכף נסתלק ממנו העני דהביטול מצ"ע דפתוח תפתח הוא רק רגע א', דבכה"ג ל"ת בעלמא חמיר מיניה, דאע"פ דתרווייהו מתקיימים ועובר ע"ז "ברגע כמימריה" אפ"ה ל"ת חמיר טפי מעשה וה"ט כש"נ. ובהא איירי בגמ' הכא והתם. ומשא"כ הגר"א איירי כשביטל למצ"ע במשך כמה דקות שהיה לפניו לקיימו ולא קיימו, דבכה"ג אכן "עונשו" דהמבטל מ"ע חמיר טפי מהעובר על ל"ת, וה"ט כש"כ מדהוי בכל "רגע ורגע", והבן בס"ד. והכל אתי שפיר.

★★

אולם יעוי' ברמב"ן בפ' יתרו עה"פ זכור את יום השבת לקדשו (כ', ח') [וציינו הגרע"ק"א בגה"ש] שעמד בדכ' שם "זכור" את יום השבת לקדשו, ומאידך בפ' ואתחנן כ' "שמור" את יום השבת לקדשו וגו', דזכור הוא "מצות עשה" שנזכר לקדש את יום השבת, ומשא"כ שמור הוא מצות "לא תעשה", ומצ"ע יוצא ממידת "האהבה" והוא יוצא למידת "הרחמים", כי העושה מצות אדוניו "אהוב" לו ואדוניו מרחם עליו, ומשא"כ שמור הוא ל"ת והוא ממידת "הדין" ויוצא ממידת "היראה", כי הנשמר מעשות דבר הרע בעיני אדוניו "ירא" את אדוניו עכ"ד. ואח"כ כ' בזה"ל, ולכן מצ"ע גדולה ממצות ל"ת, כמו שהאהבה גדולה מהיראה [וכבסוטה ספ"ה (לא.) ע"ש], כי המקיים ועושה בגופו ובממונו "רצון" אדוניו הוא גדול מהנשמר מעשות "הרע" בעיניו, ולכך אמרו דאתי

הוא מצד שהעשה חמור מלאו שאין בו כרת, דאל"ה יקשה לן מה לי חומרא רבא מה לי חומרא זוטא. [וע"ע בחכמת שלמה (או"ח סי' י"א) מש"כ בישוב קושיא זו].

★★

בתוס' ישנים יומא (פ"ד ע"א) הקשה בהא דתנן התם דמחנכים את הקטנים לשעות, דהא קטן אוכל נבלות אין כ"ד מצווין להפרישו. ותירץ בתי' א' דאין חיוב חינוך רק בעשה ולא בלא תעשה, ועיין במג"א ריש סי' תס"ט ובסי' תע"א סק"ב ותרט"ז סק"ב ובנוש"כ שם.

ותמה בתרומת הדשן (סי' צ"ד) דהא מבואר הכא דלא תעשה חמיר מעשה, ואם יש חיוב חינוך בעשה א"כ כ"ש בלא תעשה, ותירץ דאע"ג דלא תעשה חמיר מעשה, מ"מ לא שייך הרגל וחינוך רק בקום ועשה, שמרגילו ומחנכו לעשות ככה וככה, ולא בלא תעשה שהוא אופן של שב ואל תעשה.

★★

בגמ': הדר אמר אטו עשה דדוחה את ל"ת חמור מיניה [בתמיה] וקאתי עשה ודחי עשה ודחי ל"ת וכו'.

מבואר כאן דבעלמא "לא תעשה" חמור יותר מ"עשה" ואע"פ שעשה דוחה ל"ת.

וכן יעוי' בפ"ח דיומא (פה:) במשנה דתשובה מכפרת על עבירות קלות על עשה ועל לא תעשה וכו', ובגמ' מקשי' השתא על ל"ת תשובה מכפרת על עשה מיבעיא [בתמיה] וכו' ע"ש. וא"כ מבואר להדיא דבעלמא ל"ת חמור טפי מביטול "מצות עשה". וכן יעוי' בתוס' ברפ"ה דפסחים (נט.) בד"ה אתי עשה וכו' שכ' דל"ת חמיר יותר מעשה ולכן צריך שיקיים העשה "בעידנא" דמקיים לל"ת ומשא"כ בעשה אי"צ שיהיה תמיד בעידנא יעו"ש.

אולם יעוי' ב"אבן שלמה" לרבינו הגר"א ז"ל (פרק ה' אות ט') שכ' בזה"ל, מניעת קיום מצ"ע הוא מרובה ממה שאדם עובר על מצות ל"ת כש"כ חז"ל ישב אדם וביטל מצ"ע עובר עליה בכל רגע, אבל בל"ת אינו אלא בשעת מעשה, עכ"ל האב"ש יעו"ש. ומבואר שביטול מצ"ע חמור יותר מלעבור על ל"ת, ודלא כבגמ' הכא וביומא ובתוס' שם דל"ת חמור יותר מעשה, ויל"ע. אולם נר' דלק"מ, דודאי דל"ת חמור טפי, וה"ט מדקעביד מעשה נגד רצון הקב"ה ותורתו, ומשא"כ

עשר ודחי ל"ת, עכ"ל רבינו הרמב"ן יעו"ש. אולם צ"ע מהגמ' הכא ועוד דמבואר להדיא איפכא דל"ת חמור טפי, ומאי דעשה "דחיי" ל"ת אינו מחמת חומרת ה"עשה", וצ"ע.

אכ"ן יעו"ש אח"כ ברמב"ן שכי' לכאוי' איפכא מהנ"ל, בזה"ל, ומפני זה יהיה העונש במצות ל"ת גדול ועושים בו "דין" כגון מלקות ומיתה, ואין עושיין "דין" במצ"ע כלל אלא "במורדין" כמו לולב וציצית אני עושה סוכה איני עושה שמכין אותו עד שיקבל עליו לעשות או עד שתצא נפשו [כדאי' בכתובות (פו.) ע"ש], עכ"ל יעו"ש. והוא כש"נ הכא דל"ת חמיר טפי. אולם צ"ע ממש"כ לפני כן איפכא ממש, דעשה חמיר טפי.

וצ"ל כוונתו דודאי דמצ"ע חמור יותר, ומה"ט גופא מענישים מענישים רק על ל"ת ולא על מצ"ע, דאם אפי' ל"ת אינו מקיים הוי חמור יותר, דדוקא מהיותו "קל" יותר נדרש מאדם להיזהר בו יותר ובפרט דצריך "רק" להיזהר "שלא לעשות מעשה" ומשא"כ עשה הוי ב"קום ועשה", דקל יותר "להיזהר" מלעשות מעשה איסור מאשר לקום "לעשות מעשה" מצוה, ואם אעפ"כ קעבר על ל"ת על כן בעינן להענישו בדין כגון ע"י מלקות ומיתה, אך לא מחמת חומרתו דהל"ת כ"א איפכא מחמת קולתו, דכיון שבקל יכל להימנע מזה ע"כ צריך להענישו טובא. ומשא"כ מצ"ע דאע"פ דחמור ונעלה יותר מל"ת אפ"ה לא "מענישים" על "ביטולו" [נא"כ עומד ב"מרדו" שיכול עדיין לקיימו ואעפ"כ אינו רוצה לקיימו דכופין אותו וכו', וככתובות שם וכש"כ הרמב"ן], דאכתי הוי יותר קשה לקיימו מאשר לעבור על ל"ת, וביותר דהתביעה על האדם שלא עבד את הקב"ה "מאהבה" הוי פחות מהתביעה אם לא עבדו "מיראה", וא"כ לק"מ. [ואגב, מדוייק ברמב"ן דס"ל דמש"כ בכתובות שם דכשאינו רוצה ליטול לולב וכו' "מכין אותו" עד שתצא נפשו, דהוי בעיקר עונש על מרדו בקב"ה "שמתעקש" מלקיים מצותיו, ולא דהוי בעיקר כדי שיקיים למעשה למצ"ע דלולב וכו'. וה"נ ס"ל לתוס' במנחות (מא.) ד"ה ענשיתו וכו' דהוי עונש על "מרדו" שמבטל מצ"ע בידים ע"ש, וה"נ ס"ל לר' יונה בשע"ת [שער ג' אות יא'] כוותיהו יעו"ש, וכן לרש"י בחולין (קי:) בד"ה שמתן שכרה וכו', ולמאירי בחולין שם בד"ה כל מצ"ע וכו', ולחרדים בהקדמתו למצות (אות ב'), ושם (אות ו') בסופו, דהוי "עונש" על הנ"ל,

יעו"ש. וע"ע מש"כ בס"ד בספר "כופין אותו" (סימן ג') בכ"ז, ותמצא נחת].

וא"כ לפי מש"נ בדעת הרמב"ן, נר' דלק"מ מהגמ' הכא שכי' דל"ת חמור מעשה, דהכוונה לאידך גיסא, דדוקא מדהוי רק ממידת "היראה" דהוי קל יותר להיזהר בזה ע"כ אם עובר ע"ז הוי "חמור" טפי ממצ"ע, אך ודאי שאם אכ"ן מקיים למצות עשה דנחשב יותר מאם עבר על ל"ת, וה"ט מדנתעלה לעבוד את השי"ת מאהבה ולא רק מיראה שע"ז נאמר "לא לפים ולא ובהי ולשומרי מצותי" וכבספ"ה דסוטה שם ע"ש. וכל דאמרי' דל"ת חמור טפי, מדצריך להיזהר ע"ז יותר שכן בעינן לכל הפחות לעבוד את ה' מיראה, ולזה סד"א שאין עשה דוחה ל"ת, דהא תחילה בעינן לעובדו "מיראה" דהיינו להינצל מל"ת ורק אח"כ "מאהבה" בקיום מצ"ע, ולזה קמ"ל דאעפ"כ אתי עשה ודחי ל"ת, ודו"ק. וכן זהו שכי' בשלהי יומא דהשתא אם "תשובה" מכפרת על ל"ת א"כ כ"ש שמכפרת על עשה דקל, דהא בעינן למיעבד תשובה על ל"ת יותר מעל מצ"ע, וכש"נ בטוטו"ד דאיכא יותר "תביעה" אם נכשלו ואפי' מיראה לא עבדו לקב"ה מאשר אם לא עבדוהו מאהבה, והבן בס"ד. וא"כ הכל א"ש.

ולפי"ז א"ש בדס"ל להגר"א דכל דחמור מניעת קיום מצ"ע יותר מל"ת מדמבטלו "בכל רגע ורגע" ולא מדהוי מצ"ע חמור בפני עצמו, דדוקא כשמקיים מצ"ע בפועל הוא דנחשב יותר מל"ת שכן בזה עובד מאהבה כש"כ הרמב"ן, ומשא"כ כשרק "נמנע" מלקיימו דאינו עבודה בפועל אכ"ן אינו נחשב יותר מאם עובר על ל"ת, ולזה כ' הגר"א דדוקא מדמבטל למצ"ע "בכל רגע ורגע" הוא דחמור יותר מל"ת, מדאיירי רק "במבטל" ולא "במקיים", אולם במקיים שפיר י"ל דס"ל כהרמב"ן דחמור טפי אע"פ דמתקיים רק ברגע אחד, ודו"ק.

והנה יעו"י ב"שפת אמת" בפ"ח דיומא שם שכי' וז"ל, השתא על ל"ת וכו', קשה דהא עשה חמורה דדחי ל"ת. ונהי דבאת אמרי' לקמן לענין "כפרה" דל"ת חמורה, וצ"ל הטעם משום דאית ביה "מעשה", מ"מ מסברא לא הוי ידעינן איזה מהם חמור אי הוי תני רק ל"ת וכו', עכ"ל יעו"ש. ולכאוי' צ"ע בדכ' בפשיטות דעשה חמורה ל"ת מדדחי ליה, הא בגמ'

חמור יותר ה"ט מדצריך אדם להיזהר בו יותר דוקא מדהיותו "קל" יותר והוי יותר תביעה על האדם וכו', וכש"נ בס"ד, ומאחר שכן איכא מלקות דוקא ע"ז, ולא דהוי "סימן" על חומרתו, וא"כ לפי"ד לא יוקשה קו' הערו"ל, ודו"ק.

וא"כ אפשר דזהו גם כוונת רש"י בדכ' דל"ת חמור, שהרי לוקין עליו, והיינו דמהאי טעמא לוקים ע"ז ולא על מצ"ע מהיותו חמור, דהוי "סיבה" ולא "סימן" בעלמא, דאכן אין העונש "סימן" להיותו חמור, וכש"כ הערו"ל, ודו"ק. אולם פשטות ל' רש"י נר' דהוי סימן, וא"כ יל"ע כדהק' הערוך לנר.

(נופת צופים)

★★

בגמ': מי דמי התם כלל באיסור ופרט באיסור אבל הכא כלל באיסור ופרט בהיתר.

ברש"י עה"ת (שמות י"ב ט"ו) הביא דברי הגמ' פסחים (ק"כ ע"א) דדרשינן ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת לד', מה שביעי רשות אף ששת ימים רשות, דהו"ל דבר שיצא מן הכלל לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא.

ותמה שם הרא"ם דהא הכלל הוא באיסור, ששאר הימים הם חובה, והפרט הוא בהיתר, שהשביעי הוא רשות, וא"כ הוי כאשת אח שיצא לידון בדבר החדש, שאי אתה יכול להחזירו לכללו עד שיחזירונו הכתוב לכללו בפירוש, וה"נ נימא דשביעי שיצא לרשות הוי רשות אבל שאר ימים הם חובה, שאין אנו דנין בכל דבר שהי' מן הכלל ויצא מן הכלל לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא, רק כשהכלל הוא מענין האיסור ולא כשהוא סותר להפרט כדאמרינן הכא.

והביא הרא"ם לתרץ דכלל באיסור ופרט בהיתר הוא רק כשמוזכר בכלל לאיסור, כגון אחות אשה שמוזכר בתורה לאיסור, והיינו בין שלא במקום מצוה, בין במקום מצוה, משא"כ הכא כתיב שבעת ימים תאכל מצות, והוא סתום שאפשר לפרשו חובה ואפשר לפרשו רשות, לזה יצא שביעי ללמד שהוא רשות ע"ש עוד.

המהר"ל בגור ארי' שם תירץ דרק היכא דהכתוב קבעו איסור לא ילפינן מהפרט, אבל באופן שהכתוב

הכא ביבמות מבואר איפכא דל"ת חמורה ואע"פ דעשה דוחהו, וא"כ מאי קא קשיא ליה לשפ"א. אולם למש"נ אתי שפיר, דכל מש"כ דל"ת חמורה הוי דוקא מחמת היותו "קל" יותר ולכן האדם נתבע יותר ע"ז אך באמת מעלת קיום מצות עשה הוי יותר מל"ת, וה"ט כש"כ הרמב"ן שבזה עובד לקב"ה במידת האהבה וכו', ודו"ק.

★★

ויעו'י ברש"י הכא דכ' וז"ל, לאו ל"ת חמור מיניה, שהרי לוקין עליו, עכ"ל ע"ש. והוא כש"כ הרמב"ן דכיון דל"ת חמור ממצ"ע ע"כ "עונשים" ע"ז במלקות ובמיתה ומשא"כ במצ"ע ליכא לזה. והמ"ל שאף "נהרגים" על ל"ת בלאוין שניתנו לאזהרת מיתת ב"ד ולא רק "לוקין" ע"ז, מ"מ נקט למצוי "שלוקין" עליו דשכיח בל"ת יותר ממיתת ב"ד. אולם ברמב"ן מבואר דמאי דלוקין על ל"ת הוי סיבה מהיותו חמור יותר, ומשא"כ ברש"י שכ' דל"ת חמור שהרי לוקין עליו, מבואר דהוי רק סימן ולא סיבה, ודו"ק.

והנה יעו'י ב"ערוך לנר" שהק' על רש"י לפי"ד המהרש"א בסנהדרין (סד:) ד"ה ומזרעך ולא כל זרעך וכו' שהביא לדברי הסמ"ג (לאוין מ') שביאר לטעמא דקרא דאם העביר כל זרעו למולך באש שפטור מדכ' "מזרעך" ולא כל זרעך, מפני שבמיתת ב"ד מתכפרין המומתין וזה עשה עבירה גדולה כ"כ שאין הקב"ה רוצה שיהיה לו כפרה וכו', עכ"ד הפמ"ג. ועפ"ז יל"פ בדאמרי' בכל דוכתא דאין עונשין מן "הדין", ואע"פ דק"ו הוי מידה שהתורה נדרשת בו, מ"מ אין לדון כן לענין "עונש", דאימא זה שעשה עבירה "החמורה", מזו אינו מתכפר בעונש המפורש בעבירה הקלה ממנה, וק"ל, עכ"ד המהרש"א יעו"ש. וא"כ לפי"ז צ"ע ברש"י שכ' דמצ"ע קל מל"ת משום דאין "לוקין" עליה, הא י"ל דאדרבה משום דחמור מיניה לא סגי' ליה במלקות. ואולי י"ל דקולא דעשה מדהוי בשוא"ת ומשא"כ ל"ת הוי בקום ועשה ולכן חמור יותר, א"נ י"ל דה"ט שהרי עבירת ל"ת תשובה "תולה" ואינה מכפרת עד יוהכ"פ ומשא"כ במצ"ע, עכ"ד הערו"ל יעו"ש.

והיינו דמחמת הקו' הנ"ל ס"ל דאין המלקות שבל"ת ענין "לחומרתו" כלל, וכל דחמור טפי מדהוי "מעשה". אולם נר' דכ"ז קשה רק לרש"י דס"ל דהמלקות הוי סימן על היותו חמור, ד"ל לאידך גיסא דאדרבה עשה חמור טפי. אולם לרמב"ן דאינו סימן כ"א סיבה לק"מ, שכן מאי דנחשב ל"ת

לקמן בפרק ד' אחין דהאיסור של אחות אשה לא חל על דפקע איסור אשת אח, א"כ מדוע לא נאמר הואיל ואישתרי אישתרי, ועל כרחך צריך לומר דהיות והאיסור של אחות אשה תלוי ועומד לחול לכשיפקע איסור אשת אח, א"כ לא אמרינן הואיל ואישתרי אשתרי, כיון דאינן אנו מתירין איסור אשת אח כדי שלא יחול איסור אחות אשה, א"כ גם כאן הרי כשיתר איסור גזירת סחיטה משום מצוה יחול איסור נראה כמתקן, וא"כ באופן זה לא אמרינן הואיל ואישתרי אשתרי ואינן אנו מתירין איסור גזירת סחיטה כלל.

אך יש לדחות דבסחיטה אף אם יחול איסור נראה כמתקן מ"מ איסור גזירת סחיטה הותר, דהרי בדיעבד גם אם יש איסור נראה כמתקן מ"מ טבילתה טבילה, וע"כ שפיר הותר איסור סחיטה. ושפיר אמרינן הואיל ואישתרי אישתרי משא"כ באשת אח שהיות ואם יחול איסור אחות אשה הרי לא יהי' יבום, א"כ לא הותר כלל איסור אשת אח, וא"כ לא אמרינן הואיל ואישתרי אישתרי.

ובתב עוד דאף דלדברי התוס' כאן בסוגייתנו (ח ע"א ד"ה הכא) לא אמרינן הואיל ואישתרי אישתרי בשני איסורים, ואיסור גזירת סחיטה ואיסור שנראה כמתקן ג"כ הוה שני איסורין. י"ל דע"כ דייק רש"י בביצה וכן הרמב"ם לכתוב דדין זה דנדה מערמת מיירי ביום טוב, דרק ביו"ט שאין חילוק מלאכות שפיר לא הוה שני איסורים ואמרינן הואיל ואישתרי אישתרי, אבל בשבת דיש חילוק מלאכות, והוה שני איסורים, לא אמרינן הואיל ואישתרי אישתרי ויהי' אסור לה לטבול, עיי"ש.

★★

בגמ': הואיל ואשתרי אשתרי.

הזרע אברהם (סי' מ"ו) הביא קושית היד המלך על הא דאיתא ביומא (פג.) דחולה שיש בו סכנה מאכילין אותו ביוה"כ אפילו דברים טמאים, ולכא' אדרבא דברים טמאים עדיפי דבהם שייך להתיר מצד הואיל ואשתרי קודם יוה"כ גם איסור יוה"כ לא חייל עליהו משא"כ בדברים המותרין.

ותירין הזרע אברהם דהאיסורין במקום פקוח נפש הם דחויים ולא שייך סברת הואיל ואשתרי אשתרי רק בדבר

קבעו חובה, ואין זה מענין איסור היתר, מדה היא בתורה דבכה"ג הוי כל דבר שהי' בכלל וכו' שללמד על הכלל כולו יצא.

בלבוש שם תירין כיון דשניהם כתובים בלשון אחד שבעת ימים תאכל מצות, וכן כתיב ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת, והאי תאכל מצות דרשינן דקאי גם אביום השביעי, וכתבו בפני עצמו לומר שהוא רשות, וכיון שהם בלשון אחד אין זה כלל באיסור ופרט בהיתר.

★★

דף ז' ע"ב

בגמ': ומנא תימרא דאמרינן הואיל ואישתרי אישתרי וכו', הואיל והותר לצרעתו הותר לקריו, מי דמי לדעולא תינח היכא דנשא מת ואח"כ נשא חי וכו' ואפי' נשא מת נמי תינח היכא דנשא מת ומת ואח"כ נשא חי דחויא ליה דביני ביני אלא נשא מת ולא מת ואח"כ נשא חי ולא איתחויא ליה כלל וכו'.

על פי דברי הגמרא אלו יישב בשו"ת אבני נזר (או"ח ח"א סי' קס) הא דאמרינן בביצה (יח ע"א) דנדה מערמת וטובלת בבגדיה משום שלא ניכר שטובלת גם הבגדים כדי לטהרם, והקשו התוס' בשבת (קיא ע"א ד"ה האי) מדוע לא גזרינן דילמא אתי למיסחט ותירצו דמצוה שאני, עיי"ש, ולפי"ז קשה דהיכא דאין הבגדים טמאים דליכא מצוה יהי' אסור לטבול בבגדים משום גזירת סחיטה, וא"כ כשטובלת בבגדים טמאים ביו"ט הרי ניכר שטובלת כדי לטהר הבגדים דאל"כ היה אסור לה לטבול משום סחיטה, וא"כ איך מתירין לה לטבול כשזוה ניכר שטובלת לטהר הבגדים ונראה כמתקן.

אך עפ"י דברי הגמרא כאן מיושב, דהיות וקודם איסור גזירת סחיטה הי' מותר לטבול דלא נראה כמתקן, א"כ כשחל איסור גזירת סחיטה והתרנו לה לטבול בבגדיה משום מצוה, אז אמרינן הואיל ואישתרי אישתרי, והיות והתרנו האיסור של סחיטה אנו מתירין גם את האיסור של נראה כמתקן.

אך כתב דעדיין יש להקשות דהנה מבואר כאן בגמרא דגם כשנשא מת ואח"כ נשא חי לא אמרינן הואיל ואישתרי אישתרי, כיון דעדיין לא הותר האיסור אשת אח, ואף שמבואר

כל עמודי החצר, ולא הזכירו בנפרד, ואילו בעשייה בסוף פ' ויקהל (ל"ח י"ז-י"ט) כתיב "כל קלעי החצר וגו' והם מחשקים כסף כל עמודי החצר ומסך שער החצר ועמדיהם ארבעה וגו' וויהם כסף וציפוי ראשיהם וחשקיהם כסף". הרי שכתב לחוד מסך שער החצר, ולא כללו ביחד עם שאר עמודי החצר.

א"ל שמסך שער החצר שהי' במזרח, הי' מול שער הנקנור בבית העולמים, ולא היתה בכלל שאר עמודי החצר, כיון שלא היתה קדושה כשאר עמודי החצר, שהרי לא נתקדשה בקדושת העזרה, כדאמרינן הכא. משא"כ בפ' תרומה בפרשת העשי' שכתבו המפרשים שנאמר לפני חטא העגל, שאז לא הי' בהם מצורעים וכדאי' במדרש פ' נשא (ז' ד'), ולפי המצב של אז יכלו לקדש העזרה, ולכן נאמרה ביחד כלול בתוך שאר עמודי החצר.

★★

בגמ': הואיל והותר לצרעתו הותר לקרויו.

במרדכי ע"ז (סי' תת"ל) הביא בשם ראבי"ה שאם אחד מן המסובים יש לו פת של נכרים, והבעל הבית נזהר מפת של נכרים, כיון דמצוה על בעל הבית לבצוע, יבצוע על הככר היפה אפילו אם הוא הפת של נכרי, וראי' לזה דאיתא בירושלמי (ברכות פ"ו ה"א) פת נקי' טמא, ופת קיבר טהורה על איזה מהם שירצה יברך.

וכתב עוד הראבי"ה דכיון דהותר לו לבצוע, הותר לו לכל הסעודה הזאת, וזכר לדבר מהא דאמרינן הכא הואיל והותר לצרעתו הותר לקרויו.

(ועיין שם שהוסיף עוד שאינו כבוד שמים שיברך ויבצע על ככר זה ואחר כך יפרוש).

ועיין באו"ח סי' קס"ח ס"ה ובנוש"כ.

★★

כתב הרמ"א (או"ח סו"ס פ"ח) יש שכתבו שאין לאשה נדה כו' להיכנס לבית הכנסת או להתפלל כו', ואפילו במקום שנהגו להחמיר בימים נוראים וכהאי גוונא שרבים מתאספים לילך לביהכנ"ס מותרים לילך לביהכנ"ס כשאר הנשים, כי הוא להם לעצבון גדול שהכל מתאספים והם יעמדו בחוץ.

וכתב שם המג"א (ס"ק ג') בימים נוראים כו' מותרים, ונראה לי כיון שמותר לילך לבית הכנסת מותרים גם כן

המותר בגדר הותרה, והביא הוכחה לדבריו מדברי הרשב"א (קידושין כא:).

★★

בגמ': הואיל ואשתרי אישתרי.

הברכי יוסף בשו"ע או"ח (סימן תקנ"א ס"ט) כותב שבתשעה ימים שאסור לאכול בשר, אם בשר נשאר מסעודת שבת אומרים הואיל ואשתרי אשתרי, וההיתר מיוסד על שאלת הגמרא (חולין דף יז) בענין אברי בשר נחירה שהכניסו עמהן לארץ ועל הרא"ש שם ע"ש.

אבל השערי תשובה (שם) כותב, דבמדינתנו לא שמע מי שמיקל בזה ע"ש בדבריו.

וגם באו"ח (סימן קס"ח) וביו"ד (סימן קי"ב סעיף י"ג) מבואר שאם בעל הבית מחמיר ולא אוכל פת פלטר ויש לו אורחים שאוכלים פת פלטר ויש פת פלטר שהוא יותר חשוב מהפת ישראל שיש לו על שולחנו. פוסק השו"ע שבעל הבית שמוציא כל האורחים מברך על פת פלטר, וכותב השו"ע שבזו הסעודה יכול הבעל הבית לאכול פת פלטר. והגר"א מציין הטעם של הואיל ואשתרי אשתרי.

(וכמוכן) אין לדמות מילתא למילתא בדין זה, שהרי מצינו הרבה פעמים דלא אמרינן הואיל ואשתרי אשתרי עיין בחגיגה (דף כו). דאחר הרגל הכלים שנגע בהם עם הארץ ביו"ט הוי טמאים למפרע ולא אמרינן כיון שהותרה הטומאה בשעת הרגל הותרה גם אחר הרגל. ועיין בקובץ הערות סימן ט' אות ד' וה', ובסימן י')

★★

בגמ': מצורע שחל שמיני שלו בערב פסח וראה קרי כו'.

וברש"י הביא גמ' פסחים (פ"ה ע"ב) דשערי נקנור לא נתקדשו בקדושת העזרה כדי שיהא המצורע יכול להכניס ידיו לכהונות, ועיין בתוד"ה זה.

במשך חכמה (סו"פ ויקהל) כתב על פי זה ליישב מה שבציווי מלאכת המשכן לגבי קלעי החצר (שמות כ"ז, ט"ז-י"ז) כתיב "כל עמודי החצר סביב מחשקים כסף וגו' ואדניהם נחשת", הרי שכלל ביחד מסך שער החצר עם

ליבום זה גורם חיוב יבום. ולכך ילפינן ההיקש על תחילת הנידון שהוא על דין הערוה, וילפינן לחומרא לאסור ליבום.

עוד אפשר לומר דהחומרא לאסור יבום עדיפא מהחומרא של חיוב יבום, דהא ל"ת חמור מעשה כדאמרינן בגמ' לעיל ז., והא דע"י חיוב יבום איכא ל"ת דיבמה לשוק זהו תוצאה מהחיוב יבום, ועוד שהוא לאו גרידא ואינו כלאו דאחות אשה שיש בו כרת.

★★

בפרדס יוסף עה"ת (בראשית ב, ב) עה"פ ויכל וגו' כותב: הובא במפורשים מדרש, למה לא אמר ויהי ערב ויהי בקר בשבת, מפני שנשים חייבות בקידוש היום דבר תורה ע"כ. והוא פלאי, וראיתי בספר אחד, דיום שבת אינו פרטי לבדו רק הוא כללות ומהות כל השבוע, וכמש"כ בזוה"ק כל ברכאן דלעילא ותתא ביומא שביעאה תליין, ומשו"ה לא כתב ויהי ערב כו' להורות זה, ובברכות (דף כ' ע"א) נשים חייבות בקידוש ד"ת דכתיב זכור ושמור כל שישנו בשמירה ישנו בזכירה, והקשו בתוס' שבועות (דף כ' ע"ב) ניקוש להיפך, כל שאינו בזכירה אינו בשמירה, ותירץ דלחומרא מקשינן.

וצ"ע לפימש"כ הפרמ"ג בפתיחה כוללת (ח"א אות י') דהא דלחומרא מקשינן, רק מכח ספק ומשום ספיקא דאורייתא לחומרא עיי"ש, וא"כ להרמב"ם דספק דאורייתא מן התורה מותר א"כ נשים חייבות בקידוש רק מדרבנן, ובגמ' קאמר דמה"ת חייבות, ורק להנ"ל דבשמירת שבת תלוי חיות כל השבוע, ושייך סברת הגמ' בקידושין (דף ל"ד) במזוזה דלא שייך לפטור נשים, משום דכתיב למען ירבו ימיכם ונשים ג"כ בעי חיי עיי"ש, וה"נ גבי שבת, כיון דנשים בעו חיי, חייבים מה"ת מחמת סברא זו.

ומיושבת קושית התוס', דל"ש לומר ניקוש להיפוך שיפטרו נשים משמירת שבת, דבזה תלוי חיות כל השבועה ונצרך גם לנשים, וזה פירוש המדרש, דמשו"ה לא כתב ויהי ערב כו' בשבת, דבשבת אין כאן ערב ובבקר פרטי רק כולל חיות כל השבוע, מכאן שנשים חייבות בקידוש מן התורה ואיתנייהן בשמירה דגם נשי בעי חיי.

וע"ש עוד בזה.

★★

להתפלל, רמז לדבר דאמרינן ביבמות הואיל והותר לצרעתו הותר לקריו.

החתם סופר בהגהותיו שם השיג על המג"א דאין הנדון דומה לראי', דהתם כניסה אחת היא בשתי ידיו, אלא שיש בו ב' איסורים, והואיל והותר לאיסור אחת דהיינו לצרעתו, הותר נמי לקריו, וכן גבי יבמה, ביאה אחת היא, ויש בה ב' איסורים, והואיל והותר אשת אח הותר נמי אחות אשה, אבל לומר הואיל והותר לכנוס לביהכנ"ס הותר נמי להתפלל לא שמענו.

שוב הביא המרדכי הנ"ל דלמד מכאן דהואיל והותר לבצוע על פת של גוי הותר נמי לאכול אותו בכל הסעודה, וכתב דיש לומר דלמד כן ממה שיוצא מתוך דברי התוס' כאן (ד"ה ואמר עולא) דהואיל והותרה לו ביאה במקצת הותרה לו ביאה בכלו, אבל מ"מ אינו אלא איסור אחד, דהיינו איסור כניסת טמא למקדש, וכן איסור אכילת פת של גוי, אבל לומר שכיון שהותרה הכניסה לביהכנ"ס הותרה להתפלל ד"ז לא שמענו עכתו"ד.

★★

החתם סופר בתשו' (או"ח סו"ס ס"ה) למד מדברי הראב"ה הנ"ל דאם אין לו יין לקידוש, רק יין שמוותר רק בהפסד מרובה, כמבואר כמה פעמים בשו"ע יו"ד בכה"ג, אין לך הפסד מרובה גדולה מזו, ושוב הותרה לו לשתות ממנה כל הסעודה, כמש"כ הראב"ה לענין פת של גוי.

דף ח' ע"א

בגמ': איבעית אימא - לקולא ולחומרא לחומרא מקשינן.

כתב חכ"א בקובץ קול התורה (קובץ ס"ג ע' כא):

צ"ב מדוע חשיב יותר חומרא חומרת אחות אשה שאסורה ליבום, מחומרת אשת אח שחייבת ליבום ואסורה לשוק. והביאור הוא פשוט דההיקש הוא ללמוד דיני עריות אהדדי, ובדין העריות הוה חומרא לאסור ליבום, דהחומרא לחייב יבום אינו חומרא בדין הערוה אלא במצות יבום. עוד י"ל דהחיוב או הפטור מיבום הוא תוצאה מדין הערוה, שאם דינה להיות אסורה ליבום זה גורם פטור יבום, ואם דינה להיות מותרת

טעמים, ובין הטעמים קאמר שמאחר שעשה נגד ההסכמה של אנשי העיר, שלא קרא אותנו בשעת הנישואין, ועל כן לא הוי יבום.

והגאון ר' יעקב פראג'י זצ"ל (שם בסי' יג) דחה דבריו, ובין דבריו כתב דביבמה לא שייך כלל ההסכמה, דכל תקנת ההסכמה היתה מחמת הרמאים שבאים על בנות ישראל במרמות ובנכלים ללכדם ברשת הקידושין שלא מדעתם, א"כ זה שייך רק באשה שנקנית בקידושין רק מדעתה והיא ברצונה מקנה את עצמה לבעל, אבל ביבמה שהקנו לו אותה מן השמים, ובעל כרחיה זוכה בה וכדאמרינן בגמרא כאן ויבמה בעל כרחיה, א"כ לא שייכא כלל גזירת ההסכמה, עיי"ש.

★★

בגמ': מובעני ל'י לכדתניא אין חיובים ב"ד וכו' ותנן נמי וכו'.

הקשה חכ"א להגאון ר"י שור זצ"ל דמה חפץ לגמ' בהבאת המשנה השני' והכל נאמר גם בראשונה, והשיב על כך הגר"י שור זצ"ל (בספר פרנס לדורו ע' 6-285):

באמת יש הוספה גדולה במשנה שני', דהיינו דין יחיד ודין נשיא, דליתא בראשונה, והגמרא מבארת שם הכל. ומעלתו הי' לו להקשות יותר, דשני המשניות לא הי' צורך להביא שם, כי על תשובת השאלה "ורבי האי עליה" מאי עביד ל'י", הי' מספיקה התשובה "מיבעני ל'י לכדתני", ונודעה החטאת וכו', אבל באמת הי' חפץ הש"ס, דאגב דמייתא הא ברייתא דנודעה החטאת, יביא מתחילה שני המשניות הללו, דתנן במס' הוריות, כדי לבארם כל חד וחד מנ"ל. וטעם הדבר גילה לנו רש"י בסוכה דף י"ד ע"א, דכשמביא משנה שאינה מפורשת כשאר המשניות, נוהג בדרך אגב לבאר כל המשנה, ע"ש, וזה נודע לכל הרגיל בש"ס, דמשניות כאלו, שלא הי' הלימוד רגיל בהם כל כך, מיייתא ל'י בדרך אגב כדי לפרשה.

וגם משניות אלו דמס' הוריות, כפי הנראה לא נתחבר עליהם גמרא בראשית חיבור הגמרא, ולא נתפלפלו כל כך בביהמ"ד, כמו שיעיד זה המעט אשר נתחבר עלי', וגם הלשון הגמרא שבמס' הוריות זר ומשונה משאר לשונות התלמוד, ולשונה מוכיח שנתקבצה בזמן מאוחר (ועל כן הי' מתחלה מחובר אלי' התלמוד ירושלמי), ולזה הובא שם במס' יבמות, כדי לבארן הכל שם בדרך אגב, וזו הנ"ל ברור.

בגמ': לקולא ולחומרא לחומרא מקשינן.

בפרי מגדים (בפתיחה לאו"ח חלק א' אות י') כתב דהא דלקולא ולחומרא לחומרא מקשינן, אינו כלל בודאות, אלא מחמת ספק הוא, ולכן אי אפשר ללקות עלי'.

ותמה האבני נזר (או"ח סי' ס"ב) דהרי הכא איתא דכיון דלקולא ולחומרא לחומרא מקשינן, ילפינן כל העריות מאחות אשה ולא מאשת אח, ואע"ג דיוצא מזה קולא שפוטרות צרותיהן לצרות צרותיהן, הרי שדבר זה דלקולא וחומרא לחומרא מקשינן הרי זה מדה בתורה, ובתורת ודאי.

וכן בקידושין (ס"ח ע"א) יליף כל העריות בהקישא מאחות אשה דהולד ממזר, ולא יליף מנדה דאין הולד ממזר, משום הך כללא דלקולא וחומרא לחומרא מקשינן, והולד הוא ממזר ודאי, הרי דכלל זה מדה היא בתורה. גם הגאון רבי עקיבא איגר (בשו"ת מהדורא ג' סי' י"ז) הביא דברי הפמ"ג הנ"ל והשיג עליו מכמה דוכתי.

ועיין באתון דאורייתא (כלל י"ח) שהביא ראיות לכאן ולכאן.

דף ה' ע"ב

בגמ': יבמה יבא עליה בעל כרחיה.

במלבי"ם (פר' קדושים סי' קכ"ב) ביאר דרשה זו, דבכל התורה כתיב אצל ביאה "אליה" כגון הבא את אשתי וגו' ואבואה אליה (בראשית כ"ט כ"א), כי יקח איש אישה ובא אליה (דברים כ"ב, י"ג), ואילו כאן נאמר יבמה יבא עליה.

והטעם הוא דמצינו חילוק כזו גם במה שנאמר הארץ אשר אתה בא אליה, הוא לשון כניסה, אבל הארץ אשר אתה בא עלי', הוא מלשון כיבוש ביד חזקה, ולכן בכל ביאה נאמר לשון אליה, שהוא מרצונה ומדעתה, אבל כאן ביבום נאמר יבמה יבא עליה, שהוא בעל כרחיה ובלתי דעתה ורצונה.

★★

בגמ': ויבמה על כרחיה.

בשו"ת גינת ורדים (אהע"ז כלל ב סימנים יא-יג) ישנו נידון על יבם שיבם ליבמתו, וקם חכם אחד וערער על היבם וקאמר שאע"פ שכנסה הוי כאילו לא כנסה מכמה

דף ט' ע"א

בגמ': א"ל כמדומה לי שאין לו מוח בקדקדו.

כתב החות יאיר (סי' קנ"ב) וז"ל: ומה שאמר רבי כמדומה לי שאין וכו', היינו שמותר לרב להוכיח לתלמידו בדברים קשים כדי לזרזם שיעיינו וישגחו וישמרו מן הטעות והשגיאה, ולוי ה' תלמיד רבי כדאמרינן בסנהדרין (י"ז ע"ב) למדים לפני חכמים, לוי מרבו.

ולענ"ד נראה שמדברי רבי אלו יצא להרמב"ם (הל' ת"ת פ"ד ה"ד) מה שפסק שחייב הרב לכעוס על תלמידו אם רואה שמתרשלים, והובא בשו"ע יו"ד סי' רמ"ו סעיף י"א, לכן מפני שרבי ידע בלוי שאדם גדול ומופלג הוא, ולא הי' ראוי שיטעה אם לא ממיעוט עיון והשגחה, לכן דבר אלו קשות, חלילה לא מכעס או מגובה רוחו, והרי תניא בסוף סוטה (מ"ט ע"ב) משמת רבי בטלה ענוה, עכ"ל. ועיין בחפץ חיים כלל ד' (בבאר מים חיים אות ו').

ובספר בית אהרן - כללי הש"ס (חלק י' ע' תמח) מביא את דברי החוות יאיר הנ"ל ונראה שמקשר בין ב' הדברים בתשו' החו"י, וז"ל הבית אהרן:

ומה מאוד תמוהים דברי החו"י בסימן קנ"ב שהעתיק דרב אמר ללוי כמדומה לי שאין לו מוח בקדקדו, וכתב דלולי דמסתפינא הו"א דשקל למטרפסי' כאשר בכמה דוכתי א"ר ששת עליו כד ניים ושכיב אמר רב להא שמעתא וכו', ובאמת רבי אמר כן ללוי ולא רב.

וצ"ע דברי הבית אהרן דאין נראה כך בדברי החו"י כלל וכנ"ל.

וראיה עוד בספר דורות הראשונים (ח"ב ד' רנ"ז ע"ב) שכתב: וכבר הערנו כי אם נבוא ליסוד דברי ימי ישראל ע"פ ביטוים של הקפדה שנאמרו לשעתן נוכל להיות לשחוק בעיני עצמינו, ורבינו הקדוש אמר ללוי תלמידו כמה פעמים בגמרא כמדומה אני שאין לו בקדקדו מוח, והוא עצמו העיד על לוי בירושלמי יבמות פ"ב ה"ו אצל בני סימונייא "חייכון בר נש דכוותי יהבית לכוון" ע"ש.

בגמ': והרי איסור מצוה ואיסור קדושה דפליגי ר"ע ורבנן כו'.

בתוס' ד"ה והרי כתבו: בכל דוכתא פשיטא לי' בש"ס דחייבי לאוין לר"ע דאמר אין קידושין תופסין בחייבי לאוין, לאו בני חליצה ויבום נינהו כו'. ותימא לר"י דאמאי לא אמרינן נמי לר"ע דליתי עשה דיבום ולידחי ל"ת. ע"ש מה שתירצו. **משמו** של הגאון ר' אייזיק שער מסלאבודקא זצ"ל הביא בראשי שער (סי' י"א) לתרץ דר"ע ס"ל לקמן (דף מ"ד במשנה) דהנושא קרובת חלוצתו הולד ממזר, ומפרש בגמ' מ"ט דר"ע דכתיב בית חלוץ הנעל, הכתוב קראו ביתו, והיינו דר"ע ס"ל דחליצה היא קנין ולא פוטר. וא"כ לר"ע הרי ל"ש בחייבי לאוין חליצה, דכיון דחליצה היא משום קנין, כמו דלא תפשי קידשין בחייבי לאוין, כמו כן ממילא לא תפשי חליצה בהו, ולא שייך בהם חליצה.

והנה תוס' לקמן י' ע"ב (ד"ה איהו) ודף מ"ד ע"א (ד"ה כל) כתבו דכמו דאמרינן כל שאינו עולה ליבום אינו עולה לחליצה, ה"נ אמרינן כל שאינו עולה לחליצה אינו עולה ליבום, וא"כ השתא דאתינן לר"ע אין חייבי לאוין עולה לחליצה, דחליצה הוי קנין, ול"ש קנין בחייבי לאוין דלא תפסי בהו קידושין לר"ע, ממילא אינו עולה ליבום, ע"ש עוד.

בהך כללא דכל שאינו עולה לחליצה אינו עולה ליבום, עיין תוס' יו"ט (פ"ב סנהדרין מ"ב) הביא מש"כ הרמב"ם בהך דמלך אינו חולץ, לפי שהוא בזיון לו שיחלוץ וירקה בפניו, ומלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, וכן אינו מיבם, משום שכל שאינו עולה לחליצה אינו עולה ליבום. וכתב שם התוס' יו"ט דכל שאינו עולה ליבום אינו עולה לחליצה מצאנו, אבל כל שאינו עולה לחליצה אין עולה ליבום לא מצאנו. והעיר ע"ז הגרעק"א בתוספותיו שם מדברי התוס' הנ"ל שכתבו ג"כ במפורש שכל שאינו עולה לחליצה אינו עולה ליבום.

דף י' ע"א

בגמ': משכחת לה יעקב אנס בלתו והוליד ממנה בן ומת ראובן בלא בנים וכו' באחותה דאיסורה לא קמיירי וכו'.

והנה בטורי אבן בחגיגה (י"ד ע"א) הקשה על דברי הגמ' שם דאיתא דחיישינן שמא באמבטי עיברה, וקשה

דשמה כיון דנתעברה באמבטי בדרך נס לא נתנה תורה על אופן כזה. וכיוצא בכתב באגרא בפרקא (סי' רס"ג) שמי שמוליד בדרך נס אינו מקיים מצות פ"ו, ולפ"ז מיושב קושיית הטורי אבן דכיון דלא הוליד כדרך הטבע ממילא פטור מליבם, ע"ש מה שהאריך עוד בזה בקיום דיני התורה על פי נס.

דף י' ע"ב

בגמ': איתמר החולץ לייבמתו וחזר וקדשה אמר ר"ל הוא אין חייב וכו', ור' יוחנן אמר וכו', ור' יוחנן מי איכא מידו וכו' אלא איהו שליחותא דאחים קעביד איהו שליחותא דצרה קעבדה.

בשו"ת אבני נזר (אהע"ז ח"ב סי' רכג אות יב והלאה) הביא מחכם א' שכתב להוכיח מכאן שגם ביבם מועיל שליחות, שהלא הנודע ביהודה בספרו דורש לציון (דרוש יג) הוליד מדברי הגמרא כאן דאמרין איהו שליחותא דצרה קעבדה, דבאחת פסולה לא נפטרה ביבום דכשירה משום דכל מילתא דאיהו לא מצי עביד לא מהני שליח, הרי דס"ל להדורש לציון דכוונת הגמרא כאן שליחות הוא שליחות ממש, וא"כ מהא דאמרין איהו שליחותא דאחים קעביד מוכח דגם ביבם מועיל שליחות.

ולפ"ז הא דאמר' בכתובות (עד ע"א) ור' יוחנן דחליצה אי אפשר ע"י שליח לראב"י, צ"ל דהגמרא שם גרסה בפלוגתא דר' יוחנן ור"ל הכא להיפוך, ור' יוחנן הוא דקאמר דהאחין חייבין כרת וכדאיתא בירושלמי (פ"ק ה"א) דרב אמי מחליף שמועתא, א"כ לא מצינו דר' יוחנן ס"ל שמועיל שליח.

אך האבני נזר דחה דבריו וכתב דגם הדורש לציון אינו מתכוין דכוונת הגמרא כאן הוא שליחות ממש, דהלא בכל שליחות בעינן מדעתיה ואילו כאן גם אם האחים צווחים שאינם רוצים בהחליצה של האח, ג"כ מהני ונפטרו הצרות. וכן כשאחד מן האחין קטן או חרש דלא בני עשיית שלוחים הן, ומ"מ מהני חליצת שאר האחין, אלא ודאי דאין כוונת הגמרא לשליחות ממש ואין להוכיח מזה דמועיל ביבם שליחות, עיי"ש שהאריך קצת בזה וכתב דאף הדורש לציון לא אמר זאת אלא לדרשה בעלמא ואילו הי' יודע שיהי' מי שיביא ד"ז להלכה לא הי' מביא זאת לבית הדפוס עיי"ש.

★★

מהגמ' כאן דמשני באחותה דאיסורה לא קמיירי, ואם איתא, משכח"ל בהיתר כשנתעברה באמבטי, עכ"ד הטו"א.

ולכאורה נראה מכאן דס"ל לטו"א דאם מתעברת ע"י אמבטי, חשיב בנו ופטר מיבום.

וכתב בספר דברי יוסף (אבהע"ז ח"א סי' א' אות ד') בזה. דהנה החלקת מחוקק (אבהע"ז סי' א' ס"ק ח') כתב: "יש להסתפק אשה שנתעברה באמבטי אם קיים האב פריה ורביה ואם נקרא בנו לכל דבר, ובליקוטי מהרי"ל נמצא שבן סירא בנו של ירמי' שרחץ באמבטי", והב"ש ס"ק י' כתב דיש להביא ראיה מהגה' סמ"ק ישן מר"ש פרץ שהובא בב"ח יו"ד (סי' קצ"ה) שכתב אשה נדה יכולה לשכב אסדיני בעלה ונזהרת מסדינים ששכב עליהם איש אחר פן תתעבר מש"ז של אחר גזירה שמה ישא אחותו מאביו, נואמאי אינה חוששת בנדוטה מש"ז של בעלה ויהא הולד בן הנדה, והשיב כיון דאין כאן ביאת איסור הולד כשר לגמרי אפילו תתעבר מש"ז של אחר כי הלא בן סירא כשר מאביו], נשמע מזה דהוי בנו לכל דבר. **והט"ז** (בס"ק ח') משיג על הב"ש: "אין מזה ראיה דשמה לחומרא אמרינן לקולא לא אמרינן, בפרט במידי דתלי בקום ועשה והיא נתעברה מעצמה דאינו יוצא בזה".

והגרצ"ה פרנק צ"ל בהר צבי על הטור כתב לפרש בדברי הט"ז דתרתו קאמר, חדא דלקולא יתכן דלא הוי בנו כלל דאינו מתיחס לבעל הזרע, ומוסיף דאפילו את"ל דנגרר אחרי בעל הזרע וחשיב בנו מ"מ קיים פו"ר לא אמרינן, משום דהוא לא עשה כלום למעשה המצוה והיא מעצמה נתעברה. ע"ש.

ולפ"ז כתב בדברי יוסף הנ"ל: לפי"ז יוצא שהזרעה מלאכותית לענין חליצה תלוי בשני הטעמים הנ"ל, שלפי הטעם הראשון דלקולא לא נחשב כבנו, היא צריכה חליצה, אמנם לפי טעם השני משום דלא עשה כלום למעשה המצוה הרי טעם זה לא שייך אלא לענין קיום מצוה בלבד שצריך עשייה ולא לענין חליצה.

★★

בפרדס יוסף (שמות ל"ה כ"ד) תירץ דברבינו חננאל מפרש שם ספיקת הגמרא בתולה שעוברת באמבטי מהו לכהן גדול, דלא גרס לכהן גדול אלא בתולה שעוברת באמבטי מהו, ותו לא. והיינו אי היא מטמאה טומאת לידה או לא,

בפורים תשל"ג הייתי אצל מו"ר הגר"ש רוזובסקי זצ"ל ששהה בבית חתנו, וסיפר לי שפעם הקשה לפני החזו"א אודות מה שכתב בספרו (אהע"ז סוף סי' ק"ל), על הדין שאמרו במסכת יבמות (דף י' ע"ב), החולץ ליבמתו כיון שלא בנה שוב לא יבנה, וכתב הרמב"ם (הל' יבום פ"א הי"ב): "וכן החולץ ליבמתו נאסרה החלוצה היא וכל צרותיה על החולץ ועל שאר אחין, וכולן אסורות עליו מדברי סופרים כשניות". והנה בעוד שה"מגיד משנה" על אתר כותב שלא של 'לא יבנה' אינו אלא אסמכתא בעלמא, הרי שרבינו כתב שמה שכתב הרמב"ם אסורות מדברי סופרים, כוונתו כשיטתו שכתב בכמה מקומות שמה שילפינן מדרשת חז"ל קרינן "מדברי סופרים". ואף שהרמב"ם כתב "כשניות"? על כך כותב החזו"א: "מיהו תיבת 'כשניות' אינו מדוייק, וע"כ להגיה ולמחקו, וצ"ע".

ואמר לי הגר"ש רוזובסקי: אתה שומע, באתי אל החזו"א ושאלתיו מרמב"ם מפורש בהלכות איסורי ביאה (פי"ח ה"ד) הכותב בהאי לישנא: "הבא על אחת מן השניות וכיוצא בהן כגון הבא על קרובת חלוצתו או על חלוצתו לא עשה אותה זונה, שהרי אינה אסורה להנשא לו מן התורה כמו שביארנו בהלכות יבום". הרי להדיא שאיסור חלוצה אינו אלא מדרבנן, והיא פליאה עצומה על החזו"א? החזו"א עיין בקושיא, והפטיר: "אתה צודק!"

אמרת אז להגר"ש, שבחידושי רבינו אברהם מן ההר על מס' יבמות, שיצא אז לאור עולם, כתב על דברי הרמב"ם: "ואולי יש כאן טעות סופר, והלשון כך הוא כולן אסורות בלאו..." אלא שאח"כ כתב שם שאיכא מאן דאמר שדעת הרמב"ם שהאיסור מדרבנן גרידא, "וכן עיקר שדעת הר"מ כך הוא, שלא הביא זה במניין המצוות". אבל עכ"פ בתחילה כתב שאולי יש ט"ס בדברי הרמב"ם. הגר"ש שש ושמח על ה"מציאה" הזו. והוספתי מיניה וביה: מדוע רבינו אברהם מן ההר לא שאל מהרמב"ם, שהזכיר הרב, בהלכות איסורי ביאה, ומדוע שאל רק ממנין המצוות?

שבת לביתי, והרהרתי לעצמי: השגה גדולה כזו על החזו"א, היה צריך החזו"א לציינה ולהזכירה, שהרי השגה אלימתא היא מאין כמותה. ואמנם מה שאמר להגר"ש "אתה צודק", חשבתי בלבי שזו אינה ראייה, שהרי כך היה דרכו תמיד, אבל עכ"פ הקושיא היא קושיא, ולמה לא הזכירה. חשבתי אולי הוסיפה בכת"י, וחפשתי ברמב"ם הוצאת

גנחובסקי, ולא נמצא שם שום הוספה, והחלטתי שהחזו"א לא חזר בו מדבריו, מדלא ציין זאת. [גם ב"מגילת אסתר" בספר המצוות, (בהוספות הרמב"ן על מל"ת מצוה י"ד) נקט בדעת הרמב"ם כהחזו"א שהאיסור הוא מה"ת, ע"ש]. אבל קושיית הגר"ש, קושיית ברזל היא?

אך אורו עיני ונדהמתי כשיצא רמב"ם מהדורת ש. פרנקל על סדר "קדושה", וראיתי שם ב"ילקוט שנוי נוסחאות" שאיתא שם על דברי הרמב"ם (הל' איסורי ביאה הנ"ל) "או על חלוצתו": "באוק' ובקמ' ליתא". (וציינו שם לדברי החזו"א הנ"ל).

לרבינו לא היה הגירסא הזו, והוא גם לא תיקן כלום בדברי הרמב"ם הלכות איסורי, אבל הוא למד לאמיתה של תורה, והיה ברור אצלו שכך הוא האמת לאמיתה, ולא חזר בו מדבריו, ומה שקשה ממש"כ הרמב"ם "כשניות", תיבה זו מחקה. ואמנם אין אף כת"י שמוחק את תיבת "כשניות", אבל הוא במדת האמת שלו, לא החליט לחזור בו.

(ספר מעשה איש ח"א)

בגמ': החולץ ליבמתו וחזר וקדשה כו' **אמר קרא לא בנה כיון שלא בנה שוב לא יבנה כו'.**

האחרונים דנו אי איסור זה דאשר לא בנה וכו' הוא איסור לאו חדש לייבם חלוצתו, או דלמא היינו איסור דאשת אח שלא במקום מצוה, אלא דהשתא דחלץ ליבמתו איקליש איסורא זו וליכא אלא לאו גרידא.

והביאו ממאירי שכתב במפורש דהיינו איסור אשת אח שלא במקום מצוה אלא דאיקלש, אבל מתוס' דייקו דהוה איסור לאו חדש, עין בגרנ"ט וחי' ר"ר ראובן (סי' א').

והנה לקמן דף נ' ע"ב איתא דטעם דביאה פסולה יש אחרי' כלום, והיא צריכה עדיין חליצה, שלא יבא לכתחילה לעשות ביאה פסולה, גזירה שמא יאמרו דכמו דשרי ביאה אחר מאמר שרי בנפלו לו ב' יבמות לבא על שניהם, וכ' שם רש"י ונמצא דקא פגע באיסור אשת אח.

ותמהו שם האחרונים דהא מבואר הכא בסוגיין דבכהאי גונא ליכא רק איסור דבית א' הוא בונה ולא שני בתים וליכא כרת בכה"ג, וכתב בראשי שערם (סי' י"ד ד"ה

ע"א ד"ה שאין). וראיתי בספר הכוזרי ראייה לזה, דלא מצינו שתזיק טומאה רק במקום קדושה כמו קודש ותרומה ומעשר שני אבל לא בחולין ואשה לבעלה חולין הוא, ע"כ נדה לבעלה אין הפי' שהיא טמאה לו רק היא אסורה לו.

וצריך להבין ההפרש בין נדה לבעלה לסוטה שכן נחשבת טמאה לו הגם שבעלה חולין הוא. וצריך לומר דדווקא נדה שאין האיסור דוקא לבעלה שהיא מקודשת לו, ע"כ שפיר אמרינן דנחשב לחולין והנדה אסורה לו ולא טומאה, משא"כ סוטה שהאיסור הוא דווקא לבעלה שהיא מקודשת לו, לא נחשב חולין כי האיסור מחמת הטומאה.

ולפי"ו נתבאר שטומאה של אשה נוגע בהקידושין, על כן שפיר סוטה דנחשבת טמאה חשיב הפקעת הקידושין וקנינו [אף שתפסי בה קידושין] ועל כן שפיר פטורה מן החליצה, עיי"ש.

★ ★

בגמ': צרת סוטה אסורה כו'.

ובתבו התוס' ד"ה צרת סוטה ודוקא סוטה ודאי, אבל סוטה ספק בעי חליצה כדמיינו בסמוך כו' ולהכי ספק סוטה בעי חליצה, דדוקא להחמיר עשה הכתוב ספק כודאי ולא להקל לפוטרה בלי חליצה.

הנה לענין ספק טומאה ברשות היחיד דספיקו טמא, כתבו התוס' בניזר (נ"ז ע"א) ובשבעות י"ט (ד"ה הלך) דהיינו כודאי ממש ושורפין עליו תרומה וקדשים, ואם נכנס לבית המקדש כשהוא טמא צריך להביא קרבן. והקשו האחרונים דהא מהיכא ילפינן דספק טומאה ברה"י טמא מסוטה, כדאיתא בניזר (שם), והרי בסוטה עצמה כתבו כאן התוס' דלא הוי ספק כודאי לקולא, ואע"ג שאין עולה ליבום ה"ה עולה לחליצה, וא"כ ה"נ הול"ל דספק טומאה ברה"י דספקו טמא, מ"מ זהו רק לחומרא ולא לקולא, והול"ל דאין שורפין עליה תרומה וקדשים, ואם נכנס לביהמ"ק פטור מקרבן מחמת ספק.

ותירין הגאון ר' שמעון שקופ בשערי יושר (שער א' פי"א) דבודאי אחרי שהתורה עשתה ספק סוטה כודאי, כל הדינים שהם תוצאה ופועל יוצא מהספק שהוא כודאי דינו כודאי אף לקולא, ולכן חייב קרבן בס"ט ברה"י כשנכנס למקדש, ולכן שורפין עליה תרומה וקדשים, אבל הכא לענין עולה לחליצה, הרי זה שערוריה אינו עולה לחליצה אינו פועל

והנה) די"ל דרש"י ס"ל כדעת המאירי הנ"ל דהך איסורא אינו איסור חדש, אלא איסור אשת אח דאיקליש, וא"ש מה דנקט דפגע באיסור אשת אח, דהיינו הך איסורא דאשת אח דאיקלש.

★ ★

בגמ': איתמר החולין ליבמתו וחזר וקדשה, אמר ר"ל
הוא אין חייב על החליצה כרת והאחים חייבים
על החליצה כרת וכו'.

כותב הגאון ר' שלמה ברמן זצ"ל:

שמעתי להקשות ממור"ר הגרא"מ שך (שליט"א) זצ"ל דאיך יפרש ר"ל מתני' לקמן צ"ו ע"ב בן ט' שנים ויום א' שבא על יבמתו חולצת וכו', ואיך מותר לו לחלוץ מאח אחר והרי עי"ז איגלאי מילתא דהיתה זקוקה רק לחולץ, וממילא עברה קודם שנבעלה לקטן באיסור אשת אח.

(קובץ ישורון כרך י"ב ע' שז)

דף י"א ע"א

בגמ': אמר רב צרת סוטה אסורה מ"ט טומאה כתיב
בה כעריות.

וברש"י היה נשוי ב' נשים וזינתה האחת תחתיו וכו' היא וצרתה פטורות אף מן החליצה וכו'.

כתב האבני נזר בתשובה (חו"מ סי' קלט) דרגיל הוא לפרש בדברי הגמרא, דהנה לכאורה קשה מדוע סוטה פטורה מן החליצה, והלא הא דערוה גופא פטורה מן החליצה הוא משום דלא תפסי בה קידושין, וא"כ בסוטה שתפסי בה קידושין מדוע פטורה מחליצה.

ע"כ נראה דרב סובר דטעמא דקרא דערוה לא תפסי בה קידושין, הוא משום דהטומאה היא היפוך מקידושין, ועל כן גם בסוטה הטומאה עצמה היא הפקעתה מבעלה, דקנין שיש לבעל באשתו היא מה שהיא מקודשת לו, ממילא כשהיא טמאה ואסורה לו זהו בעצמו הפקעת קניינו, ונהי דתפסי בה קידושין משום דלא פקעו מינה קידושין הראשונים כמו שפירש"י, מ"מ הטומאה עצמה חשיב הפקעה.

ועוד יש להוסיף ביאור בזה, דהנה ספק טומאה ברה"י דטמא ילפינן מסוטה, הרי דסוטה נחשבת טומאה, ואילו נדה לבעלה נחשבת איסור ולא טומאה כדאי' בתוס' בב"ק (י"א

מקרא יוצא ידי פשוטו וקאי גם על מחזיר גרושתו, אעפ"כ אין איסור דאורייתא במחזיר גרושתו בלא קידושין, והטעם בזה פשוט, דאין טומאה כי אם במקום קדושה וכמו שהאריך בספר הכוזרי בענין נדה דלאו משום טומאה אסורה דאין טומאה כי אם בקדשים, וא"כ הוא הדין בסוטה דהאיסור הוא משום טומאה א"כ דוקא אם הי' קידושין, ובלא קידושין אין בזה איסור מה"ת, עיי"ש.

★★

בגמ': ר' יוסי בן כיפר אומר משום רבי אלעזר המחזיר גרושתו מן הנישואין אסורה וכו'.

בחדושי בכור שור עמ"ס יומא (פ"ו ע"ב) בדברי ר' יוחנן שם: גדולה תשובה שדוחה את לא תעשה שבתורה שנאמר לאמור הן ישלח איש את אשתו והלכה מאתו והיתה לאיש אחר הישוב אליה עוד וגו', ופרש"י לא תעשה שבתורה לא יוכל בעלה הראשון לשוב לקחתה עכ"ל. מביא את דברי הכפות תמרים שם הכותב: מקשים העולם מאי אולמיה דתשובה והלא כך היא המדה דאתי עשה ודחי לא תעשה וכו' עיי"ש, ומבואר מדבריו שהבין בדברי ר' יוחנן דהא דתשובה מועלת היינו מכח הכלל דעשה דוחה לא תעשה.

וכתב בבכור שור שם, דהנה נחלקו ר' אליעזר ור' יהושע (סנהדרין צז ע"ב), דר' אליעזר אומר אם ישראל עושין תשובה נגאלין ואם לאו אין נגאלין, ור' יהושע אומר בין כך ובין כך נגאלין, ומשמע דלתרווייהו בעי תשובה רק דלר' אליעזר בעינן מאהבה וכו' ולר' יהושע אפילו מיראה או על ידי יסורין וכו'. וכתב בבכור שור לבאר, דר' אליעזר לשיטתיה בגמ' כאן דקאמר ר' יוסי בן כיפר משמיה, דמחזיר גרושתו הוה כעריות דאין עשה דיבום דוחה אותה.

ואם כן לפי מה שכתבו המפרשים הטעם דהתשובה דוחה ל"ת דהן ישלח הוא משום עשה דוחה ל"ת אי אפשר לומר כן אליבא דר' אליעזר, ולכן אין נגאלין אלא על ידי תשובה מאהבה דאז ליכא גירושין כלל, כיון שהגט לסיבת עונות בית ישראל, ועל ידי תשובה מאהבה החטאים כאילו לא היו. אבל ר' יהושע סובר דמחזיר גרושתו לאו בעלמא היא, ולכן אפילו תשובה מיראה מהני עכ"ד הבכור שור שם.

★★

יוצא ממה שאינו עולה ליבום, דהא חזינן בחייבי לאוין ועוד שעולין לחליצה אף שאינו עולה ליבום, ועל כרחנו שבערה יש שני הלכות א' שאינו עולה ליבום ושנית שאינו עולה לחליצה, ובספק סוטה י"ל דהוא כודאי רק לענין הדין של החומרא, שאינו עולה ליבום, אבל לגבי ההלכה השני', שאינו עולה לחליצה, לגבי זה י"ל דלא הוי ספק כודאי, ולכן ספק סוטה חולצת, וע"ש עוד מה שהאריך בב' שיטות בתוס' אי בספק סוטה בעלה לוקה עליה כודאי סוטה, או לא.

★★

בגמ': סוטה טומאה כתיב כעריות.

במנחת חינוך (מצוה רצ"ו ס"ק כ"א בדפו"ח) דן אי סוטה הוי בכלל עריות דמצוה עלייהו ליהרג ואל יעבור.

וכתב דאף דאמרינן לקמן (מ"ט ע"א) דקידושין תופסין בסוטה, ואינה דומה לשאר חייבי כריתות, כיון דתפסי בה קידושין, מ"מ כיון דאמרינן הכא דטומאה כתיב בה כעריות, א"כ דינה כעריות ומצוה עליה ביהרג ואל יעבור, וכן בעי בה עדות של שנים כדילפינן בעריות דבר דבר.

דף י"א ע"ב

בגמ': ר"י בן כיפר אומר וכו' המחזיר גרושתו מן הנישואין אסורה וכו' שנאמר אחרי אשר הוטמאה, וחכמים אומרים וכו' אלא מה אני מקיים אחרי אשר הוטמאה לרבות סוטה שנסתרה וכו'.

כתב בשו"ת אבני נזר (אהע"ז ח"ב סי' רמ אותיות ד-ו) דהנה מבואר דבסוטה יש גם עשה דונטמאה וגם לאו דלא יוכל וכו' אחרי אשר הוטמאה. והנה סוטה שגירשה בעלה ובא עליה בלא קידושין, הדבר פשוט שאין בו לאו, דלא עדיף ממחזיר גרושתו דביאה בלא קידושין אין בו לאו וכתב הריב"ש (סי' שס) דאין בו איסור מדאורייתא, והוא הדין סוטה דאיתרבי בהאי קרא, וכן כתב גם באבני מלואים (סי' לג ס"ק א) עיי"ש.

אך יש לדון באיסור עשה דונטמאה אם עובר בלא קידושין, ובאבני מלואים שם מסתפק בזה, אך לפענ"ד נראה דאינו עובר, דאף דנטמאת מ"מ הלא לר' יוסי בן כיפר דטומאה במחזיר גרושתו כתיבא, וכן ללישנא קמא דרבנן כאן בסוגיא דאפי' דהפסוק אחרי אשר הוטמאה בא לרבות סוטה מ"מ אין

דף י"ב ע"א

בגמ': דאמר רב יוסף כאן שנה רבי לא ישפוך אדם מי בורו ואחרים צריכים להם וכו'.

והיינו דלכן כשנפלו לו כמה יבמות לייבום, אם מייבם מייבם לכשרה, ואם חולץ חולץ לפסולה, וכמו דברי רבי הנ"ל, דמדבריו אנו למדים, שכאשר אין לאדם הפסד כלל לא בממון, לא בטירחת הגוף ולא בשאר הפסד חייב הוא לחוש לטובת אחרים, ולכן כשהוא בין כך חולץ לאחת, מדוע שיחלוץ ויפסלנה לכהונה, הרי באותה טירחה יכול הוא לחלוץ לזו שפסולה בלאו הכי, וכן זה שלא משתמש במים ורוצה לשופכם, מדוע שישפכם והרי יכולים אחרים ליהנות מהם, ובשלמא אם לא היה רוצה לשופכם, אז א"א היה לכפותו ליתם לאחרים אף שהוא לא משתמש בהם, אבל כשהוא רוצה לשופכם אפשר לעכב עליו, ולכן בכל כה"ג חייב הוא להיטיב עם חברו מדין כפיה על מידת סדום.

וכתב חכ"א בקובץ באר יצחק (קובץ ג' ע' תו) שמצא במאירי כאן שכתב שכגון זו כופין על מידת סדום ואם רוצה לשופכן מעכבים עליו ע"ש.

וכותב שם:

ונראה דיש כאן חידוש, מלבד הדין הרגיל של כפיה על מידת סדום, חדא במה שכופים אותו על עשיה שלו, ועוד חידוש שצריך לחשוש בזה אף לחשש רחוק, דהיינו שיש כאן חידוש במשנה ביבמות, שהגם שיש רק סיכוי רחוק שהכשרה תינזק מחמת חליצה זו (דהיינו רק על האופן שתצצה להינשא לכהן) מ"מ יש לו לחוש לחשש הפסד רחוק זה ולהשתדל שמכל מעשיו לא יצא אפילו צד רחוק של תקלה ונזק [וכמש"כ המאירי לעיל (י"א):] "כל שאדם יכול להיזהר שלא להרבות פסול והיזק לבריות יעשה, דרך הערה אמרו "לא ישפוך וכו'", אמנם כשיש לו עצמו הפסד בדבר ודאי שחיי קודמים, וכן הוא במאירי שם שאין לכפותו ליבם את הפסולה (דהיינו את הגרושה, כדי לעזור לה ולכהנים) דזימנין דהא חביבא ליה והא סניא ליה ע"ש, ופשוט שלא רק ככה"ג שההפסד שלה ושל הכהנים רחוק אלא גם כשיש להם הפסד

ויש הרבה לפלפל בדבריו הנ"ל, ביסוד דבריו שנקט דתשובה מהני בגלל עדל"ת, יש הרבה להאריך וראה בספר צבי אהרן - דרשות לשבת שובה (סי' י"ט) הרבה בזה, ויש להעיר עוד דבגמ' כאן לפנינו הגירסא: ר' אלעזר ולא ר' אליעזר כמו שהביא בבכור שור, ולפי"ז נפל כל הבנין וצ"ע.

תוס' ד"ה לאו תרוצי וכו'

בספר הליכות עולם (שער ג' פרק א') איתא: פעמים במשנה ובברייתא וא"ו במקום או, כמו חלץ ועשה מאמר ביבמות רצה לומר חלץ או עשה מאמר ע"כ.

והגאון ר' ישע"י פרק צ"ל בהגהותיו לספר הנ"ל שנדפסו בקובץ כרם שלמה (שנה ט' קו' צ' ע' יא) כותב:

דע שכן משמע ג"כ בתוס' יבמות י"א: ד"ה לאו תרוצי וכו' כמו חלץ ועשה מאמר וכו', אולם ברור ראיתי כי הך חלץ ועשה מאמר דתנן במשנה יבמות נ. פירושו חלץ ואחר כך עשה ג"כ מאמר, והוי"ו של ועשה מאמר פירושו בוי"ו העיטוף, כלומר זה וגם את זה, דהיינו חליצה ועשיית מאמר, וזה פשוט לכל רואה שם, ברם ראיתי על נכון ברשב"ם ב"ב ק"ז. כתב בזה"ל ד"ה ורביעי מעות, כמו או רביעי מעות וכדתנן בימות פרק רבן גמליאל חלץ ועשה מאמר ונתן גט ובעל ואמר' או או קתני וכו', וכן כתב רש"י ב"ק ט. ד"ה ורביעי וכו', או רביעי וכו' כדתנן חלץ ועשה ונתן גט ובעל, וכ"כ בתוס' ב"ק י"ד: ד"ה פרה וכו', ור"ת מפרש דאו או קתני כמו חלץ ועשה מאמר ונתן גט, מכל זה נראה דעיקר הראי' מנתן גט דהוי במקום או נתן גט.

וכתבתי בתיקוני כלי שר"ת דאולי צ"ל ג"כ הכי בתוס' דיבמות י"א: שזכרתי לעיל, כמו חלץ ועשה מאמר ונתן גט ובעל, איברא מ"ש תוס' ביומא ע"ט. ד"ה ככותבות וכו' שכתבו להדיא כמו חלץ ועשה מאמר דהוי פירוש חלץ או עשה מאמר, גם בסוג' התלמוד בקיצור כללי המשנה הנדפס ונכרך אצל מס' ברכות תמצאם בדף צ"ב: ד"ה פעמים במשנה וכו', כתב ג"כ בלשון זו שכתבו תוס' והליכות עולם ובשל"ה, ומצוה לישיב דעת קדושים וגדולים האלו, ובקונט' שטרי המאוחרין כתבתי עוד ביתר ביאור בס"ד.

דף י"ב ע"ב

בגמ': תני רב ביבי קמי' דרב נחמן שלש נשים כו' והכ"א אחת זו ואחת זו כו' ומן השמים ירחמו שנאמר שומר פתאים ד'.

בשטמ"ק כתובות (ל"ט ע"א) הביא מהריטב"א שתמה על שיטת החכמים, דכיון דאיכא סכנת נפשות, ואיכא איסור מדינא איך סמכינן על הנס.

והביא בשו"ת מהרש"ם (ח"א סי' נ"ח) משמו של המהר"ם שי"ק לתרץ, דטעמי' דחכמים הוא דאיכא רק חשש מייעוטא דסכנה שימות, ולכן לא חיישי חכמים, ור"מ לשיטתו דס"ל דחוששין למיעוטא, לכן ס"ל דשמשו במוך. ולפ"ז כתב המהרש"ם דכל זה היכא דאיכא רק חשש רחוק של סכנה, אבל היכא דאיכא ודאי סכנה מודים חכמים לרבי מאיר.

הגאון מטשעבין בשו"ת דובב משרים (ח"א סי' כ') מצדד ליישב עפ"י מה דאיתא בערכין דף ז' דלולא קרא הו"א דאשה היוצאת ליהרג ממתניין לה עד שתלד, כיון שהעובר הוא ממונא דבעל, הרי דהשחתה זו יש בו משום איסור גזל ומפסיד ממונו דבעל, והנה בשטמ"ק ב"ק (דף כ') וכן מבואר ברש"י ב"ק (דף ס') מבואר דאסור להציל בעצמו בממון חבירו אפילו במקום סכנה, וא"כ י"ל דזהו סברתם של החכמים שאף היא מסתכנת אסורה להציל את עצמה ולהשחית ממנו של בעל.

ועל פי זה יישב קו' הגרעק"א בשו"ת (סי' ע"א) שתמה בהא דאיתא בכתובות דף ע"א במתנה ע"מ שתהא ממלאה ונופצת, קשה דהו"ל כמתנה ע"מ שתאכל בשר חזיר, דס"ל לאבי (גיטין פ"ד) דתנאו בטל, וה"נ הא מבואר הכא דאיכא איסורא דהשחתה ולא חל התנאי.

אולם להנ"ל דהאיסור הוא משום שהיא משחיתה ממנו דבעל, א"כ הכא דהבעל מתנה ומסכים לזה, תו ליכא איסורא, ואין זה מתנה עמש"כ בתורה.

אולם סיים ע"ז דכ"ז רק לפלפולא, אבל לדינא ח"ו לומר כן, ומלבד האיסור דמפסדת ממון הבעל, איכא איסור משום ביטול מ"ע דפו"ר כמבואר בראשונים, ע"ש עוד.

★★

ברור חיי קודמים, ורק כשאין לו הפסד והוי מידת סדום מחויב הוא בטובת חברו.

★★

בספר עלינו לשבח - (בראשית ע' תרה) כותב הגאון ר' יצחק זילברשטיין שליט"א:

שמענו מהגר"ש זלזניק שליט"א, שהגאון רבי אהרן קוטלר זצ"ל, שכר פעם מונית מיוחדת מירושלים לת"א, ותנאי התנה עם הנהג שיאסוף כל טרמפיסט שיזדמן בדרך, ואף שבימים ההם היו מצויים טירוריסטים לא חשש מהם, ונימק הגאון זצ"ל דעתו על פי דברי הגמרא הכא ביבמות כאן שנה רבי לא ישפוך אדם מי בורו ואחרים צריכים להם, והשוכר מונית ואינו אוסף טרמפיסטים, הרי הוא מבזבז את המקומות הפנויים מבלי להנות את הצריכים להם ע"כ.

★★

ובספר אילת השחר להגאון ר' אהרן לייב שטיינמן שליט"א כותב:

ועי' בבית שמואל (סי' קס"א סק"ד) שהביא מרבינו ירוחם דאם חלץ לכשרה מנדין אותו ואם התרו בו מלקין אותו. וזה חידוש גדול דלכא' אי"ז איסור ממש רק שעדיף לחלוץ לפסולה, ומש"כ דאם התרו בו צ"ב דהא ע"כ אי"ז אלא מכת מרדות וא"צ התראה, ובבאר היטב הביא דבכנסת הגדולה כתב דאינו אלא עצה טובה.

★★

בגמ' תני שהיו וכו'

והקשה בתוס' ד"ה תני וא"ת מ"ש איילונית ממאנת.

בארזא דבי רב להגרא"ז גורביץ ראש ישיבת גייטסהעד (אות פ"ח) יישב קושיית התוס' על פי מה שייסד הגר"ח (ריש ה' אישות) דממאנת שע"י המיאון עוקרת הקידושין למפרע, מ"מ בשעה שהיתה נשואה לו היתה הקידושין קידושין, לכן אינו מחזיר לה פירות וכדו'. משא"כ באיילונית דהוה מקח טעות, בטל הקידושין למפרע לגמרי.

ולפ"ז דדוקא בממאנת גזרו משום דאכתי קידושיה היו אז קידושין, משא"כ באיילונית שנעקרה קידושי' למפרע לגמרי, לא גזרו.

בגמ': שלש נשים משמשות במוך וכו'.

כתבו תוס' (ד"ה שלש נשים) בשם ר"ת דלאחר תשמיש אין נראה לאסור דלא הוזהרו נשים כו' כיון דלא מיפקדי אפרי' ורבי'.

והקשה בשו"ת חות יאיר (סי' ל"א) דלקמן (ל"ה ע"א) קאמר ר' יוסי דזונה ל"צ הבחנה דמשמשך במוך, ומקשה והתנן אנוסה דלא צריכה הבחנה, ולפירוש ר"ת הא גם אנוסה בודאי תקנה במוך אחר תשמיש, ולמה איכא למיחש שמא תתעבר.

ותירץ בחת"ס (שו"ת חיו"ד סי' ע"ב) דבשלמא המפותה משמשת במוך בשעת תשמיש וברי לה שלא תתעבר, משא"כ בקינוח שאחר תשמיש אינו מוכרח שיועיל שלא תתעבר.

ובזה יישב מה דאיתא במגילה (י"ג ע"ב) דאסתר היתה משמשת עם אחשורוש ואח"כ טובלת ומשמשת עם מרדכי. והקשו בתס' דהא בעי הבחנה, ותירצו דשמשה במוך. והקשה בטורי אבן דאם שמשה במוך איך ילדה דריוש שהי' בנו של אסתר ואחשורוש.

ותי' החת"ס דבשעת תשמיש עם אחשורוש חששה לשים מוך פן ירגיש, ורק קינחה לאח"כ, וכנ"ל אין זו רפואה בדוקה, ולא הועיל, ונולד מזה דריוש. ואין להקשות דא"כ הדק"ל דהא חזינן דלא סמכינן אקינוח דאחר כך, א"כ איך חזרה למרדכי, ותירץ דאסתר ידעה דהיא היתה בקיאה בעצמה לקנח, אולם מאת ה' היתה זאת שלא הועילו מעשיה, כדי שיולד ממנה ומאחשורוש דריוש שהוא ה' הנותן רשיון לגמור בנין ביהמ"ק השני.

★★

בטורי אבן (הנ"ל) תירץ שאסתר שמשה במוך עם מרדכי, אבל עם אחשורוש לא קינחה במוך ולכן נולד דריוש, וכתב החת"ס סופר דאפילו לפי מה שהוא פירש למעשה ששימשה במוך עם אחשורוש, מ"מ ברור ששמשה במוך עם מרדכי, כדי שלא יולד לה בן ממנו ויטמע בין הגוים, שהרי אחשורוש יחשוב שהוא בנו. והקשה א"כ מנא ידעינן שאמנם דריוש בנו של אסתר הי' בן אחשורוש, אולי הי' בן מרדכי, וכתב שיש ליישב בדוחק דכיון דידעה בנפשה דהיא בקיאה בקינוח שלאח"כ, ואעפ"כ לא הועיל ונולד לה דריוש לא עביד

הקב"ה ניסא לשיקרא שיולד בן למרדכי ויטמע בין הגוים, אלא ודאי בן אחשורוש הוא ונוצר כדי לבנות בית שני כנ"ל. ע"כ.

★★

בענין זה יש לציין מה שכתב הה"מ מקוזניץ בעבודת ישראל (לפורים, בסופו) דאיתא בתיקוני זוהר שאסתר ח"ו לא שמשה עם אחשורוש אלא שלחה שדה במקומה, וכתב דתוס' רמזו לזה כי איתא במקובלים ששדה זה שמה מו"ך, וזהו מש"כ התוס' שאסתר שמשה עם אחשורוש במו"ך ע"ש.

★★

בגמ': שלש נשים משמשות במוך וכו' דברי ר"מ, וחכ"א אחת זו ואחת זו משמשת כדרכה והולכת ומן השמים ירחמו וכו'.

וברש"י משמשות במוך מותרות לתת מוך במקום תשמיש עשהן משמשות כדי שלא יתעברו.

ובתוס' פי' הקונטרס וכו' ורבינו תם אומר דלפני תשמיש ודאי אסור ליתן שם מוך, שאין דרך תשמיש בכך, והרי הוא כמטיל זרע על העצים ועל האבנים כשמטיל על המוך, אבל אם נותנת מוך אחר תשמיש אין נראה לאסור וכו'.

כתב החת"ס סופר (יו"ד סי' קעב) דרש"י ס"ל דמוך אחר תשמיש אין רפואתו בדוקה, דאין סמא בידה, דילמא לא תקנח יפה יפה, וע"כ מתיר ר"מ משום סכנה לתת מוך בשעת תשמיש, דאלת"ה מ"ט דר"מ להתיר מוך בשעת תשמיש דהוא איסור שהבעל משחית הזרע תיסגי לה בקינוח לאחר תשמיש, אלא על כרחך דאחר תשמיש אין רפואתו בדוקה.

ורבנו תם ס"ל דחומר איסור השחתה חמור הוא וודאי גם ר"מ לא מתיר לתת מתוך בשעת תשמיש אף דהוי סכנה, אלא ר"מ מיירינן מלתת מוך אחר תשמיש וס"ל דהאשה מחוייבת לתת מוך אחר תשמיש להציל עצמה מסכנה, דהוה בכלל מ"ע דונשמרתם מאוד לנפשותיכם ולרבנן אינה מחוייבת בזה כי מן השמים ירחמו.

ואפשר דלדינא יצא נפק"מ בין רש"י לר"ת אי חייבת לתת מוך אחר תשמיש, דלרש"י י"ל דהא דאמרו רבנן מן השמים ירחמו זה רק לא לתת מוך בשעת תשמיש דהוי

לה כממאנת. והביא דיש מפרשים דאיירי דוקא באופן שיש עוד אחים דאז ממאנת בהם ובוזה עוקרת נישואין הראשונים, ולפי פירושם י"ל דקושיית הגמ' הכא דתמאן השתא בשאר היבמין, בגוונא דאיכא עוד יבמין, ועי"ז תעקור נישואין הראשונים ותתייבם צרתה לאביה.

★★

במשנה: שש עריות וכו'.

הרע"ב כאן מביא מהרמב"ם בפיה"מ, שאם נשאו האחים באיסור לא קדש ע"כ.

וכתב חכ"א (בקובץ שומר ציון הנאמן ע' רנ"ט ע"ב):
ולא הבנתי דאמו היינו אנוסת אביו אפי' לר' יהודה תפסי הקידושין, ואף שבדוחק י"ל דס"ל נמי בהא כרבי יהודה דס"ל כר"ע דאין קדושי' תופסים בחייבי לאוין - זה נסתר מסוגיא דלעיל דהקשה לוי לר' ליחשבי' וע"ש - ומטעם זה נמי לא נוכל לתרץ דפי' הוא דגם לאח המת היתה אמו ומחמת זה לא תפסו הקדושין - דגם זה נסתר מסוגיא דלעיל ע"כ.

והשיב לו על כך הגאון בעל ערוך לנר (שם ע' רס"א ע"א):
לענ"ד י"ל ע"פ מה שכתב הרשב"א בחדושי (דף י') שהקשה ללוי דבעא מרבי ליתני ששה עשר היאך מפרש המשנה דשש עריות, ותיירץ דס"ל ללוי דהך אמו דקתני בשש עריות לאו היינו אנוסת אביו אלא נשואת אביו מדקתני אמו ואשת אביו ולא קתני אשת אביו ואמו בכלל, אלא ע"כ דאתי לארוי' דדוקא קתני אמו אשת אביו ואשת אביו שאינה אמו ע"ש וע"פ דבריו פירשתי בספרי ערוך לנר גם דברי רש"י במתניתן דשש עריות ד"ה אמו שכתב שהרי היא לו אשת האב עכ"ל וגם תירצתי בזה בספרי שם דף י' הקושיא שהביאו התוס' שם ד"ה לפי שאינן בשם הר"מ כהן ע"ש וזה נראה ג"כ כוונת הרמב"ם בפ"ה המשניות. ועיין כאן בהגהות רש"י שדחה תי' זה בדברי הרמב"ם ונשאר בצ"ע.

★★

וכתב על זה הגאון רי"י פיקרסקי ז"ל בקו' אבן ישראל:

ונלענ"ד לומר דבר חדש, דהנה עיין במרדכי בקידושין שכתב דהא דלא אפקעינהו רבנן לקידושין בחייבי לאוין ושניות, היינו משום דאפקעינהו רבנן לקידושין מיני' אמרינן משום דכל מקדש אדעתא דרבנן מקדש, וזה שקידש באיסור

איסור, אך לקנח אחר תשמיש דילמא מחוייבת היא כדי להנצל מהסכנה על פי דרך הטבע, ולא להגיע למן השמים ירחמו, אבל לרבינו תם כל מחלוקת ר"מ ורבנן זה בלהניח אחר תשמיש, ובוזה ס"ל לרבנן דאינה מחוייבת בזה, והלכה כרבנן. ועי"ש עוד שהביא דעת רשב"א בשם רמב"ן דיש איסור בדבר, ועי"ש עוד מה שכתב בזה.

דף י"ג ע"א

בגמ': רב אשי אמר סברא הוא צרה מ"ט איסורא דבמקום ערוה קיימא צרת צרה נמי במקום ערוה קיימא.

רבי אלחנן וסרמן זצ"ל [קובץ הערות סי' ג' אות י"ד] העיר דצריך להבין מה כוונת הגמרא במה שאמרה "צרה במקום ערוה קיימי", דאי נימא דהכוונה שהיא ערוה של אשת אח שלא במקום מצוה, אין זה במשמעות הלשון דהא לפ"ז היא ערוה ולא רק במקום ערוה. ועוד דא"כ אין בזה נתינת טעם לפוטרה מיבום, אדרבא לא תיפטר מייבום ולא יחול עליה ערות אשת אח, שהרי ערות אשת אח חל עליה בתוצאה ממה שהיא פטור מן היבום ולא להיפך.

ותירץ (שם אות ט"ו) דכוונת הגמרא דהצרה נחשבת כהערוה עצמה כלומר על הצרת בתו חל שם בתו לענין לפוטרה מיבום, ואע"ג דאם בא עליה היבם אינו חייב משום בתו, מ"מ לענין להפקיע זיקתה נידונית כבתו, דאותה הסיבה שישנה בבתו להפקיע זיקתה ישנה גם בצרת בתו, וסיבה זו נשארת על הצרה גם בנפילה שניה, וע"כ גם צרת צרה נפטרת ע"י סיבה זו גופה.

★★

בגמ': ותמאן השתא ותתייבם.

כתב חכ"א בקובץ קול התורה (קובץ ס"ג ע' כב):

צ"ב מאי שייך מיאון הכא, דהא אף למ"ד דממאנת לזיקתו, זהו דוקא כשיש זיקה, אבל במקום שאין זיקה לכאורה לא שייך למאן בנישואין הראשונים בלי שיש היום חלות דין מכח אותן נישואין ראשונים, וא"כ הכא דאיירי בבת שנפלה קמי אביה, מאי שייך מיאון באביה דהא אינה זקוקה לו, משום היותה ערוה עליו.

וייעוין בדברי הריטב"א לעיל י"ב. שמפרש בדעת רש"י, דאף כשאין זיקה כיון שעשתה מעשה מיאון בעלמא חשבינן

משמע דבית נשואה משמע, א"כ שפיר יש ליישב ולומר דארוסה הוי מקצת בית ומקצת בית ודאי הוי כבית להחמיר, וע"כ שפיר אשת שני מתים שמהשני הוי ארוסה אנו מחמירים ואומרים דהשני נחשב בית והאשה פטורה מיבום, אבל להקל ולומר דארוסה דהוי מקצת בית נחשב כבית גם להתיר היבם ליבמה, זה לא היינו יודעים מהא דפטרינן אשת שני מתים מיבום, וע"כ צריך חוצה לרבות את הארוסה.

וחי' לוק כזה חילק גם הריב"ש בתשובה (סי' שמז) לבאר ולחלק בין השותפין לענין ציצית לבין סוכה, דבציצית אנו מחמירין ואומרין דאף כשרק קצת שלו ג"כ אין לילך בלא ציצית, משא"כ בסוכה שאנו צריכים שיהי' שלו שם אנו מחמירין ואומרין שצריך שיהא לגמרי שלו עיי"ש.

★★

בגמ': כ"ל תיבה שצריכה ל'מד בתחילתה הפי'ל ל'ה
הכתוב ה' בסופה

הקשה הרה"ק ר' מנדלי מווארקע זצ"ל ומה זה משנה אם נכתב בתחילתה או בסופה, ותירץ, שיש כאן לימוד גדול - שכאשר האדם צריך להוציא תיבה מפיו, לא ימהר בזה, רק כאשר יראה שאין לו עצה כבר ומוכרח לדבר - אז ידבר עכד"ק.

★★

בגמ': תנן התם מגילה נקראת באחד עשר כו' איקרי
כאן ל'א תתגודדו כו'.

בריטב"א (כאן ובריש מגילה) מבאר מסקנת הגמרא דלא שייך בכל הזמנים האלו משום לא תתגודדו, דהרי גם בן עיר אם הולך לגור בכפר או בכרך הרי הוא קורא בזמניהם, וא"כ אין כאן אגודות אגודות, דאין כאן פלוגתא.

ע"פ פי זה מבאר המשך חכמה לבאר דברי הפסוק בסוף מגילת אסתר (ט' ל"א) "דברי שלום ואמת לקיים את ימי הפורים האלה בזמניהם", דמכיון דהם "דברי שלום" זה עם זה ואין בזה מחלוקת וחילוקי דיעות, אלא "אמת" שאין זה שקר ופלוגתא אחד עם חבריו, שכל אחד קורא כפי המקום שהוא גר בו, לכן "לקיים את ימי הפורים האלה בזמניהם" שדרשו על זה זמנים הרבה תקנו להם חכמים, זמנו של זה

הרי לא קידש אדעתא דרבנן יעוי"ש, ועי' בשו"ת מהר"מ מינץ שפי' הך דקדש בביאה מאי איכא למימר, דהיינו משום דרב מנגיד אמאן דמקדש בביאה, וא"כ הא לא קידש אדעתא דרבנן ולא שייך אפקעינהו ע"ש היטב, ועיין שיטה מקובצת לעיל ד"ג ע"ש.

א"כ לפי"ז יש לומר, דאם אחד קידש אנוסת אביו שוב אמרינן אפקעינהו רבנן לקידושין מיני', מפני דכל הטעם דלא אמרינן אפקעינהו רבנן לקידושין מיני' גבי חייבי לאוין מפני דלא קידש אדעתא דרבנן זה הוא אם קידש חייבי לאוין, אבל אנוסת אביו דהוא פלוגתא ר"י ורבנן, א"כ הא דקידש אנוסת אביו אין ראייה דלא קידש על דעת חכמים, רק דהוא סובר דהלכה כחכמים א"כ אפילו לר"י ג"כ דלדידי' הוי אנוסת אביו לאו אבל לא נחשב שעבר על זה במזיד, ולא שייך לומר שעשה להיפך מדברי חכמים ולא קידש על דעת דרבנן, שהוא שפיר סבר שהלכה כחכמים דאנוסת אביו מותר, ושפיר קידש על דעת חכמים, ושפיר לר"י ככה"ג אמרינן אפקעינהו רבנן לקידושין מיני' א"כ לא פטר צרתה, ודו"ק היטב בזה.

דף י"ג ע"ב

בגמ': חוצה למה ל'י לרבות את הארוסה.

וברש"י שאם נתארמלה מן האירוסין צריכה ליבם כנשואה וכו'.

הגה"ק ר' שלמה חנוך הכהן מראדומסק זצ"ל הקשה להמהרש"ם מברעזאן זצ"ל, למאן דאמר דהא דאשת שני מתים אינה מתייבמת הוי מדאורייתא (עיין תוס' גיטין מג ע"ב ד"ה ואין, ועיין רמב"ם פ"ו מהל' יבום הכ"ז), א"כ אין צריך פסוק לרבות את הארוסה ליבום, דהלא לא משכחת אשת שני מתים אלא כמו דאיתא בגיטין (פב ע"ב) דראובן קידשה חוץ משמעון ושמעון קידש בסתמא, ולדעת הרשב"א הלא אסור לשמעון לבעלה, וא"כ אין חופה לפסולות ונחשבת ארוסה, וא"כ חזינן דהארוסה חייבת ביבום, דאל"כ לא צריך למעט שני מתים דמהשני הוי רק ארוסה, וא"כ בשביל מה צריך פסוק חוצה לרבות את הארוסה.

ותירין לו המהרש"ם בתשובה (ח"ב סי' קפג) דהנה מבואר בתוס' כאן בסוגיין דהטעם דאיצטריך לרבות את הארוסה הוא משום דכתיב בית אחיו, ובפ"ק דיומא (יג ע"א)

לא כזמנו של זה, וכל א', בן כפר בן עיר ובן כרך קורא בזמנו שתקנו להם חכמים.

★★

בגמ': תנן התם מגילה נקראת כו'.

בפמ"ג (אשל אברהם או"ח סי' תצ"ג סק"ו) העיר דהא דאיתא בר"פ מקום שנהגו דההולך ממקום שנהגו לעשות מלאכה למקום שלא נהגו, מותר לו לעשות מלאכה בצינעא, ואסור לו לעשות מלאכה בפרהסיא רק משום דאל ישנה אדם מפני המחלוקת, וקשה דאיקרי כאן לא תתגודדו כיון דהוא בעיר אחת, וזה איסור מדאורייתא.

ותירץ דכיון דאינו בקביעות, דהוא רק כאורח עובר ללין, שהרי אם קובע שם מקומו, אז דינו מן הדין כאנשי אותו מקום, ובכה"ג ליכא משום לא תתגודדו, דלא תתגודדו הוא רק בקביעות.

והקשה א"כ למה מקשה כאן ממגלה נקראת כו', הא זהו ג"כ רק באקראי, בימים אלו שבשנה. ותירץ דשא"ה דהוי בכל שנה ושנה, ולכן דינו כבקביעות, משא"כ מה שנוגע רק באופן עראי ומקרה לית ב"י משום לא תתגודדו.

★★

בגמ': לא תתגודדו לא תעשו אגודות אגודות.

רוב הפוסקים נקטו כדעת הרמב"ם דלא תתגודדו, לא תעשו אגודות אגודות, אינו אלא אסמכתא גרידא, וליכא איסור דאורייתא בזה, אולם בכסף משנה (פי"ב מהל' ע"ז הי"ב) כתב דהוי איסור מן התורה, ומ"מ אין לוקין עליו דהו"ל לאו שבכללות דאיסור זו כולל גם כפשוטו לא להתגודד ולשרוט.

אבל דעת הצדה לדרך (פר' ראה) דעל לא תעשו אגודות אגודות לוקין, ותמה במהר"ם שיק (מ' תס"ח) דהא כנ"ל הו"ל לאו שבכללות ואין לוקין עליו, ותירץ על פי מה שייסד בחינוך (מ' ז') דהיכי שיש טעם ונימוק אחד שכולל כל הלאוין אין זה לאו שבכללות אלא לאו א'. והכא נמי מה שהפסוק מתחיל "בנים אתם לד' אלקיכם" הוא טעם ונימוק לאותן שתי דרשות (א) שאין זה ראוי לבני א-ל חי לשרוט את עצמם ולגודד את בשרם, (ע"ש ברש"י וספורנו). (ב) שכיון

שאב אחד לכולנו אסור לעשות אגודות אגודות שלא יהי מחלוקת וחילוקי דיעות בין בני ד' ית'.

★★

בגמ': לא תעשו אגודות אגודות

בספר תפארת בנים (דף רי"א) מביא בשם הישמח משה (פרשת שופטים) שכל יחיד ויחיד מישראל נקרא עבד, אבל ציבור נקראים בחינת בנים, וידוע דרשת חכמינו ז"ל "לא תתגודדו" לא תעשו אגודות אגודות רק תהיו בהתחברות יחד. וזה פירוש הסמיכות "בנים אתם לה' אלקיכם" אימתי בזמן "לא תתגודדו" ע"כ.

★★

בגמ': לא תתגודדו - לא תעשו אגודות אגודות

באגרות משה (חלק ב' או"ח סימן כג) מביא מהמשיב דבר (סימן י"ז) שבדברים שאומרים בתפילה בקול כמו קדושה, צריך לומר בנוסח שהקהל אומרים שלא להיכנס למחלוקת. אבל שמונה עשרה שאומרים בלחש יכול לומר כמו הנוסח שלו. והאגרות משה כותב שאודות פסוקי דזמרה וברכת קריאת שמע אם קשה לו יכול לומר בנוסח שלו אם אומר זאת בלחש. אבל אם לא קשה לו לשנות הנוסח, יאמר פסוקי דזמרה וברכת קר"ש כנוסח הציבור.

דף י"ד ע"א

בגמ': ושמואל אמר עשו ועשו וכו', ואי בעית אימא לאחר בת קול וכו' ומאן דאמר עשו ר' יהושע היא דאמר אין משגיחין בבת קול.

במסכת תמורה אי' אמר רב יהודה אמר שמואל שלשת אלפים הלכות נשתכחו בימי אבלו של משה, אמרו לו ליהושע שאל, א"ל לא בשמים היא, אמרו לו לשמואל שאל א"ל אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה.

בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"א סי' טז ענף א) הקשה דבעל המימרא בתמורה הוא האמורא שמואל, וא"כ מדוע הוצרך שמואל להשיב להם מהפסוק אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה, ולא השיב להם כיהושע דלא בשמים

רוב, והרי ביטול ברוב ילפינן מאחרי רבים להטות, וגם בזה אזלינן בתר רוב המנין ולא רוב הבנין.

וע"ע בספרו לקח טוב (כלל ט"ו אות כ"א) מה שדן ג"כ בזה אי ריבוי הכמות מכריע באיכות.

★★

הברכי יוסף (חור"מ ס"ז ט"ז) הביא תשוב' המהרשד"ם (או"ח סל"ה) שנשאל על קהל אחד שיש בהם עשירים ובינונים ותלמידי חכמים איך יתנהגו בצרכי צבור אם ילכו לפי רוב הקהל בסתם בלי השקפה אל בחינה אחרת מחכמה עושר ועוני. והשיב המהרשד"ם דנראה מסוגין דמה שאמרה תורה אחרי רבים להטות אין הפירוש כפי הנשמע לבני אדם דהולכין בכל גווי אחר הרוב, שהרי מבואר כאן דכי מחדדי לא אזלינן בתר רובא, וע"כ דמה שאמרה תורה אחרי רבים להטות אינו אלא בשוים.

והברכי יוסף שם הביא מגדול אחד שתמה על המהרשד"ם מדברי התוס' כאן שכתבו דהבת קול הכריע כב"ה משום דהוי רובא, דלפ"ז הרי אדרבא קי"ל בכל גווי אחרי רבים להטות, והברכי יוסף דחה את השגתו דאין כוונת התוס' דהבת קול הכריע דרוב עדיף, אלא דכוונתם דבכה"ג שפיר סומכין על הבת קול בפרט זה מאחר דבלא"ה איכא רובא, אבל הבת קול לא הכריע בנידון הכללי אי רובא עדיף במקום שאינם שווים.

★★

בגמ': כי אזלינן בתר רובא היכא דכי הדדי נינהו.

בחידושי הרמב"ן (סנהדרין ל"ב.) מביא תשו' רבי האי גאון שכתב, דאם נחלקו בי"ד שהם שלשה א' אומר כך ושנים אומרים כך, אם שוין הן בחכמה מניחין דברי היחיד ועושין דברי השנים, ואם האחד עדיף מן השנים הולכין אחר מי שנותן טעם לדבריו ע"כ.

וכתב הרמב"ן ז"ל ע"ז וז"ל: ולא נתחוויר לי דבריו ממתני' דסנהדרין וגמרא וצ"ע, מיהו בפ"ק דיבמות גבי מחלוקת דב"ש וב"ה אמרי' כגון דב"ה רובא, מ"ד לא עשו ב"ש כדבריהם דהא ב"ה רובא, ומ"ד עשו, כי אזלי' בתר רובא היכא דכי הדדי נינהו, הכא ב"ש מחדדי טפי, וקיי"ל כמ"ד עשו, אלמא אם אחד חכם גדול מכל חבריו אין דבריו בטלים,

היא, והלא כאן בגמרא ס"ל לשמואל דב"ש עשו כדבריהם ולחד תירוצא הטעם היא דס"ל כר' יהושע דאין משגיחין בבת קול משום דלא בשמים היא.

וכתב דאולי שמואל רצה להשיב דבר דעדיפא ממה דהשיב יהושע, והוא דכ' אלה המצות דאין נביא רשאי לחדש דבר ויש בזה גם משום איסור כל תוס'ף. והא דיהושע לא השיב כשמואל, הוא משום דאצל יהושע אם היו אומרים לו היה נזכר מהקבלה שקיבל ממשה, וא"כ לא הוי בזה כלל משום כל תוס'ף.

אך תירוץ זה הוא דוחק, דאיזה עדיפות יש בזה שיש בזה גם איסור כל תוס'ף, וגם בסברא קשה לומר שיעברו בכל תוס'ף בדבר שהוא מצוה מפי ה' אף שנשכח.

וע"כ צריך לומר שתשובת שמואל שם היא כתשובת יהושע, אלא יהושע אמר הפסוק לא בשמים היא ושמואל קאמר מהפסוק אלה המצות אך שניהם כיוונו לדבר אחד, ועיין ברמב"ם (פ"ט מה' יסודי התורה ה"א) דקאמר דאין הנביא רשאי לחדש דבר ילפינן מהפסוק לא בשמים היא, ועיי"ש בלחם משנה, הרי דתשובת שמואל ותשובת יהושע כוונה אחת היא, עיי"ש.

★★

בגמ': זמ"ד עשו כי אזלינן בתר רובא היכא דכי הדדי נינהו הכא ב"ש מחדדי טפי.

בשו"ת חינוך בית יהודה (סי' פ') דן בשלשה חתיכות ששנים מהם הם קטנים, ואחד מהם הוא גדול, וגדול יותר משנים הקטנים ביחד, ואחד מהם הוא איסור, כגון שא' מהם הוא נבלה, ואין ידוע איזה מהם הוא האיסור, אי אזלינן בתר רוב מנין, והרי שנים מהשלשה הם היתר, והאיסור בטל ברוב, או דאזלינן בתר רוב בנין, והרי שמא הגדול הוא האיסור, וכתב בשם חכם א' לדייק מדברי הש"ך ביו"ד סי' ק"ט דאזלינן בתר רוב מנין, והאיסור בטל.

וכתב הגאון ר' יוסף ענגיל בספרו בית האוצר (מערכת ב-י כלל י"ח אות י"ז) דתליא במחלוקת ב"ש וב"ה הכא, דב"ש עשו כדבריהם כיון דמחדדי טפי, אע"ג דב"ה הוו רובא, והיינו דב"ש ס"ל דאזלינן בתר רוב בנין, וכיון דהווי מחדדי טפי, הרי הרוב בנין הוא אצלם, משא"כ להלכה קיי"ל כבית הלל דכיון דהוו רובא דאינשי, אזלינן בתר דידיהו דהם הוו

בגמ': אמר אביו כי אמרינן לא תתגודדו כגון שני בתי דינין בעיר א' הלא מורין כדברי ב"ש והלא מורין כדברי ב"ה כו' אלא אמר רבא כי אמרינן לא תתגודדו כגון ב"ד אחד בעיר אחד פלג מורין כבית שמאי ופלג מורין כב"ה כו'.

הנצי"ב בספרו שו"ת משיב דבר (סי' י"ז) כתב דאביו ורבא נחלקו בעיקר טעם דלא תתגודדו, דאביו סובר דטעם איסורי' משום דמיחזי כשתי תורות וכמוש"כ רש"י, ומשו"ה אפילו בשני בתי דינין בעיר א' מיחזי כשתי תורות, ודוקא בב' בתי דינין בב' עיירות אין בו משום לא תתגודדו, דמאן דחזי הא לא חזי הא.

ורבא ס"ל טעמא כמש"כ הרמב"ם והחינוך שלא לגרום מחלוקת בישראל, וכל זה שייך רק בבית דין א' שחצים מורים כבית שמאי וחצים כבית הלל, אבל בשתי בתי דינים, אין כאן חשש מחלוקת ושרי.

ועל פי זה כתב דנחלקו לשיטתם בפ' מקום שנהגו (פסחים נ"א עב) דס"ל לאביו דההולך ממקום שאין נוהגין לעשות מלאכה בערב פסח למקום שעושין מלאכה, אסור לעשות עמהם, דנותנין עליו חומרי מקום שיצא משם, ורבא חולק וס"ל דחייב לעשות עמהם, אלא שאין בזה מחלוקת דכמה בטלני איכא בשוקי, ואי לאו הכי הי' צריך לעבור על מנהגו, כדי שלא לבא לידי מחלוקת.

והיינו דאביו לשטתו דס"ל דעיקר איסורא דלא תתגודדו הוא משום דמיחזי כשתי תורות, ולגבי מנהגא לא שייך זה, ולכן אם מנהגו הוא שלא לעשות מלאכה, והולך למקום שהולכין, לא ישנה מנהגו.

אבל רבא לשטתו דס"ל דלא תתגודדו הוא מחמת שלא יבא לידי מחלוקת, וא"כ גם במנהגא שייך שיבא לידי מחלוקת, ולכן אף שמנהגו הוא לא לעשות מלאכה, הרי האיסור דאורייתא דלא תתגודדו דוחה הך דאל תטוש תורת אמך וצריך לעשות מלאכה, באופן דיש לחוש למחלוקת.

ועיי"ש שדן לגבי ביהכנ"ס שמתפללים נוסח אחד אם מותר לחלק מהקהל להתפלל בקול בנוסח אחר, וכתב דאסור לשנות ממנהג המקום, ולדעת הרמב"ם יש בו איסור דאורייתא דלא תתגודדו עיי"ש.

★★

וי"ל התם לא יושבין בדין הם והשואל עושה כרצון עצמו לפי שלבו נוטה אחר רוב חכמה, אבל סנהדרין כולן צריכין לדין וראוי הי' שיסכימו כולן לאותו דעת רבים אלא דרחמנא אמר אחרי רבים להטות, הלכך בשלשה דינין נמי הולכין אחר הרוב.

ועדיין קשה לי הך דיבמות מדר' אליעזר בן הורקנוס דבטלו דבריו, ומדר' מאיר שגלוי וידוע שאין בדורו כמותן, וא"ת הן עצמן רשאין לעשות כדבריהם דאינהו קים להו בנפשייהו דידעי טפי אבל אחריני לא, והתניא הרוצה לעשות כדברי ב"ש עושה כדברי ב"ה עושה אלמא כל אדם עושה כן, ושמא י"ל ר' אליעזר ור' מאיר יחיד במקום רבים ואין דבריו של אחד במקום שנים, אבל רבים ורבים אין הולכין אחר רוב מנין אלא אם רצו הולכין אחר רוב חכמה עכ"ל הרמב"ן ז"ל

ובספר החנוך (מצוה ע"ח) כתב וז"ל: "ומה שאני אומר כי בחירת הרוב לעולם הוא בששני הכתות החולקות בחכמת האמת, כי כן נאמר בכל מקום חוץ מן הסנהדרין שבהם לא נדקדק בהיותם חולקים איזו כת יודעת יותר, אלא לעולם נעשה כדברי הרוב מהם", אבל במחלוקת שלא בסנהדרין כותב וז"ל: "ובהיות רוב זה לפי הדומה הוא בששני הכתות החולקות יודעות בחכמת התורה בשוה, שאין לומר שכת החכמים מועטת לא תכריע כת בורים מרובה ואפילו כיוצאי מצרים" עכ"ל.

★★

בגמ': מ"ד לא עשו דהא נפקא בת קול.

התוס' תמהו מ"ש מחלוקת ב"ש וב"ה דסמכין על הבת הקול ואילו במחלוקת ר"א ור"י בב"מ אמרינן דלא בשמים ואין סומכין על הבת קול. בספר סדר משנה לבעל המחצית השקל (יסודי התורה פ"ז) מתרץ קושית התוס', דהא דפוסקים כב"ה אינו משום דהלכתא כהבת קול דבאמת קי"ל דלא בשמים היא, אלא דכל מה שיתכן לפסוק כב"ש במקום ב"ה שהיו רוב הוא כמבואר בסוגין משום דב"ש מחדדי טפי, וע"י הבת קול יורד מהם מעלת חריפותם, דבמה נחשב שכל האדם נגד בת קול, דהא פשוט דבשמים ממעל יורדים לעומקא דדינא הרבה יותר מכל יושבי תבל בארץ מתחת, ועע"ש.

★★

בתי דינין, משום דעמי הארץ יודעים שתלמידי חכמים מופרשים מהם בכמה דברים.

ולפי"ז ביאר הא דברכות (כו ע"ב) הזכירו בגמרא דר"ג ציער את ר' יהושע בר"ה ובכורות, דהקשה ביניהם הוא דהא דציער ר"ג לר"י בר"ה משום דס"ל דאין לר"י להחמיר ולעשות ב' יוהכ"פ משום לא תתגודדו, וא"כ לא ס"ל דאמרינן למסקנא הרואה אומר מלאכה לית ליה, וא"כ קשה איך בתשעה באב מותר לת"ח שלא לעשות מלאכה, ועל כרחך דיש חילוק בין עמי הארץ לתלמידי חכמים, וא"כ מדוע בכורות ציער ר"ג לר"י דס"ל דיש חילוק בין ע"ה לת"ח והוא ס"ל דאין חילוק, עיי"ש מה שהאריך עוד בזה במה שציער אותו בברכות שם עיי"ש.

★★

בגמ': לעולם דמודעי ליה ופרשי

האור זרוע (סימן תר"ג) מדמה את הגמרא שלנו למי שהוא מחמיר כגון באיסור חדש וחבירו הזמין אותו לאכול אצלו, וחבירו מקל בחדש. והאור זרוע כותב שהבעל הבית צריך להיזהר לא ליתן חדש לחבירו אפילו כשחבירו לא שואל אם זה חדש והאורח יכול לסמוך על הבעל הבית אפילו אם הוא מחמיר יותר מבעל הבית. והש"ך ביו"ד (סימן קיט ס"ק כ') כותב, שזה רק אם הבעל הבית יודע שהאורח מחמיר בחדש. והמאירי כותב שזה רק אם הבעל הבית מוחזק בכשרות וחסידות, שאם לא כן, האורח צריך לשאול את הבעל הבית אם זה חדש.

וכותב הבנין ציון (סימן ס"ב) שאין ראיה מהגמ' שלנו לאור זרוע, שהכא בגמרא בית הלל שאלו תחילה לבית שמאי על היבמה, ואולי אם בית הלל לא היו שואלים אז בית שמאי לא היו אומרים להם. ולפיכך אומר הבנין ציון דאורח המחמיר, לא יסמוך לכתחילה על הבעה"ב המיקל, ורק באי אפשר יש לסמוך על פסק האור זרוע ע"כ.

תוד"ה כי אמרי' בא"ד דכן נראה דאמר בירושלמי דבן עיר אינו מוציא בן כרך דכל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא אחרים ידי חובתן.

בהגהות רעק"א (או"ח סי' רס"ז במג"א סק"א) חקר במי שעדיין לא קיבל על עצמו שבת, אם יכול להוציא

בגמ': אלא אמר רבא כי אמרינן לא תתגודדו וכו' אבל שתי בתי דינין בעיר אחת לית לן בה.

בשו"ת מהר"ם אלשיך (סנ"ט) כתב בשם הרד"ך שלמד מכאן דגם בב' קהילות בעיר אחת דהוי כב' בתי דינים בעיר אחת. והאלשיך השיג על הרד"ך דמי לא עסקינן בגמרא כאן אפילו בששני הבתי דינים הן בבית כנסת אחת ובקהילה אחת, וע"כ דאין חילוק הקהילות והבתי כנסיות מעלה ומוריד, והטעם בשני בתי דינים שאין בזה משום לא תתגודדו, הוא משום דכולי עלמא ידעי דדרך בתי דינים לחלוק זה אוסר וזה מתיר וע"כ לא נראה בזה כב' תורות, אבל כשיש שינוי בבית דין אחת יראה להעם כב' תורות.

וע"ש באלשיך שהוכיח כן גם מתוס' ד"ה כי אמרינן שהוצרכו לומר דבני הכפרים קורין את המגילה בעירם, ולא תירצו שקראו את המגילה בכרך ובבית הכנסת נפרד.

★★

בגמ': כי אמרינן לא תתגודדו כגון ב"ד בעיר אחת וכו' אבל שתי בתי דינין בעיר אחת לית לן בה.

המור באו"ח (סוף סי' תרכד) מביא דחסידים ואנשי מעשה באשכנז רגילין לעשות שני ימים יום הכפורים, ואדוני אבי הרא"ש ז"ל היה מוחה בידם.

וכתב הבית יוסף דעל כן הי' הרא"ש מוחה בהם משום הלאו דלא תתגודדו. ואע"ג דאמרינן כאן בגמרא דבשתי בתי דינין בעיר אחת לית לן בהו, ביום כפור הוי כבית דין אחד, והוי בזה משום לא תתגודדו.

וכתב ע"ז ביערות דבש (ח"ב דרוש יח) דלהמחמירין דעשו יוכ"פ ב' ימים צריך לומר דס"ל דלא הוי משום לא תתגודדו משום דהרואה אומר מלאכה הוא דלית ליה וכדתירצה הגמרא לעיל (יג ע"ב), ולפי"ז צריך לומר דהתירוץ ההוא בגמרא נשאר גם לפי המסקנא דבשתי בתי דינין בעיר אחת ליכא משום לא תתגודדו.

ויש להביא ראיה לזה מהא דקתני דבתשעה באב תלמידי חכמים בטלים ממלאכה ולא חשו בזה משום לא תתגודדו, ועל כרחך משום דהרואה אומר מלאכה הוא דלית ליה.

אך לדעת הר"ן הא דבתשעה באב לא חשו משום לא תתגודדו, הוא משום דעמי הארץ ותלמידי חכמים נחשבינן כשתי

והתירו צרת הבת, אך הודיעו לב"ה איזו משפחה באה מצרת ערוה שנתייבמה, ופירשו מהם.

ומכאן הוכיחו המרדכי והיש"ש, שפוסק צריך להודיע לחבירו החולק עליו, שדבר זה שלפניו הוא מיקל בו, כדי שידע לפרוש ממנו. וזה לשון המרדכי שם: "צריכים המתירין להודיע להאוסרין: דבר זה אתם אוסרים ואנו מתירין". והיש"ש שם (סי' י"א) הוסיף: "יפה כתב שצריכים המתירים להודיע לאוסרים, ולא יאמרו מאחר שאנו יודעים האמת שהוא מותר, מה לנו לחומרתו, אלא צריך להודיע לאוסר".

אך נראה לומר דמכאן לא קשיא על שיטת המתיר, שכן ניתן לומר, דהואיל ומחלוקת ב"ש וב"ה ידועה היתה לכל תלמידיהם, ועל כן היה ברור שתלמיד ב"ה לא יקח אשה מב"ש, הואיל ויתכן שהיא מהאסורות לו. ולכן כדי לאפשר לרוב הנשים המותרות לכולי עלמא להנשא לתלמידי ב"ה, הסכימו ב"ש וב"ה ביניהם שיודיעו על כל מקרה שבו יש חשש איסור, כדי שיתרחקו ממנו, וממילא יוכלו לישא בלב שקט את שאר הנשים, וכך נהגו למעשה.

אולם עדיין אין מכאן ראייה שמצד הדין חייבים להודיע, ואפשר מעיקרא דדינא אין כל חיוב, וכדעת המתיר שהובאה בריטב"א (סוכה י' ע"ב) ע"ש היטב.

ושמעתי חיזוק לסברא זו מלשון הגמ' "להודיעך שאהבה וחיבה ביניהם" ואם היו חייבים להודיע מצד הדין, אין בכך ראייה לאהבה שביניהם. אולם, אם מצד עיקר הדין פטורים היו מלהודיע, וההודעה לא באה אלא בכדי להתיר נישואין הדדיים, הרי שאמנם "אהבה ואחוה ביניהם". (וכן כתב בתפארת ישראל עדיות פרק ז', ח', בבועז אות ג').

★★

בגמ': בשלמא ב"ה נמנעו מב"ש דחייבי כריתות נינהו וממזרים הם לב"ה, אלא ב"ש ממאי נמנעו מב"ה בני חייבי לאוין נינהו וכשרים נינהו וכו'.

ובתוס' הקשו דילמא נמנעו משום ממאנת או משום שוה כסף ככסף דאם נתקדשה לראשון בפרוטה ולשני בדינר מקודשת לב"ש לשני ובניה מן הראשון ממזרין. ותירצו דעיקר הך ברייתא משום צרות קתני לה ומשמע דמשום צרות גרידא היו נמנעים.

בקידש למי שכבר קיבל עליו את השבת, אי נימא כיון דהוא מחויב בדיני שבת מקרי דהוא מחויב בדבר, או דלמא כיון דהשתא אינו מחויב בדבר אינו יכול להוציא.

וכתב דלכאור' יש לפשוט מדברי הירושלמי אלו שהביאו התוס' שבן עיר אינו יכול להוציא בן כרך, דמיקרי אינו מחויב בדבר, ואף שאם הוא הי' גר בכרך, הי' צריך לקרוא בט"ו, הרי דאזלינן בתר המצב דהאינדא, וה"נ אין אותו שלא קיבל על עצמו שבת יכול להוציא בקידוש לזה שקיבל ע"ע, כיון דהאינדא אינו בר חיובא.

שוב כתב לדחות שאני התם דהבן עיר אינו יכול עכשיו להתחייב בקריאת מגילה בט"ו, ולכן נקרא אינו מחויב בדבר, משא"כ גבי קידוש שיכול הוא לקבל ע"ע שבת עכשיו, ויתחייב בקידוש, י"ל דמיקרי מחויב בדבר ויכול להוציא לחבירו שכבר קיבל עליו שבת.

★★

עיינן עוד בהגהות הגרעק"א (סי' תצ"ו ס"ג) שבני ארץ ישראל הנמצאים בחו"ל אינם יכולים להוציא לבני חו"ל ביו"ט ידי חובתם, על פי דברי הירושלמי אלו שבן עיר אינו מוציא בן כרך, משום דמיקרי אינו מחויב בדבר, וה"נ בן א"י לגבי יו"ט שני מקרי אינו מחויב בדבר.

דף י"ד ע"ב

בגמ': אלא לאו דמודעי להו ש"מ וכו'.

בקובץ מוריה (שנה ט"ו גליון ה-ו ע' סב והלאה) דן הגרא"י נריה ז"ל בענין דלהלן:

סיפרו לי על אחד הרבנים שהיה מתיר שתיית סוג יין מסויים, ובעת שבאו אליו ידידים אשר הוא יודע שהם מחמירים ואינם שותים יין זה, הוא הקדים טרם בואם והעביר את היין מהבקבוק המקורי, אל בקבוקים אשר בהם חותמות והכשרים למיניהם וסוגיהם. ומובן כי כאשר הוא מוזג להם מבקבוקים אלו, הם שותים את היין בלב שקט, ואינם מעלים על דעתם איזה סוג יין הם באמת שותים.

ודן שם בהנהגתו של הרב הנ"ל ובתו"ד מביא את סוגית הגמ' כאן וכותב: מבואר כאן, שב"ש עשו כדבריהם

דל"א אשלד"ע בשוגג, דלכאו' קשה דגם לענין צרות משכחת לה בנים ממזרים לב"ש, כגון ששלח שליח לקדשה, ושוב מת היבם וקדשה השני, דלב"ה היא מותרת לשוק וחלו קידושי הראשון. ולב"ש אסורה לשוק, ואשלד"ע ולא חלו קידושי הראשון, וחלו קידושי השני, ובניה מהראשון לב"ש ממזרים הם. אלא ע"כ דכיון דהשליח הוא שוגג, דהרי לבית הלל צרת ערוה פטורה מן היבום, א"כ לב"ש גם כן חל השליחות.

והשיב ע"ז הנו"ב דאם אנו מחפשים אופן של ממזרות בזרות ע"י מקרים, יש עוד אופנים לזה, כגון שקדשה הראשון על תנאי שאין בה שום איסור, ואחר מיתת היבם קדשה השני, דלב"ה חלו קידושי הראשון, ולב"ש חלו קידושי השני וע"ש עוד אופנים, אלא ע"כ דבמאורעות לא קא מיירי, אלא בצרה גרידא.

עוד כתב הנו"ב דלענין קידושין ל"ש כלל אין שליח לד"ע, דבקידושין עצמה ליכא איסורא, ולא מבעיא לדעת הראב"ד (סט"ו איס"ב ה"ב) ורמב"ן (קידושין עח). דכל חייבי לאוין לוקה על הביאה בלי קידושין, א"כ אין עבירה כלל בהקידושין, אלא אפילו לדעת הרמב"ם (שם) דכל חייבי לאוין אינו אי לוקה כ"א ע"י קידושין, מ"מ בקידושין לחוד ליכא עבירה, ולכן לא שייך לומר בזה דאין שליח לדבר עבירה.

דף ט"ו ע"א

בגמ': מעשה בשוקת יהוא שהיתה בירושלים והיתה נקובה למקוה וכ"ל טהרות שהיו בירושלים נעשים על גבה וכו' ותנן עירוב מקואות וכו'.

כתב הרא"ש בסוף מס' נדה (הלכות מקואות סי' ח) דמעשה זה המוכא כאן בגמרא היא המשנה בפרק ד' דמס' מקואות משנה ה' דתנן התם השוקת שבסלע אינה פוסלת את המקוה, היתה כלי וכו', ניקבה מלמטה או מן הצד ואינה יכולה לקבל מים כל שהוא כשירה, וכמה יהא בנקב כשפופרת הנאד, אמר ר' יהודה בן בתירא מעשה בשוקת יהוא שהיתה בירושלים והיתה נקובה כשפופרת הנאד והיו כל טהרות שבירושלים נעשות על גבה וכו'.

ובתב דאמנם פשטא דמתני' משמע דכוונת המשנה במעשה בשוקת יהוא וכו' קאי אמאי דסליק מיניה, והיינו כמה יהא בנקב כדי לבטלו מתורת כלי שלא יפסול את המקוה

בשו"ת נודע ביהודה (מהדו"ק אהע"ז סי' פ אות כג) הביא דהגאון ר' צבי הירש אב"ד בראד זצ"ל הקשה דגם משום צרות משכחת לה שיהיו חייבי כריתות, כגון שהראשון קידשה ע"י שליח ואח"כ מת היבם וקידשה השני, דלב"ה היתה מותרת לשוק וחלו קידושי הראשון וקידושי השני לא חלו, ולב"ש היתה אסורה לשוק ולא חלו קידושי הראשון אף שהיו רק חייבי לאוין משום דבקידושין הי' ע"י שליח ואין שליח לדבר עבירה, וא"כ חלו קידושי השני ובניה מן הראשון ממזרין.

ומכח קושיא זו כתב להוכיח דכאשר העבירה היתה בשוגג לא אמרינן אין שליח לדבר עבירה, וא"כ גם כאן שכאשר השליח עשה הקידושין סבר שמותר לעשות כן כי היא מותרת לשוק, א"כ לא אמרינן אין שליח לדבר עבירה ושפיר חלו הקידושין של הראשון אף לב"ש.

אך הנודע ביהודה חלק עליו וכתב דאם לפי דעתו הקשה מהא דאפשר למצוא היכי תמצא שיהיו ממזרין, א"כ יש למצוא עוד באופן שקידשה הראשון בתנאי שלא יהי' בה שום איסור דלב"ש לא חלו הקידושין, או כאשר הראשון קידש ע"י שליח אך לא אמר לו לקדש אשה זו דוקא, דאז לא חלו הקידושין דאנו אומרים שעשאו שליח לקדש אשה מותרת ולא אשה אסורה, וא"כ עדיין קשה על דברי הגמרא, אלא ודאי דהברייתא מיירי בצרות גרידא וללא שום מקרים מיוחדים, וא"כ גם לא קשה מה שהוא הקשה מאופן שקידשה הראשון ע"י שליח שגם זה הוא מקרה מיוחד.

ועוד כתב (אות כד) שהיבמה לשוק לא שייך לומר כלל אין שליח לדבר עבירה, כיון דהעבירה לא הוי הקידושין אלא הביאה עיי"ש.

ועיין בנודע ביהודא (סי' פא אות יד) מה שהשיב על דבריו הגאון ר' צבי הירש זצ"ל הנ"ל עיי"ש.

★★

בגמ': אלא בית שמאי אמאי נמנעו מבית הלל בני חייבי לאוין נינהו וכשרים נינהו.

בשו"ת נוב"ת מהדו"ק (אהע"ז סי' פ') דן לגבי אין שליח לדבר עבירה, אי אמרינן דהמעשה בטל או דאשלד"ע הוא רק לענין העונש, אבל המעשה קיים. ובתוך הדברים דן לענין אשלד"ע בשוגג, וכתב הגאון השואל להוכיח מסוגיין

ובתב דאת"ל דהאי דקתני בסוגייתינו והיתה נקובה למקוה ט"ס הוא, וכל שאר השינויים אינם כדאי להוכיח דתרי מעשיות ניהו. איכא למימר דאה"נ דא ודא אחת היא ובין המשנה ובין הסוגיא לא מיירי לענין עירוב מקואות אלא לענין נקיבת הכלי וכפשטא דמתני', והא דבגמרא כאן מובא ותנן עירוב מקואות כשפופרת הנוד וכו' זה רק כדי ללמוד ממנה את השיעור דשפופרת הנאד, ולא לומר דההיא דשוקת יהוא מיירי לענין עירוב מקואות כלל.

ובשו"ת חתם סופר (יו"ד סי' רטו) הביאו, ועיי"ש מה שכתב הוא לבאר בכל הענין הזה עיי"ש.

★★

תוד"ה עירוב מקואות בא"ד דתנן במס' מקואות (פ"ו מ"ט) כותל שבין שתי מקואות שנסדק לשתיה מצטרף לערב אינו מצטרף.

הנה נחלקו הראשונים בביאור מהו שתי ומהו ערב, דהרמב"ם והרע"ב מפרש דשתי היינו שנסדקה הכותל לארכו, מלמעלה למטה, וערב היינו שנסדקה הכותל לרחבו, מימין לשמאל. והר"ש והרא"ש מפרשים איפכא, דשתי היינו שנסדקה מימין לשמאל לרחבו, וערב היינו שנסדקה מלמעלה למטה לארכו.

וקשה התיינה לפי פירוש הרמב"ם והרע"ב, מובן היינו כמו האורג בגד או יריעה שהשתי שהוא האורך, והערב הוא מה שמכניס בין חוטי השתי לימין ולשמאל לרחב, וה"נ כן הוא בכותל, אלא ביאור הר"ש והרא"ש צריך הסבר למה פירשו איפכא.

וביאר ע"ז הגאון ר' יחזקאל אברמסקי זצ"ל בחזון יחזקאל (מקואות) דהטעם שבבגד האורך נקרא שתי כתב באבן עזרא (ויקרא י"ג, מ"ח) לפי ששתי הוא מלשון כי "השתות" ירסון (תהלים י"א ג'), שפירשו יסוד ועיקר, שזהו היסוד של הבגד, והערב מתערב ומתקשר עמו. וכל זה בבגד, אבל בכותל איפכא הוא, שהעיקר הוא היסוד דהיינו הנדבך הראשון לרחבו המושתת באדמה, ועליה בונין ומוסיפין עוד נדבך ועוד נדבך, נמצא שהשתי שהוא העיקר היינו הרוחב, והערב הוא האורך.

בשו"ת משנת ישכר ביאר באופן אחר, דלדעת הרמב"ם והרע"ב שתי וערב שאמרו קאי על הסדק אם הוא

מחמת שאיבה, ומייתי עובדא דשוקת יהוא שהיתה נקובה כשפופרת הנאד. אבל בסוגייתינו מביאים הך דשוקת יהוא על ענין עירוב מקואות בשפופרת הנאד, ומשמע שלא היו מ' סאה בשוקת והיתה מחובר למקוה שלם כשפופרת הנאד, ומילתא באפי נפשה היא ולא קאי ארישא, אבל ניקבה דרישא לא בעי כשפופרת הנאד כיון דהנקב הוא למטה בשוקת ואינה יכולה לקבל מים כל שהוא, בנקב כל שהוא נתבטלה מתורת כלי. ועיי"ש שכתב דסוגייתנו ס"ל כמ"ד בתוספתא (פ"ד ה"ד) דבנקב מלמטה סגי בנקב כל שהוא, ועל כן היו צריכים לשנות פשטא דמתניתין ולומר דמילתא באפי נפשה היא ולא קאי אניקבה אלא אדין דעירוב מקואות.

★★

והבית יוסף ביו"ד (סי' רא) הביאו, וכתב דהרמב"ם בפ"ו מהל' מקואות (הלכות ג-ד) כתב דגם בנקב מלמטה צריך שיהי' כשפופרת הנאד, ומשמע מתוך דבריו שהוא מפרש מתני' דמעשה בשוקת יהוא כפשטה דקאי אמאי דסליק מיניה, ולפי זה צריך לומר דמה דאיתא כאן בסוגייתנו מעשה בשוקת יהוא, מיירי בשוקת יהוא אחרת, דתרי שוקת יהוא היו בירושלים, חדא שהיו מטבילין בה ולא היו בה מ' סאה אלא שהמים שבשוקת היו מתערבין עם המקוה שבצדה ומהשוקת הזה מיירי כאן בסוגייתנו, וחדא שהיו המים נמשכים בה ויורדים למקוה ועשו לה נקב כדי לבטלה מתורת כלי והיינו הא דתנן במס' מקואות, ושיעורא דנקב דעירוב מקואות ולבטלו מתורת כלי הוי אותו שיעור.

ואע"ג דבתרווייהו קתני כל טהרות שהיו בירושלים נעשים על גבה, אין בכך כלום, דהא קיי"ל (עירובין כז ע"א) אין למדין מן הכללות, ושפיר י"ל דקצת טהרות היו נעשות בשוקת זו וקצתם בשוקת זו. אי נמי שבזמן אחד היו כל הטהרות נעשות בשוקת זו ובזמן אחר היו כל הטהרות נעשות ע"ג חבירתה.

ובתב דיש הוכחה לפירוש זה, דבסוגייתנו לא מובא דבר זה בשם ר' יהודה בן בתירא כמו שמוכח במשנה במקואות, ועוד דבסוגייתנו קתני בהדיא והיתה נקובה למקוה ובמשנתנו לא קתני בה הכי, הרי מוכח דמילתא דמשנה לחוד ומילתא דברייא לחוד, ועוד דבסוגייתנו קתני והרחיבה ובמשנה קתני ופחתה, ואף דשניהם ענין אחד הוא, מ"מ מדחזינן שהן משונות בלשונותן איכא לאוכוחי דתרי ניהו.

ובתב הגאון רי"י פיקרסקי ז"ל בקו' אבן ישראל:

ונלענ"ד דלכן פירש"י דב"ש סוברים דלא הוי משקה, דהנה שמעתי ממורי ורבי הגאון האדיר רבי אברהם זצ"ל מוורשא בעל ראשית בכורים שאמר ליישב קושיית התוס' בפסחים (דכ"ו ע"ב) בד"ה עלה וא"ת הא דתנן פרה מעוברת ר"א מכשיר וחכמים פוסלים, והכא אמר עלה עליה זכר פסולה ע"ש, ותירץ דהנה התוס' לעיל הקשו אמאי עלה עליה זכר פסולה, הא לא ניחא להו להפסיד פרה שדמים יקרים בשביל דבר מועט, וי"ל דאם נאמר דכשרה הוי ניחא ליה ולכך אין להכשירה ע"ש בתוס', א"כ יש להסתפק אם יהיה סתמא שלא יהיה ניחא ליה וג"כ לא יהיה לא ניחא ליה, מהו הדין, אם הפירוש דניחא ליה עושה האיסור א"כ סתמא מותר, או דילמא דלא ניחא ליה הוא ההיתר, וסתמא אסור, זה תלוי אי אזלינן בתר מקרא או בתר מסורת דכתיב עבד משמע דבעי דוקא מעשה רק דניחא ליה ג"כ שפיר דמי, אבל סתמא כשר, ואי אזלינן בתר מקרא דקרינן עובד אפילו ממילא נמי רק דמקשינן למקרא, א"כ לא ניחא ליה כשר אבל סתמא פסול.

והנה ג"כ כאן הוי סתם, מפני דבאמת לא ניחא ליה כמו שהקשו התוס', רק דאי אמרת דלא ניחא ליה יהיה כשר שוב ניחא ליה, א"כ לא יכול לומר דניחא ליה, דאי ניחא ליה שוב לא ניחא ליה, ואי לא ניחא שוב ניחא, ע"כ אמרינן דכמו דהוי סתמא דלא אמרינן ניחא ליה וג"כ לא אמרינן דלא ניחא ליה, ואי אזלינן בתר מקרא דהיינו יש אם למקרא אז סתמא פסול, ולכך עלה עלי' עול פסול, אבל ר"א סובר בקידושין (דף י"ח) יש אם למסורת, והמסורה כאן הוי עבד ובעי דיהיה ניחא, זה עושה הפסול ע"כ סתמא כשר, ולכך ס"ל לר"א פרה מעוברת כשרה ודפח"ח וש"י.

א"כ לפי מה דאמרינן בקידושין (דף נ"ט ע"ב) דרב פפא רמי, כתיב כי יתן וקרינן כי יותן, הא כיצד, כי יותן דומיא דכי יתן מה יתן דניחא ליה אף יותן דניחא ליה ע"ש, א"כ סתמא ג"כ תלוי, אי אזלינן בתר מסורת סתמא לא מכשיר דבעי ניחא ליה זה עושה ההכשר, אבל אי אזלינן בתר מקרא אז הא דלא ניחא זה אינו מכשיר, אבל סתמא מכשיר, א"כ ב"ש סוברים יש אם למקרא, (סנהדרין ד' ע"ב) א"כ סתמא ג"כ פסול, ושוב בעי דוקא לא ניחא ליה אינו מכשיר, א"כ אמאי לב"ש לא בעי מעשה לגלות שאינו ניחא ליה, הא סתמא

לארכו או לרחבו, אמנם לדעת הר"ש והרא"ש שתי הוא ג"כ אורך, וערב הוא ג"כ רוחב, אלא דלא קאי אהסדק אלא על הכותל, דהיינו ששתי הוא שאורך הכותל נסדקה באמצע, וממילא הסדק הוא לרוחב, וערב היינו שרוחב הכותל נסדקה באמצע, וממילא הסדק הוא לאורך ושפת"י.

דף ט"ו ע"ב

בגמ': התם הרוואה אומר לאפוישי מוא הוא דקא עביד.

משמע דלמ"ד לא עשו אף לא החמירו כדברי עצמם, ומשמע דהטעם הוא משום לא תתגודדו, ולכן בגוונא דהרוואה אומר וכו', דאז ליכא משום לא תתגודדו החמירו כדברי עצמם. וקשה דבגמ' לעיל יד. מבואר דהטעם דמ"ד לא עשו אינו משום לא תתגודדו, אלא משום דנפסקה ההלכה כב"ה, ואדרבא הא אסיק רבא לעיל דליכא משום לא תתגודדו בפלוגתת ב"ש וב"ה משום דהווי כשתי בתי דינין.

וצ"ל דודאי עיקר הטעם דמ"ד לא עשו הוא כדאמרינן לעיל יד. דהלכה כב"ה, דאל"כ איך יעברו ב"ש על דברי עצמם להקל, אלא דאף שנפסקה ההלכה כב"ה, יש מקום לב"ש לנהוג כדברי עצמם לחומרא, אך בזה איכא משום לא תתגודדו. והא דאסיק רבא דפלוגתת ב"ש וב"ה ליכא משום לא תתגודדו, י"ל דזהו למ"ד עשו, דכיון דלא נפסקה ההלכה הווי כשתי בתי דינין, משא"כ למ"ד לא עשו, כיון דנפסקה ההלכה כב"ה הווי כולם כב"ה אחד ואיכא בהו לא תתגודדו, ולכן החמירו רק היכא דהרוואה אומר וכו'.

(קובץ קול התורה קובץ ס"ג ע' כג)

בגמ': חבית של זיתים מגולגלין בית שמאי אומרים אין צריכה לנקב וב"ה אומרים צריכה לנקב.

רש"י פירש דב"ש סוברים דלא הוה משקה, והנה הרמב"ם והראב"ד ותוס' משנ"ץ והרע"ב בעדיות פ"ד פירשו דלכו"ע אית להו דמוהל הרי הוא כשמן, רק דפליגי אי סגי במחשבה דלא ניחא להו או צריך לעשות מעשה לגלות מחשבתו, דב"ש סוברים דלא בעי וב"ה סוברים דבעי מעשה, ובספר ערוך לנר הקשה דאמאי לא פירש רש"י כן.

דף ט"ז ע"א

בגמ': ת"ש בימי ר' דוסא בן הרכינס כו' אבל מעיד אני עליו שמים וארץ על מדוכה זו ישב חגי הנביא כו'.

הרמב"ם בהקדמות לפירוש המשניות (בפרק ד') כתב: שמעון הצדיק ור' דוסא בן הרכינס היו בדור אחד, והאריך ימים ר' דוסא בן הרכינס עד שהשיג לר' עקיבא ואנשי דורו.

ובתבו המפרשים שמקורו מסוגיין שהעיד שעל מדוכה זו ישב חגי הנביא שהיו מנביאים האחרונים ומאנשי כנסת הגדולה שבתחלת בית שני, והכא הרי דיבר עם ר"ע וחבריו, הרי שהאריך ימים והוא בערך ת' שנה.

בסדר הדורות (ערך ר' דוסא) הקשה על זה דהא אמרינן בגיטין (פ"ט ע"א) דורות הראשונים כו', דורות האחרונים ר' דוסא שאמר השבוי' אוכלת בתרומה. הרי שר' דוסא הי' מדורות האחרונים.

ועל כן כתב דיל"פ דלאו דוקא העיד שראה שישב חגי הנביא על מדוכה זו, אלא שהי' קבלה כן בידו, או שחגי הנביא האריך ימים עד שראה אותו רבי דוסא.

★ ★

בגמ': בימי ר' דוסא הותרה צרת הבת לאחין וכו', על מדוכה זו ישב חגי הנביא ואמר שלשה דברים, צרת הבת אסורה, עמוז ומואב מעשרים מעשר עני בשביעית, ומקבלין גרים מן התרמודים כו'.

וצ"ב מהו השייכות בג' מימרות אלו אהדדי.

וראה בערכי נחל (דפו"ח ח"ד ליקוטם סי' ג') שכתב לבאר באופן נפלא: דהנה לעיל (ה' ע"ב) רצה לומר דצרת הבת תתייבם דנילף מפסח מילה ותמיד דעדל"ת שייב כרת, ודחי דשא"ה דהוה לפני הדבור, והקשה הריטב"א דהא ייבום גם כן הי' לפני הדיבור, ותירץ דלא מצינו שנצטוו על יבום לפני הדיבור, משא"כ פסח מילה ותמיד שנצטוו לפני הדיבור.

אמנם דבר זה תלוי בחקירה הידועה (עי' פרשת דרכים סי' א' ואילך) אי לאבות לפני מ"ת הי' להם דין ב"נ אם לא, דאי הי' להם דין ב"נ ע"כ נצטוו על יבום דאל"כ הרי

ג"כ פסול, ולכך פירש"י דב"ש סוברים דלא הוי משקה כלל ולכך אינו מכשיר, ודו"ק היטב בזה כי נכון הוא בס"ד.

★ ★

בגמ': אמר ר"א בר צדוק כשהייתי לומד תורה אצל רבי יוחנן החורני ראיתי שהיה אוכל פת הריבה וכו' הולך לו זיתים.

הגר"ח קנייבסקי שליט"א בספר זכרון העיר דאיך שלח לו זיתים והא קיי"ל (סוף הוריות) דהרגיל בזיתים קשה לשכחה, ואע"ג דלא נזכר קשה לשכחה רק "ברגיל" בזיתים מ"מ כאן משמע קצת דהביא לו זיתים לאכלם בקביעות.

ובתב דאפשר דכיון שהיה שנת בצורת לא הקפיד על זה. עוד כתב דיש ליישב עפ"י מש"כ המג"א (סי' ק"ע) בשם כתבי האריז"ל דרק בעם הארץ הם קשין לשכחה, אבל האוכל בכונה כנודע מוסיפין לו זכירה, דהוא מתקן אותם.

★ ★

בגמ': בני צרות דבית הלל אליבא דב"ש מהו כו' למיפשט ולד מחזיר גרושתו.

במור אה"ע (סי' ו') כתב דיבמה לשוק נעשית זונה ואסורה לכהונה, וכתב שם הבית יוסף דכיון דאין קידשין תופסין בה הרי היא כחייבי כריתות דנעשית זונה על ידם.

והקשה באבני מילואים (שם סק"ג) דא"כ האיך יליף מיבמה לשוק לענין מחזיר גרושתו, הא שאני מחזיר גרושתו שאין היא עצמה מתחללת משא"כ יבמה לשוק דלדעת הטור היא עצמה מתחללת, וא"כ הוי כמו אלמנה לכה"ג דפשיטא דבניה מתחללים ולא ילפינן מינה מחזיר גרושתו.

ותירץ במנחת חינוך (מ' רס"ו ס"ק כ"ט בדפו"ח) על פי מש"כ הרשב"א (לקמן ס"ח ע"א) בחד תירוצא דהש"ס שם אזיל כמ"ד דכל אלו שנבעלו באונס לא נעשו זונה, דאין שם זונה ע"י אונס, ולפ"ז הכא דצרות דבית הלל נישאו לשוק, הווי יבמה לשוק מחמת אונס, וכמש"כ הרמ"א (סי' י"ז סנ"ח) בשם הרשב"א דאשה שנשאת לשוק בהוראת חכם הוי אונס, ולא נעשית זונה, ואם בניהם נעשים חללים, שפיר יש למילף מינה לענין מחזיר גרושתו, עיי"ש עוד.

לעתיד לבא, וע"כ משום דירושה א"ל הפסק, ודין ישראל הי' לאבות, וא"כ לא נצטוו על היבום, ולא הוי יבום עשה דלפני הדיבור, ואין עשה דוחה ל"ת שיי"ב כרת, וא"כ אין מיבמים צרת הבת.

★★

בגמ': אתה הוא עקיבא בן יוסף ששמך הולך מסוף העולם ועד סופו.

הגרי"מ אהרנברג זצ"ל בשו"ת דבר יהושע (ח"ד סי' מד) מביא שהרה"ק ר' שמשון מאוסטרופולי זצ"ל פירש בדברי הגמרא, עפ"י מה דאיתא בגליא רזיא שתקס"ד פעמים נזכר ר' עקיבא בש"ס והלכה כמותו וסימנן שע"ה פעמים, שע"ה עומדת לו, ומסוף העולם ועד סופו הוא בגימטריא תקס"ד, עכדה"ק.

[נכדו הרה"ג ר' יצחק אריה ארליך שליט"א מעיר, שמסוף העולם ועד סופו הוא בגימטריא תקסט, ואולי יש כאן איזו ט"ס, או שמסוף העולם ועד סופו הוא בגימטריא תקסד ה' (הלכות)].

והוסף ע"ז הגרי"מ אהרנברג זצ"ל גם מה שאמרו שמך הולך וכו', דהנה אותיות שמו של ר' עקיבא באל"ף הוא נוטריקון יש קוונה עולמו ב'שעה אחת, ובמקום אחר כתב לפרש עפ"י מה שידוע שר"ע לא למד תורה בנערותו ואעפ"כ קנה כל עולמו של הקב"ה דהיינו ד' אמות של הלכה ע"י שעה אחת תשובה ומעש"ט בעוה"ז, ובשעה זו קנה כל מה שהחסיר עד אותה שעה.

אך כעת נראה לפרש עפ"י הקדמה הנ"ל שר"ע מוזכר בהלכה תקס"ד פעמים כמנין מסוף העולם ועד סופו, והלכה כמותו שע"ה פעמים כמנין שע"ה, וע"י אותן השע"ה פעמים קנה ר' עקיבא שכרו על כל התקס"ד פעמים אף באותן שאין הלכה כמותו, לפיכך נרמז בשמו יש קוונה עולמו דהיינו מסוף העולם ועד סופו ע"י שעה אחת.

וז"ש שמך הולך כלומר שם עקיבא שלך שנוטריקון יש קוונה עולמו בשעה אחת, הולך ומרמז שהלכת בכל הליכות עולם דהיינו תקס"ד הלכות מנין מסוף העולם ועד סופו עי"ש.

★★

קא עברי על איסור ערוה דאסור לבן נח. ולזה הביא חגי הנביא ראי' דהי' להם דין ישראל.

דהנה לקמן (פ"ב ע"ב) אמר ריו"ח דקדושה ראשונה לא קדשה לעתיד לבא. והקשו שם בתוס' (ד"ה ירושה) דבזבחים (ק"ז ע"ב) יליף ר' יוחנן גופי' דבמעלה קדשים בזה"ז חייב. ותירצו דקדושת מחיצות לא בטלה, דא"י נקראת ירושה, ונחלה אין לה הפסק, ולכן כל קדושת מחיצות לא בטלה, ורק לענין תרו"מ בטלה. אולם כ"ז למ"ד בב"ב (ק"ט ע"ב) דארץ ישראל ירושה להם מאבותיהם, וכתב בפרשת דרכים (ריש דרוש א') דד"ז תלוי אי לאבותינו הי' דין ישראל, ואז קנאה אאע"ה בחזקה, כשא"ל הקב"ה קום התהלך בארץ וגו'. משא"כ אם דין עכו"ם להם א"כ אין גוי בחזקה.

וזדו מ"ש חגי הנביא, צרת הבת אסור, דאין לומר דגם יבום הי' לפני הדיבור, דלא נצטוו עלי', משום דהי' להם דין ישראל, דאם לא כן לא היתה א"י בכלל נחלה, והי' מוכרח משחוטי חוץ דקדושה ראשונה קדשה לעתיד לבא, וא"כ למה עמון ומואב מעשרין עני בשביעית, הא רש"י פי' הטעם דקדושה ראשונה לא קדשה לעתיד, והניחום כדי שיסמכו עליהם עניים בשביעית.

אלא שהתוס' הנ"ל (לקמן פ"ב ע"ב) תירצו עוד תי' דמשו"ה חייב בזה"ז בשחוטי חוץ, משום דקדושת ירושלים לא בטלה דכתיב זאת מנוחת עדי עד. ולזה בא חגי הנביא בדין הג' דמקבלין גרים מתרמוד לסתור תירוץ זה.

דבתוס' גיטין ל"ו ע"א (ד"ה בשביעית) הק' שמש"כ רש"י דיוכל לא נהג בבית שני, דבקרא כתיב בעזרא שהביאו אשם שפחה חרופה, והלא אין ע"ע נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג, ועוד הקשו מדמצינו שבתי ערי חומה נהג בבית שני, והנה מדמקבלין גרים מתרמוד, ולא חיישינן לעבדי שלמה, ע"כ כמש"כ תוס' לקמן ע"ב (בד"ה בשלמא) דנתייאש מהם וס"ל כמ"ד דמפקיר עבדו ל"ב גט שחרור, ומבואר בגיטין פ' השולח (ל"ט ע"ב) דלמ"ד זו, ל"ש שפחה חרופה רק בחציה שפחה וחציה בת חורין שנשאת לעבד עברי, עי"ש, וא"כ כיון שע"ע נהג בבית שני ע"כ דבתי ערי חומה ג"כ נהג כנ"ל מתוס' בגיטין, וא"כ ליכא למימר כתירוץ השני של תוס' לקמן (פ"ב ע"ב) דדוקא קדושת ירושלים לא בטלה, דהא גם קדושת בתי ערי חומה הי' נוהג כנ"ל, ומוכרח דקדושה ראשונה קדשה

בגמ': אתה הוא ר"ע ששמך הולך מתחילת העולם ועד סופו.

כתב בספר גליא רזיא: תקס"ד פעמים נזכר ר"ע בש"ס, והלכה כמותו שע"ה פעמים, "שעה שעומדת לו", וכתב ע"ז הגה"ק רבי שמשון מאוסטרופוליא, זה סוד נפלא, דמש"כ בגמ' כאן "מסוף עולם ועד סופו" בגימטריה תקס"ד, כמספר פעמים שמופיע מתחילת הש"ס ועד סופו.

ובגמ' גיטין (סז). אמרו על ר"ע שהוא "אוצר בלום" כגירסת רש"י, ולג"ה התוס' "אוצר בלוס", והנה "אוצר בלוס" בגימטריא שע"ה, שהלכה כמותו שע"ה פעמים, ולגירסת התוס' "אוצר בלוס" בגימטריא "רבי עקיבא". עכ"ל.

★ ★

בגמ': אמר להם דוסא בן הרכינס לחכמי ישראל האם דוסא שמעתם או בן הרכינס שמעתם וכו' ע"ש.

ומבואר דהזכיר ר' דוסא לשם אביו בלי שום תואר כבוד.

וצ"ע דיעו"י בפ"ק דקידושין (לא:): דת"ר חכם משנה שם אביו ושם רבו וכו', ופירש"י דחכם הדורש דרשה ברבים ולוחש לתורגמן והוא משמיע, משנה שם אביו ואומר כך אמר "אבא מורי" וכו', עכ"ד רש"י ע"ש. והכי קי"ל ברמב"ם בפ"ו דממרים ה"ג, ובטושו"ע יור"ד (סימן רמ' ס"ב) יעו"ש. ולית מאן דפליג ע"ז. וא"כ צריך מהו דאמר ר' דוסא או "בן הרכינס" שמעתם ולא הקדים לומר או שמא "אבא מורי" הרכינס שמעתם.

ב. וה"נ צ"ע בדאיתא בפ"ק דב"ב (י:): דא"ר אבהו שאלו את שלמה בן דוד עד היכן כחה של צדקה, אמר להם צאו וראו מה פירש דוד אבא וכו' יעו"ש, וצ"ע כנ"ל. ג. וה"נ יל"ע בדאי' בספ"ק דגיטין (יד:): דאמר ר' דוסתאי ב"נ ינאי אילו הרגו את דוסתאי מי נתן לינאי אבא בר כמותי וכו' ע"ש, ויל"ע כנ"ל. ד. וה"נ יל"ע בדאיתא בספ"ד דמעילה (יז:): דא"ר יוסי ואילו היה אבא חלפתא קיים יכולים אתם לומר לו תן בנך להריגה, ופירש"י דאבא חלפתא, אביו של ר' יוסי ע"ש, ויל"ע כנ"ל. ה. וה"נ יל"ע בדאי' בפ"ו דכתובות (סו:): דת"ר מעשה בר"י בן זכאי שהיה רוכב על החמור וכו' וראה נערה אחת וכיון שראתה אותו נתעטפה בשערה ועמדה לפניו אמרה לו רבי פרנסני, אמר לה בתי בת מי את, אמרה

לו בת נקדימון בן גוריון אני וכו' יעו"ש, ויל"ע כנ"ל כיצד הזכירה לשם אביה בלי להוסיף לזה "אבא מורי". ו. וה"נ יל"ע בדאי' בפ"ק דקידושין (לג:): דר' נחמן משדר גוזאי, אמר אי לאו תורה כמה נחמן בר אבא איכא בשוקא ע"ש וברש"י, ויל"ע כנ"ל. ז. וה"נ יל"ע בדאי' בפ"ק דברכות (ה:): דאמר להו ר' אבא בריה דר' חייא בר אבא הכי אמר ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן אלו ואלו וכו' ע"ש, אך לא אמר דהכי אמר "אבא מורי", ויל"ע כנ"ל. ח. וה"נ יל"ע בפ"ז שם לקמן (מת:): דא"ר אבא בריה דר"ח בר אבא וכו' הכי א"ר חייא בר אבא אר"י לעולם וכו' ע"ש, ויל"ע. ט. וה"נ יל"ע בדאי' שם בספ"ה (לד:): דא"ר יוחנן בן זכאי אלמלי הטיח בן זכאי את ראשו בין ברכיו כל היום כולו לא היו משגיחים עליו וכו' יעו"ש, ויל"ע כנ"ל. י. וה"נ יל"ע בדאי' בספ"ט דנדרים (סו:): דבבא בן בוטא בירך לאשה אחת דהמקום יוציא ממך שני בנים כבבא בן בוטא יעו"ש, ויל"ע כנ"ל. יא. וה"נ יל"ע בדאי' ברפ"ט דשבת (קטו:): דא"ר יוסי מעשה באבא חלפתא [אביו של ר' יוסי, רש"י] שהלך אצל רבן גמליאל בריבי לטבריה וכו' ע"ש, ויל"ע כנ"ל הא הול"ל "אבא מורי". יב. וה"נ יל"ע בדאי' בסוטה (לד:): דא"ר יוסי אבא חלפתא וכו' עמדו על אותן אבנים וכו' יעו"ש, ויל"ע כנ"ל. יג. וה"נ יל"ע בדאי' בפ"ז דב"ק (ע:): במשנה דא"ר יוסי כשהלך אבא חלפתא אצל ר' יוחנן בן נורי ללמוד תורה וכו' ויל"ע כנ"ל. יד. וה"נ יל"ע בדאי' בפ"ד דפסחים (נו:): דאמרו השבטים ליעקב אבינו שמע ישראל ה' א' ה' אחד וכו' יעו"ש, ויל"ע כנ"ל שהזכירו כך לשם אביהם הא שמרו השבטים לתורה, וכדפירש"י בחולין (צא:): ד"ה ופרע וכו' יעו"ש. טו. וה"נ יל"ע בדאי' ברפ"ג דברכות (יח:): דשמואל הלך לבית הקברות שבו נקבר אביו ואמר בעינא אבא, ופירש"י מבקש אני את "אבא", כך היה שמו ע"ש, ויל"ע כנ"ל. טז. וה"נ יל"ע בדאי' בפ"ג דתענית (כג:): דר' יהודה נשיאה גזר תעניתא ולא אתא מיטרא, אמר כמה איכא משמואל הרמתי ליהודה בן גמליאל וכו' ע"ש. והיינו שהזכיר לשם אביו בלי תואר, וא"כ יל"ע כנ"ל. יז. וה"נ יל"ע בדאי' בפ"ד דמגילה (כח:): דריש לקיש הוה אזיל באורחא וכו' א"ל פסלת וכו' וטענת בר לקיש אכתפך, שדי בר לקישא במיא וכו', יעו"ש. ומבואר דהזכיר ר' שמעון בן לקיש לשם אביו "לקיש" בלי שום תואר כבוד, ויל"ע כנ"ל.

★ ★

ובמכתבי תורה לכ"ק האדמו"ר בעל האמרי אמת מגור צ"ל (מכתב קו) כתב, דלפי חד תירוץ בתוס' (ד"ה קסבר) דכתבו דעכו"ם הבא על בת ישראל הולד ממזר רק מדרבנן, א"כ כשהחשש ממזרות בתרמוד הוא משום בנות ירושלים דהוי עכו"ם הבא על בת ישראל הוי רק חשש ממזרות מדרבנן, וא"כ שפיר הוכיח ר' יוחנן מכתמים לחשש ממזרות כאן.

אך כתב דלפי"ז ר' יוחנן דקאמר זאת אומרת מקבלים גרים מתרמוד הוא המאן דאמר דס"ל דהחשש ממזרות היה משום בנות ירושלים, וא"כ היתה הגמרא צריכה לומר כאשר אמרה פליגי בה ר' יוחנן וסביא חד אמר משום עבדי שלמה וחד אמר משום בנות ירושלים, דתסתיים דר' יוחנן הוא זה דאמר משום בנות ירושלים עיי"ש.

וכתב הרה"ג ר' יצחק אריה ארליך שליט"א, דאף דמבואר בגמרא דאמוראי נינהו ואליבא דר' יוחנן אי מקבלים גרים מתרמוד, וא"כ י"ל דהא דאמרינן בגמרא דר' יוחנן וסביא פליגי אי הטעם משום עבדי שלמה או משום בנות ירושלים, ולא אמרינן דר' יוחנן הוא דאמר משום בנות ירושלים, זה רק למאן דאמר דר' יוחנן ס"ל דאין מקבלין גרים מן התרמוד, דהרי את טעמו רוצים אנו להסביר בגמרא כדאמרינן מתרמוד מאי טעמא לא וכו'.

וא"כ אין להוכיח בזה מהמאן דאמר דס"ל דר' יוחנן אמר זאת אומרת מקבלים גרים מתרמוד, וע"כ שפיר לא אמרה הגמרא תסתיים וכו'.

וצריך לומר דכונת אדמו"ר בעל האמרי אמת זצ"ל הוא, דאף דאמרינן אמוראי נינהו ואליבא דר' יוחנן, זה רק על מה שאנו חייבים לומר, דבהדיא חד אמר בשם ר' יוחנן אין מקבלין גרים מתרמוד וחד אמר בשם ר' יוחנן זאת אומרת מקבלין מתרמוד, אבל בהטעם שהיה לחשוש בהם, אם יש להוכיח דר' יוחנן דאמר זאת אומרת מקבלים גרים מתרמוד והוכיח זאת מכתמים ס"ל דהחשש היה משום בנות ירושלים ואין לחוש לזה, א"כ מסתבר דגם האמורא דס"ל לר' יוחנן דאין מקבלים גרים מתרמוד מ"מ הטעם הוא אותו טעם שאמר ר' יוחנן להאמורא השני והוא הטעם משום בנות ירושלים וס"ל דיש לחוש לזה, ושפיר קשה דהיתה הגמרא צריכה לומר תסתיים דר' יוחנן הוא דאמר משום בנות ירושלים.

★★

ועל כן נראה בזה, דדוקא כשמתכוון לדבר על "אביו" בעינין להוסיף כה"ג, אולם לא כן כשכוונתו רק לדבר "על עצמו" או על אחרים ולא על אביו וכגון לומר דבן פלוני דאביו הוא וכו', דאי"צ להזכירו בתואר כבוד, דבכה"ג הרי זה נחשב שקורא "לחבירו" ששמו כשם אביו דפשיטא דאי"צ להוסיף "תואר כבוד" בזה, וא"כ ה"נ י"ל כשכוונתו על עצמו ולא על "אביו" דאי"צ לומר "אבא מורי" וכיו"ב. וזהו דשאל אותם ר' דוסא אם "בן הרכינס" שמעתם, דלא נתכוון לדבר או להזכיר לשם אביו כלל כ"א לברר שמועתם ותו לא. וה"נ י"ל בדאי' בתענית דר' יהודה הזכיר לשם אביו ואמר דאיהו "בן גמליאל", דנתכוון רק "לייחס" עצמו, וכש"נ בס"ד. וה"נ י"ל דזהו דאמר ר' נחמן בפ"ק דקידושין כמה נחמן "בר אבא" וכו', דנתכוון לדבר רק על עצמו והזכיר לשם אביו רק שידעו באיזה ר' נחמן איירי, וה"נ י"ל גבי בתו דנקדימון בן גוריון בפ"ו דכתובות שאמרה לריב"ז דבתו ד"נקדימון" היא, דנתכוונה רק לדבר על עצמה לייחס עצמה לאביה ולא לדבר עליו כלל, וה"נ י"ל גבי ריב"ז בספ"ה דברכות שאמר אלמלי הבטיח בן "זכאי" את ראשו וכו', ד"ל כנ"ל דנתכוון רק "לייחס עצמו" וכו', וה"נ י"ל גבי בבא בן בוטא בספ"ט דנדרים שבירך לאשה שתזכה לב' בנים כבבא "בן בוטא", דהביאור כנ"ל. וה"נ י"ל גבי ריש לקיש שאמר "בר לקיש" וכו'. ובשאר הני עובדות יש ליישב באופ"א בס"ד, ויעוי' מש"כ בחידושים לפ"י דפסחים (ק"ב). בכ"ז, קחנו משם, ותמצא נחת.

(נופת צופים)

דף ט"ז ע"ב

בגמ': ואמר ר' יוחנן זאת אומרת מקבלין גרים מתרמוד וכו', פליגי בה ר' יוחנן וסביא וכו' וחד אמר משום בנות ירושלים.

בספר מי נדה ובערוך לנר במסכת נדה (נו ע"ב) הקשו מה הביא ר' יוחנן ראייה מכתמים דכל איסורין הוא רק מדרבנן, ושפיר לא אסרינן בתרמוד מספק, לקבלת גירות דהוי חשש ממזרות דהוי איסור תורה ושפיר יש לאסור מספק.

ובערוך לנר תירץ דמזה דהתנא לא כתב בהדיא ואפי' מתרמוד, אלא כלל תרמוד בין שאר העכו"ם, משמע דס"ל דאין חילוק ביניהם, וגם הא דבתרמוד טהורין אינו משום דמקילינן בספק איסור דרבנן עיי"ש.

בגמ': קסבר עכו"ם ועבד הבא על בת ישראל הולד ממזר.

וכתבו התוס' (בד"ה קסבר) בא"ד: וא"ת בשלמא מעבד הוי ממזר, דבעבד איכא לאו, אלא מעכו"ם אמאי הוי ממזר, ב"ד של שם גזרו, ומדאורייתא ביאת היתר היא, וי"ל אע"ג דביאת היתר הוא מדאורייתא בצנעא, מ"מ כיון דלא תפסי בה קידושין הוי ממזר כמו בעבד כו', א"נ מעכו"ם לא הוי ממזר אלא מדרבנן כו'.

הגאון ר' יוסף ענגיל בבית האוצר (א-ו כלל כ"ד) חקר בהא דאונס רחמנא פטרי', אי הוי רק פטור בעונש אבל מעשה עבירה איכא, או דלמא כיון דהוי באונס לא נחשבה מעשה עבירה כלל.

וכתב דלכאורה יש להוכיח מהא דאיתא ביבמות (צ"א ע"א) שאשה שהלכה בעלה למדינת הים, ובאו שני עדים שמת בעלה, ונשאת ואח"כ חזר בעלה פטורה מקרבן, דהו"ל אונס, ומ"מ מבואר שם (דף צ"ג ע"ב) דהולד הו"ל ממזר, ומוכח מזה דאע"ג דאונס רחמנא פטרי', היינו רק מעונש, אבל מעשה עבירה איכא, דאי גם ליכא מעשה עבירה, שוב לא הוי הולד ממזר.

שוב כתב לדחות דדבר זה תליא בב' תירוצי התוס' כאן, דלתירוץ קמא דתוס' דמביאת עכו"ם, הוי הולד ממזר אע"ג דהוי ביאת היתר, משום דלא תפסי בה קידושין, א"כ מוכח מזה דמה דהוי הולד ממזר לא תלי אי הוי מעשה עבירה או לא, אלא דכל שהוא ביאה דלא תפסי בה קידושין הוי הולד ממזר, וא"כ יש לומר דלעולם ע"י אונס לא הוי מעשה עבירה כלל, ומ"מ באשה שהלכה בעלה למדינת הים ובאו עדים שמת, הוי הולד ממזר דסוכו"ס לא תפסי בהקידושין, מחמת איסור אשת איש, אבל לתי' בתרא דתוס' דלא הוי ממזר בעכו"ם רק מדרבנן, ואילו באשת איש שהלכה בעלה למדינת הים הו"ל הולד ממזר מן התורה, מוכח דעכ"פ מעשה עבירה איכא בביאת אונס.

★★

בגמ': עכו"ם ועבד הבא על בת ישראל וכו'.

בשו"ע אה"ע (סימן ד' ס"ה וסי"ט) כותב דהולד כשר ופגום לכהונה, וצריך ביאור מה הפירוש "הולד כשר".

ובפסקי תוספות פרק עשרה יוחסין (אות קמ"ב) כותב שהולד צריך להתגייר לפני שמתחתן עם בת ישראל, וכך פוסק הגאון בעל הנתיבות בתשובה להחמדת שלמה (אבה"ע סי' ב') וע"ש שמחלק בין עכו"ם לעבד, דעבד אינו מתייחס אחר אביו דעבד אין לו יחוס.

המהרש"א כאן בתוס' ד"ה אמוראי כותב ג"כ שהולד צריך להתגייר. וגם המהרש"א בקידושין (עה ע"ב) מביא מרש"י בקדושין (ס"ח ע"ב) שהפירוש הוא שהולד כשר וצריך להתגייר.

וכתב החמדת שלמה (שם) להביא ראיה מתוספות (יבמות מז ע"א) ד"ה נאמן וכו' שהולד כשר ולא צריך להתגייר, וכן פסקו הט"ז והש"ך (יו"ד סי' רס"ח ס"ק ו') ועוד הרבה אחרונים, ע"י בפתחי תשובה אבה"ע (ריש סימן ד') באריכות.

והמהר"י א לגזי בהלכות בכורות (פ"ו אות ס"ה) והמהרש"ל (ד"ה אבל יש) כותבים שהכל הולך אחר הולד. אם הוולד מתנהג כישראל, אז הוא ישראל, ואם הוא מתנהג כאביו עכו"ם, אז הוא עכו"ם וצריך גירות.

★★

בגמ': תריסר אלפי גברי תינייהו שיתא אלפי קשתויי כו' הכל נפנו על כסף וזהב והם נפנו על בנות ירושלים וכו'.

כתב האדמו"ר רבינו צדוק הכהן בספרו רסיסי לילה (סי' נ"ז) וז"ל: וזהו סוד מה ששמעתי על מה שאמרו (שבת כ"א ע"ב) בהדלקת נר חנוכה עד דכליא רגלא דתרמודא, דר"ל שיכלה עירבוב הפסולים מבני נכר במשפחות ישראל שהי' ע"י התרמודאי כדאיתא ביבמות, והיינו בנר חנוכה מאיר גם להם, עד שיכלה גם זה הפסולת המעורב, ולא יהי' עוד שום חיבור גם למראית עין.

וכתב שם עוד: וזהו ההארה דנר חנוכה שנקבע לדורות, לכלות ע"י אור זה כל מיני ערבוביא מישראל הנמשך ע"י ערבוב פנימיות הכוחות דבני ישראל ברצונות מעורבות, שאינם מבוררים שהם רק לש"ש ולא לשום פני' ומחשבה אחרת כו'. ובזה כליא ריגלא הם הרגלים דתרמודאי שהם זה לעומת זה נגד ירושלים. וע"כ הם נפנו על בנות ירושלים כדאי' ביבמות, שהם גרמו ערבוביא ביחוסין דישראל, הגורמת

בגמ': א"ל לא זזו משם עד שעשאום עובדי כוכבים גמורים.

השו"ע בהל' רבית (יו"ד סי' קנ"ט ס"ע ג') פסק דכותים יש להם דין מומר לענין רבית, וכתב הש"ך (סק"ה) דמשמע דדינים לגמרי כמומר דמותר להלוותן ברבית ואסור ללוות ממנו ברבית וכדמבואר בסעיף ב' לענין מומר, ותמה הש"ך דאמאי לא יהא דין כותי גם להקל כדינים של גוים וכדאיתא בפ"ק בחולין דעשו להכותים כגוים גמורים.

ותמה החות דעת (שם) על הש"ך דמאחר דמדין תורה יש להם דין מומר ולא דין עכו"ם, בודאי לא להקל על דין תורה עשאום כגוים, דכי יש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בקום ועשה.

וכתב בשבילי דוד (יו"ד שם) דדברי הש"ך נכונים, דכך מבואר כאן בהדיא דיש כח ביד חכמים לשוויה יהודי כגוי גמור אפילו להקל.

ועיין עוד בהגהות חתם סופר לאו"ח (סי' ל"ט) שכתב גם כן יסוד זו, שכמו שיש יכולת ביד ב"ד להפקיר ממונו של אדם, הכי נמי יש בכוחם של ראשי בני ישראל להתאסף יחד ולהבדיל מביניהם המורדים, ולהסיר מהם קדושת ישראל, ויחזרו להיות גוים גמורים אף להקל. והיינו טעמא דהסבורים שהכותים הם כעכו"ם גמורים אף להקל אפי' למ"ד כותים גרי אמת הם, לפני שנמנו וגמרו והוציאו אותם מכלל ישראל ע"כ. והוא חידוש גדול.

★★

בגמ': יתיב רב המנונא וכו' אמר מה גברא וכו' אכסוף וכו' מפום נהרא את.

כתב הרה"ק ר' צדוק הכהן מלובלין זצ"ל בספרו אוצר המלך:

צריך לבאר מדוע בייש עולא לרב המנונא לומר עליו שהוא פסול. גם כיצד אמר עליו שהוא מהרפניא טרם שאלו כסף גלגלתא להיכא יהבת.

אך נראה שעולא היתה כוונתו לדבר אחר, כי אמרו בעירובין (י"ט). רבא משתבח בפירות הרפניא. ומבואר שהיו מתוקים ומשובחים מכל פירות בבל. ולכן כשראה עולא גודל חידוד

חשכת עין כדאי' בפסחים (ס"ב ע"ב) דמשנגגו ספר יוחסין חשכו עיניהם, והיינו אור רוח הקודש, כמו שאמרו (קידושין ע' ע"ב) אין השכינה שורה אלא על משפחות המיוחסות מישראל. עכ"ל.

ועיין עוד בבני יששכר (חנוכה מאמר ב' אות מ"ה) מה שהאריך בענין כליא רגלא דתרמודאי, ותרמוד הנזכר בסוגיין.

דף י"ז ע"א

בגמ': גמירי דבנתא דההוא דרא איצטרוי אצטרן.

ופרש"י: נקבע רחמן מלקלוט זרע ונעשו עקרות ע"ש.

בגמ' קדושין (ע"א ע"ב) איתא: "עולא איקלע לפומבדיתא לבי רב יהודה, חזייה לרב יצחק בריה דרב יהודה דגדל ולא נסיב, אמר ליה [עולא לרב יהודה] מאי טעמא לא קא מנסיב ליה מר איתתא לבריה. אמר ליה [רב יהודה לעולא] מי ידענא מהיכא אנסיב (פרש"י איזו אשה מיוחסת), אמר ליה אטו אנן מי ידעינן מהיכא קאתינן, דילמא מהנך דכתיב נשים בציון עינו בתולות בערי יהודה" וכו' ע"כ.

ובספר יד אליהו לקדושין (שם) כתב: לכאורה קשה מה דקאמר אנן מי ידעינן וכו' דילמא מהנך וכו'. דהא אמרינן ביבמות (י"ז א'): "גמירי דבנתא דההוא דרא איצטרוי אצטרן", ופירש רש"י ז"ל: "נבקע רחמן מלקלוט זרע ונעשו עקרות" ע"ש, ואם כן לא משכחת לה דאתינן מהן, שוב ראיתי באחרונים דנושאים ונותנים בזה" עכ"ל.

★★

וכתב הגאון ר' יעקב חיים סופר שליט"א בספר אוצר ישעך (סי' י"ד):

בקושיא זו הרבה יש לעיין, שהרי רש"י ז"ל התם ביבמות פירש גמירי דבנתא דההוא דרא, היינו הבנות של עשרת השבטים, ולא קאי כלל על נשי ציון ובתולות יהודה, שהרי כאשר בא נבוזראדן כבר מקודם גלו עשרת השבטים, ומאי קושיא היא אתמהא.

★★

מוחו וחריפותו של רב המנונא, אמר שבא משם, ולכך אין להתפלא על גודל חריפותו. אולם רב המנונא חשב שכיוון להכלימו ועל כן אכסיף. ומשום כך חזר ואמר לו כסף גלגלתא להיכא יהבת, ואמר לו לפום נהרא, והרגיעו שאם כן אינו ממזר

כי נולד שם, ורק נמצא בהרפניא ואוכל משם את הפירות המתוקים ומאירים השכל. [מאותו טעם נודע מדברי חז"ל שבני בבל מפולפלים יותר ובני ארץ ישראל יותר בקיאים - כי בני בבל אכלו תמרים הגדלים בעמק, ובני אר"י שתו שמן הבא מההרים]

פרק שני

דף י"ז ע"ב

בגמ': אשת אחיו שלא הי' בעולמו.

בתום' הקשו תיפוק ל' דכתוב דרכיה דרכי נועם, ואין זה דרכי נועם אם תנשא לאיש ואח"כ תזקק ליבום ואמאי איצטריך קרא למעט אשת אחיו שלא הי' בעולמו מיבום, ותירצו דאיצטריך קרא היכא דכבר היתה מעוברת, דהוי שפיר דרכי נועם ותמתין שמא תלד זכר ותהא זקוקה לו.

בשו"ת כוכב מעקב בהגהות על הירושלמי יבמות (פ"ב ה"א) כתב וז"ל: מכאן הבאתי לענין שו"ב שמת והניח בן קטן ונתמנה אחר תחתיו ואח"כ הגדיל ותובע חזקתו, דאין בכוחו לדחות את השו"ב השני, דאפילו לענין יבום דהוי מצות עשה דאורייתא אמרינן לענין אח שלא הי' בעולמו דאין בכוחו לזקוק ליבום משום דאין זה דרכי נועם, מכ"ש לענין חזקה דאין בכח השו"ב שנתגדל אח"כ לדחות את השו"ב שנתמנה כבר, ובתשובה הארכנו עכ"ד.

★★

בגמ': יחדו מיוחדים בנחלה פרט לאחיו מן האם.

וברש"י המיוחדים בנחלה הראויין לירש זה את זה.

במרדכי פ' החולץ (הגהות מרדכי סי' קז) הביא בשם הגאונים דיבם מומר אינו זוקק אשת אחיו לחליצה ויבום, והטעם דמומר לא הוי בכלל אחיך, כדמצינו דמותר להלוותו בריבית דלאו אחיך הוא.

ובתרומת הדשן (סי' רכג) וכן באבני מלואים (סי' קנז) הקשו דהתם ברבית איירי באחיה דמצות שפיר אמרינן דמומר לאו בכלל אחיך הוא, אבל ביבום דמיירי באחים ממש, א"כ אף מומר בכלל אחיך הוא.

ותירין באבני מלואים דהיות ומומר אינו יורש אביו דבר תורה, וכתב הרא"ש בתשובה (כלל יז) דהטעם הוא משום דאינו מתייחס אחר האב, א"כ שפיר גם אינו זוקק אשת אחיו ליבום, דהרי מבואר כאן בגמרא דילפינן מיחדו שצריך שיהיו האחים מיוחדים בנחלה, ופירש"י שיוורשין נחלה אחת ויורשין זה את זה, וכיון דמומר אינו יורש את אביו, לא הוי מיוחדים בנחלה, והוה המומר כאח מן האם שאינו זוקק ליבום.

ובשו"ת חתם סופר (אהע"ז ח"ב סי' עד) הקשה עליו שהעתיק לשון רש"י אגב שיטפא ולא נזכר שברש"י לא נמצאו תיבות אלו שיוורשים נחלה אחת אלא שיוורשים זה את זה, וא"כ הכל תליא במה שהם יורשים זה את זה ולא במה שהם יורשים את אביהם, וא"כ אף שמומר אינו יורש את אביו דלא נקרא זרע האב, מ"מ מירושת אחיו לא נתמעט דהרי הם אחים [וזה רק להסוכרים דירושת אחיו הוא גם בלא משמוש ודלא כהקצוה"ח סי' רנג והגרע"א בתשובה סי' קלב], וא"כ שפיר יורשין זה את זה, ושפיר יהי' זוקק אשת אחיו ליבום.

אך כתב דראה שבריטב"א ביבמות כתב דרש"י תרתי בעי גם יורשין זה את זה וגם יורשין ירושה אחת מאביהם, ולפי"ז שפיר צדקו דברי האבני מלואים עיי"ש.

ובתב ע"ז הרה"ג ר' יצחק אריה ארליך שליט"א דפלא על הגאון החתם סופר זצ"ל שתמה על האבני מלואים שהזכיר דברי רש"י שכתב שיוורשין נחלה אחת וברש"י לא נמצא דבר זה, דאה"נ ברש"י על תחלת דברי הגמרא כאן המיוחדים בנחלה הראויין לירש זה את זה ליתא, אבל אח"כ בהמשך דברי הגמרא כתב רש"י המיוחדים בנחלה שחולקין נחלה אחת, וא"כ ברור שהאבני מלואים העתיק שני הדיבורים של רש"י ביחד, ושפיר כתב דרש"י צריך את שניהם.

ויותר יש להתפלא שהחתם סופר זצ"ל הביא דבריטב"א כתב דרש"י תרתי בעי, ולא הזכיר שהריטב"א כתב דבריו אחר שהעתיק את שני הדיבורים של רש"י, דמוכח מדבריו של רש"י בשני המקומות ביחד שצריך את שניהם, עיי"ש וצ"ע.

★★

בהערות על אבני מילואים (שם אות 84) העירו על דברי החתם סופר במש"כ דמומר אינו יורש את אביו אבל יורש את אביו, דדבר זה תולה כמה שדנו הקצוה"ח (סי' רנ"ג) ושו"ת הגרעק"א (סי' קל"ב) אי אח יורש את אחיו ע"י משמוש, על ידי האב, או לא, דאם יורש את אביו ע"י משמוש, אם כן כיון דאינו יורש את אביו, ממילא אינו יורש את אחיו, משא"כ אם אינו יורש ע"י משמוש, אלא האח יורש ישר מאחיו שפיר יורש מומר את אחיו אע"פ שאינו יורש את אביו ודו"ק.

★★

בגמ': יבמתו שמתה מותר באחותה באחותה אין באמה לא.

התוס' (לקמן צז.) ד"ה עריות הקשו דמאחר דאיסור אשה ובתה מערות אשה ובתה לא תגלה נפקא נימא שלא אסר הכתוב רק היכא דגלי ערות שניהן אבל בנכנסה לחופה בלבד לא קאסר הכתוב את אמה, ותירצו דסברא הוא דכיון דכתיב "שאר" ועל ידי הנישואין באה השארות. וכתב הבית מאיר (אה"ע סט"ו) דמדבריהם נראה לכא' דבארוסה אין איסור אשה ובתה [וע"ע בתוס' לעיל ב: ד"ה בתון], ותמה עליהם מסוגיא דהכא דמבואר דגם אם זקוקתו אסורה, והא ודאי דלא עדיפא זקוקה מארוסה [ע"י לקמן כט:], אע"כ דגם אם ארוסתו אסורה וכמו שפסק הרמב"ם (איסורי ביאה פ"ב ה"ז).

★★

בגמ': לא משום דאסור לבטל מצות יבמין.

העין יצחק (ח"ב ס"ב) האריך לדון אם יש מצוה בחליצה או דאינה אלא אופן להתירה וכגט באשת איש ואם אינה רוצה להנשא אינו חייב לחלוץ לה. וכתב (בענף ד') דלכא' יש להוכיח מהא דאסור לבטל מצות יבמין דע"כ גם

בחליצה איכא מצוה, דאל"כ תקשי דכיון דחזינן דהתורה נתנה לו רשות לחלוץ אף שזהו אינה מצוה בעצם ומבטל מצות יבום, ואפ"ה התירה התורה, א"כ נימא דמותר לבטל מצות יבום גם באופנים אחרים. וכתב דיש לדחות ולומר דדוקא בחליצה הוי גזירת הכתוב שהתירה התורה לבטל מצות יבום ולא ע"י שאר בטולים, ואדרכא י"ל דמהא דאיכא למ"ד דמותר לבטל מצות יבמין מבואר דאין מצוה בחליצה. [ועע"ש בענף י"א].

דף י"ח ע"א

בגמ': ארבעה אחים וכו' הרי אלו חולצות ולא מתייבמות וכו'.

בשו"ת עמק יהושע (סי' כג) העלה דמצות חליצה היא מצוה חיובית, ולכן אפילו שנתרצו שניהם לא ליבם ולא לחלוץ אין שומעין להם, ומצוה עליהם לחלוץ. והביא ראיה מהגמ' כאן דמבואר דב' אחיות שנפלו לפני ב' אחין דלא ייבמו, דילמא אדמייבם חד מיית אידך, [ותיפול אחותה לפניו ולא יוכל ליבמה או לחלוץ לה כיון שהיא כבר אחות אשתו], ואסור לבטל מצות יבמין. ואם איתא דכל המצוה של חליצה היא להתירה לשוק משום עיגון דילה אבל לא מצוה חיובית, מה איכפת לן דאם ייבם חד לא יוכל לחלוץ לשניה, מה לי אי מותרת ע"י חליצה או שפוטרה במה שנושא אחותה, אלא ודאי דחליצה היא מצוה חיובית. ע"ש.

★★

בגמ': הו"א מחיים, אבל לא אחר מיתה וכו' דזיקה בכדי לא פקעה.

בספר הערות מבני הישיבות (ע' רס"ו אות קפו) כותב:

היה מקום לחקור בכל זיקה האם הוא מגיע מחמת הייבום, או שהייבום מגיע אחר הזיקה, ונבאר: דאפש"ל שמכיון שהאח מוכרח לייבם אותה, והיא חייבת לינשא אך ורק לו נמצא שהם קשורים אחד לשני וזהו הזיקה הקיימת, או דמשמים הקנו לו אשה בזיקה, וכשייבם אותה יקנו לו אותה לגמרי, ולכאור' מהגמ' כאן מוכח דאין הזיקה מחמת הייבום, דא"כ האיך שייך זיקה אחר מיתה והא השתא איגלאי מילתא למפרע דלא היה כאן זיקה דהרי לא ייבם אותה כבר דהא מתה,

מביאורי הבית מאיר להתירא הוא לפמש"כ התוס' כאן דע"י נשואין פקע הזיקה, ולכן ממ"נ, אם קידושין תפסי ביבמה לשוק, הרי עכשיו כשנשאת פקע לה הזיקה ולא בעיא חליצה. ואם אין קידושין תופסין ביבמה, הרי אין איסור אשת איש, ושפיר מהני לה חליצה.

והקשה ע"ז החתם סופר מהא דאיתא גיטין (פ"ג ע"ב) דקאמר היכן מצינו זה אוסר וזה מתיר, ואם נימא דע"י נישואין קא מפקע ל"י לזיקה, א"כ נמצא שזה השני אוסר וזה מתיר. וכתב דיש לדחות דבהתירה מיהת לא משכחת לה, דהרי הוא עכ"פ עשה איסור שנשא יבמה לשוק. וע"ש עוד מש"כ להתירא הבית מאיר ומה שהשיג החתם סופר על דבריו.

★★

בגמ': שומרת יבם שקידש אחיו את אחותה וכו'.

הגאון ר' יוסף ענגיל זצ"ל בספרו אתון דאורייתא (כלל ט') דן בדברי רש"י (להלן מ"ט ע"ב) שנחלק על תוס' האם דבר המונע תפיסת קדושין, בכוחו ג"כ להפקיע קידושין דמעיקרא או לא. ודן בזה הגרי"ע זצ"ל מהרבה דוכתי ושם (באות יד) כותב:

ע' בתוס' יבמות ד"ח ע"ב ד"ה שומרת שכתבו דאם קידש אשה ונפלה אח"כ אחותה ליבום אזי מותר באשתו ואין בה משום אחות זקוקתו, דאין זיקה חלה עליו כלל, הואיל ואחותה מקודשת לו מכבר, משא"כ כשנפלה לו אשה לייבום וקידש אח"כ אחותה אז אין בכח הקידושין להפקיע הזיקה ואשתו אסורה לו משום אחות זקוקתו עד שתתייבם היבמה מאחד משארי האחין או תחלוץ עשה.

וא"כ זהו ג"כ היפוך דעת רש"י הנ"ל, דלרש"י ראוי לומר, דכמו שאין זיקה חלה אם אחותה מקודשת לו, ה"ה דראוי שתופקע ע"י קידושי אחותה, ומה גם דזיקה הרי היא עצמה רק ענין אישות וכמבואר ביבמות שם ד"ח ע"ב דלר' אושעיא אליבא דר"ש זיקה ככנוסה דמיא ע"ש, ואפי' למ"ד דלאו ככנוסה דמיא עכ"ז הזיקה היא רק ענין אישות שבינה ובין היבם וכמ"ש בכלל הקדום, וא"כ כי היכי דלרש"י הנ"ל אמרי' בסוטה דע"י שזינתה ואין אישות חלה בה מעתה ע"כ גם האישות דמכבר ראוי שיופקע וכנ"ל, א"כ ה"ה בזיקה ראוי לומר כן וכמובן.

ומוכח כהצד הב' דהקנו לו את היבמה לזיקה אף בלא שייבם אותה.

★★

בגמ': דקסבר אסור לבטל מצות יבמין.

הבית האוצר (מערכת א-י' כלל צ"ב) דן להסוברים דמותר לבטל איסור לכתחילה מדאורייתא אי מותר מן התורה גם לבטל אותן איסורי הנאה שמצוה לשורפן וכערלה וכלאי הכרם, ד"ל דבזה לכו"ע אסור לבטל דהרי מבטל בזה המצוה דאורייתא של שריפה. וע"ש שר"ל דזה תלוי במחלוקת כאן אי מותר לבטל מצות יבמין דנחלקו אי מותר לעשות מעשה שעל ידה יסתלק הענין המחייב את המצוה.

עוד כתב ד"ל דשאני הכא דכיון דרשאי לחלוץ, וענין החליצה הוא להסיר מעליה זיקת יבום, וע"כ ס"ל לחד מד"א דמותר גם לבטל את הענין בשאר האופנים, אלא דכתב ד"ל דגם מצות שריפת איסורי הנאה עיקרה לסלק את האיסור מן העולם, וכיון דגם בביטול ברוב סר האיסור י"ל דגם בדרך זה אין כאן איסור של ביטול מצוה.

עוד כתב דפלוגתא דהכא [וה"נ י"ל בביטול הנשרפין] תלוי בפלוגתא דסנהדרין (מה:): אי בעינן קרא כדכתיב.

דף י"ח ע"ב

בגמ': שומרת יבם שקידש אחיו את אחותה כו'.

ובתוס' (ד"ה שומרת) כתבו אור"י דדוקא קידש אומרים לו המתן מלישא, משום דבשעת נישואין נראה כנושא אחות זקוקתו, אבל אם נשא כבר, שהיא אשתו גמורה פקע לה זיקה לגמרי.

בשו"ת חת"ס (אה"ע חלק ב' סי' ע"ו) נשאל ע"ד אשה שמת בעלה בלי בנים, ונשאת בלי חליצה אם היא יכולה לחלוץ עכשיו תחת בעלה, או שהיא צריכה להתגרש מבעלה ואח"כ תחלוץ, דכל שאינו עולה ליבום אינו עולה לחליצה, וכשהיא תחת בעלה אינה עולה ליבום, ואח"כ אם ירצה יחזירנה.

ובתוך דבריו הביא החתם סופר מדברי הבית מאיר (סי' קנ"ט סעיף א') שכל הראשונים לא חשו לזה. ואחד

ותירין המנחת חינוך (בקובץ מנחה בתחלת מצוה תקצ"ח) דהכא אחרי הכניסה הרי הוא אצלו באישות שלם, ולכן פוטרת חברתה, משא"כ בחצי שפחה וחצי בת חורין שגם אחרי שיכנסו אותה אין זו אלא חצי אישות, ומשו"ה א"ש מש"כ הב"ש דחצי אישות זו אינה פוטרת חברתה. ע"ש עוד.

★ ★

בגמ': ואי ס"ד קסבר ר"ש זיקה ככנוסה דמיא, לייבם לקמייתא ותיפטר אידך.

כותב הגאון ר' אברהם לופטביר זצ"ל בספרו זרע אברהם (ס' נ"ח ס"ק ג'):

עין בית שמואל (ה' יבום) דאם יש לאח אחד שפחה חרופה אין חליצתה של זו פוטרת שאר, יען דבשפחה חרופה אין חייבים אלא אשם יעיי"ש. והקשה בספר טיב גיטין [ומובא בס' מנחת חינוך בהשמטות] מהא דיבמות (דף יט.) דפריך ואי ס"ד קסבר ר"ש זיקה ככנוסה לייבם לקמייתא ותפטר אידך יעיי"ש אף דעל הזיקה אין חייבים מ"מ פוטרת ביאתה האחרות עיי"ש.

אמנם הדבר נכון מאד, דיש חילוק בין פטור חליצה לפטור ביאה, וזהו לפ"מ שמצאתי להריטב"א (פ' ב"ש) דהביא בשם יש מפורשים, דאע"ג זיקה ככנוסה דמיא לא אלימא חליצת זיקה לפטור שני, כי החליצה פטור היא ולא קנין כדאיתא בירושלמי, כלומר שמסלק זיקתו ממנה אבל אם בא על בעלת מאמר שפיר נפטרה צרתה יעיי"ש.

הרי לך שיש חילוק בין פטור חליצה לפטור ביאה. וא"כ אף אנו נאמר דשפיר כתב הב"ש דחליצת השפחה חרופה אינה פוטרת האחרות. דבגמ' לא נזכר רק דביאה פוטרת משא"כ חליצה רק מסלק זיקתו ממנו כנ"ל, וכן מ"ש החלקת מחוקק שם ביאה כוונתו על חליצה וכמו שביאר באבני מלואים שם עיי"ש.

★ ★

בגמ': רב פפא אמר וכו' ותרוויהו לרבנן איצטריך ולא זו אף זו קתני.

בספר הערות מבני הישיבות (ע' רסז הערה קצ) כותב חכ"א:

מיהו י"ל דכוונת התוס' דיבמות די"ח ע"ב הנ"ל איננו לומר דכיון דזיקה קדמה לקידושין ע"כ אין בכח הקידושין להפקיע הזיקה כי אם הטעם הוא דהואיל והית' היבמה כבר זקוקה לו, ועל כן הרי היא אסור לו מדרבנן לקדש אחותה, וע"כ קידושי אסור אין בכחם להפקיע הזיקה, ושפיר גם רש"י יודה לזה דהא דקידושין דמכבר אינם מניחים הזיקה לחול כלל היינו רק מפני שהיו הקידושין בהיתר שהרי קידש לפני נפילת היבמה לייבום, ועל כן לא שייכא כאן סברא דדנין הפקעת חלות מהמנעת חלות, כיון דבאופן כזה שקידש עכשיו דהיינו קידושין שיש בם אסור זיקה, מאן לימא לן שבכחם להפקיע היכא שהי' הקידושין מכבר.

ולישון התוס' עצמם ביבמות שם די"ח ע"ב מוכח דמפאת האיסור אשר בהקידושין קאתי עלה, דמש"ה אין בכחם להפקיע הזיקה עש"ה, וכן מצינו סברא זאת בש"ס עצמו ביבמות (דכ"ט ע"ב) דקאמר, דמאמר דהיתירא דחי (את אחותה מייבום) מאמר דאיסורא לא דחי עש"ה.

דף י"ט ע"א

בגמ': אמר אבבי ולא שני לך בין זיקת יבם אחד וכו'.

מבואר בסוגיין דאם זיקה ככנוסה, אם בא לוי היבם על הזקוקה נפטרת גם היבמה אשתו של שמעון.

והנה בבית שמואל (אה"ע סי' מ"ד סקט"ז) כתב לחדש שמי שהי' נשוי שתי נשים וא' מהן היתה חציה שפחה וחציה בת חורין, ומת, אין ביאתה או חליצתה של החצי שפחה וחצי בת חורין פוטרת השני, שהרי היא נשואה אליו רק חצי, דהא אין קידושין תופסין בחלק השפחה, ואין יבום או חליצה של חצי פוטרת השלם.

במ"ב גיטין (גיטין מ"ג ע"ב) תמה על זה מהא דאמרינן הכא דאי זיקה ככנוסה ביאתה פוטרת האחרת, והרי אף אם זיקה ככנוסה אינה ממש כאשת איש, שהבא עליה אינה בחנק, ואעפ"כ ביאתה של הזקוקה פוטרת חברתה, הרי דביאתה או חליצה של מי שאינה כ"כ באישות פוטרת מי שהיא באישות שלימה, וא"כ ה"נ הול"ל שביאתה או חליצתה של החצי שפחה וחצי בת חורין פוטרת צרתה, וכתב שהקשה קושיא זו לרבים וגדולים ע"ש.

דעת המקנה, ולפיכך רש"י מביא את הפסוק של "והלכה והיתה לאיש אחר" מדעתה משמע. ואע"פ שיבמה הקנו לו מן השמים.

(וחשבת) שאחר שלומדים שאפילו אשה שהקנו לו מן השמים צריך דעתה, אז באמת כל אשה מקנין לו מן השמים כמו שאומרים חז"ל דמ' יום קודם יצירת הולד מכריזין בת פלוני לפלוני, ועם כל זה צריכים דעתה)

(וללוי אמר)

★★

בגמ': העושה מאמר ביבמתו שלא מדעתו כו' וחכ"א לא קנה כו' ורבנן גמרי מקידושין דעלמא.

ובתב רש"י (ד"ה קידושין דעלמא) דאשה אינה מתקדשת אלא מרצונה, שנאמר ושלחה מביתה, והיינו בעל כרחה, ואח"כ והלכה והיתה לאיש אסור, משמע שהלכה מרצונה.

אולם בקידושין (מ"ד ע"א) כתב שם ברש"י ולעלמא משום דבעינן דדעת מקנה, והיינו כי היא דומיא דכל קנין דבעינן רצון ודעת המוכר. וכבר העיר שם הגר"י פיק בסתירת רש"י אלו.

ובתב החתם סופר (שו"ת חלק ז' סי' כ"ה) ליישב, דהכא בסוגיין, לא הי' יכול לפרש דבעינן דעתה משום דבעינן דעת מקנה, דהכא דבא ללמוד מזה לענין מאמר, א"כ אדרבה, במאמר שאינה מקנה א"ע, דאשה הקנו לו משמים, הי"ל לומר שיועיל קידושין בעל כרחה, ולכן כתב רש"י הכא דמקרא ילפינן לה, והלכה והיתה, וא"כ כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון, וגם במאמר בעי רצונה ודעתה.

והתם בקידושין איירי בקטנה המתקדשת שלא ברצון אבי', והך ליכא למיפק מוהלכה והיתה, שהרי היא הולכת ברצונה וברצונה להתקדש, וע"כ הוכחת רש"י לפרש שפיר התם דהוא מטעם דבעינן דעת מקנה. ע"כ.

★★

בגמ': מה קידושין דעלמא מדעתה וכו'.

וברש"י: והלכה והיתה לאיש אחר מדעתה משמע ע"כ.

הנה בדין דאשת אחיו שלא היה בעולמו כתבו האחרונים דאיכא בזה ב' חלקים א. מה דאין צריך לייבם, ב' האיסור לייבם, ואע"ג דהא בהא תליא, מ"מ איכא הנהו ב' חלקים, והרי לגבי החלק דאי"צ לייבם איכא חידוש טפי באופן שנולד ואח"כ ייבם, דאע"ג דכשנולד עדיין היה זיקה מאחיו אפ"ה פטרתו התורה מייבום, וכלפי מה דאסור לייבם איכא חידוש טפי באופן של ייבם ואח"כ נולד דאע"ג דמצאה בהיתר אכתי אסורה לו לזה שנולד וא"כ קשה, דלפ"ז שפיר בעו לתרווייהו מתני' אף מה דנולד ואח"כ ייבם לאשמועי' דאין צריך לייבם ואף ייבם ואח"כ נולד דאסור לייבם, וצריך ביאור.

דף י"ט ע"ב

בגמ': ור' שמעון אומר הואיל ובא ומצאה בהיתר וכו'.
בפשוטו המכוון בזה הוא דכשנולד כבר בטלה אישות הראשון, ולכן אינה אוסרתו.

וקשה לפי מה שייסד החזו"א בכמה דוכתי (סי' ק"ל סק"ט סי' קל"א סק"ה) דיסוד ההיתר לייבם בנפילה שניה הוא משום שהשני כנס את אישות הראשון - וחשיב השלישי כמייבם משעה ראשונה, א"כ מזה גופא מוכח דלא בטלה אישות הראשון, וא"כ הדק"ל היאך ר"ש מתיר לאח שנולד אח"כ לייבם?

ואין לומר דאחר שכנס השני אכתי קיימת אישות הראשון ורק שאינה זוקקת, דא"כ קשה טפי היאך מותר לשלישי לייבם אפי' אם היה בעולמו של ראשון כיון דנשאר רק האיסור בלי מצוות יבום? וצ"ע.

(ספר הערות מבני הישיבות ע' רסז הערה קצב)

★★

בגמ': העושה מאמר ביבמתו שלא מדעתה לא קנה

בגמ' מבואר שמאמר צריך דעת האשה ולומדים את זה מקידושין דעלמא, ואומר רש"י ד"ה קידושין דעלמא - והלכה והיתה לאיש אחר (דברים, כד) מדעתה משמע. ורש"י בקידושין (דף מד ע"א) כותב בד"ה קידושין דמדעתה - דבעינן דעת המקנה, והחתם סופר בבבא בתרא (דף מז ע"ב) כותב שרש"י ביבמות לא מביא הטעם דבעינן דעת המקנה, שהיה יכול לומר שיבמה היא אשה שהקנה לו מן השמים ולא צריך

ברש"י ד"ה קידושין בעלמא. והלכה והיתה לאיש אחר מדעתה משמע.

בש"ת דבר יהושע (ח"ד אהע"ז סי' ט) נשאל ע"י נכדו הרה"ח ר' מרדכי דוד אברמוביץ שליט"א, מדוע לא כתב רש"י דהטעם דצריך דעת האשה ילפינן מההיקש דויצאה והיתה שצריך דעת מקנה וכדאיתא בקידושין (ט ע"ב).

והשיב לו דהתם בקידושין איירי משטר קידושין, ועצם הא דמהני שטר בקידושין ילפינן מהיקש דויצאה והיתה, וממילא גם הא דבעי מדעתה ילפינן מג"ש ומהיקש זה, אבל לגבי קידושין כסף שפיר לא צריך למולף מהיקש דצריך מדעתה, אלא ילפינן מעצם הפסוק דר' והלכה והיתה לאיש אחר וכדכתב רש"י כאן.

אך יש להקשות להיפך על דברי רש"י בקידושין (מד ע"א) ד"ה קידושין דמדעתה דכתב דבעינן דעת המקנה, דמשמע דילף דבר זה מההיקש הנ"ל, וכבר ציין לזאת במסורת הש"ס שם עיי"ש.

אך נראה ליישב דאין כוונת רש"י שם דהא דצריך מדעתה ילפינן משום דצריך דעת המקנה, אלא כוונתו לתרץ קושית הפני יהושע שהקשה על דברי הגמרא דקידושין הוי מדעתה ועל כן אביה ולא היא, דאדרבא, כיון דמדעתה היא אית לן למימר דמתקדשת מדעת ובקבלת דמיה. וע"ז תירץ רש"י דהטעם דבקידושין דמתקדשת מדעתה ולא מדעת האיש הוא משום דבעינן בקידושין דעת מקנה וכדילפינן מויצאה והיתה, וא"כ בנערה המאורסה אביה הוא המקנה ולא הנערה ולפיכך אביה מקבל הקידושין ולא היא.

דף כ' ע"א

בגמ': מסתברא שדי היתירא אהיתירא ושדי איסורא איסורא.

וברש"י שדי היתירא למדרש ולקחה דלא תיבעי חליצה, אהיתירא היכא דכולה מילתא היתר כגון במייבם אשת אח, ושדי איסורא למדרש ויבמה עדיין יבומין עליה, איסורא היכא דאיכא צד איסור וכו'.

כתב הגרי"מ אהרנברג זצ"ל בדבר יהושע (ח"ד סי' ל ס"ק 1) דמבואר מדברי הגמרא דהא דאמרינן דכנסה הרי

הנה בקדושין (מ"ד ע"א) כתב רש"י דקדושין מדעתה: דבעינן דעת המקנה ע"כ. וצריך להבין למה בעי רש"י שני טעמים להבין דקידושין הם רק מדעתה.

והשערי יהודה בקידושין (סי' ט"ז) כתב דבקידושין יש ב' דברים קנין ואיסור, ולענין חלק ההקנאה ידעינן מסברה דבעינן דעתה כמו בכל הקנינים דבעינן דעת מקנה, משא"כ לענין חלק האיסור דאינו גדר קנין בזה בעינן להגזה"כ דוהלכה והיתה לאיש אחר מדעתה משמע. עי' מ"ש שם באריכות.

וכתב חכ"א בקובץ מגדל אור (קובץ ג' ע' רצו):

אך אכתי צריך להבין למה דוקא ביבמות כתב רש"י הגזירת הכתוב, ובקידושין כתב רש"י הטעם דדעת מקנה.

ויש לומר דבקידושין דף מד איתא בגמ' מאי טעמא דר"י אליבא דרבנן קידושין דמדעתא אביה ולא היא. והקשה הפני יהושע, לכאורה יש לתמוה דאדרבה כיון דמדעתה אדרבה אית לן למימר דמתקדשת מדעת עצמה ע"ש. ונראה דקושית הפנ"י קשה רק אם הא דצריך דעת האשה הוא דין בקידושין, או כיון דהיא המתקדשת קשה דאדרבה אית לן למימר דמתקדשת מדעת עצמה ולפיכך כתב רש"י דצריך דעת משום דעת מקנה, והרי לענין קידושין האב הוא המקנה דהרי זה זכות האב בבתו ולפיכך אביה ולא היא.

אבל ביבמות איתא העושה מאמר ביבמתו שלא מדעתה רבי אומר קנה וחכ"א לא קנה, מ"ט דרבי גמר מביאה דיבמה מה ביאה דיבמה בעל כרחא אף קידושין דיבמה בעל כרחא. ורבנן אמרי מקידושין דעלמא מה קידושין דעלמא מדעתה אף קידושין ביבמה מדעתה, במאי קמיפלגי מר סבר מילי דיבמה ממילי דיבמה הוה לי' למילף ומר סבר מילי דקדושין ממילי דקידושין הוה ליה למילף, הרי דאיכא מחלוקת אי במאמר צריך דעת היבמה ורבנן סבירא להו דילפינן מילי דקידושין ממילי דקידושין, ואי נימא דכל הטעם דבעינן דעת בקידושין הוא משום דעת מקנה, א"כ הרי ביבמה לא צריך דעת מקנה, דהרי בביאה קונה אותה בע"כ ולפיכך כתב רש"י דאיכא גם בקידושין דמצד הקידושין עצמן בעינן דעת האשה ומשום גזירת הכתוב, ובזה ילפינן מאמר מקידושין דעלמא.

וע"ש שהביא מהרמב"ם שכתב הטעם דאינה חולצת הואיל ואינה עולה ליבום, והקשה מ"ש מחייבי עשה דאע"ג אינה מתייבמת חולצת. ולכן כתב דתרוייהו צריכי, דמטעם רש"י שאינה ראויה להנשא עדיין לא סגי, דהא איכא המצוה דחליצה, ולזה בעינן לטעם הרמב"ם, דכיון דאינה עולה ליבום, וגם החליצה אינה מתירתה להנשא הו"ל כחליצה פסולה, ולא דמי לחייבי עשה שאחר שחלצה מותרת להנשא לעלמא, וסיים דעכ"פ בקטלנית ג"כ שייך הך טעמא.

★★

בגמ': אחותה שהיא יבמתה אחותה דמאן איילימא דאיסור מצוה כיון דמדאורייתא רמיא קמיה פגע באחות זקוקתו.

והנה איסור אחות זקוקתו אינה אלא מדרבנן.

והעיר הלקח טוב (כלל י"ג) דלפ"ז איך פשיטא ליה להגמרא דגם אחות של יבמה באיסור שניה אסורה והא י"ל דמאחר דהיבמה היא ערוה דרבנן א"כ יש להתיר את אחותה בממה נפשך הן מדיני דאורייתא לא קיים איסור אחות זקוקה והן בדיני דרבנן שהיבמה ערוה דדבריהם ואינה זקוקה כלל רק בדיני דאורייתא, והוכיח מכאן דגם בעלמא אין דנים ממה נפשך בדיני דרבנן. וכתב דהטעם בזה משום דחכמים לא תקנו תקנתם רק להחמיר על דין תורה ולא להקל לענין שלא תהא זיקה מדבריהם וכיו"ב. [ועע"ש טעם נוסף בדבר].

ובעהמ"ח פירות תאנה העיר דלכא' יש לדחות דשאני שניה שגם בדיני דרבנן אינה כערוה גמורה, שהרי אין הבן של שניה ממזר דרבנן, וע"כ בודאי מסתברא דגם בדיני דרבנן השניה נופלת ליבום אלא דאיסור לו לייבם כשאר חייבי לאוין.

★★

בגמ': בשלמא אלמנה מן הנישואין דלא אתי עשה ודחי ל"ת ועשה וכו'.

הגאון בעל משנה למלך בספרו פרשת דרכים (דרך מצותיך חלק ג') נסתפק בכה"ג שעבר ויבם יבמתו שהיתה אלמנה מן הנישואין האם עובר על איסור כרת דאשת אח. מי נימא דכיון דאין עשה דוחה ל"ת ועשה, איסור אשת אח דקיימא קיימא וחייב כרת, או דלמא איסור אשת אח פקע,

היא כאשתו לכל דבר, זה רק כשזה היתר, אבל אם יש בזה איסור כגון חייבי לאוין אף באופן דיהי' מותר מטעם עשה דוחה ל"ת, מ"מ לא הוי היתר, והוי רק דיחוי, א"כ לא אמרינן הרי היא כאשתו לכל דבר, ואין ביאת איסור עושה נישואין כלל, וזה הוא המקור של דברי התוס' לקמן בעמוד ב' ד"ה אטו דכתבו דבחיבי לאוין לא אמרינן הרי היא כאשתו וביאה שנייה אסורה.

וכתב דלפ"ז מה דלא מהני ביאת איסור לעשות נישואין, אינו מחמת כל מה דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני, וא"צ למה שפלפלו הקדמונים והאחרונים בזה, דהא הכא לא שייך לומר אי עביד לא מהני דהרי לא עבר אמירא דרחמנא דעשה דוחה ל"ת, אלא הטעם הוא כנ"ל דהא דאמרינן נעשית כאשתו זה רק כשהוי היתר ולא כשהוי איסור אלא שנדחה מחמת עשה דוחה ל"ת וכנ"ל, עיי"ש.

★★

במשנה: איסור קדושה חולצת ולא מתייבמת.

בסנהדרין פרק ב' משנה ב' תנן דמלך אין נושאת אלמנתו, מפני כבודו, ואין מיבמין לאשתו, ואינה חולצת. וכתב רש"י שם הטעם משום שאסורה להנשא.

בשו"ת חכם צבי (סי' א') דן לגבי קטלנית אי חולצת, ומסיק דכיון דאינה ראויה להנשא אינה חולצת, דכל חיוב חליצה היא רק כדי שתוכל להנשא לשוק, אבל אם אינה ראויה להנשא ליכא חיוב חליצה.

כיוצ"ב כתב החתם סופר (אה"ע ח"ב סי' פ"ה), ע"ש שנשאל ע"ד יבם ויבמה זקנים שהסכימו שניהם שלא ליבם ולא לחלוץ, אי שפיר דמי.

וכתב שם שכבר באה לפניו אשה עם שאלה כזה, והשיב לה שמן הדין אין לחייב אותם בעל כרחם, אך הוא טובה לבעלה כמו הדלקת שמן זית ויותר מזה, וכמבואר בזה"ק שהיא גמ"ח עם נפש המת שאין לו מנוח עד שתתייבם או תחלוץ, אבל חיוב מדינא ליכא ע"ש.

באור גדול במשניות סנהדרין (שם) כתב להוכיח מהך מתניתין כסברא זו, דהא חזינן דמלך כיון שאשתו אסורה להנשא אינה חולצת, אלמא דהחליצה היא רק כדי להתירה להנשא, וליכא מצוה גרידא.

דהא צריכה חליצה, ואינו עובר רק אעשה ול"ת דאלמנה לכה"ג.

והאחרונים הביאו דנחלקו בדבר זה הראשונים. דבתוס' רא"ש (ג' ע"ב) כתב להדיא דחייבי לאוין ועשה יש בהם כרת דאיסור אשת אח. אבל במאירי (כ' ב') כתב דחייבי לאוין ועשה אינו עובר על איסור אשת אח, ואם קידש אותה קנאה.

בהגהות רעק"א על הרמב"ם (הל' יבום פ"ו הי"ט) הביא מדברי הרמב"ם בהל' ממרים דמוכח מדבריו דהמייבם ספק סוטה הרי הוא עובר על איסור כרת דאשת אח, וכתב הגרעק"א דמזה נפשט חקירת דרכים, דהרי ספק סוטה היא עולה לחליצה, ואעפ"כ אם ייבם אותה עובר משום איסור אשת אח, וא"כ ה"ה בחייבי לאוין ועשה דאינם עולים לייבום, אע"ג דעולין לחליצה אית בהו משום איסור אשת אח.

★★

בגמ': אלא מן האירוסין לא תעשה גרידא הוא יבא עשה וידחה לא תעשה.

המקנה (קידושין סו:): מסופק בכהן הדיוט שמייבם גרושה אם הולד חלל מדאורייתא כדין הנוולד מגרושה לכהן, או דנימא מאחר דמדין תורה אתי עשה ודחי ל"ת ואין כאן עבירה אין הולד חלל מדאורייתא. וכתב דיש להוכיח מסוגין דאין הולד חלל, מדפריך הכא בפשיטות דיבא עשה וידחה ל"ת, ואי אמרת דהבן חלל גם כשאין כאן עבירה, א"כ יש כאן ב' לאוין גם לא יחלל זרעו ובנוזיר (מח:): נחלקו התנאים אם עשה דוחה ב' לאוין, אלא מוכח מזה דאין הולד נעשה חלל כיון דאין כאן עבירה.

דף כ' ע"ב

בגמ': גזירה א"למנה מן האירוסין אטו א"למנה מן הנישואין כו' אם בעלו קנו.

בח'י הר"ן (סנהדרין י"ח ע"ב) כתב דאפילו אלמנה מן הנישואין מה"ת מתייבמת דעשה דוחה ל"ת ועשה שאינו שוה בכל. ותמה באבני נזר (יו"ד ב' ס' תכ"ב), דא"כ אמאי מבואר כאן דאם בעלה לא קנה, הא מה"ת היא מתייבמת.

וכתב לתרץ דטעם המעלה של שוה בכל הוא על פי המבואר בר"ה (כט ע"א) דמי שמחויב הדבר מוציא אחרים ידי חובתן משום ערבות, ומי שאינו מחויב בדבר אינו מוציא אחרים ידי חובתם דאינו ערב בדבר זה, א"כ בעשה ששוה בכל, א"כ כולם ערבים בזה, והוה עשה דרבים, משא"כ בעשה שאינו שוה בכל אינם ערבים, והוי כעשה דיחיד דקיל מעשה דרבים.

והנה באלמנה מן האירוסין, צ"ב למה אם בעלו קנו, דכיון דיש כח ביד חכמים בשוא"ת לפטור ממצוה, א"כ הו"ל כאשת אח שלא במקום מצוה, וצ"ל דשאני יבום דבעלה קנא אפילו בלי שמקיים המצוה, וכמו ביבם ויבמה חרשים שפטורים מן המצוות ואעפ"כ אם בעלה קנאה, ע"כ מצד הקנין דוחה הל"ת. ומ"מ חיובא בכה"ג ליכא כיון דפטרוהו רבנן, וליכא ערבות, והוי עשה דיבום דידי' גם כן אינו שוה בכל, ושוב אינו דוחה ל"ת ועשה, ולכן אם בעלה לא קנה.

ואעפ"כ מה"ת לא מיקרי אינו עולה ליבום, כמוש"כ הרשב"א (לעיל ב.) שאם היתה היבמה אסורה עליו מחמת

נדר, כיון שנאסרה מחמת דבר אחר, מיקרי עולה ליבום ולכן עולה לחליצה, וה"נ כיון דחכמים פטרוהו, הוי כמחמת דבר אחר, ומיקרי עולה ליבום, ושפיר עולה לחליצה ע"ש.

★★

בגמ': ואי ס"ד חייבי לאוין מדאורייתא לחליצה רמיא ליבום לא רמיא אם בעלו אמאי קנו וכו'.

הגרעק"א נקט דגם לאחר שאסרו חז"ל לתקוע בר"ה שחל בשבת מ"מ התוקע בר"ה שחל בשבת קיים מצות שופר דאורייתא, דלא הפקיעו חז"ל את עיקר המצוה אלא דאסרו לתקוע בשבת.

האבני נזר (יו"ד ס' קמ"א אות י"ב) הביא הוכחה דחז"ל לא עקרו בכה"ג עיקר המצוה מדתניא הכא בחייבי לאוין שנפלו ליבום דאם בעלו קנו, ואי נימא דבמקום שאסרו חז"ל לקיים מצות עשה עקרו את גוף המצוה, א"כ איך קנה את יבמתו כשעבר ובעל והרי אין כאן מצות יבום כלל.

הכ"י חמדה (כי תצא י"א ד') השיג על האבני נזר דאפילו אי נימא דבשופר שחל בשבת וכיו"ב הפקיעו חז"ל את המצוה לגמרי, מ"מ בחייבי לאוין שנפלו ליבום בודאי לא עקרו חז"ל את גוף המצוה של היבום, שהרי חז"ל הצרכוה לחליצה, ואי נימא דהפקיעו מצות יבום לגמרי, א"כ אין כאן

בספר פרשת דרכים (דרך מצותיך ח"ג ד"ה ודע) נסתפק בכהן גדול שנפלה לו אלמנה מן הנשואין, דמדין תורה אינו מיבם דלא אתי עשה ודחי ל"ת ועשה, מה יהיה הדין אם עבר ובא עליה האם חייב כרת, דמצד אחד י"ל דכיון דאינו עולה ליבום אף דריבה אותה הכתוב דצריכה חליצה מ"מ לגבי יבום באיסורה קיימא וחייב כרת, או דילמא דכיון דריבה אותה הכתוב לחליצה אז פקע ממנה איסור אשת אח גם אם מייבם, ונשאר בצ"ע.

וכתב בשער המלך (הל' יבום וחליצה פ"ו הי"א) דיש לפשוט ספק זה מגמרא דידן דנחלקו בביאת כה"ג באלמנה אם פוטרת צרתה, וכתב המהרש"א דלגבי היא עצמה לא נחלקו ולכו"ע סגי לה בגט, דכיון דקידושין תופסין בחייבי לאוין הו"ל כאשתו, אבל מרש"י דכתב פוטרת אותה ואת צרתה וכו' וסגי לה בגט, משמע בהדיא דס"ל דגם לגבה נחלקו, ולמ"ד אינה פוטרת צרתה גם היא עצמה צריכה חליצה ולא סגי לה בגט.

הרי מבואר דלדעת המהרש"א אז כיון דריבה אותה הכתוב לחליצה פקע ממנה איסור אשת אח, וע"כ כתב דלגבי היא עצמה לכו"ע סגי לה בגט, דכיון דפקע איסור אשת אח הו"ל רק חייבי לאוין וקידושין תופסין בה והרי היא כאשתו, משא"כ לרש"י דס"ל דגם לגבי היא עצמה לא סגי בגט, הוא משום דס"ל דלא פקע ממנה איסור אשת אח לגבי יבום, והו"ל חייבי כריתות ואין קידושין תופסין בה וע"כ לא בעי גט וצריכה חליצה, עיי"ש שהאריך מאד בענין זה עיי"ש.

דף כ"א ע"א

בגמ': חליצה במקום יבום לאו מצוה היא.

אבא שאול להלן (דף ל"ט ע"א) ס"ל דכיום שאין מתכוונים לשם מצוה אמרו דמצות חליצה קודמת למצות יבום. וכוונה"ק (פרשת כי תצא) מפורש ג"כ דכיום חליצה קודמת.

והנה להלכה בשו"ע אבהע"ז (סימן קס"ה ס"א) מובא ב' דעות אי מצות יבום קודמת, או מצות חליצה קודמת ובספר פרדס יוסף החדש מביא צ"ע, דבשו"ע אבהע"ז (סימן ס"ז) מבואר דהבא על יבמתו אפילו לשם זנות קנה והרמ"א לא פליג ע"ז אע"פ שהביא בסימן קס"ה דחליצה קודמת וצ"ע.

זיקה כלל והוי כאשת אח ממש, ואין לומר דחייבי לאוין לאחר הגזירה דרבנן דומה לחייבי לאוין ועשה שעולין רק לחליצה, דשאני התם דאיכא מצוה דאורייתא, אלא כיון דאין עשה דוחה ל"ת ועשה גם אם בעלו לא קנו.

★★

בגמ': גזרה ביאה ראשונה אטו ביאה שני'.

הנצי"ב בהעמק שאלה (פ' יתרו) כתב לחדש דאפילו למי שסובר שרק פסוק א' הוא דאורייתא בק"ש, מ"מ כל שמאריך בה יותר ואומר עוד פסוקים ופרשיות הרי הוא גם כן בכלל המ"ע דאורייתא דק"ש, דהשיעור של פסוק א' הוא השיעור המיעוט, אבל כל שמרבה במצוה הרי הוא גם כן בכלל המצוה, ע"ש מה שיישב בזה.

והביא דוגמא לזה ממש"כ הר"ן (בפ"ק דסוכה) דאף דבדפנות סוכה רק מה שנצרך למצוה נאסר, מ"מ אם עשה ד' דפנות ביחד, כולן נאסרים בהנאה.

ומבאר בזה דברי הירושלמי (סוכה פ"ג) שאם הניח הלולב מידו, ה"ז מוקצה, אבל כל זמן שלא הניחו מידו, מותר להמשיך לטלטלו. וק' מ"ש מסכין של מילה שכתבו הפוסקים דצריך הוא להניחו מיד מידו, אלא דשאני בלולב שכל שממשיך המצוה ועסיק ב' הוי בכלל מצות נטילת לולב.

וידועים כעין זה דברי המהר"ל שאע"ג שחייב אכילת מצה בלילה פסח אינו אלא כזית, מ"מ כל שמוסיף ואוכל עוד מצה, הרי זה הכל בכלל המ"ע של אכילת מצה.

והקשה בקהלת יעקב (ברכות ס"ו ו') וחזר משנתו בס"ז ד' ע"ש) דא"כ אמאי אמרינן הכא גזירה ביאה ראשונה אטו ביאה שני', כלומר ובביאה שניה אינו מקיים מצות יבום ואינו דוחה לל"ת, ה"ג נימא שכל שמרבה במצוה ה"ז הכל בכלל המצוה דיבום ודוחה לל"ת.

וכתב דלק"מ דאחרי ביאה ראשונה, כבר קנאה, ונעשית כאשתו לכל דבר, ומהשתא אין עליה תורת יבום כלל ולא שייך בזה ריבוי במצוה.

★★

בגמ': ביאת כהן גדול ביבמה ר"י ור"א חד אמר אינה פוטרת צרתה וחד אמר פוטרת צרתה וכו'.

וברש"י פוטרת אותה ואת צרתה מן החליצה וסגי לה בגט.

ידיים, והשמחה היא שלמה, וזהו שאמר בשעה "שתיקן" שלמה עירובין ונטילת ידיים, ולא אמר בשעה שגזר שלמה, ואז יצתה בת קול ואמרה ישמח לבי גם אני.

ועיין בדף על הדרף עירובין כ"א ע"ב שכתבנו לתרץ עפ"י מש"כ הסמ"ג (הובא בב"ח ריש סי' שס"ו) דעד שלמה לא נתקן עירובין ונטילת ידיים, כי הי' כל הימים במלחמות ובמחנה שאז פטורין מעירובין ונטילת ידיים. ולפ"ז מובן למה רק אז יצתה בת קול ישמח לבי גם אני, שתקנות אלו נתקנו מחמת שאז ניתן שלום בארץ והי' איש תחת גפנו ואיש תחת תאנתו.

★★

בגמ': קשה עונשן של מדות יותר מעונשן של עריות שזה נאמר בהן אל וזה נאמר בהן אלה

כותב בספר אורח לחיים (פרשת פקודי) שבאמת חטא עריות חמור הרבה יותר מחטאן של מדות, כי יש בהן גם עונש כרת ומיתת בית דין, מה שאין במדות. אלא למידת הדין יש כח ואפשרות לקטרג על מדות רעות יותר משל העריות. כי בעריות נאמר "אל" שזהו חסד, כי בעריות גורם חסד ואהבה רעה ושפלה בין האנשים. וכשיש אהבה וחסד אין כח בידי הדין לקטרג. אבל במדות רעות, שהם גנבה וגזילה וכדומה, שזה גורם התחלקות ופירוד בין האנשים, שזה "אלה". אז יש ביד מדת הדין הכח לקטרג עליהם ולעונשם ע"כ.

★★

בגמ': ומותר באשת חמיו כו'.

בתוס' (ד"ה אשת חמיו) הביאו מירושלמי דאשת חמיו אסור מדרכנן מפני מראית העין, אבל מן התורה מותרת דהא דוד נשא רצפה בת איה שהיתה אשת שאול, שהי' חמיו של דוד.

בהגהות מעשה חושב (בשער המלך הל' שבועות פ"ו ה"ה) הקשה לפי דברי הט"ז הידועים (יו"ד קי"ז א') שדבר שהתירה התורה בפירוש, אין בכח החכמים לאסור, א"כ כיון שמצינו כאן מקרא מפורש שרוד נשא אשת חמיו, איך יכלו חכמים לאסור אחר כך אשת חמיו מחמת מראית העין.

וחשבתיו שאולי יש רמז בהפסוק שיעשה חליצה, שכתוב "וקראו לו זקני עירו ודברו אליו ועמד ואמר לא חפצתי לקחתה" ומדוע כתוב "זקני עירו" ולא "זקנים" כמו שכתוב בפסוק שלפני זה "ועלתה יבמתו השערה אל הזקנים" או כמו שכתוב בפסוק שאחר זה "ונגשה יבמתו אליו לעיני הזקנים", לומר שהולכים לפי מנהג עירו, שאם הוא אשכנזי זקני עירו קוראים לו ומדברים אליו שהוא יעשה חליצה ולא יבום, ולפיכך ואמר לא חפצתי לקחתה".

(ללוי אמר)

★★

בגמ': רמז לשניות מן התורה כו' א"ר אלעזר קודם שבא שלמה היתה תורה דומה לכפיפה שאין לה אזנים כו' רב כהנא אמר מהכא ושמרתם את משמרתיו עשו משמרת למשמרתיו.

והיינו ששלמה המלך ע"ה הוא תיקן וגדר איסור שניות לעריות.

במשך חכמה (בהפטרה לפרשת ויחי) ביאר שזה הי' צוואת דוד המלך ע"ה לבנו שלמה כמו שנאמר (במלכים א' ב') "אנכי הולך בדרך כל הארץ, וחזקת והיית לאיש. ושמרת את משמרת ד' אלקיך ללכת בדרכיו לשמור חקתיו מצותיו ומשפטיו וגו'". ומבאר דמהו ושמרתם את משמרת ד' הוא לעשות משמרת, גדרים וסייגים למצות ד', כגון שניות לעריות, כדאמרינן הכא, ושמרתם את משמרת - עשו משמרת למשמרת.

★★

בעירובין (כ"א עב) איתא אר"י אמר שמואל בשעה שתיקן שלמה עירובין ונטילת ידיים יצתה בת קול ואמרה בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני כו'. והקשו שם בתוס' (ד"ה בשעה) ל"ל מנה ג"כ מה דאיתא הכא שתיקן וגזר שניות, ותירצו דשניות תיקן אחרי הבת קול.

החתם סופר (שו"ת או"ח סי' ק"ט וכיו"ב בחידושויו לשבת י"ד ע"ב) תירץ דבמה שעשה סייג לשניות, אין השמחה שלמה, שאולי יכשלו בו בנ"א, ול"ש לומר ישמח לבך גם אני. אבל בעירובין אף שאסר להוציא ולהכניס, עשה תיקון בעירובין, וכן כשגזר טומאה על ידיים עשה תיקון בנטילת

בגמ': ומותר אדם באשת חמיו וכו'. אי הכי אשת חמיו נמי תימא אני מותרת לך ובתי אסורה לך.

ובתוס' הביאו ירושלמי אשת חמיו אסורה וכו', ואע"פ דשמעתין שרי להו אשת חמיו וחורגו, שמא אח"כ אסרום.

בשו"ת נודע ביהודה (מהדו"ק אהע"ז סי' כו) הקשה על תירוץ התוס', דבעל המימרא בירושלמי הוא ר' חנינא, ור' חנינא מבית דינו של רבינו הקדוש הי', ואילו בגמרא דידן (לקמן בע"ב) אי' ואמר רבא וכללא הוא חמותו ערוה אשת חמיו מותרת, הרי דרבא ס"ל דאשת חמיו מותרת, ורבא היה כמה דורות אחר ר' חנינא, וא"כ איך שייך לומר דדברי הירושלמי דאסור היינו שנגזר אח"כ ודברי גמרא דידן מייירי קודם לזה, הא נהפוך הוא.

ועוד הקשה דבירושלמי אי' ואם תאמר תורה היא וכו', ואם היא גזירת אחרונים איך סלקא דעתך לומר שהיא תורה.

ובתב דעל כרחך לומר דיש בזה מחלוקת בין הבבלי והירושלמי.

ובתב דגם להירושלמי דס"ל דאסור, יש לומר דזה רק בחיי אשתו שאז חמותו היא ממש בשריפה ולכן גזרו על אשת חמיו, אבל לאחר מיתת אשתו דחמותו אינה בשריפה אז לא גזרו על אשת חמיו. אבל זה אי אפשר לומר דהבבלי דקאמר מותר מיירי דוקא לאחר מיתת אשתו, דהרי איתא בגמרא כאן אשת חמיו נמי תימא אני מותרת לך ובתי אסורה לך, הרי דאשת חמיו מותרת אף בשעה שבתה אסורה, ובתה הלא אסורה דוקא בחיי אשתו, דהרי אחות אשתו לאחר מיתת אשתו מותרת, א"כ חזינן בהדיא דאשת חמיו מותרת אף בחיי אשתו.

אך אח"כ כתב די"ל דהא דאסור באשת חמיו הוא לא משום מראית העין שיטעו שהיא חמותו, אלא שיטעו בין חמיו לאביו ויאמרו שזו אשת אביו, וא"כ לא שייך לחלק בין אם אשתו בחיים או לא.

ועוד, אפי' אם האיסור משום דיטעו שמא היא חמותו, ג"כ אין להתיר לאחר מיתת אשתו, דהרי הסברא להקל לאחר מיתת אשתו היא משום דגם בחמותו עצמה אינה

וכתב ליישב דהנה הטעם שאסרו הכא אשת חמיו הוא מחמת מראית העין, שדומה לחמותו, והרי בחורגו קיי"ל דאם גדלים בבית א' מותרים דקלא אית להו, ואף להירושלמי שאוסר בחורגים משום דס"ל דל"ל קלא, אבל נשי שאול שהי' מלך ישראל כו"ע ידעי דרצפה בת איה לא היתה חמותו של דוד, וליכא למיגזר בהו משום מראית עין ע"ש.

★★

באור שמח (הל' אישות פ"א סוף הלכה ו') כתב לפרש דברי הירושלמי שהביאו התוס', דאם הי' אשת חמיו אסור משום שניות, הי' אסור לו לדוד לישא אשת חמיו, רצפה בת איה, אבל כיון שאינה אסורה רק מחמת מראית עין, הכא שאם לא תנשא לדוד תשאר עגונה כל ימי', שהרי המלך אין נושאין אלמנתו, ובכה"ג קילא ולא גזרו בה משום מראית העין.

★★

בשו"ת הגרע"א (תנינא סי' ס"ח) כתב דאשת חמיו דאסורה מפני מראית העין, מ"מ קילא מאיסורא דשניות דאסרו רבנן, וכתב תרי נק"מ א' דבשניות קיי"ל דאם קידש שני' ופשטה ידה וקבלה קידושין מאחר, מדרבנן צריכה גט מהשני כמוש"כ הבית שמואל (אה"ע סי' כ"ו), דומה לעריות דאורייתא דלא חלו בה קידושין ומהני קידושין דהשני, וה"נ בשניות לחומרא צריכה גט מהשני, אבל באשת חמיו דאסורה רק מפני מראית העין, אם קידש אותה ואח"כ פשטה ידה וקבלה קידושין מאחר לא גזרו בכה"ג, ול"ב גט מהשני, דאשת איש גמורה הוא.

והב' במה שסיימו התוס' דבמקום שאין מכירין אותם מותר לחורגים לינשא, ה"ה באשת חמיו, שאסורה מחמת מראית העין. משא"כ בשניות שאסורין בכ"ע.

★★

ועיין בשו"ת צמח צדק (סי' מ') והביאו בחתם סופר (שו"ת אה"ע ח"ב סי' קכ"ט) כ' דאשת חמיו שנשאת לו עפ"י הוראת חכם מצדד דלא תצא, כיון דאין האיסור רק מחמת מראית העין ע"ש. ועיין מש"כ עוד בענין זה בשו"ת דברי חיים ח"ב (אהע"ז סי' י"ג).

★★

בגמ': דאמר רב חסדא וכו' ואמרו ל' כלדאי וכו'.

בברכות (סד.) איתא: לא קבל עליו רב יוסף דאמרי ליה כלדאי מלכת תרתין שנין. ולכאורה יש להבין איך שמע רב יוסף מה שאומרים לו החוזים בכוכבים, והרי יש בזה איסור מדכתיב תמים תהיה עם ה' אלוקיך, כמבואר ביו"ד סי' קע"ט, אלא דבגליון מהרש"א שם הביא בשם מהרא"י דאינו איסור ממש. ומ"מ קצת קשה למה האמין להם בזה. וכעין זה עורר בספר "אילת השחר" ע"מ יבמות (כאן) לגבי רב חסדא הנ"ל. והביא שהריטב"א בשבת קנו: כתב דדוקא לשאול אותם אסור, אבל כשאמרו מעצמם ראוי לחוש לדבריהם, ולבקש רחמים. ע"כ. וממילא נראה שגם כאן אמרו לו בלא ששאלם על כך, וזהו הלשון "דאמרי ליה" שאמרו לו מעצמם, וע"כ חשב לדבריהם כמש"כ הריטב"א בשבת.

(ספר עלי ורדים - ברכות שם)

★★

בגמ': וטעמא מאי, משום דכולהו דבי דודי קרי ליה וכו'.

מקשה הגאון ר' משה פינשטיין זצ"ל (בדברות משה על יבמות ע' שב):

לכאורה הא טעם זה שייך ממש גם לאשת אחי האם מן האם, וא"כ מאי בעי להו הא נפשטה ממילא לאיסורא מצד טעמו, וגם א"כ נמצא דכללא דמערכא כל שבנקבה ערוה בזכר גזרו על אשתו משום שניה שהוא לאתויי אשת אחי האם מן האם, דבנקבה ערוה דאחות האם מן האם ערוה וגזרו בזכר על אשתו, אינו לטעם אלא לסימן בעלמא דהא הטעם הוא משום דכולהו דבי דודי קרי להו, והוא דלא כתוס' שכתבו דטעם גמור הוא ולא סימנא בעלמא.

וצריך לומר דאף שקרו להו דבי דודי, מ"מ הא לא אסרה תורה דבי דודי אלא כשהוא מצד האב לא מצד האם שלכן אין לגזור אלא כשיש צד אב כדאמר בהבעיא להצד שלא גזרו באשת אחי האם מן האם, וא"כ לפשיטותא דר' יהודה בר שילא מאמרי במערכא דבשביל דבי דודי קרו להו לא גזרו מאחר שליכא צד אב, אבל מ"מ אסורה דגזרו מטעם

בשריפה וכנ"ל, אבל זה רק לר' עקיבא, אבל לר' ישמעאל חמותו בשריפה גם לאחר מיתת אשתו, ואין ההלכה ברורה בזה אם כר"ע או כר' ישמעאל, וע"כ אין להתיר כלל באשת חמיו אף לאחר מיתת אשתו, עיי"ש.

דף כ"א ע"ב

בגמ': לא אסרו כלת בתו אלא משום כלת בנו, א"ל אבוי לרבא אסברא לך כגון כלתא דבי בר ציתאי, רב פפא אמר כגון כלתא דבי ר' פפא בר אבא, רב אשי אמר כגון כלתא דבי מרי בר איסק.

וברש"י כגון כלתא דבר ציתאי שהיתה לו כלת הבן וכלת הבת ואתי לאיחלופי וכן כולהו.

כתב החתם סופר בתשובה (אהע"ז ח"ב סי' קכט) דיש לתמוה וכי הגמרא ממשלת משלים, ומה שכתב רש"י תמוה יותר שכתב שהי' להם כלת הבן וכלת הבת, וכי צריך לזה משל.

ובאמת בשלטי גבורים בשם ריא"ז יליף מזה דלא אסרו כלת הבת אלא במי שיש לו כלת הבן כי הני דמייתי ואיכא למגזר דמחליפי אהרדי, אבל במי שיש לו כלת הבת לבן לא אסרו. אבל כל הפוסקים לא הודו לו, וגם עדיין לא הי' צריך לזה להמשיל משלים.

אבל האמת יורה דרכו, דהש"ס רצה לומר דכלת הבן ראוי שלא תהי' לה הפסק מפני שלעולם נקראת כלת פלוני, משא"כ כלת הבת, וע"כ מביא מאנשים אלו שהיו מפורסמים בצורתם זה בעשרו וזה בתורתו וזה רח"ל מרי בר איסק באלמותו, והיה להם כלת בנים ובני בנים וכולם נקראים על שמם כלת רב פפא או דבר איסק, והיה להם נמי כלת הבת ולא היתה נקראת על שמם דנתערבו במשפחה אחרת, הרי דכלת הבת לא נקראת ע"ש הבית.

ועיי"ש דכתב דבזה נתיישב מה שהקשו התוס' אמאי לא אסרינן בכלת בתו משום כל שבנקבה ערוה בזכר גזרו על אשתו משום שניה, דבכלת בתו לא שייך לאסור מטעם כל שבנקבה ערוה וכו', משום שלא נקראת על אותו הבית ולא דמי לאחי אם מן האם דקרי ליה דבי דודי עיי"ש.

★★

ועיין בב"ח אה"ע סי' ט"ו סוף אות ז' מה שמדייק מדברי הרא"ש אלו ובבית שמואל שם (ס"ק ט"ז).

דף כ"ב ע"א

בגמ': אי הוה כתיב להיתורא מי הוה סמכת עלייהו דמר בריה דרבנא מי חתים עלייהו, השתא נמי דכתיב לאיסורא לאו מר בריה דרבנא חתים עלייהו.

כתב מרן הבית יוסף זצ"ל בתשובה (דיני יבום סי' ד) לגבי דין שהרדב"ז הביא מתשובות הרמב"ם שס"ל להיתר, דאפשר לחלוק על דברי התשובה, ואין להתבהל ולומר מי ימלאנו לבו לחלוק על תשובת המורה הרמב"ם ז"ל ומי יבוא אחר המלך וכ"ש אנן יתמי דיתמי, כי תשובתו בצדו לומר שדברי התשובות הם נתלות באילן גדול ואולי שלא אמרו כן לעולם.

ולכן כשנראה איזו תשובה בשם אדם גדול שאין הדעת נוחה הימנה, יש לנו רשות לומר שלא אמרה אדם גדול ההיא מעולם, כההיא דבגמרא כאן דאמרינן לאו מר בריה דרבנא חתים עלה, עיי"ש.

★ ★

ועיין עוד מש"כ הב"י בבדק הבית (חומ"מ סי' קל"א) אמה שהביא שם הטור מתשובת הרמב"ן, אחרי שהקשה עליו מסברא כתב: וקרוב אצלי לומר דהאי תשובה לאו הרמב"ן חתים עלה, ועל דרך מה שאמרו בפרק כיצד לאו מר ברי דרב אשי חתים עלה.

★ ★

בגמ': א"ל רבינא לרב אשי מאי שנא למעלה דקחשיב לה לאשתו ומאי שנא למטה דלא קחשיב לה לאשתו וכו'.

כתב בנודע ביהודה (מהדו"ק אהע"ז סי' כו) דמדברי הגמרא מוכח דהשניות מחמת חמותו אסורה גם לאחר מיתת אשתו, דאם נאמר דאינה אסורה אלא בחיי אשתו, א"כ מה הקשתה הגמרא מ"ש למעלה דקחשיב לה לאשתו ומ"ש למטה דלא קחשיב לה לאשתו, והלא לגבי למעלה שפיר קחשיב לאשתו, דאם אשתו איננה גם דור רביעי שלמעלה הותר דקליש איסור חמותו, משא"כ איסור שמחמת בן ובת אשתו שזה לא קליש איסורא גם אחר מיתת אשתו כלל, שפיר לא קחשיב לאשתו.

הא דאמרי במערבא דכל שבנקבה ערוה בזכר גזרו על אשתו משום שניה, וזהו להתוס' דסברי דהוא לטעם האיסור.

וע"ש עוד מה שהאריך בזה.

★ ★

בגמ': אמרי במערבא כל שבנקבה ערוה וכו' וכללא הוא וכו'.

בספר דברי שמואל (כלל לט) מביא מהרשב"א בחולין (כ' ע"ב) אהא דמקשה בגמ' והא"ר ירמיה אמר שמואל כל הכשר בשחיטה וכו' וז"ל וא"ת ומאי קושיא וכו' הא אמרי בעירובין כ"ז א' אין למדין מן הכללות ואפי' במקום שנא' בהן חוץ י"ל דהתם במתניתין ומתניתא, אבל במימרא דאמוראי לא דאינהו בדוקא קאמרי עכ"ל. וכתב שם: ונראה לי עוד ראיות לחילוק זה והן חדא מהא דאיתא ביבמות כ"א ב' אמרי במערבא כל שבנקבה ערוה בזכר גזרו על אשתו משום שניה ואמר רבא וכללא הוא חמותו ערות אשת חמיו מותרת וכו' ע"כ, ומאי פריך וכללא הוא הא אין למדין מן הכללות, אכן לפי החילוק של הרשב"א פריך שפיר דהא קאי על אמוראי, ויפלא בעיני שהרשב"א בחידושו שם הזכיר קושית רבא הנ"ל ולא התעורר להקשות עליה ולתרוץ כמו שעשה בהא דחולין.

★ ★

בגמ': אמומר אנכשר באשת אחי אביו.

כתב רבינו הרא"ש בשו"ת (כלל ל"ב סי' ב'):

שא"ל אשת אחי אם אמו מן האם אסורה או מותרת. ואם תמצא לומר אסורה, נשאה כבר מהו שיוציא. תשובה נראה לי שמותרת, דאשת אחי האם קא מבעיא ליה (לעיל בסמוך), אבל אשת אחי אם אמו מן האם שרי. אע"ג דבעי גמרא (לקמן דף כב ע"א) שניות דרבי חייא אם יש להן הפסקה ולא איפשיטא, מכל מקום אשת אחי האם מן האם אינה בכלל שניות דאמר רבי חייא.

ונדוי דתלמודא פשיטא ליה לאיסורא, מ"מ נראה לי שיש לה הפסק, כיון דאמימר מכשר באשת אחי אביו, כל שכן באשת אחי אם אמו. ואפילו לרבינו יצחק דפסיק דלית הלכתא כאמימר (תוד"ה אמימר), התם איכא ערוה דאורייתא, הכא מודה. עכ"ל.

הוציאו חז"ל הא דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי [כדאיתא ביבמות (כב.), (מח:), ועוד] יעו"ש. ולדעתי פשוט, דיצא להם דמסתמא היה ליוצאי מצרים נשים הרבה שהיו מאותן שאין בני נח מוזהרין עליהן, ועמרם יוכיח שגדול הדור היה [כדאיתא בפ"ק דסוטה (יב.), וכן יעו"ש במס' דר"א זוטא (ספ"א) ע"ש] ונשא דודתו יוכבד [וכבפ' וארא (פ"ו, פ"כ) ע"ש], וכן אמרו ביומא פ' יוהכ"פ (עה.) בהנך דאסירי לא פריצי בהו, ופירש"י שם שביכו על "הנוספות", ואם לא היו רגילין בזה לא היו בוכין. וא"כ איך אמר רחמנא אחר מת"ת "שובו לכם לאהליכם" ואין אהלו אלא "אשתו" [כדאיתא בפ"ק דמו"ק (ז:), ושם (ט.) ועוד], הלא אלו שנשאו קרובותיהם צריכים "לפרוש" מהם, וע"כ דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, ודוק. והא דמוכיח ברפ"ק דביצה (ה.) מהא דדבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו, היינו דאי משום עריות שנשאו קודם, לא הו"ל לומר להם עד שיאמר האיסור של עריות קודם, וזה ברור, עכ"ל הג"ר מאיר שמחה הכהן זצ"ל מדווינסק, יעו"ש.

והיינו דק"ל דאי קמ"ל בזה דהוי "כקטן שנולד" א"כ איך למדים מזה הכא דכל דבר שבמנין וכו' ולכן הוצרך הקב"ה לומר לבנ"י "שובו" וגו', הא בעינן לזה לגר שנתגייר וכו', וא"כ מנין שכל דבר וכו'. וע"ז תי' דאי משום הא הו"ל לקב"ה לאומרו לבנ"י ע"י מרע"ה רק אחר פרשת "עריות" ולא תיכף אחר מת"ת, ומדאמרו תיכף אח"כ ש"מ תרתי, דגר שנתגייר וכו' וכן דכל דבר שבמנין וכו'.

אולם לא כן ס"ל למהר"ל דנחשבו אותו הדור כ"קטן שנולד". דיעו"ש ב"גור אריה" למהר"ל ז"ל בפ' ויגש עה"פ ושאל בן הכנענית (מו', י) דהקשה, דכיון דישראל במת"ת היה להם דין "גרים" וכדאיתא ביבמות (מו.) דישראל היו צריכים מילה והזאה וטבילה כדין "גרים", וקי"ל דגר נושא אחותו משום דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, וא"כ לאותו הדור היה ראוי להתיר "קרובות ערוה", וא"כ מהו שכ' "שבכו" על העריות שנאסרו בו, הא לכאוי לא נאסרו בזה כלל. אלא ע"כ צ"ל דאכן לא הו"ל למעלה של "קטן שנולד", והיינו טעמא לפי שהוכחנו לקבל התורה דהא כפה עליהם הר כגיגית וכבשבת (פח.) וברפ"ק דע"ז (ב.) וכדפירש"י בשמות (יט', יז'), ובכה"ג לא אמרי' דהוי "כקטן שנולד", דדוקא מי שנתגייר מעצמו כיון דלא היה צריך להתגייר ואעפ"כ התגייר הוי בריה אחרת לגמרי, אולם ישראל שיצאו ממצרים כיון שהיו מחוייבים

ובשלמא לדעת הרמב"ם בפ"ב מה' איסורי ביאה (ה"ח). שכל שיש עריות שמחמת אשתו, בין דורות שלמעלה ובין דורות שלמטה, כולם שוים דדוקא בחיי אשתו הם בשריפה ולאחר מיתה קליש איסורא ואין שם שריפה, א"כ שפיר הקשתה הגמרא, אבל לדעת שאר המפרשים שהביא הרב המגיד שם שבדורות שלמטה אין חילוק בין בחיי אשתו ובין לאחר מיתה, א"כ נסתרה קושית הגמרא, אלא ודאי דגם בלמעלה דור רביעי שבחמיו ושבחמותו אין חילוק ואפי' לאחר מיתת אשתו היא שניה, עיי"ש.

★★

בגמ': שניות דר' חייא יש להן הפסק או לא.

תמורה בתוס' (ד"ה שניות דר' חייא) דכלת בן בנו אסורה עד סוף כל הדורות וא"כ כ"ש דבת בן בנו תיאסר עד סוף כל הדורות.

באור שמח (הל' אישות פ"ב ה"ו) כתב ליישב, דכיוצא בזה הרי מצינו גם באשת אבי אביו אין לה הפסק, ואשת יעקב אבינו אסורה לכל ישראל, ואילו אם אבי אביו מותרת, וכמש"כ הרמב"ם אם אבי אביו בלבד.

ועל כרחק דשונה הוא אשת אביו, שאינו מטעם איסור קורבא וערוה, דהא אינו קורבא באמת ויצרא מתגרי בהו, לכן גזרו בהו רבנן טובא ואין להם הפסק, משא"כ באם אבי אביו, שהוא מטעם קורבא, י"ל הפסק, דאיפסיק קורבתה.

ואם כן י"ל דה"ה לגבי כלת בנו דאסורה מצד קידושין, דומיא דכלתו, לכן אין לה הפסק, וכלת בן בן בנו אסורה, משא"כ בת בן בנו שהיא משום קורבא וערוה, ומשו"ה בת בן בן בנו שרי דאפסיק קורבתה ע"ש מה שהאריך בזה. וע"ע בשו"ת חתם סופר (אה"ע ח"ב ס' קכ"ט).

★★

בגמ': וגר שנתגייר כקטן שנולד דמי.

וב"ה בגמ' לקמן (מח:), (צז:), ועוד. אולם יל"ע הא מנ"ל לרבנן ומה מקורו בתורה.

ויעו"ש ב"משך חכמה" בפ' ואתחנן עה"פ לך אמרו להם וגו' (ה', כז) שכ' בזה"ל, שובו וגו', החת"ס בחידושו לע"ז (סג:) בד"ה אקילו וכו' כתב, כי נתקשה כל ימיו מהיכן

במשנה: חוץ ממי שיש לו אח מן השפחה ומן העובדת כוכבים וכו'.

השו"ע (אה"ע סט"ו סע' י') פסק דאחותו שנולדה משפחה אינה אסורה עליו משום ערות אחותו, וכתב הרמ"א דנראה דלכתחילה אסור לבא עליה דיש מסתפקין לומר דדוקא מדאורייתא הולך הולד אחר השפחה ואחר העובדת כוכבים אבל מדרבנן הוא זרעו. ותמה החלקת מחוקק (סק"ג) דהא במשנתנו מבואר דבנו מן השפחה לא חשיב זרעו כלל דאל"כ הו"ל למימר דאסור לייבם אלא דחייב לחלוץ.

וכתב שם ההפלאה בנתיבות לשבת די"ל דבשפחה ונכרים בעלמא י"ל כשם שהפקירה עצמו לו כן רגילה לזנות גם עם אחרים, ונמצא דיש כאן ספק דרבנן, וכוונת הרמ"א באופן שהשפחה מיוחדת לו ואינו חשודה מאחרים. עוד כתב דגם אין להביא ראיה מאמנון ותמר (סנהדרין כא.), די"ל דגזירה זו עדיין לא היתה בימי דוד.

★★

בגמ': לאתויי ממזר כו' מהו דתימא לילף אחוה אחוה מבני יעקב מה להלן כשירין ולא פסולין אף כאן כשירין ולא פסולין כו' קמ"ל, ואימא הכי נמי, כיון דלענין ייבום מיפטר נפטר מזקיק נמי זקיק.

עיינ בתוס' בסוטה (כ"ו ע"א ד"ה ואמרת) שהביאו סוגיא דידן, וביארו בהו"א דלילף אחוה אחוה מבני יעקב, היינו מטעם דאין גז"ש למחצה, דכיון דילפינן מגז"ש זו לענין דבעינן שיהיו אחים מן האם, א"כ ה"נ יש לנו לילף מהגז"ש לענין שיהיו כשרין ולא פסולין.

הגאון ר' יוסף ענגיל בספרו בית האוצר (מערכת א-י סוף כלל קי"א) הביא דברי תוס' הנ"ל ומבאר שם תירוץ הגמ' כיון דלענין ייבום מיפטר נפטר מזקיק נמי זקיק, דהוא כעין סברא דאמרינן בע"ז (ע"ג ע"ב) לענין טבל שאינו בטל, דכהתירו כך איסורו. ובסוכה (י' ע"א) אמרינן לענין סוכה תחת סוכה, לגבי שיעור סוכה העליונה דכהכשרה כך פסולה, ובזבחים (ע"ד ע"ב) נמי מוזכר סברא זו לענין תאני של איסור שנתערב באחרים ואח"כ נפל אחד מהם לים כנפילתה כך עלייתה.

וכתב הגרי"ע לתמוה, דלפי זה מבואר דאע"ג דיש לנו כלל דאין גזרה שוה למחצה, מ"מ מחמת סברא בעלמא,

ומוכרחים לקבל את התורה אין זה כקטן שנולד, ותדע לך דאל"כ ק' מ"ט לא הותרו בעריות, וע"כ צ"ל דבכה"ג ליכא לדין דהוי כקטן שנולד וכו', עכ"ד המהר"ל יעו"ש.

וא"כ מבואר איפכא ממש ממש"כ המש"ח דגם בדור דמת"ת הו"ל להאי דינא ומהתם גופא נלמד זה. ויל"ע למש"ח מהו שכ' ד"בכו על עסקי משפחותיו שנאסרו להם לשכב אצלם הא לא נאסרו כלל לחזור "לנשותיהם" מדהיו "כקטן שנולד". וצ"ל שבכו על העתיד להיוולד מכאן ואילך והיינו שאם יוולד להם ממת"ת ואילך בת דלאחר כחמש עשרה שנה לא יוכלו לישא אותה כדין ב"נ דלחד מ"ד בסנהדרין (נח:): מותר לב"נ לישא לאחותו ע"ש, וכדקי"ל ברמב"ם בפ"ט דמלכים ה"ה דרק על אחותו מאמו מוזהר אך מותר באחותו מאביו יעו"ש ובנו"כ, אולם "העריות" שהיו ביניהם בשעת מת"ת ע"כ שהיו מותרות להם לפי"ד המש"ח, מדנחשבו כולם "כקטן שנולד", ודו"ק.

★★

ובעצם החקירה מהו מקור האי דינא דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, יעו"ש ב"בעל הטורים" בפ' כי תצא עה"פ לא תטה משפט גר יתום וגו' (כד', יז') שכ' וז"ל, גר יתום, ולא אמר "גר ויתום", לומר לך גר שנתגייר כקטן שנולד דמי, עכ"ל יעו"ש. אולם נר' דהוי רק רמז דהאי דינא ולא מקור של חז"ל לזה, ומשא"כ מש"כ המש"ח נר' כוונתו דמדכ' שובו לכם וגו' דהוי מקור להאי דינא ולא רק רמז. ויעו"ש עוד בספר "גליוני הש"ס" להגרי"ע ז"ל בפ"ק דקידושין (יז:): דס"ל דהוי סברא, דכ' בזה"ל, ואם החזיר אין וכו', דטעמא דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי לפי שאין שייכות לכותיות "בקדושה הישראלית" וכדכ' ואבדיל אתכם מן העמים, ועל כן כיון שנעשה ישראל ההכרח שפסק כל מציאות הכותיות שלו, דא"א שיהיה כותית בישראליות וכו', עכ"ל יעו"ש. וא"כ מבואר דהוי סברא ואי"צ מקור לזה, ודו"ק. וה"נ ס"ל כוותיה להגר"א וסרמן ז"ל הי"ד ב"קובץ שיעורים" עמ"ס קידושין פ"ק (אות קכז) שכ' דביבמות (כב.). כ' דגר כשר להעיד עדות על "קרוביו" מדהוי "כקטן שנולד" ולא מייתי הגמ' "ראיה" לזה כלל מדהוי פשיטא מסברא דהוי כקטן שנולד וכו', עכ"ד יעו"ש.

(נופת צופים)

★★

אמנם הבית שמואל (אבהע"ז סי' א' סק"א) הביא מספר חסידים דאינו מקיים פו"ר בבן ממזר, דקי"ל (לקמן עח:) בממזר אינו חיי. וכתב הבית שמואל דאפשר דלא דיבר הספר חסידים רק ידוע שהוא ממזר, אבל בממזר ידוע קי"ל (שם) בממזר חיי ואז מקיים בו פו"ר. נולפ"ז אין סתירה מהירושלמי על הספר חסידים. מיהו הברכי יוסף אה"ע (ס"א אות י"ב) כתב דמדברי הספר חסידים מבואר דבכל ענין אינו מקיים פו"ר בממזר.

הרדב"ז (ח"ז סי' ב') ר"ל דהבבלי דלא קאמר לאיתויי שמקיים פו"ר בבן ממזר חולק על הירושלמי נור"ל דזה גם כוונת הריטב"א, וכתב דהטעם שאינו מקיים פו"ר בממזר הוא משום דהוי מצוה הבאה בעבירה.

המנחת חינוך (מצוה א') דחה טעם זה דהקיום המצוה הוא בשעת הלידה ואז אין כאן עבירה, ואילו הבעילה שהיתה בעבירה אינה אלא הכשר מצוה. אלא דהמנח"ח כתב דמסברא בודאי אין לקיים פו"ר בבן שמרבה פסולים בישראל ואם ישא שפחה הרי אין הבנים מתייחסים אחריו כלל.

★★

בגמ': ואחיו הוא לכל דבר למאי הלכתא ליורשו.

בשו"ת בנין ציון (ח"ב סי' ע"ב) תמה דאיך ממזר יורש את אביו ואת אחיו ואיך יכול להוציא ממונא מספק מאחיו דלמא ההוא לאו אביו ואמו זינתה מאיש אחר, ואין לומר דאזלינן בתר רוב בעילות אחר הבעל וכדאמרינן בפ"ק דחולין לענין מכה אביו ואמו דמ"מ תיקשי לשמואל דאית ליה דאין הולכין בממון אחר הרוב. ובשלמא באדם כשר לא קשה דיש כאן חזקת כשרות שאמו לא זינתה אבל ממזר שנולד מחייבי כריתות אין לאמו חזקת כשרות.

ובתב דמתוך זה נראה לומר דלא קאמר שמואל אין הולכין בממון אחר הרוב רק במקום שאנו דנין על דבר שבממון לחוד, אבל היכי שעיקר הספק נוגע גם לאיסור גם שמואל מודה דאזלינן בממון אחר הרוב, וה"נ דנין ליה כבנו גם לענין הכאתו וקללתו וע"כ לענין ירושה שפיר אזלינן בתר רוב.

וביפוד זה כבר קדמוהו ההפלאה בסופ"ק דכתובות עי"ש.

★★

דכיון דלענין יבום נפטר מזקק נמי זקיק מפקא מהאי כללא, ואח שהוא ממזר הרי הוא זוקק, ואילו בבבא קמא (צ"א ע"א) ילפינן דאין מענין דינו של שור הנסקל מדכתיב השור יסקל וגם בעליו יומת, כמיתת הבעלים כך מיתת השור, דאין היקש למחצה, ואף דמצד הסברא לא שייך עינוי הדין בשור, הרי דאמרינן הך כללא דאין היקש וגז"ש למחצה אף נגד הסברא. ועי"ש שהביא מהרבה מקומות דמוכח כמו בסוגיא דידן הנ"ל דלכאו' אין גז"ש למחצה נגד הסברא.

לכאו' יש ליישב קושייתו מהך דב"ק הנ"ל, דדוקא הכא דיש סברא מצד גוף דין והלכות יבום שכמו שממזר פוטר ה"נ יזקוק, סברא כזו המנגדת להגזרה שוה דוחה ומפקא הך כלל דאין גז"ש למחצה, משא"כ לגבי עינוי הדין. אמנם אין סברא דיהי' שייך עינוי הדין בשור, אבל מ"מ אין סברא המנגדת לזה, ולכן שפיר י"ל דאין גז"ש למחצה, וכמו שאין מענין דינו של הבעלים כך אין מענין דינו של השור.

★★

בשו"ת חתם סופר (קובץ תשובות סי' פ') הביא דברי הב"ח (אה"ע סי' קנ"ז) שהקשה לדעת הגאונים דמומר אינו זוקק, דאינו בכלל אחוה, מ"ש מממזר דלא הוי בכלל אחוה אחוה דבני יעקב, ומ"מ זוקק דמדהוא פוטר הרי הוא זוקק, וא"כ ה"נ נימא דמומר דמדהוא פוטר, דאין לו עיין עליו, ה"נ הרי הוא זוקק.

ותירץ החתם סופר דהא דילפינן שממזר זוקק, היינו מהקושיא דכל שהוא פוטר הרי הוא זוקק, ואיפכא לא אמרינן דדרך למידרש קרא, דסיפא מפרש לרישא, כמש"כ תוס' פסחים (מ"ג ע"ב ד"ה ס"ד), ולכן אף דמצד גז"ש דאחוה אחוה הו"ל למימר דאינו זוקק, הקישא עדיפא מגז"ש כמוש"כ בגיטין (מ"א ע"ב ד"ה דכ"ע), וכ"ז לגבי ממזר דהרי הוא בכלל אח, אלא שבאנו למעטו מטעם גז"ש דאחוה אחוה דבני יעקב, אבל מומר דלית' בכלל אחוה לגמרי, א"כ אי אפשר למדרש היקש נגד קרא מפורש, ולכן אע"ג שפוטר אינו זוקק. ע"כ.

דף כ"ב ע"ב

בגמ': ואחיו הוא לכל דבר למאי הלכתא.

הראשונים כאן הביאו מהירושלמי דהא דתנן בסיפא ובנו לכל דבר לאיתויי שמקיים פרו ורבו בבן ממזר.

בגמ': מי שיש לו בן מ"מ פוטר.

בשן"ת ציץ אליעזר (ח"א סי' כ"ג) נשאל בדבר אלמנת הקדוש ר' אלטר אונגר הי"ד, שנרצח ע"י רוצחים שפרצו לביתו בצפת בזמן הפרעות ורצחו אותו ושלשת ילדיו ולא נשאר אחריו שום בנים, ובת אחת מילדיו אלה נפצעה בחזה בצד ימין ע"י כדור שנקב את הריאה עד הסמפונות, וחיתה אחריו קרוב למעל"ע, ונשאלת השאלה אם האלמנה העלובה זקוקה לחליצה מאחי המת כיון שהילדה נטרפה תיכף או לא.

ומביא שם מחלוקת, הגינת וורדים (סי' כ"ב ס"ד) סובר דמת שהניח בן טריפה לא מקרי זרע וזוקק את אשתו ליבום, והחקרי לב (סי' נ"ז) חולק וס"ל דבן טריפה פוטר מיבום, ומביא בשם הגרצ"פ פראנק ז"ל שמצא בתוס' רי"ד (בשבת קל"ו) שטריפה פוטר מזיקת יבום, וכנראה שהגינת וורדים לא ראה את התוס' רי"ד שלא הי' נצפה עדיין בימיו.

ובציץ אליעזר הביא משו"ת חת"ס (ח"ו סי' סד) שסובר דגם בטריפה שייך המ"ע של ביום השמיני ימול כמו בכשר גמור, ודוקא גבי פדיון אמרי' בב"ק (י"א:) אך למעוטי נטרף בתוך ל', אבל היכי דליכא מעוטא הרי הוא ככל אדם, וא"כ גבי יבום דליכא מיעוטא מקרא בשום מקום, א"כ הרי הוא ככל אדם ופוטר מיבום, ואדרבא גבי יבום אמרי' דמי שיש לו בן מ"מ פוטר מן היבום ודייקי' זה מקרא דבין אין לו עיין עליו, וא"כ ה"ה י"ל דמי שיש לו בן חי מ"מ, אף טריפה פוטר משום דכתיב ובן אין לו דמשמע אין לו כלל, ובפרט לר"ת שהובא בתוס' זבחים (קט"ז.) שסובר לחלק בין טריפות דאדם לטריפות דבהמה, משום דאדם אית לי' מזלא ואדם טריפה יכול לחיות הרבה שנים מאד עכת"ד.

★★

בגמ': מ"ט דאמר קרא "ובן אין לו" עיין עליו.

בתוס' (ד"ה ובן אין לו וכו') כתבו: [והא דאיצטריך זרע אין לה עיין עלה היינו משום] דסתם זרע לא הוי אלא זרע כשר כדאמר בריש קדושין (דף ד.) אין לי אלא זרע כשר זרע פסול מנין, ולענין בני בנים הוי איפכא, דזרע משמע אפי' בני בנים כדמשמע נמי התם דקאמר זרע זרעה לא צריך קרא דבני בנים הרי הם כבנים, ובן לא משמע אלא בן לבדו

כדאמר ביש נוחלין (ב"ב דף קטו. ושם) אין לי אלא בן ובן הבן ובת הבן בן בת הבן מנין ע"כ.

מבואר בתוס' כאן יסוד חשוב, דכאשר נכתב בתורה "זרע" הכוונה גם בני בנים, וכאשר כתוב "בן" משמע בן לבד וצריך קרא ללמד על בני בנים. וכן כתבו עוד התוס' בב"ב (קטו ע"א ד"ה בן הבן וכו') ע"ש. וכדברי התוס' הנ"ל כתב גם ברשב"א קידושין (ד ע"א) לחלק בין הלשון זרע לבין הלשון בן ע"ש. אך הגאון המהרש"ם בספר עין הרועים (ערך בנים ובני בנים אות ב) מביא דבירושלמי (פ"א דקידושין ה"ב) מבואר דלא כחילוק התוס' והרשב"א ע"ש, וגם בערוך לנר ביבמות כאן מוכיח דרש"י לא ס"ל חילוק זה ע"ש.

והעיר כ"ק מרן אדמו"ר מגור שליט"א במה שנאמר (שמות כ, י): לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך ועבדך וגו', האם גם כלפי זה נאמר הכלל של בני בנים הרי הם כבנים, ואבי האב מוזהר על שביתת בן בנו.

ולכאורה הרי זה תלוי במחלוקת ראשונים זו, אם היכא דכתיב 'בן' הכוונה גם לבן בנו.

ובאמת, במקומות אחרים מצינו שפירטה תורה בנך ובן בנך, כמו במצות סיפור יציאת מצרים (שמות י, ב) "ולמען תספר באזני בנך ובן בנך וגו'", וכן בזכירת מעמד הר סיני (דברים ד, ט) "והודעתם לבניך ולבני בניך", ובגמ' (קידושין ל ע"א) נחלקו תנאים אם יש ללמוד מפ' זה לגבי חיוב אבי האב ללמד את בן בנו תורה ע"ש, [ועיין רמב"ם (ה' תלמוד תורה פ"א ה"ב), ובטור ושו"ע (יו"ד סי' רמה) ובנו"כ שם מה שכתבו בגדר החיוב בזה], ולכאורה ממה שבשאר מקומות פירשה תורה 'בנך ובן בנך' משמע שכאן שנאמרה המצוה על 'בנך' לבד אין בן בנו בכלל.

וב"ק מרן אדמו"ר מצאנו שליט"א העיר בדרך אפשר דאולי יש לומר שכיון שהשבת היא זכר ליציאת מצרים, [ואמרו בגמ' (פסחים קיז ע"ב) "וצריך שיוזכר יציאת מצרים בקידוש היום כתיב הכא למען תזכר את יום וכתוב התם זכור את יום השבת"], על כן כמו שבסיפור יציאת מצרים מפורש "ולמען תספר באזני בנך ובן בנך", כך גם בשבת נכלל בן בנו בכלל מה שנאמר "אתה ובנך".

והשיבו כ"ק מרן אדמו"ר מגור שליט"א כי צריך מקור ללמוד מסיפור יציאת מצרים לענין מצות שביתת השבת.

שלא עבר אלא פעם אחד, וזה דלא כמו שכתב בש"ך יו"ד (ריש סי' רנא) עיי"ש.

★★

בגמ': קרי כאן כו' עושה מעשה עמך כו' בשעשה תשובה.

מבואר כאן דעל אביו רשע אינו חייב על מכתו וקללתו, כיון דאינו עושה מעשה עמך. והקשו הראשונים מהא דאיתא בסנהדרין (פ"ה ע"ב) אין הבן נעשה שליח בית דין להכות אביו ולקללו, והא אינו עושה מעשה עמך. ותירצו בתוס' (ד"ה כשעשה) דאיירי בשעשה תשובה. אבל ברי"ף ורא"ש (סי' ג') תירצו דאע"ג דאין חייבין על הכאתו אבל איסורא מיהא איכא. ומבואר מזה דלדעת התוספת באביו רשע ליכא איסורא להכותו ולקללו, משא"כ להרי"ף והרא"ש אסור לקללו ולהכותו.

ברמב"ם (הל' ממרים פ"ו הי"א) כתב יותר מזה, דבאביו רשע פטור על מכתו וקללתו, ומ"מ מכבדו ומתיירא ממנו. והובא להלכה בשו"ע יו"ד (סי' ר"מ סעיף י"ח). וכתב הב"ח (יו"ד סי' ר"מ סי"ג) דמקור הרמב"ם מהא דאיתא במדרש (ב"ב ל"ט ז', והובא ברש"י סו"פ נח) למה הקדים מיתתו של תרח ליציאתו של אברהם, שלא יהא הדבר מפורסם לכל ויאמרו לא קיים אברהם את כיבוד אביו, שהניחו זקן והלך לו. וקשה הלא תרח הי' רשע שעבד ע"ז, אלא בע"כ דגם באביו רשע חייב בכבודו.

★★

בטור (סי' ר"מ) הקשה על הרמב"ם מהא דאיתא בב"ק (צ"ג ע"ב) הניח להם אביהם פרה גזולה חייבין להחזיר מפני כבוד אביהם, ופריך והא לאו עושה מעשה עמך הוא, ומשני כשעשה תשובה, ומוכח דכשאינו עושה מעשה עמך אינם חייבים בכבודו, ועיי"ש בבית יוסף מה שתירץ.

בברכי יוסף (סי' ר"מ סי"ח) הביא מר"ר יהונתן אייבשיץ ז"ל שיישב שיטת הרמב"ם, דהטעם דס"ל דחייב בכבודו אף כשאינו מעשה עמך, הוא דכמו דקיי"ל (קידושין מ"ט ע"ב) דהמקדש אשה ע"מ שהוא צדיק אע"פ שהוא רשע חיישינן שמא הרהר תשובה בלבו, ה"נ מספק חייב בכבוד אביו רשע שמא הרהר תשובה בלבו. אבל התם בהניח להם פרה

והחילוק פשוט; כי אף אם השבת היא 'זכר' ליציאת מצרים, אבל אינה לה קשר אל מצות 'סיפור' יציאת מצרים שהיא מצוה מיוחדת, כנודע שכמה חילוקים נאמרו בינה לבין מצות זכירת יציאת מצרים. [אך ע' רמב"ם ה' חמץ ומצה פ"ז ה"א]. ואם כן, אף שבסיפור יציאת מצוה גם על בן בנו, אבל אין ללמוד מזה לשבת שהיא רק זכר ליציאת מצרים.

אבל גם אם סיפור וזכירה ענין אחד המה, עכ"ז הרי עדיין לא מצינו שבכלל מצות זכירת יציאת מצרים יהי' מוטל על האב חיוב להזכיר זאת לבנו ולבן בנו בכל יום, ואם כן בודאי אי אפשר ללמוד מזה לגבי גדר החיובים במצות שבת שהיא רק זכר ליציאת מצרים.

וגם מסברא, אף שכללות השבת היא זכר ליציאת מצרים, אבל לא פרטי שביתת המלאכה בשבת, וכמובן.

ואם כן, קשה לחדש שיהי' בן בנו בכלל 'בנך' לגבי שבת מכיון שהוא נכלל במצות סיפור יציאת מצרים.

ומענין לענין, בעצם מה שנאמר במצות שבת 'אתה ובנך', הגיד כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א מגור שזהו שאומרים בש"ק בזמר 'יום שבתון': זהירים לשמרו אבות ובנים. והביאור בזה, כי בשבת יש מצוה מיוחדת לאבות ובנים, שמלבד מצות חינוך שיש בכל מצות שבתורה, יש בש"ק מצוה מיוחדת ששביתת בניו עליו, וזהו 'זהירים לשמרו אבות ובנים'.

★★

בגמ': וחייב על מכתו אמאי קרי כאן ונשיא בעמך לא תאור בעושה מעשה עמך וכו'.

כתב בקובץ שיעורים (ב"ק אות קד) להגאון ר' אלחנן וסרמן זצ"ל הי"ד, דלכאורה מאי קושית הגמרא, והלא י"ל דלא בא על הערוה רק פעם אחד באקראי ועל כן אינו נחשב אינו עושה מעשה עמך.

אלא מכאן מוכח דגם בכהאי גונא מיקרי אינו עושה מעשה עמך, והטעם, כיון דבידו לחזור בתשובה ואינו חוזר שוב לא הוי אקראי.

ובן כתב בספר יראים במצות הלואת אביון (סי' קנו), והביא ראיה מהא דכ' ונקלה אחיך ודרשינן (מכות כג ע"א) כיון שנקלה הרי הוא כאחיך, הרי דקודם שנקלה אינו כאחיך אף

החטא למפרע זה לא נאמר רק בישראל ולא בבן נח, אבל מ"מ מכאן ולהבא מיהא מהניא תשובה גם לבן נח. (ועיין שו"ת מהרי"ט חלק שני או"ח סימן ח' ד"ה "ובתוס' כתבו שם בחגיגה")

דף כ"ג ע"א

בגמ': כי תהיין לאיש שתי נשים האחת אהובה כו' אהובה בנישואיה ואמר רחמנא כי תהיין.

ומזה מוכיח רב פפא דקידושין תופסין בחייבי לאוין.

בפנים יפות (פ' כי תצא) מדייק מזה, דמדקאמר רחמנא הך דינא דקידושין תופסין בחייבי לאוין בפרשת בכור, לומר דדוקא אם נשא חייבי לאוין דקידושין תפסי בה - לא יוכל לבכר את בן האהובה על פני בן השנואה, אבל אם נשא חייבי כריתות, שאין קידושין תופסין בה, אין לבנו הנולד ממנו דין בכור. וכן הביא משלטי גבורים דבכור ממזר, והיינו בנוולד מחייבי כריתות שאין קידושין תופסין בה, אינו נוטל פי שנים.

אכן הרמב"ם (הל' נחלות פ"ב הי"ג) כתב מפורש דגם בכור שהוא ממזר נוטל פי שנים.

וכתב בפנים יפות דלא פליגי, די"ל דהרמב"ם איירי בנשא אשה ממזרת, דהולד הולך אחר הפגום, וממילא הבן הוא ממזר, אבל כיון דקידושין תופסין בה, וקרינן ב' כי תהיין, יש לו להבן דין בכור. אבל היכי דנשא אשה שאין קידושין תופסין בה, ולא קרינן ב' כי תהיין, י"ל דמודה הרמב"ם דאינו נוטל פי שנים.

★★

בגמ': אלא שנואה בנישואיה.

לפי הגמרא שלנו פוסק הרמב"ם (בפרק ב' מהלכות נחלות הלכה יג): היה הבכור ממזר נוטל פי שנים שנאמר כי את הבכור בן השנואה יכיר, זו ששנואה בנישואיה, ואין צריך לומר אם היה בן גרושה או בן חלוצה.

ושלטי הגיבורים כותב, שהבכור מחייבי לאוין מקבל בכורה, אבל לא בכור מחייבי כריתות. ובספר המקנה כותב שהרמב"ם מדבר כשאביו בא על ממזרת, אבל אם אביו בא

גזולה, ע"כ לא הרהר תשובה בלבו, דא"כ מאי בעי גבי' דהי"ל להחזירו להנגזל. ועיי"ש בברכי יוסף שדוחה ישוב זו, דמלשון הרמב"ם משמע דמעיקר הדין חייב בכבודו ולא מחמת ספק ע"ש.

★★

בישו"ת חתם סופר (אה"ע ח"ב סו"ס פ"ט) הביא מש"כ הב"ש אה"ע סי' מ"ב סק"ב דאע"ג דהמקדש ע"מ שהוא צדיק והוא רשע חוששין לקידושיו, שמא הרהר תשובה בלבו, מ"מ המקדש בפני עדים רשעים אין הקידושין קידושין ולא חיישינן שמא הרהרו תשובה בלבם.

וביאר החתם סופר דבסתמא לא חיישינן שמא הרהר תשובה בלבו להוציא אשה זו מחזקת פנוי, ודוקא באומר ע"מ שאני צדיק, שהוא מכניס את עצמו לזה, בזה יש מקום להתעורר לחוש שמא הרהר תשובה בלבו. ולפי דבריו ל"ל כסברת הר"י בדעת הרמב"ם דבעלמא חוששין באב שמא הרהר תשובה בלבו, דהתם לא הכניס א"ע לזה, אולם י"ל דדוקא התם בקידוש בפני עדים רשעים, שי"ל חזקת פנוי לא חיישינן שמא הרהרו תשובה בלבם.

★★

בגמ': עושה מעשה עמך.

הקובץ הערות מבאר דברי הגמ' כאן: השתא מיהו עושה מעשה עמך הוא, אע"ג דהוא מעוות לא יכול לתקון. וביאר הדברים, דלכד דתשובה עוקרת החטא מכאן ולהבא עוד יש חידוש בתשובה שהחטא נעקר למפרע. וזהו תירוץ הגמ' דבהולד ממזר אין החטא נעקר למפרע, ומ"מ מכאן ולהבא מיהא נעקר.

ויש לחקור בגזלן דפסול לעדות עד דמהדר ממונא למריה, אם עשה תשובה ולא השיב את הגזילה מחמת איזה אונס, אפשר דנעשה כשר לעדות. דנהי דבכה"ג אין החטא נעקר למפרע דאונס כמאן דעבד לא אמרינן, מ"מ השתא מיהא עושה מעשה עמך הוא.

וכתב הגה"צ ר' נפתלי זילברברג זצ"ל מוארשא בהא דנתקבלה תשובת אנשי נינוה, אף דמבואר דבבני נח לא מהני תשובה, והיינו כנ"ל. דהחידוש שיש בתשובה דעוקרת

על ערוה שחייב עליה כריתות, אז בנו הבכור לא מקבל הבכורה.

אבל הסמ"ע בחו"מ (סימן רע"ז ס"ק י"ז) כותב, שכל בכור אפילו ממזר מקבל פי שנים ואפילו בכור מערוה.

וכבר תמה עליו הישרש יעקב כאן, דבמכילתין מבואר דילפינן מכי תהינה דעסקינן במי שיש לה תפיסת קדושין דוקא. ועיין בישרש יעקב ד"ה אמר רבא שמישב את דברי הסמ"ע דאולי למסקנא הך דשנואה בנשואיה מיירי אפילו בחייבי כריתות שאין בהם תפיסת קדושין.

★★

בגמ': אמר קרא בת אשת אביך מי שיש לו אישות לאביך בה פרט לאחותו משפחה ועובדת כוכבים וכו' מסתברא חייבי כריתות הו"ל לרבות שכן תפסי בהן קידושין וכו'.

כתב המנחת חינוך (מצוה קצב אות ב) דמדברי הגמרא כאן משמע דכמו דאחותו משפחה אינה נקראת אחות, הוא הדין אחותו מחצי עבד וחציו בן חורין אינה מקראת אחותו, אף דלכאורה מצד החירות שבו היא חצי אחותו, מ"מ אינה נחשבת אחותו, כי כיון שאין קידושין אין הכנים מתייחסין אחריו וע"כ אין הבת מתייחסת אחריו כלל, ואין נחשבת אחותו של בנו של החציו עבד וחציו בן חורין, עיי"ש.

★★

בגמ': אמר רבינא ש"מ בן בתך הבא מן העובד כוכבים קרוי "בנך" מדכ' כי יסיר את בנך מאחרי, בנך מישראלית קרוי "בנך" וכו', לימא קסבר רבינא עכו"ם הבא על בת ישראל הולד כשר, נהי דממזר לא הוי כשר נמי לא הוי.

ויינוי בתוס' שכ' דכ"ה גירסת רוב הספרים דלימא קסבר הולד "כשר", אבל בקידושין (סח:) הגירסא הולד ממזר, וכן נר' לר"י עיקר דכיון דבתר "ישראלית" שדינן ליה הוי טפי ממזר ממאי דהוה שדינן בתר עכו"ם, דאין ממזרות לעכו"ם וכו', עכ"ד יעו"ש. ומבואר א"כ דס"ל דליכא "ממזרות" בב"נ. וכ"כ תוס' בפ"ז לקמן (סח:) בד"ה עכו"ם וכו' דליכא "ממזרות" בעכו"ם, יעו"ש בסופו. וכ"כ תוס' ברפ"ח דבכורות (מז.) בד"ה ולא תימא וכו' דלמ"ד עכו"ם הבא על בת ישראל

הולד כשר ס"ל דשדינן בתר דעכו"ם דלא שייך ביה "ממזרות" וכו' ע"ש, ובשיטמ"ק (אות כג'). וכ"כ תוס' בפ"ק דתענית (ד.) ד"ה יכול וכו' לגבי אליעזר עבד אברהם והנערה רבקה יעו"ש.

אולם יעו"י ברש"י בפ' נח עה"פ אנכי ממטיר על הארץ ארבעים יום וגו' (ז', ד') גבי דור המבול שכ' בזה"ל, ארבעים יום, כנגד יצירת הולד שקלקלו להטריה ליוצרים לצור צורת ממזרים, עכ"ל ע"ש. ויל"ע הא ליכא מציאות של ממזר בב"נ. ובאמת בב"ר (פרשה לב' אות ה') לא כ' צורת "ממזרים", דיעו"ש שכ' דאמר רשב"י הן עברו על התורה שניתנה לארבעים יום וכו', אמר ר"י בן זכאי הם קלקלו את הצורה שניתנה לארבעים יום לפיכך ארבעים יום וכו', ע"כ יעו"ש. אולם לא הוזכר כלל לממזרות, וה"ט מדס"ל כתוס' דליתנייהו בב"נ כ"א בישראל שקבלו התורה, וצ"ע ברש"י.

ובן יעו"י ברש"י בפ' וישלח עה"פ בת ענה בת צבעון (לר', ב') שכ' דמלמד שבא צבעון על כלתו אשת ענה ויצאה אהליבמה מבין שניהם והודיעך הכתוב שכולם בני ממזרות היו, ע"ש. וצ"ע כנ"ל. ויעו"ש בב"ר (פרשה פב' אות טו') שכ' שבא צבעון על "אמו" והולידה ענה וכו', ודלא כדפירש"י שבא על "כלתו" אך ערש"י לקמן (לר', כד') שכ' שבא על אמו וכו' ע"ש. אולם לא כ' בב"ר שעיי"ז נעשו "ממזרים", ויל"ע ברש"י. וכן יעו"ש ברש"י לקמן (פ"ה) עה"פ ואהליבמה ילדה את יעוש ואת יעלם ואת קורח וגו' שכ' דקורח זה ממזר היה ובן אליפז היה שבא על אשת אביו וכו', וכן יעו"ש בב"ר (אות יב') שכ' ואהליבמה ילדה וגו', הה"ד איך נתפשו עשו וכו' כ"כ למה בשביל לגלות את הממזרים שביניהם, וכמה ממזרים העמיד עשו, רב אמר שלשה, ר' לוי אמר ארבעה וכו' קורח דהכא ממזר היה, ע"כ יעו"ש. וא"כ יל"ע לתוס' דס"ל דליתנייהו בב"נ דמהו א"כ שכ' לשון זה בב"ר שם גבי עכו"ם. ובאמת לכאוי ע"כ צ"ל כתוס' דליתנייהו בב"נ ובפרט לפני "מתן תורה" שבו נתחדש פסול ופגם זה, וא"כ יל"ע.

ובן יעו"י בפ"ק דקידושין (יג.) דא"ר יהודה אמר שמואל כל שאינו יודע בטוב גיטין וקידושין לא יהיה לו עסק עמהן, א"ר אסי אר"י וקשין לעולם "יותר" מדור המבול שנא' אלה וכתש וגו', ויעו"ש ביעב"ץ שכ' בזה"ל, אע"ג שהשחיתו דרכם ביחוד בזימה והיו עושקין גם אשת איש כמש"כ עה"פ ויקחו להם נשים וב"נ מוזהר על א"א ועריות, מ"מ לא שייך בהם

היינו רק לחומרא, שאם קידש בת ישראל חוששין לקידושיו לחומרא, אבל לקולא לא.

והביא ראי' לזה מדאמרינן בריש ראש השנה דלמלכי ישראל מנינן מניסן ולמלכי אומות העולם מנינן מתשרי, וכורש לפי שמלך כשר הי' מנו לי' מניסן כמלכי ישראל, ואעפ"כ לאחר שהחמיץ מנו אותו כמלכי עכו"ם מתשרי.

ובתבו שם התוס' דכורש היינו דריוש בנו של אסתר ואחשוורוש, וקשה כיון שאמו היתה ישראל א"כ לפי מה דקיי"ל נכרי ועבד הבא על בני ישראל ה"ז ישראל, א"כ הי' לו לדריוש דין ישראל, ולמה לא מנו לו מלכתחילה בניסן כמלכי ישראל, אלמא מכאן מוכח שאין דינו ישראל רק לחומרא, לענין שחוששין לקידושיו וכדו', אבל לקולא אין דינו כישראל.

ועיין בשו"ת אבני נזר יו"ד (סי' קכ"ו אות ד') דמומר לכמה דברים דינו כישראל ולכמה דברים דינו כגוי עיין שם.

★★

בגמ': ההוא בשבעה אומות כתיב.

ובתוס' (ד"ה ההוא וכו') הקשו איך כרת שלמה המלך ברית עם חירם מלך צור, והרי כתיב כאן: לא תכרות להם ברית. ותירצו דהאיסור הוא רק לכרות ברית לשם ע"ז, ועוד תירצו דחירם מלך צור היה גר תושב, ועוד תירצו דהאיסור הוא רק בז' אומות ע"ש בדבריהם. וראה עוד בדבריהם בתוס' ע"ז (כ.) ע"ש. והנה בפנים יפות (פר' ואתחנן) עמד על מה שכתב א"א ע"ה ברית עם אבימלך וכתב שצ"ל שאבימלך היה גר תושב ולכן הוי שרי לכרות עמו ברית ע"ש. וכעיי"ז תירץ בדברי שאול (פר' וירא) ע"ש שעמד בזה. וכן י"ל גם עפ"י התירוץ הג' בתוס' דרק מז' עממין אסור וא"ש.

וראה זה חדש בתוס' הרא"ש על קדושין (ס"ח: ד"ה הניחא וכו') שהאריך בקושית התוס' הנ"ל מכריתת ברית דשלמה וחירם, ובסו"ד כתב וז"ל: אבל כריתת ברית של שלום כגון ברית שעשה אברהם לאבימלך אם תשקור לי ולניני ולנכדי מותר, וכן היה כריתת ברית של חירם מלך צור עם שלמה עכ"ד וא"ש. וראה גם בפענח רזא פר' משפטים עה"פ (כ"ג, ל"ב) שהקשה כקושית התוס' הנ"ל לגבי שלמה וחירם, ובהג"ה שם מרבי יצחק חתן המהר"ל ז"ל עמד בענין זה

ממזרות דאין אישות לעכו"ם משא"כ בישראל שמרבים ממזרים בישראל שהוא מעוות לא יוכל לתקן [כבפ"ק דחגיגה (ט.) במשנה ע"ש], וה"ט דקשין אלו, עכ"ל יעו"ש. והיינו דהוקשה לו ליעב"ץ מ"ט קשין יותר מדור המבול, וע"ז תי' דהתם אע"פ שעסקו בזנות מ"מ לא בראו "ממזרים" ומשא"כ בישראל, ודו"ק. והוא כש"נ בב"ר שם ובתוס' הנ"ל דליתנייהו דב"נ. אולם יל"ע ברש"י כלעיל וכן בב"ר גבי "קורח" שהוזכר "ממזרות" לפני מת"ת, ודו"ק.

(נופת צופים)

★★

בגמ': נכרי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר.

והכי קיי"ל כדאיתא בשו"ע אהע"ז סי' ד' (סעיף י"ט).

והנה מדברי הראשונים משמע דכשר היינו שהוא ישראל כשר ולא בעי גירות. אמנם ברש"י קידושין ס"ח ע"ב (ד"ה לימא) כתב דהוא ישראל כשר על ידי שנתגייר, והיינו שהוא גוי, אלא שאחר שיתגייר יהי' דינו כישראל כשר.

ובמהרש"א הקשה דרש"י סותר א"ע דברף ע"ו ע"א (ד"ה ופרכינן) מוכח דס"ל כשאר הראשונים שהוא ישראל כשר ולא בעי גירות.

וכתב הגאון בעל חו"ד בתשובתו שהובאה בשו"ת חמדת שלמה (סי' ב') לחלק בין נכרי לעבד, דביבמות (דף ס"ב) איתא דנכרי יש לו חייס, משא"כ עבד אין לו חייס, לכן נכרי שבא על בת ישראל כיון שיש לו חייס הולד מתייחס אחריו והרי הוא גוי כשר, משא"כ עבד הבא על בת ישראל אין הולד מתייחס אחריו והוא ישראל כשר.

אבל הגאון בעל חמדת שלמה בתשובה ג' חולק עליו וס"ל דישראל כשר הוא ולא בעי גירות. ועי' בנדון זה בשער המלך (הל' איסורי ביאה פט"ו ה"ג) ובפתחי תשובה (סי' ד' סק"א) כתב, שמשמעות הפוסקים הוא שישראל כשר הוא ולא בעי גירות.

★★

בגמ' נכרי הבא על ישראל ה"ז ישראל.

חידוש דינא כתב בשו"ת הלכות קטנות (ח"ב סי' ר"מ) דהא דאמרינן נכרי ועבד הבא על בני ישראל ה"ז ישראל,

שאברהם אבינו כרת ברית עם אבימלך, וע"ש מש"כ דברים דחוקים, ובפרדס יוסף (פ' וישלח אות נ) בזה.

וראה בשיח שרפי קודש (ח"א אות ט"ו) מהרה"ק רש"ב מפשיסחא זצ"ל על כריתת הברית של אברהם עם אבימלך שהתורה מדגישה ויכרתו שניהם. שאפי' שכתרו ברית נשאר נפרדים זה מזה ע"ש באריכות המשל והסיפור. ולפי"ז אולי א"ש כאן ודו"ק. (אך גם גבי ברית דשלמה המלך עם חירם כתיב שניהם (ראה מלכים א, ה), אך שם כתיב שניהם אחרי תיבת ברית וי"ל). ועי' בספר קול מבשר (ח"א עמ' ל"ב) עוד בזה.

דף כ"ד ע"א

במשנה: מצוה בגדול ל"בם.

ידועה ההלכה בשו"ע (או"ח סי' נ"ה ס"י) בב' נערים, אחד נולד בשנה מעוברת בסוף אדר א', והב' נולד בתחילת אדר ב', ושנת הי"ג אינה מעוברת. הנולד מאוחר - בתחילת אדר ב', יהיה בר מצוה קודם, בתחילת אדר, והנולד קודם, יהיה בר מצוה אח"כ, בסוף אדר.

או"ם יש להסתפק, האם זה שנעשה בר מצוה וגדול קודם, נחשב הגדול, והנולד קודם נחשב הקטן. או שרק לגבי תאריך של בן י"ג למצוות קדם השני לראשון?

נפקא מינא, להלכה בהלכות יבום וחליצה (יבמות כד, א. אה"ע סי' קס"א ס"ד), שדרשו חכמים 'מצוה בגדול ליבם', וכן לחלוץ. מי נקרא הגדול?

כמו כן, מצוה לקטן לכבד את האח הגדול, מיהו הגדול ביניהם?

לגבי דיני הבכור לפדיון הבן, או לענין ירושה, ברור שתלוי במי שנולד הראשון, שהוא הבכור, שהרי בלידה תליא רחמנא. השאלה היא מיהו הגדול, הבכור, או מי שהגיע קודם לגיל המצוות?

דבר זה יכול לקרות, במקום שלא נוהג חרם דרבינו גרשום, ויש לו ב' נשים, אחד ילדה בסוף אדר א' וכו'. או בלידת תאומים, ואחד יצא בסוף אדר א', והב' בתחילת אדר ב', מי נחשב הגדול.

ומצאתי בשו"ת הלכות קטנות לרבי יעקב חגיז, שכתב (ח"ב סי' קע"ד):

גזרת מלך היא בכה"ג ד'רב יעבוד צעיר', ולענין כבוד את אביך וגו' לרבות אחיך הגדול (כתובות ק"ג), הקודם יכבד את המאוחר. וכן לענין ייבום אע"פ שהראשון בכור לכהן, אבל אינו בדין והיה הבכור אשר תלד, כי אין לנו אלא דברי רבותינו (יבמות כ"ד) דבגדול האחים הכתוב מדבר והצעיר הוא הגדול.

וממשיך ואומר כי יתכן שלידת יעקב ועשו היתה כעין זה, ז.א. שעשו הנולד ראשון, היה בסוף אדר ראשון, ויעקב הנולד אחריו, היה בתחילת אדר שני. לכן יעקב נחשב הגדול. (וכותב שאף שבגמ' ר"ה (י"א) נחלקו אם בניסן או בתשרי נולדו אבות, אולי דברו רק על אברהם ויצחק. הערת המגיה, צע"ק דהא יצחק לכ"ע נולד בפסח).

או"ם בשו"ת שבות יעקב (ח"א סי' ט') חלק עליו, שבודאי הגדול הוא מי שנולד קודם. רק לגבי חיוב מצוות שהוא תלוי בגמר הי"ג שנים, לכן הנולד מאוחר השלים י"ג שנה קודם, כמו שאמרו בגמ' (ערכין ל"א) לגבי בתי ערי חומה וטלה בן שנה, שממנו למדו לענין בר מצוה שהוא גם תלוי בשנים. אבל לכל שאר הדברים מי שנולד קודם נחשב הגדול. ולכן לגבי יבום וחליצה שאינו תלוי בשנים, ואף מי שנולד שעה קודם נחשב הגדול, ודאי שהנולד בסוף אדר א' נקרא הגדול. ורק לענין בר מצוה אמרו כן ואין לך בו אלא חידושו.

ומוסיף עוד, שאם תאמר שמי שנעשה קודם בר מצוה ונהיה ראשון גדול, נחשב הגדול. א"כ יתהפך הדבר משנה לשנה. למשל כשתהיה שנה מעוברת, נאמר שהראשון שיום הולדתו קודם יהיה הגדול. ובשנה פשוטה, הנולד מאוחר יהיה הגדול. וזה ברור שכאשר יש ב' אדרים בשנת הי"ג, הנולד באדר א' נהיה בר מצוה באדר א'.

ולכן מכריע שברור ופשוט שהנולד קודם נחשב גדול לכל דבר הן לענין יבום וחליצה, והן לגבי לכבוד את האח הגדול.

גם הגאון בעל ערוך לנר בתשובות בנין ציון (סי' ק"ג - קנ"ב) האריך להוכיח כי הגדול הוא הנולד ראשון. אבל מסיים ולדינא צ"ע.

והי' נלענ"ד לפשוט ספק זה ממה דפריך ביבמות (שם) ואלא למאי הלכתא כתבה רחמנא בכור ופירש רש"י דלכתוב גדול ע"ש, ומאי קושיא, דלמא לכך כתיב בכור ולא גדול להשמיענו שהבכור שנולד יקדים לגדול שנעשה גדול מקודם, אלא ע"כ דפשיטא להגמרא, דגם אי הוי כתיב גדול הוי קרינן כן אלא למי שנולד ראשון ולא למי שנעשה ראשון גדול בשנים, ולכן גם במה דתנן מצוה בגדול לייבם אמרינן כן.

אכן כעת מצאתי בשו"ת הלכות קטנות (ח"ב סי' קע"ד) שעמד ג"כ בספק זה, וכתב היפך מדברי וז"ל: אע"פ שהראשון בכור לכהן אבל אינו בדין והי' הבכור אשר תלד כי אין לנו אלא דברי רבותינו דבגדול האחים הכתוב מדבר והצעיר הוא הגדול עכ"ל, ולענ"ד צ"ע, שמהרא"י שכתבתי מוכח להיפך, דהבכור הוא הגדול, ואפילו לפי סברתו שהצעיר הוא הגדול מכ"מ מה שנראה לו פשוט שהצעיר הוא הגדול לעולם, לפענ"ד אפילו מצד הסברא לא נראה כן, כיון דבכל שנה מעוברת הבכור שנולד ראשון נכנס לשנה שאחריו קודם השני איך יקרא השני שנולד אחריו והצעיר גם בשנים אז לעולם גדול האחים, אבל לפי מה שהוכחתי אפילו באותו החדש שעדיין הבכור לא נעשה גדול בשנים והנולד אחריו כבר נעשה גדול, מכ"מ הבכור הוא הגדול ולדינא צ"ע.

★★

בספר הערות מבני הישיבות (ע' רמג אות א') כותב:

יש לדון במשנה בדף כד, במצוה בגדול לייבם ואם קדם הקטן וזכה. האם חייב לשלם לו עשרה זהובים על גזילת מצוה, או דנימא שהיא זקוקה לכולם ולראשון זה רק דין קדימה ועל דין קדימה בפשטות אין תשלום של עשרה זהובים.

★★

בגמ': אתה אומר לנחלה או אינו אלא לשם וכו'.

ולמסקנת הגמ' יקום ע"ש אחיו אין ר"ל לשם אלא לנחלה ע"ש. וברש"י (בראשית ל"ח, ח) עה"פ: והקם זרע לאחיו וגו': הבן יקרא ע"ש המת ע"כ. ולנכון הקשה הרמב"ן (שם) דהרי למסקנת הגמ' הנ"ל א"צ לקרוא הבן ע"ש המת ומש"כ יקום ר"ל לנחלה ע"ש.

וראה גם ברמב"ן (דברים כה, ו) מש"כ כדבריו שם. וראה גם בפתיחה לשו"ת עטרת ישועה (אות ב) שהביא

ובספר בירור הלכה להגרי"א זילבר (או"ח סי' נ"ה ס"י) תולה את הנ"ל במחלוקת האחרונים מה עושים כשיש ב' אדרים גם בשנת הבר מצוה, אם נאמר שהנולד באדר א' יהיה בר מצוה באדר א', או שכולן צריכים לחכות לאדר ב'. ודעת ההלכות קטנות שיש להמתין לאדר ב', ולכן ס"ל שהנולד באדר ב' נחשב הגדול. אולם כיון שלהלכה רוב הפוסקים נוקטים לדבר ברור שהנולד באדר א' יהיה בר מצוה באדר א', ודאי שמי שנולד קודם הוא הגדול ליבום ולחליצה ולכבוד כנ"ל.

(במועדים זומנים ח"ז סי' ר"נ בהערה כותב מסברא כדעת ההק"ט ולא שם לב לסברת השבו"י ולאחרונים הנ"ל).

★★

במשנה: מצוה בגדול לייבם.

הגאון בעל ערוך לנר זצ"ל בקובץ שומר ציון הנאמן (קובץ מא) כתב וז"ל:

ראיתי לחקור במה דאמרינן יבמות (דף כ"ד) מצוה בגדול לייבם ויליף מוה"י הבכור, איך הדין בבכור שאינו גדול האחים וזה מצינו ע"פ מה שכתב האגור מגמרא דערכין (דף ל"א) ונפסק כן בא"ח (סי' נ"ה) דנער שנולד בכ"ט לאדר ראשון ואחר נולד בא' לחודש שני ונעשו גדולים בשנה פשוטה אז הנולד ראשון הוא קטן עד כ"ט והנולד אחרון נעשה גדול בא' אדר, ולפ"ז בשני אחים תאומים שנולדו בכזה שהבכור יצא סוף אדר ראשון ואחיו יצא תחלת אדר שני ונעשו בני י"ג בשנה פשוטה, אז כל חדש אדר הבכור עדיין קטן ואחיו הנולד אחריו כבר נעשה גדול, ויש להסתפק אי נימא דמצו' על הגדול שנעשה גדול קודם כמו שמשמע מלשון מצו' בגדול לייבם, או נימא כיון דיליף מוה"י הבכור, לכן גזיה"כ הוא דהבכור קודמו וצריך להמתין עד שיגדל גם הבכור וייבם או יחלוץ.

ואפילו את"ל כיון דתנן מצוה בגדול לייבם הכל תלוי בגדול ואין משגיחין בבכור, אכתי יש לספק אי נימא דרק באותו חדש שעדיין הבכור קטן הגדול קודמו, או אי נימא כיון שנעשה הוא גדול קודם נשאר עליו שם הגדול בכל שנותיו שיקדים לייבום וחליצה.

אינו כלום, גם ילפינן דקטן אינו חולץ דכתיב איש ולא קטן, וא"כ מאי מקשה הגמרא דאימא דפשוט לא מייבם, והלא אם נימא דפשוט אינו מייבם הלא ג"כ אינו חולץ דכל שאינו עולה לייבום אינו עולה לחליצה, וא"כ למה לי קרא דקטן אינו חולץ, והלא אם החולץ שהוא הבכור הוא קטן על כרחך דאחיו שמת ג"כ הי' קטן, וא"כ אין קידושו קידושין כלל וא"צ אשתו חליצה.

ומביא דשמע לתרץ דהנה אי' בשו"ע דב' אחים שנולדו ביחד אך אחד נולד בכ"ט לחודש אדר ראשון והשני בראשון לחודש אדר שני, בשנת י"ג שיש רק חודש אדר אחד, אז מי שנולד בכ"ט לחודש נהי' גדול בכ"ט אדר, והשני שנולד אחריו בא' לחודש נהי' גדול כבר בא' לחודש. וא"כ שפיר צריך קרא לכהאי גונא שהבכור נולד בכ"ט לאדר ראשון ואחיו המת באחד לאדר השני, ובשנת י"ג ביום ב' אדר נשא אחיו המת אשה, וקדושו קידושין גמורין כי הוא כבר גדול, ומת בלא בניס, ונפטר לפני אחיו הבכור שהוא עדיין קטן עד שמגיע לכ"ט אדר, וע"כ שפיר צריך קרא שקטן אינו חולץ.

אך כתב דתירוץ זה אינו לפי מאי דקיי"ל דאשה לא תחלוץ עד שיהא לה ג' חדשים, וא"כ האח הבכור שעדיין קטן הרי צריך להמתין ג' חדשים, וא"כ בעת שירצה לחלוץ אחר ג' חדשים כבר יהי' גדול.

אך נוכל לומר דבדיעבד אם עושין חליצה תוך ג' חדשים החליצה כשירה, וע"כ צריך קרא שאם האח הבכור הקטן עשה חליצה בדיעבד תוך ג' חדשים, החליצה פסולה, כי קטן אינו חולץ וחליצתו פסולה אף בדיעבד, עיי"ש.

דף כ"ד ע"ב

במשנה: נטען על הנכרית ונתגיירה לא יבנום.

בשו"ת אגרות משה (אבן העזר חלק א' סימן כ"ז) נשאל בדבר אחד שנשא נכרית ודר עמה בפרהסיא הרבה שנים והוליד בן ממנה ועתה נתגיירה אם יש בה איסור לו שישאנה מדין נטען על הנכרית ונתגיירה לא ישאנה. ומביא שם שרש"י כותב שנטען על הנכרית ונתגיירה לא ישאנה הוא משום לעז, שלא יאמרו אמת היה הקול הראשון, והכא אין שייך הטעם הזה, הואיל שנשא נכרית כבר הרבה שנים ודר עמה נמצא שהעון מפורסם, שהאיסור הוא רק בבא דרך זנות שהוא בצנעה.

מהזוה"ק דאפי' מצוה אין לקרוא הבן ע"ש המת ע"ש היטב וצ"ע ברש"י הנ"ל.

וראה בשו"ת בית יצחק (יו"ד ח"ב סי' קס"ג ס"ק ג) שהקשה דמ"מ מדוע לא נימא דלכתחילה ראוי לקרוא הבן ע"ש המת ע"ש בזה.

★★

בגמ': דבכ"ל התורה כולה אין מקרא יוצא מיד פשוטו הכא אתאי גז"ש אפיקתי' מפשטי' לגמרי.

במנחת חינוך (מ' רל"ב) במצות ל"ת דלפני עור לא תתן מכשול, העיר דלכאורה ליכא איסורא מקרא זה רק להכשיל חבריו בעצה רעה או להכשילו בעבירה, אבל בפשוטו לשים מכשול ואבן נגף לפני חבריו ולהכשיל אותם בו ליכא איסורא, דהרי החינוך שכתב שם דאין לוקין אלפנ"ע לא תתן מכשול, והרי ידוע שיטת החינוך בכמה דוכתי דלאו שיש בו מעשה לוקין עליו אף באופן שעשהו בלי מעשה, ואם כלול בלאו זה גם כשנותן אבן מכשול לפני חבריו, הרי דבר זה יש בו מעשה, וא"כ הו"ל ללקות גם במכשיל חבריו בעצה רעה או בעבירה שאין בו מעשה, אלא מוכרח דפסוק זה יצא לגמרי מפשוטו ואינו כולל הפשט הפשוט להכשיל חבריו בדרך.

או"ם תמה ע"ז מסוגיין דאמרינן בכל התורה כולה אין מקרא יוצא מידי פשוטו אף מהפסוק דוהיה הבכור אשר תלד כו'. ולפי הנ"ל הו"ל דגם קרא דולפני עור לא תתן מכשול יצא מפשטי' לגמרי, ואירי רק לשיאו עצה רעה או מכשילו בעבירה ע"כ.

או"ם עיין ביד רמה בבא בתרא פ' לא יחפור (אות ק"ז) דאיכא איסור דאורייתא להזיק את חבריו והוא מקרא דולפני עור לא תתן מכשול, הרי דס"ל דקרא זו לא יצא מפשוטו, וגם במכשילו באבן ממש עובר על לאו זה. והעיר בזה הגאון ר' אלחנן וסרמן הי"ד בקובץ שיעורים ב"ב (אות עו).

★★

בגמ': השתא דאמרת קרא בגדול' כתיב אימא בכור לייבם פשוט לא לייבם וכו'.

בספר נפלאות חדשות (פיעטרקוב תרנ"ז) הביא שמקשין העולם על דברי הגמרא, דהנה קיי"ל דקדושי קטן

והביא מש"כ התוס' כאן דהגר של הלל הי' בטוח שסופו לעשות לשם שמים, אולם במהרש"א שם תירץ דמ"ש שם גיירי' הלל לאו דוקא שגיירי' מיד, אלא הודיעו קודם שאינו יכול להיות כה"ג. והקשה המהרש"א הא אסור ללמד לגוי תורה, וא"כ איך הודיעו שלא יכול להיות כה"ג, ותירץ דכיון שבא להתגייר שרי ללמדו תורה. וא"כ בנ"ד כיון שאותו נכרי בא להתגייר שרי ללמדו תורה.

אולם ממה שתוס' כאן לא תירצו כהמהרש"א, לכאור' מוכח דלית להו להחידוש של המהרש"א, וכיון דאסור ללמדו תורה אע"פ שבא להתגייר, בע"כ שלא הודיעו שא"י להיות כה"ג, ולכן הוכרחו לתרץ שידע שסופו להתגייר לשם שמים.

שוב כתב דיש לדחות דהטעם שלא תירצו כהמהרש"א, משום דלשון גיירי' משמע שגיירי' מיד, אולם עכ"פ ראיית המהרש"א אזדא לי' לפי תירוצו של תוס', ולכן סיים שאין בכוחו להתיר ללמדו תורה כ"ז שלא נתגייר.

★★

בגמ': כד ניים ושכיב רב אמר לָהּא שמעתתא.

כתב בשו"ת חות יאיר (סי' קנ"ב) דדבר זה הוא שבח גדול ומופלג לרב, שלפי מעלתו ודרגתו של רב, אי אפשר בשום אופן לומר שטעה בטעות כזה לומר כהך שמעתתא, אלא בע"כ שאמרו כד ניים ושכיב.

והוסיף שהתוספת כתבו בפרק ערבי פסחים (פסחים קי"ט ע"ב ד"ה אמר) שיש שני סוגי תנומות א' בתחלת השינה, כשהולך לישון, ב' בסוף השינה כשמתחיל להתעורר, ולכן דייקא אמר כד ניים ושכיב, דהיינו התנומה שלפני השינה, ולא כד שכיב וניים, דאילו היה אומרו בתנומה שאחרי השינה, אז כשהי' מתעורר לגמרי, הי' מרגיש אחר כך בטעותו של מה שאמר בשעת תנומתו, והי' חוזר בו. ודוקא בשביל שאמרו בשעה שהי' ניים לפני שכיבתו, קודם שנפל עליו שינה חזקה, לכן נשאר במה שאמר, ולא חזר בו מטעותו עכתו"ד.

★★

ברש"י ד"ה הנטען. חשוד כלומר שטוענים עליו דברי לעז. **כתב** החתם סופר זצ"ל בתשובה (אהע"ז ח"א סי' מ) דכאן כתב רש"י שהחשד הוא שטוענין עליו דברי לעז, ואילו לקמן (צז ע"א) בפירוש דברי הברייתא הנטען מן האשה אסור

ואף להטעם שכתבו הרשב"א והריטב"א שהאיסור הוא שיאמרו דלא נתגיירה אלא לשם זנות, ג"כ לא שייך כה"ג, שהרי החזיקה לנשואה מצד דיניהם, וגם עתה אף כשלא תתגייר יחזיקה לנשואה כמתחילה ולא היתה צריכה להתגייר ולהמתין ג' חדשים אחרי שתתגייר להבחין בין זרע שנזרע בקדושה לשלא בקדושה, ודאי צריך קודם שתתקדש לו.

ועיין שם באגרות משה מה שכותב אודות הקבלת גרות ומצות באגרות משה דיש להסתפק אם היא יכולה לקבל מצות אם היא גרה עם בעל שאינו שומר תורה ומצות.

★★

בגמ': אין מקבליים גרים בימות משיח, כיוצא בזה לָא קבלו גרים לָא בימי דוד ולָא בימי שלמה.

כתב הרמב"ם (הל' איסור"ב פרק י"ג הט"ו): לפיכך לא קבלו ב"ד גרים כל ימי דוד ושלמה, כל החוזר מן הגוים בשביל דבר מהבלי העולם, אינו מגרי הצדק, ואעפ"כ היו גרים הרבה מתגיירים בימי דוד ושלמה, והיו ב"ד בגדול חוששים להם, לא דוחים אותם אחר שטבלו מכל מקום, ולא מקרבים אותם עד שתראה אחריתם.

על פי זה כתב המשך חכמה (ויקרא י"ט ל"ג) לבאר הפסוקים: וכי יגור אתך גר בארצם, היינו מי שמתגייר כשאתם בארצכם, איש תחת גפנו ותחת תאנתו, לא תוננו אותו, כלומר אל תרחקוהו, שמא יתברר שלכו לשמים. אולם - כאזרח כגר יהי' לכם, תתנהג אתו כאזרח, לקרבו ביד ימין, אותו גר אשר - הגר אתכם, בכל מקום שאתם נמצאים בגלותכם, שבוודאי כוונתו לשמים.

★★

בגמ': לָא קבלו גרים לָא בימי דוד ולָא בימי שלמה כו'.

בתוס' הקשו מהא דשבת (ל"א ע"א) בזה שרצה להתגייר על מנת שיהי' כה"ג, וגיירי' הלל אף שכוונתו היתה לתועלת עצמו. ותירצו התוס' שבטוח הי' הלל דסופו לעשות לשם שמים.

בשו"ת הגרעק"א (ח"א סי' מ"א) דן בדבר נכרי שבא להתגייר, ובמקומו הוא נגד חק המלכות להתגייר, לכן הוא רוצה ללמוד תורה הכא, וילך למקום אחר ושם יתגייר, אי שרי ללמוד תורה, או דאיכא איסורא ללמדו תורה בגיותו.

ס"ל לרוב הראשונים שלא צריך להוציאה, אלא שהרשב"א מחמיר גם בזה כמו שמובא במגיד משנה (פ"י מה' גירושין ה"ד), אבל יבם שיאמר מת אחי שגם לו אסור ליבם את אשתו כדאי לקמן (ק"ח ע"ב), אם ייבם את אשתו י"ל שצריך להוציאה, כי שם החשש הוא יותר גדול, כי שם כשמעיד על אחיו שמת הרי האשה כפופה לו ורמיא קמיה, וע"כ אינו דומה לכאן.

והיות וביבם החשש הוא יותר גדול, אז גם מה דקתני לקמן (כו ע"א) וכולם שהיו להם נשים ומתו מותרות לינשא להם, י"ל גם דרך באופנים דכתוב כאן במשנתנו שהחשש הוא לא כ"כ גדול התירו כשהיה להם נשים ומתו, אבל ביבם שמעיד על אחיו שמת שהחשש גדול וכנ"ל יהי' לו אסור לייבם את אשתו גם אם היה להם נשים ומתו, ועל כן שפיר לא קתני במשנה לקמן דה"ה גם ביבם שמעיד על אחיו שמת, עיי"ש.

★★

בגמ': פלוני רבעני לרצוני הוא ואחר מצטרפין להרגו.

בתומים (סי' פ"ז ס"ק כ"ז) הוכיח מסוגיא זו חידוש גדול בהלכות עדות דרשע אינו נפסל רק אם נודע לנו שהוא רשע (ואז נפסל גם למפרע), אבל אם רק כלפי שמיא גליא שהוא רשע, אינו נפסל לעדות אפילו כלפי שמיא.

שהקשה, בהא דאמרינן הכא פלוני רבעני לרצוני הוא ואחר מצטרפין להרגו, דלכאורה קשה מאי קאמר אותו אחר שבא להצטרף עמו, אם אומר שהלה נרבע לאונסו, אם כן הרי כבר הוכחשו בבדיקות ונפסלה עדותו. ובע"כ שהשני שעמו אומר ג"כ שזה נרבע לרצונו, וא"כ לדבריו הרי השני שמעיד עמו הוא רשע ופסול לעדות, וגם הוא עצמו נפסל מטעם נמצא א' קרוב ופסול.

ואין לומר שגם בזה פלגינן עדותו, שאינו נאמן שהי' לרצונו, ונאמן רק על הרביעה, דהא הרא"ש (סופ"ק דמכות) הביא מהראב"ד ולא אמרינן פלגינן דיבורא רק בבעל דין ולא בעדות.

אלא מכאן מוכח שאף שאומר שנרבע לרצונו, אין הלה נפסל, כיון שלא הי' ע"ז עדות בב"ד, ואע"ג דכלפי שמיא גליא שהוא רשע אין בכך כלום.

באמה ובבתה ובאחותה כתב רש"י הנטען הנחשד ויצא עליו קול, ולא האריך לפרש שהחשד הוא קול לעז.

והטעם דכאן בעינן דברים מכוערים יותר ויותר קרוב לחשש ביאה, כמבואר בסוגיא ובפוסקים דהחשש הוא שכבר בא עליה, אבל לקמן החשש הוא שמא יבא עליה מתוך דגייסי אהרדי ומכירים זה את זה ברמיזתם ונתקברו בשגעונות ואש בנעורת, על כן בקול וחשד בעלמא לא ישא קרובותה, דלמה לנו לחתות אש בחיק איש, והדעת והסברא נותן כן ואילו לא נכתב ראוי ליכתב, עיי"ש.

דף כ"ה ע"א

במשנה: המביא גט ממדינת הים כו' לא ישא את אשתו.

בשו"ת חתם סופר (אה"ע ח"ב סי' נ"ג) נשאל בדבר שליח גט, שנתן הגט לשליח אחר במקומו ליתן לאשה, אי שרי בכה"ג להשליח הראשון לישא האשה שמתגרשת.

והשיב על זה דטעות הוא לומר דכיון דהוא בעצמו לא נתן הגט קיל טפי, דאדרבה מיגרע גרע, דבתוס' לקמן ע"ב ד"ה לא חשו כתב דהא דאמרינן אמעשה לא חשידי, היינו דכיון דע"י דיבוריהם עבדי מעשה שמתירים אותה לשוק, הוי כמעשה ולא חשידי, ואעפ"כ בשליח הגט חשוד הוא אף בכה"ג ולא ישא אותה, וא"כ כ"ש וקל וחומר היכי שאין המעשה נגמר על ידו, שהוא רק מסרו לשליח אחר ליתנו לאשה בודאי חשוד הוא ולא ישא אותה. ע"ש עוד.

ובלפי מש"כ השואל שהשליח והאשה אדוקים זה בזה ועוברים על איסור נדה, סיים החתם סופר וכי: א"כ חלילה להיות סרסר לעוברי עבירה, ואי משום דעבדי איסורא בהדי הדדי, אין אנו אחראין לרמאים ורשעים, אבל באמת יש תקוה, כי רשעים מלאים חרטה, משא"כ כשישאו זא"ז כו', ע"כ לא יהי' עסק בנישואין הללו חלילה עכ"ל.

★★

במשנה: מת וכו' לא ישא את אשתו.

כתב בשו"ת גינת ורדים (אה"ע"ז כלל ג סוף סי' ג) דדוקא כאן גבי עד המעיד על האשה, שאין הדבר תלוי רק בו, כי האשה שולטת בדעתה אם תרצה לינשא לו, ועל כן אף שהדין הוא שלא ישא את האשה, מ"מ אם עבר וכנסה

הרגו, אלא שע"י שאנו מאמינים לו נהי' רשע, ואז נפסל לעדות דרשע פסול לעדות מגזירת הכתוב, וע"ז קאמר רב יוסף דבעדות אשה דהקילו דרשע נאמן לעדות שפיר אנו מאמינים לו שהוא הרגו ושפיר תינשא אשתו, עיי"ש.

★★

בגמ': א"ר מנשיא כו' גזלן דדבריהם כו' גזלן דדברי תורה פסול לעדות אשה.

בשו"ת חתם סופר (אה"ע סי' מ"ג ובסי' צ"ה) תמה מ"ש דהכשירו כל פסולי עדות, ופסלו גזלן, והא קיי"ל חשוד לד"א אינו חשוד לכה"ת כולה (כמבואר ביו"ד סי' קי"ט ס"ד וס"ז), ורק לממון פסול וא"כ כמו שנאמן לענין איסור, ל"ל האמינהו לעדות אשה.

ותירין החת"ס וז"ל: והטעם הוא שכיון שהוא פסול מה"ת, אין לנו אלא מה שהתירו חכמים להדיא, כי אולי ראוי שמחמת תקנת עגונות סגי להתיר על פי עד אחד ואשה ושפחה או גוי מסל"ת, אבל להשית לרשע עד זה לא צריך, וסגי בלא זה.

וסיים שכל זה בימים הראשונים וכו', אך עתה ידוע וכו' ואם לא נתיר עדות ערכאות שלהם איכא חשש עיגונא יותר ויותר מכל אלו, ע"כ במקומי אני עומד להתירא עכ"ד.

וכתב הגאון מטרנפול בש"ת חבצלת השרון (אה"ע סו"פ נב) שכן י"ל בזה"ז דשכיחי טובא מגולחי זקן ובפרט בין אנשי מלחמה, ואם לא נקבל עדותם יתרבו עגונות בין בנות ישראל, שייך גם בהו תקנת עגונות ע"ש.

★★

בגמ': אדם קרוב אצל עצמו, ואין אדם משים עצמו רשע.

ובפרש"י ד"ה ואין: ואין אדם משים את עדותו אצל עצמו ליעשות רשע.

ובהגהות הב"ח (א): 'רש"י ד"ה ואין אדם משים את עצמו רשע, אין עדותו [עדות אצל עצמו ליעשות רשע].

וכתב הגרש"א שזורי ז"ל בקובץ קול תורה (שנה י"ג חוברת ז' ע' יח):

בקה"ת יעקב (סנהדרין סי' ז') כתב לישב קושיית התומים באופן אחר, דהנה בשבועות (ל' ע"ב) איתא דעד שידוע בחבירו שהוא גולן אסור לו להצטרף עמו משום מדבר שקר תרחק, וא"כ אף שהראב"ד כתב דפלגין דיבורא אמרינן רק בבע"ד ולא בעדות, אבל הכא הרי הוא בעל דין בזה, שאם נאמינהו שהלה נרבע לרצונו, א"כ הרי הוא משים עצמו רשע, בזה שבא להעיד ביחד עם רשע, שהוא אסור כנ"ל מגמ' שבועות, ולכן גם לדידי' פלגין דיבורי' שאומרים שהלה נרבע אלא שלא הי' לרצונו, עיי"ש עוד.

★★

לפי דברי התומים מתבאר שמה שמבואר בסדר הגט (וכן יש נוהגין בעדי קידושין) לומר להם שיהרהרו בתשובה מחמת חשש גולן, היינו רק שאם יודעים שנפסלו בכ"ד יהרהרו עכשיו בתשובה, אבל כל זמן שרק כלפי שמיא גליא שהם רשעים לא נפסלו מחמת כן.

דף כ"ה ע"ב

בגמ': אמר לך רב יוסף אנא דאמרי אפי' לרבנן ושאני עדות אשה דאקילו בה רבנן וכו'

וברש"י ושאני עדות אשה דאקילו בה רבנן הלכך אפי' רשע נאמן וכו'.

כתב בנודע ביהודה (מהדו"ק אה"ע"ז סי' ע"ב בהגה"ה ד"ה וראיה) דמדברי הגמרא כאן יש ראייה גדולה, דלרב יוסף דלא סבר פלגין דיבורו כשאומר פלוני רבעני לרצוני ואין מקבלים עדותו, אין זה משום שבטלה עדותו מתוך שאינו נאמן על עצמו, אלא אדרבה אנו מאמינים לו על כל מה שאמר, אך כיון שע"י דיבורו נהי' רשע, אז אין מקבלין עדותו מחמת גזירת הכתוב דרשע פסול לעדות, דהרי מבואר כאן בגמרא דלעדות אשה קאמר רב יוסף דאקילו בה רבנן ופירש"י דלעדות אשה הקלנו שרשע יהי' נאמן, ואם נאמר דלרב יוסף דלא אמרינן פלגין דיבוריה אזי אינו נאמן לא על עצמו ולא על האחר, א"כ מה מועיל בזה שרשע כשר לעדות בעדות אשה, והלא כאן אין אנו מאמינים לו כלל שהוא רשע ואין יכול להשים עצמו רשע, ואין אנו מאמינים לו שנהרג אותו האיש כי אין מאמינים לו שהוא הרגו, אלא ודאי דלרב יוסף אנו מאמינים לו על כל דבריו גם על מה שאמר שהוא עצמו

דף כ"ו ע"א

בגמ': לא מיתה אגירושין וגירושין אמיתה.

וכתב רש"י (ד"ה וגירושין) שגם בנתגרשה ב' פעמים ה"ז בחזקת מתגרשת ואסורה להנשא, ותוס' (ד"ה אגירושין) חולקין עליו דרך במתו בעליה איכא חשש סכנתא משא"כ במיתה.

ולכאן צריך להבין שיטת רש"י למאי נחוש בזאת שנתגרשה ב' פעמים, תגרש ותתגרש עוד. וביאר בחתם סופר (שו"ת אה"ע ח"ב סי' קל"א) דהרא"ש בתשובה כתב (והביאו הבית יוסף סי' ט') דקטלנית דמזלא גרים, היינו שמזלה גורם שלא תתפרנס בריוח מבעלה. והיינו שמזל רע דידה גבר אמזל ידידה וקטלא לי' טרם יבא יומו. וקשה דאי משום הא, למה מת לפני זמנו, למה לא נתגרשה, ואז תתמעט פרנסה, אלא משום דגירושין כבר תלוי בבחירה, כי אם הוא קשה לכעוס ואדם נוח לא יגרשנה בנקל, ועל כן מוכרח למות.

ולכן ס"ל לרש"י דגם בנתגרשה ב' פעמים איכא סכנתא, דשמא מזלא דידה הוא שלא תתפרנס בריוח, ומב' בעליה ראשונים נתגרשה, שהם היו נוחים לכעוס, ורגזנים היו, והשלישי אם יהי' קשה לכעוס הרי מחמת מזל דידה ימות.

ועל פי זה כתב ליישב מה דלכאן קשה לרש"י מקרא דאוסר מחזיר גרושתו אחרי שנשאת לאחר ונתגרשה ממנו, תיפוק לי' דכבר הוחזקה ב' פעמים בגירושין.

אולם להנ"ל ניחא, דהתם כיון שנתגרשה ממנו בפעם הראשונה, אם יש לה מזל כנ"ל שלא תתפרנס בריוח, הלא בודאי לא ימות, אלא יגרשנה כבראשונה, וא"כ ליכא חששא דסכנתא.

★★

בגמ': רבי אמר בתרי זמני הוי חזקה.

החלכה היא כרבי שבתרי זמני הוי חזקה. והנה הרמב"ן (פרשת וישב) מקשה, שאחר שער ואונן בני יהודה נשאו את תמר ומתו הרי לתמר היה דין קטלנית ולמה יהודה לא אמר לה שאסור לה להנשא לשלה (הרמב"ן מתרץ שהואיל וער ואונן מתו בשביל חטאם כמו שכתוב בתורה, זה לא עשה את תמר לקטלנית).

הרואה יראה דגירסא שלפנינו קשיתה להב"ח ז"ל משום דלפיה נהפך לכאורה הנשוא לנושא בדברי רש"י דמתרגמי להאי 'עצמו' דבמימרא זו ב'עדות' דאינה אלא פועל יוצא ושבקי ליה ל'אדם' דביה משתעי (אין 'אדם' משים עצמו), וזה הכריח להב"ח ז"ל להוסיף ולגרוע ולשנות הדברים בגוונא דתו אתיא תיבת 'עצמו' והדרא א'אדם' והך דעדות (אין עדות...) לא מסתייא אלא כתוספת באור להובאה זו ד'אין אדם משים עצמו'.

ובעוני אני אמרתי דאי משום הא לא איריא ואדרכא תיובתא דא היא הנותנת בקיומה של הגירסא המקובלת כמו שהיא לפנינו דדווקא היא בלשונו הזהב של אבי הפרשנים ז"ל, ונמוקו עמו בזה מעצם טבע הלשון דהפעל 'שים' הנחה משמע וסדור במקום, ולא עשיה בעצם, וכן הכתוב אומר: 'ושמתם את דברי אלה על לבבכם ועל נפשכם', 'שום תשים עליך מלך', 'ושמו את שמי על בני ישראל', - 'וישים לך שלום', 'שימה בפיהם', וכן בכל מקום שאתה מוצא 'שימה', והואיל ולפי זה לא יתכן לתרגם הדברים כצורתם ולפרש האי 'משים עצמו' 'בעושה עצמו' לא ראה רש"י ז"ל דרך אחרת לפרושה של מימרא זו, מאשר לשוות לה צורה של לשון חכמה ושפת רמזים בפרקו אותה לחוליות של תיבות ושל תיבה תיבה, ולפענח את האחת (אין אדם משים) - בכוון ל'עדות', את השניה ('עצמו') בהסבה 'אצל עצמו' ואת השלישית ('רשע') במובן ד'ליעשות רשע', וכן נתגבשו הדברים בדיוקם הנפלא כאשר הם נצבים בפרש"י לפנינו בתכלית רכוזם הממצה:

'אין אדם משים' - את עדותו עדות, אצל - 'עצמו' - ליעשות - 'רשע'.

ונכרים דברי אמת דבזה נכרו השיתין להבנת דברי רש"י שעליו כבר המשילו המושלים 'דעל טיפת דיו שלו צריכין לשבת ז' נקיים', ולמרבית הפלא גם סמוכין נמצא לכוון זה בהא דתיבת השמוש 'את' דנשתרבה בהגה"ה זו דהב"ח ז"ל ('ואין אדם משים את עצמו') ליתא בגמרא גופא דגרסינן בה כבהובאה דרש"י: 'ואין אדם משים עצמו רשע' ללא תיבת 'את', והוא הדבר שדברנו בפרש"י ד'משים' א'עדות' הדר ולא א'עצמו' דבתר הכי, וכמובן דלא מיתניא כאן 'את' כלל.

ושמור הדברים שבגלוי פשטותם נקרע על ידם בעזה"י אשנב להציץ לתוך דברי רש"י ולפענחם במקורם, ולאוקמי גירסא סיעתא דשמיא הוא.

בפרשת וישב, יבם אסור לישא קטלנית. והישרש יעקב כותב שאפילו לפי הרמב"ן שומר מצוה לא ידע דבר רע, והמעשה של יהודה ותמר היה לפני מתן תורה ואז מצות יבום לא היה חיוב ולפיכך אין בזה הענין של "שומר מצוה לא ידע דבר רע".

והאבני נזר (ח"א אה"ע סימן מה אות י"ג) שואל באופן שהאיסור של קטלנית נהיה נדחה אם זה מצוה. די"ל דלעולם האיסור של קטלנית יהיה נדחה, מפני שכל חתונה היא מצוה אם אין ילדים.

ומתריץ האבני נזר שכיון שהשני בעלים הראשונים לא ניצלו מפני שומר מצוה לא ידע דבר רע, הבעל השלישי לא יכול לסמוך על זה. אבל יבם כן יכול לסמוך על זה ע"כ.

הישרש יעקב כותב שהואיל והרמב"ן מביא את האיסור של קטלנית לגבי תמר, הרי זה ראייה שזה איסור דאורייתא, ולא רק איסור דרבנן. וכ"כ הרא"ש בכתובות (ריש פרק נערה שנתפתתה סימן ג'), וכן מובא להלכה בטור אה"ע (סימן ט'). וכ"כ הנמוקי יוסף (לקמן סו"פ הבא על יבמתו) וכן ס"ל לריטב"א (לקמן דף סד ע"ב) דכופין להוציא, שהוא בכלל שופך דם האדם.

אבל הרמב"ם בהלכות איסורי ביאה כותב שאם נשא קטלנית לא צריך לגרשה. והכסף משנה כותב, שלפי הרמב"ם האיסור לישא קטלנית הוא מדרבנן, והביא בשם תשובת הרמב"ם דחשש קטלנית מרוחק על צד הניחוש וכו', והכס"מ מביא מתשובת הרמב"ם שיבם מותר לשאת קטלנית לשם מצות יבום. והחכם צבי (בסימן א') כותב שלפי הרמב"ן

פרק שלישי

בחמשה, ומשני וכו'. עיי"ש.

★★

בגמ': לעולם אימא לך אין זיקה ומשום דקסבר אסור
לכטל מצות יבמין דלמא אדמייבם חד מיית אידך
וקמכטל מצות יבמין.

כתב הגר"י ענגיל ז"ל בספרו לקח טוב (כלל טו אות כ"ד)
דיש לדקדק מכאן דקיום ב' מצות שלא כתקן עדיפא
מקיום מצוה אחת כתקנה, דקאמר כאן בד' אחין שנים מהם
נשואין ב' אחיות ומתו דהרי אלו שתיהם חולצות מחשש שלא
יתקיים יבום רק באחת מהן אם ימות הרביעי, ואנן הרי קיי"ל
(לעיל כא.) דחליצה במקום יבום לאו מצוה היא, ועם כל זה
קאמר דחליצה של שתיהן עדיף מיבום של אחת מהן.

אולם כתב דיש לומר דלא שמענן מהכא רק בגווי שדוחה
את קיום המצוה בידים, וכמו כאן שע"י יבום דוחה
בידים את היבמה השניה ממנו, אבל בעלמא י"ל דעדיף לקיים
ב' מצות שלא כתקן מאשר לקיים מצוה אחת כתיקונה.

★★

בגמ': אסור לכטל מצות יבמין.

ופירש"י דלמא פגע באחות זקוקתו.

בשו"ת חבצלת השרון להגאון אב"ד טרנופול (חאהע"ז סי'
ע"ט) דן לגבי מי שנעלמו עקבותיו במלחמה אי מותר
לאחיו להנשא לאחות אשתו שעכשיו היא ספק אחות זקוקתו.
ובתב דלכאו' תליא בפלוגתא דרמב"ן ונמוק"י בהא דאסרינן
הכא ספק אחות זקוקתו, דאף דהוי רק ספק דרבנן.
דהרמב"ן (לקמן כ"ד ע"א) כתב בטעמא דמילתא, דכיון
דאיכא מעשה רבה דחלץ לה בב"ד, דנראית כיבמה, ומפרסמא
מילתא בב"ד טובא, הלכך חיישינן שיבואו להתיר אחות
זקוקה.

בגמ': ש"מ יש זיקה וכו', לעולם אימא לך אין זיקה
ומשום דקסבר אחר לכטל מצות יבמין, דלמא
אדמייבם חד מיית אידך וקמכטל מצות יבמין, אי הכי
תלתא נמי וכו'.

בראשונים נדחקו בלשון הגמרא "אי הכי".

ובאור שמח קונטרס זיקה (אות כב) כתב לפרש, דבשלמא
אם נאמר דמשום זיקה קתני במשנה דחולצות, שפיר
י"ל דלכן לא תני התנא שלשה אחין, משום דרוצה להשמיענו
הדין דחולצות גם אליבא דר' שמעון דס"ל לקמן (כח ע"ב)
דשני אחיות משני בתים שנפלו לפני יבם אחד פטורות מן
החליצה דעליהן אמר קרא ואשה אל אחותה לא תקח לצרור,
וכן קאמר רבי אליביה לעיל (ח ע"ב) עיי"ש, אבל בארבעה
אחין מודה ר' שמעון דחולצות וכדכתבו התוס' לקמן בד"ה
שנעשו, וע"כ שפיר נקט התנא ארבעה אחין.

אבל אי אמרת דהטעם הוא משום דאסור לבטל מצות יבמין,
דחיישינן שמא ייבם האחת וימות ותצא השניה בלא
חליצה, א"כ גם אם לא ייבם כלל וישהה מלחלוץ עד שימות
אחיו הלא ג"כ תפקע הזיקה ממנו ויצאו שתיהן בלא חליצה
לר' שמעון, וא"כ כיון שגם בלא מעשה יכול להתבטל מצות
יבמין לא שייך לאסור היבום משום ביטול מצות יבמין, וא"כ
על כרחך דהמשנה שלנו לא קאי לר' שמעון, וא"כ קשה מדוע
היה צריך התנא למינקט ארבעה אחין ולא נקט שלשה אחין,
והלא בין כה משנתנינו לא הוי כר' שמעון, ולפי החולקים על
ר' שמעון גם בתלתא נמי הוי הדין דחולצות ומדוע לא קתני
במשנה שלשה אחין.

וע"ז משני לא מיבעיא קאמר וכו'. וע"ז מקשינן אי הכי אפי'
חמשה נמי פי' כיון דנחית לרבנותא להשמיענו דחיישינן
לביטול יבמין אפי' לספק, א"כ לאשמעינן רבותא טפי אפי'

ולפי"ו שפיר ביומא דמיירי לגבי מיתת האשה, שפיר אמרו רבנן שאם חוששין למיתה דחדא יש לחשוש למיתה דתרת, משא"כ כאן דמיירי ממיתת אנשים ס"ל לרבנן דלמיתה דחד חיישין ולמיתה דתרי לא חיישין.

★★

בשו"ת חכם צבי (סי' ק"ו) הקשה אמש"כ בשו"ת רדב"ז דלא משהינן מצוה ואע"ג דיכול אח"כ לעשותה יותר בהידור ממש"כ בתרומת הדשן (סי' ל"ה) שיש להמתין בקידוש לבנה עד מוצ"ש לפי שאז הוא לבוש בגדים נאים, הרי שעדיף להמתין ולקיימו בהידור ולא לקיימו עכשיו.

ותירין החכם צבי עפ"י מש"כ התוס' כאן (ד"ה למיתה) דלזמן מרובה חיישין למיתה ולזמן מועט לא חיישין למיתה, וא"כ דוקא בהך דתרוה"ד דאיירי שממתין רק כמה ימים עד מוצ"ש, לא חיישין שיארע לו דבר באמצע, ומשהינן המצוה כדי לקיימו בהידור, אבל לזמן מרובה חיישין למיתה, וע"כ לא משהינן לה. ויקיימו עכשיו. ועיי"ש וביערות דבש (ח"ב סוף דרוש ג') ובשו"ת חתם סופר אה"ע (ח"ב סי' פ"א) מה שהאריכו בגדר שיעור זמן מועט - זמן מרובה.

★★

תוד"ה וחליצה בסוה"ד אלא נראה לר"י דלא חשיבא חליצה פסולה אלא כו' דבכח"הו קל"ש זיקה כו'.

מבואר מדבריהם דהא דאמרין חליצה פסולה צריכה לחזור על כל האחים, הוא רק בחליצה שהיא פסולה מחמת קלישת הזיקה, אבל מחזיר גרושתו ואסור לבטל מצות יבמין וכדו' דלא נגרעה בהם הזיקה, חשיב חליצה כשרה.

ועפ"י זה כתב הנו"ב (מהדו"ת חאעה"ז סי' קנ"ה) לגבי חליצת אטר דקיי"ל דחולץ בשתי רגליו בזה אחר זה, דאם יש לו אחים אחרים א"צ חליצה מהם, דאין לזה דין חליצה פסולה, כיון דלאו מחמת קלישת הזיקה היא פסולה, אלא מחמת דין רגל החולץ.

וכתב עוד שתאמר בפירוש שבאותה חליצה שהדין נותן שהיא הכשרה, בו מכוונת למצות חליצה, וברגל זה שאינו נחשב להיות כשר לחליצה, אינה מתכוונת למצוה כלל רק כמתעסקת בעלמא וכפושטת נעל מאיש נכרי, וא"כ בודאי

אבל בנמוק"י (במתניתין) כתב טעמא דמילתא דהחמירו רבנן, דקנסו בדיעבד לגזור אחות זקוקה אטו אחות אשה שהיא מדאורייתא בכרת, ואלמוה רבנן לגזרתם להוציא אף בדיעבד ע"ש.

והנה י"ל דבנ"ד ל"ש טעמי' דהרמב"ן, דכ"ז הוא דוקא כשחלץ לא' אז מפרסמי מילתא, וכן הוי בתרתי דסתרי, דלענין יבמה גופה אזלינן בספיקו להחמיר, א"א להקיל בספיקה בחלוצה מחמת ספק דרבנן להקל, וכמו שכתבו הפוסקים דהיכי דנסתפק אם בריך ברכת המזון, צריך לברך גם ברכה רביעת דהוא דרבנן, כדי שלא לזלזל בדרבנן, [וככל ספק דאורייתא שנתגלגל בדרבנן, דאזלינן בספקו מהאי טעמא להחמיר]. אבל הכא בנ"ד דהיבמה אינה חולצת, דאדרבה מחזקינן אותה בחזקת אשת איש, ודלמא בעלה לא נהרג, בכה"ג שוב החלוצה הוא ככל ספק דרבנן ואחותה מותרת דיש לה חזקת היתר.

אמנם לטעם הנמוק"י הנ"ל דאלמוה לרבנן לגזרתם לאסור ספק אחות זקוקה אטו ספק אחות אשה, גם בנ"ד יש לאסור לכנוס מהאי טעמא, וע"ש מה שהאריך עוד בנדון זה, ועיי"ש שנוטה להקל בזה.

דף כ"ו ע"ב

בגמ': למיתה דתרי לא חיישין.

בתוס' (ד"ה למיתה) הקשו מהא דברישי מסכת יומא קאמרו רבנן לר' יהודה דחייש שמות תמות אשתו של כה"ג דאם כן אין לדבר סוף והיינו דיש לחשוש גם למיתה דתרי, ואילו כאן רבנן ס"ל דלמיתה דחד חיישין ולמיתה דתרי לא חיישין.

ותירצו דהתם דהוי חשש מיתה לזמן מועט, שפיר אם חיישין למיתה דחדא יש לחשוש למיתה דתרת עיי"ש.

הגאון ר' ראובן מרגליות זצ"ל בעל מרגליות הים כתב לתרץ עפ"י דברי הירושלמי המובא בתוס' בכתובות (נב ע"א ד"ה רצה) דהנשים ממהרות למות יותר מהאנשים, וכן כתב גם באבן עזרא בפרשת אמור עה"פ כי אם לשארו וגו' לאמו ולאביו דע"כ הזכיר האם קודם לאב כי לרוב הזכר חי יותר מהנקיבה, וכ"כ גם בפ"י המשניות להרמב"ם לנדה (פ"ה מ"ו) עיי"ש.

קאי והאי לחודיה קאי, וא"כ אמאי לא מהני חליצתה לפטור צרתה.

וכתב רש"י, דכיון דעדיין צריכה גט למאמרו לא הוי חליצה מעליא להפקיע זיקה דחברתה, ואינו מובן דהא את הגט צריכה מחמת הקידושין שלו דהיינו המאמר, אבל הזיקה הרי נפקע ממנו ע"י חליצתו, וכיון דבצרה ליכא מאמר אמאי לא תפטר ע"י חליצתה של זו.

ואפשר דאפ"ה כיון דסו"ס אסורה היא עדיין מחמת המאמר משו"ה אף הצרה אסורה.

ולפי"ז היכא דיתן לה גט קודם החליצה, [והגט רק למאמרו ולא לזיקתו] הרי שוב הו"ל זיקה שלמה דיועיל בה חליצה לפטור חברתה.

אכן לשיטת רש"י והרמב"ם דחליצה פסולה הוי אף בלא קלישת זיקה, אלא דכל היכא שאינו יכול לייבם הו"ל חליצה פסולה, א"כ לכאורה ה"ה הכא כיון דסברי רש"י והרמב"ם דע"י הגט מותרת רק לאחין, אבל הוא עצמו אסור משום גזירה, א"כ הא אכתי הו"ל חליצה פסולה דלא פטרה חברתה, אבל להשיטות דאף לו מותרת, לכאורה באמת תפטר את צרתה ע"י חליצתה שחלף אחר נתינת הגט.

★★

בגמ': ואצרת רחל מי מיפטרא, והא תנן אסור אדם בצרת קרובת חלוצתו.

באור שמח בקונטרס זיקה (אות י"ד) הקשה, מה שייך לאסור הכא צרתה, הא אין צרה לאחר מיתה, דבשעת נפילת רחל וצרתה, עדיין לא היתה רחל אסורה, אלא רק אח"כ כשחלף ללאה אז נאסרה רחל משום אחות חלוצתו, ואיך תאסר צרת רחל אח"כ, הא כבר אינה צרה עכשיו.

וכתב דבאמת רש"י בא ליישב קושיא זו, דלכן כתב בד"ה אסור אדם בצרת קרובת חלוצתו, ואפי' לא היתה צרתה מאחיו אלא מנכרי וכו' ע"ש. והיינו דאיסור זה דצרת קרובת חלוצתו, אינו דוקא באופן שיש נפילה ליבום, אלא אף מנכרי איכא איסור על הצרה.

והיינו דרש"י מוכרח לפרש כן מחמת קושיא זו, דהא הכא נאסרה רחל רק אחר הנפילה, דליכא דין צרת ערוה לאחר מיתה, וע"כ מוכרח דאף מנכרי אסורה הצרה.

ל"ש כאן חליצה פסולה, כיון שאומר בפירוש שזה שאינו עפ"י הדין, אינה עושה לשם חליצה כלל, ע"ש עוד מה שדן בענין אטר לחליצה.

דף כ"ז ע"א

בגמ': חלף לאחיות לא נפטרו צרות.

כתב האבני נזר בתשובה (אהע"ז ח"ב סי' ריז אותיות ז-ח), דלכאורה יש להעיר מדברי הגמרא על דברי הרא"ש בפרק בית שמאי (סי' ה') דכתב דקטנה שהשיאה אביה ונתגרשה והוי יתומה בחיי האב ואח"כ החזירה ומת אסורה ליבם מפני שגירושיה גירושין מן התורה היא והחזרה לא הוי חזרה גמורה מן התורה, וכתב בשם הראב"ד דגם צרתה אסורה ביבום דהוא היתומה בחיי האב הוי ערוה וצרתה צרת ערוה היא עיי"ש.

וקשה מדוע כאן אמרינן דחלף לאחיות לא נפטרו צרות, והלא החליצה דאחיות הוי חליצה מעליא מן התורה, דהרי כל איסור של אחות חלוצה הוי רק מדברי סופרים, ולשמואל (מ ע"ב) צרת חליצה בכרת, א"כ מדוע כשחלף לאחיות והוי חליצה מעליא מן התורה לא נפטרו צרות.

אך התירוץ לזה הוא דהטעם דחלף לאחיות לא נפטרו צרות, הוא לא משום דהחליצה לא טובה, אלא משום דגזרינן אחות חליצתן אטו אחות גרושתו, דכשם שאם חלף לאחות גרושתו לא נפטרה צרתו, דחליצת אחות גרושתו לא הוי חליצה מעליא, כי אחות גרושה אסורה מן התורה, גזרי רבנן דגם באחות חלוצתו, אף דהוי חליצה מעליא, מ"מ לא תועיל החליצה לפטור צרתה, עיי"ש.

★★

בגמ': חלף לבעלת מאמר לא נפטרה צרה וכו'.

כתב הגאון ר' דוד פוברסקי ז"ל בשיעוריו:

וצ"ע אמאי לא נפטרה צרה הא איתא לקמן (דף לב.) דבנתן גט למאמרו הותרה אפי' היא לאחין, ורק הוא בעצמו אסור בה לדעת רש"י והרמב"ם מחמת גזירה, אבל עכ"פ זיקתה לא נגרע ממנה מחמת הגט שנתן למאמר, דהאי לחודיה

זו, ושפיר במצוה זו חייב גם כשהוא אונן ובשעת נפילה אני קורא בה יבמה יבא עליה, עיי"ש.

★★

בשו"ת פרי השדה (ח"ג סי' יד) תמה על מש"כ החכ"צ שם בתו"ד לגבי חליצת אוננת דאי לא הוי ראויה לחליצה א"כ לעולם לא תהיה ראוי' משום כל יבמה שאין אני קורא בה בשעת נפילה וכו' ולא דמי לג' חדשי הבחנה דהתם אם יבא אלי' אף מדרבנן שריא עכ"ד החכ"צ.

ותמה עליו בפרי השדה שם מהמבואר בגמ' להלן (מא ע"ב) דאיתא להדיא לגבי הבחנה, דאפילו אם יבוא אליהו ויאמר לא מיעברה, לא משגחינן בי' ע"כ.

ובפרי השדה (שם סי' טו) הביא, שהגאון ר' שלמה זלמן ברייער זצ"ל מפרנקפורט כתב לחלק דהתם מיירי הגמרא לחלק בין הבחנה ובין כל שאינו עולה ליבום משו"ה שפיר קאמר הגמרא דהבחנה כיון שעכ"פ גזרו להמתין ג' חדשים שפיר מקרי אינו עולה ליבום מדרבנן עכ"פ, משא"כ בקידוש אחת משתי אחיות עולה ליבום מקרי, אמנם לענין חליצת אוננת שפיר יש חילוק בין אוננת דאסירה בוודאי אי הוי ס"ל כסברת מהרי"ט בשו"ת לאה"ע סימן טז דאוננת לאו בת יבום ובין הבחנה דעיקר החשש היא מ"מ רק משום דלמא מעוברת ושפיר מקרי חזיא בשעת נפילה לאחר שתתברר לסוף ג' חדשים שאינה מעוברת הרי חזיא מעיקרא בשעת נפילה.

והשיב לו על הנ"ל בעל פרי השדה:

יאמין לי אהובי כי בקונטרס השו"ת שלי הרגשתי בזה בעיקר סברת גאון ישראל הח"צ להצדיקו, רק עיקר תמיהתי היה שעכ"פ לא היה להביא בלשונו דבר שבגמ' לא מפורש כן רק איפכא מפורש שם והיה לו לכתוב כמ"ש הדר"ג נ"י באמת וז"ל וה"ה דהוי מצי למימר דשאני גבי הבחנה שאח"כ יהיה מבורר למפרע דהוי בת חליצה עכ"ל, אמנם בעיקר כוונת החילוק בין אוננת להבחנה גם ממני לא היה נעלם כמ"ש הדר"ג נ"י דבר ברור וקיים.

★★

בספר אות ציון להגאון ר' בן ציון בלוס ז"ל (ערך אונן) כתב בישוב קושית החכם צבי הנ"ל:

אכן בתוס' לקמן (דף מא.) חולקים על רש"י, ופי' דאסורה מחמת שיסברו דהקרובה נחלצה, וממילא דצרתה נמי אסורה, אבל זה דוקא כשהיו נשואות לאחיו ע"ש.

★★

והוסיף הגאון ר' דוד פוברסקי ז"ל בשיעוריו בזה:

ונראה לבאר בזה, דלא חשיבא צרה לאחר מיתה, כיון דיסוד האיסור דאחות חלוצתו היינו שעשאוה כאחות גרושתו, והרי באחות גרושתו אין האיסור מחמת הגירושין אלא מחמת הנישואין שקודם הגירושין, א"כ ה"נ בחליצה כל איסורה הוא משום דנחשבת כמו שהיתה מעיקרא אחות אשתו וע"י החליצה הוי כמו שגירשה, [וכן כל שאר קרובות חלוצתו הוי כן שעשאוה כאילו היא אשתו מעולם ועתה גירשה], וא"כ אע"פ שמעשה החליצה עשה לאחר מיתה, מ"מ כיון שאין האיסור מחמת החליצה אלא מחמת דנחשבת כאשתו מקודם, הרי נמצא דנחשבת כבר אשתו בשעת נפילה נמי, דכבר נאסרה אז מחמת אחות אשתו, [כמו כל אחות גרושתו שנאסרה משעת קידושיה] ומשו"ה הוי שפיר צרת אחות אשתו בשעת נפילה, אע"פ שהחליצה היתה אח"כ.

דף כ"ז ע"ב

בגמ': שכל יבמה שאין אני קורא בה בשעת נפילה יבמה יבא עליה הרי היא כאשת אח שיש לו בנים ואסורה.

החכם צבי בתשובה (סי' א) הקשה א"כ איך משכחת כלל מצות יבום, והרי בשעת נפילה הוא והיא אוננין ופטורין ממצות יבום, וא"כ בשעת נפילה אין אני קורא בה יבמה יבא עליה והרי היא כאשת אח שיש לה בנים ואסורה.

וב"ק האדמו"ר בעל האמרי אמת זצ"ל מגור במכתב להגאון ר' מנחם זעמבא זצ"ל (מכתבי תורה מכתב נו) כתב לתרץ די"ל דהא דהאונן פטור מכל מצוות שבתורה, הוא כדי שישתתף בזה בנפש קרובו המת (מפטירתו עד קבורתו, שבזה העת גם הנפש למעלה אין לה מקום) שגם הוא נפטר מכל המצוות כמ"ש במתים חפשי, ולפי"ז שהוא רק לטובת נשמת המת, א"כ מצות יבום שאני, שהוא באמת תיקון לנשמת המת כמבואר בספרי קדושים, לכן לטובתו ונחמתו ניתנה רק מצוה

ולדירי חזי לי ביישוב קושית ח"ץ עפ"ד ירושלמי פרק מי שמתו ה"א דהטעם דאונן פטור מכל המצות הוא משום כבודו של מת (ועיין תוס' ברכות יז) ולפ"ז יש לחלק דבשלמא בייבום דכבודו של אחיו המת לקיים שם לאחיו וודאי לא מיפטר ממצות ייבום כיון דבמצות ייבום נתקיים כבודו של אח ורק לענין חליצה דאינו מקים שם לאחיו בזה כתב הראנ"ח דפטור ולא מהני חליצה שבזמן הפטור על זמן החיוב עיין היטב בח"ץ שם וא"ש (והנה הוא כדברי כ"ק אדמו"ר מגור זצ"ל הנ"ל).

★★

בגמ': אבל הכא זיקה דרבנן היא.

מבואר דאחות זקוקתו חלוק מאחות אשה, ואין בה דין נאסרה כיון שכל איסורה מדרבנן. ולכא"ו קשה הרי עכ"פ נאסרה שעה אחת מדרבנן. ובקובה"ע (סי"ב סק"ג) ביאר החילוק, דאישות במהותה היא ענין עולמי, וכמו"כ האיסור שחל על האחות הוא כזה, ואף שהדין שניתרת במיתת אחותה, זהו "מתיר" מחודש, אבל לא שמראש נאסרה רק לזמן, ונמצא שבשעה שנפלה ליבום היה בה חלות איסור עולמי, ולכן נאסרה לעולם, אבל זיקה נובעת ממה שמצד הדין צריכה "בעתיד" להתייבם, והיא מציאות עראית מכח מצב העמידה לייבום, ולכן גם דין הערוה של אחותה הוא כן, וכאילו מראש לא נאסרה כלל עד כמה שתתבטל הזיקה.

א"א שלכא"ו זהו דלא כמפורש בגמ', שהטעם משום שזיקה מדרבנן. ונראה לבאר, שאם היה האיסור מה"ת, היה מוכח שגם זיקה נחשבת למצב מסוים של "אישות" שהיא עולמית, אבל מה שהוא רק חומרא מדרבנן, מראה שאי"ז אלא "עמידה לאישות" בלבד, וא"כ הוא עראי.

(קובץ קול התורה קובץ ס"ג ע' כז)

דף כ"ח ע"א

בגמ': רבי יוחנן למיתה לא חייש.

הרשב"א תמה דאמאי קאמר רבי יוחנן דאיני יודע מי שנאן, והרי מצי לאוקמי כרבי יהודה דאית ליה בריש יומא דחוששין למיתה ומתקנין לכה"ג אשה אחרת מחשש

שמה תמות אשתו. ותירץ דס"ל לרבי יוחנן דלא היינו מבטלין עיקר מצות יבום מחשש זה דחליצה במקום יבום לאו מצוה היא. ותמה הערוך לנר דהרי מצינו ביטול מצות יבום מחמת חשש כגון (כ:): גזירה ביאה הראשונה אטו ביאה שניה, ועוד.

ולכאורה לק"מ, דאין כוונת הרשב"א דלא ביטלו מצות יבום מחמת חשש בעלמא, אלא כוונתו דאינו בדין לבטל עיקר מצות יבום מחשש שיבטל מצות יבום גופה, ואדרבא עדיף לייבם לכה"פ עיקר מצות יבום כהדא מאשר לחלוץ לשתייהן ולא לקיים כלל עיקר מצות יבום.

(קובץ קול התורה קובץ ס"ג ע' כזח)

★★

בגמ': ולימא ל"י ר"א היא וכו'.

ובתוס' (ד"ה לימא וכו') כתבו בתו"ד: אבל במיתה שני לא שייך למיגזר וכו' ע"כ.

ודקשה המהרש"ל בחכמת שלמה: ותימא בעיני, הא שייך נמי למיגזר וכו' ונראה ליישב, דאין הסברא נותנת לגזור בעבור זה, מאחר שרבי שרי אפילו לכתחילה, ואף שר"י פליג ואוסר, מ"מ אין סברא שפלוגתא תהי רחוקה וכו'.

וכתב הגאון ר' פנחס הירשפרונג זצ"ל בקובץ כרם שלמה (שנה י' קו' ה' ע' ס): כעין דברי המהרש"ל מבואר באו"ח סי' רפ"ו לענין תפלת המוספין, שלא גזרו בזה, עיין במג"א בסי' רפ"ו סק"א ע"ש. וחידוש לי ממשנה דעדיות פרק א' משנה ה', ולמה מזכירין דברי היחיד בין המרובין. ולהנ"ל יוקשה, דילמא לכן מזכירין דברי היחיד כדי שלא לגזור גזירה ע"כ.

★★

בגמ': ונימא ל"הו דנפול בבית אחת וכו' אפשר לצמצם,
לא סתם לין תנא וכו'.

הגאון ר"י ענגיל ז"ל בבית האוצר (כלל קצו) העיר דבירושלמי כאן (פ"ג ה"א) אמר ג"כ ר' יוחנן:

איני יודע טעם אחיות מה הן, ואי שם: א"ר ירמיי, תפטר שנפל הבית על שניהן כאחת ע"כ. והיינו כס"ד בגמ' דידן הנ"ל ע"כ.

דף כ"ח ע"ב

בגמ': סד"א ליקום איסור מצוה במקום איסור ערוה ותתייבם קמ"ל, ותתייבם, כיון דמדאורייתא רמיא קמיה קא פגע וכו'.

האור שמה (פ"ו דיבום) מסתפק בקטנה שנפלה ליבום [מקידושי דרבנן], והיא שניה, אי צריכה חליצה או לא, דלכאורה אפשר לפוטרה ממ"נ, דמה"ת אין קידושי קטנה כלום ומותרת לשוק, ומדרבנן הוי' כערוה, וע"ש שהאריך להוכיח מכמה דוכתי בש"ס.

ולכאורה נראה דבסוגין מבואר בהדיא דלא אמרינן בכה"ג דתיפטר ממ"נ, דהא הגמ' פריך בפשיטות כיון דמדאורייתא רמיא קמיה קא פגע באחות זקוקתו, אע"ג דאיסור אחות זקוקה אינו אלא מדרבנן, ומדרבנן א"א לייבמה כלל. שו"ר שכן הוכיח המהרש"ם (ח"ב סי' ק"ס) ע"ש.

(קובץ קול התורה קובץ מ"ז ע' מא)

★ ★

בגמ': ותתייבם כיון דמדאורייתא רמיא קמיה קא פגע באחות זקוקתו וכו'.

וברש"י (ד"ה משום מצוה) שתתקיים מצות יבום ולא העמידו איסור זיקה שהוא מדבריהם וכו'.

כתב בשו"ת מהרש"ם (ח"ב סי' קס אות כ) שמדברי הגמרא מוכח דגם באיסור דרבנן לא אמרינן קולא דרבנן, דהרי הגמרא הקשתה איך אמרינן דסד"א דתתייבם והלא מן התורה רמיא קמיה וקא פגע באחות זקוקתו, ולכאורה הא כל איסור זיקה הרי הוי רק מדרבנן כמבואר ברש"י הנ"ל, וא"כ ממה נפשך הוי' אפשר לומר דתתייבם דמדאורייתא הא זיקא מותרת, ומדרבנן דזיקה אסורה מ"מ מדרבנן יש איסור מצוה וא"כ שפיר נאמר דאחותה תתייבם, ומזה שהגמרא הקשתה איך אמרינן דתתייבם הלא מדאורייתא רמיא קמיה וכו' חזינן דגם באיסור דרבנן לא אמרינן קולא דרבנן.

וכמו כן מצינו גם בגיטין (סד) דקטן אינו יכול לזכות בשיתופי מבואות כיון דכל זכייתו הוי רק מדרבנן, ואף דשיתופי מבואות הוי רק דרבנן מ"מ לא מהני, הרי דגם בדין דרבנן מ"מ לא אמרי' קולא דרבנן.

אך מצד שני מצינו גם בכמה מקומות להיפוך, עיין בתוס' שבת (ק ע"א ד"ה פירות) דכתבו דפירות טבל מבטלי מחיצתא אף דמן התורה הוי דבר הניטל בשבת, משום דמן התורה גם דבר הניטל מבטלי מחיצתא ורק דרבנן לא מבטלי מחיצתא, אך מדרבנן טבל אינו ניטל בשבת.

ועיין גם בר"ן בפ"ב דפסחים לגבי דשיל"מ דכתב כעינן זה.

ועיין עוד שם שהביא שמה דוגמאות לשני הצדדים עיי"ש.

★ ★

במשנה: שלשה אחין וכו' ור"ש פומר.

בגמ' מבואר הטעם דיליף מקרא לא תקח לצרור וגו' בשעה שנעשו צרות זו לזו, לא יהי' לך ליקוחין אפי' באחת מהן.

וביאר בנמוק"י דהטעם משום דסבירא ליה דמדאורייתא זיקה ככנוסה דמיא, נמצא שאחות זקוקה היא כאחות אשה, דכתיב ואשה אל אחותה לא תקח, לא יהיה לך ליקוחין אפי' באחת עכ"ל.

ובקרן אורה תמה, דהא איתותב ר' אושעיא - [דסובר לעיל זיקה ככנוסה] וכל הטעם דר"ש דפוטרי שתייהן הוא רק משום דרשא דלצרור, ולא שייכא כלל אי יש זיקה או אין זיקה וכמש"ל ע"ש.

ובן הקשה לעיל (דף כו). בדברי החוסן ישועות שכתב בטעמא דר"ש משום דיש זיקה, אבל אי אין זיקה אין חילוק בין נפלד לפני אח אחד או לפני שני אחין ע"ש, ותמה עליו הקר"א כנ"ל, דהא טעמא דר"ש הוא משום קרא דלצרור, דאינו ענין כלל ליש זיקה או אין זיקה.

★ ★

וכתב הגאון ר' דוד פוברסקי זצ"ל לבאר בזה: ואפשר לומר, דהחוסן ישועות סובר, דבודאי טעמא דר"ש הוא מקרא דלצרור, אבל מ"מ כ"ז שייך רק למ"ד יש זיקה, דאז הוא דשייך לדרוש הך קרא שנעשות ערוה מחמת שהן צרות בזיקה, אבל למ"ד אין זיקה, לא היה שייך כלל לדרוש קרא דלצרור, לאסור האחיות בזיקה, דהא אין זיקה.

ואע"פ דכל האיסור מחמת הזיקה הוא רק איסור דרבנן, אפ"ה כיון שעכ"פ עצם הדין זיקה הוי מה"ת, משו"ה

שייך שפיר הך דרשא דלצרו, דפטרותן תורה כשהן צרות בזיקה, אבל אי אין זיקה, ס"ל דלא היה שייך כלל לדרוש כן.

ולפי"ז יש לבאר נמי דברי הנמוק"י, דג"כ סובר כן דר"ש ע"כ סובר דיש זיקה, ומה שהוסיף זיקה ככנוסה, אין כונתו לדין דר' אושעיא "דזיקה ככנוסה", ורק כונתו לעיקר דין זיקה.

ובפרט דלא שייך הכא כלל זיקה ככנוסה ממש, דא"כ כיון שהראשונה ככנוסה שוב אין השניה נופלת כלל, ואינן אחיות בזיקה, (וכבר העיר כן בחי' אנשי שם, דע"כ מיירי בנפלו בבת אחת) וע"כ שאין כונתו לדין זיקה ככנוסה דר"א, דהוי ככנוסה ממש, ורק לדין זיקה דעלמא.

וסובר כמ"ש, דע"כ כל הגוה"כ דלצרו לפטור אחיות צרות בזיקה שייך רק אי יש זיקה וכמש"נ.

דף כ"ט ע"א

בגמ': והא"ר שמעון שתי אחיות לא חולצות ולא מתייבמות וכו'.

ופירש"י דא"כ אמאי איסור מצוה ואיסור קדושה בעי חליצה, הא כיון דמדאורייתא חזיא ליבומי, זקוקה היא, והו"ל כשאר ב' אחיות שנעשו צרות זו לזו, ור"ש פוטר אחות זקוקה מחליצה, ע"כ.

וכתב בחזון איש (סי' קל"ד) דמלשון רש"י שכתב "דמדאורייתא חזיא ליבומי", מוכח דכל הדין דר"ש הוא דוקט היכא דאיכא דין יבום מה"ת, אבל בחייבי עשה וכן מחזיר גרושתו דמה"ת ליכא דין יבום, לא נעשו צרות זו לזו לר"ש, אלא דוקא היכא דחזיא מה"ת ליבום.

והעיר בזה הגאון ר' דוד פוברסקי זצ"ל:

ואו"י יש לדחות, דכונת רש"י על שניות דוקא, דאע"פ דהוי רק מדרבנן אפ"ה הוא עכ"פ מדרבנן הוי "ערוה", והיה מקום לומר ולא יהיה דין דר"ש [דנעשו צרות זו לזו], כשאר עריות, ולכן כתב דכיון דסו"ס מדאורייתא אינה ערוה וחזיא ליבומי, איכא דין דר"ש, אבל בח"ע ומחזיר גרושתו פשוט דאיכא דין דר"ש, אע"פ דלא חזיא מה"ת ליבום, כיון דעכ"פ אינה ערוה, ואיכא זיקה לחליצה.

אכן בחזו"א שם, הוכיח מתוס' (דף מד. ד"ה אלמה) דבעי למימר שם בגמ' דהא דדרשינן בית אחד הוא בונה ולא שני בתים, היינו דכשיש ב' בתים ליכא דין יבום כלל, ודוקא כשהאחת היא ערוה, דאבראי קיימא, חשיבא צרתה בית אחד דשייך בה דין יבום, ורק מדין צרת ערוה פטורה.

★★

בגמ': א"ר אלעזר לא תימא מאמר לב"ש קונה קנין גמור וכו' אלא לדחות לצרה בלבד.

בשיעורי הגאון ר' שמואל רוזובסקי ז"ל (ע' נה) כותב לבאר ג' דרכים בראשונים בשיטת ר"א דמאמר אינו קונה אלא לדחות הצרה בלבד.

מדברי התוס' ישנים בשם הר"ר נתנאל משמע דנקטו, דמאמר הוי קדושין גמורים ולא הוה יבום כלל וכיון דל"ה קנין יבום אינו מפקיע הזיקה ואינו פוטר את צרתה, ומה"ט דחו פ"י הר"י בתוס' דמאי דאמר ר"א דאינו קונה אלא לדחות בצרה קאי על צרתה ממש ומשום דכיון שמאמר הוי מקצת קנין חשיב לבנות וקיימא אידך באיסור בית אחד הוא בונה ואינו בונה שני בתים, דכיון דל"ה קנין יבום רק קנין קדושין לא חשיב לגבי יבום אפילו תחילת בנין, וכן נקט הברכ"ש בדברי הר"ר נתנאל דמאמר הוי קדושין גמורים.

אלא שלכאורה צ"ב, דבשלמא אי נימא דהא דאין קדושין תופסין ביבמה אליבא דרבנן היינו משום דדרשא דביאה גומרת בה ואין כסף ושטר גומרין בה, א"כ מצינן למימר דב"ש ס"ל דלא נתמעטו כסף ושטר רק מתורת קנין יבום אבל שפיר מצי לקנותה בכסף ושטר בתורת קנין קדושין דעלמא, אולם למש"כ רש"י והנמוק"י לקמן דף נב ע"א דהא דלא מהני מאמר מדאורייתא אליבא דרבנן היינו משום איסור אשת אח צ"ע במאי פליגי ב"ש, (ובירושלמי איתא דב"ש ילפי לקנין מאמר מקרא דולקחה זה מאמר).

אכן באמת אין הכרח גמור לפרש בדברי הר"ר נתנאל דמאמר הוי קדושין ממש, ואפשר דגם לדידיה הוי קנין יבום, ומש"כ כקדושין ומשו"ה נדחית אחותה, כוונתו דעכ"פ לא גרע קנין המאמר מקדושין דעלמא לענין דחיית אחותה.

★★

איסור במאמר ותצא אחרתה מעליו ולא הוה חך אחרת זקוקה ויכנסו את אשתו. ולשיטת החינוך דקידושין הוה בכלל איסור וחיוב הוה מה פריך בגמ', ואין לומר דלא גזרו חכמים על זיקתו להיות כאשתו רק לגבי ביאה שהוה בכרת ולא בקדושין דרק בלאו, ז"א דהא שומרת יבם שמתה אסור באמה אף דחמותו לאח"מ אשתו להרמב"ן ורשב"א אינו לא בכרת ולא בלאו אלא באיסור שוכב עם חותנתו, ואפילו באיסור חר"ג הביא רמ"א יש אוסרין בזיקתו, כ"ש הכא באשה זו וגזרו בה על ביאה שתהי' מדרבנן כאחרת אשתו וחשובה נמי כאחרת אשתו לענין קדושין, וא"כ לחינוך הוה איסור ומאי פריך בגמ'.

ואז אמרתי לישיב די"ל סברת החינוך דחייב משום שעבר אמימרא דרחמנא כרבא בתמורה ד"ו דכל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני ולקי משום דעבר אמימרא דרחמנא, וי"ל הוה הדין בקידוש ח"כ כן, וביבמות י"ל הסוגיא אזיל לאביי דס"ל כ"מ דא"ר ל"ת א"ע מהני דאי לא מהני אמאי לקי, וא"כ בח"כ שלא מהני, כלל לא לקי, וכיון דלאביי בקידוש אחרת אשתו אין איסור כלל כיון דלא תפסו קדושין בח"כ אי אפשר לאסור באחרת זקוקה כלל שרק גזרו משום אחרת אשה וכמ"ש תוס' יבמות די"ט ד"ה ר"ש עי"ש. וכעת מצאתי בתשו' מים עמוקים שהביא בשם הסמ"ק שסובר ג"כ כהחינוך וס"ל שלקי וע"כ רק כונתו משום דעבר אמימרא דרחמנא וכנ"ל והבן.

★ ★

ובשו"ת אבני נזר אבהע"ז (סי' ר"י ס"ק ב') בתשובה להנ"ל: כותב בהקשר לקושייתו הנ"ל:

ואמרתי ליישב, דהנה לכאורה י"ל כיון דע"י המאמר נפקע הזיקה מאחרתה לא חשבינן מקדש אחרת זקוקה, ואף דגם ע"י יבום נפקע הזיקה מאחרתה שנעשית אחרת אשתו, כמו שנפקע הזיקה מאחרתה שייבם לגבי אחיו שיוכל לייבם אחרתה, כדאיתא לעיל (כ"ח). דמקשה אלא שני' אמר חבראי שני' ייבם, אנא ראשונה מייבם, הרי דלאחר שייבם אחיו אף שהיתה אחרת זקוקתו מ"מ נפקע זיקת השני ממנה שבדיעבד נעשית אשתו של ראשון, וה"ה נמי שאחרתה נעשית אחרת אשתו ואעפ"כ אסור לייבם משום אחרת זקוקה כיון שקודם שייבם היתה אחרת זקוקתו, ה"נ קודם המאמר היתה אחרת זקוקתו, מ"מ י"ל דשאני יבום כיון שאינה נקנית לו אלא

ביאור נוסף בדעת ר"א הוא בתוס', דהם כתבו דמהני המאמר לדחות את הצרה, ומבואר דהם נקטו דמאמר הוה קנין יבום אלא שאינו קנין גמור אבל כיון דהוה מקצת סגי בזה לפטור הצרה משום לא יבנה, ויעויין ברמב"ן שהביא בשם הירושלמי דמאמר לב"ש הוה כמו זיקה ככנוסה לר"ש דאע"ג דזיקה ככנוסה מדאורייתא מ"מ אינה נפטרת בלא חליצה ומשום שאין קנין גמור, וכן משמע מדברי רש"י במתני' ד"ה אשתו עמו דמאמר ככנוסה דמיא" ומשמע דר"ל כמ"ש הרמב"ן, דמאמר לב"ש הוה כמו זיקה ככנוסה לר"ש, וגדר הדבר צ"ב.

ונראה שהמאמר כונס את זיקה, אבל ל"ה אישות גמורה אלא קנין יבמות גרידא, דלענין שיוכל להוציאה בגט צריך שתהא אישות גמורה.

דף כ"ט ע"ב

בגמ': ואי ס"ד מאמר לב"ש קונה קנין גמור זה יעשה מאמר ויקנה וזה יעשה מאמר ויקנה.

האבני נזר (א"ה סי' ר"ט) הקשה מכאן על החינוך שסובר דהמקדש אחרת אשתו אע"פ שאין קידושין תופסין בה מ"מ עובר על לאו, דלפי דבריו מאי קמקשה הכא דיעשה מאמר ויקנה ופירש"י דהא אין איסור במאמר, אבל לדעת החינוך הרי גם במאמר בלי ביאה קעבר על לאו. ואין לומר דלא גזרו חכמים על אחרת זקוקתו שתחשב כאשתו אלא לגבי ביאה דאיכא כרת ולא בקידושין דליכא רק לאו, דזה אינו דהא שומרת יבם שמתה אסור באמה, אף דחמותו לאחר מיתה לדעת הרמב"ן והרשב"א אינה בכרת אלא בארור. וע"ש מש"כ בזה.

★ ★

בגמ': זה יעשה מאמר וידחה וזה יעשה מאמר וידחה.

בשו"ת חדות יעקב אבהע"ז סי' ט"ו ס"ק י"ד) כותב:

בהיותי בקאליש בשנת תרמ"ט מצאתי שם את מחו' הגאון הקדוש מוהר"א שליטא"ס מסאכטשוב והתפלא מאד על הרב החינוך במצוה ר"ו שכתב דמקדש אחרת אשה אף שאין קדושין תופסין מ"מ חייב מש"ס יבמות כ"ט וכו' זה יעשה מאמר ויקנה, וזה יעשה מאמר ויקנה ופירש"י דהא אין

בביאה הכנסת עטרה, ועביד איסורא קודם לכן בנשיקה משום קריבה דג"ע מדרבנן חשובה כאחות אשתו.

★★

בגמ': מאמר דהתירא קני מאמר דאיסורא לא קני.

מבואר בגמרא דמאמר דאיסורא לא קני אפי' בדיעבד.

והקשה בשו"ת דברי חיים (ח"א סי' סה) מכאן על דברי הר"ן בריש כתובות דבדיעבד יש חופה לפסולות, והלא כאן מבואר דמאמר דאיסורא לא קני אפי' בדיעבד וא"כ ה"ה חופה בפסולות.

ותירין דדוקא מאמר שאינו קנין גמור לבית שמאי לא מהני באיסורא אף בדיעבד, אבל חופה שהוא קנין מוחלט ומבואר בתורה מהני בדיעבד גם באיסור, עיי"ש שהאריך בזה עיי"ש.

ועיין בשו"ת דבר יהושע (ח"ד סי' ל אות א) מה שכתב בזה עיי"ש.

★★

בגמ': אשתו ארוסה לא אונן ולא מיטמא לה וכן היא לא אוננת ולא מטמאת לו.

פירש"י בפ"י ב' ותוס' דהיינו ברגל, שכל ישראל מצווין על הטהרה, כמוש"נ ובנבלתם לא תגעו. ולז' קרובים מותר להטמאות. אבל ארוסה אסור לה להטמא לבעלה.

בטורי אבן (ראש השנה ט"ז ע"ב) תמה עליהם, דהא כל הטעם דמוזהרים שלא לטמאות ברגל, הוא כדי שיהי' טהורין לראות פנים בעזרה, ואם כאן אשה שאינה חייבת בראי', לא עליה אמרו חייב אדם לטהר עצמו ברגל.

בספרו שאגת ארי' (סי' ס"ו) הוסיף בזה מילין, דהנה הרמב"ם (הל' אבל פ"ב ה"ו) כתב שהכהנת הואיל ואינם מוזהרות מלהטמא למת, אינם מצוות להיטמא לקרובים. והשיג עליו הראב"ד דמדאמרינן הכא אשתו ארוסה אינה מיטמאת לו, אלמא דנשואה חייבת להיטמא לבעלה. והיינו דפירש הכא כפי' א' דרש"י דאיירי הכא לענין חיוב להיטמא לקרובים.

שוב כתב השאגת ארי' דהרמב"ם והראב"ד י"ל דפליגי לשיטתם, דכפ"א מהל' חגיגה ס"ל להרמב"ם דנשים

חייבות בשלמי שמחה, א"כ לדעת הרמב"ם גם נשים מצוות שלא להיטמא ברגל, כדי שיוכלו להביא שלמי שמחה, וא"כ יכול הרמב"ם לפרש דמ"ש הכא אשתו מטמאת לו היינו כפי' ב' של רש"י לענין טהרה ברגל שגם נשים מוזהרות על זה.

משא"כ הראב"ד שסובר בהל' חגיגה (שם) דאין נשים מצוות בשלמי שמחה, וא"כ אין להן כלל חיוב להטהר ברגל, וע"כ צל"פ דמ"ש הכא אשתו כו' מטמאת לו היינו לענין החיוב בעלמא של להטמא לקרובים. וע"כ שפיר הוכיח מהכא הראב"ד לשיטתי' דגם נשים צריכות להטמא לקרוביהן.

★★

בקו"א שבשאגת ארי' וכן במנחת חינוך (מצוה רס"ד) תמהו על השאג"א, איך מפרש בדעת הרמב"ם דאיירי הכא לענין לטמאות ברגל, שגם נשים מוזהרות משום שצריכות להביא שלמי שמחה, דכיון דעכ"פ נשים אינם צריכות להטמא לקרובותיהן כמש"כ הרמב"ם הכא בהל' אבל, א"כ גם אשתו נשואה סוכו"ס איך תטמא עצמה ברגל לבעלה.

ויפה השיב ע"ז הגאון בעל כלי חמדה בספרו חמדת ישראל (במפתחות ג' ע"א) דהכא הוי בחדא מחתא, כלומר דאשתו נשואה כיון דהיא אוננת לו, ממילא אסורה בקדשים, ממילא אין איסור עלי' להטמאות לו. משא"כ אשתו ארוסה דאינה אוננת לו, ממילא הדרא לאיסורא דכל אשה שאינה מיטמא' לו כיון דצריכה להטהר ברגל.

★★

בגמ': ארוסה לא אונן ולא מטמא לה.

בשו"ע יו"ד הל' אבילות (סי' שע"ג ס"ד) איתא: "אבל אשתו פסולה או גרושה או ארוסה לא אונן ולא מטמא לה" והב"י הראה מקומו בפ' ד' אחין [יבמות כ"ט:]: אשתו ארוסה לא אונן ולא מטמא לה.

ובספר העיקרים להגר"ש איגר ז"ל (ח"א אשכול ז' עינב ז') כתב וז"ל, ואיני יודע, דתינח אשר לא מטמא לפסולה דאינו מטמא אלא למי שעושה מעשה עמך כדאי' ביבמות כ"ב: וסנהדרין מ"ז ע"א אבל למילף דאינו אונן לה מאשתו ארוסה לא ידעתי, דאימא ארוסה דאינה כנוסה לו ועדיין אינה אשתו גמורה לא אונן לה, אבל נשואה גמורה אף דפסולה לו אונן עליה.

ויש ב' אחין, והרי אשת אח אינו אלא חייבי כריתות, וא"כ יתפוס המאמר מדין קידושין ולא מדין יבום, אע"כ דמודה רבי יהושע דאין קידושין תופסין בחייבי כריתות.

דף ל' ע"א

במשנה: עשה בה מאמר ומת נכרית חולצת ולא מתייבמת.

ל'קמן (ל"ב.) אמר רבא אם נתן גט למאמרו מאי דעביד שקליה, ומותרים אחים ליבם בעלת המאמר, ואינה אסורה עליו משום גרושת אחיו, ולכאורה צ"ע דה"נ נימא דע"י המיתה פקע המאמר, ולא תיתסר על האחין משום אשת אח של השני. וכתב בחדושי הגרנ"ט דע"כ הא דתנן הכא אסור ליבם, אינה משום אשת אח של השני [ע"י שהיא צרת אחות אשה במאמר], אלא משום גזירת אשת ב' מתים, דאינם יודעים דבטל המאמר ע"י המיתה.

ול"א דברי הגרנ"ט אפש"ל דלא פקע מאמר ע"י מיתה, ולא דמי לגירושין, דשאני מיתה דלולא שאסורה משום צרת ערוה לא היה מאמרו מתבטל, שהרי אפשר להמשיכו ע"י היבום. והנה המהרש"א הקשה על משנתינו דתיפוק ל"י דאסורה משום אשת ב' מתים, ומבואר בהדיא דלא כהגרנ"ט שמפרש משנתינו משום גזירת אשת ב' מתים. וכן מבואר לכאור' מקושייתו דנקט בפשיטות דלא פקע המאמר ע"י המיתה.

(קובץ קול התורה קובץ מ"ד ע' מא)

★ ★

בגמ': כל יבמה שאין אני קורא בשעת נפילה וכו'.

החכם צבי (סי' א') תמה מכאן על המהרי"ט (אה"ע סט"ז) שפסל חליצה של אוננות משום דאונן פטור מכל המצות, דלדברי המהרי"ט אין לך אשה שכשרה ליבום, שהרי האח והאשה נעשים אוננים בשעת מיתה בעלה, וק"ל דכל יבמה שאין אני קורא בה בשעת נפילה יבמה יבא עליה הרי היא כאשת אח שיש לו בנים ואסורה.

הפרי מגדים (פתיחה כוללת ב' כ"ח) תירץ דשאני אוננת דבדודאי תחזור להתיירה, משא"כ הכא בב' אחיות דשמא לא תהיה ראויה לעולם, ואפילו היתה אשתו גוססת דרובן למיתה, מ"מ שמא מהמיעוט היא שאינם מתים, [וע"ע בתוס']

גם קשה מנ"ל להפוסקים דאין מתאבלים על ארוסה, כיון דבגמ' לא אדכר רק דאין אוננים עליה, וע"כ נ"ל דשניהם, אנינות ואבילות, כחדא נינהו, ואין זה בלא זה, ומה דבהרוגי ב"ד אוננים עליהם אף דאין מתאבלים, התם טעמא איכא בדבר, כיון דמה דאין מתאבלים הוא כי היכי דתיהוי להו כפרה ואנינות אינו מונע הכפרה כדאי' בפירש"י סנהדרין מ"ו: ד"ה לא היו מתאבלין וע"כ אשתו פסולה כיון דאין מתאבלין עליה (סי' שע"ד ס"ד) ממילא ג"כ אין אוננים עליה, וה"נ להפוך בארוסה דאין אוננים עליה (דזה מפורש בגמ' הנ"ל), ידעינן נמי דאין מתאבלין עליה כיון דתרווייהו אהדדי מישך שייכים.

וא"ת הא גופא דאין מתאבלים על אשתו פסולה מנ"ל כיון דלא אתפרשי בגמ', י"ל כיון דמפורש בגמ' דאין מטמאין לה ידעינן נמי דאין מתאבלין מכה הכלל דכל קרובים שכהן מטמא להן מתאבל עליהן, דכלל זה הוא נמי להיפוך, (כנ"ל אשכול ג' בשם הכ"מ)

ובאמת השתא דאתינן להכי, הנה הראי' השני' שכתבנו דאנינות ואבל כחדא נינהו, דאל"כ מנ"ל דאין מתאבלים על אשתו ארוסה נופלת בבירא, די"ל דידעינן הסתום דאין מתאבלים עליה מן המפורש בגמ' דאין מטמאין לה, אך הראיה הראשונה מאשתו פסולה עדיין על עמדה תעמוד.

ולפ"ז דאם אין אבלות אין אנינות, יהי' מוכרע הדין שהיינו דנין לעיל (אשכול ז') דאין אנינות במאבד עצמו לדעת, דכיון דאין מתאבלין עליו ממילא ג"כ אין אוננים עליו כנלע"ד בעוד לא אמצא הפכו עכ"ל.

★ ★

בגמ': שומרת יבם בין יבם אחד בין שני יבמין ר"א
אומר יפר רבי יהושע אומר לאחד ולא לשנים.

הנה רבי יהושע ס"ל לקמן (מט.) דאין אלא מחייבי מיתות ב"ד אבל לא מחייבי כריתות, וכתבו התוס' בקדושין (סז:): דאע"ג דס"ל לרבי יהושע דאין ממזר מחייבי כריתות, מ"מ מודה רבי יהושע דאין קידושין תופסין אפילו בחייבי כריתות. וכן כתבו התוס' בכתובות (כט:).

המרחשת (ח"ב סט"ז בהג"ה) הביא לזה הוכחה מסוגין, דאי אמרת דלדעת רבי יהושע קידושין תופסין בחייבי כריתות, א"כ אמאי אינו יכול להפר כשעשה בה מאמר

לעיל ב. ד"ה ואחות אשתו ובמהר"ץ חיות ובחשק שלמה שם].

★★

במשנה: שלשה אחים שנים מהם נשואים שתי אחיות ואחד נשוי נכרית, גירש אחד מבעלי אחיות את אשתו ומת נשוי נכרית וכנסה המגרש ומת זו היא שאמרו וכולן שמתו או נתגרשו צרותיהן מותרות.

החכם צבי (סי' א') הביא מהרלב"ח שלמד מדתנן במשנה זו היא שאמרו וכו' צרותיהן מותרות דבמקום מצות יבום אין חשש קטלנית דשומר מצוה לא ידע דבר רע, דאל"ה איך מותר לשלישי לייבמה והרי כבר מתו לה שני בעלים.

והחכם צבי דחה ראיה זו די"ל דהא דתנן מותרת היינו מצד איסור אשת אח, אבל אה"נ דאיכא איסור מצד קטלנית.

השווא' ומשיב (תנינא ח"א סי' ד) דחה ראית הרלב"ח, די"ל דהיבם והבעל הראשון כחדא חשיבי כיון שהיבם עומד במקום בעל הראשון. ועע"ש.

בישועות יעקב (אהע"ז ס"ט סק"א) הקשה על המהרלב"ח דגם אי נימא שומר מצוה לא ידע דבר רע, מ"מ התינח בביאה ראשונה שיש בה מצות יבום, אבל בביאה שניה מאי איכא למימר, ונגזור ביאה הראשונה אטו ביאה שניה. ותירץ דאה"נ ביאה שני' אסורה, והא דלא גזרו על זה דבאיסור סכנה אין צורך לגזור דהוא עצמו יזהר לא ליכנס לסכנה.

דף ל' ע"ב

במשנה: וכולן שהיו בהן קדושין או גרושין בספק הרי אלו חולצות ולא מתייבמות וכו' ספק גירושין כתב בכתב ידו ואין עליו עדים וכו'.

הרא"ש לקמן בפרק בית שמאי (סי' ב) הביא דברי הראב"ד בקטנה שהשיאה אביה ונתגרשה ונעשית יתומה בחיי האב, אף שאח"כ החזירה מ"מ אסורה ליבם, כיון דהגירושין היו גירושין מן התורה והחזרה לא הוי מן התורה, א"כ נחשבת גרושת אחיו, וכתב ע"ז הראב"ד דגם צרתה אסורה ביבום, דהלא מן התורה הוי היתומה בחיי האב גרושת

אחיו והוי ערוה, ע"כ גם צרתה אסורה ביבום, ואף שמדרבנן לא הוי היתומה ההיא ערוה כיון שהחזירה, והרא"ש חלק עליו וכתב דצרתה לא אסורה ביבום, דלא נחשבת היתומה ערוה לאסור צרתה ביבום כיון דהחזירה, אף דהחזרה הוי רק דרבנן עיי"ש.

וכתב בשו"ת אבני נזר (אהע"ז ח"ב סי' ר"ז אות יד) דממשנתינו יש ראיה להרא"ש ודלא כהראב"ד, דהלא מבואר במשנה דהט"ו נשים שהי' בהם ספק גירושין כגון כתב בכת"י ואין עליו עדים, דמדאורייתא הוי גט ומדרבנן לא הוי גט, צרותיהן חולצות ולא מתייבמות, ולדברי הראב"ד מדוע נקט דרק בט"ו נשים הדין כן, הלא בכל שאר נשים דעלמא הדין כן, דאם הי' גירושין מדאורייתא אך מדרבנן עדיין נחשבת אשתו, נחשבת גרושת אחיו מן התורה וצרותיהן חולצות ולא מתייבמות.

ומדקתני וכולן שהיו בהן וכו' או גרושין בספק וכו', מוכח כהרא"ש דבשאר נשים דעלמא שהי' גירושין מן התורה אך עדיין נחשבת אשתו מדרבנן כגון שהחזירה, לא נחשבת ערוה לאסור צרתה ביבום, וע"כ שפיר קתני במשנה דרק בט"ו נשים שהי' ספק גירושין צרותיהן חולצות ולא מתייבמות, עיי"ש.

★★

בגמ': אשה זו בחזקת היתר לשוק עומדת כו'.

החתם סופר (אה"ע ח"ב סי' ע"ד) האריך בתשובתו לגבי יבמה שנפלה לפני מומר אי צריכה חליצה, ובתוך דבריו הביא מדברי המרדכי (פ' החולץ) בשם ר' יהודאי גאון שאם כשנשאת הי' אחיו מומר לא בעי חליצה מיני', אבל אם כשנשאת הי' כשר ואח"כ החמיץ האח ונשתמד הרי היא זקוקה לחליצה.

וביאר החתם סופר דלעולם יש לחוש שמא הרהר תשובה בלבו ודעתו למיהדר, וא"כ הרי היא זקוקה לו, אלא דאם כשנשאת לו הי' מומר, א"כ אשה זו בחזקת היתר לשוק עומדת, כדאמרינן הכא, ועל כן מספק אי אפשר לאוסרה וליכא למיחש דלמא הרהר תשובה בלבו, אבל אם כשנשאת אליו הי' כשר, ואם כן היתה בחזקת איסור לשוק, ואח"כ המיר,

אזלינן בתר חזקה, ואיכא מאן דאמר דהוי ספיקא דרבנן, ומדרבנן לא אזלינן בתר חזקה, אבל עכ"פ לכו"ע לא אזלינן בתר חזקה, וא"כ הו"ל הבהמה ספק טרפה.

ובתב "וגוף התשובה אין בידי לעיין בו. אחר כך זכני ד' בספר הזה, וראיתי שבסימן ל"ט בפשיטות, דלא אחמור רבנן בתרי ותרי רק בעריות. אבל באמת כתבתי במקום אחר דמחלוקת ראשונים הוא בר"ן כתובות (דף ט' ע"א)". עכ"ל.

★★

בגמ': ספק קרוב לו ספק קרוב לה וכו'.

בתשוב מיימוני (ספר נשים סי' א') כתב לחדש דדוקא היכי דאיכא כת אחת שאומרת שהקידושין הי' קרוב לו וכת אחת אומרת שהקידושין היו קרוב לה בכה"ג הו"ל ספק דאורייתא, אבל אם יש רק כת אחת שלהכת גופי' מספקא להו אי הקידושין היו קרובים לו או היו קרובים לה, אין כאן עדות כלל כיון דמספקא להו גופייהו, ואזלינן בתר חזקת פנוי' ואינה מקודשת.

אמנם בשו"ת נו"ב אהע"ז (מהדו"ק סו"ס נ"ח) הביא דברי הרשב"א בסוגיין דכתב מפורש דאף בכת אחת שמסתפקים אם הי' קרוב לו או קרוב לה ג"כ הוה ספק קידושין. וע"ע מש"כ הנו"ב במהדורא תנינא (סי' ע"ז) ועיין בפני יהושע בקונטרס אחרון עמ"ס קידושין (אות ט') שג"כ מביא חולקים על ההגהות מיימונית, וכתב דלדינא אזלינן לחומרא ע"ש.

★★

בגמ': בשתי כתי עדים כו' דהו"ל ספיקא דאורייתא כו' נמי ספיקא דרבנן.

במשנה למלך (פ"ז מהל' שכירות) דן אי בספיקא דינא גם כן אזלינן בתר חזקה, או רק בספיקא דמציאות, ע"ש מה שהאריך בזה, וכתב דדבר זה תליא בפלוגתא דסוגיין אי תרי ותרי ספיקא דאורייתא או רק ספיקא דרבנן, ודבריו צ"ב מאי שייכים זה בזה.

ובתב בקהלת יעקב (ב"מ סי' י"א אות ג') דהנה טעם הסוברים דתרי ותרי הוה ספיקא דאורייתא, ביארו האחרונים, דכיון דאיכא תרי עדים לכל צד, והרי אין בירור יותר חזק משני עדים, ומה יתן ומה יוסיף שיש לו לצד אחד

א"א להתירה מספק, וצריכים לחשוש שמא הרהר תשובה בלבנו.

★★

בגמ': אשה זו בחזקת היתר לשוב עומדת.

ובתבו תוס' (ד"ה אשה) דהא דאמרינן דיש לה קוץ בושט חיישינן שמא הבריא, ולא מהני חזקת היתר, משום דשכיחא לאיסור יותר מלהתירא ע"ש.

הר"ן בחולין (דף י') כתב בשם רבינו יונה דהא דאמר רב הונא דנשחטה בחזקת היתר עומדת ובכל ספק אזלינן לקולא, היינו דוקא כגון נטל הזאב בני מעים, והחזירין שהן נקובים, משום דאיכא לפנינו במה לתלות, שהנקבים נעשו ע"י הזאב, וכן הא דמשמש ידא דטבחה ונמצא שם נקב, יש לפנינו במה לתלות, דהנקב נעשה ע"י משמוש ידיו של הטבח, אבל אם נשמטה גף העוף או נשברה רגלו, ויש לנו ספק אם זה אירע לפני שחיטה וטריפה או אחר שחיטה, כיון שאין בידינו במה לתלות, ספיקו לחומרא ע"כ.

ובתב בקהלת יעקב (חולין סי' ו' אות ג') דמדברי התוס' כאן יש להוכיח שהם חולקים על רבינו יונה, דהכא הא בישב לו קוץ בושט, אין לנו במה לתלות לפנינו להתירא, דהוא ספק גרידא אי ניקב או לא, ומ"מ כתבו התוס' דאי לאו דמצוי טפי לאיסורא מלהתירא אזלינן לקולא, אלמא אף דליכא לפנינו במה לתלות אזלינן לקולא.

וע"ש מה שהאריך ליישב ראיותיו של הרר"י אליבא דהתוספת. **ועיין** עוד בענין זה בש"ך יו"ד סי' נ' ס"ק ג' ובחוו"ד שם ובפרי חדש סי' כ"ט ס"ק א'.

דף ל"א ע"א

בגמ': בשתי כתי עדים כו' דהו"ל ספיקא דאורייתא כו' דהו"ל ספיקא דרבנן.

בפמ"ג (יו"ד הל' טריפות סי' מ"ד בשפ"ד סק"ח) הביא משו"ת מהרשד"ם (חלק יו"ד סי' ל"ח) אם ב' עדים העידו על הכוליא שהיא טריפה, וב' עדים העידו עליה שהיא בריאה ואינה טריפה, אוקי אחזקת כשרות והבהמה כשרה.

ותמה שם הגרעק"א בהגהותיו דהא אמרינן הכא דתרי ותרי איכא מאן דאמר דהוי ספיקא דאורייתא, ומה"ת לא

יחפה, וא"כ מה קאמרה הגמ' הניחא למ"ד משום פירי וכו'. ודוחק לומר שהיות והוא יודע שזנתה יגרשנה וא"כ לא הוי באיסור כל ימיו ושפיר לא אמרינן שמא יחפה למ"ד משום פירי, דא"כ גם בכתובות לשיטת ר"ת בתוס' שם דעיקר התקנה משום אשת כהן ופחותה מג', דמסתמא יגרשנה ומה"ט הוי שם חששא דתשב תחתיו באיסור כל ימיו, א"כ גבי קידושין ג"כ ניהוש דלא יגרשנה ותשב תחתיו באיסור כל ימיו ושייך לחוש שמא יחפה וכנ"ל.

★★

בגמ': הניחא למ"ד משום פירי וכו'.

וברש"י: לידע מאימתי תגבה מבעלה פירות וכו', דקסבר משעה שנתן עיניו בה לגרשה שוב אין לו לבעל פירות ע"כ.

הקשה חכ"א להגאון השואל ומשיב זצ"ל דבגיטין דף י"ז מבוואר להיפך דר"י ס"ל דיש לבעל פירות עד שעת נתינה ור"ל ס"ל עד שעת חתימה ור"ש דמכשיר במוקדם ולית ל"י טעמא דפירי ס"ל דמשעה שנתן עיניו לגרשה שוב אין לבעל פירות.

וכתב לו הגאון השואל ומשיב זצ"ל (מהדורא שתיתאה סי' נב):

באמת שקושיא גדולה היא ולא ראיתי כעת מי שירגיש בזה. ולפי חומר הנושא נראה דבאמת לענין חשש דיהי' צריך לכתוב זמן גם להיפך יש חשש, דאם נימא כר"ש דמשעה שנתן עיניו לגרשה שוב אין לבעל פירות, איכא חשש דהא כיון דנתן עיניו לגרשה אין לו פירות והיא לא תוכל לברר עד שעת חתימה דשמא לא יהי' עדים, והש"ס לא קאמר רק דר"ש דס"ל מוקדם כשר משום דאין חשש שמא תגבה הפירות דשעת כתיבה דבאמת כדין גובית וכמ"ש רש"י בהדיא, אבל מכל מקום חשש איכא בזה וצריך לכתוב זמן, וצ"ל דר"ל ס"ל מצד הסברא דיש לבעל פירות עד שעת חתימה, כמו דיש לה פרקונה דנתקן כנגד פרקונה, ועין ברי"ף שביאר בהדיא דפירי בפרקונה תלוי, וא"כ ממילא יש לבעל פירות עד שעת שמגיע לה פרקון.

והנה לכאורה צ"ב לפמ"ש הרשב"ם בעובדא דתותרנית בב"ב דף קמ"ו דמשעה שנתן עיניו לגרשה שוב אינו יורשה, ואם כן כיון דנפקע זכות שיש לו עלי' ממילא ה"ה להיפך

גם כן בירור דחזקה, הרי תרי כמאה, וא"כ נשאר הוא בספקו מן התורה.

והיינו טעמא דהסוברים דחזקה לא מהני בספיקא דדינא, דבשלמא בספיקא דמציאות, מהני בירור דחזקה לומר לנו שהי' כמו שהי' ולא השתנה, אבל בספקא דדינא, וכי החזקה ישנה את הדין, ואין זה מועיל לברר הספק דהלכה.

אבל מאן דאית ל"י תרי ותרי הוי ספיקא דרבנן, היינו טעמי', משום דס"ל דחזקה לא הוי בירור רק דהיכא דתיקום תיקום, ולפ"ז גם בתרי ותרי דהוה ספיקא, אזלינן בתר חזקה דהיכי תיקום תיקום.

והכי נמי בספיקא דדינא, אין כאן בירור, אלא היכי דתיקום תיקום דאזלינן בתר חזקה דמעיקרא לומר שלא לשנות המצב.

★★

בגמ': ותו בשתי כיתי עדים נמי ספיקא דרבנן היא וכו'.

כתב הפני יהושע (כתובות ט.) דבסוגיא כאן מבוואר דלענין איסור והיתר החמירו רבנן דלא ניזיל בתר חזקה. [וע"ע בפנ"י בקו"א לקדושין אות ק"א].

והענין יצחק (ח"ב סי' נט) ביאר הא דלא סמכינן כאן על חזקה עפ"י מש"כ התוס' בכתובות (כג.) דכיון דודאי זרק את הגט הרי זה ריעותא בחזקה, וע"ש בפנ"י.

(קובץ קול התורה קובץ ס"ג ע' כח)

דף ל"א ע"ב

בגמ': ומפני מה לא תיקנו זמן בקידושין, הניחא למ"ד משום פירי ארוסה לית לה פירי, אלא למ"ד משום בת אחותו ליתקין זמן וכו'.

במכתבי תורה להאדמו"ר בעל האמרי אמת זצ"ל מגור (מכתב קח) הקשה, דלפי דברי תוס' בכתובות (ב ע"א ד"ה שאם בסוף דבריהם) שכתבו שכאשר יש חשש שיהי' חשב שמו באיסור כל ימיו חשו לזנות אע"ג דלא שכיח, א"כ גם המ"ד דס"ל דהטעם שתקנו זמן הוא משום פירי דזנות לא שכיחה מודה דשייך שמא יחפה, א"כ כאן בקידושין הוא תשב עמו באיסור כל ימיו, וא"כ כו"ע מודים לטעם דשמא

בכתב ה"ז שבועה, ורק אילם שאינו יכול לדבר, ל"ה שבועתו מתוך הכתב שבועה לכולי עלמא.

אמנם החתם סופר (בשו"ת יו"ד סי' רכ"ז) כתב דאף להרמב"ם דעדות לא מהני בכתב, י"ל דהיינו דוקא לענין הגדת עדות, שהיא ענין מסירת דבר לחבירו שיכנסו לאזני לחבירו, בזה עדיף דיבור מכתובה, שע"י דיבורו מתבארים הדברים היטב, אבל לענין שבועה, שהאדם מתחייב בעצמו, בענין זה הרי המעשה שהוא עושה עדיף מהדיבור, וא"כ י"ל דמה שאמרה תורה לבטא בשפתים, היינו לרבותא, דאם מוציא מחשבתו ע"י הבל פיו חייב, ק"ו כשמוציאם על ידי מעשה של כתיבה, ל"ש פיקח ל"ש אילם.

אבל לרבינו תם נהפוך הוא, דלדידי' אלם כמו שאינו יכול לכתוב עדותו, וע"כ מגזירת הכתוב הוא דאלם לא יכתוב, דהא שאר כל עד כותב עדות לבית דין, א"כ יש לומר דה"ה אלם שכתב שבועתו לא מהני, דאין לנו ללמוד דיועיל אצלו מק"ו מדיבור, דהא דעדות בכתיבה מועיל ואילם אינו מועיל עדותו בכתב.

★ ★

במשנה: ומת אחד מהם וכו' שעליה זיקת יבם אחד ולא שעלי' זיקת ב' יבימין וכו'.

הגאון החלקת יואב זצ"ל הקשה בקו' קבא דקשייאת (קושי' טז) דמה קאמר כאן דאשת ב' מתים לא משכח"ל אלא ע"י מאמר מדרבנן והא משכח"ל לפמ"ש הרשב"א יבמות מ"א דיבמה שהותרה ונאסרה וחזרה והותרה דחזרה להיתרה הראשון איננו עוד משום זיקת יבמה דכבר נפקע ואין כאן מצות יבום, אלא דמותרת לו כשאר נשים, א"כ משכח"ל שנשאה אח א' ומת ונפלה לפני השני וזה חזר ונשא אחותה שנאסרה לו עי"ז היבמה ואחר מיתת אשתו נשא את היבמה ומת ונפלה לפני אח השלישי נמצא שהיא זקוקה לו משני מתים כיון שגם נישואי השני היו כנישואי אשה בעלמא.

ואין לומר דכיון דאיכא אח ג' וזקוקה לו ליבום אין קידושי אח השני תופסין בה לרב דס"ל אין קידושי תופסין ביבמה, דז"א דכל האיסור משום לא תהי' אשת המת לאיש זר והרי בכריתות ו' סוע"ב מבואר דבעינן זר מעיקרא ומה"ט מלך וכ"ג שנמשחו בשמן המשחה פטורים, וה"נ אינו זר מעיקרא שהרי תחלה היתה מותרת לו וליכא אלא לאו הבא

י"ל דנפקע זכותה גם כן משעה שנתן עיניו לגרשה, וגם על כל פנים פירות מהראוי שלא יגיע לו משעה שנתן עיניו לגרשה, אבל באמת לא קי"ל כרשב"ם בזה ועיין בתוס' שם שחלקו עליו וכן קי"ל בסי' צ' באהע"ז, וכן מבואר במרדכי פ"ב דגיטין דיש לבעל פירות עד שעת נתינה דלא כרשב"ם, ועיין ג"פ סי' קכ"ז שהאריך גם כן דלא קי"ל כרשב"ם בזה ע"ש בסק"ב.

ולפ"ז נ"ל ברור דעל כל פנים בארוסה דאין מגיע לה פרקון ותנאי כתובה מצד הדין, אף שנתחייבה לו בחיוב פשיטא דכל שנתן עיניו לגרשה שוב אדעתא למשקל ולמיפק לא התחייבה לו, וגם התוס' לא חלקו על רשב"ם שם רק כיון דנשואה היא והיינו שנתחייבה מצד מעשה ב"ד, אבל בארוסה מודו כמו שנראה מלשון התוס' שם, ולפ"ז שם דאמרו הניחא למ"ד משום פירי ארוסה לית לה פירי ואם כן להס"ד דגם ארוסה יש לה פירי שוב בארוסה אף דמשכחת לה פירי על כל פנים שייך החשש משום דכיון שנתן עיניו לגרשה שוב אין לו פירות, וגם ל"ש לומר דיש לה פירות עד החתימה כיון דארוסה היא וז"ב ודו"ק.

★ ★

בגמ': זימנין דחזו מכתבא ואתו מסהדי ורחמנא אמר מפיהם ולא מפי כתבם.

ובתבו תוס' (ד"ה דחזו) בשם רבינו תם דמפי כתבם מועיל אם זוכר העדות, ולא בא למעט רק אלם שאינו יכול להעיד בפיו.

בספרי האחרונים דנו בארוכה לענין כתיבה אי היא כדיבור דמי או לא, כגון שכתב שבועה ע"ג נייר, ולא הוציאו בפיו, וכן בכל דבר שצריך בדיני התורה דיבור, אי מהני גם כשכותבו.

ובתב הנודע ביהודה (חיו"ד סי' ס"ו) דדבר זה תלוי במחלוקת רמב"ם ורבינו תם בסוגיין לענין עדות בכתב, דידוע שיטת הרמב"ם (הל' עדות פ"ג ה"ד) דכל עדות שבשטר הוא רק מדרבנן, כיון דכתיב מפיהם ודרשינן ולא מפי כתבם, ואם כן גם לגבי שבועה בכתב לא מהני, דלבטא בשפתים כתיב. אבל לשיטת רבינו תם בתוס' דמפיהם ולא מפי כתבם בא למעט רק אילם שאינו ראוי לדבר, אבל כל עד שיכול להעיד בפיו, יכול להעיד בכתב, א"כ ה"ה לגבי שבועה, אם כתבו

דף ל"ב ע"א

בגמ': נתן גט למאמרו הותרה אפי' היא וכו'.

וברש"י דהני מילי במפרש, אבל בסתמא המגרש יבמתו שעשה בה מאמר מגרש למאמרו ולזיקתו.

ובתב חכ"א בקובץ ישורון (כרך ח' ע' תפה) להעיר בזה על מה שכתב בקובץ שעורים על כבא בתרא (אות תרא) להסתפק אם גירושין הן על האשה או על האישות, ונפקא מינה בכתב גט לגרש אשתו ונאבד הגט, וגירשה בגט אחר והחזירה, אם אפשר לגרשה עתה בגט הראשון שנמצא שלא נכתב לשם אישות זו אלא לשם אישות אחרת, דאי נימא דגט פועל על האשה להחזירה, דכמו דאסר לה אכולי עלמא בקידושין הכי נמי שרי לה על ידי גירושין, אם כן ראוי לומר דגם דין לשמה הוא על האשה, שיהא לשם אשה זאת ולא אחרת, אבל אי נימא דהגט בא להפקיע את האישות, אם כן גם דין לשמה הוא על האישות, שיהא לשם אישות זאת, ולא לשם אישות אחרת, ועיי"ש שמסיק ד"שמא זה תלוי אם קידושין הן קנין או איסור".

ובתב הנ"ל, דלכאורה מהגמ' כאן והרש"י נראה לא כדבריו, דהתינח אם הגירושין הן על האישות, הרי מאמר לחוד וזיקה לחוד, אבל אם על האשה, מדוע אין כאן משום שיור, ומסתימת לשון הגמרא לא נראה ששייך למחלוקת רבי אליעזר וחסכמים ר"פ המגרש, וגם לא נראה לחלק דשאני מאמר דהוה אישות דרבנן, וכן שאני גירושין לזיקתו שאינן אלא גירושין דרבנן, דסוף סוף הרי כל דתיקון רבנן כעין דאורייתא תיקון.

★★

בגמ': נתן גט למאמרו כו' מאי דעבד שקל"י כו'.

בשו"ת לחם רב (לבעל לחם משנה - סי' מ"ג) דן בענין מי שנפלה לפניו יבמתו, ועשה בה ראובן מאמר, ובאותו יום נתחרט ונתן לה גט למאמרו וחלץ לה אי צריכה להמתין שלשה חדשים לפני שתנשא.

והביא שם מהרב המובהק רועה ישראל הכהן הגדול נר"ו שהביא רא"י מסוגיין שאינה צריכה להמתין ג' חדשים, דהא אמרינן הכא דהיכא דנתן גט למאמרו, מאי דעבד שקל"י, וללישנא בתרא הותרה להתייבם לשאר האחין לכו"ע, אלמא דאותו קידושין שקידשה במאמר כמאן דליתנהו דמי, ובטלו

מכלל עשה דיבמה יבא עלי' ולא אחר, וע' רמב"ן יבמות נ"ה ושפיר תופסין קידושי האח.

ואין לומר דע"י שנשאה האח השני פקעא זיקת אח ג' שהרי נעשית לו ערוה, דז"א דאי משום איסור א"א לא פקעה זיקה שהרי בידו לגרשה כמ"ש בתוס' יבמות ט"ז ע"א ד"ה בני צרות וכו' ואף דכאן אסורה כל ימי חייו גם כשיגרשנה משום אשת אח, ד"ל דכיון דהוי משום שם אחד אמרי' הואיל ואשתרי אשתרי כמ"ש בתוס' יבמות ח' ע"א ד"ה רבא אמר.

והגאון המהרש"ם בשו"ת שלו (חלק ז' סי' קעד) בתשובה להגאון החלקת יואב זצ"ל כותב על הקושי הנ"ל: עכת"ד קושיתו הנלפאה.

ול"ה לן כתב שם ליישב:

והנה בגוף הדבר שהביא מש"ס דכריתות דזר מתחלתו ועד סופו משמע אליבא דר"י, לכאורה יש לתמוה מש"ס דערבין י"ז ע"ב דאליבא דר"י ואם מך הוא עד שיהא במכותו מתחלתו ועד סופו, ומבואר דמדכתיב הוא דריש כן, שהרי פריך מדכתיב ואם דל הוא ומשני הא אתמר עלה וכו' ושלשתן מקרא אחד דרשו וכו' ופריך ואלא הוא למ"ל וכו', וכן פריך מדכתיב והוא עד ונבעי שיהא כשר מתחלתו ועד סופו ע"ש, ומוכח דאי לאו הוא לא הוה משמע מתחלתו ועד סופו. ומזה נראה דהא דדריש ר"י הכי בהא דכריתות היינו משום דקרא שני בלישני' דמעיקרא כתיב ואיש אשר יקח וכתר הכי כתיב על זר דהול"ל על איש זר כדנקט גבי בת כהן כי תהי' לאיש זר וכן גבי יבמה, ומזה דייק דבעינן זר מעיקרא אבל גבי יבום לא בעינן זר מעיקרא.

ותדע דאל"כ מנ"ל ביבמות י"ג למידרש מדכתיב החוצה לרבות הארוסה, הול"ל דאתיא לרבוויי זר שאינו מעיקרא, ועוד נראה דכיון דכתיב בתר הכי יבמה יבא עלי' ולא אחר, א"כ גלי קרא דאיש זר היינו מי שאינו יבמה דאהדרי' לאיסורא קמא כדקיי"ל בפסהמ"ק דתזבח ולא גיזה ואיכא מלקות, אבל באמת מצינו בש"ס דיבמות דף ס"ט ע"א דדריש גם קרא דלאיש זר מי שזר אצלו.

אבל קושיתו נראה דלק"מ, דהרי כל יבמה לשוק אינה זר מעיקרא כמבואר בש"ס וברש"י ותוס' יבמות ט"ו ע"ב, א"כ כיון דעיקר הלאו אינו בזר מעיקרא, א"כ שוב בכל גווני לא תפסי בה קידושין, וא"כ לק"מ קושית ר"מ.

כמש"כ רש"י, הא הוי כולל בשני שמות אכילה ומלאכה, ובשני שמות לא אמרי' כולל.

וע"ש מש"כ בזה.

★★

ובתב הגר"ש אלברג ז"ל בקובץ הפרדס (שנה ל"ז חוברת ב' ע' 27) ליישב בזה עפ"י מה שהוציא יסוד חדש בדין איסור אכילה ביוהכ"פ מסה"מ (מצוה קסב) ומלשון הרמב"ם (בפ"א דשביתת עשור הלכה ה').

דשתייהם, הן איסור אכילה והן איסור מלאכה משום לתא דשביתה אסורים, וגם אכילה אם כי עיקר חיובה דכרת נלמד מהקרא תענו את נפשותיכם, אבל הרי גם אכילה נאסרת משום שביתה, דהא עובר גם כן על עשה דשבתון, ואם כן גם אכילה, דהיינו ענוי, נלמד משבתון כמו דילפי' מלאכה משבת שבתון כמש"כ הרמב"ם (פ"א ה"א משביתת עשור) מצות עשה לשבות ממלאכה בעשור לחודש השביעי שנאמר שבת שבתון הוא לכם. ולפי"ז איסור אכילה ואיסור מלאכה, שניהם ילפי' מהקרא דשבת שבתון ומשבתון למדין מלאכה ואכילה, אלא כל חילוקם הוא בעונש, דביטול שביתה ע"י מלאכה הוא מתחייב כרת, וביטול שביתה ע"י אכילה עובר רק בעשה, אבל גם איסור אכילה תלוי בשביתה.

ולדברינו הנ"ל מה מאד מיושבת קו' הראש יוסף, דהא כתבו התוס' יבמות ל"ב: שם, דבע"מ ששימש בטומאה חשוב איסור כולל, דמעיקרא שרי באכילה ואסור בעבודה, איטמו ליה מגו דאיתסר באכילה איתסר נמי בעבודה, ואכילה ועבודה חשוב שם אחד משום דשניהם - אכילה ועבודה - נאסרו בלשון קריבה דבעבודה כתיב כל איש אשר בו מום לא יגש להקריב לחם, ובאכילה בטומאה כתיב, איש אשר יקרב מכל זרעכם.

ומתבאר מדברי התוס' דגם אכילה ועבודה הוה שם אחד, אע"ג דאכילה ועבודה הן שני דברים נפרדים, אפ"ה כיון דשניהם נאמרים בלשון אחד של קריבה, אע"ג דחלוקים הם בפעולתם, אפ"ה שם אחד להם משום שנאסרו בלשון אחד, א"כ הכ"נ איסור אכילה ביוהכ"פ ואיסור מלאכה ג"כ שניהם נאסרו בלשון אחד של שבת שבתון, דהרי אם אוכל ביוה"כ עובר על מ"ע דשביתה, ושפיר אכילה ומלאכה הוה שם אחד. ואף כי בעיקר חיובם הם חילוקים, דהרי איסור

למפרע, וה"ה לענין הבחנה ק"ו שמותרת לשוק מיד אחר חליצה, וכדמשמע דמותרת לאחיז מיד ואינה צריכה להמתין ג' חדשים.

ועיי"ש שבעל לחם משנה מאריך בזה והביא כמה ראיות לצדד דלא פלוג ובכל גט גזרו שתמתין ג' חדשים, וכן מסיק להלכה שתמתין ג' חדשים עד שתנשא.

★★

בגמ': כיצד אמר ר' יוסי נידון בזיקה וכו' אשת איש ונעשית חמותו נידון באשת איש.

ובתוס' ד"ה איסור כולל וכו' (בע"ב) כתבו, דאע"ג דר' יוסי אית ליה איסור כולל, אפ"ה אשת איש ונעשית חמותו נידון רק משום אשת איש ולא חשוב איסור כולל, אע"ג דאיתסר בשאר קרובות כיון שאין זה שם אחד ע"כ.

והקשה הפרמ"ג בספרו ראש יוסף לחולין (ק"א ע"ב) קושי' עצומה בהא דמבואר בגמ' בחולין (שם): ורבי יוסי הגלילי לית ליה איסור כולל והתניא, שבת ויוהכ"פ שגג ועשה מלאכה מנין שחייב על זה בעצמו ועל זה בעצמו, תלמוד לומר, שבת הוא, יום הכפורים הוא דברי רבי יוסי הגלילי. [אי אמרת בשלמא אית ליה לרבי יוסי הגלילי באסור כולל או מוסיף דחיילי אשאר איסורין איכא למימר משו"ה מתחייב אתרווייהו, דהא אי נמי הוה אפשר דקדמיה חד לחבריה הוה אתי חבריה וחייל עליה דשבת לגבי יוהכ"פ איסור מוסיף הוא, דאי הוה יוהכ"פ קדום הוה חייב על זדון מלאכה כרת, וכי אתי שבת איתוסף ביה מיתת ב"ד. ויוהכ"פ לגבי שבת איסור כולל, דשבת אסורה במלאכה ומותר באכילה מיגו דאיתסר באכילה משום יום הכפורים איתסר ליה נמי מלאכה משום יום הכפורים, אלא אי אמרת באיסור כולל ואיסור מוסיף לא חיילי כי אתו אהדדי אמאי חיילי תרווייהו, רש"י].

ומפורש בגמ' דלהכי איסור מלאכה דיוהכ"פ חל על איסור מלאכה דשבת משום דאיסור דיוהכ"פ הוה איסור כולל, דכיון איסור יוהכ"פ חל על אכילה חל נמי בכולל על איסור מלאכה, אף שכבר נאסרה משום שבת, ומבואר דיוהכ"פ הוה איסור כולל.

והקשה כעת הפרמ"ג, דלפי דעת התוס' דלא אמרי' כולל בשני שמות, א"כ איך אמרי' דיוהכ"פ הוה איסור כולל משום דמיגו דאיתסר באכילה איתסר נמי במלאכה,

בזוה"ק שכשאדם חוטא פעם ופעמים נעשה רושם, וכשחוטא פעם ג' נעשה כתם מעבר לעבר ע"ש.

★★

בגמ': נפקא מינא לקוברו בין רשעים גמורים.

במנחת אלעזר (ח"ב סימן מ"א) הביא בשם מהריק"ש ומהרי"ט דצריך להרחיק קברי ישראל מקברי עכו"ם ח' אמות כדי שלא יגע תפיסת קבר של עכו"ם שהוא ד' אמות בתפיסת קבר של ישראל. והמנחת אלעזר כותב שצריך ההרחקה אפילו כשיש כותל ביניהם.

והאמרי יושר בח"ב (סימן ג') מביא (בתשובה לגבי הציון הק' של הרה"ק ר"י מבויאן זצ"ל בוויען), שמותר לקבור רשע אצל אוהל של צדיק אפילו אם הרשע בתוך ח' אמות של הצדיק, מפני שהאוהל מפסיק. והמנחת אלעזר פליג.

האיגרא דפירקא (אות רס"ד) כותב שעל פי קבלה אין לקבור צדיק אצל רשע. והטעם שנשמת הצדיק חוזרת לגופו ללמד אותו נסתרי התורה מה שהנשמה שמעה בשמים. וכשרשע נקבר על יד הצדיק לא יכולה נשמת הצדיק להגייד לגוף שלו את סודי התורה שלא ישמע הרשע עכ"ד והוא דבר נפלא. (וראה מש"כ בס"ד בזה בפרדס יוסף החדש פר' שופטים אות לח).

★★

בגמ': לקוברו בין רשעים גמורים.

מבואר כאן דאף דאין איסור חל על איסור, היינו רק לענין עונשים.

הנה בש"ך (יו"ד סי' רל"ח ס"ק ה') כתב דהנשבע שלא לאכול נבלה, והוא צריך לאכול נבלה מחמת פיקוח נפש, אינו צריך להתיר שבועתו, דאין איסור חל על איסור, ולא חלה שבועתו.

ותמה הפרי מגדים (פתיחה להל' פסח חלק ב' פ"א סוף אות ט"ו) דהא דאין איסור חל איסור היינו רק לענין עונשין, אבל האיסור חל, וכיון שנצרך לאכול נבלה מחמת פיקוח"נ, א"כ צריך להתיר שבועתו מחמת האיסור שבועה דחל.

באבני מלואים (בתשובות שבסוף הספר סי' י"ב) יישב דברי הש"ך, דכי אמרינן דאיסור חל איסור לענין איסורא,

שביתה ע"י מלאכה הוא בכרת וע"י אכילה הוא רק בעשה, אבל שווים הם דנאסרו בשם אחד, דכמו אכילת קדשים בטומאה ואיסור עבודה בבע"מ דכתבו התוס' דהוה שם אחד, אע"ג דחלוקים הם בחיובם, דהרי אוכל קדשים בטומאת הגוף חייב כרת עי' ר"מ (פי"ח, הי"ג מפסוהמ"ק) ובע"מ שעבד הר"ז לוקה, ואעפ"כ שם אחד להם משום שנאסרו בלשון אחד של קריבה, הכ"נ אכילה ביוהכ"פ ומלאכה נאסרו בשם אחד של שבת שבתון, ושפיר יוהכ"פ הוה איסור כולל. ודוק בזה.

דף ל"ב ע"ב

בגמ': אלא אמר רבא מע"ה אני עליו כאילו עשה שתיים ואינו חייב אלא אחת וכו' מאי נפקא מינה לקוברו בין רשעים גמורים.

ובתוס' בין רשעים גמורים פי' אצל רשעים כמותו וכו', ור' שמעון סבר דאע"פ שיש בעבירה זו שני איסורין, כיון דלא מיחייב אלא חדא אין קוברין אותו אצל רשעים גמורים.

בשו"ת נודע ביהודה (מהדו"ק או"ח סי' לה) דן לגבי אדם שחטא כמה חטאים ביחד, מהי דרך התשובה שיש עליו לעשות, וכתב דלגבי התשובה חייב לשוב על כל האיסורים אף שאין איסור חל על איסור, דהרי מבואר כאן בגמרא דיש בזה מחלוקת תנאים ר' יוסי ור' שמעון אם כשאינו חייב אלא אחת משום דאין איסור חל על איסור אם מותר לקוברו בין רשעים גמורים, דר' יוסי ס"ל דאינו חייב אלא אחת מ"מ נחשב רשע של ב' איסורים ומותר לקוברו בין רשעים גמורים, וא"כ הוא הדין לגבי התשובה. חייב לשוב על ב' האיסורים, משא"כ ר' שמעון ס"ל דכיון דלא מיחייב אלא חדא אין קוברין אותו אצל רשעים גמורים, וא"כ לר' שמעון אין נחשב רשע רק על איסור אחד וה"ה לגבי התשובה שיש עליו לשוב רק על עבירה אחת, וכשר' יוסי ור"ש חולקים הרי הלכה כר' יוסי, וא"כ יש עליו לשוב על כל האיסורים עיי"ש.

ועיין בסה"ק תניא באגרת התשובה (פרק ג') הביא שמי שחטא חטא א' פעמים רבות, י"א שצריך להתענות מספר הצומות כפי הפעמים אשר חטא, דומיא דקרבן חטאת שמביא על כל חטא וחטא. ויש שמדמין ענין זה לעולה שאפי' עבר על כמה מ"ע מתכפר בעולה אחת, וההכרעה המקובלת היא להתענות ג"פ כפי מספר צומות דחטא זה, עפ"י מה דא"י

ועשה עבודה חייב משום שבת ומשום זרות מפני ששניהם נהיו בבת אחת.

והנה בגמ' סנהדרין נה: נראה שהטעם שקטן לא מקבל עונש על עבירותיו הוא מפני שרחמנא חס עליה, והתבואות שור (סימן א' ס"ק מ"ט) מביא דמהגמ' הנ"ל נראה שקטן צריך לקיים את מצוות התורה רק שרחמנא הוא דחס עליה.

והרמ"א באו"ח (סו"ס שמ"ג) כותב שקטן שעבר עברות בקטנותו, אף על פי שאינו צריך תשובה כשיגדל, מכל מקום טוב לו שיקבל על עצמו איזה דבר לתשובה ולכפרה אע"פ שעבר קודם שנעשה בר עונשין.

המשכנות יעקב (אבה"ע סימן מ"ד) כותב, שמהגמרא יבמות משמע שחייב המצוות לא חלים על הקטן, ולפיכך לר' חייא שבת וזרות חלים בבת אחת. (שהרי לכולי עלמא יש חיוב על האב לחנך בנו במצות ולהפרישו מאיסורים)

והמשכנות יעקב כותב שהגמרא ביבמות לג. והגמרא בסנהדרין הנ"ל פליגי, ומביא שהפלוגתא היא לפי הגמרא ביבמות (קיד ע"א) אם קטן אוכל נבילות ב"ד מצווין להפרישו. שלפי הגמ' כאן אין ב"ד מצוה להפרישו. ולפי הגמ' בסנהדרין ב"ד מצוה להפרישו.

והאור שמח (פ"ג דאיסורי ביאה ה"ב) כותב, שקטן לא חייב במצות כמו שמבואר בגמ' כאן, אבל הגמרא בסנהדרין מדברת בזנות שזה אחד מז' מצות בני נח. ולגבי ז' מצות בני נח אין גדר של שנת י"ג, שנת בר מצוה. ובן נח חייב בז' מצות בני נח כל עוד שהוא יודע מה שעושה, שיש בו דעת, וכותב האור שמח שכמו שהז' מצות בני נח חלים על גוי פחות מ"ג שנה, כן הם חלים ג"כ על ישראל פחות מ"ג שנה.

ולפיכך בענין זנות ושאר הז' מצות בני נח, הגמרא בסנהדרין אומרת שקטן פטור מעונש רק מטעם דרחמנא הוא דחס עליו.

(ועין באגרות משה ח"א יו"ד סימן ג' דנקט בפשיטות דלא נאמרו אזהרות התורה לקטנים, וע"ע באגרות משה ח"ב יו"ד סימן י' שמחלק בין חיוב השבת ממון לשאר איסורין)

★★

היינו דוקא באיסור שהתורה הטילה עליו, כגון אשת אח שנעשית אחות אשתו וכדו', אבל איסור שהאדם מקבל על עצמו, אם הוא דבר האסור כבר ילפינן מקראי אינו חל אף לענין איסור, עיין שם.

★★

בחדושי הגר"ז סענדר (קדשים תשובות סי' ט') הביא מהגר"ח מבריסק דס"ל דבאין איסור חל על איסור, דעכ"פ האיסור השני חל כדאמרינן הכא דנק"מ לגבי לקוברו בין רשעים גמורים, היינו שאיסור השני חל לגמרי כמו האיסור הראשון, ורק לגבי עונשין אי אפשר לענוש על איסור השני. אבל לגבי איסור היא איסור אלים כאיסור הראשון.

אולם הגאון ר' ז"ס חולק עליו וס"ל דהך איסורא דאיסור הב' דחל, אע"ג דאיכא איסור דאורייתא, מ"מ היא איסור קליש כמו חצי שיעור שאסור מה"ת והיא איסור קליש שחל שבועה עליו ע"ש.

★★

בגמ': בעל מום ששימש בטומאה כו'.

וכתבו התוס' (ד"ה בעל מום) דעל עבודה בטומאה רק כהנים הוזהרו, וזרים לא הוזהרו, דכתיב (ויקרא כ"ב ב') דבר אל אהרן ואל בניו וינזרו וגו'.

המשנה למלך בספרו פרשת דרכים (דרך החיים דרוש י"ט) כתב שכמו שכתבו התוס' לענין עבודה בטומאה, הוזהרו כהנים ולא זרים, ה"נ לענין איסור אכילת תרומה בטומאה, דכתיב (שם ד') איש איש מזרע אהרן וגו', כהנים הוזהרו ולא זרים, ומדייק כן מלשון הרמב"ם (פ"ו ה"ו) שכתב: הזר שאכל תרומה בין שהי' טהור בין שהי' טמא חייב מיתה בידי שמים כו'. ומשמע שרק משום זרות חייב ולא משום תרומה טמאה. והביאו המנ"ח (מצוה רפ"ב אות ט"ו).

דף ל"ג ע"א

בגמ': כגון דאייתי שתי שערות בשבת.

זר שעשה עבודה בבית המקדש חייב מיתה בידי שמים. ואם עשה הזר את העבודה בשבת יש מחלוקת אם איסור זרות חל על איסור שבת, ור' חייא סובר שזר שנהיה גדול בשבת

לפטור קטן מכרת אבל לא ממלקות, והכא לענין מלקות איירי, וצ"ע].

★★

בגמ': בעל מום נמי וכו' דהויא ליה בעל מום וטומאה בהדי הדדי, אי נמי שחתך אצבעו בסכין טמאה.

כתב במנחת חינוך (מצוה רסה אות ג) דיש להסתפק בהא דאמרינן (נזיר נו ע"ב) דבטומאת מת כל שאין הנזיר מגלח עליה אין חייבין על טומאת מקדש וקדשיו, אם רק לגבי ביאת מקדש אין חייבין עליה, או גם על כהן שאכל תרומה בטומאה כזו או ששימש בטומאה כזו אינו חייב.

והנה לדעת הרמב"ם בפ"ה מה' טומאת מת (ה"ה) שהטומאה הזו אינה טומאה מדאורייתא כלל אלא טומאה מדרבנן, א"כ ודאי אינו חייב עליה, אך לדעת הראב"ד בהשגות שם דהטומאה היא מדאורייתא אלא שזו הלכה היא שאין חייבין עליה על ביאת מקדש, א"כ יש להסתפק בזה כנ"ל.

ונראה דמזה שכתב הראב"ד שם שסיים: אף שהוא מפורש בתורה אינו חייב קרבן על ביאת מקדשו משמע דרק לגבי ביאת מקדש דשייך קרבן אינו חייב, אבל לענין שאר דברים בודאי חייב.

והוסף ע"ז בקומץ המנחה דכן משמע גם בגמרא כאן דאיתא דבעל מום ששימש בטומאה חייב שתיים דהוה לי ב' איסורין בבת אחת, ומפרשינן כגון שחתך אצבעו בסכין טמאה, והלא להראב"ד בכהאי גוונא אינו חייב על טומאת מקדש וקדשיו אפי' נגע הסכין במת, ואעפ"כ מבואר כאשר שימש הכהן בטומאה חייב, הרי דאף דמטומאת מקדש וקדשיו פטור, לגבי שימוש בטומאה ושאר דברים חייב וכנ"ל.

★★

בגמ': א"נ שחתך אצבעו בסכין טמאה.

המהרש"ל הקשה דאמאי לא מוקי ליה כשנטמא בתחילה ואח"כ נעשה בעל מום דמאחר דטומאה הותרה בציבור נמצא דאיסור טומאה ואיסור בעל מום חלין כאחד, ועי' במהרש"א ובקרני ראם מש"כ בזה.

בורע אברהם (סמ"ו) מתרץ דאם נטמא בתחילה הוי שרינן איסור בעל מום להקריב קרבנות ציבור מצד הואיל

בגמ': כגון דאייתי שתי שערות ואיטמי ל' דהו"ל בע"מ וטומאה בהדדי כו'.

וכתב רש"י (בד"ה בע"מ): כלומר קודם שהביא ב' שערות וכו'. והיינו דהוקשה לרש"י דהו"ל איפכא דאיטמי ואח"כ הביא שתי שערות ואז חל עליו איסור בע"מ וטומאה בבת אחת.

אולם הגאון ר' יוסף ענגל בספרו לקח טוב (כלל י"ד) כתב ליישב דיש לומר דהגמ' לא יכלה לומר דאיטמי לפני שהביא ב' שערות. דבערכין (ג' ע"א) איתא הכל מטמאין בטמא מת, לאתויי מאי, לאתויי קטן, סד"א איש אשר יטמא ולא יתחטא כו' אלא איש למעוטי מאי, למעוטי קטן מכרת כו'.

ובשטמ"ק שם (אות ה') הביא מתוס' רא"ש שהק': תימא מאי צריך למעוטי קטן, פשיטא דפטור מכרת הוא, דהא לאו בר עונשים הוא, ויש מתרצים דממעט קרא, אם נטמא בקטנות ונכנס למקדש בגדלות עכ"ל. מבואר כאן חידוש גדול שקטן שנטמא אינו חייב אם נכנס אח"כ בטומא' זו בגדולתו לבית המקדש.

ולפ"ז מדויק היטב לישנא בגמרא כגון דאייתי שתי שערות ואיטמי ל', דדוקא בכה"ג חייב אטומאתו, אבל אי איטמי בקטנותו ואח"כ הביא ב' שערות, בכה"ג לא מיחייב אטומאתו, ומיירי שנגע בטומאה תוך כדי שהביא ב' שערות.

וכתב עוד בלקח טוב, דאין לומר דקרא דמעט קטן מטומאה, הוא רק בטומאת מת, אבל טומאה היוצא מגופו, דמצינו דחמיר מטומאת מת, לענין דלא אמרינן ב' טומאה הותרה בצבור, וא"כ י"ל דה"ה דחמיר דחל טומאה זו אהקטן. וא"כ ק' ל"ל אוקים הגמ' הכא כשנטמא בקטנותו, בטומאה היוצא מגופו.

אולם לאו מילתא היא דעיקר קרא דטומאת מקדש כתיב גבי טומאת מת, ושאר טומאות ילפינן מטומאת מת כדאיתא בכריתות ב' ע"א ברש"י וסנהדרין פ"ג ע"ב בתוד"ה וטבול. וא"כ כיון דקטן הנטמא בטמא מת פטור אטומאה זו בגדלות, ה"ה בשאר טומאות כן הוא. ועי"ש מה שהאריך עוד בשיטה מחודשת זו.

וזהו עיר בעהמ"ח פירות תאנה דבפשטות לא כתב כן השטמ"ק רק לפטור מכרת וכלשון הגמרא (שם)

פטור אין לחייב על מליחת האימורים משום מעבד, שהרי אינו מולח לתיקון האימורים אלא לשם מצוה בלבד.

★★

בגמ': אי בהקטרה והא"ר יוסי הבערה ללא יצאתה.

הנשמת אדם (הל' שבת כלל כ' סע' א') הוכיח מדלא משני דחייב בכל הקטרה משום בישול, דע"כ ס"ל דהמבשל דבר ובדעתו שישרף אין זה בכלל בישול, ודלא כהמבואר בירושלמי (שבת פ"ב ה"ה) דהמעלה אברים בשבת ע"מ להתעכל חייב משום מבשל. [ועי' בגליון הש"ס להורע"א].

★★

בגמ': אמר ר' יוסי הבערה ללא יצאה כו'.

ובתבו התוס' (בד"ה אמר ר' יוסי) דאף דאיסור מוסיף חל אפילו אם האיסור השני הוא קל, וחל על האיסור הראשון שהוא חמור, מ"מ באיסור כולל לא חל על איסור חמור.

בשו"ת צמח צדק (סי' ס"ט) כתב דביצת טריפה שנולדה ביום טוב חל איסור מוקצה על איסור ביצת טריפה משום דאיסור מוקצה דיום טוב הו"ל כולל.

והקשה האגלי טל (קוצר אות מ"ה בהגה"ה) דהא לפי מה שכתבו התוס' דבאיסור כולל לא חל איסור קל על איסור חמור. והא טריפה הוא איסור חמור, שהוא איסור דאורייתא, ולא חל על זה איסור קל דהיינו איסור מוקצה שאינו אלא מדרבנן.

עוד הקשה האגלי טל, דזה לא מקרי כולל, דהא איסור מוקצה אשאר דברים חל מיד בכניסת היום טוב, ובשעה שנולדה ביצה זו לא היתה שום תוספת איסור אשאר דברים, וכתב דזה יש ליישב, דכיון שהתרנגולת האם היא טריפה, א"כ בכניסת היום טוב חל על האם וביצתה יחד איסור מוקצה, ומש"כ הצמח צדק דחל איסור מוקצה כשנולד הביצה הוא לאו דוקא.

★★

בשו"ת אבני נזר (סי' צ') הקשה דלמה לו להצמח צדק לומר דאיסור מוקצה חל על איסור טריפה בכולל,

ואשתרי אשתרי וכדלעיל (ז). [ולפ"ר צ"ע דלא מצינו הואיל ואשתרי רק להתיר איסורין ולא להכשיר פסולין, ומכיון דעבודת הבעל מום פסולה, ממילא יש כאן איסור טומאה וגם איסור בעל מום, והדרה קושיה לדוכתה].

דף ל"ג ע"ב

בגמ': זר ששימש בשבת במאי אי בשחיטה שחיטה בזר כשרה.

פירש"י ואין כאן זרות.

כתב השער המלך (ביאת מקדש פ"ו ה"י) דמרש"י נראה דרק משום זרות אין כאן אבל מ"מ חייב משום שבת אע"ג דשחיטתו כשרה.

וכתב הבית הלוי (ח"ב סי' ט) דהסברא בזה דס"ל לרש"י דאע"ג דהשחיטה כשרה בזר, מ"מ אין העבודה מוטלת על הזרים כי אם על הכהנים, וע"כ לא ניתנה שבת לידחות אצל הזרים. וע"ע ברש"ש ובנימוקי הגרי"ב.

אבי מורי זצ"ל בעל האור משה על הש"ס אמר בזה, דהנה בתוס' זבחים (ט"ז ע"ב) מבואר, דשחיטה לאו עבודה היא כיון דכשרה בזרים, וא"כ יוקשה הרי אחז"ל בכ"ד דעבודה דוחה שבת, וכיון דשחיטה כשירה בזר ואינה עבודה, איך שחיטה בכהן דוחה שבת, ואמר דמזה מוכח דאפי' אם השחיטה אינה עבודה בעצם, אך כשהכהן עושה אותה בשבת, היא נהפכת לעבודה ודו"ק היטב (והוכיח זאת מכ"ד ואכ"מ)

★★

השער המלך (הל' יו"ט פ"ג ה"ב) כתב להוכיח דהמולח האימורים בשבת יש בזה מלאכת מעבד מאחר דאין האימורים עומדים לאכילה, ומשו"ה בעינן (מנחות כא.) קרא להתיר מליחה בשבת. ותמה השער המלך דלפ"ז אמאי לא מוקמינן הכא דזר ששימש בשבת דהיינו במליחת האימורים, דמליחה ג"כ בעי כהונה וכדמבואר ברמב"ם (ביאת מקדש פ"ט ה"ה) אלא דאין הזר חייב מיתה רק בד' עבודות.

ותירין השער המלך דהכא הרי בדעת ר"ש קאי, ור"ש אית ליה בעלמא (שבת קה:) דמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור, וזה ודאי דלמ"ד דמלאכה שאינה צריכה לגופה

הו"ל למימר דחל איסור מוקצה לענין לקוברו בין רשעים גמורים כדאמרינן הכא דאף דאין איסור חל על איסור, אבל עצם האיסור חל רק שאין עונשין עליו.

דהנדון של הצמח צדק היא אם נתערבה ביצה זו עם שאר ביצים, האם הו"ל דשיל"מ דהא לאחר יו"ט יופקע איסור מוקצה או דכיון דבכל זאת ישאר איסור טריפה גם אחר יום טוב לא הו"ל דשיל"מ, וא"כ לזה הו"ל סג"ל מוקצה לענין איסור (ולא לענין עונש).

וכתב האבני נזר שמזה מוכח דזה רק בשני איסורי דאורייתא חל השני על הראשון לענין איסור, ונק"מ לקוברו בין רשעים גמורים, אבל איסור דרבנן אינו חל על איסור דאורייתא כלל וכלל לא. לכן הוצרך הצ"צ לומר דהו"ל איסור כולל וחל.

★★

בגמ': ותו הא דתני רבי חייא הרי כאן שש עשרה חטאות אי במזיד מי איכא קרבן.

ותמה הגרעק"א דהא משכחת לה בהזיד בלאו ושגג בכרת. וכתב האחייעזר דשמע מהגר"ח זצ"ל לתרץ עפ"י המבואר בכריתות (ג). דכל מקום שאתה מוצא ב' לאוין וכרת אחד יש חילוק חטאות ביניהן, ולפי המסקנא דשם הא דחייב בעריות כשעשאן בהעלם אחד על כל אחת ואחת הוא משום דהלאוין מחלקין לחטאות, ולפ"ז י"ל דאע"ג דהזיד בלאו ושגג בכרת חייב חטאת, מ"מ הני מילי כשהחייב חטאת בא מצד החייב כרת, אבל בעריות כשאנו באים לחייבו על כל אחד ואחד מצד הלאו אז גם לרבי יוחנן בעינן שגגת לאו.

★★

בגמ': פיתוי קטנה אונס הוא.

בגמרא סנהדרין (נ"ה ע"ב) איתא דקטנה שנבעלה במזיד לבהמה, סוקלין הבהמה, דהא תקלה איכא כיון שהיא מזיזה, ורחמנא חס עליה, ולא חס אהבהמה, והק' השואל בשו"ת חתם סופר (אה"ע ח"ב סי' קע"ב) דהא כיון דאמרינן הכא דפיתוי קטנה אונס היא, והא שנבעלה בשוגג אין סוקלין לבהמה, דל"ש לומר דהו"ל תקלה, ואם כן מזיד בקטנה כשוגג ואונס הוא, ולא שייך תקלה.

ותירץ החתם סופר וז"ל: איברא לפי הנראה מעלתך מפרש פיתוי קטנה אונס, דלבה אנסה ע"י היתוליו ופיתויו

של זה, ועוד נצטרך להוסיף דאפילו לא פיתה אותה, אלא היא התחילה תחלה בעבירה, וכגון שהביאה הבהמה עליה, מ"מ יצרה אנסה, שאין דעתה שלימה ומיושבת להתחזק, ומיחשב אונס כמי שכפאו שד. ונצטרך נמי לומר שבת י"ח וי"ט שלא הביאה ב' שערות ולא סימני איילונית, מ"מ אין דעתה שלמה, דהרי קמן שלא נחזק טבעה להוציא שערות הרגילים בכל אדם, ואפילו ראינו שהגיעה לפלגות ראובן גדולים חקרי לב, דלענין מקח וממכר ה"י מועיל, כמבואר בב"ב (קנה:), מ"מ אין בכחה לעמוד נגד יצרה והוה אנוסה.

וצריכין לומר עוד, מה דלא מצינו בשום עונש בעולם קטן אונס הוא, רק קטן לאו בר עונשין הוא, זולת הכא בעריות אמרינן אונס הוא, היינו משום דאפשר לענין שארי עבירות אינו מוחלט שיהי' כאונס, ואפשר שיכול לעמוד על דעתו להתחזק והוה רצון, ורק לאו בר עונשין, משא"כ עריות דאיכא חמדה יתירה, כך צריכין לומר.

אך מלבד זה דוחק גדול, גם כי אדרבא איפוך אנא, דקטנה לענין עריות בודאי אין לה חמדה, דהרי אפילו בגדולה קצת אמרינן בקידושין (פ"א ע"ב) שאין מוסרת עצמה לביאה, ופירש"י מתוך קוטנה עדיין לא לבשה יצר, הילכך אין כאן משום דעתה קלה, שלא תהא נוחה להתפתות עכ"ל, וא"כ אמאי קרי לה אונס בעריות טפי מבשאר עונשין. אבל האמת יורה דרכו. דפיתוי קטנה אונס, אין הכוונה שענין הפיתוי הוא כעין אונס, דודאי רוב פעמים יש לה דעת והיא מתפתית ומתרצית כמו גדולה, דמרצונה עשתה, ולענין עונש רחמנא חס, ובאמת כשתגדל צריכה קצת כפרה כמבואר בתרומת הדשן ופסקה הרמ"א (או"ח סי' שמ"ג וח"מ סי' צ"ו ס"ג, וסי' שמ"ט ס"ג). אך פיתוי קטנה, ר"ל דין פיתוי ורצון של קטנה, דין אונס יש לה, שהרי רחמנא פטרה, וה"ה דלא תיאסר על בעלה מצד דהיא לא נתפסה, דכיון דרחמנא עשה פיתוי שלה כמו אונס דגדולה לענין עונשין, ס"ל להש"ס דה"ה לענין לאוסרה על בעלה כו'.

וציי"ש מה שיישב שיטת הרמב"ם המפורסמת (הל' איסורי' ב פ"ג ה"ב) שפסק דקטנה שזינתה ברצון נאסרת על בעלה, ולא פסק הך דפיתוי קטנה אונס היא ע"ש.

★★

הגאון רבי שלמה זילברשטיין שליט"א אמר במעמד קבלת פרסים לבני תשחורת, הנה במתן תורה אחז"ל (שבת פ"ח ע"א) שכפה עליהם הקב"ה הר כגיגית, שיקבלו את התורה מאונס, והנה אצל קטנים מצינו כאן שפיתוי קטנה הרי הוא כאונס בגדול, ולכן זהו הדרך לקרב אותם לתורה ע"י פיתוי ושידול דוגמת מה שכפו עליהם במתן תורה הר כגיגית.

★ ★

בגמ': אלא דקתני מפרישין אותן שלשה חדשים שמה מעוברות הן הא לאו מעוברות שריין ואי במזיד מי שרי אלא לאו ש"מ הוחלפו ש"מ.

בתוס' גיטין (צ' ע"א ד"ה והלכתא) כתבו בשם רבינו תם דגט שנפסל מחמת ערעור ולעז, וצריכה גט שני, מ"מ אינה צריכה להמתין צ' יום רק מגט ראשון ולא מגט שני. ור"י ס"ל דצריכה להמתין צ' יום מגט שני דלא פלוג רבנן בתקנתיה, ונפסק להלכה בשו"ע אה"ע סי' י"ג ס"ט כהר"י.

ומ"מ כתב בשו"ת מהר"ם לובלין (סי' קי"ז) בגט שנכתב על הבעל שהוא לוי, והתברר שאינו לוי והיא צריכה גט אחר, שיש להקל שהיא צריכה להמתין צ' יום מגט הראשון שמחמת חשש שיתבטל השדוך כ' שיש לסמוך ארבינו תם, ועוד סניף שהי' צ' יום מכתבת גט השני ובכה"ג הרי"ף מתיר.

ותמה החלקת מחוקק (סי' י"ג סק"ז) דרבינו תם הלא איירי בגט שנפסל רק מחמת לעז, אבל הכא שהגט נפסל מדינא גם לרבינו תם בעי צ' יום מגט השני.

וכתב החתם סופר (אה"ע ח"א סי' כ"ז) ליישב, דלכאורה יש להקשות מ"ש דגט בטעות בעי צ' יום מגט השני, ובקידושי טעות איתא הכא דהחליפו לא שכיח, וכמו שנפסק כן בשו"ע (שם סעיף ח'), וע"כ צ"ל דטעות בגט שכיח, משא"כ קידושי טעות לא שכיח, וא"כ ה"נ טעות כזה לכתוב לוי כשאינו לוי לא שכיח, ולא גזרו. ומ"מ כל זה דוקא לרבינו תם, אבל להר"י דס"ל דבגט שניתן מחמת לעז בעלמא צריכה צ' יום מגט השני, והיינו דאין לנו לבדות מעצמינו קולות שאינם נזכרים בהדיא בש"ס, א"כ גם בטעות כזו צריכה להמתין ימי הבחנה מגט הב'.

★ ★

ברש"י ד"ה שחיטה בור כשירה. ואין כאן זרות. **בשער** המלך וברש"ש דייקו מדברי רש"י דכתב ואין כאן זרות, דס"ל לרש"י דיש איסור לזר לשחוט בשבת משום איסור שבת, ורק משום זרות אין כאן עיי"ש.

ובספר כוכבי אור חידושי תורה מתלמידי ישיבת חכמי לובלין אשר נספו בשואה הי"ד (ח"א עמוד קנז) כתב הגאון ר' שלום יוסף פיגנבוים זצ"ל אב"ד לאקאטש מח"ס משיב שלום להבחור יעקב יצחק אפרים פישל בלומנקרנץ הי"ד, על הא דבשיטמ"ק מנחות (ה ע"ב אות כא) מובא בשם רבינו גרשום מאור הגולה דאין מחשבה מועלת אלא במי שראוי לעבודה למעוטי אם שחט ישראל כו' וחשב עליו לפגל לא פסולה במחשבה עכ"ל. ותמוה ממשנה מפורשת בזבחים (לא ע"ב) דא"י שהשחיטה כשרה בזרים לפיכך הם פוסלים במחשבה.

ורצה הבחור הנ"ל לתרץ דכוונת רבינו גרשום הוא על שחיטה בשבת, וכדברי רש"י דבשבת אסור לזר לשחוט. אך הגאון הנ"ל דחה דבריו וכתב דאף דאסור לו לשחוט מ"מ הקרבן כשר וא"כ לא שייך לומר דלאו בר עבודת זביחה הוי בשבת. ועיין שם שכתב שיש לו אריכות בזה בספרו נתיב הים בתוס' כתובות (כג ע"ב ד"ה עדי טומאה) עיי"ש.

ועיין עוד שם בספר הנ"ל (עמוד קל) שהבחור ר' יהושע בויםל ז"ל הקשה עפ"י רש"י אלו דבשבת לא ישחוט הזר כי אם כהן, א"כ מדוע עשה בן קטן רק י"ב דדין לכיור כדי שיהיו כל הכהנים העוסקים בתמיד מקדשים ידיהם כאחד (יומא לז עא), והלא אי' ברש"י שם (כה ע"ב) שלא עשה דד לשחוט משום דשחיטה בור כשירה, ולדברי רש"י כאן דבשבת לא הותרה שחיטה בור א"כ הי' צריך י"ג דדין.

והשיב לו הבחור יחיאל מאיר בלאקאווסקי הי"ד, דבגלל דלא הי' בכל יום ויום רק בשבת, ע"כ לא עשו לו דד מיוחד, ועל כרחק לומר כן, דהלא בשבת היו גם שני כהנים שהי' בידם שני בזיכי לבונה כדאיתא במשנה (יומא כו ע"ב), וא"כ מדוע לא עשו גם דדים בשבילם, אלא ודאי דמה שהי' רק בשבת ולא בכל יום ויום לא עשו דדין בשבילו.

עוד תירץ שם דרש"י כתב רק דהשחיטה לא הותרה בור, אבל לא כתב דהשחיטה תהי' פסולה מחמת עבודה בור. וכתב הרה"ג ר' יצחק אריה ארליך שליט"א דוודאי כוונתו דהיות והשחיטה כשרה בור היה כן כנראה לפעמים וע"כ לא

עשו דד מיוחד לכהן השוחט. אך זה צ"ע דאף דהשחיטה לא נפסלה, אבל היות ויש איסור שבת לזר השוחט ודאי לא עשו כן, וא"כ תמיד הי' כהן שוחט ושפיר הי' צריך דד בשבילו, וע"כ צריך לתרץ כתירוצו הראשון, עיי"ש.

★★

והנה לכאורה אי לצורך דחיית שבת בעינן כהן דוקא, כודאי דהוי עם הבגדי כהונה, דבל"ז אין כהונתם עליהם.

והנה שיטת הרמב"ם בפ"י מכלאים הל' ל"ב, ובפ"ח מכלי המקדש הי"א, שכהנים שלבשו בגדי כהונה שלא בשעת עבודה אפילו במקדש לוקין, מפני האבנט שהוא כלאים ולא הותרו בו אלא בשעת עבודה. והראב"ד חולק ע"ז וסובר דאפילו שלא בשעת עבודה מותר. וא"כ לשיטת הרמב"ם דכל היכא שכשר בזר ולא עבודה היא איכא איסורא דכלאים, א"כ ה"נ תיקשי איך ישחוט הכהן בשבת בבגדי כהונה, והא אסור משום כלאים. אם לא דנימא דרש"י לא ס"ל כדעת הרמב"ם בזה.

אמנם י"ל דמהא אכתי ליכא להוכיחי דלא כדעת הרמב"ם, די"ל דאף דא"נ דבעלמא שחיטה לאו עבודה היא, מ"מ הכא לענין שידחה שבת דמבואר דבעינן שחיטה בכהן דוקא, א"כ י"ל דמזה גופא דמצרכינן כהן מוכח דל"ה כשאר שחיטה דכשירה בזר, ומאחר דבעינן כהן פשוט דמקרי נמי עבודה לגבי זה שיהא מותר בבגדי כהונה, דבל"ז לאו כהן הוא וכנ"ל. ויעויין מש"כ בספר "מכתבי תורה" סי' ק"ד סוד"ה הבאתי וז"ל: וגדולי המחברים דנו אי זרים מותרים לשחוט בשבת, וכתבתי לדון מדברי הרמב"ם ז"ל בפיהמ"ש עירובין פ"י ובתנאי שלא תהיה מבלת בין בשר ידו והמזרק והסכין בעת עשיית העבודה, והרי שחיטה אינה עבודה, ומשמע דבשבת דרק כהן שוחט בעינן כל דיני כהונה, עכ"ל. וממילא אי מחוייב בלבישת הבגדי כהונה תו ליכא איסורא דכלאים אף לדעת הרמב"ם.

★★

עוד יתכן ליישב באופן אחר דאין להוכיח מדברי הרש"י בסוגיין דלא כהרמב"ם, די"ל דבאמת אף דבעינן כהן דוקא מ"מ אכתי הוי כשאר שחיטה דעלמא דלאו עבודה היא, וליכא היתר להיות בבגדי כהונה, אלא דעכ"פ דוקא ע"י כהן ידחה שבת מאחר ומצותו של הכהן הוא. והיינו, דמה דאמרין שמצותו בכהן, לא דבעינן בזה "דין כהונה", דאז היה צריך

דוקא עם בגדי כהונה, אלא שמצותו על גברא דכהן הוא, ואף שאינה עבודה, וע"כ א"צ כלל בגדי כהונה. ועיין בספר "מנחת אברהם" בר"פ כל הפסולין (עמ' קד) שהביא מדברי הביה"ל ח"ב סי' ט', שזר כיון שאינו מצווה על העבודה אינו דוחה שבת, והביא שבקרבנות ציבור דמצות השחיטה מוטלת על הכהנים בזה אין דוחה שבת אלא בשחיטת הכהנים, דכן מבואר בדברי הריטב"א והמאירי ביומא (דף כה). דהא דעשו פייס על השחיטה אע"פ דשחיטה כשירה בזר מ"מ מצותה לכתחילה בכהן, אמנם א"צ בגדי כהונה, והראיה לזה, דבסוגיא דיומא שם (כה): פשטינן האיבעיא אי שוחט מקבל או זורק מקבל מהא דבן קטין עשה י"ב דדין לכיור, ואי ס"ד שוחט מקבל תליסר הוי (שהשוחט צריך לקדש בשביל הקבלה), ומבואר דאי זורק מקבל א"צ השוחט לקבל גם כשהכהן שוחט, דהרי מצותה בכהן (ורק זימנין דשחיט ישראל) ומשמע דא"צ קידוש יו"ר דא"צ כהונה מדין עבודה רק משום דמוטל על הכהנים וא"צ בזה בגדי כהונה. [ועיי"ש שכתב ליישב ע"פ דרך זו המעשה דעלי ושמואל בברכות לא:].

שו"ר בספר "משמר הלוי" זבחים (סי' ס' אות ח') שדן בראיה זו אי היכא שמעשה העבודה אינו מצריך קידוש יו"ר או בגדי כהונה, אי מקרי שפיר כהן מצווה בעבודה גם אם אין בגדיהם עליהם. והביא מש"כ בשו"ת דבר אברהם (ח"ב סי' כ"ב אות ד'), די"ל דדין אין בגדיהם עליהם אין כהונתם עליהם ל"ש אלא בעבודה דמחוייב בה ללבוש הבגדים, ולהכי כשאינו לובש הוי כזר, אבל במידי דלא בעי לבישת הבגדים דין כהונה עליו אפי' בלא בגדי כהונה. והנה הדבר אברהם שם הביא כמה ראיות לזה, א, מדברי התוס' בקידושין (לו: ד"ה חוץ) שהק' וז"ל: וא"ת תיפו"ל דכל הני אינם כשרות בנשים לפי שהן מחוסרי בגדים וכו', וי"ל דמיירי שלבשו את הבגדים, א"נ י"ל כיון שלא נצטוו בבגדי כהונה לא הוו מחוסרי בגדים. עכ"ל התוס'. ב, מיומא (כג: דלרבנן הוצאת הדשן בכהנים תמימים דוקא ולא בבע"מ אע"ג דאינו לובש אלא ב' כלים, ומ"מ דין כהן תמים עליו יעו"ש בחידושי הריטב"א. ג, מיומא (מג.) דאיצטריך קרא יתירא וכבס בגדיו הכהן דצריך בגדים ואל"ה הו"א דסגי בלא בגדי כהונה אע"ג דצריך לכהן. עיי"ש. וממילא לפי"ז י"ל דגם הכא גבי שחיטת כהן א"צ בגדים דלאו עבודה היא, ושפיר מקרי כהן גם בלי בגדי כהונה, כיון שלא נצטווה בבגדי כהונה לשחיטה.

(מהג"ר צבי קרייזר שיחי')

דף ל"ד ע"א

בגמ': אמר רב עמרם אמר רב בשופעות מתוך י"ג
לאחר שלשה עשר לאחיובי אינהו מתוך י"ב
לאחר י"ב לאחיובי אינהו.

פרש"י דאירי במסרו קידושין שיחולו כשהן נעשין גדולים.

והתוס' חלקו על רש"י דאכתי איסור נדה חל מתחילה, דאין
הקטן יכול לקדש ולא לעשות שליח עד שיגדיל
דאין מעשה קטן כלום.

המשנה למלך (הל' אישות פ"ד ה"ז) הסתפק בקטן שקידש
ואמר הרי את מקודשת לי לאחר שאגדיל או גדול
שאמר לקטנה הרי את מקודשת לי לאחר שתגדילי, מי אמרינן
כיון דבשעת הקידושין היו קטנים לא מהני או דלמא כיון
דבשעת חלות הקידושין הם גדולים חלו הקידושין, ולא דמי
למקדש אשה לאחר שתתגירי דלא חלו הקידושין למ"ד אין
אדם מקנה דבר שלא בא לעולם דשאני הכא דזמן של גדלות
ממילא קאתי. וכתב המשנה למלך דדין זה שנוי במחלוקת
רש"י ותוס' כאן בסוגיא, דרש"י פירש בהדיא דהקידושין חלין
בכה"ג, והתוס' השיג על רש"י דאין מעשה קטן כלום.

הנודע ביהודה (אהע"ז תנינא סנ"ב) השיג על המשנה למלך
וכתב דגם התוס' בסוגין מודים לרש"י דקטן יכול
לקדש שיחולו הקידושין כשיגדיל, אלא שהשיגו על רש"י
דכיון דאין הקטן יכול לקדשה שיחולו הקידושין עכשיו, ממילא
אינו יכול למנות שליח לקדש כשיגדיל, דכל מילי דאיהו לא
מצי למיעבד לא מצי לשווי' שליח.

והאבני מלואים (סי"ג) כתב להיפוך דיש לדחות ראייה המשנה
למלך מרש"י, די"ל דלא כתב כן רש"י רק בדעת
רב דשמעתין דאית ליה לקמן (צג:) כהמד"א דאדם מקנה דבר
שלא בא לעולם, אבל לדין גם רש"י מודה דאין מעשה קטן
כלום. וע"ע במקנה בקו"א (סמ"ג) ע"ש.

★★

במגיה שם הקשה סתירה בדבר הרשב"א, דהכא ביבמות
חולק ארש"י, ולקמן ק"ט ע"ב כתב דמהני קידושין
בקטנה. וכתב דשמא יש לחלק בין קטן לקטנה. וכתב הנודע
ביהודה (ת' אה"ע סי' נ"ב) "לא ידעתי שום סברא לחלק בין
קטן לקטנה".

ותירין הגאון ר' יהונתן אייבשיץ ז"ל בספרו בני אהובה
(הל' אישות שם) דשפיר יש חילוק בין קטן לקטנה,
דבקטנה יש לומר דזמן ממילא קאתיא, ולא הוי דשלב"ל וחלו
הקידושין, אבל בקטן המקדש דבעי אמירה דידי' שיאמר לה
הרי את מקודשת לי, כיון דאז הוי קטן ואמירה דידי' לאו
כלום היא, לא מהני שיחול בקידושין לאח"כ.

עוד כתב לחלק דדוקא בקטנה המתקדשת, שיש עדיין שעבוד
של הכסף קידושין, שפיר חלו הקידושין, משא"כ בקטן
המקדש, דליכא רק הקידושין גרידא, לא חלו הקידושין
לכשיגדל. ועיין עוד באבני מילואים (סי' מ"ג סק"א).

ועיין היטב בקובץ הערות (סי' כ"ט) וקהלת יעקב (סי' ל')
שהעירו שממה שדנו כאן הראשונים אי מועיל קידושין
קטן לכשיגדיל מטעם דשלב"ל, ולא כתבו מטעם דמעשה קטן
אינו כלום, מוכח חידוש גדול דס"ל דלקטן יש דעת לגבי
קנינים ואישות, ורק מגזירת הכתוב מופקע מדינים אלו, כמו
שהוא מופקע מדיני איסורים ועונשין, אבל מצד מעשיו הרי
מחשבתו נכרת מתוך מעשיו, ובכה"ג מועיל מחשבתו ויש לו
דעת, עיי"ש שהאריכו בזה.

★★

בגמ': בשופעות מתוך י"ג לאחר י"ג לאחיובי אינהו,
מתוך י"ב לאחר י"ב לאחיובי אינהו.

וברש"י (ד"ה ומתוך) שהאשה באה וכו' ומסרו קידושין
שיחולו ליום המחרת כשהן נעשין גדולים דיום אחד
בשנת י"ג בעינן לנקבות ויום אחד בשנת י"ד לזכרים וכו'
נמצאו הקידושין ואיסור עונש נדות חל עליהם כשחשכה ר"ה
של י"ג לנקבות שהיא שנת י"ד לזכרים שהקדושין והנדות
קדמו לגדולתן ותלוין ועומדין לחול כשיגדלו וכו'.

כתב בנודע ביהודה (מהדו"ת אהע"ז סי' נד), דהנה הא דאין
קטן יכול לקדש ילפינן מדכתיב כי יקח איש אשה,
והיינו שהקיחה תהיה כשהוא איש, וממילא אם היתה הקיחה
כשהוא קטן אינו מועיל כלל.

אבל ס"ל לרש"י דזה דוקא כשלוקח שתחול הקיחה תיכף,
אבל אם הוא מקדשה כשהוא קטן שיחולו הקידושין
לכשיגדול, שפיר הוי בכלל כי יקח איש, כי בעת שתחול
הקיחה כבר הוא איש, וכיון שהדין הזה שקטן אינו יכול
לקדש הוי חידוש אין לך בו אלא חידוש, וע"כ שפיר ס"ל

לרש"י כאן בסוגייתנו שאם מסר הקטן הקידושין שיחולו לכשיגדיל שפיר חלים הקידושין.

אך י"ל דאולי דוקא בזכרים הוא שסובר רש"י כן, ומטעם שהרי הוא יכול על כל פנים לקנות מן התורה שהרי דעת אחרת מקנה לו, משא"כ בנקבות שהיא נקנית ואינה יכולה להקנות עצמה בקטנותה מן הדין, אולי אף כשקידשו אותה שיחולו הקידושין לכשתגדיל אינו מועיל.

והא דבסוגייתנו מבואר דמועיל, הוא משום דמיירי דנתקדשו ע"י אביהן, ומה שכתב רש"י דיום אחד בשנת י"ג בעינן לנקבות וכו', לא בשביל שיחולו הקידושין כתב כן, שהרי אפשר לאוקמי בנתקדשו ע"י אביהן, אלא בשביל שיהי' שייך עליהן חיוב חטאת ועונש עבירה כתב דבעינן יום אחד בשנת י"ג.

ועיין בחידושי הרמב"ן והרשב"א מה שהקשו על דברי רש"י כאן בהא דכתב דחלו הקידושין לכשיגדיל, ומה שכתב הנודע ביהודה שם באריכות עיי"ש.

★★

רש"י ד"ה מתוך בא"ד חל עליהם כשחשכה ראש השנה של י"ג וכו'.

באחרונים דנו בקטן שנעשה גדול אי י"ג שנים מעת לעת משעה שנולד, או שבאותו יום מתחילת היום נעשה גדול.

ומצאנו שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד שהביאו רא"י מכאן דמשחשיכה ביום שנתמלאו לו י"ג שנים נעשה גדול, הלא הם המשנה למלך (פ"ב מהל' אישות סוף הלכה כ"א), והמגן אברהם (סוף סי' ע"ג). שהרי רש"י כתב כאן: שנמצאו הקידושין ואיסור עונש נדות חל עליהן כשחשכה ראש השנה של י"ג לנקבות שהוא של י"ד לזכרים עכ"ל. ומדכתב כשחשכה ראש השנה מבואר דבתחילת כניסת היום הרי הוא נעשה גדול.

בהגהות הגרעק"א במשנה למלך שם ציין לדברי התוס' והבעל מאור כאן שלפי דבריהם ליכא רא"י מהסוגיא כאן לדין זה, אבל מרש"י הנ"ל עכ"פ מוכח הלכה זו.

והגאון בעל תוס' יום טוב בדברי חמודות שעל הרא"ש נדה (פ"ה אות ד') נסתפק בזה, אי הא דאמרו חז"ל

בהרבה מקומות בן י"ג שנה "ויום אחד" רו"ל דבעינן י"ג שנה מעת לעת, כיון דאין ידוע תמיד באיזה שעה נולד, לכן קבעו שלא נעשה גדול עד שיעבור י"ג שנה ועוד יום אחד שלם, ואז כבר בודאי עבר מעל"ע. או דמ"ש "יום אחד" הכוונה י"ג שנה גמורות, ולא בעינן מעת לעת, ומ"ש "ויום אחד" לאפוקי דלא תימא דסגי בן י"ב שנה ושלשים יום דשלשם יום בשנה חשיב שנה ע"ש.

בשו"ע הרב (סי' נ"ג סעיף י"ג) כתב כצד השני של הפלפולא חריפתא, וכנ"ל בשם המגן אברהם, וכתב עוד דלכן לא בעי מעת לעת, דמקצת היום ככולו, ולכן כשמתחיל היום שבו יגמר לו י"ג שנה שלמות, הרי זה כאילו נגמר כל היום, ונעשה מיד גדול משתחשך.

★★

תוד"ה מתוך שלשה עשר ואר"ת דבכל ספרים קדמונים כן אבל בספר בשר על גבי גחלים וכו'

עיין בסדר הדורות בשמות הספרים שכתב: בשר על גבי גחלים, רבינו שמואל הלוי, ויש מיחסים אותו לר"ת, ובליקוטי מהרי"ל מייחסו לר' ביבי, וברוקח סי' רכ"ז כתב וכן פסק ר' יהודה גאון בבשר ע"ג גחלים, והם דינים עם טעמים יפים

והעיר בזה הגאון האדר"ת הערה נפלאה מכאן וז"ל:

ול"א הביא דברי התוס' יבמות לד': שכתב ואמר ר"ת דבכל ספרים קדמונים הגירסא כן אבל בס' בשר ע"ג גחלים גרסינן כו'. משמע דר"ת לא חיבר הספר.

(הערות האדר"ת בקובץ כנסת הגדולה.

ונדפס מחדש בספר ילקוט דוד הוצאת אהבת שלום)

★★

בגמ': אין אשה מתעברת בביאה ראשונה

המשמרת אתמר (פרשת לך לך) כותב בדרך רמז, שכן הדבר בעבודת ה', אין האדם מושפע תיכף מתחילת עבודתו, אלא צריך להתמיד בה בקביעות עד שמביאה פירות ע"כ.

★★

בגמ': אין אשה מתעברת מביאה ראשונה.

הנודע ביהודה (מהדו"ק אה"ע סי' כ"ב) יצא לחדש דמה שאמרו הכא אין אשה מתעברת מביאה ראשונה, היינו שכן הוא ע"ד הרוב. אבל איכא מיעוטא דמתעברות מביאה ראשונה, והגמ' מקשה דלמה צריך להפרישה ניזל בתר רוב, וכן מקשה מתמר האיך הפקירה עצמה ליהודה, דהאיך תסמוך על המיעוט שתתעבר מביאה ראשונה.

ול"בן כתב שמי שנשא אשה ובא עליה רק פעם א' ואח"כ ילדה, אין לחוש שהיא הרתה לזנונים, דאיכא מיעוטא דמתעברות מביאה ראשונה, ויש לתלות שהולד הוא מאותו מיעוט.

בנו"ב מהדו"ת (אבע"ז סי' ל"א) כתב בנו הגר"ש לנדא דבר"ן (קידושין דף ו' ע"א) כ' ג"כ כחידוש הנו"ב דאיכא מיעוטא דמתעברות מביאה ראשונה, אמנם במ"ר (בראשית פרשת מ"ה) איכא מ"ד דאמר לעולם אין אשה מתעברת מביאה ראשונה.

★★

בשו"ת ברית אברהם (אה"ע סי' ע"ח אות ו') כתב להוכיח כדברי הנו"ב, מהא דפריך הכא מתמר, וקשה דלמא ביאה ראשונה בא עליה ער בעלה כדרכה, ומשום דאין אשה מתעברת מביאה ראשונה, לא חשש שתתעבר, ואצל יהודה היתה זאת ביאה שני'.

אל"א ע"כ דאיכא מיעוטא דמתעברות מביאה ראשונה, וער חש לאותן מיעוטא, ולכן גם ביאה ראשונה בא עליה שלא כדרכה. ועיין מה שהבאנו לקמן משו"ת תורת חסד ביישוב קושיא זו.

דף ל"ד ע"ב

בגמ': והא תמר בביאה ראשונה איעברא, תמר באצבע מעכה כו'.

במשך חכמה (בראשית ל"ח כ"ד) ביאר עפ"י זה באופן נפלא הפסוק: והי כמשלש חדשים, ויגד ליהודה לאמור זנתה תמר כלתך וגם הנה הרה לזנונים וגו'. וצ"ב מה הלשון וגם הנה הרה לזנונים.

אל"א דכשראו שנתעברה תמר, והרי אין אשה מתעברת מביאה ראשונה, אלא מזה הסיקו שזנתה כבר כמה פעמים, ומזה נתעברה, שלא ידעו שמיעכה באצבע, וזהו מה שהגידו: זנתה תמר כלתך, וגם לא רק פעם אחת אלא כמה פעמים, כי הנה הרה לזנונים, דמכיון שנתעברה בפעם אחת מוכח שהיא זנתה כבר כמה פעמים.

★★

בגמ': כל עשרים וארבע חודש דש מבפנים וזורה מבחוץ דברי ר' אליעזר

ע"ן במשך חכמה בפרשת וישב עה"פ ותקרא את שמו שלה: פירוש הראב"ע על הכתוב עד כי יבוא שילה מלשון שילה עיי"ש וזה הולד הרך שהוא חלוש התולדה כשליה.

ומבאר כי היה בכזיב בלדתה אותו, ואמר (נדה ל"א ע"א) שלשה חדשים אחרונים תשמיש יפה לולד, שמתוך כך יצא הולד מלובן ומזורז. וכיו"ב אמר ריש פרק בן סו"מ ואני דחקתי ונכנסתי וכו' כדי שיהי לי בן זריז ומלובן, ולפי שהי' בכזיב בחדשים האחרונים, היה חלוש.

ובסוף פ"ב דנדרים שאלו לאמא שלום דבתיהו דר"א מפני מה בניך יפיפין ביותר, נראה דשאלו לה ע"ז, מפני דאמרו ג' חדשים האחרונים יפין לה ולולד. ורבי אליעזר סבר כל כ"ד חודש דש מבפנים וזורה מבחוץ. ובטח גם במעוברת סבר כן כיון דלא סבר מן השמים ירחמו, ובשמוש במוך אסר.

וע"כ הפירוש דאם אינו יכול לפרוש ממנה יעשה כן, אבל אסור לעשות כן, ורבי אליעזר ודאי דלא עשה כן, וא"כ לא היה עמה כל ימי עיבורה, ו[לכן שאלוה] מפני מה הן יפיפין ביותר ודו"ק.

★★

בגמ': ער ואונן שמשו של"א כדרכן.

בפרשת דרכים (דרך האתרים דרוש ראשון) ובפני יהושע (קידושין י"ג ע"ב בתוד"ה לכו"ע) כתבו לבאר בזה הא דלא עבר יהודה על איסור כלתו כשבא על תמר, דכיון דמבואר הכא שער ואונן שמשו שלא כדרכן, ובסנהדרין (נ"ח ע"ב) איתא דנכרי שבא על אשתו שלא כדרכה חייב, שנא'

ברש"י ד"ה הון וכו'. הון שם חכם.

בשארית מנחם להרה"ק ר' מנחם מנדל מוישווא זצ"ל פירש ורמז בדברי רש"י אלו, דהנה "הון" רומז לעשירות וכדויע, וכאשר אדם זוכה לעשירות יכול לזכות גם לחכמה, וכדכתיב (קהלת ד, יב) כי בצל החכמה בצל הכסף, וזה מה שנרמז בדברי רש"י כאן ד"הון" הוא שם חכם, דגם לחכמה זוכה ע"י ההון.

ויש לומר דגם זה הכוונה בפסוק הון ועושר בביתו, דהון דהוא שם החכם בא ע"י עושר בביתו, עיי"ש.

דף ל"ה ע"א

בגמ': אשה מזנה מתהפכת כו'.

הגדול ממינסק בשו"ת אור גדול (סי' ל"א) הביא מכאן ראיה דלאחר תשיש מותרת האשה לשים מוך, ואינה אסורה משום השחתת זרע, דהא ר' יוסי מתיר הכא משום דאשה מזנה מתהפכת, ואי איכא איסורא, איך סמך עלה דעבדה איסורא, דבשלמא דמפותה, י"ל דכיון דאבדה חזקת כשרות שלה, עבדה נמי איסורא, אבל אנוסה דיש לה חזקת כשרות, מהיכ"ת לומר שעבדה איסורא להשחית זרעה, ודלא כהגרעק"א בתשובות (סי' ע"א וע"ב) שהחמיר בזה.

שוב כתב לדחות ראייתו, דאשה היא כקרקע עולם שזורעין בה, והזרע שנזרע בה אסור לעקרו, אמנם כל זה בזרע שנזרע בה לדעתה, לזה משועבד קרקע עולם שלה להזרע ואסורה לעקרו. אבל באנוסה שנזרעה בקרקע עולם שלה שלא מדעתה דידה, אינה משועבדת להזרע, ואינה מחוייבת להחזיקו אצלו, ולכן אנוסה ושבויה אינן מצוות על השחתת זרע ע"ש.

★ ★

בגמ': א"ל אביו בשלמא וכו' שבויה ושפחה נמי וכו'.

נשאל הגאון ר' חיים עוזר זצ"ל בענין נכרית שנתגיירה בכ"ד כשר ורוצה להנשא אם צריכה להמתין ג' חודשים משום הבחנה, והשיב (קובץ מגדל אור קובץ ג' ע' קיא):

הנה דינו מבואר בשו"ע אה"ע סי' י"ג סעיף ה', שפחה וגירות שהיו נשואות בגיותן ובעבודתן ונתגיירו או נשתחררו צריכות להמתין כו'. מבואר בהדיא נשואות. וע' בפתחי תשובה ס"ק ה' מה שהביא מדברי הרדב"ז ח"א סי'

ודבק באשת ולא שלא כדרכה, א"כ ככה"ג לא קנו את תמר לאשת איש, ולא נעשית כלתו של יהודה.

במנחת חינוך (מ' ל"ה אות ד') תמה על הפר"ד, דהא במסקנא בסנהדרין לא נשאר כן, וגוי ששימש שלא כדרך אינו חייב מיתה, ותי' הגאון ר' צדוק מלובלין זל"ה בספרו אור זרוע לצדיק (הל' מלכים פ"ט ה"ה) עפמש"כ התוספת דגם בישראל בדרך קביעות אסור לשמש שלא כדרכה, וא"כ כל הפטור של גוי, הוא רק מחמת דמי איכא מידי דלישראל שרי וגוי חייב, אבל בקביעות דגם לישראל אסור א"כ גוי חייב, וער ואונן ששימשו כן בקביעות, לא קנו את תמר ולא נעשת אשת איש. וע"ע ריטב"א קידושין ט:.

★ ★

בשו"ת חכם צבי (סי' א') דן אי יבמה שמתו שני בעלי"ש יש איסור קטלנית ואינה מתייבמת. וכ' להוכיח דאינה מתייבמת מקראי דער ואונן שלא רצה יהודה להשיאה לשלה בנו, פן ימות גם הוא כאחיו, אלמא דגם לגבי יבום יש איסור קטלנית.

בשו"ת תורת חסד (חאו"ע סי' ה' אות ג') דחה ראיה זו, דטעם המקילין הוא משום שנאמר שומר מצוה לא ידע דבר רע, אבל הכא שער ואונן מתו אלמא דלא שמר אותם המצוה, ולכן חשש יהודה, אולם באמת הי' כדאמרין הכא ששמשו שלא כדרך ולא הגין עליהם המצוה.

ועיי"ש עוד שמיישב מה שמקשים הכא מנ"ל דער ואונן שמשו שלא כדרך, דלמא ביאה ראשונה שימש כדרכה דהרי אין אשה מתעברת מביאה ראשונה, ולא הי' לו לחשוש שמא תתעבר ותכחיש יפיה. [ועיין מה שהבאנו לעיל משו"ת ברית אברהם ביישוב קושיא זו].

אלא דבסוטה (י' ע"ב) איתא עה"פ ולא יוסף עוד לדעתה. שכיון שידע אותה יהודה שוב לא פסק ממנה, וקשה דהא הוי כלתו, אלא ע"כ שכיון שבא עלי' ראה שהיא עדיין בתולה וע"כ שהם שמשו שלא כדרך, ולא נקנית להם כנ"ל מהפרשת דרכים, וא"כ מוכח דגם ביאה הראשונה הותר שלא כדרך.

★ ★

דמינטרה נפשה (ועי' בקרבן נתנאל על הרא"ש בספ"ג דיבמות), הרי לא שייך האי טעמא בשפחה שלא הודיע לה אדונה שישחררה ושוב הוי בכלל הגזירה, חוץ אם נימא כטעם הראב"ד דביגורת ושפחה איכא ספק ספיקא שמא לא זינתה ואפי' זינתה שמא נתהפכה יפה. - עב"ש.

★★

בגמ': והתנן אנוסה ומפותה וכו'.

וברש"י אנוסה ומפותה ישראלית והרי אונס ממילא הוא ואין לה מוך.

בשו"ת חות יאיר (סי' לא) הקשה לפי דברי רבינו תם לעיל (יב ע"ב ד"ה שלש) דכתב דמשמשת במוך היינו שנותנת מוך אחר תשמיש לקינוח, א"כ מאי מקשינן כאן מאנוסה, והא אדרבא אנוסה ודאי תקנח אחר תשמיש.

ובשו"ת חתם סופר (יו"ד סי' קעב) תירץ דהקנוח אחר תשמיש אין רפואתו בדוקה, ויש לחוש שהקנוח לא יהא יפה, ועל כן שפיר מקשינן דבשלמא במפותה דיכולה לתת מוך בשעת תשמיש ואז בודאי שלא תתעבר שפיר מותר לה ליארס ולינשא מיד, אבל אנוסה שבשעת תשמיש אין לה מוך ולאחר תשמיש אין רפואתו בדוקה, שפיר יש לחוש שמא נתעברה ומדוע מותר לה ליארס ולינשא מיד.

ועיי"ש שיישב בזה מה שכתבו התוס' במגילה (יג ע"ב ד"ה וטובלת) שאסתר שימשה במוך, והקשה בטורי אבן בהשמטות שם א"כ היאך ילדה דריוש. אך לפי הנ"ל י"ל דלא הי' לה מוך בשעת תשמיש שמא ירגיש אחשוורוש, אלא רק אחר תשמיש קינחה במוך, ואסתר סמכה אנפשה שתקנח יפה, אך מאת ה' היתה זאת שפעם אחת לא נתקנחה יפה ונתעברה וילדה את דריוש שנתן רשיון שיגמרו לבנות בית המקדש השני.

קצ"ו שהחמיר גם בפנוי' דלא כהרה"מ, אבל המעיין שם יראה דמחמיר דוקא בשפחה ולא בנכרית משום דכיון דעומדת להתגיייר מנטיר נפשה וגם מתהפכת. ועל כן בפנוי' יש להתיר וא"צ להמתין ג' חדשים.

★★

ושם (ע' קיב) נדפסה בענין זה תשובת הגאון ר' אברהם יצחק בלאך זצ"ל מטעלז והוא מסיק להלכה כהנ"ל וכותב עוד:

ומה שכתב מע"כ לחלק בין שפחה לגיורת - אף שמהלשון שהובא בפ"ת מיירי בשפחה, מסתמא איירי שם השואל ככה"ג - אבל אין נראה לחלק, כיון שלא מצינו חילוק זה לא בגמ' ולא בפוסקים, דבגמ' יבמות לה ע"א מביא ברייתא פלוגתא של ר' יהודה ור' יוסי דפליגי בגיורת ושפחה ואמרי' שם א"ל אביי בשלמא גיורת כיון דדעתה לאיגורי מנטרה נפשה שפחה נמי דשמעי ממרייהו כו'.

★★

ובהג"ה שם כותב:

אם כי צדק בדברי הרדב"ז דלא חילק כלל בין גיורת ומשחררת כמבואר בתשו' ע"ש, מ"מ מצינו טעם נכון לחלק בין גיורת לשפחה בפרישה אות ז' דכתב דבשפחה לא שייך טעמא דמנטרה נפשה כיון שהאדון משחררה לפעמים בלי ידיעתה, וכן מבואר בגמ' שם דביוצאת בשן ועין ליכא טעמא דמינטרה נפשה, ולשיטת התוס' ותוס' ישנים שם גם טעמא דמתהפכת ליכא בשפחה היוצאת בשן ועין (וה"ה אם אדונה לא הודיע לה שישחררה כמובן). ועוד דאפי' לשיטת רש"י דשייך טעמא דמתהפכת גם ביוצאת בשן ועין הרי לפי מה שפסק הרמ"א כשיטת הרז"ה והרא"ש דגזרינן זנות אטו נישואין ורק בגיורת ושפחה לא גזרינן כיון דאיכא סברה

פרק רביעי

דף ל"ה ע"ב

במשנה: הכונס את יבמתו ונמצאת מעוברת וילדה בזמן שהולד של קיימא יוציא וחייבין בקרבן.

בספר חמדת ישראל להגאון ר' מאיר דן פלאצקי זצ"ל בקונטרס דרך חיים (סי' טז) הביא שהקשה אותו כ"ק האדמו"ר בעל האמרי אמת מגור זצ"ל, לדעת התוס' שבישראל אין האיסור להרוג עוברין רק מדרבנן, א"כ כמו דבשבת (ד ע"ב) איתא דהדביק פת בתנור התיירו לו לרדותה קודם שיבא לידי חיוב חטאת, כי האיסור רדיה הוא רק מדרבנן, גם כאן מדוע לא נעשה פעולות להמית הולד במעי אמו דהוי רק איסור דרבנן כדי להציל היבם ויבמתו מאיסור תורה של אשת אה שלא במקום מצוה.

ועיין שם שתירץ דבכונס את יבמתו, כיון שהעבירה כבר נעשית אלא שיכולין אנו להצילם מהעבירה ע"י זה שנפיל הולד, בזה אנו אומרים להיפוך, כיון שעשה העבירה יש עליו חיוב חטאת ואין עושין טעדיקי למיפטר אותו מקרבן ע"י שנעקור העבירה למפרע.

ונבדו של בעל החמדת ישראל הגאון ר' אברהם בנימין גלאוויטשאווער זצ"ל שהדפיס את הספר הנ"ל, הקשה (הערות וחידושים מנכד המחבר אות כב) להאדמו"ר בעל האמרי אמת זצ"ל על קושיתו, מדברי רש"י ביומא (פב ע"א) על המשנה עוברת שהריחה מאכילין אותה עד שתשיב נפשה דכתב שאם אינה אוכלת שניהן מסוכנין, הרי שאם עושים פעולות להמית הולד גם האם בסכנה, וא"כ שפיר אין לעשות פעולות להמית הולד אף דזה הוי רק איסור דרבנן משום דעי"ז גם האם בסכנה.

וכתב לו האדמו"ר בעל האמרי אמת זצ"ל במכתב (נדפס שם וגם במכתבי אדמו"ר זצ"ל מגור סי' קז), דאף דיש לומר שדברי רש"י הוא אם הולד יכול ע"י שהאשה לא

תאכל מה שהריחה ואז שפיר יש סכנה לשתיהן, אבל אם עושים פעולות ע"י מעשה אדם שפיר יכולין להזהר שהאשה לא תסתכן, אבל לא יתכן, ועל כן כאשר ידפיס מחדש הספר יוכל להשמיט הקושיא, או על כל פנים להעיר דמרש"י לא משמע כן.

ועיין לקמן (דף מב ע"א) על דברי הגמרא לא ישא אדם מעוברת חבירו מה שהבאנו בשם העמק שאלה להנצי"ב מש"כ לגבי דברי רש"י ביומא הנ"ל, ולפי דבריו לא קשה קושית המדפיס ספר חמדת ישראל הנ"ל, וכבר העירו כן הגאונים המעירים בספר מכתבי תורה שם, עיי"ש.

★★

במשנה: הכונס את יבמתו ונמצאת מעוברת וילדה, בזמן שהולד של קיימא יוציא וחייבין בקרבן.

כתבו התוס' (ד"ה ונמצא) דאיירי בכנסה תוך ג' חדשים ולכן חייב קרבם דלא הוה אנוס, משא"כ אחר ג' חדשים, כיון דרוב נשים עוברין ניכר וזו לא הוכרה עוברת, הו"ל אנוס.

בשו"ת חתם סופר (ח"מ סכ"ט) כתב לחדש דהא דבעינן במביא קרבן חטאת שב מידיעתו, אבל אם הוא רשע ומזיד אינו יכול להביא חטאת, מ"מ אם אכל ספק חלב, וידע שהוא ספק חלב ואעפ"כ אכלו, אלא שאם הי' יודע שזה ודאי חלב לא הי' אוכלו, ונודע שהי' ודאי חלב, חייב חטאת ומיקרי שב מידיעתו, שהרי הוא עבר במזיד רק על ספק איסור ולא על ודאי איסור, והרי זה חשוב בכלל שוגג.

הגאון מטשעבין בספרו דובב מישרים (ח"ב סי' ל"ד) הביא ראי' לחידושו של החתם סופר מדברי התוספתא כאן דהכא דכנסה תוך ג' חדשים והרי יש ספק שמא היא מעוברת, א"כ עבר במזיד על הספק ואינו שב מידיעתו, ואמאי חייב

הוכר עוברה מאי הו"ל למעבד והו"ל אנוס ואמאי חייב קרבן, וכה"ג אמרי' בשבועות פרט לאנוס לגבי שלא בשעת וסתה עכ"ד התוס'.

ובשו"ת נוב"י (מה"ת יו"ד סי' צ"ו) הקשה מ"ש מהך דתנן ריש פ' האשה דבניסת ע"פ ב' עדים חייב בקרבן ומדוע נחשב זה אנוס יותר מכניסת עפ"י עדים.

ובתב לחלק דשאני ניסת עפ"י עדים אף שמותרת להנשא על פיהם מ"מ אנוס זה ע"פ טעות הוא שהרי באמת העדים העידו בשקר והעדים הטעו אותה בשקר לכן נחשב הדבר טעות ושגגה ולא אנוס, משא"כ שימשה שלא בשעת וסתה שהיא מותרת לשמש דאין כאן טעות רק עפ"י דין תורה היא מותרת לשמש אפילו פירסה נדה באמצע הביאה אנוס הוא אכניסה, שהרי אין כאן שום טעות, וכן אשה שנתייבמה אחר ג' חדשים, אפי' נמצאת אח"כ מעוברת הרי עפ"י דין ה' מותר ליבמה שהרי רוב נשים עוברין ניכר לשליש ימיהן והרי התורה אמרה אחרי רבים להטות ומה"ת אזלי' בתר רובא, נמצא שהאנוס של היבום הזה לא היה עפ"י טעות עכ"ד הנוב"י.

דף ל"ו ע"א

בגמ': אלא אמר רבא ה"ק הכונס יבמתו ונמצאת מעוברת וכו'. והולד אינו פוטר עד שיצא לאויר העולם.

בברכת שמואל עמ"ס יבמות (סי' ה') הביא מהגר"ח מבריסק זצ"ל שהקשה, דהרי מבואר בתוס' דף ל"ה, ב', ד"ה תיגלי, דאם בא עליה ולא ידע שהיא מעוברת חייב קרבן, אף דאמרינן אין הולד פוטר עד שיצא לאויר העולם מ"מ חייב כרת, דאי לא היה חייב כרת לא היה מחוייב קרבן, דהיה פטורה מיבום וחליצה מטעם איסור אשת אח שיש עליה כמו בכל חייבי כריתות, ותירץ דכיון דמצד איסור אשת אח היתה מותרת להתייבם, ועיקר הגורם הוא מה שהיא מעוברת, וכיון דהולד אינו פוטר עד שיצא לאויר העולם, היא מזוקקת ליבום וחליצה אף שיש עליה איסור אשת אח עכ"ד.

ועפ"י הקשה הגאון ר' אליהו חזן ז"ל (בספר הזכרון אבן ציון ע' תרמד):

ולפ"י קשה מה שהוכיח התשב"ץ בנודרת הנאה מיבמה דלא אמרינן נאסרה, דאם אמרינן נאסרה בע"כ דלא

קרבן. אלא מוכרח כנ"ל כמוש"כ החת"ס דכיון דהי' פורש ממנה אם הי' יודע בודאי שהיא מעוברת, אע"ג דלא חשש על הספק, חש הוא על הודאי ומיקרי שב מידיעתו. ועיי"ש עוד מה שהאריך בזה.

★★

בגמ': החולץ למעוברת והפילה ריו"ח אמר אינה צריכה חליצה מן האחים כו' ר"ל אמר צריכה חליצה מן האחים כו' ר"ל אמר אגלאי מילתא למפרע לא אמרינן כו' הלכתא כריש לקיש כו'.

בחולין (ס"ט ע"ב) אתמר לגבי בכור, יצא שלישי ומכרו לגוי, וחזר ויצא שלישי אחר, ר' הונא אמר קדוש, רבה אמר אינו קדוש. ר"ה אמר קדוש, קסבר למפרע הוא דקדוש, וכיון דנפק ל' רובא אגלאי מילתא למפרע דמעיקרא הוא קדוש ומאי דזבין לגוי לאו כלום זבין. ורבה אומר אינו קדוש, קסבר מכאן ולהבא קדוש, ומאי דזבין שפיר זבין כו'. וכתב הרא"ש בחולין שם (פ"ד סי' ד') דהלכה כרבה דאינו קדוש דמכאן ולהבא הוא קדוש. וכ"כ הרמב"ן (בכורות פ"ג), עיי"ש מה שכתבו בטעמא דמילתא.

והעיר שם המהרי"ט אלגאזי (אות ל"ג ב') דלכאורה יש טעמא אחרינא לפסוק כרבה, דהנה הכא איפסקא הילכתא כריש לקיש דלא אמרינן אגלאי מילתא למפרע, וא"כ היינו הך דרבה דל"א למפרע היא קדוש, וא"כ לא הועיל המכירה לגוי והבהמה קדוש.

ותי' בבאר יצחק (חולין ס"ט ע"ב) דיש לחלק בין חליצה לבכור, דחליצה בעינן כוונה לחליצה, כמבואר בשו"ע אהע"ז (סי' קע"ט סעיף מ"ד), ולכן ס"ל לריש לקיש דבעינן שיהי' מבורר בשעת חליצה, וכמש"כ תוס' בגיטין (כ"ד ע"ב) דל"א ברירה בגט, דכיון דכתיב ולה דילפינן מיני' דבעינן לשמה, לא מהני ברירה, אלא צריך להיות מבורר מיד, ולכן ל"א אגלאי מילתא למפרע, אבל בכור שמאליו הוא קדוש ולא צריך שום כוונה, י"ל שפיר דאגלאי מילתא דלמפרע הוא קדוש.

★★

תוד"ה ונמצאת מעוברת

התוס' כותבים דבחולץ תוך ג' חדשים איירי, דאי לאחר ג', כיון דרוב נשים הוכר עוברין לשליש וזו הואיל ולא

נפקע איסור אשת אח, א"כ תהיה פטורה גם מן החליצה, ולפי דברי הגר"ח ז"ל ליכא הוכחה, דנהי דאמרינן נאסרה דלא ניתר איסור אשת אח, מ"מ לא תהיה פטורה מן החליצה כיון דמצד איסור אשת אח היתה מותרת להתייבם, אלא דאיסור נדר גרם שלא תהא מותרת להתייבם.

★★

בגמ': אמר ר' ר"ל ה"ק הכונם יבמתו וכו' שמה לא יהא הולד בן קיימא וכו'.

הגאון השואל ומשיב זצ"ל בשו"ת (מהדו"ק ח"א סי' קצה) הקשה על המזרחי שכותב דהא דקיי"ל דרוב נשים ולד מעליא ילדן, היינו דוקא כשנולד, אבל בעובר במעי אמו אין לדון מכח הך רובא. והביא ראיה לדבריו מדברי הרמב"ם פ"ב מהלכות רוצח הלכה ו' שכתב: ההורג את הגדול או את הקטן בן יומו, משמע אבל עובר לא, משום דכל זמן שלא יצא לאויר העולם יש לחוש בו דשמה לא כלו לו חדשיו, ולא יהא ראוי להיות איש וכו' עכ"ל המזרחי.

והק"ש השו"מ עליו מהגמ' כאן דמבואר להדיא בדברי ר"ל דאף קודם שנולד דנין מכח הרוב דולד מעליא ילדן דלא כהמזרחי, דאל"כ מאי פריך הלך אחר הרוב. וע"ש מש"כ בזה.

ובשו"ת עמק הלכה (ח"ב סי' ל"ה) כתב ליישב קושי' זו עפ"י מש"כ שם לבאר דסברת המזרחי היא דהנהא הא דאזלינן בתר רובא ילפינן בש"ס חולין י"א ע"א מראשו של עולה ושבירת עצם ופרה אדומה, ובכל הני אנו דנין רק על של עתה אם היא טריפה או כשרה, וכן ממכה אביו ועדים זוממין אנו דנין רק על העבר דילמא טריפה הוה, וילפינן מינייהו דאזלינן בתר רובא, דלשעבר לא הי' טריפה, או דאינו עתה טריפה, אבל דניזול בתר רובא גם על להבא, ונאמר דכמו שהוא עתה מן הרוב, יהי' אח"כ ג"כ מן הרוב זה לא מצינו.

ומעתה שפיר מובן החילוק בין קודם שנולד לאחר שנולד, דבשלמא אם כבר נולד ואנו דנין אם הוא עכשיו בר קיימא, שפיר אמרינן דהוא מן הרוב דהוי בר קיימא, אבל קודם שנולד, הרי עלינו לדון על להבא שיהי' בר קיימא ורוב על להבא לא אמרינן. ועי' בנימוק"י פרק החולץ (ל"ה ע"ב אות ל"ז ד"ה וריש לקיש) שכתב דחולץ למעוברת והפילה

לא אמרינן איגלאי מלתא למפרע דנפל הי' משום דכבר אפשר שהי' בר קיימא בעת החליצה, ורק אח"כ לאיזו סיבה הפילה עייש"ה.

ומעתה שפיר כתב המזרחי, דלהכי אינו חייב על הריגת עוברין, דיש לחוש שמא לא יהא ראוי להיות איש, וע"ז ל"מ הרוב דולד מעליא תלד, דזה הוי רוב על להבא, ורוב על להבא לא אמרינן, וז"ב בסברת המזרחי.

ולפי"ז א"ש הקושי' הנ"ל, דכיון דכל הטעם של המזרחי דאין דנין מכח הך רובא קודם שנולד הוא דרוב על להבא לא אמרינן, וזה ניחא רק אי כבר ידעינן דולד אינו פוטר עד שיצא לאויר העולם, משום דרוב על להבא לא אמרינן, אבל להס"ד דהש"ס דאכתי לא ידע מהך דולד אינו פוטר וממילא דדנין רוב גם על להבא, שפיר פריך הש"ס הלןך אחר הרוב אף דהוא להבא ודו"ק.

★★

בגמ': הלכתא כוותי' דר"ל דהני תלת וכו'.

יש לציין דבתוס' ע"ז (ו' ע"ב) גבי פלוגתא דר"י ור"ל שם בנשא ונתן, פסקו הלכה כר' יוחנן, והביאו ראיה מזה דלא חשיב בהדי ג' דברים שהלכה כר"ל לגבי ר"י ביבמות עכ"ד התוס', ונראה א"כ דס"ל להתוס' דהוא כלל גמור דדוקא בהני ג' דברים הכתובים בגמ' כאן הלכה כר"ל, (אך ברמב"ם פ"ט דע"ז ה"א פסק כר"ל שם אע"ג דלא קתני ביבמות וצ"ע).

★★

וראה בנוב"י (מהדו"ק אבהע"מ סי' נ"ט) שפסק במחלוקת ר"י ור"ל (פ"ו דפאה מ"א) לגבי הפקר לעניים ולא לעשירים (או לישראל ולא לגוים ע"ש היטב) פסק הנוב"י כר"ל, ואע"ג דלא קתני בגמ' יבמות כאן, כתב שם הנוב"י לחדש דהכלל בגמ' כאן נוגע רק למחלוקת הנמצאות בבבלי ולא בירושלמי ע"ש. וראה בשו"ת שיכת ציון לבנו זצ"ל (סי' קב) עוד בזה.

★★

באחרונים (ראה בשדי חמד כללים, מערכת ר' כלל י"ב ועוד) הביאו עוד מהתוס' סנהדרין (ט"ו ע"ב) דהיכא דפליגי ר"י ור"ל אליבא דאחריני ליתא לכלל זה שבגמ' כאן ע"ש. וא"כ הרי המחלוקת דר"י ור"ל הנ"ל לגבי הפקר

כבר כתב המהרש"א שפירש כן רק אליבא דר' יוחנן דס"ל ביאת מעוברת שמה ביאה, אבל רבא הלא ס"ל לעיל בעמוד א' דביאת מעוברת לא שמה ביאה, וא"כ לדידיה י"ל דר' מאיר מודה ביבמה וכו"ל, וא"כ איך קאמר רבא דר' מאיר ור' אליעזר אמרו דבר אחד.

א"ל ודאי דכמו דר' מאיר חייש לגבי גירושין אף שאסור לו לחזור וליקחנה אף שקשים גירושין, ה"ה דלא חייש גם ביבמה, אף שעדיין לא קיים מצות יבום, כיון דאפשר בחליצה, עיי"ש.

★★

בגמ': כ"ל ששהה באדם ל' יום אינו נפל, הא לא ששהה ספיקא הוי וכו'.

בשו"ת שבות יעקב (אבה"ע"ו סי' קט) כותב: (שאלה). ראובן שהשיא בתו והפריז לה סך מסוים לנדן ומתה תוך שנה ראשונה ב"מ [=בר מינן] והניחה אחרי' זרע נגמור בשערו וצפרניו, ותוך שמנה ימים מעת לידתו מת הילד מתוך חליו, ובעל מוחזק בכל אשר לו, אי יוכל ראובן להוציא מידו הנדוניא שנתן לבתו בכח תקנת שו"ם, כיון שהולד לא נתקיים שלושים יום, או לא.

(תשובה). האריכות בנדון זה היא אך למותר וכו', ועיין בתשובת (תפארת) [עבודת] הגרשוני סי' כ"ח שהאריך בדברי ראשונים ואחרונים והעלה לבסוף דעכ"פ מידי ספיקא לא נפקא ויש לפשר הדבר דרך פשר ע"ש דבריו באריכות וכו' וכו', ובר מן כל דין הי' נראה לכאורה דבנדון זה הדין עם הבעל מכח ודאי ולא מכח ספיקא דדינא אפי' להוציא מיד מוחזק.

וראי' ברורה לזה מסוגיא דש"ס והתוס' הרא"ש בסוגיא דיבמות דף ל"ו ע"ב דגרסינן שם כל ששהה שלשים יום אינו נפל הא לא ששהה ספיקא הוי ולא חולצת ולא מתייבמת, וכתבו שם התוספות והרא"ש, וא"ת אמאי לא אזלינן בתר רוב נשים דולד מעליא ילדן, ואומר ר"י דחיישינן למיעוט המצוי כמו במים שאין להם סוף דאשתו אסורה שאין מעדיין עליו להשיא את אשתו, עכ"ל תוספת שם, ומבואר בח"מ סי' רפ"ד במים שאין להם סוף אף דאשתו אסורה מ"מ לענין ממונא, דהיינו נחלה, היורשים יורדים לנחלה דאזלינן בתר רובא וחזקה שהוא בחזקת מת ע"ש, א"כ בנדון דידן אזלינן

לעניים היא אליבא דב"ה וב"ש וא"כ א"ש עוד דברי הנובי" הג"ל ודו"ק.

ובפרט למפרשים דמחלוקת ר"י ור"ל היא אליבא דב"ש דוקא, (עי' בספר חקר ועיון ח"ב ע' קל"ב בהג"ה) בודאי א"ש הג"ל ודו"ק היטב.

דף ל"ו ע"ב

בגמ' אמר רבא ר"מ ור"א אמרו דבר אחד כו' א"ל אביי ממואי כו'.

בשו"ת דברי חיים (ח"א אה"ע סי' כ"ב) תמה דאמאי פליג רבא דאבאביי הא מצאנו נמי בש"ס (גיטין נ"ג) דלרבי מאיר קנסו בדרבנן שוגג אטו מזיד, ובדאורייתא דחמירא לא קנסו, הרי מבואר בזה כדברי אביי.

ותירין דהא ודאי היכי דהוה דרבנן בלחוד, בוודאי ס"ל לר"מ דקנסינן שוגג אטו מזיד, אלא דהכא הצטרף יחד איסור דרבנן ואיסור דאורייתא, ובוה פליגי אביי ורבא, דרבא ס"ל דכיון דבדרבנן קנסו שוגג אטו מזיד, שוב קנסוהו אף היכי דהצטרף לזה גם איסור דאורייתא. אבל אביי חולק ארבא וס"ל דכיון דבדאורייתא לא קנסו שוגג אטו מזיד, ומשום דחמירא, ה"נ בדרבנן דהצטרף אליו איסור דאורייתא גם כן לא קנסו.

וע"ש עוד מש"כ בזה.

★★

בגמ': אמר רבא ר' מאיר ור' אליעזר אמרו דבר אחד וכו', אי נמי עד כאן לא קאמר ר' מאיר התם א"ל משום דרבנן וכו'.

כתב הנודע ביהודה (מהדו"ת אה"ע"ז סי' קלט) שלפי סברת השואל שם דביבמה יש סברא שיתירו לו להשאירה כדי לקיים מצות יבום, כי בעודה מעוברת לא קיים מצות יבום, א"כ מה קאמר רבא שר' מאיר ור' אליעזר אמרו דבר אחד, והלא י"ל שר' מאיר יודה שביבמה לא יוציא כדי לקיים מצות יבום.

ואף דרש"י פירש (בד"ה תנא) דר' אליעזר אומר יוציא בגט ובגט בלא חליצה סגי, א"כ כבר קיים מצות יבום, הלא

בתר חזקה דחזקת רוב נשים ולד מעליא ילדן, שהרי התוס' בחדא מחתא מחתינהו, כן הי' נ"ל מדינא.

★★

ובהגהות על גליון השבות יעקב מהגאון רבי יהודה ליב איגר זצ"ל מהלברשטאט שנדפסו בקובץ כרם שלמה (שנה ח' קו' ד' ע' ז) כותב:

לכאורה ראוי זו ליתא, דכבר כתב שם הסמ"ע ס"ק ה' דמ"ש הש"ע שם ואח"כ נשמע שמת, קאי ג"כ על מים שאין להם סוף ואשמועינן דלא תימא שהקול נתהווה מחמת העדים, וא"כ שאני התם שבאו עדים ואמרו שנטבע במים ואבד זכרו וגם הקול נשמע שמת ואפ"ה אשתו אסורה מפני איסור כרת.

אבל הי' לו להביא ראוי מהא דאיתא בש"ע אה"ע סי' ק"ס ס"ק ו' מ"ש בית שמואל אע"ג דאסורה לינשא מ"מ נוטלת כתובה כמו טבע במים שאל"ס דאזלינן בתר רוב נשים ילדו וולד מעליא, ועל הב"ש לק"מ, דאף דבטבע במים שאל"ס איירי בב' עדים וכמ"ש סי' י"ז ס"ק ק"ז, מ"מ מייתי ראוי דכמו דשם אע"ג דאסורה להינשא מ"מ נוטלת כתובה באשר עפ"י הדין מותרת אפילו להנשא, רק חומרא דרבנן, כמו כן הכא אף דאסורה להינשא מ"מ נוטלת כתובה ומטעם רוב נשים וכו', יע"ש.

★★

בגמ': הא לא שהה ספיקא הוי כו'.

כתבו התוס' (ד"ה ה"א) וא"ת אמאי לא אזלינן בתר רוב נשים דולד מעליא ילדן. ואור"י דחיישינן למיעוט מצוי כזה, כמו במים שאין להם סוף כו'.

האחרונים הקשו דדברי התוס' סותרים את עצמם, דהכא כתבו דהטעם דגזרו במים שאין להם סוף, משום דהוא מיעוט המצוי, ולמיעוט כזה חששו בכל דיני התורה, ואילו בבכורות כ' ע"ב (ד"ה חלב) כתבו תוס' דמשאל"ס הוי מיעוט שאינו מצוי, ומ"מ מחמת חומרא דאשת איש החמירו. ולא מסתבר לומר דפליגי במציאות אי מים שאל"ס הוא מיעוט המצוי או לא.

ותירין החת"ס בתשובות (אהע"ז ח"א סי' ס"ה) דמה"ת ל"א סמוך מיעוטא לחזקה רק במיעוט המצוי ולא במיעוט שאינו מצוי, עיי"ש בתוס' בכורות מש"כ בשם רבינו תם, ורבנן החמירו במיעוט בב' אופנים, או במיעוט המצוי אפילו אין שום חזקת איסור, כגון בספק נפל, או חזקת אשת איש דחמורה גזרו אפילו במיעוט שאינו מצוי, כגון מים שאין להם סוף. וזהו כוונת התוס' כאן דכיון דחזקת אשת איש חמורה, שקול הוא למיעוט המצוי.

בריש סימן צ"ב כ' החתם סופר לתרץ כעין מש"כ תוס' כתובות (ט' ע"א ד"ה ואי) בסוגיא דפתח פתוח, דאיכא רוב דהוי ברצון, דאונס לא שכית, מ"מ אינו רוב דאורייתא, אלא רק רוב דרבנן דאונס שכית ולא שכית. וה"נ י"ל לגבי משלא"ס דהוי נמלטים מצוי ואינו מצוי, ואי הוי מצוי ממש, הוי אמרינן סמוך מיעוטא לחזקה ותצא, ואי הוה אינו מצוי כלל לא הי' חז"ל אוסרין, אבל כיון שהוא מצוי ואינו מצוי אסרוה חז"ל שתינשא. ועיי"ש עוד מה שתירץ.

דף ל"ז ע"א

בגמ': הכא גבי מעוברת חבירו ומינקת חבירו הנשואה לכהן מאי, מי עבוד רבנן תקנתא או לא וכו', אבל הכא כמאן נעביד אי כר"מ הא אמר יוציא ולא יחזיר עולמית ואי כרבנן האמרי בגמ'.

הגאון ר' שאול משה זילברמן מויערשוב זצ"ל הקשה דאיכא תקנתא לכהן לגרש על תנאי למאן דאמר דאין ריח הגט פוסל בכהונה.

וכתב לו כ"ק האדמו"ר בעל האמרי אמת זצ"ל מגור (מכתבי תורה מכתב צב) דלפי דבריו מה הועילו חכמים בתקנתם למסקנה שיוציא בגט אם למפרע יהיה כלא גירש כלל, עיי"ש.

וכתב הרה"ג ר' יצחק אריה ארליך שליט"א להעיר בדברי האמרי אמת זצ"ל הנ"ל, דהרי כמו שמבואר דלגבי מת בתוך ל' יום הקלנו בכהן שאינה חולצת כדי שלא תיאסר עליו, א"כ הכא י"ל דבכהן לא רצו חכמים למיקנסיה, כי אם יקנסו אותו לא יוכל להחזירה, אלא כל טענת הגמרא היתה שכשרבנן הקילו זה רק כשהיה להם על מה לסמוך, אבל כאן אין להם על מה לסמוך ולהקל, וע"ז הקשה הגרש"מ זצ"ל

מקטפי ידיע ובמעלליו מינקותו שהוא עז פנים כרובן של ממזרים הן המורדים והפושעים. אי סמכינן ע"ז לדינא להחזיקו עי"ז כממזר ודאי.

וּמִסְתַּבְרָא ה"י נראה פשוט דלא סמכינן דטובי עזי פנים יש בעולם דלאו ממזרים, ובעקבתא דמשיח חוצפא סגי, וכן טובי רשעים דזורו מרחם יש. ואף דהם בני אב ואם אחד אם הראשון בן יבם, יעקב ועשו יוכיחו והם תאומים ובני אב ואם צדיקים גמורים וכ"ש שאין תאומים ובאינשי דעלמא. ואולי הב' מבני ט' מדות דנדרים כ' ב' וכיוצא.

א"ל שיש לעיין לכאורה בעובדא דר' בנאה בב"ב נ"ח א' סמך על אומדנא להחזיק העזי פנים לממזרים גם לענין ממונ, וצ"ל אע"ג דבממונ לא אזלינן בתר חזקה היינו להוציא ממוחזק. אלא ד"ל שם ה"י ודאי ט' מהם ממזרים וכאן מי יימר דאיכא ממזר. אך בלא"ה התם כיון דהאב ציוה שהא' ירש ולא פירש מי, ע"כ סמך על חכמת הב"ד שיבררו הדבר בחכמתם.

וגם י"ל דמאיא להא דכתובות פ"ה ב' נכסי לטובי ואתו ב' טובי דשודא דדייני לפירש"י שם לאמוד דעת המת ע"ש. ושוב ראיתי ברשב"ם ב"ב שם כתב כמ"ש ע"ש בד"ה לחד כו' שיבררו ב"ד ובד"ה אמר כו' ויפה דן ר' בנאה דלא שייך הכא אלא שודא כו' יעו"ש. אלא דלא ידעתי למה ארכבה אחרי ריכשי ומייתי רא"י לשודא דדייני מהא דכתובות הנז', ולפמ"ש תחלה דה"י כונתו לאיזה שיבררו ב"ד א"כ פשיטא דלב"ד לברר כפי דעתם וסברתם דלא נביאים הם לידע לאיזה כיון והוא עצמו לא ידע ואמר סתם שא"א לשום אדם לידע, וע"כ מסר הדבר לב"ד. והם שהלשינו שמפיק ממונא מאינשי בלא סהדי ובלא מידי, לה"ר בעלמא אמרו עליו ולא אפוקי ממונא הוא כלל, דהרי האב אמר בהדיא רק לחד והדבר שקול וגם ע"כ ה"י כונתו כן. ובההוא דכתובות הוא ידע לאיזה טובי כיון וי"ל דשכח ולא אסיק אדעתיה אז בחליו מטובי האחר שיצטרך לסמן את זה להבדילו ואין רא"י דמסר לב"ד, ומ"מ א' בזה שודא דדייני, וזהו רבותא דאצטריך לאשמועינן התם אבל האי דהכא פשוט דהרי מסר הדבר לב"ד וע"כ מבואר בד' ככל מ"ש.

ולכאורה מיני' רא"י להיפך דאי לאו דהדין בזה שודא דדייני לא יפה דן ולא סמכינן אאומד הנז'. ומיהו י"ל

שגם כאן יש להם להקל שיספיק לגרש בגט עם תנאי וכנ"ל וצ"ע.

★★

בגמ': ספק בן תשע כו' וכל היוולדת לתשעה עוברת ניכר לשליש ימיה כו'.

הגה"ק בעל ישמח משה בספרו שו"ת השיב משה (אה"ע סי' ס' דרך שני נתיב י"ב-י"ג) הביא דברי המדרש (ב"ר פ"ה, י') גבי תמר שנא' ויהי כמשלש חדשים ויוגד ליהודה לאמור הנה זנתה תמר כלתיך, סומכוס אומר משום ר"מ כו' ולא סוף דבר ג' שלמים, וגם הנה הרה לזנונים אלא מלמד שהיתה מטפחת על כרסה ואומרת מלכים אני מעוברת, גואלים אני מעוברת ע"כ דברי המדרש. ופי' שם במת"כ דגם דהעובר ניכר לג' חדשים, היינו רק להאשה עצמה, אבל לאחרים אינו ניכר אז, ואיך ידע יהודה שהיא מעוברת, אלא לפי שהיא השתבחה והיתה מפארת את עצמה שהרתה ויש לה במע"י מלכים וגואלים.

וכתב עליו בעל יש"מ במח"כ אין אלו אלא דברי נביאות, דמסוגיא דהכא מבואר דהכרת העובר היא לכולי עלמא, דלהמתנ"כ ל' מגרע כח הרוב, דלמא ידעה שהיא הרתה ולא הגידה לאחרים, משום שלא רצתה להיאסר על בעלה, וחשבה אולי בינתים תפיל ולדה, או שתלד בט' ותאמר שהי' בן ז'.

ע"ל כן פי' דברי המדרש באופן אחר ע"פ מה שייסד זה שאם הרתה לזנונים, הרי היא עושה הכל להסתיר הריונה, ואז אינו ניכר לאחרים בג' חדשים, וזהו כוונת המדרש וגם הנה הרה לזנונים, ואם כן אינה נותנת שיהא עוברת ניכר לאחרים, ואיך ידע יהודה שזנתה תמר כלתו, ומשני שהי' מטפחת על כרסה וכו', שלא היתה מתביישת בהריונה, ואדרבה השתבחה והתפארה לעיני כל שמלכים וגואלים במעיה. ע"כ.

★★

בגמ': ספק בן תשע וכו'.

בקונטרס דברי חלומות להרה"ק ר' צדוק הכהן מלובלין זצ"ל (אות כא) כתב ענין נפלא וזלה"ק:

ל"ל מוצש"ק בשלח נסתפקתי בחלום הלילה בהא דיבמות ל"ז א' בספק בן ט' לראשון ספק בן ז' ליבם א' כשר והב' ספק ממזר היכי דחזינן דולד ראשון צניעי ומעלי והב'

שאני שם דאינו [עזות כ"כ, דהרי ר' בנאה ציום לעשות כן וברשות ב"ד עבדי ואפשר גם הכשר יעשה כן ומ"ש ברד"ה חבוטו שממזרים עזי פנים יחבוטו, היינו דהם ודאי יעשו, משא"כ הכשר אולי לא ירצה אף דמצוה ואז יסמוך ע"ז וכמו שהי' והוא רק שודא בעלמא וליכא אומדנא גמורה]. עכד"ק.

דף ל"ז ע"ב

בגמ': תבעוה לינשא כו'.

בב"ח (יו"ד סי' קכ"ב) הביא מהראב"ה דחשש שראתה דם מחמת חימוד, היינו שחיישינן שמא ראתה טיפת דם ולאן אדעתה, אבל אם אומרת ברי לי וגם בדקתי את עצמי שלא ראיתי, אינה צריכה ז' נקיים. אבל הטור והרשב"א ורוב הראשונים חולקים על הראב"ה, וס"ל דלא מהני בדיקה לזה, דחיישינן שמא ראתה טיפה של דם ונאבד לה.

וכתב בשו"ת שער אפרים (סי' ע"ה - בהגה"ה מבין המחבר) דלכאוי' יש להביא ראי' לסוגין נגד הראב"ה דאמרין אמרו מאן הוה ליומא כו' ומקשה והאמר רבא תבעוה לינשא ונתפייסה צריכה ז' נקיים, ומשני רבנן שלוחייהו הוו משדרי ומודעי להו. והשתא לפי סברת ראב"ה דמועיל בדיקה שלה שלא ראתה דם חימוד, מאי מקשה הגמרא נימא דלקחו להם לנשים אותם שתבעו אותם ובדקו לאלתר ומצאו שהם טהורות, דליכא חשש דם חימוד. ומוכח כסברת הרשב"א והטור דאע"פ כן חיישינן שמא ראתה דם חימוד ואבד לה.

ולדעת הראב"ה כתב לתרץ דכיון דכל מגמת רב נחמן ורבא שיהי' להם פת בסלו וינצלו מן החטא, מה הי' מועיל שבדקו את עצמם, הלא כיון דחיישינן שמחמת החימוד תראה, דלמא לא ימצאו שם אשה שתבדוק את עצמה ותמצא טהורה, לכן הוצרך לתרץ שהיו משלחים מקודם ומודיעים להם שהם באים.

וע"ש שכתב דלפי דברי הראב"ה יש ליישב קושית הט"ז (בי' קצב) מתמר ורות איך נישאו ליהודה ובוועז, ל"ל חששו לדם חימוד. ותירץ הט"ז דחששא דדם חימוד אינו אלא מדרבנן, ובזמניהם אכתי לא גזרו רבנן עלה.

אולם לפי דברי הראב"ה בלא"ה א"ש, די"ל דהם בדקו את עצמם ומצאו עצמם טהורים, לכן היו מותרות ליהודה ובוועז.

★ ★

בגמ': רב כו' מיקלע לדרדשיר מכריז מאן הוויא ליומא וכו', והתניא ראב"י אומר לא ישא אדם אשה וכו' וממלא כל העולם כולו ממזרות וכו', דשאני רבנן דפקיע כו"ע בשמיהו.

ופירש"י וקוראין לבתו על שמו ואם יבוא בנו במקום אחר ישמע שהיא בת אביו ויפרוש, עכ"ל. וכ"כ במאירי הכא, וכ"ה ביומא (יח:): וע"ש ברש"י שכ' כנ"ל דשמם דרבנן קרוי על בניהם ע"ש. וכ"כ ר"ח שם, והרמב"ם באיסור"ב (ספכ"א הכ"ט), ע"ש.

אולם יעו"ש ביומא במאירי שכ' בזה"ל, לא ישא אדם אשה במדינה זו וכו' ונמצא אח נושא אחותו. ואם היה המקום קרוב עד שהכרתם מצויה, או הוא ת"ח שכוונתו לטובה כדי לעמוד בלא הרהור רשאי, והוא שאמרו רבנן קלא אית להו, עכ"ל יעו"ש. והיינו דלת"ח איכא "קול" דכל כוונתם בזה לש"ש כדי להינצל "מהרהור" ולכן התירו להם לישא אשה במדינה זו אע"פ שאח"כ הולך למקום אחר רחוק. אולם צ"ע מה בכך שכוונתם "לשם שמים" הא אכתי איכא למיחש שיזדווגו זה לזה ונמצא אח נושא אחותו וכו' ומה ענין מאי דכוונתו לש"ש להכא. וכן צ"ע מ"ט לא פירש ככל הני רבותינו הראשונים ה"ה רש"י ור"ח והרמב"ם דהבי' דיש להם קול וע"כ שישמע שהיא בת אביו וכו', וכש"כ המאירי גופא בחדושים הכא כנ"ל, וצ"ע.

(נופת צופים)

★ ★

בגמ': והאמר רבא תבעוה לינשא דנתפייסה צריכה לישיב שבעה נקיים.

והיינו שחוששין שראתה דם חימוד.

במ"ז (יו"ד סי' קצ"ב סק"א) הקשה גבי תמר ויהודה דאיתא בסוטה (י' ע"א) שאמרה לו טהורה אני, והא כיון דתבעה איכא דם חימוד והיא צריכה ז' נקיים, וכן קשה גבי רות ובוועז שירדה אליו בגורן והאיכא דם חימוד.

ותירץ הט"ז דכתב המגיד משנה (פי"א מהל' איסור"ב הל' י') דמן התורה טהורה היא, דאפי' ראתה דם הרי זו בא בלא הרגשה, ומה"ת אין דם מטמא רק עם הרגשה, וי"ל דבי יהודה ובוועז עדיין לא גזרו גזירה זו.

בגמ': ואיבעית אימא לרבנן יחודי בעלמא הוא דמייחדי ליה וכו'.

המקנה בקו"א (סכ"ו) תמה דהא ע"כ היה בזה קידושין וחופה בעדים, דאל"ה לא הוי פת בסלו וא"כ הא נתחייב בעונה, ואפילו אי נימא שהתנה על מנת שאין לה עליו עונה הא אמרינן בכתובות (נו.) דהמקדש ע"מ שאין לך עלי שאר כסות ועונה תנאו בטל משום דמתנה על מה שכתוב בתורה, וכן ס"ל לרב בעצמו בכתובות (פב:), ואין לומר שכנסה בקידושין וחופה על תנאי שאם יבעול בסוף יחולו הקידושין מהיום ואם לא יבעול אותה לא יחולו הקידושין, דזה אינו דהא קי"ל דאין תנאי בחופה.

וכתב שם הברוך טעם די"ל דאיירי במקדשה על תנאי ועדיין לא עשה חופה, אלא דמ"מ יש כאן פת בסלו דכשירצה לבוא עליה יתקיים דין חופה ע"י מה שמתייחדין. ועע"ש בתחילה שכתב די"ל דלא קידשה כלל בינתיים אלא יחדה ונתרצו דיכול לקדשה כשירצה.

★★

בגמ': ספק ובני יבם שבאו לחלוק וכו' קם דינא וכו'.

בשו"ת תרומת הדשן (סי' ש"ח) ביאר דין זה, דכיון דכבר קם דינא, הרי השני מסיח דעתו מזה ומתייאש, ונעשה ממונו של זה מדינא.

והעיר הגרעק"א (בהגהותיו לשו"ע חו"מ סי' ר"פ סעיף ב') דא"כ לפ"ז יוצא חידוש דין דאם הספק הוא קטן, דלא שייך גבי"ו יאוש מחילה, כדאמרינן בבבא מציעא (כ"ב ע"ב) דקטנים לאו בני מחילה נינהו, בכה"ג לא נימא קם דינא, ודבר זה לא אשתמיט בפוסקים למימר הכי וצ"ע עיי"ש.

דף ל"ח ע"א

בגמ': ספק ויבם שבאו לחלוק וכו'.

בתוס' (ד"ה הוי יבם וכו') כתבו בתו"ד: הא דקרי הכא יבם ודאי היינו משום שהיבם הוא ודאי יורשו של סבא. אבל ספק הוא ספק אם הוא יורשו כלל וכו' ע"כ.

בספר שערי תורה ח"ב (כלל כ"ב פרט י' אות מ') כותב: **ראיתי** שגדול הדור הניח בצ"ע דברי התוספות דקשה להבין דהא גם היבם אינו ודאי רק בפלגא, דאפילו למ"ד

עוד כתב הט"ז לחדש דרק בתבעוה להינשא, שמתכוננת לנישואין יש דם חימוד, משא"כ בתמר ורות שהיתה עמו במטה, ומוכנה לביאה, בכה"ג ליכא דם חימוד, דאיכא פת בסלו.

בהגהת הגאון ר' שלמה מוילנא על המחצית השקל (שם בריש בסימן) כתב דנחלקו בסברא זו הרא"ה והרשב"א, שהרא"ה בכדק הבית (בית הנשים שער א') ס"ל דאם ספרה ז"נ מתביעה שלפני קידושין לא מהני, דלא סמכה דעתה, ואיכא שוב חימוד חדש, והק' עליו הרשב"א שם במשמרת הבית דא"כ בטלת כל קידושי ביאה, כיון דז"נ שלפני הקידושין לא הועיל, וצ"ל דהרא"ה ס"ל כהט"ז כשהיא עמו במטה דהו"ל פת בסלו ליכא דם חימוד, ולא בעי ז"נ, והרשב"א שהק' מקידושי ביאה חולק על הט"ז.

בחזות דעת (שם סק"א) ותפארת למשה כתבו ליישב כעין זה דרק בנישואין דהוא דרך קבע איכא חשש לדם חימוד, אבל בביאה גרידא דאינו דרך קבע ליכא דם חימוד. עוד כתבו שם לתרץ דכל החשש הוא שמא ראתה דם ונפל ונאבד, ולכן לא מועיל בדיקה לזה, אבל אם הי' לה מוך דחוק כל זמן התביעה מהני, דאילו ראתה הי' הדם נמצא על המוך, וא"כ י"ל דתמר ורות הי' להם מוך דחוק וכ"כ בסדרי טהרה שם (סוס"ק י"ב).

★★

בפ"תי (שם) תמה על הט"ז דהא בועז לא בא עלי בגורן כמו שאחז"ל שכבש את יצרו, וא"כ מאי הקשה הט"ז מרות, אולם יפה העירו בהגהות שבשו"ע מכו"י שבמדרש רות רבה (רפ"ו) איתא שאמרה לו רות לבועז כשנתעורר בחצי הלילה: טהורה אני וכו', ולזה הקשה הט"ז דהרי איכא דם חימוד.

★★

בפ"תי הביא רא"י מדברי התוס' כאן להט"ז, שהרי התוס' (ד"ה יחודי) כתבו דמשו"ה ייחדו להם נשים דהוי פת בסלו. וקשה כיון דהי' אסור לבא עליו כאן דאיכא דם חימוד, תו ליכא פת בסלו, אולם לדברי הט"ז ניחא, דהם ייחודוה רק לייחוד בעלמא, וכ"ת נחשוש שמא יבא עליה, הרי אם יבא עליה מיד איכא כפת בסלו, דעמו במטה ליכא דם חימוד, וממילא שוב יש פת בסלו ביחוד בעלמא.

★★

לפי שמצות צדקה ודאי היא ואם יטול הלה ידיו ויברך אם לאו ספיקא הוא, ואין הספק מוציא מידי ודאי. ופשיטא דאין זה ענין כלל לכללי הרוב והחזקה אלא ר"ל תפוס את הודאי ותניח את הספק.

ב' פסק מהר"י וייל (סי' ע"ט הביאו בש"ש ש"ז פי"ט) גבי דיני עגונות במעשה שהלך ישראל עם הנכרי בדרך ומת שם הישראל, ובא הנכרי בפנינו והעיד דהגם שאינו מכירו לזה הישראל מ"מ אותו שנתלווה עמו בדרך מת, והנה לכאור' אית לן למיחש שמא נתחלף הישראל בדרכו בישראל אחר ואין זה המת אותו שנתלווה עם הנכרי כצאתם את העיר, וכתב שם מהר"י להתיר אחר שודאי הוא שיצא ישראל מסוים עם הנכרי וספק אם נתחלף עמו, ואין הספק מוציא מידי ודאי (וכן פסק שם בש"ש ע"ש באורך).

ג' ביו"ד (סי' ס"ט) כתב הט"ז בס"ק כ"ד דאשה שבישלה בשר ונסתפקה אם מלחה כדין, דמסתמא מלחה כדין, ותמה עליו השער המלך בהל' מקואות מהא דאין ספק מוציא מידי ודאי ועי"ש ביד אברהם.

ד' בחשן משפט (סי' תכ"ו) הביא הבית יוסף מהג"מ דחייב אדם ליכנס לספק סכנה כדי להציל חבריו מסכנה גמורה, דבזה ספק וזה ודאי, ונראה גם כונתו כיסוד גדר אין ספק מוציא מידי ודאי כנ"ל, ובכל אלו לא מיירי בדין רוב וודאי אלא ביסוד כללי ומופשט דהנחה ודאית אינה נדחית משום הנחה מסופקת.

ראה בכל הנ"ל בספר מנחת אשר (פר' מקץ סי' ג"ח).

ועיין עוד בפסחים (ט' ע"א) שאם ראינו שגורר עכבר חמץ לפנינו, אין תולין שמא אכלה אותה, דאין ספק מוציא מידי ודאי ע"ש עוד.

★★

במשנה: כנסה הרי היא כאשתו לכל דבר.

בשו"ת גינת ורדים (אהע"ז כלל ב סי' ח) הביא תשובת הגאון מוהר"ר אברהם סכנדרני זצ"ל לגבי איש שנשבע לאשתו בכתובתה שלא ישא ולא יקדש אשה אחרת עליה ונפלה לו יבמה אי מותר ליבמה, ובתוך דבריו מביא שהבית יוסף זצ"ל בתשובה דחה דברי תשובת הרדב"ז שכתב שמותר לו ליבמה כי היבום אינו נישואין והוא נשבע שלא

לקוחות הם, אין הכונה מפני שכל אחד ירש את הכל, אלא משום דס"ל אין ברירה ולכו"ע לא הוי יורש רק פלגא ע"כ.

וכתב הגאון ר' חיים סופר זצ"ל בעל מחנה חיים בהגהותיו על ספר שערי תורה הנ"ל שנדפסו בקובץ אוצרות הסופר (קובץ ד' ע' 18) והעיר בזה:

כוונת התוספות דכח ירושה מתפשט ליבם על כל מה שהניח, אבל מה שהוא קונה כל החפץ אם חבריו לא הגביה עמו אין הטעם דכח התפיסה נתפשט על הכל, ורק יען שהגבה כל החפץ אבל מכח תפיסת ראש האחד לא יוכל לקנות השני והבן זה, ולא קשיא קושית הגדול ודו"ק.

א. ה. עיין היטב בחי' רבינו חיים הלוי על הר"מ בפ"ה מהלכות שכנים הי"א שמבאר גדר ברירה דירושה, דקודם חלוקה יד שניהם שוה בכל דהוי יורשים שניהם בכולה, ונקט כן אליבא דמ"ד יש ברירה, והכא איירי כמ"ד דאין ברירה ויל"ע].

★★

בגמ': ואין ספק מוציא מידי ודאי.

הנה הגדרה זו מצינו בהרבה מקצועות בתורה"ק, ויסוד הדברים לגבי דיני ממונות, ובריש ב"מ הקשו התוס' בזה אומר כולה שלי וזה אומר חציה שלי דיחלוקו הא קי"ל דאין ספק מוציא מידי ודאי וזה הטוען חציה שלי מודה הוא דאיך פלגא לראשון והרי זה ספק וודאי, ועי' בתוס' מה שתירצו בזה.

ובאחרונים ביארו, דלגבי דיני ממונות חידשה התורה, דהיכא דאיכא תובע הבא בתביעה הנשענת על טענת ודאי ולעומתו תובע ספק, אין בכח זה הספק להוציא מן התובע ודאי, וגם בזה אמרו תניח את הספק ותתפוס את הודאי, ואין גדר זה דומה לשאר סוגיות דספק וודאי, בהן מושגת הודאי על סברא וטבעו של עולם ומסתבר טפי מן הספק.

ונציין עוד כמה דוכתי שאיתא בפוסקים ענין אין ספק מוציא מידי ודאי שאינו דומה לענין הנ"ל דדיני ממונות, כתב הט"ז (או"ח סי' קס"ט סק"ג) גבי האי דינא דאין ליתן דבר מאכל למי שלא יברך עליו ברכת הנהנין זולת אם עני הוא וכדברי הרמ"א, וכתב בבאור דברי הרמ"א שהתיר בעני

דרך ארץ, שדרך ארץ הוא עיקר, כן כתבו התוס' ישנים שם. (והיינו בכמות הזמן ודו"ק).

והר"ש בטהרות שציין הגרע"א כותב:

והאי דאמר טוחנת עם אשת עם הארץ, דמשמע דאשת חבר טפל לאשת עם הארץ והפירות של עם הארץ הם, אעפ"כ מצינו 'עם' שהוא טפל כה"ג כדכתיב ראה חיים עם אשה אשר אהבת (דחיים הוא עיקר) וכדאמרינן באבות יפה ת"ת עם דרך ארץ וידוע שהתורה עיקר, ע"כ. הנה דפליג הר"ש על מסקנת תוס' ישנים הנ"ל.

★ ★

וראה בהגהות הגרע"א זצ"ל לאבות (פ"ב מ"ב) שהתוס' יו"ט מביא שם את דעת הר"ש וציין הגרע"א לעיין בתוס' ישנים הנ"ל "ובהגהות מימוניות פרק ג' מה' ת"ת". - בהגהות שם מביא גם כן הענינים הנ"ל, ומסיק דאדרבה, העיקר הוא תורה "חדא דאמר הכא ראשונים עשו תורתן קבע ומלאכתן עראי ונתקיימה בידן וכו', ודיוקא דהחולץ ליתא, דלא דייק התם אלא ממשנה יתירה דקתני יחלוקו יורשי הבעל וכו', ולא קתני יחלוקו סתמא וכו'". - ומבואר שעם לשון ההגהות מיימוניות הנ"ל יש לבאר שפיר לשון הסוגיא שלפנינו לפי שיטת הר"ש הנ"ל.

מפרשים אחרים הראו, שישנם בטויים בגמרא שבהם שם העצם שאחרי ה"עם" הוא הטפל, כגון "מיתה ויום הכיפורים מכפרים עם התשובה" (יומא פה ע"ב), ושם אין התשובה עיקר שהרי הגמרא אומרת שם: "תשובה בעיא יום הכיפורים, יום הכיפורים לא בעיא תשובה".

דף ל"ט ע"א

במשנה: ת"ה בקמן עד שיגדיל או בגדול עד שיבא במדינת הים אין שומעין לו כו'.

הנה בשיעור מדינת הים, כתב הב"ח (סי' קס"א) דלאו דוקא מעבר לים, אלא לאפוקי עיר רחוקה באותה מדינה, ומייתי ראי' מתוס' ריש גיטין (ב' ע"א ד"ה ממדינת) דכל חוץ לארץ מקרי מדינת הים. וע"ש שכתב עוד דהוא כל שיש שינוי לשון בין מקום זה של היבמה שהיבם נמצא, כדאמרינן לענין חילוק ארצות בסוף כתובות.

ישא אשה אחרת, והבית יוסף כתב דממשנתנו קתני כנסה הרי היא כאשתו לכל דבר, הרי שהיבמה מחוסרת כניסה וכניסתה היא נישואיה והוי בכלל נושא אשה על אשתו הוא.

והגאון הנ"ל כתב דאדרבא, מכיון דהתנא קרא לזה כניסה ולא קרא לזה נישואין, הרי דאין זה נישואין, ולשון כניסה הוא אסיפה לחוד ואין זה בכלל נישואין.

וכן מוכח במשנה במועד קטן (ח ע"ב) דקתני אין נישואין נשים לא בתולות ולא בעולות ולא מיבמים, ואם הוי יבום בכלל נישואין, היתה המשנה צריכה לומר אין נישואין נשים לא בתולות ולא בעולות ולא יבמות, ומדקתני ולא מיבמים חזינן דיבום לא הרי נישואין אלא כניסה, ועיין שם עוד מה שכתב בזה עיי"ש.

דף ל"ח ע"ב

בגמ': הוה ל"ה איהי ודאי ואינהו ספק וכו'.

וברש"י שהקרבן שלה ממ"נ, הלכך אלימה חזקה דילה ע"כ. והקשה חכ"א בספר משמר הלוי עמ"ס יבמות (ע' רצב אות ט):

ול"א הבנתי דא"כ למה בעינן אין ספק מוציא מידי ודאי, דבפשוטו המוציא מחברו עליו הראי', וכן קשה בדין בע"ח ספק, וצ"ע.

★ ★

בגמ': דיקא נמי דקתני וכו' ול"א קתני יורשי האב עם יורשי הבעל.

וציין כאן הגרע"א זצ"ל לתוס' ישנים ביומא (פ"ה ע"א) ולר"ש פ"ז דטהרות מ"ד. וכוונתו, דבתוס' ישנים שם הביאו בשם ר"ת ראייה, דבכל מקום ששנו חכמים לשון "עם" (כהאי דקתני: יפה תלמוד תורה "עם" דרך ארץ) דהדבר השני הוא העיקר מסוגיא דילן: "כדדייקנן ביבמות פרק החולץ גבי שומרת יבם שנפלו לה נכסים דיורשי האב עיקר ומיירי בנכסי מלוג מדקתני יחלוקו יורשי בעל עם יורשי האב, אלמא יורשי האב עיקר וכו'". - פי' מדלא הזכיר יורשי הבעל באחרונה ש"מ מודו ב"ש שהכתובה בחזקת יורשי הבעל היא אלא מחלוקתם על נכסי מלוג. ולפי זה יהיה הפירוש יפה ת"ת עם

בשׁו"ת חתם סופר (אה"ע ח"ב סי' פ"א) הביא ממהר"י מינץ מעשה שהי' היבם בפאריז, והיבמה עם אח קטן רחוק ס' מיל, ופסק שהקטן יחלוץ.

וכתב החתם סופר דאע"ג דמעשה שהי' כך הי', שהי' רחוק ס' מיל, יש להסביר בזה סברא, דהנה בשׁו"ת רדב"ז (ח"א סי' י"ג) כתב דלא משהינן מצוה, אע"ג דאח"כ יכול לעשות יותר בהידור, והקשה החכם צבי (סי' ק"ו) ממש"כ תרומת הדשן שיש להמתין בקידוש לבנה עד מוצאי ש"ק שאז הוא לבוש בגדי שבת, ומסיק החכ"צ שיש לחלק בין שיהוי לזמן מועט דאז עדיף שימתין כדי לעשות מן המוכרע, לשיהוי לזמן מרובה שאז חיישינן שמא ימות כמוש"כ תוס' גיטין (כ"ח ע"א ד"ה הא) דלזמן מרובה חיישינן לשמא ימות, ולכן לא משהינן.

והנה שיעור זמן מרובה, מצאנו במו"ק (כ"ח ע"א) חלה ה' ימים ומת, זו היא מיתת כל אדם, נמצא דה' ימים הוא שיעור זמן מרובה דלא משהינן, וכאן שיש בינה לבין היבם ס' מיל, שהוא מהלך יום ומחצה, שמהלך אדם בינוני הוא ארבעים מיל, והרי האשה אינה חייבת ללכת אחריו על הספק, ואם אנחנו נשלח אליו לשאול אותו לחלוץ, ואחרי שיחזור השליח תיסע אליו, הרי יש לנו ג"פ יום ומחצה שהם קרוב לחמשה ימים, שזהו זמן מרובה דחיישינן שמא ימות, ולא משהינן למצוה ע"כ.

ועי"ש עוד מה שהאריך בשיעור זמן מרובה וזמן מועט, לענין חשש דשמא ימות.

★★

במשנה: ת"ה בקטן עד שיגדול וכו' אלא אומרים לו עליך מצוה או חלוץ או ייבם.

כתב האבני נזר בתשובה (אה"ע"ז ח"ב סי' רכג אות כד) דהנה מבואר במשנה דאף בחליצת קטן אינו כלום מ"מ חליצת הגדול מועילה גם בשביל הקטן, ולכאורה קשה דמבואר בגמרא לעיל (י' ע"ב) דהחולץ שליחותא דאחים קעביד, א"כ איך הקטן יכול לעשות את הגדול שליח בשבילו, והלא כל היבם דלא מצי עביד לא מצי משוי שליח, אלא ודאי שאין זה מדין שליחות, וכמו שהבין הרב מסטראך נ"י בדברי הדורש לציון (דרוש יג), אלא השליחות נעשה כאן ממילא ואין מזיק כלל מה שאיהו לא מצי עביד, עיי"ש.

★★

בגמ': וליטעמיך ובגדול עד שיבא ממדינת הים אין שומעין לו אמאי נינטר דלמא אתי וחליין אלא כל שהוי מצוה לא משהינו.

התרומת הדשן (סל"ה) כתב דהא דאמרינן הכא כל שהוי מצוה לא משהינן אפילו במקום שניתן לקיים את המצוה באופן יותר טוב אם ימתין מלקיימה, הני מילי כשראו להסתפק שתעבור המצוה ותתבטל.

וכתב דמשום הכי דייק התנא לכתוב והגדול עד שיבא ממדינת הים ולא נקט עד שיבא ממדינה למדינה בארץ ישראל עצמה, אלא ע"כ דדוקא כשהגדול במדינת הים אין שומעין משום דאולי לא יבא הגדול והקטן ימות. אבל בעלמא י"ל דממתנינן כדי לקיים המצוה בהידור.

וע"כ כתב התרומת הדשן דהרואה לבנה בחידושה בימי החול ימתין עד מוצאי שבת לברך עליה בהידור, כשאינן חשש דמתוך כך יתבטל ממנו המצוה.

★★

בגמ': שהוי מצוה לא משהינן.

בשׁו"ת צמח יהודה (ח"ג סימן כ"א) האריך בענין אם שרי להתאחר במצוה כדי להדרה, ובתוך דבריו כתב: הלכה נפסקה בשו"ע בהל' ר"ח או"ח (סי' תכ"ו סעי' ב'): "אין מברכין על הירח אלא במוצאי שבת כשהוא מבושם ובגדיו נאים", וזה מהטור בשם מסכת סופרים. הרי מפורש שמשמים מצות קידוש הלבנה לאחר שהגיע זמנה, למוצאי שבת, כדי שיקיים אותה בבגדים נאים של כבוד שבת, ולאחר שהתבשם בבשמים בברכת הבדלה וגם דשן ורענן ומבושם מחקות וסעודות שבת קודש, ולא מזדרזים לקדש הלבנה תיכף בבא זמנה.

ושם גופא יש חולקים בהלכה זו, ראה בחיי אדם (כלל קי"ח סיף י"ד) שהוסיף על פסק מרן בשו"ע וז"ל: "עי' מה שכתבתי (בכלל ס"ח) בדין שיהוי מצוה דספר חסידים סבירא ליה דלא משהינן כלל למצוה, וכן כתב המג"א (ריש סי' כ"ה), וא"כ אין להמתין כלל עד מוצאי שבת". עכ"ל. והוסיף ע"ז בספר כף החיים (בשו"ע שם ס"ק כ"ג) שאם הגיע זמן קידוש לבנה ואין לו מנין או אפילו שלשה, שיש לאדם לכתחילה להדר לאמרה במנין משני טעמים (עי' כה"ח ס"ק י"ג), א'

בד"ק ובמג"א ובא"ר ובכף החיים, ועכ"פ לפסקו בהל' תפילין ששיהוי מצוה לא משהינן הו"ל לפסוק לקדש מיד הלבנה בבא זמנה.

★★

ול"ע"ד לק"מ, דכשיש לו תפילין ואין לו טלית שפיר מחוייב במצות תפילין לקיימה, ואין הידור בעצם מצות התפילין אם הוא ישתהה שתבא לאחר מצות ציצית, אלא שבתיקונים יש יתרון בסדר, וכל ההלכות הקשורות בקביעת הסדר מטעמים הנז' לא שייכים הרי כאן מאחר שאין לו כרגע ציצית ואין הלכות סדר על מה שאיננו, לכן שפיר מצוה הרמ"א להקדים תפילין שיש לו, אבל קידוש לבנה שיכולה להיות יותר מהודרת כשהוא לבוש יפה יותר ובמצב רוח מרומם כמו במוצאי שבת, כיון שעצם המצוה מתעלית כשמאחרה, שם סובר הרמ"א שיש לאחור.

וכי תימא הרי ביבמות (לט,א) שמשם הוכיח המג"א שיהוי מצוה לא משהינן בנ"ד, ושם מפורש שיש אח קטן לפנינו ומבקש להמתין עד שיבא אחיו הגדול ממדינת הים לא משהים מצות חליצה, אע"פ שמצוה בגדול, ועליו לחלוץ מיד. והרי מצוה זו עצמה של חליצה תהא יותר מעולה ע"י הגדול כיון שמצוה בגדול, ולמה לא נמתין, כמו שממתינים בקידוש לבנה למוצאי שבת לעשות את המצוה ביתר כבוד. י"ל דעצם מצות החליצה לא מתגדלת ומתהדרת כשנעשית בגדול או בקטן, אלא שהסדר הוא כזה שהתורה הקדושה מטילה המצוה על הגדול להיות קודם, ולכן כל ההלכה קיימת רק כאשר הוא לפנינו, אבל כשאננו לפנינו אין כאן הלכה זו, ואנו פונים לקטן לקיים את המצוה ולא להשהותה שתבא כסדרה, משא"כ בנ"ד דעצם קיום קידוש הלבנה מתהדרת כשלבוש בגדים נאים והוא מבושם ושמת.

ובזה מובנים לנו היטב דברי בעל כף החיים ובעל חיי אדם שהם מציינים דברי המג"א בהל' תפילין שחולק ולא מציינים דברי הרמ"א, ולכאורה הדבר תמוה עליהם שהרי הלכה זו של המג"א היא אותה שכתובה ברמ"א, והי' עליהם להזכיר שד' הרמ"א בהל' תפילין חולקים, ולא רק לציין ד' המג"א. ובהנ"ל ניחא, שהרמ"א יכול להתפרש כמו שבארנו, ואין סתירה להל' קידוש לבנה שלכתחלה יש לדחותה למוצאי שבת, אבל המג"א שהרחיב דברים ודן על מצוה בשעתה, משמע שבכל מקרה שהוא חביבה המצוה לקיימה מיד כשהגיע

משום "ברוב עם הדרת מלך", ושנית משום שיאמרו אח"כ קדיש, ולפחות יאמר קידוש לבנה בשלשה דנחשבים ג"כ כרבים כמש"כ הרמ"א (או"ח סי' תכ"ב סס"ב) בשם המרדכי (בפ' במה מדליקין) בשם מדרש שוחר טוב לענין הלל דטוב לאמרה בצבור ולפחות בשלשה, מ"מ לאחר את קידוש הלבנה ללילה אחר כדי להדר בדבר, אינו נכון לפי הכלל של הס"ח והח"א שפסק כמותו, אלא צריך לקדש הלבנה ביחיד ובזמנה. וציין שכן פוסק בקיצור ש"ע (סי' צ"ז אות ט') שזריזין מקדימים דוחה ברוב עם. עכת"ד.

הרי מפורש לפנינו שיש שתי שיטות בכל הגדרים הללו, אם אמנם רשאים ועדיף לאחר את המצות כדי לעשותם בהידור, או דילמא אין מעבירין על המצוות וזריזין מקדימין ועדיף מצוה כמות שהיא ברגע הראשון שיוכל.

והרמ"א פוסק (הל' תפילין ר"ס כ"ה) "אם התפילין מזומנין בידו ואין לו ציצית, אין צריך להמתין על הציצית, אלא מניח תפילין וכשמביאין טלית מעטפו". עכ"ל. והמג"א (שם סק"ב) מנמק וז"ל: "וכן הוא ביבמות (דף ל"ט) כל שיהוי מצוה לא משהינן אע"פ שיש לומר שיעשה אח"כ המצוה יותר מן המובחר, וכן הוא בילקוט ויקרא (סוף דף קכ"ט) חביבה מצוה בשעתה" ע"ש, ובמנחות (דף ע"ב) עכ"ל. וא"כ מבואר דהרמ"א והמג"א סוברים דיש לעשות המצוה מיד ולא להמתין ולהדר יותר, דהרי טלית קודמת לתפילין משום דהיא תדירה בכל יום גם בשבת וימים טובים, וגם שקולה כנגד כל המצוות כמש"כ הנמוקי יוסף והובא בב"י (ר"ס כ"ה), ובשו"ע הוסיף (בר"ס כ"ה) טעם מעלין בקדש ובב"י מהאגור ובזוהר הק' פ' במדבר אמרו שאסור להניח תפילין לפני ציצית, והובא בעט"ז בהגהת הש"ע, וגם עפ"י ד' האר"י הק' כידוע יש סדר למצוות טלית קודמת לתפילין והו"ד בכף החיים יע"ש. ואעפ"כ כיון שעכשיו לפנינו רק תפילין ולא שייך לדון כרגע מה קודם, אין לו להמתין, אלא מקיים המצוה מיד דשיהוי מצוה לא משהינן. וציין זאת כאן בהל' ר"ח בס' כף החיים ד' המג"א, וכ"כ בח"א כנז"ל שהביא ד' המ"א.

ולדבריהם של הח"א וכה"ח יש סתירה בין פסקי מרן הרמ"א, שבהל' תפילין ס"ל לקיים מצוה בשעתה ולא לאחר אף שתהא מהודרת ובהל' קידוש הלבנה לא נחלק על פסקי מרן המחבר דידחה קידוש הלבנה למוצאי שבת, רק התנה שלא יהיה חשש של עננות במספר הימים עי"ש היטב

ע"כ. הרי מבואר בדבריו דהחליצה באה כדי להתיר לה להנשא והיות ואשת מלך אסורה להינשא לכן אין בו דין חליצה.

ובשו"ת עונג יו"ט (סי' קע"ז בד"ה ובזה) עמד בדברי רש"י אלו וכתב להקשות, וקשה וכי מפני שאסורה להנשא אין חולצין לאשתו, הא חליצה מצוה היא אפי' במי שאין רצונה להנשא כלל כדאמר ביבמות דף ט"ל שהויי מצוה לא משהינן וכו' וע"ש שהאריך בזה.

★★

ובכתב הגאון ר' אברהם יפה - שלזינגר שליט"א בשו"ת באר שרים (חלק ו' סי' ע"ו ס"ק ג'): פלא שלא ראה העונג יום טוב את דברי החכם צבי (סי' א') שכתב בתו"ד: ואף על גב דאמרינן בגמרא (יבמות ט"ל ע"א) כל שהוי מצוה לא משהינן, על כרחך לאו היינו טעמא דכפייה משום דכופין על כל מצות עשה וכההיא דתניא בהכותב (כתובות פ"ו ע"א) במצות עשה כגון שאומרים לו עשה סוכה ואינו עושה מכין אותו שתצא נפשו, דעל כרחך לא אמרינן הכי אלא במצוות עשה שאינה תלויה בידי אדם, אבל במ"ע התלויה בידי אדם כגון חליצה שאם היא רוצה להתעגן וגם הוא אינו מקפיד אנן לא איכפת לן, במצות עשה כזו אין כופין אי לאו משום עיגון דידה וכההיא דאמרינן באלו נערות דף מ' אלו אמרה לא בעינא ליה מי איתא לעשה כלל, ופירש הר"ן דעשה קיל הוא עי"ש.

שוב מוסיף החכם צבי (שם בד"ה אבל) בזה"ל, אבל היותר נראה לי נכון הוא, דבכל המצוות כופין מלבד בגיטין וחליצות הוא דאין כופין אלא משום עיגון דידה או הנך שמנו חכמים בפירוש, אבל אינך לא, משום דאית ביה ריעותא שהרי גט מעושה פסול וכן חליצה מעושת וכו', מכל מקום לא ראו חכמים לכפות עליהם אלא משום עגונה, וזה מוכח מדברי התוס' ריש פרק המדיר דף ע' ובפרק הבא על יבמתו דף ס"ד בד"ה יוציא ויתן כתובה בין לפירוש ר"י ובין לפירוש ר"ת ודו"ק. וכן כתב הנימוקי יוסף (יבמות י"ב, ב' מדפי הרי"ף במתני') דשהוי מצוה לא משהינן ולא נעגן אותה, וכיון דכל עיקר הכפייה איננה אלא בשבילה כגון זו שלפנינו אין כופין, שהרי אינה ראוי להינשא וכו' עי"ש. ולפי"ז א"ש דברי הגמ' כאן ודו"ק היטב.

★★

זמנה ולא להתחשב עם יפיה וטובה מה שתתכן אח"כ, לכן שפיר ציינו שזה חולק.

★★

אך לרבנו בעל תרומת הדשן (סי' ל"ה) וכ"ד הח"צ (סי' ק"ו) דרך אחרת ביסוד הגמ' דיבמות הנ"ל, דבמשנה תנן שלא ממתנינים לקטן עד שיגדל או לגדול עד שיבא ממדינת הים, שהם כנראה זמנים ארוכים, שם לא ממתנינים דשהוי מצוה לא משהינן לזמן ארוך שמא יתהוה שינוי וימות ח"ו, וכבר כ' בתוס' ריש ד' אחין (כו"ב) שחוששים שמא ימות רק לזמן מרובה ע"ש, ולפי"ז לזמן קצר שפיר משהים, ולא רצים לקיים המצוה תיכף אם יתכן לקיימה בהידור יותר לאחר זמן קצר, ולכן שפיר ממתנינים בקידוש לבנה עד מוצאי שבת הסמוך. והו"ד בנשמת אדם לבעל חי אדם (ר"ס כלל ס"ח). ולפי"ז ראית המג"א לפסקו של הרמ"א מיבמות איננה ראייה כלל, דבדואי לא דן הרמ"א אלא במספר שעות בלבד אם ימתין מלהניח תפילין שבידו עד שיביאו לו גם הטלית, ולא מדובר בזמן ארוך, דאז פשיטא שלא יתבטל ח"ו ממצות תפילין שבאותו יום, שהרי אם ידחה, יקיים מצות תפילין של יום אחר, ולא זו אותה המצוה שבידו, ובכה"ג לית דין צריך בושש שאסור להמתין. אבל הרמ"א דן לקיים מצות תפילין של אותו היום וע"ז הורה שאין להמתין. וברור איפא שהמג"א לומד ד' הגמ' ביבמות כפשוטן ולא כפרוש הח"צ והתה"ד, ודן בגדר של חביבה מצוה בשעתה שהוא גדר אחר לגמרי. אבל בדוחק י"ל דיש חשש של ביטול ע"י שישתהה שיעבור זמן תפלה או זמן ק"ש, לכן סובר המג"א דלא משהים כשיש איזה חשש של ביטול מצוה. אבל דבריו אודות חביבה מצוה בשעתה מובנים אחרת כמו שבארנו לעיל.

ובס' נשמת אדם כ' על ד' התה"ד דמשמע מיבמות דוקא להמתין זמן ארוך כמו עד שיגדיל הקטן או שיבוא הגדול ממדינת הים, אין ממתנינים. הא להמתין שיבוא מעיר לעיר ממתנינים דראיה זו אינה מוכרחת, ולא פירש כוונתו, וכנראה שרצה לומר שעל דרך ההוה נקטה המשנה מקרה זה, אבל לא בדוקא, ואין שום נפקא מינה אם זה זמן ארוך או מועט.

★★

בגמ': אלא כל שהויי מצוה לא משהינן.

הנה רש"י בסנהדרין (י"ט ע"ב) גבי מלך לא חולץ ולא חולצין כתב, ולא חולצין לאשתו מפני שאסורה להינשא

או דהול"ל צלוע דקאי אהאדם כמו פיסח, אלא דרש"י ביבמות הנ"ל כתב איטלע צדד לה רגל כו', ותרגום צולע (בראשית ל"ג, לב) הוא איטלע, מבואר דצולע הוא צידוד בעלמא, משא"כ פוסח הוא מי שדולג ומקפץ ואינו יכול לעמוד כלל על רגליו, ולכן בצולע שאינו ניכר רק בשעת הילוכו, נקרא על שם הפעולה, צולע, ולא צלוע. משא"כ הפסח שניכר אפילו בעומד על עמדו, ע"כ יתואר האיש בתואר פיסח, שמומו ניכר מיד לעין כל.

וזהו מה שהוסיף אילא ביבנה, שבקרא לא מצאנו שנפסל רק הפיסח, שאינו יכול לעמוד כלל על רגלו, וניכר תיכף מומו בו, ולזה בא אילא והוסיף שגם מי שרק קצת נעקם רגלו, ומעכב בו הילוכו, גם כן נפסל, ועיי"ש עוד מש"כ בזה.

★★

בגמ': א"ף רנב"י אכשור דרא.

פירש"י בתמיה, וכי נתכשרו הדורות.

פי' בלשון בתמ"י: מי אכשיר דרא, הלא הדורות מתמעטין והולכין.

דבר פלא הביא בערבי נחל (פ') ויגש דרוש ב' ע' רפ"ח (בדפו"ח) משמו של האריז"ל, דהיינו דוקא בכללות הדור, אבל לגבי אנשים יחידים, ישנם נשמות גבוהות שהם מוכרחים להיות כמעט יותר מדורות הראשונים.

★★

בגמ': הכונס יבמתו לשם נוי וכו'.

עי' דברי מנחם להגר"מ כשר ז"ל ח"א סי' ל"א שמאריך בכיבור דברי אבא שאול שמצות חליצה קודמת, והמכוין לשם נוי כאילו פגע בערוה, האם זה מה"ת, או מדרבנן בלבד. ובענין המנהג שנהגו האשכנזים לחלוץ ולא לייבם.

דף מ' ע"א

בגמ': רצה הוא אוכלה רצה כהן אחר אוכלה ת"ף מצות תאכל במקום קדוש מצוה.

כתבו התוס' (ד"ה רצה) א"נ דכהן המקריב מצוה עליו שהוא יאכל ממנה מקצתה.

וממשיך וכותב שם בבאר שרים, דהחתם סופר בשו"ת אבהע"ז (ח"ב סי' פ"ב) שהורה בזקן וזקנה שלא רצו לייבם או לחלוץ דאין ב"ד כופין אותם לחלוץ ע"ש. ג"כ יסודו כדברי החכ"צ הנ"ל וע"ש אריכות נפלאה בכל ענין זה.

דף ל"ט ע"ב

בגמ': אישתמודעינהו פלגי בה וכו', והלכתא גלויי מילתא בעלמא הוא ואפי' קרוב ואפי' אשה.

כתב החתם סופר בתשובה (חו"מ סי' רג ד"ה ראשית) דלא הקילו רק שקרוב או אשה יהיו כשרים להעיד בזה, אלא זה גלוי מילתא בעלמא ואין צריך כלל בזה כל דיני עדות וכגון שאין צריכים שיעידו עדים דבר זה בפני בעל דין.

ועיין שם שדן לגבי אשה שנודע ברבים שהיא בעלת קטטה, וכתב דכמו דאמרינן כאן דגילוי מילתא בעלמא היא ולא צריך דיני עדות, ה"ה לגבי להעיד שהיא בעלת קטטה א"צ שיאמרו דבר זה בפניה.

ואף שהרי"ף כתב כאן דע"כ מאמינין לקרוב ואשה דלא אמילתא דאיסורא קמסהדי ולא אממונא מסהדי אלא מילתא בעלמא הוא דמגלו דהדין ניהו גברא פלן דינהי איתתא פלניתא, ודבר זה לא שייך שם באשה שהיא בעלת קטטה, מ"מ היות ודבר זה נודע לרבים שפיר יש לסמוך ע"ז עיי"ש.

★★

בגמ': ואי לא איטלע ל"ה רגליך דימינא כו'.

וכתב רש"י איטלע, צדד לה רגל ימין כו'.

בבכורות (מ' ע"א) לגבי מומי בהמה תנן נשבר עצם ידו ועצם רגלו אע"פ שאינו ניכר, מומין אלו מנה אילא ביבנה. ומקשה שם בגמ' אינו ניכר מי קא הוי מומא, אמר רב פפא אינו ניכר מחמת עצמו, אבל ניכר מחמת מלאכה. וכתב שם רש"י ד"ה אבל ניכר הוא מחמת מלאכה, שצולע, והילוך רגל של בהמה זו היא מלאכתו.

הקשה השואל בשו"ת חתם סופר (ליקוטים ח"ו סי' כ"א) דמה הוסיף אילא ביבנה, הא היינו פיסח האמור בתורה בפרשת מומין.

והשיב החתם סופר, דלכאורה יש לדייק בלישנא, למה נאמר פסח בחירק, דקאי אהאדם, ולא פוסח במשקל צולע,

פירות בלא מים אינה כשרה למצות חובה, מחמת ב' טעמים א' דהוה מצה עשירה ב' דאינה באה לידי חימוץ, וכל שאינה באה לידי חימוץ אינו יוצא בה חובת מצה ולא סגי במה שהוא מין הבאה לידי חימוץ.

וכתב בשפת אמת (פסחים מ' ע"א ד"ה אין לותתין שעורין בפסח) דלפי זה אין יוצאין בפת חלוט בפסח, דכיון דחלטי' לקמח שוב אינו בא לידי חימוץ (וכדאייתא בפסחים ל"ט ע"ב), וא"כ אינו יוצא בה ידי חובת מצה. ובזה יישב הא דמקשה התם אבריייתא דאין לותתין בפסח, מהא דקאמר דיוצאין בפת נקי' בפסח, והא אי אפשר שתהי' פת נקי' בלי לתיתה, אלמלא דשרי ללתת, וקשה נימא דאיירי שחלטי' לקמח דאינו בא לידי חימוץ, אלא דכיון דאינה באה לידי חימוץ אינו יוצא ידי חובתו בפסח, וא"כ ל"ש לומר דיוצאין בפת נקי' בפסח בכה"ג.

והקשה שם הג' ר' יעקב מאיר בידרמן ז"ל מהא דאייתא הכא חלוט שאפאו בתנור יוצא ידי חובתו, אלמא דיוצאין בחלוטה ואף שאינו באה לידי חימוץ. ותירץ דהכא איירי בשחלטו להעיסה, שהיתה ראוי ל"ב לידי חימוץ בשעת הלישה, אבל אם חלטו לקמח שאינו ראוי לחמץ בשעת לישה אינו יוצא ידי חובתו לפסח.

ועיין מה שהאריך בזה בקובץ שיעורים (פסחים אות קעו קעז).

★★

בגמ': דחלטי' והדר אפי' כו'.

ידוע שיטת היראים (סי' עד"ר, והובא בפוסקים סי' שי"ח) דאע"ג דאין בישול אחר בישול ואין אפיה אחר אפי', מ"מ יש בישול אחר אפי', ויש אפי' אחר בישול. והביא ראיה לזה מסוגיין דאמרינן דאע"ג דחלטי' ללחם מעיקרא, כיון דהדר אפי' בתנור, לחם עוני קרינן ב' ואדם יוצא בה ידי חובתו בפסח, ואם אמרינן אין אפי' אחר בישול כמו שאין אפי' אחר אפי', אם כן לא הועיל שום דבר בהאפי', ולאו לחם הוא, ומוכח דיש אפי' אחר בישול.

באגלי טל (אופה ס"ק ט"ו אות קטן ה') יישב דעת החולקים על היראים, דאע"ג דלענין דין לחם יש אפי' אחר בישול, יש לומר דלא נתבטל הבישול הראשון, אלא שנתוסף גם דין אפי', ולגבי דין לחם סגי בזה שיש בזה גם דין אפי',

עפ"ז יישב הגאון מטשעבין בספרו דובב מישרים (ח"א סי' מ"ח) קושית הראשונים בהא דאייתא בברכות (ל"ז ע"ב) ה' עומד ומקריב מנחות כו'. נטלן לאכול מברך המוציא לחם מן הארץ. וק' דכיון דהמנחות היו גבללין בשמן, הו"ל פת הבא' בכיסנין שמברכין עליהם בורא מיני מזונות.

אלא דכיון דישנו מצוה להכהן המקריב גופי' לאכול מהמנחה, א"כ חובתו משיבא לי' קביעות, והו"ל כקבע סעודתו עלייהו דמברך עלי' המוציא, ושפיר מדויק לשון המשנה ה' עומד ומקריב מנחות נטלן וכו' ולמאי הקדים הך דה' עומד ומקריב, אלא דהוא הדבר אשר דברנו, דאיירי דוקא בכהן גופי' המקריב, דלדידי' הוי חיוב ואיכא קביעות, ולכן מברך המוציא לחם מן הארץ.

★★

בגמ': אכילה גסה מי שמה אכילה והאמר ר"ל האובל' אכילה גסה ביוה"כ פטור מלא תעונה.

פירש"י דלא עבר על לא תעונה שאף זה עינוי הוא שמזיק את עצמו.

השאגת אריה (סע"ו) דביוה"כ חייבין גם על אכילה שלא כדרך, דלפ"ז שפיר הוצרך רש"י למימר דהפטור באכילה הוא משום דהוא בכלל עינוי.

הדברי יחזקאל (סט"ו) ג"כ האריך להוכיח דהפטור באכילה גסה ביוה"כ הוא משום דהוא עדיין בכלל עינוי, ותמה לפ"ז איך ילפינן כאן בסוגין אכילת קדשים מאכילה דיוה"כ לענין אכילה גסה, ותירץ עפ"י מש"כ שם בשם הבית הלוי דבאכילת קדשים מתקיים המצוה אפילו באכילה שלא כדרך, דעיקר מצות אכילת קדשים אינו מצד האדם האוכל אלא מצד הקדשים הנאכלים, וע"כ שפיר מיייתי מיוה"כ דתנינן דאין אכילה גסה פועלת כלום ולא מבטל את העינוי אלא דחשיב כמזיק, ע"כ ה"נ בקדשים לא חשיב שהקדשים נאכל דחשיב כמזיק וכזורק אבן לחמת דמי.

★★

בגמ': לומר שאדם יוצא בה ידי חובתו בפסח כו' דחלטי' והדר אפי'.

הרמב"ן במלחמות (פסחים בדפי הרי"ף דף י"א ע"א, ועיין במגן אברהם תע"א ה') כתב דעיסה שנילושה במי

שנאמר יבמה יבא עליה ולא עליה ועל צרתה ולא הבא מכלל עשה עשה, וכן החולץ ליבמתו נאסרה החלוצה היא וכל צרותיה על החולץ ועל שאר אחין, וכולן אסורו עליהן מד"ס כשניות שמאחר שמת אחיו בלא ולד נסתלק איסור ערוה מעל כל נשיו לפיכך תופס בהן הקידושין כשניות עכ"ל. ועי' במ"מ שתמה עליו מש"כ שאיסור לא יבנה הוא מד"ס והרי בסוגי נתבאר שהוא בל"ת מהתורה, וכדאמרו כאן, וכן בפ' ר"ג דלר"ע דאין קידושין תופסין בח"ל הו"ל הולד ממזר, וכתב המ"מ דמקורו של הרמב"ם מהגמ' (מ:): דאיבעיא להו גזרו שניות בחלוצה או לא גזרו, בערוה דאורייתא גזרו בהן רבנן שניות בחלוצה דרבנן לא גזרו, או דלמא ל"ש, והוא מפרש דחלוצה עצמה דרבנן כו' ע"ש.

★★

ובספר תהלה לדוד להגאון ר' דוד יצחק מן שליט"א (אבהע"ז סי' ל"ד ס"ק ט"ו) כתב על דברי המ"מ הנ"ל (במקור הרמב"ם):

והדברים מתמיהין (וכמוש"כ אמנם המ"מ בסו"ד לדחות ראיתם), שהרי התם הנידון הוא על קרובת חלוצתו שאסורה רק מדרבנן, ומה זה ענין לאיסור החלוצה עצמה מלא יבנה, דנימא שבזה תלוי אם גזרו רבנן שניית בקרובות חלוצתו, וכבר תמה בזה המרכבת המשנה שם, עיי"ש, אכן מצד שני קשה לשון הגמ' דחלוצה דרבנן היא וכו', והרי אין הנידון על חלוצה אלא על קרובות חלוצה שהם אסורות מדרבנן, ומהו מה שאמרה את זה הגמ' כלפי החלוצה, יעיי"ש במ"מ שאמנם נדחק בזה ובמש"כ בזה רש"י בדף מ': שם בר"ה בערוה דאורייתא, עיי"ש, ולכן אכן בפשטות משמע שהכוונה היא על החלוצה עצמה וכדעת הרמב"ם, אבל תמיה כנ"ל דמה זה ענין לאיסור קרובות חלוצתו, ועיי"ש.

★★

בגמ': הו"א האחין מותרין דוקא באם אם אמה, אבל באם אמה ובאמה לא וכו'.

כתב הגאון ר' בן ציון אבא שאול זצ"ל:

יש להסתפק למ"ד יש זיקה, שאדם אסור בקרובות זקוקתו, מה הדין בשניות של זקוקתו, האם גזרו שניות בזקוקה או לא, ויש לפשוט מכאן, שלא שנה אם אם אמה, כדי שלא

אבל לענין שבת דבעינן מלאכת מחשבת, כיון שהיתה מבושלת כבר, לא חידש שום מלאכה, משא"כ היראים ס"ל דהאפי' שלאחר מכן מבטל הבישול שמקודם, והו"ל כמעביר דיו ע"ג סקרא דאיתא בגיטין (י"ט ע"א) דחייב משום מוחק אות התחתון וכותב אות העליון, וכ"כ עוד בתשובה (חו"מ סי' ק"ו).

עוד כתב שם (באות קטן ט"ו) דמוכרח דיש חילוק בין דין לחם לדין בישול דשבת, דהא איתא בפסחים (לד:): במעשה אילפס דלריש לקיש פטור מחלה דלאו לחם הוא, ואם הדר אפי' בתנור חייב בחלה, והא לגבי שבת כו"ע מודי דאין אפי' אחר אפי', ואעפ"כ לגבי חלה מקרי לחם, ומוכח דלענין דין לחם סגי בתוספת אפי', אף שאינו מבטל האפי' או הבישול הקודם.

★★

במשנה: החולץ ליבמתו הרי הוא כאחד מן האחין לנחלה.

ובגמרא: פשיטא וכו' אלא סלקא דעתך אמינא הואיל ואפסדה מיבום ליקנסיה קמ"ל.

בשו"ת גינת ורדים (אהע"ז כלל ב סימן יג) כתב הגאון ר' יעקב פראג"י זצ"ל להביא כמה ראיות מחודשות מדברי הגמרא שלא הביאום הפוסקים, להוכיח שמצות יבום קודמת למצות חליצה, ובין ראיותיו הביא דברי המשנה והגמרא כאן, וכתב דמוכח ממשנתנו דמצות יבום קודמת למצות חליצה, דאם נאמר דמצות חליצה קודמת א"כ איך היה סלקא דעתך אמינא שבגלל שחלץ והפסידה מיבום נקנוס אותו שלא יהא כאחד מן האחין לנחלה, והרי כדין עשה ושפיר חלץ ולא ייבם, אלא ודאי דהתנא ס"ל דמצות יבום קודמת למצות חליצה ואז שפיר סד"א דמשום דחלץ ולא ייבם והפסידה יפסיד גם הוא, ולא יהא כשאר האחין לנחלה, ועי"ז קמ"ל דהרי הוא כאחד מן האחים לנחלה, עיי"ש.

דף מ' ע"ב

בגמ': גזרו שניות בחלוצה או לא וכו'.

כתב הרמב"ם (בפ"א דיבום וחליצה הלכה יב): הכונס את יבמתו נאסרו צרותיה עליו ועל שאר האחין כו' בעשה

נתקדשה אחת קידושין כבר א"א להתפיס בהשניה, דהזכות אישות לנישואין שיש לו בהראשונה הוא סתירה לקידושי שניה שכבר א"א להיות זכות כזה בהשניה שהרי הן סתרי אהדדי ומשו"ה לא חלו קדושי שניה.

ותימה לפ"ז איך אפשר להתפיס קידושין באחות זקוקתו, הא זכות הנישואין שיש לו בהזקקה צריך למנוע מן הקידושין לחול באחותה וזקוקה הוי כארוסה גמורה שלו כמו שמשמע מדברי הרמב"ן דף י"ח: הובא ג"כ ברשב"א (כאן דף מ"א.) בשם ויש מתרצים, שהק' אמאי אין קידושין מפקעי זיקה ותי' משום דתרווייהו הוו כארוסות גמורות ומאי אולמיה האי מהאי, ואי קידושין דידיה אלים טפי הוי בעי קידושין להפקיע הזיקה כמו נישואין, ואף אי נימא דמה דיש זיקה היינו מדרבנן נמי אכתי אית ליה זכות נישואין בהראשונה, וצ"ע.

(שם אות רמד)

★ ★

במשנה: שומרת יבם שקידש אחיו את אחותה.

כתב חכ"א בספר הערות מבני הישיבות (ע' עדר אות רמו):

בתום' לעיל י"ח ע"א ובראשונים בסוגין כתבו דדוקא קידש אבל אם כנס נפקע הזיקה, מבואר שערוה לאחר נפילה מפקיע זיקה. ובגמ' לקמן פרק הערל (ע"ט ע"ב) אמר רבה הב"ע כגון שנפלה לו ולבסוף נפקע. ופירש"י שנפלה לו הוזקקה ליבום ולבסוף נפקע דהשתא בעיא חליצה לאפקועי זיקה. עיי"ש. והתם קאי אליבא דר"ע דס"ל דחייבי לאוין כחייבי כריתות דליכא זיקה, מ"מ צ"ע למה בעי חליצה הרי זה ערוה לאחר נפילה וליכא עליה דין זיקה כו"ע, וצ"ע.

★ ★

בגמ': איבעיא להו מתה אשתו מהו ביבמתו, רב ור' חנינא אמרי תרווייהו מתה אשתו מותר ביבמתו שמואל ורב אסי דאמרי תרווייהו מתה אשתו אסור ביבמתו, אמר רבא מ"ט דרב משום דהואי יבמה שהותרה ונאסרה וחזרה והותרה תחזור להיתירה הראשון.

וברי"ף והלכתא כוותיה דרב חדא דרב ושמואל הלכה כרב באיסוריין ועוד דר' יוחנן קאי כוותיה וכו'.

נטעה באחין, (וזה אף למסקנא, שגזרו שניות בחלוצה, צ"ל שלא שנה אם אם אמה כדי שלא נטעה באחין).

ואי נימא דאדם אסור גם בשניות של זקוקתו, למה הו"א לומר שהאחין מותרין דוקא באם אם אמה ולא באמה, מה נפשך, אם חליצת אחיו הפקיעה את הזיקה מאם אם אמה, א"כ גם באמה יהא מותר, ואם לא מפקיע, גם מאם אם אמה לא, אלא ע"כ שאדם מותר בשניות של זקוקתו, והו"א שמה יהיה אסור עד עתה ימשיך באיסורו, דחליצת אחיו לא מפקיעה את הזיקה, ומה שמותר ימשיך להיות מותר, שהרי עושה שליחותם, וקמ"ל שלא. (וכן משמע מרש"י).

★ ★

בגמ': לא משום מיתנא וכו'

וברש"י: וקס"ד דהא נמי משניות היא ע"כ.

כתב חכ"א בספר הערות מבני הישיבות (ע' רעג אות רמא): יש לעיין, דהא הגמ' נשארה בזה, ורק הקשתה לשיטת אמיר, וביותר דלעיל בדף כ"א כתבו תוס' דסוגין לא אזלה כלל לשיטת אמיר, וא"כ אמאי כתבו רש"י קס"ד, והי' אפ"ל דרש"י יחלוק אתוס' ויסבור דאולי' לשיטת אמיר [ואולי להכי פסק ר"ח כאמיר].

אמנם ברש"י אח"כ בד"ה אמיר מוקי כתב "אבל מאן דאסר כו' מצי לאוקמי כו" ומהאי כתב זה, הא הכא לא איירי כלל להאי מ"ד, ועיין בפנ"י (ב"ק כב. ברד"ה משום ממונו) שכתב דמצאנו דאיכא כמה מקומות שכתב רש"י קס"ד, אף דבמסקנא איירי הכי, וכ"כ בכללי הגמ' (לב"י ז"ל) ודלא כהליכות עולם, וככללים המובאים בסוף מס' ברכות דכתבו דבכל פעם שכתב רש"י קס"ד לא קאי הכא למסקנא.

דף מ"א ע"א

במשנה: שומרת יבם שקידש אחיו את אחותה, משום ריב"ב אמרו, אומרים לו המתן וכו'.

הנה בקהלות יעקב (סי' ב' ד"ה מהנראה וכו') כתב לחדש דכל מה דמהני קידושין באשה הוא השגת זכות לכונסה לעשותה נשואה, וכל אשה שאין בה תורת נישואין לא שייך בה קנייני אישות דאירוסין, שכל ענין אירוסין הוא יחוד לנישואין לעשותה שארו ע"י חופה. וכתב עוד וכן אם כבר

והדברים צ"ב טובא דמה השייכות בין סוגית נישואין מפילין לענין הותרה ונאסרה וחזרה והותרה, ומשמע דפי מחלו' ב"ש וב"ה דלכו"ע נישואין מפילין רק דפליגי בהותרה ונאסרה וחזרה והותרה אם חוזרת להיתרה הראשון. והדבר פלא דלקמן קט לא הובא כזה ביאור במחלו', והלא להלכה נקטינן כרב דחזרה להיתרה, וא"כ היה לגמ' להביא ביאור זה במחלוקתם, וביותר ראיתי שהקשו רוב הפוסקים פסקו דמיתה מפלת, וא"כ מנלן דרבנן פליגי אר"א דלא חזרה להיתרה הראשון והיכי פסקינן הלכה כרב.

(ספר הערות מבני הישיבות ע' רע"ג אות רמו)

דף מ"א ע"ב

בגמ': מתיב רב חיננא, הספיקות וכו' התם אם יבוא אליהו וכו'.

הנה קי"ל בטור ושו"ע (יו"ד סימן קב) "דבר שיש לו מתירין אפילו באלף לא בטיל". עם זאת כתב הטור בשם הרשב"א (בתורת הבית הקצר בית ד שער א; דף ה, א) שביצה שנולדה מתרנגולת שהיא ספק טריפה, למרות שהביצה אסורה מטעם ספק דאורייתא, בכל זאת אם נתערבה ביצה זו באחרות הרי היא בטילה.

וביאר הרשב"א הטעם שהביצה איננה דבר שיש לו מתירין, משום שדבר שיש לו מתירין הוא רק כשוודאי עומד להיות מותר, כגון ביצה שנולדה ביו"ט, שביו"ט הביצה אסורה אבל למחר הביצה ודאי מותרת. אבל ביצת טריפה שאין המתיר עתיד לבוא בוודאי, שהרי לא ידוע אם תטעון עוד ביצים ואם תחיה י"ב חודש, אין זה נחשב דבר שיש לו מתירין, ושפיר היא כביצה אסורה שנתערבה באחרות שמתבטלת.

★★

ובשו"ת צמח צדק (סי' סט) הקשה באריכות על הרשב"א הנ"ל והעלה לחדש שם יסוד נפלא, גם אם יתברר שהתרנגולת לא היתה מעולם טריפה, מכל מקום מי שאכל ביצה מתרנגולת זו בעודה ספק איסור קודם שנודע היתרה עבר איסור, ואיסור זה לא פוקע גם לאחר שנודע היתרה, שכן יש איסור ודאי לאכול דבר שיש בו ספק איסור, וכשאוכל ביצה שאסורה מספק עובר על ודאי איסור, ואיסור זה אינו פוקע לעולם.

כתב הנודע ביהודה (מהדו"ת אהע"ז סי' קג) דהנה מבואר כאן בגמרא דשמואל ס"ל דיבמה שהותרה ונאסרה וחזרה והותרה לא תחזור להיתרה הראשון, וא"כ קשה על דברי רב אשי לקמן (צב ע"ב) דקאמר השתא דקאמר אמימר הלכתא כוותיה דשמואל (דקידושין תופסין ביבמה) אם היה יבמה ישראל נותן לה שני גט והותרה לו, ואיך קאמר רב אשי אליבא דשמואל דהותרה לו, והלא שמואל כאן ס"ל דאם נאסרה וחזרה והותרה לא תחזור להיתרה הראשון.

וצריך לומר דרב אשי לא קאמר התם לשמואל, אלא דרב אשי קאמר דלפי מאי דקיי"ל כשמואל בדין דקידושין תופסין ביבמה, אז למאי דקיי"ל כאן הגמרא כרב וכו' חנינא דיבמה שהותרה ונאסרה וחזרה והותרה תחזור להיתרה הראשון, אז אם ה"י יבמה ישראל נותן שני גט והותרה לו.

אך לפי זה קשה מדוע כשכתב הרי"ף הטעמים מדוע קיי"ל כרב ור' חנינא ולא כשמואל ורב אשי, לא הביא דברי רב דמבואר בדבריו דס"ל כרב ור' חנינא ואין לאחר דברי רב אשי כלום.

ועל כן צריך לומר דדברי רב אשי התם קאי גם אליבא דשמואל ורב אשי כאן, דרב אשי מיירי התם שנתקדשה והאיסור שנאסרה ליבם הוי איסור אשת איש, ואיסור אשת איש לא הוי כמו איסור אשות דס"ל הכא לשמואל דלא תחזור להיתרה הראשון, משום דאיסור אשת איש אינה נחשבת שנאסרה ליבם, כיון דבידו של השני להיתרה ע"י גט, ולכן לא מיקרי כלל יבמה שנאסרה ליבם, ועדיין מצות יבום עליה אפי' בשעה שהיא אשת איש, ושפיר כשקיבלה גט הותרה ליבם, עיי"ש.

★★

בגמ': אבל היכא דחזיא בשעת נפילה מי אמר, הדר אמר אין והתניא ר"א אומר וכו'.

משמעות הסוגיא מורה דמדברי ר"א עולה שבחזרה והותרה אסורה ואף למסקנתו שהביא ברייתא אחרת לשיטתו אזיל ר"א, ויותר מזה מוכח מהסוגיא דרבנן פליגי אר' אלעזר דאל"כ מה דחה ר"א הוא והלא לא פליגי רבנן בזה ומנא ליה לפלוגי אר"א וכן מבואר ברמב"ן דרב פירש דרבנן סברי כוותיה ע"י היטב בדבריו.

החיוב להחמיר בספק דאורייתא הוא איסור ודאי מצד עצמו, ואינו איסור ערוה, הרי שצריך להידחות מפני החיוב יבום החל על המייבם, שהרי ודאי אחת מהן היא יבמתו, ואם כך הרי נשאר רק ספק איסור אחות ערוה, והרי זה רק ספק איסור, ושונה מחיוב המתנת שלושה חדשים שהוא איסור ודאי לא מחמת ספק. ומיושב היטב החילוק שמחלקת הגמרא בין ספק שתי אחיות ובין חיוב המתנת שלושה חדשים.

דף מ"ב ע"א

בגמ': בשלמא יבמה כדאמרן אלא שאר כל הנשים אמאי אר"ן אמר שמואל משום דאמר קרא להיות לך לאלקים ולזרעך אחריו וכו'.

הנודע ביהודה (א"ה קמ"א סכ"ג) תמה דאמאי הוצרכו ר"נ ורבא לחדש טעם דאסור לאשה לישא בתוך ג' חדשים של מיתת בעלה, והא בלא"ה י"ל דמאחר דאסור לישא מעוברת חבירו ומינקת חבירו שלא יחוס על עוברו וולדו של חבירו וכמבואר לקמן, ומה"ט יש לאסור כל אשה בתוך ג' חדשים למיתת בעלה או לגירושיה דילמא מעוברת היא, [ועי' ברמב"ן וברשב"א מש"כ בזה]. וכתב הנודע ביהודה דמאחר דלא יהיה מבורר לו בודאות שהולד של הראשון ויש לתלות שממנו התעברה ע"כ יחוס עליו.

מיהו הנו"ב (שם סי"ח) הקשה ע"ז דמ"מ יש לחוש שיוכר העובר מיד לאחר נישואי השני דשוב אין ספק דנתעברה מהראשון, ונמצא דהוא בכלל איסור מעוברת חבירו.

וכתב הנו"ב דרב נתן ורבא הוצרכו לטעמים נוספים משום גר וגירות דתניא דמפרשינן להו ג' חדשים לאחר שנתגיירו, ובזה לא שייך לומר טעמא של מעוברת חבירו, שהרי גם אי נתעברה לפני הגיור ממנו נתעברה.

★★

בגמ': שמא ישא אחותו מאביו.

סיפר הגר"י זילברשטיין שליט"א שהיו שני אחים, לאחד היו 11 ילדים ואילו השני לא זכה לזש"ק, והחליט הראשון שיתן מעשר ילד אחד לאחיו לאימוץ, אף אחד לא ידע שאינו בנו מלבד ההורים, וכשהגיע זמן נישואי הבן המאומץ לא גילו לו האמת.

ומוכיח הצמח צדק שאכילת ספק איסור היא איסור ודאי, שכן אילו ספק אם עבר איסור באופן ש"איקבע איסורא", כגון שהיו לפניו שתי חתיכות, אחת של חלב ואחת של שומן, ואכל אחת מהן ואינו יודע איזו מהן אכל, דינו שחייב להביא קרבן אשם תלוי. ואין חוששים שאולי מביא חולין לעזרה כי אולי אכל שומן. והיינו מפני שזה עצמו האיסור, שאכל ספק איסור, ועל זה חייבתו התורה בקרבן. ואפילו אם יתברר לו אחר כך ששומן אכל, לא אומרים למפרע שהביא חולין לעזרה.

★★

וכתב רבי צבי רייזמן שיחי' בספרו רץ כצבי ח"ב נושאים כלליים (סי' ה' אות ג') להקשות ע"ד הצמח צדק מהגמ' כאן, שתירצה הגמ' וכו"ל: התם אם יבוא אליהו וכו'.

ולפי מה שחידש הצמח צדק, שכל ספק איסור דאורייתא אסור באיסור ודאי, תחזור קושיית הגמרא למקומה, שהרי גם בספק שתי אחיות, מכיוון שזהו ספק דאורייתא לחומרא, אסור באיסור ודאי לייבם כל אחת משתי האחיות, ושוב יקשה מה ההבדל בין המתנת שלושה חדשים לבין ספק שתי אחיות, וצ"ע.

★★

וכתב שם ליישב הקושי' הנ"ל, דנראה לבאר בדברי הצמח צדק, שהגם שיש להחמיר בכל ספק דאורייתא מדין וודאי, אולם החיוב להחמיר אינו מקבל את שם המצוה או האיסור, ואמנם המצוה עצמה או האיסור הינם עדיין בגדר ספק, אלא שהתורה ציוותה להחמיר בכל ספק, והרי זה גדר איסור נפרד שמחייב להחמיר בכל ספק דאורייתא, ושם איסור זה שוה בכל איסורים וחייבים דאורייתא, דהיינו חיוב כללי להחמיר בספק דאורייתא.

ולפי"ז מיושבת הקושי' הנ"ל, שכן היה קשה מדוע לא נאמר שהספק שמא כל אחת מהן אחות ערוה גורם איסור ודאי על כל אחת מהן. אולם לפי המבואר, הגם שאכן יש איסור ודאי, אבל איסור ודאי זה אינו איסור ערוה דאחות אשתו, אלא איסור אחות אשתו עדיין נשאר בגדר ספק.

והנפקא מינה אם נאסרת מספק אחות אשה או מהאיסור ודאי הנובע מהחיוב להחמיר בספק דאורייתא: שאם

ומסיים שם: ולכן כשנצטרפו כל הטעמים יש להתיר אחר כ"א חודש בפשיטות, ואין למחות אם אחד יתיר גם אחר י"ח חודש.

★★

בגמ': לא ישא אדם מעוברת חבירו וכו', אלא משום דחסה, אי הכי דידיה נמי דידיה נמי חיים עילויה, הכא נמי חיים עילויה וכו'.

במסכת יומא (פב ע"א) על דברי המשנה עוברת שהריחה מאכילין אותה עד שתשיב נפשה, כתב רש"י וזה לשונו ואם אינה אוכלת שניהן מסוכנין.

ובתב הנצי"ב זצ"ל בהעמק שאלה על השאלות (סי' קסז) דאין להוכיח מרש"י שם דכאשר כל אשה תפיל את בנה היא ג"כ נמצאת בסכנה, דהרי בגמרא כאן מבואר דבי הוה אמינא דעל העובר שלו הוא חס שלא יפול משא"כ על עובר חבירו לא חס, ואם נאמר דגם היא בסכנה, א"כ גם בעובר חבירו יש לו לחוס שלא יפול כדי שאשתו לא תהא בסכנה, אלא ודאי שאין סכנה לאשה כאשר מפלת בנה, אלא כוונת רש"י ביומא היא כשמפלת ביום כיפור שהיא עצמה חלשה מחמת הצום, או דוקא בהריחה שאז כאשר לא תאכל שניהם מסוכנים, עיי"ש. ועיין מה שהבאנו לעיל ריש דף ל"ה ע"ב.

★★

ברש"י ד"ה ויפטור את יבמתו לשוק.

וגבי גר וגיורת לחדא מהני הוא דאיכא למיחש, כגון לשמא ייבם אשת אחיו מאמו, שמא מעוברת היתה, וכשתלד סבורה היא שבן ז' הוא ובקדושה נזרע, ותחזור ותלד בן אחריו ישא אשה וימות בלא בנים, וייבם זה את אשתו דסבור שגם הוא נזרע בקדושה, וכיון שזה נזרע שלא בקדושה וסתם עכו"ם זונה היא איכא למימר שמא אינו בנו של זה ונמצא נושא אשת אחיו מאמו. עכ"ל.

במהרש"א הקשה מדוע הוצרך רש"י לומר וסתם עכו"ם זונה היא, והלא אפי' ודאי בנו הוא מ"מ כיון שלא נזרע בקדושה ליכא ביה יבום שהוא מצד אב וחייב משום אשת אחיו מאמו. וכתב דאולי איזה תלמיד טועה כתבו ברש"י.

ואמר רבינו שליט"א שאינו נכון הדבר לעשות כן, כי הרי יש דין הבחנה, במסכת יבמות (דף מ"ב ע"א) שם ומשם רואים שצריך לראות שלא יצא מכשול כזה, וחשש זה שייך גם כאן.

והעיר אחד כי צריך להודיע ולגלות האמת לבן, גם משום שהרי לא קיים מצות כיבוד אב, אך אולי זה שנמצא אצל דודו משום רצון אביו - היא גופא כיבוד אב. ואמר רבינו: אבל יכול לקיים מצות כיבוד אב בצורה הטובה ביותר, ולא רק בצורה כזו... ושמעתי שמו"ח שליט"א גם אמר כן.

והביא גיסו הגר"י זילברשטיין לדברי המכילתא שמבואר שם שה' דברות האחרונות כנגד ה' דברות ראשונות, ודברה דלא תנאף כנגד כבוד את אביך, ולפי הנ"ל הרי יש שייכות בין זה לזה, ואף שאצלינו במכילתא איתא דכבוד כנגד לא תחמוד, ציין רבינו שיש מקום שכתוב שלא תנאף כנגד כבוד.

(ספר דרך שיחה פר' יתרו)

★★

בגמ': לא ישא אדם מעוברת חבירו ומינקת חבירו.

בחכמת שלמה להגאון ר' שלמה קלוגר זצ"ל (באה"ע סימן י"ג סעיף י"א) כתב שהיה נראה לו היתר ברור בזמנו שלא נמצא מי שיונק יותר מי"ח חודש, אין לאסור לאשה מלינשא רק עד אחר י"ח חודש, וחזר להיות הדין אחר י"ח חודש כמו לדין הגמרא אחר כ"ד חודש, וליכא בזה משום דבר שנאסר במנין צריך מנין אחר להתירו כיון שלא עקרינן את כל התקנה.

והאגרות משה אבן העזר (ח"ב סימן ט') כתב דטעם זה לא מסתבר כלל, דמה לנו כולו או מקצתו, ומביא ראיות לזה. אבל מ"מ נראה כדבריו משום דהתקנה הראשונה שהיתה במנין נאמר רק שלא ישא מינקת חבירו ולא הוזכר מספר חדשים, ולכן פליגי בזה ר"מ ור' יהודה. ונמצא שעל מספר החדשים לא היה שום מנין. ולכן בזמן שלא נמצא מי שיונק יותר מי"ח חודש יש להתיר. אבל אין להתיר בפחות מי"ח חודש אף שבמדינתנו רוב הנשים אין יונקות כלל והמיעוט שיונקות הוא רק לחדשים מועטין, משום דהא נפסק כר"מ דחששו בזה גם למיעוט, והא אפשר שנמצאות באיזה מדינות שיונקים עד י"ח חודש.

מה טוב שיתענה איזה ימים אם אין בו ביטול תורה, שהרי אחז"ל (קידושין פ"ו ע"ב) מי שנתכוין לאכול בשר חזיר ואכל בשר טלה, וכן מי שנתכוין לשומן ואכל חלב צריך כפרה וע"ז ידו כל הדווים ע"ש, א"כ ה"ה כאן. ולדעתי, כבר נתכפר לו הרבה בידי בזיונו, בהתודותו ברבים וד' הטוב יכפר, עכ"ל.

ומסיים דמ"מ צריך לבדוק באשה פי' חכמניות, שאם יראו שהיא מעוברת בודאי ה"ז מבעלה הראשון וצריכה

הפרשה כימי עיבור והנקה, והביא הא דאיתא הכא דאשה מחפה ע"ע כדי שיירש בנה בנכסי בעלה, וה"נ מחפה ע"ע, ולכן צריכה בדיקה ע"י נשים חכמניות, והביא כן מרבינו ירוחם שאם עברה ונשאת תוך ג"ח, אע"ג דאמרינן הכא דאין בודקין הנשואות כדי שלא תתגנה על בעלה, הכא שנשאת שלא ברשות תגנה ותתגנה ע"כ. והיינו אפילו בשוגג. ע"ש.

★★

בגמ': אלא סתם מעוברת למניקה קיימא.

הנה הרמ"א (אבה"ע ס' י"ג סק"א) הביא בשם מה"ר מינין דאשה מופקרת שהיא מניקה יש להקל שתנשא כדי שיהא בעלה משמרה. והיינו כדאיתא בגיטין (מ"א ע"ב) גבי שפחה שהתירו להאדון לשחררה כשנכשלו בה רבים, אף דאיכא לעולם בהם תעבודו כדי למנוע חטא מרבים.

או"ם הבית מאיר (כצלעות הבית שבסו"ס בית מאיר על אבן העזר סי' ה') כתב דאין לדמות לזה, דהכא משום סכנת הולד נגעו בה, וחמירא סכנתא.

ובשו"ת אור שמח (סי' ו') כתב להצדיק דברי הרמ"א וז"ל בראשית תשובתו "ידיד נפשי, בענין מינקת, רבו השו"ת אשר אין ספר בלא תשובה כו'". דהנה בכתובות (ס' ע"א) איתא דאפילו מת נמי אסור מ"ט דלמא קטלא ל"י ואולא ומינסברא, ומסיק דלא עבדי נשי דחנקן לבנייהו. ונראה דזהו דוקא בבנים הכשרים, אבל בני זנונים ידוע שאינם חסים על בנייהו, ואימר דקטלו ל"י כי היכי דתיזל ותינסב, וא"כ איכא טפי תקנה לולד שתנשא.

ובזה ביאר הא דאיתא במכות (כ"ג ע"ב) בג' מקומות הופיע רוח בקודש וא' מהם בב"ד של שלמה כשבאו שתי הנשים זונות שבאו לדין לפניו, דכתיב ויען המלך ויאמר תנו לה את הילד החי והמת לא תמיתוהו כי היא אמו, מנא ידע דלמא איערימא מיערמא. ועדיין קשה למה אמרה השני

והשו"ת נודע ביהודה (מהדו"ק אהע"ז סי' כג) כתב די"ל דרש"י ס"ל כהשך ביו"ד (סי' רסט ס"ק ו) דגר שהורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה לא חשיב כקרוב להאח שנולד בקדושה לענין עריות, ולפי"ז דהוי רק איסור דרבנן, וסובר כרב אחא בר יעקב בריש פרק נושאין על האנוסה (צז ע"ב) דמן האב ומן האם שרי, וא"כ אם היתה זונה אין כאן איסור כלל.

אך כתב דיש להקשות דכיון דחשש זה אינו רק חשש דרבנן, א"כ יותר הו"ל לרש"י לומר שיש חשש איסור דאורייתא, שזה יוליד אח"כ שני בנים הורתן ולידתן בקדושה, וימות אחד מהם בלא בנים, והיא סבורה שגם זה הראשון שנולד אחר שנתגיירה ה"י הורתו בקדושה, וייבם אשת אחיו, ואף שאין כאן איסור דאורייתא מחמת אשת אחיו מאמו, מ"מ יש כאן איסור דאורייתא של פוגע ביבמה לשוק שהרי יש כאן אח שהורתו ולידתו בקדושה והוא ה"י צריך ליבמה.

וגם היה רש"י יכול לאחוז חשש איסור כרת דאורייתא, כי שמא מעוברת היא תאומים ואז חייבין מדאורייתא משום אשת אח מאמו, ותסבור שנזרעו בקדושה ויבם את אשת אחיו ונמצא פוגע באשת אחיו מאמו אפי' אינה בחזקת מזנה.

ועוד קשה דמדברי רש"י לקמן (צח ע"א) בד"ה נשא אחותו מן האם משמע בהדיא שדעת רש"י הוא דלא כהש"ך, אלא אפי' אינם תאומים אם היתה לידתה בקדושה איכא כרת. ונשאר בצ"ע. עיי"ש.

★★

בגמ': לבדקה כו' אשה מחפה על עצמה כדי שיירש בנה בנכסי בעלה כו'.

בשו"ת חתם סופר (אה"ע ח"ב סי' קכ"ו) נשאל מאת הרב ר' עקיבא אבדק"ק לויא ע"ד אשר הוא נשא אלמנה, ולא הודיעו לו שהיא בימי הבחנה, וכמו שמונה ימים אחר החופה הסיחה האשה לפי תומה שמת בעלה הראשון בכ"ה אדר, ומיד צווח כי כרוכיא וגרשה מביתו, והלך לבית הכנסת להתודות ברבים על המכשלה.

והחת"ם בתשובתו בראשית דבריו דן שם אם נאמן לומר שוגג ה"י, ומ"מ כתב דאין זה נוגע, דאפילו ה"י מזיד כבר עבר ג' חדשים ומותרת לכתחילה. וכתב: ואם מעלתו חושש בנפשו לחטאת, כי גם השוגג צריך כפרה מה עכ"פ,

שיחתכוהו, אלא כיון שהילד הי' מילדי זנונים לא חסה עליו, וא"כ גם לענינו הרי זה לתועלת הילד שתינשא אמו ולא תקטלי, ע"כ.

דף מ"ב ע"ב

בגמ': אשה בושה לבא לבית דין והורגת את בנה.

בכתובות (ס.) התיר רב נחמן לתת תינוק למינקת, וכתב הכנסת יחזקאל (סי' נט) דהיינו דוקט לפנויה מינקת אבל לנשואה אסור דמאי אולמה מאלמנה מינקת שאסורה להנשא.

עי' בבית מאיר (סי' י"ג) שהשיג על הכנסת יחזקאל דברש"י כאן מבואר דרק אמה בושה לבא לב"ד לתבוע את היורשים בשביל "בנה", אבל אשה דעלמא שתובעת מה שהתחייבו לה, אינה בושה לתבוע את המחויב לה בב"ד.

★★

בגמ': או שהיתה עקרה וכו'.

בשו"ת חדות יעקב (אבהע"ז סי' לא) דן בדברי הגר"ד ערמאה זצ"ל שהביא המנחת חנוך מצוה תקמ"ט (בקומץ המנחה) שאשה שסירסה עצמה אסורה לבוא בקהל. וכתב על זה בחדות יעקב שם:

דברי רד"ע תמוהים מיבמות דמ"ב וכתובות ד"ס בעקרה שפירש רש"י שניטל האם ופליגי לענין הבחנה ולר"י תנשא מיד. וי"ל לשיטת הכ"מ בהל' אישות (פט"ו ה"ז) דלא ישא עקרה אא"כ קיים פ"ו היינו איסור תורה, ובקיים אסור ג"כ מדברי סופרים דקיי"ל כר"י לערב אל תנח ידך, וזהו מדברי סופרים עיי"ש. ועיין בהרמב"ם פכ"א מהל' אסורי ביאה. ולפי"ז נתכוין, לא מבעי' בלא קיים דאסור מה"ת, והיכי שא"א לו באחרת דלא אפשר למיקם בספיקא כרבא ביבמות דס"ה, ואף באפשר מ"מ י"ל לר"י לערב אל תנח ידך עובר תמיד על כל כח וכח שצריך שיהי' ראוי להוליד, ולוקה מכת מרדות עכ"פ תמיד.

ובגמ' תנשא מיד, י"ל כר"ע דחולק על ר"י ומוקי לערב על תלמידים ביבמות דמ"ב. וגוף סברת הרד"ע אינו תחת

ידי רק ראיתי בברכי יוסף שמביאו לזאת קשה לעמוד על דעתו ואכמ"ל.

★★

בגמ': סתם במתניתין ומחלוקת בברייתא הלכה כסתם.

הרבה פוסקים נקטו ככלל זה, אמנם בשו"ת הלכות קטנות (ח"ב סי' ק"ז) כתב דרק ר' יוחנן ס"ל כן, ולשיטתו דסבירא ליה הלכה כסתם משנה, ולכן גם היכי דאיכא סתם במשנה, ופלוגתא בברייתא הלכה כסתם משנה. אבל להחולקים על ר' יוחנן ולית להו כללא דהלכה כסתם משנה, הוא הדין בסתם במשנה ומחלוקת בברייתא, אין הלכה כסתם אלא הדין לכללים דבעלמא וכבר קדמו בזה גדולי הראשונים עיין במהרי"ט אלגאזי (דפו"ח חלק א' עמוד יט). שהביא מהרשב"א והריטב"א דלית לן הך כללא דסתם דמתניתין ואח"כ מחלוקת בברייתא הלכה כסתם, דאזלא רק אליבא דרבי יוחנן דס"ל הלכה כסתם משנה.

דף מ"ג ע"א

בגמ': שבת שה"ל ת"ב בתוכה אסור לספר כו' ותניא כו' ואין עושין סעודת אירוסין.

בשו"ת ערוך (או"ח סי' תקנ"א סעיף י') כתב ברמ"א: ובסעודת מצוה כגון מילה ופדיון הבן וסיום מסכתא וסעודת אירוסין, אוכלין בשר ושותין יין כל השייכים לסעודה. ע"כ.

ובמגן אברהם הקשה דהא שם בסעיף ב' כתב דמראש חודש ועד התענית ממעטין במשא ומתן וכו' ואין עושין סעודת אירוסין, ואיך כתב כאן שעושין סעודת אירוסין.

ותי' הגאון בעל "לבושי מרדכי" ממאד כשם הגר"א ז"ל (הובא בס' המאור הגדול - על אגדות הש"ס) שהי' כתוב ברמ"א וס"א, והמדפיסים פיענחו בטעות וסעודת אירוסין, וזה אינו, וכקושיית המגן אברהם כנ"ל, אלא הוא ר"ת וספרים אחרים, כלומר דבסיום מסכתא וספרים אחרים שסיימם, אוכלים בשר ושותין יין.

ומצאנו שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד, שכן הביא בראש גולת אריאל (ח"א ע' שיי"ג) משמו של אדמו"ר

הבית ישראל זצ"ל שהגיד כן מאביו אדמו"ר האמרי אמת זצ"ל בפענוח דברי הרמ"א הנ"ל, שהוא ט"ס כנ"ל וצ"ל במקום וסעודת אירוסין - וספרים אחרים.

★★

בגמ': והא ההוא דעבד סעודת אירוסין ביום תשעים ואפסדו רבא לסעודתו.

כתב הגאון האדר"ת זצ"ל בספרו עובר אורח (אות פג):

הרב ר' מרדכי אברהם ראזענטאל, מח"ס פרי מרדכי אברהם סיפר שנשאל להתיר בגרושה שבטעות הוגבל מועד הנישואין איזה ימים קודם צ' יום, וכבר הוכן הכל וכבר באו המחותרנים, ורצו להקל משום כבוד הבריות והפסד מרובה, והוא עמד כנגדם והראה להם תלמוד ערוך ביבמות [מג, א] דההוא דעבד סעודת נישואין ביום צ' ואפסדיה רבא לסעודתיה. ויפה אמר בזה ג"כ שאין לחלק בכמה הוא ההפסד אם רב ואם מועט.

אלא שבזה יש לפקפק דאולי יש לומר דלא היה שם [ביבמות] חשש משום כבוד הבריות, משא"כ בנידון זה של הרב הנ"ל שבאו מחותרנים ממקום אחר והיה ביזיון רב, אולי יש מקום להקל משום כבוד הבריות.

והוא אמר שיש שדימו דין זה למה שכתב בתשובת הרמ"א [תשובה קכ"ה] להקל כשנתאחרה החופה בליל ש"ק, שהתיר לכונוס עיין שם היטב, ורמזו באו"ח סימן של"ט [סעיף ד'].

ואני השבתי שאינו דומה כלל לשם, שאין האיסורים דומין זה לזה כלל, דאיסור הכנסה לחופה הוא רק מדרבנן משום גזירה שמא יכתוב וכביצה [לז, א], והיא שבות דמצוה, ובמקום שלא קיים פריה ורביה גם לכתחילה היה מותר לשיטת ר"ת [הובא בתוס' בכיצה לו, ב ד"ה והא], ויעויין שם בתשובת הרמ"א, ועל כל פנים לכו"ע אינה רק גזירה ואיסור דרבנן בעלמא. אבל איסור נישואין משום הבחנה, אפילו להסוברים שאינו רק מדרבנן, תקנתא דרבנן זאת היא חמורה הרבה מאיסור שבות ושאר איסור דרבנן בעלמא, ועל זה אמרו במסכת ידים פרק ג' [משנה ב'] דאין דנין דברי סופרים מדברי סופרים.

וגם בלא זה כתבו התוספות בשבת [כג, ב ד"ה גזירה] ובחולין [קד, א ד"ה ומנא] שאין לדמות גזירות חז"ל

זה לזה, וממילא גם משום כבוד הבריות חלילה להקל בזה.

★★

בגמ': ומארסין אבל לא כונסין וכו'.

וברש"י: ומארסין - דלאו שמחה היא ומצוה קעביד ע"כ. **כתב** חכ"א בספר הערות מבני הישיבות (ע' עדר אות רנב): יש לעיין דלעיל כתב רק טעמא חדא דלאו שמחה הוא, ולמה הוצרך להוסיף עוד טעם ולא סגי בטעמא דלאו שמחה היא.

ובספר משמר הלוי על יבמות (ע' רצג) כותב על ההערה הנ"ל: יש כאן שאלה עוד יותר גדולה, ולכאורה צע"ג, דבמו"ק י"ח ב' אמרו שלארס "לאו מצוה קעביד", ואיך כתב רש"י כאן שבאירוסין "מצוה קעביד"?

ועל ההוספה הנ"ל השיב חכ"א (שם ע' רצד): לענ"ד זה לא קשה כ"כ, דכבר כתבתי לכת"ר בלמדנו מס' מו"ק דברמב"ם ריש הל' אישות מפורש דהוי מצות עשה מה"ת, ועל זה ציין לי כת"ר דברי הכס"מ שם שהאירוסין הוי תחלת מצות נישואין, אבל באירוסין לא השלים המצוה עדין, ונ"ל פשוט שזהו גם הביאור ברש"י, ומ"מ עדיין קשה למה הוצרך לכך.

ושוב כתב שם (ע' רצו) בשם הגאון ר' חיים קנייבסקי שליט"א די"ל דרש"י הוסיף "ומצוה קעביד", דאל"כ הו"י מקום לאסור אירוסין כמו שממעטין במו"מ ע"כ.

דף מ"ג ע"ב

בגמ': שבת שחל תשעה באב בתורה אסור לספר ולכתבם. **בשו"ת** תורת יקותיאל (מהדו"ק סימן מ"ז) כותב, שאפילו לפי האליה רבא שאוסר לספר ילד תספורת בהשלש שבועות, אבל התספורת הראשונה ה"חלקה", אפשר לעשות בתוך השלש שבועות ורק בשבוע שחל בו תשעה באב אסור, מפני ש"חלקה" הוא מצוה. ובטעמי גבריאאל (הל' בין המצרים פ"ו סעיף י"ד) מביא את דברי התורת יקותיאל, ומביא שכן פוסק האדמו"ר מקלויזענבורג בתשובה (כתב יד) וכן הורה האדמו"ר מקאשוי. ועיין בשערי תשובה (סימן תקל"א סק"ד) שכתב בשם גן המלך דמותר לעשות תגלחת לקטן בן ג' בחוה"מ, ומותר אף להמתין עד חוה"מ כדי להגדיל השמחה.

בזה שם, ואף דקיי"ל הלכה כדברי המיקל באבל, ועל כרחך משום דאבילות דתשעה באב הוא אבילות דרבים ומחמירין טפי, [ואף הרי"ף דפסק כר"י בר"י הוא משום דס"ל דכן ס"ל גם לתנא דמתני' ולא משום דהלכה כדברי המיקל], א"כ ה"ה לגבי חיוב קטן באבילות, שבאבילות דתשעה באב דהוי אבילות דרבים יש להחמיר טפי, עיי"ש.

★★

בגמ': בשלמא נישואין בלא סעודה איכא שמחה, אלא אירוסין בלא סעודה מי איכא שמחה.

עפ"י ענין זה מבאר במשך חכמה (ריש פרשת וזאת הברכה) מה שאמרו בפסחים (פ"ז ע"א) עה"פ ביום הוא נאם ד' תקראי אישי ולא תקראי ל' עוד בעלי, אריו"ח ככלה בבית חמיה, כלומר נשואה, ולא ככלה בבית אביה, כלומר ארוסה. השוה בני ישראל בזמנו של בית הראשון והבית השני כארוסה, ולעתיד לבא כנשואה.

והיא דבזמן בנין בית המקדש הי' השמחה ע"י רוב שפע בדגן תירוש ויצהר וכל דברי חומר, אשר הם הביאו לשמחת הנפש, ונעשית חפשי מיגיעת החומר ונתקשרה עם בראה, וכמו"ש במו"ק ט' ע"א דכשחינכו בית המקדש דחו הצום דיוהכ"פ, והוא כמו שאמרו כאן דשמחת אירוסין בלא סעודה ליכא.

אבל לעתיד לבא יהי' השמחה בשלמות, ע"י הדבקות בד', וכמו שאמרו (תענית ל"א ע"א) עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים והוא יושב ביניהם, וכל אחד ואחד מראה עליו באצבעו, שהשמחה תהי' ע"י השגות העליונות וזיכוך החומר, וכמו שמסיים שם הגמ': שנאמר נגילה ונשמחה בישועתו, היינו ישועת ד' דייקא, והוא בחי' נישואין דאיכא שמחה בנישואין עצמן, בלי סעודה ודברי גשם. ע"כ.

דף מ"ד ע"א

בגמ': עצה טובה קמ"ל, ארבע אין טפי לא, כי היכי דנמטיי עונה בחודש.

על פי זה פירש במשך חכמה (בראשית ל"א ג') הפסוק שאמר לכן ליעקב בעת הפרדו ממנו כשרדף אחריו והשיגו בהר גלעד "אם תענה את בנותי, ואם תקח נשים על בנותי", היינו

אבל יש אוסרים, וע"ש בנטיעי גבריאל (ס"ק כ"ז) בשם ספר "שבע תמרים" על צוואת ר"י החסיד וכן במשנת יעקב (סימן תקנ"א) בשם האדמו"ר מסאטמאר זצ"ל.

ויש שמתירים לבעל ברית ומוהל וסנדק להסתפר ביום הברית לפני השבוע שחל בו ט' באב ובשו"ת בית אבי (ח"ב סימן ג"ח) מתיר לבחור בר מצוה להסתפר לפני השבוע שחל בו ט' באב, וע"ש בפסקי תשובות שהביא אוסרין. והביא שם בשם שערים מצויינים בהלכה על קצש"ע (סימן קכ ס"ח בקונ"א) דיש להקל ולהתיר להסתפר קודם שנעשה גדול, שיש לסמוך על החיי אדם דס"ל דמותר לגלח קטנים לפני שבוע שחל בו ט' באב ע"ש.

★★

בגמ': שאני אבילות חדשה מאבילות ישנה ושאני אבילות דרבים מאבילות דיחיד.

בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"א סי' רכד) כתב השואל דכיון דקיי"ל (יו"ד סוף סי' שפד) דאין אבילות לקטן לקרוביו, א"כ כל שכן שאין חיוב לחנכו באבילות דתשעה באב, דהלא מבואר בגמרא כאן דאבילות דתשעה באב יותר קיל מאבילות דיחיד משום דהוי אבילות דרבים ואבילות ישנה.

ומכח זה הקשה על המגן אברהם (סי' תקנא ס"ק לח) דכתב על דברי המחבר שם שאסור לגדולים לספר לקטנים, דהוא משום דיש חינוך בקטן לגבי אבילות, ואף שביו"ד פסק דאין אבילות לקטן, נ"ל דאבילות דרבים מחמירין טפי, עכ"ד. והוא תמוה מדברי הגמרא כאן.

והשיב לו שם הגר"מ פיינשטיין זצ"ל דהא מפורש כאן בתוס' שלא לכל הדברים אבילות ישנה ורבים קילא טפי, אלא רק לענין אירוסין, אבל לענין משא ומתן וכיבוס ותספורת אז באבילות דרבים יש להחמיר יותר, ולכן גם לגבי חינוך דקטן החמירו יותר באבילות דרבים.

וכתב עוד בביאור שיטת המג"א, דס"ל דבאמת היינו צריכים לחייב קטן באבילות כמו כל חינוך מצוה שחייב כגדול, אלא דהיות ואנו מקילים הרבה קולות באבל, ע"כ גם בזה הקלנו ולא חייבנו אותו. אמנם כל זה הוא באבילות דיחיד שאנו מקילין בזה, אבל באבילות דתשעה באב מצינו ברא"ש ובר"ן ועוד שפסקו כת"ק דברייתא בתענית (ל ע"א) דמעט סעודה המפסקת אסור לרחוץ, ולא כר"י בר"י שמקיל

בסנהדרין (פ"ב מ"ב) תנן המלך לא דן כו' לא חולץ ולא חולצין לאשתו לא מיבם ולא מיבמין לאשתו ר' יהודה אומר אם רצה לחלוץ או ליבם זכור לטוב, אמרו לו, אין שומעין לו. וכתב שם בתוס' יו"ט דטעמייהו דרבנן כדאיתא בגמ' דאינו חולץ, משום דמלך שמלך על כבודו אינו מחול, ואין זה כבודו שיחלוץ וירקה בפניו. והא דאינו מיבם הביא מהרמב"ם והרע"ב דכל שאינו עולה לחליצה אינו עולה ליבום, ותמה התוס' יו"ט "דכל שאינו עולה ליבום, אינו עולה לחליצה" - מצאנו, אבל "כל שאינו עולה לחליצה, אינו עולה ליבום" לא מצאנו.

והעיר שם הגרעק"א בתוספותיו (אות ז') מדברי התוס' כאן שכתבו גבי חרש וחרשת דכיון דאינו עולה לחליצה אינו עולה ליבום, וא"כ ה"נ גבי מלך כיון דאינו עולה לחליצה אינו עולה ליבום.

אלא שנשאר בצ"ע שכמו שלמסקנא כתבו התוס' כאן דחרש וחרשת פומייהו כאיב להו, וזה לא מיקרי שאינו עולה לחליצה ולכן עולה ליבום, א"כ ה"נ במלך מה שאינו חולץ, הוא רק משום שאין זה לפי כבודו, דאין כבודו מחול, וא"כ אין זה רק משום דפומייהו כאיב ליה, והול"ל דעולה ליבום.

בחי' הר"ן (סנהדרין שם) ביאר הטעם דמלך אינו מייבם, לפי שאין זה לפי כבודו להשתמש בכלי שכבר השתמש בו אחר.

★★

בגמ': כאן שנה רבי לא ישתה לא ישפוך אדם מי בורו ואחרים צריכין לו.

כתב רבינו ירוחם (ח"ב סוף נתיב ל"א) דאם רוצה לשופכן מעכבין אותו ואם שפכן משמתין ליה משום בל תשחית ואם התרו בו למלקות מלקינן ליה.

מדברי רבינו ירוחם מבואר דיש גם במים איסור בל תשחית, ולכאור' יש להעיר מדבריו על המהרש"ם (ח"ג סי' שע"ה) שהוכיח מהא דפסק השו"ע (או"ח ק"ע סע' כ"ב) דהרוצה לתת לחבירו לשתות מכוס ששתה בו יקנח מקום השתיה ע"י שישפוך מהמים שבכוס, דאין איסור בל תשחית במים. וי"ל.

★★

שכיון שהי' נשוי ד' נשים, רחל לאה בלהה וזלפה, אם יקח עוד אשה, יתמעט מעונות שלהם, ולכן אמר: אם תענה את בנותי, כמו שפירש רש"י למנוע מהן העונה, ואם תקח נשים על בנותי, שאז גם כן יתמעט מהן העונה שלהן.

★★

בגמ': כי היכי דנמטייה עונה בחודש וכו'.

הגאון ר' משה פינשטיין זצ"ל בספרו דברות משה על יבמות (ע' תקנב - הערה סג) כותב:

חזינן לכאורה חדוש גדול, דכשמתו שני אחין ואף ארבע, כיון דנמטייה עונה בחודש והגדול רוצה שבקינן לו ואין צורך ליעצו כלל שלא טוב לישא ב' נשים שתהיה מזה קטטה בבית כידוע ששתי נשים הן שונאות זו את זו, ורגמ"ה הא החרים על הנושא אשה על אשתו והוא משום קטטה כדכתב הב"ש באה"ע סימן א' ס"ק כ"א, ועיין בסעיף י"א שכתב הש"ע טוב לעשות תקנה בחרמות ונדויים על מי שישא אשה על אשתו, והוא לענין המקומות שלא קבלו עליהו חרם דרגמ"ה הרי שגם המחבר סובר שיש לחוש לקטטה אבל הוא טעות שנפל בכל ספרי הש"ע והב"י, וצריך לתקן ולגרוס על מי שישא אשה על אשתו במקום אחר דכן מפורש בתשובת הרא"ש כלל מ"ג סימן ז'.

וע"ש שהאריך הרבה בזה.

★★

בספר הערות מבני הישיבות (ע' עדר אות רנג) כותב:

מבואר בגמ' שאדם לא ייבם ד' נשים כי היכי דנימטייה עונה בחדש, ובביאור הענין ד"שאר כסות ועונה" נחלקו רש"י והרמב"ן עה"ת פרשת משפטים. לרש"י "שאר" - מזונות "כסות" - בגדים "ועונה" - תשמיש, ולרמב"ן "שאר" - קירוב בשר, "כסות" - מצעים, "עונה" - יבוא אליה לעת דודים. וצ"ב מה החילוק לפי הרמב"ן בין שאר לעונה, ומדוע הגמ' מזכירה עונה ולא שאר, שגם פירושו קירוב בשר, וצ"ב.

★★

בגמ': כל העולה ליבום עולה לחליצה וכל שאינו עולה ליבום אינו עולה לחליצה.

וכתבו התוס' (ד"ה כל שאינו עולה) שכמו כן כל שאינו עולה לחליצה אינו עולה ליבום.

וצריך להבין דמאחר דיסוד הפסול הוא מדילפינן בק"ו מאלמנה לכה"ג, למה לא נדון גם לפסול את הבן מאותו הק"ו. וכתב רבי אלחנן וסרמן זצ"ל (קובץ הערות סמ"ד) דאע"ג דילפינן מאלמנה מ"מ ע"כ בזה חלוק מאלמנה, דאילו אלמנה לכה"ג נעשית חללה ובנבעלה לפסול לה לא נעשית חללה דהא קיי"ל דאין חללה אלא מאיסורי כהונה. אלא דמ"מ נפסלת לכהונה, והנה הא דנפסל הבן והבת הוא מדין הלך אחר פסולין וע"כ פסול חלל ששייך בבן עובר גם על הבן וגם הוא נפסל, אבל הפסול שנתחדש בנבעלה לפסול לה לא מצינו כיו"ב אצל בן, וע"כ אין לפוסלו, דלא חידשה תורה שם פסול זה על זכר שנוכל לפוסלו מחמתו.

★★

בגמ': נהי דמותר לא הוי פגום מיהא הוי מק"ו מאלמנה וכ'.

הרשב"א (שו"ת ח"א סי' אלף ר"א) נשאל בכהן שבא על הערוה והוליד ממנה ממזר אם אותו הולד אוכל בתרומה או לא, מי אמרינן אין חלל אלא מאיסורי כהונה. [וכתב הרשב"א דע"כ השאלה רק בנתעברה מביאה הראשונה, דאל"ה מאחר דנעשית זונה מביאה הראשונה, שוב חשיב ביאה שניה כאיסורי כהונה, דהיינו זונה].

והשיב הרשב"א בודאי לכו"ע היא וולדה נפסלין וכדאמרינן כאן בסוגיא דגם להמד"א דלא הוי ממזר, מ"מ פגום מיהא הוי מק"ו מאלמנה.

הדבר אברהם (ח"א סכ"ו) והקובץ הערות (סמ"ד) תמהו על הרשב"א דהא לקמן (מה). הסיק הרשב"א כפירש"י כאן דרק הבת נפסלת ע"י דין פגום ולא הבן, וא"כ למה לא נתיר לבנו הממזר לאכול בתרומה. ועע"ש ובחזון איש (אה"ע ט"ו).

★★

דף מ"ה ע"א

בגמ': נכרי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר כו'.

במהרי"ט אלגאזי (בכורות פ"ח סי' ס"ה (הראשון) אות ב') כתב חידוש גדול בהך דינא דנכרי ועבד הבא על בת ישראל, דדבר זה מיתלי תלוי בגידולו של הולד אח"כ, וז"ל: ונראה דהא דקרינן ל"י מזוהם כגוי, דקאמר מזהמין את

הבית יוסף (אבהע"ז סי' קס"א) הביא מרבינו ירוחם בשם הרמ"ה (ח"א נתיב כ"ה ח"ב) דאם עבר וחלץ לכשרה מגדין אותו ומלקין אותו, והובא גם בבית שמואל (סק"ב). ותמה הבית מאיר (שם) דאיך יתחייב מלקות וכי עדיף מכל ביטול עשה דבר תורה שאין מלקין עליהם לאחר שביטלו. **והאמת** לפי המבואר ברבינו ירוחם בח"ב [וכנ"ל] המלקות משום בל תשחית, ואין מקום לקושית הבית מאיר.

ועי' בתשב"ץ (ח"ד סי' כ"ז) שהבין בכוונת הרמ"ה דמלקין אותו מלקות מרדות ומשום דעבר על ועשית הישר והטוב.

★★

בגמ': אלא לר"ע קרובת חלוצתו לר"ע הוי ממזר.

ומבואר באחרונים דהא דלר"ע קרובת חלוצתו אסורה היא משום דס"ל דחליצה הוי בנין ולכך אסור בקרובותיה.

וצ"ב מהא דמבואר בקידושין (ע"ח). דהתם נחלקו אב"י ורבא בכהן המקדש את האלמנה, דדעת אב"י הוא דכשמקדש לוקה משום לא יקח וכשבוועל לוקה משום לא יחלל, ולרבא על הקידושין לחוד אינו לוקה [אמנם איסורא איכא אף על קידושין לחוד כדמוכח מתוס' ב"מ י: ד"ה דאמר], וכשבוועל לוקה משום שניהם.

ולפ"ז צ"ב מהא דמבואר במתני' דף כ' ע"א דאיסור מצוה ואיסור קדושה חולצות ולא מתייבמות הרי יש איסור אף בקידושין לחוד ולר"ע הוי קנין (וכל מתני' אליבא דר"ע) א"כ מאי אהניא במה דחולצת ולא מתייבמת הא ממ"נ עבר על איסור, [ובפרט לפי המבואר בירושלמי (יח): דלמ"ד חליצה קנין א"כ כשחולץ באלמנה לכה"ג דעובר הוא על דברי תורה, (ומוכח דהוי קנין רגיל של אישות, וקנין כזה אסרה תורה) וא"כ ממ"נ עבר על איסור ומדוע נימא דחולצת], וצ"ע.

(הערות מבני הישיבות ע' עדר אות רנד)

דף מ"ד ע"ב

בגמ': אע"ג דאמר שמעון התימני אין ממזר מחייבי לאוין נהי דממזר לא הוי פגום מיהא הוי.

רש"י פירש דהולד פגום היינו דבתו פסולה לכהונה כחללה. אכן הרמב"ן (מה). חולק על רש"י וס"ל דגם דין של הבן כחלל ואם בא הבן על כהנה לוייה וישראלית פסלה לכהונה. וע"ע ברשב"א (מה).

לתרץ, דזהו רק אחרי מתן תורה, אבל לפני מ"ת קיי"ל דבאומות הלוך אחר הזכר, ולכן הי' צריך גיור. והרמב"ן השיב עליהם וכתב: ואין דעתי כן, כי מעת שבא אברהם בכרית יהיו ישראל, ובגוים לא יתחשבו, ומ"ש שנתגייר הוא ככל ישראל שנכנסו לברית בשעת מתן תורה כו'.

ובתב הפרשת דרכים (דרך א') דפלוגתתם היא המחלוקת הידועה אי בניי לפני מ"ת הי' להם דין בן נח או דין ישראל, דחכמי צרפת ס"ל דהי' להם דין בן נח ולכן הלכו אחרי הזכר, ודין מצרי היה לו, ואילו הרמב"ן ס"ל דהי' להם דין ישראל.

וע"ש שהביא רא"י להרמב"ן מהא דאיתא בב"ב (ק' ע"א) דההולך בשדה לארכה ולרחבה קנה אותה, שנא באברהם קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה, והרי הרמב"ם (פ"א מכירה הי"ז) כתב דנכרי אינו קונה בחזקה, ומדילפינן מאברהם, אלמא דהי' לאבותינו דין ישראל לפני מ"ת, ע"ש שהאריך בזה.

בהגהות הגרעק"א על הפרשת דרכים (נדפס בכתב וחותם) תמה על הפרשת דרכים, דהרי גם לדעת הרמב"ן שהי' להאבות דין ישראל, הוא רק אחרי שנימול אברהם אינו נכנס לברית, והרי קרא זה דקום התהלך בארץ נאמר בתחלת פ' לך לך לפני שנימול, א"כ מהיכ"ת יהי' לו דין ישראל.

ואמנם בחיד"א במדבר קדמות (א' ד') כתב דג' שיטת ישנם בזה, א' הפרשת דרכים, שמשעה שהכיר אברהם את בוראו, היה לו דין ישראל, ב' משמעות הרמב"ן, שמשעה שנימול הי"ל דין ישראל, ג' חכמי צרפת שהי' להם דין בן נח עד מתן תורה.

★★

בגמ': יהיב בי' עיני' ושכיב.

באור החיים הק' פ' בא (שמות י"א ה') כתב ע"ז דבהשקפה ראשונה הדברים האלו קשים, כי איך תהי' ראיית הצדיק לרעה, וכן מה אמרו (ברכות נ"ח.) ונעשה גל של עצמות, קשה, הלא כתוב (משלי כ"ב ט') טוב עין הוא יבורך.

אכן אחר ההשקפה בדקדוק אומרם יהיב עיני', הי' לו לומר ראה בו בעיניו, אלא הענין הוא שכל חלק רע שבעולם בהכרח כי יהי' לו כל שהוא מבחי' הטוב המעמידו, כי חלק

הולד, אע"פ דבנך קרינן בי', היינו משום דיש לו צד גיות, ויש לו צד ישראל, דמצד דאינו ממזר, הוי שדינן לי' בתר אביו הגוי, ומצד דפגום לכהונה שדינן לי' בתר אמו, ונק"מ מזה דמאי דאמרינן דלמ"ד כשר אפילו קודם שנתגייר כשר, היינו בגוי שבא על בת ישראל בדרך זנות, ונתעברה ממנו, ושוב לא ידע הגוי מהולד כלל, ואמו גדלו בתורה ובמצוות כבן ישראל ממש, דבכה"ג אמרינן דאיגלאי מילתא למפרע דהורתו ולידתו בקדושה, ומתחלתו ישראל גמור הי', ולא כגוי שנתגייר.

אך אם הי' הענין שהגוי לקח את בנו וגדלו הוא בעצמו כמשפט בני הגויים, ונתגדל בגיות, בכה"ג אמרינן דאגלאי מלתא למפרע דהורתו ולידתו בגיות, וחשיב כאילו תחלתו גוי גמור, ובאופן זה אינו מותר לבא לישראל עד שיתגייר גרות גמורה. דהכי דרשינן לקרא, את בתך לא תתן לבנו כי יסיר את בנך מאחרי, דה"פ דבן בתך דקרוי בנך וכישראל מעיקרו מיקרי, היינו דוקא אם לא יסירנו מאחרי, אבל אם יסור בנך מאחרי, שהגוי מגדל אותו בגיות בין הגוים, הרי למפרע אינו קרוי בנך. ע"כ. והוא חידוש גדול לדינא, ועיי"ש שהעמיס כן גם בדברי המהרש"ל בחכמת שלמה.

עפ"י שטה זו של המהרי"ט אלגאזי יישב בשו"ת בית יצחק (אה"ע ח"א סי' כ"ט אות ח') קושיא חזקה בריש ראש השנה (ג' ב') דאיתא שם שדריוש בן אסתר ואחשורוש, הי' מלך כשר, ולכן אע"ג שהי' גוי, מנו לו כמו למלכי ישראל. וק"ש כיון דאמו היתה מישראל, שהרי הי' בן אסתר, א"כ אף דהי' אביו גוי, שהי' בן אחשורוש, הא נכרי ועבד שבא על בת ישראל, הולד כשר.

אבל לשיטת המהרי"ט אלגאזי ניחא, דכיון דנתגדל בבית אחשורוש בגיות, והרי המליכוהו אחריו, א"כ בזה דינו כגוי, ול"א דנכרי ועבד הבא על בת ישראל הולד ישראל כשר, רק כשהוא נתגדל בבית אמו הישראל בדת ובתורת ישראל.

★★

בגמ': נכרי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר.

ברמב"ן עה"ת (סו"פ אמור) הביא מה שדרשו בתורת כהנים בקרא דויצא איש מצרי בתוך בני ישראל, מלמד שנתגייר. והק' הרמב"ן דלמה הי' צריך גיור, הא נכרי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר. והביא בשם חכמי צרפת

הולד כשר, וכ"כ הרשב"א בחידושו לגיטין (מג ע"א) דאם חציו עבד וחציו בן חורין אין קידושו קידושין או בבא על אשת איש הולד כשר, וא"כ הרמב"ם דפסק דהוי ספק קידושין א"כ הי' צריך לומר דהחצי מצד החירות שבו הוי רק ספק ממזר, ולמה כתב דהוי חצי ממזר ודאי.

ובאבני מלואים תירץ להיות והחצי עבד וחציו בן חורין לא שייר בקניינו, א"כ ראוי להיות קידושו קידושין, אלא הא דלא הוי קידושין אינו אלא משום דאין כאן מקדש, דבעצמו לא מצי מקדש דלא אתי צד עבדות ומקדש צד חירות, והיכי דאיהו לא מצי עביד שליח נמי לא מצי עביד, וכיון דבאמת בר קידושין הוא אלא שאין כאן מקדש, הוי כמו חרש ושוטה דלא יכולים לקדש משום דאין להם דעת לקדש ולא משום דלא תופס בם קידושין ועושין ממזרות ובניהם יורשין אותם, וה"ה בחצי עבד וחציו בן חורין דהולד הוי חצי ממזר עיי"ש.

★★

בגמ': ההוא דהוה קרו ל"י בר ארמאה אמר ריב"ל מי לא טבל לקריו.

בהגהות יד שאול (ליו"ד סי' קצ"ח) הביא משו"ת מאמר מרדכי [והובא גם בשערי תשובה א"ח סי' פ"ח סק"א] דלגבי טבילת עזרא אין צריך להסיר חציצות, וביאר שם דאע"ג דכל תיקון רבנן כעין דאורייתא תקון, מ"מ היום שבטלו לטבילות ואין טובלין רק משום מדת חסידות, אין חציצה פוסלת הטבילה.

[ועיי'ן] מטה אפרים וארחות חיים (או"ח סי' תר"ו), והמהרש"ם בדעת תורה (סי' פ"ח) הביא מס' האשכול ועוד ראשונים דבטבילת עזרא אינו חוצץ רק ברובו ומקפיד, שזה חוצץ מן התורה].

והק' הגאון ר' יוסף שאול מהא דאמרינן הכא לגבי טבילת גרים, מי לא טבל לקריו, כלומר שגר שטבל לקריו מועיל טבילה זו לטבילת גרות, והרי טבילת גרות חציצה פוסלת בה כטבילת נדה, ואם נימא דטבילת קרי אין חציצה פוסלת בו, האיך יועיל טבילת קרי לטבילת גרות דלמא היה לו חציצה.

ותירץ דהכא בעל המימרא הוא רבי יהושע בן לוי, והוא ס"ל בברכות (כ"א ע"ב) דלא בטלו לטבילות דעזרא,

הרע שם מיתה יש לו ואיך יחיה ויהי' במציאות, לזה מוכרח לומר שבכל חלק רע יש בו חלק כ"ש מבחי' הנקראת חיים, וזה חלק טוב, בזה תבין מאמרם ז"ל (סוכה נ"ב.) כי לעת"ל יביא הקב"ה ליצה"ר וישחטנו במעמד הצדיקים, ואיך שייך שחיטה למלאך, ולפמש"כ מובן הכוונה, כי יסיר ממנו את החלק הטוב המחיהו וזהו שחיטתו.

עוד יש לך לדעת, כי כל מקור ישאף למינו וישאבנו, וזה הוא סוד בחינת בירורי ניצוצי הקדושה באמצעות נשמות ישראל ועסק תורתם, והצדיקים העצומים יכירו בהביטם באדם רשע לברר ממנו כח החיוני שהוא בחי' הטוב באמצעות הראי' הדקה אשר יביא בעיני החכמה להוציא חלק הטוב ההוא, ונפש הצדיק תעשה בו כמעשה אבן השואבת לברזל (שקורין מאגנאט בל"א) והי' עשה דמיונות בעולם שרואים בעיני הגשמי כדי שיאמין האדם בתורת חכם, וזהו נתינת עין הצדיקים ברשעים ועושים אותם גל של עצמות, כי בזה שנותנים עיניהם שואבים הם חלק הטוב מהרשע ויצא מהם חלק הטוב ונשארו בלי חיות כגל של עצמות.

ובזה פי' שם את הפסוק: "ומת כל בכור" שלא אמר "והרגתי כל בכור", אלא בזה גופא שיעבור השי"ת במצרים תצא מהם חלק הטוב וישארו גל של עצמות עכת"ד האור החיים הק'.

דף מ"ה ע"ב

בגמ': מי שחציו עבד וחציו בן חורין הבא על בת ישראל אותו ולד אין לו תקנה וכו', ושניהם לא למדוה אלא מאשת אב, מאן דפסיף סבר מה אשת אב דלא תפסי בה קידושין הולד ממזר וכו'.

הרמב"ם בפ"ד מהל' אישות (הי"ז) פסק דחצי עבד וחציו בן חורין שקידש הוי קידושי ספק, וכן פסק בשו"ע אהע"ז (סי' מד ס"א). והקשו באבני מלואים (סי' מד ס"ק ג) ובמנחת חינוך (מצוה קצב אות ב) א"כ איך פסק הרמב"ם בפט"ו מהל' איסורי ביאה (ה"ה) וכן בשו"ע אהע"ז (סי' ד ס"ז) דחצי עבד וחציו בן חורין הבא על אשת איש אותו הולד אין לו תקנה, דהוא ודאי חצי ממזר וחצי כשר, דמצד עבדות הוא כשר דאזלינן בתר דידיה ככל עבד הבא על אשת איש, ומצד החירות שלו הולד ממזר, הא מבואר כאן בגמרא דגמרינן מאשת אב דכל היכא דלא תפסי קידושין לעלמא

וא"כ מדינא בעי טבילה, וחציצה פוסלת בה, ורק לדידן דבטלו לטבילותא דעזרא, ואינו אלא רק ממדת חסידות, אין חציצה פוסלת.

ועיין עוד בשו"ת מנחת יצחק (ח"ג סי' ס"ד) מה שהביא משו"ת שואל ומשיב בענין זה.

★★

בגמ': שום תשים עליך מלך, כל משימות שאתה משים לא יהו אלא מקרב אחיך כו'.

מזה ילפינן שאסור למנות גר לשום דבר שררה.

על פי זה כתב במשך חכמה (במדבר ט"ז ט"ו) דבר נחמד לרמז בקראי התם: הקהל חקה אחת להם ולגר הגר, חקת עולם לדורותיכם ככם כגר יהי לפני ד'. תורה אחת ומשפט אחד יהי להם ולגר הגר אתכם. והיינו דדייקא לפני ד', בענין איסור והיתר, בזה "ככם כגר" שוה הגר לכם, ודינו ככשר שבישראל, אבל - לענין תורה ומשפט אמנם יהי המשפט שוה שישפטוהו לכם ולגר הגר אתכם, אמנם אינו שוה בזה לכם, כי הגר אין ממנין אותו לשפוט את העם.

דף מ"ו ע"א

בגמ': מ"ט גוי גופי לא קני למעשה ידיו הוא דקני ליה ומאי דקני מקני לישראל.

מבואר כאן שגוי אין לו קנין הגוף בגוי חברו, רק קנין ממון, ואם מוכרו אח"כ לישראל, יש לו לישראל בו גם כן רק קנין ממון.

וכתב בריטב"א בשם התוס', דלפ"ז עבד כזה לא בעי גט שחרור, וסגי שיאמר האדון בפני שני עדים זיל, שהרי בקידושין (ט"ז ע"א) איתא: למה לי שטרא (גבי עבד עברי) לימא ליה באפי תרי זיל, אמר רבא זאת אומרת עבד עברי גופו קני. וא"כ הכא הך עבד כנעני שהוא גוי שקנאו מגוי, שאין גופו קני, וקנוי לו רק למעשה ידיו, יכול לומר לו באפי תרי זיל. וכתב שכ"כ גם הרמב"ן.

וכתבו בדבר אברהם (ח"א סי' י"א אות י') ואמרי משה (כ"ב, י"ז) דהרמב"ן הוא כאן לשיטתו דס"ל בקידושין שם דעבד עברי אם הי' קנוי רק למעשה ידיו הי' יכול לומר

לו באפי תרי זיל, אבל לדעת רש"י ותוס' שם דבאמר לו באפי תרי זיל לא נפקע אפילו קנין הממון, עיי"ש, גם הכא לא יוכל לשחרר העבד בלי גט.

ותמה בדבר אברהם דהא בריטב"א כנ"ל הביא דבריו בשם התוס', וא"כ תוס' אלו סותרים שיטת התוס' בקידושין. וצ"ל דשני בעלי תוס' הם ע"כ.

ועי"ש שהביא עוד משטמ"ק בבא קמא (ק"ג ע"ב) שהביא מתוס' רא"ש בשם מהר"ם מרוטנברג דגם עבד עברי הנמכר לגוי, וכן גוי הנמכר לגוי, בעי שטר, אלא דבעבד כנעני בעי שטר שחרור, ואילו בנמכר לגוי סגי בשטר קנין ולא בעי גט שחרור עיי"ש.

★★

בגמ': כי הא דמנימין עבדי דרב אשי בעא לאטבולין כו' חזו דמיניכו קא בעינא ליה כו', רמי ליה ארויסא בצוארי וכו', בהדי דדלי רישא אנחי ליה זוטרא דטינא ארישיה, אמרי ליה זיל אמטיה לבי מרך כו'.

והיינו שכיון שע"י הטבילה קונה אותו רק למעשי ידיו, צריך להשתעבד בו כדי שיקנהו בקנין הגוף, ואי לא הכי יכול העבד להתכוין לשם גרות ויפקיענו מידי השעבוד.

וגדר השעבוד שצריך לעשות בו מצאנו ג' דיעות בראשונים: (א) שיטת הרי"ף (וכמו שביארו במלחמות) והרמב"ם (פי"ג איסור"ב הי"א) שכיון שהאדון אוהז בו ומטבילו הרי זה כאלו הוא טובל מכח האדון, ואין לו זכות לטבול לשם גרות. ומה ששמו ארויסא בצוארי, היינו משום שלא יכלו לתקוף בו ולטבלו, אלא עמדו מרחוק, ולכן הניחו עליו הארויסא שיהא טבול מכחם, ומה שהניחו עליו זולטא דטינא אח"כ, הוא כמש"כ בנמוק"י שהי' רק לרווחא דמילתא, שלא יהי' לו פתחון פה לומר שהוא בן חורין.

(ב) **פירוש** רש"י והטור, שצריך דוקא לשים עליו עול עבודה במים שיהיה מוכח שהטבילה היא לשם עבדות ולא לשם גרות, אבל לא מהני מה שהאדון תוקפו וטובלו.

(ג) **שיטת** הסמ"ג (עשין פ"ז), דצריך שישים עליו עול עבודה, וגם ישום עליו משאוי שיוליכנו אחר כך לבית האדון, והיינו שצריך להיות תחת שעבודו משעה שהוא טובל

ס"ל דבני ישראל מיד כשיצאו ממצרים יצאו מכלל דין בני נח והי' להם דין ישראל גמור. משא"כ לר' יהושע דס"ל דאין גר עד שימול ויטבול, וס"ל דגם לבני ישראל שיצאו ממצרים היה טבילה קודם מתן תורה, א"כ קודם הטבילה היה להם דין בני נח אף שכבר יצאו ממצרים.

ועיין בתוס' ד"ה כי פליגי שנתקשו בדעת ר' עקיבא כמאן ס"ל, ובתוס' ישנים הביא בשם רבינו נתנאל ז"ל דר' עקיבא ס"ל דמדאכלו פסח במצרים על כרחך דכבר טבלו במצרים והיו גרים גמורים מיציאת מצרים ואילך, אמנם ר' יהושע ס"ל דהטבילה היתה קודם מתן תורה דוקא, ס"ל דבפסח מצרים עדיין לא היו גרים עד מתן תורה. ועיין בתוס' ישנים בד"ה ור' יהושע טבילה באמהות מנא ליה.

ועיין שם עוד שמביא שיש להקשות לפי דברי התו"י דלר' עקיבא היו גרים גמורים, א"כ איך ס"ל בברכות (ט ע"א) דאכלו פסח כל הלילה, והרי נטמאו ע"י המתים במכת בכורות. וי"ל עפ"י המבואר בריש מס' שמחות ובילקוט בהעלותך (רמז סט) בשם הפסיקתא דאף דמכת בכורות היתה בלילה לא מתו אלא ביום.

ומביא דבנחלת יעקב שם נתקשה על הקשר זה להדין שגוסס הוי כחי. אך להנ"ל י"ל דהברייתא דמס' שמחות גם ס"ל כר' עקיבא דהיו גרים גמורים ואכלו פסח כל הלילה, וא"כ קשה כנ"ל איך אכלו הפסח ולא נטמאו בטומאת מת, אלא בלילה עדיין לא מתו הבכורים והיו רק גוססין וגוסס הוי כחי, וא"כ שפיר סמכו דבר זה דבמכת בכורות לא מתו בלילה אלא היו גוססין לדין זה שגוסס הוי כחי, עיי"ש שכתב שלדבר זה העירו תלמידו ובן דודו מו"ה שמעון ז"ל עיי"ש.

דף מ"ז ע"ב

בגמ': לעולם אינו גר עד שימול ויטבול.

חידוש גדול מחדש האבני נזר (יור"ד סימן שנא): וסבור הייתי לחדש ולומר, דאף דאינו גר עד שימול ויטבול, מ"מ במצות שבת שבמרה נצטוו, וזה הי' קודם טבילה שהי' בשעת מתן תורה כדי לקבל הזאה, ועל שבת נצטוו במרה מקרא דכתיב שם שם לו חק ומשפט ושם נסהו, ובזוה"ק בא (מ). וז"ל אימתי אתפרעו בשעתא דכתיב שם שם לו חק ומשפט ושם נסהו.

במים עד שנכנס לרשות האדון, ואז קונה אותו רשות האדון. עי' בב"ח סי' רס"ז (סעף ח') בארוכה.

★★

בגמ': ת"ר גר שמל ולא טבל, ר' אליעזר אומר ה"ז גר שכן מצינו באבותינו שמלו ולא טבלו וכו'.

ופירש"י וז"ל, באבותינו שמלו, בימי משה כשיצאו ממצרים ויצאו מכלל בני נח לקבל התורה ולקבל פני השכינה, עכ"ל. והיינו שיצאו מכלל ב"נ עוד לפני מת"ת, ומכאן שטבילה אינה מעכבת את הגירות דומיא דאבותינו "שנתגירו" לפני שטבלו והיינו לפני מת"ת.

אולם יל"ע, דיעוי' בסנהדרין (פב.) דזמרי בן סלוא תפס לכזבי בת צור בבלוריתה והביאה אצל מרע"ה ואמר לו בן עמרם זו אסורה או מותרת, וא"ת אסורה בת יתרו מי התירה לך, ופירש"י וז"ל, בת יתרו וכו', משה קודם מת"ת נשא וכשנתנה תורה כולם בני נח היו ונכנסו לכלל מצות והיא עמהם וכו', עכ"ל יעו"ש. ויל"ע מדפירש"י הכא דעוד לפני מת"ת יצאו מכלל ב"נ. וכן יעוי' ברש"י בפ"ד דע"ז (נא.) בד"ה לבני נח שכי' וז"ל, כל זמן שלא ניתנה תורה אף ישראל נקראו בני נח, עכ"ל ע"ש. וצ"ע כנ"ל. וכן יעוי' בתוס' ברפ"ב דפסחים (כב.) ור' שמעון וכו' שכי' דקודם מת"ת איקרו ישראל בני נח וכו' ע"ש. וא"כ יל"ע מהגמ' ורש"י הכא דמבואר דבנ"י יצאו מכלל "בני נח" קודם מת"ת שעדיין לא טבלו, וצ"ע.

(נופת צופים)

★★

בגמ': גר שמל ולא טבל ר"א אומר הרי זה גר שכן מצינו באבותינו שמלו ולא טבלו, ר' יהושע אומר וכו', ור' יהושע באבות נמי טבילה הוה וכו'.

וברש"י באבותינו שמלו בימי משה כשיצאו ממצרים ויצאו מכלל בני נח לקבל התורה ולקבל פני השכינה.

כתב בחמדת ישראל (קונטרס אחרון אות כ) נדפס בכלי חמדה פסח (ח"א סי' טז) דדין זה אי בני ישראל שיצאו ממצרים קודם מתן תורה היה להם דין בני נח או לא תליא בפלוגתא דתנאי כאן בגמרא, דלר' אליעזר דגר שמל ולא טבל ה"ז גר שכן מצינו בבנ"י כשיצאו ממצרים, א"כ

הנה כי תיכף שנגמר מילה שלהם נצטוו על השבת. ע"כ לדורות נמי תיכף לאחר מילה מצווה על השבת. ואף שבפסח אסור קודם טבילה, כדיליף מקרא דתושב ושכיר כדאיתא ביבמות (עב.), שאני פסח שנצטוו במצרים עוד קודם מילה כמו שפירש"י פ' בא שמלו באותה הלילה ועשו הפסח עוד קודם מילה. ע"כ הוראת שעה הי' ואין ללמוד ממנו לדורות שבמילה יהי' מצוים בפסח, אבל שבת שלא נצטוו עד אחר מילה, כ"ש לפי הוזה"ק שתיכף בגמר מילה הי' ציווי שבת כנ"ל, שפיר יש ללמוד מזה לדורות בגר. ובאחרונים פלפלו בדברים.

ומובא באמרי אמת עה"ת מה שאמר בפ' משפטים תרצ"ב בהיותו באר"י:

יש להסתפק אם גר שמל ולא טבל מותר לשמור שבת כאן, בא"י זה שכח,

וכבר הסתפק בזה באבני נזר ובעל ערוך לנר (בספרו בנין ציון). ובאבני נזר מביא סברא מחודשת דכמו שכל ישראל נצטוו במרה קודם מתן תורה על השבת אף שהיו אז מל ולא טבל, כן הוא לדורות בכל גר שמל ולא טבל שיכול לשמור שבת. אבל אפשר לדחות דלמאן דאמר (שבת פ"ז ע"ב) דאתחומין לא איפקוד במרה. נמצא שקודם מ"ת לא שמרו ישראל כל איסורי שבת דהא עדיין לא נצטוו אתחומין ואהוצאה.

ובתוס' ריש שבת הקשו אמאי מפרשינן בריש המסכתא דיני יציאות השבת ובמשנה פרק כלל גדול קתני הוצאה בסוף האבות מלאכות, ותירצו דמשום כמה טעמים צריך לשנות יציאות השבת ברישא.

והא דחשיב בפרק כלל גדול הוצאה לבסוף, י"ל דאתי שפיר למ"ד אתחומין לא איפקוד במרה דלדידיה הרי מקודם רק ל"ח מלאכות אסורות, ואחר כך נתוספה המלאכה ה"ט מלאכה הוצאה.

★★

ועיין בארץ צבי (סימן מא) שכותב בזה לרבו הרה"ק רבי דוד מסוכטשוב זצ"ל:

אתמו' למדתי במד"ר בפ' השבוע גוי ששמר את השבת עד שלא קיבל עליו את המילה חייב מיתה, נראה

מזה כמ"ש באבני נזר יו"ד ח"ב (סי' שנא) דגר שמל ולא טבל, אף דלכ"ד דינו כנכרי, מ"מ מצווה על השבת. משום דשבת במרה נצטוו וכ' בזה"ל משום דאיתפרעו במרה. ואף שעדיין לא טבלו עד מ"ת, הנה דשמירת שבת תלוי במילה לבד וה"ה גר שמל ולא טבל.

ובהאי עניינא ישבתי קו' התוס' ריש שבת דכאן מתחיל יציאות השבת קודם שדיבר משאר מלאכות. ואילו לקמן (עג.) בחשבון ל"ט מלאכות חושב הוצאה בסוף והוא פליאה עצומה.

ונל"ע"ד דבזבחים (פט.) כל המקודש מחברו קודם את חברו וי"ל דהוצאה חשיב מקודש לעומת שאר מלאכות דבשאר מלאכות גם גר שמל ולא טבל מצווה ואף שאין בו עדיין שלימות קדושת ישראל. ואילו לענין הוצאה אין מצווה רק גר שמל וטבל ושלם בקדושה דהרי אתחומין לא איפקוד במרה וה"ה הוצאה כמ"ש התוס'.

וע"כ מתחיל מס' שבת במלאכת הוצאה דכל המקודש מחברו קודם את חברו, והא דלקמן (דף עג.) חושב הוצאה בסוף משום דמעשה הכי הוי דבהוצאה היה הצווי בסוף אחר כל המלאכות, דבל"ח מלאכות נצטוו במרה, ובהוצאה נצטוו אח"כ בשעת מ"ת.

ובני הח' אברהם דוד בן אסתר הראני תוס' ישנים יבמות (מח:) דאם דעתו להתגייר שוב מצי לשבות בשבת ונל"ע"ד דדברי מד"ר הנ"ל מטין כן שכ' גוי ששמר את השבת עד "שלא קיבל" עליו את המילה הנה דבקבלה בלב לבד סגית אע"ג שעדיין לא מל, עכ"ל האר"צ וכן כתב גם בחידושו ל"שבת הנדפסים באר"צ ח"ב עיי"ש ובהערות שם.

★★

בגמ': לעולם אינו גר עד שימול ויטבול.

וי'ש'ם שמואל לקראת שאול בפ'ק' וי'גד לשמואל (שמואל א' ט"ו, י"ב)

ויש להבין, מדוע השכים שמואל בבוקר לקראת שאול ומדוע מיהר כל כך.

והנה הגאון מרוגוצ'וב זצ"ל ביאר את הענין, דזה ודאי, דמה ששאל חמל על אגג, על כרחך משום שאגג קיבל עליו גירות והמקבל עליו גירות ומתגייר אף שהוא מעמלק

אם המל מתכוין לשם דבר אחר אינו מעכב, ואם הנימול אינו מתכוין למצוה, זה כבר תלוי אי מצות צריכות כונה בעלמא או לא. ע"כ.

★★

במשך חכמה (פ' בא) שאל איפכא, איך למד ר' יהודה בעבודה זרה (שם) דמילה בעי לשמה מדכתיב (שמות י"ב מ"ח) לד' המול, שצריך למול לשם שמים, הא קרא כתיב בגר - וכי יגור אתך גר ועשה פסח לד' המול" לו כל זכר וגו', הרי שמדובר במילת גרות, דודאי בעי לשמה, כלומר לשם יהדות, ואכתי מנא ידעינן דמילת ישראל בעי לשמה.

ותירין המשך חכמה דר' יהודה לשיטתי, דס"ל כאן דגר סגי או בטבילה או במילה, הרי נמצא שאחרי שטבל לשם גרות הרי הוא ישראל גמור, ואם כן מילתו הוא כמילת כל ישראל, ומדבעי שימול לשמה, ה"ה דמילת כל ישראל בעי לשמה.

★★

בגמ': ר' יוסי אמר אין מטבילין פשיטא דכיון דאמר ר' יוסי תרתי בעינן תקוני גברא בשבת לא מתקנינן וכו'.

הקשה הגר"מ פיינשטיין באגרות משה (או"ח ח"א סי' קכו ענף ו) דבמסכת ביצה (יז ע"ב - יח ע"א) אמרינן דאין מטבילין כלים טמאים בשבת, ומקשינן מאי טעמא, וקאמר רבה גזירה שמא יעבירונו ארבע אמות ברה"ר, ורב יוסף אמר גזירה משום סחיטה, ורב ביבי אמר גזירה שמא ישהא כליו, ורבא אמר מפני שנראה כמתקן כלי. וקשה מדוע כאן אמרינן פשיטא דטבילת גר הוי תקון גברא, ושם בביצה מקשינן מ"ט דאין מטבילין, והאמוראים אמרו טעמים אחרים, ורק רבא אמר הטעם דמתקן, וביותר קשה דהרי"ף שם בביצה פסק דלא כרבא.

וצריך לומר דאין כל הענינים שוים, דטבילת גר ודאי הוה תיקון גמור שנעשה בזה ישראל גמור, ובזה א"צ לומר דנראה כמתקן, אלא הוי מתקן ממש, ואף דמדאורייתא ודאי אין איסור בזה, דאף אם מתקן מה בכך, מ"מ מדרבנן אסרו דהוי מתקן, וע"כ מקשה שפיר פשיטא דאסור כיון דהוי תקוני גברא.

שוב אי אפשר לעשות לו דבר, אלא שהקב"ה ציוה שלא לקבל גרים מעמלק וזה היה רצון ה', כדאיתא במכילתא סוף פרשת בשלח, רבי אליעזר אומר נשבע המקום בכסא הכבוד שלו, שאם יבוא מכל האומות להתגייר, שיקבלוהו ולעמלק ולביתו לא יקבלוהו.

והנה גר, צריך מילה וטבילה וא"כ בתחילה מן הסתם מלו את אגג כדרך כל המתגיירים, שקודם נימולים ואח"כ כשמתרפא מילתם טובלים וא"כ ה"ה נמי באגג לאחר שנימול היה צריך לטבול לשם גירות. ולגבי טבילה הדין הוא דאין מטבילים גר בלילה, כדאיתא ביבמות מ"ו: אין מטבילין גר בלילה וכתבו שם התוס' בד"ה אין מטבילין, דהטעם הוא משום דמשפט כתיב ביה.

וא"כ י"ל, דלהכי היה ירא שמואל, שמא יאחר ויגיע לאחר שכבר הטבילו את אגג ושוב לא יהיה ניתן לעשות לו דבר, שכן לאחר מילה וטבילה דינו כדינו של כל גר, דאף שנשבע המקום בכסא הכבוד שלו, דלא יקבלו גרים מעמלק, אבל אם קיבלו כדיעבד גירותם גירות.

(ספר יקרא דאורייתא על אסתר)

★★

בגמ': הרי שבא ואמר מלתי ולא טבילתי כו' ור' יוסי אומר אין מטבילין.

בשו"ת חתם סופר (יו"ד סי' ש') הביא משאילת יעב"ץ (ח"ב סי' קס"ד) "שהרעיש עולם" בקושיא דהאיך אמר ר' יוסי הכא דגר שמל שלא לשם גרות דאין מטבילין אותו, משום שמל שלא לשמה, הא ר' יוסי גופי' ס"ל בעבודה זרה (כ"ז ע"א) וכי היכן מצינו מילה לשמה, דמילה לא בעינן שיהי' לשמה, וכתב היעבץ דלית נגר ובר נגר דיפרקינה.

וכתב החתם סופר "ואנא לא נגר אנא, ולפענ"ד במח"כ דאפילו ריח קושיא אין כאן", דבודאי גוי שרוצה להכנס לדת ישראל ולברית קודש ע"י מילה, זה צריך מילה לשמה, לשם כניסה לברית ישראל, ואם מל בהיותו גוי לא הועיל, ומזה איירי ר' יוסי ביבמות.

אבל א' מישראל, שכל הנולדים המה בברית ואפילו הערלים, וברית מילה אינו אלא כאחד משאר תרי"ג מצות, אפילו

לגרשה, א"כ מדוע לא נאמין את הנכרי שנתגייר כיון שבידו להתגייר, ואף דמחוסר טבילה וג' אנשים, גבי גט נמי מחוסר עדים ומעשה.

ובשו"ת חתם סופר (יו"ד סי' ש"ח) כתב שהשואל קיצר בשאלתו, שה"י לו לפרש דכל קושייתו הוא לר' יהודה דס"ל לעיל (מ"ו ע"ב) שסגי לגירות בטבילה בלא מילה, דלרבנן לק"מ דכיון דצריך להטיף דם ברית הלא הוי צערא דגופיה, דבצערא בגופיה לא אמרינן הואיל ובידו. אך גם לרבנן יקשה בגיורת.

אך באמת גם לר"י בזכר וגם לרבנן בנקבה לק"מ, דהלא אי' בקידושין (סב ע"ב) דגירות לא הוי בידו, דמי יימר דמזדקקי להו תלתא, ולמ"ד דצריך מומחין ודאי א"ש בפשיטות דמי יימר דימצא מומחין, אלא אפי' למ"ד דסגי בג' הדיוטות לא קשיא משבת (מו ע"ב), די"ל דגירות כיון דקשים גרים לישראל לא יזדקקו ליה, עיי"ש.

★★

בגמ': גר שבא להתגייר וכו' ומודיעין אותו עון לקט שכחה ופאה וכו'

במהר"ם שיש בדרוש הנפלא שנדפס בסוף פירושו עמ"ס ב"ק כותב (בתו"ד):

וראיה שהיו [בני מתא מחסיא] קפדינן, מפורש באיזה מקומות בהוריות דף י"ב ע"א גלדנא סריא דמתא מחסיא ולא מכותח דרמי כפי דפומבדיתא. וזה ענין מה שאמרו פרק היה קורא (ברכות דף י"ז ע"ב) שמעו אלי אבירי לב הרחוקים מצדקה אמר רב אשי והלין בני מתא מחסיא אבירי לב נינהו דהא קחזו שבחא דמתיבתא תרי זימנין בשתא ולא מיגייר מנייהו (וצריכין לדחוק הרחוקים מצדקה של הקב"ה. הגה"ה מכבר). ונראה שמפרש אבירי לב קמצנים היפך דרחב לב, לבבות קשין מדקדיקין, אתרא דקפדי היא שטבע הארץ שם נוטים לקמצנות, וזהו שמעו אלי אבירי לב הרחוקים מצדקה.

ולזה אמר [לראיה] דמעולם לא איגייר כו' כמה שאמרו ביבמות פרק החולץ (דף מ"ז ע"א וע"ב) גר שבא להתגייר אומרים לו כו' ומודיעין אותו עון לקט שכחה ופאה, דאמר מר ב"נ נהרג על פחות משהו פרוטה (ע"ש בפירש"י בפירוש שמקפידים. הגה"ה מכבר) ואי בעי לפרושי יפרוש וק"ל [שכיון שהם קמצנים, לכן אינם רוצים להתגייר] ונכון.

אבל שם בביצה דמיירי בטבילת כלי טמא והוי רק לטהרו מטומאתו, זה אינו תיקון בעצם, דהא לא נעשה דבר חדש, ולא נשתנה ממה שהיה, רק הטומאה מסתלקת ממנו, וע"כ סברה הגמרא דזה לא הוי מתקן, וע"כ הקשתה מ"ט דאין מטבילין, וקאמרי האמוראים טעמים שונים, וגם רבא לא אמר דהוי מתקן אלא מפני שנראה כמתקן, והיינו דכיון דה"י מקודם טמא ועכשיו שנטהר יכול להשתמש בו טהרות נראה כמתקן, ושפיר הרי"ף פסק דלא כרבא.

וחיפשתי וראיתי בריטב"א כאן ביבמות שאומר ג"כ סברא זו, על הא דהקשו התוס' (ד"ה תקוני) מהא דמותר לאדם טמא לטבול בשבת משום דנראה כמיקר, ותיריך הריטב"א דשאני הכא בגר שהוא תיקון גמור להכניסו תחת כנפי השכינה ויש בו משום שבות, אבל התם בטומאה לא הוי תיקון גמור וע"כ שריא משום דנראה כמיקר עיי"ש.

וכוונתו כנ"ל, שגבי גר הוא תיקון גמור בעצם, ולכן אסור משום דדמי למלאכה, ולכן אף שנראה כמיקר אסור, כיון דמצד עצמו אסור, דכמו שלא התירו לעשות מלאכה כשהרואים לא ידעו שהוא מלאכה, הוא הדין כאן בטבילה דהוי תיקון גמור. משא"כ בטבילה מטומאה לטהרה, דאינו תיקון בעצם, רק נראה כמתקן, וכל החשש משום שיבואו להקל בתיקון ממש, בזה שפיר כאשר נראה כמיקר ולא כמתקן מותר.

וקצת צע"ג דהריטב"א לא הזכיר קושיא הנ"ל שהקשיתי, דעל קושייתו הרי יש לתרץ כהתוס', משא"כ על הקושיא הנ"ל, מ"מ בתירוצו מתורץ גם קושיא זו.

ועיי"ש שמבאר דאף התוס' שתירצו תירוץ אחר מהריטב"א, על קושיא זו יתרוצו כתירוץ זה, ורק על קושייתם לא רצו לתרץ כן, עיי"ש שביאר סברתם עיי"ש.

דף מ"ז ע"א

בגמ': בארץ צריך להביא רא"י וכו' והכ"א בין בארץ בין בחו"ל צריך להביא ראיה וכו'.

בשו"ת בית אברהם (סי' ס) הביא שיטת הרא"ש והמרדכי שנכרי נאמן בדבר שבידו, וכתב דקשה בסוגייתנו מדוע צריך הגר להביא ראיה שנתגייר, והלא אפי' בדבר שבערוה בעל שאמר גרשתי את אשתי נאמן משום דבידו

שיתרפא וכו' יודיעוה קודם. ולפמש"כ רעק"א אתי שפיר. דמשו"ה אין מודיעין אותו מקצת מצות קלות וכו' קודם הטבילה, דאסור ללמד תורה לעכו"ם אפי' בא להתגייר וקודם הטבילה הוא כעכו"ם לכל דבר, ולכן מודיעים אותו בשעת טבילה דע"י קבלת מצוות נעשה ישראל ונמצא לימודו וגירותו באין כאחד, עכ"ל נכדו הנ"ל יעו"ש.

אולם זה בודאי אינו נכון כלל, דהנה יעו"י ברמב"ם ברפ"ד דאיסור"ב ה"ב שכ' בזה"ל, ומודיעין אותו עיקרי הדת הוא ייחוד השם ואיסור עכו"ם ומאריכין בדבר הזה, ומודיעין אותו מקצת מצות קלות ומקצת מצות חמורות ואין מאריכין בדבר זה, ומודיעין אותו עון לקט שו"פ וכו', עכ"ל יעו"ש. ובהלכה ג' וד' וה' כתב דכשם שמודיעין אותו עונשין של מצות כך מודיעין אותו שחרן של מצות וכו', ואומרים לו הוי יודע שהעוה"ב רק לצדיקים וכו', ואין הקב"ה מביא על ישראל רוב פורענות כדי שלא יאבדו וכו', ורק בהלכה ה' כ' דאם קיבל ע"ע להתגייר אין משהין אותו אלא מלין אותו מיד וכו' ואח"כ מטבילין אותו, עכ"ד יעו"ש. וא"כ מבואר דס"ל לרמב"ם דבתחילה מודיעים אותו "מקצת מצות קלות" וכו' ורק אח"כ "מלין וטובלין אותו", והיינו שמותר ללמדו למצות התורה בגיותו ולא רק אחר "שהתגייר", שכן הרמב"ם כתבו כסדר הדברים שנוהגים עמו, ודלא כש"כ ב"צמח דוד" לדייק מהגמ' איפכא. וכן יוקשה מזה על רעק"א.

ויעו"ש עוד ברמב"ם בה"ו שכ' בזה"ל, ושלשה עומדין על גביו ומודיעין אותו מקצת מצות קלות ומקצת מצות חמורות פעם שנייה והוא עומד במים וכו', עכ"ל יעו"ש. ובאמת דכ"ה להדיא בגמ' שם. דיעו"ש בע"א שכ' ת"ר גר שבא להתגייר בזה"ז אומרים לו מה ראית שבאת וכו', אם אומר יודע אני ואיני כדאי מקבלין אותו מיד ומודיעין אותו מקצת מצות קלות ומקצת מצות חמורות וכו', ובע"ב כ' דמלין אותו מיד וכו' נתרפא מטבילין אותו מיד וב' ת"ח עומדים על גביו ומודיעין אותו מקצת מצות קלות וכו' יעו"ש.

והיינו דב' פעמים מודיעים אותו לזה, וכמבואר ברמב"ם שם, והיינו טעמא כדפירש"י שם בד"ה ומודיעין וכו' דהשתא ע"י טבילה הוא נכנס לכלל גירות הלכך בשעת טבילת מצוה צריך לקבל עליו עול מצות יעו"ש, דפעם א' מודיעים אותו למצות התורה כדי שידע מה עומד "לקבל" ע"ע ואם יוכל לעמוד בקיום כל התרי"ג מצ"ע ול"ת, ופעם ב' בשביל

וזה ענין מה שאמרו שם קשים גרים לישראל כספחת כו', ופירשו התוס' משום שלומדים ממעשיהם, ובעלמא אמרינן גבי כותיים כל מצוה שהחזיקו בה מדקדיקין בה יותר כו'. חולין דף ד' ע"א. ונראה כי מצד טבע בן נח מדקדק על פחות משו"פ, ולהכי מודיעין אותו זאת בתחלת ולהיותם דבקים בזה בקמצנות וצרי עין והקפדה לומדים ישראל מהם, וקשים כספחת שבאים על צרת עין [כדדרשינן מקרא ד] אשר לו הבית.

וזה ענין מה שאמרו בל"ו מקומות הזהיר אונאת הגר וכל כך למה מפני שסורו רע. וקשה לשון זה. ונראה במ"ש פ"ק דבתרא דף ט"ו ע"ב וסר מרע, מאי וסר מרע א"ר אבא בר שמואל איוב ותרן בממונו היה מנהגו של עולם נותן חצי פרוטה לחנוני ואיוב ויתרה משלו וק"ל.

וזה שאמרו ובני מתא מחסיא אבירי לב כו' דלא איתגייר כו' ובן נח נהרג כו' רק הגמ' שסיים ומתא מחסיא כו' הוא אדרבה מטיבותא להיותם ת"ח כדלעיל [בזוהר] וקבילו עלייהו לעסוק בד"ת כו' אקוקלי דמתא מחסיא כו'. טב גילדנא כו'. שבחא דמתבתא כו'. דמלך במתא מחסיא טביומי כו'. ואמרו מכאן שת"ח מקפידין כו' וכל כך למה כו' דהיינו בת"ח הוא שבח לדקדק, ובסתם בני אדם גנאי דלעיל חיל חוטא, ופה ת"ל הרבה ת"ח לענין זה מדקדיקין על פחות משו"פ, אבל לענין העיקר שיהיה בה ת"ח בלימוד אנשים בה מעט ולפחות היה להם להחזיק ידי לומדי תורה אם אין לומדין בעצמן וכו' עכ"ד, והדברים נפלאים.

דף מ"ז ע"ב

בגמ': קיבל מלין אותו מיד וכו' ומלין אותו שניה נתרפא מטבילין אותו וב' ת"ח עומדים ע"ג ומודיעים אותו מקצת מצות קלות ומקצת מצות חמורות וכו'.

והנה יעו"י בשו"ת רעק"א ח"א [תשובה מ"א] דס"ל דודאי אסור לב"נ ללמוד לפני שנתגייר ואע"פ "שעומד להתגייר", ודלא כדס"ל למהרש"א בשבת (לא). דבכה"ג מותר. ויעו"ש בשו"ת הנ"ל בסופו בקונטרס "צמח דוד" לנכדו דרעק"א הגר"ד רפפורט ז"ל שכ' דעפ"ד זקיננו מרן ז"ל ניחא הגמ' הכא דנכרי הבא להתגייר וכו', וקשה ל"ל בשעת טבילה, אמאי אין מודיעים אותו קודם לכן כדאמרי' גבי מילה כל שהוי מצוה לא משהינן ה"נ בקבלת עול מצות ול"ל להמתין עד

עצם "הקבלה" בשעת "הגירות", ודלא כדכ' הצמ"ד דרק בשעת הטבילה מודיעים אותו לזה.

וא"כ אדרבה, מהגמ' והרמב"ם איכא תיובתא לדברי הגרעק"א וסיעתיה לדברי המהרש"א. ודלא כש"כ הצמ"ד דיש להביא מזה סיעתיה לרעק"א. וצע"ג הצמ"ד שלא דקדק בזה, וכן צ"ע הגרעק"א, והבן בס"ד. וע"ע בבמד"ר פרשת נשא [פרשה יג אות טז] בזה, ובחידושי הרד"ל (אות לא) ובחי' הרש"ש שם, וכן יעוי' בשו"ת "בנין ציון" לבעל הערו"ל ח"א [תשובה צא] בזה.

(נופת צופים)

★★

בגמ': קיבל מלין אותו מיד - מ"ט שיהוי מצוה לא משהינן. **בשאלת** יעב"ץ (ח"ב סימן צ"ה) כותב דמותר למול ביום ה' מילה שלא בזמנה, אע"ג דיתכן שיבא לידי חילול שבת (שלא כדעת הרשב"ץ המובא בש"ך יו"ד סימן רס"ו ס"ק י"ח) משום דאמרינן שהוי מצוה לא משהינן, אבל אין למול גר ביום ה', ומשמע דס"ל דלא שייך במילת גר ענין שהוי מצוה לא משהינן, כיון דעדיין לא בא לכלל מצות וצ"ע.

★★

בגמ': ושני תלמידי חכמים עומדים על גביו וכו'.

כתב הגר"מ פיינשטיין זצ"ל באגרות משה (יו"ד ח"א סי' קנ"ט) דאף דאיתא בגמרא שצריך שהעומדים יהיו תלמידי חכמים, מ"מ מדנקט הרמב"ם (פ"ד מה' איסורי ביאה ה"ו) ושלשה עומדין על גביו ולא הזכיר שיהיו תלמידי חכמים, משמע שסברי דלאו דוקא נקטי בגמ' תלמידי חכמים, אלא משום דצריך שיודעוהו מקצת הדינים נקטו ת"ח, אבל באמת א"צ תלמידי חכמים דוקא, וזה כמו דמצינו בסוטה (ז) במתני' ומוסרין לו שני ת"ח ומסיק בגמרא שהוא רק כדי שידעו לאתרויי ביה.

ומה שהרמ"א הוסיף על דברי המחבר שכתב כלשון הרמב"ם שיהיו תלמידי חכמים, ומשמע לכאורה שס"ל דצריך ת"ח דוקא, זה אינו, אלא כוונת הרמ"א להשיג דצריך שידעו לעשות כראוי, וצריך שנדע שעשו כראוי וע"כ עדיף ת"ח, אבל ודאי שאינו מעכב.

וראיה לדבר, דהא בימי דוד ושלמה לא קבלו גרים, ומ"מ נתגייירו הרבה גרים כמפורש לקמן (עט ע"א), וא"כ על כרחך דהדיוטות גיירום כמפורש ברמב"ם (פ"ג מה' איסורי ביאה ה"ט"ז) דתלמידי חכמים ודאי לא היו עושין שלא כהוגן, ואם נאמר דצריך תלמידי חכמים דוקא, א"כ ודאי שההדיוטות כשרין היו עושים דבר שאין להם לעשות, אלא ודאי דאין צריך תלמידי חכמים דוקא וכנ"ל, עיי"ש.

★★

בגמ': ומודיעין אותו מקצת מצות קלות ומקצת מצות חמורות מ"ט דאי פריש נפרוש דא"ר חלבו קשים גרים לישראל כספחת כו'.

החכמת שלמה (יו"ד סי' רס"ח) הקשה דרק בנשים שדעתן קלות אמרינן דקשים גרים כספחת, אבל עדיין אין לנו ראייה דנדחה גם זכר הבא להתגייר.

וכתב דמכאן ראייה להפירוש בתוס' (קידושים ע"א). בשם הר' אברהם הגר דמה שאמרו קשים גרים לישראל היינו משום דהגרים מדקדקים במצות יותר מישראל.

★★

בגמ': ובמקום שנדה טובלת שם גר ועבד משוחרר טובלין.

כתבו התוס' דבכולה שמעתין מבואר דעבד צריך טבילה כשמתחרר, ואילו בפרק השולח איתא הכותב שטר אירוסין לשפחתו וא"ל צאי בו והתקדשי בו משמע דמקודשת אפילו בלי טבילה.

וכתב האבני נזר (יו"ד סי' ש"ג) דלולי דמסתפינא הוה אמינא לחלק בין עבד לשפחה, דשפחה היא מחויבת במצות כמו ישראלית, אך שאסורה להינשא לבן חורין משום שהיא שפחה, והיא מכורה ממכר עולם על כרחא, וע"כ כשמתחררת ואין עליה שעבוד, שוב הוית כישראלית גמורה שמחויבת כמותה בכל המצות, וע"כ אינה צריכה לטבול שנית, אבל העבד כשמתחרר מתוספין עליו המצות שהנשים פטורות והאנשים חייבין, ע"כ צריך לטבול שנית, דהטבילה הראשונה לא חייבוהו באותן המצות.

★★

ועיין עוד מש"כ בגליוני הש"ס לעיל דף מ"ו ע"א. ובמנחת
חינוך (מ' י"ז ע' צ"ד) מה שכתב לחלק בין טבילת
עבד לטבילת שפחה לענין עיכוב בקרבן פסח.

ועיין בהגהות רעק"א יו"ד סי' רס"ז סעיף ז' שהביא דעת
התוס' כאן (ד"ה גר) דטבילת העבד לאחר שחרורו
הוא מן התורה, אבל דעת הריטב"א היא דהטבילה אחר
השחרור אינו אלא מדרבנן ע"ש.

★ ★

בגמ': מאי קראה כו' אפר לן תחום שבת כו'.

שואל ה'כלי חמדה' (פ' בשלח טז, ל) מדוע אמרה לה דוקא
מצות תחום שבת, הלא יש בשבת איסורים חמורים
יותר.

ומבאר על דרך הדרוש. לפי מה שאמר הרבי מגור בעל
החידושי הרי"ם זצ"ל על דברי חז"ל שהחזיר הקב"ה
את התורה על כל האומות, וכאשר בא לבני עשו, שאלו מה
כתוב בתורה, אמר להם: לא תרצח, אמרו, אם כן איננו רוצים,
וכן בשאר האומות. אמנם ישראל קבלו את התורה ברצון.
ושאל החי' הרי"ם מה חשיבותם של ישראל שהיו מוכנים
לקבלה, אולי מפני שאין בתורה דבר המתנגד לטבעם, לכן
קבלוה, אולם אם היה להם איזו מצוה שהיא נגד טבעם, גם
הם היו מסרבים.

ותירין החי' הרי"ם שלכן ציוה הקב"ה קודם מתן תורה
מצות הגבלה, להגביל את ההר לכל יהרסו אל ה'
לעלות ולראות. ומטבען של ישראל להשתוקק לחקור ולדרוש
כפי יכולתם. ועצם מצות הגבלה, ליתן תחומין לכל אחד עד
כמה רשאי לעלות, היא נגד טבעם של ישראל, ואף על פי
כן אמרו נעשה ונשמע, וזה שבחן של ישראל.

ואכן זה היסוד של כל התורה להגביל כל אדם לכל יהרוס
לעלות למעלה מן הראוי לו, כפי מה שנצטוו בתורה.
וזה הפירוש 'נעשה ונשמע', נשמע הוא מלשון הבנה, שקבלו
על עצמם במתן תורה לא לרצות להבין יותר מאשר ינתן על
ידי התורה ומצוותיה, ורק על ידם נתבונן בגדלות השי"ת.

והנה מצינו כי התורה הגבילה את הנשים ביותר, עד שאמרו
חז"ל 'אסור לאדם ללמד את בתו תורה'. דהיינו שעיקר

ברשב"א (קידושין ס"ב ע"ב ד"ה מיהא דאקשינן אלו מעתה)
מכח קושיא זו של תוס' כתב בחד תירוץ לחלוק
על תוס' וס"ל דטבילת עבד משוחרר אינו אלא מדרבנן, וז"ל:
וא"נ י"ל דעיקר טבילת עבדים משוחררים אינה מן התורה
אלא מדבריהם, ותדע דמ"ש טבילה שני' שאתה מצריכו בשעת
שחרור, ואין אתה מצריכו הטפת דם ברית וסגי לי' במילה
קמייתא, ועוד דאמרינן בפרק השולח הכותב שטר אירוסין
לשפחתו וא"ל צאי והתקדשי לי בו, אלמא טבילה לא מעכבא
ואמרינן נמי התם במוכר עבדו לגוים יצא לחירות כו', אלמא
בשטר שחרור לבד יצא לחרות אא"כ תדחה כו'.

הגאון ר' יוסף ענגיל בספרו בית האוצר (דף י"ז טור ב')
כתב ליישב תמיהת הרשב"א למה עבד צריך
כשמשחרר טבילה עו"פ ולא מילה. על פי מה שייסד דמה
שהגר צריך מילה וטבילה, היינו דבמילה היא להסיר הגויות
שהי' עליו, וטבילה היא להכניסו בקדושת ישראל (וכ"כ הגרנ"ט
בחידושויו כאן), ולכן צריך דוקא מילה לפני טבילה, דראשית
צריך להפקיעו מטומאת עכו"ם, ואח"כ אפשר להכניסו לקדושת
ישראל.

ולכן בעבד כשכבר נימול כשנעשה עבד, הרי כבר הופקע
מטומאת גוי, ודינו כאשה, ואילו הטבילה שאחר השחרור
בא רק להוסף בו קדושת ישראל, ולכן בעי טבילה ולא מילה.

אולם יש לשדות בזה נרגא, דהובא בשם הגר"ח (אסופות
הגר"ח הלוי חגיגה) דאף להסוברים דאשה יכולה לברך
אמ"ע שהזמן גרמא, דיכולה להכניס א"ע בכלל המצוות, אבל
עבד אינו יכול לברך, כי לגבי מצות אלו הרי הוא כגוי, והיינו
כסברת האומרים דלה לה בא לחייבו במצות (עיין תורעק"א
ברכות פ"ג), וא"כ גם לעבד יש עדיין מקצת גוי, וי"ל שכן
ס"ל להרשב"א, וזהו תמיהתו דמ"ש מילה מטבילה, ודו"ק.

ע"ש עוד בדברי הגר"י ענגיל שכתב לחדש דרך טבילת עבד
כשמשחרר הוא מה"ת, וכנ"ל דבא להוסף עליו קדושת
ישראל לענין מ"ע שהזמן גרמא, אבל טבילת שפחה
כשמשחררת אינה אלא דרבנן, דהרי בין כך היתה חייבת
במ"ע שהז"ג, ולא ניתוסף אצלה שום דבר כשהיא משחררת
ע"ש מה שיישב בזה כמה דברים, והוא כמו סברתו של האבני
נזר הנ"ל.

עוד כתב לתרץ דכיון דהנשים מחוייבות בקרבן פסח, והרי זה סניף מדיני הפסח, וא"כ חייבות בו כמו שחייבות בשאר דיני הקרבן פסח ע"ש.

★★

בגמ': עבד איש אתה מל בעל כרחו ואי אתה מל בן איש בעל כרחו.

כתב רש"י (ד"ה עבד איש) דקרא אתי דגר הבא להתגייר אין לו למול בניו בעל כרחו. ותמהו שם בתוס' (ד"ה אלא) דהא קרא זה כתיב לגבי קרבן פסח, וזה לא שייך אלא בבנים שנולדו לו אחרי שנתגייר, דאילו בנים שנולדו לו בגיותו אינן מעכבים לו בפסחו, דהא גר שנתגייר כקטן שנולד דמי.

הגאון ר' איצל פאנעוויזער זצ"ל בספרו זכר יצחק (סי' ב') כתב ליישב רש"י בתירוץ נפלא. דהנה הרמב"ם כתב בהל' עבדים (פרק ט' ה"ב) דבניו של עכו"ם הרי הם קנינו ומוכרם בתורת עבד. ומקורו הוא מתורת כהנים (פ' בהר), ואם כן נראה דגם גוי שנתגייר מוכר בנו הגוי, דהא דישראל אינו מוכר בנו, משום דיהדותו מפקיע עבדות דבנו, ובתו מוכר לאמה, אבל בנו שהוא גוי נשאר קנינו. ואף דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, היינו רק לענין דברים דבעי קורבה כגון עריות ועדות, משא"כ מה שהוא מוכר לבנו הוא משום שהולידו.

והשתא ניחא שיטת רש"י, דכיון דבנו יכול למוכרו, א"כ הרי הוא קנינו וכיליד ביתו, ושפיר מעכבו לאכול פסח אם אינו מהול. בדרך זו דרך גם הגאון ר' אברהם לופטיבר מוורשא הביאו חותנו הגאון בעל אור שמח במשך חכמה (פרשת בא) עיי"ש. וכן הוא בזרע אברהם (סי' ל"א), ועיי"ש שכתב סברא אחרת דל"א גר שנתגייר כקטן שנולד דמי, דל"א כן לענין דיני ממונות ע"ש.

ובזה ביאר גם הקרא (שמות י"ב מ"ח) "וכי יגור אתכם גר וגו' המול לו כל זכר ואז יקרב לעשותו" וקשה דהאיך איירי, אם בבנים שנולדו לו אחרי שכבר נתגייר, פשיטא הרי הוא כשישראל גמור, ואם בבנים שנולדו לו לפני שנתגייר, הרי גר שנתגייר כקטן שנולד דמי, אלא ע"כ דאיירי כאן בבניו שנולדו לו לפני שנתגייר, ולא מטעם בניו מעכב עליו, אלא מטעם עבדיו, דהרי הם קנינו ויכול למוכרם.

★★

מטרת הנשים היא לסייע לבעליהן ולבניהן בעניני העולם הזה, כדי שיוכלו לעסוק בתורה ולקיים המצוות. כמו שכתבו המפרשים 'אעשה לו עזר כנגדו', כי בזה שהנשים המה 'כנגדו' של הבעל, בדבר זה הם 'עזרו' עבורו. כי הבעל צריך לעסוק בתורה ולקיים המצוות, והאשה צריכה לעזור לבעלה ולגדל את בניה.

(וכמו) שכתב האבודרהם שלכן האשה פטורה ממצות עשה שהזמן גרמא, כיון שהיא משועבדת לבעלה. ולכאורה תמוה, הרי בעלה גם כן משועבד להקב"ה, ושעבוד המקום קודם. אך לפי המתבאר מקודם יובן, כי זו תכלית הנשים לא ללמוד תורה רק לעשות רצון בעלה ולגדל את בניה לתורה, ובה זכות לחיי העולם הבא, לכן אם המצוה מבטלת מעבודת בעלה פטורה ממנה. וזה רמזו חז"ל 'אין חכמה לאשה אלא בפלך', כי עיקר החכמה ניתן לאשה כדי להיות עקרת הבית, אבל אין לה חלק ונחלה בחכמת התורה.

לכן כאשר באה רות להתגייר, ראתה נעמי את רוב תשוקתה לקבל עול תורה ומצוות. אמרה לה: היסוד העיקרי 'אסור לנו תחומין', אצלינו כולם מוגבלים. לכל אחד יש את המצוות שעליהן נצטווה, ויש גבולים לאנשים ונשים, כהנים לויים וישראלים. על זה השיבה 'באשר תלכי אלך' איני רוצה לקנות לעצמי מעלה יותר ממך.

דף מ"ח ע"א

בגמ': עבד איש ולא עבד אשה.

פירש"י בתמי', ואשה שקנתה עבדים ולא מלו מי לא הוו כשאר עבדים.

במנחת חינוך (מצוה י"ז אות כ"ד) תמה ל"ל נימא באמת דמילת עבדיו מעכב באיש ולא באשה, דהא הו"ל מ"ע שהזמן גרמא.

וכתב לתרץ על פי מה שייסדו האחרונים שרק מצות עשה שהזמן גרמא שהוא בקום ועשה, כגון תקיעת שופר ונטילת לולב וישיבת סוכה נשים פטורות, אבל מ"ע שהזמן גרמא שהיא בשב ואל תעשה הו"ל כלא תעשה שהזמן גרמא, שהנשים מחוייבות בו, והכא הו"ל מ"ע שהזמן גרמא שבשוא"ת, דהיינו שלא לאכול הקרבן פסח אם עבדו אינו מהול, ולכן ה"ז נוהג גם בנשים.

ופירש"י שקיבל עליו שלא לעבוד ע"ז ואוכל נבילות, והזהירו הכתוב על השבת, דמחלל את השבת כעובד עכו"ם, עכ"ל.

וינו"י בתוס' דפליגי וס"ל דאף ג"ת "אסור לשבות" ודומיא דב"ב ע"ש. ומאידך ינו"י בתו"י דאית ליה שיטה ג' בזה, דס"ל דאיירי בג"ת שלא הספיק "למול" א"ע לפני שבת ואפ"ה מצי לשבות כמשמע בגמ', ואע"ג דאמרי' בסנהדרין (נח:) דעכו"ם ששבת חייב מיתה, י"ל דזה כיון דדעתו להתגייר מצי לשבות וכו', עכ"ד התו"י ינו"ש. והיינו דלא ס"ל כרש"י דבעלמא ג"ת "מוזהר" על השבת ואפי' אם לא רוצה "להתגייר" מדדמי לעובד ע"ז, כ"א ס"ל דדוקא אם דעתו ועומד להתגייר מצי לשבות ולא בעלמא.

ובעצם דברי התו"י דבכה"ג מצי לשבות, מצאתי עד"ז במהרש"א דס"ל הכי לענין ב"נ שרשאי "ללמוד תורה" בכה"ג, דיעו"י בח"א מהרש"א בפ"ב דשבת (לא). בד"ה אמר ליה וכו' שכ' בזה"ל, ומיהו ק"ק הא אין מקבלין גרים משום שולחן מלכים וכו', וצ"ל הא דקאמר בא לפני הלל וגייריה וכו', לאו דוקא אלא דלא גייריה עד לבתר הכי שידע דגר אסור בכהונה, ולא קאמר לעיל דגייריה אלא שקיבל עליו לגייר וכו', ואין להקשות דא"כ היאך למדו תורה קודם שנתגייר הא אמרי' בפרק אלו מיתות (נח.) דעכו"ם הלומד תורה חייב מיתה, די"ל דהכא כיון שבא לגייר שרי ללמוד תורה, עכ"ל הח"א ינו"ש.

וה"נ ס"ל להמאירי בפ"ז שם בד"ה ב"נ שראינוהו וכו' כנ"ל, דיעו"ש שכ' בזה"ל, וכן הדין אם עסק בתורה ומ"מ כל שהוא עוסק בעיקרי שבע מצות ובפרטיהם ובמה שיוצא מהם אע"פ שרוב גופי תורה נכללים בהם מכבדים אותו אפי' ככה"ג שאין כאן חשש לטעות אחריו שהרי אף בשלו הוא עוסק. וכ"ש אם חקירתו על דעת לבוא עד תכלית שלימות תורתו עד שאם ימצאנה שלימה יחזור [בתשובה] ויתגייר וכו' עכ"ל ינו"ש. ומבואר א"כ כש"כ המהרש"א (ולא היה לפניו חי' המאירי), ואף ב"י שפיר מ"ט אכן מותר בכה"ג, דליכא בזה חשש ש"יטעו" אחריו, שכן רואים שמתגייר.

אולם לא כן ס"ל לרבינו הגרעק"א. דיעו"י בשו"ת רעק"א ח"א [תשובה מא'] דנשאל שם ע"י נכדו ז"ל גבי ערל שבא להתגייר ולמולו ומבקש ללמדו מקרא וסדר תפילה יום

בגמ': ואי אתה מ"ל בן איש בע"ל כרחו.

פירש"י בלשון השני דה"ק דגר הבא להתגייר אין לו כח למול בנו הגדול בעל כרחו דגבי בנים כתיב המול לו כל זכר ולא כתיב בהו איש.

ותמהו התוס' דהא קרא דהמול לו כל זכר מוקמין לה במילת זכריו המעכבתו מלאכול בפסח, וזה לא שייך רק בבנים שנולדו בקדושה, אבל מילת בניו שלא נולדו בקדושה אינה מעכבתו בפסח, וכתב דבלי פסוק ידעינן דא"א לגייר ע"כ.

בגור אריה יהודה (שו"ת ס"ט) לבנו של הגר"מ זעמבא זצ"ל כתב דשמע מחכם אחד ליישב פירש"י לפי המבואר ברמב"ם (פ"י דמלכים ה"ח) דבני קטורה חייבין במילה. וא"כ בן קטורה שנתגייר עדיין חייב במילת בניו הגויים כבתחילה, ובכה"ג גם בניו שהם גויים מעכבין אותו בפסח. והגור אריה יהודה השיג עליו ופקפק בזה דודאי מסתברא דנפקע חיובו כשמתגייר דגם לענין זה שייך לומר דכקטן שנולד דמי. ועוד דשיטת רש"י בעצמו בסנהדרין (נט:) בחיוב מילת בני קטורה אינו אלא באותם בנים ולא לדורות.

★★

בגמ': ת"ר ובכתה את אביה ואת אמה ר"א אומר אביה ממש אמה אמה ממש ר"ע אומר וכו'.

ובתוס' (ד"ה ר"א וכו') למיסבר קראי פליגי, אי נמי נפק"מ אם מתו אביה ואמה וכו'.

מבואר מדבריהם דלר"א שבוכה על אביה ואמה ממש, אין בוכה עליהם אם מתו.

אך האבן עזרא בפירושו עה"ת כתב שהא שצריכה לבכות על אביה ואמה הוא משום אבילות ונתנה לה התורה זמן כמשפט הבוכים על מת לכבוד אביה ואמה שמתו במלחמה, והובאו דבריו ברמב"ן עה"ת ועוד.

ועיין בספורנו שכתב שאין הבכי על מיתתם כי אנחנו לא נמית אותם כלל עיי"ש.

דף מ"ח ע"ב

בגמ': דתניא וינפש בן אמתך בעבד ערל הכתוב מדבר וכו', והגר זה גר תושב וכו'.

אותן מפני שצוה בהן הקב"ה "בתורה", וכתב דישראל מוזהר על ע"ז גם מצד שמצווה להאמין בה' ולעבדו ועי' הע"ז הרי הוא כופר בהקב"ה.

והנה קיי"ל דהמחלל שבת הוא כעובד ע"ז והיינו משום דשבת הוא זכר למעשה בראשית והמחלל את השבת ככופר במעשה בראשית. ונמצא די"ל דע"י קבלת הגר תושב שלא לעבוד ע"ז כדין תורת ישראל כלול בזה שלא יחלל את השבת שלא יכפור במעשה בראשית. ומעתה אין עליו רק שבע מצות אלא דע"י איסור ע"ז הוא מצווה גם על שבת.

וכתב דבזה מיושב הא דאיתא (לעיל מז:): דנעמי אמרה לרות דאסיר לן ע"ז והרי גם עכו"ם מוזהר שלא לעבוד ע"ז. ולהנ"ל ניחא דאיסור ע"ז של גר תושב כולל יותר מאיסור ע"ז של הגוים.

★★

בגמ': והגר זה גר תושב וכו'.

ופירש"י שקיבל עליו שלא לעבוד ע"ז ואוכל נבילות וכו', עכ"ל.

והנה יעו"י בפ"ה דע"ז (סד:): איזהו גר תושב כל שקיבל עליו בפני ג' חברים שלא לעבוד עכו"ם דברי ר' מאיר, וחכ"א כל שקיבל עליו ז' מצות שקיבלו עליהם ב"נ, אחרים אומרים אלו לא באו לכלל ג"ת אלא איזהו ג"ת זה גר אוכל נבילות שקיבל עליו לקיים כל מצות האמורות בתורה חוץ מאיסור נבילות יעו"ש. וא"כ צ"ע מ"ט פירש"י כוונתה דר"מ ולא כרבנן דג"ת היינו דוקא כשקיבל ע"ע לקיים לכלל הז' מצות ולא רק לע"ז, וצ"ע.

ובן יעו"י ברש"י ברפ"ב דפסחים (כא:): בד"ה להקדים וכו' שכ' דג"ת שאינו עובד ע"ז ואוכל נבילות יעו"ש, והיינו דס"ל דקיי"ל בזה כר' מאיר. [ויל"ע מהו שהוסיף ד"אוכל נבילות", הא הול"ל דאף עובר על שאר מצותיו או דעכ"פ לא קיבל ע"ע "לקיים" שאר מצותיו דב"נ]. וכ"כ רש"י בגיטין (מד:). בד"ה לגר תושב, ושם לקמן (נז:): בד"ה גר תושב, וכן ברש"י בבב"ק (קיג:): בד"ה ג"ת, וכ"כ רש"י בסנהדרין (צו:): בד"ה נעמן גר תושב, וכן יעו"ש ביד רמה שכ' כר"מ ע"ש, ובב"מ (עא:). ברד"ה גר תושב, ושם לקמן (קיא:). בד"ה גר תושב, ובספ"ח דערכין (כט:). אין גר תושב, וכ"כ רבינו גרשום שם כנ"ל דקיי"ל כר"מ [וע"ש בשפ"א], וכ"כ ברפ"ב דכריתות

יום לפני שימולו אותו אם מותר לעשות כן ואינו בכלל לומד עם נכרי תורה, כיון שלומד ע"מ להתגייר. ובתחילה הביא רעק"א למהרש"א הנ"ל, ואח"כ ציין לתוס' הכאבפ"ב לעיל ד"ה לא בימי וכו', ושם לקמן (קט:): בד"ה רעה וכו' דס"ל דהלל גייריה לאותו גר קודם שלמדו תורה, ודלא כש"כ שם המהרש"א דגיירו אחר שלמדו תורה, ואח"כ כתב בזה"ל, וקצת מוכח בהיפוך דס"ל לתוס' דאסור ללמד קודם גיירות, מדלא תירצו כהמהרש"א, אלא ודאי דאסור ללמוד מקודם, ויש לדחות קצת, עכ"פ אזדה ראיית המהרש"א, ואין בכוחי להתיר, חותנך אוהבך, עקיבא, עכ"ל מרן ז"ל יעו"ש.

או"ם צע"ג לפע"ד איזה סברא איכא שלא למדו הלל לפני גירותו, דהא יש לחוש שלא יוכל לעמוד בכל המצות של ישראל ויש לחוש שיחזור לסורו או שעכ"פ יעבור על איסורים הרבה, דכל דס"ל למהרש"א דמותר בת"ת היינו לומר לו מה הם המצות שעומד לקבל ולהלכה ולמעשה, שכן הלל אמר לו שלא שייך "כהונה" בגרים, ובזמן הלל היה הביהמ"ק קיים וכמבואר בשבת (טו). יעו"ש ועוד. ויעו"י בגמ' לעיל (מז:). דגר שבא להתגייר מודיעין אותו מקצת מצות קלות ומקצת מצות חמורות ומודיעין אותו עון לקט שכחה ופאה ומעשר עני וכו' יעו"ש, וכ"ה ברמב"ם ברפ"ד דאיסו"ב יעו"ש. וא"כ קשה טובא למימר דרק מצות אלו מותר לומר להם ותו לא, דכוונת הגמ' שלכה"פ מצות אלו צריך לומר להם אך ה"ה דשאר מצ"ע ול"ת מותר לומר להם, וה"ט כש"נ בס"ד. וא"כ צע"ג דברי רבינו הגרעק"א בזה.

(נופת צופים)

★★

בגמ': הא מה אני מקיים וינפש בן אמתך בעבד ערל' והגר זה גר תושב.

פירש"י שקיבל עליו שלא לעבוד ע"ז ואוכל נבילות והזהירו הכתוב על השבת.

ותמהו התוס' דא"כ נפשי להו משבע מצוות ובמסכת ע"ז משמע דבקבלת ז' מצות נקרא גר תושב. הגרי"ש כהנמן זצ"ל גאב"ד דפוניבז' [דברי הרב ח"א סל"ו ועע"ש ח"ב ליקוטים אות י"ד] תירץ דגר תושב מקבל עליו לשמור את אותן ז' מצות כישראל וכדמשמע בלשון הרמב"ם (מלכים פ"ח הי"א) שכתב כדין גר תושב והוא שיקבל אותן ויעשה

(כד:) דג"ת היינו שקיבל ז' מצות, והא לא איירי התם לענין להחיותו וא"כ אמאי נקט כרבנן, והרי לך דא"א ליישב כהב"ש.

וכן ק"ל מסברא, דמנין א"כ לרש"י דלגבי שאר דינים נחשב ג"ת אף לרבנן כשקיבל ע"ע רק שלא לעבוד ע"ז, הא לא אשכחן בשום דוכתי בש"ס מהו "גר תושב" כ"א בפ"ה דע"ז וא"כ מנין לומר דמה שנחלקו שם ר"מ ורבנן ואחרים היינו רק לענין "להחיותו" ומשא"כ בשאר דוכתי מודו רבנן לר"מ בזה, שכן מדלא אשכחן עוד גדר בג"ת ע"כ דה"ה בשאר דינים ג"כ ולא רק לענין להחיותו, והבן בס"ד. ולפע"ד צע"ג הב"ש. וכן צ"ע עדיין הסתירה ברש"י.

(נופת צופים)

שאלה: אם יש מצוה לקבל את הבא להתגייר, באיזו מצוה נכלל ואם יש מצוה על הגר עצמו?

תשובה: הרי הגר מברך ברכה על המילה, ואמנם אין מצוה לראות שירצה להתגייר, אבל כשבא להתגייר מצוה לגיירו. זו מצוה גמילות חסד. (עיין יבמות מ"ח, סוף ע"ב ובהגהות יעב"ץ שם).

שאלה: וכי בגוי יש מצוה גמ"ח?

תשובה: הרי נהיה יהודי, ואפשר שגם בגוי יש מצוה גמ"ח. ואפשר שזה נכלל במצות וימל וגו', שמזה נלמד מילת גירות, ומה שהרמב"ם לא מנה זאת, כי הוא נכלל במצוה כללית של מילה.

וגם לגר יש מצוה, הרי מברך על הטבילה, אף שלפני שטבל אינו מברך וכתבו התוס' (פסחים ז', ב') שאינו מצוה, אבל כיון שאח"כ מברך אגלאי מילתא שהיה מצוה, ועובר לעשייתן אין מעכב.

(ספר דרך שיחה להגאון ר' חיים קנייבסקי שליט"א פ' וירא)

בגמ': הלוקח עבד מן העובד כוכבים ולא רצה למוצ' מגלגל עמו עד י"ב חודש כו'

בשפתי צדיק (פורים אות כ"א) כתב: יש לתמוה, כשקנה מרדכי המן לעבד, למה לא מל אותו כדין. ואם לא הניח לימול את עצמו, לא הי' לו לקנותו, דהלא מחמת רעבון

(ט.) ברד"ה גר תושב, וכ"כ רבינו גרשום שם כנ"ל [וע"ש בתוד"ה גר], וכ"כ רש"י בויקרא (פכ"ה פל"ה), ובדברים (פי"ד פכ"א) יעו"ש. ובכולהו יל"ע מ"ט תפס רש"י כר"מ דהוי יחידאה ולא רבנן, דהא קי"ל בפ"ק דברכות (ט.) ועוד דהלכתא כרבים. וה"נ צ"ע בר' גרשום וברמ"ה שם מ"ט תפסו לר"מ ושבקו לרבנן.

אכן יעו"י ברש"י בספ"ק דע"ז (כ.) בד"ה לגר, ושם לקמן (כד:) ברד"ה גר תושב וכו' שתפס כרבנן דג"ת שקיבל ע"ע ז' מצות של ישראל יעו"ש, וצ"ע דסתר שיטתו בזה, דבכל הני תרי עשר דוכתי תפס כר"מ ומ"ט א"כ תפס בע"ז שם כרבנן, וצ"ע. ויעו"י ברש"י בס"פ כי תצא (פכ"ד פי"ד) שכו' בשערין, זה ג"ת האוכל נבילות, עכ"ל. ומשמע בזה כאחרים, וצ"ע.

ומצאתי במהר"צ חיות בסוגיא דהכא שעמד בסתירה ברש"י ונשאר בקושיא יעו"ש. וכן יעו"י בגליוני הש"ס להגרי"ע ז"ל בפ"ה דע"ז שם דהקשה מ"ט תפס כר"מ ושבקה לרבנן, ונשאר בקושיא, יעו"ש.

ויעו"י בבאר שבע בסנהדרין (צו:) [והובא בגה"ש לרעק"א בפ"ה דע"ז] דג"כ הקשה על רש"י מ"ט תפס לר"מ ולא כרבנן, ותירץ די"ל דכל הפלוגתא דר"מ ורבנן ואחרים בע"ז שם היינו דוקא לענין להחיותו כדאיירי בגמ' שם (סה.) דבזה דוקא אמרו רבנן דרק משקיבל ע"ע לשמור לז' מצות דב"נ צריכים ישראל להחיותו ולא מספיק שיקבל ע"ע שלא לעבוד ע"ז, אולם גבי שאר דברים אף לרבנן נחשב גר תושב משקיבל ע"ע שלא לעבוד ע"ז. ולכן פירש"י בסנהדרין שם דזהו ג"ת, שכן לא איירי לענין להחיותו וכו', עכ"ד הבאר שבע יעו"ש. ובאמת דבספ"ק דע"ז שם איירי לענין להחיותו וא"כ שפיר פירש"י שם דקיבל ע"ע ז' מצות.

אולם צע"ג בזה, דיעו"ש ברש"י ברפ"ב דפסחים שכו' דג"ת היינו שקיבל ע"ע שלא לעבוד ע"ז, והתם איירי ג"כ לענין להחיותו, וא"כ לפי"ד הב"ש הול"ל שקיבל ע"ע ז' מצות ולא רק לע"ז. דיעו"ש בספ"ח דערכין שם שכו' רש"י בזה"ל, אין ג"ת נוהג, שיהיה ישראל מצווה להחיותו, ג"ת שקיבל עליו שלא לעבוד עכו"ם ואוכל נבילות, עכ"ל ע"ש. וא"כ מבואר איפכא ממש"כ הבא"ש. וכן יעו"ש בר' גרשום שכו' בזה"ל, אין ג"ת נוהג שמצווין להחיותו וכו', ג"ת זה הכופר בעכו"ם, עכ"ל ע"ש. וכן צ"ע מדפירש"י בפ"ב דע"ז

בספר, שלא יעשה הסכם עם האויב הגר לידו בצד השני של הגבול, וכ"ש עבד שאינו רוצה לימול ולקבל ע"ע דיני ישראל.

ובתב דצ"ל דגר תושב אין איסור להשהותו שם רק שלשים יום, אבל פחות משלשים יום שרי, כדמצינו לגבי עיר הנדחת (בבבא בתרא ח' ע"א) דיושבאי העיר היינו מי שנשתתה שם שלשים יום, אבל עבד שאינו רוצה לקבל ע"ע עול מצות, אסור להשהותו סמוך לספר כלל וכלל לא.

★★

עייש עוד במשך חכמה שהביא עוד דינים הנוגעים לעיריות שהם סמוכות לספר, שנצרך להיזהר בהם מחמת שלום כל הארץ כולה, והוא הא דאיתא בעירובין (מ"ה ע"א) שעיר הסמוכה לספר יוצאין בשבת על הגייסות אפילו אם באו רק על עסקי קש ותבן, וכתב שם ברש"י: שמא ילכדוהו, ומשם תהא נוחה הארץ ליכבש לפניהם, ונפסק להלכה באו"ח (סי' שכ"ט סעיף ז).

ובמו כן איתא בסנהדרין (ט"ז ע"ב) שאין עושין עיר הנדחת סמוך לספר, וכתב הרמב"ם כה"ל ע"ז (פ"ד ה"ד) טעמא דמילתא כדי שלא יכנסו עובדי כוכבים ויחריבו את ארץ ישראל.

★★

בגמ': גר שנתגייר כקטן שנו"ד דמי.

כתב במשך חכמה פרשת ואתחנן עה"פ שובו לכם לאהליכם (דברים ה, כז), דהחתם סופר בחידושו לע"ז כתב דנתקשה כל ימיו מהיכן הוציאו חז"ל דין זה דגר שנתגייר כקטן שנו"ד דמי.

ולדעתו פשוט דיצא להם דין זה מהפסוק שובו לכם לאהליכם, דהלא מסתמא היה ליוצאי מצרים הרבה נשים מאותן שאין בני נח מוזהרין עליהן, ועמרם יוכיח, שגדול הדור היה ונשא דודתו, וכן אמרו ביומא (עה ע"א) בהנך דאסירין לא פריצי בהו, וכתב רש"י דהן ככו על הנוספות שלא נאסרו לבני נח, ואם לא היו רגילין בהן לא היו בוכין, וא"כ איך אמרה התורה אחר מתן תורה שובו לכם לאהליכם ואין אהלו אלא אשתו, הלא אלו שנשא קרובותיהם צריכין לפרוש מהן, ועל כרחך דגר שנתגייר כקטן שנו"ד דמי.

נדחק להימכר [וא"כ הי' מכריחו לימול], ונאין לומר שבאמת מל א"ע, דאין שום הו"א שיהי' המן מהול, שהי' שורש אבי אבות הטומאה רחמנא ליצלן.

ע"ל כרחך שהי' אדום בבחינת עשיו הרשע, ולא הי' אפשר למולו נעייין בדעת זקנים מבעל תוספת ר"פ תולדות (בראשית כ"ה כ"ה) בפסוק ויצא הראשון אדמוני מש"כ בזה. או שראה מרדכי ברוח הקודש, שנחוץ לו לקנותו. ע"כ.

ע"ל עיקר ההערה ל"ל מל אותו מרדכי, הגיה שם אדמו"ר האמרי אמת זצ"ל: י"ל שמותר לגלגל עמו י"ב חודש כדאיתא ביבמות (מ"ח ע"ב) ובשו"ע יו"ד סי' רס"ז.

וראה בתורת משה על החת"ס עה"ת במגילת אסתר על הפסוק ויגידו להמן היעמדו דברי מרדכי כי הגיד להם אשר הוא יהודי, שהובא שם מס' שיר מעון במה שדייקו בפסוק זה שלכאור' כי הגיד להם אשר הוא יהודי דהכא מיותר. אלא דאשר הוא יהודי, לא קאי על מרדכי, אלא קאי על המן, שכיון שמרדכי קנהו לעבד, הי' עבד כנעני מהול שהוא יהודי וחייב במצות, והעלבון הזה, שאמרו עליו על המן שהוא יהודי, זה לא הי' יכול בשום אופן לסלוח, כמו דאיתא במדרש איכה עהפ"ס ראה ד' והביטה כי הייתי זוללה, שפעם רבו שתי נכריות ביניהם, וכשהשלימו אמרה א' להשני' שהכל היא מוכנה לסלוח לה, רק על זה שהא גידפה אותה שהי' יהודי', זה לעולם לא תוכל לסלוח ע"כ.

★★

ואו"ל יש לומר שזה מה שאומרים ב"על הניסים" - "והשיב לו גמולו בראשו", שבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק. כמו שאחז"ל, וזה "גמולו בראשו" שצאצאיו נהיו יהודים.

(וללוי אמר)

★★

בגמ': ובעיר הסמוכה לספר אין משהין אותה כל עיקר. **במשך** חכמה (דברים כ"ג י"ז) הקשה דמאי רבותא דעבד כנעני שלא רצה למול, שאין משהין אותו סמוך לספר, הא בספרי דריש על הפסוק לא תסגיר עבד אל אדוניו, עמך ישב בקרבך ולא בספר, שכל גר תושב אסור לו לגור

ואומר החיד"א שלפיכך אמרו חז"ל "גר שנתגייר" ולא אמרו "גוי שנתגייר", להורות שנפשות הגרים הבאים להתגייר כבר היו במעמד הר סיני ע"כ. וכע"ז בתפארת שלמה (פר' נצבים).

דף מ"ט ע"א

במשנה: שמעון התימני אומר וכו'.

הרמב"ם (בסוף הקדמתו לפירוש המשנה) מונה את שמותיהם של שלושים ושבעה תנאים המוזכרים במשנה פעם אחת בלבד. ראשונים ואחרונים רבים עסקו בכך, אחר שמצאו כי יש משלושים ושבעה תנאים אלה שהוזכרו יותר מפעם אחת ומאידך יש תנאים שנזכרו פעם אחת בלבד והרמב"ם אינו מצייןם. הדברים הגיעו לידי כך, שבעל ה"חיות יאיר" (שו"ת "חוט השני" סימן י"ט) כותב, כי מכאן יש לדעת שאפילו מזכרונם של גדולים שבגדולים עלולים להשמט ידיעות.

בין השמות שמונה הרמב"ם נזכר גם שמעון התימני ממשנתו, ונשאלת תמיה גדולה, הרי שמעון התימני נזכר גם בתענית (י"ט ע"א) וגם במסכת ידים (פ"ג מ"א).

עונה על כך הגאון ר' ראובן מרגליות זצ"ל (בספרו מרגליות הים על סנהדרין י"ז ע"ב) באופן נפלא:

שני שמעון התימני היו, האחד הוא שמעון התימני והשני הוא שמעון התימני; במסכת יבמות מדובר בשמעון התימני, הוא אכן מוזכר פעם אחת בלבד. ואילו במסכתנו ובמסכת ידים, מדובר בשמעון התימני.

אין זה השערה בעלמא. בכתב יד קדום של המשניות הגירסה בגמ' תענית הנ"ל ובמסכת ידים היא "שמעון התבני" (ראה שינויי נוסחאות במשניות ע"ג פירושים בתענית, וראה תוי"ט בשם הר"ש בידים שם). פשר הדבר, כי העיר תמנה שבארץ ישראל כונתה גם "תבנה", כפי שהוכח על ידי חוקרי עתיקות (ראה שינו"ס שם). רק במשנה כאן ביבמות מדובר בשמעון התימני, וזהו שכתב הרמב"ם כי הוא נזכר במשנה פעם אחת בלבד.

★ ★

בגמ': מ"ט דר"ע דכתיב לא יקה איש את אשת אביו וכו', ולר' סימאי דמרבה שאר חיובי לאוין דלאו

והא דבמס' ביצה (ה ע"ב) מוכיחין מפסוק זה דדבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו, ולפי הנ"ל הפסוק הרי בא להתיר גם את אלו שהיו מותרין קודם וכעת נאסרו מטעם עריות, היינו משום דאם הפסוק בא רק בשביל להתיר העריות שנשא קודם, לא היה צריך לומר להם את זה עד שיאמר קודם האיסור של עריות, עיי"ש.

וכתב ע"ז הרה"ג ר' יצחק אריה ארליך שליט"א דלכאורה דבריו אינם מובנים, דבאמת הפסוק נאמר אחר מתן תורה והיה אחר שנאמר להם האיסור של עריות.

אלא יש לתרץ דס"ל להגמרא בביצה, דאם נאמר דכל הפסוק נאמר רק בשביל העריות שנאסרו, למה היה צריך לומר בלשון זה שובו לכם לאהליכם הכולל את כל הנשים של כלל ישראל, והיה לו לומר רק שגם נשיהם שנאסרו כעת מחמת איסור עריות מותרין, ומדקאמר לכלל ישראל שובו לכם לאהליכם, משמע שהיה צריך את ההיתר לכולם, ועל כרחך משום דדבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו.

★ ★

על דברי האור שמח יש להעיר מדברי המהר"ל (הביאם בשב שמעתתא בהקדמה) דבמתן תורה ל"א גר שנתגייר כקטן שנולד דמי כיון דהיתה ע"י אונס, שכפה עליהם הר כגיגית. ועיין בדעת זקנים מבעלי תוספת (בהעלתך יא, כז) שאחרי מתן תורה פירש עמרם מיוכבד שהיתה דודתו וכן כל אלו שנשא עריות פרשו מהם.

★ ★

בגמ': מפני ששהו עצמן להכנס תחת כנפי השכינה

החיד"א ב"מדבר קדמות" (מערכת ג') כותב שהטעם שהגרים מקבלים עונש על ששהו עצמן להכנס תחת כנפי השכינה הוא, שהגמרא בשבת (קמו, א) אומרת שהמזלות של כל הגרים היו בהר סיני כשעם ישראל קיבלו את התורה. ומשום שהגר שהה עצמו לבא לעם ישראל אע"פ שהמזל שלו היה בהר סיני, לפיכך הם מעוניין.

והחיד"א כותב שנפשות הגרים עמדו בהר סיני, אולם ע"ש במהרש"א בשבת דלא שייך למימר דנשמות הגרים היו בהר סיני, ולכך אומרת הגמרא בשבת דלא היה שם אלא מזליהו.

בתורה תמימה (דברים כ"ג א') כתב דלדרך זה מבואר להפליא מה דנקט קרא לשון "כנף אביו", שמצאנו לשון כזה לגבי יבום שאמרה רות לבועז (רות ג' ט') אנכי רות אמתך "ופרשת כנפך" על אמתך כי גואל אתה, וכתב שם רש"י כי גואל אתה: ועתה עליך לקנות, קנה גם אותי עמה, שיזכר שם המת על נחלתו, כשאבוא על השדה יאמרו זאת אשת מחלון ע"כ. וזה ענין היבום שהוא להקים לאחיו שם, ולכן גם הכא נקט קרא ולא יגלה "כנף" אביו, כיון דמיירי בשומרת יבם של אביו.

בהכתב והקבלה פירש שם על פי מה שכתב רש"י בקידושין (ריש י"ח ע"ב) דאין אדם מוכר את בתו אחר אישות, דהיינו אחר שנשאת שנא' בבגדו בה, כיון שפירש טליתו עליה, שנשאה, שוב אינו רשאי למוכרה, הרי שהנישואין מכונה בשם פרישת טלית. והכא כוונת הכתוב הוא שלא יקח אותה שאביו מוכרח ומצווה לישא אותה, והיינו שומרת יבם של אביו.

הגאון ר' שמשון רפאל הירש ז"ל בכיאוורו שם הוסיף דבפסוק שלפני זה (שם כב, כט) נאמרה ולו תהיה לאשה, לגבי אנוסה, הרי שמדובר בנישואין שהוא מצווה וחובה עליו, וגם קרא דידן דולא יקח איש את אשת אביו ולא יגלה כנף אביו, איירי באופן שהאב מצווה וחובה עליו לשאת אשה זו, והיינו בשומרת יבם.

והוסף עוד לבאר דהפסוק בא לשלול דקס"ד דכמו דבנו קם תחת אביו לענין לייעד אמה עברי', ולענין פד' שדה אחוזה, הו"א שהבן יקום תחת אביו את שומרת יבם של אביו, קמ"ל דלא.

דף מ"ט ע"ב

בגמ': סוטה נמי דהא תפסי בה קידושין.

וכתב רש"י דאף לאחד שזינתה לא פקעו מינה קידושין הראשונים, והיינו דכיון דסוטה בעי גט כדכתיב כקרא כי מצא בה ערות דבר וכתב לה ספר כריתות, מוכח דקידושין תופסין בסוטה. ומבואר מדברי רש"י שבעריות אלו שקידושין אינן תופסין בהם, ה"נ דאם נתקדשו ואח"כ אירע בהן ערוה, זו, ה"י הקידושין נפקע, ואילו לא ה"י קידושין תופסין בסוטה, ה"נ אשת איש שזנתה היתה הקידושין נפקעת.

דשאר ול'ר' ישנב דמרבה אפי' חייבי עשה נפקא להו מולא.

במס' קידושין (סח ע"א) כתב רש"י בד"ה בעל כרחו דטעמא דר' עקיבא דחייבי לאוין לא תפסי בהו קידושין הוא משום דגלי קרא ביבמה לשוק דלא תפסי בה קידושין וילפינן שאר חייבי לאוין מינה.

והקשה הגר"ע איגר זצ"ל בשו"ת חתם סופר (אהע"ז ח"א סי' קנג א) דעל כרחך כוונת רש"י דגלי קרא ביבמה הוא הפסוק לא תהיה אשת המת החוצה, וא"כ יקשה לשמואל לקמן (צב ע"ב) דמספקא ליה אי לא תהיה בא לומר דלא תפסי בה קדושין, ועוד מה ביקש רש"י בכלל לבאר טעמא דר' עקיבא, והלא מבואר כאן בגמרא דר' עקיבא יליף דבר זה מהפסוק ולא יקח את אשת אביו ולא יגלה כנף אביו וגו'.

ותירין לו החתם סופר זצ"ל דאי סלקא דעתך דר' עקיבא יליף הכל מהוי"ו דולא יגלה כמו דאיתא כאן בגמרא, א"כ קשה אמאי צריך להידחק בגמרא בקידושין שם במה שכתוב בפסוק כי תהיין דילפינן דתפסי לקידושין אף בנישואין שרעים לפני המקום, מדוע לא נאמר דהוי"ו של ולא יגלה בא לרבות רק חייבי לאוין, וחייבי עשין יתפוס קידושין כדכ' כי תהיין.

אלא על כרחך צ"ל דכל השקלא וטריא בקידושין קאי לרב אחא בר יעקב אליבא דרב דס"ל לקמן (צב ע"ב) דלא תהי' אשת המת ביבמה הכוונה דלא תפסי בה קידושין, ולדידיה יליף ר"ע שאר חייבי לאוין מיבמה וכדכתב רש"י שם, וע"כ הוי"ו של ולא יגלה מיותר בשביל חייבי עשין, ושפיר הוצרך לדחוק בפסוק דכי תהיין.

אבל כאן בגמרא קאי אליבא דשמואל לקמן דהסתפק אם לא תהיה הכונה דלא תפסי בה קידושין, דהכי קיימא לן, ולפי"ז ליתא כל השקלא וטריא בקידושין, וגם לא שייך לדרוש מהפסוק כי תהיין דמיירי על הויה ותפיסת קידושין, ושפיר יליף ר"ע גם חייבי לאוין וגם חייבי עשין מהוי"ו דולא יגלה, עיי"ש.

★★

בגמ': לא יקח איש את אשת אביו ולא יגלה כנף אביו כו' בשומרת יבם של אביו הכתוב מדבר כו'.

דהא מנשה רצה להרגו כדין מדין נביא שקר, ומה שידע ישעיה לתרוץ הסתירות לנבואתו אינו כתוב במפורש בתורה.

אלא דתמה דהתוס' ד"ה אשויהי כתבו בשם הר"ח דישעיה רצה להשיב לו דגם במשה כתיב ויראו את אלקי ישראל, וא"כ הרי גם תירוצו מפורש בתורה, וצ"ע.

★★

בגמ': אמר שם אב"ע בארזא וכו' כי מטא להדי פומא נח נפשיה.

בספר מי השילוה (פרשת נצבים) כותב שהעניין של מסירת נפש על קידוש ה' צריך להיות על טהרת הקודש, רק למלאות רצון ה'. ואם הוא רואה, שיש כאן רק תאוות רציחה להורגו חנם, הוא צריך למלט עצמו בכל הדרכים האפשריות.

וכמו שישעיהו אמר שם "ואבלע בארזא" כי הוא היה יכול ג"כ להשתמש בשם זה ולהנצל לגמרי מפניו. אך מכיון "שהגיע לפומא" וראה שבמיתתו זו תהיה לו כפרה על חטאו שדיבר בפיו, "נח נפשיה", היה לו נייחא מזה, ומסר נפשו מרצון על קידוש שמו יתברך.

★★

בגמ': כי מטא להדי פומא וכו'

כתב החפץ חיים בספרו שמירת הלשון שער התבונה פרק ז' בהערה: עיין בריטב"א שהקשה דהא כבר נמחל לו כמו שאמר המלאך וסר עונך וחסאתך תכפר. ותירץ דלא נמחל רק במה שדיבר זה לפני הקב"ה. ואח"כ חזר הנביא וספר זה הלשון לבנ"י ולכך נענש שנית, ולענ"ד נ"ל, דלא חטא הנביא במה שסיפר אחר כך לישראל, שבזה יורה להם כמה גדולה אהבתם בעיני אדון הכל יתברך.

רק שבאמת אמר הקב"ה למלאך: רצוף פה, דהינו העונש שהיה לבסוף ולא נגיעה לבד. ונגיעת המלאך לא היה שיתכפר לגמרי עי"ז, רק שבזה יתלו לו עד לבסוף. כענין שאמרו יסורין תולין ומיתה ממרקת.

והעד נכון לזה, שאמר לו המלאך לאחר שכבר נגע בהרצפה על שפתיו, כמו שכתב הזה נגע זה וגו' וסר עונך וחסאתך תכפר לשון עתיד, וכמו וסרה קנאת אפרים (ישעיה יא, יג) וכן כן תכפר הוא לשון עתיד. להורות שעדיין לא

ועפ"ז יישב באבני מילואים (סי' י"ח סק"א) קושית התוס' לעיל ט'. (ד"ה והרי) שהקשו לר"ע דס"ל דאין קידושין תופסין בח"ל, מנ"ל למימר דחייבי לאוין דלאו בני חליצה וייבום נינהו, אכתי נימא דעשה דייבום דוחה ללא תעשה.

והנה לעיל (כ' ע"ב) מבואר דאפילו היכי דעשה דוחה לל"ת, היינו רק הביאה הראשונה, דאית בי' מצות יבום, אבל בביאה השני' חזרה לאיסורה. וא"כ לר"ע דס"ל אין קידושין תופסין בחייבי לאוין אם נימא דעשה לל"ת, היינו רק בביאה ראשונה. ואח"כ הוציא לדין ח"ל, וכיון דאין קידושין תופסין בה, ה"נ דפקעו קידושי כפי המבואר לעיל ברש"י, וכה"ג אי אפשר, דכבר כתב הר"ן (נדרים כ"ט) דקידושין לשעה לא משכחת לה, וכיון דאח"כ תפקע הקידושין, לא חל הקידושין כלל.

★★

האחרונים תמהו על האבני מילואים, דהא לעיל (ג' ע"ב) דן שם הסוגיא אי עשה דוחה ל"ת שיי"ב כרת וחייבי כריתות מתייבמת, ולפי דברי האבנ"מ כאן דלאחר ביאה הראשונה תפקע הקידושין, הרי לא תחול מלכתח"י ואיך ס"ד דעולה ליבום.

ותי' הג"ר זלמן סנדר זצ"ל תירוץ חריף (הובא בהגהות על האבנ"מ שם) דהתם הא איירי בערוה דאחות אשה, ואם נימא דנופלת ליבום משום דעשה דוחה ל"ת שיי"ב כרת, א"כ אשתו אחות של יבמה זו, תפקע קידושי כנ"ל, ושוב אין על היבמה איסור אחות אשה, ע"ש עוד.

★★

בגמ': אמר ישעיה ידענא ביה דלא מקבל מה דאימא ליה ואי אימא ליה אישויה מזיד.

הרמ"א בהל' יוה"כ (תר"ח סע' ב') פסק דבאיסור המפורש בתורה לא אמרינן מוטב שיהא שוגגין ואל יהיו מזידין. ותמה החכמת שלמה (שם) דלפ"ז איך קאמר ישעיה אימא ליה אישויה מזיד, והרי איסור רציחה להרוג נפש בחנם הוא מפורש בתורה וא"כ אמאי לא רצה ישעיה להשוות את מנשה למזיד. וכתב דבאמת יש ליישב ולומר דנהי דהאיסור מפורש בתורה, מ"מ בנידון הזה לא מפורש בתורה האיסור,

וביאר שם ברא"ם ע"פ הגמרא כאן, ש"כה" מורה על דבר שמבינין ויודעים, ו"זה" מורה על דבר מוחשי שרואים בעין, ולכן שאר הנביאים שראו באספקלריא שאינה מאירה, התנבאו בכה, דהיינו שידעו והשיגו מתוך הבנה, משא"כ משה רבינו ע"ה שראה באספקלריא מאירה, התנבא בזה דהיינו שראה דבר ד' בעין ובמוחש, אלא שגם משה רבינו ע"ה בתחילת נבואתו הזכיר כה, שעדיין לא עלה בדרגא זו, ורק אח"כ אמר לשון זה הדבר, ושוב לא פסק מלומר בלשון זה. וע"ש עוד מש"כ המהר"ל בגור ארי'.

★★

זה לשון ספר העיקרים (מאמר ג' פי"ז) בביאור ענין זה:

אנ"פ שכל דברי הנביאים אמיתיים, בלי ספק, מ"מ לפי גודל מעלת הנביא ומדרגתו בנבואה, יהי' חוזק האמות הבא בדבריו כו', לפי שיקרה להשגת הנביאים מה שיקרה להשגת החושים כו', כי מי שהוא חזק הראות, ישיג המראה אשר ישיגהו לפי מה שהוא, כגון אדום או ירוק, וישיג גם כן איזה דרגה הוא מן האדמימות או הירקות, אולם מי שהוא חלוש הראות לא ישיג אלא הסוג, כלומר שלא יראה רק איזה מראה, ואף אם ישיג שזה אדום או ירוק, לא יבחין לאיזה דרגה של אדמימות או ירקות היא, וכן היא בשאר החושים, וכזה עצמו יקרה לנביאים בהשגתם כו'. לכן יחזקאל וזכרי' שהיו אחרי החורבן, היו כל נבואותיהם ע"י משלים וחידות, כמוש"נ ביחזקאל (כ"א ה') הלא ממשל משלים הוא, וזכרי' ראה סוסים ומנורת זהב וכדו', אבל ירמי' שהי' בזמן הבית היה לו מראות ברורות כו'.

ולכן אמר ישעי' (ו' א') ואראה את ד' וגו', לפי שהוא ראה באספקלריא שאינה מאירה, אבל משה רבינו רבן של כל הנביאים ראה באספקלריא המאירה אמר לא יראני אדם וחי'.

ולזה אמר מיד אחר כך (שם ה') "אוי לי כי נדמית" שהתאונן על שנדמה לו כן בצורה שאינה ברורה, "כי איש טמא שפתים אנכי" ואמר שאין המדות שלו מזוככות, "ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב" ולכן "כי את המלך ד' צבקות ראו עיני", הרי שראיתי באספקלריא שאינה ברורה, אולם כשפגע

נתכפר לו לגמרי, רק שעתה ע"י נגיעת הרצפה מתחיל הכפרה, ולבסוף יוסר העון על ידי הרצפה זה ולא גילה לו המלאך כונת הקב"ה בזה א"נ אפשר לומר: וסר עונך הינו המקטרג שנברא מאותו עון שלא יקטרג עליו, וכמו שמצינו כיוצא בזה אצל דוד שהשיבו הנביא (שמואל - ב, יב יג) גם ה' העביר חטאתך הינו המקטרג כמו שבארו חז"ל. ועצם החטא נמחל לו להנביא לבסוף. וזהו שכתב וחסאתך תכפר, לשון עתיד. ויותר נכון כתירוצ' ראשון שכתבנו.

★★

בגמ': כדתניא כל הנביאים נסתכלו באספקלריא שאינה מאירה משה רבינו נסתכל באספקלריא המאירה כו'.

כתב הרמב"ם (הל' יסודי התורה פי"ז ה"ו): כל הדברים שאמרנו, הן דרך נבואה לכל הנביאים הראשונים והאחרונים, חוץ ממה שרבינו ורבן של כל הנביאים, ומה הפרש יש בין נבואת משה לשאר כל הנביאים, שכל הנביאים כו' על ידי מלאך, לפיכך רואים מה שהם רואים במשל וחידה, משה רבינו לא ע"י מלאך שנאמר פה אל פה אדבר בו. במראה ולא בחידות

אולם הרמב"ן (ריש פרשת וירא) השיג עליו שאמרו במגילה (ג' ע"א) שחגי זכרי' ומלאכי היו נביאים, ודניאל לא הי' נביא, ולכן לא נכנס ספר דניאל בנביאים אלא בכתובים, והרי המלאך גבריאל נתגלה אל דניאל בהקיץ כמבואר בדניאל (פרק ט' ופרק י') וכן מצינו בהגר שדברה עם המלאך (בראשית ט"ז), ועם כל זה לא היתה בכלל הנביאות, הרי שהדיבור עם המלאך אינו נביאות.

ועוד הביא מה שאמרו כאן שההבדל שבין נבואת מרע"ה לנבואת שאר הנביאים היא, שמשה ראה באספקלריא המאירה ושאר הנביאים ראו באספקלריא שאינה מאירה, משמע ששניהם היו שוים במה שראו, ולא שנבואת שאר נביאים היתה ע"י מלאך.

★★

ברש"י ריש פרשת מטות הביא מספרי: משה נתנבא בכה אמר ד', וכל הנביאים נתבאו בכה אמר ד', מוסיף עליהם משה שנתנבא בזה הדבר.

י"ט ו') דבברים שלא נגלו למרע"ה נגלו לרע"ק וחבריו, כי ככל שההשגה קטנה באיכות, היא גדולה יותר בכמות, וע"ש שהאריך בדברים נפלאים.

בו מנשה לא אמר לו תשובה זו. כי ידע שמנשה לא יקבל זה, ולכן אמר לו מה שאמר.

★★

דף נ' ע"א

בגמ': אלו שני דורות.

בגמ': כל הנביאים כולן נתנבאו באספקלריא שאינה מאירה וכו'.

וברש"י שנים שפוסקים לאדם בשעת לידתו. כתב הרמב"ם (הל' תשובה פ"ג ה"ב) אדם שעונותיו מרובין על זכויותיו, מיד הוא מת ברשעו שנאמר (ירמ' ל"ד) על רוב עונך וכו'.

כותב האגרא דפרקא (אות קע"א) שמרן הרמ"א בספרו תורת העולה (ח"א פי"ד) ביאר, שכל הנביאים כשראו איזה מראה (היינו השגת איזה השפעת אלקות) הגם שהיו בטלים מהרגש הגשמי בביטול מציאות כמעט, עכ"ז כיון שלא נזדכך עדיין כל גשמיות גופם, הנה הם ראו תמונת עצמם, כדמיון הרואה במראה זכוכית שאינה מאירה, דהיינו שהושם דבר עבה בזכוכית בצד השני אזי ראיית האדם באותו הזכוכית אינו מתפלש מעבר לעבר, רק שבה הראיה אליו ורואה תמונתו. משא"כ כשהזכוכית מאירה הינו שאין דבר עב טוב עליו, אזי רואה דרך הזכוכית מעבר לעבר כל מה שרוצה לראות, ואינו רואה את עצמו.

וכתב שם הראב"ד בהשגות: א"א לא כמו שהוא סובר כשאמרו (ר"ה ט"ז ע"ב) רשעים נחתמין לאלתר למיתה, שמיד מתים, ואינו כן, כי יש רשעים חיים הרבה, אלא נחתמין לאלתר שלא ימלאו ימיהם לשני הדור שנגזרו עליו, ועיקר דבר זה ביבמות עכ"ל.

וזוהי שכל הנביאים לא נזדכך גשמיות גופם מכל וכל, הנה גם בעת הנבואה היה להם עדיין איזה הרגשת החומר, וזה יקרא שראו את עצמם עדיין, וזה כינו רז"ל במליצתם אספקלריא שאינה מאירה, שרואין את עצמם כנודע. משא"כ משה רבינו נתבטל ונזדכך גשמיותו מכל וכל ולא ראה את עצמו.

וכוונתו להך דאיתא בסוגיין שישנם שני דורות שנגזר עליו מלידה כמה שנים הוא יחי', ולהרשע שעונותיו מרובים, והוא נידון למיתה, היינו שגוזרים עליו להפחית לו מימי שנות חייו, אבל אין מוכרח שימות לאלתר.

בתולדות יעקב יוסף (פרשת פנחס) מיישב שיטת הרמב"ם, דהרמב"ם התם לא קאי אהדין של ראש השנה, דבדין של ראש השנה מודה הרמב"ם שאין גוזרין עליו מיתה לאלתר, אלא רק מפחיתין לו משני חיינו. אלא הרמב"ם איירי מדין שני שדנים אותו לפני מיתתו, ואז באמת אם עוונותיו מרובין, הרי הוא מת מיד. ועיי"ש מה שהאריך טובא בנועם דברי הרמב"ם.

★★

בגמ': זכה משלימין לו - לא זכה פוחתין לו דברי ר"ע וחכמים אומרים וכו'.

בקו' קדושת שבת להרה"ק ר"צ הכהן מלובלין זצ"ל (ברישי מאמר ז') מבאר את החילוק בין נבואת מרע"ה שהיתה בחי' אספקלריא המאירה ועליו נאמר במראה ולא בחידות, משא"כ שאר הנביאים הידיעה שלהם לא היתה בדרך ראי' רק כחידה הרומזת על דבר ואינו כפשוטו, וכמו החלום שצריך לפתרון והדמיון והדמות כן, שאינו ממשות הדבר אלא דמיון בעלמא, אבל אע"ג שהוא השגה יותר פחותה, יש בה מעלה שיכול להשיג בהשגה כזו שאינה בהתגלות דבר שא"א להתגלות בהשגה הגבוהה שבהתגלות וע"ד שאמרו (ב"ב י"ב.). חכם עדיף מנביא, והוא השגת רוח"ק של חכמים שמהם לא נטלה הנבואה כדאי' בגמ' (שם) והוא מדרגה יותר קטנה מנבואה ועכ"ז היא עדיפה והיינו שיכולים להשיג בה ועל ידה השגות גבוהות יותר וכמו שאי' עה"פ וכל יקר ראתה עינו (במ"ד

בספר "פנינים יקרים" (בחידושו ע"מ מגילה) הביא בשם "תפארת למשה" לבאר מחלוקת ר"ע וחכמים כאן וביאר שמחלוקתם תלויה בכך האם אומרים "אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים" (ברכות ז.), דהנה אחז"ל (אבות) יפה שעה אחת של קורת רוח בעוה"ב מכל

מקבל את הט"ו שנות חייו מאחר, היה נכנס תחת האחר ולא היה יכול להיות מלך בשנותיו האלו ע"כ.

וי"ש לומר מדוע לא תירץ המהרש"א כדברי הערוך לנר, בהקדם דברי כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א מגור שביאר הטעם שנאמר (במדבר לה, כה): וישב בה עד מות הכהן הגדול וגו', עפ"י דברי הגמ' בחגיגה הנ"ל, ששאל רב ביבי בר אבבי למלאך המות על המת קודם זמנו סוף סוף שני' מאי עבדת, אמר אי איכא צורבא מרבנן דמעביר במילי' מוסיפנא להו ל' והויא חלופי' וכו', והכהן הגדול זרעו של אהרן אוהב שלום ורודף שלום הוא צורבא מרבנן דמעביר במילי' כמ"ש ייתון בני עממיא לשלם דעבדין עובדא דאהרן וכו', ואליו ניתנו שנות הנרצח, וכאשר מת הכהן הגדול הרי זה ראי' שכבר כלו כל שנות הנרצח (שניתנו לכה"ג), וממילא נגמר חטא הרוצח, ולכן יכול אז לשוב למקומו, ובגמ' (יומא ט.) יראת ה' תוסיף ימים זה מקדש ראשון וכו' ולא שמשו בו אלא י"ח כהנים גדולים, ושנות רשעים תקצרנה זה מקדש שני וכו' ושמשו בו יותר מג' מאות כהנים וכו' כל א' וא' לא הוציא שנתו, והפ"י כמ"ש כי בבית ראשון ע"י שהיו יראי ה', עבדי עובדא דאהרן, ניתוספו להם ימים על ימיהם, והם שנות המתים בלא זמנם כנ"ל, אבל בבית שני שלא היו כהוגן הרי לא ניתנו להם שנות המתים, ולפי שהיו נוטלין הכהונה בדמים, היו שנותיהם שלהם מתקצרות ולא הוציאו שנתם, שנות רשעים תקצרנה עכד"ק.

ולפי דבריו מבואר דנקטינן דשנות האדם הנרצח מצטרפות לשנותיו של הכה"ג, ולפי"ז שפיר הקשה המהרש"א דיכלו לתרץ כאן לדעת ר"ע דהמלך חזקיהו קיבל שנותיו מאדם אחר ודו"ק היטב.

(וללוי אמר)

חיי העוה"ז, א"כ אי אמרינן "אחד המרבה ואחד הממעט" וכו', ע"כ ס"ל זכה משלימין לו, שאין לומר זכה מוסיפין לו, כי איזה שכר הוא זה כאשר יפה שעה אחת של קורת רוח בעוה"ב מכל חיי העוה"ז, דאין לומר שזה כדי שיעסוק בתורה עוד, כי הרי אחד המרבה ואחד הממעט וכו'. אבל אם לא אומרים "אחד המרבה" וכו', שפיר אמרינן זכה מוסיפין לו כדי שיעשה עוד תורה ומצוות ומעש"ט. והנה התוס' בשבועות (טו. ד"ה ללמדך) הקשו איך אמרינן אחד המרבה וכו' הא אמרינן אחד המיוחד שבעדרו, עיי"ש. וא"כ לפי"ז כתב לבאר הגמ' במגילה כח. דשאל לו במה הארכת ימים, ר"ל שהאריך ימים יותר משיעור דורות דזכה מוסיפין, ושאל באיזו זכות, אתו גוזאי וקא מחו ליה, דס"ל זכה משלימין וא"כ אינו יכול לחיות יותר ממה שנגזר לו בשני דורות, ואי משום שלא יפחתו א"צ אלא רק שלא יחטא, ע"כ שאל לו, אם נאמר כבש למה נאמר אחד, וע"כ מיוחד בעדרו ולא אומרים אחד המרבה וכו', א"כ זכה מוסיפין לו, ושפיר אני שואל באיזו זכות.

★★

בגמ': אמרו לו לר"ע הרי הוא אומר והוספתי וכו' אמר להם מש"ל הוסיפו לו.

והקשה המהרש"א למה לא תירץ ר' עקיבא שהמלך חזקיהו קיבל שנותיו מאדם אחר כמו שהגמרא אומרת בחגיגה (דף ד ע"ב) גבי איתתא מגדליא נשיא, כי חזינן צורבא מרבנן דמעבר אמיליה מוסיפין ליה, ולמה רבי עקיבא היה צריך לומר שהוסיפו לו משלו.

ותירץ הערוך לנר שהתלמיד חכם שקיבל שנים מאחר, הת"ח נכנס תחת האחר. ולפיכך אם המלך חזקיהו היה

פרק חמישי

חברתה, זהו כבר ממילא, מחמת התקנה דגט מועיל ומאמר מועיל, וא"כ הו"ל לפרש דעיקר השאלה הוא מ"ט מועיל ולא רק מ"ט עושה לא בנה, ומ"ט אוסר חברתה.

והנראה דסובר דעיקר התקנה דמועיל גט ומאמר הוי באמת לענין זה, דגט תקנו לענין שיהיה לא בנה, ומאמר תקנו לענין לאסור צרתה, וממילא מהני נמי לכל התוצאות מזה, אבל עכ"פ לענין לא בנה ולאסור צרתה זה הוי עיקר התקנה, וכמו דמשני באמת שזהו סיבת התקנה, [דאיתי למיבעל אחר חליצה ואתי למיבעל אחר ביאה].

★ ★

בגמ': ומדמאמר לא מהני וכו' ואתי למיבעל אחר ביאה. יש להעיר הא איתא בדף נב. דלכתחילה צריך היבם לקדש את יבמתו קודם יבום משום דרב מגיד אמאן דמקדש בכיאה עיי"ש, וא"כ אמאי לא משני דמשו"ה תיקנו מאמר.

(ספר הערות מבני הישיבות ע' רעז אות עדר)

★ ★

בגמ': ואי ביאה אחר מאמר היא וכו'.

וברש"י: ואתי למעבד ביאה אחר ביאה וקא פגע באיסור אשת אח ע"כ.

בקובץ באר מים חיים (ע' רז) כתב חכ"א לחקור בגדר האיסור "לא יבנה", האם הוא לאו חדש מהתורה שאומר דמי שלא בנה כלומר לא יבם ובמקום זה עשה מעשה אחר כגון חליצה אם חוזר ומיבם אז עובר בלאו, או דנימא נשאר עליו איסור אשת אח רק שבא הפסוק וגילה שירד ממנו הכרת ללאו של אשת אח.

ובתב שם די"ל דנחלקו הראשונים, רש"י (דף מט.) ד"ה כל שאר כתב, דהנושא חלוצתו הוי לאו דקורבא,

במשנה: רבן גמליאל אומר אין כו' ולא מאמר אחר מאמר כו'.

בטעמא דקידושי יבמה קראו חז"ל בשם "מאמר", כתב בסה"ק בית אהרן (בליקוטים), כי ליקוחי אשה קראו חז"ל בשם "קידושין" דכיון דלפני כן היתה מותרת לכולי עלמא, וע"י שהוא מקדשה, הרי הוא אוסרה אכולי עלמא כהקדש לכן קראוהו בשם קידושין וכדאיתא בריש קידושין (ב' ע"ב).

אבל יבמה שהיתה אסורה לשוק, לא שייך שם קידושין, כי היתה אסורה וקאי. אלא שע"י היבום הוא מקים שם לאחיו שמת, והוא זעיר אנפין של תחית המתים, שעל זה אומרים מחיה מתים במאמרו (בברכה מעין ז' דליל שבת) לכן קבעו חז"ל לקידושי יבמה בשם "מאמר".

דף נ' ע"ב

בגמ': מ"ט אמור רבנן גט ביבמה מהני וכו', ומאי טעמא אמור רבנן מאמר ביבמה מהני וכו'.

ופירש"י דהשאלה היא דכיון דמדאורייתא רק ע"י חליצה קרינן כיון שלא בנה, ולא ע"י גט, מ"ט אמרו רבנן דגם ע"י גט קרינן לא בנה, וכן מבואר במאמר השאלה היא מ"ט מהני המאמר לאסור חברתה עליו כיון דמה"ת לא הוי קנין רק בכיאה.

ובתב הגאון ר' דוד פוברסקי זצ"ל בשיעוריו כאן:

וצ"ב מ"ט פירש דהשאלה רק על התוצאה מ"ט איכא לא בנה ע"י גט, ומ"ט נאסרת חברתה ע"י מאמר, ולא פ"י כפשוטו דהשאלה היא על עצם התקנה מ"ט תקנו לענין שלא יוכל ליבם אח"כ, ומ"ט תקנו קנין מאמר לענין דצריך גט אחריו, דהא מה דגט עושה לא בנה ומאמר עושה איסור על

ונראה לבאר, דהנה אביי נקט [אחרי דהוכיח מברייטא זו דלא כרבא] דטעמא דר"ג לחלק בין מאמר אחר הגט למאמר אחר מאמר, דרבנן תקנו דבחד צד מועיל בה גט ובחד צד מועיל בה מאמר, ולכך אמר אחר מאמר לא מהני דקני לה קמא, אבל מאמר אחר גט האי מילתא קא דחי והאי מילתא קא קני. ולפי"ז י"ל דה"ה לגבי איסור לא יבנה, דבשלמא לענין מאמר אחר מאמר דהוא באותו צד ביבמה, שפיר ס"ל לר"ג דכיון דצד דקידושי מאמר אוסר בלא יבנה אין קידושין תופסין בצד זה, אבל מאמר אחר הגט, אף דאסורה בלא יבנה בצד של הגט, מ"מ לגבי צד דמאמר חשיב כאילו אינה אסורה עליו בלא יבנה ותפסי בה קידושין.

(קובץ קול התורה קובץ ס"ג ע' לה)

★★

בגמ': מיהו אמור רבנן הא יבמה בחד צד מהני בה גט ובחד צד מהני בה מאמר, גט אחר גט לא דחי וכו'.

ביוסף דעת מביא לבאר עפ"י החזון איש (סי' קכ"ח ס"ק י"ב) את מחלוקת ר"ג וחכמים.

חכמים סוברים אעפ"י שתקנו מאמר ביבמה, לא תקנו אלא לחומרא, להצריך גט ולאסור קרובים, אבל לא לקולא, לומר שלא יחול אחריו מאמר, אלא לענין מאמר השני מעמידים על דין תורה לומר שמאמר הראשון לא קנה. ואעפ"י שאם מאמר ראשון לא קנה גם שני לא קנה, לא אכפת לנו בכך, שהרי באמת אין המאמר מפקיע הזיקה ואעפ"י כ"כ הוא תופס להצריך גט, וכיון שאין מפקיע זיקה דין הוא שיתפוס מאמר אחריו.

ורבן גמליאל סבר שחכמים תקנו מאמר כעין דין הדאורייתא, שכיון שמדרבנן נחשב קנין, אין מקום למאמר אחר אחריו. אבל לענין גט מודה רבן גמליאל שאין אנו דנים מאמר וגט כפעולתם בדאורייתא, שאם נקנית אחת היבמות מדאורייתא, אין שייך גט בצרתה, ואילו כאן כשנתן גט לשניה אנו דנים כאילו נתן גט לזקוקתו, כפי שהיא זקוקה באמת מהתורה, ואעפ"י שמדרבנן קנאה לצרתה, והרי כאילו כבר נפקעה זיקתה, אין מועיל קנין זה לקולא, ואעפ"י שבמאמר ומאמר נראה להם לחכמים לקבוע המאמר בין לחומרא בין לקולא, במאמר

ומצד שני כותב רש"י המחזיר גרושתו שזה לאו דשאר, ולכאורה במחזיר גרושתו יש יותר קורבא, אלא ודאי שבנושא חלוצתו יש יותר קורבא וע"כ היינו אשת אח משא"כ המחזיר גרושתו.

ועוד ראייה מרש"י נ: ד"ה ואי ביאה וכו' שכתב אם יבוא על הצרה לאחר יבום הראשונה הוא פוטר באשת אח, וזה ודאי לא בכרת, שהרי לרש"י אין ב"לא יבנה" כרת, אלא ודאי בלאו של אשת אח ולא בכרת שלו.

ובמאירי כתב, אע"פ שחלץ לה ונפקע מצוות יבום, ונשאר אשת אח שלא במקום מצוה לא חזרה לה לגמרי לדין אשת אח להיות בכרת, אלא בלאו שהכתוב הוציאה מכלל כרת ולהעמידה בלאו ע"כ ומשמע בהדיא שזה לאו דאשת אח.

וע"ש עוד באריכות בענין זה.

בגמ': כל כי הני תחלוץ ותיוזל.

באהע"ז (סי' קס"א ס"א) הביא הבית שמואל דעת הב"ח שרצה להוכיח מדברי התוס' לעיל (מד. ד"ה כל שאינו) שאסור לחלוץ לשתי יבמות וכתב עליו שאשתמיטתי סוגיא דכאן ע"ש.

וכתב עליו בערוך לנר כאן:

אכן לפענ"ד י"ל דהב"ח מפרש אליב"י שיטת התוס' דמאי דקאמר תחלוץ ותיוזל לא כפי' רש"י דבניחותא קאמר, אלא כמו שמפרש הרשב"א והריטב"א והנ"י דבלשון בתמי' קאמר דמהיכי תיתי שיבא לידי' כך לחלוץ ב' פעמים, וא"כ אין ראי' מהכא דמותר לחלוץ לשתיים, ואדרבא נראה גם מדברי הרשב"א והריטב"א דס"ל עכ"פ דמדרבנן אסור לחלוץ שני פעמים שהקשו לפי' רש"י האם אתה אומר חולצת מתייבמת אלמא דפשיטא להו שיש לגזור כן.

דף נ"א ע"א

בגמ': ומודה ר"ג שיש וכו' ומאמר אחר הגט.

הנה בתוס' (ג.) הביאו בשם ריב"ן דר"ג ס"ל דאין מאמר אחר מאמר משום דס"ל כרע"ק דאין קידושין תופסין בחייבי לאוין, וכיון דאסורה בלא יבנה לא מהני בה מאמר בתרא, וצ"ע דא"כ אמאי מודה ר"ג דמועיל מאמר אחר הגט, הא כיון דנאסרה בלא יבנה מחמת הגט, לא תפסי בה קידושין.

וגט שהן פעולות נפרדות, נראה לחכמים לקבוע רק לעצמם ולא לעכב אחד את תפישת חברו.

★★

בספר מורשת משה על יבמות (ע' תפז) כתב לבאר באריכות ב' דרכים בכיבוד דעת רבנן כאן, דרך אחת, דהגט והמאמר פועלים בזיקה הנפרדת הקיימת לכל יבם ויבמה, ולכן יש גט אחר גט ומאמר אחר מאמר, משום שכל אחד פועל בזיקה אחרת, וגדר זה שייך למ"ד יש זיקה.

דרך ב', כח הגט והמאמר מוגבלים לכח היבם ויבמה, ולמרות שהם פועלים בזיקת המת, ישנה הגבלה על כח הגט והמאמר של כל יבם ויבמה שלא יפקיעו את הכח או הזיקה של כל היבמין והיבמות, אלא רק יפעלו ביחס לכח של אותו יבם ויבמה.

דף נ"א ע"ב

בגמ': אם ביאת ראשון ביאה - ביאת שני אינה ביאה וכו'.

וברש"י דלכך לא מיתסרה על הראשון משום דאין האשה נאסרת על בעלה אלא בקינוי וסתירה. והתוס' שם בד"ה אי וכו' תמהו על פירש"י ותירצו בקטנה ופיתוי קטנה אונס יעיי"ש.

וכתב הגאון ר' אברהם לופטביר זצ"ל בספרו זרע אברהם (סי' מ"ז ס"ק יג): נראה דאפי' אם נימא דפתוי קטנה אונס. מ"מ לא עדיף מאונס גופא דמבואר בפוסקים דהיכי דהביא עצמו לידי האונס דלא מקרי אונס, ועיין בישועות ישראל (סי' כא). וא"כ בקינה לה ונסתרה הרי היא הביאה עצמה לידי האונס ולא מקרי אונס. ומה"ט נראה פירש"י ביבמות (דף נא): בהא דאמרינן אם ביאת הראשון ביאה ביאת שני אינה ביאה וכו', דלכך לא מיתסרה כיון דאין האשה נאסרת על בעלה אלא בקינוי וסתירה, והכוונה, דבקטנה דהוי אונס ולכן צריך קינוי וסתירה ואז גם בקטנה לא הוי אונס. אמנם הכא דלא הוי קינוי וסתירה לכן לא מיתסרה קטנה ודו"ק.

★★

בגמ': והא ביאה פסולה דכמאמר שויה רבנן וכו'.

בתוס' (ד"ה ביאה וכו') בתו"ד כתבו:

תימא, דבסוף פרקין מפרש טעמא דר' נחמי' דליכא למיגזר ביאה שאחר הגט ומאמר אטו ביאה שאחר חליצה וביאה כיון דחליצה וביאה מדאורייתא מידע ידוע וא"כ מנ"ל דלא יהי' כלום אחר מאמר. ואומר הר"י ב"ר ברוך דע"כ לר' נחמי' גט ומאמר דאוריית' דילפינן מק"ו משאר נשים ולית ליה האי מיעט' דבפ"ק דקידושין דאי אפשר לומר שהוא מדרבנן לר"נ כו'. ותימא גדולה הוא לומר כן, ולא משתמיט שום תנא ולימא דגט פוטר ביבמה. ועוד דא"כ הו"ל למימר נמי דאין אחר הגט כלום ע"כ.

ובמהרש"א כאן הקשה וז"ל יש לדקדק אמאי לא תיקשי להו נמי דהל"ל דאין אחר מאמר כלום עיי"ש.

וכתב הגאון ר' ליב ברודא זצ"ל בשו"ת מצפה ארי' (מהדו"ת אבהע"ז סי' י"א) לבאר בדברי התוס' כאן ענין נפלא וז"ל:

לדעת דשיעור דברי התוס' כך הוא, דבאמת לכאורה יש לתמוה דלמה הוצרכו התוס' להזכיר גט דהוי נמי מה"ת, כיון דהש"ס לא איירי אלא ממאמר, ואע"ג דמחמת ההוכחה שכתבו שם בתר הכי דלר' נחמי' ליכא למיגזר כו' הוכחה זו איכא נמי בגט, מ"מ למה הוצרכו להזכיר דבר זה, ועוד דלכאורה יש לתמוה, דאיך מצינן לומר דלר' נחמי' כמו דסבירא ליה דאין אחר ביאה כלום סבירא ליה נמי דאין אחר גט ומאמר כלום, הא איך נפרנס מאי דקאמר במתניתין בין באמצע ובין בסוף הא כיון שנתן גט אין מהני המאמר שעשה, וגם אחר מאמר איך מהני הבעילה, הא אין אחר מאמר כלום.

וצריך לומר דהא דקאמר הגמ' ביאה פסולה דמאמר שווי' רבנן ואין אחר מאמר כלום הנ"מ רק מאמר דחזיא לביאה, אבל הכא כיון שנתן גט מקודם א"כ המאמר לא היה חזיא לביאה, ובמאמר כזה יש אחר' כלום וכמו כן קאמר הגמ' לעיל דף כ"ט לב"ש דמאמר דהיתרא קני מאמר דאיסורא לא קני, ולפי"ז ע"כ היו מוכרחים התוס' לומר דגם גט דאוריית', דאם נימא דגט אינו מה"ת ומאמר הוא מה"ת, אכתי קשה למה מהני אחר המאמר דהא מה"ת הוי מאמר דחזיא לביאה, אלא ע"כ צ"ל דגם גט הוא מה"ת ומשו"ה הוי מאמר דלא

באגרות הפרי מגדים שבהקדמה לאו"ח (אגרת ו') כתב על פי דברי הערוך ששידוכין הוא לשון קישור ועירוב, שע"י השידוכים מתערבבים ומתקשרים הבני זוג זא"ז בקשר של קיימא.

★★

בגמ': העושה מאמר ביבמותו.

הטעם למה נקרא קדושי יבמה "מאמר" אומר הבית אהרן בלקוטים - ש"קידושינן" הוא לשון הקדש, שלפני שנתקדשה האשה היתה מותרת לכל אדם, ואחרי שנתקדשה לזה נאסרה על כל העולם כהקדש.

או"ם שונה הדבר ביבמה, לפני מיתת בעלה היתה אסורה לכל העולם וכן הדבר לאחר מיתת בעלה אסורה לכל העולם עד שתעשה מעשה, וממילא אין שייך בה לשון קידושינן. ומהו מאמר, אלא הענין הוא, מטרת היבום הוא "להקים לאחיו שם בישראל", מעין תחיית המתים, ובתחיית המתים אנו אומרים "מחיה מתים במאמרו" עכ"ל"ק

וחשבתי, שאולי במקום חליצה שעל זה אומרת התורה "ואמרה מאן יבמי להקים לאחיו שם בישראל וגו' ואמר לא חפצתי לקחתה וגו' וענתה ואמרה ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו" (דברים, כה, ז-ט) במקום כל האמירות האלו, הוא לוקח את היבמה, ולפיכך נקרא זה "מאמר" מלשון אמירה.

(וללוי אמר)

★★

בגמ': נתן לה כסף או שוה כסף וכו'.

וברש"י כתב דלהכי אין מאמר קונה ביבמה מן התורה, משום דהיא אשת את, והתורה לא התירה לו רק ביאה, ולגבי כסף הוא אשת אח ואין קידושינן תופסין בחייבי כריתות. והקשה ע"ז הגאון ר' חיים מבריסק זצ"ל, כיון דהבא על יבמתו בין בשוגג בין במזיד וכו' קנה (לקמן ריש פרק ו), אם כן איך משכחת לו שיהי חייבי כריתות ביבמה לגבי יבם, ואין לומר דמשכחת לה אם בא עלי' שלא בעדים דהא כתבו התוספות בקידושינן (יב ע"ב ד"ה משום) דביאה ביבמה לא צריכה עדים.

חזיא לביאה ועכ"פ מוכרח א"כ ממתניתין אחר מאמר אין אחרי' כלום, אבל גט אף דפוסל מה"ת מ"מ יש אחרי' כלום דיהי' מהני אחרי' מאמר וביאה דגט אף דמהני מ"מ אינו פוטר לגמרי רק שיחשב אח"כ ביאה פסולה או מאמר פסול.

וזה שהקשו התוס' חדא דלא מצינו מאן דסבר דגט יהי' מה"ת היינו שיהי' מהני מה"ת אף כל דהו, ותו דאם נימא דגט מהני מה"ת אמאי לא נימא ג"כ דאין אחר גט כלום כמו אחר מאמר בתחילה, וממתניתין מוכח דגט גם בתחילה יש אחרי' כלום ודו"ק.

דף נ"ב ע"א

בגמ': אמר רב הונא מצות יבמה מקדש ואח"כ בועל, ואם כו' בעל בלא מאמר קנה, והתניא לוקה, מכת מרדות ומדרבנן דרב מנגיד אמאן דמקדש בביאה כו'.

וצ"ב מהו ההוה אמינא של הגמ' דלוקה היינו מלקות מן התורה, דמהיכי תיתי ילקה ועיין בתוס'.

וכתב הגאון ר' יוסף ענגיל בספרו ציונים לתורה (כלל נ"ט) דהנה ידוע שיטת הרמב"ם (ריש הל' אישות) דפנוי הבא על הפנוי לוקה משום איסור דלא תהי' קדשה, כיון שהוא בדרך הפקר וזנות. אולם שונה ביאת יבום דלית בה קידושינן מן התורה כיון דהוא מיוחדת רק אליו, ממילא אין כאן ענין של הכנה והזמנה אליו, ובא עלי' בלא קידושינן.

אבל אחרי שתקנו חכמים מאמר, דהיינו שלפני הביאת יבום יקדשה, היה ס"ד, דא"כ שייך ענין של הזמנה גם בביאת יבם, ואם אינו מקדשה ומזמינה, ליהוי ביאת הפקר וזנות, ולילקי משום לא תהי' קדשה, קמ"ל דלא.

★★

בגמ': רב מנגיד כו' ומאן דמקדש בלא שדוכי.

ל'שון "שידוכין" פירש הר"ן (שבת דף ה' ע"ב מדפי הרי"ף) שהוא לשון שקט ומנוחה, עפ"י מה שתירגם ותשקוט הארץ (שופטים ה') ושדוכת ארעא, כך האשה באה למרגוע נפש ולשקט כשמשדכת, כמו שנאמר (רות א') ומצאן מנוחה אשה בית אשה.

והשיב בזה תלמיד יח"ל, הבחור אברהם אנשיל סעקולא הי"ד:

נראה לתרץ, דהנה בספר אור שמח (להגאון ר' מאיר שמחה מדווינסק) הל' יבום וחליצה (פרק א הלכה א) נסתפק ביבמה דנקנית בביאה אם היא מטעם קידושין, או דילמא לאו מדין קידושין קאתינן עליה, רק דמצות ביאה גורמת שתקנה לו, וכתב שם בתוך דבריו, דאם נימא דמאמר קונה מן התורה ביבמה, חזינן מזה דשייך ביבמה קידושין, דקידושין תופסין לה לגבי היבם, אמרינן דגם הביאה הוה מטעם קידושין עיי"ש. והנה בישועות יעקב אבן העזר הל' יבום וחליצה (סי' קסו ס"ק א) כתב בשם המהרש"ל דביאה ביבמה לא צריכה עדים, הטעם בזה משום דלא הוה מטעם קידושין רק דהוה מצוה.

ולפי"ז מיושבת קושית הגאון הנ"ל, דשפיר משכחת לה כרת ביבמה לגבי היבם, דאם נאמר דמאמר ביבמה קונה מן התורה, ממילא גם הביאה תהי' מדין קידושין כסברת האור שמח, וא"כ הביאה ביבמה תהי' צריכה עדים, דכל הטעם דביאה ביבמה לא צריכה עדים הוא משום דלא הוה מטעם קידושין.

אבל לפי דברינו דהוה מטעם קידושין צריך להיות עדים, וא"כ שפיר משכחת לה פעם כרת ביבמה לגבי היבם, ממילא היא חייבי כריתות ולהכי אין קידושין תופסין בה, ומאמר לא הוה אלא מדרבנן, והוה דומיא להא דכתבו התוס' (בבא מציעא ל ע"א ד"ה אף) גבי עלה עליה זכר פסולה, דאם היתה כשרה הוה ניחא ליה, ולכך אין להכשיר ודו"ק.

דף נ"ב ע"ב

בגמ': ליבמתו מהו וכו' כיון דאגידא וכו'.

בתוס' נזיר י"ב. הקשו כיון דבידו לבא עליה השתא [דהא יכול ליבמה בע"כ] ולגרשה אמאי אינו יכול למנות את הסופר לשליח, ותי' כיון דמ"מ השתא הוא מחוסר מעשה שהרי עדיין לא בא עליה, חשיב דהשתא לא מצי עביד ואינו יכול למנות הסופר לשליח על הגט. ותמה רעק"א הא קיי"ל דכל שבידו לאו כמחוסר מעשה וחשיב כבא לעולם, וכיון דבידו ליבמה, הרי יכול ליתן לה גט קודם היבום שיחול אחר היבום, וא"כ גם יוכל למנות את הסופר לשליח.

ונראה לומר לפי מה דיסד בבית הלוי (ח"ב סי' מ"ט סק"ב) דלא מהני בידו אלא באופן דהחפץ במציאות בעולם ורק דמצד הדין אין יכול לחול הקנין, כמו בתורם על פירות מחוברים, דלא חייל תרומה על מחובר, ומצד הדין הוא נחשב לדבר שלא בא לעולם, בזה מועיל הסברא דבידו לתולשן דתחול התרומה, אבל באופן שבמציאות החפץ אינו בעולם לא מהני הסברא דבידו, [וכע"ז כתב בהגהות תפארת למשה בסוגיין]. ולפי"ז י"ל דה"ה הכא כיון דעדיין לא בא עליה ליכא אישות בעולם, ולא מהני הסברא דבידו.

(קובץ קול התורה קובץ ס"ג ע' לה)

בגמ': עשאה כעודר בנכסי הגר וכסבור ש"ו הן דלא קני.

לכא' צ"ב דמ"ש מחצירו של אדם דקונה שלא מדעתו.

ובתב המהרי"ט (חו"מ סמ"א) דשאני עודר בנכסי הגר דהוי מעשה קנין, וע"כ לא קני רק מדעת ובכוונה, אבל רשותו של אדם קונה גם שלא מדעתו.

ובתב על זה האבני נזר (אהע"ז סי' ק"ס) בזה"ל והסברא קלורין לעינים דמצינו כיו"ב באיסורין דמתעסק פטור ודבר שאין מתכוין מותר, ואלו מי ששהה חמץ אצלו בשוגג כתב הטור דהוי כאוכל חלב בשוגג אף דמתעסק ושאינו מתכוין הוא, אך דאינו צריך כוונה רק במידי דמעשה וכ"כ המקור חיים, וכמו כן בכוונת קנין דבלא כוונה חשוב כמתעסק וע"כ בקנין שיש בו מעשה בלא כוונה אינו קונה, אבל רשותו של אדם דלאו משום מעשה שפיר קונה שלא מדעתו, והוא כמו משהה חמץ ברשותו בלא כוונה עכ"ל.

★★

בגמ': עודר בנכסי הגר וכסבור שהם ש"ו וכו'.

בבבא מציעא (ח' ע"א) ס"ל לרב נחמן דהמגביה מציאה לחבירו, לא קנה חבירו, דאין אדם זוכה לחבירו במקום דחב לאחריני. ומדייק שם השטמ"ק מרש"י דאמנם חבירו לא קנה, אבל המגביה עצמו קנה ממילא, והק' ע"ז דמ"ש מעודר בנכסי הגר וכסבור שהם שלו דאמרינן הכא דלא קנה כיון דלא כיון לקנות, והרי הכא נמי הוא לא התכוין

דעת בגטין וקידושין וחליצה וכמו שהאריך בזה השעה"מ, ובעי' לאתויי לדיני תנאים, ובחליצה לא מהני תנאי דליתא ע"י שליח, ורבינא ס"ל דבכה"ג לכ"ע יש תנאי, אלא דבתנאי כפול פליגי דלמאן דבעי תנאי כפול היכא דלא כפלי' לתנאי' גרע טפי מגילוי דעת ולא מהני, אבל למאן דלא בעי תנאי כפול דליכא ריעותא בגוף התנאי אלא שהחליצה א"א להתקיים ע"י שליח, והיכא דאתני תוך כד"ד הרי מהני משום גילוי דעת.

ול'הסוברים דתנאי שלא כהלכתו נמי לא גרע מגילוי דעת, ה"נ דאתי שפיר ההוא דרבינא דהא לשיטתם תליא הכל במה דאיכא אומדנא דמוכחא להגילוי דעת, והנה בחליצה בשביל שתתן לו איזה דבר אין זה מוכח כולי האי, דהא לאו כ"ע בשביל הכי חלצו, וכמו שחילקו התוס' כתובות (דף צא. ד"ה זבין ול"א ותוס' קידושין (דף לט:)) ד"ה דברים והובאו דבריהם בשעה"מ (שם), אלא שאם התנה בכל דיני תנאים שפיר מוכחא מילתא טובא. ומש"ה למאן דלא בעי תנאי כפול כשלא כפלי' נמי הו"ל שפיר גילוי דעתא דמוכח ומהני אפילו בחליצה משום גילוי דעת, אבל למאן דבעי תנאי כפול היכא דלא כפלי' ליכא תו אפי' לבוא עליו מתורת אומדנא דמוכחא כיון דלאו כ"ע ידעו שמשום דבר זה חלצו ולא דוקא מדין תנאי לא מהני בין משום שלא כפלי' לנאי' בין משום דליתא ע"י שליח. אלא דאפי' משום מגלה דעתו נמי לא מהני מטעם דלא מוכחא כולי האי.

★★

בגמ': ביש תנאי בחליצה קמיפלאגי וכו'.

הנה בפשטות המחלוקת כאן היא האם אמרינן האי כללא דכל דליתא בשליחות ליתא בתנאי או לא וז"פ.

והנה בבית מאיר אבהע"ז (סי' קכ"א ס"ו) מביא חידוש גדול מספר אור הישר בשם הגאון נוב"י, שמועיל נתינת גט אפילו של שוטה גמור באופן שגדול עומד על גביו ומלמדו כל עניני הגט, וכתב זאת ע"פ דברי התוס' (בכתובות ע"ד) שמועיל לענין חליצה, והבית מאיר תמה עליו דדוקא לענין חליצה שהחלות נעשה מאליו גם בלא רצון האדם מועיל גדול עומד על גביו וכן כגון בכתיבת גט שבגיטין (דף כ"ב ע"ב), אבל לא לענין נתינת גט עיי"ש באריכות, וכעין היסוד הנ"ל כתבו בעונג יום טוב (סי' יג) והקובץ הערות (סי' עו) שזה

לזכות עבור עצמו אלא עבור חבירו, ואם עבור חבירו לא קנה, גם עבור עצמו לא יקנה.

ותי' השטמ"ק דלא דמי, דבעודר בנכסי הגר, לא היתה לו כוונת קנין כלל, שהרי כסבור שהם שלו ולא היתה אצלו רק חפירה בעלמא, אבל התם הרי התכוון להוציאו מרשות הפקר, אלא שלא התכוין עבור עצמו אלא עבור חבירו, ועבור חבירו הרי לא זכה, ומש"ה עכ"פ זכה עבור עצמו.

עפ"ז כתב באמרי בינה (קונטרס הקנינים סי' י"ד) ליישב דברי הנמוקי יוסף (ב"מ י' ע"א) שכתב בהא דאיתא בגמ' דבנפל על הפקר אינו קונה, דנפילה אינו קנין, ובקנין לא ניהא לי' דלקני, שזהו רק משום דקנין ד' אמות הוי קנין דרבנן, והו"ל כאומר אי אפשר בתקנת חכמים, אבל בקנין דאורייתא כל שעשה מעשה קנין אינו יכול לומר שאינו מתכוין לקנות בו. והקשו האחרונים מאי שנא מעודר בנכסי הגר דאף דעושה מעשה קנין, כיון דאינו מתכוין לקנות לא קנה.

או"ם לפי דברי השטמ"ק הנ"ל מיושב, ועדיפא מינה, דהרי התם בקנין ד' אמות, הוא מתכוין לקנות, וגם עושה מעשה קנין, אלא שאינו רוצה לקנות במעשה קנין זה, אלא בקנין אחר (-שאינו מועיל), ובקנין דאורייתא לא הי' מועיל מחשבתו שלא לקנות בקנין זה, שהרי רוצה הוא לקנות ולהכניסו ברשותו.

דף נ"ג ע"א

בגמ': רב אשי וכו' והכא ביש תנאי בחליצה קמיפלאגי וכו'.

ובתוס' (ד"ה רבינא וכו') הקשו דבגמ' לקמן מבואר דחליצה מוטעת כשרה דאין תנאי בחליצה וא"כ איך קאמר כאן דלרבינא לכו"ע יש תנאי בחליצה.

וכתב בספר אגודת אזור מדברי (יו"ד סי' כ"א) ליישב בזה דהיכא שמתנה קודם כדי דיבור של החליצה לכ"ע אין תנאי בחליצה משום דליתא ע"י שליח, ובהכי איירי סוגיא דכתובות דמבואר דאין תנאי בחליצה, אבל סוגיא דבמות איירי כשהתנה תוך כדי דיבור של החליצה דלא בעי' לומר דמהני בזה מדין תנאי כי אם מצד גילוי דעת, ור' אשי ס"ל דפליגי ביה רבי ורבנן ומהני תנאי בחליצה היכא שמהני משום גילוי דעת, וי"ל דמאן דס"ל אין תנאי ס"ל דלא מהני שום גילוי

בגמ': והכא בתנאי כפול קמיפלגי וכו'.

באבני מלואים (אבהע"ז סי' ל"ח ס"ק ג') הביא דעת הרמב"ם (פ"ו דאישות הי"ז) דכשאומר "מעכשיו" אין צורך במשפטי התנאים, והקשה לפי"ז כאן דאמרינן: רבינא אמר דכ"ע יש תנאי בחליצה והכא בתנאי כפול קמיפלגי מר סבר בעינן תנאי כפול ומר סבר לא בעינן תנאי כפול ע"ש, וכיון דחליצה ודאי במעכשיו, דלא משכחת חליצה שיאמר שלא תחול החליצה אלא לאחר הזמן דאפי' משוך פרה זו ולא תקנה אלא לאחר ל' יום לא מהני דכבר כלת' משיכה וה"ה חליצה כה"ג לא מהני דכבר כלתה החליצה, וכיון דע"כ מעכשיו קאמר או בע"מ דה"ל כמעכשיו א"כ למה לי בזה דיני תנאי.

מיהו לפי מה דמשמע מדברי הרא"ש פרק מי שאחזו בשטת הרמב"ם דמעכשיו לא בעי תנאי כפול וכתב עלה ז"ל ואע"ג דר"מ בעי תנאי כפול בע"מ שתשמשי אבא רצונו לומר דאין הלכה כר' מאיר בהא עכ"ל, וא"כ איכא למימר מאן דבעי תנאי כפול גבי חליצה סובר כר"מ אפילו במעכשיו.

יסוד הדין הנ"ל דחליצה דליתא בשליחות ליתא בתנאי, והיינו שמאותו הטעם דלא שייך שליחות בחליצה לא שייך בה תנאי, והיינו דהא דלא מועיל שליחות בחליצה היינו משום דכיון שהחלות מועיל שליחות בחליצה היינו משום דכיון שהחלות נעשה מאליו לא ע"י כח האדם לכן לא מועיל בזה ענין שליחות דדוקא בחלות שנעשה ע"י כח האדם בעצמו שייך למסור לשליח כח זה משא"כ בחליצה, וא"כ מהאי טעמא גופא לא מועיל בה תנאי דכיון שהחלות נעשה מאליו לא שייך להטיל בה תנאי כמו שלא שייך להטיל תנאי בהכשר שחיטה, והיינו מטעם הנ"ל שחלות ההכשר נעשה מאליו ע"י מעשה השחיטה ולא ע"י האדם.

ולפי הנ"ל י"ל דבזה נחלקו כאן בגמ' אי יש תנאי בחליצה או לא, דנחלקו ביסוד חליצה אם החלות נעשה מאליו וא"כ א"א להטיל בה תנאי כנ"ל, או שהחלות נעשה ע"י האדם ושפיר שייך להטיל בה תנאי, והא דליתא בשליחות צריך לומר בזה טעם אחר ודו"ק.

★★

פרק ששי

דף נ"ג ע"ב

בגמ': אלא אפי' הוא שוגג והיא מזידה דתרווייהו לא קמכווני לשם מצוה אפי' הכי קנה.

כתב בשו"ת חתם סופר (אהע"ז ח"ב סי' צ), דהנה חליצה הוי במקום ביאה, ואף דמבואר כאן בגמרא דביאה לא בעי כוונה כלל ובחליצה בעי על כל פנים כוונת קנין, זה משום דבביאת יבמה כבר אגידא ביה ובכל דהו סגי, מה שאין כן בחליצה בא להתיר אגדה להקנותה לנפשה בעינן קנין גמור, וה"נ גם בביאת יבמה לכמה פוסקים נהי דלגבי מצות יבום יצא ידי חובתו, מ"מ לא קנאה לשאר מילי להיות כאשתו אי בא עליה בלא כוונה.

אך אף דחליצה בעי כוונת קנין וכנ"ל, מ"מ לענין זה יש לדמות החליצה לביאה, דכמו דביאה מהני בלא כוונה, ה"ה בחליצה יועיל בלא כוונת המצוה, דלמאי דקיי"ל כהכרעת הרמב"ם (פ"ו מה' חמץ ומצה מ"ג) דבמידי דהנאה מצות לא בעי כונה כמבואר בב"י (או"ח סי' תעה) ועיי"ש במג"א (ס"ק יד), א"כ נהי דחליצה לאו מידי דהנאה הוא ובעלמא כהאי גונא בעי כוונה לצאת, מ"מ בחליצה לא בעי כוונה, משום דחליצה במקום ביאה הוא וביאה לא בעי כוונה ה"ה בחליצה עיי"ש.

★★

בגמ': אין אונס לערוה שאין קישוי אלא לדעת.

כתב הרמב"ם (הל' איסור"ב פ"א ה"ט) אנוס פטור מכלום מן המלקות ומן הקרבן ואין צריך לומר מן המיתה שנאמר ולנערה לא תעשה דבר, בד"א דשנאנס הנבעל, אבל הבעל אין לו אונס שאין קישוי אלא לדעת.

ובתב בה"ה שם: י"א שאם אמרו לו הגוים לבא על ערוה ואם לאו יהרגו אותו, ובא עליה, הרי הוא נהרג, ואין זה כמו מי שאמר לו גוים שאם לא יעבוד עבודה זרה יהרגוהו

במשנה: הבא על יבמתו בין בשוגג בין במזיד וכו' קנה. **כתב** המנחת חינוך (מצוה תקצ"ח אות ו') דנראה דנהי דקנה את יבמתו בין בשוגג בין באונס והוי אשתו, מ"מ עדיין לא קיים מצות יבום, דהא לא כוון לשם מצות יבום, ואפילו למ"ד מצות אינן צריכות כוונה, מ"מ במתכוין שלא לצאת אינו יוצא, והדתנן הכא במזיד היינו לשם זנות הוא ככוונה הפוכה.

הגר"ש איגר (ספר העיקרים ח"א עמוד קכ"ח) ג"כ נקיט דהמכוון לשם זנות אינו מקיים מצות יבום ומ"מ קנה ביבמתו, אלא דאינו מבואר בדבריו אי ס"ל דיכול לקיים מצות יבום בביאה שניה לאחר שכבר קנאה בביאה הראשונה.

★★

במשנה: אחד המערה ואחד הגומר.

הרשב"א בקידושין (י). תמה דמאחר דהיבם קונה יבמתו בהערה, א"כ אמאי הוצרכה הגמ' לעיל (כ): לומר דאסרינן לחייבי לאוין להתייבם מדין עשה דוחה ל"ת משום גזירה ביאה ראשונה אטו ביאה שניה, הו"ל למימר גזירה אטו גמר ביאה. ותירץ דמצות יבום האמורה בתורה הוא רק בגמר ביאה, דכתיב להקים לאחיו שם, ובהערה ליכא הקמת זרע. אלא דמשהערה בה כבר קנה את היבמה, אבל אכתי איכא עשה ביבום ושפיר אמרינן אתי עשה ודחי ל"ת. [ועי' בתוס' לעיל כ: ד"ה אטו].

ובר"ן שם הוסיף דא"כ נימא דעשה דיבום מיקיים רק בביאה שני', דהא אין אשה מתעברת מביאה ראשונה (יבמות ל"ד ע"א), ותירץ דזמנין מתעברת גם מביאה ראשונה.

★★

ולפיכך כותב הקרן לדוד שהפשט ברש"י אינו לא שישן אינו בר דעת והוא כמו קטן. רק שאדם ישן אין לו כוונה ודעת לעשות קנין יבום אפילו אם יבום מהני בשוגג, והטעם הוא שיבם צריך כוונת ביאה, וישן אין לו כוונת ביאה, אע"פ שיש בו דעת.

★★

בגמ': ישן לא קנה ביבמתו וכו'.

ע"י רש"י ותוס' ובתו"י, ומש"כ הערוך לנר, ובהגהות היעב"ץ חילק בין ישן לקטן, דשאני ישן דלית ליה דעת כלל משא"כ בקטן ע"ש, וי"ל דבעי לבי הטעמים, דטעם רש"י דלאו בר קנין הוא לענין דיבום, אבל לטעם דלאו בר כוונה היינו דלא הוה ביאה כלל.

וראה בנהור שרגא בספקו בנפל מהגג דלא מהני ליבום אם סגי אח"כ בחליצה, או דבעי נמי גט כמו גבי ביאת מעוברת וכו' ע"ש, הרי דס"ל דגם בנפל מהגג אהני פורתא, והקרן אורה הקשה דמאי שנא נפל מהדביקהו עכו"ם.

ויש לעיין בנתנמנם דמהני ליבום אם מהני בקנינים, וכן במצות, והפרמ"ג הובא במ"ב סימן תרצ סקל"ט נקט דחשיב כוונה לדין מצות צריכות כוונה. [ועי' גליוני הש"ס שצייין לתשובה מחדשת ביעב"ץ בדין ישנה שבאו עליה דאינה נאסרת על בעלה].

ע"י בפ"י הר"ח ב"ק כז. ומאירי שם דבר חדש דצריך ששניהם יתכוונו לשם ביאה, ובמאירי וריטב"א לפנינו ותוס' חד מקמאי ורמב"ם פ"ב ה"ב וה"ג ופסקי הרי"ד להלן קיא דא"צ כוונת היבמה, וכן נראה פשוט סוגין.

[וראה ברש"ש בסוגיא דבעי שיתכון לביאה בגוף זה].

(קובץ על יד)

★★

בגמ': ויבם ביאה גומרת בה ואין כסף ושטר גומרין בה.

המקנה (קידושין סז:) תמה בזה דשמעין מקרא דאינו מקיים מצות יבום בכסף ושטר, מ"מ נימא דתופסין בה קידושין היבם בכסף ושטר והבא עליה מעתה יתחייב משום

ועבד שהוא פטור, כיון שנאנס (כמוש"כ הרמב"ם בפרק ה' מהלי יסודי התורה) דאין קישוי אלא לדעת, והוא דעת רבינו. וי"מ שכיון שמחמת אונס יהב דעתי ונתקשה, אף הוא פטור בדיני אדם, ורבא איירי בשדבקהו גוים לערוה, ולא איימו עליו להרגו.

וצ"ב מאי טעמי' דהרמב"ם דחייב מיתה, דהא אונס רחמנא פטרי', ומ"ש מעבודה זרה. וכתב בשו"ת חמדת שלמה (או"ח סי' לח אות כ"ד) ליישב דהנה ברמב"ם (הלי' יסוה"ת שם) כתב עוד שמי שחלה אפי' חולה שיש בו סכנת מות ונתרפא ע"י עבודת עבודה זרה עונשין אותו בעונש הראוי לו. וצ"ב מ"ש אונס של גוים שהרמב"ם פוטר אותו ממיתה כיון דהוא אונס, לאונס של חולי שהרמב"ם מחייב מיתה.

וצ"ל דדוקא כשהגוים אונסין אותו, שמעשה זה אינו ברצון כלל, א"כ מעשה דאונס לא הוי מעשה כלל ופטור עליו, משא"כ כמתרפא מע"ז דאית ביה רצון דידי' שפיר חייב עליו, ולפי"ז ניחא גם הא דבא על הערוה, דכיון דאיכא רצון דידי', דהא אין קישוי אלא לדעת, הו"ל כמתרפא ע"י ע"ז שהוא חייב. וע"ע בתשובת הרדב"ז שהובא ברמב"ם הוצאת שבתי פרנקל בליקוטים הלי' דעות פ"ד הלכה י"ט.

דף נ"ד ע"א

בגמ': ישן לא קנה ביבמתו.

ומבאר רש"י - דישן לאו בר דעת ולא הוה קנינו קנין ע"כ. וכותב הריטב"א שאע"פ שיבם לא צריך דעת, אבל לפי רש"י צריך בר דעת אע"פ שאין צריך דעת. והקרן לדוד (או"ח סימן י"ח) כותב, שמשמע דלפי רש"י ישן אינו בר דעת, והוא כמו קטן ושוטה.

ועל זה מקשה הקרן לדוד דהרי הרמ"א (יו"ד סימן שע"ב סוף ס"א) מביא מהמהרי"ל שכהן שיושן במקום שיש טומאת מת, חבירו צריך להקיצו. וגם בשו"ע או"ח (סימן ס"ג ס"ה) כותב שאם אדם ישן ובא סוף זמן קריאת שמע חבירו צריך להקיצו. וגם בשו"ע או"ח (סימן נ"ה ס"ו) כותב שאם אחד ישן ויש ט' שמתפללים מצטרף הישן עמהם ע"ש. ואם ישן יש לו דין של קטן או שוטה, למה צריך להקיץ את הכהן הנמצא במקום טומאה, או להעיר את האדם כדי שלא יעבור זמן ק"ש, וגם יהיה אסור לצרף מי שיושן למנין.

אשת איש. ותירץ דכל זמן שאינו מיבמה בביאה, אין קידושין תופסין בה משום איסור אשת אח.

עו"ל לפי מש"כ המנחת חינוך דהבא עליה בשוגג ובמזיד ובאונס אינו מקיים מצות יבום דהא מצות צריכות כוונה [וכן לפי מש"כ הרשב"א לענין תחילת ביאה], וע"כ דהריבוי לענין קנין לחוד, וא"כ פשוט דהא דמיעטה התורה כסף ושטר היינו אפילו שאינו קונה את יבמתו, [וע"ע בחוסן ישועות ובנהור שרגא].

דף נ"ד ע"ב

בגמ': אשת אח בבנים תליא מילתא כו'.

בקובץ הערות להגאון ר' אלחנן וסרמן זצ"ל-ה"ד תמה, מה הי' הס"ד בגמ' דאיכא היתר באשת אח מאמו, דכיון דליכא זיקת יבום, מהיכי תיתי דהאשת אח תהי' מותרת.

וכתב בספר קובץ על יד בענין זה:

ונראה בזה דע"י בר"מ (פ"ב מאסו"ב ה"א) שכתב: חוץ מאשת אחיו שלא הניח בן, וצ"ב שכתב האי הלכתא בהל' עריות דאסו"ב, הא אשת אח הוה היתר בפרשת יבום, ולשון הר"מ משמע דאשת אח שלא הניח בן לא הוה ערוה אלא מחיים, וכמו ערוה דאחות אשתו דכל הערוה היא רק מחיים ואחר מיתת אשתו שרי, ה"נ בערוה דאשת אח נתחדש דבאיכא יבום נסתלק דין ערוה שבאשת אח, דאשת אח שלא הניח בנים הוה איסורו רק מחיים ולא לאחר מיתה דפקע ממנו איסור ערוה, וזה שכתב הר"מ חוץ מאשת אחיו שלא הניח בן.

וכן נראה ביד רמ"ה בסנהדרין (דף נ"ג) "דלא אסר רחמנא אשת אח אלא שלא במקום יבום", ומש"ה כתב שם דלהכי שריא גם בביאה שניה. ובזה מבואר הגמ', רמז ליבמה דכיון דאשת אח במקום יבום ל"ה ערוה כלל, להכי מבע"ל לרב הונא דגם מחיים לא הוה ערות דאשת אח, וזהו גופא דרשת ר"ה נדה היא, היינו דכמו דנדה מותרת אחר טבילה דאין עליה שם נדה, ה"נ באשת אח לאחר מיתה אין עליה שם ערוה לאח"מ, והילפותא היא, דעריות דאשת אח במקום יבום היינו דוקא מחיים, ולאחר המיעוט היינו דאשת אח שאין לה בנים דאסורה בחיי בעלה הוה איסור נפרד בעריות מקרא

דנדה, והוא לא אותו איסור כמו אשת אח שיש לה בנים, דהכא הוה ילפו' דערוה כנדה.

ובתוס' לעיל ב'. הביאו התו"כ והיא דרשת הירושלמי דילפי' מנדה דאשת אחיו מאמו אין בה כרת, דדוקא אשת אח מאב כנדה, ובראב"ד פ' קדושים הקשה דסותר לדברי רב הונא דילפי' מנדה היא דיבמה בחיי בעלה אסורה, אכן י"ל דחדא דרשה היא, והיינו דהוה ילפותא דערוה דאשת אח היא כנדה דהיא ערוה בזמן מסויים והיינו מחיים דוקא, א"כ שייך ללמוד ב' הדרשות, וגם דרשת הירושלמי דדוקא כשהיא אשת אח מאב דנדה היא ומותרת לאח"מ, בזה מחיים יש בה כרת.

ובזה מבואר הגמ' דס"ד דאשת אח מאמו תהיה מותרת לאחר מיתה, אף דליכא זיקת יבום, דס"ד דערוה דאשת אח היא סוג עריות כזה דנאסר רק מחיים, וה"נ באשת אח מאמו אף דליכא זיקת יבום.

★★

בגמ': מותר בראשונה ובשלישית ובחמישית וכו'.

ועי' ברש"י. כתב הגאון ר' רפאל קצנלבוין ז"ל במכתב להרה"ג ר' עמרם בלוי ז"ל (שנדפס בקובץ הזכרון מנחת ירושלים ע' ריא) ענין נפלא בדברי רש"י כאן ונביא דבריו:

הנני מתכבד בזה לנסות להשיבך על הערותך, שאמרת לי ביום עש"ק העבר, על דברי רש"י במסכת יבמות (נד, ע"ב ד"ה ובשלישית - ובחמישית) שרש"י שינה בלשונו, לגבי נשואי השניה, שלפי הציור של רש"י היא נקראת רבקה, אומר רש"י, שהיא אנוסה, ולגבי הרביעית, הנקראת יוכבד, אומר רש"י שהיא מפותה, ובאמת היא פליאה נשגבה הראויה לתשומת לב ולעיון רב. וכידוע, שבפירוש רש"י, הרי כל מילה היא שקולה ומדודה. ורבנו הרב המאירי בפתחתו למסכת אבות כותב. "ראש לכל החיבורים שנתחברו דרך פירוש, הוא פירוש רש"י ז"ל, ואם רבו הלוחמים עליו, כלי זיינו עליו ותשובתו מתוך דבריו, כולם נכוחים למבין, אין מעלתו ניכרת רק ליחידיים, כי במילה אחת יכול לפעמים תירוצים של חבילי קושיות". ומפורסם הפתגם שהיה מרגלא בפומיה של ר' שמשון מאוסטרופולי: "על כל טיפת-דיו של רש"י צריכים לשבת שבעה נקיים".

דבריו, עיין שם בספר הזכות, והנימוקי יוסף שם, בד"ה ר' יוסי אומר, כותב: וז"ל, "וא"ת הא קיי"ל כרבנן דאמרי דאפילו ע"פ עדים תצא מזה ומזה וצריכה גט מזה ומזה, וא"כ איך שווין ת"ק ורבי יוסי ע"פ עדים דשריא אשת גיסו אגיסו, י"ל, דהתם כעין גזירה דרבנן, כדי שתדקדק האשה הרבה ולא אמרו בכי הא שהיא מילתא דלא שכיחא דאשתו וגיסו שהלכו ושהעיד על שניהם שמתו ונשא הוא אשת גיסו, מילתא דלא שכיחא הוא, לפיכך אוקמוה אדינא, למימר מאי הוי לה למיעבד, כיון שהעידו שני עדים בדבר ושריא", עכ"ל.

באורי הדברים של הנ"י, שבאמת מצד הדין הלא כל א"א הנשאת ע"פ שני עדים מותרת לחזור לבעלה, כי היא אנוסה, דמאי הוי לה למיעבד, אלא שזו כעין גזירה דרבנן, כדי שתדקדק הרבה, אבל במקרה זה, מכיון דזו מילתא דלא שכיחא, לא גזרינן, ואנו אומרים שהיא אנוסה, כי מאי הוי לה למיעבד, ורש"י ג"כ סובר כשיטת הראב"ד, שבכה"ג, אשת גיסו מותרת לחזור לגיסו, כי היא אנוסה, דמאי הוי לה למיעבד, ולכן שפיר אומר רש"י הנ"ל, דהשלישית מותרת, מפני שרבקה לא היו קידושיה קדושין, וביאתה באונס, כלומר, והיא מותרת לחזור לבעלה, דמאי הוי לה למיעבד, אחרי ששני עדים העידו שמת בעלה, אבל ברביעית כלומר, אחרי שהרביעית הזו שמעה בטח, ממקרה זה, ששלש נשים של יעקב העידו עליהן שמתו, ושלש הגיסים שלהן ג"כ העידו עליהם שמתו, זה מראה שהענין הוא לא כ"כ חלק, ובודאי היה לה לדקדק יותר, ואין זה כבר אנוסה, אלא כעין פיתוי, והרביעית, באמת אסורה לחזור לבעלה. ודינה כדין כל א"א שנשאת ע"פ עדים שאיננה נחשבת כאנוסה, אלא כפיתוי. ואם נכונים הם הדברים, הרי זו מרגניתא לענ"ד.

עכ"ד והדברים נפלאים.

דף ג"ה ע"א

בגמ': וז"ר' יצחק וכו' לחלק מנא ל"י נפקא ל"י מואל' אשה בנדת טומאתה, לחייב על כל אשה ואשה.

בבאר שבע (כריתות ב' ע"ב) תמה איך אפשר ללמוד שאר עריות מנדה, הא אכתי יש לפרוץ כדמקשה לעיל (נ"ד ע"א) מה לנדה שכן מטמאה את בועלה, תאמר בשאר עריות שאין מטמאים את בועליהם יחייב עליהם רק א'.

ואם כי בעו"ה, קשה לי מאד העיון בספר, ומכש"כ הכתיבה, התאמצתי אתמול, לעיין בהערה הנפלאה הזאת, ואנסה בע"ה לומר דבר מה, וה' יצילני משגיאות. ואם כונתי האמת והיה זה שכרי.

ונל"ע"ד לומר, שרש"י חידש בזה דין, אשר בו נחלקו רבותינו הראשונים. הדין שאם נשאת האשה על פי שני עדים שהעידו שמת בעלה, ואח"כ התגלה בעלה הראשון, חולקים בזה רבנן ור' שמעון (יבמות פ"ז ע"ב) אם היא מותרת לחזור לבעלה הראשון או לא, ולדעת ר' שמעון מותרת לחזור לבעלה הראשון, מכיון שהיא נשאת ע"פ שני עדים, הרי מה שהתנשאה לאחר, שהקדושין אינם כלום, שהרי היא אשת איש, והביאה היא ביאת זנות, אבל זו נחשבת כאונס, וזנות באונס אינה אוסרת על בעלה, כי מאי הוה לה למיעבד. ורבנן חולקים על ר"ש, ולדידם אין זו אונס, כי היה לה לאמתו, ובגמרא, (יבמות צא ע"א) פוסק רב הונא בשם רב, הלכתא כר"ש, כלומר, שמותרת לחזור לו, לבעלה הראשון, כי זו נחשבת לאונס, ושם בעמוד ב', אומרת הגמרא, שרב פפא רצה למיעבד עובדא כההיא הלכתא וולהחזיר לבעלה אשת איש שנשאת בעדים" (לשון רש"י שם), ורב הונא בריה דרב יהושע התוכח אתו על זה, עד שרב פפא פסק, כלומר "נמנע". וכך באמת פוסקים כל הפוסקים שאפילו אם נשאת ע"פ שני עדים אסורה לחזור לבעלה. עיין ברי"ף, ברא"ש, בריש פרק האשה רבה, ובטור אהע"ז, סוף סי' יז, ושם בב"י, ובשו"ע אהע"ז, סי' יז סנ"ו.

ובדינא דמשנה ביבמות (צד) המובאת בדף נד, הנ"ל, שהגמרא בפרק האשה רבה, מוכיחה, שהמשנה מדברת שהעדים העידו על שניהם שמתו, כלומר, גם אשתו וגם גיסו, בעל אחות אשתו, ובעדות זו שרינן אנו אחות אשתו לו, וגם אם האיסור אשת איש שרינן שהלא בעלה מת, ואח"כ כשנתודע שהכל היה שקר, נשאלת השאלה, אם אחות אשתו מותר לחזור לבעלה הראשון, מי נימא, שדינה כדין כל אשת איש שנשאת אפילו ע"פ עדים אסורה לחזור לבעלה, ולא אמרינן שדינה כדין אנוסה, או לא.

ורבותינו הראשונים חולקין בזה, דעת הראב"ד, מובאת בספר הזכות שעל הרי"ף שם בפרק האשה רבה, שלגבי גיסו, לא אסרינן לה לחזור לבעלה הראשון, ודינה אינו כדין כל א"א שאסרינן לה לחזור לבעלה, והרמב"ן חולק על

ותי' בס' שמחת יהודה (הובא באוצר מפרש התלמוד מכות י"ד ע"א) עפ"י מה שכתב הריטב"א בשם הראב"ד דלחלק אינו לימוד גמור, אלא גילוי מילתא בעלמא, ועל גילוי מילתא בעלמא לא פרכינן.

עוד הביא לתרץ דילפינן מהקישא דרבי יונה דהקשו כל הערויות להדדי, וע"ש מה שהעיר בזה.

★★

בגמ': גבי שפחה חרופה וכו'.

וברש"י: שפחה חייבי לאוין היא דכתיב בה לא יהי' קדש וגלי בה רחמנא דלא מייתי אשם עד שיגמור בה ביאתו דכתיב ש"ז, מכלל דחייבי מלקות דלאו באשם כגון ממזר ושפחה שאינם חרופה בהעראה מחייב ושפחה חרופה שפחה כנענית המאורסת לע"ע שמותר בה עכ"ל רש"י.

וכתב בכלי חמדה (פר' קדושים):

ולכאורה צ"ע, א' דמה כונת רש"י ז"ל שנקט דוקא אשם, ב' אמאי כתב דהראי' דוקא למ"ד בשפחה כנענית הכתוב מדבר.

ונראה דכונת רש"י ז"ל, דהי' קשה לו מה מוכיח הגמ' אדרכה יליף משפחה חרופה דכל חייבי לאוין החיוב בגמר ביאה לכן פירש ז"ל דהראי' הוא למ"ד בשפחה כנענית המאורסת לע"ע הכתוב מדבר וא"כ אף בלא חרופה איכא מלקות לישראל להבא עלי' משום לא יהי' קדש, ואם כן לכאורה קשה אמאי חייב אשם נימא קילב"מ דמלקות של הלאו דלא יהי' קדש יפטור הקרבן, ועי' בחידושי הריטב"א מס' שבועות (דף ל"ז) דזה איבעית הגמ' דהזיד כשבועות הפקדון והותרו בו עיי"ש היטב, וא"כ הי' איך כללא כיל דבשפחה חרופה גם מזיד חייב אשם, נימא קלבד"מ כיון דחייב מלקות מצד לאו דשפחה. ואין לומר דאין חייב אשם אלא כשהוא עבד עברי או ממזר שמותר בשפחה, דהרי מבואר בתוה"ק דהכל חייבין קרבן אשם אלא וודאי דחייבי לאוין בהערה, וא"כ ל"ש בזה קילבד"מ כיון דאין באין כאחת דהחיוב מלקות על העראה ועל הגמר גלי רחמנא דבשפחה חרופה איכא אשם.

ולפ"ז מוכרח רש"י ז"ל לפרש דקאי למ"ד בשפחה חרופה הכתוב מדבר דאיכא מלקות מצד לאו יהי' קדש,

משא"כ למ"ד בח"ש וחב"ח הכתוב מדבר והוי בת תפיסת קדושין א"כ ליכא מלקות כלל, וא"כ אין ראי' מזה דחייבי לאוין בהעראה, ומבואר מזה דאפי' אי נימא דלאו דלא יהי' קדש קאי על ביאת שפחה, היינו רק בשפחה גמורה אבל לא בח"ש וחב"ח וכו' עכ"ד.

★★

בגמ': דחייבי לאוין בכהונה מנלן אתיא קיחה קיחה.

המקנה בקונטרס אחרון (סכ"ו) כתב דבלאו של פנוי הבא על פנויה מלא תהיה קדשה אינו חייב בהעראה כיון דלית ביה ילפותא, וכ"ש לפי מש"כ הרמב"ם (נערה פ"ב הי"ז) בטעמו של לאו זה משום דגורם שמלא הארץ זימה ואח נושא אחותו ע"ש, וזה לא שייך רק בגמר ביאה שראויה להתעבר ממנה.

והנה מש"כ המקנה דאין ילפותא לחייב בלא תהיה קדשה על העראה, לכא' צ"ע דהא שפיר אפשר ללמוד מדפטר הכתוב בשפחה חרופה על העראה, ורק בלאוין דכהונה שאינם שוים בכל מבע"ל גזירה שוה.

★★

רש"י ד"ה ערירים וכו': היינו נמי כרת שזרעו נכרת.

ובפשטות משמע ד"עירי" היינו ללא זרע כלל. ויש לעיין לפי"ז במה שכתב רש"י בעירובין (סג: ד"ה לא נענש) דיהושע נענש להיות עירי וכו'. ולכאורה הא במגילה (יד:) מבואר להדיא דאף דליהושע לא היו בנים מ"מ בנות הוו ליה. וא"כ איך כתב רש"י שהיה עירי. והגר"ח קניבסקי שליט"א השיב לי ע"ז וז"ל: עירי מבנים.

(הגר"ח צבי קרייזר שליט"א)

דף נ"ה ע"ב

בגמ': אשה לבעלה מנא לן אתיא קיחה קיחה כו'.

בקידושין (כ"ו ע"א) מבואר דבמקום שכותבין שטר, אינו קונה קרקע בכסף עד שיכתוב את השטר, ואם פריש שיקנה בכסף בלבד, פריש וקונה בכסף בלי שטר. וכתב בשו"ת מהרי"ן לב (ח"א סוף כלל י"ג) שאם יהי' אופן דאם נימא דחל קנינו רק ע"י כסף ושטר יעבור על שבועה, הי"ז כפריש שיקנה בכסף לבד וקונה גם בלי שטר.

ועיין שם עוד ברש"ש שמציין למש"כ בכתובות ל' ע"א להוכיח דלא כהגרעק"א, ושגם בבעולה לכהן גדול גם האשה מוזהרת על זה.

★★

בגמ': אמר רבא פרט לשקינא לה דרך אברים.

המשנה למלך (הל' סוטה פ"א ה"ג) למד מכאן דבעינן מיעוט לקינא לה בדרך אברים דשייך קינוי ופרשת סוטה גם באופן שאינה נאסרת בו על בעלה, ותמה לפ"ז על התוס' בסוטה (כד.) שתמהו על רש"י דאיך שייך קינוי בשומרת יבם מאחר שאינה נאסרת על היבם, ומה קושייתם הא חזינן הכא דאף דאינה נאסרת שייך קינוי.

הספרי דבי רב (נשא פיסקא ז') כתב דאין זו קושיא, די"ל דבהא דמיעטה תורה קינא לה דרך אברים, אדרבה גילתה תורה דבכל דוכתא לא אזלינן בתר קפידתו, וכל היכי שאינה נאסרת עליו באמת אינו יכול לקנאות לה.

היד המלך (פ"א דסוטה) השיג על המל"מ דודאי לא שייכא פרשת סוטה כשאינה נאסרת עליו, וכדאייתא בסוטה (יח:): זה הכלל כל שאילו תבעל ולא תהא אסורה לו לא היה מתנה עמה, והא דמבע"ל קרא למעט קינא לה דרך אברים, אין הכונה דהו"א שינהוג פרשת סוטה כשנסתר בסוף ויחשוב לדרך אברים, אלא דהו"א דקינאי לדרך אברים מספיק לאוסרה מחשש שנבעלה בסוף בביאה גמורה.

האחינור (ח"ג ס"ט) כתב דדוקא באשת איש איצטריך קרא, דהו"א דקפידא דבעל מועיל לאוסרה גם באופן שאינה נאסרת עליו לולא הקינוי, אבל ביבמה שזינתה שומרת ליבם משום דאינה נחשבת כאשת איש, פשיטא דאין בכח הקינוי והקפידא לעשותה כאשת איש.

★★

בגמ': אלא אמר אבוי פרט לשקינא לה בנשיקה.

כתב המנחת חינוך (מצוה קפ"ח) דגם לדעת הרמב"ן שסובר דאין איסור מן התורה בקריבה לעריות, מ"מ לפי המבואר כאן מודה בנשיקת האבר דאסור אע"ג דאין זה בכלל איסור ביאה.

והק' במשנה למלך (ריש הלכות מכירה) דהא תוס' כאן (ד"ה אשה) הקשו דביקדושין (י' ע"א) אית דסוף ביאה קונה, דכל הבעל על דעת גמר ביאה, ולכן אם הערה בה ופשטה ידה וקבלה קידושין מאחר מקודשת להשני, והכא אמרינן דאשה נקנית לבעלה בהערה. ות"י הרמב"ן ובריטב"א דהיכי שהערה בה לבד, או שאמר בפירוש שרוצה לקנות בהערה אלא בלבד קונה בהערה, אבל בסתמא אמדינן דעתי' דכונתו לקנות רק בגמר ביאה.

והנה שם בקידושין אי' עוד נק"מ אי שרי לכה"ג למיקני בכיאה, דאי הערה קונה שרי, אבל אי גמר ביאה קונה א"כ בהערה היא כבר בעולה ועדיין לא נתקדשה לו, והרי היא אסורה לו מחמת בעולה איסור בעולה לכהן גדול, והשתא לפי דברי המהריב"ל דכדי שלא יעבור על איסור אמדינן דעתי' דכונתו לעשות באופן ההיתר, א"כ ה"נ הול"ל דאף אי מן הסתם דעתו על גמר ביאה, אבל הרי בהערה יכול לקנותה, וא"כ כשבא כה"ג על בתולה נימא שסתמא דעתו היא לקנותה בהערה, ולא בגמר ביאה, כדי שלא יעבור על איסור דבעולה לכהן גדול. ועיין עוד במשנה למלך (הל' איסור"ב פ"ז סוף הלכה ט"ו).

ותירין הגרעק"א בדרוש וחידוש (כתובות ל' ע"א) דלא דמי, די"ל דעשה דבעולה לכהן גדול מוטל רק על הכהן גדול ולא עליה, דעיין לקמן (פ"ד ע"ב) דילפינן דהוזהרו כשרות להנשא לפסולות דכתיב לא יקחו בלשון רבים. וא"כ לגבי העשה דבעולה לכה"ג, דכתיב כי אם בתולה מעמיו יקח אשה, וכתיב יקח בלשון יחיד דקאי אכה"ג, י"ל דהעשה הוא רק עליו ולא עלי, וא"כ כיון דהיא אינה מוזהרת א"כ דעת דידה היא אגמר ביאה, וככל בועל שדעתו הוא אגמר ביאה, משא"כ הכא בנשבע, שגם המוכר וגם הקונה מתרצין שהקנין יהי' בכסף בלבד ע"ש. וע"ע בתורעק"א כאן (אות נ"ז).

בהגהות רש"ש שעל הרמב"ם תמה אהגרעק"א דהא אף שאינה מוזהרת אעשה דכי אם בתולה מעמיו יקח אשה, מ"מ מוזהרת אלפני עור, שלא להכשיל הכהן גדול באיסור זה, ואם כן גם דעתה להתקדש בתחלת ביאה בלבד וצ"ע. אולם דבר זה תלוי בסוגיא דבבא מציעא (י' ע"ב) אי עובר אולפנ"ע באיסור שאינו מוזהר עלי' ע"ש בגמ' ובתוס'.

נשיקת אבר הוי העראה, וא"כ למה לא יטעו בני אדם לקרוא לדבר זה בשם טומאה, וע"כ כאשר היא אח"כ אומרת שלא הכניסו אחר אינה חוזרת מדבריה אלא מפרשת דבריה, ובמפרשת דבריה לא צריכה אמלתא כלל כדקיי"ל (ב"ב לא ע"א) גבי חוזר וטוען עיי"ש.

דף נ"ו ע"א

בגמ': רב אמר קנה לב"ל ושמוא"ל אמר לא קנה אלא לדברים האמורים בפרשה וכו'.

כתב הכלי חמדה בפרשת כי תצא (אות יג אות קטן א) דרב ושמוא"ל כאן הם לשיטתייהו לקמן (צב ע"ב) דפליגי אי קידושין תופסין ביבמה וכן לקמן (צו ע"ב) דפליגי אי שומרת יבם הוי כאשת איש.

וסברת מחלוקתם היא מה שחקרו האחרונים בענין מצות יבום, אי הוא קנין חדש שקונה יבם את יבמתו, ומיתת הבעל התירה לגמרי, ורק מחמת זיקת יבמין נאסרה לשוק בלאו, וכשמיבם היבם קנאה, או דילמא דכשמת הבעל ואין לו בנים לא התירה המיתה לגמרי, ונשאר בה עדיין איסור אישות וקנינו דבעל, שמחמת זה זקוקה ליבם, וכשמייבם אותה היא אשתו מחמת קידושין דאחיו המת.

וזו היא מחלוקת רב ושמוא"ל, דרב ס"ל כהצד השני דלא נפקע עדיין כל האישות וקנינו דהבעל, וע"כ ס"ל דאין קידושין תופסין ביבמה, דלא הוי כשאר חייבי לאוין, וכן ס"ל דשומרת יבם הוי כאשת איש, וכן ס"ל כאן דקנה היבם הכל. משא"כ שמוא"ל ס"ל כהצד הראשון דקידושי הבעל נפקע לגמרי במיתתו, וקנין היבם הוא קנין חדש, וע"כ ס"ל דהשומרת יבם אינה כאשת איש וקידושין תופסין בה כשאר חייבי לאוין, וקנין היבם כאן אינה קונה רק לדברים האמורים בפרשה. ועיי"ש שהאריך בזה עיי"ש.

★★

בגמ': אמר רבה אשת כהן שנאנסה בע"ה לוקה עליה משום זונה.

ידוע שיטת הרמב"ם (פי"ז מהל' איסור"ב הלכה א') דבכל חייבי לאוין אין לוקין עליהן בביאה לחוד רק עם קידושין. וחקר באמרי משה (סי' י' בהגה) אי היינו משום

והאור גדול (סמ"ג אות ט') השיג על המנחת חינוך דודאי לדעת הרמב"ן אין איסור מדאורייתא בכל ענין שאינו בכלל ביאה, והא דקאמר אביי פרט לנשיקה היינו כמש"כ רש"י במסכת סוטה (כו:): דקמ"ל דאין נשיקה האבר בכלל העראה. [ועי' בתוס' בסוטה ודו"ק].

★★

בגמ': העראה זו הכנסת עטרה כו' מכאן ואילך אינו אלא נשיקה ופטור עליה.

כתב הרמב"ם (סה"מ מל"ת שנ"ג) דקרא דאיש איש אל כל שאר שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה (ויקרא י"ח ו') הוא לאסור באיסור דאורייתא קירוב אל כל אחת מהעריות ואפילו בלא ביאה, ולוקין עליה. וכ"כ בהל' איסור"ב (רפכ"א).

הרמב"ן שם השיג עליו באורך, וסבירא לי' שכל אלו הדברים אינם אלא סייגים מדרבנן, ואחד מראיות שמביא הוא מהא דאמרינן הכא דעל נשיקה כיון דאין זו ביאה, פטור ואין לוקין עליה, ואילו לדעת הרמב"ם, הרי יש כאן לאו דאורייתא דקריבה לערוה ולוקין עליה. ותירץ המגיד משנה (בהל' איסור"ב שם) דהא דקאמר הכא פטור, היינו מצד איסור ביאה, אבל מצד איסור קריבה פשיטא דלוקין עלי', ונק"מ בחייבי לאוין כפי מה שכתב שם דאיסור תורה דקריבה אינו אלא בחייבי כריתות, ולא בחייבי לאוין.

ומה דאמרינן הכא פרט לשקינא לה דרך אברים א"ל אביי פריצותא אסר רחמנא, פי' בלשון בתמי', ולכאורה קשה מהכא אהרמב"ם דכתב דבכה"ג אין הכי נמי איכא איסור דאורייתא דקריבה לערוה. תירץ הגר"א בביאורו (אה"ע ריש סימן כ') דהא דתמה אביי הוא לענין לאוסרה אבעלה, דזהו ודאי רק בביאה ממש ולא בקריבה, אבל איסורא י"ל דאיכא.

★★

בגמ': אמר שמוא"ל העראה זו נשיקה וכו'.

מעשה היה בזמן החתם סופר זצ"ל באשה שטענה שאנשים טימאו אותה ואח"כ אמרה שרק שכבו עמה בקירוב בשר אבל לא הכניסו אבר, וכתב החתם סופר (שו"ת אה"ע"ז ח"א סי' עח) שדבריה אינן חזרה אלא פירוש לדבריה הראשונים, דבלשון בני אדם שם זה נקרא טימא אותה, ובפרט שעכ"פ ה"י נשיקת אבר באותו מקום, והרי בגמרא כאן חזינן דלשמוא"ל

כלישנא קמא דרבה הכא דבאונס הו"ל זונה. וע"ש עוד שהאריך בישוב זה.

דף נ"ו ע"ב

בגמ': אשת כהן שנאנסה בעלה לוקה עליה משום זונה וכו' משום טומאה.

הקרן אורה עמד על דקדוק הלשון 'בעלה לוקה עליה', כאילו בא למעט אדם אחר, והלא כל עיקרו של איסור זה לא נאמר אלא כלפי הבעל?

ותירין הגאון ר' זליג ראובן בענגיס זצ"ל (והו"ד בספר יוסף דעת) עפ"י שיטת הנודע ביהודה (מהדו"ק אבהע"ז סי' ע' ומהדו"ת אבע"ז סי' י"ב) שאיסור זה של אשת כהן שנאנסה, היות ולא נאמר בפרשת עריות, וגם אינו שוה בכל, שאינו אלא לכהנים, אין האשה מוזהרת עליו אלא הכהן לבדו (בניגוד לשאר איסורי ביאה שלמדו אזהרה גם עליה מ'הנפשות העושות'. אמנם, גם כאן אסור לה מהדין הכללי של 'לפני עיור' וכו'). ואפשר שלכך דייקו 'בעלה לוקה' לומר שהיא אינה לוקה.

★★

באמרי משה (סי' י' ס"ק ו' בהג"ה) דן בדעת הרמב"ם (פי"ז דאיסורי ביאה ה"א) הפוסק שאין מלקות בחייבי לאוין בביאה בלא קדושין. ובתו"ד ר"ל, דהא דלא לקי להרמב"ם בכל חייבי לאוין בלא קדושין וכן לכל הפוסקים באלמנה לכ"ג דמבואר להדיא בקדושין, דבביאה לחוד לא לקי משום לא יקח בלא קדושין, אין הכונה דבעינן הקדושין לעצם מעשה האיסור, רק דבעינן ביאה דרך אישות וביאה של זנות לא אסרה תורה, אבל לעולם דעיקר האיסור הוא הביאה לחוד, וע"כ אף היכא דהקדושין ה' בהיתר איכא איסור על הביאה לחוד, כיון דעכ"פ הוי הביאה דרך אישות.

וכותב שם עוד: ומצאתי בתשובת רע"א (סי' רי"ג) שעמד על חקירה זו והביא רא"י ברורה לזה דבעינן רק ביאה דרך אישות מיבמות (דף נ"ו) דאשת כהן שנאנסה בעלה לוקה עליה משום זונה, וע"כ דהיינו לאו יקח דלא יחלל ליכא במחוללת ועומדת, והרי הכא ה' הקדושין בהיתר גמור ובכ"ז לוקה על הביאה לחוד משום דהוי ביאה דרך אישות, ע"ש.

דלא אסרה התורה רק ביאה בדרך נישואין, ולא ביאה דרך זנות, אבל עיקר האיסור הוא משום הביאה, או דלא אסרה תורה חייבי לאוין רק כשקידש באיסור ובא עליה באיסור, אבל על קידושין גרידא וביאה גרידא לא לקי.

והביא מהגרעק"א בתשו' (ח"א סי' רי"ג) להוכיח כצד הראשון, מהא דאמרינן הכא דאשת כהן שנאנסה בעלה לוקה עליה משום זונה, והרי הכא ה' הקידושין בהיתר, ואעפ"כ בעלה לוקה עליה אחרי שנאנסה, ומוכח דהטעם דבעי קידושין כדי שהביאה יהי' באופן נישואין, ולא באופן זנות גרידא. דאם נימא דבעי קידושין כדי שגם הקידושין יהי' באיסור, והא הכא הקידושין היה בהיתר ומ"מ לוקה עליה.

וע"ש באמרי משה מה שהאריך בזה.

★★

בגמ': אלמא באונס לא קרינן בה זונה.

בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' אלף רל"א) כתב דלפי דברי רבה כאן אין זה דוקא באשת איש אלא כן הוא בכל פסולי כהונה שבא עליה באונס, לא נעשית זונה. ותמה המשנל"מ (הל' איסורי ביאה פי"ח ה"ב) דהא פשטות דברי רבה איירי רק לענין אשת איש, דלא נבעלה לפסול לה, רק מחמת איסור אשת איש, דהרי לבעלה ישראל היא מותרת, לכן ס"ל לרבה דלא נעשית זונה, אבל לגבי שאר פסולין ל"ש נבעלה ברצון ל"ש נבעלה באונס אסור.

והביא רא"י לזה מהא דתנן בכתובות (י"ד ע"ב) מעשה בתינוקת שירדה למלאת מים מן העין ונאנסה, אריו"ח בן נורי אם רוב אנשי העיר משיאין לכהונה כשרה. אלמא דאם אנשי העיר פסולים לכהונה נפסלה, ואע"ג שנאנסה.

ועוד הביא רא"י ממה דאמרינן לקמן (ס' ע"א) דאנוסת חבירו הולד הוא חלל, לר"א דס"ל פנוי הבא על הפנוי עשאה זונה, וכיון שהיא זונה הולד נעשה חלל, הרי הדברים ברורים ומוכיחים שאע"פ שנאנסה, מ"מ נעשית זונה ונפסלה לכהונה, וא"כ ה"ה לדידן אם בא עליה פסולי כהונה באונס נפסלה, וסיים ע"ז המשנל"מ "וזו נ"ל רא"י שאין עליה תשובה, ודברי הרשב"א צריכין אצלי תלמוד".

הגרעק"א בהגהותיו על המשנל"מ שם כתב ליישב קושיתו האחרונה, די"ל דהך מ"ד בדף סי' ע"א ס"ל

אמנם גבי פצוע דכא קאמר להאי טעמא בלשון "דלמא", דלכאורה מבואר דאין הדבר מוכרח שזהו ביאור טעמם, ותקשי מהא דא"י בברייתא לעיל (נ"ו ע"א) בהדיא, דטעמייהו דר"א ור"ש הוא משום שיש לו להאכיל במקום אחר. ואולי צ"ל דר"א ור"ש לטעמייהו דר"מ קאמרי, דאף לדידך יש לחלק דהיכא שיש לו להאכיל במקום אחר אין חסרון.

אך כבר עמד הרמב"ן על קושיא זו, וכתב דהתם בברייתא קאמרי ר"א ור"ש דיש חילוק בין קידושי רשות לקידושי עבירה, דבקידושי רשות שהקדושין נעשו ע"י ישראל אינו לא אוכל ולא מאכיל, משא"כ בפצוע דכא הוא אוכל, ורק אינו מאכיל, ולכן כתבה הגמ' בלשון דלמא, דיתכן שצריך שיאכיל במקום אחר, ויתכן שמספיק שהוא אוכל במקום אחר.

★★

אכן סברת ר"א ור"ש צ"ב מה מהני הא דביכולתו להאכיל במקום אחר, והא טעמא דר"מ דפסל הוא משום שהאשה משתמרת לביאה פסולה, דהיא התקדשה לאדם שביאתו בעתיד תפסול אותה מתרומה, וא"כ מה מהני הא דביכולתו להאכיל במקום אחר. ובשלמא לצד בגמ' דסגי בהא דהבעל בעצמו אוכל, א"ש, דדוקא במקום שהבעל פסול לגמרי מתרומה, הוא פוסל את אשתו ע"י קדושיה, אבל במקום שהבעל אוכל בתרומה, אינו פוסל את אשתו, אבל הצד בגמ' שפסול הבעל תלוי האם הוא מאכיל במקום אחר צ"ב.

(מורשת משה ע' תקס"ז)

★★

בגמ': איתמר אביי אמר הוואי ומאכילה בלא ידעה, רבא אמר הוואי ומאכילה בעבדיו וכו'.

כותב הגאון ר' יוסף ענגיל זצ"ל בבית האוצר (כלל קסח):

מוכח קצת לכאורה דבזה פליגי אביי ורבא, דרבא ס"ל דגם אכילת האשה מפאת קנין כעבד וע"כ שפיר מהני מה שיש לו להאכיל בעבדיו כו' גם לגבי האשה וכמובן, משא"כ אביי ס"ל דהאכלתו את האשה הוא בתורת אישות ואילו האכלתו את העבד הרי הוא בתורת עבדות היינו מפאת היותו קניינן כבהמתו, וע"כ אין האכלתו את העבד מועיל כלל לענין האשה, כיון שאין האשה אוכלת מכת זה כלל רק מכת אישות ובכח אישות הרי לא מצינו לו שיאכיל במקום אחר, וזהו

וע"ש באמרי משה שפלפל הרבה בדברי הגרע"א הנ"ל.

★★

בגמ': אמר רבה, הכ"ל היו בכ"ל זונה וכו'.

וברש"י: בכלל זונה לא יקחו וכו' ע"כ.

והק"ש הריטב"א דזונה לא יקחו כתיב רק בכהן. ותיירץ דאשתו אסורה לכל אדם כמו זונה לכהן ע"כ. ולנכון העיר חכ"א בספר משמר הלוי על יבמות (ע' רחצ אות ב') דצ"ע מנין ילפינן זה ע"כ.

★★

במשנה: אלמנה וכו' מן האירוסין לא יאכל בתרומה ר"א ור"ש מכשירין.

רש"י הביא ב' לשונות, לל"ק פליגי בבת כהן אבל בבת ישראל לכו"ע אינה אוכלת, ולל"ב פליגי אף בבת ישראל, וכ' דל"ב עיקר, ותוס' כ' דל"ק עיקר.

והנה בחזו"א ס"י קל"ד מסתפק בבת כהן שנתקדשה לכהן אם אוכלת גם מכת בעלה וגם מכת אביה, או כמו דבת כהן שנתקדשה לישראל אינה אוכלת מכת אביה, ה"נ בת כהן אוכלת רק מכת בעלה. ונ' דיש לתלות זה בב' הלשונות, דל"ק דס"ל דבת ישראל אינה אוכלת לכו"ע דאין לבעל דין מאכיל כיון שמשתמרת לביאה פסולה, משא"כ בבת כהן ס"ל לר"א ור"ש דעדיין אוכלת מכת אביה וכצד הא' בחזו"א, ואינה פוסלת מחמת שמשתמרת לביאה פסולה. משא"כ הל"ב י"ל דס"ל דבת כהן שנתקדשה אוכלת רק מכת קנין הבעל ולא מחמת אביה, וא"כ שפיר פליגי גם בבת ישראל אם משתמרת לביאה פסולה אסורה בתרומה.

(קובץ קול התורה קובץ ס"ג ע' לז)

בגמ': דלמא עד כאן לא קאמרי ר"א ור"ש התם וכו'.

מבואר בדברי הגמ', דר"א ור"ש מודו לעצם היסוד של ר"מ שמשתמרת לביאה פסולה הוה טעם לפסול בתרומה משעת הקדושין, אלא דפליגי היכא שהבעל יכול להאכיל במקום אחר, האם האשה נפסלת מדין משתמרת לביאה פסולה, א"ד כיון שהבעל יכול להאכיל במקום אחר אינה נפסלת.

בגללה, ואילו פיסול פצוע דכא אינו פיסול אפייני לגבי כהונה דוקא, אלא כללי הוא ביחס לכל ישראל, שהרי גם ישראל פצוע דכא אסור לישא ישראל, ולפיכך כהן פצוע דכא אינו עוד בקדושתו בגלל חסרון זה, שאינו נובע דוקא מכהונתו. עכ"ד.

★ ★

בגמ': או לאו בקדושת' קאי לא אכלה וכו'.

(ובתוס' ד"ה ואי לאו וכו') הקשו דהוה לי' למימר וכו'.

וכתב באבני נזר (אבהע"ז סי' כ"ג א'): :

ל'דלי דבריהם הי' נ"ל ליישב בפשטות, דרש"י פירש שם דילפינן מלא יחלל שנתחללה מקדושתה והיינו דנעשית זרה כדאייתא פרק יש בכור, מ"מ אכתי תאכל ע"י בעלה פצוע דכה כהן אי לאו בקדושתו קאי ומותר לנושאה, רק חללה דעלמא דלאו גירת הא אסור לנושאה משום פצוע דכה, אבל בת גרים דמותר לנושאה למ"ד קהל גרים לא איקרי קהל, ע"כ אי לאו בקדושת' קאי לא סגי בטעמא דבת גר זכר כבת חלל זכר, והוצרך לומר משום דקהל גרים איקרי קהל.

דף נ"ז ע"ב

בגמ': יש חופה לפסולות.

הנמוקי יוסף בשם הריטב"א והר"ן בכתובות (פ"ה) תמהו על הרמב"ם שפסק בהל' תרומות (פ"ז הכ"א) כרב דיש חופה לפסולות, ומ"מ פסק בהל' אישות (פ"י ה"ב) דחופת נדה אינו חופה, דמ"ש נדה משאר הפסולות. ותירץ הלחם משנה (הל' אישות) דשאני הני פסולות שנחלקו בהן רב ושמואל דאיירי שדעתו לבא עליהם באיסור והילכך כיון דאיכא חיבת ביאה הוי ליה כחופה הראויה, משא"כ בחופת נדה שאין דעתו לבא עליה עד שתיטהר פסק הר"מ דאין חופת נדה קונה. וכן תירץ המהר"ט [הובא בשער המלך בחופת חתנים סעיף ד'].
השער המלך הביא מספר משפטים ישרים שתמה על תירוץ זה מההיא דאייתי רב ששת סייעתא לרב (נח). אמן שלא שטייתי ארוסה וכו' אלא דקני לה כשהיא ארוסה ואיסתתרה ונכנס לחופה וכו', והרי בכה"ג אין דעתו לבא עליה רק כשתתה ותמצא טהורה, והשער המלך כתב דאין כאן קושיא,

שאמר אביי קנין דאישות מקנין דאישות ילפי' ולא ילפי' קנין דאישות מקנין דעבדים ודו"ק היטב ובאתי רק להעיר.

וע"ע ירושלמי כתובות פ"ה ה"ד בראשונה היו אומרים ארוסה בת ישראל אוכלת בתרומה דהיו דרשין וכהן כי יקנה נפש קנין כספו דלא כן מה בין קונה אשה ובין קונה שפחה עכ"ל הירושלמי ומבואר דהירושלמי ס"ל דאכילת אשת כהן מפאת היותה קנינו כעבדו ושפחתו, ובאתי רק להעיר.

ועיין בענין זה בפירוש המשניות להרמב"ם סוף"ק דגיטין מפני שהוא קנינו וכו'.

★ ★

בגמ': בעא מיני' וכו' פצוע דכא כהן וכו'.

הגאון בעל צפנת פענח זצ"ל על הרמב"ם (פ"ד דיבום וחליצה הלכה כ') כתב דדעת רבי ביומא (פ"ו ע"א) דס"ל דעיצומו של יום מכפר אפי' לאינו שבים, אינה מכוונת, אלא כלפי עבירות של כל ימות השנה, ברם אלו עבירות, שענשן כרת, הנובעת מעצם קדושת יום הכיפורים כגון עשיית מלאכה ביום הזה או ביטול מצות עינוי הנפש ביום צום זה, ודאי שאין יוהכ"פ מכפר עליו בלא תשובה, שאם לא כן, כרת שכתבה תורה לגבי שתי עבירות אלה אינה במציאות כלל, שהרי עצם היום מכפר על העברייני, ולפיכך מסיק רבא (שבועות יג, א) "מודה אני בכרת דיומא", שאינו מכפר עד שישוב.

ומביא עוד שם הוכחה לזה, עפ"י הכלל: "אין קטיגור נעשה סניגור" שאם קדושת יוהכ"פ מחייבת את העינוי ואוסרת את המלאכה ביום זה, איך אפשר שאותה המעלה תפטור אותו מהעונש אם יחלל ויפגום בקדושתו לומר שעצם היום מכפר עליו, למרות שבעט בסגולתו המיוחדת לו.

אף הוא מדגים הגדרה זו מכמה מקומות בש"ס ביבמות עו, א אמרו: פצוע דכא כהן מותר בגירות, לפי שאינו בקדושתו, ואילו כהן בעל מום נשאר בקדושתו, ואסור בגרושה וכן בתו דינה כבת כהן כשר, כמבואר בסנהדרין נא, ב. וכן בהוריות יב, ב שנינו כהן גדול שעבר מחמת מומו מצווה הוא על הבתולה - הרי שנשאר בקדושתו, ועל כרחך ההבדל הוא בהנחה הנ"ל, שחסרון מום הוא פיסול מיוחד לגבי כהונה, מחמת קדושתה, כי בישראל אין המום פוסל כלל. ואיך יתכן, שהמעלה המיוחדת בכהונה, תיהפך לחסרון להורידו מקדושתו

אף דאינה ראוי' לביאה, היינו דלא הוה חופה של יחוד להיתר אישות, אבל מ"מ הוי חופה לקניני הבעל באשתו, וזה סגי להאכיל אשתו בתרומה, אמנם בטומטום נראה דכיון דלא ידעי' מינו לא הוה חופה כלל, וליכא הכנסה לרשותו, ומש"ה אינו מאכיל את אשתו בתרומה.

★★

הנדה הרמב"ם (פ"ז מתרומות הכ"א) פסק דיש חופה לפסולות, והק' הנימוק"י דהא פסק הרמב"ם (פ"י מאישות ה"ב) דחופת נדה לא מהני לעשותה כנשואה, ומ"ש מחופה לפסולות, ות"י הלח"מ (בהל' אישות) בתי' הב' דס"ל להרמב"ם דאע"ג דאינו קונה מ"מ מהני לפוסלה משום דקרויב לביאה. וצ"ע דהא מבואר לקמן ג"ח. דלמ"ד יש חופה לפסולות קרינן ביה תחת אישך ויכול להשקותה, ואי לא מהני החופה לקנותה, אמאי חשיב תחת אישך.

ונראה לחדש דס"ל להרמב"ם דכל מה דלא קרינן בארוסת תחת אישך אינו משום דאישך משמעותו נישואין, אלא דבאמת ארוסה נמי הוי בכלל אישך, וכל החסרון הוא משום דאינה תחת אישך, דכיון שאינה תחתיו ואינה ברשותו, לא קרינן בה תחת אישך. ולפי"ז י"ל דבשביל שתהא בכלל תחת אישך לא בעי קנין נישואין, אלא סגי אף בחופה, דכיון דקרובה לביאה קרינן בה תחת אישך כיון דהיא מיוחדת לו. אולם כ"ז למ"ד דיש חופה לפסולות, אבל למ"ד דאין חופה לפסולות לא חשיבה כקרובה לביאה ולא הוי תחת אישך.

(קובץ קול התורה קובץ ס"ג ע' לז)

דף ג"ח ע"א

בגמ': אין חופתה מאכילתה וכו'

וברש"י וה"ה ביאה וכו'.

תמוזה, וכי ביאה ילפינן מחופה שפוסלת לתרומה והרי בביאה היא נהיית חללה, וודאי שאינה אוכלת בתרומה. ואולי כונת רש"י לענין מזונות שאינה מקבלת מזונות מבעלה בביאה פסולה שהרי ת"ק דיבר גם לגבי מזונות גרידא. (ועי' בהגהות הר"ש מדעסויא שתיקן ברש"י "והרי היא כביאה").

(ספר הערות מבני הישיבות ע' רעט אות רצא)

★★

דשפיר מיירי גם באופן שדעתו לכא עליה גם בלי שתשתה ותמצא טהורה.

★★

בגמ': יש חופה לפסולות וכו'.

בקרן אורה בסוגין כתב לחדש, דהשו"ט כאן בסוגי' אי החופה אהני לפסולות, היינו לדין היתר ביאה ומעשה נשואין שבחופה, דבזה ס"ל לשמואל דכיון דאינה ראוי' לביאה לא חשיב קירוב דחופה, ולרב אהני ככל חופה בכשרות, אבל לדין הקנינים שבנשואין לכ"ע יהני גם בפסולות, דדין הקנינים לא שייך לדין היתר ביאה, ולכן באמת דבחופה דר"ה מהני לכ"ע גם באינה ראוי' לביאה, ומהני גם בפסולות, כיון דהוי רק מעשה קנין.

וכתב בספר קובץ על יד דלפי"ז יש ליישב קושית הרמב"ן והתו"י שהקשו דלשמואל דאין חופה לפסולות, אמאי בעי' קרא למעט דאינו מטמא לאשתו פסולה, הא בלא"ה לא הוה נשואה דאין חופה לפסולות, וכבר ידעי' דאינו מטמא לאשתו ארוסה, [והרמב"ן ותו"י דנו מכאן דהוי נשואה ע"י הביאה ולכ"ע יש ביאה לפסולות].

אכן י"ל דלענין הקנין ליורשה וליטמא לה מהני לכ"ע חופה לפסולות, דחל עליה דין נשואה לדין הקנינים וכנ"ל.

ולפי המבואר נחא דברי הלח"מ (פ"ז דתרומות) שכתב דאף דחופה שאין הראויה לביאה לא מהני, מ"מ פסולה מתרומה, דכיון דאהני לדין קנין שבחופה שפיר חשיב ביתו ופוסלה משום כן בתרומה.

ונראה מוכרח כן מהא דאי' ביבמות פא. דסריס כהן מאכיל את אשתו בתרומה, וכ"פ הר"מ בפ"ז מתרומות הי"ד, ועי"ש בר"מ דאנדרוגינוס אינו מאכיל את אשתו, והמשנ"ל כתב דאף שביציו מבחין מ"מ אינו מאכיל כיון דבעי' שתהא חופה הראויה לביאה, להכי חופת טומטום אינו חופה כיון דאינו ראוי לביאה, וצ"ע דהרי גם בסריס הוי חופה שאינה ראויה לביאה (וכמש"כ השעה"מ בחופת חתנים פ"ד), ואיך מאכילה בתרומה, וכבר תמהו כן הקרן אורה ביבמות עב ובמנ"ח.

ונראה דלגבי סריס שפיר הוי מעשה חופה לגבי קניני הבעל באשתו, וכבר נתבאר דבזה שפיר מאכיל בתרומה,

בגמ': אלא דקני לה כשהיא ארוסה וכו'.

בקרן אורה בסוטה (י"ח ע"א) הקשה, בעצם הסוגי' דשו"ט היכי תימצי דביאת בעל קדמה לבעל, ומוקי לה בבא על הארוסה, אמאי לא מוקי לה שקידשה בביאה דהוי ארוסה וממילא קדמה שכיבת בעל לבעל.

עוד הקשה בערוך לנר כאן דאם ביאה אירוסין עושה, נוקי לה בגוונא שקדשה בביאה, (ותירץ דמבע"ל בקדושין י. אם ביאה עושה נשואין), וכן הקשה בספר קובץ על הר"מ בהל' סוטה (פ"ב ה"ח) שם.

וכתב בספר קובץ על יד: ונראה דלדין קדמה שכיבת בעל, בעי' שכבר חל עליו שם בעל, ולכן מה דקדשה בעל לא סגי למיחשביה קדמה שכיבת בעל, כיון דהך ביאה הוי לקדושה, ורק כשכבר נתקדשה ונעשה לבעל, חשיבה הביאה קדמה שכיבת בעל, וכן מבואר במג"ח (במצוה שסה אות טז) ולפ"ז לא סגי בביאת קדושה לאחשובי לקדמה שכיבת בעל.

אמנם בדעת הרמב"ם י"ל דס"ל כמו שנקטו האחרונים הנ"ל דגם במקדשה בביאה מיקרי קדמה שכיבת בעל, ולפ"ז נראה דהר"מ יפרש הסוגיא דאין הכוונה דבא על ארוסתו, דבזה אה"נ כיון דביאתו אסורה מדרבנן, תו אין איש מנוקה מעון, וס"ל דחשיב קדמה שכיבת בעל, ומצאתי בהגהות מהרא"י על הר"מ [בסוף הרמב"ם] שכתב כן בישוב דעת הר"מ.

והוסיף דלכך קתני בגמ' בארוסה בבית אביה ולא קתני חמיה, כיון דעדיין הוי אביה ורק דמקדשה בביאה ועי"ש.

ולכאורה יש להוכיח דבמקדש בביאה מקרי קדמה שכיבת בעל, מהא דבסוגיא אמרי' לגבי שומרת יבם דאם בא עליה בזנות, דלרב דקנה לכל קונה את היבמה ומקרי קדמה שכיבת בעל, הרי דגם בביאת הקניה חשיב קדמה שכיבת בעל, (עי' רש"י ותוס' בפ"י הסוגיא), אכן נראה דשאני ביבום דכבר איכא אישות דזיקה דהוי כארוסה, ומש"ה מהני הביאה יבום להחשיבה קדמה בעל. ועי' משא יד ח"ב פר' נשא.

★★

כתב הרשב"א בתשובה (חלק ד' ס"י שכח):

בפ' הבא על יבמתו (דנ"ח). בשמעתא דיש חופה לפסולות דדייק תלמודא דכוותה גבי שומרת יבם שבא עליה יבם

בבית חמיה שומרת יבם קרית לה. וזה פלא דהוה מצי לאוקמא כגון שבא עליה בלא עדים והיא מודה ע"כ.

תשובה מה זו קושי', אם אינו קונה אותה בביאה שלא בעדים ואכתי שומרת יבם גמורה היא א"כ אכתי ניקשי ליה שומרת יבם בת מישתי' היא והא בעי' תחת אישה וליכא, ובעינן שקדמה שכיבת הבעל וליכא דאכתי לאו בעל הוא שהרי לא קנאה. ומיהו לא כן אני מדמה שתהא יבמה צריכה עדים, אלא אפילו בא עליה בינו לבינה קנאה דזו אשה היא שהקנו לו מן השמים וכדמוכח נמי במתני' דיבמה שאמרה לא נבעלתי וממאי דאתמר עלה בגמ'. עכ"ד.

מבואר ברשב"א להדיא, דאי לא קונה את האשה לא חשיבא קדמה שכיבת בעל וכו'. ובערוך לנר הוכיח כאן מהתוס' (בע"ב ד"ה דהא וכו') דאף שאינו קונה מיקרי קדמה שכיבת בעל ע"ש וזה דלא כהרשב"א. וראה עוד בקובץ על יד כאן מש"כ מהגרע"א זצ"ל שכתב כהרשב"א הנ"ל ע"ש.

★★

בגמ': דכוותה גבי שומרת יבם שבא עליה יבם בבית חמיה שומרת יבם קרית לה אשתו מעליא הוא וכו'.

בנודע ביהודה (מהדו"ת אהע"ז סי' קמח) ובתוספות ר' עקיבא איגר על המשניות (ריש פרק ו) הקשו דלדעת המשנה למלך (פ"ב מהל' יבום ה"ד) דגם ביבום צריך שני עדים כמו בקידושין, א"כ דילמא מיירי הכא במשנה דבא על השומרת יבם בלא עדים ולא הוי אשתו.

ותירצו שעל כרחך שהי' שם עדים, כי אם לא כן מנא ידעינן דקדמה שכיבתו כדי שנשקה אותה.

אך הגרעק"א כתב דעדיין י"ל שבא עליה ב' פעמים ובכל פעם הי' עד אחד, דלגבי קדמה שכיבת הבעל מצטרפים שני העדים, אבל לגבי שתהיה אשתו אינן מצטרפין.

ובמנחת חינוך (מצוה תקצט אות ד) תירץ דהנהא דבעי בקידושין עדים הוא משום דהוי דבר שבערוה ואין דבר שבערוה פחות משנים, וא"כ גם לגבי יבמה אם יבמה נקראת ערוה צריך שני עדים, אך דבר זה תליא במחלוקת רב ושמואל אי יבמה לשוך קידושין תופסין בה או לא, דלדעת

עדים, ותירץ דכיון דאי לא קדמה שכיבת הבעל אינה סוטה, א"כ אי ליכא עדים מנא ידעי דקדמה שכיבתו, [וזה כמובא לעיל מהרשב"א בשו"ת] דמ"מ משכח"ל בעדות מיוחדת דהיבום לא חייל [כמבואר בר"ן בגיטין ע"ג: דלא מהני עדות מיוחדת בקידושין], ולענין קדמה שכיבת הבעל סגי בעדות מיוחדת, ות"י דמוכח מהכא דשתיית סוטה הוי בכלל דיני נפשות דלא מהני ביה עדות מיוחדת. ועי' ח"י הגרי"ז הל' סוטה דנקט מסברא דלענין השקאת סוטה סגי בע"א כדין ע"א באיסוריין.

ועי' ברעק"א שם דמסתפק בעדים שהיו קרובים בנשותיהם בשעת ראייה ונתרחקו, אם מקרי תחילתו בפסול, או כיון דכ"א ראוי להעיד עם אחר אינו בכלל דין תחילתו בפסול, והוכיח מהא דלא משני דמיירי דבא עליה בפני עדים שהיו קרובים בזמן הביאה ואח"כ נתרחקו, דהיבום לא חייל, כיון דבשעת הביאה היו פסולים, ומ"מ נאמנים אח"כ להעיד על הביאה דקדמה שכיבת בעל, וע"כ דכה"ג מקרי תחילתו בפסול. ויש לדון באופן שהעדים היו קרובים לצרה, דלכא"י יש לפוסלם מחמת דהיבום מתיר הצרה לשוק, אולם עדיין יכולים להעיד דשכיבת הבעל קדם, וצ"ע בזה.

(קובץ "קול התורה" קובץ ס"ג ע' לזח)

★★

בגמ': יש לו אח חלל.

ל"ש"י פסולו מדין משתמרת, ולרמב"ם משום הזיקה דהוי מדרבנן חשיב כאשת החלל, ועי' ריטב"א ומאירי שהרכיבו ב' הטעמים, ולשון הריטב"א סובל לומר דזהו גדר דהחלל פוסלה דהוא גם כעין משתמרת, אבל המאירי הדגיש דהוי ב' גדרים שכתב דלר"א ור"ש דל"ל דין משתמרת פוסלו מתרומה מחמת הזיקה.

(קובץ על יד)

★★

בגמ': ר"ל אמר אינה אוכלת וכו' הני מיילי דישי ל'ו להאכיל במקום אחר וכו'.

כתב חכ"א בספר משמר הלוי על יבמות (ע' רחצ אות ג'):

ו"א הבנתי סברתו, דאין הבעל מאכיל, דמיירי בבת כהן, בשלמא לעיל דפצוע דכא סברא דאם אינו מאכיל במקום אחר נקרא כזר, והוי כמאורסת לזר, אבל כאן אביה כהן גמור,

רב לקמן (צב ע"ב) דאין קידושין תופסין ביבמה לשוק, א"כ כבר נחשבת ערוה, וכאשר בא עליה היבם לא ניתוסף ע"ז שתהי' כעת ערוה, וא"כ לא יצטרכו עדים על זה, וה"ה לר' עקיבא דס"ל דאין קידושין תופסין בחייבי לאוין לא יצטרכו עדים וכמו לרב, משא"כ לשמואל דס"ל דקידושין תופסין ביבמה לשוק, א"כ כשבא עליה היבם ניתוסף דאז נעשית ערוה, וע"כ צריך שני עדים.

ו"לפ"ז שפיר מיושב הקושיא הנ"ל, דהיות והסוגיא כאן קאי אליבא דרב, והמשנה הזאת מוקמינן כר' עקיבא, א"כ שפיר אין צריך עדים כשבא עליה היבם, עיי"ש.

★★

הפתחי תשובה (ר"ס קס"ו) תירץ כעין זה עפ"י מש"כ היד המלך, דלא כתב המרדכי [והרמ"א] דיבום בעי עדים רק לפי הסובר בקידושין דעלמא תופסין ביבמה, דנמצא דישי נפק"מ לאחרים ביבום, אבל רב לשיטתו ס"ל לקמן דאין קידושין תופסין ביבמה, וע"כ שפיר פרכינן הכא לרב אי בא עליה יבם שומרת יבם קרית ליה.

החזון איש (אהע"ז ס' ק"ל סק"ו) השיג על הפתחי תשובה דאע"ג דאין נפק"מ ביבום לענין תפיסת קידושין, מ"מ כיון דאין מתחייבין מיתה על יבמה רק לאחר שנתייבמה, שוב איקרי דבר שבערוה ומיבעיתו עדים.

★★

בנודע ביהודה (תנינא סוף ס' קמ"ח) מתרץ בתחילה דאין להעמיד כבא עליה יבם בלי עדים, דכיון דלא קיים אז מצות יבום חשיב כבא על אשת אח שלא במקום מצוה, ונמצא דאין היבם מנוקה מעון ואיך ישקנה מי סוטה, אלא דהנודע ביהודה חזר בו מדברי התוס' בע"ב (בד"ה דהא) שכתבו ליישב אמאי לא אוקמי בנפל מן הגג או בנתכוין להטיח בכותל, דמבואר דפשט"ל דלא קרינן ביה בכה"ג אינו מנוקה מעון, ודוחק לומר דס"ל להתוס' דכיון דלא כוון לשם ביאה לא עשה שום עבירה ואפילו שוגג לא מיחשיב.

דף נ"ח ע"ב

בגמ': שומרת יבם קרית ליה וכו'.

הגרע"א זצ"ל בשו"ת (ח"א ס' צ"ד) הקשה לפי השיטות דיבום בעי עדים לוקמי דמיירי שבא עליה בלא

ותירין דנפק"מ ליבום לדעת הרשב"א דעשה דוחה איסור עשה, אבל מכיון דיש איסור נוסף של אלמנה תו לא נדחה.

ולדעת תוס' (לעיל כ:): דס"ל דאין עשה דוחה איסור עשה, כתב הפמ"ג דצ"ל דס"ל להתוס' דהיות דהיא אסורה בלא"ה מצד איסור אשת איש, לא חל עליה איסור בעולה לכה"ג כלל, ונמצא דכשמת בעלה הראשון חלין עליה איסור בעולה ואיסור אלמנה כאחד. ועע"ש.

★ ★

בגמ': אמר רב יהודה אמר רב נבעלה שלא כדרכה פסולה לכהונה כו' ורב דאמר כו' אלעזר כו' תיפוק ל' כו' דהא אמר ר' אלעזר פנוי שבא על הפנויה לא לשם אישות עשאה זונה.

הקשה בשו"ת הרשב"א (סי' אלף רל"א) דלמה לא תירין דרב איירי בבא עליה באונס, וכל שבאונס לא הו' זונה, ולכך הוצרך לפסול אותה משום שלא כדרכה.

ובתב הגאון מטשעבין (בדובב משרים ח"ג סי' ק') ליישב, דהא דפליגי לעיל נ"ו ע"א באשת כהן שנאנסה אי בעלה לוקה עלי' משום זונה, היינו דפליגי אי מעשה אונס לא מיחשב כמעשה עבירה כלל, וע"כ לא נעשה זונה, או שהוא רק פטור לענין עונשין, אבל זונה מיהוה.

אמנם מהא דאמר ר' אלעזר פנוי הבא על הפנוי עשאה זונה, והלא להרבה ראשונים ליכא איסור דאורייתא כלל, ואפ"ה נעשות זונה, ומוכח דמצד עצם ביאת זנות נעשית זונה אפילו בלי עבירה כלל, ולכן לא יכול לתרין כאן בשבא עלי' באונס, דהא אליבא דר' אלעזר קיימינן, ולדידי' אפילו בליכא מעשה עבירה מ"מ נעשית זונה וא"ש.

וע"ע משל"מ פי"ח דאסורי ביאה (הלכה ב') מה שהק' ע"ד הרשב"א.

דף נ"ט ע"ב

בגמ': נבעלה ל'מי שאינו איש אע"פ שבסקילה כשרה לכהונה

ובתב רש"י דהיינו דוקא למאן דמכשיר מוכת עץ, אבל למאן דפוסל מוכת עץ ג"כ פסולה דלא גרע ממוכת עץ.

ואם בשביל שנתן גט הא הו' משתמרת ולר"א ור"ש ליתא להו.

דף נ"ט ע"א

בגמ': ת"ר אלמנה לא יקח בין אלמנה מן האירוסין בין אלמנה מן הנשואין פשיטא, מהו דתימא ל'ילף אלמנה אלמנה מתמר כו' ואימא ה"ג דומיא דגרופה מה גרופה בין מן האירוסין בין מן הנשואין כו'.

בתוס' (ד"ה דומיא) הקשו: וא"ת אדרבה נימא גרופה דומיא דאלמנה, דוקא מן הנשואין כדילפינן מתמר. וי"ל דלקולא ולחומרא לחומרא מקשינן.

הגאון ר' יוסף ענגיל בספרו אתון דאורייתא (כלל י"ח) האריך הרבה בענין לקולא ולחומרא לחומרא מקשינן, אי הוה מטעם ספק או דהוה מטעם ודאי. ואחד מראיותיו הוא מהא דאמרינן הכא דכהן גדול אסור באלמנה מן האירוסין מטעם דמקשינן לגרופה ולא לתמר דלקולא ולחומרא ולחומרא מקשינן, והרי לא אשתמיט מ"ד למימר דאם יבא כה"ג על אלמנה מן האירוסין לא ילקה עלי' מחמת דהוה ספק, אלמא דלקולא ולחומרא לחומרא מקשינן מדה הוא בתורה, ולא מטעם ספק, דאילו הו' רק מחמת חומרא מספק, אמנם הו' אסור אבל לא הו' לוקה עלי' מחמת ספק.

ועיי"ש עוד שהביא הא דאיתא לעיל כ' ע"ב דאלמנה לכה"ג מה"ת מתייבמת דעשה דוחה לא תעשה, אלא מדרבנן אינה מתייבמת גזירה ביאה ראשונה אטו ביאה שני', ואם נימא דאלמנה מן האירוסין אינה אסורה רק מחמת ספק, א"כ הול"ל דאלמנה מן האירוסין תתייבם דהו"ל ספק דרבנן ולקולא, דגם ביאה שני' אינה אסורה רק מחמת ספק ול"ש גבי' גזירה דביאה ראשונה, ומוכרח דלקולא ולחומרא לחומרא מקשינן אינו מחמת ספק, אלא מדה היא בתורה ומחמת ודאי אסורה היא.

★ ★

בגמ': ת"ר אלמנה לא יקח בין אלמנה מן האירוסין בין אלמנה מן הנשואין פשיטא מהו דתימא ל'ילף אלמנה אלמנה מתמר וכו'.

הפרי מגדים (סוף הל' תערובות כללי איסור חל על איסור) תמה דאיך ס"ד דאיסור אלמנה לכה"ג הוא רק מן הנשואין, והא מן הנשואין בלא"ה אסורה מצד איסור בעולה לכה"ג, ואין איסור חל על איסור.

ומשו"ה אמרו שם מעשה בריכה שרבעה כלב מאחורי' והכשירה רבי לכהונה, דדוקא שלא כדרכה, אבל כדרכה לא עדיף ממוכת עץ.

והנה הרמב"ם (פי"ז מהל' איסו"ב הי"ד) כתב סתם שאם נבעלה לכהונה לא נפסלה. ותמה בשער המלך (שם הי"ג) דזה דוקא שלא כדרכה אבל בכדרכה הא לא גרע ממוכת עץ, וא"כ למה סתם בזה.

אולם במאירי כתב די"א דמוכת עץ אינה פסולה אלא מדרבנן, ובביאת בהמה דהיא מילתא דלא שכיחא, לא גזרו בה רבנן.

במנחת חינוך (מצוה ע"ב אות ו') הביא משטמ"ק כתובות (י"א ע"ב) שהביא משיטה ישנה דלמאן דמכשיר קטן שבא על הגדולה, איירי אפילו אם השיר בתוליה, דכיון דליכא ביאה והנאה גרע ממוכת עץ ומותרת אפילו לכהן גדול, והביא כן מירושלמי (כתובות פ"א ה"ג). ולפי זה, כתב דיש לומר דכן הוא דעת הרמב"ם גם כן, וביאת בהמה גרע ממוכת עץ, ולכן סתם וכתב שלא נפסלה, ואף בכדרכה, דגרע ממוכת עץ ואינה נפסלת ע"ש עוד.

★★

בשו"ת מחנה חיים (סופר) מהדורא תליתאי אה"ע סי' נ"ה הביא מעשה נורא שאירע בימיו אודות אשת איש אשר נבעלה לשדים, ואנשים שהיו בשדה הצילוה מכף ידם, ונשאלה השאלה לפניו אם נאסרה על בעלה.

והביא מש"כ הבית שמואל (אה"ע"ז סי' ו' ס"ק י"ז) בשם שו"ת מהר"ם לובלין (סי' קט"ו) שכמו שנבעלה לכהונה, אין זנות לכהונה, ה"נ הנבעלה לרוח אין בו דין זנות. אולם הביא שם משו"ת ר' חיים כהן (אה"ע סי' ח') שחולק על המהר"ם לובלין וטעמו משום דדוקא לכהונה אין זנות כמוש"כ בסנהדרין נ"ח ע"א והי' לבשר אחד, מי שנעשת בשר אחד, יצא בכהונה וחי' שאין נעשית בשר אחד, ופירש"י שאינם יולדים מן האדם. אבל לענין שד כתב הרשב"ם (ר"פ המוכר את הספינה) לגבי הורמון בר לילית שאותו שד אביו הי' אדם ואמו היתה שד, הרי שהם יולדים מאדם.

ובמהנה חיים שם הוכיח דרק שידה יולדת (-שדים) מבני אדם, אבל אין אשה יולדת משד ולכן לא הוו מבשר אחד, שאינה יולדת מהם, ע"ש עוד. ואכמ"ל.

★★

בגמ': אין זנות לכהונה וכו'.

בשו"ת הרד"ד להגר"ד מייזליש זצ"ל (סי' י"ב) הביא מהבה"ג בהל' מיאון דנבעלה לכהונה באונס, כשרה לכהונה, ותמה עליו דבגמ' כאן מבואר דגם ברצון אם נבעלה לכהונה כשרה לכהונה ולא רק באונס, ועוד מקשה דממ"נ, אי יש זנות בכהונה גם באונס ליתסר ואי אין זנות א"כ ג"כ ברצון וכמבואר כאן ע"כ.

וכתב בנו, בשו"ת חדות יעקב (אבה"ע"ז סי' יח):

נל"ע"ד לישב דברי בה"ג די"ל דס"ל יש זנות לכהונה דרבא דאמר ביבמות דף נ"ד להטיח בכהונה והטיח ביבמה קנה דמכוין לשם ביאה בעולם, ע"כ ס"ל יש זנות לכהונה וכמו שמפורש כן בתוס' סוטה דף כ"ז ופליג על מ"ד דיליף מאתנן. ומקרא לא קשי' דשנים צריך למעט שלש כמ"ש תוס' ב"ק דף ע' וס"ל לרבא דרבי שהתיר ברבעה כלב מאחורי' שהי' באונס ג"כ מצי' סבר דיש זנות לכהונה ופליגי תנאים ואמוראים בזה ופוסק כרבא.

והא דמחלק בין אונס לרצון, י"ל דביבמות נ"ט פליגי תרי לשונות באשת כהן שנאנסה אי חייב עלי' משום זונה וביאר הרמב"ן במלחמות דל"ב כל באונס לא קרינן זונה ואסורה בתרומה כיון שאין בה אלמנות וגירושין ולכהונה ק"ו מתרומה כמבואר ביבמות ס"ח, וע' רשב"א יבמות ס"ח ד"ה מנה"מ דנבעלה לפסול באונס לא מקרי זונה מ"מ פסולה לתרומה וכהונה מקרא ע"ש, וס"ל לבה"ג זהו רק בנבעלה לאדם אבל בכהונה ליכא קרא למיפסל באונס וכיון דבאונס לא מקרי זונה להכי רק באונס כשרה לכהונה.

★★

הגאון ר' משה פיינשטיין זצ"ל כותב בשו"ת אגרות משה (חלק ה', יו"ד ח"ב סי' קכז ענף ו'):

ומה שפשוט לכתר"ה דבאונסין אותו לבא על הבהמה יהרג ואל יעבור, לא ידוע לי בעניותי מנא ליה, דלכאורה אף שהוא איסור חמור מאד ומחייבי סקילה, מ"מ אינו בכלל גילוי עריות, דהא אין זנות לכהונה כדאיתא ביבמות דף נ"ט,

וצ"ב מדוע סברא זו מועילה רק לענין דאינו חייב להוציא ולא להתירה לכתחילה. ובזכר יצחק (סי' ס"ה) יצא לחדש, דבאמת בדין בעולה לכה"ג יש ב' דינים, חדא לאו הבא מכלל עשה לישא בתולה ולא בעולה, ועוד יש עליו מצות עשה לישא בתולה, ולפי"ז ביאר, דלענין בוגרת אין איסור עשה דבעולה אלא מצות עשה לישא בתולה, ולכך לכתחילה אסור לישא בוגרת, אבל בדיעבד אם נשא נשוי דכבר נתבטל העשה, אבל בבעולת אחרים איכא נמי איסור עשה בכל ביאה וביאה וחייב להוציאה, ופליגי רב הונא ורב אשי בסוגיין אם בעולת עצמו דמי לבוגרת או לבעולת אחרים.

והנה איתא לעיל (כ.) דאלמנה מן הנישואין אינה מתייבמת לכה"ג דאין עשה דוחה ל"ת ועשה, והקשה בקובץ הערות (סי' ח' סק"ג) דברשב"א כתובות מ. מבואר דלענין דחיה איסור עשה דינו כל"ת, והרי מבואר בתוס' לעיל ג: דעשה דוחה ב' לאוין. אולם להנ"ל י"ל דכוונת הגמ' דמלבד איסור עשה איכא נמי מ"ע לישא בתולה ולכך אין עשה דיבום דוחה.

(קובץ קול התורה קובץ ס"ג ע' לח)

★★

בגמ': אנוסת חבירו וכו' ראב"י אומר הולך חלץ וכו' מ"ט דראב"י סבר ל"ה כר"א.

ופירש"י דאמר פנוי הבא על הפנוי שלא לשם אישות עשאה זונה, יש לתמוה ע"ד הרשב"א בתשובה אלף רל"א [ציינו הגרעק"א בגלהש"ס לעיל נט:]: דאין זונה באונס [וע"ע רשב"א לקמן דף ס"ה], א"כ אנוסת חבירו למה מיפסלא, וצ"ע.

(הערות מבני הישיבות ע' רעט אות רצד)

★★

בגמ': מ"ט דראב"י כו' וראב"י אמר אלה למעוטי נדה כו'.

בגמרא פסחים (מ"א ע"ב) איתא במה שנאמר "אל תאכל ממנו נא כו' כי אם צלי אש" דאם אכל נא לוקה

ודין דיהרג ואל יעבור לא תלוי בחומר האיסור אלא באם הוא מגילוי עריות, ולכן רק חייבי כריתות כיון שהוא מעבירות דגילוי עריות הם בדין יהרג ואל יעבור, ושבת אף שהיא מעבירות היותר חמורות הוא בדין יעבור ואל יהרג, וא"כ גם בהמה כיון שאינו בשם זנות אינו בכלל גילוי עריות והוא ככל העבירות שבתורה דאין בו דין זה כשהוא בצנעא אף שהוא איסור היותר חמור.

וע"ש עוד באריכות בזה.

★★

בגמ': ת"ר אנוסת עצמו ומפותת עצמו כו' וא"ל הא דקתני אם נשא נשוי א"ר אחא בר יעקב שאין משלם קנס במפותתה.

במ"ל"מ (הל' נערה בתולה פ"א ה"ג) הביא הא דאיתא בכתובות (ל"ט עא) דליכא דין קנס במפתה רק אם אינו כונסה, אבל אם כנס אותה ליכא דין קנס, ובוזה עדיף מאונס שמשלם מיד.

וחקר המשנל"מ אם פיתה אשה הפסולה לו ועבר וכנסה. מי אמרינן כיון דאסור לו לכנס אותה הרי התחייב מיד בקנס, ולא יועיל מה שאחר כך כנס אותה, או אם כנס פטור אף שאסור ה"י לו לכנס.

וכתב דיש לפשוט ד"ז מהא דאמרנן הכא דאם כנס הכהן גדול בעולה ה"ז מגרשה ואינו משלם קנס כיון שכנסה, הרי דאף דכנס באיסור הרי הוא נפטר מקנס.

אל"א שתמה למה אשמעינן ברייתא דין זה רק בבעולה לכהן גדול, ולא בשאר איסורים, ותירץ דנקטי' אליבא דכו"ע, דגם אליבא דרבי עקיבא דאין קידושין תופסין בחייבי לאוין, אבל בבעולה לכה"ג קידושין תופסין (כדאיתא בקידושין דף ס"ח), אבל באותן פסולין שאין קידושין תופסין בהם, בודאי גם אם כנס חייב בקנס.

ועיין עוד מה שהאריך באור שמח (הל' נערה בתולה שם) ותלי' ל"י במחלוקת תנאי בכתובות.

דף ס' ע"א

בגמ': בוגרת וכו' לא ישא ואם נשא נשוי אלמא סופה להיות בוגרת תחתיו וכו'.

שתים, משום נא, ומשום צלי אש, דכי אם צלי אש לא הוי עשה, אלא לא תעשה, דאל תאכל ממנו נא קאי גם על כי אם צלי אש, והו"ל כאילו נאמר אל תאכל ממנו נא, ואל תאכל ממנו כי אם צלי אש.

והקשה שם הר"י מאורלייני"ש (בתודה אכל) דאם כן למה אמרינן הכא דבעולה לכהן גדול הוא בעשה גרידה, ה"נ נימא דכיון שנאמר "אלמנה וגו' את אלה לא יקח כי אם בתולה מעמיו יקח אשה", נימא דלא יקח קאי גם אכי אם בתולה מעמיו יקח אשה, וכאילו כתיב לא יקח כי אם בתולה מעמיו. ותירץ דכיון דמסיים קרא "יקח אשה" מקרא גופי' מוכח דהו"ל עשה ולא לאו.

בשפת אמת שם תירץ דשאני הכא דכתיב "את אלה לא יקח", הרי הפסיק הענין, לומר שהלאו קאי רק אדלעיל אאלמנה גרושה חללה וזונה, ולא אבעולה.

והקשה שם בהג"ה מחתנו הגריעק"מ בידרמן ז"ל ע"ז דא"כ אמאי פליגי הכא ראב"י ורבנן אלה למאי אתא, הא לפי הנ"ל אלה אתא לומר דהלאו קאי אדלעיל, ולא אכי אם בתולה מעמיו יקח אשה.

ותירץ דהוי מצי למימר "בתולה מעמיו יקח אשה" בלי "כי אם", ואז לא הוי צורך לכתוב אלא, דממילא הוי משמע שהוא בעשה ולא בלאו, וע"ז פליגי הכא למה נאמר אלה.

★★

בגמ': כמאן אזלא הא דתניא מאלה וכו' ואי אתה עושה חלל וכו'.

הרשב"א בשו"ת (ח"א סי' אלף ר') כותב וז"ל:

שאלת עוד הבא על הנדה אם פסולה מן הכהונה, ואם עשאה זונה או לא. והאי פשיטא דלא פסלה דלא זר אצלה מעיקרא הוא, ויש לו בה אלמנות וגירושינן, ולא מפסולי קהל הוא, ואפי' בשעת נידתה וכו'. וזונה ודאי לא משוי לה וכו' וכדאמרי' התם (לקמן ס.). כמאן אזלא הא דתניא אלה מאלה אתה עושה חלל ואי אתה עושה חלל מנדה וכו' (וברש"י: שאם בא כהן על אשתו נדה אין הוולד חלל), ואי אמרת בא על הנדה זונה משוי לה, הרי הוולד ממנה חלל, ובכלל אלה היא, עכ"ל.

וכתב הערוך לנר (כאן) דהרשב"א לשיטתו אזיל, שכתב בתשובה הסמוכה לזה (אלף ר"א) שגם מביאה ראשונה הוולד פגום כיון דזונה משוי לה, עכ"ד.

והעיר בקובץ "וכתבתם" - תשס"ג (ע' קטז):

ודבריו מרפסין איגרי, דבהדיא כתב הרשב"א שם הטעם שהוולד פגום משום דילפי' ק"ו מאלמנה, והביא דברי הגמ' (לעיל מד:), וזה לא שייך כלל לגבי נדה, דגזה"כ הוא למעוטי, דאף שעשאה זונה, מ"מ אין הוולד חלל ע"כ.

דף ס' ע"ב

בגמ': תניא רשב"י אומר גיורת פחותה מבת שלש שנים ויום אחד כשירה לכהונה שנאמר וכל הטף וגו' החיו לכם והרי פינחס עמהם, ורבנן לעבדים ולשפחות וכו'. **תניא** וכן הוי רשב"י אומר קברי עכו"ם אינן מטמאין באוהל וכו' אתם קרוין אדם וכו' מיתבי ונפש אדם ששה עשר אלף משום בהמה.

וקשה מה הקשר בין שתי המימרות של רשב"י שנקטה הברייתא לגבי הדין של קברי עכו"ם אינן מטמאין "וכן" היה רשב"י אומר.

ותירץ הרה"ק ר' יצחק זליג מסוקולוב זצ"ל, דהנה לכאורה לפי רשב"י דקאמר דגיורת פחותה מבת ג' שנים ויום אחד כשירה לכהונה מדכתיב החיו לכם, והכוונה לנשים, והתם הוי גיורת דגיירוס ישראל, א"כ מה הקושיא מדכ' ונפש אדם על הא דעכו"ם אינן קרויין אדם, והלא הנפש אדם התם עומדים להתגייר ואינן מחוסרין כלום ועל כן נקראים בשם נפש אדם.

ועל כן נראה דבאמת לרשב"י לא קשה מידי, וזה מה דקאמרה הברייתא "וכן" הוי רשב"י אומר, דהיות ורשב"י ס"ל דגיורת כשירה לכהונה והתם עמדו להתגייר, שפיר יכול הוי רשב"י לומר דעכו"ם אינן קרויין אדם ולא קשה מידי מדכ' ונפש אדם.

אך המקשן שהקשה, הוא משום דהוא רצה לומר דאפי' רבנן דפליגי על רשב"י בגיורת יודו ליה בדין זה דעכו"ם אינן מטמאין באוהל, וע"כ הקשה מהפסוק ונפש אדם, ושפיר תירץ לו התרצן דכתיב כן משום בהמה. ולפי"ז המקשן והתרצן ס"ל כרבנן לגבי גיורת ורשב"י לגבי קברי עכו"ם, וע"כ גם

מלחמה ע"כ. ועוד תי' דישא את הגיורת כשתגדיל, והוכיח כך, דהכי קי"ל דגר קטן מטבילין אותו על דעת ב"ד מדרבנן בלבד וכו' עכ"ד.

וצע"ג בדבריו, שבת' הא' נעלם ממנו דברי הנמוק"י הנ"ל שכתב מפורש וכו"ל דהסוגי' שם ס"ל ג"כ דהיה משוח מלחמה ומ"מ מותר לו לישא גיורת ע"ש. ובתי' הב' נעלמו ממנו דברי התוס' בסנהדרין הנ"ל שהוכיחו באמת מסוגי' זו דגר קטן מטבילים אותו על דעת ב"ד מדאורייתא וכו"ל.

★ ★

בגמ': שנאמר וכל הטף בנשים החיו לכם, והרי פנחס עמהם כו'.

במשנה למלך (הל' איסורי ביאה פי"ז הט"ו) חקר דכיון דבעולה אסורה לכה"ג, ומותרת לו אשה רק דרך נישואין, ואפילו בעולת עצמו אסורה לו כדאיתא לעיל (דף נ"ט ע"ב), אם מותרת לכה"ג לישא קטנה יתומה שמישיאין אותה אמה ואחיה בקידושי דרבנן, וכן חרשת שאין לה רק קידושין מדרבנן, דהא מה"ת הרי היא בעולת עצמו, דהא לא חל הקידושין, או שמא כיון שחכמים תקנו בהו קידושין שרי ליה.

והביא מהא דלקמן (דף פ"א ע"ב) בהא דר"א לא ישא את הקטנה כו' אמר רב אדא בר אהבא בכהן גדול עסקינן, ומקשה שם רבא אי דקדשה נפשה לכו"ע אסרה, ומבואר בזה דאף דיש לה קידושין דרבנן, מ"מ אסירא לכהן גדול.

ולפ"ז הקשה האיך אמרו הכא כל הטף החיו לכם אף לפנחס, והא פנחס הי' משוח מלחמה, וכבר כתב הרמב"ם (רפי"ז מהל' איסורי' ב) דמשוח מלחמה דינו ככה"ג ואסור בבעולה, וממילא הרי הוא אסור בקטנה, והאיך הותרו הטף בנשים לפנחס.

ותירץ המשנל"מ די"ל דרבי שמעון סובר כמאן דאמר בזבחים (ק"א ע"ב) דפנחס לא נמשח רק אח"כ, ומה שהלך למלחמה היה כמו שכ' רש"י (בחומש) לנקום נקמת אבי אביו יוסף שנמכר ע"י המדינים.

ועוד תירץ דיל"פ דמ"ש החיו לכם, היינו שאחר שיגדילו יהיו מותרות לכם ולפנחס עמהם, אבל כ"ז שהם קטנות אה"נ דאסורה להם.

הרמב"ם פסק להלכה כרבנן לגבי גיורת וכרשב"י לגבי קברי עכו"ם, דראה דכן ס"ל להמקשן והתרצן בגמרא.

★ ★

בגמ': תניא ר"ש בן יוחאי אומר גיורת פחותה מבת שלש שנים ויום אחד כשירה לכהונה שנאמר וכל הטף בנשים אשר לא ידעו משכב זכר החיו לכם. והרי פנחס עמהם וכו'.

ובנמוק"י כתב דכיון דפנחס היה משוח מלחמה א"כ מבואר דגיורת זו מותרת אף לכה"ג ע"ש.

ולכאורה איך גיורת כזו תהיה מותרת לכהן, הרי אין קדושין תופסים בקטנה שלא ע"י אביה, וע"י ביבמות (ס"א:) דאסור לכה"ג לישא קטנה ע"י קדושי עצמה דהוי כמפותת עצמו, ואולי הפי' שגיורת זו תהיה מותרת לפנחס אחרי שתגדיל ודו"ק.

והנה בתוס' סנהדרין (ס"ח: ד"ה קטן וכו') הוכיחו מדברי הגמ' יבמות כאן דהא דאמר ר"ה (בכתובות י"ד.) דגר קטן מטבילים אותו על דעת ב"ד, דהוי גר גמור מדאורייתא ע"ש, וע"ע בתשו' תורת מרדכי (יו"ד סי' קמ"ג) שכתב דלולי דברי התוס' היה אפ"ל דכאן במדין היה כיבוש מלחמה והוא קנין גמור וא"כ אפשר להטבילו שלא מדעתו, ומהני הגיורת מדאורייתא וא"צ דעת הקטן עכ"ד. (ולפי"ז א"ש גם הקו' הנ"ל דאיך יכול פנחס לישא הגיורת, כיון דא"צ דעתה וכו"ל שהיה זה ענין כיבוש מלחמה ודו"ק).

★ ★

ובספר מרגניתא דרבי ברוך (פר' מטות) הקשה בדברי הגמ' דיבמות הנ"ל, דילמא הכא הטעם משום דכהן מותר ביפת תואר ומנ"ל ללמוד לכל גיורת דשרי' ע"כ מש"כ. ובספר דורש לציון (דרוש ז) פלפול נחמד בסוגי' הנ"ל (ונעלמו ממנו דברי התוס' בסנהדרין הנ"ל ע"ש היטב)

★ ★

שוב מצאתי במשל"מ (פי"ז דאסורי ביאה הלכה ט"ו) ד"ה וא"ת כפי זה וכו' שהקשה בסוגי' דיבמות הנ"ל, איך יכל פנחס שהיה משוח מלחמה לישא קטנה פחותה מג' שנים, ותי' באופן א' די"ל דהסוגיא דיבמות לא ס"ל שהיה משוח

דף ס"א ע"א

בגמ': קברי עכו"ם אינן מטמאין באהל שנא' וכו' אתם קרויין אדם ואין העכו"ם קרויין אדם.

הערוך לנר (לקמן סג.) תמה דא"כ נימא דגם מי שאין לו אשה או שאין לו קרקע לא יטמא באהל, דהא לקמן (סג.) אמרינן כל אדם שאין לו אשה אינו אדם, וכן כל שאין לו קרקע אינו אדם.

הבית האוצר (כלל ט') תירץ דשאני עכו"ם שא"א לו להיות אדם, ואם יתגייר כקטן שנולד דמי, וגופה אחריני הוא, אבל ישראל שיכול לעשות אדם ע"י שישא אשה או שיקנה קרקע לא אימעיט מאדם.

★ ★

בגמ': קברי עובדי כוכבים אינן מטמאין באהל וכו'.

כתב החתם סופר בתשובה (יו"ד סי' שלו) הטעם הדבר דקברי עכו"ם אינן מטמאין באהל, די"ל דהא דהחמירה התורה בטומאת אדם זה כדי שלא יבואו ליהנות ממנו, וכעין דאי' בנדה (נה ע"א) שהחמירו רבנן בטומאת אדם כדי שלא יבא אדם לעשות מעור אביו ואמו שטיחין, ה"ה י"ל בטומאת בשר אדם דהוי דאורייתא דע"כ החמירה תורה כדי שלא יבואו ליהנות ממנו, והיות ובשר עכו"ם שמת מותר בהנאה ע"כ שפיר לא החמירה תורה בזה ואינו מטמא באוהל.

והא דבשר מת ישראל אסור בהנאה ובשר מת עכו"ם מותר בהנאה, י"ל משום דכל העכו"ם חושבים דכאשר הנשמה נפרדת מהגוף נשאר הגוף בלי שום לחלוחית רוחניות, וע"כ קורין לגוף פגור, וע"כ מנתחים הם את הגוף ולא חוששים לבזיונו, וע"כ מותר הגוף בהנאה, ואין עכו"ם קרויים אדם במותם לפי דעתם ואמונתם.

אך בני ישראל מאמינים שגם כאשר אדם ימות באוהל נקרא אדם ולא פגור, כי גם בגופו שהיה נרתיק לנשמה נשאר בו לחלוחית קדושה ונוהגים בו כבוד, ועל גופו שמת עדיין אומרים כי קללת אלקים תלוי ועיי"ש ברמב"ן, ועל כן אסור בהנאה, וממילא גם מטמא וכנ"ל.

★ ★

וכתב דמוכרחים לומר דהכוונה היא להשאירן עד שיהיו גדולות, דהא היו נכריות, ואף שגר קטן מטבילין אותו ע"ד ב"ד (כתובות י"א ע"א) הא כתבו התוס' התם דהיינו רק מתקנת חכמים, וע"כ דהכוונה היא שאחרי שיגדלו ויתגיירו יהי' מותרות לכם. וכ"כ בפנים יפות פ' מטות (ד"ה וכל הטף בנשים).

בהגהות הרש"ש (ברמב"ם שם) ציין לתוס' סנהדרין (ס"ח ע"ב סוף ד"ה קטן) שבאמת הוכיחו מסוגיא זו כדעת הסוברים דגר קטן מטבילין אותו ומהני הגירות מן התורה ע"ש.

ועיין עוד בפנים יפות (שם) די"ל דהיינו טעמא דרבנן דס"ל דהחיו לכם לעבדים ולשפחות, היינו משום דלהטביל אותו לשם עבד ושפחה דלא בעינן דעתו, ומטבילין אותו בע"כ (כדלעיל דף מ"ח ע"א), ולכן גם קטן אפשר להטביל מן התורה, ע"ש עוד.

★ ★

בגמ': העבירום לפני הציץ כל שפניה מוריקות בידע שהיא ראויה להבעל.

במשך חכמה (שמות נ"ח ל"ז) מבאר הקרא "ועשית ציץ זהב טהור, ופתחת עליו פתוחי חותם - קודש לד' שמה שנאמר קודש לד' לא קאי אהציץ, שאין הציץ קדוש יותר משאר בגדי כהונה, אלא קאי אפתוחי חותם, והיינו שבאבני האפוד נאמר (שם ט' - י"א) ולקחת את שתי אבני שהם ופתחת עליהם שמות בני ישראל וגו' מעשה חרש אבן פיתוחי חותם וגו'. וכן באבני החושן נאמר (שם כ"א) והאבנים תהיין על שמות בני ישראל וגו', פתוחי חותם וגו'. ועל אותם שמות בני ישראל נאמר על הציץ שהם קודש לד', וכמו שנאמר בבני ישראל (ירמי' ב' ג') קודש ישראל לד' ראשית תבואתה, שאבני החושן ואבני האפוד והציץ הם חטיבה אחת.

וביאר שזהו הטעם כאן שהעבירו בנות מדין לפני הציץ, וכל שהיא ראוי לבעל פני מוריקות, שמכיון שהציץ מעיד שבני ישראל הם - קודש לד', ובנות מדין פגמו באותו קדושה כשהחטיאו את בני ישראל בדבר פעור, לכן הם נפרעו עכשיו ע"י הציץ.

משום דבמאנא דקודשא בעיין לאתחברא. וכן הרוג לרבנן דמטמא באוהל גם הגוי חשיב מאנא דקודשא שמחויב בשבע מצות. ואף אם אינו מקיים דומה לישראל מומר שמטמא באהל. אבל לרשב"י דס"ל אינו מטמא באהל דלא חשיב מאנא דקודשא ואין גוי מטמא רק משום הטיפין. ממילא גוי הרוג אינו מטמא כלל. זה הוקשה להגמ' הא כתיב וכל נוגע בחלל תתחטאו דבמלחמת מדין דהרוגים הי' אף במגע ומשא לא יטמא לרשב"י. והוצרך לתרץ דלמא איקטל חד מישראל. ורבינא חידש ואמר דממגע ומשא לא אתמעטו כלל ויש בהם טעם דבמאנא דקודשא אתיין לאתחברא ג"כ ומתחברים בגופו ממש אבל לא שיתקבצו בכל האהל. ודוקא בישראל שרב הקדושה מתקבצים באהל ג"כ. אבל בגוי שמעט הקדושה שהי' בו מתאחזים רק בגופו ממש. וז"ב בפ"י הסוגיא.

וראיתי להפנים מאירות (ח"ב ס"ד) רוצה לפסוק דקברי גוים אינם מטמאים גם במשא מסוגיא דיבמות ההוא דקי"ל כסתמא דסוגיא דלא כרבינא. ולדידי מעולם לא הי' אדם מסופק בזה. נמצא מסוגיא זו ראי' גמורה דנהרגים אין מיתתם ע"י מה"מ כלל ונכון התירוץ שכתבתי על ק"י התוס'.

★★

בגמ': אתם קרוים אדם ואין עכו"ם קרוים אדם.

בתוס' ע"ז ג' ע"א הקשו מכמה פסוקים דעובדי כוכבים קרויין אדם, וכתבו לחלק בין האדם לאדם שעכו"ם הם בכלל "האדם" אבל הם אינם בכלל "אדם"

ובתב בתורת חיים (ב"ק ל"ח ע"א) לבאר ד"האדם" עם ה' הידיעה קאי על האדם שעומד לפנינו, דהיינו גוף האדם, ובזה שווים עכו"ם לישראל. אבל "אדם" גרידא קאי אנשמה שבתוכו, וזהו בישראל שיש להם נשמת אלוה ממעל, ולא בעכו"ם.

★★

חידוש גדול להלכה כתב בתשו' הרשב"א והובא בביאור הגר"א (יו"ד סי' שע"ב סעיף ב') דאף דלמאן דסובר דקברי עכו"ם אינם בכלל אדם. אבל קבר מומר הרי הוא מטמא באהל, דלהלכה קיי"ל כמ"ד (קידושין ל"ו ע"א) דבין שישראל עושיין רצונו של מקום ובין שאינם עושים רצונו של

ועיי"ש שמוסיף לבאר דהיינו טעמא דישראל מטמא באהל, דגם אחרי מיתתו מהך טעמא נקרא אדם, דגם גופו מכובד ועומד. משא"כ הגוים שמבלים מתייהם. לכן לא נופל עליהם שם אדם אחר מיתתם ומשו"ה אינם מטמאים באהל עיי"ש עוד.

★★

בגמ': קברי עכו"ם אינם מטמאים באהל וכו'.

ע"י באבני נזר יו"ד (סי' תסו ס"ק יח - כא) שכתב דברים נפלאים בביאור הגמרא כאן. וז"ל שם:

בפרק הבא על יבמתו תני רשב"י קברי נכרים אין מטמאין באוהל. ומקשה מדכתיב במלחמת מדין כל הורג נפש וכל הנוגע בחלל תתחטאו. משום דלמא איקטל חד מישראל. ורבנן לא נפקד ממנו איש. ורשב"י לא נפקד לדבר עבירה. רבינא אמר נהי דאמעט מאהל ממגע ומשא מי אימעט. וקשה לסוגיא דמוקים רבינא דלרשב"י גם במגע ומשא לא מטמא. א"כ למה אמר רשב"י אין מטמאין באוהל כיון שגם במגע ומשא נמי לא מטמא.

אך וכו' יתיישב. דהנה בזוה"ק בפסוק לנפש לא יטמא כמה דאוקימנא דגופא בלא רוח מסאבא הוא ושרי' עלי' רוח מסאבא דהא תיאובתא דרוח מסאבא לגבי גופיהן דישראל בגין דאתרחק מינייהו רוח קדישא ובמנא קודשא אתיין לאיתחברא. משמעו דהרברים דוקא בישראל יש טעם שהחצונים מתאווים להדבק בקדושה. לפי"ז צ"ל הא דגוים מטמאים אף דאזיל טעם זה מ"מ מטמאים הג' טיפין של מה"מ כטעם הרח"ו דבזה אין הבדל בין גוי לישראל. אך שמטעם זה אינו מטמא באהל רק משום שחפצים להדבק בכל קדוש כמ"ש באוה"ח פ' חקת וז"ל אדם מישראל שמת להיותו מלא קדושה המתוקה והעריבה יתקבצו הקליפות לאין קץ ולזה יטמא באהל ואפי' אלף בתים כו' ואחת פתוחה לחברתה כו'. וע"כ טעם דברי רשב"י שאין נכרי מטמא באוהל דבישראל במאני קדישא בעי לאתחברא מתקבצים לאין קץ ומתמלא מהם כל האהל. אבל גוי שאין בו טעם זה משום הטיפין של מה"מ אינו מטמא רק במגע ומשא.

וממוצא הדבר נשמע דגוי שנהרג בידי אדם אינו מטמא כלל דבזה ליכא טיפי מה"מ. בשלמא ישראל הרוג

בגמ': ורשב"י ולא נפקד ממנו איש לעבירה.

ואעפ"כ כתיב אח"כ ונקרב קרבן ד' לכפרה ואמרו חז"ל (שבת ס"ד ע"ב) לפי שאמנם מעשה עבירה לא הי', אבל כיון שזנו עיניהם מן הערוה לכן הוצרכו לכפרה.

וידועה האימרה של האדמו"ר מקאצק ז"ל שרק אחר שנאמרה פרשת גיעולי מדין, דהיינו שלא רק מאכל איסור אסור, אלא אף כלי שבישלו בו והוציאו ממנו האיסור, עדיין נשאר בו בהכלי טעמא דאיסורא ואסור לבשל בו עד שיגעילנו, מזה שפטו בני ישראל שלא רק מעשה העבירה אסור, אלא אף מחשבת איסור והרהורו גם כן דבר עבירה היא, ולכן הביאו כפרה על זה.

★★

במשך חכמה (במדבר ל"א מ"ט) מסביר הקרא "עבדיך נשאו את ראש אנשי המלחמה אשר בידניו, ולא נפקד ממנו איש". בהקדם מה שאמרו חז"ל במדרש תנחומא (תולדות י"ב) שלשה אברים הם ברשותו של אדם, הידים הפה והרגלים, ושלשה אברים אינם ברשותו של אדם העינים האזנים והחוטם. וזה אמרו ראשי החיל: עבדיך נשאו את ראש אנשי המלחמה אשר בידנו, אלו האברים אשר ברשותינו, דהיינו הידים והרגלים והפה כנ"ל, ולא נפקד ממנו איש, לדבר עבירה. אכן ממחשבה לא ניקו ולכן הביאו כפרה.

★★

תוד"ה: ממוגע וממשא וכו'.

באבני נזר שם (יו"ד סימן תסו אות ט"ז י"ז) כתב: ובתוס' יבמות (ס"א) דאין הלכה כר"ש דרשב"ג פליג עלייהו כדתנן באהלות במדורת הכושים [ורמב"ם פי' דהתם משום ארץ עמים] ובפרק המקבל בעובדא דאלי' דהשיב לרבה בר אבוא כרשב"י דחוי מדחי לי' ועיקר טעם שסמך על רוב ארונות שיש בהם פותח טפח. ורגיל הי' לדחות כמו כשהי' קובר את רע"ק וא"ל לאו כהן מר והשיב ח"ו שיש טומאה בצדיקים ועיקר טעמא שהי' מת מצוה שהי' מהרוגי מלכות. ומה שהחליטו תוס' דתשובה שאין טומאה בצדיקים הוא דחוי עולה בזכרוני שהוא מהא דאנשים אשר היו טמאים לנפש אדם נושאי ארונו של יוסף. כמדומה לי שראיתי כן באיזה

מקום הרי הם קרויין בנים, ולכן גם מומר הוא בכלל אדם כי ימות באוהל.

★★

בעת משפט ביילוס הידוע אשר העלילו עליו עלילת דם, התלכדו שונשאי ישראל אשר ברוסיה להביא כביכול ראיות מן התלמוד שהתורה מצוה לשפוך דם נקי מאומות העולם. אחד מן הראיות הי' ממה דאיתא הכא אתם קרויים אדם ולא אומות העולם קרויים אדם. הרי שכיון שאינן קרויים אדם, לבהמות הושוו, והותרה בהם הרצח.

השיב להם הרב מזא"ה בטוטו"ד, לא כן כוונת הגמרא, אלא בעת הזאת שעצרתם איש פרטי לדונו למות על אשר העללתם עליו שרצח נער נכרי על רקע דתי, קמה ונדרכה יהדות העולם להגן עליו למאנגלי' ועד אמריקא כולם הרימו את קולם והפגינו למען להוציא האמת לאור לשחררו, הרי שהם "אדם" כלומר כללות האומה כאיש אחד הוא שכאשר יפגע באצבע קטנה שרגלו כל גופו יחוש ויכאב. אבל אצל אומות העולם אם נדון איש אחד לתלי' בקצוי עולם למי זה כואב ולמי זה איכפת (מס' ילקוט דברי אסף).

★★

כיוצא בזה כתב במשך חכמה (סו"פ וזאת הברכה), ומוסיף שם על זה דלא מצינו שם אדם בלשון רבים כגון אדמים משא"כ אצל איש ואנשים, והטעם כי שם אדם מכונה על איחוד הדעות לחטיבה אחת.

★★

בגמ': דילמא איקמי' חד מיישראל'.

כתב התוס' ישנים דיי"מ דלר"ש מוכח מכאן דכל קבוע כמחצה על מחצה דמי, דבודאי היו רוב עכו"ם ומ"מ הוצרכו ליטהר משום חד דישאל.

הזרע אברהם (סנ"ג) תמה דאכתי תקשי דגם אי נימא דהוי כמחצה על מחצה, מ"מ הא קי"ל דספק טומאה ברה"ר טהור.

★★

ואשתרי רק במקום מצוה והיינו רק בביאה ראשונה ושפיר גזרינן אטו ביאה שניה. וע"ע באחיצור (ח"א ס"ד) ובזרע אברהם (סמ"ו) מש"כ בזה.

דף ס"א ע"ב

בגמ': ותניא קטנה מתייבמת ואינה חולצת דברי רבי אֵלִיעֶזֶר וכו'.

וכתב רש"י (ד"ה ואינה חולצת) וז"ל ואינה נפטרת לשוק כו' אבל מתייבמת ותגדל אצלו ותתקיים מצות יבום.

באור שמח (הל' יבום פ"א הי"ז) ביאר עומק כוונת רש"י, דהיי' קשה לו מה דמקשה (לקמן קי"א) בקטן דקרי כאן להקים לאחיו שם ואכתי לאו הרי הכי היא, והכי נמי בקטנה שאינה יולדת תיהוי כמו איילונית.

א"ל שהרשב"א לעיל פ"ב אהא דאמרו חייבי לאוין מה"ת מתייבמת בביאה ראשונה, אלא דמדרבנן גזרו ביאה ראשונה אטו ביאה שני', הקשה דל"ל אמר גזירה העראה אטו גמר בריאה, דהרי קנה אותה בהעראה, ונמצא דהגמר הוא כבר באיסור, והיא גזירה הרבה יותר קרובה.

ותירין הרשב"א דא"נ דהמצוה מקיים בהעראה, אבל להקים לאחיו שם, שיהי' לו זרע הוא רק בגמר ביאה, נמצא דהמצוה אמנם מתקיים בהעראה ואז קונה אותה, אבל בגמר ביאה גם כן ישנו המצוה עכתו"ד ברשב"א.

וכתב האו"ש דה"נ כשמייבם קטנה כיון דראויה להקים שם כשתגדל, א"כ המצוה כבר קיים עכשיו בקטנותה, ויכול לגרשה בגט, אלא כשמקיימה עד שתגדל הרי זה גם כן מקיים אז מצות ייבום. ע"ש עוד.

★ ★

בגמ': אלא אמר רבא לעולם ככהן הדיוט וחיישינן שמא תתפתה עליו, א"ה ישראל נמי, פתוי קטנה אונס הוא ואונס בישראל מישראל שרי.

כתב בשו"ת חתם סופר (יו"ד סי' קמד ד"ה וראיתי [הראשון]) דיש לתמוה בגוף הדין דאמרינן פתוי קטנה אונס הוא, והלא חזינן לגבי איסור יחוד עם נשים, שאם יש שם קטנה היודעת טעם ביאה ואינה מוסרת עצמה לביאה מותר להתייחד עם הגדולה, וכ' הב"ח באהע"ז (סי' כב) משום דלרצון דידיה

מקום בתוס'. וכן מצאתי בתשו' מהרי"ל סימן ק"נ. ובאמת שקשה לקבל דברים אלו. דמה הי' לאלי' להסתיר זה. בפרט לתת מכשול. כי הוא מודה דהלכה כר"ש. והרשב"א ביבמות דוחה כנ"ל.

וְלִי הִי נראה להשוות הא דנושאי ארונו של יוסף גם הא דאין טומאה בצדיקים והוא. דהנה טעם טומאת מת כתב רמב"ן משום דאדם מת בעטיו של נחש. וכמ"ש רח"ו ז"ל שג' טיפי מרה שזורק מה"מ מטמאים הגוף ואינה מוצאת הנשמה מנוח לכף רגלה ויוצאת ומכאן טומאת מת. אך זה במת. אך בנהרג שאינו מת ע"י מה"מ כמ"ש בזה"ק ח"א קי"ד בטעם עגלה ערופה. ע"כ צריכין לבוא לטעם הזוה"ק משום דבמאנא דקודשא בעיין לאתחברא. ובטעם הזוה"ק הוא שמחלקים שבצדיקים אין טעם זה יען הם קדשי הגוף בקדושת עצמו ואינו מאנא דקודשא לבד רק הגוף עצמו קודש מקודש ואין החיצונים יכולים להתאחז בהם. אבל מת מעצמו כל שאינו מהמתים בנשיקה ומת ע"י מה"מ כמפורש בפרק ואלו מגלחין שאפי' האמוראים הגדולים הי' מיתתן ע"י מה"מ מטמא ע"י הג' טיפין. וע"כ דוקא רע"ק שנהרג בידי אדם הוא שאמר אלי' שאין טומאה בצדיקים. אבל יוסף שמת מעצמו שפיר קאמר הגמ' נושאי ארונו של יוסף היה.

★ ★

במשנה: שומרת יבם שנפלה לפני כהן הדיוט ונתמנה ליהיות כה"ג אע"פ שעשה בה מאמר הרי זה ל"א יבום.

המרחשת (ח"ב סט"ז) תמה דאמאי לא נתיר לו לייבמה מדין הואיל ואשתרי איסור אשת אח הותר נמי איסור אלמנה לכה"ג שחל לאחר שהותר וכדאיתא לעיל בפ"ק (ח.). ובזה לא שייך למיגזר ביאה ראשונה אטו ביאה דגם בביאה שניה שייך התירא דהואיל ואשתרי אשתרי.

וכתב המרחשת דמוכרחין אנו דמה דאמרינן בזה לא יבנוס אינו אלא מדרבנן, דגזרינן נפלה לפני כהן הדיוט ונתמנה להיות כה"ג אטו נפלה לפני כה"ג, דלא שייך אז להתירה מדין הואיל ואשתרי מאחר דהאיסור קיים כבר בשעת ההיתר הראשון, וכיו"ב גזרינן לעיל (כ:) אלמנה מן האירוסין אטו אלמנה מן הנשואין. ועיקר הקושיא כבר כתובה בבית מאיר (אהע"ז סי' קע"ד ס"א), וכתב דאין התירא של הואיל

ליכא למיחש שלא תשמע לו שאינה מוסרת עצמו לביאה, וא"כ אמאי פיתויי קטנה אונס הוא, והלא חזינן שאם תרצה לשמור עצמה יכולה לשמור עצמה ואחרים עמה. דהרי כשהיא פנויה אמרינן שמעמדת על עצמה ואינה מוסרת עצמה לביאה ואין אדם יכול לפתותה ולהעבירה על דעתה, וא"כ השתא נמי שנשאת וטעמה טעם ביאה ונתפתית גם לאחריני, אינו אונס אלא מרצונה כמו פיתוי גדולה ממש.

ותירין דנהי דלענין יחוד הקילו ונתנו תורת כל אחד בידו לשער אם הגיעה הקטנה לשיעור שאינה מוסרת עצמה לביאה, מ"מ לענין נישואי כהן יש לנו למיחש שמא לא הגיעה עדיין לפלגות ראובן ולא תוכל לעמוד על עצמה.

ובשלא בישראל אמרינן דממה נפשך, אם הגיעה לפלגות ראובן חקרי לב ותוכל לעמוד על עצמה א"כ לא ניחוש שתתפתה, ואם לא הגיעה עדיין לשיעור זה א"כ פיתויי קטנה הוי אונס, משא"כ בכהן שאנוסה אסורה לו, חיישינן שמא לא הגיעה עדיין לשיעור שיכולה לעמוד על עצמה ואף דהוי אונס אסורה.

ולפי"ז מאי דאמרינן בגמרא פיתויי קטנה אונס הוא, אין הכוונה כל קטנה, אלא הכוונה פיתויי הבא מחמת קטנות שלא הגיעה לכלל לשמור את עצמה הוי אונס, ולפיתוי שאינה מחמת קטנות אלא הגיעה לכלל דעת הרי לא חיישינן כלל, דיכולה לשמור את עצמה שלא להתפתות, וכמו דביחוד יכולה לשמור את עצמה ואחרים וכנ"ל.

★★

בגמ': רבי מתיא בן חרש אומר אפילו הלך בעליה להשקותה ובא עליה בדרך עשאה זונה.

הגרעק"א תמה דגם אי לא בא עליה בעלה בדרך אסורה לכהונה מאחר שנסתרה לאחר הקינוי כל זמן שלא שתתה, והכא ממילא אינה שותת כיון דבא עליה בעלה בדרך ואינו מנוקה מעון.

ותירין הגרע"א דאולי י"ל דנפק"מ לענין מלקות, דמכח הקינוי והסתירה אין דינה רק כספק זונה ואין לוקין עליה.

ותמהו המרחשת (ח"ב סי"ח סק"ד) והמלבושי יו"ט (א"ה ס"ט) דמ"מ כיון דאסורה לכהן ע"י קינוי וסתירה

בעשה דונטמאה, א"כ איך יחול איסור זונה על עשה זה, דכבר כתבו התוס' בשבועות (כג'): דאין לאו חל על עשה. ותירין המלבושי יו"ט דאי מצד איסור טומאה אין הבנים נעשים חללין, דאין זה מאיסורי כהונה דאיסור טומאה אוסרתה גם לבעל ולהבועל, ואי משום ספק זונה, כיון דחשדנן לה לאחר קינוי וסתירה אין הבנים רק ספק חללין. [ועע"ש שהאריך לדון אם יש חלל מאיסור טומאה].

והמרחשת תירין דנפק"מ בבאו עדים והעידו שלא זינתה, דאז אינה נפסלת לכהונה רק מצד שבא עליה בעלה בדרך.

★★

במשנה: לא יבטל אדם מפיו אלא א"כ יש לו כו' וב"ה אומרים זכר ונקבה כו'.

בשו"ת אבני נזר (אה"ע סי' א') הביא ממחור' הגאון מהר"י מקוטנא שהמהרי"ט לא היה לו מאשתו רק זכרים ולא נשא אחרת על אשתו, אף שהי' מהספרדים שלא קיבלו עליהם חרם דרבינו גרשום, משום שסמך על הירשלמי (דף ס"ז ע"ב) דאף לב"ה יוצא בשני בנים. ולב"ש אפילו זכר ונקבה.

ובתב ע"ז האבני נזר דטעמו של מהרי"ט י"ל דאיתא בזוה"ק (ח"ג קמ"ח ע"א) עה"פ של נעליך מעל רגליך, דאז צוה הקב"ה למשה לפרוש מאשתו, ושאל מיכאל מקב"ה דא"כ נסתר מצות פ"ו, והשיב לו הקב"ה דכבר קיים פ"ו, והיינו שהיו לו שני זכרים גרשם ואליעזר ע"כ. הרי דבזוה"ק מבואר כהירושלמי דסגי בשני זכרים. ועל זה סמך המהרי"ט וחכמי התלמוד. לא ידעו מזה כמו דאיתא בזוה"ק פ' פנחס דהבבליים לא ידעו הסודות דגנוחי גניח וילולי יליל לכן חשבו שתרועה ושבירים מחמת ספק היא, אבל באמת תרווייהו צריכו.

והגם דתורה לא בשמים היא, היינו רק כשהקב"ה אומר הלכה כך וכך, אבל כשנביא רואה עובדא ממעשה של הקב"ה לא הוי בכלל זה, ע"ש עוד.

★★

במשנה: לא יבטל אדם מפיו א"כ יש לו בנים ב"ש אומרים שני זכרים וכו', ובגמ' (סב.) איכא ב' שימות בדעת ר' נתן אליבא דב"ש וב"ה, דת"ק ס"ף

כוותיה, וכן יעו"ש במג"מ דדייק כן ברמב"ם ע"ש. אולם מאידך דעת התוס' "חד מקמאי" הכא דזכר ונקבה בעינן וכ"ש ב' זכרים שיוצא בזה יד"ח פו"ר ע"ש, וה"נ ס"ל לפסקי רי"ד כוותיה, וכן יעו"י במאירי שהביא שיטה זו בשם "גדולי הדורות" יעו"ש.

וא"כ י"ל דיוסף שלא שימש ס"ל כוותיה דהתוס' חד מקמאי ודעימיה דגם בב' זכרים מקיימים למ"ע דפו"ר דהוי כ"ש מזכר ונקבה, וא"כ מדנולד לו ב' זכרים "בטרם תבוא שנת הרעב" א"כ שפיר היה מוזהר בשנות הרעב מלשמש מדאינו בכלל חס"ב. אולם לוי ששימש ס"ל כוותיה דהרמב"ם ותוס' ודעימיה דכל עוד שלא נולד לו בת לא קיים פו"ר וא"כ אפשר דהו"ל ללוי ב' זכרים לפני שנות הרעב ומ"מ מדלא זכה עדיין ל"בת" נמצא שלא קיים פו"ר והוי בכלל חס"ב וא"כ שפיר שימש בשנות הרעב, והבן בס"ד.

ושו"ר ב"הדר זקנים" בפ' מקץ עה"פ בטרם תבוא וגו' שכ' ג"כ עד"ז. דיעו"ש שכ' בזה"ל, אמרו במס' תענית אסור לשמש וכו', וא"ת היאך שימש לוי מטתו וכו', ואומר הר"ר יהודה חסיד דה"מ הנביא אשר שמע מפי הקב"ה שעתידי להיות רעב כגון יוסף שידע הדבר בודאי, אבל לוי לא ידע הדבר בודאי ולפיכך שימש מטתו. עוד י"ל דתלוי בפלוגתא דתנאי דפליגי במס' יבמות, איכא מ"ד מצות פו"ר ב' זכרים ואיכא מ"ד בן ובת. יוסף סבר כמ"ד ב' זכרים, ולוי סבר כמ"ד בן ובת ועדיין לא היה לו "בת" ואמרי' במס' תענית חש"ב מותרים לשמש כדי לקיים מצות פו"ר, עכ"ל יעו"ש. וכ"כ ב"מושב זקנים" שם דא"נ י"ל דלוי ויוסף פליגי בפלוגתא דב"ש וב"ה אם מצות פו"ר הוי בב' זכרים או בזכר ונקבה דוקא וכו' יעו"ש, והוא ע"ד מש"כ בס"ד.

(נופת צופים)

★★

בגמ': מ"ט דב"ש ילפינן ממשנה וכו'.

השב שמעתא [בהקדמה] תמה לב"ש דילפי ממשנה שפירש מן האשה לאחר שנולדו לו ב' בנים, והא מ"מ בשעת מתן תורה נעשו גרים, וגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, ותקשי לר"ל (סב). דאמר היו לו בנים בהיותו עכו"ם ונתגייר לא קיים פו"ר. ותירץ עפ"י מש"כ הגור אריה למהר"ל דבגרות שבעל כרחו לא אמרינן גר שנתגייר כקטן שנולד דמי ובזמן

בדעת ר' נתן דל"ש מקיימו דוקא ע"י ב' זכרים וב' נקבות, ול"ה מקיימו ע"י זכר ונקבה. ותניא אידך ס"ל בדעת ר' נתן דל"ש מקיימו ע"י זכר ונקבה ול"ה ע"י זכר או נקבה יעו"ש. וב"ש במקום ב"ה "אינה משנה" כדאי' ברפ"ו דברכות (ל:): ועוד, וע"כ דהעיקר בזה כב"ה.

והנה יעו"י בפ"ק דתענית (יא). דאמר ריש לקיש אסור לאדם לשמש מטתו בשני רעבון שנא' וליוסף יולד שני בנים בטרם תבוא שנת הרעב. תנא חסוכי בנים משמשים מיטותיהן בשני רעבון, ופירש"י דחסוכי בנים היינו שלא קיימו עדיין פו"ר. וכ"כ הר"ן שם (בריי"ף ד"ב:), והרמב"ם בפ"ג דתעניות ה"ח, דח"ב היינו שלא קיימו פו"ר. והנה יעו"ש בתוד"ה אסור לאדם וכו' שכ' דלכו"ע לא הוי "אסור" אלא למי שרוצה לנהוג עצמו "בחסידות" ולכן יוסף לא שימש בשנות רעבון "מדנתחסד" בעצמו, אבל שאר בנ"א שימשו ולכן נולדה יוכבד בין החומות אע"פ שאותו העת היה "רעב", דלוי בן יעקב אביה לא "נתחסד", עכ"ד. וע"ש בקר"נ, ובמהרש"א, ובמצפ"א, ובחי' החת"ס בזה.

אולם יל"ע מהו יסוד פלוגתתן דהני תרי אחים משבטי קה בזה, ויל"פ דנחלקו בהני תרי אוקימתות, דלוי ששימש ס"ל כוותיה דת"ק דל"ה מקיים פו"ר ע"י זכר ונקבה וא"כ שפיר היה מותר לו לשמש מדלא קיים פו"ר והוי בכלל חש"ב. דהא לא מצינו דהו"ל ללוי בת קודם שנות הרעב, ובתו הבכורה הלא ניהו יוכבד ע"ה שנולדה בתוך שנות הרעב. אולם יוסף שלא שימש ס"ל כוותיה דלישנא בתרא דמקיימו לב"ה אף ע"י זכר או נקבה וא"כ ע"כ דהיה אסור לו לשמש מדזכה כבר בב' זכרים ונמצא שקיים למ"ע דפו"ר ואינו בכלל חש"ב ומדינא היה אסור לשמש ולא רק ממידת חסידות נהג כן, ואע"פ דעדיין לא הו"ל "בת" אפ"ה ה"ה קיים לחיוב דפו"ר, והבן בס"ד.

ועוד יל"פ פלוגתתן דיוסף ולוי עד"ז, דהנה נחלקו הראשונים להלכה בדעת ב"ה לפי"ד ת"ק שצריך "זכר ונקבה", דלתוס' לקמן (סב:): בד"ה וכל וכו' ס"ל דבעינן דוקא זכר ונקבה ולא סגי בתרי זכרים. וה"נ ס"ל לריטב"א הכא (סא:): בד"ה מתניתין וכו' בשם "הגאון" ז"ל דבעינן זכר ונקבה וכברייתו של עולם ע"י אדם וחיה יעו"ש, וה"נ ס"ל לרשב"א בד"ה וב"ה וכו', וה"נ ס"ל לרמב"ם בפט"ו דאישות ה"ד

עוד כתב הג"ר צבי קרייזר שליט"א בסתירת המדרשים הנ"ל:
התוס' ביבמות (דף סא: ד"ה וכן) הביאו מהמדרש שהיתה
 אז רבקה בת ג' שנים, אך לעומת זה הביאו את
 שיטת הר"ר שמואל חסיד שהוכיח שהיתה בת י"ד, וכתבו
 שם התוס' דצ"ל דמדרשות חלוקות זה על זה. וכ"כ שם התוס'
 להלן (ברף סד. בד"ה וליילף). ובפירושים על התורה כאן נקטו
 לעיקר שהיתה בת י"ד שנה. עיי"ש.

ונראה דהתוס' לשיטתייהו אזלי בזה. דהנה בכ"ב (דף קמא).
 דרשינן קרא דוה' ברך את אברהם בכל, ר' יהודה
 אומר שהיתה לו בת ובכל שמה. והקשו התוס' (בד"ה בת)
 וא"ת ולמה לא השיאה ליצחק למ"ד בפ' ארבע מיתות (סנהדרין
 נח:): דב"נ מותר באחותו, ותירצו וי"ל דשמא קטנה היתה ולא
 רצה עדיין להשיאה ליצחק. עכ"ל. וכבר הקשו שם המפרשים,
 דהא רבקה ג"כ היתה רק בת ג' שנים כשנשאה יצחק, וחזינן
 דשפיר נשא קטנה, ומאי תירצו דשמא קטנה היתה. ויש מן
 האחרונים שנדחקו מאוד ביישוב קושיא זו [עיי' עץ יוסף ועיון
 יעקב ועוד]. אולם להנ"ל דהתוס' נקטו לעיקר שרבקה היתה
 בת י"ד שנים כשנשאה יצחק, א"ש תירוצם זה, דבאמת רבקה
 לא היתה קטנה כשנשאת.

דף ס"ב ע"א

בגמ': שלשה דברים עשה משה מדעתו והסכימה דעתו
 לדעת המקום וכו' והוסיף יום אחד וכו'.

במפרשים האריכו בענין זה שהוסיף משה יום אחד מדעתו,
 ועיין ברף על הרף למסכת שבת (פז). מה
 שכתבנו בזה.

ובתפארת שלמה (ח"ב למתן תורה) להרה"ק ר' שלמה
 מראדומסק זצ"ל כתב בזה, דהנה אחת מהאמונות
 שבידינו הוא שהקב"ה גוזר והצדיק מבטל והצדיק גוזר והקב"ה
 מקיים, ואם אחד אינו מאמין בזה אינו בכלל יהודי, ולזה רצה
 הקב"ה ומשה להראות בזה כאן קודם מתן תורה להתנות
 דתנאי קודם למעשה עם הקב"ה וגם להודיע זאת לישראל
 הכח שבידם אם ישמרו התורה, דהיינו שביטל מיד דברי
 השי"ת בזה להורות שיש ביד ישראל הכח לעשות כרצונם
 והקב"ה מסכים עמהם, עיי"ש.

מתן תורה קיי"ל דכפה להם הר גיגית וקיבלו את התורה
 בכפייה. והגור אריה מיישב בזה הא דכתיב דהעם בוכה
 למשפחותיו והיינו על עסקי עריות שנאסר להם, ולא הותרו
 מצד הא דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, והיינו משום דהי'
 הגיור באונס ובכפייה.

★★

תוס' ד"ה: וכן הוא אומר בסו"ד: וצ"ל דמדרשות חלוקים
 זה על זה.

בספר שארית נתן להגאון ר' נתן לוברט זצ"ל (פר' תולדות)
 כתב ליישב הסתירה בין המדרשים וז"ל עה"פ ויהי
 יצחק בן ארבעים שנה וגו' (כה, כ). ומפרש"י וכו' בפרק נולדה
 רבקה וכו'. זה לדעת סדר עולם שנשאת בת ג' שנים, אולם
 תלמודא דידן סובר שהיתה כבת י"ג, עיי' יבמות ס"א ע"ב
 (ותוס' שם ד"ה וכן) וכן עיקר לפי הפשט.

ואפשר לבאר דב' הדיעות שניהם אמת. בהקדם מה דאי'
 בפרקי דר' אליעזר (פ' ל"א. וגם בזה"ק ח"א ס'
 ע"א בתוספתא) דיצחק אבינו תיקן ברכת מחיה המתים בשעת
 העקידה דפרחה נשמתו וחזרה. ומבואר בזה"ק (ח"א ק"ג ע"א
 עיי' בהג' ניצו"א שם) דהיה לו מתחילה נשמה מסיטרא דנוקבא
 ובעקידה פרחה, ובאה לו נשמה מסיטרא דדכורא. והנשמה
 מסיטרא דנוקבא שפרחה ממנו נכנסה באיל, וזה"פ אילו של
 יצחק. ובאותה שעה קיבלה רבקה נשמה מסיטרא דנוקבא כי
 הנשמות הן זוגות. והשתא אתי שפיר שני הדיעות. שיטת
 התוס' הנ"ל שהיתה כבת י"ג כן הוא האמת.

וזה"פ והנערה טובת מראה מאד (לעיל כד, טז). רואים שהגיעה
 לגיל נערה שהוא אחר י"ב שנה). אלא דעד י" שנים
 לא היתה מיוחדת עבורו והיו הרבה כמותה, ועכשיו קיבלה
 נשמה חדשה. ולכן בשנת י"ג דידה - היתה בת ג' מהנשמה
 החדשה (וזה הכונה בדעת סדר עולם הנ"ל).

וכמו דאי' (זה"ק ח"ב מ"ד ע"ב) באשה השונמית דכ' למועד
 הזה כעת חיה את חובקת בן (מ"ב ד, טז) ולכן לא
 היה לו קיום כי היתה נשמתו מסיטרא דנוקבא. ואחר שאלישע
 החייהו קיבל נשמה מסיטרא דדכורא, וזהו חבוק, שתי חבוקים,
 חבוק של אמו, והשני מאלישע שחייב אותה והחייהו.

★★

האשה, כך אמור להם ויקבלו, שגם הם עשוי חומר להם שיתאים עם מצוות התורה, ולא יהי קשה להם לפרוש ממה שנאסר להם.

★★

בגמ': מ"ט דרבי נתן א"ל ב"ש דכתיב ותוסף ללדת את אחיו את הב"ל הב"ל ואחותו קין ואחותו וכתוב כי שת לי אלקים זרע אחר תחת הב"ל כי הרגו קין ורבנן אודוויי הוא דקא מודים.

ההפלאה בנתיבות לשבת (ס"א סע' ה') הקשה דלמה ליה לב"ה לדחוקי דאודוויי קא מודי, שהרי אז קין כבר נהרג על ידי למך, ואמאי לא תירץ דהא דס"ל לב"ה דבזכר ונקבה קיים פרו ורבו היינו במקום שהנקבה נישאת לאחר, ורק בקין והבל שלא יכלו הנקבות להינשא רק לאחיהם ס"ל לב"ה דלא הוי קיום ע"י הנקבות. וע"ש שכתב דכיון דהתאומה עדיין היתה קיימת ע"כ והיה לאדם אז בן ובת, ע"כ היו אומרים בזרעו שלו קיים יכול להשלים, אע"פ שלא היה יכול לקיים מצות פו"ר באותה הבת עצמה, והא דאמרין לקמן בסמוך דבני בנים אינם משלימין ה"מ כשמת הבן היחיד.

★★

בגמ': היו לו בנים בהיותו עו"כ ונתגייר וכו'.

כתב רבי אברהם פיעטרקאווסקי זצ"ל בספרו פסקי תשובה (ח"ב סימן רלז): נראה לרד"ק ולהעיר, כי מי שיש לו בנים מומרים לע"ז או לחלל שבת בפרהסיא, או מינים ואפיקורסים, אינו מקיים בבנים אלו מצות פו"ר, כי דינם כעכו"ם. ובבנים עכו"ם אין יוצאין יד"ח פו"ר.

יעי' יבמות (סד.) היו לו בנים בהיותו עכו"ם ונתגייר ר"י אמר קיים פו"ר. וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפט"ו מה' אישות, אמנם הוסיף לומר ונתגייר הוא והם. וכתב ה"ה ונכון הוא דבנים עכו"ם אינם עולין לו לקיום מצות פו"ר.

ואם אמנם בשעה שהולידו ישראל הי'. אבל הלא קיי"ל הי' לו בנים ומתו לא קיים מצות פו"ר ולומר דיהי' ברא טבא לברא וברתא טבתא לברתא אכשור דרא בתמיה.

וגם אפילו יהיה כזאת נראה דאפ"ה לא קיים מצות פו"ר כיון דאין הבנים שלו, בני בנים מנא לו.

וברמותים צופים מביא שהחידושי הרי"ם זצ"ל תירץ על פי דברי הגמרא אלו קושיית המג"א בסי' תצד על מה שאנו אומרים בו' סיון זמן מתן תורתנו, והלא קיי"ל כר' יוסי דבז' סיון ניתנה התורה, עוד הקשה הרבי ר' בונם מפשיסחא זצ"ל על מה שאומרים זמן "מתן" תורתנו ולא זמן "קבלת" תורתנו, כמו דאי' משה קיבל תורה מסיני.

ותירץ החידושי הרי"ם דעיקר ויסוד התורה נאמר בה על פי התורה אשר יורוך, וכן בכל דור ודור כמו שהצדיק גומר את הדין ע"פ התוה"ק כן יקום, והראה לנו השי"ת שקיים כדברי משה רבינו ע"ה שהוסיף יום אחד מדעתו ולא שריא שכינתא עד צפרא, ונתוודע לנו שהתורה נתונה במתנה להצדיקים וחכמי התורה, וזהו זמן "מתן" תורתנו שנתן לנו את התורה במתנה, ודבר זה נתן לו השי"ת כבר ביום הששי, ולכן אנו אומרים ביום הששי זמן מתן תורתנו עיי"ש.

★★

בגמ': שלשה דברים עשה משה כו' פירש מן האשה כו'.

עפ"ז יפה דרש במשך חכמה (ויקרא י"ח ב') מה שנאמר בתחלת פ' העריות דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אני ד' אלקיכם. ודרשו חז"ל (בספרי) אמור להם, אף אני מוזהר, כשם שאמרת לך וקבלת, כך אמור להם ויקבלו.

פירוש כלפי מה שאמרו חז"ל (שבת ק"ל ע"א) שפרישה מן העריות קבלו עליהם בקטטה כמוש"ג וירא משה את העם בוכה למשפחותיו על עסקי משפחותיו, דהיינו שאמרו וטענו שזה למעלה מכוחותיהם להתגבר על יצרם הטבעי ולרסן אותו לפרוש מן העריות.

ל"ז אמר להם משה אני ד' אלקיכם, כלומר דאי' בזה"ק שרמ"ח אבריו של אדם הם כנגד רמ"ח מ"ע, ושס"ה גידיו של אדם נגד שס"ה מצות ל"ת, כלומר שיוצר האדם ובוראו הכין את אבריו וגידו שיתאימו באופן ישר עם חוקי התורה, ולא צוה לפרוש לגמרי מן האשה, ולא להתנזר ממאכלים אלא כל דבר בדרך הממוצע, ליישוב העולם עפ"י דרך התורה.

וזה אמרו בספרי כנ"ל אף אני מוזהר, כלומר שמשה רע"ה לרוב זיכוך חמרו הי' מובן שנאמר לו לפרוש לגמרי מן

ובברכות (י) אמרי' דחזקיהו המלך לא עסק בפ"ו משום דאמר דחזאי לי ברוה"ק דנפסקו מינאי בנין דלא מעלו, משמע דר"ל וא"כ בין כך לא אקיים פר"ו, והא דא"ל בהדי כבשו וכו' דאין מוריין עפ"י רוה"ק, ועי' ב"ב (ס:).

וראה שם במפתחות מה שהוסיף שם.

★★

בגמ': היו לו בנים בהיותו עובד כוכבים וכו'.

בראש השנה (כ"ח ע"א) איתא כפאו ואכל מצה יצא, דכפאו מאן אלימא דכפאו שד והתניא כו' כשהוא שוטה הרי הוא כשוטה לכל דבריו. ומבואר מזה דמי שקיים מצוה בעת שהי' פטור מן הדבר, ושוב נתחייב בהמצוה, אינו יוצא ידי חובתו במה שעשה וקיים המצוה בעת פטורו, וצריך שוב לעשותו בעת שנתחייב בדבר.

ותמה בטורי אבן (שם) מהא דאיתא הכא דגוי שהיו לו בנים בגיותו ונתגייר, דכיון דבניו מתייחסים אחריו, קיים בהם מצות פ"ו, והא גוי אינו מצוה על פ"ו, וא"כ איך יוצא ידי חובתו אחרי שנתגייר ונתחייב בפ"ו בבנים שהיו לו בגיותו שאז הי' פטור מפ"ו.

ותי' במנחת חינוך (מצוה א' אות קטן י"ד) דפ"ו אינו דומה לאכילת מצה וכדו'. דאכילת מצה מקיים המצוה באותו רגע ותו לא, משא"כ בפ"ו אין המצוה "הולדת הבנים" אלא המצוה היא "הויית הבנים" שנולדו ממנו, והא רא"י שהרי אם היו לו בנים ומתו קיי"ל דאינו מקיים מצות פ"ו, הרי שהמצוה היא ההמשך, והלידה אינו אלא התחלת המצוה, וא"כ כמו שלהסוברים דגוי יכול לאפות מצה (בישראל עו"ג), אם אפה גוי מצות לעצמו ואח"כ נתגייר, בודאי דיוצא יד"ח במצות אלו, דהאפי' אינה אלא הכשר מצוה, א"כ הכא בפ"ו שהמצוה הוא כל רגע "הויית הבנים" יוצא מזה קולא, שאף אלו הבנים שנולדו לו בהיותו גוי מקיים בהם שפיר מצות פ"ו.

★★

בגמ': היו לו בנים בהיותו עובד כוכבים ונתגייר רבי יוחנן אמר קיים פריה ורביה.

המנחת חינוך (מצוה ש"ו) מסופק בעבד שספר ספירת העומר בעבדותו ונשתחרר אם יכול להמשך לספור בכרכה, דכיון שעכ"פ עשה את המצוה אפילו בפטור מועיל על אח"כ

שיקרא תמימות, וכתב המנחת חינוך דנראה להביא קצת ראייה מהא דקאמר רבי יוחנן כאן דאם היו לו בנים בגיותו ונתגייר קיים פריה ורביה אף דעשיית המצוה היה בזמן שהיה פטור, וה"נ י"ל בספירת העומר דאע"פ דספר בפטור מ"מ שמה ספירה וחייב להמשיך מן התורה.

והנה בטורי אבן (ר"ה כח.) תמה על הא דאר"י דמקיים פרו ורבו שנולדו לו בעודו עכו"ם דמ"ש ממצה דקיי"ל בר"ה (שם) דאם אכל מצה כשהוא שוטה והבריא דחייב לחזור ולאכול מצה שנית ולא נפטר במה שאכל בפטור. וכתב המנחת חינוך דיש חילוק גדול בין הנושאים דודאי אכילת מצה ושופר וכדומה בודאי סברא לומר דאין עשיית המצוה פוטרת אותו אם עשאו בזמן הפטור כיון דאז לא נתחייב כלל, אבל גבי פרו ורבו דהקיום המצוה במה שיש לו בנים ולקחת האשה ולהוליד זה רק הכשר מצוה ע"כ שפיר קאמר רבי יוחנן דמקיים פרו ורבו גם שנולדו בעודו עכו"ם כיון דגם עכשיו כשהוא חייב יש לו בנים ומקיים המצוה בחיוב. וכתב המנחת חינוך דיי"ל דגם ספירת העומר דומה לפרו ורבו דהחשבון של אתמול וכמצוה נמשכת, ולא בטל החשבון של אתמול וע"כ חייב להמשיך לספור לאחר שישתחרר.

★★

בגמ': ל'מימרא דעכו"ם ל'ית ל'יה חיים והכתיב ב'לאדן בן ב'לאדן.

ביערות דבש (ח"א דרוש ט"ז) תמה מ"ש דנקט רק בלאדן בן בלאדן, והלא יש בתורה הרבה גוים המיוחסים אחרי אבותיהם כגון בלק בן צפור בלעם בן בעור ועוד רבות כאלה.

ותירין דכל אלו שמוזכרים שם אבותיהם, אינו מוכרח דבא לייחסם אחרי אבותיהם, אלא יש לומר דנקט לסימנא בעלמא, שנדע באיזה בלק מדובר, דהוא בלק בן צפור. אלא דאצל בלאדן דרשו חז"ל בסנהדרין (צ"ו ע"א) בן יכבד אב בלאדן בן בלאדן, דבלאדן השתנה פניו ככלב, ובנו ישב על כסאו וחתם עצמו בשמו של אביו בלאדן. ובזוהר הק' (ח"א דף ו' ע"ב) מבואר ביותר ביאור דבלאדן הוא כלב בלשון פרסי. וחתם עצמו כן לייחס עצמו אחר אביו, ואם כן הי' די שהתורה יכתוב בלאדן, דהרי בודאי לא הי' אחר שהי' קורא את שמו בשם כלב, רק הוא עשה כן בשביל לכבד את אביו,

כתב החלקת מחוקק והבית שמואל (ס"א סע' ה') דנראה דאם הבן נשא איילונית או הבת נשאת לסריס או שלא נשאו כלל, קיים האב פריה ורביה, דאל"כ ליתני רבותא.

הפתחי תשובה (שם) הביא מהבני אהובה שמפקפק בזה, דמ"מ דמיא להיו לו בנים ומתו, וכתב הפתחי תשובה די"ל דשאני מתו בחיי האב, אבל בנשא הבן איילונית הרי ראוי לישא גם בת בנים, אמנם בבתו שנשאת לסריס מסתברא דדמיא למתה בחיי האב, שהרי בודאי לא תוליד, ובמה יקיים האב פו"ר, דוכי תולין שיגרשה הבעל או שימות.

★★

בגמ': דכולי עלמא מיהת תרי מחד לא.

הנתיבות לשבת (ס"א סע' ה') העיר דאמאי לא קאמר דבנו ובת בנו אינן מצטרפין, וכתב דכה"ג מאחר דבנו קיים ואין צורך רק השלמה באמת בת בנו מצטרפת, ועע"ש.

★★

החלקת מחוקק והבית שמואל (א"ה ס"א) נקטו דאם נתעברה אשתו באמבטי וכהא בחגיגה (טו). קיים הוא מצות פרו ורבו. והמהר"ם שיק (מצוה א') חלק עליהם דהא כאן מבואר דאע"ג דבני בנים הרי הן כבנים מ"מ בנוולדו בן ובת לבנו החד לו לא קיים מצות פרו ורבו אע"ג שגם הבני בנים הן כבנים. אלא ע"כ דאינו מקיים המצוה רק במעשיו ולא במעשה בנו, וכ"ש שאינו מקיים המצוה בנתעברה האשה מאיליה באמבטי.

★★

בגמ': אמרו שנים עשר אלף זוגים תלמידים היו לו לר"ע וכולן מתו בפרק אחד מפני שלא נהגו כבוד זה לזה וכו'.

שאלה: למה לא אמרו שהיו לו כ"ד אלף תלמידים?

תשובה: היו חברותות.

שאלה: וכי כל כך חמור הוא מה "שלא נהגו כבוד זה לזה", שכולם מתו על עון זה?

תשובה: הם היו צריכים להנהיג את הדור והיו למדין מהן, וענין של מידות הוא, ולכך לא היתה עצה אחרת.

ולמה הזכירו התורה בשם בלאדן בן בלאדן, ועל כרחך שבא לייחסו אחר אביו, ולומר שגם אצל הגוי יש יחס.

★★

בגמ': הכל מודים בעבד שאין לו יחס.

חז"ל בילקוט (פר' וירא) אמרו: אמר ליצחק: רואה אתה מה שאני רואה (שראה ענן קשור על ההר), אמר לו הן, אמר לשני נערי: רואים אתם מה שאני רואה, אמרו לו לא, אמר: הואיל והחמור אינו רואה, ואתם אינכם רואים, "שבו לכם פה עם החמור".

ואמר רבינו שליט"א: לגדול בכיתו של אברהם אבינו ולא לראות - צריך להיות כחמור ואם לא שדומים לחמור היו רואים.

אמר רבינו שליט"א כי נשאל במה שאמרו חז"ל (יבמות ס"ב א') הכל מודים בעבד שאין לו יחס דכתיב שבו לכם פה עם החמור - עם הדומה לחמור, דהתינח אליעזר, אבל הרי גם ישמעאל היה שם? ובמדרש מצינו מחלוקת אם שיחררו, ואם היה משוחרר הוי כבנו גמור.

(ספר דרך שיחה מהגאון ר' חיים קנייבסקי שליט"א פר' וירא)

★★

בגמ': רב הונא אמר קיים משום דרב אסי דאמר רב אסי אין בן דוד בא עד שיכלו כל נשמות שבגוף וכו'. ור"י אמר לא קיים פריה ורביה לישבת יצרה בעינין והא ליכא.

כתב הנתיבות לשבת (ס"א סע' ז') דעד כאן לא חלק רבי יוחנן על רב הונא רק משום דס"ל דבעינן לשבת יצרה, אבל גם רבי יוחנן מודה לרב הונא דגדר פרו ורבו הוא משום דאמר רב אסי אין בן דוד בא עד שיכלו נשמות שבגוף. וכתב דמזה למד הרמב"ם דגם לרבי יוחנן דס"ל לעיל דהיו לו בנים בגיותו ונתגייר דקיים פו"ר, דהיינו רק כשגם בניו נתגיירו, דעיקר הטעם של פו"ר הוא משום נשמות שבגוף, ודבר זה לא שייך לפני שיתגיירו בניו.

דף ס"ב ע"ב

בגמ': מת אחד מהם או שנמצא סריס לא קיים פריה ורביה.

שאלה: מהי השמחה בל"ג בעומר שפסקו מלמות, הרי לא נשאר כלום מתלמידיו ולכן פסקו מלמות, וכבר הקשו כן.

תשובה: רובם מתו ונשארו מעט, וכעין שכתבו התוס' (בבא בתרא קכ"א, א' ד"ה יום) שהיו שנשארו ולא מתו במתי מדבר. (ועיין ביאור הגר"א סי' תצ"ג שדימה את הענין שמצאנו שכאשר פסקו למות יש יו"ט).

שאלה: הרי בגמרא אמרו "והיה העולם שָׁמֵם עד שבא ר"ע אצל רבותינו שבדרום", משמע שלא נשאר כלום?

תשובה: מהחשובים שבהם לא נשאר כלום, ולכן הלך לרבותינו שבדרום.

(ספר דרך שיחה להגאון ר' חיים קנייבסקי שליט"א פר' בהר)

★★

בגמ': לַמַּד תּוֹרָה בִּלְדוּתוֹ יִלְמַד בּוֹקְנוֹתוֹ וְכוּ'.

ותמוה מה צריך פסוק לזה, ומה בין זקנותו לילדותו, הרי חייב אדם בת"ת תמיד, והפסוק שמביא בבוקר זרע כו' שייך על תלמידים, ולא על עצם הלימוד?

תשובה: יכול היה ללמוד דברים חדשים ולא לחזור על הישנים, ועל זה אמר ש"לערב אל תנח ידך" - שיחזור על הישנים גם בזקנותו.

(ספר דרך שיחה להגאון ר' חיים קנייבסקי שליט"א)

★★

בגמ': כֹּל אָדָם שֶׁאֵין לוֹ אִשָּׁה שְׂרוּי בְּלֹא שְׂמֵחָה וְכוּ', בְּמַעֲרַבָא אַמְרֵי בְּלֹא תוֹרָה וְכוּ'.

וברש"י (ד"ה האם) שצריך לעסוק בצרכי ביתו ותלמודו משתכח.

כתב הרה"ג ר' יצחק אריה ארליך שליט"א דהא דבמערבא דוקא הוסיפו דבר זה דשרוי בלא תורה, י"ל דהנה בקידושין (כט ע"ב) אי' בגמרא דשמואל קאמר ישא אשה ואח"כ ילמוד תורה ור' יוחנן קאמר ריחים על צוארו ויעסוק בתורה, ומסיק בגמרא ולא פליגי הא לן והא להו. ופירש"י דבניי בבל מתוך שלא היו בביתם אין צרכי הבית מוטלים עליו, נושא אשה ואח"כ ילמוד תורה, משא"כ בני ארץ ישראל

שאלה: איך לא עשו תשובה, ולמה רבם לא הוכיחם?

תשובה: ר"ע עצמו לא ידע הטעם, במדרש רבה (קהלת י"א, ו') איתא שאמר לשבעת תלמידיו החדשים "הראשונים לא מתו אלא מפני שהיתה עיניהם צרה בתורה זה לזה, אתם לא תהיו כן, מיד עמדו ומלאו כל ארץ ישראל תורה", וטעם זה על כי היו צרי עין נתחדש לו אח"כ.

ועוד, שסברו שנהגו כדין, שהרי לא ביזו אחד לשני, והטענה עליהם היתה "שלא נהגו כבוד", וסברו שלא היה צריך יותר.

שאלה: כשראו שהתחילו למות, מדוע לא חזרו בתשובה?

תשובה: כבר נגזרה גזירה ולא הועילה תשובתם כדי להראות לדורות, ומה שאמרו במדרש שם "מיד עמדו ומלאו כל ארץ ישראל תורה", וכי מיד עשו והעמידו ישיבות בכל הארץ? אלא זה גופא שקיבלו את דברי ר"ע בזה גופא נתמלא כל הארץ תורה.

ובבב"ל ענין של מידות קשה מאד לשנות. הרמב"ן כותב בשם הרמב"ם (בשמונה פרקים פרק רביעי) שעונשו של משה היה משום שכעס, וכיון שחשבו שכל מה שעושה הוא על פי הקב"ה, "מתנועותיו ומדבריו כולם למדים", ולכך היה חמור עונשו כל כך! וכן בגמרא מנחות (ס"ח, ב') "צהבו פניך שהשבת את הזקן, תמיהני אם תאריך ימים", והנה מלשון הגמרא משמע שר"ט לא הקפיד עליו בזה, ואדרבה, שמח שפשט לו קושייתו, ורק ר"ע הרגיש בו ששמח מזה וקללו שלא יאריך ימים, ויש לתמוה מאי כולי האי שמגיע לו מיתה בשביל זה וכל ישראל יפסידו ת"ח כזה, והיה לו להוכיחו ולהזהירו שלא יעשה כן? אלא הכוונה: בשביל שהיה תנא ואדם גדול, ובוודאי יהיה ממנהיגי הדור ואלפי תלמידים ילמדו אצלו, וכיון שהרגיש בו מדה רעה זו שמתכבד בקלון רבותיו, ומדות קשה לעקרו, חשש שמדה זו תעבור לאלפי תלמידיו ויהיה בזה תקלה לדורות, ולכן נח שימות ולא יעביר מדות רעות לתלמידיו. [ובספר "ארחות יושר" (ערך "חינוך") הביא רבינו שליט"א מגמרא זו ראייה לדברי מרן החזו"א בספר "אמונה ובטחון" (פ"ד אות ט"ז), ע"ש].

ואף שהיו "תלמידי רבי עקיבא" - אפשר מן השמים לא נתנו להם סייעתא דשמיא, כדי ללמד לדורות.

ותמה שם בב"י דהא קטן נושא את כפיו עם אחרים אף דאינו נשוי. ותירץ דאה"נ פנוי יכול גם לישא את כפיו עם אחרים, רק לבדו לא ישא את כפיו. ובדרכ"מ שם (סק"כ) כתב דקטן דאינו צריך אשה אינו שרוי בלא שמחה, משא"כ גדול שהוא פנוי שרוי בלא שמחה.

ועיי"ש עוד ברמ"א דהיינו טעמא דאנו נוהגין (-בחוקן לארץ) לישא כפים רק ברגלים, דאז יש מצות שמחה וראוי לברך את ישראל.

★★

בגמ': חייב אדם לפקוד את אשתו בשעה שהוא יוצא לדרך וכו' אמר רבא והני מילי לדבר הרשות אבל לדבר מצוה מיטרדי.

הנשמת אדם (הל' סוכה סי' קמ"ז) תמה דאדרכא נימא דכיון דנתחייב בעונתה לא יגרע יבטל את המצוה, והוכיח מכאן דכל היכא דאיכא טעם ומצוה בביטול העונה אינו עובר על לא יגרע, והוי כפועלים שהולכים לדרך אע"ג דאינם יכולים לקיים או חיוב עונה.

והב"ח (או"ח ריש סי' ר"מ) כתב דהפטור מדין עוסק במצוה פטור מן המצוה, וכדקי"ל בסוכה (כה). ולכא' יש להוכיח מדברי הב"ח דס"ל דהעוסק במצוה פטור גם בלאו שהוא בשב ואל תעשה וכהא דעונתה לא יגרע, וכדעת הפרי מגדים בפתיחה כוללת (ח"ב אות כ"ח), ע"ש.

★★

בגמ': חייב אדם לפקוד וכו' בשעה שיוצא לדרך.

בספר אגרא דפרקא (אות ו') מביא בשם מו"ה פנחס מקאריץ זצוק"ל, שבט' באב נולד משיח, דהנה נשמת משיח היא נשמה היותר גבוה וכוללת, וא"כ צריכין ללידת זאת הנשמה זיווג היותר עליון. והנה נראה מענין אהבה הגשמית בענין אהבת חבירים ואהבת איש עם אשתו בהיותם ביחד לא תוכר כ"כ האהבה, משא"כ כשרוצים להפרד ולהרחיק נדוד זה מזה, אז יתפעלו הנפשות באהבה יתירה אהבה עזה מגודל הגעגועים, וע"כ חייב אדם לפקוד וכו' בשעה שיוצא לדרך. ואז הזווג באהבה יתירה אהבה עזה ונולד מזה הנשמה היותר גבוהה.

הלומדים במקומם, אם נושא אשה יהו צרכי הבית מוטלין עליו ויבטלוהו עיי"ש. וא"כ בני בבל שלא היו בביתם לא אמרו דאדם שאין לו אשה שרוי בלא תורה, דהרי גם אם יש לו אשה שרוי בלא תורה, דהרי כיון שאינו בביתו ואין צריך לעסוק ביתו ואין תלמודו משתכח, משא"כ במערבא היינו בני ארץ ישראל שלומדים בביתם, שפיר אמרו דאדם שאין לו אשה שרוי בלא תורה דכאשר יש לו אשה והוא בביתו אשתו תעזרנו, נואף שלהלכה לבני אי' יש לתלמוד תורה ואח"כ לישא אשה, מ"מ אף שצריך לעשות כן, אבל מצד שני תלמידים משתכח].

ובתוס' שם פירש רבינו תם להיפך מרש"י, והוא, דבני בבל היו עניים, ולהם שפיר אסור לישא אשה ואח"כ לתלמוד תורה, דכיון שהם עניים אז צרכי הבית יטריד אותם, אבל בני ארץ ישראל שהיו עשירים יותר, עדיף שישא אשה ואח"כ ילמוד תורה דצרכי הבית לא יפריעו להם עיי"ש. וא"כ לדבריו שפיר בני בבל לא אמרו באדם שאין לו אשה שרוי בלא תורה, שכשאין לו אשה יש לו צרכי ביתו ותלמודו משתכח, מ"מ כשישא אשה ויהי' עליו יותר צרכי הבית זה יותר יפריע לו, משא"כ בני ארץ ישראל שהיו עשירים, שפיר אמרו דכשאין לו אשה שרוי בלא תורה דאין לו אשה שתעזרנו בצרכי ביתו ותלמודו משתכח, אך אחר שישא אשה שפיר יוכל לתלמוד תורה דצרכי הבית לא יפריעו לו כי היו עשירים.

★★

בגמ': השרוי בלא אשה וכו' שרוי בלא שמחה כו'.

הנה לגבי נשיאת כפים קיי"ל המברך צריך להיות בשמחה, כדאיתא בזוה"ק בכמה מקומות, ובב"י (סי' רכ"ח) הביא מראשונים טעם לזה, כדמצינו ביצחק דכתיב ועשה לי מטעמים ואברכך. [עיי"ש ברבינו בחיין], וכן מצינו לגבי בנין ביהמ"ק בימי שלמה דכתיב (מלכים א' ח' ס"ו) שמחים וטובי לב, ואח"כ ויברכו את המלך. ובגר"א (שם ס"ק קמ"ט) הביא לזה הא דאיתא בסוטה (ל"ח ע"ב) טוב לב הוא יבורך אל תקרי יבורך אלא יברך. ולפ"ז כתבו כמה ראשונים והובאו ברמ"א (סי' קכ"ח סעיף מ"ד) דמי שהוא פנוי ולא נשא אשה לא ישא את כפיו משום דאמרינן הכא דהשרוי בלא אשה שרוי בלא שמחה, ואבל אינו ראוי לברך.

דף

יבמות - דף ס"ג ע"א

על הדף

ריט

דרכי איש גם אויביו ישלים אתו' (משלי טז) 'זה אשתו' כדרשת חז"ל (ב"ר ריש פ' נ"ד).

(דאם לא "זכה" שלא זיכך וטיהר את עצמו, העזר הוא ע"י כנגדו, שמזככתו ומצרפתו מכל פגמיו). (חדות שמחה אות כ', שומרי אמונים מאמר השגחה פרטית פי"ג).

ר' יוזל מנובהרדוק היה אומר: יש העושה את העזר לכנגדו, ויש העושה את הכנגדו לעזר.

★ ★

בגמ': זכה עוזרתו - לא זכה כנגדו.

שאלה: שמעתי בשם מרן הגרי"ז מבריסק זצ"ל כי משמע ש"לבדו" (-לא טוב היות האדם "לבדו"), גרע מ"כנגדו".

תשובה: יש שפירשו מאמר הגמרא (יבמות ס"ג, א'): "זכה - נעשית לו עזר, לא זכה - כנגדו", שהעזר הוא - לפעמים ע"י העזר ולפעמים ע"י הכנגדו, ואם לא זכה היינו שלא זכה שהעזר יהיה ע"י עזר אלא ע"י כנגדו.

(דרך שיחה להגאון ר' חיים קנייבסקי שליט"א פר' בראשית)

★ ★

בגמ': וא"ר אלעזר מאי דכ' זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי, מלמד שבא אדם על כל בהמה וכו', ופירש"י זאת הפעם, מכלל דפעמים אחרים שמש ולא עלו בדעתו, עכ"ל ע"ש.

ועוד יל"פ בס"ד בדאמר אדה"ר "זאת הפעם", עפי"ד הגמ' בספ"ג דנדה (לא). ת"ר ג' שותפין באדם הקב"ה ואביו ואמו אביו מזריע וממנו עצמות וכו' אמו מזרעת אדם שממנו עזר ובשר וכו' יעו"ש. א"כ י"ל דזהו מה שאמר אדה"ר דזאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי, דתמיד האיש מביא רק לעצמות ולא אף לבשר, אולם זאת הפעם הוי מקרה יוצא דופן וממני - האיש לא רק "עצמות" אלא אף "בשר" וזהו שאמר עצם וגו' שנולדה אשתו חוה רק ממנו ושלא כדרך העולם, וזה כפתור ופרח.

ובן ראיתי בשם רבינו הגר"א ז"ל בספר "קול אליהו" בפ' ויצא דבי' לדאיתא בפ' ויצא (כט', יד') ויאמר לבן ליעקב

וז"ש בשם הקדוש מה"ר דב בער זצוק"ל שעל כן מצאו האויבים אז את הכרובים מעורים זה בזה, הגם שזה היה רק בזמן שישראל עושין רצונו של מקום. אך היות כי חייב אדם לפקוד וכו'.

★ ★

בגמ': והנושא את בת אחותו וכו' אז תקרא זה' יענה וכו'.

סיפר לי החזו"א, זכורני שזה היה בסוכה, שבא אליו אחד שרוצה לישא בת אחותו, וכל גדולי ירושלים הסכימו שיעשה השידוך, כי בגמרא (יבמות ס"ב, ב') איתא שזה מצוה, שלא כצוואת רבי יהודה החסיד, ואמרו שזה נגד דברי הגמרא האומרת שזו מצוה, וסוף דבר היה שבן אחד נפל מהגג ומת ובן אחר נפל לבור ונהרג, ואז אמר לי החזו"א שלא ראה מעולם מי שעשה נגד צוואת ר"י החסיד והצליח! והסביר שזה לא שייך לדברי הגמרא, בגמרא רק כתוב שמותר, ור"י החסיד ברוה"ק ראה שסכנה היא, ואפשר שבזמן הגמרא לא היתה סכנה.

הגיע אלי אחד ושאל אם לעשות שידוך עם מחותן פלוני, שאלתיו לשמו, אמר את שמו ושגם למחותן השני קורין כך, אמרתי לו: עליך אמר החזו"א שטעם צוואת ר' יהודה החסיד שלא יקחו שני מחותנים באותו שם הוא משום עין הרע, שיגידו "ביידע בערלאך אבען זאך משדך גיווען". [שני דוב'לעך שידכו ביניהם].

(ספר דרך שיחה להגאון ר' חיים קנייבסקי שליט"א פר' חיי שרה)

דף ס"ג ע"א

בגמ': זכה עוזרתו לא זכה כנגדו.

שאל הרבי ר' בונם מפרשיסחא זצ"ל לכאורה דברי הכתוב סותרים (עזר וכנגדו). ודוחק לפרש כל תיבה בענין אחר, רישא בזכה סיפא בלא זכה.

אלא באמת אין פירושו שאם לא זכה אינה לעזר. אלא אם זכה, העזר היא ע"י שעוזרתו. ואם לא זכה העזר הוא על ידי כנגדו - שמצרת אותו, כדאי' בעירובין (מא, ב) דמי שיש לו אשה רעה אינו רואה פני גיהנום. אבל 'ברצות ה'

ותמוה אומניות מאן דכר שמיהו, ונראה שצ"ל אניות ע"כ.

★★

בגמ': רב הוה קא מצערא ליה וכו' את לא תעביד הכי שנאמר למדו לשונם דבר שקר העוה וגו'.

כתב הגרי"מ אהרנברג זצ"ל בדבר יהושע (ח"א סי' יט במפתחות והוספות) דהא דהזכיר רב הפסוק מדברי קבלה, ולא הזכיר הפסוק מדבר שקר תרחק שנכתב בתורה, משום דמדבר שקר תרחק זה רק כשמסקר וגורם לחבירו הפסד בזה וכמו שכתב במפתחות לתשובות מחזה אברהם (סי' מט) בשם היראים החדש (סי' רלה), וכן כתב מו"ר הגאון ר' מאיר אריק זצ"ל בטל תורה בשבת (סט ע"ב) ובירושלמי רפ"א דנדרים, ודלא כהחולקים בזה, וע"כ הביא רק הפסוק מדברי קבלה דגם כשאין לו הפסד אין לו לשקר כדי שלא יתרגל לומר שקר ח"ו אף במקום שאסור.

ועיין ברבינו יונה בפירושו למסכת אבות (סוף פרק א) דכתב ואמרו חז"ל שאפי' סיפור דברים בעלמא אין לו לאדם לשקר, כההוא עובדא דבריה דרב וכו', כי האדם המרגיל לשונו לדבר שקר בדבר שאין בה לא הפסד ולא תועלת, גם כי יבא לדבר דברים של עיקר לא יוכל לומר האמת כי פיהו המדבר וההרגל שולט עליו, עיי"ש.

וכתב דבזה מיושב מה שנתקשה ביד אליהו (סי' ס"א) במה דאי בקידושין (מד ע"ב) שתלמידי הישיבה הפכו דברי שמואל וקרנא ושלחו לרב, ואיך עשו כן והלא למדו לשונם לדבר שקר. וכן מציינו בשמואל עצמו בפסחים (כו ע"א) דלימד לתלמידים דברי רבי בשם חכמים כי היכי דניקום רבנן לאיסורא, ואיך עשה כן, וכן הקשה החתם סופר (שו"ת ח"ו סי' נט) על מה שאמרו הרוצה לחנך יתלה באילן גדול, איך התירו לכזב בתורת אמת.

אך לפי הנ"ל מיושב, דבאמת ליכא בזה משום דבר שקר, שאינו מפסיד לחבירו כלום, אך משום למדו לשונם לדבר שקר הי' צריך להיות אסור כדי שלא ירגיל לומר שקר, אבל כאן שהתכוונו לשם מצוה לא חיישינן שירגיל עצמו בכך.

והא דכאן בגמרא דגם כן כוונת בנו של רב היתה לשם מצות כיבוד אב כמו שכתב במהרש"א, ואעפ"כ אמר רב שלא יעשה כן משום למדו לשונם דבר שקר, י"ל דרק כשזה בדרך מקרה כמו המעשים הנ"ל מותר, אבל כאן שהיה

אך עצמי ובשרי אתה וגו', דנתכוון לרמוז לו ליעקב דאנחנו קרובי משפחה בין מצד האב ובין מצד האם, ד"עצמי" היינו צד אביו ו"בשרי" היינו צד אימו, שכן מצד אמו רבקה היה לבן "דודו" דיעקב, ומצד אביו יצחק היה "בן דודו" דיעקב שכן אבי אביו דלבן היה נחור דהוא אחיו דאבי אביו אברהם אע"ה, וזהו דאמר ליעקב דעצמי ובשרי אתה דקרובים אנו מב' הצדדים, עכ"ד הגר"א ז"ל והבן.

ובן יעוי' בח"א מהרש"א בספ"ג דנדה שם דג"כ כ' כדברים האלה אות באות יעו"ש. [ויעו"ש ב"ערוך לנר" דהוסיף לבאר בזה בטוטו"ד כדרכו, דנתכוון לבן לומר בזה דאני רואה שאע"פ שרוב בנים דומים לאחי האם מ"מ אין אתה דומה לי אלא בעצמי ובשרי "בגוף" מה שנותנים אב ואם אבל לא "בדעה והשכל וערמומית" וכו' כי תם הוא וכו', עכ"ד יעו"ש].

(נופת צופים)

★★

בגמ': נחית דרגא ונסיב אתתא.

בתפארת שלמה (על עניני שבת) כותב, "שנחית דרגא ונסיב אתתא" זהו רק בזיווג גשמי. אך זיווג של כנסת ישראל שהוא "שבת" ואומר האר"י הקדוש - "רבו יתיר יסגי לעילא מן דרגיה ויסיב בת זוגיה", שבזיווג רוחני נתעלים במעלה יתירה.

ובספר באר משה להרה"ק מקוזניץ זצ"ל מביא מרבי אברהם בן המגיד ממזריטץ על הפסוק "וירד ה' על הר סיני" שהטעמים על "וירד ה'" הוא דרגא תביר. על דרך שאמרו חז"ל "נחית דרגא ונסיב אתתא". שבשעת מתן תורה, שהיתה בחינת הנשואין של הבורא יתברך שמו עם עמו ישראל קדושים, והיה השי"ת ב"ה כביכול מצמצם עצמו לירד על הר סיני, ולתת לעמו תורה ומצות בבחינת נחית דרגא ונסיב אתתא. שאין לך נחית דרגא גדול מזה שהבורא יתברך האין סוף יצמצם עוצם אלהותו הבלתי מושג להראות עמנו פנים אל פנים כביכול עכד"ק.

★★

בגמ': עתידין בעלי אומניות.

כתב הגאון האדר"ת בספרו "זכר דבר" מערכת "קוצו של יוד":

מעשים בכל יום יש לחוש שירגיל בכך אף שמתכוין לשם מצוה.

ועוד י"ל דרב רצה לחנך את בנו שיתרחק מהשקר ולא ישתמש בו אף לצורך מצוה מאחר שאינו מחוייב לעשות כן. ובזה מדוקדק מה שאמר לו "ואת" לא תעביד הכי, דמשמע דעל אחרים לא הי' מקפיד, כי באמת אין איסור בדבר וכו"ל.

ועיין עוד שם שהאריך בדין זה, והביא ראיות לכאן ולכאן אי יש איסור מדבר שקר תרחק בשקר סתם שאין גורם לחבירו הפסד, עיי"ש.

★★

בגמ': רב הוה קא מצערא ל' דביתהו כו' כי גדל' חייא ברי' אפיך לה כו'.

וכתב רש"י אפיך לה, הי' אומר האב לבנו אמור לאמך לעשות עדשים, והוא אומר לה עשי חימצי והיא עושה עדשים.

הגאון ר' ראובן מרגליות (בספרו ניצוצי אור) מדייק מדברי רש"י שהבן לא אמר לאמו שאבא אמר תעשי לי חימצי, אלא אמר רק תעשי חימצי, כאילו מעצמו ביקש ממנה שתעשה חומצא לאביו ולא מחמת בקשת אביו.

ועם כל זה אמר ע"ז רב את לא תעביד הכי, דכתיב למדו לשונם דבר שקר.

★★

בגמ': כי גדל' חייא בריה אפיך לה וכו' את לא תעביד הכי שנא' למדו לשונם דבר שקר העוה.

המאירי העיר דמאי טעמא א"ל רב לא תעביד הכי והא לקמן (סה:): אמרינן דמותר לשנות מפני השלום, ותירץ דרב קים ליה דהוא יודע לעבור על פשעה ואינו מקפיד כלל וע"כ אין בזה ענין של שלום, ומוטב שתעמוד היא במרדה משתרגיל עצמך לדבר שקרים.

הל"ב חיים (ס"ה) תמה על המאירי דהרי לקמן (סה:): ילפינן דמותר לשנות מפני השלום מהקב"ה שאמר לאברהם

בשם שרי "ואני זקנתי", ובודאי דאברהם איש החסד והרחמים לא היה מקפיד יותר מרב, וע"ש מש"כ בזה.

והים של שלמה (לקמן סמ"ו) כתב דדוקא דבר באקראי מותר לשנות, אבל שליחות שבין אביו לאמו לא ישנה אפילו מפני השלום.

בשו"ת לב חיים (ס"ה) הביין בכוונת הים של שלמה, דלא הותר לשנות מפני השלום רק באקראי ולא ברגילות, וע"ש שהקשה ע"ז מכמה דוכתין דמבואר דבמקום שמוותר לשנות, מותר לשנות כן גם בתדירות.

והל"ב חיים תירץ דשאני הכא דמאחר דר"ח גילה לרב דאנא הוא דאפיכנא, נמצא שלא הועיל הועיל בשקרו לעשות שלום, דהא מ"מ ידע רב שאשתו מצד עצמה עושה נגד רצונו.

הספר חסידים (סי' תכ"ו, וכן פסק המג"א סי' קנ"ו) כתב בזה"ל דע אע"פ שאמרו מותר לשנות בדברי שלום אם יבוא נכרי או יהודי ויאמר לאדם תלוה לי מעות ואינו מלוה לו ברצון כי ירא פן יפרע לו אינו יכול לומר לו אין לי, כי מה שהותר לשנות בדברי שלום זהו בשכבר עבר הדבר.

וכתב בשו"ת לב חיים (ס"ה) דמקורו של הספר חסידים מסוגיין מדאמר רב לבריה לא תעביד הכי, וכ"כ השואל ומשיב בדברי שאול (ח"א).

דף ס"ג ע"ב

בגמ': מקרי ליה רב יהודה לרב יצחק בריה ומוצא אני מר ממות את האשה א"ל כגון מאן כגון אמך.

החפץ חיים (באר מים חיים סוף כלל א') העיר דאמאי אין בזה משום לשון הרע. ותירץ דכיון שקרא עליה מקרא של ומוצא אני מר ממות את האשה, בודאי היה ענינה מפורסם באפי תלתא, דשרי כיון שלא היה בעלה מתכוין להעביר קול זה.

עוד תירץ החפץ חיים זצ"ל דודאי ידע הבן את הטבע של אמו, אלא דרצה לדעת פירוש הפסוק עד היכן נקרא אשה רעה, והשיב לו כגון אמך, דמוכח שהיה כוונת האב למיסבר קראי ולא לגנותה בזה.

★★

רעתה, לכן אומר מוצא, שהוא לשון הוה. ולא שדעתם היה לומר כן בלשון הפסוק, דאם כן הוי להו למימר כל הפסוק.

ג) **"ב'אוצר הידיעות"** (עמ' קע"א) הביא: על השאלה האיך הותר לחתן לספר אם "מצא" או "מוציא" ולמה אין כאן איסור לשה"ר, כבר האריך החפץ חיים (בספרו כלל א' באר מים חיים אות י"ב). וה"נתיבות" בספרו "אמת ליעקב" תירץ שלא מצינו שהחתן "עונה", אלא אומרים לו יש ב' דרכים "מצא או מוצא". והעיר ב"כרם יעקב" ממדרש תהלים (מזמור נ"ט) במעשה מבנו של רבי עקיבא "מעשה בכנו של רבי עקיבא שנשא אשה. מה עשה, כיון שנכנסה אצלו, היה עומד כל הלילה וקורא בתורה. אמר לה, סב בוצינא ואנהרין לי. והות סבת ליה כל ליליא, והות קיימא ומנהרא. והיא הוות פתחא ספרא וגליא מרישא לסיפיה, ומנהרא קמיה עד דמטי צפרא. בצפרא קריב ליה רבי עקיבא לגביה, אמר ליה, מצא או מוצא. אמר ליה, מצא". הרי שהחתן ענה. ע"כ.

ד) **בספר** "עולמו של אבא" (עמ' ת"י) מובא: מנהג בסעודת נישואין שהמסובים חוטפים מיד החתן את פרוסת "המוציא", וביאר רבי עקיבא איגר זצ"ל את טעם המנהג, כי מצינו בגמרא: "במערכא כי נסיב אינש איתתא אמרו ליה הכי מצא או מוצא" (ברכות, ח'), דהיינו, אם נתקיים בחתן הכתוב "מצא אשה מצא טוב", או הכתוב "מוציא אני את האשה מר ממות", לכן חוטפים מיד החתן את "המוציא", כדי שישאר בידו רק "מצא"...

(ספר עלי ורדים על ברכות ח')

★★

בגמ': אמר רבא אשה רעה מצוה לגרשה וכו'.

הקשה בשו"ת חתם סופר (חו"מ סי' רג ד"ה ואשית) איך רב ור' חייא ורב יהודה בגמרא לעיל לא גירשו את נשותיהן שהיו רעות כמבואר בגמרא.

ואין לומר שלא היו כל כך רעות, וקצת יש לו לאדם לסבול, דא"כ נפל פיתא בבירא, דמי החכם שידוע לשער מהו השיעור של אשה רעה שיגרשנה.

ותירץ דהתם אף שהיו רעות במדותיהן, מ"מ היו טובות במעשיהן, וכדאיתא שר' חייא אמר לרב דיינו שמגדלות בנינו ומצילות אותנו מן החטא, וע"כ לא היה להם

בגמ': נתנני ה' בידי לא אוכל קום זהו אשה רעה וכתובתה מרובה.

הרמ"א (אהע"ז סי' קי"ט סע' ו') פסק דאדם יכול לגרש את אשתו גם כשאינו יכול לשלם כתובתה, וע"ש בחלקת מחוקק ובבית שמואל שהביאו משו"ת הרשב"א שאין אדם רשאי לגרש את אשתו שאינו יכול לפרוע לה כתובתה, וע"ש מש"כ בזה.

וכתב הפרי חדש דמסוגיא כאן אין להוכיח דאין רשאי לגרש את אשתו משום דכתובתה מרובה, די"ל דכוונת הפסוק דלא אוכל קום משום דמסתמא אינו רוצה לגרשה כשיודע שישאר עליו החוב של הכתובה כל הימים. [ועע"ש בבאה"ט סק"ו].

★★

בגמ': במערכא כי נסיב אינש איתתא אמרי ליה הכי מצא או מוצא, מצא דכתיב (משל"י יח, כב) מצא אשה מצא טוב ויפק רצון מה', מוצא דכתיב (קה"ל ז, כו) ומוציא אני מר ממון את האשה.

הקושיה ידועה, דמה תועלת יש בשאלתם, ממ"נ אם היא טובה, גם בלא הכרתה היא טובה, ואם מצא אשה רעה מה בידו לעשות. להלן מספר ביאורים:

א) **בפירוש** הרי"ף ב"עין יעקב" מבאר שהיה להם כוונה להדריכו בדרך ישר, דהיינו אם ילך בדרך ישר מלשון "מצא", דישתדל למצא חן ושכל טוב בעיני אלוקים, אז יתקיים ההמשך "ויפק רצון מה'" שימחלו עוונותיו, ואף יחשבו כזכיות. אולם אם יחזיק ברשעו יהיה זה בגדר "ומוציא אני מר ממות את האשה", כי מה שנמחלו עוונותיו בשעת הנישואין הכל יגלגל על עצמו שוב, וזהו מר ממות. וכוונת בני מערבא היה להזכיר לו עניינים אלו מה שאפשר להשיג ע"י הזיווג כדי שיתן אל לבו ויקויים בו "מצא טוב".

ב) **ב"פנינים** משלחן הגר"א (עמ' רל"ו) הביא בשם "אמרי נועם" שלפי פשוטו יש לפרש, לפי שדרך בני אדם כשטוב לו אינו אומר טוב לי אלא בתחילה, אבל אחר כך שוב אינו אומר, אבל אם ח"ו רע לאדם אז תמיד הוא אומר רע לי. לכך באשה טובה הוא אומר מצא, שהוא לשון עבר, שפעם אחת מצא טוב, אבל באשה רעה, בכל עת מוצא

מצוה לגרש אותן, משא"כ כאן רבא מיירי מאשה שהיא גם רעה במדותיה וגם במעשיה, אלא שמשום מעשיה לבד עדיין אין חיוב לגרשה וכאשר היא גם רעה במדותיה מצוה לגרשה, עיי"ש.

★★

בגמ': אשה רעה צרעת לבעלה.

כתב הגאון ר' נתן לוברט: עיין רש"י משלי כ"ז פסוק ט"ז. אשה רעה צרעת לבעלה, מאי תקנתיה, יגרשנה ויתרפא מצרעתו. בתקוני זוהר אי' מאי צרעת דא עניותא, מאי תקנתיה, יגרשנה וירפא מצרעתו. וההסבר לזה כמ"ש חז"ל בחולין (פ"ד ע"ב) יכבד אשתו ובניו יותר ממה שיש לו שהן תלויין בו והוא תלוי במי שאמר והיה העולם. ויש להבין מה טעם וסיבה יש בזה שהן תלויין בו, שיצטרך עבור זה לכבדן ואף ביותר ממה שיש לו.

גם מה הפי' שהן תלויין בו וכו', וכי להן אין בורא עולם המפרנסן, כמו שיש לו. אלא הפירוש לפי שהוא מחוייב במזונותיהן ההשפעה עבורם באה דרכו. ע"ד שאמרו במס' תענית (י' ע"א) אי' שותה תחילה ואח"כ העולם כולו כי השפע בא דרך אי' לכל העולם.

וידוע כי במדה שאדם מודד בה מודדין לו. ולכן אם מכבד אשתו ובניו, מקבל ג"כ שפע כנגד זה. וכמ"ש במס' ב"מ (נ"ט ע"א) אין ברכה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא בשביל אשתו שנאמ' ולאברם היטיב בעבורה. והיינו דאמר רבא לבני מחוזא אוקירו לנשייכו כי היכי דתתעורו.

ולכן אשה רעה מביאה עניות ואין שפע בא על ידה, מאי תקנתיה יגרשנה וירפא מצרעתו.

★★

בגמ': אשה יפה אשרי בעלה.

אמר רבינו שליט"א: אפשר דהיינו שיפה במעשים, (וג"א שליט"א הראה שכן כתב המהרש"א בח"א סנהדרין ק', ב'), אבל אף אם הוא כפשוטו י"ל הכוונה כיון שהוא יותר רגוע, והכוונה היפך ממכוערת.

הצדיק רבי אלעזר מקעלם זצ"ל (שהיה בפוניבוז') אמר על הגמרא (מגילה ט"ו, א') "ארבע נשים יפיפות היו

בעולם", שהכוונה יפות במעשים, אבל שאלוהו על כך שלמאן דאמר אחד בגמ' ושתי היתה מכללם.

(דרך שיחה להגאון ר' חיים קנייבסקי שליט"א פר' בראשית)

★★

בגמ': גזרו על ג' מפני ג' גזרו על הבשר מפני המתנות גזרו על המרחצאות מפני הטבילה וכו'.

המשכנות יעקב (בקה"י ברכות כב:) כתב דלא מסתברא למימר שהיו בני בבל מקילין בטבילת נדה ח"ו, אלא הכוונה שלא קיבלו תקנת עזרא לאסור לבעלי קרי ללמוד בלי טבילה, וכן מש"א דגזרו על הבשר מפני המתנות, היינו מפני שסמכו בני חו"ל על רבי אילעא דאמר ראשית הגז ומתנות אינם נוהגות בחוץ לארץ דנהגו בכבל כהני תלת סבי ע"י ברכות (כב.), ורבי יוחנן כאן לטעמיה דלית ליה דרבי אילעא בפרק הזרוע ואמר דהאוכל מבהמה שלא הורמה מתנותיה כאלו אוכל טבלים.

★★

בגמ': קא מחטטי שכבי מפני ששמחים ביום אידם.

כתב המהרש"ל דזו מדה כנגד מדה דמאחר שהם שמחים ביום אידם א"כ הם אוכלים עמהם אפילו אתה אוכל משלך, מ"מ חישב הכתוב כאילו אתה אוכל מזבח, ולכן מאחר שזבחיהם קרוי זבחי מתים ע"כ באה המדה לשלם ענין המתים עכת"ד. וכתב ע"ז הדברי יואל (פרשת ויחי) דבעונותינו הרבים הגיע עלינו הצרה הזאת של חטוטי שכבי, ומעולם לא נעשתה כזאת בישראל ולא קרה לנו ככה אף בדורות הגלות בין אומות העולם, ומי היה יכול לצייר בדורות הקודמים שימצא כזאת דהמכנים עצמן בשם ישראל מחטטים קברות הקדושים של תנאים ואמוראים, אמנם כבר גילו לנו חז"ל כאן שהוא מדה כנגד מדה בעון ששמחים ביום אידם, וכל אלו שלוקחים חבל אידם של מלכות המינות ושמחים עמהם, אפילו אם אינו אוכל עמהם, ה"ה כאוכל מזבחי מתים והם הן הגורמים לחטוטי שכבי.

★★

בגמ': כל מי שאינו עוסק בפרו' ורבי' כאילו ממעט הדמות כו' כאילו שופך דמים כו'.

כתב במשך חכמה (ר"פ משפטים) שהנושא אשה יש בו שני ענינים א' שמתקן הבריאה וכמו שאמרו במי שאינו נושא אשה שממעט הדמות כביכול, ב' שמצילתו מן החטא וכמו שאמרו שהנושא אשה שרוי בלא עון.

והנה עבד עברי שנשא שפחה שנותן לו רבו, כיון שילדיו מתייחסין אחריו אינו משלים בהם תקנת הבריאה, ואינו מקיים פרו' ורבי' כדלעיל (ס"ב ע"א), אבל עכ"פ ע"י שנושא אותה הרי היא מצילתו מן החטא, ולזה מדויק לישנא דקרא (שמות כ"א ד') אם אדוניו יתן "לו" אשה, והיינו אשה שהיא לתועלת שלו בלבד, לא לתיקון העולם, והיינו שפחה שולדה כמותה.

★★

בגמ': אמר ר' יהוה בן עזאי ומה אעשה שנפשי חשקה בתורה.

שאל הגאון ר' רבי נתן לוברט ז"ל וכי מה תשובה היא זו על שאלתם, האם את מצוות התורה מקיימים לפי מה שמתחשק. אלא כונתו היתה שמצוה זו א"א לקיים ללא חשק ורצון גופני, ואצלו לא שייך כלל לקיים את זה מכיון שכל חשקו הוא רק בתורה, וא"כ אין זה ביכולתו כלל. ומה שהוסיף לומר אפשר לעולם שיתקיים ע"י אחרים, שלא תאמרו שעלי לשנות את הרגלי ולהתרחק מחשק התורה שבי עד שאוכל להגיע לזה, לזה אמר שאינו מחוייב בכך כי אפשר לעולם שיתקיים ע"י אחרים.

(א"ה) מפורסם כן בפי העולם על האוה"ח הק', וראה תולדות אוה"ח ש"ל ע"י מוכן זכר נפתלי בעמ' נ"ג הערה (501).

★★

בגמ': תניא ר' אליעזר אומר כל מי שאינו עוסק בפרו', כאילו שופך דמים וכו'.

ויל"ע מ"ט כ' שאינו "עוסק" ולא כ' שאינו "מקיים" פו"ר וכו'.

והנה יעו"י בפ"ב דשבת (לא). דאמר רבא בשעה שמכניסים אדם לדין אומרים לו נו"נ באמונה, קבעת עיתים לתורה, עסקת בפרו' וכו', וכ' בח"א מהרש"א וז"ל, לא אמר "קיימת" פו"ר אלא "עסקת", דהיינו להשיא יתום ויתומה, עכ"ל ע"ש.

אולם צ"ע במהרש"א מ"ט ב' כן מדכ' עסקת, דהא יותר מסתבר דנשאל אדם תחילה אם עסק בפרו' ורבו דיליה והיינו אם נשא אשה בת בנים וכו' ורק אח"כ נשאל אם עסק בפרו' דאחרים וכגון אם השתדל בשידוכי ונישואי יתום ויתומה ועניים וכיו"ב, דברור ד"מצוה דגופיה" עדיף וקודם למצות אחרים, וכפ"ק דקידושין (כט). דת"ר הוא לפדות ובנו לפדות הוא קודם לבנו, ר' יהודה אומר בנו קודמו וכו', א"ר ירמיה הכל מודים דכל היכא דליכא אלא חמש סלעים הוא קודם לבנו מ"ט מצוה דגופיה עדיפא וכו' יעו"ש. וע"כ דה"ה לענין פו"ר דתחילה צריך להשתדל בזה בעצמו ע"י שישא אשה וכו' ורק אח"כ להשתדל שאף אחרים יקיימוהו והיינו להיות שדכן ובפרט אצל יתום ויתומה ועניים וקשי יום שקשה להם ביותר להשתדל ולעוסק "בשידוכים" ובנישואין לבד, וא"כ מהו דבי' המהרש"א דזהו שנשאל אם "עסקת" וכו' דבעיקר נשאל אם עסק בפרו' דאחרים ולא של ידיה גופיה, וצ"ע.

ובעצם קושייתו מ"ט כ' "עסקת" ולא "קיימת", פ' י"ל דהא אינו ביד האדם לקיים פו"ר והיינו להוליד בן ובת כ"א בידי שמים וביד בשר ודם רק להשתדל ולהתעסק בזה כפי כוחו ויכולתו ותו לא, וכלעיל ברפ"ק (ב). דג' מפתחות בידו של הקב"ה שלא נמסרו ביד שליח ואלו הן מפתח של גשמים ושל תחיית המתים ושל "חיה", והיינו "יולדת" וע"ש ברו"ת בזה, וא"כ ע"כ דא"א לשאול לאדם אם קיים פו"ר בבן ובת דהא אינו ביד האדם כלל "לקיימו" כ"א "להתעסק" בזה, ודו"ק. וכן יעו"י בפ"ק דברכות (י). דא"ל ישעיהו לחזקיהו המלך כי מת אתה ולא תחיה וכו', א"ל מאי כולי האי, א"ל משום דלא עסקת בפרו' וכו' ע"ש. והבי' כנ"ל דנתבע רק על שלא "עסקת" בזה ולא על שלא קיימו. וכן בגמ' הכא דרבי אליעזר אומר כל מי שאינו עוסק בפרו' כאילו שופך דמים וכו' ע"ש, ומדוייק כנ"ל. וא"כ צ"ע במהרש"א.

(נופת צופים)

★★

בגמ': אין משיח בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף.

בספר תפארת שלמה (פרשת חיי שרה) כותב ש"יכלו" הוא מלשון "נכספה וגם כלתה נפשי" (תהילים, פד, ג). היינו, נפשות ישראל יתדבקו בה' יתברך במסירות נפש ממש וישתוקקו ויצפו לתשועת ה'.

★★

בספר אגרא דפרקא (אות קכב) כותב שנראה לו בדרכי האדם לעבודת הבורא במדותיו ותנועותיו בדרכו והילוכו בקדושה, מה טוב לאדם שיחזיק לעצמו דרך כזה שהוא כטבעו של עולם, ולא לאחוז לעצמו מנהג שלא כטבעו של עולם (הגם שכוונתו לעבודה אמיתית)

וסייעתא לדברי אלה מתוספות ביבמות (דף ס"ב ע"א) אהא דאמרינן ג' דברים עשה משה מדעתו והסכימה דעתו לדעת המקום, פירש מן האשה וכו' והקשו בתוס' וא"ת למה כעסו עליו מאחר שהסכים לו המקום, וי"ל משום דאמרינן בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו.

והנה לכאורה הקושיא במקומה עומדת, דהא הסכים הקב"ה עמו ומה זה שכעסו.

אבל הנראה מדבריהם, שכך אמרו אהרן ומרים, הן אמת שהסכים הקב"ה לדרך הזה כי הבא לטהר וכו', אבל אילו היה בא לטהר באופן ודרך אחר שלא ישנה מטבע העולם, היה ג"כ מסכים הקב"ה עמו, ולמה אחז הדרך שלא כטבע של עולם.

והנה תשובת השי"ת אליהם "לא כן עבדי משה וגו'" והנה בהכרח הוא לו לעשות שלא כטבע, אבל מי שאינו כמו משה, אפילו יהיה נביא השם, צודקים באמת דברי אהרן ומרים.

★★

בגמ': אמרו לו לכן עזאי אתה נאה דורש ואין אתה נאה מקיים א"ל מה אעשה אבל נפשי חשקה בתורה כו'.

לכאור' צ"ב תשובתו של בן עזאי, וכי בשביל שנפשו חשקה בתורה אינו נאה דורש ונאה מקיים לקיים מצוה הראשונה דפרי' ורבי'.

ותירין הגאון ר' שלמה קלוגר בספרו טוטו"ד בהקדמה מה"ב דאחז"ל (לעיל ע"א) אין בן דוד בא עד שיוכלו כל

הנשמות שבגוף, אולם כמו דאיכא פרי' ורבי' בגוף, ה"נ יש פרי' ורבי' ברוח, שע"י שמחדש חידושי תורה, הרי תורתו פרה ורבה, ועי"ז הוא מקרב את הגאולה.

והשתא נחא תשובת בן עזאי, והלא נפשי חשקה בתורה, שכיון שבן עזאי הי' שוקד על דלתי תורה יום ולילה עד שאמרו עליו משמת בן עזאי בטלו השקדנים (סוטה מ"ט ע"א במשנה וברש"י), ואמר (בכורות נ"ח ע"א) כל חכמי ישראל לפני כקליפת השום, וכשהאמוראים רצו להראות חריפותם אמרו (עירובין כ"ט ע"א) הריני כבן עזאי בשוקי טברי', נמצא שהי' תורתו פרה ורבה, ולא הי' צריך לקיים מצות פרי' ורבי' בפועל.

★★

בשו"ת באר משה (להגרמ"נ ירושלימסקי זצ"ל) ח"ב קונטרס בנין ירושלים סי' י' ביאר בזה הטעם שהצריך רבינו גרשום מאור הגולה בהיתר לישא אשה על אשתו שיהי' ע"י מאה רבנים שיבררו וילבנו עסק ההיתר, שכיון שע"י גזירת רגמ"ה נתמעטה פ"ו שלא יכלו לשאת ב' נשים, מול זה תיקן שבהיתר ע"י ק' רבנים יבררו הענין ויתרבה ויפרה הפלפול בעסק התורה, וזה יהי' ברוחניות במקום פ"ו בגשמיות. ע"כ.

ועיין מה שהאריך בשו"ע הרב הלי' ת"ת פרק ג' קונטרס אחרון (אות א').

★★

בספר ילקוט דברי אסף (ערך תורה) הביא לבאר מה שהעיד עשיר א' על עצמו שמרוב להיטותו אחרי ממון ומה שמשקיע ומתעמק מחשבתו וחפצו במסחר, אינו מסוגל להוליד בנים. וזהו תשובת בן עזאי אבל "מה אעשה", ונפשי חשקה בתורה" שמרוב חשק בתורה לא הי' מסוגל לישא אשה. (ועיין בדרך פיקודיך מצוה א').

דף ס"ד ע"א

בגמ': "ויעתר לו ה'" ויעתר להם מיבעי ליה, לפי שאינו דומה תפלת צדיק בן צדיק לתפלת צדיק בן רשע.

כותב הישמח ישראל לבאר בזה על פי דברי הגמרא (ברכות יא.) כל התולה בזכות עצמו תולין לו בזכות אחרים,

זכות אבותיהם. שכן הנולדים בדרך הטבע זכות אבותיהם מגנת עליהם. אבל הנולדים בדרך ניסית, אז זכות אבותם אינה מגנת עליהם אלא כשראוים לכך מבחינת עצמם. וישמעאל ועשו שאביהם עקור היה ונולדו בדרך ניסי וקלקלו מעשיהם, לא יכולים איפא ליהנות מהגנת זכות אבות.

★★

בגמ': מפני מה היו אבותינו עקורים מפני שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים.

בתפארת שלמה (פרשת תולדות) פירש בדרך הלצה, דהנה מדרך העולם שהבנים מבטלים אבותם מתלמוד תורה ותפלה במקריהם אשר לא טוב [-שנעשים חולים וכדו'] ולכך אנו מבקשים שיתן לנו זרעא חייא וקיימא די לא יפסוק מפתגמי אורייתא, שנוכל להגות בתורה ובמצות, עם כל זאת שיהיו בריאים ושלמים כל הימים ולא יבטלו אותנו בדאגותיהם עליהם, כמ"ש לא תגרעו מלבניכם דבר יום ביומו ר"ל לא תגרעו מעבודתכם ע"י בניכם דבר יום ביומו.

וזוה הכוונה גם כאן שהיו עקורים כדי שיוכלו להתפלל בדיעה מיושבת, כי הקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים.

★★

ביערות דבש (ח"א סוף דרוש ט) כתב וזה לשונו, וזהו אומרם ה' מתאוה אל תפלת צדיקים גמורים, כי ה' רוצה שתעלה תפלת כל פה, חפץ בתקנת יצוריו ומתאוה שיתפללו צדיקים גמורים, ועל ידי תפלתם גם תפלת אחרים עולה עי"ש.

דף ס"ד ע"ב

בגמ': שרה אמנו איילונית היתה וכו', שלש שנים כנגד שלש פקידות דאמר מר בר"ה נפקדו שרה רחל וחנה.

וברש"י שלש פקידות שהקב"ה פוקד העקרות לשמוע תפלתן בראש השנה וגוזר עליהן הריון.

כתב בשו"ת דבר יהושע (ח"א סי' צ אות ה) דהנה מבואר כאן דמותר לעקרות להתפלל בראש השנה שהקב"ה יפקדם, ואף שבכרכות (ס ע"א) איתא דאסור להתפלל על מעשה נסים, על כרחך דפקידת עקרות לא הוי מעשה נסים,

וכל התולה בזכות אחרים תולין לו בזכות עצמו. ולפיכך צדיק בן צדיק דרכו תמיד לראות חסרון עצמו ואומר איני כדאי שאתפלל בזכות עצמי ותולה הכל בזכות אבותיו. אבל צדיק בן רשע שאין לו האפשרות הזאת הוא מוכרח לתלות בזכות עצמו.

ולכך יצחק שתלה בזכות אברהם - תלו לו בזכות עצמו "ויעתר לו ה'". רבקה שתלתה בזכותה - תלו לה בזכות יצחק.

★★

שאלה: בספר "אפריזון" (לבעל קיצור שו"ע) עמד על כך כי מן הראוי היה לכתוב "ותהי אשתו עקרה ויעתר יצחק לה", כפי הסדר שארע, אלא שרמז גדול יש כאן, לפי מה שאמרו (יבמות ס"ד, א') כי היתה רבקה עקרה מפני שהקב"ה מתאוה לתפלתם של צדיקים, ולכן הקדים הכתוב את העתירה לעקרות.

תשובה: "כי עקרה היא" הוא טעם למה "לנוכח אשתו", ואינו טעם למה "ויעתר".

(ספר דרך שיחה להגאון ר' חיים קנייבסקי שליט"א פר' תולדות)

★★

בגמ': "ויעתר לו" לו ולא לה.

כתב בספר אמת ואמונה להרה"ק מקוצק זצ"ל שמכל מקום קשה, והלא סוף סוף שניהם נענו בהולדת הבנים.

אלא שניהם ידעו שעתיד להוולד אחד צדיק ואחד רשע. יצחק התפלל שהצדיק יהיה בתכלית השלמות, אף שעל ידי זה יגרום שהרשע יהיה בתכלית הרשעות. אולם רבקה התפללה שהרשע לא יהיה בתכלית הרשעות אף שעל ידי זה גם הצדיק לא יהיה בתכלית השלמות. וזהו, "ויעתר לו ה'".

★★

בגמ': אמר ר' יצחק - מפני מה היו אבותינו עקורים.

בספר ישמח משה מקשה, אם כן למה גם יעקב לא היה עקור והוא היה בחיר האבות.

אלא צפה הקב"ה כי מאברהם ויצחק צריכים להפריש זוהמא שהם ישמעאל ועשו, ורצה הקב"ה שלא תגן עליהם

לפי שהיא רק בדרך נס נסתר שאינו בשינוי הטבע, ובכגון זה לא אמרו דאין מזכירין מעשה נסים ואסור להתפלל על זה.

והנה איילונית אינה חולצת ואינה מתייבמת דכתיב אשר תלד פרט לאיילונית, ועיין בתוס' גיטין (מו ע"ב) ד"ה המוציא שכתבו דאף דאמרינן כאן בגמרא דשרה אמנו איילונית היתה, ואעפ"כ ילדה, אין מזכירין מעשה נסים.

מ"ב זה רק נס גלוי מחוץ לדרך הטבע כמו איילונית שאי אפשר שתלד בלא בית ולד, ושינתן לה בית ולד אחר שנוצרה הוי נס נגלה חוץ לדרך הטבע, אז בזה אמרינן אין מזכירין מעשה נסים, וע"ז באמת אסור להתפלל, אבל זקנה ועקרה שלא חסר מכלי הלידה כלום, אלא שחסרה להם הליחות, אין זה נס נגלה מחוץ לדרך הטבע אם יחזיר להם הקב"ה את הליחות כדרך שהרבה חולים מתרפאים.

וע"כ כתב הנמוקי יוסף במסכתין סוף פ"ק והובא בב"י (סוף סי' קע"ב) דעקרה וזקנה חולצת ומתייבמת משום דהרבה עקרות וזקנות נפקדו וראויין להקמת שם, והיינו כנ"ל דאין זה נס מחוץ לדרך הטבע, ושפיר נס כזה רגיל הקב"ה לעשות ע"י זכות ותפלה, וע"כ לא יצאו מגדר ראויין ללידה, עיי"ש.

★★

בגמ': מלה הראשון ומת שני ומת שלישי לא תמוץ וכו'.

דעת הנודע ביהודה (קמא יו"ד סי' י') כדעת הרלב"ח דבמקום יבום אין חשש קטלנית דשומר מצוה לא ידע דבר רע. ותמה בשו"ת גור אריה יהודה [מובא בלקוטי הערות בסוף הנו"ב] דהא כאן מבואר דגם במקום מצות מילה חוששין למיתה מחמת שנים או שלשה אחים שמתו.

ותירין בשו"ת נפש חיה [שם בלקוטי הערות] דשאני הכא במילה שהוחזקה הסכנה אף במקום במצוה, שהרי גם מיתת האחים היו במקום מצוה.

★★

בגמ': אמר רבא השתא דאמרת אחיות מחזקות וכו'.

הברכ"י (א"ה ס"ט, הובא בפתחי תשובה) חקר אם אמרינן גם לגבי דין קטלניות אחיות מחזקות, ואם נשאו שתי אחיות ומתו בעליהן דשוב לא ינשאו הן ואחותם השלישית.

ובתב דאין לצדד בזה רק למ"ד בסמוך דמעיינ גורם, אבל למ"ד מזל גורם פשיטא דלא אמרינן בדין קטלנית אחיות מחזקות, ואה"נ דהו"מ למימר בסמוך דהיינו הוא דאיכא בין הני ב' טעמי.

★★

בגמ': עובדא הוה קמיה דרבי יוחנן בכנישתא דמעון ביוה"כ שחל ליהויה בשבת, ומלה ראשונה ומת וכו' א"ל אב"י חזי דקשרית איסורא וסכנתא.

פירש"י שאם חזקה בשני פעמים והשלישי ניתן לידחות ממנה, הויא מילה שלא בזמנה, ואינה דוחה שבת. העונג יו"ט (סמ"א) דן בחולה שנאסר עליו בפקודת הרופאים לאכול מצה מחמת סכנת נפשות, ומחמת חביבות המצוה עבר ואכל ונתרפא, אי יצא באכילה הראשונה, או נימא דכיון שאכל בשעה שהיה מותר מחמת סכנה, דומה למי שאכל בעת שטותו ונתרפא דחייב לחזור ולאכול וכדאיתא בר"ה (כח.).

ובתב העונג יו"ט דיש להוכיח מסוגין דבמצב של סכנה הרי הוא כאינו מצווה כלל, דקאמר דהמל בשבת תינוק שמתו אחיו מחמת מילה חשיב חילול שבת יוצא דאין כאן מילה כלל. ומה שדייק רש"י דהוי כמילה שלא בזמנה, ולא כתב דהוי כלא מל כלל, משום דרצה לאשמעינן דמ"מ אינו צריך לחזור ולהטיף דם ברית, כיון דמ"מ מינכר מצותו, ולא דמי לאוכל מצה בכה"ג דאם היו פטור מתחילה חייב לחזור ולאכול ע"ש, ודו"ק.

מיהו ע"ש שדחה די"ל כוונת רש"י דאם ימות בסוף נמצא שהיה בזה חילול שבת, אבל אם באמת סופו לחיות י"ל דאיגלאי מילתא דשפיר מל אותו, וה"נ בחולה מסוכן שאכל מצה.

★★

בגמ': הכי אמר אבימי כו' מעינ גורם לרב אשי אמר מזל גורם.

בשו"ת הרא"ש (כלל נ"ג סי' ח') נשאל אודות איש אשר נשא ב' נשים ומתו בימי הריונם, אם נימא דכמו דיש דין קטלנית יש דין קטלן, או לא.

והשיב הרא"ש דאם הי' דין של קטלן כמו קטלנית, לא היו חז"ל נמנעים מלבאר דין זה, וכלשונו: "כיון דצורך

שבע נשים באיש אחד לאמר לחמנו נאכל וגו', רק יקרא שמך עלינו" ע"כ.

★★

בגמ': מעין גורם וכו' מזל גורם וכו'.

הבאר היטב (אבהע"ז סי' ט' ח') תמה לשטת רש"י לעיל (כו.) דגם בהחזקה להתגרש אסורה להנשא לאחר, א"כ הו"ל למימר דאיכא בנייהו נתגרשה דלמ"ד מעין גורם אינה נאסרת.

★★

בגמ': איכא בנייהו דאירסה וכו'.

הריב"ש (סי' רל"ג) דכו"ע מודו דמעין גורם אלא דמד"א מזל גורם סובר דגם מזל גורם.

אמנם בנו"ב (אהע"ז קמא ס"ט) מבואר דלא ס"ל כן, שכתב דבאשה עשירה לא שייך דין קטלנית למ"ד מזל גורם, דע"כ אין לומר שמזל פרנסתה גרם לה.

התורת חסד (סי' ה') העיר דבריב"ש בעצמו (סי' רמ"ב) משמע דמד"א מזל גורם פליג על מעין גורם.

דף ס"ה ע"א

בגמ': ת"ר ניסת לראשון ולא היו לה בנים לשני ולא היו לה בנים לשלישי לא תנשא אלא למו שיש לו בנים.

לכא' לשיטת רש"י (לעיל כו.) דגם אשה שהחזקה להתגרש לא תנשא, א"כ איך תנשא למי שיש לו בנים.

וכתב ההפלאה (נתיבות לשבת ס"ט) דמכאן מוכח דלא כתב כן רש"י רק בנתגרשה בלי טעם, אבל אם גירשוה מחמת איזה טעם, וכגון מחמת שלא היו להם בנים ממנה אין חשש כלל.

★★

בגמ': שתיקותיך יפה לך מדיבוריך כו'.

התוס' נדה (י"ב ע"ב ד"ה אילו) הקשה אהא דאיתא התם דמגרש אשתו משום וסת לא יחזירה עולמית, שמא

חיי נפש הוא", היה להם להשגיח על נפש האשה, כעל נפש האיש עכ"ל, אלא ע"כ שיש רק דין קטלנית ולא דין קטלן.

ומבאר טעמא דמילתא, בין למ"ד מעין גורם, היינו דוקא מעין האשה, שנשחת מקורה ומעינה, ומחליש הבעל המשמש עמה, וזה לא שייך באיש שיזיק לאשה.

וכן למ"ד מזל גורם, אין לפרש שיש לו מזל שהורגת את בעליה, וא"כ ה"נ י"ל דהבעל י"ל מזל שהורג את נשיו, הא ליכא למימר, דלא מצינו בדברי חז"ל מזל כזה שימית אנשים, אלא ע"כ צ"פ שהאשה יש לה מזל בפרנסה, שתחיה חיי צער ע"י שימותו בעליה, ותחיה בעוני וברחוק, וזה שייך רק באשה שהבעל הוא המפרנסה, אבל באיש ל"ש מזל כזה, ולכן ל"ש בו דין קטלן. ע"כ.

★★

בשו"ת חת"ס (אה"ע ח"א סי' קל"ו) נשאל ע"ד אשה שג' בניה מתו ויש לחוש שמחמת שחלבה הוא ארסי מתו, אי מותר לה להניק בני האחרים.

וכתב על פי יסוד הרא"ש הנ"ל דאין לנו לשפוט מעצמנו לעשות דין חזקה בדברים אלו, דאילו הי' כן הי"ל לחז"ל לאשמעונן דבר כזה, אלא ע"כ דמאן לימא לן שהחלב היא ארסי, ואולי מקרה הוא, וחלק מתו בעון אבותם, ולכן ל"ש להחזיק בזה. עיי"ש.

★★

בשו"ת נו"ב (קמא אה"ע סי' ט') כתב סניף להתיר ע"פ ביאור הרא"ש הנ"ל דמזל גורם, היינו שתחי' חיי צער, מבלי שיהי' לה בעל שיפרנס אותה, שאם היא אשה עשירה ומתפרנסת ממעשה ידי', ואינה צריכה לפרנסת הבעל, א"כ ל"ש לומר מזל דידה גרם למיתת בעלי', ולית לה דין קטלנית.

אולם בשו"ת חת"ס (אה"ע ח"א סי' כ"ד) חולק עליו, דביאור דברי הרא"ש היא לאו דוקא שבעלה היא המפרנסה, ומזל דידה גורם שלא יהי' לה מזונות, אלא מזל דידה גורם שתחיה חיי אלמנות וצער ולא תשבע נחת, משא"כ שהיא תחת בעלה טב למיתב טן דו מלמיתב ארמלו גם בלי שיפרנסה, ומקרא מלא כתוב (ישעי' ד' א') "והחזיקו

ובתב הגאון מוה"ר אברהם סכנדרני זצ"ל מובא בשו"ת גינת ורדים (אהע"ז כלל ב סי' ח) דודאי לא היתה היבמה בכלל שבועתו, דכיון דאמרינן כאן בגמרא דנושא אדם כמה נשים אם אפשר לו לזונם, א"כ השבועה היתה לבטל זכותו, וא"כ אנן סהדי דאינו מחשב בדעתו בעת שבועתו אלא בפחות שאפשר להעמיס בלשון השבועה, וכל שבא לחייבו ביותר מהשכיח תדיר עליו לפרש, וכל שכן שאין לנו לומר שנתכוון גם על היבמה דהוי מצוה אצלו, ואף דאפשר לישבע לבטל המצוה בכולל, מ"מ זה רק כשנשבע בפירוש, אבל אם לא אמר כן בפירוש יש לנו לומר כל טעדיקי דאפשר שלא מתכוין לישבע לבטל המצוה, עיי"ש.

דף ס"ה ע"ב

במשנה: האיש מצווה על פ"ו ולא האשה ר' יוחנן ב"ב אומר על שניהם הוא אומר כו'.

במנחת חינוך (מצוה א' אות י"ח) תמה דלעיל (דף ס"ב ע"א) מבואר דאף דגוי שנתגייר בניו עמו קיים מצות פ"ו, דגוי יש לו יחס ובנו מיוחס אחריו, אבל עבד אינו מקיים פ"ו דאין לו יחס ואין בניו מיוחסים אחריו, ואם כן קשה מהיכ"ת דאשה תקיים פ"ו, ולמה איצטריך לת"ק קרא למעוטי אשה מפ"ו, הא הבנים אינם מתייחסים אחר האשה אלא אחר האיש, כדאיתא בקידושין (ס"ה ע"ב), וא"כ דינה כמו עבד דליכא גבי פ"ו, כיון דאין בניו מתייחסים אחריו.

ובתב דמזה מוכרח דהא דבעינן מיוחס אחריו כדי לקיים מצות פ"ו, הינו רק במי שאינו בנו, כגון גר שנתגייר, וכן עבד שנשתחרר שאין לו קירבה לבניו שהיו לו בשעת עבדותו כמבואר ברמב"ם (הל' איסור"ב פי"ד הי"א, ועיי"ש שרש"י חולק על זה וס"ל דאין לו קירבה רק לבניו שהיו לו לפני שנעשה עבד), ובכה"ג אינו יוצא פ"ו רק אם זרעו מיוחס אחריו, אבל באשה שבני' יש להם קירבה עמה, ויש איסור עריות האם עם בנה, בזה לא איכפת לן שאין זרעו מיוחס אחריו, ושפיר מתקיים מצות פ"ו.

★★

ועפ"ז כתוב עוד (שם אות כ"ד) דאיכא מ"ד דמצרי ראשון שנשא מצרית שני', הכתוב תלאו בלידה, והבן מתייחס

תנשא ויתוקן לה הוסת, ויאמר אילו הייתי יודע שיתוקן לה הוסת לא הייתי מגרשה, ונמצא מוציא לעז על הגט. דהא הכא אמרינן דאין השלישי יכול לקלקל לה בטענת אילו הייתי יודע שהיא בת בנים לא הייתי מגרשך.

ותירצו בשם הר"ר שלמה מדרי"ש דדוקא באשה שאין לה וסת חיישינן ללעז, שמא יתוקן לה וסת כמו הוסת שהיה לך סמוך לגירושין, ונמצא שהיא הבריא' תחתיו, משא"כ במגרשה משום שלא הולידה.

ומוכח מדברי הר"ר מדרי"ש דכל היכי דהוחזקה ג' פעמים לדבר, הרי שהחזיקה למפרע מפעם הראשון שכן הי' טבעה ודרכה לכך.

והקשה בקהלת יעקב (טהרות סי' ס"ו) דהא אמרינן הכא נשאת לשלישי ולא היו לה בנים, מהו דליתבעוה הנך קמאי, מי מצו אמרי לה אגלאי מילתא למפרע דאת היא דגרמת, או דלמא מצית אמרה להו השתא הוא דכחשי, ומסיק דמציא א"ל השתא היא דכחשי, אלמא דלא אמרינן בחזקה דהוברר למפרע.

ובתב ששאל דבר זה מגיסו החזון איש זצ"ל והוא השיב לו, דזה תלוי אל מה החזקה באה להורות, שאם החזקה בא לומר לנו דבר שהוא בטבע העולם, אז תולין לומר שכבר מפעם הראשון הי' דרכה לכך, ואיגלאי מילתא למפרע, לכן התם באשה שלא הי' לה וסת, והרי כל אשה רגילה שיש לה וסת מסודר, ולכן אם אח"כ הוחזק לה וסת מתוקן, תולין לומר שהוסת כבר איתקין לה למפרע. אבל הכא אדרבא כל אשה סתמא היא בת בנים, ואם אשה זו הוחזקה אצל שלשה אנשים שאינה בת בנים, אמרינן השתא היא דכחשי, ולא אמרינן תיגלי מילתא למפרע דהשתנתה מרגילות העולם מעיקרא.

★★

בגמ': נושא אדם כמה נשים על אשתו וכו'.

מעשה היה באיש שנשבע לאשתו בכתובתה שלא ישא ולא יקדש אשה אחרת עליה, ונפלה לו יבמה, ונשאלה השאלה האם היבמה היא בכלל השבועה ואסור לו ליבמה, או שהיבמה לא נכללה בכלל השבועה ומותר לו ליבמה.

לישנא משום חתן. או י"ל דיוצאות לתקן הדרכים ולספק מזון ומשקה (עיי"ש מה שהאריך בזה עוד).

וע"נ לאדר"ת בזה בספרו זכר דבר ערך "שגירת לישנא". ובחשבונות של מצוה תר"ג עיי"ש.

★★

בגמ': אמר רב נחמן בר יצחק וכבשה כתיב וכו'.

המהרש"א (סנהדרין נט): תמה דמ"מ אמאי כתוב אצל נח פרו ורבו שנאמר לציווי ולא לברכה דכולל גם נקבה. המהר"ם שיק (מצוה א') מתרץ עפ"י מש"כ הר"ן ברפ"ב דקידושין בהא דמבואר שם דמצוה בה יותר מבשלוחה דהמצוה באשה שהיא כמסייע לבעלה לקיים מצות פרו ורבו, ולפ"ז כתב המהר"ם שיק דמאחר דקי"ל לענין מלאכת שבת דבזה אינו יכול וזה אינו יכול לא קרוי מסייע אלא שתיהם קרוים עושי הדבר, וע"כ י"ל דדוקא בעלמא נחשבת האשה כמסייע בלבד דהבעל יכול לישא אשה אחרת, והרי זה כזה יכול וזה אינו יכול דחשיבה כמסייע, אבל אצל אדם הראשון שלא היה יכול לישא רק את חוה שהיתה האשה היחידה הווי שתיהם כזה ואינו יכול, וזה אינו יכול וע"כ שפיר נחשבת האשה כמקיימת המצוה עצמה ולא רק כמסייע, וכן בנח שפיר כתוב פרו ורבו, שלא היה אפשר לכל אחד לקיים פו"ר רק מאשתו.

★★

בגמ': רב יוסף אמר מהכא אני א-ל שדי וכו'.

כתב במשך חכמה בפרשת נח בפסוק פרו ורבו וכו' לא רחוק הוא לאמר הא שפטרה התורה נשים מפו"ר וחייבה רק אנשים, כי משפטי ד' ודרכיו דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום ולא עמסה על הישראלי מה שאין ביכולת הגוף לקבל.

וא"כ נשים שמסתכנות בעיבור ולידה, ומשום זה אמרו מיתה שכיחא (עיי' כתובות פ"ג ע"ב תוס' ד"ה מיתה שכיחא), לא גזרה התורה לצוות לפרות ולרבות על אשה.

ובן מותרת לשתות כוס עיקרין, וכדעובדא דיהודית דביתהו דר"ח, רק לקיום המין עשה הקב"ה בטבעה שתשוקתה להוליד עזה משל איש.

אחר אמו, והרי הוא מצרי שלישי, ומותר לו לבא בקהל. ולפ"ז כיון שאינו מתייחס אחר אביו, לכאוי היינו צריכות לומר שמצרי ראשון שנשא מצרית שני, והוליד בן, אינו מקיים מצות פ"ו, דומיא דעבד שאין לו חייס אינו מקיים פ"ו.

אלא שזה אינו, דכיון דמצרי ראשון ישראל גמור הוא, וזה שהוליד בנו אחריו הוא, א"כ כנ"ל לא איכפת לן בזה שאינו מיוחס אחריו, דומיא דאשה, ושפיר מקיים פ"ו.

★★

בגמ': איש דרכו לכבוש ואין אשה דרכה לכבוש.

כתב הגאון האדר"ת בתוך פלפול שהדפיס בקובץ יגדיל תורה (סימן קנ"ג) ובעודי בזה אמרתי להעיר מה שנ"ל בדעת רש"י ז"ל (ברכות כ:) מש"כ דהארץ לא ניתנה לנקבות, ומה"ט פטורות מבהמ"ז, ותוספות הקשו ע"ז דא"כ כהנים ולוים נמי ע"ש.

די"ף רש"י ז"ל לישנא קלילא נקט, אבל עיקר כונתו כהך דאמרין ביבמות (סה:) האיש דרכו לכבוש, ומה"ט פטורות מפו"ר שאין דרכן של נשים לכבוש.

וה"נ מדכתיב "על הארץ" דוקא מי שדרכו לכבוש הארץ הוא שמחויב לברך מי שבא לאכול מטובה, ועכ"פ א"ש קושית התוספות מכהנים ולוים דהם איתנהו בכיבוש הארץ.

אמנם יש מפרשים שם דרכו לכבוש היינו שכובש את האשה עיי"ש ובשפ"ח פרשת בראשית בשם הרש"ל. וכן הוא מפורש בב"ר שם שכובשה שאינו מניחה לצאת לשוק. ועיי' במדרש תנחומא, א"כ אין ראייה דאינן בכיבוש הארץ.

ועיי'ן בחידושי בכור שור לסנהדרין (נט.) שכתב דבני נח פטורים מפריה ורביה משום דלאו בני כיבוש נינהו, הרי בנה יסוד על כך דיבמות. ולדברי המדרש רבה נסתר זה. אולם דבריו צ"ע גם בלא זאת דבאמת גם הם בני כיבוש הם כמ"ש בגיטין (לח.) ועיי' חתם סופר חלק יור"ד סימן יט.

אמנם באמת אין נשים בנות כיבוש כלל, דהא קיי"ל בנזיר (נט.) דלא תלבש אשה כלי זין למלחמה משום דלא יהיה כלי גבר על אשה, ומהאי דתנן בסוטה (מד.) דבמלחמת מצוה וחובה אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה הוא רק שיגרת

הלכה (יבמות דף ס"ה ע"ב) שמותר לשנות מפני דרכי שלום. ואף מצוה לשנות מפני דרכי שלום. וכשם שהפליגו רבותינו ז"ל במעלת השלום כך זה לעומת זה הפליגו בגנות המחלוקת עד שאמרו (סנהדרין דף ק"י ע"א) שכל המחזיק במחלוקת, עובר בלאו, שנאמר (במדבר פרק י"ז, ה') "ולא יהיה כקורח וכעדתו". ובספר הנפלא "מעלות המידות" (במעלה העשרים וארבע) ליקט כי ה' הטובה עליו מאמרי חז"ל רבים ונפלאים במעלת השלום ובגנות המחלוקת, עיין שם ודעת לנפשך ינעם.

אמנם המושג "שלום" מסור לתלמידי חכמים וגדולי הדור להורות מתי להתאחד ועם מי להתאחד, ומתי להיפרד וממי להיפרד, וכאשר נשמעים לתלמידי חכמים ומנהיגי הדור האמיתיים, אזי אשרי לדור שככה לו, וסופו יוכיח על תחילתו שהפירוד שנראה כמחלוקת, הוא אשר יצמיח את השלום האמיתי. ולעומת זו אם עמי הארץ יקבעו את הדפוס של השלום להתאחד עפ"י דעתם עם מי שמבינים הם, סופו של דבר תצא משלום זה מחלוקת עצומה.

ולפיכך אומר החת"ם סופר: "שלום רב" בגימטריא "מחלקת". ולפיכך (תהילים קי"ט, קס"ח) "שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול" ופירשו חז"ל (ברכות דף ס"ד ע"א) אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא: תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם וכו'. והיינו שהענין של "שלום רב" נמסר לתלמידי חכמים להורות את הדרך ילכו בה, כי פעמים שהשלום הוא בעצם מחלוקת, ופעמים שהמחלוקת היא בעצם השלום האמיתי ולכך "שלום רב" שהוא "מחלקת" נמסר "לאהבי תורתך" ואז "אין למו מכשול". אבל אם ילכו עפ"י עצת עמי הארץ ופורקי עול תורה, אזי יצא מהשלום רב שלהם מכשולות.

"ויקראו שמו עשו" (בראשית פרק כ"ה, כ"ה) "עשו" בגימטריא "שלום" ראה בעל הטורים (שם). עשיו כביכול רוצה שלום עם יעקב אחיו ומבקש להתאחד עמו (שם פרק ל"ג, י"ב) "ויאמר נסעה ונלכה, ואלכה לנגדך". ויעקב אבינו (שם) דוחה את בקשת עשיו באמתלאות שונות, אין הוא רוצה "שלום" עם עשיו, הוא רוצה מחלוקת ופירוד מעשיו. ושוב מנסה עשיו להציע הצעה נוספת לשלום (שם פסוק ט"ו) "אציגה נא עמך מן העם אשר אתי", ושוב דוחה יעקב אבינו גם את ההצעה הזאת. ללמדך שהשלום עם עשיו הוא לאמיתו של דבר המחלוקת האמיתית, והפירוד ממנו הוא השלום האמיתי.

ומצאנו לרחל שאמרה הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי, ובוזה ניחא הך דאמר רב יוסף סוף פרק הבא על יבמתו דאין נשים מצוות בפו"ר מהכא אני קל שדי פרה ורבה ולא קאמר פרו ורבו.

היינו דבאדם וחוה שבירך אותן קודם החטא שלא היה לה צער לידה, היה מצוות שניהם בפו"ר ואמר להם פרו ורבו, אבל לאחר החטא שנתקללה שתהיה לה צער לידה, והיא רוב פעמים מסתכנת מזה עד כי אמרו אשה נשבעת שלא תזדקק כו', לכן בנח אף דכתיב ויאמר להם פרו ורבו, הלא כתיב קודם ויברך את נח ואת בניו אבל נשיהם לא הזכיר, שאינם בכלל מצוה דפו"ר. וביעקב קאמר פרה ורבה וזה נכון.

ובמהרש"א סנהדרין נ"ח הניח זה בויש ליישב וכוון לזה ודו"ק עכ"ד המשך חכמה ועיי"ש יתר דבריו.

★★

בגמ': מנה"מ אמר ר' אלעא משום ר' אלעזר ב"ר שמעון אמר קרא וכו' ואמר ר' אלעא משום ר' אלעזר ב"ר שמעון כשם שמצוה לומר דבר הנשמע כך מצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע כו'.

בפשטות השייכות בין ב' המימרות הוא ששניהם אמרם מאן דאמר אחד, אמנם המשך חכמה (ס' נח ט') ביאר דהם שזורים וכרוכים אחת באחת אישה אל אחותה, דיסוד הטעם דאשה פטורה מפ"ו, היא דבשלמא איש אם ישא אשה ויתברר שאינה בת בנים, אז יכול ליקח אשה אחרת עלי' שהיא בת בנים, דהלא איש יכול לישא ב' נשים, אבל אשה אם תנשא לאיש ויתברר שאינו ראוי להוליד, הלא תצטרך להתגרש ממנו, שהרי אין אשה אחת נשאת לב' אנשים, ודרכי דרכי נועם. וזהו השייכות למימרא הב' שכשם שיש מצוה לומר דבר הנשמע, כך יש מצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע, כלומר דמשו"ה לא נצטווה האשה בפ"ו, משום שיוקשה עלי' להפרש מבעל נעורי, לכן פטרחה התורה מפ"ו.

★★

בגמ': מותר לו לאדם לשנות בדבר השלום וכו'.

גודל מעלת השלום מפורסמת במאמרי חז"ל המפוזרים במקומות רבים בש"ס ובמדרשים, עד שאמרו בדרך

וכתב הבית מאיר דאין לתרץ עפ"י מש"כ התוס' בגיטין (שם) לגבי חצי שפחה דאין לכפות לשחררה דחיישינן דגם לאחר השחרור לא תנשא מאחר דאין מחויבת בפרו ורבו, דזה אינו, דא"כ הכא נמי בבאה מחמת טענה אין אנו יודעים אם היא משקרת, ואולי לא תנשא לאחר שתתגרש.

★★

בגמ': דביתהו דר' חייא וכו' **אזלא אשתיא סמא דעקרתא** וכו'.

כתב החתם סופר בתשובה (יו"ד סי' קעב) דאין לאשה לעשות פעולות להשחית זרע הבעל אחר תשמיש בלא רשותו ורצונו אפי' אם כבר קיים מצות פו"ר.

ואין ראייה מדביתהו דר' חייא כאן בגמרא, די"ל דשאני בימיהם שיכול האיש לישא אשה על אשתו או לגרשה לדידה בעל כרחא אם יהי' תאב לבנים, מה שאין כן בזמנינו שיש חרם דרבינו גרשום ולא יכול לישא אשה על אשתו ולא יכול לגרשה בעל כרחא, לא תעשה פעולות בלי רשותו עיי"ש.

כמו כן אברהם מציע ללוט "היפרד נא מעלי אם השמאל ואימנה, ואם הימין ואשמאילה", דבר זה נראה כמחלוקת ופירוד, אשר אנשים אחים וקרובים יפרדו זה מזה בתכלית, והנה הצעה זו של אברהם אבינו התקבלה "ויסע לוט מקדם ויפרדו איש מעל אחיו", מגלה בעל הטורים: סופי תיבות "שלום" פירוד זה לאמיתו של דבר הוא הוא השלום האמיתי.

(ספר חיים של תורה פר' לך)

★★

בגמ': ואי ס"ד לא מפקדא כתובה מאי עבידתה דלמא בבאה מחמת טענה וכו'.

הבית מאיר (אהע"ז ריש ס"א) תמה מכאן על דעת התוס' (גיטין מא:): דס"ל דאע"ג דאין אשה מצווה על פרו ורבו מ"מ מצוות על שבת, דלדבריהם מאי קאמר דאין לה כתובה משום דלא מפקדא, והוצרך לומר דבאה מחמת טענה, והא בלא"ה י"ל דאע"ג דלא מיפקדא על פרו ורבו מ"מ גם לה יש מצות שבת.

פרק שביעי

דף ס"ו ע"א

בגמ': ועבדי מלוג לא יאכלו בתרומה אמאי ליהווי בקנינו שקנה קנין.

האבני מלואים (בשו"ת סי"ז) תמה דמאי קשיא ליה להגמרא, והרי בגיטין (מב:) אבע"ל במעוכב גט שחרור אי אוכל בתרומה, והכא נמי אלמנה לכה"ג גרושה וחלוצה דכופין אותו להוצאה הוית כמעוכב גט שחרור, וכתב דאפשר כוונת הגמרא להקשות דנפשוט מכאן דמעוכב גט שחרור אינו אוכל בתרומה כיון שכופין את הבעלים לשחרר, אלא דכתב דאין זה במשמע הסוגיא.

★★

בגמ': ועבדיו שקנו עבדים.

כתב הרמב"ם (הל' תרומות פ"ז הי"ח) בת ישראל שנשאת לכהן והכניסה לו בין עבדי מלוג בין עבדי נכסי צאן ברזל הרי אלו יאכלו. וכן עבדי כהן שקנו עבדים, ועבדי אשתו שקנו עבדים יאכלו שנאמר כי יקנה נפש קנין כספו אפילו קנין הקנין.

ומדייק הגרעק"א מדברי הרמב"ם אלו שלא רק קנינו שקנה קנין אוכל, אלא אין לדבר סוף ואף קנין קנינו שקנה קנין אוכל, שהרי הרמב"ם כתב שאף עבדי אשתו, דהיינו קנינו של קנינו, שקנו עבדים אוכלים בתרומה.

אמנם החינוך (מצוה ר"פ) כתב דאם העבד השני קנה קנין אינו אוכל בתרומה, שנאמר כי יקנה נפש קנין, אמר רחמנא, ולא קנין הקנין.

וכתב דדבר זה תלי בגירסאות בגמ' דרש"י כתב ועבדיו גרסי, והיינו כהרא"ה דקא אעבדי הכהן שקנו קנין ותו לא. אבל הרמב"ם י"ל דגורס ועבדיה שקנו עבדים, והיינו

שעבדי האשה שהם קנינו של קנין שקנו עבדים ג"כ אוכלים ע"כ.

★★

במשנה ראשונה (תרומות פ"ח ע"א) נסתפק אם איכא מצוה לעבד באכילת תרומה, עיי"ש שרוצה לחלק בין עבד כהן לאשת כהן, וכן מחלק בישועות מלכו (ביכורים פ"א ה"ב) דאשת כהן שהיא בכלל כל טהור בביתך יש לה מצוה עצמית ככהן, משא"כ עבד שהוא קנינו.

ובאחרונים הביאו מש"כ התוס' בגיטין י"ב ע"ב (ד"ה השבתוני) דאיכא חוב לעבד שרכו כהן כשמתשחרר משום שנפסל מאכילת תרומה, ואכילת תרומה מצוה היא. אמנם בס' אור הנר (הובא באוצמ"ת שם) דחה דיל"פ כוונת התוס' שם דלאו דאיכא להו מצות אכילת תרומה כמו שיש לכהן שמברכין לפניו (כמוש"כ הרמב"ם בסוף הל' תרומות) אקב"ו בקדושתו של אהרן וצונו לאכול תרומה. אלא שיש מצוה מצד משמרת תרומותי שהכהן ידאג שלא יפסד תרומתו, וכשהעבד אוכל התרומה מקיים מצוה זה, שלא ילך התרומה לאיבוד.

ודעת הגאון ר' חיים קנייבסקי שליט"א בדרך אמונה (פ"ז מהל' תרומות הי"ח) דבין אשת כהן בין עבדי כהן אינם אוכלים מצד עצמם ואין להם מצוה באכילתם רק מצד הכהן, וכבהמתו דכהן. ועיין אמרי משה (סי' סק"ג) וקובץ הערות (סי' מ"ז) מש"כ בזה.

★★

בגמ': והרי ער"ל וכל הטמאים שאינן אוכלין ומאכילין, התם פומייהו כאיב להו.

וברש"י כלומר מחוסרי תקנתא הם אבל עומדים ליתקן ולאכול.

אונס א"י לתקנן, וא"כ ה"ה ערל, אף שלעולם לא ימול שפיר אוכל בתרומה ע"ש שהאריך בזה.

★★

ע"ל דברי החדושי הרי"ם זצ"ל הנ"ל העיר כ"ק אדמו"ר בעל האבני נזר זצ"ל דמצורע שאין לו בוהן, אין לו טהרה רק לקדשים, דמחוסר כפרה אסור, אבל לתרומה דבעי רק הערב שמש למה אינו אוכל, ומתניתין הרי איירי לגבי תרומה ע"כ.

ובקו' זכרון קדושים בסו"ס חדושי הגרי"ז יוסקוביץ ז"ל (ח"ג סי' ב) הביא בשם כ"ק אדמו"ר בעל השפת אמת זצ"ל שאמר ליישב הנ"ל, דמצינו ביולדת אחרי ז' ימים חשובה טבילת יום ארוך עד אור למ"א והיינו ליל לפני הבאת כפרתה ויעי' נדה ע"א ויבמות עד: מבואר דהערב שמש נקרא הלילה שהיא לפני הבאת כפרתה שתהי' ראוי להביא למחר כפרתה וע"כ יולדת שאינה ראוי' להביא כפרתה ביום ח' ללידתה חשובה טבולת יום עד ליל מ"א, וא"כ מצורע, שאין לו בוהן שאינו ראוי להביא כפרתו, חשוב בגדר טבול יום ואין לו הערב שמש כלל ודו"ק.

וראה בחדות יעקב מהדו"ת (סי' קכד) שהביא כהנ"ל בשם כ"ק אדמו"ר בעל האמרי אמת מגור זצ"ל.

וע"ע בשו"ת ישועות מלכו להגאון מקוטנא זצ"ל (יו"ד סי' מח) מש"כ להעיר בדברי החדושי הרי"ם הנ"ל.

★★

בכ"י חמדה פר' מצורע (ע' 106) מביא ג"כ תמיהת האבני נזר הנ"ל על החדושי הרי"ם הנ"ל וכתב:

אך באמת נראה ברור שחסר איזהו תיבות בתשובות הרי"ם, וכונת מרן זצוקלה"ה היתה דלפי מה דק"ל דאין לו בוהן יד אין לו טהרה לקדשים, ה"ה דמצורע ממורט אין לו טהרה כלל אף לענין תרומה כיון דא"א בו אף הגילוח הראשון וזה מעכב וכמ"ש התוס' יו"ט (פי"ד דנגעים) וא"כ איך קתני במשנה סתמא הערל וכל הטמאים דכילל גם מצורע ואיך מצורע ממורט מאכיל עבדיו בתרומה וז"ב. ואמת שכן היתה כונת הגאון ז"ל אלא שקיצר בלשונו, כיון דהגמ' מדמי להו אהדדי הא דאין לו בוהן יד ונזיר ממורט, א"כ ממילא ה"ה למצורע ממורט והיא לכאורה קושי' גדולה על הרשב"א ז"ל.

מדברי הגמרא אלו הוכיח הרשב"א בחדושו לקמן (ע ע"א) דערל שמתו אחיו מחמת מילה עומד הוא להימול כשיתחזק ויבריא גופו, דאם לא כן איך אמרינן דפומייהו כאיב להו. וזה כהרמב"ם סוף פ"א מהל' מילה וכן נפסק בשו"ע יו"ד (סי' רסג ע"ב). ודלא כהנודע ביהודה בתשובה (מהדו"ת יו"ד סי' קסה).

ועיין בשו"ת חתם סופר (יו"ד סי' רמה), שהוסיף דמדקרינן להאי ערל שמתו אחיו מחמת מילה בשם "אוכל תרומה", והוא בכלל כל האוכל מאכיל, הרי דרוב אלו שמתו אחיהם מחמת מילה נימולים לבסוף, דאל"כ לא היינו קורים לו בשם אוכל.

וכתב דנראה דאף להפוסקים דמותר לאדם למסור נפשו על כל מצוה, מ"מ שפיר יש להוכיח מכאן דודאי ערל שמתו אחיו מחמת מילה מתרפא ונימול לבסוף, דאין לומר דנימול לבסוף רק כשמוסר נפשו על המצוה, דאף אם מוסר נפשו, מ"מ או שהוא ערל או שהוא מת, וא"כ מתי הוי הזמן שהוא אוכל בתרומה שקרינן ליה כאן אוכל בתרומה.

ובנו הכתב סופר זצ"ל בתשובה (יו"ד סי' קיח) הקשה על זה, דשפיר י"ל דאינו מת מיד כשנימול, אלא הוא נחלש בעת המילה ולבסוף הוא מת מזה, וא"כ שפיר בזמן שנחלש אוכל בתרומה, ונשאר בצע"ג, עיי"ש.

★★

בשו"ת חדושי הרי"ם (יו"ד סי' ט"ו) דן בארוכה לגבי מעשה שהי' בבחור א' שלא נימול מחמת ששתי אחיו מתו כמה ימים אחר המילה.

ובתוך דבריו הביא דברי החתם סופר הנ"ל וכתב דראי' קלישתא הוא לומר שעל זה בנה הרמב"ם ההלכה שלאח"ז מלין אותו, דהרי יש לפרש דמה"ט אוכל בתרומה, שהרי אם יעבור ויסתכן וימול הרי כבר אינו ערל ואוכל בתרומה, דאינו בחזקת שימות מיד, וה"נ כשעדיין לא מל, פומייהו כאיב לי' ואוכל בתרומה.

ויותר מזה דקתני ערל וכל הטמאים, והרי מצורע שאין לו בהן יד אין לו טהרה עולמית, משום דא"א להזות עליו, ומ"מ אוכל בתרומה אף דלעולם לא יהי' לו תקנה, ומוכח דפומייהו כאיב לי' היינו שהוא פסול חיצוני דמחמת

בגמ': ואם הותירו - הותירו לו.

כתב חכ"א בקובץ בית הועד (קובץ א' ע' 61-62):

דפוס וילנא הודפס בהקפדה יתירה, ועבדו עליו כמה וכמה מגיהים, כפי שמעידים המדפיסים ב'אחרית דבר' שבסוף מס' נדה. אבל טעות לעולם חוזר, ומעשה אנוש אף פעם אינו שלם. משום כך יכולים אנו למצוא קטע שלם שנשמט בשל דילוג הדומות. הדוגמא לכך היא ביבמות דף סו, ב, אחרי התיבות "הותירו לו". בדפוס ונציא נמצא כאן המשפט: "ברשותיה קיימי כי ידיה דמו תנן ואלו הן עבדי צאן ברזל אם מתו לא ואם הותירו לו" - וכן הוא בכל כתבי היד ובדפוסים הראשונים. משפט זה חסר בדפוס וילנא. הוא נשמט שם מחמת דילוג התיבות הדומות: הותירו לו - הותירו לו.

בספר ישרש יעקב כתב הגאון רבי שלמה דרימר מסביר להשלים את החסר, וכתב שכן משמע בנמוקי יוסף, שכתב, "דרב אמי סייעו ליה ממתניין" - משפט שמובן רק לאור תוספת זו, שבעל ישרש יעקב הוסיפה מדעתו, אך כאמור - היא קיימת בכל כתבי היד ובדפוסים הראשונים. רק עם תוספת זו ניתן להבין מש"כ בתוס' ישנים שם: "והיינו דלא כרב יהודה" וכו', ומוכח שלפני מחברו היתה גירסא זו.

★★

בגמ': כהן ששכר פרה מישראל אע"פ שמוזנותיו עליו לא יאכילנה כרשיני תרומה.

כתבו התוס' דהיינו משום דתרומה אסורה בהנאה של כילוי. והמרדכי תירץ בשם רבינו יקר דהאיסור משום דאם הכהן יפטמה בכרשיני תרומה, נמצא דהישראל הבעלים כשישחטנה ויאכלנה יאכל תרומה, והשיג עליו המרדכי דא"כ איך אנו אוכלין תרנגולים המתפטמים מן השרצים.

המחזיק ברכה (יו"ד סי' ס') תמה על רבינו יקר דאיך אוסר בהמה שנתפטמה מאיסור, והא זו שיטת רבי חנינא בן אנטיגנוס בתמורה (ל:): ואומר דכשרה שינקה מהטריפה פסולה מע"ג המזבח ורבנן פליגי עליה. וכתב דס"ל לרבינו יקר דרבנן מודו לרבי חנינא בן אנטיגנוס דלכתחילה אסור לפטם בהמה באיסור, והמרדכי השיג עליו והוכיח ממעשים בכל יום שאנו אוכלין תרנגולים המתפטמים מן השרצים.

ואין לומר דממצורע ממורט לק"מ, כיון דיכול להיות דיתרפא ויצמחו לו שערות מחדש, א"כ פשיטא דגם הרשב"א ז"ל מודה דהוי רק בגדר פומא כאיב לי', זה אינו, דהא משכח"ל מצורע ממורט ע"י שסך נשא דלא הדר כמבואר בב"ק (דף פו ע"א) עיי"ש, וא"כ ידעינן בטח דלא מצי ליטהר עולמית, ואעפ"כ נראה דמאכיל עבדיו בתרומה כיון דקתני במשנה סתמא כל הטמאים, וא"כ קושיית מרן זצוק"ל בתוקפה על הרשב"א ז"ל וע"ש עוד מה שהאריך בזה.

דף ס"ו ע"ב

בגמ': רב יהודה אמר הדין עמה וכו', ר' אמי אמר הדין עמו כיון דאמר מר אם מתו מתו לו וכו' הואיל וחייב באחריותן יאכלו, אמר רב ספרא מי קתני והן שלו הואיל וחייב באחריותן קתני ולעולם לאו ידידה נינהו.

במסכת עבודה זרה (טו ע"א) שקיל וטרי בגמרא אי שכירות קניא ומיקרי בהמתך וביתך או לא, והקשה הר"ט אלגאזי זצ"ל בקהלת יעקב (אות ח) ועוד דהא קי"ל כריש לקיש לעיל (לו ע"ב) דקנין פירות לאו הגוף דמי וא"כ כ"ש בשכירות דלא מיקרי שדך.

וכתב בקובץ שיעורים להגאון ר' אלחנן וסרמן זצ"ל הי"ד (ב"ב אות תסד) לתרץ, דטעמא דמאן דאמר דשכירות קניא אינו משום דמיקרי ביתך דהוי שלו, אלא מפני חיוב האחריות שיש לו ע"ז, וכמו דאי' כאן בגמרא לגבי נכסי צאן ברזל מי קתני מפני שהן שלו מפני שחייב באחריותן קתני, הרי דהחיוב אחריות מועיל דיאכלו העבדים כאילו הן שלו ה"ה לגבי שכירות שם בע"ז.

ומאן דאמר שם דשכירות לא קניא, הוא משום דאינו חייב בכל האחריות, כי לגבי יוקרא וזולא הוי ברשותא דמריה, אבל אם היה חייב בכל האחריות אז גם לשיטתו היה מיקרי ביתך ושורך.

וכתב עוד דהנה בשו"ע או"ח (סי' רמו סעיף י"ד) נחלקו שתי שיטות בזה, ומחלוקתן תלויה בפלוגתא דאמוראי כאן בסוגייתנו מפני שהן שלו או מפני שהוא חייב באחריותן, ועיי"ש בביאור הגר"א (ס"ק י"ד) מה שהאריך בסוגיין.

★★

ועי' בש"ך (יו"ד ס"ס סק"ה) שהוכיח מהמרדכי דגם לכתחילה מותר לפטם בהמה במאכלות אסורות, ולא כמו שהביא שם מהתורת חטאת.

★★

והנה צ"ע לדברי רבינו יקר מאי קמקשה הכא דאם יכול להאכיל ע"י חיוב אחריות אמאי לא יאכיל הכהן לפרת ישראל, ולדברי רבינו יקר הרי מ"מ הפרה תתפטם בתרומה ותאסר לאכילה לבעליה הישראל.

וכתוב [דברי הרב ח"א ס"א] מהגרי"ש כנהמן זצ"ל [הגאב"ד דפוניבז'] שתירץ עפ"י המבואר בכריתות (ז). כהן ססך שמן של תרומה בן בתו ישראל מתעגל בו ואינו חושש דכתיב ומתו בו כי יחלוהו פרט לזו שמחוללת ועומדת, דמבואר דכל היכי שנעשה בתרומה כמצותו היא מתחללת, ומעתה י"ל בפשטות דאם קונה הכהן את הפרה ע"י חיוב אחריות, א"כ האכילה של בהמת כהן מוציא את התרומה לחולין, ושפיר מותרת הבהמה לישראל כשתחזור אליו, ורק משום דאין הבהמה קנויה לכהן, לא שייך למימר דנעשית מצותה ע"י האכילה ואין התרומה מתחללת במעיה של הפרה, ודו"ק.

★★

בגמ': הרי זה יאכילנה כרשיני תרומה וכו'.

ובתוס': אר"י דעיקרם קיימי למאכל בהמה וכו'.

בשו"ת בית יצחק (יו"ד ח"א סי' ע"ט ס"ק ב') פלפל בדברי המג"א (סי' קעא) שפסק עפ"י הגמ' תענית (כ' ע"ב) דמאכל אדם אסור להאכיל לבהמה, והבית יצחק הוכיח מכמה דוכתי דלא קי"ל כן ובתו"ד כותב וז"ל:

מוכח מכל הפוסקים דלא כגמ' דתענית מדלא מייתי הרי"ף והרמב"ם וכל הפוסקים זולת ההג"א דברי הגמ' דתענית להלכה. והכי מוכח קצת מאות' יבמות ד' ס"ו ע"ב ד"ה כרשיני תרומה שכו' דכרשיני תרומה עיקרו קיימא למאכל בהמה דאם הי' עיקרו לאדם הי' אסור ליתן לבהמה משום הפסד תרומה וכ"כ הר"ש, ותיפוק לי' דמאכל אדם אין מאכילין לבהמה אלא ודאי דאין הלכה כר"ה.

דף ס"ז ע"א

במשנה: בת ישראל שניסת לכהן ומת וכו' לא יאכלו עבדיה וכו'.

בספר משמר הלוי עמ"ס יבמות (ע' שז-ח) כותב:

יצאנו נבוכים מבית המדרש בהא דמבואר בר"פ אלמנה לכהן גדול ס"ו א' שאשת כהן אוכלת בתרומה מדין קנין כספו של כהן, וכשקנתה עבדים הרי הם אוכלים בתרומה מדין קנינו שקנה קנין.

ובדף ס"ז א' מבואר שישראלית אשת כהן שמת בעלה הכהן אוכלת תרומה ע"י זרע מכהן מהפסוק "ויליד ביתו הם יאכלו בלחמו" קרי בי' יאכילו, וא"כ אין זה כבר דין של קנין כספו, אלא דין תורה שזרע מכהן מאכיל, והכהן כבר מת, ואלמנתו כבר איננה קנין כספו, ואוכלת מדין ויליד ביתו וגו', ומבואר בגמרא שעבדים שלה ג"כ אוכלים בתרומה.

ושאלנו: מאיזה דין העבדים אוכלים, הלא אין כאן קנינו שקנה קנין, שהאלמנה אינה אוכלת כבר מדין קנין כספו.

והשיב ידי"ג הרה"ג ר' אליעזר גינסברגר שליט"א: אולי הסיפא של הפסוק "ויליד ביתו הם יאכלו [קרי בי' "יאכילו"] בלחמו" הוא המשך של הרישא דהאי קרא "וכהן כי יקנה נפש קנין כספו הוא יאכל בו", שאשת כהן אוכלת בתרומה מן המקרא הזה שאף היא קנין כספו [לשון רש"י שם], וכשמת הכהן היא ממשיכה לאכול ע"י הזרע מכהן, אבל דין אכילתה ממשך להיות מדין קנין כספו, ע"י הזרע ממנו, וממילא עבדי' יאכלו מדין קנינו שקנה קנין.

והקשה ע"ז ידי"ג הרה"ג ר' יונה שטול שליט"א: הא תינה בנשואה לכהן, אבל להמבואר במשנה ס"ט ב' שזרע מאונס ופיתוי ג"כ מאכילה, אע"פ שהמאנס והמפתה אינו מאכיל אותה, וכשילדה מאכיל הבן, ובזה יפה כח הבן שמאכילה מכח האב שלא מאכילה, וא"כ לא היתה אצל האב קנין כספו, שלא היתה כלל קנוי' לו, שרק אונס או פיתוי הי' כאן, וא"כ מה שהבן מאכילה אין זה המשך של קנין כספו, שלא הי' כאן קנין כספו של האב, ואם כן מאיזה דין יאכלו עבדי' בכה"ג, הלא אין כאן קנינו שקנה קנין, ודין האכילה שיש לה הוא רק מדין שזרע מכהן מאכילה, ואיפה נאמר על דין זה שמאכיל גם עבדים, הלא אין כאן קנינו שקנה קנין?

ושאלנו: מאן יימר לן באמת שעבדי' אוכלים בכה"ג, אולי אינם אוכלים? האם מבואר באיזה מקום שאנוסת

כהן או מפותת כהן שאוכלת בתרומה ע"י הזרע שיש לה מכהן מאכילה את עבדי בתרומה? אולי באמת באופן כזה אינם אוכלים?

ומצאנו בספר דרך אמונה להגאון ר' חיים קנייבסקי שליט"א על תרומות (ד' ק"ז ע"א) בבה"ל שכתב בתו"ד וז"ל:

"ואף דגם היכא שאין האב מאכיל הבן מאכיל כמו באונס ומפתה כבר כתבנו לעיל... דהיינו משום דנחשב כאילו האב הי' נושאה ונתמשך כמו ע"ש, וקודם לזה כתוב שאשת כהן האוכלת בשביל בנה מאכלת את עבדי היינו משום דחשבינן כאלו בעלה עדיין חי והו"ל כאילו אוכלין מכחו, וע"ז מבאר בסוגריים, שגם באופן שהיא אינה אוכלת, מ"מ מאכלת העבדים.

ונשאלת השאלה, איפה מבואר דין זה שבכה"ג עבדי אוכלים, בדף ס"ז מבואר רק בבת ישראל שניסת לכהן.

ומנ"ן באמת שגם בנאנסה מכהן, ואוכלת ע"י הזרע מכהן, הרי היא מאכלת עבדי? איפה מבואר דין זה? אולי באמת בכה"ג שלא היתה אף פעם קנין כספו אין כאן האכלה לעבדים? ע"כ.

והשיב על כך הגאון ר' חיים קנייבסקי שליט"א: אם עבדי אין אוכלין, הו"ל למימר זה בגמ', ומסתימת הגמ' משמע דדינה ככל הנשים.

★ ★

בגמ': ת"ר הניח בנים כו' שהעובר פוסל ואינו מאכיל כו'.

ומבואר לקמן דר' יוסי חייש למיעוטא דאף דאיכא רוב שאינו זכר היורש דאיכא מחצה נקבות ומיעוט מפילות מ"מ אוסר.

בר"ן פ' ר"א דמילה (שבת דף נ"ט בדפי הרי"ף) כתב דהא דס"ל ר' יוסי בפ' החולץ שאם בא ואמר מלתי ולא טבלתי דס"ל לר' יוסי דאין מטבילין אותו, דהא דלא חיישינן שמא נולד מהול, דמיעוטא הוא ור' יוסי לא חייש למיעוטא. וכ"כ עוד הר"ן בתשו' (סי' מ"ט) דר' יוסי לא חייש למיעוטא.

והקשה הגרעק"א (בהגהות ליו"ד סי' קצ"א, ובשו"ת ח"א סי' ס"ב) דהא ר' יוסי ס"ל בת ישראל שנשאת לכהן ומת והניחה מעוברת יאכלו העבדים בתרומה וכתבו התוס' דהוא משום דס"ל כר"מ דחיישינן למיעוטא, הרי דר' יוסי ס"ל כר"מ ולא כרבנן.

ותי' הגרעק"א דדוקא הכא מחמיר ר' יוסי למיחש למיעוטא, דהרי אם אח"כ תלד זכר שהוא בר קיימא נמצא דאכלו העבדים למפרע באיסור, וגנאי הדבר שיסמכו על הרוב בדבר שעומד להתברר. וע"ש עוד מש"כ בזה.

ועיין עוד בשו"ת חתם סופר (סי' קמ"ח) מה שתמה מכאן אהר"ן שכתב במס' נדה דר"מ דהתם לשיטתו דחייב למיעוטא משא"כ רבי יוסי.

★ ★

בגמ': עובר במעי עבודה זרה הוא וכו' למאי נפק"מ לעובר במעי כהנת וכו'.

הרוקח כתב דאשת כהן מעוברת מותרת ליכנס באוהל המת משום ספק ספיקא. והקשו עליו מדוע צריך להגיד לספק ספיקא תיפוק ליה דמותרת להכנס משום דעובר במעי זרה זר הוא.

וכתב הגאון ר' אלחנן וסרמן זצ"ל הי"ד בקובץ שיעורים (ח"ב סי' מא) ששמע מכבוד הרב הגאון ר' זלמן ליפשיץ ז"ל מבריסק לתרץ דכיון שאם יטמא בהיותו עובר ישאר בטומאתו גם לאחר שיוולד ויהי' כהן שפיר אסור לגרום שיהי' כהן טמא גם לאחר זמן, וע"כ שפיר נצרך לטעם דהוי ספק ספיקא.

והקובץ שיעורים עצמו כתב די"ל דהא דאיצטריך להתיר משום ספק ספיקא הוא משום דאז גם בכהנת אשת כהן דהעובר במעי אמו הוי כהן ולא זר תהי' מותרת ליכנס לאוהל המת משום ספק ספיקא.

וכתב עוד בקובץ שיעורים שם, דבהא דאמרינן עובר במעי זרה זר הוא יש לעיין שמא לא נאמר כן רק למאן דאמר עובר ירך אמו הוא, מה שאין כן למאן דאמר עובר לאו ירך אמו לא אמרינן כן וע"ע. עיי"ש.

דף ס"ז ע"ב

בגמ': מאי שנא בן דלא מאכיל משום חלקו של עובר בת נמי לא תאכיל משום חלקו של עובר אמר אביי הכא בנכסים מועטין עסקינן וכו'.

האבני מלואים (סכ"ח סקל"ג) הוכיח מכאן דגם עבד הנקנה לכהן בקנין דרבנן אוכל בתרומה, ותמה על הרמב"ם (תרומות ט' י') שכתב דיראה לי דאם מכר ישראל פרתו לכהן אעפ"י שנתן דמים לא תאכל בתרומה עד שימשוך.

ותירין האבני מלואים דהר"מ לשטתו דס"ל דספק דאורייתא מותר מן התורה, והכא כל זמן שלא נולד העובר הרי מ"נ אוכל העבד מן התורה שהרי הגמרא מעמידה בדאיכא בן, ואע"ג דאם העובר זכר אין העבד אוכל מן התורה מ"מ הא אנחנו מסופקינן דאולי העובר הוא נקבה וספק דאורייתא לקולא. [וע"ע ברשב"א ובקרבן אורה].

★★

במשנה: העובר והיבם וכו'.

כתב בספר קובץ על יד (כאן):

נראה דבאשת כהן שמת והניח בן, אין הפי' רק דהבן מאכיל כמו דכהן מאכיל עבדו וכו', אלא הביאור הוא דבהניח בן הוי כמו שהאב קיים ונשאר דינה כאשת כהן, ונמצא דהבן מאכיל מכח האב ולא מכוחו של הבן, וכ"ה ביש"ש (סו"פ יש מותרות) שכתב דבריה כרעיה דאבוא והוי כמו שהאב קיים ומבואר כמש"כ, וכן נוטה לשון הרשב"ם ב"ב קמ"א, ולפ"ז גם כשמאכילה עבדיה אין הכוונה דמאכילה מכח הבן, אלא דמאכילה מכח עצמה, וא"כ עבדיה יאכילו עבדיה כמו בכל אשת כהן בחיי בעלה.

איברא דאפי' נימא כמהרש"ל, מסתבר דלא דמי לאשת כהן בחיי בעלה, דהתם מבואר בר"ש (תרומות פ"ו ע"ב) דהוי ככהנת גם לקיום מצות נתינה, אבל במת בעלה ואוכלת משום בנה, מסתבר דלא הוה כדין כהנת לקיום מצוות נתינה.

ועי' בחזו"א כאן שכתב דאף למ"ד דחללה תאכיל עבדיה, מ"מ במת בעלה ואוכלת מחמת בנה אינה מאכילה עבדיה, ומסתבר דדברי החזו"א שייכי אף למש"כ, דהבן חשיב כאביו קיים ומאכיל אמו, דמ"מ לא דמי לאב קיים וכמש"נ. [ובגליוני הש"ס להלן פז כתב לחדש, דהיכא דהבעל מת

והניחה מעוברת ואח"כ נולד הבן, בזה אוכלת רק מכח הבן ולא חשיב כמו שהאב קיים].

★★

בגמ': קנין כספו אמר רחמנא והא קנין דאחיו הוא.

דעת התוס' דאינו אלא אסמכתא דמדאורייתא אוכלת. אמנם רש"י בכתובות (נח.). כתב דהוי מדאורייתא וכתב "קנין דאחיו הוא וכי מיית פקע ליה קניניה". וצ"ע דהא חזינן דקנין דיבמה בתרומה הוה גביה מת ופקע קניניה מיניה וא"כ מהיכי תיתי דתאכל הא אינה קנויה לא לחי ולא למת ולמאי בעי קרא. ואין לומר דהא גופא אשמועינן קרא, דקנין המת הוא ולא קנין החי דמשמע דהא ידעינן לפני הפסוק וכן הא דפקע קניניה משמע דידעינן ליה מקמי קרא, וא"כ למאי בעינן קרא הא אינה קנויה לאחד מהם מהיכי תיתי דתאכל, וצ"ע.

(ספר הערות מבני הישיבות ע' רפ"ב אות שיב).

★★

בערוך לנר הסתפק בשומרת יבם בת כהן לכהן אי אוכלת בתרומה והוכיח כן מהטור ע"ש, וכן נסתפק בצפנת פענח פ"א מתרומות (עמ' 40) וצ"ע דזה סוגיא ערוכה ביבמות נח: דהגמ' הסתפקה בשומרת יבם בת כהן לכהן ועשה מאמר האם הוה משתמרת לביאה פסולה, ומסיק דלא משום דהוה דרבנן, מבואר להדיא בשומרת יבם בת כהן לכהן אוכלת, וכן מסתברא צ"ב, מה הסברא שלא תאכל, והא בנתארסה לישראל דרשינן מכי תהיה לאיש זר והכא לא הוה זר.

ובן מה שנסתפק בסוף דבריו בשומרת יבם בת כהן לכהן ויש אח חלל אי אוכלת, וצ"ע דהא זה מפורש שם להדיא דלא אוכלת וצ"ע.

(שם אות שיא)

דף ס"ח ע"א

בגמ': בן ט' שנים ויום א' גר עמוני ומואבי מצרי ואדומי כו' שבאו על כהנת לווי' וישראלית כו' פס"וה.

בשו"ת חתם סופר (אה"ע ח"א סי' צג) נשאל ע"ד אשה שהיתה נשואה למומר ומת בעלה ונשתדכה לכהן אי נפסלה לכהונה ע"י ביאת המומר, שבאבני מילואים (סי'

החזק' חזקת חיות דבן דאזלינן בתר חזקת חיות שהי' חי עד עתה (ומיירי בזמן מיתת הבעל חבי הבן הי' ידוע, דאל"כ זיל בתר חזקת חיות דבעל) וכתב שם הט"ז ויש שרוצים לחלק דחזקת חיות הוא חזקה העשוי' להשתנות דכל אדם סופו למות. ואין בזה ממש כו', דאדרב' מבואר בפ' כל הגט הניחו זקן או חולה נותן לה בחזקת שהוא קיים כו' דחזקה מעלי' הוא עכ"ד בקצרי'.

והרי הט"ז סותר דברי עצמו מהיפך להיפך, וע"כ שחזר בו ממ"ש בי"ד סי' שנ"ז שהתשובות חובר באחרונה וכוותיהו נקטינן.

ומל"ב דהו"ל זה יש לי ראי' על זה דכה"ג לא הוי בגדר חזקה העשוי' להשתנות, שהרי התוס' ביבמות (דף ל"א) נמי ס"ל דחזקת העשוי' להשתנות לא הוי חזקה כמ"ש בד"ה וארע', דמי בדרכו להיות עתים חלים עתים שוטה לא מוקמי' לי' אחזקה דהוי חזק' העשוי' להשתנות. ואפי"ה הקשו התוס' ביבמות (דף ס"ט) ד"ה רישא פסולה כהונ' וא"ת ספק בן ט' האיך פוסל בביאתו דנוקמי' החזקה קמי' דהוי פחות מבן ט' ע"ב ומאי קושי', הא כל קטן עומד להתגדל והוי החזקה העשוי' להשתנות, אלא ודאי דזה אינו ענין כלל לחזק' העשוי' להשתנות ולא הוי חזקה העשוי' להשתנות אלא כהוא דעתים חלים ועתי' שוטה. או כהוא דתשו' הר"ן שהובא בב"י בי"ד סי' ר"א מקוה שהחזק' להיות מימיו מתמעטים כו', דשם נתחזק אצלינו מציאות בפועל היפוך החזקה שראינו בפועל כבר מציאות חלים ושוטה בזה האדם, וכן ראינו בפועל שמקוה זו נתמעטו מימיו והיא פעם כך ופעם כך. משא"כ בכעין חזקת חיות או חזקת קטנות שאין אדם זה נמצא בפועל כך ופעם כך רק שאנו משיגי' בשכלינו שסופו להשתנות ממה שהוא עתה אין זה חזקה העשוי' להשתנות וכדעת הט"ז בתשו' הנ"ל. עכ"ד ודפח"ח.

דף ס"ח ע"ב

בגמ': תרי וכל זר כתיבי.

ומבואר דילפינן מקרא דזר לא יאכל דבת כהן שנשאת לישראל אסורה בתרומה כדין זר, וצ"ע דמבואר לעיל בע"א דבת כהן שנתארסה לישראל אסורה בתרומה משום דקנייה בהויה, ופירש רש"י דנפסלה משעת הויה כדכתיב ובת כהן כי תהיה לאיש זר, ומבואר דפסולה לתרומה משום דקנויה

ז' סקי"ז) הניח בצ"ע אם יש להתירה לכהן או שמדרבנן נאסרה ונפגמה.

וכתב דמדברי הראשונים לא מצינו שביאת מומר פוסל, ואף מדרבנן לא מצינו שיפסול בביאתו וכתב בתוך דבריו וז"ל: אלא שמ"מ כ' באבני מילואים הנ"ל דאולי מדרבנן פוסל. ולפענ"ד זה לא ס"ד דגזרו רבנן על זה, דא"כ כהן שחילל שבת וכדו' ושב בתשובה, אשתו אסורה לו לקיימה, והא דרכי' דרכי' נועם. ומ"מ אי הוה אסור מן התורה או אפי' רק מדרבנן ותנינן לה בהדיא, אסור לנו להרהר ע"ז ח"ו, אבל כיון דלא מצינו כן בדברי חז"ל, נאמר שבודאי לא גזרו על ככה לנעול דלת בפני בעלי תשובה, והרי עשו תקנת מריש נגד דין תורה שלא לנעול דלת בפני בעלי תשובה, מכל שכן שלא יתקנו תקנה לקלקלה לכופו לגרש את אשתו ועי"ז ימנע ולא ישוב עכ"ל וע"ש עוד מה שהאריך בזה.

★★

בגמ': רישא פסולי קהל סיפא פסולי כהונה.

ובתוס' (ד"ה רישא וכו') בתו"ד כתבו: וא"ת וספק בן ט' האיך פוסל בביאתו, נוקמי' אחזקה קמייתא דהוה פחות מבן תשעה ונוקי איתתא בחזקת כשרות וכו' ע"כ.

בשו"ת פרי תבואה (ח"ב סי' כ"א) דן לגבי חזקה העשוי' להשתנות ובתו"ד כותב:

ואף שהט"ז בי"ד סי' שצ"ז בענין הדין דשו"ת מהר"י בן לב מי שמת לו מת ואינו יודע אם הוא בתוך ל' או לאחר ל' רוצה לומר דהיכא דעתה כבר מת, יותר אית לן למיזל בתר חזקה דהשתא לומר מדהשתא מת כבר מת מקודם ולא בתר חזקה קמייתא דחזקת חיות לומר דלא מת עד עתה שהרי התוס' בפסחים דף צ"א במפקח את הגל כתבו כיון שמצאו מת אית לן לומר דמתחלתו הי' מת, שכל הטומאות כשעת מציאתן. ואע"ג דבכל דוכתא קיי"ל דחזקה קמייתא עדיפא מדהשתא כמו במקוה ובגבינות בי"ד סי' פ"א. שאני מיתה דכל חי עומד למות והוא מועד לכך, לכן כשהוא עתה לפנינו לא עדיפא לן חזקה קמייתא שהיא חזקת חיות ע"ע תורף דבריו

מצאתי בשו"ת גאוני בתראי סי' ז' תשובה אחת שכתב הט"ז בענין אשה שאמרה מת בעלה ואח"כ בנה ועד א' העיד שבנה מת קודם. דאין כח ביד העד לאורעי

א"ל הראב"ד לא ס"ל כרש"י, משום דס"ל דלרבנן דלא ילפי חטא חטא מתרומה לעונש מיתה במעילה אז גם אזהרה ליכא למילף חטא חטא מתרומה, ולא ס"ל כרש"י דבזה גם רבנן מודי ע"ש. וע"כ ס"ל דכפשוטו יש למילף איסור מעילה מהפסוק היא בתרומת הקדשים לא תאכל, דהרי מקרא זה ילפינן דהחזרת לבית אביה אינה חוזרת לחזה ושוק והיא בלאו, וא"כ חזינן דאף שהיא כהנת לתרומה, מ"מ למה שלא הותרה והיינו לאכילת קדשים היא בלאו כמו זה, א"כ יש למילף מזה דכל כהנות שלא הותרו בקדשי קדשים הם בלאו זה, ואף כהנים במה שלא הותרו מקדשים כגון בעולה הם בלאו זה, והואן אותו דרשה כמו הדרשה מונדריך שילפינן שאסור לאכול עולה, ומזה ילפינן בבנין אב לכל הקדש כמו מונדריך להרמב"ם.

וזהו כוונת הראב"ד שהדרשה מקרא דהיא דבתרומת הקדשים לא תאכל היא יותר פשוטה, שמשם ילפינן דלאו דוקא זר עובר בלאו דהקדש, אלא אף כהן למה שלא הותר הוי בלאו, דהוי הלאו מיניה גופיה ולא מגזירה שוה כרש"י וגם היא יותר פשוטה מהדרשה מקרא דונדריך, דבדרשה דונדריך צריך לק"ו ולאם אינו ענין והכא היא דרשה מוכרחת ממילא וכנ"ל, עיי"ש.

★★

בגמ': והיא הנותנת כהנת דגופה קדיש פסיל ליה הא דלא קדיש גופה לא פסיל לה.

נמצאנו למדים שיש סברא לומר דדבר דחמיר קדושתה וכולה להפסל ובאותו מצב דבר דקל קדושתה אינה נפסלת.

במושך חכמה (שמות ט"ו ט"ז) הביא דהיינו טעמא בהא דאיתא בבכורות (מ"ז ע"א) שלמי שנבעלה בעולת זנות אינה נפסלת מן המעשר משא"כ כהנת שזינתה אינה אוכלת אפילו מעשר, דכהנת כיון דפקעה קדושת כהונתה ע"י הזנות פקעה לגמרי, משא"כ לוי' דקליש קדושתה לא איפגם קדושת לוי' ע"י הזנות.

וביו"ב איתא בשבת (קט"ז א') לגבי קדושת ס"ת שנמחקה, דבמקום הכתב, כיון דנמחקה בכתב אזלא לה קדושתה, אבל הגליונות אף דקדושתה קלישה מהכתב, מ"מ מספק"ל

לזר, וא"כ למאי העי' בנשאת למילף מקרא דיש לה דין זרה, תיפו"ל דפסולה משום דקנויה לזר, [ובתוס' ד"ה אי פליגי על רש"י ופי' דכוונת הגמ' לדרשא דוכל זר, אבל לרש"י צ"ע כנ"ל].

וי"ל דהנה מבואר בגמ' דבת כהן שנשאת לישראל ונתאלמנה חוזרת לבית אביה רק לתרומה ולא לחזה ושוק, אולם בצפנת פענח הל' תרומות דייק מדברי הרמב"ם פ"ו מתרומת ה"ז דכ"ז באלמנה מן הנשואין אבל אלמנה מן האירוסין חוזרת אף לחזה ושוק, וי"ל דס"ל לרש"י כהרמב"ם, ויסוד החילוק בזה דבאירוסין אינה נעשית כזרה, אלא כל הפסול משום דקנויה לזר, וכיון דפקע קנינו חוזרת לבית אביה לגמרי, אבל בנשאת לישראל דילפינן מקרא דנעשית כזרה חיל עליה פסול לעולם ואינה חוזרת לחזה ושוק.

(קובץ קול התורה קובץ סג ע' מא)

★★

בגמ': כשהיא חוזרת חוזרת לתרומה ואינה חוזרת לחזה ושוק וכו' מאי קרא דכ' ובת כהן כי תהי' לאיש זר היא בתרומת הקדשים לא תאכל לא תאכל במורם מן הקדשים וכו'.

הרמב"ם בפ"א מהל' מעילה (ה"א) כתב דאזהרת מעילה ילפינן מדכ' לא תוכל וגו' ונדריך וילפינן מזה דאסור לאכול מבשר עולה דה"ה לשאר קדשים. והשיג עליו הראב"ד דיש דרשה יותר פשוטה והיא מדכתיב היא בתרומת הקדשים לא תאכל.

והק"ש השואל באגרות משה (קדשים סי' יח) מדוע לא הביא הראב"ד את הפסוק וכל זר לא יאכל קודש שהביא רש"י בפסחים (לב ע"ב-לג ע"א) דמזה ילפינן איסור אכילת זר בתרומה וילפינן מעילה חטא חטא מתרומה.

והשיב לו הגר"מ פיינשטיין זצ"ל, דאם הראב"ד הי' ס"ל כרש"י דילפינן מעילה חטא חטא מתרומה, ודאי היה צריך להביא הפסוק שהביא ברש"י, דהלא פסוק זה היא בתרומת הקדשים לא תאכל לא בא להגיד כלל איסור אכילת תרומה, אלא זה בא לומר איסור לחזרת באכילת חזה ושוק וכן לבת כהן שנבעלה לפסול לה דפסלה מן הכהונה.

כיון דתחלתה קדשה כשהיא חלק י"ל דגם כשנמחקה הכתב עדיין יש קדושה בגליונות.

ועל פי סברא זו מבאר עוד טעמא דקדושה ראשונה בטלה, אבל קדושה שני' לא בטלה, דקדושה ראשונה היתה ע"י שכינה ששרתה בבית ראשון, וכיון דנחרכה בית המקדש, אזלא לה קדושתה, ופקע הקדושה. משא"כ קדושה שני' שהי' חסר ארון ושכינה (יומא כ"א ע"ב) היתה ע"י כיבוש גרידא, לכן לא נפגמה קדושה זו ע"י חורבן ביהמ"ק. ע"ש עוד.

★★

בגמ': ואימא נבעלה לפסול לה חייבי כריתות וכו'.
וברש"י.

באבני מלואים (אבהע"ז סי' קעד) כותב: ראיתי בשער המלך שכתב וז"ל: ודע שאני מסתפק ביבם שיבם את הממזרת או איפכא ונתעברה מביאה ראשונה אי הולד ממזר, כיון דמן התורה רמי' קמי' ליבומי דאתי עשה ודחי ל"ת מי נימא דאין ממזר אלא מחייבי לאוין, והך כיון דביאת היתר היא לא הוי ממזר, או דלמא אע"ג דביאת היתר, אפ"ה הולד ממזר דומיא דגר שנשא ממזרת דקי"ל הולד ממזר אע"ג דגר מותר בממזרת, ובפ' האומר אמתני' דתנן כל מקום שיש שם קידושין ואין עבירה הולד הולך אחר הזכר, ופרכינן וכללא הוא והרי גר שנשא ממזרת דיש קידושין ואין עבירה והולד הולך אחר הפגום כו' ומשני מתני' ר' יהודא דאמר גר לא ישא ממזרת דיש קידושין ויש עבירה ע"ש. והשתא אם איתא דיבם את הממזרת הולד ממזר אכתי תקשי לי' הרי יבם דיש קידושין ואין עבירה והולד הולך אחר הפגום. ויש לדחות. וכעת דין זה צ"ע עכ"ל.

וכותב על זה באבני מלואים:

והנה ברש"י פ' אלמנה לכ"ג (דף ס"ח) הוכיח דחייבי כריתות פסלי בביאתן מן התרומה וז"ל שם ועוד הא תנן במתני' (דף ס"ט) ממזר פוסל ומאכיל ולא משכחת לה אלא באם אמו, ואי חייבי כריתות לא פסלי בביאתן משכחת לה באמו דממזר פוסל ומאכיל את אמו, כיצד בת כהן שבא עלי' אחי' מאמה והוא ישראל וילדה לו בן פוסלה מן התרומה ובת ישראל שבא עלי' אחי' מאמה והוא כהן וילדה לו בן והוא כהן הרי זה ממזר ומאכילה בתרומה, אלא מדלא נקט

אמו ש"מ ביאת אחי' אפי' בלא ילדה נמי פוסלתה עכ"ל רש"י ז"ל.

ואי נימא דרך יבום בממזר ה"ל הולד ממזר א"כ משכחת לה דממזר פוסל ומאכיל את אמו, כיצד בת כהן שבא עלי' יבם ממזר והוא ישראל, וילדה לו בן והרי הוא ממזר ופוסלה מן התרומה. ובת ישראל שבא עלי' יבם ממזר והוא כהן וילדה לו בן מאכילה בתרומה והכא לא פסיל לה הממזר בביאתו כיון דדרך מצוה קא עביד וליכא למימר עשאוה זונה בזה מיהו לא משכחת לה ממזר כהן דכהן הבא על אחת מכל העריות ונתעברה מביאה ראשונה אע"ג דאין הולד חלל מ"מ כיון דממזר הוא גרע מחלל וכמ"ש בדרישה וב"ח בטור אה"ע סי' ז' וא"כ לא משכחת לה ממזר כהן שמאכיל. וכיון דלא משכחת לה ממזר מאכיל אלא באם אמו להכי נקט גם בפוסל אם אמו.

★★

בהגהות המגיה הגאון מהר"י ענזיל זצ"ל על האבני מלואים (שם) כותב:

דברי מרן ז"ל צע"ג. חדא דמשמע מדבריו שרצה להוכיח דאפי' יבם ממזר שבא על יבמתו הכשרה אין הולד ממזר. וזה תימה דבין שהולך אחר הפגום ובין שהולך אחר הזכר יהי' הולד ממזר כיון שאביו ממזר ובהא ליכא ספיקא כלל. ב' במה דמשמע דממזר יבם אינו פוסל יבמתו בביאה ראשונה כיון דדרך מצוה קא עביד, ודבר זה צריך ישוב דז"ל הרמב"ם (פי"ח מהל' א"ב הלכה ז') הא למדת שאין היותה זונה תולה בבעילה של איסור שהרי הבא על הנדה ועל הקדשה והנרבעת לבהמה נבעלה בעילה של איסור ולא נעשית זונה, ומי שנשאת לחלל נבעלה בעילה של היתר כמו שיתבאר ונעשית זונה ואין הדבר תלוי אלא בפגימה ומפי השמועה למדו שאינה פגומה אלא מאדם האסור לה או מחלל כמו שאמרנו עכ"ל. וא"כ אף שיש מצוה בבעילה, מ"מ כיון שפגום הוא פוגם ופוסל ולא עדיף מחלל. דפשיטא דאם בא עלי' יבם חלל שנפסלה בביאתו כיון שאין הדבר תלוי באיסור הביאה אלא בפגימתו ואין חילוק בין זה לזה.

ג' גם דעת הפרישה והב"ח צע"ג דמשמע מדבריהם דממזר כהן אינו אוכל בתרומה. דמדברי רש"י ז"ל שהביא מרן ז"ל כאן משמע לכאורה דממזר אוכל בתרומה שהרי כתב וז"ל

בגמ': ולרבי עקיבא דאמר אין קידושין תופסין בחייבי לאוין ומאי כי תהיה לאיש זר כי תיבעל אלמנה וגרושה למה לי. ותמהו התוס' דגם לר"ע איכא לאוקמיה בסוטה שבא עליה בעלה בדרך דליכא אלא עשה דונטמאה.

כתב האבני נזר (יו"ד סי' תמ"ד סק"ז) דלכא' יש ליישב קושייתם בפשיטות דמכיון דמשעה שנסתרה נאסרה לתרומה בעשה דונטמאה תו לא אתא איסור לאו של נבעלה לפסול לה וחייל על העשה.

אלא דכתב די"ל דאם האשה בעצמה יודעת שטהורה מותרת לאכול בינה לבין עצמה תרומה ומ"מ נפסלת כשבא עליה בעלה מאחר דהיא אסורה עליו שיש לו ספק וכל היכא דהוא מוזהר היא מוזהרת, אלא דהאבני נזר הקשה דלפ"ז לא היו התוס' צריכין לכתוב בקושייתם דמחמת הקינוי ליכא אלא עשה דונטמאה והא אפילו אם היה לאו מ"מ מיבעיא לן קרא דוכי תהיה לאיש זר לאסור אכילת תרומה להספק סוטה שיודעת בעצמה דטהורה היא.

דף ס"ט ע"ב

בגמ': טובלת ואוכלת עד ארבעים דאי לא מיעברא הא לא מיעברא ואי מיעברא עד ארבעים מיא בעלמא הוא.

כתב הש"ך (ח"מ סי' ר"י סק"ב) דמכאן נראה דגם הא דאמרינן לעיל (סז). המזכה לעובר קנה היינו רק בעובר לאחר ארבעים יום וכמש"כ (שם) הריטב"א והנמוקי יוסף ודלא כהסמ"ע (סי' ר"י סק"ד) שכתב דמסתימת הטור והשו"ע נראה דגם המזכה לעובר פחות מארבעים יום קנה העובר.

[בגרע"א (ח"מ שם) הביא מהגן המלך שכתב דבנולד לז' חושבים המ' יום לפי ערך חדשי הלידה וסגי בל"א יום והרע"א כתב דלדעתו צ"ע].

בגמ': בת כהן שנשאלת לישראל ומת טובלת ואוכלת בתרומה כו' הוכר עוברת במעיה תהא מקולקלת למפרע.

וכתב ברש"י (ד"ה תהא) לשלם תרומה שאכלה קרן וחומש, דאשתכח דורה הויא, ואכלה תרומה בשוגג.

ובת ישראל שבא עלי אחי מאמה והוא כהן וילדה לו בן והוא כהן זה ממזר ומאכילה בתרומה כו' ע"ש. והכא היא אוכלת מכח הבן דהאב אינו מאכיל דלאו קנינו היא שהרי אין לו בה קידושין ובזנות בא עלי, א"כ ע"כ ממזר אוכל בתרומה דאל"כ לא היתה אמו אוכלת מכחו. ועדיין אפשר לומר אף שהממזר אינו אוכל בתרומה מ"מ מאכיל את אמו מצד שהוא זרע כהן ואף ע"ג שהאב אינו מאכיל שאינה קנינו, מ"מ הבן מאכיל ואף שאינו אוכל, וכ"נ מלשון הרמב"ם פ"ו מהל' תרומות פ"ג שכתב ז"ל כשם שזרע ישראל מכהנת פוסל אותה כך זרע כהן מישראלית מאכיל אותה ואע"פ שהוא זרע פסול ע"ש. ומשמע כשם שזרע ישראל פוסל אף שבא עליה הישראל שלא ע"י קידושין ה"ה זרע כהן מאכיל אע"פ שבא עליה הכהן שלא ע"י קידושין ואע"ג שגם הזרע אינו אוכל מ"מ זרע כהן הוא. ולפ"ז צ"ע מה דנקט הש"ס והרמב"ם בת ישראל שנשאת לכהן, ולא נקטי כהן שבא על בת ישראל לא בדוח' נקט. אלא כהן שבא על בת ישראל בלא קידושין. הבן מאכיל מצד זרע כהן אף שאין לאביו קנין וגם הוא פוסל, ועדיין הדבר צ"ע.

דף ס"ט ע"א

בגמ': עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית.

עפ"י זה ביאר במשך חכמה (דברים כ"ג ד') סדר דקרא לא יבא עמוני ומואבי בקהל ד'. וקשה דהיו"ל להקדים מואבי ואח"כ עמוני, א' משום דמואב נולד ראשון ואח"כ עמון כדכתיב קראי בפי' וירא. ב' דגם לפי סדר מסעות בני ישראל במדבר הרי קודם עברו ארץ מואב ואח"כ ארץ בני עמון.

אולם דקאי אהתירא קאי עמוני ולא עמוני מואבי ולא מואבית, ודרך הקרא לנקוט לא זו אף זו, כלומר לא רק עמוניות מותרות, אלא אף בנות מואב שהן היו למכשול ולפוקה לבני ישראל בדבר פעור, גם כן מותרות. ועיי"ש שהביא מוזהר הק' (זוהר חדש דף ל"ה סי' קמ"ו) שהקשה ר' בון דהי' צריך להיות שמואביות יהיו אסורות ומואבים זכרם יהיו מותרים, כיון שחטאו ישראל בבנות מואב. ומתרץ א"ר חלקי' א"ר אסיא בן גרון שהאנשים הביאו בנות מואב בעל כרחן למלחמה, ומי שלא רצתה לבא הרגו אותה מיד.

בגמ': איתמר הבא על ארוסתו וכו' אמר רבא מנא אמינא ליה דקתני ילדה תאכל וכו'.

הרמב"ם בפ"ג מהל' יבום (ה"ד) כתב דמי שזינה עם אשה ונתעברה ואמר זה העובר ממני הוא, אפי' היא מודה לו, הרי זה ספק לענין יבום. והקשה שם במגיד משנה מהא דבהל' תרומות (פ"ח הי"ד) פסק הרמב"ם כלישנא קמא דהגמרא כאן דאזיל הולד בטר דידיה, וא"כ מדוע לגבי יבום לא פסק הרמב"ם כן.

ובנודע ביהודה (מהדו"ת אהע"ז סי' כז) כתב לחלק בין יבום לתרומה, דבתרומה דהדין הוא לגבי עצמה אי אוכלת בתרומה או לא היא נאמנת, משא"כ לגבי יבום דהדין הוא לגבי אחרים והיינו אי מותר לה להנשא בלא חליצה, שפיר אז אינה נאמנת, עיי"ש.

והקשה על זה החתם סופר בחידושים ובתשובה (אהע"ז ח"ב סי' עז וסי' קד) מהא דרבא הוכיח דבריו מהמשנה דקתני ילדה תאכל בתרומה, ולדברי הנודע ביהודה מאי ראי' יש מהמשנה ילדה תאכל בתרומה דנאמנת לגבי עצמה לדין יבום דהוי הנאמנות לגבי אחרים.

ותירין החתם סופר עפי"ד התוס' בחגיגה (יד ע"ב ד"ה בתולה) דמבואר מדבריהם דהיכי שאם משקרת עבדא איסורא נאמנת על עצמה, ומתוך שנאמנת על עצמה נאמנת גם על אחרים עיי"ש. ולפי"ז שפיר הוכיח רבא מהמשנה ילדה תאכל בתרומה לדין יבום, דאם נאמנת על עצמה לאכול בתרומה שפיר גם נאמנת על עצמה לפטור עצמה מחליצה, וכיון שנאמנת על עצמה לפטור מחליצה שפיר גם נאמנת בזה לגבי אחרים, אך הרמב"ם בהל' יבום מיירי שיש לו דין פנויה, והפנויה עצמה לא פוטרת עצמה כדיבורה לשום דבר וא"כ כל הנאמנות אינו נוגע לעצמה אלא הוא נוגע רק לאחרים, ושפיר כתב הנודע ביהודה דהרמב"ם ס"ל דאם הנאמנות לגבי אחרים אינה נאמנת, עיי"ש.

★★

בגמ': אמר רבא מסתברא מילתיה דרב דדיימא מעלמא.

כתב הושב הכהן (שו"ת א"ה סל"ה, הובא בגרע"א א"ה ס"ד סע' כ"ח) דלא נכלל בדיימא מעלמא רק כשהיא חשובה לזנות עם אחרים לאחר שנתארסה אבל אי לא דיימא

במראה הפנים על הירושלמי כאן תמה דאמאי משלמת קרן וחומש הא לא הויא זר מעיקרא, דכיון דהיא בת כהן ואכלה אז בתרומה לפני שנשאת לישראל, אפילו אשתכח דהויא מעוברת אמאי תשלם קרן וחומש.

ותירין הגאון ר' יוסף ענגיל בספרו בית האוצר (מערכת ב-ג כלל י"ז ד"ה ועפי"ז נ' ליישב ג"כ) דכיון דאשתני גופה כשנתעברה, דמעיקרא גופא סריקא והשתא גופא מליא, לכן שפיר חשיבה זר מעיקרא. ובפרט למ"ד עובר ירך אמו, נמצא דנתוסף בה העובר שהוא זר מעיקרא שלעולם לא אכל בתרומה.

ועפ"י סברא זו יישב הא דאיתא בריש פרקין דפצוע דכא פוסל בביאתו, והק' הראשונים כנ"ל דהא אינו זר מעיקרא ואמאי פוסל בביאתו. ולסברא הנ"ל ניחא, דכיון דאשתני גופי', דנעשה פצוע דכא, ובאותו מצב לעולם לא אכל בתרומה, שפיר מיקרי זר מעיקרא ופוסל בביאתו.

★★

בגמ': הוכר עוברה במעיה תהא מקולקלת למפרע.

פרש"י דמקולקלת למפרע היינו לשלם קרן וחומש על התרומה שאכלה דאשתכח דורה הויא ואכלה תרומה בשוגג.

הרש"ש והנימוקי הגרי"ב והמהרש"ם הביאו מהמשנה למלך בפרשת דרכים שתמה דפירוש רש"י בזה הם נגד משנה מפורשת בתרומות (פ"ז מ"ב) דבת כהן שניסת לישראל ואכלה תרומה לכו"ע אינה משלמת קרן וחומש.

והחת"ם בהג' כתב דשאני הכא דאיכא עובר זר במעיה לא דמי לגופה סריקה דמשנה דתרומות. המקור ברוך (ח"ב סי"ד) הבין ככוונת החת"ס דהיות דיש עובר זר במעיה והעובר כחלק מגופה ע"כ היות כמו חציה כהנת וחציה זרה דמשלמת החומש בעד חציה זרה. ותמה המקור ברוך דלא מצאנו סברת עובר ירך אמו רק למה שנוגע לולד ולא ביחס למה שנוגע להאב [עי' בלח"מ הל' עבדים פ"ז ה"ה], ואין לומר דכוונת החת"ס דהיא חייבת חומש על מה שהולד נהנה על ידה, דזה אינו בפשיטא דאין חיוב בכל כה"ג, ועוד דכשהולד נהנה כבר נתחללה התרומה באכילתה.

★★

כהן שנשאת לישראל וילדה ממנו בת, והלכה הבת ונשאת לכהן, וילדה ממנו בן, הרי זה ראוי להיות כהן גדול, ופוסל את אם אמו אע"פ שמתה אמו. ואחר כך, הלכה אם אמו ונשאת לכהן, וילדה ממנו בת, והבת נשאת לממזר וילדה ממנו בן, ומתה אמו, הרי בן המת שהוא ממזר מאכיל את אם אמו בתרומה. ואותה אשה אומרת הריני כפרת בן בני כוזא שמאכילני בתרומה, ואין אני כפרת בן בתי כוזא שפסל אותי לפני זה מן התרומה.

★★

במשך חכמה (במדבר י"ח ט') כתב רעיון נפלא בהשוואה לכוזא וכדא, דבמשנה אבות (פ"ו מ"ה) איתא גדולה תורה יותר מן הכהונה שהכהונה נקנית בכ"ד מעלות כו', ובביאור הגר"א מונה שם בכהן גדול עוד כ"ד מעלות הרי מ"ח מעלות בכהן גדול.

והנה אמרו בבבא מציעא שישנם מ"ח כוזא בדנא דהיינו בחבית. ואמרו (ברייתא פרק המניח) היינו כד היינו חבית, א"כ יש מ"ח כוזא בכדא, וזהו מה שהיא אומרת הריני כפרת בן בתי כוזא, דהיינו הממזר, שמאכילני בתרומה, ואיני כפרת בן בתי כדא, דהיינו כהן גדול שיתרה מעלתו על הממזר במ"ח מעלות, שאינו מאכילתו בתרומה.

מעלמא לאחר שנתארסה אע"ג דדיימא מעלמא בעודה פנויה אין בכך כלום, וכתב דכן מבואר בהדיא בשו"ת הרא"ש.

דף ע' ע"א

בגמ': ת"ר הריני כפרת בן בתי כוזא שמאכילני בתרומה, ואיני כפרת בן בתי כדא שפוסלני מן התרומה.

והיינו דלפעמים מרויחה מבן בתו אף שהוא ממזר, שהוא מאכילה בתרומה, כגון בת ישראל שנשאת לכהן ומת וילדה ממנו בת ונשאת לממזר וילדה ממנו בן שהוא ממזר, הרי הוא מאכיל אם אמו בתרומה. ולפעמים מפסידה מבן בתו אף שהוא כהן גדול, כגון שהיתה בת כהן שנשאת לישראל וילדה בת, ונשאת לכהן וילדה בן, הרי הוא ראוי להיות אפילו כהן גדול אבל פוסל אם אמו מתרומת בית אביה.

ובפישטות איירי בב' נשים שאחת אומרת ככה, ואחת אומרת ככה.

וכתב האור שמח (פ"ו מהל' תרומות הט"ו) שמשמעות הגמרא שזאת האומרת הריני כפרת בן בני כוזא כו' ואיני כפרת בן בני כדא כו' איירי הכל באשה אחת, כגון בת

פרק שמיני

אולם בשם רבינו תם הביאו תוס' בחגיגה ד' ע"ב (ד"ה דמרכה) וזבחים ט"ו ע"ב (ד"ה ערל) דכאן איירי במי שאינו רוצה למול, אבל מי שמתו אחיו מחמת מילה ואסור לו למול, אינו ערל, ומותר לו לאכול בתרומה ובפסח.

ובתב במנחת חינוך (מצוה י"ז אות א', ומצוה רפ"ב ח'), דאפוי פלוגתא לא מפשינן, וגם רבינו תם מודה דאם בזדון לא מל עצמו, ושוב חלה ומסתכן למול, אפ"ה אסור לו לאכול בתרומה, דכיון שיצאה שעה אחת שהי' ראוי למול, ונעשה ערל, שוב לא פקע איסורו, דאלת"ה אם כן כל ערל לא יאכל בלילה, דהרי אז אינו ראוי למול, וע"כ דכיון דהי' ראוי לאכול ביום, שוב גם לרבינו תם אינו אוכל בתרומה.

★★

בטורי אבן (חגיגה ד' ע"ב) הקשה לדעת רבינו תם למה לן קרא למעט ערל מקרבן פסח, דהא כיון דאיירי במי שאינו רוצה למול, אם כן הרי הוא מומר לערלות, דהא איכא מאן דאמר דמומר לדבר אחד הרי הוא מומר לכל התורה כולה, וממילא הוא בכלל בן נכר.

ובתב דמוכרחים לומר דר"ת קאזיל רק אליבא דהלכתא דקיי"ל דמומר לדבר אחד אינו מומר לכל התורה כולה, ואינו בכלל בן נכר.

★★

במשנה: פצוה דכא וכו' הן ועבדיהן יאכלו (בתרומה) וכו'.

החלקת מחוקק (אבהע"ז ה' ס"ק א') כותב: "כהן שהוא פצוה דכא מותר לישא גיורת ומשוחררת לפי שאינו בקדושתו, משמע שהוא הדין גרושה חללה (דמה לי זונה מה לי גרושה וחללה, דהא בחד קרא כולהו כתיבי, אשה זונה וחללה וגרושה מאישה לא יקחו. וגיורת זונה היא דנבעלת

במשנה: הערל וכל הטמאים לא יאכלו בתרומה.

החתם סופר בתשובה (ח"ז קונטרס הויכוח סי' מה) כתב דיש להסתפק אי לעכו"ם יש איסור לאכול קדשים, דהלא מבואר כאן במשנה דערל אסור אף באכילת תרומה וכל שכן קדשים, וא"כ כמו דערל אסור לאכול הוא הדין עכו"ם, דהלא עכו"ם מהול כערל דמי כמבואר במשנה נדרים (לא ע"ב) ומובא גם בגמרא כאן לקמן (עא ע"א).

אך מצד שני י"ל דאע"ג שערל ישראל אסור באכילת תרומה וקדשים, וגם אנו מוזהרים שלא לתת לעכו"ם קדשים, מ"מ העכו"ם עצמו אינו מוזהר על זה ואם יבא לידו ויאכלנו לאו איסורא קעביד.

ובספק זה יהי' תלוי גם כאשר נשחטו קדשים בפנים בפסול אי שייך לומר עליהם דהשחיטה הוי תיקון להוציא מידי אבר מן החי לבני נח, דאם נאמר כהצד הראשון דלעכו"ם יש איסור לאכול קדשים, א"כ השחיטה לא הוי תיקון, דהרי גם אם אין איסור אבר מן החי מ"מ אסור לו לאכול משום דהוי קדשים, וא"כ לא נחשבת השחיטה תיקון, משא"כ אם נאמר כהצד השני דהגוי עצמו אין לו איסור לאכול קדשים, שפיר י"ל דהשחיטה נחשבת תיקון שהוציאה מידי איסור אבר מן החי.

ועיי"ש שכתב דהא דאמרי' בפסחים (ג ע"ב) דקטלו להווא ארמאה דאכל מהקרבן פסח, אפשר דלא הי' משום דיש עליו איסור לאכול קדשים, אלא קטלוהו משום שהחטיאם, עיי"ש. ועיינן מה שכתבנו שם ב"דף על הדף" בארוכה.

★★

במשנה: הערל וכל הטמאים לא יאכלו בתרומה.

דעת רש"י ותוס' וערל היינו שמתו אחיו מחמת מילה, ואף שאסור לו למול מחמת סכנה, מ"מ הרי הוא ערל.

המתחייבים מקדושת הכהונה, מכל מקום עדיין יש לפצוע דכא שייכות לשבט הכהונה ונטפל לדין כהונה, ולכן דומה דינו לעבד האוכל תרומה מחמת ששייך לאדונו ונטפל לכהונה, ודי בזה כדי לאכול בתרומה גם בלי קדושה עצמית של כהונה, וכך גם פצוע דכא, אמנם קדושת כהונה אין בו והרי הוא כזר מצד קדושת הכהונה, אולם מאחר ובא משבט הכהונה הוא נטפל לשבט הכהונה, די בזה כדי שיוכל להתירו לאכול תרומה.

★★

ובעין יסוד זה, ראיתי באוצר הפוסקים על השו"ע (אבן העזר סימן ה אות ז) בשם שו"ת קהלת יעקב (סימן א) שכתב ש"כהן פצוע דכא לא גרע מנקבות". כלומר, כשהכהן נהיה פצוע דכא - יורד מהמעלה שיש לכהן זכר על פני כהנת, ונפקע מהדינים שחלים על הכהנים הזכרים, ברם עדיין נשאר לכל הפחות כדרגת נקבות כהונה, ולכן יכול לאכול בתרומה.

מאידך מובא באוצר הפוסקים בשם החלקת יואב (מהדו"ק אבן העזר סימן ג) שהביא מהראב"ן יבמות (שם) שדין כהן פצוע דכא דומה לדין חלל. ובחלל פסק הרמב"ם בהלכות ביאת מקדש (פרק ו הלכה י) "כהן שעבד, ואחרי שעבד נבדק ונמצא חלל, עבודתו כשירה לשעבר בדיעבד ואינו עובד להבא, ואם עבד לא חילל, שנאמר ברוך ה' חילו ופועל ידיו תרצה, אפילו חולין שבו תרצה".

נמצא שיש נפקא מינה בהגדרת הכהונה של פצוע דכא: לפי החלקת מחוקק ושו"ת קהלת יעקב שנפקע מקדושת כהונה ורק יש לו שייכות לכהונה ולא גרע מנקבות, נראה שאם עבד, עבודתו פסולה. אולם לפי החלקת יואב בשם הראב"ן שדינו כחלל, עבודתו כשרה בדיעבד כמובא ברמב"ם בדין כהן חלל עכת"ד שם.

דף ע' ע"ב

בגמ': ומה ראית, מסתברא ערלות הו"ל לרבויי שכן וכו' מחוסר מעשה ומעשה בגופו וכו'

הגאון האדר"ת זצ"ל כותב בספרו מגלת סמנים (ע' סב):

נ"ל שנכללו שניהם במלת מעשים לשון רבים דנקט] וענוש כרת וישנו לפני הדיבור ומילת זכרו ועבדיו מעכבת.

לכותי, כך פירש רש"י יבמות (עו, א) שכהן כשר אסור בגיורת ומשחררת משום זונה שבעלה בגיותן) וכן אין עליו שום קדושת כהן ליטמא למתים ולישא כפיו, דמאחר שאתה מתירו בגיורת שהיא זונה דקרא הוא הדין שאר מצות כהונה, והוי כזר בעלמא".

נמצא דשיטת החלקת מחוקק היא, שכהן פצוע דכא מופקע לגמרי מקדושת הכהונה, ולא שייכים בו דיני כהונה דוגמת האיסור ליטמא למתים, ולכן גם אינו נושא את כפיו. ומשמע מדבריו שגם הלכות נוספות הנוהגות בכהנים לא שייכות בו, כגון לכבדו לעלות בתורה ראשון ולתת לו מנה יפה ראשון [שחיובם מדין "וקדשתו"], וכן לא נאמר בו איסור השתמשות בכהן [כאשר אינו מוחל].

אמנם הבית שמואל (ס"ק א) חולק על החלקת מחוקק ע"ש.

★★

ודקשה החלקת מחוקק על שיטתו מהמבואר במשנה כאן הנ"ל דכהן פצוע דכא אוכל בתרומה, וא"כ מוכח שאינו מופקע מקדושת כהונה. אולם קושיא זו מתרץ החלקת מחוקק: "תרומה שאני דאפילו עבדים אוכלים בתרומה", כלומר, אין להביא ראיה מאכילת תרומה, שכן גם עבד אוכל בתרומה אע"פ שבוודאי אין בו קדושת כהונה.

וכותב רבי צבי רייזמן שיחי' בספרו רץ כצבי (ח"ב עניני כהונה סי' י"ט אות ו):

ובהשקפה ראשונה, דברים אלו של החלקת מחוקק במה שכתב שפצוע דכא יכול לאכול תרומה גם אם נפקע מקדושת כהונה, כשם שעבד אוכל תרומה, תמוהים מאד, מה הקשר ביניהם. הלוא הדין שעבד אוכל תרומה אינו דין עצמי בעבד אלא דין הנובע מהיותו עבד של כהן, והתחדשה הלכה שהוא נטפל לאדונו הכהן והתירה התורה לאדון להאכיל את עבדו בתרומה, וכפי שמותר לכהן להאכיל תרומה אף לבהמתו. אולם אם נאמר שכהן פצוע דכא נפקא לגמרי מקדושת כהונה ונחשב לזר, מאיזו סיבה יוכל לאכול תרומה, הרי מדין כהונה אינו יכול לאכול תרומה שהרי הוא זר, והרי גם כן אינו עבדו של כהן - ואם כך מנין יש לו היתר לאכול תרומה ללא קדושת כהונה.

ועל כרחק אנו למדים מכאן יסוד: גם לשיטת החלקת מחוקק שפצוע דכא נפקע מקדושת הכהונה לגבי כל הדינים

שייכא כלל למצות איבול, וע"כ שגזיה"כ דכל שלבו מתאונן ל"ע, אסור בקדשים, ועי' יומא י"ד א' אטרודי מי לא מיטריד, ובתוס' ישנים שם, אבל להרי"ף ז"ל דהא בהא תליא, קשה טובא דנימא נשים פטורות ממצות אנינות ול"ש כלל הלאו בהן ולא פריך מיד.

או"ם לדברי התוס' דכשמת בלילה אז גם אנינות לילה מדאורייתא, פריך שפיר, דלפ"ז גם בלילה שייך אנינות, אך עי' בדברי הר"מ ז"ל פ"ב מביאת המקדש שלא חילק בכך. ובפשיטות י"ל דסוגיין אליבא דר' יהודה דס"ל בזבחים צ"ט ב' דגם אנינות לילה מה"ת.

וצ"ל דכיון דגם ביו"ט נוהג אנינות בקדשים כמש"כ במק"א בס"ד לפשוט ספיקת המל"מ (פ"ג דאבל ה"י) ושעה"מ (פ"ג דמעשה הקרבנות ה"ג) בזה מתלמוד ערוך במ"ק י"ד ב', מהא דמייתי דמצורע נוהג צרעתו ברגל, והרי כהן גדול כל השנה כרגל לדידיה דמי מדמקריב אונן ואינו אוכל, וא"כ ברגל דל"ש אבילות כלל ומ"מ לענין קדשים אסור, א"כ גם לענין נשים אף שנאמר שפטורות מענין אנינות מ"מ לענין איסור אכילה בקדשים נוהג, ופריך שפיר. ועי' שו"ת עמודי אור (סי' ע"ו) מש"כ לענין אבילות בנשים, ומש"כ ע"ד בלקוטים בס"ד משנת תרכ"ד.

וי"ש להקשות דהל"ל שערלות נוהגת גם בקטנים שהרי (אסור) צריך למול גם הקטנים, ואילו אנינות ל"ש בקטנים דא"כ נמצא אבילות לקטן כדפריך במ"ק י"ד ב', וצ"ל דלענין אכילתם בתרומה וקדשים הוא דפריך, וא"כ כי היכי שאסור להאכיל להערל, ה"נ באונן גם אסור לספויי איסורא לקטנים.

★★

בגמ': אדרבה מילת זכריו ועבדיו וכו' שכן ישנה בכל שעה וכו'.

הגאון ר' יוסף ענגיל זצ"ל בגליוני הש"ס לעיל (מ"ח ע"א) בהא דקאמר שם בגמ': כל עבד איש מקנת כסף - עבד איש ולא עבד אשה וכו' כתב:

ע' לקמן ע' ב' אדרבה מילת זכריו ועבדיו ה"ל לרבוויי שכן ישנה בכל שעה הנך נפישך ומדוע לא אמר דיש ג"כ מעלה במילת זכריו ועבדיו דנוהגת באנשים ובנשים כי היכא

הסימן מבואר וא"צ פירוש, ואולם תמוה לי קצת עפ"ד תוס' ד"ה אי (השני) דלר' אליעזר פריך מזכריו דלדידיה אין מילת עבדים מעכב בפסח כלל, א"כ למה נקט בהסימן העבד, והל"ל הזכר, ועוד ק"ל דאינו מסומן היטב, דהא עיקר הפרכא שי"ל חומר שמעכבת מילת עבדיו, וא"כ איך נבין זאת ממלת העבד, ולכן נ"ל שצ"ל מעכב.

וואו"י הכא שגירת לישנא דלקמן ע"א א' נקט ליה, ושם אליבא דר' עקיבא מיירי, דאיהו ס"ל שמעכב, ודוחק.

★★

ודע דבסוגיא שם פריך אדרבה אנינות הוה ליה לרבוויי, שכן ישנה בכל שעה ונוהגת באנשים ונשים ואין בידו לתקן את עצמו, ומשני הנך נפישן.

והקשו תוס' דהל"ל כרת עדיפא כמ"ש לקמן ע"ג ב', ול"נ דשם איירי כשאכל כבר את הקודש, א"כ הרי כבר נתחייב כרת, ע"כ עדיפא ליה [נגד] תרומה שבמיתה, אבל הכא כשהוא ערל עדיין לא נתחייב כלל כרת רק אח"כ כשימות יתחייב כרת כמש"כ הר"מ פ"א ממילה, א"כ ל"ש חומרא דכרת בזה להכריע אינך חומרות, ואפילו לשיטת הראב"ד דבכל יום בכרת קאי, זהו רק כשאינו מתקן אח"כ את עצמו, אבל כשמתקן את עצמו הרי נפטר כבר מכריתתו, א"כ זהו בכלל פרכא השני דאדרבה שבאנינות אינו יכול לתקן את עצמו, ולגבי ערלות קולא היא.

ול"י קצת קשה מ"ט לא אמרה הגמ' דערלות איסורו ביום ובלילה משא"כ אנינות הרי קיי"ל אנינות לילה דרבנן כפסחים צ"ב א', וכזבחים צ"ט ב', ועי' בתוס' ד"ה אי, וצ"ל דלדבריהם שכתבו דאם מת בלילה ה"ל ג"כ אנינות לילה מה"ת א"כ שפיר דמי לערלות בזה, ול"ה פירכא זו פירכא כלל כמובן.

ובזה א"ש מאי דק"ל במ"ש שאנינות נוהגת באנשים ובנשים, שלכאורה האנינות הוא ממצות אבילות וכשי' הרי"ף והר"מ דאבילות יום א' דאורייתא, עי' רי"ף סוף פ"ב דברכות, וא"כ דאנינות לילה דרבנן י"ל דנשים פטורות משום מצות עשה שהזמן גרמא, וא"כ איך משכחת לה בדידהו לאו דלא אכלתי באוני, כיון של"ש כלל בהן מצות אנינות.

ובש"מא לשי' החולקים דס"ל שכל מצות אבילות היא מדרבנן א"כ לאו דאנינות במעשר ובקדשים לא

משא"כ בגמרא לקמן דמיירי אחר מסקנת הגמרא כאן, דכאשר הוי שתי פרשיות מופנין מצד אחד, אמרי' שדי חד אלמד ושדי חד אמלמד והוה ליה גזירה שוה מופנה מב' צדדין, א"כ אם גם פרשת מצורע עשיר וגם פרשת מצורע עני מופנין, הו"ל מופנין משני צדדין, ויהי' קשה על ר"א דלא ס"ל הגז"ש, ועל כן פירש רש"י דהמופנה הוי רק פרשת מצורע עני, אבל פרשת מצורע עשיר לא הוה מופנה דצריכא לגופיה לעכב, [נאידי דכתיב בעשיר בדם ושמן כתב גם בעני בתרוייהו, אך לא חשיב מופנה למישידי אלמד ואמלמד] עיי"ש.

דף ע"א ע"א

בגמ': ל'אתויי ערבי מהו' וגבעוני מהו' כו' והני מו'לין נינהו כו'.

בשו"ת חתם סופר (חלק ז' סי' מ"ה) נסתפק באיסור זה, שלא יאכל גוי, שדינו אפילו אם הוא מהול כערל, בקדשים, אם היינו איסור על ישראל, שלא יאכילנו מהקדשים, אבל להגוי עצמו ליכא איסורא, או שזהו איסור על הגוי עצמו לאכול מקדשים.

ושם בתשו' מ"ז הוסיף לאמר דבלא"ה נראה דאם הגוי אוכל ממנו עובר על איסור גזל, והיינו טעמא דקטלוהו להווא ארמאה (בפסחים ג' ע"ב ע"ש בדף על הדף) דאכל מהאלי' משום גזל.

ושם בהגהות שער יוסף (להגרי"נ שטרן) מציין להצ"ח פסחים ע"ג ע"א שכתב כצד הראשון של החתם סופר שאין איסור הבן נח עצמו לאכול קדשים, אלא הוא איסור על הישראל להאכילו, אבל בקרבן פסח דכתיב כל בן נכר לא יאכל בו, היא איסור על הבן נכר עצמו, עיי"ש.

★★

בגמ': והני מו'לין נינהו וכו'.

ביאר הגאון ר' נתן לוברט ז"ל: רואים בגמ' שערל ישראל וגוי מהול הינם באותו גדר. מכיון שעל שניהם אין אות יהודי. זה אין לו מבחוח, והשני אין לו בנשמה, אף שיש לו את האות מבחוח. וטעם פסולם לפסח, כיון שפסח הינו האות שנהיינו לעם שהרי בזה התייחדנו ולכן שני הערלים הללו אסורים בפסח. וגם זה הטעם בקרבן פסח יש כ"כ הרבה

דאמר שם מאנינות, וע"כ דמילת זכרים ועבדים אין מעכבת לאשה באכילת פסחה וצ"ע.

★★

בגמ': מי איכא מידי דערל'ות דגופי' לא מעכבא בי' ערל'ות דאחרינא מעכבא בי' וכו'.

בספר משנת יעקב על הרמב"ם (פ"ה דק"ע ה"ה) כותב:

ולכאורה הא ערלות דאחרינא לא מדין ערלות הוא, אלא מצות מילה היא המעכבת, ובהיו בבית האסורין אינה מעכבת, ובערלות עצמו, דין הערלות הוא המעכב, ואולי זה טעם הס"ד דמקשה דאדרבה מילת זכריו מעכבת ולא ערלת עצמו, דבוודאי ידע דערלות עצמו חמירא מערלת בניו, דנ"מ ביסוד הדבר, דלגבי מילת בניו, מצות המילה היא המעכבת, ובכה"ג גם לגבי עצמו הוי כן, ומשא"כ לענין דין ערלת עצמו וכנז'. אך צ"ב מה תירצה הגמ' באב"א: מי איכא מידי וכו', וכנז'. ועי' בתוס' הרא"ש ובריטב"א ובמאירי, וצ"ע.

★★

ברש"י ד"ה ושמענין ליה.

כתב רש"י ולקמן בפרק מצות חליצה וכו' ואמרינן מ"ט דת"ק יליף רגל רגל ממצורע דכ' ביה על בהן רגלו הימנית, וקרא יתירא הוא דכיון דכתיב על דם האשם, ובדם האשם כתיב ברגל ימנית ולא הוי בעי למיהדר ומכתביה בשמן ואמרינן במנחות בפ"ק (י ע"א) מופנה הוא למדרשיה וכו'.

הנה מבואר ברש"י דהקרא דרגל ימנית שמופנה במצורע הוא בפרשת מצורע עשיר.

והקשה החתם סופר בתשובה (אהע"ז ח"ב סי' עז) וקשה דלקמן (קד ע"א דה אוזן) וכן בשבת (קלא ע"א ד"ה מצד אחד) ובקידושין (טו ע"א ד"ה ונאמר) פירש"י שהמופנה הוא הקרא בפרשת מצורע עני.

ותירין דכאן פירש"י לפי סברת המקשן דעדיין לא ידענו דגם כשהוא מופנה בשתי פרשיות מצד אחד לא אמרינן שדי חד אלמד וחד אמלמד והוי מופנה משני צדדין, וע"כ ס"ל לרש"י די"ל דגם פרשת מצורע עשיר הוי מופנה ואף דגם פרשת מצורע עני הוי מופנה שפיר עדיין נחשב מופנה מצד אחד.

פסולים והיא מצוה מאד כוללת, וכן מצינו לא תוציאו כהוצאת שבת (פסחים פ"ה ע"ב).

★★

בגמ': ור"ע האי תושב ושכיר מאי עביר ב' כו' אלא לאתוי גר שמל ולא טבל.

וכתב הרשב"א בחידושו וז"ל קשיא לי, א"כ היינו עכו"ם, ואעפ"י שמל הרי הוא כערל, דהו"ל כערבי מהול, וליתא דשאני הכא דמילתו של יהדות, ואעפ"י שלא נגמר גירותו, מ"מ כבר התחיל ונכנס קצת בדת יהודית, שאינו צריך אלא טבילה עכ"ל.

ביאור הדברים כתב הגאון ר' יוסף ענגיל (בספרו בית האוצר מערכת ב' כלל ז' והובא מקצתו לעיל דף מ"ז) דגר שמתגייר בעי מילה וטבילה, היינו שעל ידי המילה הוא מסיר מעצמו טומאת הנכריות והגויות, אבל עדיין אינו נכנס לקדושת ישראל עד שיטבול לשם גרות. ולכן הוי ס"ד שיאכל בתרומה.

ועפ"ז כתב לחדש דהנודר מן הערלים אע"ג דאסור בגוי שנימול, מותר בגר שמל ולא טבל, דע"י שמל לשם יהדות סר ממנו הערלות דגוי. ואע"ג דיליף הכא מתושב כהן ושכיר שאינו אוכל בתרומה, משמע דהיינו דין דוקא באכילת תרומה, אבל דין ערלות פקע ממנו, ע"ש עוד מה שהאריך בענין זה.

★★

בגמ': בעי רב חמא בר עוקבא קטן ערל מהו לסוכו בשמן של תרומה ערלות שלא בזמנה מעכבא או לא מעכבא.

המשנה למלך (פי"ז דמאכלות אסורות) תמה מכאן על הרשב"א הסובר דמותר לספות איסור דרבנן לקטן, דהא סיכת תרומה הוא איסור דרבנן, ומ"מ מבואר דאם דינו כערל אסור לסוכו. באחיעזר (ח"ג ספ"א אות י"ט) הביא לתרץ דבסיכה יש כאן איסור הנאה של כילוי שהוא איסור דאורייתא, והאחיעזר תמה על תירוץ הזה דמנא לן לחדש דכהן ערל אסור בהנאת כילוי של תרומה והא י"ל דלא נאמר איסור הנאה של כילוי רק לזר. וכן תמה הפרי יצחק (ח"א סוף סי"ב).

★★

בגמ': קטן ערל מהו לסוכו בשמן של תרומה, ערלות שלא בזמנה מעכבא או לא מעכבא וכו'.

להלכה פסק הרמב"ם בפ"א מהל' תרומות (ה"ז) דערל בתוך ז' מותר לסוכו בשמן של תרומה, שהנולד כל שבעה אינו חשוב ערל.

בשם משמואל להאדמו"ר מסוכטשוב זצ"ל (פרי' לך לך - תרעג) ביאר טעם הדבר, דהנה מבואר במדרש בראשית רבה (ריש פרשה מו) דהערלה הוי פסולת הגוף, וא"כ תוך זמנה שנצרכת עדיין הערלה הוי כמו קליפת הפרי טרם שנתבשל, וא"כ עדיין יש צורך בערלה ואינה נחשבת עדיין פסולת, ועל כן שפיר לא נחשבת ערלות, עיי"ש.

★★

בגמ': קטן ערל מהו לסוכו וכו' אלא זכריו דאיתנהו בשעת אכילה וליתנהו בשעת עשיה היכי משכחת לה וכו'.

בירושלמי (שבת פ"ט) מבואר דבליל שמיני ודאי דינו כערל וכדקי"ל לענין מעשר בהמה בליל שמיני כשמיני ונכנס לדיר להתעשר [וכ"כ המנח"ח רמ"ב]. ותמה הזרע אברהם (ס"ז) דלפ"ז מאי פריך איך משכחת לה שיהא ערל בשעת אכילה לחוד, והא משכחת לה בפשיטות כשחל שמיני שלו ביום א' בפסח.

וכתב דלחומר הנושא י"ל עפ"י מש"כ המקנה והפנ"י דקודם מתן תורה היו אומרים דלילה הולך אחר היום, וע"כ י"ל דקודם מתן תורה שפיר נחשב גם ליל ח' כמחוסר זמן ולא חשיב ערל, ומקרא זה של ואז יאכל בו לפני מתן תורה הוא דכתיב.

★★

בגמ': אלא זכריו דאיתנהו בשעת אכילה וליתנהו בשעת עשיה היכי משכחת לה.

הפ"ז כתב (יו"ד סי' רס"ב סק"ט) דמה דאמרינן דאין דינו של משוך מדאורייתא כערל הני מילי במי שנימול כבר, אבל בנוולד מהול קצת ושוב נמשך העור, פשיטא דחייב מדאורייתא לחתוך ולימול מאחר שלא נימול שום פעם כראוי עדיין, וע"ש בט"ז דמסופק בנוולד מהול לגמרי ונמשכה ערלתו.

בתשרי בערב יהי מותר לה לאכול ביוהכ"פ, אלא השלשה ימים חשבינן לפי סדר הימים ולא בעינן מעת לעת.

ואף על גב דכאן אמרינן דיום הבראתו של תינוק בעינן מעת לעת, הרי דלגבי הבראת הגוף חשבינן מעת לעת, י"ל דיש חילוק בין חולי הגוף מחמת הלידה לבין חולי הגוף דעלמא עיי"ש.

ובשו"ת חתם סופר (יו"ד סי' קצ) כתב הביאור בזה, דהנה בכ"ב (טז ע"ב) אי' דאבן טובה היתה תלויה בצוארו של אברהם אבינו ע"ה וכל חולה הרואה אותה מיד מתרפא ובשעה שנפטר אאע"ה תלאה הקב"ה בגלגל חמה, ואמר אביי היינו דאמרי אינשי אידלי יומא אידלי קצירא. והנה לכאורה קשה ע"ד הגמרא אלו ממה דאיתא בב"מ (פז ע"א) דעד יעקב לא הוה חולשא. וצריך לומר דחולי לידה ומכת חרב וכדומה זה היה גם בזמן אברהם אבינו, אבל חולי מחמת חולשא לא הי' עד יעקב אבינו.

ולפי"ז י"ל דלגבי חולי לידה ומכת חרב וכדומה, ע"ז נאמר אידלי יומא אידלי קצירא, והריפוי בזה תליא בגלגל חמה, א"כ לא בעי מעת לעת, משא"כ בחולי הגוף מחמת חולשה, אין רפואתו תלויה בגלגל חמה, וע"כ שפיר צריך להבראתו מעת לעת.

ועוד כתב לתרץ קושיית התה"ד, די"ל דאף דלגבי רפואת החולי תליא בגלגל חמה ואין צריך מעת לעת, מ"מ כאן בגמרא הלא מיירי שכבר חלצתו חמה ונתרפא, אלא שנותנים לו עוד שמונה ימים לחיזוק אבריו ולהחיותו מחולשתו, א"כ דבר זה אין לו שייכות כלל לגלגל חמה כי אם במשך זמן, ושיערו חכמים דצריך שמונה ימים מעת לעת, עיי"ש.

★ ★

בגמ': ואילו יום הבראתו בעינן מעת לעת.

ז"ל הגרעק"א (בקושיות עצומות ובתורת רבינו עקיבא איגר): ואף להתשב"ץ (ח"א סכ"א) הובא בש"ך יו"ד (סוף סי' רס"ו) ע"ש דאסור למול שלא בזמנו תוך ג' ימים קודם יו"ט, י"ל דביום הראשון חלצתו חמה ועתה הוא בזמנו תוך ג' ימים קודם יו"ט, י"ל דביום הראשון חלצתו חמה ועתה הוא בזמנו. אבל מ"מ קשה בהא דבסוגיא משום חולשא דאורחא. ודבריו

ותמה השאגת אריה (סנ"ה) דלדברי הט"ז מה פריך כאן היכי משכחת לה דהיה ערל בשעת אכילה ולא בשעת העשיה, ולדברי הט"ז הרי משכחת לה בפשיטות כגון שנולד מהול כה"ג ונמשך העור בין עשייה לאכילה דעכשיו חלה עליו מצות מילה לאחר העשייה בשעה שנמשך.

המנחת חינוך (מצוה י"ז) תמה דהא משכחת לה בנוול יוצא דופן בין עשייה לאכילה דיוצא דופן אינו נימול לשמנה וכדאיתא בשבת (קלה:): לחד מאן דאמר, ואז הוא נימול מיד.

החתם סופר (שבת קלה.) הקשה כן בשם הרי"ט אלגזי, ותירץ דניחא להש"ס לאוקמי גם להסוברים דגם יוצא דופן נימול לשמנה. ועע"ש ובהמשך שם (קלה:).

★ ★

בגמ': אלא הכא במאי עסקינן כגון שחלצתו חמה.

ברמב"ם (ק"פ פ"ה ה"ה) כתב דמילת בניו הקטנים מעכבתו מלעשות הפסח, וכתב המנחת חינוך (מצוה ב' אות ד') דע"כ דעת הר"מ דאין האב חייב במילת בניו הגדולים וע"כ אין מילתם מעכבתו. וכתב המנחת חינוך דאין לומר דהמצוה על האב אינו אלא ביום השמיני, דהא בכל הני אוקימתות בסוגין מבואר דגם מילה שלא בזמנו מעכב את האב, וע"כ דגם לדעת הר"מ גם מילה שלא בזמנו עד שיגדל על האב רמיא למולו.

אבל לולא דברי הרמב"ם י"ל כמש"כ המהרש"א לקמן (בע"ב) דמילת בניו ועבדיו מעכבתו לא משום דמצווה למילה אלא משום דיש ערל ברשותו, וע"כ כתב המהרש"א דגם האם מעוכבת מלעשות קרבן פסח אם בנה ערל, אע"ג דאין האם חייבת למול את בניה, דהוא שני דינים, חובת המילה, ועיכוב בקרבן פסח.

דף ע"א ע"ב

בגמ': והתני לודאה וכו' יום הבראתו בעינן מעת לעת.

כתב בתרומת הדשן (ח"א סי' קמח) דהא דלגבי אכילת יולדת ביום הכיפורים בעינן שיהי' תוך שלשה ימים מלידתה, אין הכוונה שלשה ימים מעת לעת, ואם תלד בשבעה

הקצרים צריכין ביאור מאי קשיא ליה בסוגיא דחולשא דאורחא. [והמו"ל שם ושם כתבו דכנראה יש חסרון בדבריו].

ושמעתי לבאר דאין כאן חסרון, וכוננתו להקשות דבגמרא מבואר דישראל לא נימולו בעשרה בניסן משום חולשא דאורחא, וע"כ דמלו בשאר הימים שלפני פסח, והנה לפי הסוברים דמשה רבינו מת בו' אדר שחל בשבת, א"כ ע"כ היה י"ג ניסן בשבת, וא"כ נמצא דגם י"א בניסן וי"ב בניסן היו ביום ה' וביום ו', ולדעת התשב"ץ הרי אסור למול בתרויהו וה"נ בערב פסח ממש אסור למול. [פירות תאנה].

★★

בגמ': רב פפא אמר כגון דכאיב ליה עיניה לינוקא.

החדרי דעה העיר דאמאי לא מוקמינן ליה בתינוק ירוק או אדום שמלין אותו כשנבלע דמו ולא מוזכר בפוסקים דממתינין ז' ימים, וא"כ משכחת לה נבלע בו דמו לאחר העשיה ובשעת האכילה אפשר למולו. וכתב החדרי דעה דצ"ל דכל כה"ג הוא בכלל מה שתירץ כגון דכאיב ליה עיניה וכו'.

★★

בגמ': רבא אמר כגון שהיו אביו ואמו חבושין בבית האסורים.

ופירש"י שהיו חבושין בשעת עשי', ומצות מילה מוטלת עליהם ולא על אחרים. והם אינן יכולים לעשות את פסחם, ושחט שלוחם עליהם, ואשמעונן קרא שאם יצאו בשעת אכילה, מילת בנו מעכבתו.

במהרש"א תמה דהא אשה אינה חייבת במילת בנה כדאי' בפ"ק דקידושין, וא"כ למה נקט שהיו אביו "ואמו" חבושין בבית האסורים. ומחדש המהרש"א דהוא שני דינים חלוקים, דאף שאין האשה מצווה למול את בנה, היינו בהמצוה דמילה דבעלמא, אבל גם להאשה מעכבת מילת בנה בקרבן פסח, דהא מילת עבדים גם מעכבת בה בקרבן פסח, אף דאינה מצווה למול עבדיה.

★★

באור שמח (הל' קרבן פסח פ"ט ה"ט) יישוב באופן פשוט קושיית המהרש"א, דלכאוי' קשה גם אם האב חבוש בבית האסורים, הא מצוה על ב"ד וכל ישראל למול את הבן

ביום השמיני אם האב אינו יכול למול, לכן אוקים כשהאם, כלומר עם התינוק, גם כן חבושה בבית האסורים, ולכן א"א למול את הבן.

ועפ"י זה יישוב מה דהשמיט הרמב"ם הך תירוץ דהיו אביו ואמו חבושין בבית האסורים, דלכאוי' יש לבאר בבית האסורים דמאן, אי בית האסורים דישראל, א"כ למה מעכבים אותם מלמול את בנו, אדרבא מוטל עליהם למול אותו וכנ"ל, וק"ו לא לעכב את האב מלמולו. אלא ע"כ דאיירי בבית האסורים של גוים. ובזה הרמב"ם לשיטתו שפסק כהירושלמי שאם הוא חבוש בערב פסח בידי גוים אף שמבטיחים לשחררו בערב, אין שוחטין וזורקין עליו, דאשר פיהם דיבר שוא וימינם ימין שקר. ואף דבדיעבד אם שחטו וזרקו עליו כשר ואוכל בערב, לא מסתבר לאוקמי קרא בדאי עבד ועבר איסורא, אבל הגמרא כאן לשיטתו דנקט דשוחטין וזורקין עליו, ולכן אי לאו דמילת הבן מעכבתו ה' אוכל בקרבן פסח בערב.

★★

בגמ': כגון שהיה אביו ואמו חבושין בבית האסורין.

כתב האור זרוע (הל' מילה סצ"ו) דאין שום חיוב על האם למול את בנה, והא דאמרינן הכא כגון שהיה אביו ואמו חבושין בבית האסורין, היינו משום דאילו לא היתה חבושה, בדרך העולם שהיתה משתדלת למצוא מוהל שימול את בנה.

והמהר"ח אור זרוע (סי"א) הוכיח מסוגין דאם אין האב יכול למול, חייבת האם לטרוח שימולו את בנה. [וכן משמע ברש"י כאן שכתב ומצות מילה מוטלת עליהם, מיהו המהרש"א מפרש דברי רש"י באופן אחר].

★★

בגמ': רבא אמר כגון שהיו אביו ואמו חבושין בבית האסורין.

האתוון דאורייתא (כלל י"ג) האריך לבאר אי אונס מלקיים מצות עשה חשיב כפטור מן המצוה וכאינו מצווה כלל בעשה זה, או דמחויב הוא אלא שאינו יכול לקיים חיובו. וכתב בבית האוצר (כלל כ"ו) דחכם אחד העיר לו דמתירוצו של רבא מבואר דאונס חשיב כאינו מצווה כלל, דאל"ה אמאי חשיב כליתנהו בשעת עשייה, והא גם בשעת עשייה האב

והרי מילה שלא בזמנה אינה דוחה את השבת, וס"ל דבעינן ג' ימים מעל"ע.

בש"ת חתם סופר (ח"ז סי' נ"ד) הקשה השואל קושיא עצמה מסוגיין, דא"כ מאי קאמר הכא דלא מהלו ב' ניסן משום חולשא דאורחא, והרי כיון דבאותו שנה חל ז' אדר בשבת (כמבואר במדרשים דמה"ט אומרים צדקתך בשבת במנחה) א"כ יוצא שי' בניסן הי' בד' בשבת, ולפי דברי הראנ"ח דאסור למול בד' בשבת בלא"ה לא יכלו דנימהלו ביום ההוא.

ותירין החתם סופר די"ל דכל הסכנה דאיכא במילה היא רק בהחיתוך ולא בפריעה, וא"כ י"ל דהראנ"ח ס"ל כמוש"כ תוס' כאן בשם פרקי דר"א דבני ישראל במדבר מלו ולא פרעו, וכשבאו לארץ ישראל עשו רק הפריעה, ובכה"ג ליכא חשש סכנה ושרי ביום ד' ע"ש.

עוד העיר החתם סופר דלפי מש"כ הרא"ש בפ' ערבי פסחים (סי' י"ג) דאותו יום שמת בו מרע"ה הי' ערב שבת, דהא אחז"ל שבאותו יום כתב י"ג ספרי תורה, וא"כ לפ"ז הי' בניסן יום ג' ניחא מה דהוצרך למימר משום חולשא דאורחא.

ועיין עוד בחת"ס שבת (סו"פ ר"א דמילה) דתירין דכיון דניתן השבת לידחות אצל קרבן פסח דציבור, ניתן נמי לדחות אצלו מילת ציבור שיוכלו להקריב קרבן פסח במועדו. ומותר הי' למול ביום ד', אף דאיכא חשש דיבואו לידי סכנה בשבת.

★★

בגמ': לא נתנה פריעת מילה לאברהם אבינו.

בש"ת חתם סופר (יו"ד סי' רמ"ט) דן לגבי אם נשתיירו ציצין המעכבין את הפריעה, ובא לתקנו, אם הוא מברך אקב"ו על המילה.

וכתב דלכאוי' א"א לברך על המילה, דכל המפרשים פירשו וכן הלועזים מתרגמים מילה לשון חיתוך וכריתה, וכן תרגם אונקלוס (בראשית י"ז י"ז) המול ימול - אתגזרא יתגזרון, לשון גזירה וחיתוך, וא"כ כאשר נשאר רק לעשות פריעה, שהוא ענין של גילוי, לא שייך לברך על המילה.

אל"א דקשה דלפ"ז למאי דאמרו הכא דלא נתנה פריעה לאאע"ה, א"כ בפרשת מילה (שבסוף פ' לך לך) שנכרתו

מחויב אלא דאינו יכול לקיים את המצוה, וכתב הבית האוצר דבזה גופה פליגי האמוראים שלא תירצו כרבא שהוא לכא' תירוץ פשוט, דס"ל דאונס אינו חשוב כפטור מן המצוה, והעמידוהו כשהסיבה לאונס בן הערל, דאז ודאי מסתברא דאין האב מחויב אז כלל.

★★

פירש"י ואשמעינן קרא שאם יצאו בשעת אכילה מילת בנו מעכבתו.

כתב הדבר אברהם (ח"ב ס"א אות ד') דלשון רש"י אינו מדוקדק במה שכתב "דיצאו בשעת אכילה" שהרי אז הוי לילה ואינו זמן מילה כלל, ושוב הוי כאונס מלמול את בנו דאינו מעכבתו מפסח, ועכצ"ל דכוונת רש"י שיצאו מבית האסורין זמן מה קודם לילה, לאחר ששחט השליח את הפסח עבורן.

★★

בגמ': כגון טומטום שנקרע ונמצא זכר בני וביני.

התוס' בריש פרקין הוכיחו מכאן דאין חיוב לקרוע טומטום כדי לקיים בו מצות מילה. וכן פסק בגליון רע"א (יו"ד סי' רס"ב סע' ג') וכתב וז"ל מהריק"ש טומטום אין חיוב לקורעו ולמולו ופשוט. ולכא' צ"ב דמאיזה טעם נפטור אותו מלקורעו כדי לקיים מצוה דאורייתא.

וכתב הפרי יצחק (ח"א סל"ב) והחלקת יואב (יו"ד סכ"ז) דהטעם הוא משום דיש בזה משום סכנה.

הרצ"פ פרנק זצ"ל (הדרת קודש מילה סי"ד) כתב דסברת התוס' משום דאסור לאדם לחבול בעצמו ובבנו אם לא במילה עצמה, אבל לצורך מילה אין היתר לעשות חבלה.

וברשב"א כאן מבואר לכא' דס"ל דיש חיוב קריעה בטומטום כדי שיוכל למול, והעמיד סוגין כשאין לפנינו בקיאים בכך.

★★

בגמ': בעשרה לא מהלו משום חולשא דאורחא כו'.

במגן אברהם (סי' של"א סק"ט) הביא דברי הראנ"ח דמילה שלא בזמנה אין מלין מיום ד' בשבוע ואילך, דכיון דכל ג' ימים היא בסכנה, שמא יבואו לחלל שבת בשבילו,

בגמ': ובמדבר מ"ט לא מהול אב"א משום חולשא דאורחא ואב"א משום דלא נשיב ליה רוח צפונית.

כתב הבית הלוי (פרשת בשלח) דהנך שתי לישני לא פליגי וכולהו איתנהו, והא דקאמר ואי בעית אימא פירושו או משום טעם הראשון או משום טעם השני. דהנה הטעם של חולשא דאורחא לא שייך בכל אותם שהיו בתוך הענן, שהרי הכתוב אומר ואשא אתכם על כנפי נשרים וגם כתוב מפורש המוליכך במדבר זה ארבעים שנה רגלך לא בצקה, [ובתרגום שיר השירים איתא שנסעו על הענן כמו הנוסע על הספינה] אלא דהכוונה רק לאותם שפלטה הענן שהלכו מאחורי הענן. ואותם שבפנים לא מלו משום דלא נשבה להם רוח צפונית, ובטעמא דלא נשבה להם רוח צפונית לא סגי, דא"כ אותם שנפלטו מהענן היו יכולין למול, דלפי הטעם דלא נשבה רוח צפונית דלא נבדור ענני כבוד י"ל דמחוץ לענן שפיר היה רוח צפונית [ומיושב בזה קושית התוס' ד"ה לא נשבה], ומ"מ לא מלו משום חולשא דאורחא שמחוץ להענן.

★★

בגמ': ובמדבר מ"ט לא מהול כו'.

עפ"ז מיישב המשך חכמה (שמות ל"א ט"ז) תמיהה לכאו' בפסוקים (שם יד-ט"ז) דכתיב ושמרתם את השבת וגו' ושמרו בני ישראל את השבת לדורותם וגו'. פתח בלשון נוכח, ומסיים בלשון נסתר ושמרו. אלא דבמכילתא דריש "לדורתם ברית עולם ביני ובין בני ישראל" הוא המילה שניתנה אות ברית בין בני ישראל להקב"ה. וכיון דאותו דור לא מלו מפני הסכנה שלא נשבה להם רוח צפונית, מפני כבודם הזכיר ענין המילה בלשון נסתר, ושמרו בני ישראל את השבת וגו'.

דף ע"ב ע"א

בגמ': כל אותן ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר לא נשבה להם רוח צפונית, מ"מ איבעית אימא משום דנזופים היו ואי בעית אימא דלא ניבדור ענני כבוד.

החתם סופר בתשובה (או"ח סי' כח ד"ה וראיתי) הקשה איך הלויים מלו את בניהן כל מ' שנה שהיו במדבר, והלא הי' סכנה בזה.

עליה י"ג בריתות, היינו דוקא במילה ולא בפריעה, א"כ בשבת (קל"ב ע"א) דקאמר דא"א ללמוד ממילה שדוחה שבת, דמה למילה שנכרתו עלי' י"ג בריתות, ואכתי איכא למילף מפריעה דלא נכרתו עלי' י"ג בריתות ומ"מ דוחה שבת.

וכן לעיל ה' ע"ב אמרו דא"א ללמוד דעשה דוחה ל"ת ממילה דדוחה שבת, דמה מילה שכן יש בה כרת, והתייבח לגבי עצם המילה, אבל לגבי הפריעה, דלא נאמרה בפרשתו של אאע"ה, א"כ אין בה כרת ומ"מ דוחה שבת, ונילף מינה דעדל"ת.

ע"כ כתב לפרש דמילה אין פירושו חיתוך וגזירה, אלא פירושו לשון הסרה, וכמו (דברים ל' ו') ומל ד' אלקיך את לבבך וכו', והיינו שיסיר הקב"ה את ערלת הלב. ולפ"ז י"ל דהקב"ה כרת ברית עם אאע"ה שימול ערלתו וחייב עלי' כרת, ואז הערלה שהי' צריכים להסיר, היתה רק העור שלמעלה, ואח"כ הוסיף הקב"ה על הערלה - שגם העור התחתון צריך להסיר ולגלות, וכל זה נכנס אח"כ בכלל מצות מילה של אאע"ה ויש בה כרת ונכרתו עליה י"כ בריתות, ושפיר יכול לברך אקב"ו "על המילה".

★★

בגמ': אמר רב לא ניתנה פריעת מילה לאברהם אבינו שנאמר בעת ההיא אמר ה' אל יהושע עשה לך חרבות צורים וכו' אלא לאו לפריעה.

מבואר דיהושע הוצרך לחרבות צורים לפריעה, האחיעזר (ח"ג סס"ה) נשאל מכאן על המבואר ברמב"ם (הל' מילה פ"ב) דהפריעה נעשה בצפורן. וכתב האחיעזר דיש לתרץ בפשיטות דהרמב"ם דיבר דתינוק הנימול, אבל יהושע שמל בני אדם גדולים הוצרך לכלי, דהעור הפריעה כבר קשה בגדולים ובפרט באלו שנימולו כבר, אבל בודאי דאין הכלי לעיכובא.

ובשם שו"ת מהר"ץ חיות כתב האחיעזר דמאחר דקי"ל דמל ולא פרע כאילו לא מל, ע"כ הוצרך יהושע לחזור ולהטיף מהם דם ברית, וכדין נימול קודם זמנו או ע"י עכו"ם. והאחיעזר השיג עליו דשאני הכא דנתקיימה המילה כמצותה, ולא דמי לנימול בלילה שאין כאן מילה כלל.

★★

וע"ע בליקוטי יהודה בפ' בהעלותך בזה.

★★

בגמ': נזופין היו.

כתבו בתוס' ממעשה מרגלים ולא כפי שפירש הקונטרס ממעשה העגל, שהרי מחל להם הקב"ה ואמר להם סלחתי שאחר כך נעשה משכן.

ותמהו מאוד במפרשים על דברי התוס', דהרי הפסוק סלחתי כתיב בפ' שלח אחר פרשת המרגלים (במדבר יד, כ). ולא אחר העגל. ועיין הגהות הרש"ש כאן ומה שציין להגהותיו למדרש.

ועיין בפרקי דר"א (פמ"ז) בענין חטא העגל אמר לו הקב"ה הרי כדברין עשיתי שנאמר ויאמר ה' סלחתי כדברך.

והביא ברד"ל שם מהרבה מקומות דמשמע להו בחז"ל שזה נאמר על העגל. וגם העיר על דברי התוס' כאן והייתי תמה שמקרא זה דסלחתי כדברין במרגלים נאמר בפ' שלח ולא בעגל, וציין לשיטה מקובצת ב"ק (דף פב.) שעמדו בענין זה וכתבו:

ואומר ר"י שכך ר"ל שבשעת מרגלים א"ל הקב"ה סלחתי כדברין ביה"כ שהוא יום סליחה כמ"ש כי ביום הזה יכפר וגו', והיינו נמי דכתיב אחרי שילוח המרגלים וכאשר נשאתה לעם הזה ממצרים ועד הנה כלומר ביה"כ של אשתקד בלוחות אחרונות שאז למדו י"ג מדות.

והר"ר יהודא בן ה"ר יו"ט פירש שכל המקרא הזה דויאמר סלחתי כדברך הוא הכל מדברי משה, שמספר שהיה אומר למקום סלח נא לעוון העם הזה כאשר נשאתה אשתקד ביה"כ ואמרת לי אז סלחתי כדברך. וראה שם יתר דבריו.

★★

בגמ': הא קמ"ל דעת רצון מל"תא היא.

הגר"ש"ז אורבאך זצ"ל במנחת שלמה (ח"א סצ"א אות ט"ו) העיר דודאי נראה מסברא לענין אכילת מצה עד חצות יש לחשוב את הזמן של חצות הלילה מתחילת השקיעה ועד עלות השחר שהוא סוף הלילה ולא עד הנץ החמה שהוא לאחר תחילת היום, אולם כתב דלמעשה נהוג לחשוב מהשקיעה ועד הנץ.

אל"א לכאורה יש לחקור האם כל הארבעים שנה נשתנה סדרי בראשית ולא נשב רוח צפונית בכל העולם כולו והיה נס יותר גדול מהעמדת השמש ליהושע בן נון יום תמים. ועוד יש לדקדק בלשון הש"ס לא נשבה להם רוח צפונית מה הלשון "להם". ולחד לישנא בגמרא שם לא נשב כי היכי דלא ליכדרו ענני הכבוד.

ל"כ נראה דאלו ואלו דברי אלקים חיים, דהנה רוח צפונית המנשב בעולם מרפא אפי' את השוכבים בבית של שיש, כי על כל פנים נכנס הרוח בין הבתרים, אך להכנס בין בתרי ענני כבוד שהיו מלובשים ומדובקים זה בזה אדוק היטב דלא לבדרו ענני כבוד, ועל פי טבע עוצם אדיקותם לא היה אפשר לרוח צפונית לכנוס ביניהם אם לא יתפרדו זה מזה, ומ"מ כל זמן שלא היו ישראל נזופים נעשה להם נס ונשב "להם" דייקא רוח צפונית או דבר אחר כיוצא בו, ונכנס בחדרי משכבי הילודים הנימולים, אבל כשהיו נזופים לא נעשה להם נס זה להכניס רוח צפונית בין הבתרים, וזהו הלשון לא נשב "להם". אך לשבט לוי נעשה נס זה ונשבה להם רוח צפונית בין הבתרים, ועל כן שפיר הם היו מחוייבים לימול בניהם ולא ה' בזה סכנה כלל, עיי"ש.

ועיין עוד בשו"ת בית יצחק (יו"ד ח"ב סי' ז') מש"כ ליישב הקושיא איך מלו עצמן בני לוי.

★★

בגמ': משום דלא נשיב ליה רוח צפונית.

בתוס' הביאו מהספרי דבגנותן של ישראל סיפר הכתוב שלא עשו אלא פסח אחד במ' שנה שהיו במדבר שלא מצינו שעשו פסח אלא בשנה השניה.

כתב בשפתי צדיק בפ' בהעלותך: זקיני הקדוש (החי' הרי"ם) ז"ל אמר יען שהטמאים צעקו למה נגרע, ואין מובן כלל מה צעקו הלא בפיהם אמרו טעם הגרעון מפני הטומאה. אבל היה צר להם מאוד שיחסרו מצוה הקדושה כזו, ולא יכלו להתאפק מלזעוק למה נגרע.

וע"י גודל התלהבות תשוקתם להמצוה, נפתח פתח חדש שיתמשך אור קדושת הפסח שלשים יום ויוכלו אז לעשות וזה גנותם של ישראל, אף כי לא נשבה רוח צפונית יהיה מילת הזכרים מעכב אך גנותן למה לא כאב לבם לזעוק למה נגרע מצוה זו. עיי"ש יתר דבריו.

וכתב הגרשז"א זצ"ל דנראה דהמקור לזה הוא מפני שאמרו בסוגין אקרא דויהי בחצי הלילה וה' הכה כל בכור דאותו זמן הוא עת רצון, ובאו"ח (ס"א) נחלקו האחרונים לענין תקון חצות אי מחשבינן עד העלות או הנץ, ונהוג למעשה לחשבן לענין תקון חצות עד הנץ והוא תלוי בעת רצון, וע"כ גם לענין מצה התלוי בעת רצון מחשבינן עד הנץ, אלא דסיים דמ"מ צ"ע מנ"ל לחדש כן. וע"ע באשל אברהם (מבוטשאטש) בסי' תע"ז.

★★

בגמ': מיתבי משוך צריך שימוץ וכו' רבי יהודה אומר לא ימוץ מפני שסכנה הוא לו.

פירש"י שמא יעשה כרות שפכה.

הערוך לנר תמה בזה דאיך בעי למימר דמשוך חייב לימול מדאורייתא, והרי לפ"ז קשה להבין דברי רבי יהודה דאמר לא ימול מפני סכנה, והרי מאחר דאין בזה פקוח נפש איך תדחה סכנה זו מצוה דאורייתא. וכתב ד"ל דבזה גופה נחלקו ר"י ורבנן.

ולכא' י"ל בפשיטות דאע"ג דאין בזה סכנה, מ"מ היות דכרות שפכה אסור בקהל ואינו מוליד אין לך הוצאה גדול מזה, ולענין מצות עשה קי"ל דאינו צריך להוציא יותר מחומש. וכן תירץ בספר משנת פקוח נפש (ספ"א), והעיר דלפי מה שצדד המנחת חינוך (מצוה ו') דבפסח ובמילה שיש בהם כרת חייב להוציא יותר מחומש וכדין לאוין לפ"ז אין לתרץ כן.

וענ"ש שדן בכגון גוונא דידן שיש כאן רק חשש הפסד וכמש"כ רש"י "שמא יעשה כרות שפכה" אם מותר לבטל מצוה, [וכן דן שם בספק הפסד של יותר מחומש].

ועיין עוד כעין סברא זו בשו"ת אבני נזר (אה"ע סי' א' סק"ח) לענין לגרש את אשתו משום דלא קיים פרי' ורבי', דכיון דקשין גירושין, הו"ל כיותר מחומש ע"ש.

★★

בגמ': משוך צריך שימוץ מדרבנן.

במשנה סנהדרין (מ"ג ע"ב) תנן ה' רחוק מבית הסקילה כו' אומרים לו התודה שכן דרך כל המומתין

מתודין, שכל המתודה יש לו חלק לעוה"ב שכן מצינו בעקב וכו'.

במנחת חינוך (מ' שס"ד אות כ"ח) הקשה דבשבועות (י"ג ע"א) ס"ל לרבנן דרבי דאין יוהכ"פ מכפר רק על השבים. ועבירות אפי' החמורות כגון כריתות ומיתות בית דין, מיתה מכפר בלא תשובה, חוץ מפורק עול ומפר ברית ומגלה פנים בתורה שלא כהלכה, ששלשה אלה אינם מתכפרים ע"י מיתה בלבד רק עם תשובה.

וא"כ יש לתמוה מאי מייתי המשנה ראי' מעכין שיתוודה ויעשה תשובה, הא עכין ה' מפר ברית, כדאייתא בסנהדרין (מ"ד ע"א) שמשך ערלתו, וא"כ איך יש מזה ראי' על שאר עבירות חמורות שצריך להתוודות.

וכתב ליישב עפ"י מה שמבואר הכא דמשוך אינו ערל רק מדרבנן, ומה"ת הרי הוא אוכל בתרומה, וא"כ מה"ת לא ה' לעכין דין מפר ברית, ואינו אלא כשאר המומתין, ושפיר יליף מזה דבעו תשובה. עיי"ש עוד.

★★

במ"ז (יו"ד סי' רס"ט סק"ד) חוקר במי שנולד מהול והטיפו לו דם ברית וחזר בתשובה ונמשכה ערלתו אי ג"כ א"צ לימול רק מדרבנן, או דלמא כיון דהוא אף פעם לא נימול, כיון שנמשכה ערלתו מיחייב עכשיו לימול מה"ת.

ועיין בשאגת ארי' (סי' נ"ה) שהביא כמה ראיות מסוגיין דבכ"ע אינו צריך לחזור ולימול מה"ת.

★★

בגמ': וקמן שעבר זמנו כו' אלא ביום.

התוס' במגילה כ. הקשו דבפ' י"ט דשבת (דף קל"ב) דריש מהפסוק "וביום השמיני" דאפילו בשבת ומבן שמונת ימים דריש אפילו בלילה. וי"ל דהכא מייתי דרשא הפשוטה יותר. וכתב ע"ז ה"טורי אבן" וז"ל: וזה דוחק דאטו מבן שמונת ימים דדריש ולא בלילה לאו דרשא פשוטה היא. ועוד דקרא מבן שמונת ימים קודם להאי קרא דוביום הח' ימול. אבל הדבר פשוט דמש"ה מייתי לה הגמרא להאי קרא משום דמיניה נ"ל לרבנן בפ"ח דיבמות (דף ע"ב ע"א) דאפילו מילה שלא בזמנה אינו אלא ביום מוי"ו דוביום ואלו ומבן שמונת ימים אינו ממעט אלא ליל שמיני לחוד אבל לאחר זמנו לא

דמילתא תירצו דעדיין החששות קיים, ואה"נ דהיו יכולים לתרץ דבכ"ע אינה אוכלת בתרומה.

אבל עוד הקשה על תוס' בקידושין מהגמ' בכתובות הנ"ל דבקבל מסר והלך אוכלת בתרומה, אע"ג דאכתי עדיין ארוסה היא ונשאר בצ"ע.

הגרעק"א (בהגהותיו על הרמב"ם) יישב קושית המשנל"מ, דהא דאיתא בכתובות דבקבל מסר והלך אוכלת בתרומה, היא רק למשנה ראשונה. אבל למשנה אחרונה דהגיע זמן נישואין אינה אוכלת בתרומה, א"כ ליכא חילוק, ובכל ענין אינה אוכלת בתרומה, ודבריהם בקידושין אזלי למסקנא דמשנה אחרונה.

דף ע"ב ע"ב

בגמ': שלא בזמנו נימולין ביום ובליילה וכו'.

הקשה בספר מרפסין איגרא (פר' לך) על דברי רש"י (בראשית יז, כג) עה"פ: וימל את בשר ערלתכם בעצם היום הזה וגו'. וכתב רש"י: ביום ולא בלילה ע"כ. ומדוע לא נילף מזה דמילה גם שלא בזמנה היא רק ביום ולא בלילה, וכתב שם:

תירץ הגאון ר' אהרן ליב שטיינמן שליט"א: מילה בזמנה פירושה למול ביום שהקב"ה ציוה. ואכן מאברהם ואילך כל תינוק בן שמונה ימים מצווה במילה וזה זמנו, ואם נימול שלא בזמנו מלין בין ביום ובין בלילה, אך מילת אברהם ובניו נחשבת למילה בזמנה, שהרי רק אז הוא נצטווה על המילה ולא קודם לכן, ועל כן הוא מל ביום ולא בלילה, שכן מילה בזמנה אין מלין אלא ביום ולא בלילה.

עוד י"ל: ברש"י מבואר שהטעם שאברהם מל ביום הוא, כדי להראות שהוא לא מפחד לא מן הגויים ולא מן הליצנים, ושלא יהיו אויביהו ובני דורו אומרים: אילו ראינוהו לא הנחנוהו למול ולקיים מצוותו של מקום.

הרי שמצד דין המילה אברהם יכל למול את עצמו גם בלילה, אלא שהיו לו סיבות אחרות של קידוש השם כדי לעשות זאת ביום ולא בלילה.

ולכך ודאי שאי אפשר להביא ראייה מכאן שגם מילה שלא בזמנה דינה רק ביום, שהרי אפשר שמצותה גם בלילה,

מש"ה ס"ל לראב"ש התם דשלא בזמנה נימול אפילו בלילה ווי"ו לא דריש ואנן קיימא לן כרבנן. עכ"ל.

★★

בתוס' ד"ה מבחין וא"ת אכתי היאך מאכיל [טומטום] את אשתו דכיון דאינו בן ביאה לא הוי' חופתו חופה כמו פחותה מבת שלש שנים לעיל בפ' הבע"י. וי"ל דכיון דראוי לקרוע הוי בר חופה.

הנה בהא דאיתא לעיל נ"ז ע"ב דפחותה מבת ג' שנים ויום א' אינה אוכלת בתרומה, דעת רש"י בכמה מקומות בש"ס דכיון דאינה ראוי' לביאה, אין חופתה חופה כלל. ואין בעלה יורשה ולא מיטמא לה כו' ולא רק לגבי אכילת תרומה.

אמנם בתוס' סנהדרין (נ"ה) כתבו וז"ל נשאת לכהן, אבל פחותה מבת שלש לא אכלה, אע"ג דליכא למיחש לדעולא דהא נשאת, כיון דלאו בת ביאה היא חוזרת לבית אבי' ולא בדיק לה ע"כ. והיינו דאיכא למיחש גם לשמא תשקה לאחי' וגם לסימפון. משמע דס"ל דלא כרש"י אלא דחופתה חופה, ורק לגבי אכילת תרומה, אכתי קיים החשש כמו גבי ארוסה.

והקשה המשנה למלך (הל' אישות פ"ג ה"ז) דדבריהם סותרים דבריהם דהכא, דהרי הכא נקטו דפחותה מבת ג' אין לה חופה כלל, וממילא דינה כארוסה לכל דבר.

וכתב דלכן מוכרחים לפרש דברי התוס' בסנהדרין, דהא פשיטא להו דלית לה חופה, אלא דאכתי הוקשה להו דכמו דאמרינן בכתובות (נ"ח ע"א) דלחד מ"ד מסרו אותה שלוחי האב לשלוחי הבעל ליכא חשש ואוכלת בתרומה אע"ג דעדיין היא ארוסה, ה"נ בקטנה פחותה מבת ג' אע"ג דעדיין ארוסה היא תאכל בתרומה, דהא ליכא למיחש למידי. וע"ז תירצו דעדיין החששות קיימות.

אלא שהקשה מדברי התוס' בקידושין (דף מ"ה ע"א) דכתבו דאין שום ארוסה אוכלת בעולם אף היכא דנסתלקו החששות, וקשה ממה דנקטו בסנהדרין דקטנה בת ג' דליכא למיחש למידי אוכלת בתרומה. ולזה כתב דיש ליישב דלרווחא

ושאני הכא שהיו סיבות אחרות לאברהם לעשות את המילה ביום.

★★

עוד י"ל: במדרש (בראשית רבה פרשה מח, יב) מובא, שהיום השלישי למילת אברהם בו באו המלאכים לאברהם - היה ערב פסח.

על פי זה מתרץ בעל ה"הפלאה" בספרו "פנים יפות", שאכן מילה שלא בזמנה אפשר לעשותה גם בלילה כדברי רבי אליעזר בר רבי שמעון, אלא כיון ששיטת ה"רשב"ץ" המובאת ב"בית יוסף" (טור, יורה דעה, סימן רסו), שאסור למול ביום חמישי, כיון שהשלישי למילה יהיה בשבת ויבוא לידי חילול שבת, אם כן, אילו אברהם היה מל את עצמו בלילה, השלישי למילה היה חל ביום טוב ראשון של פסח והיה יכול לבוא לידי חילול יום טוב. לכך, אף על פי שמותר למול בלילה, הקפיד אברהם למול עצמו ביום.

ועוד י"ל: מילת הגרים אינה כשרה אלא ביום. וכך נפסק בשולחן ערוך (יורה דעה, סימן רסח, סעיף ג), שגר שמל עצמו בלילה אסור עדיין בישראלית.

והמעב, כפי שמבואר בספר "פנים יפות", הוא משום שמילת גר היא כדין ומשפט שאי אפשר לדון בלילה, ובגר נאמר: "משפט אחד יהיה לכם" - ולמדנו מכך שגר הרי הוא כישראל לענין דין ומשפט שאינו כשר אלא ביום.

ולכך אברהם אבינו לא מל את עצמו בלילה, שהרי מילה בזמן כזה אינה מכניסתו לשם ישראל, והיה לו צורך להמתין ליום ורק אז למול את עצמו.

★★

בגמ': אלא דכולי עלמא משוך דרבנן וקטן שעבר זמנו דאורייתא.

דעת הט"ז (יו"ד סי' רס"ב) דהנולד מהול במקצת שנעשה משוך דינו כערל דאורייתא מאחר שלא נימול מעולם כדין, ובנולד מהול לגמרי מספקא ליה שם.

ותמה השאגת אריה (סנ"ה) דלדברי הט"ז למה ליה למימר הכא דכו"ע משוך דרבנן, לוקמיה במשוך דאורייתא וכגון בנולד מהול שנמשכה ערלתו, אלא ע"כ דדינו כשאר

משוך. [נוע"ע בערוך לנר לעיל בעמוד א' מש"כ מדפריך לעיל על ר"ה מברייתא דברייתא הפר לרבנות את המשוך].

★★

בגמ': אין לי אלא נימול לשמיני שאינו נימול אלא ביום כו'.

בשאגת ארי' (סי' נ"ג) חקר בהא דקיי"ל דמילה בליל ח' פסולה, אם הוא משום דעדיין מחוסר זמן הוא, דזמנו הגיע רק בבוקר של יום ח', והרי הוא כיום השביעי, או דהזמן מתחלת כבר מליל ח', ומה שאין מלים אותו אז הוא משום שהוא לילה.

וכתב בכלי חמדה (פרשת לך לך סי' ג') דדבר זה תלוי במחלוקת בבלי וירושלמי, דבירושלמי (שבת פ"ט ה"ה) איתא דקטן כל ז' מותר לסוכו בשמן של תרומה, דאע"ג דערל אסור בתרומה וסיכה הרי היא כשתי', מ"מ ערלות שלא בזמנה לא שמה ערלות, ומכל מקום בליל שמיני דינו כשמיני, ואסור לסוכו, הרי דס"ל להירושלמי דבליל שמיני כבר הגיע זמנו, ואין כאן אלא הפסול דלילה.

אמנם בסוגיין לעיל (ע"א ע"א) קאמר רבי זירא דלא משכחת לה שלא יהי' ערל בשעת עשי' ויהי' ערל בשעת אכילה עיי"ש. ואם נימא דבלילה כבר חל עליו דין ערל, שפיר מצינו ערל שלא הי' ערל בשעת עשייה רק בשעת אכילה, כגון שהולד הגיע זמנו למול ביום א' דפסח, שמהלילה כבר חל עליו דין ערלות, ובשעת עשייה הי' עדיין מחוסר זמן, אלא מוכח מזה דהבבלי ס"ל דבליל ח' הוא עדיין מחוסר זמן ע"ש שהאריך בזה.

דף ע"ג ע"א

בגמ': והזה הטהור על הטהור, טהור מכלל שהוא טמא, לימד על טבול יום שכשר בפרה.

באדרת אליהו לרבינו הגר"א (פר' חוקת) כתב:

לכאורה הוא תמוה, הא כתיב בפירוש "הטהור"! ואמר רבינו (הגר"א) על פי הכלל: כל מיעוט אחר מיעוט הוא לרבנות, ואמרו בירושלמי מה שלא כתיב ריבוי וכתב מיעוט אחר מיעוט, שהמיעוט השני אינו עוקר המיעוט הראשון לגמרי, רק שמרבה קצת. וכאן הוי נמי מיעוט אחר מיעוט,

בגמ': ערל מהו במעשר, כי היכי דיליף פסח ממעשר לענין אנינות יליף נמי מעשר מפסח לענין ערלות וכו'.

בספר דרך אמונה (בפ"ג דמעשר שני ונטע רבעי הלכה ד') בביאור ההלכה כותב:

ביבמות ע' א' תניא אר"א מנין לערל שאינו אוכל בתרומה נאמר תושב ושכיר בפסח ונאמר תושב ושכיר בתרומה מה פסח ערל אסור בו אף תרומה כו', רע"א א"צ הרי הוא אומר איש איש (מזרע אהרן והוא צרוע או זב לא יאכל תרומה) לרבות הערל (כטמא אצל אכילת תרומה, רש"י). ושם ע"ג א' בעו מיני' מר"ש ערל מהו במעשר מי ילפי' מפסח או לא כו', ומייתי מברייתא דמוכח דערל אסור במעשר, ודחי האי תנא דבי ר' עקיבא היא דמרבי ל' לערל כטמא, ומסיק ואף ר' יצחק סבר ערל אסור בתרומה, דאר"י מנין לערל שאסור במעשר נאמר ממנו במעשר ונאמר ממנו בפסח מה ממנו האמור בפסח ערל אסור בו אף ממנו האמור במעשר ערל אסור בו.

והשתא יש בדברי רבנו הרמב"ם כמה תמיהות, א' שכ' הערל כטמא משמע שפסק כר"ע כמש"כ הכ"מ, וזה א"א שהרי בפ"ו מתרומות ה"י הביא דרשא דר"א דתושב ושכיר גבי תרומה (וכבר הק' זה הלח"מ פ"ב מחגיגה), גם בפ"י מפרה ה"ו כתב והערל כשר להזות שאין הערל טמא ומבואר ביבמות ע"ב ב' דלר"ע ערל פסול להזות, ובפ"ב דחגיגה ה"א כתב דערל פטור מראי' משום דמאוס כטמא וזהו כדמסיק ביבמות שם דערל אינו כטמא ממש לרבנן רק דלראי' מאוס (וכתי' קמא בתוס' חגיגה ד' ב' ד"ה דמרבה).

ב' רבנו הביא טעם זה וטעם משום דמעשר קדש כתרומה, ול"ל ב' טעמים, ג' דרשא זו דקדש קדש מתרומה לא נזכר בשום מקום ואין ידוע מאין הוציאו רבנו, ד' למה לא הביא הדרשא דבגמ' ממנו ממנו מפסח, ה' קושיית הסמ"ג למה לא מנה לאו בפ"ע דילפי' ממנו ממנו כמו שמנה גבי תרומה לאו בפ"ע משום דילפי' תושב ושכיר תושב ושכיר מפסח, ו' איך ילפי' מתרומה א"כ נילף נמי מתרומה דאסור לזרים ושצריך מוקף ושאינה ניטלת מן הטהור על הטמא, ובהדיא מסיק בירו' ריש הערל לפי שיש בתרומה מה שאין

דלמעלה כתיב "וטבל במים איש טהור" דהוי גם כן מיעוט, ואם כן הוי מיעוט זה השני לרבות. וטמא ממש אי אפשר לרבות, שבודאי יעקור דרש זה כל התיבה שכתב "טהור"! אלא מרבה טהור במקצת, והיינו טבול יום, שהוא מדרגה הראשונה מהטהרות.

★★

ברש"י פירש: טהור מכלל שהוא טמא - לימד וכו'. דאי ס"ד טהור ממש, לישתוק קרא מיניה ואנא ידענא דטמא אסור בפרה דהא חטאת קרייה רחמנא.

ובתוס' כתבו: וא"ת מהיכא תיסק אדעתיה לפסול, דאי משום דחטאת קרייה רחמנא, הא לא דמי וכו' וי"ל מדקפיד קרא אהנחה במקום טהור, (בלא הפסוק "והזהה הטהור" ידעינן דטמא פסול לפרה להזות מי חטאת), לתוס' מדקפיד קרא להניח במקום טהור, לרש"י כיון דהתורה קראו חטאת, ותוס' לא רוצה לומר כרש"י כיון דלא דמי הזאה לשאר עבודה. עיין מהר"ם. ועיין רש"י יומא מג: וזבחים יז: דמסביר אחרת מרש"י הכא.

(ספר מראה עוזר ע' סט)

★★

בתוס' ד"ה לימד וכו' בתו"ד כתבו: כיון דעיקר טהרה בהזאה וכשרה בטבול יום, כ"ש בשאר עבודות ע"כ. בשו"ת גבעת הלבונה או"ח (סי' ד' בשולי המכתב) כותב:

והנה במ"ש באות ו' בשם הגאון מהר"ם מפילץ זצ"ל -] השפתי צדיק] דהכנה חשובה יותר מהמצוה עצמה וראי' ממנורה דעיקר המצוה כשרה בזר וההכנה פסולה בזר. הנה בזה תמוהים לי דברי התוס' ביבמות דף ע"ג ע"א ד"ה לימד שכתבו כיון דעיקר טהרה בהזאה וכשרה בטבול"י כ"ש בשאר עבודות. ולהנ"ל הרי באמת גם בפרה אנו רואים דההכשר עדיף מהמצוה, דעיקר המצוה דהיא הזאה כשרה בזר ושאר העבודות דהמה רק הכנה פסולים בזר, א"כ מוכח גם מזה דההכשר עדיף מעיקר המצוה, א"כ גם בטבול"י הוא כך דההכשר פסול והמצוה העיקרית כשרה, וצ"ע לע"ע דברי התוס'.

★★

במעשר ובמעשר מה שאין בתרומה לא צרכו ללמד זה מזה (וכבר העירו המפרשים בזה).

ולחומר הקושיות אולי י"ל דבדאי גם רבנו מודה דהלימוד נלמד ממנו ממנו מפסח, ולא בא להביא כאן דרשות הפסוקים, אלא כאן בא לתרץ קושיא א' למה ילפי' מפסח רק ערל, ולא ילפי' ג"כ בן נכר דהוא מומר דאסור בפסח, וכן מילת בניו ועבדיו מעכבתו מלאכול בפסח ואין נאכל אלא למנויו ואסור בשבירת עצם ולמה לא ילפי' כ"ז במעשר רק לענין ערל, וע"ז תירץ משום דמצינו בדברים שהן קדש שהתורה אסרה בהן ערל כטמא משום דמאוס כמו בתרומה דילפי' נמי מפסח ואפ"ה לא ילפי' אלא לענין ערל, והיינו משום דמסתבר דערל מאוס כטמא לענין לאכול דבר שהוא קדש וכמו שהתורה אסרתו באכילת קדשים ובביאת מקדש (עי' רמב"ם פ"ו מבי"מ ה"ח ופ"ד מחגיגה ה"ד) והיינו משום דמאוס כטמא.

ואכן מוכח ביבמות ע"ב ב' לא לישתמיט תנא וליתני הערל והטמא ולימא ר"ע היא והיינו דלא מצינו בשום מקום דתני ערל וטמא ביחד דנשמע מינה דערל כטמא, ופריך ולא והא קתני הערל והטמא פטורין מן הראי' ומדכייל לי' בהדי טמא אלמא כטמא הוא, ומשני התם משום דמאיס, ופי' תוס' בחגיגה ד' ב' דהיינו דבזה גם רבנן מודו דערל כטמא משום דמאיס כטמא, וכן ביבמות צ"ט ב' קתני בכרייתא הערל והטמא אין חולקין להם תרומה, ומפרש שם ערל וטמא משום דמאיס, ופסקה רבנו בספ"ב מתרומות הערל והטמא מפני שהן מאוסין, ומבואר דלכל דבר שהוא קדש מאוס ערל כטמא (וכדכתיב ביחזקאל מ"ד ערל בשר לא יבא אל מקדשי), ולזה כתב רבנו דערל כטמא לענין דבר שהוא קדש ולכן מרבינן לי' למלקות, ומביא ראי' מתרומה כמו שבתרומה ילפי' רק לערל מפסח ולא מילי אחריו והיינו משום דלגבי קדש מאיס ולכן מסתבר לרבנותו טפי מאחריני וה"נ מע"ש איקרי קדש, ולכן ראו חז"ל לרבנותו טפי מאחריני, ומ"מ קושיית הסמ"ג עדיין לא יתיישב בזה.

ע"ל באופן אחר קצת דרבנו בא לתרץ קו' הסמ"ג ולבאר למה באמת לא נמנה זה לאו בפ"ע, וע"ז קאמר דאחר דילפי' תרומה מפסח וגם מעשר מפסח, גלי לן קרא בזה דתרוייהו חד לאו נינהו דהתורה הקפידה דכל דבר שהוא קדש לא יאכל ממנו ערל דמאוס כטמא לענין קדש וכנ"ל, ולכן

שניהם נכללין בלאו א', וזהו מש"כ רבנו לוקה כתרומה, וזהו נכון יותר בעוה"י, ומדויק מאד כל לשון רבנו.

★ ★

בגמ': וטעונים וידוי וכו' וברש"י: בערתי הקודש מן הבית, הנה הבאתי את ראשית בבכורים ע"כ.

הנה שקורא רש"י לקריאת פרשת ביכורים "וידוי", וכן הרמב"ם (פ"ג דביכורים ה"י) מכנה קריאה זו בשם וידוי ע"ש ודו"ק. וצ"ב מדוע נוקט רש"י הפסוק הנה הבאתי וגו'. והרי קריאת הבעלים בבכורים מתחילה בפסוק (כו, ה): וענית ואמרת וגו' ע"ש וצ"ע.

★ ★

בגמ': ואם איתא ניתני ערל אסור בהם וכו'.

הנה במשל"מ (פ"ד דמלוה הלכה א') כתב לחקור וז"ל: ומאי דאיבעי' לי' בגמ' היינו כיון דהאי ג"ש דשימה שימה לא הוי מלוה דהא לא תשימון לא הוי אזהרה ללוה אלא למלוה, וגבי מלוה לא הוזכר בפירוש אלא נשך כסף ונשך אכל כי עבדינן ג"ש ממוצש"ר למלוה בריבית הוא דוקא ממאי דכתיב גבי מלוה, אבל קרקעות דלא כתיב גבי מלוה וצריך שילמוד בג"ש מלוה לא ילפינן ממוצש"ר, א"ד אף מה דילף המלוה מלוה בג"ש הדר יליף מוצש"ר ממלוה בג"ש, וכה"ג מיבע"ל (זבחים דנ"א) דבר הלמד בג"ש מהו שילמד בג"ש, אע"ג דהתם פשיטא לי' כו' שאני התם שהג"ש נאמר בפר כהן משוח כו', אבל הכא הג"ש אינה גבי מלוה אלא גבי לווה כתיב תרי נשך ושדינן חד אמלוה באם אינו ענין, וכמ"ש התוס', אפשר דבכה"ג דבר הלמד בג"ש אינו חוזר בג"ש כיון דגבי מלמד לא כתיב שום דבר מכ"ל

וכתב בספר נר למאור (סי' פ"ה ס"ק יא):

ויש להעיר עוד ממה שמצינו כיו"ב לענין היקש (ביבמות ע"ג א') ערל מהו במעשר מי גמרינן מפסח כו' ת"ש התרומה והבכורים כו' וא"א ניתני נמי ערל אסור בהן משא"כ במעשר ע"ש. והנה ערל דאסור בבכורי' הוא מדאתקוש לתרומה והא דערל אסור בתרומה ילפינן מג"ש דפסח והג"ש לא נכתב בתרומה רק בפסח כתיב שכיר ותושב ושדינן חד אתרומה

ר"ע סתימחאה וכו', ה"נ ואסורים לאונן שוים לגמרי אף למלקות כמו במע"ש דלוקה האוכלו באנינות כמו שפסק הרמב"ם פ"ב מהל' מעשר שני הלכה ה' מקרא לא אכלתי באוני וכו', ה"נ בכורים לוקה עליו באנינות לר"ע, ובפסחים שם ר' עקיבא מיירי התם בסוגיא, גם כולהו סתמי אליבי דר' עקיבא, לכן לא קשי' ליה לש"ס היקשא למה לי למעשר לרבנן דר"ש וה"ל מושמחת וכו' כנ"ל, דהוא רק מ"ע ולא שמעי' מלקות באונן בכורים אלא דוקא מהיקשא לא אכלתי באוני וכו'.

ולפי"ז מבוואר דהרמב"ם לטעמיה שפסק כרבנן דר"ע בפ"ג מהל' בכורים הלכה ד' בכורים אין קריאה מעכבת בהם וה"נ פסק בהל' ו' שם דאונן אין לוקה עליהן, ע"כ דלא ס"ל היקשא בכורים למעשר לענין זה אלא ואסורים לאונן לאיסורא לבד הושוו ולא שוה למעשר לגמרי דומי' דטעונים וידוי דמתני' לצדדים קאמר במעשר אף למלקות ובכורים רק לאיסור לבד, והא שפיר נפקא לי' מושמחת וכו' וא"צ להיקשא למעשר כנ"ל, ועי' רש"י סוכה דף מ"ז ע"ב בכורים טעוני' קרבן מושמחת ילפי' בגז"ש וכן פי' הרמב"ם במשנה דף פ"ב ודו"ק.

ועוד בפשוט לק"מ דרמב"ם זה דרכו בכ"מ דרשה הפשוט יותר נקט, כמ"ש הלח"מ בפ"א מהל' בכורים וציין המ"ל בפ' ג' מבכורים וכן בכ"מ ובמ"ל פ"ז מתרומות, וגם דרך הש"ס כן בכ"מ כמ"ש התוס' סוכה דף למ"ד ר"פ לולב וכו'.

ומה שהוקשה למעלתו עוד והא הרמב"ם עצמו בפ"ד מבכורים הלכה י"ג נפקא לי' מהאי קרא ושמחת בכל הטוב לזמן שמחה, וכדמוקי הש"ס בפסחים ל"ו ע"ב הנ"ל הכי לר"ש דמתיר לאונן.

וגם הא מיתרצא שפיר עפ"י דברינו הנ"ל, דדוקא לר"ש דלית ליה היקשא למעשר וס"ל בכורים מותרים לאונן מוקי קרא ושמחת לזמן שמחה לבד, אבל לרבנן דר"ש ס"ל היקשא בכורים למעשר לאיסורא לבד ולא גם למלקות ורבנן דר"מ במכות י"ז שפיר נקט הרמב"ם דרשה הפשוטה יותר מקרא ושמחת לאיסור אונן ג"כ דתרת' שמעינן מיניה, וכמו קרבן דילפינן מיניה גם אאכילת בעלים שלמים בשמחה וגם כן אסורים לאונן הכי נמי לכהן אונן אכילת בכורים ואקרבן לא

באם אינו ענין כמבואר שם (ע' ב'), ומ"מ ילפינן ע"י ג"ש כזו בהקישא אח"כ ולא ניח"ל להגמ' לחלק בזה לענין היקש.

ולכאורה אפ"ל דהקישא דבכורים לתרומה עדיף יותר דהוא מדכתיב ותרומת ירך ודרשינן אלו הבכורים וכיון דבכורין עצמן נקראין תרומה דמיין ממש לתרומה ועדיף משאר היקש ולימוד, ואין ראייה מכאן. אולם לפי"ז יקשה (ביבמות ע"ג ב') דאסרי רבנן בכורים לאונן אף דמותר בתרומה משום דלחומרא מקשינן למעשר ור"ש פליג ע"ש. ואם נאמר דהיקש דאתקשו בכורים לתרומה עדיף משאר היקש, א"כ הו"ל ללמוד מתרומה אף לקולא ולא ממעשר שהוא רק היקש בעלמא וכדברי ר"ש. אע"כ דלרבנן לא עדיף משאר היקש וע"כ ילפינן ממעשר לחומרא. וע' (סנהדרין נ"ד ב') דקרינן לכיוצא בזה היקש. וע' (שבועות ז' א') בדברי רש"י שם.

דף ע"ג ע"ב

בגמ': ואסורין לאונן וכו' מנ"ל דכתיב וכו' ואיתקש בכורים למעשר וכו'.

והרמב"ם (פ"ג דביכורים הלכה ו') כתב דביכורים אסורים לאונן ממש"כ (דברים כו, יא): ושמחת בכל הטוב וגו' ע"ש, וצ"ע שלא הביא הלימוד שבגמ' כאן.

וכתב מהר"י אסאד זצ"ל בשו"ת (יו"ד סי' שעב) בזה:

הנה גם על הרע"ב פ"ב ע"ב דבכורים והרמב"ם שם בפ' המשנה שכתבו וז"ל ואסורים לאונן במעשר כתיב לא אכלתי באוני ממנו ובביכורים נאמר ושמחת וכו' יש להקשות כן [אבל הר"ש שם יפה כתב דמהיקש אתי].

ונ"ל לתרין דיש לדקדק בפסחים ל"ו כי מקשה הש"ס ור"ש נהי דהיקש לית ליה שמחה מיהא מיכתב כתיבא בהו דכתיב ושמחת וכו', הכי ה"ל להקשות גם על רבנן היקשא למעשר למה לי ות"ל הא שמחה כתיב בהו. ונ"ל משום דמתניתין פ"ב דבכורים יש במעשר ובכורים וכו' טעונים הבאת מקום וטעונים וידוי וכו' ואסורים לאונן וכו' משמע שניהם שוים ממש באיסור. זה דומיא דטעונים הבאת מקום וטעוני' וידוי, ודאי דשניה' שווים לגמרי גם למלקו' כדס"ל לר"ע הכי במכות דף י"ז אלו הן הלוקין וכו' האוכל בכורים עד שלא קרא עליהן וכו' אמר רבא בר חנה א"ר יוחנן זו דברי

פליג ר"ש וש"ס פסחים ל"ו המ"ל נמי לר"ש לגז"ש לקרבן שלמים אתי קרא דשמחה כנ"ל.

★★

בגמ': דתניא ר"ש אומר לא בערתי ממנו בטמא וכו' והיכן מוזהר על אכילתו כו'.

הרמב"ם בס' המצות (שורש ח') ובפ"ג מהל' מעשר שני (ה"א) כתב דהאוכל מעשר שני בטומאת הגוף או בטומאת עצמן לוקה משום ולא בערתי ממנו בטמא.

והרמב"ן בהשגותיו על ספר המצות (שם) תמה עליו דהא הכא מבואר דולא בערתי ממנו בטמא אינו אלא וידוי דברים ולא בא לאזהרה, כדמסיק דלטומאת הגוף ילפינן מולא יאכל מן הקדשים, וטומאת עצמן ילפינן מלא תוכל לאכול בשעריך וגו'.

ותירין במגלת אסתר דהרמב"ם פירש בסוגיין פירוש אחר לגמרי, דאיירי לענין מקום האכילה, שאין לוקין על אכילת מעשר שני טמא, רק אם אוכלו בירושלים, ולא אם אוכלו חוץ לירושלים, וזהו דקאמר "היכן מוזהר על אכילתו" כלומר באיזה מקום מוזהר על אכילת מע"ש טמא וזה למד מבכור, שכמו שבכור אכילתו בירושלים, ה"נ מע"ש טמא אכילתו לענין מלקות בירושלים.

ברש"י מכות (י"ט ע"ב) הוסיף דמקור הרמב"ם הוא הגמ' דפסחים (כ"ד ע"א) שתוס' הביא כאן שמשם מוכח דאזהרתו מולא תבערו ממנו בטמא, וע"ש ברש"י.

★★

בגמ': אסור לבער מהן בטומאה משא"כ בתרומה מנא"ן.

וכתבו התוס' (ד"ה אסור) בשם הר"י דמשו"ה קבעי תרומה מנא"ן, דהוה לן למילף בקל וחומר דמעשר כדקאמר בסמוך וכו'.

בשו"ת חתם סופר (קובץ תשובות סי' ל"ד) תמה על דברי תוס' אלו דהא לענין איסור בתרומה טמאה מבואר בש"ס הכא מקרא, וא"כ קושיית תוס' היא דנילף מק"ו לענין מלקות, וקשה דהא אין עונשין מן הדין.

ותירין דהנה הרמב"ם כתב בהל' מאכלות אסורות (פ"ב ה"א) שהאוכל בהמה טמאה שאין לה אף סימן טהרה

חייב מקל וחומר מבהמה שיש לה סמן טהרה אחד שמפורש בקרא. והקשה המגיד משנה דהא אין עונשין מן הדין, וא"כ איך יליף מק"ו ללקות בבהמה שאין לה שום סימן טהרה מבהמה שי"ל סמן טהרה א'.

ותירין המגיד משנה דהתם כיון דבהמה שאין לה שום סימן טהרה אסורה עכ"פ מכח עשה דאותה תאכלו, שוב אפשר ללמוד מכח ק"ו לענין עונשין.

וה"נ י"ל בדברי התוס' דידן, דכיון דמבואר בסוגיין דאיכא קרא לענין איסורא, שפיר יש ללמוד מק"ו לענין מלקות.

דף ע"ד ע"א

בגמ': ונוהגין בשאר שני שבוע.

וברש"י: ונוהגין תרומה וביכורים בשאר שני שבוע, בכל שנות השמיטה וכו'.

הנה נראה בדברי רש"י להדיא דס"ל דאין נוהג ביכורים בשנת השביעית, והנה באור החיים הק' (דברים כו, ב) כתב וז"ל:

פ"י לפי ששייר ה' לו חלק בארץ והוא שנת השמיטה וכו' לזה בא הטוב שאינו מצווה אלא על זמן הנתנה לך שהם שש שנים, אבל שנת השמיטה אין בה הבאת ביכורים לפי שאינם שלו אלא מופקרת לכל עכ"ל. הנה מבואר בדברי האור החיים הק' דפירות שנת השביעית פטורים מביכורים, וקדמו לאור החיים הק' בחידוש זה המאירי בחי' ליבמות (ע"ג.) ע"ש שכתב כן להדיא ע"ש. וראה גם בקובץ מוריה (שנה ט"ו גליון י"א - י"ב עמ' צ"ח) שהביא הגר"ז זק"ש שבפ"י רבינו נתן אב הישיבה בא"י למסכת מעשר ראשון נראה דס"ל כאור החיים הנ"ל ע"ש.

אך ברש"י (שמות כ"ג, י"ט), מפורש לכאורה דג"כ פירות שביעית חייבים בבכורים. ובמנ"ח (מצוה צ"א) הביא דברי רש"י וכתב עליו שבודאי מצא כן באיזה ברייתא ותמה מהם על האור החיים הק' ע"ש. אך ראה במזרחי ובגור אריה למהר"ל ובשפתי חכמים בפר' משפטים שכתבו דט"ס ברש"י צ"ל דאינה חייבת בבכורים (וכאור החיים הק') ע"ש. אך בתשב"ץ (ח"ב סי' רמ"ז) מביא דברי רש"י כמו שלפנינו וע"ש מש"כ עוד כוותי', וראה גם בחזון איש (הל' ערלה סי' י"א ס"ק י"ח) מש"כ בדברי רש"י בפר' משפטים הנ"ל ע"ש.

אכן לפי המבואר בדברי רש"י ביבמות כאן, ע"כ צ"ל כדברי המפרשים הנ"ל דט"ס ברש"י פרי' משפטים הנ"ל, וראה גם בהגהות טל תורה להגר"מ אריק זצ"ל כאן מש"כ.

★★

בגמ': אמר ריש לקיש אמר רבי סמיה מנין למעשר שני שנטמא שמותר לסוכו, שנאמר ולא נתתי ממנו למת, למת הוא דלא נתתי, הא לחי דומיא דמת נתתי, איזה דבר ששזה בחיים ובמתים הוי אומר זו סיכה ע"כ.

הישועות מלכו בהל' מעשר שני פ"ג תמה על הרמב"ם שהשמיט מימרא מפורשת זו.

וכתב חכ"א בקובץ כרם שלמה (שנה ט"ז קו' ב' ע' נא והלאה) לישיב בזה בהקדם דברי הגרי"ז מבריסק זצ"ל (במכתבים ד' ע"א נ"ב) שיצא לברר שיטת הרמב"ם בדין סיכה כשתי, דאיתא בנדה (דף ל"ב ע"א) דקטנה טמאה אסור לסוכה שמן של תרומה מהקרא דולא יחללו את קדשי בני ישראל לרבות את הסך כשותה או מהקרא דותבוא כמים בקרבו וכשמן בעצמותיו. אכן המעיין בדברי הרמב"ם בפ"ז מהל' תרומות בדיני טומאה וערלות, וכן בפ"ו בדיני איסור זרות, לא הזכיר הרמב"ם שום איסור מיוחד על סיכה מהקרא דולא יחללו, ורק בפ"י מהל' תרומות לענין דין קרן וחומש נקט הרמב"ם מפורש דסיכה כשתי מקרא דלא יחללו, וכיון שמבואר ברמב"ם שהוא איסור תורה, למה לא כתב כן מפורש לענין איסורא.

הרי מבואר בדעת הרמב"ם, דס"ל דבאמת הך דרשא דולא יחללו לא נאמרה כלל לענין האיסור של תרומה, רק לענין דין תשלומי קרן וחומש, ובזה היא דמרבין דסיכה כשתי, אבל האיסור של תרומה הרי הוא ככל איסורי תורה דאסור רק אכילה, אבל סיכה אינה כאכילה לענין זה, ואין בה לא לאו ולא מלקות, והא דמייתי הגמ' קרא דולא יחללו לענין קטנה טמאה שאסור לסוכה שמן של תרומה, היינו דמזה נלמד דגם על סיכה איכא חלות שם זרות מדמחייבין עלה קרן וחומש, וכיון דשם זרות עלה, ממילא דיש איסור חפצא משום דין קיום מצותה שניתנה לאכילה ושתי' וסיכה בתורת תרומה ולא לזרים וערלים וטמאים, וזהו שכתב הרמב"ם בהדי דינים דחפצא של תרומה ודיני קיום מצותה, ולא נקט הלאוין

של זרות וטומאה וערלות, דלענין הלאוין אין סיכה בכלל אכילה, ואיסורא יש רק משום לתא דחילול חפצא של תרומה. עכ"ד הגרי"ז.

ועכשיו מובן היטב השמטת הרמב"ם הדין של היתר סיכת שמן שריפה טמאה שמבואר ביבמות בשם ריש לקיש, דיש לומר שהגמ' סובר שסיכה היא כשתי' מן התורה והוי כאכילה ממש גם לגבי האיסור, וא"כ שפיר צריכין פסוק מיוחדת להתיר סיכה בשמן מעשר שני טמא, דכיון דסיכה כשתי' ה' אסור בשמן טמא כיון דאסור באכילה, אבל הרמב"ם אזיל בזה לטעמי' דסיכה לא הוי כשתי' לגבי איסור, וא"כ לא צריכין היתר לסוך בשמן של מעשר שני.

והרמב"ם סובר בזה כהירושלמי מע"ש פ"ב ה"א, דמסקנת הגמ' היא דסיכה לא הוי כשתי' מן התורה לגבי איסור, וכמבואר בירושלמי שם, שוות סיכה לשתי' לאיסור ולתשלומין אבל לא עונש וכו' והתני לא יחללו להביא הסך והשותה א"ר יוחנן לית כאן סך וכו' מנין שהוא מחווור בעשה ר' לעזר בשם ר' סימיי לא נתתי ממנו למת, איזה דבר שהוא מותר לחי ואסור למת הוי אומר סיכה.

★★

בגמ': מנין למע"ש שנטמא שמותר לסוכו שנא' וכו'.

ונחלקו רש"י ותוס' בטעם דהו"א דאסור לסוכו, דרש"י פירש דהו"א דכיון דסיכה כשתי', הו"ל כשותה מע"ש שנטמא, קמ"ל דשרי לסוכו, אבל בתוס' חולקים ארש"י, ופירשו דסד"א לאסור משום שהוא מבער בטומאה, קמ"ל דסיכה שריא.

וכתב הגר"ש רוזובסקי ז"ל בזכרון שמואל (סי' א') דנחלקו בזה לשיטתם, דרש"י כתב לעיל (ע"ג ע"א): ואסור להדליק מהן אם נטמאו דאין טומאתן מתירתן להבערה, ול"א אע"ג דלא ניתן אלא לאכילה שת' וסיכה, ה"מ בטהור, אבל בטמא דלא חזי לאכילה ידליק בו, אלא אסור לבער בטומאה כדכתיב ולא בערתי ממנו בטמא עכ"ל. והיינו דשיטת רש"י היא דהאיסור לבער בטומאה אינו איסור חדש, אלא אותו איסור שיש במע"ש טהור שאסור לבערו, ה"נ איתנהו במע"ש שנטמא, ולפ"ז לא יכל לפרש כתוס' דסד"א דאסור לסוך מע"ש שנטמא משום שמבער בטומא', דכיון דמע"ש טהור מותר לסוך, א"כ ה"ה מע"ש שנטמא, דאין זה איסור חדש.

נפשו שבזה תלוי חיותו, לכן מיד כשבא השמש אוכל בקדשים.

וזהו מה דאי' בשמעתתא קמיי' דברכות קמ"ל דבתרומה כפרה לא מעכבת, דהוא יסוד גדול דעל ידי השתוקקות ורצון יוכל להתקרב אף אם עדיין לא נטהר לגמרי, עיי"ש עוד. ועיין עוד מש"כ האבני נזר בהקדמתו לאגלי טל הענין של הערב שמש.

★★

בגמ': **טבל ועלה וכו' העריב שמשו וכו' הביא כפרה וכו'.**

קשה מאד דהגמ' לומדת שיש ג' שלבים במחוסר כפרה עד שיוכל לאכול קדשים, טבילה, הערב שמש, והבאת קרבן, ופשוט לגמ' שקדשים חמור טובא ורק אחרי הבאת קרבן מותר, ורק דנה הגמ' מנין שמעשר קל מתרומה שמעשר בטבילה ותרומה בהערב שמש. ובהמשך הגמ' (אותו עמוד) כשלומדת מיולדת דא' בהערב שמש וא' בהבאת קרבן דכאן לתרומה וכאן לקדשים, אז שואלת הגמ' איפוך אנא, דהיינו שיש צד שתרומה חמורה מקדשים, וצ"ע.

(ספר הערות מבני הישיבות ע' רפג אות שכ)

★★

בגמ': **ואיפוך אנא מסתברא תרומה עדיפא שכן מחפ"ז, אדרבה מעשר עדיפא שכן הדם טב כו'.**

כתב הגאון האדר"ת זצ"ל בספרו מגלת סמנים (ע' סד):

מלת "הדס ר"ת" ר"ל הבאת מקום וידוי אסור לאונן, טומאה שאסור לבערן בטומאה, ביעור שמעשר טעון ביעור ולא תרומה.

והנה רש"י ז"ל כתב מתחילה אסור לאונן ולבער מהם בטומאה ואוכלו בטומאת עצמו לוקה, ואח"כ סיים ט' טומאה, ונראה מזה שכלל שני הדברים באות אחת, וצריך טעם לזה.

(ומה שמסומן מלת אסור לאונן בס' ולכאורה לא מוכח דלאונן קאמר. ואולי י"ל דכיון שדרך האונן להתטמא למתו ממילא אסור לו לאכול מפני הטומאה וז"ש הס' לפי שאסור בטומאה).

ותוס' שחלקו ארש"י גם לשיטתם, דאינהו ס"ל בנדה (ל"ב ע"א) דסיכה כשתי' אינה אלא אסמכתא, ולכן לא יכלו לפרש כרש"י דהו"א דאסור סיכה במע"ש שנטמא משום דסיכה כשתי', דהא סיכה אינו כשתי' מה"ת, לכן פירשו דסד"א דאסור משום שהוא מבער בטומאה, ותוס' חולקים על רש"י בגדר איסור ביעור בטומאה, וס"ל דהוא איסור חדש במעשר שני טמא לבערו, וגם סיכה דשרי בטהור, הו"א דאסור בטמא.

ואפשר דס"ל כשיטת הר"ש [והרע"ב] במסכת שביעית (פ"ח מ"ב) דמע"ש טהור מותר בהדלקה, ומדאיתסר הדלקה בטומאה ע"כ דיש בזה איסור מחודש. [ועי' בתוס' רע"א שביעית שם, ודו"ק].

★★

בגמ': **ואימא ליקח לו ארון ותכריכים.**

ועי' ברש"י דביאר דאע"ג דמעשר טהור לא ניתן אלא לאכילה, מ"מ אם נטמא מותר לחללו ולקנות ממנו חלוק, ומבואר דרק בנטמא שרי לפדותו לקנות ממנו בגדים לחי, וצ"ע הסברא בזה, הרי כיון דנפדה צריך להיות דינו ככל מעשר דאסור לקנות ממנו בגדים לחי, ובאמת דהמאירי כתב להדי' דכל מה דשרי שמן שנטמא בסיכה, הוא רק למ"ד דאין פודין אותו, אבל למ"ד דפודין, הוא ככל מעשר דא"א לקנות ממנו חלוק, וצ"ע.

(קובץ קול התורה קובץ ס"ג ע' מג)

דף ע"ד ע"ב

בגמ': **טבל ועלה אוכל במעשר העריב שמשו אוכל בתרומה כו'.**

אדמו"ר האמרי אמת מגור זצ"ל אמר (הובא בליקוטי יודא פ' אמור) שבעצם גם הכהן לאכילת תרומה הי' צריך להמתין עד שיביא קרבנו, וכמו מחוסר כיפורים שאינו אוכל בקדשים, אלא כיון שהוא משתוקק לקיים המצוה לאכול בתרומה, התיירה לו התורה לאכול תיכף אחר הערב שמש, וזהו שאמר הכתוב (ויקרא כב, ז) ובא השמש וטהר ואחר יאכל מן הקדשים כי לחמו הוא, מכיון שלחמו הוא, חיי

פ"י הסימן נ"ל עפ"ד הגמ' במגילה י"ג א' שהצדיקים נקראים הדסים, וכתוב אמרו צדיק כי טוב, שצדיק נקרא טוב, וז"ש הדס טב.

ודע שיש להקשות דהא הכא לענין שמותר לאכול אחר שקיעת החמה קאמר, והרי תרומה דקאמר כולל ג"כ בכורים כדקיי"ל, וא"כ מאי פריך אדרבה מעשר עדיף, הרי גם בכורים כמעשר בהבאת מקום ובידוי ואונן ובביעור ובאיסור הבערתו בטומאה ולאכלו בטומאת עצמו, כדאמר להדיא לעיל ע"ג א', ב', וא"כ יל"פ קרא בכורים וממילא הוקשה תרומה לבכורים דקרא קרי להו תרומה ידך, וליכא הני פירכי.

★★

בגמ': איקרי כאן והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל.

ובתבו התוס' (ד"ה קרי) ותימה לר"י דהו"ל למימר איקרי כאן וטומאתו עליו ונכרתה, דבטומאת הגוף קיימינן וכו'.

ברמב"ם (הל' פסולי המוקדשין פ"ח הי"ד) כתב חידוש גדול דבטבול יום אף דאם נכנס למקדש חייב כרת, וכן אם הוא אוכל תרומה חייב מיתה, אבל אם אכל קדשים לוקה ואינו חייב כרת שנאמר וטומאתו עליו עד שתהיה כל טומאתו עליו.

ומקורו טהור הוא מגמ' זבחים (מ"ג) דעליו כמאן דטעון אכתפי' דמי, ויכול להסיר טומאתו ממנו ע"י טבילתו במקוה, והרי הוא טבול יום, ומ"מ פטור מכרת באכילת קודש.

ובתב האור שמח (הל' פסולי המוקדשים שם) דלפי שיטת הרמב"ם תתיישב קושית התוס', דלא מצי למימר מהך קרא על מחוסר כפורים, דהא אפילו בטבול יום לא קאי הך קרא, דהא לית ב' כרת וכנ"ל, ואילו טבול יום שאוכל תרומה חמור יותר וחייב מיתה, דבתר קרא דכתיב ומתו בו כי יחללוהו וגו' כתיב ובא השמש וטהר ואחר יאכל מן הקדשים, וא"כ ליכא למימר כרת עדיפא, אבל אינו חייב כרת רק עד הטבילה, ותרומה שחייב מיתה עד שיעריב נימא דאיסורו נמשך יותר משעת העונש [-כבדשים] ואינו אוכל בתרומה עד שיביא כפרתו, עיי"ש עוד. ויוצא מזה חידוש שתרומה חמור יותר מן הקדשים ודר"ק.

דף ע"ה ע"א

בגמ': צריכי דאי כתב רחמנא ביולדת משום דמרוכה טומאתה אבל בזב אימא לא ואי כתב רחמנא בזב דלא הותר מכללו וכו'.

בלקח טוב להגר"י ענגל זצ"ל (כלל ט"ז) האריך לדון אי ריבוי הכמות מכריע את האיכות, דהיינו אם יש איסור חמור ויש איסור קל ממנו אלא להאיסור הקל מעלה על החמור בענין הזמן שהאיסור החמור אינו שווה כל כך זמן כהאיסור הקל, האי מינייהו חשיב חמור טפי, ונפק"מ להאכילו לחולה שיש בו סכנה.

ובאות ה' הביא את הגמרא כאן וכתב בזה"ל הנה גם בזה מבואר דיש להסתפק באלו ב' המעלות היינו מעלת ריבוי הזמן כהך דילדת שטומאתה שווה שמונים יום, ומעלה עצמותית כהך דזב דטומאתו חמורה בעצם מפאת שלא הותרה מכללה האי מינייהו עדיף, ומשו"ה בעינן תרי קראי לזה.

★★

בגמ': ת"ר איזהו פצוע דכא וכו' ואפי' ניקבו ואפי' נמוקו ואפי' חסרו, ר' ישמעאל אומר וכו'.

הרמב"ם בפרק טז מהל' ביאה (ה"ז) כתב נכרתו הביצים וכו' או שחסרה או שנקבה וכו'. הנה הרמב"ם שינה מלשון הגמרא והעתיק חסרה קודם נקבה, וכן לא הביא כלל נמוקה, והלא דבר הוא.

ובתב בשו"ת חתם סופר (אהע"ז ח"א סי' יז ד"ה והרמב"ם) די"ל דהרמב"ם ס"ל דת"ק ור' ישמעאל פליגי אי חולי נקרא בידי אדם או בידי שמים, ות"ק ס"ל דחולי מיקרי בידי אדם, ועל כן כתב תחילה ניקבו והיינו ע"י קוץ דהוה בידי אדם, ולא מיבעיא הא אלא אפי' נמוקו ע"י חולי ג"כ הוי בידי אדם, ולא עוד אלא אפי' חסרו מקצת ע"י חולי ג"כ נחשב פצוע דכא בידי אדם, ושפיר הוה דברי הברייתא לא זו אף זו.

אבל הרמב"ם פסק כר' ישמעאל דחולי נחשב בידי שמים וכמו שכתב בהדיא בהלכה ט', וע"כ שפיר לא חשיב כלל נמוקו דהוי ע"י חולי, וגם בניקבה וחסרה נקט דבשניהם הוי ע"י קוץ, אז אם יכתוב קודם ניקבה ואח"כ חסרה הו"ל

זו ואין צריך לומר זו, וע"כ כתב קודם חסרה ואח"כ נקבה דהוי שפיר לא זו אף זו, עיי"ש.

ועיין עוד בפרי חדש יו"ד סי' ל"ו (סוס"ק ל"ה) מה שדן לגבי צמקה הריאה ע"י אדם דטריפה, אם צמקה ע"י חולי אי מיקרי בידי אדם או לא, ומה שהביא ראי' מסוגיין במחלו' הרא"ש והרמב"ם בזה.

★★

בגמ': אמר ר' ישמעאל בנו של ריב"ב כו' כל שאין לו אלא ביצה אחת אינו אלא סריס חמה וכשר.

רבינו חיים מצאנו זצ"ל בשו"ת דברי חיים (ח"א אה"ע סי' י"א) אסברה לן היטב שיטת ריב"ב, דהנה בשבת (ק"י ע"ב) איתא א"ר יוחנן הרוצה שיסתרס תרנגול, יטול כרבלתו ומסתרס מאליו, ע"ש בהו"א של הגמ' דס"ל דמסתרס בפועל שאינו מוליד, והא פשיטא דאין כח ההולדה תלוי בכרבלתו, רק ע"י נטילת כרבלתו זה הסיבה הגורמת שיבטל כח ההולדה.

וה"נ ס"ל לריב"ב לגבי ביצה אחת דבס' אגרת בקורת [קונטרס בענין פצוע דכא, להג' יעב"ץ ז"ל] כתב שאם יש לו ביצה אחת הרי ביצה זו כוחו רב ביותר, א"כ מה שניטל ממנו כח ההולדה בודאי היא סיבה אחרת שבנטילת ביצה אחת גרמה לו שיתבטל כל ההולדה, אבל לא משום חסרון אבר זו נתבטל כח ההולדה, ולכן ס"ל לריב"ב דאין זה אלא סריס חמה ולא סריס בידי אדם ע"ש.

דף ע"ה ע"ב

בגמ': פצוע דכא בידי שמים כשר, אמר רבא היינו דקרינן פצוע ולא קרינן הפצוע, במתניתא תנא נאמר לא יבא פצוע ונאמר לא יבא ממזר מה להלן בידי אדם אף כאן בידי אדם.

וברש"י בידי שמים ע"י רעמים וברד או ממעי אמו. אי הוה כתיב הפצוע הוי משמע הפצוע מעיקרו כגון ממעי אמו.

ובמסורת הש"ס הביא גירסת הערוך בדברי רבא היינו דקרינן פצוע ולא פציע, פירוש פציע בידי שמים, אבל פצוע כמו פרוע כדכתיב כי פרעה אהרן והוא דבר שנעשה בידי אדם.

כתב בשו"ת חתם סופר (אהע"ז ח"א סי' יד אות ד ד"ה והנה) שהנפקא מינה בין רש"י להערוך הוא, דלרש"י לא אימעט מדכ' פצוע ולא הפצוע רק כשהוא בידי שמים ממעי אמו אבל ע"י ברקים ורעמים לא אימעט, משא"כ להערוך אימעט כל דבר שנעשה בידי שמים ולא בידי אדם ואפי' ע"י ברקים ורעמים.

וכתב עוד דמדברי הבית מאיר (סי' ה ס"י) למד, דלדברי רש"י שפיר צריכים את שני הפסוקים גם פצוע דכא וגם ההיקש לממזר, כי מפצוע דכא בלבד הלא אנו ממעטים רק מה שנעשה פצוע מעיקרו ממעי עמו וכנ"ל, וע"כ צריכים ההיקש לממזר דמה ממזר בידי אדם אף פצוע דכא בידי אדם ולא ע"י ברקים ורעמים. אך ממזר לבד גם לא סגי, דהלא בירושלמי (ה"ב) איכא מאן דאמר דקאמר מה ממזר על ידי שמים בתחילת יצירתו אף פצוע דכא כן, וע"כ אם לא היה המיעוט של פצוע דכא ולא הפצוע היינו אומרים שממזר זה בידי שמים וגם פצוע דכא בידי שמים הוי פצוע דכא, אך אם היינו אומרים שממזר זה בידי שמים וגם פצוע דכא כן, אז היינו גם מרבים פצוע דכא ממעי אמו דהרי ממזר הוי בידי שמים ממעי אמו, וע"כ נצרך המיעוט של פצוע דכא לומר דפצוע דכא בידי שמים ממעי אמו לא הוי פצוע דכא, ואחר שאנו ממעטים פצוע דכא ממעי אמו, על כרחך לומר דממזר הוי בידי אדם ואנו אומרים מה ממזר בידי אדם אף פצוע דכא כן, ואז אנו ממעטים גם פצוע דכא בידי שמים ע"י ברקים ורעמים, דגם הוא לא הוי בידי אדם כמו ממזר דהוי פגישת אדם באדם, וע"כ שפיר צריך את שני הפסוקים, עיי"ש.

ועיין עוד מה שכתב החתם סופר שם (בסימן יז) לגבי הילפותא דפצוע ולא הפצוע והילפותא מממזר עיי"ש.

★★

בגמ': במתניתא תנא נאמר לא יבא פצוע ונאמר לא יבא ממזר מה להלן בידי אדם אף כאן בידי אדם.

כתב החלקת יואב (ח"א אה"ע ס"ג) דנראה לעורר היתר חדש שעדיין לא דיברו בו הפוסקים, דכל שנעשה פצוע דכא בידי אדם במקום פקוח נפש לא מיקרי בזה פצוע דכא ולא מיפסל כלל, דכיון דאמרה התורה דפצוע דכא יהיה דמי

לממזר שיהיה בידי אדם, ופסול ממזר לא משכחת לה בלי עבירה, הכי נמי דרשינן דגם פסול פצוע דכא לא חל רק כשהוא ע"י עבירה דלאו בסירוס. וכ"ש לפי מש"כ החינוך בטעם איסור לפצוע דכא לבא בקהל, הוא כדי שלא יסרס עצמו לשלחן מלכים, ואע"ג דגם בנסתרס ממילא כגון שהכהו קרן וכיו"ב פסול אע"ג דאין כאן אדם שעבר עבירה, מ"מ המעשה הוא מעשה עבירה, וכדמצינו לענין הבדלה דאין מברכין על נר שהדליקו עכו"ם בשבת משום דלא שבת, כיון דאסור לישראל לעשות מעשה זו. וכתב דמה דמבואר בתוס' (ד"ה שאין) דגם בחתכו הרופאים נפסל, צ"ל בחתכו שלא במקום סכנת נפשות.

★★

כתב המהרש"ם (ח"ד סכ"א) דנראה פשוט דכיון דקיי"ל אין היקש למחצה, ממילא ה"נ מקישינן פצוע דכא לממזר לענין הא דקיי"ל דספק ממזר מותר מדאורייתא (קידושין עג.). [וע"ש שצדד דבגו"ש ילפינן לא יבא פצוע דכא מלא יבא ממזר, אבל גם לפ"ז אתי שפיר דקיי"ל אין גז"ש למחצה], וגם רבא דיליף לה מפצוע בודאי לא פליג על הברייתא, ולא קאמר רק דהיינו דקרינן פצוע ולא הפצוע, דהא לקמן בסמוך מיייתי הש"ס הך ברייתא לדרוש בפצוע דכא הוא באותו מקום, וכ"כ האבני נזר (אה"ע סי"ז סק"א). [וע"ע בנוב"ק ס"ו ובאבני מלואים ס"ד סקכ"ז].

★★

בגמ': בין שנפצע הגיד בין שנפצעו בידים בין שנפצעו חוטי ביצים כו'.

ברמב"ם (רפ"ז מהל' איסורי ביאה) מנה שלשתן, דהיינו בגיד ובביצים ובחוטי ביצים שאם נפסל או נדוק בא' מהם פסול לבא בקהל - כולם בלאו אחד. אמנם הרמב"ן (בהשגות שבשורש תשיעי) ובסמ"ג (בהקדמה למ' ל"ת) מנאן בב' לאוין לא יבא פצוע דכה ולא יבא כרות שפכה.

ותמה במנחת חינוך (ריש מ' תקנ"ט) דממ"נ אם חשבו אותם לכל א' בלאו נפרד, א"כ הו"ל לאחשבינהו בג' לאוין, דהיינו כרות שפכה ופצוע ודכה, כמבואר הכא, ואין לומר כיון דכתיב דכה בלי וי"ו, אם כן זהו לאו אחד עם פצוע, דאדרבה אם הי' כתוב ודכה עם וי"ו, הי' תלוי בפלוגתא דר' יאשי' ור' יונתן אי וי"ו לחלק או לא, אבל השתא דכתיב בלי וי"ו לכו"ע הוי לחלק ונשאר בצ"ע.

ותי' באור גדול (סי' ג' אות ג', הובא בהערות במנ"ח שם) דפשטות הפסוק הוא שפצוע דכה חד הוא, אלא חז"ל קבלו לדרוש לחלק ביניהם שהם שנים פצוע, ודכה, ואם כן אינו אלא כדבר הנלמד ביי"ג מדות שהתורה נדרשת בהן, שאינו בא בחשבון נפרד במנין המצוות.

דף ע"ו ע"א

בגמ': היכי עבדינן א"ל מיייתנן נהמא חמימא דשערי וכו'.

כתב השאילת יעבץ (ח"א סמ"ג) מהכא שמעינן דאיסור החמור של הוצאת זרע לבטלה הותר לצורך מצוה.

הדברי מלכיאל (ח"ה סי' קנ"ז) השיג על היעב"ץ וכתב דאין ללמוד מכאן למקום אחר, דשאני הכא שיותר קרוב לומר שהוא כרות שפכה שאינו מוליד ואפשר שעליו אין איסור להוציא זרע לבטלה. ועוד דהכא בלי בדיקה א"א לו לישא אשה כלל ויבא לידי הרהור והוצאת זרע לבטלה, ומשו"ה התיירו לו, ומ"מ לא התיירו רק ע"י גרמא וכהני גווני דהכא ולא בידים. וע"ע בערוך לנר כאן.

★★

בגמ': ניקב פסול מפני שהוא שותת נסתם כשר מפני שהוא מוליד.

ז"ל החלקת יואב (ח"א א"ה סוף ס"ג) נ"ל דין חדש בכרות שפכה בידי אדם שנסתם דכשר ושוב נסתר הסתימה בידי שמים, נ"ל דכשר בזה, כדמוכח בש"ס (ב"ק כט:), לענין חיוב נזקין בבור) דטמאה דאיסתלק מעשה הראשון. אך אם הנקב נשאר, רק שנעשה סתימת בשר ע"ג הנקב כסתימת שומן [ושוב נסתר בידי שמים], בזה פסול, דדמי לבור שנחכסה מלמעלה דמבואר בב"ק (שם) דלא איסתלק מעשה הראשון.

★★

בגמ': ניקב פסול מפני שהוא שותת נסתם כשר מפני שהוא מוליד וזהו פסול שחוזר להכשירו וכו'.

במנחת חינוך (מצוה תקנ"ט) מסתפק במי שנפצע או נידך בידי אדם, ובסוף נכרת אותו האבר בידי שמים, אי אמרינן דע"י הכריתה נפקע ממנו שם פציעה או דך דבידי אדם וכשר לקהל או דלמא אינו חוזר ומתרפא ע"י הכריתה.

ולכא' יש להעיר דאי נימא דאינו חוזר ע"י כריתה בידי שמים להכשירו, א"כ הול"ל הכי דהיינו דנתמעט מדתניא "וזהו פסול שחוזר להכשירו".

(פירות תאנה)

★★

בגמ': אמר רבא לית הלכתא לא כברא ולא כאבא ברא הא דאמרן אבא דא"ר הונא נשים המסוללות זו בזו פסולות לכהונה וכו' אבל אשה פריצותא בעלמא הוא.

האדר"ת בספר חשבונות של מצוה (מצוה קפ"ח) הביא מהזהר הרקיע שהוכיח מכאן כדעת הרמב"ן דאין מן התורה איסור קירבה לעריות. ותמה עליו האדר"ת במה ענין קרובה לעריות לענין נשים המסוללות זו בזו, הרי אותן נשים אינם עריות כלל.

★★

בגמ': בעו מיניה מרב ששת פצוע דכא כהן מהו בגיורת ומשוחררת.

החלקת מחוקק (א"ה ס"ה סק"א) כתב דהה"נ דמבע"ל אי מותר בגרושה וחללה [באופן שאין עליה איסור פצוע דכא], דמה לי גיורת דאסורה משום זונה ומה לי גרושה וחללה דהא כולה בחדא קרא כתיב.

אבל' הבית שמואל השיג עליו וכתב עפ"י המ"מ דאע"ג דפסקינן בפצוע דכא מותר בגיורת ומשוחררת, היינו רק משום דאיסורם לא כתיב בהדיא בתורה, משא"כ גרושה וחללה דבהדיא כתיב.

עוד כתב החלקת מחוקק דאין על הפצוע דכא שום קדושת כהונה, ומותר לטמאות למתים ואינו יכול לישא כפיו והוי כזר בעלמא, ואע"ג דאוכל בתרומה, שאני תרומה דאפילו עבדי כהנים אוכלים בתרומה אע"ג שאין דין כהונה עליהם. אלא דתמה דברמב"ם מבואר דפצוע דכא אוכל בקדשים דמנה כרות שפכה בהדי מומין וכתב (ביאת מקדש ו' י"ב) דבעלי מומין אוכלין בקדשים, וע"ש בפתחי תשובה שמיישב קושית החלקת מחוקק, די"ל דהר"מ איירי בנעשה כרות שפכה ע"י חולי דכשר לקהל, וע"כ שפיר אוכל בקדשים.

★★

הבית מאיר (אה"ע סי' ה) חולק על החלקת מחוקק, וכתב דכל מה שאמרו דלאו בקדושתו קאי היינו רק לענין קדושת הזיווג ומשום שאסור בקהל, אבל לשאר ענינים כהן גמור הוא, תדע דהא פצוע דכא ישראל ג"כ אינו בקדושתו, וכי נימא שחשוב כגוי לכל התורה, וכי תימא שאין לו קדושת ישראל אלא קדושת גר, התינח לרבנן דסוברים קהל גרים לא איקרי קהל וגם גר מותר בממזר ונתין, אבל לר"י דס"ל קהל גרים איקרי קהל ואינם מותרין בפסולין, הרי ע"כ אין על הפצוע דכא קדושת גר לענין פסולי קהל, ומ"מ חייב בכל התורה.

★★

בגמ': בעו מיניה מרב ששת פצוע דכא מהו בגיורת ובמשוחררת בקדושתיה קאי ואסור וכו', א"ל רב ששת וכו', אמר רבא וכו', הדר אמר רבא לאו מילתא היא וכו' נתגירו אית להו חתנות.

הרמב"ם בפט"ז מהל' איסורי ביאה (ה"א) פסק דפצוע דכא כהן מותר לישא גיורת, והקשה המגיד משנה שם מדוע פסק הרמב"ם כן והלא לא קיי"ל כמו דברי רבא השניים, וכמו שנתבאר (פי"ב הכ"ב) דנתינים כיון שנתגירו מותרין דבר תורה וכסברא קמייתא דרבא, וא"כ מדוע פסק הרמב"ם דמותר בגיורת.

ותירין דהיות ורב ששת פשט להיתר, וגם רבא בדבריו השניים פשט להיתר, א"כ אף דלא קיי"ל כדברי רבא השניים, מ"מ קיי"ל כהיתרא ומותרין בגיורת עיי"ש.

ובספר המקנה בקידושין (עו ע"ב ד"ה אך) ובשו"ת בית אפרים (סי' ב ד"ה אמנם בישוב) ובשער המלך (פט"ו ה"ט) תירצו דהרמב"ם סמך עצמו על דברי הגמרא לעיל (נו ע"א) דשאלה הגמרא פצוע הכא כהן שנשא בת גרים מהו שיאכילנה בתרומה, ומביא רש"י שם בד"ה או דילמא את פירוש המורה דהשאלה היתה אי כשרות איתוספא בה ומותרת לפצוע דכא או קדושה איתוספא בה ואסורה לפצוע דכא, ולר' יוחנן ור' אושעיא פשיטא דכשרות איתוספא בה ומותרת לפצוע דכא, וע"כ כתב הרמב"ם דמותר בגיורת.

אך הקשה הבית אפרים מדוע לא קאמרה הגמרא כאן, דמאי דאיבעיא לרב ששת פשיטא להו לר' יוחנן ולר' אושעיא.

עשית את חמותך. והיינו עפ"מ ש"כ בהגהות מיימוני (מלכים פ"ו ה"ו) בשם היראים, דהאיסור לדרוש שלומם וטובתם הוא רק להתחיל לעשות להם חסד, אבל אם הם עשו חסד מותר להכיר להם טובה ולשלם לה גמולם, וזה מה שאמר לה בועז שכיון שגמלה חסד עם נעמי מותר לו להחזיר לה טובה. והנ"ל הגיד פירושו לבעל האבי עזרי והסכים לזה.

(שיעורי הגר"ש קויפמאן זצ"ל לחג השבועות)

★★

בגמ': וכראות שאול את דוד וגו' בן מי זה הנער וגו', ולא ידע ליה והכתיב ויאהבהו מאד ויהי לו נושא כלים, אלא אאבוב קא משאיל, ואביו לא ידע ליה והכתיב והאיש בימי שאול זקן בא באנשים ואמר רב וכו' זה ישי אביו דוד שנכנס באוכלוסא וכו', ה"ק שאול אי מפרץ אתי וכו'.

הקשה ביערות דבש (ח"א דרוש טו) במה קושית הגמרא ולא ידע ליה על דוד ועל ישי אביו, הלא יש לומר דידע לישי וידע לדוד, אבל לא ידע שדוד הוא בן ישי, ושפיר אמר לשאול שאינו יודע בן מי זה הנער. ואם נאמר דקושית הגמרא הוא משום דכתיב והנה ראיתי בן לישי בית הלחמי וגו', הרי דידע דדוד הוא בן ישי, א"כ היתה צריכה הגמרא להקשות מפסוק זה, ולא מהפסוק והאיש בימי שאול והדרש הנ"ל שיצא באוכלוסין.

ותירץ דהנה איתא בגמרא קידושין (עו ע"א) דהנושא אשה כהנת צריך לבדוק וכו', ואין בודקין ממי שהוא נכתב באסטרטיא של מלך, כי היו הכל מיוחסין כדי שתהי' זכות אבותם מסייעתם.

ולפי"ז מובן קושית הגמרא, דודאי ידע דדוד הוא בן ישי וכדכתיב והנה ראיתי בן לישי, אלא מה ששאל שאול בן מי הנער הזה ואמרינן ואאבוב קא משאיל, אין השאלה כפשוטה, אלא השאלה היא האם הוא ממשפחה מיוחסת או לא, וע"ז הקשתה הגמרא שמה השיב לו שאינו יודע, והלא כ' והאיש בימי שאול וגו' ודרש רב שנכנס באוכלוסא, וא"כ ודאי ידע דהוא מיוחס, דאל"כ איך נכנס באוכלוסא והלא אין יוצאין למלחמה אלא המיוחסין שבדור, וע"כ תירצה הגמרא דשאלת שאול היתה ממי הוה היחוס מפרץ או מזרח.

ובשו"ת חתם סופר (אהע"ז ח"א סי' יד) תירץ דלעיל (סא ע"ב) אי' וחכמים אומרים אין זונה אלא גיורת, ופירש"י גיורת דנבעלת בגיורת לנכרים, מבואר מזה דהיינו דוקא נכרית המתגיירת עתה, אבל גר הנושא גיורת אפי' עד מאה דורות דקיי"ל כראב"י דלעולם אסורה לכהן אי אפשר לומר דהוי זונה אלא אסורה מקרא דדברי קבלה דיחזקאל.

ולפי"ז שפיר יש ליישב ולומר דר' יוחנן ור' אושעיא לעיל (נז ע"א) הרי דברו לפי ר"א בן יעקב ולדידיה הכל מדברי קבלה, וע"כ שפיר ס"ל דפצוע דכא כהן נושא גיורת, לכן גם הרמב"ם פסק כן דקיי"ל כוותייהו, אבל כאן בגמרא בעי ארב ששת בגיורת ממש, ולמד רב ששת דאיסורא דאורייתא משום חזקת זונה, ופשוט מנתינה משום דס"ל דנתינה גם כן הוי דאורייתא ומותר לפצוע דכא ישראל וה"ה בגיורת לפצוע דכא כהן, וע"כ שפיר לא הזכירו בגמרא כאן כלל את דברי ר' יוחנן ור' אושעיא, אך להלכה שפיר פסק הרמב"ם כוותייהו וכנ"ל, עיי"ש.

דף ע"ו ע"ב

במשנה: עמוני ומואבי כו' אבל נקבותיהם מותרות מיד.

במנחת חינוך (מ' תקס"ב) מסתפק לגבי הלאו ולא תדרוש שלומם וטובתם כל הימים אי מיזהרי רק אזכרים דעמוני או מואב או גם אנקיבות, ומסיק דקאי גם אנקיבות ע"ש. ולפי"ז יוצא דבר פלא דשרי לישא עמונית וכן מואבית, ומ"מ אסור לדרוש בשלומה ובטובתה של אשה זו העמונית או המואבית שהוא נשא. וביראים כ' (בסי' ר"נ) מפורש דאיסור זו דלא תדרוש שלומם וטובתם נוהג רק בזכרים ולא בנקיבות.

באבי עזרי הרבה להשיג על המנ"ח ותמה עליו מפוסקים מפורשים בספר רות שבעז גמל חסד לרות המואבית. ואמר הגאון ר' אליהו ברוך פינקל שליט"א שבתרגום אונקלוס מבואר שנידון זה מתבאר מתוך הויכוח שבין רות לבועז, דעהפ"ס (פרק ב' פ"י) ותאמר אליו מדוע מצאתי חן בעיניך להכיריני ואנכי נכרי'. תרגם "מה דין אשכחית רחמין בעיניך לאשתמודעיתני, ואנא מעמא נוכראה, מבנתהון דמואב, ומעמא דלא אידכי למיעל בכנישתא דה"ל כלומר האיך אתה עושה עמדי חסד ואני מבנות מואב שנאסרו לבא בקהל ד'. וע"ז השיב לה בועז (שם פ"א) ויאמר לה הגד הגד לי כל אשר

"ומדברך" - ממה שנאמר סתם - לא יבא עמוני ומואבי בקהל ד'.

"פחד לבי" כי סתם משמעות הפסוק הוא לכלול שבין עמונית ובין מואבית אסורים גם כן לבא בקהל.

אולם "שש אנכי על אמרתיך כמוצא שלל רב" אמירה היינו דיבור מפורש, והוא מה שהפסוק נותן טעם אחר כך. על דבר אשר לא קדמו אתם בלחם ומים בצאתכם ממצרים, שמזה דרשו חז"ל איש דרכו לקדם ואין אשה דרכה לקדם. אשר מטעם זה הותרה רות המואבית לבא בקל, וממילא דוד הוא ישראל כשר.

★★

באופן אחר כעין הנ"ל הביא (שם בתהלים קי"ט) מהגר"א "מדברך" היינו תורה שכותב שנאמר בו דיבור, פחד לבי, כי לא פורש בו מה דין המואבית.

אבל שש אנכי על "אמרתיך" היינו תורה שבע"פ שמוזכר לשון אמירה, אמר אבי אמר רבא וכדו', מזה שש אנכי שהם קיבלו שמואבי ולא מואבית.

דף ע"ז ע"א

בגמ': א"ל דואג האדומי כו' שא"ל עליו אם ראוי לבא בקהל אם לאו כו' א"ל אבנר תנינא עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית. א"ל אלא מעתה ממזר ולא ממזרת כו' כך מקובלני מבית דינו של שמואל הרמתי עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית.

הגרי"ז (עה"ת) מבאר דעל לימוד אפשר להקשות קושיות, וכמו שהקשה דואג, אבל על הלכה למשה מסיני א"א להקשות וצריכין לקבל הדברים כמו שהם.

ועפ"ז ביאר קראי בס' רות שצריכים הבנה (בפרק ד' פסוק ו') ויאמר הגואל לא אוכל לגאל לי פן אשחית את נחלתי, גאל לך אתה את גאלתי. ופירש"י פן אשחית את נחלתי, את זרעי דכתיב לא יבא עמוני ומואבי בקהל ד', ולא ידע דדרשינן עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית.

וק' א' אם לא ידע דרשא זו למה חש רק לפסול של זרעו, ולא חש לעצם האיסור לישא מואבית. ב' ל"ל העמידו

וע"פ זה ביאר מה דאיתא במדרש כששאל לדואג בן מי העלם, השיב בן מי שמכריע את העולם בצדקתו. וצ"ב דפתאום שינה דואג את עורו ושיבך את ישי אבי דוד.

אלא שנחש ארסו בין שיניו, והוא בא להפריך ההוכחה ממה שיצא באוכלסא שהי' מיוחס, דמצינו בתענית (ה ע"ב) דר"ע נענה לפי שהי' מעביר על מדותיו, אף שהי' בן גרים, ור"א לא נענה. וזה טען דואג, שאין לנו ראי' לייחוסו של ישי, ומה שיצא באוכלסא ונכתב באסטרטיא של מלך, זה הי' מחמת רוב צדקות, שמועיל יותר מזכות אביו, ועד שאתה שואל עליו אם כו'.

ועיין עוד שם מה שביאר מדוע קאמר שאול דאי מפרץ אתי הוה מלכא ואי מזרח אתי הוי רק חשיבא בעלמא ולא מלכא, עיי"ש.

★★

בגמ': עמוני ולא עמונית וכו'.

כותב הרה"ק רי"מ אלתר זצ"ל הי"ד חתנו של כ"ק אדמו"ר האמרי אמת מגור זצ"ל במכתב:

אודיעך אשר אמר כ"ק מו"ח מרן שליט"א על השלחן (בסעודת ברית) ואמר בזה"ל נפל היום ברעיוני פי' על הא דאיתא וטוב רואי על דוד המלך ע"ד כל הרואהו נזכר לתלמודו, או הגי' נזכר להלכה (ויק"ר ב, א, עיי"ש) וקשה להבין פי'.

אך הפירוש שהיו חולקין (דואג האדומי) שבא מרות מואבי ואסור לבוא בקהל, ובאמת הלכה למשה מסיני מואבי ולא מואבית, וזה הפי' שכל מי שראה דוד המלך ע"ה ניכר בפניו שהוא אדם כשר. והלכה מואבי ולא מואבית.

(קובץ זכרון שמואל ע' קכו)

★★

בגמ': דרכו של איש לקדם.

הגר"א ז"ל (הובא בספר המאור הגדול פ' כי תצא) אמר בזה רמז נפלא בפסוק (תהלים קי"ט, קס"א) "שרים רדפונים חנם" - זה דואג שהי' גדול בתורה כדאיתא בסנהדרין (ק"ו ע"ב), דף את דוד המלך חנם, ורצה לפסלו מלכא בקהל ד'.

רוצה לגאול או לא, ואם יתברר שאינו רוצה לגאול אז ילך לבית דין.

אולם לפי המבואר כאן אתי' כמין חומר, דאם הי' מתברר קודם אצל גואל שאינו חפץ לייבם את רות, שוב לא הי' נאמן להעיד לפני בית דין ההלכה שמואבי ולא מואבית, שהרי עכשיו הוא נוגע בדבר, שהרי רק הוא חפץ ליבמה.

ולכן קודם השכים בבוקר והלך לבית דין והעיד שם מה שקיבל משמואל הרמתי דמואבי ולא מואבית, ורק אח"כ שאל את גואל אם חפץ ליבמה הוא או לא, ונמצא דבשעה שהעיד על ההלכה לא הי' זה נוגע אליו, כי הי' קרוב יותר ממנו.

★★

בגמ': כל תלמיד חכם שמורה הלכה ובא אם קודם מעשה אמרה שומעין לו ואם לאו אין שומעין לו.

פירש"י שמא מחמת מעשה הבא לידו אמרה.

כתב הנמוקי יוסף בשם הריטב"א דהקשו על רש"י דח"ו לא חשבינן לת"ח שישקר, אלא דחוששין שיאמר את השמועה בדדמי.

השד"י חמד (מערכת כ' כלל ח') הביא מבעל באר מים חיים שהקשה על הריטב"א דמאי קשיא ליה בפירוש רש"י, והא באמת מצאנו בברכות (מג:): דרב פפא אמר בשם רבא הלכה כב"ה ומסיים הגמרא ולא היא לאשתמוטי נפשיה הוא דעבד, דמבואר דרב פפא הוציא שקר מפיו משום כסופא. והשד"ח דחה קושיא זו דאין הוכחה מסוגיא דברכות רק לפירש"י שם, אבל שפיר י"ל דהריטב"א לא גריס לה, ע"ש במעדני יו"ט (שם), או דמפרש כהרמ"ע מפאנו דרב פפא עצמו פסק כב"ה אלא דרצה לתלות הגדולה ברבו.

★★

בגמ': כך מקובלני מבית דינו של שמואל הרמתי, עמוני ולא עמונית וכו'.

מקשה בעל החידושי הרי"ם זצ"ל למה רק אז נתחדשה הלכה זו, ולא נכללה מקודם בין שאר ההלכות.

בועז על טעותו דמואבי ולא מואבית, אלא דהגואל גם ידע לדרוש עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית ולכן לא חש לישא אותה, אלא שהוא חשש שיבא דור אחרון ויפריך הדרשא, וכמו שהקשה אח"כ באמת דואג, ואח"כ יפסלו את זרעו, והוא לא ידע שזהו הלל"מ ואין על זה פירכא.

★★

כתב הב"ח בהקדמת ספרו משיב נפש על מגילת רות שכל הענין מה שכתב שמואל הרמתי ספרו (כדאיתא בפ"ק דבבא בתרא), הכל הי' כדי לקבוע הלכה לדורות שעמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית, ולא יהי' שום ערעור ופקפוק בהלכה זו.

★★

בעל ברוך טעם דרש בטו"ט עפ"י הפסוק (תהלים קי"ט, קסב-קסב) "שרים רדפוני חנם", היינו דואג שהי' שר בתורה ודרש ג' מאות הלכות במגדל התלוי באויר, רדף דהמע"ה ורצה לפוסלו מלבא בקהל, "ומדברך פחד לבי" ביאר ברבינו בחיי (פ' יתרו) ש"דבר" היינו תורה שבכתב, שאין שם הוכחה להתיר עמונית. אבל "שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב" ש"אמרתך" היינו תורה שבע"פ (כמבואר ברבינו בחיי שם) שכן הי' מקובלים הלל"מ עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית.

★★

בגמ': כך מקובלני מבית דינו של שמואל הרמתי עמוני ולא עמונית וכו' ומי מהימן והאמר ר"א א"ר כל ת"ח שמורה הלכה ובא אם קודם מעשה אמרה שומעין לו ואם לאו אין שומעין לו.

הג"ר ראובן מרגליות בספרו ניצוצי אור ביאר עפ"י קראי ברות פרק ג' ד' שבוועז אמר לרות יש גואל קרוב ממני, אם יגאלך טוב, ואם לא יחפוץ לגאלו וגאלתיו אני. וכתוב שלמחר בבוקר עלה בועז השערה להזקנים וישב שם והנה הגואל עובר ויאמר סורה פה ושאלו אם חפץ לגאול וכו'.

וקשה למה הלך בועז בבוקר תיכף להשער של בית דין, הלא הי' צריך בבוקר ללכת מיד להגואל לברר אם

בעמוני ולא עמונית, דאין כוונתו דלא ידע הדרשה, אלא טעה וסבר שרק בעמוני דרשינן כן ואילו במואבי לא דרשינן כן אלא אגב עמוני נכתב כן וכנ"ל, עיי"ש.

דף ע"ז ע"ב

בגמ': אני שונה עמיו מעמיו - להביא בתוליה הבאה משני עממין וכו'.

הנה התוס' יו"ט (פ"א דאבות מ"י) הקשה על הא דשמעי' ואבטליון היו א' נשיא וא' אב"ד, והרי היו גרים וקי"ל דכל משימות וכו' לא יהא אלא מקרב אחיך. וכותב בתוס' יו"ט:

ומשמע שהם בעצמם היו גרי צדק, ולא יתכן כיון שהיו נשיא ואב בית דין כדפירש הר"ב במשנה ד' ואין גר כשר לדון כדפירש הר"ב במשנה ב' פרק ד' דסנהדרין [כל שכן להיות אב בית דין כדתנן במשנה ד' פרק קמא דהוריות]. וזה לשון רבינו ליווא [- המהר"ל מפראג] בספר דרך חיים שמעיה ואבטליון אמרו שהיו מקהל גרים, וכן מוכח בגיטין (דף נ"ז ע"ב) ויומא (דף ע"א ע"ב). אבל אין הפירוש שהם עצמם היו גרים, שא"כ איך אפשר למנותן נשיא ואב בית דין. אלא שבאו מן גרים ובודאי אמן מישראל היו ולכן היו מותרים למנותן נשיא ואב בית דין. אבל יש שפירשו כי הם עצמם גרים היו בודאי זה טעות גמור. ע"כ.

ובכנסת הגדולה (חומ"מ סי' ז' בהגהות הטור אות א') דן בדברי התוס' יו"ט הנ"ל, ומסקנתו היא דבין במלך ובין בשאר שררות קבלה מהניא, והכתוב שאומר לא תוכל מדבר שלא בקבלה כאגריפס דאמרו מחמת יראה או מחמת חנופה אבל בקבלה מרוב הציבור מהניא.

וע"ש שהאריך עוד בזה. ועיי' עוד באבות שם ברש"ש.

אכן הגאון הנוב"י בספרו דורש לציון (סוף דרוש ג') כתב על דברי הכנסת הגדולה הנ"ל שלא הונח לו בדבריו ע"ש באריכות, ומסקנתו היא די"ל ששמעיה ואבטליון נולדו מזרע כזה, שאחד מזרע סנחריב בא על בת ישראל מעשרת השבטים וגרים מיקרו שפיר אף דנכרי שבא על בת ישראל הולד כשר וישראל גמור הוא, מ"מ עשרת השבטים עשאו

אלא רצונה של רות להתגייר היתה אף שידעה שלא תוכל לבא בקהל ה', וקבלה עליה הכל רק שתוכל להסתפח בנחלת ה'. ומן הרצון הזה, נתחדשה הלכה זו.

(ואז"ל) אפשר להוסיף שהטעם שמואבי ולא מואבית הוא כמו שאומרת הגמרא, רבי שמעון אומר על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים, דרכו של איש לקדם וכו'. והיה יכול ר"ש להקשות אולי דרכה של מואבית הוא ג"כ לקדם בלחם ובמים. אלא התירוץ הוא דכאשר ראו את רות המואבית וצניעותה ידעו שאין דרכה של אשה, אפילו מואבית, לקדם (בלחם ובמים)

(וללוי אמר)

בגמ': כתנאי עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית וכו'.

ובתוס' הקשו מדוע לא אמרינן לר' יהודה גם מצרי ולא מצרית. ותירצו דגבי עמוני ומואבי היה לו לקצר ולכתוב עמון ומואב, הלכך מדכתיב עמוני ומואבי אית לן למדרש דלמעט עמונית ומואבית קאתי, אבל מצרי אם היה כותב מצרים הי' מאריך יותר, א"כ לא דרשינן מצרי ולא מצרית. והקשו התוס' מהא דכתיב אדומי ולא אדום, ותירצו אגב מצרי כתיב אדומי.

עפ"י ד' התוס' אלו יישב הגה"ק הרב אברהם גרשון קיטובער זצ"ל הובאו דבריו בשמחת הרגל להחיד"א על מגילת רות, דהנה על הפסוק במגילת רות (ד, ו) שאמר הגואל לא אוכל לגאול לי פן אשחית את נחלתי, כתב רש"י דחשש שזרעו יפסל כדכ' לא יבא עמוני ומואבי וטעה בעמוני ולא עמונית עיי"ש. ומקשים העולם מדוע נקט רש"י עמוני ולא עמונית ולא מואבי ולא מואבית דהרי רות מואבית היתה.

ותירץ הגה"ק הנ"ל עפ"י ד' התוס' הנ"ל, דהנה כמו שאנו אומרים דהא דנכתב בפסוק אדומי לא הוי משום דלדרוש אדומי ולא אדומית אלא אגב מצרי כתיב אדומי, א"כ גם לגבי מואבי יכולים אנו לומר דבאמת גם מואבית אסורה, אך הא דכ' מואבי זה אגב דכתיב עמוני, ושם באמת דרשינן עמוני ולא עמונית. וזה היה באמת טענת הגואל שהוא חשב שרק עמוני ולא עמונית דרשינן, אבל מואבי נכתב אגב עמוני ולא דרשינן מואבי ולא מואבית, וזה מה שכתב רש"י וטעה

כנכרים, ומ"מ מקרב אחיך מיקרי שפיר וראויים למלוך על ישראל.

וכותב עוד הנוב"י שם: וקצת ראייה יש לי דשמעיה ואבטליון באו ג"כ מזרע ישראל, מהא דאמר להו האי כה"ג ביומא (דף ע"א ע"ב) ייתון בני עממין לשלם דקשה על לשון רבים של עממים. והנה ביבמות (ע"ז ע"ב) אמרו בתולה הבאה משני עממין כשרה לכהונה והיינו מגר ובת ישראל, א"כ ה"נ אמר להו לשון רבים עממין שבאו מנכרי ובת ישראל.

ובספר נחלת צבי (ח"א ע' קלה) כותב:

וכדברי הנוב"י נראה מספר יוחסין ושלשלת הקבלה (ערך שמע"י ואבטליון) שכתבו דשמע"י ואבטליון אמם מישראל היתה. ובכן יש להקשות הלא ישראלים גמורים, ובע"כ צריכים לומר כדברי הנו"ב.

★★

בגמ': אשה עמונית כשרה - בנה מעמוני פסול.

הגאון ר' אלחנן וסרמן זצ"ל-ה"ד בקובץ הערות (סי' מ"ד אות ד') הסתפק מה יהא דין בנה מעכו"ם, מי נימא דכיון דאפקרי רחמנא לזרע"י דאב ומתיחס אחרי האם א"כ הוא עמוני, או דנאמר דכיון דהיא כשרה אינה נותנת פסול עמוני לבן, ועיי"ש בהגה דמדמי לה לתרנגולא דאגמא דאמרינן שם שהזכר טמא והנקבה כשרה ע"כ.

וכתב הגרא"ז גורביץ ז"ל בספרו ארזא צבי רב:

ולענ"ד כן נראה מהא דקרינן לה לעיל עם שיש בו שני עממין, וכן נראה להוכיח מלישנא אחרינא שברש"י לקמן ד"ה אשר יולדו שפי' תלאן בלידה באם שיוולדת אותם דאם היא ראשונה הבן שני ואי לאו דנקבות אסורות למאי הלכתא תלאן בלידה, משמע דאם האם מותרת א"א שיהי' הבן פסול מכחה ולהיות שני, ואם נאמר דבעמונית כשילדה מעכו"ם הבן פסול, א"כ י"ל אף במצרית אפילו אם האם מותרת מ"מ תלאן הכי בלידה שאם היא ראשונה, הבן מ"מ שני באופן שנתעברה מעכו"ם.

★★

בגמ': א"ר יוחנן אי לאו דאמר ר' יהודה הכתוב תלאו בלידה, לא מצא ידיו ורגליו בבית המדרש, כיון

דאמר מר קהל גרים איקרי קהל, מצרי שני במאי יפהר כו'.

באור שמח (ריש הל' אישות) הקשה מכאן לפי מה שפסק הרמב"ם (פט"ו מהל' איסורי ביאה) דאחד חייבי לאוין ואחד חייבי עשה לא לקו עד שיקדשו ויבא עלי' דרך נישואין, אבל הביאה גרידא לא לקי עלי', א"כ איך מקשה הכא דר' יהודה לא מצא ידיו ורגליו בבית המדרש, הא שפיר יכול להתקיים ע"י שיקח אשה בלי נישואין, ובניו יהיו בדור שלישי.

ותירץ דהרמב"ם לשיטתו (בריש הל' אישות) שפלגש אסור להדיוט, ובלי קידושין עובר באיסור דלא יהי' קדש, וא"כ שוב הדק"ל דלא מצא ידיו ורגליו בבית המדרש, דעם קידושין ר' יהודה אסור, ובלא קידושין לכו"ע אסור.

דף ע"ח ע"א

בגמ': אר"י אי לאו דא"ר יהודה הכתוב תלאן בלידה כו' דאי לא כתיב קרא כו' מצרי שני במאי יפהר.

הגרעק"א בהגהותיו ליו"ד (סי' א' סעיף ט') דן אליבא דרבי יהודה דס"ל בבבא קמא (פ"ז ע"א) דסומא פטור מכל המצות, אי היינו דוקא ממצות עשה או אף ממצות לא תעשה. וכתב להוכיח מסוגיין דקאמר דאי לא כתב קרא, וקרא לא קמיירי באיסורא, ואי נימא דר' יהודה ס"ל דסומא פטור מכל המצוות ואף ממצות ל"ת, א"כ משכחת לה בהיתר, כגון במצרי שני סומא שנשא מצרית שני' סומא דמותרין זה בזה, אלא מוכרח דעל לאוין הוזהר הסומא. ואף דאיסור דמצרי אינו אלא עשה, דהיינו לאו הבא מכלל עשה, מ"מ י"ל דכיון דעובר עליו בקום ועשה גם הסומא מוזהר ע"ז.

בתשובותיו (ח"ב סי' קנ"ג) הביא עוד רא"י לזה, דהתוס' כתבו בר"ה דף ל"ג דאף לר"י דסומא פטור מכל המצות היינו מה"ת אבל מדרבנן חייב, ויכול לברך אמצוות כיון דמדרבנן חייב. וקשה דאי נימא דסומא פטור גם במצות לא תעשה, א"כ גם אלאו דלא תסור אינו מוזהר, ומהיכ"ת יתחייב מדרבנן לקיים מצות. ומוכח דאינו נפטר רק ממ"ע, ולא ממל"ת.

★★

דף

יבמות - דף ע"ח ע"ב

על הרף

רעג

בן חורין בלא שחרור. וה"ל לענין גירות דנעשה בלידתו ישראל ממילא.

אך קשה להסוברין דנכרי שבא על בת ישראל הולד צריך גירות אף דאינו מתייחס אחר אביו, דנכרי לית ליה חייס בבת ישראל, וודאי הטעם הוא משום דאי אפשר להיות ישראל מאם בלא אב, א"כ הכא נמי אף שנולד מגירות מ"מ אין לו אב ישראל ומדוע לא יצטרך גירות.

מידו גם להסוברים דצריך גירות וכנ"ל, מ"מ גם הם סוברים דאיכא פלוגתא בגמרא בזה, דבכמה סוגיות מוכח בהדיא דאין הולד צריך גירות, וא"כ גם סוגייתנו ס"ל דאין צריך גירות עיי"ש.

דף ע"ח ע"ב

במשנה: ממזרין ונתנין אסורים ואיסורן איסור עולם כו'.

בקרא (דברים כ"ג ג') כתיב לא יבא ממזר וגו' גם דור עשירי לא יבא להם בקהל ד'.

ביאור הגאון הק' מאוסטרובצא זצ"ל מאי דנקטה התורה "דור עשירי" כיון דאסורים עד עולם. דהנה בירושלמי (פ"ה דתרומות) איכא מאן דאמר דברי' בטלה ב960, שאם נפל דג טמא שלם בתתק"ס דגים טהורים (ואינו ניכר) הרי זה בטל. והשתא נבא לחשבון שבדור העשירי יש פחות מ1/960 חלק של ממזר בהולד, וקמ"ל קרא דאף על פי כן אינו בטל ואסור לעולם.

דהנה ממזר שנשא אשה כשרה הרי הולד יש בו חצי ממזרות וחצי כשרות. וכשהוא נשא אשה יש בדור השני רביעי ממזרות, דור השלישי יש בו שמינית ממזרות, ובדור הרביעי יש אחד על חלקי שש עשר ממזרות, דור חמישי יש בו אחד על חלק שלשם ושתים ממזרות, ובדור השישי יש בו אחד על ששים וארבע, בדור השביעי יש 1/128 ממזרות, בדור השמיני ישנו 1/256, בדור התשיעי יש 1/512 ובדור העשירי ישנו 1/1024 חלקי ממזרות שהוא פחות מא' בתתק"ס, ועם כל זה אמרה תורה שאין הממזר בטל, וממילא אינו בטל לעולם.

★★

בגמ': ואי כתב רחמנא להם הו"א מצרית מעוברת שנתגיירה היא בנה חד היא כתב רחמנא אשר יולדו.

וכן נפסק בשו"ע (אה"ע סי' ד' סעיף ד') מצרית מעוברת שנתגיירה בנה מצרית שני.

באבני מילואים (שם ס"ק ב') תמה דהתינח למ"ד עובר על ירך אמו, דטבילת האם מועלת עבור בנה, ניחא דמיקרי דור אחר. אבל למ"ד דעובר לאו ירך אמו, ומבואר בסוגיין דהו"ל כאילו הוא בעצמו מתגייר וטבל, ואמו לא הויא חציצה אליו משום דהיינו רבותי, וא"כ מ"ש הוא מכל מצרי ראשון שנתגייר הוא בעצמו, וא"כ אמאי הוה בנה מצרי שני, דהא הוא בעצמו הי' גוי שנתגייר, והו"ל מצרי ראשון.

וכתב דצ"ל דגזירת הכתוב הוא דאע"ג דהוא גר מצרי ראשון, כיון דנולד ממצרית ראשונה אזלא לה דרא, ודינו כמצרי שני, ועיי"ש מה שישב בזה קושיית תוס' כאן ד"ה הו"א.

★★

בגמ': נכרית מעוברת שנתגיירה בנה אין צריך טבילה וכו'.

כתב הגאון ר' אלחנן וסרמן זצ"ל הי"ד בקובץ שיעורים (כתובות אות לה), דלמאן דאמר עובר ירך אמו ואין הגירות עליו מצד עצמו אלא מפני שהוא ירך אמו, נראה דאח"כ כשנולד הוא ישראל ממילא מפני שנולד מישראלית ולא מפני גירותו, שהרי מעולם לא נתגייר.

וראיה לזה ממה דאי' בתמורה (כה ע"ב) דהאומר לשפחתו הרי את בת חורין וולדך עבד הולד כמוה למ"ד עובר ירך אמו, והקשה שם בשיטמ"ק (אות כד) דהוי כמשחרר רק חצי עבדו ולא קנה רק חצי, ותירץ דכיון דמשחרר האם הולד כמוה, ונראה דכוונתו דבשעה שהוא במעי אמו אינו עבד מצד עצמו אלא מצד שהוא ירך אמו, רק דבשעה שנולד הוא עבד מפני שנולד משפחה, וכאן שנשחררה עמו ונולד ממשחררת ממילא הוא בן חורין ואין צריך לשיחרור כלל, ורק למ"ד עובר לאו ירך אמו כבר הי' עבד במעי אמו, וא"א לו להיות

בגמ': ממזרא לא חיי וכו' דלא ידיע.

הגאון ר' אלחנן וסרמן זצ"ל (בקובץ הערות סי' נ"ח ובקובץ שעורים סי' מה) תמה דהא קי"ל דספק ממזר מותר מן התורה בקהל וא"כ מאחר דלא ידיע אין כאן מכשול לרבים ואמאי לא חיי. ותירץ בשם הג"ר שמעון שקופ זצ"ל דכל היתרון של הספיקות הוא רק לאחר שנודע הספק, וכדקי"ל לענין ביטול ברוב דהוא דוקא בנודע התערובת, וממילא כיון דלא ידע לא הותר מדין ספק ממזר.

ובפשוטו יש ליישב קושיתו לכא', דהא דממזר לא חיי אינו משום שלא יכשלו בו על איסור ממזרות, אלא שלא יטמעו ממזרים בישראל כדי שישארו ישראל ביחוסם.

(פירות תאנה)

★★

בגמ': ממזרא לא חיי והא אנו תנן ממזרין אסורין ואיסורן איסור עולם.

המהרש"א תמה דהו"ל למיפרך ממקרא מלא דכתיב לא יבא ממזר בקהל ה' גם דור עשירי וכו'.

וכתב הברוך טעם בהגהותיו לשער המלך (פ"ט מהל' טומאת מת) לתרץ עפ"י מש"כ השער המלך בשם הילקוט דהא דממזר לא חיי אינו אלא מנביאים ואילך שהתפללו שלא יחיו, כדי שלא יתערבו ממזרים בישראל, דלפ"ז אין שום קושיא מהפסוק דהיה לפני שהתפללו הנביאים.

★★

בגמ': אלמא קסבר ממזר לא חיי וכו' דלא ידיע לא חיי.

כתב השער המלך (טומאת מת ט' י"ב) דשמע מקשים דלפי זה איך קמייתי ראיה בפ"ק דחולין ממכה אביו דאזלינן בתר רובא, מדלא חיישינן שאינו אביו, ואמו נתעברה מאחר, וקשה דהא אי נתעברה מאחר הבן הוא ממזר ומדלא ידיע לא חיי.

ותירץ השער המלך דהחשש שמא בא עכו"ם ועבד על אמו, ולפי מה דקיי"ל עכו"ם ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר בין בפנויה ובין בנשואה.

עוד כתב דשמע אומרים דאיתא בילקוט דהא דממזר לא חיי אינו אלא מנביאים ואילך שהתפללו שלא יחיו כדי שלא יתערבו ממזרים בישראל ולפ"ז פשוט דלק"מ.

★★

בגמ': וכי היכן מצינו בשאלו שהמית הגבעונים, אלא מתוך שהרג נוב עיר הכהנים שהיו מספיקין להם מים ומזון מעלה עליו הכתוב כאילו הרגן וכו'.

הקשה ביערות דבש (ח"א דרוש ז) דלמה לנו לומר דהרג לגבעונים שהוא רק גרמא בעלמא, ולא בפשוט שהרג לכהני ה' צדיקים וישרים.

אבל יובן, כי הנה כתבו תירוץ על זה ששאל הרג את הכהנים, שהיו מזרע עלי כנודע, כי אביתר הנשאר היה מזרע עלי שנאמר עליו (שמואל א ב כג) כי כל מרבית ביתך ימותו אנשים, והם כבר היו אנשים באים בימים והיו עלולים כל שעה למות, וא"כ גברי קטילי קטיל.

אך אמרינן (ר"ה יח ע"ב ולקמן קה ע"א) דבזבח ומנחה אינו מתכפר אבל מתכפר בגמילות חסדים וכעובדא דאביי ורבה, ולפי"ז אם הכהנים לא היו מספיקים מים ומזון לגבעונים, היה לו לשאל תירוץ על זה שהרג את הכהנים דהם גברי קטילי וכנ"ל, אבל היות והיו מספיקים מים ומזון לגבעונים, א"כ עסקו בגמילות חסדים ומתכפר להם עון בית עלי, ולא היו גברי קטילי, ושפיר נענש על מה שהרגם, ועל כן שפיר הזכיר הפסוק בחטאו שהרג את הכהנים "אשר המית הגבעונים" כי זה עצמו שגרם למיתת הגבעונים, זה עצמו הגורם שהריגת הכהנים יחשב אצלו לחטא וכנ"ל.

ועיין עוד שם מה שהאריך בדרוש לבאר קושית הגמרא כאן קא תבע אל שאול וכו' וקא תבע על אשר המית הגבעונים, וכן תירוץ הגמרא עיי"ש.

★★

בגמ': ויהי רעב בימי דוד שלוש שנים שנה אחר שנה, שנה ראשונה אמר להם שמא עובדי ע"ז יש בכם דכ' ועבדתם וגו', שניה אמר להם שמא עוברי עבירה יש בכם דכ' וימנעו וגו', שלישית א"ל שמא פוסקי צדקה

ובן יעו"ש בברכ"י שכתב וז"ל, אין וכו', כל ימי נצטערתי ע"ז דחזינן לרבנן קשישאי דלא זהירי בזה וכו', ושנות דור ודור הם המדברים ואינהו אכלי ולא "ניזוק" אדם וכו', ההיתה כזאת? והיה בלבי "כאש בוערת". אך זה היום מצאתי בס' א"ר בשם הפרישה שבזמנם היו "מסובים" ושכיח "הזיקא", והאידינא יתובי יתבינן כולם שוים וכו', וגברא רבא אמר מילתא דמיתבא דעתא ומסתברא כוותיה. ולפי"ז בליל פסח כשהוא "מיסב" יש להיזהר ביותר לקיים דברי חכמים, עכ"ד מרן החיד"א ז"ל.

אולם יעו"ש ב"שירי ברכה" שכ' דמהשו"ע מוכח איפכא, דייעוי' בסמ"ק קסז' (סי"א) שכ' דהאידינא אין אנו רגילים בהסיבה, ע"ש ובב"י, ואפ"ה כ' השו"ע שם דאין מסיחין בסעודה, דמשמע דהיינו גם לדיחן דלא נוהגים בהסיבה, ודלא כש"כ הפרישה. אך מה נעשה דלא אייתי איניש אשר זהיר בזה וכש"כ הפרישה, עכ"ד החיד"א יעו"ש. וכן יעו"ש בשע"ת שכ' דצ"ל כדאמרי' בעלמא בשבת (קכט). "והאידינא דדשו בה רבים שומר פתאים ה'", ולפי"ז אין לחלק בין לילי פסחים לשאר השנים לענין זה וגם בל"פ ליכא איסורא, עכ"ד השע"ת יעו"ש.

★ ★

אולם יל"ע בשע"ת שכתב בפשיטות דאם אמרי' "שומר פתאים ה'" תו ליכא למיחש כלל "לסכנה" בדבר ומותר לגמרי, דייעוי' בפ"ח דיבמות (עב). דתניא כל אותן ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר לא נשבה להם רוח צפונית וכו', א"ר פפא הלכך יומא דעיבא ויומא דשותא לא מהלינן ביה וכו', והאידינא דדשו בה רבים "שומר פתאים ה'", ויעו"ש בריטב"א שכ' וז"ל, ולפום האי טעמא מאן דלא בעי למימהל ביומא דעיבא הרשות בידו, ושפיר עבד שלא לסמוך על שומר פתאים ה' מ"ה הר"ם. וה"ה שהיה ראוי שלא לימול בשבת ושהוא יום מעונן, עכ"ל הריטב"א יעו"ש. ויעו"ש בנימ"י (בדף כד. ברי"ף) דהביא לריטב"א הנ"ל ע"ש.

וא"כ מבואר להדיא דס"ל דאע"פ שאחז"ל "שומר פתאים ה'", אפ"ה מן הראוי להיזהר בזה ולא "לסמוך" ע"ז "לכתחילה", וה"ט י"ל דבכה"ג אינו "פתי" מאחר שידע על הסכנה שבדבר. ודלא כש"כ השע"ת לעניינינו לגבי דיבור בסעודה דמותר לכתחילה מדכ' שומר וגו', וצ"ע.

וכו', אמר אין הדבר תלוי מיד ויבקש דוד וגו', מאי היא, אמר ריש לקיש ששאל באורים ותומים כו'.

יל"ע מ"ט לא שאל דוד הע"ה תיכף בשנה ראשונה של הרעב לאו"ת מהו סיבת הרעב, דכיון דהו"ל או"ת א"כ הו"ל לשאול בו תיכף ומ"ט המתין עד סוף השנה השלישית.

וי"ל עפ"ד התוס' ברפ"ז דגיטין (סח). גבי שלמה הע"ה שרצה לגלות את "השמיר" כדי לבנות עמו לביהמ"ק ויעצו לו רבנן שיביא שד ושדה ויכופם ביסורים כדי שיגלו לו היכן נמצא השמיר וכו' וכו' וכך עשה וכו', ויעו"ש בתוס' שכ' וז"ל, זיל איתו שידה וכו', כי לא רצו לשאול באורים ותומים כשיכולין לשאול ע"י דבר אחר, עכ"ל יעו"ש. וא"כ מה"ט י"ל דה"נ הכא לא שאל דוד הע"ה באו"ת תיכף כי אם לאחר ג' שנים כשכלו כל הקיצים ובפרט מדחשב שיגלה מעצמו מ"ט קאתי הרעב מדאיכא ביניהם עובדי ע"ז או עוברי עבירה או פוסקי צדקה ברבים וכו', ולזה לא שאל תיכף באו"ת כ"א לאחר ג"ש משבדק ולא מצא לכל הנ"ל, דרק כשא"א לגלות הדבר בענין אחר שואלים באו"ת, והבן בס"ד.

ובן יעו"י עד"ז לעיל (ס): מנא ידעי א"ר כהנא הושיבום ע"פ חבית של יין וכו', ונעבריהו לפני ציץ וכו', ויעו"ש ברש"ש שהקשה בזה"ל, ק"ל הא ציץ מעשה "נס" הוא כדפירש"י, וכיון דמצו לעמוד על הדבר ע"פ נסיון, דחבית יין הוא ע"פ "טבע" כדמוכח בכתובות ובפירש"י שם, ולמה יסמכו על "הנס", ויל"ע, עכ"ל הש"ש ע"ש. וא"כ יל"ע להו"א דהגמ' לעיל, דייעוי' בשבת (לב). ובתענית (כ): דא"ר ינאי לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה ויאמר "עושין לי נס", שמא אין עושין לו נס, ואת"ל שעושין לו נס "מנכין" לו מזכויותיו ע"ש. וא"כ מה"ט אין להיזקק למעשה ניסים, וא"כ יל"ע שם. ומאידך אתי שפיר הגמ' הכא בדשאל דהע"ה באו"ת רק בתר ג"ש.

ובן יעו"י ברפ"ק דברכות (ג): דמיד יועצים באחיתופל, ונמלכים בסנהדרין, ושואלים באורים ותומים וכו'. ולכא"ו יל"ע דמאחר דהיה להם "אורים ותומים" לשאול בו כל צרכיהם, א"כ יועצים באחיתופל ונמלכים בסנהדרין, הא הו"ל לשאול תיכף באו"ת ותו לא. אולם למש"נ אתי שפיר, דהא נחשב "למעשה ניסים" ואין להיזקק לזה כשאפשר להענות ולהוושע בדברים אחרים, ודו"ק. [וע"ע מש"כ ברפ"ק דברכות שם בזה].

דפסחים (קי:): שכ' דכללא דמילתא "דזוגות" כל דקפיד יותר מידי קפדי בהדי "השדים" להזיקו, ודלא קפיד כ"כ לא קפדיה השדים בהדיה להזיקו וכו', יעו"ש וברשב"ם בזה. אך בעלמא כשדשו בו רבים אכן "שומר פתאים ה'", וא"כ לק"מ.

(נופת צופים)

★★

בגמ': קא תבע א"ל שאול' שלא נספד כהלכה.

הדובב מישרים (ח"ב סט"ו) הביא קושיא דאיך נענשו על שלא נספד שאול כהלכה, והא קי"ל (יו"ד סי' שצ"ז, אהע"ז סי"ז סע' ה') דאין מתאבלין ואין מספדין רק בנתברר המיתה באופן שמותר לאשתו להנשא, ועל מיתת שאול לא העיד רק עד אחד הגר העמלקי, ואין משיאין עפ"י עד אחד במלחמה רק באמר קברתיו וכדאיתא לקמן (רפט"ו), וא"כ הרי לא היו רשאין להספידו.

ובתב הדובב מישרים די' ליישב עפ"י מה שהעלה החכם צבי דבלא היתה לו אשה מותר להספיד גם באופן שאין מתירין אשה, דלפ"ז י"ל דהכי נמי במלך דקי"ל דאין נושאין אלמנתו של מלך, שפיר אפשר להספיד גם עפ"י עד אחד שלא אמר קברתיו, דהוי כאין לו אשה.

★★

בגמ': קתבע ל' שאול' שלא נספד כהלכה וקתבעינו ל' ע"ל אשר המית הגבעונים כו' באשר משפטו שם פע"ו.

ל' באו' קושית הגמרא תמוה, וכי לא מספדין רק מי שהוא צדיק נקי בלי רבב, ומאי מקשה בזה ששאל המית הגבעונים, ומ"מ תבע הקב"ה יקרי' אשר לא נספד כהלכה.

וביאר הגאון ביערות דבש (ח"א דרוש ז') דשני דברים אלו הם תרתי דסתרי, דבב"ק (קי"ט ע"א) איתא שמה שתבעו משאל על אשר המית הגבעונים, היינו שאנשי נוב עיר הכהנים היו מספקים מים ומזון לגבעונים שהיו משרתיהם, וכשהרג נוב עיר הכהנים נתבטל הספקתן.

ומה הי' הספד על שאול "בנות ישראל על שאול תבכינה המלבישכם שני וגו'". ואחז"ל (בילק"ש רמז קמ"א) שכשהיו בעליהן יוצאים למלחמה או לתורה, הי' שאול זן בני משפחתם, והיינו שהי' עוסק בצדקה ובמעשים טובים, ומ"מ

ובאופ"א יל"פ דס"ל בזה כהריטב"א. דהנה צ"ע מש"כ בפ"ח שם דמי שלא רוצה למול ביומא דעיבא הרשות בידו ושפיר קעביד שלא לסמוך על שפ"ה, דצ"ע ממה נפשך, דאם אינו חייב למול בכה"ג מדחושש "לסכנה" א"כ אף יהיה אסור לו למול ככל מצות התורה שאסור להסתכן בשביל לקיימו, ומ"ט ס"ל שמותר עכ"פ למול בכה"ג, ומאי דך אם הרשות בידו למולו ע"כ דאינו בכלל "סכנה" וא"כ מ"ט אינו חייב למולו, וצ"ע.

וכן יעו"ש בריטב"א בנד"מ בהגהות הגר"א יפהן ז"ל שהק' כן, ויעו"ש [בהערה 219 אות ג'] שכ' ליישב, דאיה"נ דכל היכא דשייך שומר פ"ה אכן לא נאמר "פטור" מחיוב מילה וחייב למול, וכוונת רבינו הריטב"א דמי שחושש משום סכנה אכן לא נאמר עליו "שומר פתאים השם", ולכן אצלו איכא באמת לפטור ד"וחי בהם" ולא "שימות" בהם, ואיה"נ שאף אסור לו למול ולא רק שפטור מזה, ומשא"כ בעלמא מי שלא חושש אכן לא חל "הפטור" של "וחי בהם", וזהו דכ' הריטב"א דמי שחושש לסכנה שפיר קעביד שלא לסמוך על שפ"ה וכו', עכ"ד הגרא"י זצ"ל יעו"ש.

והיינו דמש"כ בגמ' שם דמותר למול, איירי בסתם בני"א שלא "חושש" ולכן ע"כ שאף "חייב" למול ולא רק "רשאי", ומש"כ הריטב"א שאי"צ למול איירי בבנ"א שחוששים לסכנה ולכן ע"כ שאף "אסור" למול, ואתי שפיר.

ולפ"ז ע"כ דמש"כ הריטב"א בפ"ק שם דרבנן דס"ל דהכל "משמשות כדרכן" בלי מוך היינו שאינם חייבות לשמש במוך אולם מותרות, דאת"ל כדפירש"י דאסורות, הא אכתי איכא סכנה בזה וכו', עכ"ד הריטב"א, היינו דנהי דכשאינם "חוששות" לסכנה אכן ליכא סכנה כלל ושפיר י"ל שאסורות ליתן שם מוך, מ"מ להני נשים דחוששות לסכנה מאי איכא למימר, דלרש"י משמע שאף הני דחוששות אסורות במוך ולזה הק' הריטב"א כנ"ל, אולם לנשים בעלמא דאינם חוששות אכן שפיר י"ל דאף לריטב"א אסורות בזה, ודו"ק.

ולפ"ז יש ליישב לשע"ת בדכ' דכיון דהאידינא "דשו ביה רבים" ליכא למיחש לאיסור דיבור בסעודה, דהא אף הריטב"א ס"ל דבעלמא היכא שאמרי' שפ"ה אכן אי"צ למיחש כלל לזה ומותר לעשותו ולקיימו לכתחילה, וכדס"ל לרש"י, ורק כשחושש לסכנה אכן מיבעיא ליה למיחש ואינו בכלל שפ"ה, וה"ט נר' מדאינו בבחינת פתאים. וכן יעו"ש עד"ז בפ"י

תבע הקב"ה על אשר להיפוך פסק המים ומזון מבני הגבעונים, וזהו תרתי דסתרי, ועל זה אמר כאשר משפטו שם פעלו, עיי"ש עוד.

פרק כ"א, ב'): "והגבעונים לא מבני ישראל המה" ראשי תיבות "מילה". וי"ל דהכוונה: שאפילו אם מלים את עצמם לא מועיל להם כלום, יען שאינם מבני ישראל ודו"ק.

דף ע"ט ע"א

בגמ': ולא דרכיה למספדיה.

בפרקי דר"א (פרק יז) מובא מיד עמד דוד ולקח את כל חכמי ישראל וגדוליהם ועברו את הירדן ובאו ליבש גלעד ומצאו את עצמות שאול ויהונתן בזו שלא שלטה בהם רמה ועליו נאמר שומר כל עצמותיו אחת מהנה לא נשברה.

וכתב שם בכיבור הרד"ל: י"ל שמפני שאמרו בשבת (קנב): כל שיש לו קנאה בלבבו עצמותיו מרקיבין, א"כ שאל שהיה לו קנאה בדוד, וכן כתיב ביה בקנאותו לבנים (שמואל ב, כא) היה ראויין להיות רקב שולט בעצמותיו, ובכל זאת לא שלט בהן.

★★

בגמ': שלשה סימנים יש באומה זו רחמנים והביישנים וגומלי חסדים.

בספר השיחות (תשי"א) מאדמו"ר ר' יוסף יצחק מלובאוויטש זצ"ל מביא בשם בעל התניא - "רחמנים", מרחמים על הנשמה שירדה ממקום גבוה לעולם השפל

"הביישנים", שמתביישים בפניה, מכיון שהוא חלק אלוהי ממעל.

"וגומלי חסדים", עם הגוף ששרשו העליון הוא ממדרגת סובב כל עלמין. וכמו שהלל אמר (בויקרא רבה לדג, לג) לגמול חסד עם הדין אכסניא.

★★

במסכת עבודה זרה (דף כ"ז ע"א) מובא שיש אומות שרגילים למול את עצמם כדוגמת הערבים והגבנונים, ואף על פי כן אין דינם כנימולים אלא הרי הם כערלים לכל דינם, יעויין שם היטב.

ועיין בחתם סופר (תורת משה, פרשת וירא, עה"פ "שבו לכם פה עם החמור") רמז נאה, שנאמר (שמואל ב' כ"א)

החתם סופר כתב שם דברים עמוקים: הרמב"ם (סוף פרק ב' מהלכות תשובה) כתב: שמי שאינו מוחל הוא אכזרי, דכתיב (שמואל ב', כ"א ב') "והגבעונים לא מבני ישראל המה" והראשי תיבות אותיות: מילה. דבני ישראל המהולים המה רחמנים כדאיתא במסכת יבמות (דף ע"ט.), לעומת זו אלו האכזרים שאינם מבני ישראל, והאכזריות נעוצה בפגם המילה. ואף אם ימולו את עצמם - אין זו מילה, וכמבואר במסכת עבודה זרה וכו"ל. ולפיכך במאמר של רבי אלעזר בן עזריה: (יומא דף פ"ה ע"ב) "עבירות שבין אדם למקום - יום הכיפורים מכפר, עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכיפורים מכפר עד שירצה את חבירו" דורש שם את הדבר מהפסוק (ויקרא פרק ט"ז, ל') "מכל חטאותיכם לפני ה' תטהרו" אשר סופי תיבות המה אותיות "מילה", להורות שענין ההתרצות הפיוס והמחילה תלויים במצות המילה, ופגם במצות המילה גורמת למידת אכזריות.

(ספר חיים של תורה פר' לך)

★★

בגמ': אלא שהעבירו וקלטו ובקש עליו רחמים ופלטו, ואכתי משוא פנים יש בדבר, אלא שבקש רחמים שלא יקלטנו הארון.

הש"ך (חומ"מ סי' קס"ג סק"ח) כתב בשם המהריב"ל דאם שר או מלך הטילו איזה קצבה של ממון על אחד או שתיים, ויש ליהודי אחד כח להשתדל בהיכל המלך והשר לפוטרים, אם הדבר ברור שאם יפטרם המלך לאלו יטיל את החיוב ממון על אחרים, אינו רשאי להשתדל עבורם ולהזיק בזה לאחרים, אבל כשהגזרה בסתם על ב' אדם ועדיין לא ייחד שנים מסויימים, מותר להשתדל שלא יתחייבו שנים מסויימים, וכתב דהמהריב"ל הביא ראיה ברורה מהא דמפיבוסת דשמעתין דכל זמן שלא נקלט היו מותר להתפלל שלא יקלטנו הארון, אע"ג שעיי"ז יקלט אחר.

★★

בזה משום הצלת נפשות לעשות רצון הגבעונים כדי שיפסק הרעב שהפילה כמה חללים. וכתב בנחל אשכול (מילה אות ט') דיש שהוכיחו מכאן דניוול המת כגון ניתוחי מתים אסור גם באופן שיוכלו להציל בזה נפשות.

ובפשטות י"ל שכל רפואה שהיא בדרך סגולה, לא בדרך הטבעית, אסור לעבור על איסור בגללה.

דף ע"ט ע"ב

בגמ': אמר להם רבי חלקנו נתיר חלק מזבח מי יתיר.

המהרי"ט (ח"ב אה"ע ס"ז) הקשה דגם אי הוי אמרינן הפקר ב"ד בשל הקדש מ"מ מי יכתוב להם גט שחרור והווי כמעוכב גט שחרור שאסורים בבני חורין, וכתב שהיו יכולין לזכותם ע"י הפקר ב"ד לאדם אחד, והוא שפיר יכול לכתוב להם גט שחרור.

ועי' בדברי אמת (קונטרס ט' ס"ו) שצדד דגם למ"ד המפקיר עבדו צריך גט שחרור מ"מ בהפקר ב"ד לכו"ע אין צורך לגט, דשחרור בהפקר בעלמא אינו אלא סילוק ולא זכה העבד בעצמו, אבל בכח של הפקר ב"ד, הב"ד יכולין להקנות את העבד לעצמו.

★ ★

במשנה: א"ר עקיבא אני אפרש סריס אדם חולץ וחולצין לאשתו מפני שהיתה לו שעת הכושר, סריס חמה לא חולץ ולא חולצין לאשתו מפני שלא היתה לו שעת הכושר.

ובגמרא: איקרי כאן להקים לאחיו שם והא לאו בר הכי הוא, אמר רבא אם כן אין לך אשה שכשרה ליבם שלא נעשה בעלה סריס חמה שעה אחת קודם למיתתו.

וברש"י ופרכינן ואמאי סריס חולץ וכו' סמוך למיתתו ייסורי מיתה מתישים כחו וכו'.

כתב בשו"ת חתם סופר (אהע"ז ח"א סי' יז ד"ה הנה במתני') דלכאורה מהא דר' עקיבא כלל כל סריס שהיתה לו שעת הכושר בשם "סריס אדם", וזה כולל גם סריס ע"י חולי, מוכח דסריס ופצוע דכא ע"י חולי מיקרי בידי אדם ולא בידי שמים.

בגמ': והא כתיב ולא תלין נבלתו על העין כו' מוטב שתעקר אות אחת מן התורה ויתקדש שם שמים בפרהסיא כו'.

כתב הרמב"ם (הל' מלכים פ"ג ה"י) כל ההורגין נפשות שלא בראייה ברורה כו' יש למלך רשות להרוג אותם ולתקן העולם כפי מה שהשעה צריכה לכך, והורג רבים ביום אחד, ותולה ומניחם תלויים ימים רבים להטיל אימה כו' עכ"ל.

וכתב שם בהגהות מהר"ץ חיות וכן בספרו תורת הנביאים (פרק ז' מ"ח ע"ב) דמקור דברי הרמב"ם דהמלך מותר להניחם תלוי ימים רבים, מבני רצפה בת איה שהשאירו אותם תלוי עד נתך מים ארצה, ולא עברו אבל תלין, דמדין תורה לא ה"י להם משפט מות, רק מדין מלך, ולכן נשארו תלויים, ולא קעברי אבל תלין.

אמנם החתם סופר (או"ח סי' ר"ח בסופו) חלק עליו, דאדרבה מסוגיין משמע שהיתה תלייתן עקירה דבר מן התורה, אלא מוטב תעקר אות אחת מן התורה ויתקדש שם שמים בפרהסיא, וכתב וז"ל: נ"ל ששאול גופי' אי ה"י כאן ה"י חייב בדין תורה על שהמית הגבעונים, ואעפ"י שהוא לא המית בעצמו, מ"מ הפסוק קרי ל"י שהמית אותם. ועבר על שבועת נשיאי העדה להשאיר אותם לפליטה בארץ להיות חוטבי עצים ושואבי מים, והעובר על זה ופסק לחיותם, עובר על שבועה וחרם, וחייב כמו עכן שעבר על החרם, אך בניו אינם חייבים, דהרי בני עכן לא נהרגו, ולא הביאום אלא לרדותן כדאי' בסנהדרין מ"ד ע"א. והכא נהרגו בני שאול וגם הלינם עד ניתך גשמים עליהם, ומיתתם לא היתה בדין מלך אלא מדין שבועה וחרם, ולכן הוצרך ר' יוחנן לומר מוטב שתעקר אות אחת כו'. ואי היה חיוב מטעם מלך, לא היה כאן עקירת דבר מן התורה, דמלך מלין הרוגיו, אך כאן ה"י החיוב מדין תורת שבועה וחרם עיי"ש עוד.

ועיין באבן האזל (הל' מלכים שם) שהרמב"ם למד דינו מפשטי דקרא, דמשמע שהיו תלויים עפ"י דין תורה ע"ש.

★ ★

בגמ': והא כתיב לא תלין נבלתו על העין וכו'.

לכא' צ"ע דמה קושית הגמ' דיש בזה משום לא תלין והא קי"ל דאין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש, והכא היה

אך באמת אין זו ראייה כלל, דר"ע במתני' מיירי לגבי יבום שבהיה לו שעת הכושר חייבת ביבום וחליצה, וע"כ נקט סריס אדם דזה בודאי היה לו שעת הכושר. ובאמת הוא הדין גם בסריס ע"י חולי או ע"י ברוקים ורעמים נחשב בזה כסריס אדם, אף דלגבי פצוע דכא נחשב בידי שמים.

אך מדברי רבא כאן בגמרא יש לכאורה ראי' דסריס ע"י חולי נחשב בידי שמים, דהלא הגמרא מקשה מדוע סריס אדם חולץ וחולצין לאשתו והא לאו בר הקמה היא.

וע"ז תירץ רבא דכל אשה הלא נעשה בעלה סריס חמה סמוך למיתתו והיינו שייסורי המיתה מתישין כחו, ולכאורה קשה מדוע נקט רבא הלשון דנעשה בעלה "סריס חמה" והלא סריס חמה אינו חולץ וכאן אנו מדברים מסריס אדם דחולץ, וא"כ הו"ל לומר דנעשה בעלה סריס אדם.

אלא חזינן מדברי הגמרא דסריס ופצוע דכא ע"י חולי נחשב בידי שמים, וא"כ שפיר בעלמא סמוך למיתתו הוא מותש ע"י חולי נחשב הוא "סריס חמה", אלא דלגבי יבום דינו כסריס אדם כיון דהי' לו שעת הכושר, וע"כ שפיר נקט רבא דנעשה בעלה סריס חמה סמוך למיתתו, הרי מוכח מדברי רבא דחולי נחשב ע"י שמים עיי"ש.

★★

בגמ': אמר ר' יהושע שמעתי וכו' ואין לפרש וכו'.

כע"ז איתא גם בפסחים (צו): אמר ר' יהושע שמעתי שתמורת הפסח קריבה ותמורת הפסח אינה קריבה ואין לי לפרש. וביאר כ"ק אדמו"ר בעל הפני מנחם וצ"ל מגור בזה, דהנה במשנה אבות (פ"ב מ"ח) איתא: חמשה תלמידים היו לו לריב"ז, הוא היה מונה שבחם... ר' יהושע בן חנניה אשרי יולדתו, כי אמו הביאתו ע"י כל הבתי מדרשות כדי שיקלטו אזניו דברי תורה. וזה פירושו שמעתי - בהיותי תינוק - ואיני יודע לפרש, כי הייתי תינוק ואני רק זוכר את המילים ששמעתי.

דף פ' ע"א

בגמ': איתמר אכל חלב כו' רב אמר נעשה סריס למפרע כו'.

וכתבו בתוס' (ד"ה נעשה) ולקי על חלב שאכל דלא חשיב התראת ספק אע"ג דבשעת התראה הי' ספק שמא

יביא שערות קודם י"ח, דהשתא מיהא אגלאי למפרע שהי' גדול בשעת התראה כו' עכ"ל.

הגרעק"א (בדרוש וחיידוש חולין י"א ע"ב) הקשה עמ"כ התוס' שם (ד"ה וכו"ת דבדקין ליה) שהקשו אהא דקאמר התם דלמא לא אזלינן בתר רוב, והורג את הנפש קטלינן לי', ובאופן דליכא חשש שהנהרג הי' טריפה, דבדקין לי' אח"כ. והקשו התוס' דהאיך נחייב אותו על הרציחה, הא התראת ספק לא שמה התראה ע"ש.

ותמה ע"ז דהא בתוס' כאן מבואר דהיכא דאיגלאי מילתא למפרע דהי' גדול מיקרי התראת ודאי ולא התראת ספק, וא"כ ה"נ הרי יתברר ע"י בדיקה למפרע דלא הוי טריפה ולא מקרי התראת ספק.

וכתב לחלק דהכא דאיכא ודאי איסורא, דהרי ודאי אכל חלב, אלא דאיכא ספק אם הוא בר עונשין או לא, בזה מהני גילוי מילתא לחייבו למפרע ולא אמרינן דהו"ל התראת ספק, אבל התם דבשעה שהרג אותו הי' ספק בגוף האיסור, דשמא הי' בהוא טריפה ולא עבר איסורא דרציחה, ובזה לא מהני גילוי מילתא לחייבי'.

ועיין שם שהביא שכבר קדמו סברא זו בפנ"י (קו"א קידושין ס' צ"ג) ויישב בזה קושיית המשנל"מ (סנהדרין פט"ז ה"ד) דתמה דבנדה מ"ו ע"ב (ד"ה ה') כתבו התוס' דבמופלא הסמוך לאיש דהקדיש הוא ואכלו אחרים הקשו התוס' דלא לילקי דהוי התראת ספק דאין אנו יודעין מתי יהי' לו ב' שערות, ששנה קודם יהי' לו דין מופלא הסמוך לאיש, וזה סותר לכאו' דברי התוס' כאן דתגלי מילתא למפרע לא הוי התראת ספק.

ול"הנ"ל ניחא, דהתם נמי את"ל דעדיין אינו מופלא סמוך לאיש, ליכא חתיכה דאיסורא, דהפלאתו אינו הפלא' ונדרו אינו נדר, ובכה"ג ל"א תגלי מילתא למפרע, והוי התראת ספק. ע"ש עוד.

★★

בשו"ת חת"ס (ח"ו ליקוטי תשו' סוף סי' ס"ב) תירץ קושיא זו, די"ל דמש"כ התוס' דבאיגלאי מילתא למפרע לא הוי הת"ס, היינו רק בצירוף עם רוב, דרוב מביאים שערות

בזמנם, והמאחרים הו"ל סריס. אבל התם בחולין דאיירי אי לא הי' דין דאזלינן בתר רובא, תו הוה לי' התראת ספק.

★★

בגמ': איתמר אכל' חלב מבן שתים עשרה כו' רב אמר נעשה סריס למפרע, ושמואל אמר קטן היה באותה שעה.

עין בים של שלמה (סי' ל"א) שתמה על הרמב"ם והסמ"ג שנראה שפסקו כשמואל דס"ל קטן הי' באותה שעה, ולא אמרינן דנעשה סריס למפרע, והרי קיי"ל דרב ושמואל הילכתא כרב באיסורי, וכיון דשאלה זו נוהגת באיסור אע"ג דנוגע גם לענין ממון, מ"מ עיקר השאלה נוגעת לענין איסורי, וא"כ הו"ל למיפסק כרב דלמפרע נעשה גדול.

ותירין המהרי"ט אלגאזי (הל' בכורות פ"ג אות ל"ג ב') דהנה לעיל בר"פ החולץ (ל"ה ע"ב) נחלקו לגבי חולץ מעוברת והפילה, דר' יוחנן ס"ל דאינה צריכה חליצה מן האחים, ומשום דאגלאי מילתא למפרע דהפילה, וריש לקיש ס"ל דצריכה חליצה מן האחים דל"א אגלאי מילתא למפרע, והוי חליצה פסולה. ואיפסקא שם הילכתא כריש לקיש לגבי ר' יוחנן, נמצא דלהלכה קיי"ל דלא אמרינן תיגלי מילתא למפרע. ומשו"ה פסק הכא הרמב"ם כשמואל לגבי רב, דמיתלי תליא במחלוקת דריש לקיש ור' יוחנן דלעיל, וכמו דלעיל איפסקא הילכתא להדיא כריש לקיש דל"א תגלי מילתא למפרע, ה"נ קיי"ל כשמואל לגבי רב דלא נעשה גדול למפרע ע"ש עוד.

★★

בגמ': נעשה סריס למפרע.

והקשו התוס' דהאיך לוקה על זה הא הוה התראת ספק, דאין יודעים אם הי' גדול אז או לא.

והקשה בחתם סופר (יו"ד סי' קנ"ה) דל"ל נימא דהכא איירי לענין חטאת, שאכל חלב בשוגג, ואם נעשה גדול למפרע חייב להביא קרבן על מה שאכל חלב.

ותירין דמכאן לכאן יש להביא ראיה דהבבלי ס"ל להא דאיתא במדרשים, דאין ב"ד של מעלה עונשים פחות מבן עשרים, וא"כ א"צ להביא קרבן חטאת כשהוא פחות מבן עשרים, והכא הלא איירי בפחות מבן עשרים, לכן ע"כ איירי

לענין עונשי ב"ד של מטה, דהיינו במזיד ולענין מלקות, ולכן שפיר הקשו דהוה התראת ספק.

שוב הביא מש"כ האחרונים (עי' שו"ת חכם צבי סי' מ"ט), דסברא זו דחוי' היא, ולא מצינו שיסבור כן תלמוד שלנו דאין ב"ד שלמעלה עונשין בפחות מבן עשרים, ולגבי קושייתו כתב בשערי תירוצים לא ננעלו, ויש ליישב באופן אחר.

★★

ועיין בארחות חיים (ספינקא) או"ח סי' א' (אות ח') שהביא שהפמ"ג בספר תיבת גומא (פ' חיי שרה) חקר בזה במי שהוא פחות מבן עשרים, אם יאמר באיזהו מקומן יהיה רצון אחר חטאת ואשם תלוי, ושכספר שו"ת אלף המגן (סי' ב') האריך בזה והעלה לדינא דצריך לומר אף קודם בן עשרים.

★★

בגמ': וכן שמנה מי קחיי והתניא בן שמנה הרי הוא כאבן וכו', הכא במאי עסקינן כשגמרו סימניו וכו'.

במס' שבת (קלה ע"א) קאמר רב אדא בר אהבה שתינוק שהוא ספק בן ז' ספק בן ח' מלין אותו בשבת ממה נפשך אי חי הוא שפיר קא מהיל ואי לאו מחתך בבשר הוא, ומקשינן מהברייתא דא"י ספק בן ז' ספק בן ח' אין מחללין עליו את השבת, ומתריצין דהברייתא לא מדברת מעצם המילה אלא ממכשירי מילה ואליבא דר' אליעזר.

והנה הרא"ש (סי' ה) כתב דספק בן ז' ספק בן ח' אין מחללין עליו את השבת, ולא כתב דברי רב אדא בר אהבה שמלין אותו ממה נפשך.

והקשה עליו הטור ביו"ד (סי' רסו) מדוע לא כתב דמלין אותו ממה נפשך.

ותירין הבית יוסף שם דהרא"ש ס"ל דרב אדא בר אהבה לא חילק כמסקנת הגמרא כאן בסוגייתו בין גמרו סימניו ללא גמרו סימניו, אלא ס"ל כמו ההוה אמינא כאן בגמרא דהקשינו וכן שמנה מי קחיי וכו', וע"כ כדי ליישב מנהג העולם שמלין התינוקות הספיקות, הוצרך רב אדא לתרץ דמלין אותן ממה נפשך, וכאשר קשה עליו מהברייתא הוצרך לדחוק דהברייתא מייר ממכשירי מילה.

אבל למסקנת הגמרא דמחלקינן בין גמרו סימניו ללא גמרו סימניו, וא"כ שפיר הברייתא שכתוב אין מחללין מיירי מלא גמרו סימניו, וזה שנוהגין למול התינוקות הספיקות מיירי מגמרו סימניו, וא"כ לא צריך להגיע כלל לדברי רב אדא בר אהבה דמותר למול הספיקות מטעם ממה נפשך, ושפיר אמרינן דאם גמרו סימניו שפיר מותר למולו דסמכינן על רוב התינוקות שהם חיים, ובלא גמרו סימנין אסור למולו, ואף דמחתך בעלמא הוא, לא רצו חכמים להתיר טלטול במקום שקרוב לודאי שאינו בן קיימא, עיי"ש.

דף פ' ע"ב

בגמ': הבמ"ע כשגמרו סימניו כו' האי בר ז' הוא ואישת הווי הוא דאישתהי כו' כל ששהה שלשים יום באדם אינו נפל כו'.

בראשונים הביאו כאן מרכיבו חננאל לפרש דר' אבהו איירי בבן ח' שנגמרו סמניו, וכרבי דאמרינן דבעצם בן ז' הוא, אלא דאשתהי משתהא, והואיל שהוא נחלש ונולד לשמונה חדשים, אלמא דחלש הי' ולא הי' לו כח בחודש השביעי, ולא הי' לו כח לפתוח רחם אמו להולד, על כן כל ימיו הוא בחשש חולשה זאת, ולכן עד בן עשרים שנה אינו נעשה גדול, ואף אם הביא סימנים תוך עשרים שנה, הרי הם כקטן תוך י"ג שנה שהביא סימנים, שאינם אלא שומא בעלמא, ועדין הוא קטן.

ע"פ פי סברא זו ביאר באור שמח (הל' יבום וחליצה פ"א הלכה ה') שיטת הרמב"ם (בהל' רוצח) שההורג קטן בן ח' אע"פ שנגמרו כל סמניו שעריו וצפרניו אינו נהרג עליו וקשה דהא מן התורה ולד מעליא הוא, ועיין מש"כ ההמ"ג שם.

וביאר האור שמח על פי הנ"ל, די ש לומר כיון דאמרינן דבן ז' הוא אלא דאשתהי, והיינו דמחמת חולשתו לא הי' לו כח להיולד בחודש השביעי, אם כן יצא מכלל רוב ולדות שאינם טריפה, ויש לחוש בו שהוא טריפה, ולכן ההורגו פטור, דכיון דאשתני אשתני, דהרי בפ"ק דחולין יליף דאזלינן בתר רובא מהא דכל הורג אדם חייב, ולא אמרינן דהנהרג הי' טריפה, אבל הכא דמכח חולשתו יצא מכלל הרוב, שוב יש לומר דהי' טריפה, עיי"ש עור.

★★

בגמ': איזהו סריס וכו'.

בתשובה המפורסמת מהרא"ש (כלל ט"ז סי' א') הוא כותב: **וששאלת** מאין לנו דבן י"ג שנה ויום אחד הוא בר עונשין אבל פחות מכן לא, דע כי הלכה למשה מסיני הוא, והוא בכלל שיעורין חציצין ומחיצין שהן הלכה למשה מסיני (עירובין דף ד ע"א, סוכה דף ה ע"ב), דשיעור וקצבה לכל דבר נתן למשה בעל פה. וכן ההיא דבת שלש ביאתה ביאה, פחות מכן לא (נדה מד ע"ב). וכן בן ט' ביאתו ביאה ולא פחות (שם דף מה ע"א). וכן סריס שהוא קטן עד כ' שנה הוא אז גדול אם נולדו בו סימני סריס, ואם לא נולדו בו סימני סריס הוא קטן עד ל"ו שנה. כל אלו הלכה למשה מסיני הן. עכ"ל.

★★

בגמ': כל שקולו לקוי ואין ניכר בין אשה לאשה.

בגמ' סנהדרין (ע"א ע"א) איתא לגבי בן סמ"ג: לא היה ולא יהיה וכו' ע"כ.

ובקובין כרם שלמה (שנה י"א קו' י עמ' ל"ו-ל"ז) מובא מהג"ר העשיל מקראקא זצ"ל שביאר, דהרי בעי לגבי בן סו"מ שיהי' קול אביו ואמו שוים, וביבמות (פ'): מבואר, דאם אין ניכר בין קול איש לקול אשה הרי זה סימן סריס ע"ש. וא"כ נמצא שאם קול האיש והאשה שוים אין יכולים להוליד בנים וא"כ מהיכן בא להם בן סו"מ וע"כ דלא הי' ולא עתיד להיות עכת"ד ודפח"ח. והנה כן הביא הגאון בעל עיון יעקב בגמ' שם בשם גדול א' ע"ש. אך לנכון הקשה ע"ז בבן יהודע (בסנהדרין שם) דהרי בגמ' יבמות (שם) קאמר להדיא, דביש לו ב' שערות כו"ע לא פליגי דאינו סריס עד שיהיו כל סימני הסריס מצויים בו, וא"כ משכחת לה דקולו שוה לאשתו ומוליד כיון דלית ליה שאר הסימנים דסריס ע"כ.

★★

ברש"י ד"ה מפני הסכנה.

סכנת שניהם הבן והאם שלא ירבה חלב הדדין ותיאנס ותמות.

כתב בשו"ת חתם סופר (יו"ד סי' רמז ד"ה ובתשובה) שעל כן הוצרך רש"י לכתוב שיש גם סכנת הולד ולא סגי

ובן מצינו בעוד כמה מקומות דמחלקינן בין דאורייתא לדרבנן אף שלא שייך ספק. ובין המקומות שמצאנו כן הוא גם דברי הגמרא לקמן (פב ע"א) בדין מין במינו דמחלק רב שישא בריה דרב אידי בין טומאה דאורייתא לטומאה דרבנן. עיי"ש.

★★

בגמ': תרומה בזה"ז דרבנן.

בשו"ת הלכות קטנות (ח"ב סי' רמ"ז) נשאל אם בזמנינו שתרומה בזה"ז הוא דרבנן גם כן אין תורמין מעציץ שאינו נקוב על הנקוב או לא.

והשיב דאף דקיי"ל (תוס' מגילה יט:) דקטן שלא אכל כדי שביעה אינו מוציא את אביו שלא אכל כדי שביעה, דלא אתי תרי דרבנן ומפיק חד דרבנן, אמנם י"ל דבזה"ז שכל התרומה היא דרבנן, י"ל דאין חילוק בין חד דרבנן לתרי דרבנן, ומפרישים מעציץ שאינו נקוב על עציץ נקוב.

שוב הביא מדברי הרמב"ם שפסק דתרומה בזה"ז דרבנן, ואעפ"כ הביא (בפ"ה מהל' תרומות ה"ז) דאין מפרישין מעציץ שאינו נקוב על עציץ נקוב, הרי דגם בזה"ז אמרינן דלא אתי תרי דרבנן ומפיק מני' לחד דרבנן.

★★

בגמ': מאי היא דתנן מי שהיו לו וכו'.

ובתוס' (ד"ה מאי וכו') הקשו, לר"ל דס"ל תרומה בזה"ז דרבנן. א"כ לר"מ אמאי "כל שדרכו", כיון דתרומה דרבנן, כלאי הכרם נמי דרבנן.

והקשה הנוב"י (מהדו"ת יו"ד סי' מג) דלמא סבר כרשב"י שם בש"ס קדושין (דף ל"ח) בסוגיא דחדש, דליף כלאי כרם מק"ו מחדש, ותרומה לא יליף, ע"ש בתוס', וצע"ג.

וכתב הגאון ר' שלמה זחמן אולמן זצ"ל בעל יריעות שלמה, בקובץ כרם שלמה (שנה כ"א קו' ג' ע' יב) לתרץ: ולי נראה לתרץ כן, דהנה הקשיתי לכאורה על רשב"י, האיך יליף מק"ו מחדש, לפי מה דקאמר הגמ' במס' פסחים דף כ"ז ע"ב בסוגיא דזה וזה גורם, דבהקדש זוז"ג אסור, ובערלה מותר, ומקשה הגמ' מאי שנא, ומתרץ דאיכא פירכא מה לערלה שכן בטילה במאתים, אבל הקדש לא בטל באלף, ופירוש

בסכנת האם לבד, משום דאי משום סכנת האם הלא יכולים להמציא לה ולד אחר להניק ולא יהי' לה סכנה, ועל כן כתב רש"י דיש גם סכנה לולד, ועל כן שפיר היתרנו לאמו להניק אותו עיי"ש.

דף פ"א ע"א

בגמ': מהו דתימא מוליד מאכיל וכו'.

וברש"י: דדייקינן ויליד ביתו הם יאכלו. הראוי להוליד יאכיל ע"כ.

הקשה חכ"א:

ותמהני אטו כהן מאכיל את אשתו משום ויליד ביתו, (שהוא מיירי באלמנת כהן). הרי אשתו אוכלת משום קנין כספו או כל טהור בביתו. וצ"ע.

והשיב לו בספר משמר הלוי עמ"ס יבמות (ע' ש"ב אות ר'):

לכאורה הביאור דיליד ביתו הוי גילוי על כל המאכילין, כמבואר לעיל ס"ז א' דקיי"ל דעובר אינו מאכיל עבדים משום דילוד מאכיל אינו ילוד אינו מאכיל, ובתוס' שם (ד"ה למאי) כתבו דזה גופא הצד בגמ' שעובר מאכיל משום דרק לגבי אמו דרשינן ילוד מאכיל, והא דקיי"ל באמת לא כן אלא גם עבדים שאוכלים משום קנין כספו אין עובר מאכילם וצ"ל דהוי גילוי על כל המאכילים. (ויעו' בתולדות יצחק סי' ח' אות ג' ד"ה ומעתה).

★★

בגמ': א"ל ר"י לר"ל מי סברת תרומה בזה"ז דרבנן, א"ל אין שאני שונה עיגול בעגולים עולה.

מדברי הגמרא אלו הוכיח הגר"מ פיינשטיין זצ"ל באגרות משה (או"ח ח"א סי' יח ענף א) דלא כמו שרצה דודו הגאון ר' יעקב קאנטראוויץ זצ"ל אב"ד שאצק לומר דהא דמחלקינן בדין חזקת שליח עושה שליחותו בין דאורייתא לדרבנן, הוא משום דחזקת שליח הוי ספק ובדאורייתא מחמירין בספק ובדרבנן מקילינן בספק עכ"ד. אך מהגמרא כאן חזינן דמחלקינן בתערובת בעיגול בעיגולין בין דאורייתא לדרבנן אף שלא שייך כאן ספק.

בשו"ת פנים מאירות (סי' צ"ח) הביא ראי' מסוגיין להתרומת הדשן ממה שאמרו הכא דפרוסה של לחם הפנים שנתערבה בשאר פרוסות לא בטיל.

וכתבו התוס' דלחה"פ חמיר טפי כמו ככרות של בעל הבית, ומשו"ה לא בטלי. וע"כ היינו משום דהוה קדשים חמירי, ואע"ג דאם יתבטלו, אזלא להם דין קדשים, אלמא דאזלינן בתר השתא, ה"נ לגבי דין נרות חנוכה, אזלינן בתר השתא דחשיבי בטלי.

וכתב עוד דאין לפרש דמעלת לחה"פ הוא משום דעשוי מסולת נקי, דא"כ אמאי נקט לחה"פ, הול"ל פרוסה של סולת נקי.

★★

אמנם בשו"ת שבות יעקב (חלק ב' סי' ל"ב) דחה דברי הפנים מאירות, וכתב דלעולם יל"פ דמעלתן הוא מחמת שסולתן נקי, והיינו כמוש"כ הרמב"ם (פ"ה מהל' תמידין ומוספין) שמכ"ד סאין מוציאין רק כ"ד עשרון, והיינו טעמא דלא נקט שאר פרוסות דסולת נקי, משום דלא מצוי כ"כ סולת נקי ומסולת.

ועו"ל"פ דדוקא לחה"פ לא בטיל משום חיבוב הנס שנעשה בו, שהי' חם ביום הלקחו, משו"ה חשיב ולא בטיל, ע"ש עוד.

★★

בגמ': דברי הכ"ל לא תעלה כו'.

ופירש"י הואיל ואפשר למוכרן לכהן בהפסד מועט, וחתוכה ופרוסה דרכן לימנות, משום הפסד מועט לא מבטלינן איסור דאורייתא.

הפרי מגדים (בשער התערובות חלק ג' פרק ב') הביא דברי רש"י אלו, וכתב שיוצא מזה דין חדש, דאף לפי מה דפסק המחבר (בסי' ק"י סעיף א') דדבר שדרכו להימנות בטיל, ורק ששה דברים אינם בטלים, מ"מ היכי דאיכא הפסד מועט, ויכול בקל למוכרו לגוי, אמרינן דלא בטיל.

ועפ"ז יישב מה שהק' האחרונים דבסי' פ"ו (סעיף ג') פסק המחבר דביצה אינה בטלה, וק' דהא ביצה אינה מהששה דברים, ואמאי אינה בטלה, אמנם לפי הנ"ל י"ל

תוס' שם ידוע, כיון דהקדש הוי דשיל"מ והוי חומרא, ע"ש בתוס'. א"כ האיך יליף מק"ו מחדש שיש היתר לאיסורו וכו', אדרבה מה לחדש כיון שיש היתר לאיסורו, א"כ הוי דשיל"מ כמוכן, וא"כ איכא חומרא דלא בטל, וכן קשה קושיא זו בסוגיא דטעם כעיקר, דיליף ג"כ בגמרא הכי מנזיר, ע"ש. ויותר קשה לפי דעת הר"ן הידוע דדבר שיל"מ הוי מדאורייתא דבאלף לא בטל, וצע"ג לדעת הר"ן.

אלא די"ל בדוחק דרשב"י סבר מין במינו לא בטל כר"י, וא"כ ליכא חומרא, אבל ר"מ סבר כמה פעמים מין במינו דבטל, דחכמים דר"י הוי ר"מ, ועוד כמה פעמים מוכח דסבר דלא כר"י בזה, ומתורץ קושיא הנ"ל, וצ"ע ודו"ק, ויש להאריך.

דף פ"א ע"ב

בגמ': חתיכה של חטאת טמאה כו'

בתרומת הדשן (סי' ק"ג) כתב דנר חנוכה שנתערבה באלף לא בטיל, ואע"ג דנרות נמכרין בשוק במשקל, מ"מ כיון דנר חנוכה נמנה, שמונין לכל יום משמונת ימי חנוכה, הוה דבר שבמנין ולא בטיל.

וכ"ת מנלן דאזלינן בתר השתא, דלמא אזלינן בתר מעיקרא. י"ל דתוס' חולין (ק' ע"א ד"ה שאני) הקשו דחתיכת חטאת טמאה בטהורה אמאי בטלה הא הוה חתיכה הראוי להתכבד, ותירצו דקדשים לא מיקרי ראוי להתכבד, דאין הכהנים מחזיקים טובה זה לזה, הרי דאזלינן בתר השתא אף לקולא, וכ"ש דאזלינן בתר השתא לחומרא, ובנר חנוכה דיינינן ליה כדבר שבמנין עכתו"ד התה"ד.

ועיין בט"ז (סי' תרע"ג סק"ו) שתמה עליו דמדברי התוס' בסוגיין מוכח דלא אזלינן לא בתר מעיקרא, ולא בתר השתא לפני הביטול, אלא אזלינן בתר העתיד להיות לאחרי הביטול. שביארו דחטאת בחולין לא תעלה, משום דחולין הוה ראוי להתכבד, משא"כ חטאת טמאה בחטאת טהורה תעלה, דקדשים אינו ראוי להתכבד כנ"ל. וא"כ לפ"ז בנרות חנוכה, אחרי שתבטל בשאר נרות, שוב לא הוה דבר שבמנין, אלא כשאר נרות שנמכרין בשוק במשקל, וא"כ אמרינן בהו דתעלה. ועי"ש בהגהות רעק"א.

★★

לעולם אין לו היתר לא הוה דשיל"מ, אבל הכא שיכול לאכלו הוא בעצמו באופן המותר, שפיר הוה דשיל"מ.

ולפי שיטת הרי"ף כתב התרומת הדשן (הנ"ל בראש דברינו) דחתיכה ששהה ג"י בלא מליחה שנתערבה, לא בטלה, אלא שכתב שכיון שאינו אלא חומרת הגאונים יש להקל, ועוד דאינו איסור עצמה רק בלוע מאיסור.

★★

בגמ': רב אשי אמר סיפא משום דהוי ל"י דבר שיש לו מתירין וכו'.

ודברי ר"א קאי על חתיכה של חטאת שנתערבה בחתיכות של חולין, וקאמר ר"א דמיקרי דבר שיש לו מתירין כיון דשרי לכהנים, ואח"כ דחי הגמ' דהא דר"א בדותא הוא וכו' ע"ש.

והנה כידוע פליגי רש"י ביצה (ג' ע"ב) והר"ן בנדרים (נ"ב ע"א) בטעמא דדבר שיש לו מתירין לא בטיל, דהנה רש"י בביצה דף ג' ע"ב כתב ואע"ג דמדאורייתא חד בתרי בטיל כו' אחמור רבנן הואיל ויש לו מתירין לאחר זמן לא יאכלנו באיסור ע"י ביטול ע"ש, והיינו דעד שתאכלנו באיסור ע"י היתר ביטול תאכלנו לאחר זמן בהיתר גמור, - אמנם בר"ן נדרים (נ"ב ע"א) כתב הטעם משום דר"י ס"ל מין במינו לא בטיל מולקח דם הפר ומדם השעיר אף שדם הפר מרובה, ורבנן לא ילפי מהתם כי התם שניהם כשרים אבל באיסור והיתר אף שהם במינם בסוג הדבר, אבל אינם במינם בדין הדבר כי זה איסור וזה היתר, לכן בדשיל"מ שגם לאיסור יש היתר מקרי שפיר במינו עם ההיתר ע"ש.

★★

והנה בשיטת הר"ן (נדרים הנ"ל) הקשה הפני יהושע בביצה דף ד' ע"א מהא דאמר התם בגמ' רב אשי אמר לעולם ספק יו"ט ספק חול הוי דבר שיל"מ כו', והיינו דדשיל"מ גם ספק דרבנן לחומרא ע"ש, וק' שלפי הר"ן הדין של דשיל"מ הוא רק משום מב"מ אם כן לא שייך האי טעמא אלא לענין תערובת במשהו משא"כ לענין ספיקא דל"ש ה"ט א"כ למה נחמיר בדשיל"מ מדרבנן, וכ' שצ"ע ליישב.

ובצל"ח שם תירץ, דלרב אשי גם הר"ן מודה שהטעם בדשיל"מ לא בטיל הוא משום הסברא דעד שתאכלנו

דאיירי היכא דאיכא רק הפסד מועט, דאז גם להמחבר לא בטיל.

דף פ"ב ע"א

בגמ': ר' אשי אמר סיפא משום דהו"ל דשיל"מ כו' הא דר"א בדותא היא למאן אי לכהן מישראל שרי אי לישראל לעולם אסור.

בהל' מליחה (יו"ד סי' ס"ט סעיף י"ב) קיי"ל דבשר ששהה שלשה ימים בלא מליחה, נתייבש דמו בתוכו, ושוב אינו יוצא ע"י מליחה, וא"א לאכלו רק ע"י צליי'. והוא דין שחידשו הגאונים, עיין שם בטור.

וכתב בתרומת הדשן שאם חתיכת בשר ששהה שלשה ימים בלא מליחה נתערבה בחתיכות אחרות בטלות. ולא תימא דהוה ל"י דבר שיש לו מתירין, משום דהא אפשר לאכול את כולם בצלי, דהא אמרינן הכא דרב אשי בדותא היא, דאי לכהן משרא שרי, ואי לישראל לעולם אסור, הרי דדבר שיל"מ הוא רק בדבר שיגיע זמנו שאז יהא מותר, וה"נ בחתיכה זו שלא נמלחה גם כן, אי לצלי לעולם לא נאסר, ואי לבישול לעולם אסור, ואין זו דבר שיל"מ, ונפסק כן להלכה בשו"ע שם סעיף י"ד). ועיין עוד במגן אברהם סי' תק"ז (סק"ט).

★★

בחוו"ד (שם סק"ט) הק' מ"ש דביכורים מיקרי (בב"מ נ"ו ע"א) דשיל"מ משום דיכול להעלותו לירושלים, ל"ל נימא ג"כ דמחוץ לירושלים לעולם אסור, ובירושלים לעולם שרי. ותירץ דשאני התם דביכורים חוץ לירושלים מיקרי חתיכה דאיסורא, דמחוץ לירושלים אסור לאכול בכל גווני, משא"כ הכא דשרי לכהנים, וכן בחתיכה שלא נמלחה דשרי לצלי, לא הוה חתיכה דאיסורא כלל, ול"ה דשיל"מ.

★★

ברי"ף (חולין דף ל"ב ע"ב) כתב דפת שנאפתה עם בשר, נכנס בו משהו מריחו של הבשר, ואסור לאכלו עם כותח, ולא בטיל בגווי' משום דהוה דשיל"מ, דיכול לאכלו בלי כותח. והק' הר"ן נדרים (נב ע"א) דהא אמרינן הכא דהא דר"א בדותא היא כו'. וה"נ עם בשר אסור לעולם, ובלי בשר מעולם לא נאסרה, ואין זו דשיל"מ. ותי' הפלתי (סי' ק"ב סק"ז) דצריך לחלק דדוקא הכא דלאדם זה, כלומר לישראל

באיסור תאכלנו בהיתר, ולכן גם בספק דרבנן אף שמקילים היינו רק באין לו מתירין אבל כשיל"מ אמרינן עד שתאכלנו כו', אלא דס"ל שהמקשה ושאר אמוראי דלא תרצי כרב אשי שם, היינו משום דס"ל טעם דשיל"מ משום מב"מ, וזה רק שייך בתערובת ולא בספק דרבנן ע"ש.

והקשה הגאון ר' נחום רוטשטיין שליט"א בספרו אבן שתיה (על פסחים ע' רסב):

יש להקשות ע"ז דהנה רב אשי ביבמות דף פ"ב ע"א אמר גבי חתיכה של חטאת שנתערבה בחתיכות של חולין מקרי דשיל"מ, כיון דשרי לכהנים, וקאמר בגמ' הא דר"א בדותא היא ע"ש, והנה טעמו של ר"א א"א להסביר אלא לפי הר"ן דבחטאת אף שלישראל אסור מ"מ כיון שלכהן מותר איכא עלי' שם היתר ולא בטיל, אבל לדעת רש"י דלא בטיל משום דעד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר ל"ש בחטאת שנתערבה, דמה לי שמותר לכהן מ"מ לישראל אין לו היתר עולמית ואינו יכול לאוכלו בלי ביטול, וא"כ למה לא יבטל, וכ"כ בס' קרן אורה שם בנדדים דף נ"ב ע"א ד"ה ועפ"ז שסברת רב אשי הוא רק לר"ן ולא לרש"י מטעם הנז', וכ"כ בבאר יצחק יו"ד סי' י' ע"ש. ולפ"ז גמ' דקאמרי הא דרב אשי בדותא היא היינו דס"ל כסברת רש"י.

והביא שם (ע' רסג) בשם אחיו הגאון ר' ברוך שמעון שליט"א תירוץ על הנ"ל:

לדידי אין כאן קושי' דר"א לא לגרוע אתא אלא להוסיף עוד טעם דדשיל"מ ל"ב והוא מטעם דעד שתאכלנו כו', ואה"נ אפי' בגוונא דל"ש הטעם דעד שתאכלנו כו' נמי ל"ב מהטעם דהוי כמב"מ דעל הטעם הזה לא פליג ר"א, ובר מן דין לק"מ דאפי' לסברת רש"י נמי מקרי דשיל"מ דיכול למכור הכל לכהנים וכ"כ רש"י להדיא בזבחים (דף ע"ה ע"ב ד"ה תרומה) יעו"ש ז"פ וברור.

וע"ש שו"ט ארוכה בכל ענין זה.

★ ★

בגמ': והא דרב אשי בדותא היא וכו'.

בשו"ע יו"ד (סוס"י קב) מבואר, דאם בישל בשבת במזיד דאסור לו לעולם, דאם נתערב הדבר באחרים לא מקרי דבר שיש לו מתירין אף שלאחרים מותר במוצ"ש, מ"מ

כיון שלו בעצמו אסור לא מקרי דבר שיל"מ, ומקור הדבר מהרא"ה שכתב רי"ו בשמו והביא ראייה מיבמות דף פ"ב דאמרו הא דרב אשי בדותא היא, דאי לכהן משרי שרי ולזרים אסור, הרי כל דאסור לזרים אף דלכהן משרי שרי לא מקרי דבר שיש לו מתירין ה"ה כאן כל דלו אסור ולא מקרי דבר שיש לו מתירין.

והמג"א סי' שיי"ח הקשה דלא דמי דשם אין כאן דבר שיש לו מתירין, דלכהן תיכף מותר ולזרים אסור לעולם, אבל כאן כל דמבשל בשבת מותר לאחר למ"ש הרי יש לו היתר, ומה בכך דלו אסור מכל מקום לאחרים שרי והוה דבר שיש לו מתירין.

ובספר תוספת שבת הקשה דא"כ מה פריך אי לכהן משרי שרי, הא יש לומר דמיירי שהכהן הוא ב"ק או טבול יום ואסור בשבת ולמצ"ש שרי, והוה דבר שיל"מ, וע"כ כיון דלזרים אסור לא מקרי דבר שיש לו מתירין.

★ ★

ובתב הגאון השואל ומשיב בשו"ת (מהדורא רביעא ח"א סי' ט):

ולפענ"ד נראה דכוונת הרא"ה דיש חילוק בין היכא דהדבר בעצם אסור עד"מ ביצה שנולדה ביו"ט, דבעצם היום הזה אסורה הביצה משום מוקצה, או משום גזירה דמשקין שזבו וכדומה בזה שייך דבר שיש לו מתירין, אבל מבשל בשבת דבמזיד קנסו אותו, א"כ עצם הדבר משרי שרי, רק שקנסו לו לעולם ולאחרים בכדי שיעשו אבל עצם הדבר לא נאסר דהיא קדש ואין מעשיה קודש, בזה לא שייך דבר שיל"מ, דהרי הדבר בעצם הוא היתר לאכול גם בשבת רק דקנס קנסו רבנן לו לעולם ולאחרים למ"ש וזה לא הוה דבר שיל"מ דבעצם הדבר לא נתחדש ענין שיהי' מקרי דבר שיל"מ. וע"ז הביא ראייה מהא דקאמר אי לכהן משרי שרי, והיינו אף דהוא ב"ק או טבול יום, אבל גוף התרומה מותרת לכהנים ורק דאריא דאסורא הוא על הכהן, וא"כ לא שייך דבר שיש לו מתירין.

וזה דאמרו אי לכהן משרי שרי, והיינו אף שהוא בעל קרי, מכל מקום גוף הדבר בעצם הוא מותר ולא שייך דבר שלי"מ וז"ב. ושאני נדרים דאיסור חפצא הוא, וכן ביצה שנולדה ביו"ט דאסור בעצם על הדבר שנאסר מחמת מוקצה

בכל פעם שנוטל סאה, בודאי יש בו מעורב גם מהמי פירות שנתן עפ"י חשבון, וא"כ יכול לעשות כן שלשים פעם ויותר, ועדיין ישאר רוב מים.

והשיב לו הגרעק"א (שם סי' רכ"ב) דכמו דלריש לקיש במקום רוב סמכינן על שאני אומר, א"כ ה"נ במקוה גם בנטל סאה עד י"ט אין אנו מקילין רק בצירוף שאני אומר דנטל כל המי פירות מקילינן, והיינו דנוכל לתלות שיש עכשיו במקוה מ' סאה מים שנטל כל המי פירות, וא"כ זהו רק בנטל י"ט סאין דאיכא עכ"פ בודאי רוב היתר, אבל בנטל כ' סאה דבדרך הפשוט שנוטל לפי הערך ולא הוה רוב היתר כיון דליכא מ' סאה מים פסול המקוה, אלא דבאת לדון שאני אומר דאולי אתרמי דנקט רק המי פירות, ממילא יש לספק דנטל רק המים, ואין כאן אפילו רוב מים, וכל היכא דליכא רוב ודאי לא תלינן בשאני אומר ע"ש מה שהאר"י בזה.

ועיין בתוס' ישנים בסוגין שכבר העיר הערה זו דר' שלמה איגור, וכתב דהיינו טעמא דלא אמרינן קמא קמא בטיל, דוכי אם יערה אדם כל היום חלב בקדרה של בשר לא יאסר, הא חוזר וניעור, ע"ש, ומדרבנן גזרו לפי שנראה כאילו ניטל רובו של מי גשמים עיין שם.

★★

בגמ': תנן אנדרוגינום נושא.

ופי' בתוס' בפירוש הב' דכוונת הגמ' דמשמע מלשון המשנה דחייב לישא מחמת המצוה דפריה ורביה, וע"כ דהוא זכר, וצ"ב דהא דספיקא דאו' לחומרא, ומנלן דהוא ודאי זכר, ואולי י"ל דס"ל לתוס' הכא כדעת הרמב"ם דספיקא דאו' מה"ת לקולא, ואעפ"י דעכ"פ הוא מחוייב מדרבנן, מ"מ כיון דיש נפק"מ לענין כפיה, [עי' מנח"ח סוף מצוה כ"ג דלדעת הרמב"ם אין כופין על ספק מ"ע], לא שייך לשנותו בלשון חיוב.

או"ם תירוץ זה תלוי במחלוקת אחרונים, דהנה במהרי"ט אלגזי בכורות פ"ק אות מ' הקשה אמאי ספק יולדת חייבת בקרבן הא דעת הרמב"ם דספיקא דאו' לקולא, והוכיח מזה דבספק מצוה מודה הרמב"ם דאזלינן לחומרא, [וכן דעת החו"ד בסו"ס ק"י בריש קונטרס בית הספק] אולם בפרמ"ג או"ח סי' י"ז אשל אברהם סק"ב סובר דאדרבא אף שהרשב"א מודה בספק מצוה דאזלינן לקולא, ולדברי המהרי"ט אלגזי

או חשש שמא יבא לידי איסור, אבל מבשל בשבת בעצם אין האיסור על המאכל שכבר בישל רק קנס דרבנן, וע"ש עוד בזה.

דף פ"ב ע"ב

בגמ': נמ"ל סאה ונתן סאה עד רובו.

בשו"ת חתם סופר (או"ח סו"ס ק"מ) אסברא לן מאי שנא דמקוה חסרה קורטוב אע"ג דישנו שם רוב של מ' סאה אין טובלים בו, ואילו מקוה שיש בו מ' סאה ורובו מי גשמים ומיעוט מים שאובים טובלים בו.

וז"ל: לא שייך רובו ככולו, אלא מתוך כולו, דמסנהדרין ילפינן דבעינן רוב מתוך כל, אבל אם לא נתועדו רק רוב סנהדרין, אינו כלום [ואפילו אם הסכימו כולם לדיעה אחת], וה"נ לעולם שדינן המיעוט בתר הרוב. אבל [היכי דאיכא] כולו לפנינו, כגון יו"ד [אנשים גדולים], הוה עדה לדבר שבקדושה, ואם ז' מהם לא שמעו קדיש וברכו, נמשך המיעוט בתר הרוב. אבל אם רק נתועדו [ביחד] ז' לא אמרינן דבר שבקדושה.

וכן בצייבור, רוב [צייבור] שחטא, מביא מיעוט [הצייבור, שלא חטאו] עמהם פר בהוראה. וכן לענין טומאה וטהרה בקרבן פסח [שאם רוב הצייבור טמאים, מביאים קרבן פסח בטומאה]. וכן [לגבין] חיות [בהמה], שמיעוט סימנים [שלא שחטם] נגררים בתר רוב [סימנים ששחט אותם], דנפק [בה] חיותא, וכן בכל דוכתא.

אבל לאכול פחות משיעור, או לטבול בפחות משיעור ולימא רובו ככולו, לא שמענו. ואין הכי נמי, אי איתא כאן מ' סאה [מים] ורובו כשר [שהם מי גשמים] ומיעוטו שאובים, נמשך [המיעוט] אחר הרוב. אבל מקוה [של מ' סאה מי גשמים שהוא] חסר קורטוב, אינו טובל [בין כנלענ"ד].

★★

בגמ': מאי לאו דנשתייר רובא לא דלא נשקול רובא.

הגאון ר' שלמה איגור (בשו"ת הגרעק"א ח"א סי' רכא) שאל מאת אביו הגרעק"א קושיא חריפה בלשון השו"ע [יו"ד סי' ר"א סעיף כ"ד] מי כבשים וכו' אפילו עשה כן עד י"ט פעמים וכו'. וקשה למה התיר רק עד י"ט פעמים, הא

הרי כו"ע מודו דחייב מספק, והדר תקשי מה הראיה שהוא זכר ודאי.

(קובץ קול התורה קובץ ס"ג ע' מו)

דף פ"ג ע"א

בגמ': דתניא ר' יוסי אומר אנדרוגינוס כו'.

בב"ח יו"ד (סי' רס"ה אות ז') הקשו סתירת דברי הטור אהדדי, דבשמונה מקומות נקט דאנדרוגינוס הוא ספק זכר ספק נקבה. ואילו בהלכות קידושין (סוה"ע"ז סי' מ"ד) פסק דאנדרוגינוס שקידש דלדעת הרמב"ם והרי"ף הוה קידושי ספק, וצריכה גט מספק. ומסיק שם כדעת התוס' (כאן ד"ה הלכה) והרא"ש (סי' ח') דס"ל דאנדרוגינוס הוה ודאי זכר, וקידושי הוה קידושין ודאי, ע"ש מש"כ בזה.

★★

במהרי"ט אלגאזי (בכורות פ"ו סי' נ"ח) האריך טובא בהך סוגיא דאנדרוגינוס, והקשה סתירת דברי הרא"ש אהדדי, דהכא נקט דהא דאנדרוגינוס ברי' בפני עצמו היינו ספק זכר ספק נקבה, ואילו בבכורות נקט דאי הוה ברי' בפני עצמו, בכור אנדרוגינוס נגזז ונעבד, וע"כ דס"ל דהוא מין ג' בפני עצמו, דאי הו"ל ספק זכר ספק נקבה לא הו"ל למימר שיהי' נגזז ונעבד מחמת ספיקא.

וכתב לחדש דאף למ"ד דברי' בפני עצמו הוה ספק זכר ספק נקבה, מ"מ מודה הוא דאיכא מיעוטא דהם ברי' בפני עצמה, והביא מס' מעשה טובי' שהי' אנדרוגינוס שנשאו נשים והולידו בנים ובנות, ואח"כ נישאו לאנשים וילדו בנים ובנות, וא"כ ניחא, דלגבי בכור ס"ל דאינו קדוש ונגזז ונעבד, דסמוך מיעוטא דברי' ומין בפנ"ע הוא למחצה נקבות, איכא רוב דאינו קדוש, משא"כ לגבי קידושין משום חומר אשת איש החמירו ע"ש. ועיי"ש שמיישב עפ"י סברא זו פסקי הרמב"ם שסותרות א"ע בזה.

★★

בגמ': ר"י אומר אנדרוגינוס בריה בפני עצמה הכא וכו'.

כתב הגאון ר' יוסף שלום אלישיב שליט"א בקובץ בשבילי הרפואה (קובץ ב', אלול תשל"ט ע' טו והלאה):

הנה אנדרוגינוס שעליו דברו חז"ל בכ"מ הוא נולד באבר זכרות ובאברי נקבות, כמ"ש הרמב"ם פ"ו מה"א הכ"ד "מי שיש לו אבר זכרות ואבר נקבות הוא הנקרא אנדרוגינוס" וכ"ה בערוך ע' אנדרוגינוס "אדם שיש לו ערות זכר ונקבה", משמע דבגלל שינויים אחרים היינו ע"י סימני היכר של זכר או של אשה אינם בכלל אנדרוגינוס ששינוי במשנה ובגמ'.

אמנם בשו"ת רמ"ע מפאנו בסוה"ס כתב לחלק בין אנדרוגינוס לאנדרוגינוס בנוגע למה ששינוי בסוף בכורים אנדרוגינוס אינו מתיחד עם האנשים כנשים, דדוקא ברבו עליו סימני נקבות עד שנראה לכל שהוא אשה - ואע"פ שאסור לו לינשא - אינו מתיחד כלל עם שום אדם, אבל אנדרוגינוס הנדמה לאנשים מתיחד עמהם ולא עם הנשים ע"ש, היינו דבעצם מהותו הוא אנדרוגינוס באשר נולד באבר זכר ובאברי נקיבה, אלא שלגבי יחוד עם אנשים חלוק דינו בין אם מבנה גופו דומה לנקבה כי אז אסור ביחוד עם אנשים, לבין אם אינו דומה לאשה ובכה"ג מותר לו להתיחד עם אנשים.

אכן בחסדי דוד בתוספתא בכורים כתב "ומאי דמסתמא הכא ולא יכלו חכמים להכריע, ה"פ יכולים הם - וכמ"ש חכמי הטבע דאיכא מנייהו מי שעיקרו זכר וסימן הנקבות טפל, ואיכא נמי איפכא - אלא שלא רצו לתת תורת כ"א בידו דאתי מינייהו חורבא - הילכך אחדו דשא באנפיהו דכולהו יהי דינם שוה לתת עליהם כולהו חומרי".

ולכאורה דבריו צ"ע מפשטות דברי הרמב"ם דפסק בפ"א מה' איסור"ב הט"ו, "הבא על אנדרוגינוס דרך זכרותו חייב", היינו כרת במזיד וחטאת בשוגג, וסתמו כפירושו דאין שום הבדל בסימני היכר שלו, ובכל גוויי אם הוא אנדרוגינוס כפי מה שהשריש לנו בפ"ו מה"א הנ"ל היינו שיש לו אבר זכר ואברי נקבות חייבים עליו מיתת כ"ד, ולפי"ד החסדי דוד הלוא ישתנה דינו ואם מבנה גופו וסימני היכר יהי' של נקבה דינו כנקבה ורק משום לא פלוג השוה רבנן מדותיהם.

★★

והגאון ר' יצחק זילברשטין שליט"א בהג"ה (שם) כותב:

המגן אברהם סימן תקפ"ט סק"ב כתב בשם הרי"ף. אנדרוגינוס התוקע בשופר בראש השנה כדי להוציא ידי חובת אנדרוגינוס חברו, אם התוקע היה באותו זמן נקבה, והשומע

תמיד הוא משתיך ולא ממקום אחר. והאבר אינו מתקשה. וחצי העטרה היתה מכוסה מהערוה שנראה כחציו מהול.

ומ"ו אותו בח' ללידתו בהסכמת הרב הגדול כמהר"ר משה זכות נר"ו וכל בני הישיבה, וברכו כל הברכות. ונפדה בהיותו בכור ליום ל"א כהלכה. אך נפל ספק אם מן הדין יהיה ראוי לברך ברכת המילה.

ואף מורי הרמ"ז [רבי משה זכות] נר"ו כתב בש"ע שלו בגליון; שנת תל"ה בק"י מנטובה ילד שנחלקו עליו הרופאים, ב' אומרים שהוא אנדרוגינוס וב' אומרים שהיה זכר. והסכמתי עם חברי ישיבתי לברך על מילתו. משום דאפילו באנדרוגינוס ודאי יש חולקים כנזכר בטור יו"ד בסימן [רס"ה]. וסוברים שאנדרוגינוס זכר גמור, וא"כ בזה שהיה ספק גמרות, שכדאים הם לסמוך עליהם. ומי שלבו נוקפו יאמר אח"כ בשכמל"ו כדכתב בעל ההגהות בטור או"ח סימן כ"ה סעיף ה'. ע"כ.

ובהג"ה בקובץ הנ"ל ציינו לשו"ת שאילת יעב"ץ (ח"א סי' קעא) שהעלה לברך ע"ש היטב.

דף פ"ג ע"ב

בגמ': אין אדם אוסר דבר שאינו שלו.

בהגהות הגרעק"א לאו"ח (סי' רנ"ג) נסתפק בהך הלכה דהנוטל קדירתו בשבת מעל השבת והניחה, דאסור לו שוב להחזירה, באם שמעון נטל קדירתו של ראובן והניחה, פשיטא דנאסר לו לראובן להחזירה, דבמעשה אדם אוסר דבר שאינו שלו, אבל אם עדיין לא הניחה, אלא נטלה ע"ד להניחה ולא להחזירה, דבקדירתו אסור לו להחזירה, הכא שנטל קדירת חברו ע"ד לא להחזירו אם גם כן אוסרה להחזירה או לא.

וכתב דדבר זה תלוי במחלוקת הראשונים בסוגיין, דתוס' ס"ל דכל מעשה דבעינן בי' מחשבה, אמרינן בי' אין אדם אוסר דבר שאינו שלו, אמנם הר"ש (פרק ז' דכלאים) ס"ל דמה שאינו אוסר כלאים של חברו הוא מגזירת הכתוב דכתיב לא תזרע כרמך, והא דאמרינן אין אדם אוסר שאינו שלו, הוא רק בדבר שכל איסורו הוא מחמת מחשבתו, והמעשה הוא רק לגלוי אמחשבתו, כגון שוחט בהמתו של חברו לע"ז, דהאיסור הוא מה שמייחדו במחשבתו לעבודה זרה, אלא דבעי

היה באותו זמן זכר, אינו מוציאו ידי חובתו. ופירש ה"מחצית השקל" שכונת הרי"ף, לאנדרוגינוס שיש לו זכר ואבר נקבה, אלא שלפעמים הזכרות ניכר יותר, ונראה שעיקרו זכר, ואחר זמן מה הנקבות ניכר יותר ונראה שעיקרו נקבה. ועל זה כתב הרי"ף שאם אנדרוגינוס התוקע היה באותו זמן דומה יותר לנקבה, והשומע היה באותו זמן דומה יותר לזכר, לא יצא השומע ידי חובתו.

לפי זה יתכן שדברי הרי"ף יהיו מקור ל"חסדי-דוד" שכשם שכתב הרי"ף שקיים אנדרוגינוס שתקופה מסוימת אבר הזכרות הוא העיקר ואז דינו כדין זכר, ותקופה מסוימת אבר הנקבות עיקר, ודינו אז כדין נקבה. כך אולי יתכן שאנדרוגינוס שעיקרו תמיד זכר וסמני נקבות הם טפלים. דינו כדין זכר לעולם.

אלא שהמחצית השקל סיים שלא מצא את דברי הרי"ף הללו, ואדרבה מכל הפוסקים משמע דכל אנדרוגינוס שוה. והוא כדברי מו"ח הגאון שליט"א. ולכאורה יצא מדברי הרי"ף היכא תמצא נפלא. שאדם שהגיע למצות ונהיה "גדול" יהפך לאחר זמן ל"קטן". ויפטר מהמצוות. והוא באופן שהאנדרוגינוס הגיע לגיל י"ב שנה ויום אחד בתקופה שהנקבות אצלו עיקר, וממילא נתחייב במצות כאשה "גדולה", ולאחר חודש נהפך הזכרות להיות עיקר, חזר דינו להיות "קטן" מאחר והוא זכר פחות מ"ג שנה. ואם יאכל נבלה בהתראה ועדים בגיל י"ב שנה ויום אחד, ילקה ארבעים. ולאחר חודש כשנהפך לזכר ויאכל נבלה, יפטר ממלקות כדין קטן האוכל נבלות שפטור.

[ובבאר היטב (שם ס"ק ב') כתב ששמע שאנדרוגינוס חודש אחד הוא זכר וחודש אחד הוא נקבה, ולא משמע כן בגמרא ופוסקים עכ"ל].

★★

פסק בשמו של הגאון רבי משה זכות זצ"ל ממנטובה מובא בקובץ זכור לאברהם (תשנ"ב ע' רסה):

מעשה שהי' במנטובה באנדרוגינוס שיש לו גיד או אבר קטן במקומו וכצורתו, אבל אינו משתיך ממנו מפני שאינו נקוב. ויש לו ביצים קטנים לצד מעלה תוך הכיס. ויש לו נקב קטן כמדומה ערות אשה פתוחה באמצע הכיס, שמשם

ששכרו אומן לתקן המרזב שהולך מי מעין למקוה, והם חששו שמא האומן לא סתם החללים שהי' בשולי המרזב, וא"כ יהיו המים העוברים נעשים שאובים, וכתב כיון שהקהל שכר אותו למלא את הנקבים, אם שכח ולא מילא הו"ל כאילו נעשה שלא ע"מ לקבל, דהאומן שינה בשליחותו ולא מלא את הנקבים וזה כסניף להיתר, דדבר התלוי במחשבה א"א אוסר דש"ש, וכאילו הכלי לא נעשה לקבלה, וכלי שנעשה שלא לקבל מבאר בדברי חיים "שלא מקרי כלי ולא גזרו בו דין שאובין, והגם שהוא מקבל לא מקרי בית קבול".

★★

בהגהות הגרע"א זצ"ל לשו"ע או"ח (סי' רנ"ג סע"ב) כתב:

נסתפקתי בראובן שנטל קדירת שמעון מהכירה ועודה בידו ולא היה דעתו להחזירה אם מותר בחזרה, דודאי אם כבר הניחה ע"ג קרקע אסור להחזירה, דכל שאינו תלוי במחשבה רק במעשה לא שייך לכללא דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו, אך בעודה בידו "דמחשבתו שאינו רוצה להחזירה אוסרה", בזה י"ל דלאו כל כמיניה לאסור דבר שאינו שלו וכו'.

וכתב הגרע"א דשאלה זו תלויה במחלוקת התוס' (יבמות פג:) והר"ש (כלאים פ"ז), דהתוס' כתבו דבכל מעשה שאינו אוסרת בלי מחשבה אינו יכול לאסור של חברו, וא"כ ה"נ בנטלה מהכירה ועודה בידו שאין המעשה לבד אוסרת אינו יכול לאסור קדירת חברו, אבל הר"ש הקשה על סברא זו מהעושה מלאכה בפרת חטאת של חברו דאוסרה אע"ג דבעי כוונה, וע"כ כתב דדוקא בתקרובת אין אדם אוסר את של חברו ובכלאים גזה"כ הוא ע"ש.

ובספר ברית אברהם (ח"ב סי' י"א) כתב להסתפק לגבי דין חזרה בקדרה באופנים דשרי להחזירה לאש, האם תנאי החזרה הוא גורם דעי"כ יש "היתר" להחזיר, או דאם אין תנאי החזרה הוא גורם "לאיסור" להחזיר. והנפ"מ אם נפלה הקדירה מעל האש מאליה, דאי נימא דדוקא כשיש תנאי החזרה (להרמ"א) שעודה בידו ודעתו להחזיר דרק אז מותר להחזיר, א"כ בנפלה יהא אסור להחזיר שהרי אין כאן תנאים להיתר, אבל אי נימא דדוקא כשהסיר מן האש ולא היה דעתו להחזיר או כשאינה בידו אלא הניחה ע"ג ספסל דאז אסור להחזירה, והיינו כיון שהסיר עי"כ דעתו ממנה ולכך אינו יכול

מעשה לגלויי אמשבתו, בזה אמרינן דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו. אבל בעושה מלאכה במי חטאת של חברו, אע"ג דאינו נאסר רק אם הי"ל נחותא בהמלאכה, אינו אלא תנאי בהאיסור, דבמעשה בעינן שיצטרף מחשבתו ורצונו, אבל אין האיסור ע"י מחשבתו.

ולפ"ז בנידו"ד דלקח קדרתו של חברו ע"ד שלא להחזירה, לפי שיטת התוס' הכא כיון דבעינן מחשבתו ורצונו, בכה"ג אמרינן אין אדם אוסר דבר שאינו שלו, ויכול להחזירו ע"ג האש.

אבל לפי שיטת הר"ש, כיון דעיקר האיסור הוא מחמת נטילתו מהאש, אלא דבהניחו ע"ג קרקע ל"ב מחשבתו, ובעודה בידו בעי מחשבתו ע"ד שלא להחזירה, א"כ בכה"ג ל"א דאין אדם אוסר דשא"ש, ואסור להחזירה.

ועיין עוד בדרוש וחיידוש הגרע"א חולין דרוש י' ס"ק י"ב מה שהאריך בענין דאין אדם אוסר דשא"ש, ובמחלוקת תוס' ור"ש, ואי ע"י מעשה אוסר מה"ת או מדרבנן.

★★

בגמ': אין אדם אוסר דבר שאינו שלו וכו'.

ובתוס' (ד"ה אין וכו') הקשו, מאי שנא מנותן נכילה או חלב בתבשיל של חברו שאסר? ובתוס' ישנים תירצו, משום דכתיב שדך לא תזרע כלאים, דוקא שדה שלו, ולדידהו דוקא בכלאים דכתיב קרא אין יכול לאסור דשא"ש, אבל בשאר דברים אוסר אדם דשא"ש, אבל בתוספות עצמם מתרצים וכותבים כלל "כל דבר התלוי במחשבה רק הבעלים יכולים לאסור, וכמו במשתחוה לבהמת חברו לא אסרה, כי עבו"ז ודאי תלוי במחשבה, ואפילו עשה בה מעשה כגון ששחטה לע"ז איכא למאן דאמר דלא אסרה" עכ"ל התוס'.

ולשיטתם כתבו התוס' בשבת (מ"ד ע"ב) ד"ה יש וכו'. אחרי שכתבו דאין בסיס לדבר האסור אוסר אלא במניח בכוונה ובמחשבה ולא בשוכח, דקדקו לכתוב "כגון שהניח קטן או נכרי לדעת בעלים ישראל", אבל אם הניח אחד מוקצה על דבר של חברו לא נעשה מוקצה מחמת בסיס, וכן נפסק בשו"ע או"ח סימן ש"ט.

וכן מצינו לגבי מקוואות דג"כ תלוי במחשבה, ועל כן פוסק המהרש"ם (ח"א סימן ב') בסופו, בענין שנשאל, בקהל

והקשה הרשב"א בסוף הערל דפ"א מא"ב הט"ו פסק דחייבין עליו סקילה כזכר, ותיריך דהתם גזו"כ אפי' אם הוא נקבה מ"מ במקום זכרותו חייבין עליו כזכר, וזהו דקאמר בגמ' (ביבמות פ"ג ב') לא לכל אר"א אנדרוגינוס זכר הוא רק הכא דכתיב קרא, וכ"כ הריטב"א והנמוק"י שם, והקשה עוד הרשב"א, למה פסק שם דאנדרוגינוס מותר לו לישא אשה דהא ביבמות פ"ב ב' פריך אמ"ד ספיקא הוא מדתנן אנדרוגינוס נושא ותיריך אם נשא ומשמע דאסור לו לישא לכתחלה ואיך כתב רבנו שמואלר לו לישא (ומש"כ הר"י קורקוס כאן דמפרש כפי' התוס' דחייב לישא משום פו"ר לא הבנתי הרי רבנו כ' בפ"ו מיבוס ה"ב דאנדרוגינוס אינו מוליד ואיך יתחייב בפו"ר, וגם רבנו לא כתב אלא שמואלר לישא אשה ולא שחייב).

ובתב המ"מ דטעמו, דכיון דחזינן דרחמנא רביי' לענין משכב זכור אלמא דלענין נשואין זכור הוא, וכעין זה כ' הר"י קורקוס כאן, ולכאור' זה מוכרח בגמ' דפריך ביבמות פ"ב ב' והא מדקתני סיפא רא"א אנדרוגינוס חייבין עליו סקילה כזכר מכלל דלת"ק ספוקי מספקא ליי, ומאי קושיא הא אמרי' לא לכל אר"א אנדרוגינוס זכר הוא רק לענין לייבו סקילה כזכר, וא"כ מה זה ענין לנושא ולא נישא, אלא ע"כ דהא בהא תליא דאם חייבין עליו סקילה כזכר ע"כ דלנשואין דינו כזכר. מיהו קשה דהא רבנו פסק שאינו מאכילה בתרומה אלמא שאין נשואיו ודאי נשואין, וצ"ל דנהי שאין נשואיו ודאי נשואין מ"מ א"א לאסרו לישא אשה משום נשים המסוללות כיון שעשאתו תורה ידאי זכר לענין הבא עליו ל"ש בזה נשים המסוללות, ומ"מ שיתפסו קדושי מתורת ודאי אכתי לא שמענו וצע"ק.

ולפ"ז צ"ל, דלמסקנא דמסיק איכא בינייהו סקילה מב' מקומות א"צ לאוקמי במתני' אם נשא, דכיון דת"ק היינו כמו ר"א מותר לו לישא לכתחלה ג"כ וכנ"ל אלא דלת"ק לא נישא אפי' בדיעבד משום דכיון דחייבין עליו סקילה מב' מקומות כזכר ולכן אפי' בדיעבד אין תופסין בו קדושינן אם נישא שהרי אין ראוי כלל לביאה מה"ת, ולר"א דקי"ל כותי' בדיעבד אם נתקדש קדושינן מספק שהרי אין חייבין על נקבות שלו מה"ת (רק מכת מרדות כמש"כ רבנו בה' אי"ב שם) ולכן כתב רבנו בפ"ד מאישות הי"א שאם נתקדש ה"ז קדושי ספק, מותר לו לישא אשה לכתחלה אע"ג דקדושינן ספק שהרי אין כאן חשש איסור וכנ"ל, אבל אסור לו לינשא שיש כאן חשש איסור שהרי חייבין עליו סקילה כזכר במקום זכרות וחששו שמא יבא לידי איסור, ואם נתקדש צריכה גט מספק.

להחזיר דדמי לנתינה לכתחילה, א"כ כשנפלה יהא מותר להחזיר, שהרי אין כאן את התנאים שיאסרו מחמתם להחזיר, ואמרינן שעדיין לא הסיח דעתו ממנה ולכן מותר להחזיר.

והביא שם את דברי הגרע"א הנ"ל וכותב: והנה אי נימא דכל שנפלה הקדירה מאליה יש לאסור כיון שלא היתה דעתו להחזירה, א"כ מה מקום יש לספק הגרע"א בזה כשהסירה חבירו, הא עכ"פ לא היתה דעתו להחזיר, וכל מה שיש לרוך אם אדם אסור דבר שאינו שלו בדבר שתליא במחשבה, היינו בדבר "שהאיסור" נגרם ע"י מחשבתו, משא"כ הכא דאדרבא אין "היתר" אלא כשדעתו היתה להחזיר, וממילא גם כשחבירו הסירה ולא היה דעתו להחזיר, הא לא גרע מאם נפלה מאליה דיהא אסור להחזיר, כיון שאין כאן תנאי להיתר החזרה.

וכן ראיתי באבי העזרי (פ"ג מהל' שבת ה"י) שהעיר כן על דברי הגרע"א דמה היה לו להסתפק בזה, דהא לא גרע מאם נפלה מאליה, דאין היתר להחזירה כיון שלא היתה דעתו להחזיר, ודמי למש"כ בשו"ע (סי' ח סע' טו) דאם נפלה הטלית מעליו דצריך לברך כיון שממילא הוי היסח דעת. ע"ש. [ואי מהא ליכא ראייה שהרי גם א"נ הסיר הטלית מעליו ודעתו היתה להתעטף בה מיד דעת מרן שם סע' י"ד לברך. אלא דאנן לא מברכינן משום דיש פו' שלא לברך וסב"ל, וגם בהא דנפלה טליתו ע' בכף החיים אות נח דאין לברך. ועכ"פ לכאורה הוא כדמות ראייה לנ"ד].

אמנם אי נימא כדכתבנו דאף בנפלה מאליה מותר להחזיר, והיינו דסיבת "האיסור" הוא מכיון שלא היתה דעתו להחזיר, משא"כ בנפלה מאליה דאין כאן מחשבה שלא להחזיר, דמותר להחזיר, א"כ אתי שפיר ספקו של הגרע"א ומה שתלה דבר זה במחלוקת התוס' והר"ש. וכל זה מדוקדק בדברי הגרע"א שכתב, אך בעודה בידו "דמחשבתו שאינו רוצה להחזיר אוסרה" וכו', ומבואר דמחשבתו שלא להחזיר היא הגורמת לאיסור להחזיר.

ע"ש עוד באריכות.

דף פ"ד ע"א

בגמ': ר"א אומר אנדרוגינוס חייבים עליו סקילה כזכר.

כתב הגאון ר' חיים קנייבסקי שליט"א בספר דרך אמונה (פ"ו דתרומות הלכה יד) בביאור ההלכה: הנה רבינו הרמב"ם פסק דאנדרוגינוס ספק ולכן אין אשתו אוכלת בתרומה.

פרק תשיעי

דחייבי לאוין אסורים ביבום מחמת גזירה ביאה ראשונה אטו ביאה שניה, א"כ מאי איכפת לן דנשואין מפילין, הרי עדיין שייך את סיבת הגזירה, וע"כ דהסוגיא דהכא ס"ל דטעמא משום דילפינן מקרא דועלתה יבמתו, וכל המיעוט רק כשבזמן הנפילה ליבום היא אסורה בלאו, אבל באופן דנאסרה אח"כ ליכא ראיא דאסורה ביבום, ולכך למ"ד נשואין מפילין אינו נאסר אלא בנשא אלמנה, ולכך הוצרך רש"י לפרש לסוגיין כהו"א דהגמ' לעיל.

(קובץ קול התורה, קובץ ס"ג ע' מו)

דף פ"ד ע"ב

בגמ': לא יקחו מלמד שהאשה מוזהרת וכו', והא מהכא נפקא מדרב יהודה אמר רב נפקא וכו' השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה או מההיא הו"א לאו השוה בכל אבא לאו שאינו שוה בכל לא וכו'.

כתב במנחת חינוך (מצוה ח אות ד), דהנה לכאורה היה נראה לומר דהא דהוצרך רב יהודה לפסוק איש או אשה למילף דאשה חייבת במצות ל"ת, זה רק בלא תעשה שהזמן גרמא, שהיות ובמצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות, צריך פסוק שבלא תעשה חייבות, אבל בלא תעשה שאין הזמן גרמא מהיכי תיתי לפטור נשים שיצטרכו פסוק למילף דחייבות, והלא אף בעשה שאין הזמן גרמא חייבות כל שכן דבל"ת חייבות, דל"ת הלא חמור מעשה כמבואר לעיל (ז ע"א).

אך מדברי הגמרא כאן מבואר דזה אינו, כי הלאו דלא יקחו הוי לא תעשה שאין הזמן גרמא, ואעפ"כ מקשינן מדוע נצרך פסוק והלא אפשר למילף מהפסוק של רב יהודה, ומתרצינן דהיות והלאו אינו שוה בכל לא הוה ילפינן מהפסוק דרב יהודה, הרי מבואר דגם בל"ת שאין הזמן גרמא נצרך

בגמ': מאי איריא דתני נשא ליתני קידש וכ"ת טעמא דנשא דהו"ל עשה ולא תעשה אבל קידש אתי עשה ודחי ל"ת והא כוליה פירקין עשה ול"ת הוא ולא אתי עשה ודחי ל"ת וכו'.

הישועות יעקב (אבהע"ז סי' ט') תמה, דהנה באמת בנשא אלמנה ומת יש להאשה דין קטלנית, אלא דדעת המהרלב"ח דמותר ליבם קטלנית דשומר מצוה לא ידע דבר רע, ומ"מ בודאי בביאה שניה בודאי איכא סכנה אלא דלא גזרינן ביאה ראשונה אטו ביאה שניה משום דאין חשש שיכניס עצמו לסכנה. ולפ"ז תמוה דמאי פריך הכא מאי איריא נשא ליתני קידש וכו', והא למסקנא הטעם דלא אמרינן ביבום עשה דוחה ל"ת הוא משום דגזרינן ביאה ראשונה אטו ביאה שניה, והכא דבלא"ה יש סכנה בביאה שניה אין לגזור כן, ושפיר תני דוקא נשא דיש כאן איסור עשה ול"ת ושייך דחיה כלל אפילו בביאה הראשונה.

וע"כ כתב הישועות יעקב דהא דלא גזרינן בקטלנית ביאה ראשונה אטו ביאה שניה, הוא משום דגם ביאה שניה מותרת דס"ל בקטלנית אם נשאת לא תצא, ומכיון שכנסה בהיתר שוב אין חשש כלל.

★★

בגמ': והא כוליה פירקין וכו'.

ופירש רש"י דטעמא דאין יבום בחייבי לאוין משום דנפקא לן מקרא דועלתה יבמתו, והק' ברעק"א הא למסקנת הגמ' (לעיל כ' א') טעמא משום גזירה דביאה ראשונה אטו ביאה שניה, ואמאי פירש כהו"א שם.

וי"ל דהנה בגמ' בהמשך פריך מאי איריא דקתני אלמנה ליתני בתולה, ובתחילה מתרץ דס"ל דנשואין מפילין, ולא איכפת לן דנעשית אלמנה כשמת, וצ"ע לפי הטעם דטעמא

נעשית זונה, אינה בכלל לא יקחו, ואין היא מוזהרת באיסור זה.

★★

בגמ': מלמד שהאשה מוזהרת על ידי האיש וכו'.

חקרו האחרונים בלאו דלפני עור אי הוא איסור חדש וכשמכשיל את חבריו בדבר איסור הרי הוא עובר אלפני, או דנעשה ענף וכסניף לאיסורו של חברו, ונפק"מ בלפני דעבודה זרה אי צריך למסור את נפשו עבור זה, או לא, שנחלקו בזה הראשונים בסנהדרין (דף ע"ב) ובע"ז (דף ו' ע"ב). וכן אי המכשיל חברו בחילול שבת אי נעשה הוא מומר לשבת שהוא מומר לכהת"כ, או אינו אלא מומר ללפני עור, דאינו רק מומר לדבר אחד דאינו מומר לכהת"כ.

וכתב בס' שירת משה (בעניני לפנ"ע) סי' ב' להביא ראיה מדברי הרמב"ן בסוגיין שהק' ל"ל קרא לאסור לפסולות להנשא לכהנים, תיפוק"ל דקא עברי אלפני עור. ותירץ בתירוץ אחד דאיסור כהונה הוי לאו שאינו שוה בכל, ובלאו שאינו שוה בכל ליכא איסור דלפנ"ע.

ולכאן דבריו צ"ב דאמנם מצאנו דלאו שאינו שוה בכל קילי, אבל סוכו"ס הרי הוא מכשיל חברו באיסור זה, ול"ל יהא לפנ"ע בלאו שאינו שוה בכל. ומוכרח דס"ל דהלאו נעשה ענף לאיסור שחבריו נכשל בה, וא"כ כיון שאיסור זה קילא, לא אסרה תורה ענף זה בו.

★★

בגמ': מתיב רבין בר נחמן לא יקחו מלמד שהאשה מוזהרת ע"י האיש אמר רבא כל היכא דהוא מוזהר היא מוזהרת.

הרמב"ן והרשב"א הקשו דלמה לי להזהירה במקום שהוא מוזהר תפ"ל דמוזהרת מצד לפני עור לא תתן מכשול, ותירצו דלעולם איכא לפני עור אלא דאנן מהדרינן להלקותה משום לאו המיוחד בה.

וכתב האחיעזר (ח"ג סי' פ"א אות ז') דמקושת הראשונים הוה מבואר דלא כהאמונת שמואל שחידש דאין איסור לפני עור היכי שאין המכשיל בכלל האיסור. [ועע"ש באחיעזר מש"כ בכוונת תירוץ השני של הרמב"ן].

לפסוק דרב יהודה, והיות והלאו אינו שוה בכל צריך פסוק מיוחד.

ועיין עוד שם שהאריך לרב יהודה דס"ל דהשוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה, מה הדין בלאו שאין בו מלקות ואין נענשין על זה אי אשה חייבת בזה, ועיין במהרי"ט קידושין (לד ע"א) מה שכתב בזה, ובעצמות יוסף ואור חדש בקידושין שם כתבו דשפיר ילפינן מהקרא אף ל"ת שאין בו חיוב מלקות, דמכל מקום עונש מלקות בידי שמים איכא, עיי"ש.

★★

בגמ': לא יקחו מלמד שהאשה מוזהרת ע"י האיש.

במשנה נדרים (צ' ע"ב) איתא בראשונה כו' חזרו לומר שלא תהא אשה נותנת עיני' באחר ומקלקלת על בעלה, האומרת טמאה אני לך, תביא ראיה לדבריה.

והקשו שם בתוס' דבטמא' אני לך הא שויה אנפשה חתיכה דאיסורא, ות"י ר' אליעזר דלא מצינו שהזונה אסורה לכהן (דבגמ' שם אוקים מתני' דאיירי באשת כהן שנאנסה שיש לה כתובה), דהוא מוזהר עלי', אבל היא אינה מוזהרת בו. והקשו עליו תוס' מהכא דאמרינן דכל היכי דאיהו מוזהר איהו מוזהרת.

ותירצו הרשב"א דהרי איתא הכא דהיכא אינו מודה ה"נ איהי אינה מוזהרת, וכיון שאינו מאמין לה, אינו מוזהר, וביאר בשו"ת חתם סופר (אה"ע ח"א סי' ק"ג) ובבני אהובה (פרק כ"ד אישות) דגדר איסור דלא יקחו, דהאשה מוזהרת, אינה איסור עצמי, אלא כעין לפני עור לא תתן מכשול, שאסור להשתתף ולהכשיל את בעלה. אבל הכא דאינו מאמינה אינה נאסרת עליו, וממילא שם היא אינה נאסרת.

עוד כתב בחתם סופר שם לבאר עפ"י הביאור דשויה נפשי' חתיכה דאיסורא אינו מטעם נאמנות רק מטעם נדר, והכא דאין עליו איסור לא חל עליה הנדר ע"ש.

בשו"ת נו"ב (אה"ע מהדו"ק סי' ע' ומהדו"ת סי' כ"ד) ביאר שיטת ר' אליעזר דלא הוזהרה רק במה דכתיב בפרשת אמור. אבל איסור אונס לכהן דלא ילפינן מהך פרשתא, ולא

דף פ"ה ע"א

בגמ': בעא מיני ר"א מר"י אלמנה לכה"ג וכו' יש להן מזונות או אין להן מזונות וכו' לא צריכא וכו' אית דאמר אמר ל"י וכו'.

לכאורה מבואר בגמ' כאן, דר"א מסתפק האם בקידושין שהם באיסור לאו כגון אלמנה לכה"ג יש חובת מזונות. לגמרא פשוט שאם אלמנה יושבת תחת כ"ג בוודאי אינה זכאית למזונות, כיוון שאנו מנסים לעודד להפסיק את הנישואין באיסור, לכן מסתבר שהספק של ר' אלעזר הוא רק במקרה שבעלה במדינת הים: האם זכאית למזונות כמו שזכאית לכתובה ואם לוותה מאתים כסף למזונותיה תוכל לדרוש מהבעל לשלם חובה, או שאנו חוששים שמא הדבר יגרום להשהייתה תחתיו באיסור. מסקנת הסוגיא היא, שאין לאשה מזונות ומה שנמצא בתוספתא שיש לאשה מזונות, יש לפרש לאחר מיתת הבעל באלמנותה שאז אין כאן איסור כלל, ולכן לא מפקיעים את המזונות.

גם הלישנא בתרא מעמידה את התוספתא שיש לה מזונות אחרי מיתה כשאין איסור.

אולם הרמב"ם (פרק כד דאיסורי ביאה הל' ד) פסק שאף בהלך למדינת הים ולוותה ואכלה זכאית למזונות. וז"ל: אבל אם נשא אחת מחייבי לאוין והכיר בה או אחת מחייבי עשה בין הכיר בה בין שלא הכיר בה יש לה כתובה, שחייבי לאוין שהכיר בה רצה להזיק בנכסיו וחייבי עשה איסורן קל ויש לשתייהן מזונות לאחר מותו וכן אם לותה ואכלה חייב לשלם וכו'.

המור (אבה"ע סימן קטז) תמה על דברי הרמב"ם שהרי בגמרא מפורש שדווקא לאחר מיתת הבעל יש לה מזונות (וכן הקשה הב"י שם).

המ"מ טוען שהרמב"ם פסק כלישנא בתרא, שלפיה הגמרא לא הזכירה את האפשרות של לוותה ואכלה, והרמב"ם מסברתו קבע שהוא כמו מזונות לאחר מיתה. אולם מהי סברת הרמב"ם להשוות מזונות אשת איש במדינת הים למזונות אלמנה?

לכאורה ניתן לומר, שכאשר הבעל נמצא במדינת הים, ואין לו קירבת אישות בפועל עם אשתו, חיובו במזונות הוא תקנה דרבנן כדין אלמנה שבה המזונות הם חוב שהרי

אין שם אישות (כסברא השניה). הרמב"ם סבר שחכמים ביטלו רק את החובה מחמת אישות, כיוון שהאישות היא אסורה, אבל באלמנה ובהלך בעלה למדינת הים שהוא חוב, שאינו קשור מהאישות אלא תקנה לא ביטלו.

אולם נראה ליישב שהרמב"ם סבר שמזונות הם דאורייתא גם במדינת הים ואינם דומים למזונות אלמנה שהם תקנת חוב מדרבנן (כסברא הראשונה), אלא שסבר שכשם שבאלמנה אין מפקיעים את חיוב המזונות כך בהלך בעלה למדינת הים לא הפקיעו את חיוב המזונות כיוון שאין איסור בפועל.

(ספר חמדת הארץ ח"ב ע' 83-84)

בגמ': אלמנה לכה"ג וכו' יש לה פירות וכו'.

וברש"י (ד"ה ויש וכו') מבואר דבאלמנה לכה"ג אין הוא אוכל פירות.

וכתב הגאון ר' אלעזר מנחם שך ז"ל בתשובה לחכ"א שנדפסה בקובץ זכור לדוד (ח"א ע' פו):

במה שעמדת על שיטת רש"י ביבמות דפ"ה שאלמנה לכה"ג אין הוא אוכל פירות, איך יפרנס המשנה בריש אלמנה לכה"ג עבדי מלוג אינם אוכלים בתרומה, הרי שיש לו פירות.

הוא פשוט שזהו מה שכתב רש"י שאין לו להבעל פירות בחייבי לאוין אף בהכיר בה הוא רק משום התקנה שתקנו שיש להבעל פירות בזה הדין שחייבי לאוין לא תקנו שיהא הבעל אוכל פירות, אבל אם פירש להדיא שיאכל הפירות והקנתה לו בקנין סודר שיאכל הפירות ולא קיבל עליו אחריות יש להן דין כנכסי מלוג ואין אוכל בתרומה, וכמו בנכסי צאן ברזל ועבדי צאן ברזל שהכניסה לו ושמו אותם בתורת נכסי צאן ברזל, כן מדובר בנכסי מלוג שלא שמו אותם אבל הקנה אותם שיאכל הפירות, ופשוט.

דף פ"ה ע"ב

בגמ': ממזרת ונתינה לישראל איכא ביניהו.

ובתוס' (ד"ה ממזרת וכו') מבואר דכהן חלל אין לבנו קדושת כהונה.

בדברי רש"י יבמות טו: ודף מד:, דכתב על מה שאמרו בגמרא דאין למילף על בת מחזיר גרושתו דתהיה אסורה לכהן מאלמנה לכ"ג, דמה לאלמנה לכ"ג שהיא עצמה מתחללת, וביאר רש"י אבל בגרושה שהיא כבר אסורה לכהונה, בלי האסור דמחזיר גרושתו, אלא משום שהיא גרושה אין למילפה מאלמנה לכ"ג.

והמשיך רש"י: ואין לומר דאסור זה דמחזיר גרושתו מוסיף בה פסול לתרומה, דהא בעינן זר אצלה מעיקרא כדברי הגמרא דף סח., רואים מדברי רש"י דכשהיא מחוללת מכבר לכהונה, אי אפשר למילף מאלמנה לכ"ג, וה"ה סוטה לבעל ולבועל, דכבר היא מחוללת לכהונה מזנותה הראשונה והיא אשת איש, אין בביאה זו האסורה משום ונטמאה שום הוספה, ואף שהיא ביאה שיש בה סבת איסור לאסרה לכהונה, משמע מרש"י דאין זה מספיק, ובוזה חלק הבית מאיר על דברי הי"ש.

ולכאורה דברי הראשונים הרשב"א והריטב"א הנ"ל שהתירו בת סוטה ובעלה לכהונה, יתבאר על פי דברי הבית מאיר. דהואיל והביאה אינה ביאה שמחללת לכהונה, דכבר מחוללת היא, לכן אי אפשר למילף מק"ו מאלמנה לכ"ג שהזרע אסור, דבלי דברי הבית מאיר אין ביאור בדבריהם.

(קובץ זכור לאברהם תשנ"ג ע' שמב והלאה)

★★

תוס' ד"ה ולרבי עקיבא. בא"ד וא"ת כו' דל"ע כו' ואין שייך לקונסו שיתן ל"ה כתובה כו'.

בערך שי (אהע"ז סוף סי' ס"ז) הביא מש"כ ההפלאה דעכו"ם שנשא בת ישראל, אף דלא תפסי בה קידושין, מ"מ לא גרע מחייבי לאוין אליבא דרבי עקיבא דלא תפסי קידושין, ואפ"ה יש לה כתובה, וה"נ אם נתגייר הגוי יש לה כתובה.

ותמה עליו הערך שי דאישתמיטתי' תוס' מפורש הכא שכתבו דאליבא דרבי עקיבא דאין קידושין תופסין בחייבי לאוין, ה"נ דאין לה כתובה.

דף פ"ו ע"א

בגמ': ת"ר תרומה לכהן ומעשר ראשון ללוי דברי ר"ע ראב"ע אומר וכו'.

הנה פליגי כאן אי מעשר ראשון רק ללוי כדברי ר"ע או ללוי ולכהן כדברי ראב"ע, ור"ע דריש מקרא דכתיב

והנה באור שמח (פ"ח דאיסורי ביאה הלכה א' ד"ה אמנם וכו') מדייק מלשון רש"י (לעיל ע"ז ע"א ד"ה כשם וכו') שכל הנ"מ (בגמ' שם) היא רק לגבי בתו להכשירה לכהונה [להנשא לכהן], אבל לגבי בנו אין נ"מ, דאין בנו כהן, דכיון שאביו חלל אין לבנו קדושת כהונה. וכן מבואר בתוס' וכו"ל. אכן האו"ש בעצמו רוצה לחדש שיש לבן קדושת כהן.

הגר"ח (איסור"ב פ"ז ד"ה ועוד) מבאר שיש בחלל שני דינים, דין פגם ופסול חלל שאוסר את הבת מלהנשא לכהן, ודין שמופקע ממנו קדושת כהן וכמש"כ הרמב"ם (פ"ז מהל' תרומות) שהחלל כזר לכל דבריו, ובגלל דין חילול והפקעה של כהונה, הבן הנוול אינו עובד ומותר לו להטמאות, והבת אסורה לאכול בתרומה. ואם הבן עבר ועבד, בדיעבד עבודתו כשרה כדין חלל שעבד (לעיל ס"ו ע"ב) ע"ש.

★★

בגמ': מחזיר ספק סומתו איכא ביניהו וכו' ול"ר מתיא בן חרש וכו' סוטה ודאי איכא ביניהו.

ודייק הרשב"א כאן מדברי הגמ', דקאמר דמחזיר סומתו אין לה כתובה לחד מאן דאמר, משום דהואיל והאשה אינה מפסידה בביאה זו כלום, דהא לכהן כבר נאסרה מזנותה הראשונה לבעל, ולכן הואיל ואינה מפסידה, היא מרגילתו לאיסור זה ולכן קנסוה כתובה. ומזה דייק הרשב"א דאין זרע הסוטה ובעלה פסול לכהונה, דאל"כ הא לא היתה מרגילתו לאיסור זה דהא מקלקלת הזרע בביאה זו, וכמו שאמרו בגמרא לעיל סברה זו.

וכדברי הרשב"א ז"ל המתיר בת סוטה מבעלה לכהן, כתב גם הריטב"א ז"ל. והאחרונים ז"ל הביאו דברי הריטב"א לבבא בתרא קכז: שכתב להיפך מדבריו ליבמות, ויוצא מדבריו שם שבת סוטה ובעלה אסורה לכהונה, וה"ה לכאורה בת סוטה ובעלה שתהיה אסורה לכהונה.

★★

ובאמת כדין זה דבת סוטה מבעלה, יעויין בבית שמואל סי' ד' ס"ק ט"ו דכתב דהיא מותרת לכהונה. ובבית מאיר שם הביא דברי הים של שלמה שכתב דלהפוסקים דבת גוי וישראלית פסולה לכהונה, דה"ה בת סוטה ובעלה פסולה לכהונה, והבית מאיר חלק עליו והסכים להבית שמואל. ועיקר דבריו תלה

עזרא הי' תרו"מ רק מדרבנן ע"ש א"כ ממילא אין כאן עקירה של דבר מה"ת, דממילא היה אז החיוב רק מדרבנן ודו"ק היטב.

וראה בברכת כהן (סי' ס"ח) מש"כ לדון לראב"ע דאחרי הקנס של עזרא ניתן רק לכהנים מה הדין אי נתן ללוי אי הוי מעשר בדיעבד או לא. והוכיח מכמה דוכתי דמהני בדיעבד ע"ש היטב.

★★

שוב מצאתי בספר אמת ליהודה להגר"א אלטר ז"ל בחי' ליבמות (פ"ו:) שעמד בענין זה איך יכל עזרא להפקיע החיוב דתרו"מ, וכתב דאין שייך לומר כאן הפקר ב"ד הפקר דזה שייך רק בדין ממון ולא במ"ע וכמובן עכ"ד. אך לעיל הבאתי דבשיטמ"ק כתב להדיא דעזרא תיקן תקנתו מכח הפקר ב"ד הפקר ע"ש.

גם מש"כ שם בתחילת דבריו דפשוט דבימי עזרא הי' תרו"מ מדאורייתא ושפיר קשה כנ"ל. הנה לעיל התבאר דברמב"ם מפורש דאז היה חיוב תרו"מ רק מדרבנן וכנ"ל ותו לק"מ ודו"ק היטב.

★★

בגמ': מה תרומה טובלת.

פריש"י שכל זמן שלא הופרשה חייבין מיתה על אכילתו של טבל במיתה כתיב ביה בתרומה.

והקשו התוס' דאי מטעם זה לא ליתסר טבל כיון דגם תרומה שריא ליה.

וכתב האתון דאורייתא (כלל ב') דנראה בישוב דעת רש"י דכמו דמצינו בקדשים דקודם הזריקה והקטרה הוי הכל לגבוה, ואחרי הזריקה וההקטרה אז הכהנים או הבעלים משלחן גבוה קזכו, הכי נמי אפשר"ל דהתרומה המעורבת בטבל היא חלק גבוה, וע"כ אסורה אז לכל, ואחרי ההפרשה אז הכהנים משלחן גבוה קזכו.

★★

כתב הבית מאיר (אהע"ז סי' קס"ט סע' מ') דיש להוכיח מרש"י כסברת המרדכי דדבר שתחילת ביאתו לעולם בתערוכת ליכא למימר דבטל, דאל"ה איך יאסר כל התבואה

ואל הלויים ומכאן דמעשר ראשון ללוי בלבד, וראב"ע ס"ל כריב"ל דבכ"ד מקומות נקראו כהנים לויים וזה א' מהם ע"ש. ובגמ' כתובות (כ"ו.) אי' דעזרא קנס שלא יתנו מעשר ראשון ללויים הואיל ולא עלו בימיו, וברש"י חולין (קל"א: ד"ה בתר וכו') כתב שלא מצא מפורש בספר עזרא שכתוב ענין זה ורק דוגמא יש לדבר בפסוק בנחמ' י' ע"ש.

ובתוס' (בכתובות שם) כתבו, דלר"ע דקודם הקנס היה המעשר ללויים בלבד, אחרי הקנס ניתן גם לכהנים, ולראב"ע דקודם הקנס היה לשתייהם אחרי הקנס היה לכהנים בלבד ע"ש ולפי"ז יש להעיר בפסוק (בנחמ' י, ל"ט) שהביא רש"י בחולין הנ"ל. דשם מוכח דעזרא קנס, והרי שם מפורש דהכהנים והלויים שוים במעשר ראשון (אחרי הקנס) וזה הרי מפורש כדעת ר"ע וכתוס' הנ"ל, אך לדעת ראב"ע יוקשה מאוד הפסוק הנ"ל דמפורש דאחרי הקנס היה לשתייהם יחד וצ"ע"ג.

★★

ועצם סיבת הקנס מבואר בגמ' כאן שהוא בגלל שלא עלו הלויים בימי עזרא ע"ש. והקשו בתוס' דהרי בקדושים (ס"ט.) מפורש שהלויים עלו מבבל ע"ש. ומצאתי דבר חידוש בספר כפתור ופרח (פרק כ"ה) בשם אביו, שהקנס ללויים היה על כך שלא עלו לא"י מדעתם ורצונם הטוב ולכן קנסום ע"ש ודו"ק היטב.

ויש להעיר עוד איך עקר עזרא המ"ע דנתנית מעשר ללויים, ואפי' דבשב ואל תעשה יכולים חז"ל לעקור דבר מה"ת כמפורש ביבמות (צ:), אך הרי לעקור תקנה לגמרי לא יכולים חז"ל כמש"כ הט"ז (או"ח סי' תקפ"ח) שלכן לא גזרו שמא יתקן כלי שיר בר"ה שחל בשבת ע"ש.

והנה לר"ע אין כאן עקירה גמורה, דהרי ללויים היה קודם וגם אח"כ ורק התווספו הכהנים, אך לראב"ע הוא עקירה גמורה מהלויים וקשה כנ"ל. וראה בשיטמ"ק בכתובות (כ"ו.) שכתבו די"ל דכיון דהוא ממון א"כ הפקר ב"ד הוי הפקר ואוקמינהו ברשות הכהנים ע"כ. (ומבואר מדבריו דכח הפקר ב"ד הפקר ג"כ להקנות ולא רק להפקיע וראה ביש"ש (פ"י דיבמות) שתלה זה בב' הלימודים בגיטין (ל"ו:)) ע"ש וכן בחת"ס שם ובערוך לנר על סוכה (ל"ט סע"א) ע"ש היטב (בזה.) וי"ל עפ"י הרמב"ם (פ"א דתרומות הלכה כ"ו) דבימי

כאן, דעזרא קנס את הלויים בזמנו שלא יתנו להם מעשר ראשון, אלא ינתן לכהנים לפי שלא עלו עמו לירושלים, עכ"ל.

ודייק המנ"ח וז"ל: ונראה מדבריו שלא קנס אותם אלא בימיו היינו בדורו לבד, והכסף משנה הקשה על זה דמבואר בגמרות אלו, ביבמות פ"ו ע"ב ובכתובות כ"ו ע"א, דאף לדורות קנס. ועי"ש שכתב דלר' עקיבא דמן התורה ללויים, לא קנס אותם לדורות שלא ינתן ללויים, רק הקנס היה שינתן גם לכהנים ולמי שירצה יתן, אך בזמנו היה קונס אותם לגמרי, עי"ש, וכן כתבו התוס' במקומות הללו, דלר' עקיבא היה הקנס שיטלו הכהנים גם כן, עיין באריכות. עכ"ל המנ"ח.

★★

אלא דהקשה המנ"ח וז"ל: ולכאורה קשה, לפי דעת הט"ז ביור"ד סימן קי"ז סק"א ובאו"ח סימן תקפ"ח סק"ה בהל' שופר, שכתב דדבר המפורש בתורה אין יכולים חכמים לעקור משום סייג, וכן כתב הכסף משנה פ"ג ממלכים ה"ז גבי מלכות בית דוד דדן וכו' שנאמר [ירמיה כא, יב] דינו לבוקר וגו', והקשה הא זה דמלכים אין דנים הוא רק מדרבנן, ממעשה שהיה גבי ינאי המלך, [ולא תליא מילתא בבית דוד או בבית ישראל אלא בצדיקי ורשיעי תליא מילתא]. ותירץ, כיון דכתיב בפירוש בקרא בית דוד דינו לבקר משפט אין כח ביד חז"ל לעקור משום סייג וכו', וא"כ כיון דלרבי עקיבא מעשר ראשון ללויים ומפורש בתורה, היאך היה יכול עזרא לעקור.

★★

וכתב בספר אבני חן (ח"ב ע' תקנו) ליישב בזה:

ונראה לענ"ד ליישב, דאין זה נחשב שעקרו דבר מהתורה, דמה שהלויים לא עלו עם עזרא ולכן קנסם הוי כח בית דין דמפקיעים מאדם מסוים את ממונו, אבל אין זה עקירה של המצוה לגמרי ואין זה סייג של חכמים כדי לעקור דין בגלל גזירה שהם גוזרים דרק בזה אינם יכולים לעקור אם הדבר כתוב מפורש בתורה, אבל כשאדם עושה מעשה לא ראוי, יש כח ביד בית דין להפקיע ממונו גם אם עי"ז יפקע מצוה מפורשת בתורה.

משום תרומה המעורבת בו, ולמה אין התרומה בטלה ברוב, אע"כ כיון שתחילת ביאתו לעולם היא בתערובת לא שייך ביטול. ועע"ש.

★★

בגמ': וכדתניא ר' יוסי כו' ואי מהתם הו"א ללאו אב"ל מיתה לא קמ"ל.

נחלקו הראשונים אי בטבל הטבול למעשר יש חיוב מיתה או לא, דעת הרמב"ם (פ"י מהל' מאכלות אסורות ה"ב) והחינוך (מ' רפ"ד) וכן פסק הש"ך (יו"ד של"א, קס"ו) דליכא מיתה בטבל הטבול למעשר שני. אבל דעת התוס' ישנים והתוס' רא"ש כאן והר"ן נדרים (פ"ד ע"ב) הר"ש והרע"ב (דמאי פ"ד מ"ג) דאיכא מיתה גם בטבל הטבול למעשר עני. והתוס' כאן נסתפקו בזה.

בשו"ת מהרי"ט (ח"א סי' כ"ה) תמה דהא מסוגיין מבואר דאיכא חיוב מיתה בטבל הטבול למעשר עני, כדמסיק אבל מיתה לא, קמ"ל.

ותירץ המהרי"ט דלהרמב"ם נפרש מה תרומת מעשר טובלת, אף מעשר טובל היינו בטבל שעדיין לא הופרש ממנו מעשר, וקס"ד דבכה"ג לא יתחייב מיתה אתרומת מעשר שבו, קמ"ל דגם טבל הטבול למעשר חייב מיתה מחמת התרומת מעשר, אבל ממעשר לא איירי כלל. ועיין עוד כאן בקרן אורה ופאת השלחן (דמאי י"ז, כ"ו).

דף פ"ו ע"ב

בגמ': איתמר מפני מה קנסו לויים במעשר וכו'.

כתב המנחת חינוך (מצוה שצ"ה אות ט"ו): והנה מצוה זו ליתן ללויים מעשר ראשון, הוא פלוגתא בגמרא בכמה מקומות [יבמות פו ע"ב], עיין בכסף משנה כאן ה"ד, דר' עקיבא סובר דדוקא ללויים ולא לכהנים, ור' אלעזר בן עזריה סובר דגם לכהנים, דבעשרים וארבעה מקומות נקראו הכהנים לויים, עיין בגמרא, והלכה כר' עקיבא מחבירו, א"כ דוקא ללויים.

וכתב המנ"ח וז"ל: ומבואר בגמרא כמה פעמים דעזרא קנסניהו ללויים דלא יתנו להם רק לכהנים, והר"מ כתב

ועוד יש לתרץ, דבכהאי גוונא אין זה עקירת המצוה, דהרי מתקיים על ידי כך שנותנים לכהנים וכמבואר במסכת יבמות פ"ו ע"א דיכול לתת לכהן.

ואולי יש לחלק, מה דבית דין אין עוקרים דבר המפורש בתורה ובמצוה לשמים, והוא דבשופר וכו' הוי מצוה לשמים, ובזה כיון דהתורה כתבה מפורש אין עוקרין, משא"כ מעשר ראשון שהוא שכר ללוים חלף עבודתם ועיין בקצות החושן שהוא מדין שכירות, וכיון דהם לא רצו לעלות הפקיע עזרא מהם שכר זה.

★★

במשנה: בת ישראל שניסת לכהן וכו' ניסת ללוי וכו' מת ולזה הימנו בן וכו' ניסת לישראל וכו'.

הרה"ק מקאמרנא זצ"ל בספרו נוצר חסד עמ"ס אבות (פ"ג מ"ג) בא ליישב את הא דאיש אלוקים קדוש אחד [הוא הרה"ק מרודין זצ"ל] נשא אשה שלישית, והלומדים קטרגו עליו איך עשה כן דלא כרבי לעיל (סד ע"ב), ומיישב הרה"ק מקאמרנא זצ"ל ומבאר דאם יש בנים מהאשה השניה מותר לישא אשה שלישית, ומביא להוכיח דין זה גם ממשנתינו דהנה במשנתינו מבואר דניסת לישראל אחר ששני בעליה הראשונים הכהן והלוי מתו, ולכאורה הוי סתמא דמשנה כרבן שמעון בן גמליאל ודלא כרבי, ומדוע לא קאמרה הגמרא דהוי סתמא כרשב"ג, וכן מדוע לא דברה המשנה מגירשה כשניסת ללוי ולא מת דבזה לא נחלקו רבי ורשב"ג, אלא ודאי דגם באופן השני שניסת ללוי ולה הימנו בן לא נחלקו רבי ורשב"ג וגם לרבי מותר לה לינשא בפעם השלישית, וע"כ שפיר גם הרה"ק הנ"ל עשה כן עיי"ש.

בדובב מישירים (ח"ג סי' מ"ה) דחה הראי' מכאן, דבלא"ה משכחת לה כמה אופנים שאין בה דין קטלנית, כגון שמתו במגיפה וכדו'.

דף פ"ז ע"א

במשנה: ניסת ללוי וכו' מת ולזה הימנו בן וכו'.

בספר הזכרון מנחת ירושלים (ע' כ) מובא מהגאון רי"ל דיסקין זצ"ל:

יש להסתפק אם מותר ליתן מעשר ראשון ללויה הנשואה לישראל וכמו שמצינו לענין מתנות שאין בהם קדושה

כמו פה"ב לשיטת התוס' דניתנין לכהנת הנשואה לישראל, ועיין רמב"ם ריש ה' ביכורים. ואין להשיב ע"ז ממשנה דיבמות ס"פ יש מותרות דמדמה בת לוי למעשר ככל דיני בת כהן לתרומה. דהתם לר"מ קאזיל דס"ל מע"ר אסור לזרים, וכיון דקדוש אין ניתן לנשואה לישראל. ועיין ירושלמי שם דלר"מ הוקש לתרומה, משא"כ לדידן.

וע"ש מש"כ עוד בזה.

★★

בגמ': תנא כשהיא חוזרת לבית אביה חוזרת לתרומה ואינה חוזרת לחזה ושוק בשביל בנה חוזרת אף לחזה ושוק.

הג"ר יוסף ענגיל [בית האוצר כלל קס"ד] ר"ל דהא דאין בת כהן חוזרת לחזה ושוק אע"ג שחוזרת לתרומה הוא משום דבקדשים [חזה ושוק] נאמר פסול דיחוי וי"ל דגם דיחוי בגברא הוי דיחוי.

והוסף דאין להקשות דא"כ איך החוזרת לאכול בשביל בנה אוכלת גם בחזה ושוק, ד"ל דאדרבה זו הנותנת לחלק בין חוזרת לרשות אביה לחוזרת בשביל בנה, דבחוזרת לבית אביה חוזרת בשביל עצמה וקדושתה כבר נדחה וע"כ אינה חוזרת לקדשים שנאמר בהו דין דיחוי, משא"כ בחוזרת בשביל בנה דאינה אוכלת בשביל עצמה אלא מחמת בנה מכהן והבן הרי לא נדחה, ולא גרעה מחמת פסול דיחוי ע"י שהיתה זר מאילו היתה זרה מעיקרא שבכח הבן להאכילה.

★★

בגמ': ר' פפא אמר כו'.

כתב הרמב"ם (הל' תרומות פי"ב ה"ט) וז"ל: וכן אסור להן שיחטפו תרו"מ, ואפילו לשאול חלקן בפיהן אסור, אלא נוטלין בכבוד, שעל שולחן המקום הן אוכלין, ועל שולחנו הן שותין, ומתנות אלו לדי' הם, והוא זוכה להן שנא' ואני נתתי לך משמרת תרומותי עכ"ל.

מבואר מדברי הרמב"ם אלו שכמו אצל קדושים מצינו דכהנים משלחן גבוה קא זכו, ה"נ בתרומות ומעשרות משולחן גבוה קא זכו.

הגאון ר' יוסף ענגיל באתוויין דאו' (כלל ב' ד"ה עד כה) הקשה על הרמב"ם, דהא הכא אמר רב פפא הטעם

דכהנת החוזרת לבית אבי' חוזרת גם לאכילת ביכורים כמו לאכילת תרומה כדמוכח להדיא ברמב"ם ה' בכורים פ"ג ה"ה דכל האוכל בתרומה אוכל בביכורים מלבד אונן שאוכל בתרומה ולא בביכורים ע"ש, וא"כ כיון דחוזרת גם לביכורים יוקשה איפוא מש"ס יבמות הנ"ל דאינה חוזרת לחזה ושוק משום דכהנים משלחן גבוה קזכי וא"כ על כרחך דבביכורים לאו משלחן גבוה קזכי.

א"ל וודאי דכוונת הש"ס דיבמות הנ"ל הוא רק לחילוק שכתבנו, דבחזה ושוק גם בשעת אכילה משלחן גבוה וכו' ואינם שלהם גם בשעת אכילה, משא"כ בתרומה דכשניתנה להם מן הגבוה לגמרי ניתנה להם שתהי' שלהם בכל קנייניהם, וע"כ ה"ה לביכורים שפיר חוזרת כמו לתרומה כיון דגם משלחן גבוה קזכי דביכורים עניינו כן שמשניתנו להם מן הגבוה לגמרי ניתנו להם [עי' ביכורים פ"ג משנה י"ב] וכנ"ל.

דחוזרת לבית אביה לתרומה ואינה חוזרת לחזה ושוק. דכתיב מלחם אביה תאכל, מלחם הקנוי לאביה, פרט לחזה ושוק דמשלחן גבוה קא זכו. הרי דדוקא חזה ושוק זוכים הכהנים משלחן גבוה, ולא תרומה, ואילו הרמב"ם כתב שגם תרומה הם זוכין משלחן גבוה.

★★

ובהמשך דבריו באתו"ד (שם) כתב הגר"י ענגיל זצ"ל ליישב הקושי הנ"ל על הרמב"ם מהגמ' כאן, די"ל דהש"ס דיבמות הנ"ל ה"ק דתרומה הוא לחם הקנוי לאבי' שאחרי שנתן הגבוה התרומה להם הוא שלהם לגמרי וקנוי' להם ככל קנייניהם, משא"כ בחזה ושוק דגם בשעת אכילה משלחן גבוה וכו', ופירוש זה מוכרח ג"כ לפי דברי התשב"ץ שכ' דבביכורים כהנים משלחן גבוה קזכי, וזה שהרי פשוט

פרק עשירי

דף פ"ז ע"ב

במשנה: האשה שהלך בעלה.

במשנה: האשה שהלך בעלה למדה"י ובאו ואמרו לה
מת בעליך וניסת וכו'.

כתב הריטב"א ונשאת פירוש ואפי' נכנסה לחופה ולא נבעלה.

וכתב בשו"ת אבני נזר (אהע"ז ח"א סי' לז אות ט) דלשון
פירוש נראה, דדייק מדקתני במשנה סתם ונשאת ולא
קתני ונבעלה.

אך לפענ"ד אי משום הא אינה ראייה, דסתם ונשאת היינו
ונבעלה, וכדאי' לעיל (יא ע"ב) המחזיר גרושתו מן
הנשואין אסורה משום שנאמר אחר אשר הוטמאה ופירש"י
ונבעלה, ואעפ"כ תנן סתם מן הנשואין, והטעם הוא משום
דסתם נשואה בחזקת בעולה. [אך יש לדחות דמדרבנן חשיב
נכנסה לחופה כאילו נבעלה].

וכן מצינו בגמרא לעיל (נח ע"א) אלא דקני לה כשהיא
ארוסה ואיסתתרה וקמשקה לה כשהיא נשואה מי בדקי
לה מיא וכו' אלא דקני לה כשהיא ארוסה ונכנסה לחופה ולא
נבעלה. הרי דסתם נשואה הפי' הוא שנבעלה, וע"כ הקשינו
דאם משקה לה כשהיא נשואה מי בדקי לה מיא וכו'.

ובפ"ק דכתובות (יא) אי' במשנה בתולה אלמנה מן הנשואין
כתובתה מנה, ושם באמת הכוונה מן הנשואין אף
שלא נבעלה, אבל זה משום דמפורש שם בתולה. ובגמרא שם
(יב ע"א) אי' בתולה מן הנשואין היכי משכחת לה כגון
שנכנסה לחופה ולא נבעלה, ומדפריך היכי משכחת לה מכלל
דסתם מן הנשואין היינו שנבעלה.

וא"כ אין שום ראייה מדקתני הכא ונשאת דהכוונה שלא
נבעלה, עיי"ש.

★★

האגודת אוזב להאב"ד ביאלא (ח"ב) העיר דאמאי לא תנן
מי שהלך בעלה למדינת הים וכדתנן לקמן (צד).
מי שהלכה אשתו למדינת הים, וכתב דאפשר דלשון "האשה"
משמע דוקא אשה גדולה, והמשנה באה להורות בזה דדוקא
באשה גדולה עד אחד נאמן אבל בקטנה לא, דהא יסוד נאמנות
של עד אחד בעדות אשה הוא משום דאשה דייקא ומינסבא,
ובקטנה ליכא דייקא ומינסבא, ואפילו לפי הלשון דע"א נאמן
משום דהוי מילתא דעבידא לגלויי וכדלקמן (צג:) מ"מ כבר
כתבו התוס' (שם) דאי לאו דדייקא אין מיתת בעלה כמילתא
דעבידא לגלויי.

אלא דכתב דאין נראה כן, דהא השו"ע (סי"ז סע' מ"ג) פסק
דאפילו בשוטה שיודעת בטיב נישואין ואלמנות נאמנות
ומשמע דה"ה נמי קטנה, וע"כ צ"ל דהדייקא ומינסבא יכול
להתקיים ע"י קרובותיה.

★★

במשנה: לא ניסת עפ"י ב"ד תצא וחיבת בקרבן.

פירש"י דאין זה אונס להפטר מן הקרבן דאיבעי לה לאמתוני.
רב ששת קאמר לקמן (צא). דבניסת עפ"י עדים
לכו"ע מותרת לחזור לבעלה הראשון "דמאי הוי לה למיעבד
מיאנס אנסה", וצ"ב דמאחר דחשיבי כאונס אמאי חייבת
בקרבן.

וכתב הדברי חיים (ח"ב יו"ד ס"ח) דנראה דהכלל בזה
דאם עשה איזה עבירה יהיה הסיבה מה שיהיה הואיל
ויכול היה להתברר הרי זה חייב, דזה לא נקרא אונס מה
שלא היה בידה לברר בקלות, כיון דעכ"פ היה הדבר יכול
להתברר כמו באשה דאם היתה ממתנת היה אפשרי להתברר
ע"י חקירה אם בעלה חי. ואפילו היה באופן שלא היה בשום

אותה נמצא דשמושה נדה, והולידו בן הנדה, ואין זה דרכי נועם.

ועיין בשאלת יעב"ץ (ח"א סו"ס י"ב) שפקפק הגיעב"ץ בפסקו זה של אביו החכם צבי, וכתב שהוא מסופק אם אביו עמד בשמועתו, ועיין מש"כ בזה הפוסקים יו"ד ריש סי' קפ"ח דאם נשתנתה למראה אדום אסור, אבל לכתחילה לא מחזקינן ריעותא שמא תתייבש ותיהפך לאדום, ודלא כהב"ח שם הסובר דצריכים להמתין תמיד עד שתתייבש המראה פן תתייבש ותיהפך לאדום.

★★

בגמ': לא נעשה מתים כחיים לענין יבום מק"ו וכו' ת"ל דרכיה דרכי נועם וכו'.

פרי"י וזו שהיה לה בן ולא נזקקה ליבם וניסת לשוק ומת בנה אם תאמר תחלוץ הרי היא מתגנה על בעלה הילכך ע"כ בן אין לו בשעת מיתה קאמר והרי יש לו.

הנודע ביהודה (תנינא א"ה סע"ט) נשאל בחתן שהוסיפו לו שם בשעת חליו כשם אבי הכלה אם יש לחשוש לצוואת רבי יהודה שלא להשתדך כששם החתן שוה לשם אבי הכלה.

והשיב הנו"ב בתוך דבריו דמסתברא דלא היתה כוונת ר"י החסיד רק על שם שניתן מלידה ולא על שם המתחדש, דודאי לא חמיר צוואת החסיד מיבמה לשוק דמבואר בסוגין דגדרי איסור נלמדים עפ"י "דרכיה דרכי נועם", ומזה ילפינן דאין בנים המתים כחיים אפילו במקום שעדיין לא נישאת. ומעתה י"ל כן גם באותה צוואה של ר"י החסיד דהיום יקח אשה ולמחר יחלה הוא או חמיו וישתנה שם החולה כשם השני, אטו נאמר דחייב לגרש את אשתו או יחוש כל ימיו בסכנה, ואין זה דרכיה דרכי נועם ולא נתיב שלום, אלא ודאי דאין הקפידא רק על שם העצם מלידה ולא על שם המתחדש. [וע"ע בשדי חמד מערכת חתן וכלה ס"ז].

דף פ"ח ע"א

בגמ': מידי דהוה אחתיכה ספק של חלב ספק של שומן ואתא עד אחד ואמר ברי לי דשומן הוא דמהימן,

אופן אפשר להתברר מ"מ לא חילקה התורה וכל שוגג חייב ורק באונס פטרה רחמנא. [וע"ע בשו"ת מהרש"ם ח"א סק"פ].

★★

בנודע ביהודה (תנינא יו"ד סצ"ו) הביא להקשות מהמבואר כאן דאשה הנשאת עפ"י עדים חייבת בקרבן על הרמ"א (יו"ד סי' קפ"ה) שכתב דאשה ששימשה שלא בשעת וסתה ומצאה אח"כ דם דמיקרי אונס ואין צריכין כפרה, דאמאי לא אמרינן גם בזה דאין זה אונס דאיבעי להו לאמתוני.

וכתב הנודע ביהודה דאין הדמיון עולה יפה, דהכא באשה הנישאת עפ"י עדים אע"פ שאינה חייבת להמתין ולחקור מ"מ אם היתה רוצה להוסיף לחקור ולהמתין לא היו ב"ד מוחין בידו ולכן מיקרי שוגגת ולא אנוסה, אבל באשה שלא בשעת וסתה מיחו חכמים בידה מלבדוק וכדאיתא בספ"ק נדה (יב.), וע"כ שפיר נחשבת כאנוסה.

עוד תירץ הנודע ביהודה דשאני הכא בעדות אשה דאף שמותרת להנשא עפ"י שנים, מ"מ אונס זה עפ"י טעות הוא, שהעדים הטעו את אשה, וכל הוראה שהיא בטעות חשיב שוגג ולא אונס, אבל באשה שלא בשעת וסתה אין כאן הוראה בטעות, שהרי באמת האשה בחזקת אינה רואה, וע"כ חשיבה כאנוסה. ועע"ש.

★★

בגמ': א"ל ר"י מדסקרתא לרבא לא נעשה מתים כחיים לענין יבום מק"ו כו' ת"ל דרכיה דרכי נועם וכו' נתיבותיה שלום.

ופירש"י וזו שהי' לה בן ולא נזקקה ליבום, ונשאת לשוק ומת בנה, אם תאמר תחלוץ הרי היא מתגנית על בעלה, על כרחך בן אין לו, בשעת מיתה קאמר עכ"ל.

בשו"ת חכם צבי (סי' מ"ו) למד מזה לגבי מראות כתמים אם הי' לה מראה לבן או ירוק שהיא טהורה, ואח"כ נתייבש ונעשה אדומה, לא נטמאת עכשיו, דאם נימא שעכשיו שהפך למראה טמאה נטמאת, אין כאן דרכי נועם, דמעיקרא אתה מתירה לשמש את ביתה, וזו הולכת ומשמשת ומתעברת, ואח"כ תמצא אודם בקצות הכתמים הטהורים, ואם תטמא

מי דמי התם לא איתחזק איסורא הכא איתחזק איסורא וכו', הא לא דמיא אלא לחתיכה דודאי חלב ואתא עד אחד וכו' מי דמי וכו'.

כתב הגר"מ פיינשטיין זצ"ל בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"א סי' סה ענף א) בביאור צדדי הדבר אי עד אחד מהימן באיתחזק איסורא או לא, דאין לומר דהשאלה היא אי חזקת כשרות דעד אחד מהני נגד איתחזק איסורא, אלא ודאי שזה לא חזקה נגד חזקה, כי אם יש חזקת כשרות שאומר אמת, מוציא החזקת איסור מחזקתו הראשונה אז זה מגלה שאין חזקה על האיסור כלל ולא הוי חזקה נגד חזקה.

אלא דצדדי השאלה הם משום דהא דעד אחד נאמן באיסורין, הוא משום דלעד אחד יש נאמנות כאשר אנו צריכין בירור גילוי מילתא, וע"כ כשעד אחד אומר שזה שומן הוי גילוי מילתא דהחתיכה הזו לא חלב אלא שומן ומהני עדותו, אבל בממון וכדומה דלא נאמן עד אחד, הוא משום דבממון דהוא ענין דין צריך חידוש דבר, שנתחדש הפסק דין על דיבורו, וכדי לחדש דבר צריך שיהי' בירור שהרי אפשר שטעה בדדמו וכדומה בדיעה ברורה, ועד אחד אינו נאמן בדיעה ברורה, וע"כ אינו נאמן.

ולפי"ז שפיר מובן מה הם צדדי השאלה כאן, דמצד אחד היות דאיתחזק איסורא אז בנאמנות העד נגד החזקה זה לא רק גילוי מילתא אלא נחשב הדבר כחידוש הדין, ואז אינו נאמן, אך מצד שני אפשר לומר דסוף כל סוף הוי גילוי מילתא דשפיר עד אחד נאמן באיתחזק איסורא כמו בלא איתחזק איסורא, דרק בממון נחשב דין דהלא בספק אין על הבי"ד שום חיוב לפסוק, וא"כ פסק הדין נחשב כחידוש דין על פי דבריו, משא"כ באיסורין אף דאיתחזק איסורין והוא מוציא הדבר מחזקתו הראשונה מ"מ לא הוי חידוש דין אלא גילוי מילתא שלא הוי חזקת איסור כלל, וע"כ שפיר נאמן, עיי"ש.

★★

בגמ': הכא איתחזק איסורא דאשת איש, ואין דבר דבערוה פחות משנים.

הרמב"ן כאן ובגיטין ב: פירש דקושית הגמ' היא ב' קושיות א. אתחזק איסורא ב. אין דבר שבערוה פחות משנים.

אולם הגרע"א בגיטין ב: מדייק שם מתוס' שפירשו שקושית הגמ' היא בדרך את"ל דהיינו שאת"ל שאתחזק נאמן אין דבר שבערוה פחות משנים, והיינו דס"ל להגרע"א שאתחזק בלי דבר שבערוה נאמן. וקשה א"כ מה הגמ' כאן אומרת הא לא דמיא אלא לחתיכה דודאי חלב ואתא ע"א דלא נאמן, הרי הגמ' סוברת שאתחזק ע"א נאמן. ודוחק לומר שזה הולך על האת"ל הראשון של הגמ' שבאתחזק לא נאמן וצ"ע.

(ספר הערות מבני הישיבות ע' רפ"ה אות שלד)

★★

בגמ': אתא גברא וקאי וכו'.

בתוס' כאן (ד"ה אתא וכו') כתבו לחדש, דבדבר הנראה וידוע לכל לא אמרינן תרי כמאה ע"ש. והקשה הנוב"י (מהדו"ק אבהע"ז סי' ס"ה) שבתוס' כתובות (כ"ב ע"א) ד"ה תרי וכו' כתבו לענין ערעור דפגם משפחה דאם שנים אומרים שהוא עבד, אין כל העולם יכולים להכחישו, דתרי כמאה ע"כ. ודברי התוס' סותרים זה את זה.

ובתב בשו"ת מהרי"א הלוי איטינגא ז"ל (ח"ב סי' כ') בזה: נתעורר בש"ך בחו"מ סי' מ"ו ס"ק ס"ו בסתירת דבריהם. ולפענ"ד נראה בזה דהיכא דאנו דנין על נאמנות העדים על דבר שכבר נעשה, בזה אמרינן תרי כמאה משום דכיון דאמרה תורה להאמין לשנים אין שום חילוק בין שנים למאה. אבל אם אין מעידין על מעשה שהי' כבר רק דשנים אומרים על דבר שהוא בפנינו שהוא כן ושנים אומרים להיפך, כגון בזרק לה קדושין או גט ועדיין מונח הגט לפנינו ואיזה מהאנשים אומרים שיותר קרוב לה ואיזה מהם אומרים שיותר קרוב לו. או איזה אנשים אומרים שמרגישים פגימה בסכין ואיזה מהם אומרים שאין כאן פגימה והסכין הוא לפנינו וכדומה דלאו מתורת נאמנות בי תרי אתינן עלה, כי אם מכח ראי' וחזקת דעתם, בזה אזלינן בתר רוב דעות ומש"ה אזלינן בסנהדרין בתר רוב דעות. וכן ביומא דף פ"ג בשנים אומרים צריך ושלשה אומרים א"צ דלדעת רש"י והרמב"ן שם אזלינן בתר רוב דעות. ואף לדידן דלא קיי"ל הכי דוקא בפ"ג דאין הולכין בו אחר הרוב, אבל בכה"ג בשאר דברים אזלינן בתר רובא ולא אמרינן בזה תרי כמאה כנ"ל ברור.

ומש"ה בכתובות שפיר כתבו התוס' דאם שנים אומרים שהוא עבד אין כל העולם יכולין להכחישם, דכיון דהם

למחול על זה. ותמה הט"ז (שם סקל"ט) דהא מבואר כאן דוקדשתו בעל כרחו ואם נשא גרושה כופין אותו שיגרשנה, ואמאי אין הכהן יכול למחול על קדושתו.

וע"ש במור וקציעה שדחה קושית הט"ז דבודאי אין לדמות כפיה מלעבור על איסורי תורה לכיבודים, ובאמת מסברא הוי ידעינן דאפשר לכפות כהן שלא לישא גרושה דמאי שנא מכל לאוין שבתורה שמכין ועונשין עליהן, אלא דס"ד דאסור לנהוג בזיון ככהן ולכפותו, ע"כ רבי קרא וקדשו בע"כ שכפינן ליה כישראל, אבל בכיבודים בעלמא לא גילתה תורה שלא יוכל למחול. [ועי' ספר המצות עשה ל"ב שנקט הר"מ דוקדשתו בע"כ הוא נדרש גם להא דאינו יכול למחול על כבודו ע"ש].

★★

בגמ': מנין שאם לא רצה דפנו ת"ל וקדשתו וגו'.

ואיך מכריחים אותו, מבאר המשך חכמה (פ' אמור) כמו שאמרו בבכורות (מ"ה ע"ב) כהן שנשא נשים בעבירה, פסול עד שידרנה בהנאה, שאין נותנים לו לעשות העבודה עד שידרנה, ונודר יורד ומגרש.

ועפ"ז מבאר שם קראי וקדשתו, דפנו, קדוש יהי' לך, אפילו עכשיו אינם קדוש, שהוא נשוי נשים בעבירה, אלא יהי' לך, שהכרחנו אותו לדור הנא' ממנה, והרי בעל כרחו יגרשנה ויהיה אז קדוש, כי את לחם אלקיך הוא מקריב, ואינו מחלל העבודה.

★★

בגמ': כל מקום שהאמינה תורה עד אחד הלך אחר רוב דיעות.

בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"א סי' סה ענף א) ביאר טעם הדבר מדוע בכל מקום שהאמינה תורה עד אחד הולכים אחר רוב דיעות ותרי לא הוי כמאה, ואילו בכל עדות דבעינן שני עדים אז שני עדים הוי כמאה ולא אזלינן בתר רוב דיעות.

וכתב דהטעם הוא דהנהא דעד אחד נאמן רק באיסורין ולא בממון הוא, משום דהתורה לא נתנה כח לעד אחד לחדש דבר חדש עפ"י דבריו, וע"כ אף שלכל אחד יש חזקת כשרות ואין חוששין שטועה בדדמי וכדומה משום דרוב

מעדיין על מעשה שהי' כבר שנמכר בעבד ונמול לשם עבד וכיוצא, בזה שפיר אמרינן תרי כמאה. אבל ביבמות שם דמיירי דאתא גברא וקאי וא"כ אותן השנים שאומרים מת ע"כ אומרים שזה האיש הבא לפנינו אין זה בעל האשה, וכיון שמחולקים בדבר שהוא לפנינו אם הוא פלוני או לא ובכה"ג שפיר כתבו התוס' דלא אמרינן בזה תרי כמאה ומטעם שכתבתי.

★★

בגמ': ויבר יוסף את אחיו והם לא הכירוהו ואמר רב חסדא מלמד שיצא בלא חתימת זקן ובא ? זקן.

הקשה אדמו"ר האמרי אמת מגור זצ"ל הא איתא במדרש (ר"פ וישב) שהיתה לו איקונים של יוסף דומה לשל אביו יעקב, ואם כן אמאי לא הכירוהו.

ותירין שיוסף הי' אז בן ל"ט שנה, ואילו יעקב נשא רחל ולאה כשהי' בן פ"ו שנים, נמצא שהם לא הכירו את יעקב אביהם בשעה שהיה בן ל"ט, ולכן לא הכירו עת"י גם את יוסף.

★★

עוד הקשה למה לא הכירוהו בטביעות עינא דקלא. ואמר דיש לומר דא"א להכיר בטביעות עין דקלא רק אם מכירים אותו לשון, אבל כאן שיוסף דיבר בלשון מצרית, והם דברו בלשון הקודש, כפי אשר רואים שהי' המליץ ביניהם, לכן לא הכירוהו בטביעות עינא דקלא.

ועל פי זה פירש מה שאמר יוסף כשהתודע אליהם (בראשית מה י"ב) כי פי המדבר אליכם, ופירש שם רש"י בלשון הקודש, וקשה מאי ראי' הוא זו, דלמא למד לדבר לשון הקודש.

אלא שכיון שדיבר בלשון הקודש, הוא הלשון שהם הבינו אותו, שוב הכירוהו שפיר על ידי טביעות עין דקלא שזהו יוסף אחיהם.

דף פ"ח ע"ב

בגמ': מנין שאם לא רצה דפנו ת"ל וקדשתו בעל כרחו.

הרמ"א (או"ח סי' קכ"ח סע' מ"ה) כתב דאסור להשתמש בכהן בזמן הזה דהוי כמועל בהקדש אבל מ"מ יכול

בלא"ה אסור באכילה [מצד טבל], ובדרך אמונה הלכות תרומות פ"ה בציון ההלכה אות קס"ד הוכיח מקושית תוס' שהקשו מה הנפק"מ, דאין על התרומה הזאת דין נתינה תכהן דא"כ יש נפק"מ אם יש דין נתינה, אלא מוכר את זה לכהן.

ושאלתי למרן הגאון רבי חיים קנייבסקי שליט"א דלכאור' אין ראייה מתוס', דשמא רק בשאלתם שלא מצאו בזה שום הנאה נקטו שאין דין נתינה, אך בתירוץ דיש נפק"מ להסקה א"כ אה"נ יהיה דין נתינה, וענה לי על זה דא"א לומר כן כיון שגם בשאלתם יש הנאה בזה דאפשר להנות מהאפר של זה ואפ"ה הק' מה הנפק"מ, ובע"כ דאין דין נתינה.

(ספר הערות מבני הישיבות ע' רפה אות שלו)

★★

בגמ': אין תורמין מן הטמא על הטהור ואם תרם בשוגג תרומתו תרומה במזיד לא עשה ולא כלום, מאי לא עשה ולא כלום, אמר רב חסדא לא עשה ולא כלום כל עיקר אפי' האי גריוא הדר לטיבלי' וכו' גזירה דלמא פשע ולא מפריש עיי"ש.

והקשה בספר ערוך לנר מ"ט הוצרכו רבנן לעקור דבר דאורייתא משום דלמא פשע להאכילו תרומה, יתקנו דצריך לערב התרומה בטבל שלו דליכא שוב איסור דאורייתא דמה"ת חד בתרי בטל? (ועיי"ש שהניח בקושי, ורוצה להביא מזה ראיה לדעת הראב"ד דאסור לבטל איסור לכתחלה מה"ת) ע"ש.

והקשה הגאון ר' זוסמן סופר זצ"ל בקובץ וילקט יוסף (שנה ד' ס' ט"ז):

ופלא הלא בתרומה כ"ע ס"ל דאסור לבטל מה"ת כמבואר בשו"ת אבני מלואים סימן ח"י דכתיב משמרת תרומותי וצ"ע.

★★

ובקובץ הנ"ל (סי' מ"ד) הביאו כמה תירוצים בקושי הנ"ל: על פליאת הגאון מפאקש נ"י על הערוך לנר, תמה אנכי הלא הגאון מו"ה ענזיל זצ"ל בהגהותיו מפפקק על האבני מלואים. וביותר הי' לתמוה עליו לפי סברת הנוב"י ושעה"מ

לא טועין וע"כ נאמן באיסורין, מ"מ בממון שצריך שיתחדש פסק דין עפ"י דבריו, שפיר צריך שיהי' ידיעה ברורה, ועד אחד לא הוי ידיעה ברורה. ולפי"ז גם הנאמנות שהתורה האמינה לב' עדים אינו משום דהוברר הדבר בהגדתם בידיעה ברורה, אלא שהוא חידוש שחידשה התורה שב' עדים נאמנים בעדותן ויכולים גם לחדש דבר עפ"י דבריהם, וא"כ שפיר יש להם אותו כח שיש למאה עדים, כי גם במאה עדים נאמנותם הוא כך מכח שחידשה תורה, כי מצד בירור יתכן שגם מאה טועים, וא"כ בין בתרי ובין במאה הנאמנות הוי מכח שחידשה התורה שנאמנים, וע"כ שפיר הוי תרי כמאה.

משא"כ בעדות שעד אחד נאמן והוא משום שאנו סומכין על דבריו מצד בירור, א"כ שפיר כמה שיש יותר דיעות כך יותר הוי בירור אמתי ולכן שפיר הולכין אחר רוב דיעות עיי"ש.

דף פ"ט ע"א

בגמ': תנן התם אין תורמין מן הטמא על הטהור וכו'.

וברש"י אין תורמין מן הטמא וכו' משום הפסד כהן. **ובתוס'** כתבו עוד בשם ר"י דהוי תורם מן הרעה על היפה. **הגאון** ר' אלחנן וסרמן זצ"ל הי"ד בקובץ הערות (סי' סג אות ו) ובקובץ שיעורים למסכת פסחים (אות קנג) הקשה מדוע הוצרכו לטעמים הללו, והלא י"ל דכמו דאסור לטמאות תרומה, ה"ה אסור לקרות שם תרומה על הטמא, וכמבואר בנזיר (יז ע"א) דמי שנזר והוא בבית הקברות לוקה משום טומאת נזיר ואינו צריך שיעור שהייה, והיינו משום דאין הבדל בין עושה את הנזיר לטמא או את הטמא לנזיר והוא ג"כ בכלל איסור טומאת נזיר, וא"כ ה"ה לגבי תרומה דאין הבדל בין מטמא את התרומה או שקורא שם תרומה על הטמא, עיי"ש.

★★

בגמ': אין תורמין מן הטמא על הטהור וכו' ואם תרם וכו' במזיד לא עשה ולא כלום

ונחלקו הגמ' אם אפי' ההיא גריוא הדר לטיבליה או שהוי תרומה - ובתוס' ד"ה לרב הקשו מה הנפק"מ במה שזה יהיה תרומה ולא יצטרך לחזור ולתקן ההיא גריוא, הא

בר"ן נדרים (פ"ז ע"א) הביא בשם רבינו תם דהא דאמרין בעלמא תוכ"ד בדיבור דמי, תקנת חכמים היתה, מפני כבוד חכמים, שאם אדם עושה קנין או נדר ופגע ברבו יוכל לומר לו שלום ולחזור בו מיד, אבל מה"ת בשעה שגמר דיבורו שוב אינו יכול לחזור בו אפילו תוכ"ד.

ותמה עליו הר"ן דהא קיי"ל הכא דבקים ועשה אין כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה, והרי בנדר איכא עקירת דבר מן התורה בקום ועשה, שהרי אם נדר מן הככר וחזר בו תוכ"ד, דמה"ת לא מהני חזרתו ואסור לו לאכול הככר, ואחרי שחז"ל תקנו דתוכ"ד כדבור דמי, מהני חזרתו, ויכול לאכול הככר.

ובתב המהרי"ט אלגאזי (הל' חלה סי' כ') דמקושיית הר"ן מוכח דרבינו תם פוסק כרב חסדא הכא דב"ד מתנין לעקור דבר מה"ת אפילו בקום ועשה, ודלא כהרמב"ם שפסק (בהל' תרומות פ"ה ה"ח) דאין כח ביד חכמים לעקור דבר מה"ת רק בשוא"ת.

הרדב"ז (בשו"ת ח"ה בלשונות הרמב"ם סי' פ"ח) יישב קושיית הר"ן ארבינו תם, דדוקא בנדרים דקילי, דישנן בשאלה, יש כח ביד חכמים לעקור דבר מה"ת אפי' בקו"ע, אבל בעלמא י"ל דמודה רבינו תם דאין כח ביד חכמים לעקור דבר מה"ת רק בשוא"ת ולא בקו"ע.

★ ★

בגמ': והתנן הול"ד ממזר מזה ומזה בשלמא משני ממזר אל"א מראשון אמאי וכו' וקא שרינן ליה בממזרת וכו'.

במס' שבת (קמ"ב ע"ב) ע"ד הגמרא שם דבעדות אשה הכשירו עד מפי עד, כתב רש"י דאקילו בה רבנן משום עיגונא וכל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש ואפקועי רבנן לקידושין מיניה. וכן ס"ל גם להרשב"א המובא בשיטה מקובצת בכתובות (ג ע"א ד"ה והרשב"א).

והקשה הרשב"א מהא דמבואר כאן בגמרא דהשני ממזר מדאורייתא ואסור בממזרת, ואם רבנן הפקיעו את קידושי הבעל א"כ איך מותר השני בממזרת, והלא האשה היתה פנויה והולד מהשני לא צריך להיות ממזר.

וזקני ח"ס זצ"ל, דביבש ביבש בוודאי מדאורי' אין מבטלין ומתני' מיירי אף ביבש, ובפרט ביבש בוודאי קשה להולמו סברת הא"מ כמ"ש נמי בכת"ס ז"ל. - ובאמת בחידושי ישבתי קושי' הגאון מו"ה ענזיל דשם במתני' דתרומות שהביא רש"י בביצה דף ד' מיירי' להוסיף, וא"כ כיון דמדאורי' חד בתרי בטיל, ורבנן החמירו עד ק"א, שוב אין כאן ושמרתם את משמרת תרומתי, והארכתי שם. - אבל עיקר קושיית הערוך לנו לא הבנתי, הא מיירי' בפושע ולא ירצה לבטל התרומה כדי שלא יצטרך להפריש מחדש, דהרי מטעם זה ס"ל לר"ח דאף האי גריוא הדרה לטיבלה, ודו"ק.

וכבוד הה"ג וכו' מו"ה דוד יהודא בויס נ"י מק"ק עיר חדש יצ"ו, כתב בזה"ל: ולי נראה ליישב קושיית הגאון דפאקש נ"י, אחרי שכאן אין מערבה בחולין רק בטבל והדר מפריש זה לא נקרא מפסיד לגמרי, א"כ שפיר הקשה הערוך לנו לתקן שיערבו בטבל, ואדרבה מה שרצה להביא מכאן רא"י להראב"ד שאין מבטלי' דאורייתא זה קשה, דוכי מערב כאן איסור בהיתר, הלא הוא רק איסור באיסור תרומה וטבל ששניהם אסורין לישראל עד שיפריש, ע"ז ל"ש אין מבטלין איסור כי באמת ל"ב ונשאר איסור, רק שם אחר לו - ודו"ק.

והרבני החו"ב וכו' מו"ה יחיאל מיכל פריער נ"י מק"ק אויוואראש יצ"ו, כתב בזה"ל: לענד"נ ליישב דהנה טעמו של האבני מלואים דאין מבטלין תרומה דאנו מזההין שלא להפסיד תרומה בידיים כדכתיב ושמרתם את משמרת תרומתו, וצריך שימור שלא להפסיד התרומה, אמנם אי' במתני' דשביעית דר"ש ס"ל דבתרומה מביאין קדשי' לבית הפסול, דאיתא שם אין מבטלי' ירק של שביעית בשמן של תרומה ור"ש מתיר, וכדאי' בזבחי' דף ע"ה, א"כ לר"ש מותר לגרום פסול לתרומה, וע"כ צ"ל דלר"ש קרא דשומרתם את משמרת תרומותי הוי אסמכתא וי"ל דהגמ' דיבמות קאי לר"ש, ודו"ק.

דף פ"ט ע"ב

בגמ': א"ל רבה לרב חסדא מי איכא מידי דמדאורייתא כו' וכי ב"ד מתנין לעקור דבר מה"ת.

ומבואר לקמן בהמשך בסוגיא דלר"ח ב"ד מתנין לעקור דבר מה"ת, ולרבה דוקא בשוא"ת ולא בקו"ע.

ותירין הרשב"א דרבנן לא מפיקינן הקידושין אלא משום דהאשה דייקא ומינסבא, אבל כאן שבא הבעל, הרי התברר שהאשה לא דייקא שפיר, וא"כ לא הפקיעו רבנן הקידושין, ושפיר הולד מהשני הוי ממזר.

והנה בשו"ת פנים מאירות (ח"א סי' פט) הקשה מעצמו קושיא זו, וכתב דאין לתרין כתירין הנ"ל, דא"כ כשהגמרא שואלת לקמן בפרק האשה שלום אם הטעם שאנו מקילים בעד אחד זה בגלל שהאשה דייקא ומינסבא או משום שמילתא דעבידא לאגלווי לא משקרי אינשי, מדוע לא פשטינן דהטעם הוא משום דייקא ומינסבא, דאם הטעם משום מילתא דעבידא לאגלווי, א"כ כשבא הבעל בסוף לא פשעה האשה כלום ורבנן היו צריכים להפקיע הקידושין כמו כשלא בא הבעל, וא"כ מדוע הולד משני ממזר, ועל כרחך דהטעם משום דדייקא ומינסבא וכשבא הבעל מתברר שלא דייקא ולא הפקיעו רבנן הקידושין וכנ"ל, המזה שהגמרא לא פשטה על כרחך דזה לא ההסבר.

וע"ז כתב דהעיקר נראה כהתוס' (לעיל פח ע"א ד"ה מתוך) שמתקנת חכמים הוא דנאמן ולא ס"ל כלל דהפקיעו רבנן את הקידושין. וכתב די"ל דרש"י דייק לישנא דגמרא דשבת שם דאיתא דבר תורה וכו' ואין עד מפי עד כשר וכו', וס"ל דגם הא דעד מפי עד כשר בעדות אשה הוי דבר תורה, וע"כ כתב דהפקיעו רבנן את הקידושין, אבל עיקר סוגיה דשמעתא כאן מוכח כהתוס' דלא הוי רק תקנת חכמים ולא הפקיעו רבנן הקידושין כלל, ושפיר הולד מהשני הוי ממזר מדאורייתא ומותר בממזרת.

ועיין בשו"ת חתם סופר (אהע"ז ח"ב סי' צז) מה שכתב בזה וע"ש.

★★

בגמ': והא הכא דמדאורייתא אביה מיטמא לה ומדרבנן מיטמא לה בעל.

הבית מאיר (אה"ע ס"א סע' ג') תמה דאמאי לא מייתי ראייה מעיקר קידושי קטנה דמדאורייתא אסורה משום זנות ורבנן התירו קידושי קטנה, וכתב דמכאן ראייה לדעת הרמב"ן [הובא בב"ש סכ"ו סק"ב] שסובר דבמיוחדת ליכא איסור דאורייתא אפילו בלי קידושין, מיהו דעת המגיד משנה

(אישות א' ד') דכל בלא קידושין איכא איסור עשה של כי תקח ואפילו במיוחדת כגון פלגש.

ובתב הבית מאיר דצ"ל דקידושי קטנה חשיב כדבר הדומה לדאורייתא שיש לחכמים כח לעקור וכמש"כ התוס' בד"ה כיון.

דף צ' ע"א

בגמ': ואוכלת בגינו תרומה בתרומה דרבנן.

התוס' העירו דאמאי לא אוקמיה אפילו בתרומה דאורייתא ומשום דקטן אוכל נבלות הוא.

האמרי משה (סי"ג) מיישב קושיית התוס' עפ"י מה שחידש דהמאכיל תרומה לזר קעובר המאכיל על משמרת תרומתי, דהא מאבדה בידים ע"י שמאכילה למי שאינו כהן, וע"כ ה"נ אע"ג דהאשה אינה מוזהרת בעודה קטנה, מ"מ אסור להאכילה מדאורייתא מדין משמרת תרומתי.

★★

בגמ': ואוכלת בגינו תרומה - בתרומה דרבנן.

בתוס' (ד"ה ואוכלת וכו') הקשו מדוע לא נימא אפי' בתרומה דאורייתא ומשום דקטן אוכל נבילות הוא, וע"ש מש"כ ליישב ב' תירוצים, ובתוס' גיטין (ג"ה ע"א) הקשו ג"כ כן ותירצו ג' תירוצים, או משום דה"י איבעי' דלא אפשרטא אי מצווים להפרישו או לא, ב' דאוכל בגינו משמע אפי' מאכילה בידים, ג' דאפי' לכי גדלה אכלה מכח זה אע"ג שעדיין לא בעלה. ע"ש. והנה בתוס' כאן לא הביאו רק ב' תירוצים והך תירוץ דאוכלה משמע אפי' מאכילה בידים השמיטו.

ובתב בספר תבואות השדה (ח"ג שער איסור והיתר שער ה' אות כג):

ונראה דבכוונה השמיטו הך תירוצא, לפימ"ש בס"ד דהטעם דאסור ליספות בידים הוא רק משום דלמא אתי למסרך, א"כ ל"ש הכא, דהא אפי' אם תאכל כשתהי' גדולה מותרת דאז יהיו נשואי' דאורייתא, ולכך הוצרכו לתרין דאפי' כי גדלה אוכלת מכח זה, כלומר דר"י העיד דמותרת לאכול

בתרומה דרבנן משא"כ בתרומה דאורייתא אין מניחין לה לאכול כשתגדיל אם לא בעל אות'.

מדאורייתא הציץ מרצה, וא"כ למה להש"ס להביא האי ברייתא דעל מה הציץ מרצה עיי"ש.

★★

דף צ' ע"ב

בגמ': חסורי מיחסרא והכי קתני.

בפנים יפות הביא מהאר"י הקדוש והובא בבית ישראל לכ"ק אדמו"ר מגור זצ"ל (ריש פרשת בראשית), דהנה דרשו חז"ל (סוכה מט ע"ב ומו"ק טז ע"א) הפסוק חמוקי ירכיך (שיר השירים ז, ב) על דברי תורה דמה ירך בסתר אף דברי תורה בסתר עיי"ש, והנה "חמוקי" הוא ראשי תיבות חסורי מחסרא והכי קתני, והרמז בזה דאף שהעיקר חסר והוא בסתר, ע"י היגיעה בתורה הוא מתגלה עיי"ש.

★★

בגמ': דם שנטמא זורקו וכו' והא הכא דמדאורייתא וכו'.

והקישו בתוס' במס' מנחות ד' כ"ה ע"א בד"ה אבל בציבור וז"ל תימא דבהאשה רבה דף צ' מייתי רישא דהך ברייתא ודייק עלה והא הכא דמדאורייתא מרצה הציץ דתני על מה הציץ מרצה, והשתא מסיפא גופ' הוי ל' לאתויי דתני בסיפא דבציבור בין בשוגג ובין במזיד הורצה ומשמע ה"ה ביחיד אם לא דביחיד קנסינן במזיד, וי"ל דאי מסיפא ה"א דטעמא לאו משום דהציץ מרצה רק משום דטומאה הותרה בציבור עכ"ל עיי"ש.

והקשה בשו"ת שמן רוקח (ח"א סי' לג):

ולענ"ד תימא גדולה, דאכתי למה להש"ס לאתויי כלל הך ברייתא דעל מה הציץ מרצה, הא מרישא דהך ברייתא גופ' מוכח דמדאורייתא הציץ מרצה, דמדקתני בשוגג הורצה, בע"כ צ"ל דמדאורייתא הציץ מרצה כמ"ש התוס' גופ' במס' פסחים (דף פ' ע"ב) בד"ה נזרק דמו וז"ל: וע"כ הא דמרצה היינו מדרבנן מדמפליגין בין שוגג למזיד עכ"ל, וכ"כ רש"י ביבמות דף פ"ט ע"א בד"ה דילמא פשע כו' וז"ל ולקמן פריך כיון דמדאוריית' הוי תרומה מדקתני בשוגג תרומתו תרומה כו', הרי מבואר להדי' דמדתני בשוגג הורצה בע"כ

★★

בגמ': אליו תשמעון אפילו אומר לך עבור על אחת מכל מצוות שבתורה כגון אלהו בהר הכרמל שמע לו כו'.

וכתב הרמב"ם (פ"ט מהל' יסוה"ת הלכה ג') דהיינו בנביא שהוא מוחזק לנו בנביאות.

במרגליות הים (סנהדרין פ"ט ע"ב אות י"ב) מבאר בזה הפסוק (מלכים א' י"ח ל"ו) ויהי בעלות המנחה ויגש אליו "הנביא" ויאמר ד' אלקי אברהם יצחק וישראל וגו', טעם שרק כאן נקט אליהו הנביא משא"כ בשאר מקומות אמר אליהו סתם. כי בא לפרש למה הותרה לו לשחוט שחוטי חוץ בהר הכרמל, כי כיון שהחזק לנביא הי' יכול לצוות לעבור על המצוה.

★★

בגמ': אליו תשמעון אפילו אומר לך עבור על אחת מכל מצוות שבתורה כגון אלהו בהר הכרמל.

פירש רש"י ד"ה כגון אליהו בהר הכרמל שהקריב בבמה ואיכא כרת בשחוטי חוץ וכרת בהעלה.

הערוך לנר חקר באיסור העלאה בחוץ, איך הדין כשאחד העלה על המזבח בחוץ והשני הביא אש די"ל דהראשון פטור, דגם בפנים אין העלאה רק כשמעלה לאש. והקשה הערוך לנר דברש"י כאן מבואר דגם בהעלאה בלי אש קמתחייב, דהא אליהו העלה על המזבח והאש ירד מן השמים.

בגליונות הר"ע אלטשולר זצ"ל למקור ברוך (ח"א י"ח) דחה ראייה זו, די"ל דכיון דאליהו התפלל ענני כו' שתרד אש משמים ותאכל כל אשר על המזבח, וע"י תפילתו ירדה האש, ע"כ נחשב כאילו העלה הוא והביא הוא את האש, והוסיף דעכ"פ לא גרע מהא דאיתא בב"ק נט: בא אחר וליבה המלכה חייב.

בגמ': וליגמר מיני' כו'.

מדברי התוס' כאן (ד"ה וליגמר) מבואר דהנביא אשר מצווה לעבור על עבירה, אף שאינו אומר כן בשם השי"ת, חייבים לשמוע בקולו. וכ"כ תוס' סנהדרין פ"ט ע"ב ד"ה אליהו.

וכתב במנחת חינוך (מ' תקי"ב) דלפי זה כל שכן בכל ציווי שהנביא מצוה, אף אם אינו אומר כן בשם הקב"ה אלא מדעת עצמו חייבים לשמוע בקולו.

אמנם מביא מרמב"ם שכתב (בפ"ז מהל' יסודי התורה ה"ז) וז"ל: ואח"כ בא ואמר שהאל שלחו, מצוה לשמוע ממנו שנאמר אליו תשמעון. משמע דאף בדבר הרשות, אין חובה לשמוע אל דברי הנביא רק אם אומר שככה צוה לו ד', אבל מה שהוא מצוה מדעת עצמו א"צ לשמוע אליו.

★★

בגמ': והא הכא דמדאורייתא בטל גט וכו' ואפקעינהו רבנן לקידושין, א"ל רבינא לרב אשי התינח דקדיש בכספא קדיש בביאה מאי איכא למימר, שויה רבנן לבעילתו בעילת זנות.

כתב בשו"ת חתם סופר (אהע"ז ח"א סי' קט) דלכאורה צ"ע מאי פריך קדיש בביאה מאי איכא למימר, ועל כרחך דהמקשן הקשה איך אפשר להפקיר זרעו של אדם, וא"כ מאי משני שוי' לבעילתו בעילות זנות, הלא ע"ז אנו דנין אם היכולת בידם להפקיר את זה או לא.

וע"כ נראה דהיכי דבשעת קידושין עשה שלא כהוגן שפיר יכולים להפקיר גם את הכסף וגם את זרעו, אבל כאן כביטל הגט דהקידושין היו כהוגן, לא שייך לומר הפקר ב"ד למפרע כיון דהקידושין היו כהוגן. אלא דיש עוד סברא שיכולים חכמים להפקיר, כיון דיש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה. אבל כאן בגמרא אין אנו יכולים להסביר דחכמים עקרו הקידושין משום דיש בידם כח לעקור דבר מן התורה, כיון דעל זה הרי אנו דנים ועדיין לא ידענו שיש בידם כח לעקור.

וע"כ כאן בגמרא דהגמרא מתרצת דאפקועי רבנן לקידושין, אין הכוונה שהפקירו את הכסף, אלא הכוונה היא דכיון דקידושי כסף אינם מפורשים בתורה רק ילפינן משדה עפרון,

ע"כ כמו שבשדה הנקנית בכסף יכולים חכמים להפקיע השדה ממנו גם אם לא הפקיעו את כסף מקנתו, ה"ה כאן בקידושין הפקיעו את אשתו ממנו מעתה אף שהכסף הי' שלו כראוי והקידושין היו כהוגן.

וע"ל זה הקשה רבינא לרב אשי תינח דקדש בכספא, והיינו שקידושי כסף ילפינן משדה עפרון ושפיר י"ל דהוי כשדה כנ"ל, אבל קדיש בביאה שהקידושין אלו מפורשין בתורה איך יכלו להפקיע אשתו באופן הזה.

וע"ז תירצה הגמרא שויה רבנן לבעילתו בעילת זנות, והיינו שהיות וקידש בביאה א"כ כל מעשי הקידושין היו שלא כהוגן, דהלא רב הי' מנגיד על דמקדש בביאה (קידושין יב ע"ב), א"כ כשהקידושין היו שלא כהוגן שפיר יכולים להפקיר זרעו מעיקרא, וכל הקושיא מעיקרא היתה רק על אופן שהקידושין היו כהוגן וכנ"ל. וזהו כשיטת רבותיו של רש"י המובא בכתובות (ג ע"א ד"ה שויה), עיי"ש.

★★

תוס' ד"ה כוליהו בא"ד בשעת עיטוף אכתי לא מיחייב עד אחרי שנתעטף כו'.

באג"י טל (טוחן אות ל"ח ס"ק כ"ג) הביא מש"כ הרמב"ם (מלכים פ"ח ה"ח) שהמשתקע במצרים אינו לוקה דהלאו הוי לאו שאין בו מעשה, שהרי מותר להיכנס ע"מ לא להשתקע, וכשמחליט אח"כ להשתקע הוי לאו שאב"מ, ולכן אפילו אם נכנס על דעת להשתקע הוי לאו שאין בו מעשה.

והקשה ע"ז דהיכי דהחליט אח"כ להשתקע, נימא אשו משום חציו, והוי כמו מעשה דידי', כיון דע"י שנכנס יוכל להשתקע, וליהוי לאו שיש בו מעשה ולילקי עליה.

ותירץ דל"א אשו משום חציו רק כשלבסוף נעשה מעשה, אבל המעשה נעשה מאליו, ואז אם הוא התחיל המעשה מתייחס המעשה אליו, אבל כשהוא משתקע במצרים, הרי אין כאן שום מעשה, רק מחשבתו ונוכחותו במצרים, ובוזה לא מתקשר עם המעשה שעשה בכניסתו.

והביא רא"י מדברי התוס' דידן שכתבו דאף דנתעטף בסדין, כיון דהחויב הוא לא בשעת העיטוף, אלא אחרי שכבר נתעטף, מיקרי שוא"ת, ויש כח ביד חכמים לפוטרו מציצית, והיינו כנ"ל דכיון דהחויב הוא בשעה שהוא כבר

כדפירש"י דחיישי שמא נבעלה לגוי או נבעלה לפסול, דאי בא"א כל בעילה היא בעילת זנות, [שו"ר בהדיא בספרי זוטא (ס"פ קרח) אתם וביתכם אם לומר שהלויה אוכלת במעשר והלא בבת ישראל מותר כו' אלא כדרך שנותנין ללוי מעשר מתוך חלקו כך נותנין ללויה].

גם מש"כ דנותנין לה עבור בעלה דומיא דעבד, לפמש"כ בבה"ל ברפ"ו מתרומות דגם אם נותן לעבד כהן ולבהמת כהן שלא מדעת הבעלים, כיון שהכהן וממונו נהנה מזה קיים מצות נתינה, ועוד הרי אמרו בירו' מע"ש (פ"ה ה"ג) שאין נותנין לשליח כהן אלא לכהן עצמו.

ומה שהקשה דהא כתיב בני אהרן, אהרן ובניו, לא מצאתי גבי תרומה דכתיב אהרן ובניו ואדרבה בפ' קרח כתיב כל תרומת הקדשים אשר ירימו בני' לה' נתתי לך ולבניך ולבנותיך אתן וגו', והאי קרא אתרו"ג קאי כמבואר בספרי שם, וכ"ה בהדיא בספרי נשא סי' ו' דאתרו"ג קאי, הרי התורה אמרה בהדיא ולבנותיך, ומעש"ר לא חמיר מתרומה, וכמ"ש ביבמות (פ"ו א') דמש"כ אתם וביתכם ל"צ קרא לאכילה דפשיטא דאם תרומה אוכלת כ"ש מעש"ר, ומה"ט נמי א"צ קרא שנותנין לה, דאם תרומה נותנין לה כ"ש מעש"ר, דאל"כ לוקי קרא לנתינה ולא לענין נתינת רשות, וע"כ דלהכי ל"צ קרא דילפי' מתרומה, ומה שהקשה עוד מדכתב כי שכר הוא לכם חלף עבודתכם, א"כ הוא בזכרים העובדים, א"כ גם לוי שנפסל בקול ואינו עובד לא יתנו לו מעש"ר, וע"כ דהכונה על השבט, דעבור שהשבט עובד זיכו לו מעש"ר, ובספרי מרבה אפי' בזה"ז שאין עבודה.

וע"י ברמב"ן ורשב"א וריטב"א יבמות (פ"ו א') דמבואר דבת לוי שנשאת לישראל נמי נותנין לה מעשר, ומבואר כדעת רבנו דיוצאין מצות נתינה באשה, וכן מבואר דעת הגאונים שהובא ברשב"א שם ע"ש, וכן מבואר בתוס' ותוס' הרא"ש יבמות (צ"א א' ד"ה אמר) דקנסוה שלא ליתן לה מעשר, ואם אינה נוטלת אלא בשביל בעלה, א"כ הקנס לבעלה ולא לה, שהרי מותר לה לאכול כמש"כ התו', וכן מוכח דעת רש"י שם ד"ה או שנבעלה שפי' כגון לגוי ועבד וחלל, וע"כ בפנוי' מיירי, דהרי אשת איש שנבעלה היא בעילת זנות וכמש"כ"ל, והוא דעת כל הראשונים.

★★

מעוטף בו, ואז ליכא שום מעשה, לא מתקשר עם מעשה העיטוף, והוי שוא"ת.

דף צ"א ע"א

בגמ': לוייה שנשבית או שנבעלה בעילת זנות ניתנים לה מעשר ואוכלת וכו'.

מדברי הרמב"ם (מעשר א, ב) משמע שהדין האמור כאן הוא רק לפי ההלכה שמעשר ראשון מותר לזרים, אבל לפי הדעה האוסרת מעשר לזרים, לוייה שנבעלה לפסול אסורה באכילת מעשר, אעפ"י שלא נתחללה מקדושת לוייה והריהי עומדת בקדושתה, [כמו שאמרו בבכורות זו. והוכיחו מברייתא דידן, ממה שאמרו 'נותנין לה מעשר' משמע שאינה מתחללת מקדושת לוייה, שא"כ לא היו נותנים לה מעשר אלא דינה כזרה], מכל מקום כיון שנבעלה לפסול נאסרה באכילת מעשר, ולא משום זרות.

(יוסף דעת עפ"י דברי הגר"ח מבריסק זצ"ל)

★★

בערוך השלחן בהל' תרומות (סי' נא) תמה על מש"כ הרמב"ם (פ"א דמעשר ה"א) דמעשר ראשון ללוים זכרים ונקבות, דמנ"ל דנותנין מעש"ר ללויה ותרומה לכהנת, ולא מצינו אלא שאוכלת ולא שנותנין לה דבני אהרן כתיב ולא בנות אהרן, וכן במעש"ר כתוב ולבני לוי, ומ"ש ביבמות (ק' א') דאין חולקין לאשה משום יחוד או משום גרושה משמע דמדאורייתא חולקין לה, היינו דוקא באשת כהן שבאה לבקש עבור בעלה דומיא דעבד שם או משום דאשתו כגופו ע"ש.

וכתב הגאון ר' חיים קנייבסקי שליט"א בהל' מעשר (שם) בביאור ההלכה: ותמוה דהא ביבמות (פ"ו א') אמרי' מר ברי' דרבינא אמר לומר שאין חולקין לה מעשר בבית הגרנות הניחא למ"ד משום יחוד אלא למ"ד משום גרושה בת לוי מי לא אכלה במעשר, ולטעמיך גרושה בת כהן מי לא אכלה בתרומה, אלא גזרה משום גרושה בת ישראל, ומבואר דמדאורייתא נותנין לבת לוי ולבת כהן גרושה אלמא דיוצאין בה ידי המצוה.

וכן מבואר ביבמות (צ"א א') לוייה שנשבית או שנבעלה בעילת זנות נותנין לה מעשר ואוכלת, ומיירי בפנוי'

בגמ': לוי' שנשבית וכו'.

כתב הרמב"ם (רפ"א מהל' מעשר): אחר שמפרישין תרומה גדולה, מפרישין אחד מעשרה מן הנשאר, וזהו הנקרא מעשר ראשון כו', והמעשר הזה ללוים זכרים ונקבות עכ"ל.

מבואר דיוצאים ידי נתינת מעשר גם ללוי', ותמה בערוך השולחן (ריש הל' מעשר) דמנ"ל דמקיימים מצות נתינה כשנותן ללוי', וכן אם נותן תרומה לכהנת, דהא לא מצינו רק שרשאים לאכול, אבל לא שמקיים מצות נתינה כשנותן להם, דהא כתיב בני אהרן ולא בנות אהרן, וכן במעש"ר כתוב ולבני לוי ולא בנות לוי. ומ"ש ביבמות (ק' ע"א) דאין חולקין בגורן רק מפני ייחוד, היינו כשבאה לבקש בשביל בעלה, אבל לה לעצמה מנ"ל דנותנין.

בדרך אמונה להגר"ח קנייבסקי שליט"א (בריש הל' מעשרות בביאור הלכה ריש הלכה א') כתב דמסוגיין מבואר כדברי הרמב"ם, דאמרינן לוי' שנשבית או שנבעלה בעילת זנות נותנין לה מעשר ואוכלת, ומיירי בפנוי וכדפירש"י שם, הרי דמקיים מצות נתינה בלוי'.

ועוד מבואר בתוס' הכא (ד"ה אמר) דקנסוה שלא ליתן לה מעשר, ואם אין נותנין לה מעשר רק בשביל בעלה, וכדברי הערוך השולחן, אבל הקנס הוא רק לבעלה, שהרי לה מותר לאכול.

ומה שהק' בערוך השלחן מדנאמר בני אהרן ולא בנות אהרן, וכן במעשר נאמר בני לוי, ראה בספרי זוטא (ס"פ קרח): אתם וביתכם, אם לומר שלוי' אוכלת במעשר, והלא בת ישראל מותר כו', אלא כדרך שנותנין ללוי מעשר מתוך חלקו כך נותנין ללוי', הרי מבואר מפורש דילפינן מקרא דנותנין מעש"ר ללוי'. ע"כ.

★★

בגמ': קנסא וכו'.

בספר ארץ צבי עה"ת פ' חוקת (עמ' קעח) מביא בשם האבני נזר זצ"ל לבאר מה שייך כאן קנסא, הרי בת לוי אינה נפסלת בזנות. וביאר שעיקר מהות לוייה היא שמרגיש החיבור, לכן היה לה להרגיש שיש לה בעל, ואף שהלך למדינת הים ונפסק החיבור בפועל, וכיון שלא הרגישה, נחשב זה ניגוד למהות הלוייה שלה, לכן קנסוה להפסל מהמעשר.

ולכן הלויים לא חטאו בעגל, כי עם ישראל אמרו "כי זה משה האיש לא ידענו מה היה לו", ולא יכלו להתאפק מחמת שלא הרגישו כלל החיבור למשה, אבל הלויים הרגישו את החיבור למשה גם בעת ההסתר ולכן לא חטאו בעגל, עכדה"ק דפח"ח ושי"י.

דף צ"א ע"ב

בגמ': ואמאי נימא מאי הוה לה ל'מיעבד איבעי לה לאקרויי גיטא.

מבואר כאן דכל כה"ג נחשב כפשיעה ונאסרת על בעלה כדין סוטה. ולכא' יש לעי' מ"ש מהא דתנן לעי' (לג'): דשני אחים שקידשו שתי אחיות ובשעת כניסתן לחופה הוחלפו נשותיהן דאינן נאסרות מדין סוטה אלא נחשבות כאנוסות, ולא אמרינן דהו"ל להשגיח ולברר אם אכן זו בעלה.

ובנדריים (צא): מובאים עובדות דאהלווי ונפטוי שחשבו הנשים על אחרים שהן בעליהן, וביאר הר"ן דרק אשת כהן אסורה שנאסרת גם באונס, אבל המרדכי (קידושין תק"ל) סובר דהני עובדי גם באשת ישראל איירי דהיא פשעה במה שלא השגיחה אם אכן זה בעלה, וצ"ע. [ועי' יד המלך פי"ח דאיסור ביאה ה"ח ואישות פכ"ד הי"ט].

(קובץ קול התורה קובץ ס"ג ע' מח"ט)

★★

בגמ': ת"ש הכונס את יבמתו והלכה צרתה ונישאת ונמצאת זו איילונית תצא מזה ומזה, ואמאי נימא מאי הו"ל ל'מיעבד איבעי לה לאמתוני' ול"ה אנוסה, ת"ש כל העריות וכו'.

ויש להקשות לפמש"כ תוס' ריש החולץ שהסומך על רוב חשיב אונס ופטור מן הקרבן א"כ הכא נמי סמכה על רוב דאינם איילונית ולמה ל"ה אונס ואמרינן איבעי לה לאמתוני עי' תוס' שם ד"ה ת"ש שיש ג"כ חזקה היתר לשוק, ובזה י"ל לפמש"כ בשו"ת חמדת שלמה יו"ד א' ועוד אחרונים דהסומך על חזקה ונמצאת טעות הוי פלוגתא דתנאי בתרומות פ"ח מ"א דנחלקו אי חשיב שוגג או אונס.

(ספר הערות מבני הישיבות ע' רפ"ו אות שמ)

★★

בגמ': כתב סופר גט לאיש ושובר לאשה וכו' איבעי ל' לאקרוי גיטא.

בספר והיה העולם (אבהע"ז סי' יא) נשאל בענין: א' שעלתה מקוקו ונישאה שם כדת משה וישראל לבעלה הראשון, קבלה ממנו "גט" שהתברר היום שאינו גט, וחיתה עם ב'. היא מבקשת להנשא כדת משה וישראל לב', והיא מציגה תעודת גירושין מבית הדין האיזורי בירושלים מבעלה הראשון. לא נרמז במעשה בית הדין שהאשה אסורה לב', וגם לא נרמז מה דין העובר שלה כשילדה. היא מספרת שאת הגט האחרון זרק לה בעלה הראשון במגרש החניה של בית הדין, והגט נפל סמוך אליה, והיא הרימה אותו בידיה.

ונשאלת השאלה, מה דין אשה אשר סברה בטעות שיש לה גט, וחיתה עם אחר, ואח"כ התברר שלא היה לה גט, האם נאסרת על השני, ומה דין הוולד ממנו.

ומביא מדברי המהרי"ק (שורש קסז) הכותב: ואשר שאל מהרי"ל באשה שזינתה תחת בעלה ברצון והיא לא ידעה אם יש איסור בדבר, אם יחשב שוגג. נראה דאין לה דין שוגגת להתירה לבעלה, כיון שהיא מתכוונת למעול מעל באשה ומזנה תחתיו, דהא לא כתיב 'איש איש כי תשטה אשתו ומעלה מעל בה' דלשתמע דוקא במכוונת לאיסור, אלא "ומעלה בו מעל" כתיב וכו'.

ומבואר מדבריו, שדוקא באופן דנתכוונה לזנות קרינן בה מעל באישה, אבל בעובדא דידן שהיתה סבורה שנתגרשה ואין לה קשר עם בעלה הראשון ונשאת לאחר, אין כאן מעילת מעל באישה.

★★

ושוב הביא מדברי הרשב"א בשו"ת (סי' אלף קפ"ט) אשר דן באשה שנתקדשה וטעתה וסברה שלא נתקדשה ונשאת לאחר, תצא מזה ומזה, וכל הדרכים הללו בה. ואם תאמר: אנוסה היא זו שלא ידעה שתהא אסורה להינשא. הא ליתא, דהו"ל למידק, וכל דלא דייקא תצא מזה ומזה, כדאיתא בפרק האשה רבה (דף צג ע"ב), ומשום דלא דייקא ואינסיבה לא אמרינן אנוסה היא זו. ואם תאמר: מיכל בת שאול איך הותרה לדוד. זו אינה דומה לזו, דהתם אנוסה גמורה היתה שאנסה שאול והשיאה לפלטי, והיא על כרחיה נבעלה, וכענין אסתר אצל אחשורוש. אי נמי, התם טעות גמורה של הוראה

היא, שהורו לה בבית דינו של שאול דמלוה ופרוטה דעתו אמלוה.

ולפי דבריו, בעובדא דידן שנתן לה נייר סתם ואמר לה: הרי זה גיטך, הוי לה למידק, וכל דלא דייקא אין לה דין אנוסה, וכדאיתא ביבמות (צא ע"ב): כתב סופר גט לאיש ושובר לאשה, וטעה ונתן גט לאשה ושובר לאיש, ונתנו זה לזה, ולאחר זמן הרי הגט יוצא מתחת ידי האיש ושובר מתחת ידי האשה, תצא מזה ומזה. מאי הו"ל למעבד, איבעי ליה לאקרוי גיטא. וע"ש עוד מש"כ בזה.

★★

בתוס' גיטין (י"ט ע"ב) ד"ה צריכין וכו' הקשו על המבואר בגמ' הנ"ל, דלכך בהחלפו להם הגט והשובר והיא נישאת ע"י השובר תצא מזה ומזה וכל הדרכים האלו בה, משום דאיבעי לה לאקרוי גיטא, ובגמרא גיטין שם משמע, דאי לא קרייה אפילו לא הוחלפו להם אינה מגורשת. ותירצו: "דנהי דאסורה לינשא בדלא קרייה מ"מ אם נישאת לא תצא. אי נמי התם (היינו הכא בהחלפו) בעייליה לבי ידיה (כלומר מיירי בקראו את הגט ואחר כך נתנו ליד הסופר דע"כ הטעות נעשה אצל הסופר, דאחר שקראוהו עידי מסירה נתנו הגט ליד הסופר והוא טעה והחליף - עיין במהר"ם שיף שכן הכוונה) וקניסין לה דאיבעי לה למיהדר מיד לאקרוי או לאחר נתינה מאחר שבאה לידי קלקול וכו'".

דף צ"ב ע"א

במשנה: אמרו לה מת בעליך ונתקדשה ואח"כ בא בעלה מותרת לחזור לו.

ביום של שלמה דייק מדברי המשנה, דדוקא נתקדשה מותרת לחזור לו, אבל בנכנסה לחופה אע"פ שיש עדים שלא נבעלה אסורה לחזור לו.

ובשו"ת אבני נזר (אהע"ז ח"א סי' לו אות י) כתב דיש לדחות הראיה ולומר דהתנא נקט מילתא פסיקתא בנתקדשה, דאז אפי' באשת כהן דבנבעלה אסורה מה"ת בנתקדשה מותרת, משא"כ בנכנסה לחופה ולא נבעלה גזרו בה רבנן באשת כהן אטו ביאה כמו ביש חופה לפסולות.

ובתב עוד דגם מהגמרא לעיל (יא ע"ב) הכי משמע, דאי שם המחזיר גרושתו מן הנשואין אסורה מן האירוסין

ולר"ע מבואר דס"ל דיש ממזר מיבמה לשוק, והקשה הגאון החלקת יואב בקו' קבא דקשייתא (קושי' ט"ו) דהרי בגמ' סוטה (י"ח ע"ב) איתא דרב הממוא ס"ל דשומרת יבם שזינתה אסורה ליבמה, והיינו שדינה כדין סוטה שאסורה לבעלה. וע"י איסורה לבעלה פקע זיקתה ואינה שומרת יבם. **והנה** זיקת היבום נפקעת בתחילת ביאה מטעם איסור סוטה, וממזר בא רק בגמר ביאה כשכבר אינה זקוקה ושוב לא הוי יבמה לשוק, ואינו חייבי לאוין. וא"כ קשה איך משכח"ל ממזר מיבמה לשוק, הא קודם שנתעברה פקעה זיקתה ואינה באיסור יבמה לשוק.

★ ★

ונביא את תירוצי גדולי האחרונים בזה בקצרה:

א. יש לומר דאה"נ ממזר מיבמה לשוק משכח"ל רק בזינתה בשוגג, דאז אינה נאסרת משום סוטה. ובמזיד דנאסרת משום סוטה אכן אין ממזר מיבמה, וא"ש.

ב. עוד י"ל דהגם ששומרת יבם שזינתה אסורה ליבמה, מ"מ עדיין צריכה חליצה, וא"כ לא פקע לגמרי זיקתה, ויש בה עדיין איסור יבמה לשוק משום זיקת חליצה, ושפיר הוי הולד ממזר.

ג. עוד י"ל דאין מחלקין מעשה אחד לשני דינים, וכיון דע"כ מעשה אחד הם, דא"א לגמ"ב בלא תחילת המעשה שהוא באיסור, א"כ חשיב גם הגמר כאיסור, ושפיר הוי הולד ממזר.

ד. עוד י"ל דשומרת יבם שזינתה אסורה ליבמה רק אחר שנתברר כן לבית דין, דהוה דבר שבערוה, ואין דבר שבערוה פחות משנים. וא"כ א"ש דאף הגמר היה באיסור, דכל זמן שעדיין אינה נאסרת לו לא פקע הזיקה.

ה. עוד י"ל דיבמה שזינתה אכן עוברת בלאו, ומשו"ה לר"ע הולד ממזר. אך מה דנאסרת כעת על היבם הוא רק בעשה ולא בלאו, והיכא שלא נאסרת על היבם בלאו אלא בעשה לא פקעה זיקה, וא"כ נשארה זיקה אף בגמר, ושפיר הוי הולד ממזר.

ו. עוד י"ל דמשכח"ל בקטנה, דקיי"ל שלא נאסרת לבעלה אם זינתה, וכ"ש ליבמה, ונמצא דלא פקע זיקתה כלל, ושפיר הוי הולד ממזר. וכן משכח"ל כגון שהיבם עוד קטן, ולא נאסרת לו, וממילא לא פקע זיקה וא"ש כנ"ל.

מותרת משום שנאמר אחר אשר הוטמאה ופירש"י שנבעלה ואעפ"כ תלי ההיתר רק מן האירוסין. אך יש לדחות הראיה ולומר דמדרבנן מודה רש"י דאסור בחופה לבד אפי' בלא נבעלה, עיי"ש.

★ ★

בגמ': ת"ר זו דברי ר"ע שהי' אומר אין קידושין תופסין בחייבי לאוין אבל חכ"א אין ממזר ביבמה וכו'.

בקבא דקשייתא להגאון בעל חלקת יואב זצ"ל הקשה על הא דר' עקיבא סובר דיש ממזר מיבמה לשוק, דאיך משכחת לן דבר זה, והלא ממזר בא רק בגמר ביאה, ובתחילת ביאה פקע זיקה מטעם סוטה לר"ע דסבר שומרת יבם שזינתה אסורה ליבמה כמבואר בסוטה (יח ע"ב), ואף אחר נפילה פקע זיקה כמבואר ביבמות (עט ע"ב), וא"כ בסוף ביאה אינה זקוקה כלל [ועיי"ש מה שדחה לומר דמשכחת לן כשזינתה בשוגג עיי"ש].

ובבב"י חמדה פרשת כי תצא (אות יג אות קטן ב-עמוד רמד) ג"כ מקשה קושיא זו על דברי הגמרא לעיל (מט ע"ב) הכל מודים דבא על שומרת יבם שאין הולד ממזר, תיפוק ליה דלא משכחת לן כלל וכנ"ל.

ותירץ עפי"ד הריטב"א בקידושין (עז ע"ב) בהא דאמר רב אשי דכהן הבא על אחותו זונה משוי לה חללה לא משוי לה, דלא תקשי הא בהעראה נעשית זונה וא"כ אמאי אינה נעשית חללה בגמר ביאה. דדוקא כשהערה ולא גמר ביאתו חייבה רחמנא על העראה, אבל כשגמר ביאתו כיון דדעתו היה על גמר ביאה אינה נעשית זונה אלא בגמר ביאה עיי"ש. וא"כ ה"ה הכא אינה נעשית זונה אלא בגמר ביאה ולא נפקע ממינה איסור דזיקת יבמין אלא בגמר ביאה. ועיי"ש מה שהאריך עוד בזה מדוע לא נאמר בזה דבאין כאחת עיי"ש.

ועיין בשו"ת אחיעזר (סי' א אות י) מש"כ בדבריו ומה שתירץ בזה. ועיין גם באמרי משה (סי' ז) מה שתירץ על קושיית הקבא דקשייתא עיי"ש.

★ ★

בגמ': זו דברי ר"ע וכו' אבל חכמים אומרים אין ממזר מיבמה וכו'.

קידושין תופסן בהם, ורק בחייבי כריתות אין קידושין תופסין בהם. ורב מחדש הכא בסוגיין דיבמה לשוק אע"פ דאינה אלא איסור לאו אין קידושין תופסין בה, כדילף לה מקרא דכתיב לא תהי' אשת המת חוצה לאיש זר, שלא יהי' לה הויה לזר.

ולפ"ז יש לומר שאין לך בו אלא חידוש, דדוקא לענין כשמקדשה עכשיו, חדשה התורה דאינה מקודשת וכדילף מקרא, אבל אם קדשה לאחר שיחלוץ לה יבמה, דליכא רק חסרון דשלב"ל, י"ל דבזה לא חדשה תורה, ולגבי זה דינה כשאר חיבי לאוין דהוא מקודשת.

והיא דתנן לאחר שיחלוץ לך יבמך אינה מקודשת. אתיא כר"ע דס"ל דכל חיבי לאוין אין קידושין תופסין בהם, וליכא חידושא ביבמה לשוק, וא"כ ה"נ הוה דשלב"ל ואינה מקודשת.

★★

בגמ': ושמואל אמר בעניוטינו צריכה גט, מספקא ליה ל'שמואל' האי לא תהיה אשת המת אי ללאו הוא דאתא אי דלא תפסי בה קידושין הוא דאתא.

הקשה במלא הרועים כיון דמספקא ליה נוקמא בחזקת פנויה ומדוע צריכה גט. אך בספק קידושין מחמירין ומצריכין גט בכל ספק קידושין ולא מוקמינן אחזקה כמבואר בכמה דוכתי בקידושין, עכ"ד.

כתב הגרי"מ אהרנברג זצ"ל בשו"ת דבר יהושע (ח"א סד ס"ק ו) דהנה באחרונים האריכו מאד ויש שכתבו והוכיחו דבספיקא דמעשה אוקמינן אחזקה, אבל בספיקא דדינא לא הולכים בתר חזקה כיון דע"י החזקת לא ישתנה הדין, עיין בבית מאיר (סי' לא) ובשו"ת ר' עקיבא אייגר (סי' לז) ועוד.

והנה בלי ספק שלא נעלם מהגאון הבקי הנפלא בכל חדרי תורה סברת גדולי האחרונים אלו דבספיקא דדינא לא מוקמינן אחזקה, וא"כ מדוע לא תירץ קושייתו דעל כן לא ניקמא בחזקת פנויה כיון דהוי ספיקא דדינא, ולא יצטרך לומר דרק משום חומרא דקידושין לא מוקמינן אחזקה וצריכה גט. אלא ודאי דהמלא הרועים ס"ל דלא כסברת האחרונים הנ"ל, אלא גם בספיקא דדינא מוקמינן אחזקה, ורק בספק קידושין החמירו רבנן דלא נוקמה אחזקת פנויה לעולם, עיי"ש.

ז. **עוד** י"ל דבגמ"ב אינה נאסרת לבעלה, משום דהוי באונס דאמרינן יצר אלבשה אפילו במזיד, וא"כ לא נפקע הזיקה, ושפיר הוי הולד ממזר.

דף צ"ב ע"ב

בגמ': אמר רב מנין שאין קידושין תופסין ביבמה שנאמר כו'.

במנחת חינוך (מ' תקצ"ט) דן אי מעשה הייבום הוה כמעשה גיטין וקידושין דהוה ערות דבר וצריכים עדים לקיים הדבר, דאף אם שניהם מודים אין הקידושין והגירושין חלים, או דלמא מעשה ייבום הוה כשאר קנין דלא בעינן עדים רק להעיד אל אמיתות הדבר, ולא איברי סהדי אלא לשקרי, ואם שניהם מודים חל הדבר.

וכתב דאליבא דרב דס"ל הכא דיבמה לשוק אף דאינה אלא לאו, יש בה איסור ערוה ואין קידושין תופסין בה, לכן אף שע"י שמייבם אותה נעשית אשת איש, והבא עליה בחנק, מ"מ אין כאן אלא הוספת עונש, וערוה היתה כבר מקודם, ולכן לא בעי עדים לקיומי מילתא.

והוסיף דהיינו דוקא בשישנו רק אח א', אבל אם יש שני אחים או יותר, שהיתה מותרת להאחרים, נמצא שע"י שמייבם אותה נעשית ערוה על האחים האחרים, ולכן בעי עדים לקיומי דמילתא.

ומסיים דלדין דקיי"ל כשמואל דהוה ספק, אם יש שני אחים או יותר, בודאי בעי עדים לקיומי דמילתא, ואם ייבם בלא עדים לא נקנתה לו, וכמו בקידושין וגירושין, אבל אם יש רק אח א' וייבמה בלי עדים, הוה ספק אי חל הייבום או לא. ועיין בחזון איש (סי' ק"ל סק"ז).

★★

בגמ': אין קידושין תופסין ביבמה.

הרמב"ם (פ"ז מהל' אישות הל' ט"ז) כתב שהמקדש אשה לאחר שיחלוץ לה יבמך, אע"ג דאינה מקודשת אם הי' מקדשה עכשיו מספק, אבל כשמקדשה לאחר שיחלוץ לך יבמך מקודשת. וקשה דהא הו"ל דשלב"ל ול' תהא מקודשת. ו**תירץ** הנודע ביהודא (אהע"ז מהדו"ת סי' נ"ד) דהרי קיי"ל דלא כרבי עקיבא אלא כרבנן, דכל חיבי לאוין

דף צ"ג ע"א

בגמ': ורב כרבי ינאי כו' דאמר אדם מקנה דבר שלא בא לעולם.

במשנה למלך ה' אישות (פ"ד ה"ז) נסתפק בקטן שקידש אשה ואמר הרי את מקודשת לי לאחר שאגדיל, מי אמרינן כיון דבשעת קידושין קטן הי' הו"ל דשלב"ל ולא מהני, או דלמא כי אמרינן דבדשלב"ל לא מהני, היינו דוקא במחוסר מעשה, כגון מקדש לאחר שאתגייר או לאחר שתתגיירי כו', אבל קטן שקידש דאינו רק מחוסר זמן, י"ל דלא הוה דשלב"ל.

והביא דברי רש"י ביבמות ל"ד ע"א (ד"ה ומתוך י"ב) דמבואר מדבריו דקטן יכול לקדש אשה לאחר שיגדיל, אלמא כיון דאינו אלא מחוסר זמן, לא הוה דשלב"ל.

בשעה"מ (הל' מכירה פכ"ב ה"ט) מביא מש"כ המהרי"ק (בשורש פ"ט) דהמלוה יכול למחול חוב שעדיין לא הגיע זמנו לגבות, ולא הוה דשלב"ל, דהשעבוד ישנו כבר בעולם, ומדייק מזה השעה"מ הא לא"ה הוה דשלב"ל, אלמא דס"ל דאף דבדבר שאינו אלא מחוסר זמן גם כן מיקרי דבר שלא בא לעולם.

ומה שהביא ראי' מדברי רש"י הנ"ל דס"ל דקטן יכול לקדש אשה לאחר שיגדיל, דחה השעה"מ דהתם קאי הסוגיא אליבא דרב, ורב ס"ל הכא דאדם מקנה דשלב"ל, אבל לדידן דקיי"ל דאין אדם מקנה דשלב"ל, י"ל דגם מחוסר זמן מיקרי דשלב"ל.

★★

ל'הלכה קי"ל דאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, ובאור החיים הק' הקשה איך קנה יעקב מעשו את הבכורה שהיתה אז בגדר דבר שלא בא לעולם, והביא בשם הריב"ש בשו"ת (סי' שכח) שקודם מתן תורה הועיל קנין גם בדבר שלא בא לעולם ע"ש.

ומפורסם ביאורו של הגאון מקוטנא זצ"ל בזה, עפ"י מה שאחז"ל (ע"ז ג ע"א) תנאי התנה וכו' ואם לאו כו', וא"כ יוצא דקודם מ"ת הי' כל העולם בגדר דבר שלא בא לעולם, ולכן שפיר הועיל אז קנין גם בדבר שלא בא לעולם כיון דהחסרון של קנין בדבר שלא בא לעולם הוא

מפני שאין בזה סמיכת דעת, ולפני מתן תורה היה כל דבר תלוי ועומד אם יחזור לתוהו ובוהו, ולפיכך אפילו דבר שלא בא לעולם היה אפשר לקנות ודפח"ח.

ובקצות החושן (סי' רעח ס"ק יג) מביא את דברי הריב"ש הנ"ל וכותב, שבכור שאומר בחיי אביו שאינו רוצה בחלק בכורה יכול למחול בפירושו אפילו בחיי אביו, אפילו אם זה עוד לא בא לעולם, שזה סילוק רשות, ולא קנין, וסילוק רשות יכול לעשות בדבר שלא בא לעולם, ולפי זה אפשר דאיבר עשו הבכורה במה שאמר "למה זה לי בכורה" (בראשית כה, לד) דהוא מדין סילוק.

והנתיבות המשפט לא סובר כהקצות שהבכור יכול למחול על הבכורה בחיי האב ע"ש.

ובני הרב יעקב שיחי' העיר דאפי' אם עשו סילק את רשותו, מ"מ במה קנה יעקב אבינו את הבכורה הלא נשאר ליעקב חצי, ולא הכל, כמו שכותב רש"י בסוטה יג: ואמר בזה הגאון ר' שאול אלתר שליט"א בשם החידושי הרי"ם חו"מ (בסימן עה ס"ק יט) שאם אח מסלק ירושתו לאחיו מועיל, והאח זוכה בהכל וא"ש הכל.

(וללוי אמר).

★★

בגמ': רבי ינאי כרבי חייא כרבי ינאי הו"ל אריסא דחווה מיייתי ליה כנתא דפירי כל מעלי שבתא וכו'.

הגרעק"א העיר דלכא' מוכח דע"כ ס"ל לרב נחמן בר יצחק דאין לתרום שלא מדעת חבירו משלו על של חבירו, דאל"ה איך הוכיח דס"ל לרבי ינאי אדם מקנה דבר שלא בעולם.

החזון איש (דמאי ס"ט אות י"ז) הבין ככוונת הרע"א דאילו אפשר לתרום משלו על של חבירו א"כ הוי כבירו לתרום, ולא חשיב כדבר שלא בא לעולם, וכתב החזו"א דכה"ג לא חשיב "בידו", דמה שיכול להפריש היום משלו על של חבירו הוא מדין זכיה והוא כשלוחו של בעל הפירות, אבל כשמפריש למחר הוא תורם בתורת "שלו", ועכשיו אין בידו להפריש בתורת "שלו".

★★

המקור ברוך (ח"ב סל"ח) תמה מכאן על הצל"ח (ביצה לה.) שכתב דיו"ט אינו קובע למעשר כשבת דביו"ט אין דין שמחה, דהא כאן מבואר דגם לצורך יו"ט מותר להפריש שלא מן המוקף וע"כ הטעם משום עונג, דאין שמחה בכל החייב במעשר.

★★

למען תלמד ליראה את ה' אלקיך כל הימים, אלו שבתות וי"ט

בספר שפת אמת (פרשת צו) מביא בשם החידושי הרי"ם לבאר כאן, שכמו שבאכילת תרומות ומעשרות אפשר להגיע ליראת ה' אמיתית כדכתיב בקרא. כן באכילת סעודת שבת וימים טובים לשם שמים אפשר להגיע ליראת ה' אמיתית וכו' עכד"ק.

דף צ"ג ע"ב

בגמ': והא אקריון בחלמא קנה רצוין וכו'.

התשב"ץ (ח"ב סי' קכ"ח) תמה דאיך סמך על מה שהראוהו בחלום, והא קי"ל (סנהדרין) דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין, וע"כ אמרינן בסנהדרין דאם אמר לו בעל החלום דמעו הוריש לך אביך כך וכך הם במקום פלוני הם ושל מעשר שני הם, אין להם דין מעשר שני. וכתב דרבא רמי (ברכות נה:) כתיב החלומות שוא ידברו וכתב בחלום אדבר ותירץ כאן ע"י מלאך וכאן ע"י שד. וע"כ י"ל דבההיא דסנהדרין יש להעמיד הממון על חזקתו ולומר דהחלום לא היה ע"י מלאך, אבל לענין איסורין ונידוי חיישינן שהחלום היה ע"י מלאך.

★★

בגמ': רבי [כר"מ] דתניא לא תסגיר עבד אלא אדוניו, רבי אומר בלוקח עבד ע"מ לשחררו וכו'.

בשער המלך (הל' מכירה פכ"ב הלכה ה) הביא מש"כ לחדש הרב בני אהרן דאע"ג דקי"ל דאין אדם מקנה דשלב"ל, מ"מ אם א"ל מעכשיו קנוי לך עד שלא בא לעולם יכול לחזור בו, אבל משבא לעולם אינו יכול לחזור בו, דומיא דר"מ בכל דשלב"ל דחזר בו עד שלא בא לעולם ומשבא לעולם אינו יכול לחזור בו.

בגמ': ר' ינאי כו' עשר מפירי דביתו עליו כו' למען תלמד ליראה וכו' אלו שבתות ויו"ט.

ומבואר דלכבוד שבת ויו"ט מותר גם להפריש שלא מן המוקף.

במשנה למלך הל' תרומות (פ"ג הי"ז) הביא מחלוקת ראשונים אי האיסור לתרום שלא מן המוקף הוא מן התורה, או רק מדרבנן כדי שלא יבא לתרום מן הרע על היפה.

ובשו"ת הרשב"א (סי' קכ"ז) נשאל דאם נימא דהאיסור לתרום שלא מן המוקף הוא מה"ת, האיך התיר רב ינאי הכא לעשר פירי דביתו אפירי דאריסי' ולעבור על איסור שלא מן המוקף לכבוד שבת, והא אין כח ביד חכמים לבטל דברי תורה בשב ואל תעשה. ומוכח דהאיסור לתרום שלא מן המוקף אינו אלא מדרבנן, והם אמרו והם אמרו.

ותירץ הרשב"א דמצינו כ"פ שהתירו חכמים איסורים כדי שלא יכשל חבירו באיסור, כדאי' בגיטין (ל"ח ע"א) שהתירו לו לשחרר את שפחתו כדי שלא יכשלו בה רבים, וכן התירו בעירובין (ל"ב ע"א) לתרום שלא מן המוקף דניחא ליה לחבר למיעבד איסור קלילא ולא יעבור הלא על איסור חמור.

ותמה בנו"ב (מהדו"ת אה"ע סו"פ ל"ז) דמאי מייתי ראי' מהך דעירובין, הא התם איירי לענין איסור שלא מן המוקף, וע"ז גופא אנו דנין לומר שאינו מה"ת ורק מדרבנן אסור.

ותירץ דהרשב"א הק', דאף אם תימא דאיסור שלא מן המוקף אינו אלא דרבנן, עדיין תקשי דגם בדרבנן לא התירו חז"ל שיעבור איסור כדי שיזכה חבירו, וע"כ דבאיסור דשלא מן המוקף ס"ל דהוה דבר קל והתירו כדי שלא יעבור הע"ה איסור חמור, ה"נ אף אי הוה איסור לתרום שלא מן המוקף איסור תורה, י"ל דהוה איסור קל, והתירוהו מחמת כבוד השבת, עיי"ש עוד בדבריו.

★★

בגמ': א"ל שפיר עבדת דתניא למען תלמד ליראה את ה' אלקיך כל הימים אלו שבתות וימים טובים.

פירש רש"י שלא יבטל עונג שבת בשביל תיקון הטבל.

דף

יבמות - דף צ"ד ע"א

על הרף

שמו

ותי בשו"ת בית יצחק (יו"ד ח"ב סי' פ"ה סק"ה) דבספר התרומות (שער ס"ד) כתב דלרבי מאיר הסובר דאדם מקנה דשלב"ל, דלא בעי גמירת דעת, ה"נ דאדם יכול להקנות דבר שאין לו קצבה.

והנה בקידושין (שם) מבואר דהאי עובדא אזלא אליבא דרבי עקיבא, והכא הא ס"ל לרבי עקיבא דאדם מקנה דשלב"ל, וא"כ ה"ה דמקנה דבר שאין לו קצבה וא"ש.

דף צ"ד ע"א

בגמ': אי"מא תרי ותרי וכו' מה חזית דפמכת אהני סמוך אהני כו'.

כתב הנודע ביהודה (בחידושים שנמצאו בכת"י ונדפסו בשו"ת נו"ב מכו"י חלק ב' סי' י"ד) וז"ל: ואנו בעניותינו יכולים למשכח תרי ותרי, והאחרונים מהימני, כגון שגם להבן יש אשה, ואחד מתרי קמאי, קרוב לה ורחוק מחמותה, נמצא שלאשת הבן יש ע"א כשר, ולחמותה שנים כשרים.

ואין לומר דמחשב נוגע משום אשת הבן, זה אינו, דאשת הבן אינה צריכה לעדותו, דלדידה להעיד על מיתת בעלה, ודאי די באחד, ועכשיו תרי בתראי מעידים חילוף הדברים, שהבן מת זמן רב אחר זה, ולפי דהדותם, בשעה שנשאת אשת הבן, עדיין היה בעלה חי, ועכשיו גם אשת הבן צריכה לעדות שנים, דהוי תרי ותרי, וזה נוגע הוא ועדותו נדחית לגמרי עכ"ל.

★ ★

בגמ': דתניא אשה גרושה מאישה אפילו לא נתגרשה אלא מאישה פסלה לכהונה והיינו ריח הגט דפוסל בכהונה.

דעת רוב הראשונים שריח הגט הוא איסור דאורייתא לכהונה, והמגרש אשה ואמר לה הרי את מגורשת ממני ואסורה לכל אדם דלא הוה גט אבל לכהן אסורה מן התורה.

אמנם הרמב"ם (פ"ו מהל' גירושין הלכה א') כתב בתו"ד: המגרש את אשתו ואמר לה הרי את מגורשת ממני ואין את מותרת לכל אדם, שאע"פ שאין זה גט, הרי זו פסולה לכהונה מדבריהן שנאמר ואשה גרושה מאישה, אמרו חכמים

אמנם בשעה"מ דחה דבריו מסוגיין דא"כ מנ"ל להוכיח דרבי ס"ל כרבי מאיר דאדם מקנה דשלב"ל דמפרש קרא דלא תסגיר עבד של אדוניו בכותב לו לכשאקחך הרי עצמך קנוי לך מעכשיו, ואם כדברי הבני אהרן דאם א"ל מעכשיו גם לדידן מקנה דשלב"ל, א"כ ליכא הוכחה דס"ל לרבי כרב, דהא במעכשיו לרבנן ג"כ קני אם לא חזר בו.

★ ★

בגמ': האומר לאשה הרי את מקודשת לי לא אחר שמתגייר וכו' ר"מ אומר מקודשת.

על פי דברי הגמרא אלו יישב בשו"ת חתם סופר (אהע"ז ח"ב סי' מה) את קושיית הבית שמואל (סי' קכג ס"ק ה) מדוע אמרינן בגמרא בגיטין (כג ע"א) דגוי פסול לכתיבת גיטין דאדעתא דנפשיה קעביד, ולא אמרינן דפסול משום דלאו בן כריתות הוא.

אך על פי דברי הגמרא מיושב, דהנה בעל המימרא שם שעליו מדברת הגמרא בגיטין זה רב הונא. ורב הונא הרי ס"ל דאדם מקנה דבר שלא בא לעולם כמבואר לעיל בעמוד א', ומבואר כאן בגמרא דלמאן דס"ל אדם מקנה דבר שלא בא לעולם יכול גוי לקדש אשה בגיותו שיחולו לאחר שמתגייר, וא"כ גם רב הונא ס"ל כן, וא"כ כמו שגוי יכול לקדש אשה לאחר שמתגייר, הוא הדין שיכול ליתן לה גט ולומר לכשאתגייר ותקדשי ממני תהיי מגורשת ממני, וכמו שכתבו התוס' לעיל (נב ע"ב ד"ה ולאשה), וא"כ שפיר הגוי הוי בן כריתות כי שייך אצלו גט, וכל הפסול של גוי זה רק משום דחסר בלשמה כיון דאדעתא דנפשיה קעביד, ושפיר אמרינן בגמרא טעם זה, ומיושב קושיית הבית שמואל, עיי"ש.

★ ★

בגמ': רבי עקיבא דתנן וכו'.

בשו"ת שואל ומשיב (מהדו"ת ח"א סי' ע') הביא בשם חכם א' להקשות לפי דעת הרמב"ם דאין אדם מקנה לחבירו דבר שאין לו קצבה, האיך הקנה רבן גמליאל עישור מנכסיו לצורך מעשר ראשון ומעשר שני (קידושין כ"ו עב), הא הוה דבר שאין לו קצבה, דלא ה"י ידוע כמה מעשר צריך ליתן, ולא חל ההקנאה.

דמשמע דאיירי בקידושין של גרושה, וע"כ הוצרך לפרש דאיירי במת המגרש.

דף צ"ד ע"ב

במשנה: ומותר בקרובות שניה.

המשנה למלך (פ"ב מאיסורי ביאה) הקשה, דאיך מותר בקרובות שניה והא קי"ל לקמן (צז). ובשו"ע (סי' ט"ו) דהמזנה אסור מדרבנן בקרובותיה שלא יבא לזנות גם לאחר שישא קרובותיה ואז יענש בכרת.

וכתב המל"מ דמכאן מוכח דאיסור זה אינו נוהג רק בזינה ברצון, אבל בזינה בשוגג ובטעות וכהאי דמשנתנו שחשב שהיא מותרת לו בחזקת כשרות הם עומדין ואינו חשוד לחזור ולזנות כשישא את קרובותיה.

עוד כתב המשנה למלך דשאני הכא דבלא"ה הוא נשוי להראשונה שהיא קרובת השניה ובלא"ה היא מצויה לו ונענש עליה. וע"ע בבית שמואל ס"ט"ו סקכ"א ובט"ז סקי"ח ובבית מאיר שם.

(קובץ קול התורה קובץ ס"ג ע' מט)

★ ★

בגמ': דהא שמעינן ל' ר"ע דאמר חמותו לאחר מיתה וכו'.

בראשונים כאן פליגי אם חמותו לאחר מיתת אשתו חייבין עליה כרת, או שאינה אלא באיסור בעלמא (-ארור שוכב עם חותנתו), והקדושין תופסין בה.

והקשה הגאון החלקת יואב בקו' קבא דקשייתא (קושי' סח) דהנה לעיל (י"ז ע"ב) אמרינן דשומרת יבם שמתה אסור באמה, והיא חמותו בזיקה, דאסרו מדרבנן על הזקוקה ככנוסה. ואם תימא דאיסור חמותו לאחר מיתת אשתו הוא רק בלאו, אם כן מדוע גזרו בזיקה, הלא דבר שאיסורו אינו אלא בלאו לא גזרו עליו לאוסרו בזיקה. ועל כרחך דחמותו לאחר מיתת אשתו איכא כרת.

ובן יש להוכיח דאיכא כרת בחמותו לאחר מיתת אשתו מסוגיא דיבמות בדין דמצרי ואדומי אם מותרות הנקיבות מיד, והוכיחה הגמ' מעריות דנאסרו רק בג' דורות ואסר בהן

אפילו לא נתגרשה אלא מאישה ולא הותרה לכל נאסרה לכהונה, וזהו ריח הגט שפוסל לכהונה מדבריהן עכ"ל.

הרי שחזר ושנה ושלש שאינו פסולה לכהונה רק מדרבנן.

וכן נקטו הנוש"כ שם בדעת הרמב"ם דס"ל דקרא אסמכתא בעלמא ואינו אלא מדרבנן, וכ"כ בשו"ת הריב"ש (סי' שמ"ח) דלדעת הרמב"ם אינה אסורה רק מדרבנן.

אמנם בשו"ת שאגת ארי' החדשות (סי' ב') האריך להוכיח מכמה סוגיות בש"ס דריח הגט פוסל לכהונה מן התורה, והעמיס כן גם בדעת הרמב"ם דס"ל ג"כ דריח הגט פוסל מן התורה. ומש"כ מדבריהן כו' אמרו חכמים כו', לשיטתו שכתב בהל' אישות שכסף קידושין אינו קונה רק מדברי סופרים, וביארו המפרשים דכל דבר דאתיא מדרשא ולא נאמר מפורש בתורה, אע"פ שאסור מן התורה הרי הרמב"ם קורוהו דברי סופרים וה"נ כן הוא.

וכתב השדי חמד (מערכת הריש כלל מ') דדבר זה תלוי ברברבא די"א דרק כשהרמב"ם כותב מדברי סופרים אז מתבאר כוונתו שהוא מן התורה אלא שהסופרים למדוהו מהקרא ואינו מפורש בתורה. אבל היכי שהרמב"ם כתב מדבריהן בזה נחלקו האחרונים אם נוכל לפרש כוונתו ג"כ שהוא מה"ת אלא שאינו מפורש בקרא, או שכאן בוודאי כוונתו שהיא מדרבנן.

ועיי"ש עוד בשדי חמד ח"ו בכללי הפוסקים (סי' ה' אות ו') שהביא בזה מערכה מול מערכה בכללי הרמב"ם בזה.

★ ★

בגמ': ואשה גרושה מאשה אפילו לא נתגרשה אלא מאישה פסולה לכהונה.

פירש"י אם מת והותרה לינשא.

העונג יו"ט (סי' קס"ג) תמה דאמאי לא פירש כפשוטו שאם בעלה כהן נאסרה עליו בגט זה וחייב לגרשה. וע"ש מש"כ בזה.

ובשו"ת חיי אריה (אה"ע ס"ו אות כ') תירץ בפשיטות דרש"י קאי על הפסוק ואשה גרושה מאשה "לא יקחו",

אף הנקבות, ופריך מה לעריות שכן כרת. ולהסוכרים דבחמותו לאחר מיתה ליכא כרת, אכתי הוה יכול למיפרך מחמותו לאחר מיתה דאינה אלא בלאו.

★★

ונביא תירוצי האחרונים בזה בקצרה:

א. יש ליישב, דגם להסוכרין דאין כרת בחמותו לאחר מיתה אשתו, מ"מ אין קדושין תופסין בה. וא"ש בפשטות הקושיא, דשפיר גזרו לאסור בזיקה אפילו דהוי לאו גרידא, כיון דהאיסור ערוה נמשך גם לאחר מיתה אשתו ואין קידושין תופסין בה.

ב. עוד יש לומר דאף דחמותו לאחר מיתה אין בה כרת, מ"מ הואיל ובאשתו גמורה יש בה איסור, גזרינן אף בזיקה כעין זה. ורק היכא דבאשתו גמורה לא משכחת לה איסור, ורק ע"י זיקה נחשב לאיסור לייבם בזה אמרינן דלא גזרינן בזיקה.

ג. עוד י"ל דמ"ד דסבירא ליה דשומרת יבם שמתה אסור באמה, הוא מטעם דיש זיקה, וזו שיטת רבי יהודה בן בתירה. והנה רבי יהודה בן בתירה ס"ל דאמרינן דון מינה ומינה. ואם כן ה"ג דילפינן כרת בחמותו מאחותו, ומינה דאף מיתה חייב כרת. ואתי שפיר רבי יהודה בן בתירה לשיטתיה, דס"ל דאכן יש כרת בחמותו לאחר מיתה אשתו.

★★

בגמ': דברי ר' ישמעאל ר"ע אומר אותו ואת שתיהן כו' חמותו לאחר מיתה איכא בינייהו.

ברא"ש (סו"פ נושאין על האנוסה) הביא מרבינו חננאל שפסק כר' ישמעאל דחמותו לאחר מיתה בשריפה. והביא שם פוסקים כר"ע וכן דעת הרמב"ם לפסוק כר"ע.

בשו"ת נו"ב (מהדו"ת אהע"ז סי' קמ"ח) הביא מחכם אחד בטעם רבינו חננאל שפסק כר' ישמעאל נגד ר"ע, דהא בעלמא קיי"ל דהלכה כר"ע נגד חברו, על פי מה שכתב הכסף משנה (פי"ח מהל' כלים הי"ג) במה דהרמב"ם פסק שם כר' ישמעאל נגד ר"ע דס"ל דר' ישמעאל הי' רבו דר"ע, והלכה כר"ע נגד חברו ולא נגד רבו.

ותמה הנו"ב דהלא במקומות הרבה מצינו שפסק הרמב"ם כמו רבי עקיבא נגד רבי ישמעאל, ועוד תמה שמצינו

שר"ע קרא לר' ישמעאל בשמו דקאמר לי' (סנהדרין נ"א עב) ישמעאל אחי בת ובת אני דורש, ולא הי' קורא לרבו בשמו. אלא מה שפסק שם כר' ישמעאל היינו טעמא כמוש"כ המהרי"ק (שורש קס"ה) דבדבר שאינו נוגע בזה"ז ליכא להני כללות שבש"ס.

★★

בשו"ת בית שלמה (הובא בליקוטי הערות על הנו"ב) העיר על הנו"ב דברמב"ם כתב בשני מקומות, בהקדמתו לפירוש המשניות, ובפיהמ"ש לעדיות פ"ב משנה ו', דאדרבה ר' ישמעאל הי' תלמידו של ר"ע וצ"ע.

דף צ"ה ע"א

בגמ': דתניא אותה, אותה שכיבתה אוסרתה ואין שכיבת אחותה אוסרתה וכו'.

בישמח משה (פר' עקב) כתב לבאר מש"כ (דברים לג, ד): תורה צוה לנו משה מורשה, ובגמ' (ברכות נו, א ובפסחים מט, ב) אל תקרי מורשה אלא מאורשה, דהנה הדבר בספק אם בני ישראל נדונים כארוסה של הקב"ה וכביכול השי"ת הוא הארוס כמש"נ (הושע ב, כא) וארשתין לי לעולם, או אם אנחנו נדונים כארוס והתורה כארוסה כדרשת הגמרא הנ"ל בפסחים, תורה צוה לנו משה מורשה אל תיקרי מורשה אלא מאורשה.

והנפקא מינה אם אנחנו נידונין כארוס או הקב"ה הארוס, יש לומר דהנה בגמ' (יומא פו, ב) דרשו אמר ר' יוחנן גדולה תשובה שדוחה את לא תעשה שבתורה, שנאמר (ירמיה ג, א) לאמר הן ישלח איש את אשתו והלכה מאתו והיתה לאיש אחר הישוב אליה עוד וכו'. וקושיה זו אינה רק אם נימא דהקב"ה הוא הארוס וכן"ס היא הארוסה, אבל אם אנחנו הארוס, לא קשיא מידי, דהא קיימ"ל (יבמות צה, א) ושכב איש אותה שכיבתה אוסרתה ואין שכיבת אחרת אוסרתה.

★★

ובזה מפרש הישמח משה דברי הגמ' אל תיקרי מורשה אלא מאורשה, דהא קיימ"ל (ב"ב קלג, א) ירושה אין לה הפסק, ואיך יתכן שלא יהיה הפסק בירושתנו, הרי חטאו והתשובה אינה יכולה להתקבל דהא הוי ל"ת שבתורה. אך אם תיקרי מאורשה, ר"ל דהתורה לנו מאורסה ואם כן אנחנו

לאדם אישות בשתי אחיות, א"כ ממילא כשנושא אחת נאסר בשני, וכשיבוא על השני, דין הוא שיאסר בראשונה.

(קובץ וכתבתם תשס"ג ע' קכ"ו)

★★

בגמ': ואפילו אמר אין אני משקה.

ובתבו התוס' בד"ה אילימא זו"ל: ותימה לרבינו יצחק דמגלן כשאומר שאינו רוצה להשקותה דשוב אינו יכול להשקותה. ואמר רבינו יצחק שיש להוכיח קצת דכי אמר אינו משקה קתני במתניתין בסוטה (כ"ג ע"א) בהדי הנהו דמנחותיהן נשרפות שאין ראויות עוד לשתות עכ"ל. והביא דברי הם המגל"מ פ"ב מהל' סוטה סוף הלכה א'.

הגרעק"א בהגהותיו על הרמב"ם הל' סוטה (פ"ד הלכה י"ד) הביא דברי תוס' אלו. וכתב דלפי זה הרי במתניתין קתני גמי אמרה היא איני שותה מנחתה נשרפת, ולפי דברי התוס' יוצא שנלמד גמי מזה שאחרי שאמרה איני שותה, דאינה יכולה לחזור ולומר אשתה דהא מנחתה נשרפת.

א"א שתמה דבסוטה כ' ע"א מבע"ל להגמרא אי אמרה איני שותה אי יכולה לחזור בה ולומר אשתה ולא פשיט לה ממתניתין.

★★

בגמ': ת"ל אותה, אותה שכיבתה אוסרתה ואין שכיבת אחותה אוסרתה.

בספר עדות ביעקב (ע' כז) מביא בשם הגר"א זצ"ל: **יש** חילוק בין תיבת 'עם' או 'צמו' ובין תיבת 'את' או 'אתו', כי תיבת 'עם' מורה על שיווי בדבר ההוא המדובר, ופעולת שניהם על כוונה אחת ממש. כל דבר שניהם עושים, הרי הוא על כוונה ורצון אחד, וגם אין אחד נפעל מחבירו, שייך בו לשון 'עם'. אך תיבות 'את' או 'אתו' יורה, שהגם שהם עושים זה הדבר ביחד, אך לא על כוונה אחת ובלבד אינם שווים, שכל אחד יש לו כוונה אחרת בדבר ההוא. או כשאפילו שניהם עושים על כוונה אחת, אך שהאחד פועל והשני נפעל, אז שייך לשון 'את' או 'אתו'. עכ"ד.

ובתב חכ"א בקובץ ישורון (כרך י"ד ע' תתק"א אות 7) לבאר לפי"ז, הא דבפרשת סוטה (במדבר ה, יג) כתיב:

הארוס, אז יתכן לומר שהתורה מורשה לנו ירושה בלי הפסק, דשוב לא הוי ל"ת דאין שכיבת אחרת אוסרתה.

ובזה מפרש היש"מ שם הויכוח בין הקב"ה ובין כנסת ישראל (כמפורש במדרש איכה פ"ה), שהקב"ה אומר ושוב אלי ואשובה אליכם וכנס"י טוענת השיבנו ה' אליך ונשובה, דאם אנחנו הארוס אנחנו צריכים לשוב תחלה אליו ית"ש, כי דרכו של איש לחזור אחר אשה, אבל אם אנחנו כארוסה והוא ית"ש הארוס, צריך כביכול לחזור אחרינו להשיבנו.

ע"כ אומר הנביא, הן ישלח איש את אשתו והלכה והיתה לאיש אחר הישוב אליה עוד, הלא זו ל"ת שבתורה, ואת זנית וכו', ואיך יועיל תשובה. ובע"כ אתה צריך לומר, שישאל הארוס והתורה כארוסה, ושוב לא הוי ל"ת שבתורה כנ"ל. וא"כ שובו אלי ואשובה אליכם. וכנס"י טוענת השיבנו ה' אליך ונשובה, דאם אנחנו הארוס אנחנו צריכים לשוב תחלה אליו ית"ש, כי דרכו של איש לחזור אחר אשה, אבל אם אנחנו כארוסה והוא ית"ש הארוס, צריך כביכול לחזור אחרינו להשיבנו.

ע"כ אומר הנביא, הן ישלח איש את אשתו והלכה והיתה לאיש אחר הישוב אליה עוד, הלא זו ל"ת שבתורה, ואת זנית וכו', ואיך יועיל תשובה. ובע"כ אתה צריך לומר, שישאל הארוס והתורה כארוסה, ושוב לא הוי ל"ת שבתורה כנ"ל. וא"כ שובו אלי וכו' כי דרכו של איש לחזור, עכדה"ק.

★★

בגמ': אותה שכיבתה אוסרתה וכו' שיכול והלא דין הוא, ומה במקום שבא על איסור ק"ל נאסר האוסר, מקום שבא על איסור חמור וכו'.

צריך להבין הס"ד של הגמ' ומהי סברת "נאסר האוסר". **והנראה** פשוט לבאר, דטעמא דנאסרת אשת איש בשכיבתה, הוא באמת מאותו הטעם שכשנשאת לבעלה, נאסרת לכל העולם, והיינו דכיון דאיתתא לבי תרי לא חזיא, לכך כשנושא אדם אשה הרי בהכרח נאסרת היא לביאת שאר העולם. ולהכי גמי כשבא עליה אח"כ משאר העולם, הרי ממילא נסתר האישות והיחוד שלה לבעל. ואף דבעלה יש לו בה אישות קבועה, והבועל לא עשה בה מעשה רק לפי שעה חזינן דיש כח במעשה זה לאוסרה על בעלה. ולהכי ס"ד דק"ו באיסור חמור דאחות אשה כיון דדין התורה הוא שלא יהא

בגמ': ומי אמר שמואל הכי, והאומר יבמה, רב אמר הרי היא כאשת איש וכו'.

בפרש"י כתב דקאי על הראשון, אכן הראשונים הביאו בשם רבינו חננאל דקאי על היבם שנשאה כעת. והגרע"א זצ"ל הקשה דהרי אסורה גם מדין סוטה ומאי מקשי משמואל, והגאון בעל אור שמח זצ"ל בחדושו ליבמות (ע' כד בספר) כתב דלגבי יבם שאני, דלא הוה זנות, דמאי הו"ל למעבד כיון דהוי בעל כרחא ע"כ.

★★

וכתב בספר קובץ על יד כאן:

ומתוך דברי הגאון בעל אור שמח בחדושו כאן יש להוציא נקודה חדשה בכל הסוגיא, דלגבי הבעל גדר איסורה היא כאיסור סוטה מדרבנן [ולא רק שמא יאמרו דל"ש זה ביבמה], ולגבי הבעל הוי רק מצד גזירה, וביבמה דלא שייך הגזירה שרי לשמואל.

דף צ"ו ע"א

בגמ': שומרת יבם שזינתה וכו' דרב אמר הרי היא כאשת איש ומיפסלא בזנות, ושמואל אמר אינה כאשת איש וכו'.

הנה הגאון ר' יוסף ענגיל זצ"ל בספרו אתון דאורייתא (כלל ח') כתב להסתפק:

נסתפקתי איסור יבמה לשוק מה עניינו אם עניינו שאישות הבעל לא נסתלק לגמרי וניתק ממיתה ללאו, או דילמא אישות הבעל נסתלק לגמרי ואסורה לשוק איסור חדש הוא, ואת"ל שאישות הבעל לא נסתלק לגמרי, ג"כ יש להסתפק אם איסורה עדיין מכח הבעל או דילמא האישות הנשאר נתרוקן ליבם ואיסורה עתה מכח היבם, וכן באופן השני הנ"ל שאישות הבעל נסתלק לגמרי ג"כ יש להסתפק אם איסורה איסור בעלמא לא איסור אישות או דילמא חידשה תורה אישות חדש בינה ליבם ואיסורה מכח אישות היבם אלא שהוא אישות קלוש וע"כ איסורה רק בלאו.

ול'ה"ל בתו"ד כתב:

וע"ע ביבמה דצ"ו ע"א התם רב ושמואל דרב אמר דיבמה אינה כאשת איש וקמפרש התם בגמ' דבדר' המנונא

"ושכב איש אותה שכבת זרע, ונעלם מעיני אשה ונסתרה, והיא לא נטמאה, ועד אין בה, והיא לא נתפשה" וכן באונקלוס "וישכב גבר יתה", (וגם כאן בתרגום יונתן - "עמה").

וצ"ב מדוע כתיב כאן "וישכב איש אותה" ולא "עמה", דהא המעשה הוא ברצונה ועל כן נאסרת עליו, וכדכתיב: "והיא לא נתפשה", ואם היה כתוב "ושכב איש עמה" - לא היה צריך להאריך אח"כ ולומר: "והיא לא נתפשה", דהא אם הוא "עמה" - ודאי שלא היה בתפישה לאונסה.

וגם כאן מה נפלא הדבר, דדרשו חז"ל הלשון: "ושכב איש אותה" (והובא ברש"י) - "אותה שכיבתה אוסרתה, ואין שכיבת אחותה אוסרתה" (יבמות צ"ה ע"ב). וא"כ הלשון "אותה" צריך כאן למילתא אחריתי, שאין שכיבתה אוסרת את אחותה על בעלה (ע"ש בסוגיא הטעם להו"א כזו).

אמנם קצת צ"ע דמדוע גם בתרגום אונקלוס פירש "יתה" ולא "עמה", על דרך הפשט, ואולי רצה לרמוז דרשת חז"ל זו. אולם ודאי ניהא תרגום יונתן כאן שפירש "עמה".

דף צ"ה ע"ב

בגמ': מה במקום שבא על איסור קל נאסר האוסר וכו'.

כתב האגודת אזוב (לאבינו של האבני נזר) בח"ב (קח). וז"ל: נראה מדברי הגמרא דהא דאשת איש שזינתה נאסרה לבעל הטעם כיון דהוא אסרה, וקשה דילמא הטעם פשוט כיון שנשמאה. וי"ל דא"כ למה נאסרה דוקא על בעלה ולא לכל העולם, לכך סובר הגמרא דהטעם כיון דהבעל אסרה לכך נאסרה עליו. וקשה לי א"כ לר"ש דלית ליה איסור מוסיף כלל אפילו לקברו בין רשעים גמורים א"כ כשזינתה עם אביה או עם בנה לא תהיה אסורה על בעלה דהא להם לא אסרה כלל.

והנה ראיתי בריש פ"ק דמס' כתובות בקרבן נתנאל על הרא"ש שהקשה כשבא עליה נכרי לא תהיה אסורה על בעלה, דהא לא אסרה על נכרי, דהא לנכרי היתה אסורה בלא הקידושין. ולפענ"ד אין בזה קושיא, דהא מ"מ אסרה עליו באיסור אשת איש דהא קודם קידושין לא היה עליו איסור אשת איש, אבל לר"ש קשה כנ"ל וכו', וצ"ע עכ"ל.

★★

הבועל וע"כ גזרה תורה שיהי' נאסרת האוסר, וע' ברא"ש פ"ק דכתובות סי' ד' ובקרבן נתנאל שם ס"ק ח' שדקדק מש"ס דיבמות הנ"ל דהיכא שאין הבעל האוסר אזי ג"כ אין נאסר וכגון בא"א שנבעלה לעכו"ם דבלא"ה אסירא עלי' אזי אין נאסרת באותה ביאה ע"ש.

וְלִפְיֵי י"ל, דרב ושמואל הנ"ל פליגי בב' הסברות דש"ס קידושין ודגיטין הנ"ל וס"ל לרב דיש אישות בינה ובין היבם ומכח היבם היא אסורה לעלמא, וע"כ כיון שהיבם אוסר לכן הוא ג"כ נאסר וע"כ שומרת יבם שזינתה אסורה ליבמה, ושמואל ס"ל שאיסורה עדיין מכח הבעל לא מכח היבם וא"כ אין היבם האוסר וממילא ג"כ אין נאסר וע"כ אינה נאסרת ליבם ע"י ביאת זנות. אולם הא דתלו לה רב ושמואל בהא אי הרי היא כאשת איש או אינה כאשת איש עדיין אינו מדוקדק, דהא לתרווייהו הרי היא כא"א אלא דלרב האישות היא בינה ליבם ולשמואל הוא בינה לבעל ולא בינה ליבם והכי הל"ל רב אמר הרי היא כא"א ליבם ושמואל אמר אינה כא"א ליבם, ומדאמרו סתם הרי היא כא"א ואינה כא"א מוכח דלרב איסורה מכח אישות ולשמואל איסורה איסור ביאה גרידא הוא ולא מכח עניין אישות כלל וכמו שכתבתי ראשונה ועיין.

★★

בגמ': ושמואל אמר אינה כאשת איש ולא מיפסלא בזנות. וא"נ בקידושין תופסין ביבמה קמיפלאגי וכ'.

הנה דעת שמואל מפורש לעיל (צב:) דמספקא ליה אי קידושין תופסין ביבמה לשוק וקאמר, "בעניויתונו צריכה גט מספק", והעיר הבית הלוי (ח"ב ס"מ) דלפ"ז איך קאמרינן כאן לל"ק דלשמואל אינה כאשת איש ולא מיפסלא בזנות והא מכיון דמספקא ליה אי קידושין תופסין ביבמה לשוק נימא דגם תיאסר מספק וכדין אשת איש, דהא בסוטה (יח:) מבואר דלר"ע שסובר דאין קידושין תופסין ביבמה לשוק משום דאין קידושין תופסין בחייבי לאוין נאסרת גם היבמה כשזינתה.

ובתב הבית הלוי דרק לר"ע דמשוה כל חייבי לאוין כחייב כריתות לענין אי תפיסת קידושין, משווה יבמה לשוק דאית בה לאו לגמרי כאשת איש, אבל לרב ושמואל דאית להו בעלמא דקידושין תופסין בחייבי לאוין ולא שוו חייבי

קמיפלאגי דאמר שומרת יבם שזינתה אסורה ליבמה דרב ס"ל כר' המנונא והיינו דאמר דיבמה הרי היא כאשת איש ומיפסלא בזנות, ושמואל לית ל' דר' המנונא, והיינו דאמר דיבמה אינה כאשת איש ולא מיפסלא בזנות ע"כ. ולכאורה למה לא פליגי רב ושמואל בהדיא אי מיפסלא בזנות ורק תלו אותה בהא אי הרי היא כאשת איש או לא.

וע"כ נראה קצת, דבספק הנ"ל פליגי, דרב ס"ל דאיסור יבמה לשוק מחמת אישות שיש בינה ובין היבם הוא וע"כ מיפסלא בזנות, שהרי בענין אישות הזנות אוסרת וכמו שאוסרת באשת איש ממש, ושמואל ס"ל דאיסור יבמה לשוק איסור ביאה גרידא הוא ולא מחמת עניין אישות כלל ואין בינה ובין היבם עניין אישות כלל, וע"כ אין כאן שום טעם שתיאסר בזנותה ליבם, ושפיר נקטו לישנא דהרי היא כאשת איש ואינה כאשת איש, דזהו עיקר פלוגתתם אם איסורה מפאת אישות או איננו מפאת אישות ורק איסור גרידא הוא ודו"ק.

★★

וְלִדְהָלָן כותב הגר"י ענגיל זצ"ל עוד:

ועי"ל בהסברת פלוגתת רב ושמואל הנ"ל דפליגי בשני הסברות הנזכרות בש"ס קידושין י"ד א' וגיטין פ"ג ב' אשר הבאתי למעלה דמצינו שם ב' סברות בענין איסור יבמה לשוק א' שאישות הבעל עדיין לא נסתלקה לגמרי ואיסורה עדיין מכח הבעל, ב' שאין איסורה עתה מכח הבעל כ"א שהיבם הוא האוסר וכמו שבארתי למעלה בהא דס"ל להמקשן בסוגיות דקידושין ודגיטין הנ"ל, שאין היבם האוסר, והתרצן חידש דהיבם אסר והיבם שרי לה ע"ש, ולפ"ז י"ל עפ"י מאי דאיתא ביבמות דצ"ה ע"ב, דבעי למילף התם שהבא על אחות אשתו נאסרת אשתו עליו מק"ו ומה במקום הבא על איסור קל שאין האוסרה אוסרה כל ימיו (הבא על אשת איש שהוא איסור קל מפאת שאין האוסרת אוסרה כל ימיו שהרי יש לה היתר בגט) נאסר האוסר (הבעל שאסרה ע"י קידושין על הבועל נאסר עתה בה ע"י ביאת הבועל דאשה שזינתה אסורה לבעלה) מקום שבא על איסור חמור שהאוסרה אוסרה כל ימיו (אחות אשתו שאסורה לו כל ימי חייה אשתו) אינו דין שיהי' נאסר האוסר (שתיאסר אשתו האוסרת עליו את אחותה ע"י הביאה שבא על אחותה) וכ' עכ"ל הגמ'.

ומוכח מלשון הגמ' הזה, דמה שאשת איש נאסרת לבעלה ע"י זנות זהו רק בעבור שהבעל הוא האוסר על

אם כן למה לקחו ספר תורה לעיין בזה, הלוא עניני שבת הוא מקרא מועט.

ותירין די"ל שחכמי הדור רואים הכל בספר התורה, והם ראו בספר תורה את הלכות שבת ודיני מוקצה, ולפיכך כל אחד משך את הספר תורה והספר תורה נקרע.

ובמו שידוע שהגר"א בסוף ימיו למד בספר תורה, וראה את כל התורה מהספר תורה עכ"ד.

★★

בגמ': ור' יוחנן מ"ט קפיד כול"י האי וכו' מאי דכתיב אגורה במהלך עולמים וכי אפשר לו לאדם לגור בשני עולמים אלא אמר דוד לפני הקב"ה וכו' דאר"י משום רשב"י כל"ת ח שאומרים דבר שמועה מפיו בעוה"ז שפתותיו דובבות בקבר וכו'.

ביערות דבש (ח"א דרוש טז) הקשה דמתחילה מביא הפסוק אגורה באהלך עולמים לראיה שפתותיו דובבות בקבר, וא"כ מה מקשה אח"כ מאי קרא ומביא הפסוק דובב שפתי ישנים. ואם מביא הפסוק דובב שפתי ישנים א"כ פסוק זה היתה הגמרא צריכה להביא מיד, ולא הפסוק אגורה באהלך עולמים.

ותירין דודאי ת"ח שאמר דבר חידוש ואומרים זאת בביהמ"ד אז ראוי שיהי' שפתותיו דובבות, וזה השכר שמגיע לו מאת הקב"ה, אבל קמי שמיא הלא גליא מי הוא בעל השמועה, וא"כ מה הנפקא מינה אם אומרים זאת בשמו או לא.

אלא באמת בדבר הלכה שאין בו פקפוק וחשש מחלוקת, פשיטא שאין צריך הזכרת שמו, אלא ה' יודע שהוא בעל המאמר וקובע לו שכר ושפתותיו דובבות, אבל בדבר שיש בו ערעור ומחלוקת ופנים לכאן ולכאן, ואם יהי' נאמר דבר זה בשם גברא רבה יהי' הלכה כמותו, א"כ עיקר קביעות דברי תורה אלו הוא מהזכרת שמו דוקא, ואז בעינן הזכרת שמו, דעי"ז נקבע הלכה כמותו ושפתותיו דובבות.

וזה הי' בדוד המלך ע"ה שודאי לא היה מתפלל על עצם ההלכה שחידש שיאמרו זאת בביהמ"ד, אלא ביקש בדבר שנפלה בו מחלוקת יאמרו הדבר משמו, ואז יוקבע הלכה כמותו, דהרי הלכה כמותו בכל מקום כדאי' בסנהדרין (סג

לאוין לחייבי כריתות, גם יבמה לשוק אינה דומה לאשת איש אלא דגזיה"כ הוא דאין קידושין תופסין בה, אבל מ"מ אינה נאסרת על יבמה וכן אין הולד ממנה ספק ממזר אע"ג דאין קידושין תופסין בה בתורת ודאי [ע"י שו"ע סמ"ד סע' ב' וסע' ז']. מיהו ע"ש שכתב דדבריו רק בדעת הרמב"ם והשו"ע אבל דעת התוס' בסוטה יח: דגם לדידן דלא ס"ל כר"ע מ"מ הא דנאסרת על יבמה תלוי בתפיסת קידושין.

דף צ"ו ע"ב

בגמ': שמע ר' יוחנן ואיקפד עול לגבי ר' אמי ור' אסי אמרו ל"י לא כך הי' מעשה בביהכנ"ס של טברי' כו' שנחלקו בו ר' אליעזר ור' יוסי עד שקרעו ס"ת בחמתן, קרעו ס"ד אלא אימא שנקרע.

ובתבו התוס' (ד"ה קרעו) קרעו משמע בכוונה.

הגאון ר' יוסף ענגיל בספרו בית האוצר (מערכת א-ל כלל קע"ט) כתב די"ל דרב אמי ורב אסי באמת אמרו לשון "קרעו" ס"ת בחמתן, וכוונתם היתה דאנשים גדולים כאלו כר' יוסי ור"א גם העשייה שלהם בלי כוונה, לגדול מעלתם נחשב כאילו עשו בכוונה, וכשגגת תלמוד שעולה זדון, כי כל שהאדם גדול יותר ודעתו רחבה יותר, צריך להיות יותר מתון במעשיו, וגם חטא בלי כוונה יחשב לו כאילו עשאו בכוונה, ומעין מ"ש שהקב"ה מדקדק עם חסידיו כחוט השערה.

ובמכוון נקטו ר' אמי ורב אסי לשון זה לר' יוחנן, שרצו להעיר לו על הקפדתו, פן ואולי יצא דבר תקלה שלא במכוון ע"י הקפדתו, ולגודל מעלתו יחשב כאילו עשה זה במזיד ובמכוון, ולכן אמרו לשון קרעו. אלא שהש"ס ביאר הלשון שלא קרעו ח"ו בזדון ובכוונה, אלא שנקרע ממילא ולגודל מעלתם הי' נחשב כאילו הם קרעו במכוון.

ועיי"ש שמביא עוד דוגמאות וזה דמה שנגרם ע"י חוסר זהירות נחשב כאילו עשאו במכוון.

★★

הגאון ר' שאול אלטר שליט"א העיר, דהנה בגמ' חגיגה (י ע"א) מבואר, שדיני שבת יש להם מקרא מועט והלכות מרובות, ואם כן כאן דנחלקו ר' אלעזר ור' יוסי על נגר שיש בראשו גלוסטרא אם יכול לטלטל או לא, וזה שאלה בשבת.

יוסי בן קיסמא אם לא יהיה ביהכ"נ זו ע"ז וכן הוה, הרי שע"י עון זה שעשו רק קצתן האוחזין בס"ת, נענשו כולן שנעשו הביהכ"נ בית ע"ז, וע"כ בודאי גם באותן מזוזות שנמצאו חתוכות [בשמות הקדושים], צריכין כל בני הביהמ"ד לרחמי שמים שלא יענשו בחורבן הביהמ"ד ח"ו בעון זה, ואף די"ל דשאני הכא בסוגין משום שלא מיחו הרואים וגדול המחלוקת, אבל הרי מחלוקתם היתה לשם שמים, וגם לא נקרע בשאט נפש אלא מאליו, ובמעשה של המזוזה איכא פשיעה מצד הקהל וגם היה קריעה בידיים.

★★

בגמ': אף ר' אלעזר תלמידך יושב ודורש פתם והכל יודעין כי שלך היא.

הש"ך והט"ז (יו"ד סי' רמ"ב סע' כ"ד) כתבו בשם הב"ח דאם למד מפני שתיים צריך להזכיר שם אמרו שהרי אינו ידוע ממי שמעו.

ובתב הש"ך דעכשיו הדין השתנה, מאחר דמן הסתם סוברין העולם דהוא אומר מה שחידש בעצמו, וע"כ צריך להזכיר שם רבו גם כשאין לו רב אחר.

★★

בגמ': ורבי יוחנן מ"ט קפיד כולי האי וכו'.

המגן אברהם (סי' קנ"ו) הביא ממדרש דמי שאינו אומר דבר בשם אמרו עובר בלאו "דאל תגזול דל" וע"ש בהג' הגר"פ ובשו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סי' קנ"ו) שתמהו ע"ז דאי נימא דיש באמירת איך פריך הכא בפשיטות מ"ט קפיד רבי יוחנן כולי האי, והא שפיר הקפיד.

בספר דבר בשם אמרו משו"ת דבר יהושע (ח"ד בהקדמה פ"ב) הביא שמיישב קושיא זו דמה שאמרו במדרש דיש בזה משום לא תגזול דל אינו אלא לאחר דשמעין דכל ת"ח שאומרים שמועה מפיו בעוה"ז שפתותיו דובבות, דמזה מוכח שיש לשמועה שאמר הת"ח גם לאחר שאמרה הת"ח שייכות לנפשו, וממילא האומרו בלי להזכיר בעל השמועה הוא כגזול ממנו זכותו וע"כ קודם שידעו מהא דשפתותיו דובבות שפיר קפריך מ"ט קפיד רבי יוחנן.

★★

ע"ב), וזו היתה בקשתו אגורה באהלך עולמים והיינו דשכינה היתה עמו תמיד והיתה תמיד הלכה כמותו, וע"כ ביקש שיאמרו החידוש ויקבע הלכה כמותו.

וזה היה גם כאן בקפידת ר' יוחנן, דהדין דעשו ביאת בן ט' כמאמר בגדול גם שמואל ס"ל כן, אלא דרב חולק, וכאשר רב חולק עם שמואל הלא הלכה כרב באיסורו, משא"כ כשר' יוחנן גם ס"ל כשמואל אין הלכה כרב, וזה מה שהקפיד ר' יוחנן מדוע לא אמר ר"א הלכה זאת משמו דאז היתה נקבעת הלכה כמותו.

וזה מה דקאמרה הגמ' דר' יוחנן הקפיד משום בקשת דוד הנאמר באגורה באהלך עולמים, דהבקשה היא שיאמרו החידוש בשמו כדי שיהי' נקבע הלכה כמותו.

אך עדיין יש לומר דהא דביקש דוד המלך ע"ה אגורה באהלך עולמים לא היתה רק על הזכרת שמו בדבר שיש בו מחלוקת וכנ"ל, אלא אולי נאמר דהבקשה היתה על עצם אמירת דברי תורתו בביהמ"ד, או שנאמר דבקשת דוד המלך היתה שהקב"ה יעשה עמו חסד שיהא שפתותיו דובבות כי לולא זה אין זה מחוק הנימוס שיהא שפתותיו דובבות כשיאמרו דבר הלכה, וא"כ מה הקפיד ר' יוחנן על שלא הזכירו שמו.

וע"כ קאמרה הגמ' דאמר ר"י משום רשב"י כל ת"ח וכו', והיינו שעצם הדבר ששפתותיו של הת"ח דובבות כשאומרים דבר שמועה מפיו, זה יש אצל כל ת"ח ות"ח, וזה נלמד מהפסוק של אגורה באהלך עולמים, אלא ודאי דבקשתו המיוחדת של דוד המלך היתה שגם בדבר שיש בו מחלוקת יזכירו שמו כדי שיהא נקבע הלכה כמותו, וא"כ שפיר גם ר' יוחנן הקפיד על שר"א לא הזכיר שמו כדי שיוקבע הלכה כמותו וכנ"ל, עיי"ש.

★★

בגמ': אלא אימא שנקרע ס"ת בחמתן והיה שם רבי יוסי בן קיסמא אמר תמיה אני אם לא יהיה בית הכנסת זו עבודת כוכבים.

המהרש"ם (ח"ב סי' רס"ד) דן בביהכ"נ שנמצאו המזוזות חתוכים בשמות הקדושים וא"א לתלות שעכו"ם עשה כן והיה פשיעה מצד הקהל [ע"ש] אם צריכין לקרוע בגדיהם ולגזור תענית. וכתב שם המהרש"ם דגם אם אין חייבין לקרוע, מ"מ הרי מצינו בסוגין שנקרע ס"ת בחמתן ותמה רבי

דהיינו שמשמיע קול, מיקרי כלי, ואיתא שם שאפי' נשאר רק העינבל הפנימי טמא, דראוי להקישו ע"ג חרס, ומיקרי עושה מעין מלאכתו, ולפ"ז גם אם אי אפשר להוסיף שכרו אחרי שהובילוהו אל קברו, אבל אם תלמידיו אומרים מימרא בשמו, ושפתותיו דובכות בקבר, הרי זה מיקרי עושה מעין מלאכתו, והרי זה כמו הגוף לומד ממש בדיבור, ומתרבה שכרו גם אחרי מיתתו, והיינו טעמא דהקפידו דיאמרו המימרות שלהם בשמם, שגם לאחרי מיתתם יהיו שפתותיהם דובכות.

דף צ"ז ע"א

בגמ': כל ת"ח שאומרים דבר שמועה מפיו בעוה"ז שפתותיו דובכות בקבר וכו'.

הרה"ח ר' יהושע זאב לערנער שיחי' מביא ברשימותיו, ששמע מאדמו"ר ר' יענקילי מפשעוורסק זצ"ל, שר' יעקב קראסנער ז"ל שאל את הגה"ק מקאלשיץ זצ"ל הי"ד, האם גם כשמזמרים איזה ניגון של איזה איש אנו אומרים ששפתותיו דובכות בקבר.

והשיב שזה תלוי באיזה כוונה חיבר המחבר את הניגון, עיי"ש.

בסיפא דקרא ד"אל תגזול דל" נאמר "ואל תדכא עני בשער" ואיתא בשם הגר"י פיק שאמר עפי"ז רעיון נפלא בהמשך דלעיל, דהרי האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם, ולהפוך אם אינו אומר בשם אמרו, הרי הוא מונע ממשיח לבא, וזהו אל תדכא עני, היינו משיח שהוא עני ורוכב על חמור, בשער, שיושב בשערו של רומי (כדאיתא בפ' חלק).

★★

בגמ': מאי כולוי האי כו' אגורה באהלך עולמים בשתי עולמות.

בבני יששכר (כסלו טבת מאמר ב' אות נ') מבאר דבר זה שהקפ"ר ר' יוחנן כ"כ שיהיו שפתותיו דובכות בקבר. כי כתיב (זכרי' ג' ז') ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה, ופירשו המפרשים שהאדם נקרא מהלך, שמוסיף חיל בעשיית תורה ומצות, משא"כ מלאך וכן האדם לאחר מיתתו נקרא עומד, דהיום לעשותם ולמחר לקבל שכרם ולא לעשותם, ואין לו עוד קיווי שיתרבה שכרו.

אמנם איתא בשבת (נ"ח ע"ב) דזוג וענבל המקשקשין הוא טמא דכתיב כל דבר אשר יבא באש אפילו דיבור

פרק אחד עשר

קרובתיה גם כשקידשה בטעות וחזר והוציאה מביתו בלא גט, ע"ש.

★★

בגמ': דרך ליקוחין אסרה תורה כו'.

בחינוך (מצוה ר"ו - איסור שתי אחיות) כתב: ומכל מקום אין אשתו השני' דהיינו האחות שנשא הראשונה עליו אסורה עליו מפני נשואה שני' או זימתה כו', ואפילו נשאה ע"י חופה וקידושין אינה צריכה ממנו גט, שאין קידושין תופסין בעריות להצריכן גט. ומכל מקום מתחייב העושה בהם מעשה קידושין שהתורה אמרה לא תקח, ומשמע לשון קידושין, ואף על גב דאם עבר ולקח כלומר שקידש, לא מהני ליה, כלומר שאינה לקוחתו לשום דבר, ואינה צריכה ממנו גט, מ"מ נתחייב בכך כמו שאמרנו עכ"ל.

והוא כדילפינן הכא מלא תקח דעצם מעשה הלקיחה אסרה תורה, ואע"פ שאין הקידושין חלין.

★★

כיוצא בזה - שלוקה על שעשה חלות אע"פ שלא חל חלות כתב החינוך (מ' של"ט) שהמוכר שדהו לצמיתות בזמן שהיובל נוהג, כתב הרמב"ם (פי"א מהל' שמיטה ויובל הי"א) שהוא לוקה, ואע"ג שאין מכירתו חלה. ומרמב"ן (עה"ת פ' בהר שם, ובהשגות לסה"מ) מביא דתליא ליה במחלוקת אביי ורבא (בתמורה ד' ע"ב) אי כ"מ דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני, ולקי דעבד אמירא דרחמנא או לא. וכ"כ עוד (מצוה ת"ו) שהמתיר נדר ע"י שני הדיוטות, אף על פי שלא עשה כלום, עובר על מ"ע. ובמ' שצ"ג כתב דבפודה בכור בהמה טהורה עובר על מצות ל"ת אף שלא הועילו

בגמ': הנטען מן האשה אסור באמה ובבתה ובאחותה.

פירש"י הנחשד, ויצא עליו קול. ולעיל (דף כ"ד ע"ב) לגבי הנטען על השפחה כ' רש"י רק: שטוענין עליו דברי לעז.

וכתב הגאון מטרנפול בשו"ת חבצלת השרון (תנינא סי' ס"ט) דחילוק גדול יש ביניהם, דלגבי הנטען על השפחה, דאסור לו לישא אותה, כדי שלא לחזק הלעז והקול שיצא עליו, א"כ גם כשיש חשד קטן ביותר יש איסור שישאנה, שהרי הוא מחזק החשד שבא על שפחה, נמצא דאין החשד ראוי על אמיתות הדבר, אלא להיפוך ע"י שישאנה מחזק הוא את החשד שהי' בו, ולכן התם סגי בקול בעלמא.

אבל הנטען על א"א או על אשה לענין קרובותי', שאנו באים לאסור אותו מחמת חשש שהדברים אמת היו, ובוזה י"ל דלא סגי בלעז בעלמא, רק בחשד דכיעור וגם בקול. עכתו"ד.

★★

בגמ': הנטען מן האשה אסור באמה ובבתה ובאחותה מדרבנן.

כתב המשנה למלך (איסור ביאה פ"ב הי"א) דאע"ג דגזרינן על קרובי אנוסתו בחייה ולא מעמידין אותה על חזקת כשרות, שהרי לא זינתה מרצון וחשש רחוק לחוש שיחזור לאנסה, מ"מ אין ללמוד מכאן לגזור היכא שהוא היה שוגג או אונס והיא מזידה לאסור קרובתיה עליו, די"ל דהכל תלוי בדידיה, וכל שהוא מזיד אף שהיא אנוסה גזרו חכמים דמתוך שלבו גס בה יפתנה, אבל כל שהוא שוגג או אונס אין לחוש שמא תחזור האשה לפתותו. ומכ"ש בשניהם שוגגין או אנוסין דלא גזרינן. מיהו הב"ח והבית שמואל (סט"ו סע' כ"ז) אסרו

מעשיו, ובמצוה ת' לגבי מעביר נחלה כתב ג"כ דעובר על עשה אף שלא עשה כלום.

★★

הגרי"פ פרלא (סה"מ לרס"ג ח"ב ל"ת ק"ט) הביא מהראב"ן שכתב על פי זה לפרש נוסח ברכת האירוסין - אקב"ו וצונו על העריות וכו' והתיר לנו את הנשואות לנו ע"י חופה וקידושין וכו'. דקאי אמעשה הקידושין דאסור לעשות ולקדש עריות רק הנשים המתרות לנו.

★★

בכ"י חמדה (פר' אחרי אות ו') הקשה על החינוך מהא דאיתא (לעיל פ"ט ע"א) דבאמרו לה שמת בעלה ונתקדשה לאחר, ואח"כ חזר בעלה, מותרת לו, דלא עבדה איסורא, ואם נשאת אסורה לחזור אליו דעבדה איסורא, ואם נימא דאיכא איסור לאו לקידושין בכל עריות, א"כ גם בקידושין קא עבדא איסורא ואמאי מותרת לחזור אליו.

ותירין הכלי חמדה עפ"י מה שמצדד הפמ"ג דכל לאו שאין לוקין עליו, נשים אינם מוזהרות עליו, וא"כ הכא לאו דלא יקח הוה כלאו שניתן לאזהרות מיתת ב"ד, דאין לוקין עליו, וא"כ אין האשה מוזהרת עליו, ושפיר קאמר דבנתקדשה לא עבדא איסורא.

★★

בגמ': ותפ"ל משום דודתו לעבור עליה בשני לאוין ותפ"ל משום יבמה לשוק וכו'.

החלקת יואב בקו' קבא דקשייתא (קושי' נז) תמה לשיטת הריב"ש דאין עוברים על איסור יבמה לשוק רק עם קידושין דוקא לדעת שמואל (צב:) הסובר דקידושין תופסין ביבמה, א"כ מאי פריך הכא לשמואל עצמו ותפ"ל משום יבמה לשוק, והא מכיון דאסורה עליו משום ערוה, שוב אין תופסין בה קידושין, וא"א לעבור עליה משום יבמה לשוק.

ונביא תמצית תירוצי האחרונים על קושי' זו:

א. יש ליישב בפשיטות דאכן אינו לוקה אאיסור לאו דיבמה לשוק כשהיא דודתו, משום שהוא ללא קידושין. אך מ"מ עובר בג' לאוין בלא מלקות.

ב. עוד י"ל דסוגיא דלעבור עליו בג' לאוין לא אזלא כשמואל אלא כרב, ולא קשה על הריב"ש שכ' דבריו בשיטת שמואל.

ג. עוד יש ליישב, דאף דבעלמא אין לוקין על יבמה לשוק אלא אם קידש. אך במקום שאין תופסין הקידושין לוקה אף בלא קידש, וא"ש.

ד. עוד י"ל דהריב"ש לא מצריך שיחולו הקידושין למעשה, אלא דצריך שיהיה מעשה קידושין, וכיון שהוא קידש, אף דלא חלו הקידושין משום טעם צדדי, חייב מלקות.

ב. עוד י"ל דשמואל מספקא ליה אם קידושין תופסין ביבמה לשוק או לאו. והסוגיא דלעבור עליו בג' לאוין אזלא כהך צד דאין קידושין תופסין ומ"מ לאו איכא. ואז ודאי דלא בעי קידש.

★★

בגמ': ותפ"ל משום דודתו לעבור עליה בשני לאוין.

הזרע אברהם (סנ"ט) תמה דאין יחול איסור שומרת יבם של אביו על איסור דודתו, והא אין איסור חל על איסור, וע"ש מש"כ בזה.

בהאור שמח (פ"ד דשגגות ה"ב) כתב דע"כ גזיה"כ הוא דיחול איסור שומרת יבם של אביו על איסור דודתו, שהרי לא משכחת לה איסור שומרת יבם של אביו רק באשה האסורה כבר מצד דודתו. [ובאמת משכחת לה בנולד בן לאחר שנפלה דודתו לאביו ליבום, ואז ב' האיסורין חלין בב"א].

★★

הערוך לנר בשו"ת בנין ציון (ח"א סי' נ"ו) ג"כ תמה בהא דסוגין איך חל איסור שומרת יבם של אביו על איסור דודתו, והוסיף דאין לומר דגזיה"כ הוא [וכנ"ל בשם האו"ש] דא"כ נלמד מכאן דגם בעלמא איסור חל על איסור וכמש"כ בכיו"ב התוס' בחולין (ק"א). ותירץ הבנין ציון דשפיר חל איסור שומרת יבם של אביו על איסור דודתו דהוי איסור מוסיף שהרי היא נאסרת גם על כל העולם מצד איסור שומרת יבם לשוק, ואע"ג דשומרת יבם של אביו ושומרת יבם לשוק הן ב' שמות ושני איסורין שונים, מ"מ הא כבר כתבו התוס' לעיל (לב:) דגם בב' שמות חשיב מוסיף.

דע"כ צ"ל דברייתא זו אתיא כמד"א דעובר ירך אמו הוא. וע"כ חל הגירות על העוברין ע"י גירות האם.

★★

בגמ': ת"ש שני אחים תאומים וכו' אבל חייבין משום אשת אח.

בש"ך (יו"ד סי' רס"ט סק"ו) כתב דמדברי השו"ע והרמב"ם משמע להדיא דאין חייבין משום אשת אח רק בתאומים אבל כשאחד הורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה אין חייבין משום אשת אח.

וע"ש בדגול מרובה ובנו"ב (א"ה סכ"ג) שהעיר דמרש"י (צח.) ד"ה נשא אחותו מבואר בהדיא דגם היכא דאינם תאומים חייבין משום אשת אח.

★★

בגמ': שני אחים תאומים כו' היתה הורתן שלא בקדושה ולידתן בקדושה כו'.

בשו"ת אחיעזר (ח"ד סי' מ"ד) נשאל ע"ד מעוברת שנתגיירה וילדה זכר אם מילתו דוחה שבת.

והביא מהגאון ר' דוד קארלינער זצ"ל בספרו פסקי הלכות (ח"א דין ז') שהוכיח דלא משוינן ל"י כנתגייר מעצמו, אלא נתגייר בגירות אמו, ואף דאין לו יחוס אחרי אביו, מדאמרינן הכא דחייב כרת על אשת אחיו מאמו שילדה אחריו, הרי שדינו כישראל, דאם ה"י צריך גרות, הרי זו שנתגייר כקטן שנולד דמי, ואם כן מילתו דוחה שבת.

אולם האחיעזר כתב שם, ובחלק ב' (סי' כ"ט ס"ק ו'), לדחות רא"י זו, ד"ל דלעולם בעי גירות, וממילא אין מילתו דוחה שבת, והא דחייב כרת על אשת אחיו מאמו, הוא משום דרש"י בסנהדרין דף נ"ח כתב דהא דאמרינן גר שנתגייר כקטן שנולד דמי, הוא דהוה כקטן שנולד בלי אב ואם. וכל זה כשנתגייר אחרי לידתו, דאין לו חייס לא לאביו ולא לאמו, אבל כשנתגייר אמו כשהיתה מעוברת, אף דאין לו חייס לגבי אביו, אולם לגבי אמו יש לו חייס, דהרי אמו היא מישראל, ואף שהוא צריך גרות מתייחס הוא אחריה, וכן הוא בירושלמי (פי"א דיבמות) דהורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה, חייב על קללת אמו, ולא על קללת אביו, אלמא דמתייחס הוא

אלא דהבנין ציון העיר דאכתי קשה להואי בעית אימא דאיירי לאחר מיתת האב דשוב אין כאן איסור יבמה לשוק וא"כ יפקע גם איסור שומרת יבם של אביו, והוכיח מכח קושיא זו דסגי לן שיהא איסור מוסיף בשעת חלות האיסור ואין צורך שתשאר התוספת לעולם, וע"כ ה"נ כיון שלפני מיתת האב חל איסור שומרת יבם של אביו ע"י איסור מוסיף של יבמה לשוק, נשאר איסור זה גם כשיפקע איסור יבמה לשוק. [נושוב דחה די"ל דמשכחת לה כשחלין ב' איסורין בב"א וכנ"ל].

דף צ"ז ע"ב

בגמ': שני אחים תאומים כו' היתה הורתם שלא בקדושה ולידתם בקדושה כו' חייבים משום אשת אח.

בשו"ת דובב מישרים להגאון מטשעבין (ח"א סי' קל"ו) הביא השואל קושיית הגאון בעל חלקת יואב לפי מש"כ הרמב"ן (לעיל דף ע"ח) בהא דנכרית מעוברת שנתגיירה בנה א"צ טבילה, דלמ"ד עובר לאו ירך אמו הועיל הטבילה להעובר אבל הגרות לא הועיל, ולכשיולד צריך מילה לשם גרות. דלפ"ז תיקשי ל' חייבין משום אשת אח, הא שנתגייר כקטן שנולד דמי והם עדיין צריכים גרות.

וכתב לתרץ עפ"י מה שחידש הרדב"ז (שו"ת ח"ג סי' תתקי"ז) דע"י מילה יצא מכלל נכרי וע"י טבילה נכנס לכלל קדושת ישראל, ולכן אע"ג דקיי"ל דמל ולא טבל כאילו לא מל, מ"מ אינו אוסר יין במגעו משום דכבר יצא מכלל נכריות.

ולפ"ז י"ל דכיון דיצא כבר מכלל נכריות ל"ש בזה לומר גר שנתגייר כקטן שנולד דמי, דהטעם דאמרינן גר שנתגייר כקטן שנולד דמי, היינו מחמת דאשתני גופא מנכרי לישראל, אבל הכא דכבר יצא מכלל נכרי, דטבילה הרי עדיף ממילה (כמבואר בפ' ד' אחין), א"כ לא אשתני דינו לצאת מכלל נכרי לכלל ישראל, ולא הוה כקטן שנולד.

ועיי"ש מה שיישב ביסוד זה כמה קושיות. ועיין עוד באבני נזר יו"ד (סי' שד"מ), ובחלקת יואב (תנינא סי' ח')

הגרי"ז יוסקוביץ ברשמי שאלה (אות ה') כתב דכבר הקשה קושיא זו בתפארת למשה (יו"ד סי' רס"ח), ותירץ

אחרי אמו, וא"ש מה שהוא חייב על אשת אחיו מאמו שנולד
אחר כך, ומ"מ מילתו אינו דוחה שבת, שהוא מילה דגרות.

אבל עיי"ש דלהלכה מסיק דיש לסמוך פסקי הגר"ד מקארלין
שיש למולו בשבת.

דף צ"ח ע"א

בגמ': דאמר בן יאסיין וכו' על ספסל זה ישב ר"ע ואמר
וכו'.

הגאון המהרש"ם זצ"ל נשאל (ח"א סי' נו) לגבי גיטתה של
האם שהיתה עם הבעל, וכתבה לאמה ולאחותה במקום
האשה ובנה, שאחיה (הבעל) מת וכתבה ג"כ שהבן יאמר
קדיש. ע"ז כתב הגאון מהרש"ם דכיון שמקפידים וחושבים
לסכנה שבן יאמר קדיש בחיי אביו, פשיטא דנאמנת.

וכתב עוד:

ועוד נראה דכיון שכתבה במכתב ב' לאמה כמה דברים
מהתנהגות חליו ומצב הילדים שנולדו שם הרי מצינו
ביבמות (צ"ח ע"א) בהא דאמר בן יאסין וכו' מצאתי גר שנשא
אשת אחיו מאמו וכו' על ספסל זה ישב ר"ע ואמר ב' דברים
גר נושא וכו' ואמר ויהי דבר ה' וכו' שנית דברה עמו שכינה
וכו' ומי מהימן וכו' ואם לאו אין שומעין לו וכו' ואב"א
שאני הכא דקאמר מעשה אחרינא בהדי' ופירש"י דניכרין דברי
אמת שביחד קיבלן. ומיגו דמהימן וכו' ע"ש, וה"נ בנידון
דידן, שכתבה עוד כמה דברים אחרים מענין זה וגם כתבה
זאת לאמה ויודעת בצערה באבילות בנה אין ספק שכל דברי'
הם אמת.

★★

בגמ': על ספסל זה ישב ר"ע ואמר גר נושא אשת אחיו
מאמו וכו' ואמר ויהי דבר ה' אל יונה וכו'.

הגאון ר' איזיל חריף זצ"ל בספר מרבה תבונה (והו"ד בקובץ
ישורון כרך א' ע' נא והלאה) האריך בפלפול נפלא
בקישור הענינים שאמר ר"ע ביושבו על הספסל וכנ"ל. ונביא
קטע מדבריו:

ע"כ איתא ביבמות (דף צ"ח) על ספסל זה ישב ר' עקיבא
ואמר שני דברים גר נושא אשת אחיו מאמו פי' אפילו

הי' הגירות בעודו קטן דהיינו ע"י אמו וכמו דאיתא בכתובות
(דף י"א) דגר שנתגיירו בניו ובנותיו עמו דניחא לי' במאי
דעבד אבוהון. ואף שאם הגדיל יכול למחות אך כיון שהגדיל
שעה אחת שוב אינו יכול למחות. וא"כ לא הוי בכונה גמורה
אפי' הכי כקטן שנולד דמי (ועיין בהקדמה לספר שב שמעתתא
שהקשה דאמאי הוזהרו על עריות הא הוו במתן תורה כמו
גרים וא"כ כקטן נולד דמי ותירץ כיון שהי' ע"י כפי' הר
כגיגית ע"כ לא הוו כקטן שנולד), אך לענין קטן כיון דהוי
ברצון ע"כ אפי' ממילא הוי שינוי מעשה ושינוי השם. וע"כ
הוי כקטן שנולד.

וע"כ אמר ג"כ שנית דברה עמו וכו' שלישית לא דברה עמו,
והוא שלא הי' צריך לזה להודיעו על החזרה, והוא
מפני שאמר נינוה נהפכת משמע ג"כ מרעה לטובה. וא"כ
מוכח שלא הי' התשובה רק מיראה (וכמבואר בירושלמי פ"ב
דתענית ה"א), וע"כ אמר נינוה נהפכת דהיינו מרעה לטובה
והוי כמו ממילא ולא כמו שקוע הלב בחרטה גמורה על
העונות. ואעפ"כ הוי שינוי השם וכמו הבגד שנקרע ממילא.
אף שנשאר בו עדיין טומאת מגע (כמו שחילק המ"ל בקריעת
הבגד) אעפ"כ הוא טהור מטומאתו החמורה. וכן בתשובה
מיראה.

★★

בגמ': ואין לו שאר אב וכו'.

שאלה: כתב הרמב"ן (בראשית כד, טז) שהנס הזה נעשה
לה רק פעם אחת, כי אח"כ כאשר השקתה את
הגמלים (פסוק כ') נאמר "ותרץ עוד אל הבאר לשאוב ותשאב
לכל גמליו". וביאר בספר "אזנים לתורה", שבפעם הראשונה
הלכה רבקה לשאוב מים לביתה, ועלו המים לקראתה כדי
שלא תטרח בשאיבה, אבל אח"כ ששאבה לשם מצוה - לשם
גמ"ח, לפום צערא אגרא - כדי שתטרח יותר ויהיה שכרה
כפול, עכ"ד.

שאלה: וכי בכך נח אין מצות כיבוד אב ואם, ואם כן הרי
גם בפעם ראשונה היה מצוה, ואם אין בכ"נ מצות
כיבוד אב - היכן מצינו בהם חיוב לעשות חסד?

תשובה: בראשונים כתבו שמה שהשכל מחייב שייך גם
אצל ב"נ, ולכן יש חסד גביהו, אבל בכיבוד אב
- אין אב לעכו"ם, הלא אמרו בגמרא (יבמות צ"ח, א') אין

שתי נשים והיו לחמיו השתי נשים ביחד שאין מצוי שישא אדם ב' נשים אף כשמותר דמשמע בכ"ד, ולכן היודעים שראובן ואשתו הם חמיו וחמותו יחדוהו שנשא חמותו משום שלא יתלו בדבר שאינו מצוי לומר שהיה לחמיו עוד אשה, ב) כשנשאה חמיו כשהיתה בתו קטנה וגדלתה כאם את בתה שכל הרואה חושב שהיא בתה כ"ז שאינו יודע שע"ז ודאי שייך מראית העין, שהרי אם כו"ע לא ידעו היתה נחשבת בתה בודאי מטעם סוקלין על החזקות ולכן אף שיש יודעין שאינה בתה מ"מ מראית עין להאין יודעין איכא ובאופנים אלו אסורה אשת חמיו, וע"ש עוד באריכות רבה.

ובסוף (ענף ב') כותב:

וא"כ בזמן הזה במקומותינו שאסור לישא שתי נשים מחרם דרגמ"ה לא שייך איסור דאשת חמיו רק בחד אופן באם נשאה חמיו כשהיתה בתו שהיתה אשתו קטנה שנגדלה שם כדרך אם ובת ששייך בה מראית עין ואסורה לו להירושלמי ולתוס' שפסקו כן, אבל אם נשאה כשהיתה גדולה וכ"ש אחר שכבר ניסת לו, אין שום חשש מראית עין ומותרת לו, זהו מה שנראה לע"ד להלכה אף שהוא דבר חדש.

★★

במשנה: חמש נשים שנתערבו ולדותיהן וכו'.

הגאון רבי יוסף ענגיל זצ"ל בבית האוצר (מערכת ב-י אות י') תמה דאמאי לא אמרינן בהיבם של כל אחת ואחת בטל ברוב ולא יזקוק ליבום.

א"ל דכתב דבודאי א"א לה להנשא בלי חליצה או יבום כלל דא"כ הרי בודאי קעבדה איסור בנישואיה, וכדמבואר בבכורות (כג.) דלענין טומאת משא אין ביטול ברוב למי שנושא את כל התערובת ביחד דבודאי נשא אז גם את הדבר המטמאהו.

★★

בגמ': א"ל כל חד וחד מייבם חדא דלמא מתרמיא ליה דידיה.

כתב הים של שלמה דרק בחמשה שנתערבו אמרינן כן דמאחר דעשה טובה שלא לייבם את כולם וכדאיתא לעיל (מד.) דלא ישא יותר מד' נשים וא"כ לא יקיים מצות יבום בודאות, אבל כשארבעה נתערבו עדיף שאחד ייבם את

אב לעכו"ם, וכנראה האב ציוה אותה ולא האם, ולכן לא היה מצוה.

שאלה: היכן נעלם החסד בפעם ראשונה ותיפוק"ל לאביה מדין חסד?

תשובה: זה טענה. אך איני מבין דברי הרמב"ן מה שכ' שמדלא כתיב ותשאב פעם ראשונה ע"כ שעלו המים לקראתה, וכי זה נכנס בכד, גם אם עלו המים צריך שאיבה.

ולענין אם יש מצות כיבוד או"א בכ"נ, הנה בניזיר (ס"א, א') מבואר שאין כיבוד אב, אבל יש ענין כיבוד אב אצלם, כדמוכח ברמב"ם שגר לא יבזה אביו הגוי שלא יאמרו יצא מקדושה חמורה לקלה, משמע שגם קודם היה ענין כיבוד אב. [ועיין עוד להלן פ' ויצא כ"ט, כ"ה].

והוסף מו"ר שליט"א די"ל מה שבפעם שניה לא עלו המים לקראתה, כי בפעם ראשונה הועילה גם זכות אליעזר, שהרי היה זה בשבילו, משא"כ בפעם שניה.

(ספר דרך שיחה להגאון ר' חיים קנייבסקי שליט"א פר' חיי שרה)

דף צ"ח ע"ב

בגמ': מתה אשתו מותר בחמותו ואיכא דתני אסור בחמותו וכו'.

כתב הגאון ר' משה פיינשטיין זצ"ל באגרות משה (אבהע"ז ח"א סי' לה):

בדבר אשת חמיו שאסור מפני מראית העין להירושלמי שהביאו התוס' יבמות (דף כ"א ע"א) ופסק כן ר"ת והרא"ש שם והוא היש מי שאוסר שבש"ע (סי' ט"ו סעי' כ"ד), נלע"ד דבר חדש, דאין המראית עין מחמת שהשומע שראובן הוא חמיו יחשוב שלכן הויא אשת ראובן חמותו כדאיתא בט"ז ס"ק ט"ו וכדרצה לומר בנו"ב שהביא הפתחי תשובה, דמהיכי תיתי נחוש לטעות כזה הא ידוע לכל שמצוי טובא שאיש נושא אשה אחרת ומדוע יחשבו שהיא חמותו ועובר בפרהסיא על איסור חמור כזה, ומאי שנא מהא דמציינו בשדה שמותר להשכירה לעכו"ם בסוף פ"ק דע"ז משום דדרכו באריסות וכו'.

א"ל צריך לומר דלא כל אשת חמיו אסורה דהמראית עין הוא רק בב' אופנים א) במקום וזמן שמותר לישא

דף צ"ט ע"א

במשנה: כהנת שנתערב ולדה בולד שפחתה כו' ואינן אובליין בתרומה כו' ואין מוציאין שלהם מידיהם כו'.

בשו"ת חתם סופר (יו"ד סי' ש"ט ובהשמטות לחלק חו"מ סי' ר"ה) הקשה לו הגאון ר' בצלאל רנשבורג דבחולין (קל"ה ע"א) מבואר דספק לקט ה"ז לקט דכתיב עני ורש הצדיקו צדק משלך ותן לו, וא"כ ה"נ שהוא ספק כהן נימא שיהי' מחויב ליתן לכהן מטעם זה.

ותירין לו החתם סופר דלא אמרינן דספק לקט לקט חייב ליתן מטעם צדק משלך ותן לו, רק על מי שודאי חייב במתנות וספק אם יש כאן מקרה של חיוב מתנות, אבל אם יש ספק אם אדם זה גברא דחייב ליתן מתנות, בכה"ג ליכא להך דצדק משלך ותן לו, דאישראל פקדי' רחמנא לצדק משלו, אבל הכא על זה גופא אנו דנין, דאם הוא כהן אינו בכלל החיוב דצדק משלך ותן לו, ואם כן הדריןן לדינא דהמוציא מחבירו עליו הראי'.

במשנה: ואם אכלו אינם משלמין קרן וחומש.

ובתבו התוס' (ד"ה ואם אכלו) נהי דאין משלמין, מ"מ צריכים להפריש משום כפרה עכ"ל.

ודיינו שמפריש כפי התרומה שאכל מחולין מתוקנים, ומוכרן לכהן.

ברמב"ם (פ"י מהל' תרומות הי"ד) כתב: שתי קופות אחת של תרומה ואחת של חולין, שנפלה תרומה לתוך אחת מהן, ואין ידוע לתוך איזו נפלה, הריני אומר כו'. אכל זר אחת מהן, הרי זה פטור מן התשלומים שהמוציא מחבירו עליו הראיה.

ובתב שם המשנה למלך שכמו שכתבו התוס' כאן דהיכי דהוא ספק כהן, והוא אכל תרומה, אף שפטור לשלם תשלומי התרומה מטעם המע"ה, מכל מקום צריך להפריש קרן וחומש מטעם כפרה, ה"נ בכל ספק תרומה שאכלה זר צריך להפריש תשלומי תרומה משום כפרה, ומוכרה לכהן והדמים הם שלו.

כולם שיקיים אחד מהם יבום בודאי. ותמה הנהור שרגא דגם בארבעה למה לאחרים לוותר על ספק מצוה בכדי שיקיים חבירם מצוה ודאית, וע"ש שחילק בין יבום לשאר מצוות כיון דגילתה תורה דאפשר בחליצה.

ולכא' י"ל דשאני הכא דבאמת כל אחד ואחד לעצמו פטור מלייבם כל יבמה ויבמה, דזיל בתר רובא שאינן נופלות לפניו, ודו"ק.

(קובץ קול התורה קובץ ס"ג ע' ג)

ברש"י ד"ה נשא אשה ובתה.

אגר דעלמא קאי, שנשא בהיותו עובד כוכבים אשה ובתה ונתגיירו עמו, דאילו האי שנולד בקדושה לא נסיב אשה ובתה וכו'.

ובתוס' (ד"ה נשא) הביאו דברי רש"י וכתבו דיש עוד לדקדק מדתני כונס אחת אי בישראל איירי הוה ליה למימר וקיים אחת.

כתב בליקוטי שו"ת חתם סופר (סי' קב), דדברי רש"י אלו הם רק לפי ההוה אמינא בגמרא דמה דקתני מותר באשת אחיו היינו דנסבה אחיו כשהוא גר, ולפי"ז הא דאסרינן באחותו מאמו הוי הטעם משום דאתיא למינסיב אחותו שתלד אמו אח"כ, ולפי"ז שפיר כתב רש"י דכונס אחד קאי אגר דעלמא משום דגר דשמעתין ליתו בקדושה והיינו ישראל.

אבל למסקנא דגמרא דמסיק כרב ששת דמיירי בנסבה אחיו בגיותו אבל בנסבה אחיו בגירותו אה"נ דאסר, א"כ שפיר י"ל דטעמא דאסור באחותו מאמו הוא משום אתיא לאיחלופי, ולפי"ז שפיר י"ל דנקיט בביריתא דהגר הי' לידתו בקדושה לרביתא לומר דאפי' הכי גזרינן אתיא לאיחלופי ומכ"ש כשגם לידתו שלא בקדושה. ולאותה שיטה שפיר י"ל דכונס אחד קאי אגר דשמעתין וה"ה ישראל גמור, והא דלא נקיט מקיים אחד, משום דמיירי נמי בלידתו שלא בקדושה ולא נקיט לידתו בקדושה אלא משום רבותה דאיסורא דאחות אמו, אבל בהיתירא דאשה ובתה נקיט לשון יכונס דמשתמע רבותא בלידתו שלא בקדושה להיתירא, ולעולם אגר דהאי ברייתא קאי, עיי"ש.

אך הענין הוא, דהנה הצדיקים הגדולים מזדככים היטב עד אשר רגליהם וידיהם ושאר אבריהם מעצמם נמשכים אך אל הטוב, וכדמצינו במדרש בריש פ' בחוקותי אצל דוד המלך ע"ה שקאמר שהיו רגליו מוליכות אותו לבתי כנסיות ולבתי מדרשות, והיינו שהרגלים מעצמן וטבען נמשכו לבתי כנסיות ולבתי מדרשות. והנה איתא (ביצה לו ע"א) דהבהמה והכלים כרגלי הבעלים, וא"כ כמו שרגלי הצדיקים מעצמם נמשכים אל הטוב, כמו בהמתן שהיו כרגליו נמשכים מעצמם אל הטוב והראוי, אף שאין יודעים ואין מבינים מאומה, עיי"ש.

★★

בגמ': עשרה אין חולקין להם תרומה וכו' ונושא אשה שאינה הוגנת לו.

וברש"י: פסולה לכהונה ע"כ.

ולקמן מבואר בגמ' דהטעם דאין נותנים לו תרומה כיון שקונסים אותו ע"ש.

וכתב הגאון ר' דוד בעריש צוקרמן ז"ל (בקובץ הדרום כרך ט"ז ע' 139):

ותמוה מאד דהא לשיטת רש"י והרמב"ם נושא נשים בעבירה הוא חלל מה"ת, וחלל הרי מוזהר על התרומה כמ"ש הרמב"ם מתרומות ה"ו וכו' יעו"ש ובפי"ט מסנהדרין ה"ד, ולא רק משום קנסא. שוב ראיתי בספר מנחת פתים או"ח (סי' קכ"ח) שהביא דברי הרא"ם דס"ל ג"כ דהוא חלל מה"ת כל זמן שהוא עמה, והעיר המנחת פתים מהש"ס דכאן, וכתב די"ל דלא מיירי בנשא מפסולי כהונה רק בנושא ממזרת וכדומה יעו"ש, ויפלא שנעלם ממנו פרש"י (כאן) דמיירי בפסולי כהונה, ומצאתי גם במאירי ביבמות כאן שכתב וז"ל: ונושא אשה שאינה הוגנת לו. ר"ל כהן שנשא אסורה לו. ומפני שקנסוהו בכך עד שיגרש. ובהגהות שם כתב דמבואר מדבריו דנושא נשים בעבירה פסול רק מדרבנן משום קנסא והעיר מדברי הר"א מזרחי סי' נ"ט יעו"ש, ולא ראה שלשון המאירי לקוח הוא מלשון הרמב"ם. והרמב"ם בפה"מ כותב דהוא חלל מה"ת כמ"ש הרא"ם.

ונראה בזה, אחר שיש לדקדק בלשון הרמב"ם והמאירי שכתבו שקנסו אותו עד שיגרשנה, ולא כתבו עד

אמנם בישועות מלכו הביא דעת הרמב"ן במלחמות (כתובות לה:): ועוד ראשונים דתשלומי תרומה לא הוו כפרה, וא"צ להפריש כלל.

והגרעק"א בתוס' רעק"א חלה (פ"ג מ"ו אות י"ב) וכן בהגהותיו על הרמב"ם (שם) מדייק מדברי הרע"ב והרא"ש שם, שאמנם הקרן חייב להפריש מטעם כפרה, וכדברי התוס' הנ"ל, אבל החומש דאינו מעכב את הכפרה, אינו צריך להפריש בספק.

★★

דף צ"ט ע"ב

במשנה: ומוכרין את התרומה והדמים שלהן.

האפיקי ים (ח"ב סי' ב) חקר בהא דכהנים מפרישין תרומה וחלה ומעכבין לעצמן, אם באמת אינם מחויבים בנתינה כלל דלא אתרבו כהנים מקרא דכן תרימו גם אתם רק להפרשה ולא לנתינה, או דלמא אף לנתינה איתרבו, אלא דמקיימים את הנתינה במה שנותנים לעצמן.

וכתב (שם) דנראה להביא ראיה לחקירה זו ממשנתנו דתנן דהספיקות מוכרין את התרומה והדמים שלהן, ואי נימא דגם כהנים מצווים בנתינת תרומה, א"כ יקשה דאמאי פטורין מלתת התרומה מספק, והא יש כאן חיוב ודאי ופטור ספק, ודמי לכאור' לאומר איני יודע אם פרעתין דחייב, אע"כ דעל הצד שהוא כהן אין כאן חיוב, והוי כאיני יודע אם נתחייבתי דפטור. אלא דכתב דאין כאן ראיה ברורה די"ל דבאיני יודע אם פרעתין אינו חייב רק בשמא גרוע, והכא יש שמא טוב, ועי' בתומים סע"ה שהאריך בזה.

★★

בגמ': השתא בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידן.

וברש"י חמורו של ר' פנחס בן יאיר.

כתב האדמו"ר ה"שם משמואל" מסוכטשוב זצ"ל (פרשת חיי שרה תרע"ד) שלכאורה יש להבין איך הבהמה שאין לה דעת ורוח הקודש יודעת שזה דבר איסור ואין הקב"ה מביא תקלה על ידן.

דף

יבמות - דף צ"ט ע"ב

על הרף

שלא

שידור הנאה ממנה כדאמרי' בגמ' וברמב"ם פ"ו מבהמ"ק לגבי עבודה, וכבר העיר בזה במנחת פתים שם.

ולזה נראה ע"פ מ"ש המאירי כאן וז"ל: וכן הטמא אע"פ שרשאי לאכלה לכשיטהר, מ"מ הדבר מאוס ליתנה לטמא במקום טהורין כו' יעו"ש.

וא"כ י"ל דאין כוונת הרמב"ם והמאירי במ"ש שקנסו אותו שלא יחלקו לו תרומה עד שיגרשנה. על עיקר הפסול לתרומה, דהא לשיטתם הוא חלל ופסול מה"ת לתרומה. ולא רק משום קנסא - אבל כוונתם היא, דמה שאין מחלקין להם עכשיו תרומה. אף שהתרומה תהי' ראוי לו אחר שידור הנאה ממנה ויגרשנה דחוזר אז לכשרותו ולכהונתו. מ"מ אין חולקים להם תרומה גם כעת משום דקנסו אותו עד שיגרשנה, דמ"מ מאוס הוא ליתן לו כעת תרומה במקום שיש כהנים כשרים כמ"ש המאירי גבי טמא. ונראה שזהו כוונת הגאון (בצפנת פענח פ"ד דשחיטה הי"ד) שכתב וז"ל אף שם (ביבמות כאן) רק בגדר חלוקה ודו"ק.

★★

בגמ': עשרה אין חולקין להם תרומה בבית הגרנות ואלו הן חרש שוטה וקמן כו' וכולם משגרים להם ולבתיהם.

הפרי חדש (בקונטרס מים חיים סי' ד') כתב דמותר ליתן ה' סלעים דפדיון הבן לכהן קטן, דאף דאין לו זכי', מ"מ ע"י דעת אחרת מקנה אותו קנה להו ויוצא ידי חובתו. והביא רא' מסוגיין דאמרינן דמשגרינן לחש"ו מתנות כהונה, וא"כ ה"ה לענין פדיון הבן.

אבל הקצות החושן (סי' רמ"ג סק"ד) חלק עליו, דמתנות כהונה כיון דלא שייכי לבעליהם, ואין לו בהם אלא טובת הנאה, א"כ לא שייך לומר בהו דעת אחרת מקנה, וכמו במציאה דאין קטן זוכה ול"ש דעת אחרת מקנה.

וע"כ אי אפשר לומר דהוא ע"י דעת אחרת מקנה, דהא מנה שוטה בהדיהו, והרי שוטה אינו קונה אפילו ע"י דעת אחרת מקנה, כדאי' בחו"מ (סי' רל"ה סעיף כ').

ועל כן פירש בקצוה"ח דמתנות כהונה שייכים לשבט כהונה, והוא שכירות להם חלף עבודת כדאיתא בקרא, וכבר

כתבו התוס' (בר"פ בן סורר ומורה) דקטן פועל זוכה בשכירותו, ומשו"ה זכה בהו הכהן קטן.

★★

בנתיבות (שם סק"ח) כתב ליישב הא דמשגרינן מתנות כהונה לחש"ו, דלא בעי במתנות כהונה מעשה נתינה לכהן, וסגי אף אם הוא מפקירן ואתי ליד כהן, ולכן אף שאין לחש"ו זוכה, שפיר מקיים מצות נתינה. ועיין עוד ביד אפרים (יו"ד סי' ס"א).

★★

בגמ': עשרה אין חולקין להם תרומה בבית הגרנות ואלו הן חרש שוטה וקמן כו' וכולם משגרינן להם לבתיהם.

הקצות החשן (סי' רמ"ג סק"ד) הביא מהפר"ח שביאר דהא דמשגרינן להם לבתיהם הוא משום דגם קטן קונה בדעת אחרת מקנה, ולמד מכאן דיכול לתת ה' סלעים של פדיון הבן אפילו לקטן. והקצה"ח השיג עליו דהא גם לשוטה משגרינן ושוטה אינו קונה אפילו בדעת אחרת מקנה, ועוד תמה דמאחר דקיי"ל טובת הנאה אינו ממון הו"ל תרומה כמציאה דאין דעת אחרת מקנה.

וע"כ כתב הקצה"ח דבמתנות כהונה לא בעינן קנין דגם לפני הנתינה הם ממון השבט והוי כירושה שגם קטן יורש וגם בפדיון הבן יש כבר חוב ממון חלף עבודתם, ופריעת חוב א"צ קנין.

(קובץ קול התורה קובץ ס"ג ע' נא)

★★

בגמ': והעבד והאשה וכו'.

וברש"י: אשת כהן ע"כ.

ותמה בספר משמר הלוי על יבמות (ע' שכז):

למה לא כתב רש"י גם בת כהן? שהטעם של ייחוד הלא שייך גם בבית כהן, והטעם של שמא תגרוש שייך בבית כהן פנוי שמא תינשא.

ראוי לביאה, ומשום גרושה גם כן לא שייך אצלו שהרי אינו נושא להיות מגורשת.

לכך הוצרך הגמ' ליתן טעם גבי טומטום משום דברי' בפני עצמו הוא, דהיינו הא גופא שהוא ספק איש ספק אשה ה"ז זילותא ליתן לאדם כזה תרומה וכמו שפירש"י, ומה דאמרינן בעלמא רק באנדרוגינו שהוא ברי' בפני עצמו, היינו לענין דינים שאינו כאיש ולא כאשה, אבל הכא דמשום זילותא הוא, זה שייך גם בטומטום שהוא ספק איש ספק אשה ע"כ.

★★

בגמ': אמר רבא מרישא כי הווי אתו גברא ואתתא לדינא קמאי וכו'.

פירש"י האיש תובע את בעל דינו והאשה תובעת בעל דינה.

השבות יעקב (ח"א סי' קמ"ד) למד מרש"י דאם האשה הנתבעת לא מקדימינן לה, דאדרבא כל כמה דמאחרינן לה טפי עדיף, ולמד מכאן גם לענין הקדמת ת"ח דלא מקדמינן ליה רק כשהוא התובע.

ועי' בברכי יוסף (ח"מ סט"ו אות ו') שהשיג על השבות יעקב ודחה דיוקו מרש"י.

★★

בגמ': הגדילו התערובות וכו' שחררו אי בעי אין אי לא בעי, לא ואמאי לישא שפחה אינו יכול בת חורין אינו יכול וכו'.

התוס' בגיטין (מא:) כתבו דאע"ג דגם נשים מצוות על שבת, מ"מ אין כופין את האדון לשחרר חצי שפחה וחצי בת חורין, דחיישינן שגם לאחר השחרור לא תנשא, דמאחר דאינה חייבת במצות פרו ורבו אין כופין אותה להנשא, ותמה הבית מאיר (אה"ע ס"א בהג"ה) דלפי סברתם מאי הקשה הגמרא כאן והא גם עבד י"ל דאין כופין עד שיהו בני עשרים, דעד שיהו בני עשרים אין אנו כופין להנשא וכדפסק השו"ע (א"ה ס"א סע' ג').

ובתב הבית מאיר דע"כ הבינו התוס' דהא דתנן "הגדילו" היינו שנהיו בני עשרים, מדתנן ברישא ואין נושאין נשים בין כשרות ובין פסולות, והיינו ע"כ לאחר שהביאו ב'

האם מפני שהגמרא אמרה משום גרושה לכן כתב כן רש"י לדינא גם בבת כהן יהי' כך הדין משום שמא תינשא, או הדין הוא דוקא באשת כהן ולא בבת כהן? ולמה?

ועיין בדרך אמונה פי"ב בציון ההלכה ס"ק ש' שביאר דברי רש"י מחמת שטעם זו דשמא תתגרש לא שייך בפנוי'.

★★

בגמ': בשלמא חרש שוטה וקטן לאו בני דעה נינהו וכו'.

הגאון ר' ישכר בעריש גרויברט זצ"ל מבנדין בתשובה שנדפסה בקובץ כרם שלמה (שנה ט"ו קו' ה' ע' כה) רצה להוכיח לגבי אם יוצאים משלוח מנות בפורים אם שולחים לקטן. מהגמ' כאן, דמבואר דלחרש שוטה וקטן אין שולחים אבל בבית חולקים להם. ובתוס' כתבו, דאם יכולים לישא את כפיהן חולקים להם. ועי' פרק לולב הגזול (דף מ"ב ע"א) מחולקים שם ג"כ רש"י ותוס' בקטן היודע לישא את כפיו, מה פירושו. וא"כ כיון דיוצא ידי נתינה דאורייתא כשנותן לקטן, עאכ"כ דמקיים מצוה דרבנן בנתינה לקטן.

והנה יש קצת לחלק ולומר דאף לרש"י סוכה מ"ו: דדעת אחרת מקנה אותן אינו אלא דרבנן, מ"מ בדבר שהוא שלו הוי דאורייתא ואסור לגזלו מדאורייתא, א"כ ודאי דתרומה כיון דמחלק גבוה זכי, הוי נתינה דאורייתא ויוצא ידי מצותו, משא"כ במצות משלוח מנות כיון דמרצונו נותן לו, יש לומר דכי תקינו רבנן כעין דאורייתא תיקון, אבל לא מי שאין לו יד מדאורייתא לא תקנו לשלוח לו. ובפשוט, קרוב יותר לומר דמהני בדרבנן מה שתקנו לו זכי, ומהני קנין דרבנן למצוה דרבנן.

דף ק' ע"א

בגמ': טומטום ברי' בפני עצמו הוא.

בשו"ת בנין ציון (ח"ב סי' צ"ד) הביא מה שהקשה לו אחיו הג"ר ליב דהא לעיל (דף פ"ג ע"א) לא מצינו רק אנדרוגינוס דהו"ל בהי' בפני עצמו, אבל טומטום לא מצינו מאן דאמר דהוא ברי' בפני עצמו, אלא הוא ספק איש ספק אשה.

ותירין לו בעל הערוך לנר, דהכא משום ספק אשה אין לגזור אצלו, דמשום יחוד לא שייך אצלו דהא אינו

שערות, וא"כ ע"כ הא דתנן אח"כ הגדילו אין הכוונת לב' שערות אלא כ' שנה.

[ועי' בתוס' (צ"ט): ד"ה ואינן ובמהרש"א שם].

★★

בגמ': ואמאי לישא שפחה אינו יכול וכו'.

התוס' בחגיגה (ב ע"ב ד"ה לישא) הקשו מדוע אמרינן דחציו עבד וחציו בן חורין לא יכול לישא שפחה, והלא יכול למכור עצמו בעבד עברי ויהי רבו מוסר לו שפחה כנענית, ותירצו דגר לא יכול למכור עצמו בעבד עברי.

והקשה בטורי אבן שם מדברי הגמרא כאן לגבי בן כהנת שנתערב בולד שפחה, דג"כ אמרינן דלישא שפחה אינו יכול, והלא כהן שפיר יכול למכור עצמו בעבד עברי, וא"כ לא שייך תירוץ התוס', והדרא קושיא לדוכתה.

ותירץ דהיות והולדות לא יתייחסו אחריו, לא יקיים בהם מצות פו"ר עיי"ש. ובגליון הש"ס להגר"ע איגר זצ"ל כאן ציין לדבריו עיי"ש.

ובהגהות אמרי ברוך על הטורי אבן (להגאון בעל ברוך טעם זצ"ל) כתב לתרץ, דכל קושת התוס' היא על ב"ש וב"ה דהיו בזמן שהיובל נוהג, אבל כאן במשנתנו מיירי בזמן שאין היובל נוהג, דאין ע"ע נוהג בזמן שאין היובל נוהג, ושפיר אין יכול הבן כהנת למכור עצמו בעבד עברי, וכן תירץ גם בקובץ שיעורים בכבא בתרא (אות ס) עיי"ש.

עוד תירץ באמרי ברוך שם, דכל קושת התוס' היא רק לר' אליעזר בקידושין (יד ע"ב) דס"ל דמוכר עצמו רבו מוסר לו שפחה כנענית, דר' אליעזר הוא מתלמידי ב"ש, ומסתבר דב"ש ג"כ ס"ל כר"א, וע"כ שפיר הקשו התוס' על המשנה של ב"ש וב"ה, [והרה"ג ר' יצחק אריה ארליך שליט"א הוסיף קצת באופן אחר, דע"כ הקשו התוס' על המשנה דב"ש וב"ה, כי משנה זו היא משנה מוסכמת ולא מצינו מי שחולק ע"ז, וע"כ הקשו התוס' למ"ד דס"ל דמוכר עצמו רבו מוסר לו שפחה כנענית, וכן למ"ד דמי שאין לו אשה ובנים רבו מוסר לו שפחה כנענית, איך מסכים עם דברי ב"ש וב"ה לישא שפחה אינו יכול וכו'], אבל משנתנו שפיר קאי לפי שיטת ההלכה דמוכר עצמו רבו מוסר לו שפחה כנענית, וכן מי

שאיין לו אשה ובנים אין רבו מוסר לו שפחה כנענית, וא"כ לא יכול הבן כהנת למכור עצמו לעבד ולישא שפחה, ושפיר אמרו בגמ' לישא שפחה אינו יכול, עיי"ש.

הדובב מישרים (ח"ג סמ"ג) מתרץ דעיקר קושת התוס' בחגיגה דלמה כייפינן ליה לעבור על לעולם בהם תעבודו מאחר דיש לו תקנה גם בלי לעבור על איסור, אבל בהא דסוגין דשתיהן משחררין זה את זה אין כאן קושיא אך מתירין לו לשחררו דמאחר דכל אחד צריך לשחררו מספק א"כ כוונתו לטובת עצמו ולא לטובת העבד ובכה"ג אין איסור של לעולם בהם תעבודו וכמש"כ הר"ן בפ"ד בגיטין.

דף ק' ע"ב

בגמ': להיות לך לאלקים ולזרעך אחריו כו' לא תינסים עובדת כוכבים ושפחה דלא תזויל זרעה בתרה.

במהרש"א כאן תמה דכיון דהוזהר אאע"ה שלא לישא שפחה, האיך נשא את הגר שהיתה שפחה, ותירץ המהרש"א דבגיטין מ' ע"א איתא דנושא שפחה יצאה לחירות, ממילא שוב לא היתה שפחתו, ורק שפחה דעלמא הוזהר מלישא. ואף שהיתה מנכסי מלוג של שרה, וא"כ איך שיחררה, אלא דכיון דשרה נתנה אותה לאאע"ה שישא אותה ממילא השתחררה.

הנרוך לנר כ' דעיקר קושייתו מעיקרא לק"מ, דאאע"ה נשא את הגר כשהי' בן פ"ו שנה, ואילו קרא דלהיות לך אלקים שבו נצטווה מלישא שפחה, נאמרה לו רק כשהי' בן צ"ט, בשעה שנצטווה לימול.

אלא שהקשה דעדיין צריך ליישב מה שנשא את קטורה שהיתה שפחה לאשה, שזה הי' כבר אחרי שנצטווה על זה.

במשך חכמה (חיי שרה כד, ג) תירץ דאאע"ה לא הוזהר מלישא שפחה, רק תנאי הותנה לו, שאיזה מהולדות שלו יזכו בארץ ישראל, רק מי שנולד מאשה כשרה כדכתיב בתרי' ונתתי לך ולזרעך אחריו וגו' בארץ כנען וגו'. אבל מי שנולד לו מעובדת כוכבים או משפחה אין לו זכות בארץ ישראל.

★★

דבעלה מצוי לה בודאי רוב בעילות ממנו, אבל אם זנתה קודם הנשואין י"ל דכבר היתה מעוברת.

★★

בגמ': אלא לאו בזנות.

כתב הט"ז (אהע"ז ס"ג סק"י) דלא פסלינן אותו מדין כהונה רק בנוולד בספק, אבל בנתערבו הבנים לאחר הלידה לא משתקינן להו מדין כהונה גם כשנתערבו בזנות, מאחר דבשעת לידה היה כל אחד מבורר לאביו.

החזון איש (אהע"ז ס"ב אות כ"ז) הסתפק בהיו עדים בעיר שידעו מי הבועל ואח"כ יצאו העדים מכאן קודם שהעידו בב"ד אי משתקינן ליה מדין כהונה, והעיר דאי נימא דאין משתקינן אותו בכה"ג א"כ לא משכחת לה דין משתקינן שהרי אביו ואמו יודעין מאיזה כהן נתעברה והן נאמנין, וע"ש מש"כ בזה.

דף ק"א ע"א

בגמ': וכי מאחר דאינו חולק למה עולה וכו'.

וברש"י כל משמר חלוק לששה בתי אבות וכל אחד עובד את יומו ונוטל עורות קדשים הבאים ביומו.

בשו"ת חתם סופר (או"ח סי' ר) נשאל על דברי רש"י כאן בסותר למה שכתב הוא עצמו בתענית (טו ע"ב) ד"ה אנשי בית אב שכל משמרה מחלקת לשבעה בתי אבות כנגד שבעת ימי השבוע בית אב ליום. אך מצד שני בגמרא מנחות (קז ע"ב) איתא כדברי רש"י כאן, דאי' שם ששה לנדבה נגד מי אמר חזקיה כנגד ששה בתי אבות הכהנים שתיקנו להם חכמים כדי שיהא שלום זה עם זה.

ותירין החתם סופר דודאי מסברא היו שבעה בתי אבות דלמה יגרע יום השבת שלא לייחד לו בית אב, ומ"ש רש"י במנחות שבשבת כולן שוין, הוא תימה, דאם בחול שעבודה מרובה סגי בבית אב אחד, בשבת שלא היו אלא ד' כבשים יצטרכו לעבוד כולם בשוה.

אלא התם במנחות קאמר חזקיה שהי' ששה שופרות כדי שיהא שלום זה עם זה, וא"כ לדבריו ליכא למימר שהיה בית אב אחד שעבד בשבת, דא"כ יגרע חלקו משאר בתי אבות, כי בשבת היו רק ד' כבשים, וע"כ לחזקיה היה

בגמ': להיות לך לאלוקים ולזרעך וכו' לא תנסיב עכו"ם ושפחה כי היכי דלא ליזיל זרעך בתרה.

בגמרא תענית (ד' ע"א) איתא ג' שאלו שלא כהוגן אליעזר עבד אברהם ושאל בן קיש ויפתח הגלעדי, אליעזר כו' דכתיב והיה הנערה אשר אומר אליה הטי נא כדיך, יכול אפילו חניגרת או סומא כו', שאל דכתיב והאיש אשר יכנו יעשרנו המלך ואת בתו יתן לו, יכול אפילו עבד או ממזר כו'. והקשו שם בתוס' תימא אמאי לא נקט גבי אליעזר כמו גבי שאל יכול אפילו שפחה או ממזרת. ותירצו בשם רש"י דלפני מתן תורה ל"ש פסול ממזרות. וברא"ם פ' חיי שרה העתיק לא שייך פסול ממזרת ושפחות.

ותמה הגאון ר' יוסף ענגיל בספרו בית האוצר (מערכת א-ב כלל ב') מסוגיין דהכא דקאמר ל'י רחמנא לאברהם לא תינסב עכו"ם ושפחה וכו', הרי דבזמן אע"ה לפני מתן תורה, הי' שייך כבר פסול שפחות וצ"ע.

★★

יש לציין מה שהביא ביפה עינים (תענית שם) מבראשית רבה (פרשה ס') ששם אמנם איתא אצל אלעזר עבד אברהם יכול אפילו שפחה ודו"ק.

★★

בגמ': אלא לאו בזנות ומאי אחר בעלה אחר בועלה.

הרמ"א (א"ה ס"ג סע' ט') פסק דאם זנתה עם כהן אחד ובתוך שלשה נשאת לכהן אחר הולד פסול לכהונה.

וכתבו החלקת מחוקק והבית שמואל דפשטא דשמעתין משמע כהרמ"א דגם כשאחד מהשני הכהנים נשאה מ"מ הולד פסול לכהונה, דהא הגמרא בא להעמיד בזה הא דתנן מי שלא שהתה אחר בעלה ג' חדשים, ונשאת וילדה. אלא דהעירו מרש"י שכתב בד"ה אלא לא בזנות שניהם באו עליה בזנות, דמשמע דאם נישאת לאחד מהן הולד כשר. וכתב הב"ש דצ"ל דלא בדוקא נקט כן רש"י וכ"כ המהרש"א.

ותמה החלקת מחוקק (ס"ק י"ב) דלמה באמת לא אמרינן בזה דרוב בעילות אחר הבעל, וכתב דאפשר דלדין כהונה החמירו יותר ולא מכשירין ע"י רוב בעילות אחר הבעל.

והבית שמואל (ס"ק ט"ז) תירץ דלא אמרינן דרוב בעילות אחר הבעל רק בזנתה תחתיו דאז אמרינן דהיות

מדוע אינו רוצה לעלות, ועל כן פירש"י שהיו ששה בתי אבות דאתי שפיר גם לחזקיה, אבל באמת גם רש"י כאן מודה דלמסקנא קיי"ל כהחולקים על חזקיה דהי' ז' בתי אבות.

ורת"ע לך שכן הוא, דהרי לפי חזקיה שבשבת כל הבתי אבות עובדין בשוה, א"כ קשה על סוגיית הגמרא כאן, דממנ"פ זה הספק שאינו רוצה לעשות משום שאינו חולק, יעלה בשבת שנוטלין כולן בשוה ולא מצי למידחי ליה, ואם נאמר דבאמת עולה בשבת א"כ מדוע כופין אותו שיעלה בחול משום פגם משפחה והלא אין פגם משפחה כלל כי הרי רואים אותו שעובד בשבת, אלא על כרחך צריך לומר דבשביל החלוקה בשבת אין כדאי לו לעלות משום דאין החלוקה שוה כלום וכנ"ל, עיי"ש.

רק ששה בתי אבות, אבל למסקנא דגמרא דכולהו כחזקיה לא אמרי משום דלאנצויי לא חיישינן, א"כ היה שבעה בתי אבות, ושפיר כתב רש"י כן במס' תענית.

אך מה שכתב רש"י כאן דהיה רק ששה בתי אבות, משום דבגמרא כאן מיירי שהכהן שהוא ספק בן ט' מראשון ובן ז' לאחרון אינו רוצה לעלות משום שאינו חולק, א"כ אפי' למ"ד דהיו ז' בתי אבות ודלא כחזקיה, מ"מ הכהן הזה הוא מהששה בתי אבות שמשמשים בחול, דאז אילו הי' חולק הי' מרויח וכאשר אינו חולק אינו רוצה לעלות וכופין אותו, דאילו היה מאותו בית אב השביעי שעובד בשבת, א"כ לא הי' מרויח כ"כ אם הי' חולק ולא מפסיד כ"כ אם אינו חולק, כי העורות של הד' כבשים מתחלק לכמה מאות כהנים, וא"כ

פרק שנים עשר

במשנה: מצות חליצה וכו'.

בספר פאר וכבוד (עמוד יט) מובא שהרה"ק ר' שלמה ממונקטש זצ"ל סיפר, שהרה"ק ר' שלום מקמינקא זצ"ל היה פעם בשב"ק אצל רבו הרה"ק ר' שר שלום מבעלז זצ"ל יחד עם הרה"ק ר' שמעון מיערוסלאב זצ"ל. ובעש"ק אמר הרב ר' שמעון אל הרב מבעלז - אבקשה נא מכבוד הרב שייחד לי היום את מקומי אשר אשב ליד השולחן בסעודת ש"ק, כי כשם שהחליצה צריכה קביעות מקום יום אחד קודם, כמו כן צריכה השבת קביעות מקום מערב שבת. כשמוע הרה"ק מקמינקא את דבריו אמר - הדמיון שעשה ר' שמעון בין השבת לחליצה היא אמת ויציב: דהלא כך אנו אומרים בברכת המזון של שבת "רצה והחליצנו"

והרה"ק ממונקטש זצ"ל הוסיף - בוא וראה מה גדלו שיחות החולין של הצדיקים. דבסידור האר"י זצ"ל ובספר פרי עץ חיים (שער עניני הסעודה פרק ד') פירשו את הכוונות של "רצה והחליצנו" לפי כוונת החליצה.

★★

בפרדס יוסף החדש (פרשת כי תצא אות רעט ס"ק יד) מובא מספר דברי שמואל להרה"ק ר' שמעלקא מניקלשבורג זצ"ל (פרשת וארא) שכותב עה"פ בתהילים "למען יחלצון ידידך" (תהילים, ט, ז) כי כשהוא אינו יכול לדבר לפני מלך ה' צבא-ות הראי' הוא שזה מחמת שהשכל היה נעול אצלו, ומשום זה צריך להחליף ולפתוח ולהסיר המנעול ממנו, ולראות בעיני השכל להשליך מעליו המניעות. משום זה בשבת אומרים "רצה והחליצנו" ע"ד "חלוץ הנעל", כי בשבת זוכה האדם לנפש רוח נשמה יתירה ויכול לתקן יותר מימות החול, ויחליף ממנו המנעול הסוגר, ויוכל לזכות לשי"ן ב"ת.

ובעי"ז כותב בספר מגן אברהם להרה"ק מטריסק זצ"ל (פרשת כי תצא) וז"ל - וזה סוד שאנחנו אומרים בשבת "רצה והחליצנו" שמרמז לסוד החליצה, שהיא "וחלצה נעלו מעל רגלו" ומרמז לבחינת "וביום השבת יפתח" שהשכינה נחלצת ויוצאת ממנעלה ומהסגירה, מה שהיתה סגורה בששת ימי המעשה וכו' עכ"ד.

ואולי "בית חלוץ הנעל" עם הכולל הוא גמטריא "שבת", שבשבת נחלץ ממנעלה ומהסגירה. (בספר פרפראות לחכמה להג"ר נח ליפשיץ מינדעס זצ"ל תלמיד הגר"א)

★★

במשנה: מצות חליצה וכו'.

רב אחד כתב להגאון מהר"ם שפירא מלובלין זצ"ל לתמוה עד דברי המגיד מקוזניץ זיע"א שמשוה דברי הרמב"ם לזוה"ק, ומהר"ם שפירא הוכיח לו כמה מקומות ברמב"ם שמקור דבריו הם בקבלה ואחד מהם בהלכות חליצה וז"ל: ואשר הזכיר בשולי מכתבו מדברי הגאון מופת הדור המגיד מקאזניטץ ז"ל להשוות דברי הרמב"ם ז"ל בטעם הקטורת עם דברי הזוה"ק. ובעיני כבודו הדבר תמוה להשוות שיטת הרמב"ם ז"ל לשיטת הקבלה דאשר ראה בס' עבוה"ק לר"מ בן גבאי שהרבה להשיג בחלק התכלית על דברי הרמב"ם ז"ל בהל' יסוה"ת בענין השגת הגלגלים שכו' שהוא גדולה מבנ"א שהיא נגד הקבלה.

תשובה. דברי הקדוש ז"ל קלורין לעינים, וכבר ידועים הם ליודעי חן.

אבל מעיקר הטענה שטען כי תמוה בעיניו להשוות דעת הרמב"ם ז"ל להזוה"ק. אראהו דוגמתו בהלכה במה שפסק הרמב"ם ז"ל וכל הראשונים חלקו עליו, ויש ע"ז מקור בזוה"ק בהלכות יבום וחליצה (פ"ד ה"ו) כתב הרמב"ם ז"ל:

דף ק"א ע"ב

בגמ': כשם שבית דין מנוקים היו בצדק כך היו מנוקים ממום כו'.

בבבלי יקר (ר"פ שופטים ט"ז, כ"א) כתב: במדרש (דב"ר ה' ו') אמרו כי בכסא של שלמה המלך היו שש מעלות, והי' כתוב על אחד לא תטה משפט, ועל השני לא תכיר פנים, על השלישי לא תקח שוחד, על הרביעי לא תטע לך עץ, החמישי לא תקים לך מצבה, ועל הששי לא תזבח וגו' אשר יהי' בו מום. וכל משכיל ישתומם על המראה, מה ענין לא תזבח לא תקים ולא תטע לכסא שלמה אשר הוכן למשפט.

ומאמר לא תזבח אשר יראה בעיניך רחוק לסמכו לכסא משפט, הנני מראה מקום כי קרוב הדבר מאוד, כדרך שאמרו כשם שב"ד מנוקים היו בצדק, כך היו מנוקים ממום שנא' כולך יפה רעיתי ומום אין בך.

וידוע שאין לך דבר הבא בקבלה שאין לו סמך בתורה, ומהיכן למדו כן מן התורה שהסנהדרין צריכים להיות מנוקים מכל מום. אלא ודאי לפי שכו"ע מודים שבמשנה תורה דרשינן סמוכין (יבמות ד' ע"א), וא"כ למאי נק"מ נסמכו אלו הלאוין לשופטים ושוטרים תקים לך, אלא לומר לך שכולם תלויים בהיושב על כסא הדין וכו'.

ובבבלי הפוסל במזבח עצמו, ובנקרבים על גביו, זהו הדבר הפוסל גם בסנהדרין. בנקרבת ע"ג המזבח כתיב לא תזבח לה' אלקיך שור או שה אשר יהי' בו מום, כל דבר רע. שכשם שפוסל המום בקרבן, כך פוסל גם בסנהדרין.

כי כל מום חיצוני מגלה איזה רעה בתוך הגוף כו', דרך משל אם הוא עיור מעינו אחת, ידענו בו כי השוחד גרם לו, ואם הוא פיסח, דעתו בו שרגלו לא עמדה במישור, והוא פוסח על שתי סעיפים, וכן כל המומים.

וזהו שאמרו כשם שצריכים להיות מנוקים בצדק כך יהיו מנוקים מכל מום, למה תלו המום בצדק, אלא ודאי לפי שזה תלוי בזה, כי המום מורה על קלקול הצדק, לכן סמך הפסוק לצדק צדק תרדוף ע"ש עוד.

★★

יש לציין בזה מש"כ בשו"ת חות יאיר (סי' קע"ו) שאין להעמיד לתפלה חזן סומא, לפי שכיון שהוא בעל מום

וחולצת המנעל ומשלכתו אותו לארץ, ובטור באה"ע (סי' קסט) כ' ע"ז ואינו יודע למה הצריכה להשליכו לארץ, ובאמת הדברים מבוארים בזה"ק במדבר (קפ.). ובעי לבטשא לי' להווא נעל בארעא ועוד נמצא בזה"ק דברים בתוספתא (רפ:) וע"ד אית לאשלפא להאי, ולמיהב לי' גו עפרא.

(אור המאיר סימן לא עיי"ש)

★★

בגמ': כשם שב"ד מנוקים בצדק כך מנוקים מכ"ל מום.
בשו"ת הגרעק"א (חלק ב' סי' ס"ד) נשאל מאת הרב דק"ק דאנציג באשר הוא קשה השמועה, ואינו שומע ממי שעומד מרחוק ד' אמות רק אם הוא צועק בקול, אם רשאי לו להיות מדייני חליצה.

והשיב לו הגרעק"א דמסתמת הפוסקין משמע דדין חליצה בכלל שארי הדינים דהיכי דמהני ב"ד של ג' רשאים להיות בעל מום. אלא שבשו"ת מהר"ם מינץ (סי' כ"ט) כתב להחמיר דלמא חליצה חמיר טפי מדייני ממונות.

והקשה דמדאמרין הכא דמדאיצטריך קרא למעט מומין, ש"מ דאפילו הדיוטים א"צ להיות מנוקין מכל מום, וכיון דקי"ל דסגי בהדיוטות, א"כ רשאים להיות בעל מום. וצריך לדחוק דלס"ד באמת מוכח דסגי בהדיוטות וא"צ שיהיו מנוקין מכל מום, אבל למה דדחי ההיא לכדרב' הוא דאתי, י"ל דאף דקיי"ל דסגי בהדיוטות, מ"מ צריך שלא יהי' בעל מום.

ועכ"פ הוה רק חומרא בעלמא, וא"כ בחרש שמדבר ואינו שומע, הוה ספק אי מיקרי בעל מום, דבבכורות (פ"ז מ"ו) נזכר החרש בין בעל מום, ונסתפק בנו"ב (מהדו"ת אה"ע סי' נ"ג) דאולי איירי בסתם חרש שדיברו בו חכמים, שהוא אינו שומע ואינו מדבר, אבל אינו שומע גרידא אולי לא הוה בעל מום.

וא"כ בנ"ד ששומע בקול גדול פשוט דלא הוה בעל מום, ומסיים דלית דין צריך בושש דמעכ"ת כשר להיות מדייני חליצה באין פקפוק ע"כ.

גם בשו"ת חתם סופר (אהע"ז ח"ב ס' צ") כתב להכשיר בכהאי גונא ע"ש.

בגמ': מרענא שטרא על פומי.

כתבו התוס' (ד"ה מרענא) שאף שרב פפא הי' קרובו, מ"מ כיון שהי' גברא רבא, והוא העיד שהשטר הוא פרוע, מחייבים את המלוה להשבע שהשטר אינו פרוע. וזהו חידוש שמועיל רגלים לדבר לחייבו לא רק שבועת היסת, אלא אף שבועת המשנה.

וכתב הגאון מהר"ש ענגיל (חלק ח' סי' ס"ה) דהש"ך ס"ל בחד תי' דאם ע"א מעיד על השטר שהוא פרוע, והמלוה אינו יכול להישבע מחמת שהוא חשוד, צריך הוא לשלם, אבל בכה"ג אם העד הוא קרוב, אף שהוא גברא רבא, מ"מ לא נימא דה"נ כין שהמלוה חשוד ואינו יכול להישבע שיצטרך לשלם, דרגלים לדבר יכול רק לחייב שבועה, ולא מהני להוציא ממון.

והביא דוגמא לזה ממש"כ הרא"ש דאף דעד המסייע פוטר משבועה, מ"מ היכי דהי' הדין לולא העד שמתוך שאינו יכול לישבע משלם, לא מהני העד אחד לפוטרו משבועה וממילא לפוטרו מממון, דכיון דהדבר נוגע עכשיו לממון לא מהני העדא העד אחד. א"כ ה"נ אף דמהני עדות הגברא רבא לחייבו שבועה, מ"מ לא מהני לחייבו ממון מחמת מתוך שאינו יכול להשבע משלם.

דף ק"ב ע"א

בגמ': לענין חליצה עד שתהא אביו ואמו מישראל.

דעת התוס' (ד"ה לענין) דבעינן שתהא אביו מישראל, ולא סגי באמו מישראל, אבל אם אביו מישראל סגי בזה, דהא אפילו לענין יחוס כהונה סגי באביו מישראל.

והק' בביאור הגר"א (אהע"ז סי' קס"ט ס"ק ח') דמאי ראי' מייתו מיחוס כהונה, שאני הכא שהתורה מיעטתו בישראל שיהי' כולו מישראל, והא לר"א בן יעקב ביוחסין אפילו אמו מישראל כשר, ולר' יוסי א"צ כלל אפילו אמו. וכ"כ בנמוקי יוסף דבעינן שיהא מישראל מכל צדדיו.

בערוך השולחן (שם סעיף ב') תירץ דכוונת התוס' הוא דאפילו למאן דמחמיר ובעי שיהי' כל זרע מישראל, דיליף מדכתיב אלמנה וגרושה לא יקחו להם כי אם בתולה מזרע בית ישראל, מ"מ סגי באביו מישראל ולא בעינן שיהא אמו מישראל, א"כ הכא דלא כתיב "כי אם" מישראל, רק

וחסר בגופו, ה"ז מוכיח שחסר לו בשרשו למעלה, ואינו ראוי להוציא הרבים ידי חובתן ע"ש.

★★

בגמ': רב פפא ור"ה בריה דר"י עבדי עובדא בחמשה כמאן כרבי יהודה והא הדר ביה לפרסומי מילתא.

פרש"י דהפרסום הוא שהיא חלוצה ואסורה לכהן א"נ דליתו אינשי ונקפצו עליה.

כתב הבית שמואל (סי' קס"ט סק"ד) דלפי פירוש הראשון אם היתה בלא"ה גרושה אין צורך לפרסם ע"י חמשה.

הישועות יעקב (א"ה סי' קס"ט פירוש הארוך סק"ז) העיר בזה דהנה בסמוך איתא בגמרא דר"י רצה לצרף את רב שמואל בר יהודה לחמשה וא"ל רב שמואל ב"י דפסול גם לחליצה דהיה גר, וכתבו שם התוס' דע"כ החליצה היתה של בני גרים, וקשה דהא אנן קי"ל דגר שנשא גיורת בתם פסולה לכהונה אע"פ שהיתה הורתה ולידתה בקדושה, וא"כ למה לי חמשה לפרסם שהיא חלוצה ואסורה לכהונה והרי בלא"ה פסולה משום שהיא בת גרים. [ואין לומר דהאם היתה מישראל דכשרה לכהונה, דא"כ חוזר קושית התוס' דבלא"ה פסול רש"י שלא היתה אמו מישראל], והוכיח מזה כטעם השני דהפרסום שיקפצו עליה לישאנה. וע"ע בבית מאיר.

★★

בגמ': א"ל סק תא לזירוא דקני לאיצטרופי בי חמשה וכו' ואנא גר אנא.

כתב הריטב"א והנמוקי יוסף דמכאן מוכח דהפסולין להיות דיינים לחליצה פסולין גם להצטרף לחמשה. המגיה במשנה למלך (עדות פט"ז ה"ה) הוכיח מדברי הריטב"א דכשם דקי"ל בפ"ק דמכות לענין עדות דאם נמצא אחד מהן קרוב או פסול דכל העדות בטלה, ה"נ בדיינים אם נמצא אחד מהדיינים פסול כולם פסולין, [וע"ש במל"מ ובקצה"ח סו"ס ל"ו ובנתיבות שם סק"י שדנו בזה].

אמנם התרומת הדשן (סי' רכ"ו) פירש דהא דאין לצרף פסולין להחמשה היינו משום גזרה שיכשירום גם להיות מהשלשה.

★★

דבהרבה סוגיות מבואר דאין מנהג עוקר הלכה, ואמרינן "כל מקום שהלכה רופפות הלוך אחר המנהג" מכלל דאם ההלכה ברורה מבטלין המנהג.

ובתב בשם הבאר שבע [שו"ת סכ"ב] דאין מנהג מבטל הלכה רק במידי דרבנן כי הא דחולצין במנעל. (וידועים דברי הבן איש חי שכתב מנהג אותיות גיהנם, שישנם מנהגים והליכות שמביא לעושיהם שיירשו גיהנם).

עוד י"ל לכא' בדחיית ראית המהרי"ק, עפ"י מש"כ הרמב"ם בהקדמה לפירוש המשנה דהטעם שאין שומעין בזה לאליהו, משום דלא ניתנה התורה ללמוד מן הנביאים אלא מן החכמים אנשי הסברות והדעות. [ויש להק' על הר"מ והבאר שבע מסוגיא דמנחות לב. ועיין בספר פירות תאנה במנחות שם].

דף ק"ב ע"ב

בגמ': סנדל התפור בפשתן אין חולצין בו שנאמר ואנעלך תחש וכו'.

בדש"מ לספר אור זרוע הל' חליצה (שנדפסה בקובץ מוריה שנה י"ג גליון ג-יב ע' ב) אנו מוצאים חידושים בענין מנעל החליצה וז"ל:

פריש"י התפור בפשתן, שתפור בתוכו פשתן כעין שתופרין (בתוך) [בתוכן] לבדין, ל"א התפור [בפשתן], שתופרין במשיחה כעין שלנו, אין חולצין בו, דבעינן כולו של עור, שנא' ואנעלך תחש, אלמא לא מיקרי נעל עד שיהא כולו של עור. תו' סנדל התפור בפשתן וכו', וכן כת' רב נטרונאי גאון שאין חולצין אלא בסנדל התפור ברצועות ואם חלץ בתפור בפשתן חליצתה פסולה. ונ"ל לפי שסנדליהן היו של עץ מתחיתהן לכך צריכין עור (תחתיו ולמעלה) [תחש למעלה] ולתופרו ברצועות, דאל"כ לא היה ואנעלך תחש, אבל מנעל שדרכו להיות בפשתן חולצין בו, וכן פ"י ריב"א.

ועוד נראה מה שאמר רב, סנדל התפור בפשתן אין חולצין בו, אמעמידין קאי, אבל מנעל שכולו עור אעפ"י שתפור בפשתן כעין שלנו כשר, וזהו מצותו לפי שכל מנעל שלנו תפור בפשתן, ואותו התפור ברצועות קורקא מיקרי ואינו עשוי לילך בו, וגם אינו מגין, ולשון מנעל משמ' שמגין.

לפינן מודכתיב ונקרא שמו בישראל, כל שכן דסגי באביו מישראל אע"פ שאין אמו מישראל.

★★

בשער המלך (הל' מלכים פ"א ה"ד בסופו) תמה על דבריהם, דממ"נ אי מדמינן חליצה לכהונה, אם כן גם באמו מישראל תתכשר, ואם לא מדמינן לכהונה מ"ש דסגי באביו מישראל, ומהיכ"ת לחלק בין אביו מישראל לאמו מישראל.

ובתב לתרץ עפ"י מש"כ הר"ן בקידושין (דף ל' ע"ב מדפי הרי"ף) דגר שנשא בת ישראל הרי הולד גר ומותר בממזרת, וגרע מבת ישראל ונכרי, דבישראל אזלינן בתר הזכר דכיון דאביו הוא גר גם הולד הוא גר ומותר בממזרת, ולכן אף דגר שנשא ישראלית בתו כשרה לכהונה, מ"מ פסול לחליצה, דמיעטה קרא מדכתיב בישראל, אבל כל שאביו ישראל ואמו גיורת כיון דקיי"ל הולד הולך אחר הזכר, הרי ישראל כשר הוא, דאביו הוא ישראל, ומש"כ התוס' דהא אפילו לענין יחוס כהונה סגי באביו מישראל, באו רק לומר שאם לגבי יחוס כהונה ה"י פסול כשאביו מישראל ואמו גיורת, א"כ כ"ש שלחליצה פסול.

★★

בגמ': ולענין חליצה עד שיהא אביו ואמו מישראל.

כתב הנמוקי יוסף דודאי דיני נפשות לא קילי מחליצה, וגם בדיני נפשות בעינן שיהא אביו ואמו מישראל [ודלא כרש"י כאן]. ותמהו דלפ"ז איך היו שמעיה ואבטליון בסנהדרין [חגיגה טז:] והרי שמעיה ואבטליון היו גרים וכדאיתא בברכות (יט.). ותירץ התומים (ט"ז) דשאני שמעיה ואבטליון שנתמנו עפ"י מלך, ע"ש.

הבריכי יוסף (שם) הביא מהרשב"ץ שתירץ דבמקום שאין ישראל מותר לגרים לדון. וכבר כתב כן בפירושו הריב"א (פרשת משפטים).

★★

בגמ': אם יבא אליהו ויאמר חולצין במנעל שומעין לו אין חולצין בסנדל אין שומעין לו שכבר נהגו העם בסנדל.

המהרי"ק (שרש ט') למד מכאן דמנהג עוקר הלכה. ועי' בפרי חדש (או"ח סי' תצ"ו) שהשיג על המהרי"ק

ותירין הפלתי (סי' ע"ט סוס"ק א') דממה דיליף דלא הוכשרו למלאכת שמים אלא עור בהמה טהורה בלבד לענין תחש עכצ"ל דבימי משה הי' ב' תחש א' טמא וא' טהור (כמו שהאריך בזה המזרחי פ' תרומה), והקב"ה בחר בהתחש הטהור, דאילו הי' רק תחש טהור, א"א למילף מינה, דדלמא כך גזרה חכמתו ית' שיקחו ממין זה, וכמו שלקחו מעורות אלים ומנוצה של עזים, וע"כ שהיו שתים ובחר הקב"ה בהטהור.

ולפ"ז ניחא דלמסקנא דלא קאי ברייתא דרב יוסף רק לענין תפלין, א"כ אין לנו לומר שהיו ב' תחשים, ורק תחש א' הי' שהי' טהור, ושפיר יליף מינה רבינו תם דבעינן נעל מעור בהמה טהורה לחליצה ע"ש.

★★

בשנות חתם סופר (או"ח ריש סי' ל"ט) תירץ דקרא דואנעלך תחש דיליף מינה רבינו תם מקרא היא ביחזקאל, ועד דאתא יחזקא' מאן אמרה, ע"כ דהיתה הלל"מ, ואתא יחזקא' ואסמכי' אקרא, וכיון דהוי הלל"מ א"א לומר דלזה כיון ר' יוסף, דא"כ הו"ל להזכיר ההלל"מ כמוש"כ רש"י שם בסוגיא לענין אחר.

★★

יישוב אחר כתב בשואל ומשיב (תנינא ח"א סי' ע"ו) דמה דבעי' לר"ת נעל של חליצה מעור של בהמה טהור' דילפינן מתחש, א"א לומר דלזה כיון מה דקאמר לא הוכשרו למלאכת שמים וגו', דחליצה אינה מצוה ומלאכת שמים, אלא פטור בלבד, שהיא נפטרת ממנו וקונה את עצמה.

★★

בגמ': אמר ל"י ההוא מינא לר"ג, עמא דחל"ץ ל"י מר"י מינ"י דכתיב: **בצאנם ובבקרם ילכו לבקש את ה' ולא ימצאו** - חל"ץ מהם. אמר ל"י, שוטה! מי כתיב חל"ץ להם - חל"ץ מהם כתיב וכו'.

וכתב חכ"א בקובץ אוצרות ירושלים (חלק רס"ג ע' תתקצח-ט) לבאר בזה בהקדם מה שכותב להקדים עפ"י דקדוק לשון הקודש, דיש בלשון הקודש "פעלים" בלשון קל אשר פירושם ומשמעותם כמו לשון נפעל.

וגם אותם שחותכים המנעל למעלה, נ"ל הוא טעות [וכו']. וכן רצועות שמצריכין במנעל שתוחבי' במנעל שיגע בבשר, ואין נראה לי דמשמ' פ' במה אשה (שבת ס, ב) [ובפ' אילון] (שה) קשרים (שם קיב, א) [שהיו רצועותיהם] מבחוץ, לכן נ"ל דאין צריך לתחוב במנעל אלא לקשור במנעל מבחוץ, שאם תאמר שאם לא יתחוב במנעל שיגע בבשר קרי מעל דמעל, א"כ אפי' יתחוב במנעל נמי שיכפיל הרצועה סביב הרגל יהיה מעל דמעל, ועוד דע"כ לא בעי (בגמ' יבמות קב, א) בשני מנעלים זה ע"ג זה אלא דשלפתייה לתתאי וקאי לעילאי אבל שלפתייהו לתרווייהו שרי, אלמא דכה"ג לא איקרי מעל דמעל [וכו'].

וי"ש כאן עדים ברורי' שהעידו על ריב"א כשחלצו ליבמתו לא הצריכו שום מנעל כי אם אותו שהיה מהלך בו.

ל"כ נ"ל, שמנעלים שלנו הם כשרים יותר מאותן שתופרין ברצועות, ואע"ג דקיימא לן מנהג מבטל ההלכה (ירושלמי יבמות פ"ב ה"א), ה"מ בדרבנן, אבל בדבר שמן התורה אסור לא שייך לומר מנהג מבטל הלכה, אבל מוטב שיהיו ישראל שוגגין ואל יהיו מזידין (ביצה ל, א), משם ה"ר שמרי'.

ור"ב"ק כת' שאין חילוק בין מנעל לסנדל ואין נקרא קורקא אלא כולו של שיער, דאל"כ ישמענו ככולו של עור. ומיהו כל הגדולים הושוו שמנעל כולו תפור ברצועות שכשר לבד מהר"ר שמרי', אבל תפור בפשתן כמה גדולים פוסלין.

★★

בגמ': אמר ל"י מי לא קרינן בי' ואנעלך תחש.

וכתבו תוס' (ד"ה ואנעלך) בשם רבינו תם דמנעל של חליצה צריך שהי' מעור טהורה דומיא דתחש שהי' טהור.

ותמהו האחרונים דבשבת (כ"ח ע"ב) איתא תני רב יוסף לא הוכשרו למלאכת שמים אלא עור בהמה טהורה בלבד, למאי הלכתא וכו' לתפלין, והקשו שם בתוס' ל"ל נימא נק"מ לאשמעונן דתחש של המשכן הי' טהור. ותירצו דמשמע ל"י דברייתא אתא לאשמעונן דין ולא ביאור הקרא. והשתא לפי רבינו תם הרי זה נוגע לל להלכה מה שתחש הי' טהור, דמינה ילפינן דמנעל של חליצה בעי שהי' מעור בהמה טהורה.

דף ק"ג ע"א

בגמ': והחולצת מן הסומא חליצתה כשרה.

הרמב"ם (יבום פ"ד ה"ח) כתב דסומא לא יחלוץ לכתחילה שנאמר וירקה לפניו ואין זה רואה הרוק. וכתב המגיד המשנה דמקורו של הרמב"ם מכאן דמשמע דרק בדיעבד חליצת סומא כשרה. והא דאינו פסול אפילו בדיעבד, הוא משום דכל עיקר ריקקה אינו מעכב.

ותמה המשנה למלך (שם) דנימא דכל שאינה ראויה לריקקה ריקקה מעכבת בה, דהא ריקקה חמירא מקריאה, דיבמה שרקקה ולא חליצה הוי חליצה פסולה, ואילו קריאה לחוד אינה פוסלת, ואפילו בקריאה אמרינן דבעינן שיהיו ראויים לקריאה, ק"ו בריקקה דנימא דבעינן ראוי לריקקה.

הבית הלוי (ח"ג ס"ב בהג"ה) צדד לתרץ דלא אמרינן דאינו ראוי לבילה מעכב רק דומיא דבילה וקריאה שהן מצות שלפני עיקר המעשה, דהיינו בילה היא לפני הקרבת המנחה דאמרינן דא"א להקריב מי שאינו ראוי ליבלל, וכן בקריאה, אבל במצוה שלאחר עיקר המעשה, וכגון ריקקה, י"ל דכיון דאין חסרון בעיקר המעשה, אחרי שכבר עשהו להמעשה, אין הרקיקה שלאחר החליצה מעכבת כלל ואפילו כשאינה ראויה לריקקה, וכן תירץ האור שמח (שם) ודו"ק.

★ ★

בגמ': אמר אמירא האי מאן דחליץ צריך ל'מדחסייה ל'כרעיה כו' ואמר אמירא האי מאן דמסגי על ל'יחתא דכרעי' לא חליץ.

כתב הרמב"ם (הל' יבום פ"ד הי"ז) דמי שרגלו עקומה לאחור או הפוכה על צידה או שהי' מהלך על ראשי אצבעות רגליו, הרי זה אינו חולץ, שהחולץ צריך לנעול עקיבו בארץ וזה אינו יכול.

בשו"ת חתם סופר (אה"ע ח"ב סי' ס"ט) הביא מהגאון ר' זלמן עמרין שביאר דאע"ג דכל אלו יכולים לדחוס רגליהם ע"י הדחק אעפ"כ פסול, והיינו מדכתיב בקרא וחליצה נעלו מעל רגלו, ולא נאמר ושלפה נעלו כדכתיב ושלף איש נעלו ונתן לרעהו או לשון של כמו שנא' של נעליך מעל רגליך, מזה דייקו חז"ל דבעינן שהוא ידחוס וידחוק רגליו

או"ם יש "פעלים" שהם משותפים ללשון קל וללשון נפעל, כמו "פרע" "חלץ" ורק אותיות השמוש במ"ם או בלמ"ד קובעות אותו (אעפ"י שבפעל "חלץ" הדברים הפוכים, כיוצא מן הכלל, וכדלהלן).

וזה פירושו של הוכוח שבין ההוא מינא ור"ג: מן המקרא הזה שכתוב בו "חלץ מהם", אמר ההוא מינא, אנו רואים שה' נתרחק מעמו (כדין שמוש מ"ם ב"פעל" פרע, שכתבנו לעיל). א"ל [ר"ג], שוטה! מי כתיב: "חלץ להם" (בשמוש למ"ד כמו: "החולץ ליבמתו" שפירושו הוא שהיבם נחלץ, שהרי היבמה היא למעשה החולצת, ככתוב: "וחליצה נעלו") - "מהם כתיב". ובא רש"י ומפרש וז"ל: "הוא קיבל חליצה מהם". (כלומר ה' קיבל ועשה עבודת החליצה מהם מישראל, כי הם נחלצו ונתרחקו במעשיהם מן ה'. ולשון קיבל שאמר רש"י בגלל שמי שעושה עבודת החליצה ממש מקבל הלבוש מן הנחלץ. וזה תשובת ר"ג שבפעל חלץ משמעויות אותיות השמוש הן בהפך מן שאר הפעלים, כמו, פרע).

עכ"פ אנו רואים מן הוכוח הנ"ל, שיש פעלים, שמוכנסם כפול לשון קל ולשון נפעל. ובהתאם לאותיות השמוש שלהם, אבל שפעל "חלץ" דינו להיפך, כנ"ל עפ"י רש"י, ולפיכך כל תתפלא אם תמצא במסכת יבמות לשונות כמו החולץ ליבמתו, האחים שחלצו ועוד, אעפ"י שהוא היבם הוא - הנחלץ, והאחים - הם שנחלצו. ולכן במקום שכתוב החולצת דהיינו היבמה, נאמר בשמוש מ"ם כמו: החולצת מן הקטן (במשנה שם).

★ ★

בתוס' ד"ה ואנעלך תחש וכו': מכאן אומר ר"ת שצריך שיהי' מנעל מעור בהמה טהורה דתחש כתיב וכו'.

בנוב"י (מהדו"ת אבהע"ז סי' קנ"ב) הקשה לפי"ז בדברי התוס' (שבת כ"ח ע"א) לגבי תחש שהי' בימי משה אם הי' טהור או לא, דפריך בגמ': למאי הלכתא, וברש"י כתב: מאי דהוה הוה. ובתוס' כתבו דמשמע דאתי לאשמעינן צורך הוראה ע"כ.

והרי לפי ר"ת דכאן יש נפק"מ לגבי חליצה בעור של בהמה טהורה דילפינן מתחש. וע"ש עוד בסי' קנ"ג.

בחזק בנעל והיא תסור המנעל מעל רגלו בכח עצום שזהו הוראת חליצה שמוציא בכח, ע"ש.

★★

בגמ': אמר אמימר האי מאן דחליין צריך למדחסי' לכרע' א"ל ר' אשי לאמימר והתניא כו'.

בלחם משנה (פ"ד מהל' יבום הלכה י"ז) כ' להוכיח מסוגיין חידוש גדול בכללי דאורייתא דתרי דברים שפסולים כל אחד רק לכתחילה, אם הצטרפו יחד פסולים בדיעבד.

עיי"ש שהקשה מאי מקשה אמימר דאמר דצריך לכתחילה למדחסי' לכרע' מברייתא דבין עומד בין יושב בין מוטה, הא ברייתא קתני חליצתה כשרה והיינו בדיעבד, ואילו הך דאמימר איכא מ"ד דס"ל דאינו אלא לכתחילה.

וכתב לתרץ דהכא בברייתא איכא תרי פסולי דלכתחילה, א' לכתחילה בעינן עומד, ב' דאמימר דלכתחילה בעינן למדחסי' לכרע', ועל זה שפיר מקשה דברייתא מכשיר עכ"פ בדיעבד, ואי ס"ל כדאמימר, כיון דיש כאן תרי פסולי דלכתחילה, ה"ז פסול בדיעבד, ועיין מה שהאריך בכלל זו הגאון ר' יוסף ענגיל בספרו בית האוצר (מערכת ב' כלל ו').

★★

בגמ': אמר רבי יוחנן שבע בעילות בעל' אותו רשע באותו היום וכו'.

כתב הבית שמואל (א"ה סי' קע"ח סק"ד) בשם המהרי"ק דאשה שזנתה ברצון כדי להציל נפשות כעובדא דאסתר לאחשורוש אסורה לבעלה, כיון שהביאה היתה ברצון. וכתב שם החכמת שלמה דלכא' יש להוכיח להיפך מיעל אשת חבר הקיני דמפורש בסוגין דנבעלה כמה פעמים ולא מצינו שנאסרה על בעלה, ואדרבא מלשון דבורה הנביאה בשירה "אשת חבר הקיני" משמע דגם עכשיו היתה ראויה לו לאשה.

עוד הוסיף החכמת שלמה דנראה להביא ראיה ברורה מדפריך הכא והא מתהניא מעבירה, ואי נימא דנאסרה על בעלה איך יחשב לה העבירה להנאה.

דף ק"ג ע"ב

בגמ': מטלית שיש בו ג' על' ג' אע"פ שאין בו כזית כיון שנכנס רובה לבית מהור טמאתהו.

ופירש"י משום דרובו ככולו.

ועיין במנחת חינוך (מצה קע"ב) שהסתפק בבגד שהוא גדול והכניס בבית רובו של ג' על ג', אי אזלינן בתר רובו של בגד, והרי רובו בחוץ, או דכיון דרובו של שיעור ג' על ג' בפנים שדינן ל' בתר בפנים.

בשו"ת דבר דבר אברהם (סי' ב' ענף ב' ס"ק ו') כתב דלו הדבר פשוט דדוקא נקט מטלית שהיא בעצמה ג' על ג' ואם רובו בפנים טמא, אבל אם יש בגד גדול אע"ג דרוב של ג' על ג' הוא בפנים שדינן ל' בתר לברא וטהור, והובא שכן משמע ברמב"ם.

והטעם לזה משום דלא שייך רובו ככולו רק כשנכנס רוב הבגד בפועל והוא רוב השיעור אז שדינן המיעוט בתר הרוב, אבל אם רוב הבגד בחוץ שדינן ל' בתר לחוץ.

וכתב דאין להקשות על זה א"כ למה מהני בשחיטה כששוחט רוב הסימנים, ה"נ נימא דאע"ג דרוב הסימנים נשחט, מ"מ מיעוט הצואר היא, ושדינן בתר רוב הצואר, כמו דהתם שדינן בתר רוב הבגד.

ותירץ דלק"מ, דהתם אין הצואר חלק של הסימנים דבעו שחיטה, לכן אינם בכלל החפצא הטעון שחיטה, ונמצא דרובא דאותה חפצא דהיינו הסימנים נשחטה, אבל הכא כל הבגד היא החפצא דטומאה, וכיון דרובו היא בחוץ, שדינן בתר רובו שבחוץ.

ועיי"ש עוד מה שכתב להעיר בזה.

★★

בגמ': מטלית שיש בה שלש על שלש אע"פ שאין בו כזית כיון שנכנס רובה לבית מהור טמאתהו מאי לאו מוחלטת.

פירש"י ואי אמרת במוחלט כמאן דמיכתת דמיא זיל בתר מה דעייל ואין בבית ג' על ג'.

בח'י הג"ר זליג ראובן בענגיס זצ"ל (ח"ב סס"ז) הביא קושית האחרונים דלמה לא נימא גבי שיעור כזית ורביעית

רובו ככולו ויתחייב ברוב כזית או רוב רביעית. ותירץ בשם הגר"ח זצ"ל דלא מצינו רובו ככולו אלא בדבר מסוים וכגון בשחיטת הסימנים דאמרינן דבשחיטת רוב הסימן חשיב כאילו נשחט כל סימן הזה, אבל בשיעור כזית וכיו"ב שאין כאן כזית מסוים, לא שייך לדון רובו ככולו שהרי אין מיעוט מסוים שיגרר אחר הרוב של הכזית.

וכתב רבי ראובן בענגיס זצ"ל דיש להביא מקור נאמן לסברא זו מסוגיא כאן דמבואר דשפיר י"ל במטלית מנוגע רוב וכולו, ומ"מ פשיטא ליה להגמרא דאם אמרינן בבגד זה כתותי מיכתת שיעורא שוב לא שייך לדון בו רובו ככולו, וע"כ דכיון דמיכתת שיעורא אזלא חשיבותו מיניה והוי כאילו כל החוטין והנימין נפרדין, וגם בהיותם ביחד אין להם חשבות של דבר מסוים לדון בו רובו ככולו.

★★

בגמ': אמר רבא הלכתא כו' סנדל' של עכו"ם כו' ואם חלצה חליצתה כשרה.

וכתב רש"י דאע"ג דסנדל של עכו"ם אסורה בהנאה, מ"מ מצותו לא ליהנות ניתנו.

הגאון מטשעבין זצ"ל בספרו דובב מישרים (ח"א סי' נ"ט) יצא לחדש דבאיסורין שאסור ליהנות מהן גם שלא כדרך הנא' לא אמרינן בהן מצות לאו ליהנות ניתנו, דאף ע"ג דלא ניתנו ליהנות, מ"מ לא גרע משלא כדרך הנאתן, והביא שהראו לו שכבר קדמו בסברא זו בגאון מהרש"ק בהגהות חכמת שלמה ביו"ד סי' צ"ט בשפתי דעת ס"ק י"א.

אלא שהקשה ע"ז תתוס' בעבודה זרה (דף י"ב ד"ה אלא בוורד) נסתפקו לומר דאיסור הנאה דעבודה זרה הוא אפילו שלא כדרך הנאתן, והרי רש"י כתב כאן דאם חלץ בסנדל של ע"ז יצא דמלל"ג, הרי דגם באיסור דאסור ליהנות שלא כדרך הנאתן ג"כ אמרינן מלל"ג, וצ"ע.

★★

בגמ': של תקרובת ע"ז לא תחלוץ כו'.

בתוס' ב"ק (ע"ב ע"ב ד"ה דאי) נסתפקו אי תקרובת ע"ז אסור בהנאה מה"ת, ודעת הרמב"ם (פ"ז מהל' ע"ז ה"ב) דתקרובת ע"ז אסור בהנאה מה"ת. וכ"כ בסה"מ (לאוין מצוה קצ"ד) וע"ש בהשגות הרמב"ן.

וכתב בהגהות טעם המלך על השעה"מ (אישות פ"ח ה"א אות ג' בסופו) דלכאו' יש להביא רא"י דתקרובת ע"ז אסור בהנאה מה"ת מהא דאמר הכא סנדל של תקרובת ע"ז לא תחלוץ ואם חלצה חליצתה פסולה, ופירש"י דאיתקש למת, ולית לה תקנתא, וכתותי מיכתת שיעורא ע"כ, ומקאמר חליצתה פסולה משמע דאסור בהנאה מן התורה.

וכתב לדחות דיי"ל דלעולם חליצתה פסולה מדרבנן, וכדתנן (לקמן ק"ד ע"ב) קטנה שחלצה חליצתה פסולה, ואיכא מאן דאמר דפסולה רק מדרבנן, וה"נ י"ל בסנדל של תקרובת ע"ז אינו פסול רק מדרבנן.

עוד כתב דכיון דמדרבנן אסור בהנא', י"ל דמה"ת חליצתו פסולה, דכיון דעומדת לשריפה וכתותי מכתית שיעורא, מה לי אם זה מה"ת או מדרבנן, סוכו"ס ליכא הכא שיעורא, והביא שבסברא זו כתב השעה"מ (פ"ח מהל' לולב ה"א) דאתרוג של תרומה טמאה פסולה משום דכתותי מכתית שיעורא, ואף שתרומת פירות אינו אלא מדרבנן, אבל סוכו"ס עומד לשריפה, וליכא כאן שיעורא, וה"נ י"ל כן בתקרובת ע"ז.

דף ק"ד ע"א

במשנה: חלצה בלי"ה חליצתה כשרה ור"א פוסל.

רש"י בגמ' מפרש דהא דחליצה פסולה בלילה, משום דחליצה חשיב דין כיון דגובה בה כתובתה.

הישועות יעקב (אה"ע ר"ס קס"ט) תמה דלפ"ז נכשיר באשה ארוסה חליצה בלילה, שהרי אין לארוסה כתובה ולא חשיב כדין. וכתב דכיון דגם בארוסה משכחת לה דכתב לה כתובה, ע"כ לא חלקו חז"ל בתקנתם ופסלו חליצה בלילה בכל גווני. [ועי' בנודע ביהודה (תנינא קי"ד) שצדד להקל בשומרת יבם מן האירוסין שחלצה בלילה].

★★

במשנה: חלצה בלי"ה וכו' ור"א פוסל.

הבית יוסף (אה"ע סוף סי' קל"ו) הביא מהתרומת הדשן (רמ"ח) שפסל נתינת גט בלילה דנתינת גט הוא דין ואין דנים בלילה, והב"י תמה ע"ז וז"ל ואיני יודע מה ענין דין לגט.

במשנה: חליצה בשמאל פסולה.

נחלקו הפוסקים באיטר ברגלו באיזה רגל חולץ. דעת הרמב"ן בחידושו כאן דאינו חולץ כלל, וכמו דכהן איטר אינו עובד, ואסברה לן החתם סופר (בשו"ת אה"ע ח"ב סי' ע"א) דס"ל דכהן איטר שאינו עובד, לאו משום דהוה בעל מום, אלא משום דלית ליה ימין כלל, וה"ה שאינו חולץ, ואע"ג דגבי תפילין מניח אשמאל ידיה, היינו משום דהתם לא כתיב לא ימין ולא שמאל אלא יד כהה והיינו ימין דעלמא שהיא שמאל וכהה ידי, אבל היכא דבעינן ימין, איטר לית ליה ימין.

דעת הסמ"ג (ומובא בבית יוסף סי' קס"ט) דחולץ בימין דעלמא, וטעמי' משום דכמו דבאוזן ימין דמצורע לא שייך איטר, דליכא כח באוזן ימין יותר מאוזן שמאל, הרי דהתורה הקפידה על אוזן ימין לאו מחמת גבורתו, א"כ ה"נ בבהן ידיו דרגלו, וכן רגל בחליצה דילפינן מיני, לאו משום גבורתו אלא משום שהוא ימין גרידא, וא"כ גם באיטר חולץ ברגל ימין דעלמא.

דעת הטור (סי' קס"ט) דחולץ בימין ידי' דהוא שמאל דעלמא, ויליף ליה מתפילין דמניח בשמאל ידי' דהוא ימין דעלמא, וה"נ חולץ בימין ידי' שהיא שמאל דעלמא. והקשה המהרש"ל (יש"ש יבמות פ"ב סי' כ"ב) הא שאני בתפילין דלא כתיב ימין אלא יד כהה וכנ"ל, ומנ"ל דהיכי דכתיב ימין אזלינן בתר ימין ידי'.

ותירץ בחתם סופר (שם) דימין גם כן הכוונה לשון גבורה, והביא כן מרמב"ן (פ' וישלח) דרחל כשילדה ויצאה נפשה קראתו בן אוני מלשון אנינות, ויעקב המתק השם והפך לשון אוני מלשון אנינות ללשון כחי וראשית אוני, ולכן קרא אותי בנימין שהימין הוא הכח. וא"כ באיטר שכחו ברגלו השמאלי הרי הוא חולץ בשמאל.

★ ★

בגמ': והכא בהא קמיפלגי מר סבר חליצה כתחילת דין דמיא ומר סבר חליצה כגמר דין דמיא.

האתוון דאורייתא (כלל ח') האריך לדון מהו עניינו של איסור יבמה לשוק, אם עניינו שאישות הבעל לא נסתלקה לגמרי וניתקה ממיתה ללאו, או דלמא אישות הבעל נסתלקה לגמרי ואיסורה לשוק איסור חדש הוא.

והאמת התרומת הדשן כתב כן בשם האור זרוע, והאור זרוע למד כן מדינא דחליצה דחשיב כתחילת דין דע"י החליצה קמתחלא למיתבע כתובתה, וא"כ כ"ש דגט חשיב כתחילת דין שהרי ע"י הגט גובה כתובתה, ואין הבעל יורשה ואינו אוכל פירות וכו'.

הנודע ביהודה (אהע"ז תנינא קי"ד) תמה על הדמיון של האור זרוע, דהא י"ל דשאני חליצה דגלי קרא בהדיא דבעינן דיינים וכדכתיב ועלתה חיבתו השערה אל הזקנים, ובזה אמרינן דגדר של הגזיה"כ הוא משום דהוי תחילת גביית כתובתה, אבל בגט דלא גלי לן קרא להצריך דיינים מנ"ל להגדירו כדין, וע"ש שהאריך.

★ ★

במשנה: בשמאל חליצתה פסולה ור"א מכשיר.

ובגמרא, מ"ט דרבנן וכו' אמר ר' יוחנן מוחלפת השיטה, רבא גמר לעולם לא תיפוך און און מופני רגל רגל לא מופני וכו'.

הראב"ן בסוגייתו פסק דאם חליצה בשמאל בדיעבד כשר. ודבריו תמוהים דפסק כר"א נגד ת"ק.

ותירץ הגאון ר' אפרים זלמן מרגליות זצ"ל בשו"ת בית אפרים (תנינא ח"ב סי' ה) דפסק כר' יוחנן דקאמר מוחלפת השיטה ורבנן הם המכשירין בדיעבד, ואף דרבא פליג על ר' יוחנן, ס"ל להראב"ן כהפוסקים דהלכה כבתראי הוי רק מאביי ורבא ואילך ולא אביי ורבא עצמן, וע"כ שפיר פסק כר' יוחנן נגד רבא.

ועוד תירץ שם דאפי' לרבא הא דמכשיר ת"ק הוא משום דס"ל דמופנה מצד אחד למדין דאין משיבין, והנה בנדה (כב ע"ב - כג ע"א) לשני הלשונות שם הוי פלוגתא בזה, דלר' ישמעאל למדין ואין משיבין ולרבנן למדין ומשיבין, ומסתמא הלכה כחכמים שם, ושפיר פסק הגאון כחכמים שם דהוי שיטת ר"א הכא דמופנה מצד אחד למדין ומשיבין והכשיר חליצה בשמאל בדיעבד עיי"ש.

ובשו"ת חתם סופר (אהע"ז ח"ב סי' ע"א) דחה דבריו באריכות, ויישב שם דברי הראב"ן באופן אחר עיי"ש.

★ ★

וכתב שם בקונטרס אחרון די"ל דהא דנחלקו כאן אי חליצה כתחילת דין דמיא או כסוף דין, תליא בחקירה הנ"ל, דאי נימא דאיסור יבמה לשוק הוא מפאת שלא נסתלק אישות הבעל עדיין לגמרי א"כ מסתברא דחליצה כגמר דין דמיא, שהרי ההיתר כבר התחיל ע"י מיתת הבעל, אבל אי נימא דאיסור יבמה לשוק הוא איסור חדש מחמת הזיקה ליבם, לפ"ז חליצה כתחילת דין דמיא דעדיין לא היה שום התחלת הפקעה לאותו אישות החדש.

★★

בגמ': מר סבר חליצה כתחילת דין דמי ומר סבר חליצה כגמר דין דמי.

כתב השבות יעקב (ח"א סי' קל"ט) דמדלא פסלינן הכא חליצה בלילה רק משום דין ולא ממעטינן לילה מדכתיב מלעיני הזקנים וכדמעטינן לעיל (קא). סומא מלעיני, מזה מבואר דע"כ איירי בהדליקו נרות בלילה, ושפיר קחזו ואינו מתמעט מלעיני. וכתב השבות יעקב דמזה מבואר דדין פסול בלילה גם כשהדליקו נרות בב"ד ודלא כהסמ"ע (ח"מ ס"ה) שכתב דמותר לדון בלילה כשיש נרות דולקות. ועי' בברכי יוסף (ח"מ ס"ה אות י"ג) מש"כ בישוב דברי הסמ"ע.

★★

בגמ': מר סבר חליצה כתחילת דין דמיא

ופירש רש"י דהיא גובה כתובתה. ועיין בנמוק"י במשנה.

בשו"ת חתם סופר (אה"ע ח"ב סי' נ"ד) הקשה תיפוק"ל דכתיב ועלתה יבמתו השערה, והשערה היינו סנהדרין כדאיתא לעיל ק"א ע"א. ותירץ דיש שני חלקים א' דבעינן דיינים, שלזה נאמר השערה, וס"ד דבעינן מומחים, ושלא יהיו בעלי מומים כסנהדרין, וב' אם זה משפט או לא, ויש דבר שהוא משפט ולא בעי דיינים או להיפוך.

וע"ש עוד שהקשה דאמאי קאמר דבלילה פסולה משום דהוה כתחילת דין בדיני ממונות, הא אפילו בדיני ממונות קיי"ל דאם רצו מקבלים עליהם לדון בלילה וכן ג' רועי בקר, ולמה בחליצה בלילה פסולה וגרע מדיני ממונות דלא מהני קיבלו עליהו.

ותירץ דכיון דכתיב השערה דהיינו סנהדרין, בעינן סנהדרין שיהיו ראויים לכוף אותם בדבר זה הבא לפניהם, ואם הי' חליצה רק איסור והיתר בלי ממונות, אם כן הי' ראוי לכוף בכל עת ושעה, אבל כיון דתלי ב"י דיני ממונות, דהיינו גביית הכתובה, אף שאם היו רוצים יכולים לדון בלילה, אבל הכפי' מטעם סנהדרין דשער לא הויה בלילה, לכן פסול חליצה בלילה.

★★

בחתם סופר (שם) מבאר עוד הא דחליצה פסולה בלילה משום דהוה תחלת דין דגביית כתובה וכנ"ל, והא איכא מ"ד (בסוף כתובות) כתובה הוי דרבנן וכן כל שאר תנאי כתובה, וא"כ למה פסול חליצה בלילה מה"ת.

ותירץ דחייב עונה הוה לכו"ע מה"ת, ואם אינה חולצת כופין אותה לייבם כדי שלא לבטל עונתה, והו"ל כדיני ממונות גזילות וחבלות, דאיכא צערא דגופא.

★★

בתוס' ד"ה סנדל (השייך לדף ק"ג ע"ב) ופ"אחר ביטול נמי לפ"תחילה לא יתקע ולא יחלוץ משום דמאיים לפענן מצוה כו' לא דמיא כיסוי לחליצה דפענן כיסוי לא חיישינן לפימאום כו'.

בשו"ת דובב מישרים (ח"א סי' ק"ח) נשאל ע"ד צדיק אחד שמרוב ענוותנותו השאיר אחריו צוואה שיחרטו על מצבתו דברים בזויים, אם מחוייבים לקיים צוואתו.

ובתוך הדברים כתב שכיון שהמצבה הוא בשביל כבוד הנפטר כמוש"כ הרשב"א מובא בבית יוסף (יו"ד סי' שמ"ד), א"כ כיון שעיקרו לכבוד אינו יכל להפכו ולהשתמש בו לבזיון.

ודביא סמוכין לזה ממש"כ התוס' כאן דכיסוי הדם כיון שמצותו הוא דרך בזיון, שמכסה הדם בעפר, תו לא שייך לפסול בו לכסות בעפר ע"ז שנתבטל, דל"ש בו פסול דמאיס כיון שכל עיקר מצותו הוא דרך בזיון. וה"נ יש לומר להיפוך, שכיון שכל עיקר העמדת המצבה הוא בשביל כבוד המת, לאו כל כמיני' להשתמש בזה לבזיונו ולכתוב עליו דברים שאינם לפי כבודו.

דף ק"ד ע"ב

בגמ': והא אמרי דבי רבי ינאי לפי שאינו באמר ואמרה.

הקשו התוס' דמנא ליה לרבי ינאי האי טעמא, דלמא הטעם משום דלאו בני דעה נינהו ותניא לקמן דבעינן שיתכוונו שניהם, ותירצו דב"ד עומדים על גבם ומורים להם לעשות חליצה והוי כנתכוונו. הבית מאיר (א"ה סי' קס"ט) הוכיח מתוס' דהכוונה הנצרכת בחליצה, אינה כונה לקנין, דבכוונה לקנין לא מהני גדול עומד על גביו.

החכם צבי (ס"א) נקט דכוונה בחליצה הוא רק כוונה לקנין, וכתב דבזה מיושב מה שהקשו התוס' כאן דאין קטנה חולצת והא לאו בת דעה היא, וכתב החכם צבי דאי נימא דהכוונה בחליצה הוא כוונה לקנין גיחא דקטנה זוכה לעצמה בדעת אחרת מקנה.

★★

היד אברהם (יו"ד ס"א סע' ו') תמה לפי מש"כ השאגת אריה (ס"ו) דאמרינן שומע כעונה אפילו במי שאינו ראוי לדבר, א"כ אמאי אין אלם חולץ והרי הוא יכול לשמוע את הפסוקים מאחר ונחשב כקורא מדין שומע כעונה.

ועי' בהר צבי (ח"א סנ"ז) שתירץ דלענין קריאה של יבם לא שייך שומע כעונה, דהיבם צריך לקרוא לפניו ולפני ב"ד וכאשר הוא שומע אע"פ שנחשב כאמירה מ"מ אין זה כקורא לפניו ולפני ב"ד.

★★

כעין זה ידועים דברי הבית הלוי דבברכת כהנים לא שייך שומע כעונה, שכהן א' יוציא את חבירו, דכיון דבעינן שיהי' "בקול רם", הרי הבקול רם אי אפשר להוציא זה לזה. וכיוצ"ב ביאר הגאון בעל צפנת פענח זצ"ל מה שנוהגין בהרבה קהלות שהציבור אומר בפני עצמו בקריאת המגילת את העשרת בני המן, דכיון שישנו דין שצריך לאמרם "בנשימה אחת", דבר זה אין הש"צ יכול להוציאם.

★★

בגמ': והא אמרי דבי רבי ינאי לפי שאינו באמר ואמרה. **הרמב"ן** כתב דיש לפרש דגם חרש המדבר ואינו שומע פסול לחליצה דאינו "באמר" לפי שאין אנו יכולין

ללמדו ולהקרותו. גם הריטב"א נקט דמדבר ואינו שומע פסול משום דאינו "באמר ואמרה" דמאי מהני קריאה כיון שאין שומעין זה לזה. [ונפק"מ בין הרמב"ן להריטב"א דמי שלמד לדבר לפני שנתחרש, ע' בבית הלוי ח"ג סי' כ' ואבני נזר אבהע"ז סי' רכ"ה].

כתב הבית הלוי דמקושית התוס' דמנא ליה לרבי ינאי טעמא "לפי שאינו באמר ואמרה" דילמא טעמא משום חיסרון דעת, מזה מבואר דפשיטא להו דחרש המדבר שיש בו דעת כשר. ולכא' אין זה מוכרח דהא י"ל דזה גופה קשיא ליה לתוס' מנ"ל לרבי ינאי דהמשנה מדברת אפילו בחרש המדבר ואין שומע, אולי כוונת המשנה בחרש שדיברו חכמים בכל מקום דהיינו חרש שאינו שומע ואינו מדבר ומשום דאין בו דעת.

(קובץ קול התורה, קובץ ס"ג ע' נב)

★★

בגמ': שלחו ל' לאבות דשמואל יבמה שרקקה תחלוין וכו' אלא כר"א ורבי דאמר שני דברים המתירים וכו'.

בשו"ת עונג יום טוב (אבהע"ז סי' קעד) הסתפק:

בדבר יבמה אחת שחלצה לפני כבודו וב"ד ובשעה שצוה עליה כבודו לשוח ולחלוץ המנעל טעתה וסברה שכבודו מצוה לה לרוק ורקקה וכבודו מסופק אם ראה הרקיקה והדיינים בוודאי לא ראו.

וכותב שם:

הנה בשו"ע אה"ע (סימן קס"ט סעיף מ"ח) אם רקקה לפני היבם בפני ב"ד נפסלה מלהתייבם וכן שם (בסעיף מ"ו) ויש מי שאומר שיש להזהר שלא תרוק היבמה לפני היבם קודם חליצה שלא תהא חליצה פסולה ותהא צריכה לחזור על כל האחיזין, ובסדר חליצה (סעיף ט"ו): יזהירו ב"ד את היבמה שלא תרוק בפני היבם עד שתחלוץ. אולם המהרש"ל ז"ל ביש"ש כתב, שאין להחמיר בזה אם רקקה קודם החליצה. וכתב ע"ז שהיא חומרא יתירה, דדווקא אם רקקה שלא בשעת חליצה אמרינן דמיפסלא מן האחיזין. אבל בשעת חליצה כשהקדימה הרקיקה לחליצה כיון שעוסקת בחליצה לית לן

בה. וע"ז אמרו בין שהקדים ריקקה לחליצה בין שהקדים חליצה לריקקה מה שעשה עשוי.

והנה נחזי אנן בש"ס דיבמות (דף ק"ד) שלחו ל"י לאבוא דשמואל וכו'.

והנה דברי אבוא דשמואל יש לפרש בשני פנים, או שרקקה ולא חליצה כלל אחר הריקקה או שחליצה אח"כ רק ששינתה הסדר, וקמ"ל אבוא דשמואל דמיד שרקקה נפסלה. ונ"מ במה שנפסלה משעת ריקקה דהחליצה הוי חליצה פסולה וצריכא לחזור על כל האחיין וכדברי המרדכי שלא כדברי המהרש"ל ז"ל.

ונראה לי דוודאי פשטא דלישנא דברייתא בין שהקדים וכו' מה שעשה עשוי משמע כדברי המהרש"ל ז"ל, דהא חליצה במושב ב"ד תליא מילתא, דהא חליצה ולא ריקקה חליצה כשירה ואין צריכה לרוק אחרי שנתפזרו הב"ד כמ"ש רש"י ז"ל ד"ה אאימורים וז"ל שם: ה"נ נימא אע"ג דלאו מעשה חשוב באיש הוא הואיל ואפשר לרוק ליעכב וקאמר ר"ע לא מעכב עכ"ל, ולא אמרינן שאכתי מוטל עליהם לקיים מצות ריקקה משום דכיון שנתפזרו מושב ב"ד נגמר מעשה החליצה. ואף אם תרוק לא יקויים בזה מצות ריקקה וכמ"ש הב"ש (בס"ק פ"ו) בשם ר' ירוחם ז"ל, דהא דאמרינן דריקקה וקלטתו הרוח אינה כלום זהו דווקא לכתחילה אבל אם נתפזרו הב"ד והלכו להם כשירה ע"ש.

וכיון דחזינן דגמר מצות חליצה בקביעות ישיבת ב"ד תליא מילתא, וודאי דאיכא למימר דריקקה שלא נעשה אח"כ מעשה החליצה שפיר פוסלת מן האחיין למהוי חליצה פסולה. אבל ריקקה שנעשה מעשה חליצה אחריו באותו מושב ב"ד אינה פוסלת מן האחיין דמעשה חליצה כדין עשתה רק ששינתה הסדר וע"ז אמרו בין שקדמה וכו' מה שעשה עשוי.

והכי משמע לי מלשון רש"י ז"ל בהא דפריך שם (בדף ק"ד) מני אילימא ר"ע השתא במקום מצוה דאיכא למימר מידי דהוה אאימורים דכי איתנהו מעכבי וכי ליתנהו לא מעכבי אמר ר"ע לא מעכבי מאחיין איפסלא, ופירש"י ז"ל ע"ז ומה במקום מצוה בשעת חליצה שהריקקה מצוה. והאי לישנא וודאי משמע דמילתא דאבוא דשמואל וודאי מיירי שהריקקה הי' שלא בשעת חליצה ופריך עליו מק"ו מריקקה בשעת חליצה דמה בשעת חליצה לא מעכבא כש"כ שלא בשעת חליצה שאינה פוסלת מן האחיין.

וכיון דאבוא דשמואל מיירי רק שלא במקום מצוה שרקקה שלא בשעת חליצה ולא חליצה כלל אחר הריקקה. וודאי דאין ללמוד ממנה פסול מן האחיין בהקדמת ריקקה לחליצה. וכדברי מהרש"ל ז"ל.

וע"ש שהאריך עוד הרבה בענין זה והעלה להלכה כדעת המהרש"ל הנ"ל ביש"ש ושפיר יצא באופן שנשאל וכו"ל.

★★

בגמ': והתניא חליצה ולא ריקקה, ריקקה ולא קראה חליצתה כשירה וכו'.

וכתב הרמב"ם (פ"ד מיבום וחליצה הי"ד) ריקקה בלבד שלא חליצה ולא קראה, וזו שריקקה ולא חליצה, הרי זו כחליצה פסולה, קראה היא והוא חליצה ולא ריקקה לא עשה כלום שנאמר ככה יעשה לאיש וכו'. ובמ"מ כתב דמדברי רבינו נראה שהוא סבור שהריקקה בלבד פוסלת לאחיו מן התורה והביא מקרא לזה ככה יעשה לאיש וכו'. והדברים מתמיהים. דהא לענין חליצה כתב הרמב"ם בפ"א הי"ב, וכן החולץ ליבמתו נאסרה החלוצה היא וכל צרותיה על החולץ ועל שאר האחיין, וכולן אסורות עליהן מדברי סופרים כשניות. והשתא אי חליצה אינה פוסלת לאחיין מן התורה, כ"ש דריקקה אינה פוסלת לאחיין מן התורה, וצ"ע.

(ספר הערות מבני הישיבות ע' רפ"ו אות שמה)

דף ק"ה ע"א

בגמ': גידמת מהי שתחלוץ וכו'.

האבני נזר (אהע"ז סי' רכ"ג) דן אם אשה יכולה לחלוץ ע"י שליח, וכתב דיש להביא ראיה מהא דמבואר בגמרא ובפוסקים דגידמת חולצת בשיניה, ואי נימא דיכולה לעשות שליח טורח זה למה. וכתב דהראיה מהגמרא יש לדחות, די"ל דאם אינה יכולה לחלוץ בשיניה ואין לה שום מציאות לחלוץ בעצמה א"כ לא תוכל לעשות שליח, דכל מילי דאיהו לא מצי למיעבד שליח נמי לא מצי למיעבד, לדעת התוס' ישנים (עירובין יג.) שהוכיח דבכתיבת הגט אין צורך לשליחות, דמסתמא גם מי שידיו קטועות יכול לגרש את אשתו. אבל מ"מ לפי האמת למה הוצרכו הפוסקים להביא דין זה למעשה, והא שפיר יכולה לעשות שליח.

ומזכר כסברת המרדכי הנ"ל, דכיון דנולד בעולם בתערוכות
- החלב הכשרה עם החלב האסורה, ל"ש בזה ביטול
כלל, וא"כ אף אם יש ששים נגד אבר זה לא מהני.

★★

בדגול מרבכה יו"ד סי' י"ד (בש"ך ס"ק י"ב) ובשו"ת נוי"ב
תנינא (יו"ד סי' נ"ד) כתב בזה "היום גלותי חרפת
המשנה למלך מעל חכמי אשכנז" דאע"ג דכתב המרדכי דל"מ
ביטול בדבר הנולד בתערוכות, והיינו טעמא דאזלינן באבעיא
זו לחומרא, אבל הכא לאו מטעם ביטול ברוב אתינן עלה
אלא מטעם דבטל בשישים, וביטול בשישים היינו מחמת
דהאיסור אינו ניכר ונמצא כלל, ובביטול בשישים גם בדבר
שנולד בעולם בתערוכות בטל, וא"ש מ"ש חכמי אשכנז שאם
יש בבכהמה ששים נגד אבר זה החלב כשרה, ע"ש עוד. ועיין
מה שהשיג עליו הגאון ר' אפרים זלמן מרגליות בהגהות יד
אפרים ביו"ד שם.

ועיין מה שהאריך בדברי המרדכי אלו במהרי"ט אלגאזי
(בכורות פ"ג אות ל') שעה"מ (פ"ב מהל' יו"ט ה"כ),
בית מאיר (אה"ע סי' קס"ט ס"מ), חוות דעת יו"ד (ק"ו ס"ק
ג'), מנחת חינוך (מצוה ג' אות א'), אבני נזר יו"ד (סי' רכ"ה)
חלקת יואב (או"ח ל"ב אות ו').

★★

בגמ': יבמה שרקקה דם תחלוין לפי שא"א לדם בלא
צחצוח רוק.

הפרי תואר (יו"ד סי' ס"ח סוף סק"א) כתב בזה"ל ותו דכל
דדיעבד שרי, ספיקו שרי גם לכתחילה. המהרש"ם
בדעת תורה (פתיחה להל' שחיטה סקל"ו) כתב דמסוגין יש
להוכיח דלא כהפרי תואר, דהא רקיקה אינה מעכבת בדיעבד,
ומ"מ לא הכשירו ברקקה דם רק משום דא"א בלי צחצוח
רוק, אבל מספיקא לא היינו מתירין.

★★

בגמ': רבה ואבי מדבית ע"י קאתו רבה דעסק בתורה
חיה ארבעין שנין אביי דעסק בתורה ובגמ"ח חיה
שיתין שנין.

החפין חיים (אהבת חסד ח"ג פ"ח) הקשה דבמאי קאיירי,
אם לא אפשר לעשות אותו החסד ע"י אחרים מ"ט

והמהרש"ם בשו"ת (ח"א סי' קל"ה) השיב להאבני נזר דיש
לדחות ראיה זו אי נימא דגם נשים מצוות
במצות חליצה, דלפ"ז י"ל דמצוה בה יותר מבשלוחה, ועדיף
שתחלוין בשיניה משתעשה שליח.

★★

בגמ': גידמת מהו שתחלוין וכו' מי כתיב וחליצה ביד.
כתב הברכי יוסף (או"ח תרנ"א) בשם הר"י מולכו דה"נ
לענין מצות ארבע מינים מי שאין לו ידים יכול ליטול
בשיניו.

אמנם הפרי מגדים (שם באשל אברהם סק"י) כתב דאע"ג
דיבמה חולצת בפיה, מ"מ אין מקיים בדרך זו מצות
ולקחתם לכם, וכ"כ הביכורי יעקב שם בשם שו"ת הלכות
קטנות.

★★

בגמ': יבמה שרקקה דם.

במרדכי (חולין סי' תשל"ז) הקשה אהא דאמרין הכא דיבמה
שרקקה דם חליצתה כשרה דאי אפשר שלא תהא
בלי צחצוחי רוק, וקשה דל"ל נימא דהרוק בטל ברוב דם,
דבכהת"כ אזלינן בתר רובא. ותירץ בשם רבינו משולם דלא
מהני רוב רק במיעוט שנפל לתוך היתר, אבל הכא שנולדו
שניהם בתערוכות אין המיעוט בטל ברוב. והוא חידוש גדול
בדיני ביטול ברוב.

ועיין במשנל"מ (סופ"א מהל' מטמאי משכב ומושב) שהביא
הא דמבעיא לן בחולין (דף ס"ט) בעובר שהושיט אבר
א' ממעי אמו, ואח"כ נשחט אמו דלא הועיל השחיטה לאותו
אבר אי חלבו אסור.

וכתבו חכמי אשכנז (- הב"ח והלבוש ביו"ד סי' י"ד) דאם
יש ששים בבמה נגד אבר זה, בטל החלב שנוצר
מאבר זה בשישים.

והקשה דא"כ דמהני ביטול, הלא הא דבעי הכא ששים אינו
אלא מדרבנן, ומדאורייתא חד בתרי בטיל, דמין
במינו בטיל מה"ת ברוב אפילו בלח בלח, וא"כ כיון דבגמ'
הוא אבעיא דלא איפשטא א"כ הול"ל לפסוק לקולא, דבוודאי
יש רוב בבמה נגד אבר זה.

במאי דבעי תקע או דכפוף או דכשול ושתיהן שווים, וא"כ תיקשי ל"ל מוזכר כאן דיעה שלישית בתנאי שיכול לתקוע באיזה מתן שרוצה.

ותירין דבע"כ צ"ל דגם לר' יוסי ס"ל דמעיקר הדין בעינן שיקיים והי' עיני ולבי שם ויהי' עיניו למטה, אלא דבנפלה כיון דאפשר לקיים גם נשא לבבינו, לכן ס"ל שיהי' לבו למעלה. אבל בשופר דא"א לקיים שניהם, ס"ל דבעינן שיתקע בשופר כפוף. אבל הא אין לומר דס"ל דמעיקר הדין בעי שיקיים נשא לבבינו ורק לחומרא ס"ל דיהי' עיניו למטה, דא"כ בשופר דא"א לקיים שתייהן יסבור דיתקע בשופר פשוט, וא"כ הוה שלא ליבא דהלכתא, דאנן קיי"ל דהלכה כר' יוסי ונימוקו עמו, לכן צ"פ כדלעיל.

★★

בגמ': המתפלל צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה.
בתלמודי רבינו יונה ברכות פ' אין עומדין (דף כ"ב ע"ב) ביארו ד"ז וז"ל: כלומר, שיחשוב בלבו כאילו עומד בשמים, ויסיר מלבו כל תענוגי עולם וכל הנאות הגוף, כענין שאמרו הקדמונים: כשתרצה לכיין, פשוט גופך מעל נשמתך, ולאחר שיגיע למחשבה זו, יחשוב גם כן כאילו הוא בבית המקדש שהוא למטה, מפני שעל ידי זה תהיה תפלתו רצויה יותר לפני המקום. מפי מורי הרב נר"ו.

ועיין ברמ"א או"ח (סי' צ"א סעיף א') שהביא הך דיסיר תענוגי עולם מלבו קודם התפלה ע"ש דברים נפלאים.

ובספר פני מנחם לכ"ק אדמו"ר זצ"ל מגור (פר' זכור תשנ"ו) כותב:

לכל יהודי יש דרך להגיע לאביו שבשמים שהוא ית' אביהם של כולם, הרבי מקאצק ז"ל אמר שצועקים אבא אבא כ"כ עד שנעשה אביו, ואפילו למי שהתרחק לבחינת לאו אביו הוא. בני ישראל צריכים לקבל על עצמם עול מלכות שמים, להשכים ללמוד ולהתפלל, אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש, חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין כדי שיכוונו לבם לאביהם שבשמים, איתא ברבינו יונה שטעות היא לפרש כפי שסבורים העולם דקאי על כוונת הלב בתפלה, שלא אמרו שיכוונו לבם "בתפלתם" אלא כדי שיכוונו לבם "לאביהם שבשמים", העיקר הוא להגיע לאביהם שבשמים, לזכות להיות בנים, וכלשון הרבינו יונה שם שיכוונו שיהיה

דרבא שלא עסק בגמ"ח, ואם אפשר לעשות אותו החסד ע"י אחרים איך ביטל אביי לימוד התורה עבור זה, והרי קיי"ל (מו"ק ט:) דמצוה שאפשר לעשות ע"י אחרים אין מבטלין תורה. וכתב דאביי שהיה מפורסם בדורו מאד, ובודאי ע"י שעסק הוא בגמילות חסד היה מוסיף ענינים גדולים במדת החסד שבלעדו לא היה נעשים, ורבא סבר דאין חיוב על האדם לעסוק בדבר, מאחר שלא בא מעשה לפניו וע"כ חשש לביטול תורה.

וסיים החפץ חיים זצ"ל דמ"מ חזינן מדהוסיפו עבור זה שנים לאביי, שמע מינה דמשמיה הסכימו לאביי. עוד כתב החפץ חיים זצ"ל דעיקר הוספת השנים משמים הוא כדי שלא יחסר לו ע"י החסד מלימוד תורתו.

★★

בגמ': אמר רבא בזבח ובמנחה אינו מתכפר אבל מתכפר הוא בדברי תורה וכו' ויחיד אימת וכו'.

הרמ"ע מפאנו זצ"ל בספרו עשרה מאמרות גרס בדברי הגמרא אלו אבל מתכפר הוא בתפילה עיי"ש.

ועוד כתב ע"ד הגמרא ויחיד אימת, ד"אימת" הוא ר"ת אם ישוב מיד תקבלו, והוא מלשון הפיוט ונתנה תוקף שאנו אומרים בר"ה וביוכ"פ, ויש כאן רמז שבימים אלו הם הזמן שהיחיד יכול לשוב ומיד תשובתו מקובלת, עיי"ש.

דף ק"ה ע"ב

בגמ': חד אמר המתפלל צריך ליתן עיניו למטה משום והיו עיני ולבי שם וח"א עיניו למעלה כו' כך אמר אבא המתפלל צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה כדי לקיים שני מקראות הללו.

הנה בראש השנה (כ"ו ע"ב) נחלקו תנאי באיזה שופר עדיף לתקוע בראשי השנה ח"ד מ"ד ס"ל בכפוף, דממה דכייף טפי עדיף, ופירש"י משום והיה עיני ולבי שם וכיון דלתפלה קאתי בעינן פשוט. וח"א דשל איל פשוט ומשום נשא לבבינו אל כפים.

והקשה בטורי אבן דלפי ר' יוסי דס"ל הכא שטה שלישית לקיים שתי מקראות דיהיו עיניו למטה ולבו למעלה, א"כ בשופר אחד אמר רחמנא ולא שתי שופרות, וע"כ דלדי

בר"י על שפסע על ראשי עם קדוש, והנה אף שבודאי לא היה הדין עם אבדן במה שאמר לו וכי הגון אתה ללמוד תורה מרבי דזהו אונאת דברים ממש, אעפ"כ לא היה מקום לתפוס כ"כ לאבדן עד שיענש בעונש הצרעת אם עיקר כוונתו היתה בשביל קינאת האמת, אף שטעה במה שאמר. ואדהכי הגיע היבמה והוצרך אבדן לצאת, והוי קמפסע אבדן בעצמו, וממילא הוכיח בזה שמה שאמר לרבי ישמעאל בר"י לא היתה מקינאת האמת, שהרי הוא בעצמו ג"כ לא נזהר בזה, וע"כ נענש למפרע במה שכינה את רבי ישמעאל.

ולבן נענש בעונש צרעת, כמו המדבר לשון הרע, וטבעו שני בניו, שטביעה ומיתת אסכרה שתיהם הן מסוגי החנק כדאי' בכתובות (ל' ע"ב), והמדבר לשון הרע מיתתו באסכרה כדאי' בשבת (ל"ג ע"א), ועיין עוד שם מש"כ בענין זה.

★★

בגמ': אדהכי אתיא ההיא יבמה וכו'.

ע"י שמירת הלשון שער התבונה פ"ז שכתב לבאר דברי הגמרא כאן, וז"ל: והנה לכאורה, מה סבב ה' שאדהכי אתיא יבמה וכו', אלא שזה הוא הדברים שאמרנו, דהנה אבדן גינה מתחלה לר' ישמעאל בר' יוסי על שפסע על ראשי עם קדוש. והנה, אף שבודאי אין הדין עמו, במה שאמר, וכי הגון אתה וכו', דזה הוא אונאת דברים ממש, אף על פי כן לא היה מקום לתפס בזה כל כך לאבדן, עד שיענש על זה בענש הצרעת, אם עקר כונתו היתה בשביל קנאת האמת, אף שטעה במאמר זה, ועל כן נסוהו תכף מלמעלה, ואדהכי אתיא ההיא יבמה וכו' והוצרך אבדן לצאת. ובתוך כך הורה ר' ישמעאל בר' יוסי וכו', כבר הורה זקן וכו', הוה קמפסע אבדן ואתי וכו', תנא, באותה וכו'. פירוש, כיון שגם הוא אין נזהר בזה, על כן נענש למפרע על מה שגנה לר' ישמעאל בר' יוסי. גם הראוהו שלא כדין אמר לר' ישמעאל, וכי הגון אתה ללמד תורה מרבי, שהרי הכריע בדבריו לשטת רבי, שהיה סבור מתחלה דלחליצה בעינן גדולה. ועל כן נענש בענש הצרעת. וגם טבעו שני בניו, כי כידוע ענש הטביעה וענש אסכרה הוא ענש אחד (כדאמרינן בכתבות דף ל', או טובע בנהר או מת בסרוכני), וידוע שעבור לשון הרע הוא מיתת אסכרה כדאמרינן בשבת (דף לג, א), ע"ש.

★★

לכם שלם בעבודת המקום ויבטלו מלבם תענוגי העולם הזה והנאותיהם כי כשיטהרו לבם מהבלי העולם הזה ויהיה כוונתם ברוממות השם תהיה תפלתם רצויה וכו' שכוונת טהרת הלב וכו' צריכה סיוע מהמקום וכו', ויש הסיוע להגיע לאביהם שבשמים. עכ"ד.

★★

כתב החתם סופר בדרשות (ח"ב ע' רפ"ו) וזה תו"ד: כי אנו מוכרחים להתפלל על חיי נפש, ואין אדם רשאי להרעוב את עצמו, והוא מושבע ועומד שלא להפריד חיי הנפש מן הגוף עד שיבא עת חפץ. אמנם זה גנאי לנפש לקשר נפשו גבוה מעל גבוה בעת התפלה בשביל ככר לחם א'. אלא עיקר הכוונה תהי' שנתפלל שאותו מזון שד' יתן לנו, תהי' להכנה טובה להכין על ידו לבבינו אליו, כי דברי עה"ז הם שער לעוה"ב, ולא נהי' כאותו שפותחים לפניו רק שערי החצר, וסוגרים בעדו פתחי חדרי בית המלך הפנימי.

וזה הכוונה שיתן עיניו למטה, להמשיך השפע לדברים ארציים, אבל לבו יהי' למעלה, בשביל להשיג דברים רוחניים עכתו"ד, וע"ש עוד.

★★

בגמ': המתפלל צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה.
בספר תפארת שמואל כותב ש"לבו למעלה" היינו שיוכין מחשבתו על צער גלות השכינה, אשר בצרתם לו צר. ויעשה תשובה על שגרים צער למעלה והכבוד של מעלה שנפגם.

ועל תפילה כגון זו אין מקטרגים, ותתקבל ברצון, וממילא תבוא על ידי זה גם ישועה פרטית.

ובספר שם משמואל (על ר"ה) מביא בשם אביו בעל האבני נזר - ש"עיניו למטה" ר"ל להתבונן בשפלותו. "לבו למעלה" היינו גדולת השי"ת

★★

בגמ': אדהכי אתיא יבמה לקמיה דרבי א"ל רבי לאבדן
פוק בדקה וכו'.

החפין חיים (שמירת הלשון שער התבונה פ"ז) ביאר בזה דלכא' מדוע סבב ה' דאדהכי והכי אתיא ההיא יבמה לקמיה דרבי, וכתב דהנה אבדן ביזה מתחילה לרבי ישמעאל

אבל לגבי חליצה דאסורה וקיימא, ואין כאן שטר, הרי לא בעי עדים רק לברר אמיתות הדבר, ולכן א"ש מה דמקשה הנמוק"י שיהא נאמן לומר שחלצה לו כמו שנאמן לומר גרשתי, והיינו דכיון דהוה בידו נאמן לומר התם בגירושין שגירש עם עדים, והכא בחליצה בלא עדים, דהרי יש לו נאמנות.

ודשתא א"ש הא דסגי הכא דעדים רואים אותם מבחוץ, ולא צריכים שהם יראו את העדים, דהתם דוקא לגבי קידושין, דבעינן עדים לקיומי דבר, בעינן שגם הם יראו את העדים, אבל הכא בחליצה דל"ב עדים רק לשיקרא, סגי בשעדים רואים אותם.

דף ק"ו ע"א

בגמ': חליצה מוטעת כשרה וכו'.

הבית מאיר (סי' קס"ט סע' מ"ד) הביא ספיקו של החכם צבי (ס"א) בגדר של כוונה בחליצה אם כוונה זו היא על דרך כוונה במצוות או שהיא כדרך כוונה בקנינים, וכתב הבית מאיר ול"נ בודאי היא על דרך כוונת מצוה, וכדכתב הרמב"ם (פ"ד ה"ח) ויעשו מעשים אלו לשמן, דאילו תאמר שהיא כדרך כוונה בקנינים, איך קיי"ל חליצה מוטעת כשרה, נהי דמפני התנאי אינה בטילה, אכתי תיבטל מצד קנין בטעות, אלא ודאי דאין צורך לכוונה לקנין כלל אלא כוונת מצוה בשעת מעשה.

האמרי בינה (או"ח סי"ד) תמה על הבית מאיר וכתב דאין זה הוכחה, דהא גם בכל הקנינים קיי"ל דאם הקנה על תנאי והתנאי אינו ככל דיני התנאי בטל והמעשה קיים ולא אמרינן דהוי קנין בטעות, וה"נ בחליצה המעשה קיים מאחר דאינו יכול להתנות משום דאינו בשליחות.

★★

בגמ': חלוץ לא על מנת שתתן לך מאתים וזו כשרה. **ומבואר** הטעם דכל דבר דא"א לקיימו ע"י שליח לא מהני תנאה.

בשו"ת חתם סופר (אה"ע ח"ב סי' צ') כתב דהא דאנו יושבים בסוכה בשמיני ספק שביעי, ולא חיישינן משום בל תוסיף, הוא משום דאנו מתנין שאם היום הוא

בגמ': איבעיא להו מעשה שחלצו בינו לבניה אבראי ובא מעשה לפני ר"ע בבית האסורין או דלמא מעשה שחלצו בינו לבניה בבית האסורין.

המהרש"ם (שו"ת ח"א סוף סי' ק"ז) הביא קושית הים של שלמה דמאי נפקא מינה בבעיא זו. וכתב המהרש"ם דאם המעשה היתה בבית האסורין, יש להוכיח מכאן ממשנתינו כהשיטה דדיין בעל מום פסול לחליצה וכמו שפסול לסנהדרין, דלכא' קשה אם המעשה היתה בבית האסורין איך תנן שחלצה בינו לבניה והא הם חלצו בבית האסורין לפני ר"ע שהיה יחיד מומחה, אע"כ דבעל מום פסול להיות דיין חליצה, ור"ע היה קרח וכדאיתא בבכורות (נח). שנמנה במומים, אבל אם המעשה היה בחוץ אין להוכיח כן ממשנתינו.

★★

בגמ': בינו לבניה מנא ידעינן בעדים רואים אותו מבחוץ.

בנמוק"י פירש קושית הגמרא מנא ידענן, דהא אין דבר שבערוה פחות משנים, והקשה נימא דהבעל אומר שחלצה לו, דהא קיי"ל בעל שאמר גרשתי את אשתי נאמן. ותירץ דבבבא בתרא (קל"ד ע"ב) מסיק דחיישינן לה.

בנתיבות המשפט (חו"מ סי' ל"ו משפה"א סק"י) תמה על הנמוק"י, דבעל שאמר גרשתי את אשתי נאמן היינו כשאומר שגירשה בפני עדים, ועכשיו העדים במדינת הים. אבל אם אומר שגירשה בינה לבין עצמו, אין הגירושין כלום, דאין הגירושין חלים בלי עדים, וא"כ ה"נ שאומר שחלצה לו בינו לבניה לא מהני.

עוד הקשה הנתיבות דהא קיי"ל באהע"ז (סי' מ"ב ס"ג) דבעינן שהם יראו את העדים, ולא סגי שהעדים יראו אותם, ומאי משני הכא בעדים רואים אותו מבחוץ, הא הם אינם רואים את העדים.

ותירץ דדוקא בקידושין דאוסרה אכולי עלמא לא חל הקידושין בלי עדים וכדאיתא בקידושין (ס"ה ע"ב), וכן בגט אף דנאמן לומר גרשתי, וכל שבידו נאמן גם לגבי אחרוני, מ"מ מטעמא אחרוני בעי עדים, דכן הוא הדין בשטר דבלי עדים לא הוה שטר כלל, ולכן בלי עדים לא הוה גט כלל.

וא"כ ה"נ י"ל דאע"ג דאין תנאי בחליצה, ה"נ י"ל דהיינו דוקא לענין איסורא, דהיינו שהחליצה כשרה בכ"ע ואפילו אם לא תתן לו המאתים זוז, ומ"מ היא צריכה ליתן לו המאתים זוז מחמת הא דאיירי דמהימן לה גמרה ומשעבדא נפשה.

ולפ"ז א"ש מה שהקשה הרא"ש דל' פירש"י הטעם דהיא צריכה ליתן מחמת שכירות פועלים, ול"ל פי' מחמת הך תנאי גופה, ע"ש.

דף ק"ו ע"ב

במשנה: וכשהקרא רבי הורקנוס תחת האלה בכפר עיטם וכו'.

בשורת בית יצחק (אבהע"ז ח"ב סי' ק"ו) דן אם אפשר לחלוץ בכפר כיון דכתיב ועלתה יבמתו השערה. והביא שם מהמשנה (יבמות ק"ו:) דמבואר שעשו חליצה בכפר עיטם ע"ש. (ועי' גם בשורת תשורת שי (ח"א סי' ס"ח) ושם במהדורת (סי' קנ"ז) מש"כ בענין זה וי"ל). וראה בספר מגדים חדשים להגרד"י ויס שליט"א על ערוכין (כ"א). שהביא שגי' הרי"ף והרא"ש ביבמות (שם) היא: בכפר עכו. והכוונה לעיר גדולה שנקראה בשם כפר עכו כמבואר בתענית (כ"א). ע"ש וא"כ אין רא"י לנידון כפר ע"כ.

★ ★

במשנה: ונקרא שמו בישראל בית חלוץ הנעל מצוה בדיינין ולא מצוה בתלמידים, ר"י אומר מצוה על כל העומדים שם וכו'.

הנה מבואר כאן במשנה דלת"ק המצוה מתקיימת בדיינין והדיינין סגי שיהיו ג' דיינים כדאי' לעיל (קא ע"א), וגם לר' יהודה דמצוה על כל העומדין שם לומר חלוץ הנעל לא מצינו חיוב שיהיו עשרה מישראל דוקא, ואף דפרקי דר"א (פרק יט) ובמדרש שוחר טוב (תהלים צב) איתא עדות חליצה בעשרה, וכן נפסק בסדר חליצה שבשו"ע אהע"ז (סי' קסט סיג) אינו נלמד מהא דכתיב "בישראל" אלא הוא דין ומצוה לכתחילה כדי לפרסם הדבר, וא"כ מבואר דאף דכתיב "בישראל" תיבה זו לא באה לומר שצריך עשרה מישראל.

ומכח זה הקשה כ"ק מרן האדמו"ר בעל האמרי אמת מגור צ"ל במכתב (מכתבי תורה מכתב קיא) על הא דאי

שמיני אינו רוצה לקיים המצוה, וכמוש"כ הטור (או"ח סי' ל"ד) לגבי המניחים ב' זוגות תפלין שיתנה שרוצה לצאת ידי חובתו באותו זוג שמקיימים בהם המצוה.

וקשה דהא מצות אלו ליתא בשליחות, והאיך מועיל בהם תנאי. ותירץ דשם מצוה בעולם שייך בהם ע"י שליח, משא"כ בחליצה עיי"ש.

ולפ"ז הקשה דלפי מאי דקיי"ל דבמצוה דאורייתא מצות צריכות כוונה, א"כ יבם זה שנתכוון על תנאי שתתן לו מאתים זוז, א"כ אף דמצד קנין דהחליצה ל"מ תנאי, אבל ק' ל"ל תועיל התנאי מצד הכוונה דמצוה, ואם לא תתן לו מאתים זוז נמצא דלא כיוון במצוה זו ולא יצא ידי חובתו.

ותירץ עפ"י מש"כ ההגהות אשרי (ר"ה פרק ראוהו ב"ד סי' י"א) בשם האו"ז דאפילו למ"ד מצות צריכות כוונה, מ"מ נדה שנאנסה וטבלה מהני טבילתה, דאין הטבילה רק הכשר מצוה ליטהר אותה ולא בעי כוונה ע"ש. ולפ"ז ה"נ בחליצה גם כן איכא למימר הכי, דאין החליצה רק הכשר דמצוה כדי שתוכל להנשא לעלמא, ואם לא כוון מ"מ ההכשר נעשית ממילא, ע"ש.

★ ★

בגמ': בת חמוה דר"פ נפלה כו' א"ל זיל חלוץ לה ע"מ שתתן לך מאתים זוז א"ל זיל הב לה.

ופירש"י הטעם שהצריך לשלם לו, משום דין שכירות פועלים, שהרי התנתה לשלם לו שכר על החליצה.

והקשה הרא"ש (סי' ט"ו) ל"ל פירש רש"י משום עצם התנאי שהתנתה עמו שיחלוץ לה ע"מ שתתן לו מאתים זוז. ותירץ הרא"ש דכל האומר ע"מ אין מחייבין אותו לקיים התנאי. ותמה בשער המלף (אישות פרק ו' ה"ב) דהא הרא"ש כתב הכא גופי' דאין תנאי בחליצה, וא"כ האיך הקשה מיני' ובי' ל"ל פירש רש"י דתתחייב לשלם מחמת התנאי.

ותירץ השער המלך עפ"י מש"כ הר"ן קידושין (דף כ"ב ע"ב מדפי הרי"ף) בשם הירושלמי דהמקדש אשה ע"מ שתתן לו מאתים זוז וכנסה סתם דאמרינן דאינו רוצה שבעילתו תהי' בעילת זנות וקידושיו הוה קידושין אפי' אם לא תתן לו המאתים זוז, דמכל מקום היא חייבת ליתן לו המאתים זוז ונעשית עליו מלוה, דאיירי דמהימן לה גמרה ומשעבדא נפשה.

ומרדה ביבם, דודאי עדיין זקוקה לו יעושה באריכות קצת דפ"ח.

★★

ובזה יעלה לנו תורת המסורת כמין חומר בעוה"י: לא אבה ד' השחיתך, ואי דהא כתיב, לא אבה יבמי, כקושיית המין הנ"ל עמא דחלץ לי' כו' כנ"ל, דאדרבא דהיא אסורה כיון שלא בנה שוב לא יבנה כו', ע"ז בא הכתוב השלישי להכריע דלק"מ, יען ישראל לא אבה לי, דודאי עדיין זקוקה לו, וכשתשוב ליבנות הימנו גם הוא ישוב אלי' ולא יחלוץ לה שכבר נשבע להיות לך לאלקים וכו', וק"ל.

והוא מסיים על הנ"ל: והצעתי זה לפני כב"ק מורי ורבי חמדת לבבי, ה"ה הרב הנפלא שר התורה, רבן שכבה"ג שליט"א האבדק"ק ליקאווא והגליל יע"א (הג"ר ירחמיאל ישע"י מיצברג זצ"ל) וקלס"י לחדא, עכ"ד ודפ"ח.

★★

בגמ': אמר רבא אכלה תומא ורקתה, אכלה גרגישתא ורקתה, לא עשתה כלום, מ"ט וירקה מעצמה בעיני וליבא.

לכאן' צ"ב דרשת הגמרא מאין למדו מתיבת וירקה לאפוקי אם אכלה לפני זה שום או גרגישתא.

ובתב הגאון ר' יוסף ענגיל בספרו בית האוצר (מערכת א-ו כלל כ"ד) עפ"י מה שכתב לחדש דמ"ש "אונס רחמנא פטרי" היינו דמעשה אשר נעשה ע"י אונס איננו מתייחס אליו כלל וכאילו נעשה מאליו דמי, ואין זה נחשב כאילו הוא עשאו כלל.

ועפ"י זה ביאר הגמרא כאן, דכיון שנאמר וירקה היינו שהיא ירקה מעצמה ומרצונה, לאפוקי אם אכלה לפני זה שום וגרגישתא שאז היא מוכרחת לירוק, ואין זה מתייחסת שהיא ירקה אלא כנעשה מאליה ולא כפעולתה שלה.

★★

על פי יסוד זו של הגר"י ענגיל שמעשה אונס אינה מתייחסת אחריו כלל, יש לפרש דברי רש"י בפ' בראשית (ד' כ"ג) לגבי למך שהרג בנו תובל קין ע"י שסיפק כף אל כף כשהרג קין בשגגה ובנו הי' בנייהם, לזה אמר אל נשיו "כי איש

בפסחים (סד ע"א) דהפסח נשחט בשלש כתות שנאמר ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל קהל ועדה וישראל, ואמרינן בגמרא א"ר יצחק אין הפסח נשחט אלא בג' כתות של שלשים שלשים בני אדם ופירש"י קהל עשרה ועדה עשרה וישראל עשרה, ועיי"ש במהרש"א שכתב דהא דישראל הוי עשרה ילפינן מגז"ש דתוך תוך עיי"ש, וקשה דכאן בחליצה חזינן ד"ישראל" אין פירושו עשרה בני אדם דוקא וכנ"ל.

ובתב דאפשר לתרץ דכוונת הגמרא בפסחים על תיבת "כל" שקודם לקהל, וכאילו היה כתוב כל ישראל וזה הוי עשרה בני אדם, ודוחק, עיי"ש.

★★

בגמ': מודה רבא בלא אבה יבמי וכו'.

בתום' (ד"ה מודה וכו') מביאים מסורה:

לא אבה ה' השחיתך (דברים י'). לא אבה יבמי (דברים כ"ה). ישראל לא אבה לי (תהלים פ"א) ע"כ.

הנני להקים כאן שם לש"ב מחו' הגה"ח ר' פנחס פינקלשטיין זצ"ל-ה"ד מליקווא, אב"ד דפאליניץ, חתן הרה"ק רבי יעקב דוד זצ"ל בנו של הרה"ק בעל הדברי ישראל ממודיץ זצ"ל. והוא מחותן למשפחתנו, כי בתו לאה הי"ד היתה נשואה להרה"ג ר' יו"ט נעטיל זצ"ל-ה"ד בנו של דו"ז הגה"ח ר' ישראל איסר שמחה לנדא זצ"ל אב"ד דאיזביצה, שהי' אחיו של רבי משה מאיר לנדא זצ"ל שהיה חותנו של זקיני הרה"ח ר' דוד מנדלבוים זצ"ל-ה"ד אביו של אבי זצ"ל.

הגה"ח ר' פנחס פינקלשטיין זצ"ל הנ"ל כותב בקובץ המאסף (שנה ח חוברת א סי' ג ס"ק ז) וז"ל: לפענ"ד יבואר בעוה"י כהוגן, עפ"י דאי' בש"ס יבמות (דף קיב:): דשאל האי מינא לר"ג עמא דחלץ לי' מרי' מיני', דכתיב כו' חלץ מהם כו' והשיב לו ר"ג, שוטה מי כתיב חלץ להם, חלץ מהם כתיב יעושה, ומצאתי זה גם במדרש שוח"ט (תהלים מזמור י) יעו"ש, וכתב בחי' אגדות, להמהרש"א ז"ל, וז"ל, והוא מבואר כי ישראל בגלותם אמר שהיתה כאלמנה ושומרת יבם לזקוק, והמין הזה דימה את ישראל לשאר שומ"י שהיא זקוקה לו, ואחד שלא רצה בה ליבם חלץ לה היבם וכו' ואדרבא שהיא אסורה לו דכיון שלא בנה שוב לא יבנה כו' ולא יבנה ירושלם וביה"ק, והשיב ר"ג מי כתיב כו' אבל הם כשומרת יבם שחלץ מהם, שהיא כנסת ישראל לא היתה חפצה בו,

והנה בפענח רזא הביא: ונקרא שמו בישראל - כלומר שהכל קוראין לו כך וכו' ע"ש. ולפי"ז יש לבאר דראשית אומרים זאת העומדים שם, ואח"כ הכל קורין לו כך. והיינו דזה הטעם שאומרים זאת העומדים שם ג' פעמים כדי שעי"ז יתפרסם הדבר וידעו הכל ממש שזה עמו. וכעין דאי' במנחות (ס"ה.) שאומרים על כל ענין ג' פעמים ע"ש. והטעם כדי לפרסם הענין ע"ש היטב ה"נ כאן ע"י שיאמרו העומדים ג' פעמים יתפרסם הדבר וידעו מה כולם ודו"ק. ומש"כ לעיל: כמורד במצוות סיני. ראה בב"ש אבהע"ז (סי' קס"ט ס"ק מ"ב) ובירושלמי (סוף פרק י"ב דיבמות) שפגם דבר אחד מן התורה יבוא ויטול פגמו ע"ש.

הרגתי לפצעי וילד לחברתי" ופירש"י: וכי אני פצעתיו מזיד שיהא הפצע קרוי על שמי וכו', והיינו כנ"ל כיון שהי' אונס מה שהרג קין ותובל קין אין זה נקרא על שמו, וכאילו הם נהרגו מאליהם.

★★

בגמ': ענו כולכם חלון הנעל.

(ג' פעמים), בסדר חליצה של ק"ק פירארא שנדפס בקובץ בית אהרן וישראל (שנה ה גליון א עמ' ל"ג) אי' שיש לומר כדלהלן: חלון הנעל כאבל, חלון הנעל כמנודה. חלון הנעל כמורד במצוות סיני ע"כ.

פרק שלשה עשר

דף ק"ז ע"א

במשנה: ב"ש אומרים אין ממאנין אלא ארוסות וב"ה אומרים ארוסות ונשואות.

הגאון רש"י ז"ל פרסם חוברת בשם "הגאון הרוגאצ'ובי בתור פרשן" ושם (בע' 90) הוא כותב על המשנה הנ"ל:

המפרשים כולם פרשו, שהמחלוקת היא כשנתקדשה ונישאת בהיותה יתומה ע"י קרוביה, ולב"ש אחרי הנשואין שוב אין מועיל מיאון. הגאון הרוגאצ'ובי מפרש בדרך חדשה לגמרי: גם ב"ש מודים שאם נתקדשה ביתומה שוב אח"כ אפילו אם גם נישאת מועיל מיאון, שהרי המיאון עוקר גם את הנשואין וגם את הקדושין, אבל המשנה מדברת באופן שהמיאון הוא רק על הנשואין בלבד, שהקדושין היו קדושים גמורים ע"י האב, אלא שאח"כ מת האב והשיאוה קרוביה, ומחולקים ב"ש וב"ה אם מועיל מיאון לנשואין שתיעשה ארוסה כמקדם, שב"ש אומרים שע"ז לא מועיל מיאון, כי מיאון ניתקן רק לעקור את הקדושין ולעשותה פנויה אבל לא לעקור את הנשואין ולעשותה ארוסה, וב"ה אומרים שגם ע"ז מועיל מיאון.

ומרמז הגאון בקצרה, כדרכו, לעיין בדף פ"ט ע"ב. ובאמת כשנעיין שם נראה ראייה גדולה לפירושו, שבגמרא שם הביאו ברייתא: "מאימתי אדם יורש את אשתו קטנה ב"ש אומרים משתעמוד בקומתה (ופרש"י: "כשתגיע לפרקה בשנים והבאת שער") וב"ה אומרים משתכנס לחופה", ופירושו בגמרא שבש"א "משתעמוד בקומתה ותיכנס לחופה, והכי קאמרי אי עמדה בקומתה מהניא לה חופה ואי לא, לא מהניא לה חופה". ולכאורה תמוה מאד. הרי לב"ש קטנה יתומה שנכנסה לחופה כבר אינה יכולה למאן, הרי שחופה מועיל גם קודם שתעמוד בקומתה, ובפרט לפרש"י שכל הדיון של הברייתא "מאימתי

יורש את אשתו קטנה" הוא שלא נאמר שמא עתידה היתה למאן "ואשתכח דלאו אשתו הואי", שהרי לב"ש כשנכנסה לחופה בקטנותה כבר לא תוכל למאן, ועמד על קושיא זו במהרש"ל שם בשם י"מ ונדחק לתרץ. אבל לפירושו של הגאון אין כאן כל סתירה. גם ב"ש מודים שמועיל מיאון אף אחרי נשואין אם המיאון עוקר גם את הקדושין, ובמשנה בפרק י"ג המדובר הוא על עקירת נשואין בלבדם, וכגון שהקדושין היו גמורים, וכמבואר.

★★

על הנ"ל העיר לו הגאון ר' יחזקאל אברמסקי ז"ל במכתב שנדפס בקובץ מוריה (שנה כ' גליון ח-ט ע' לז):

לפירושו במשנה נעלם ממני פירושו שם בסוגית הגמרא דטעמייהו דבית שמאי לפי שאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות. הלא לדבריו אין בית שמאי חוששים לזה, דהא אם "נתקדשה ביתמותה שוב אח"כ אפילו אם גם נשאת מועיל שהרי המיאון עוקר את הנשואין וגם את הקדושין" (עכ"ל). ועוד הלא בירושלמי שם נאמר בטעמייהו דבית שמאי ומתניתין "א"כ נמצאת עושה כל הבעילות שבעל בעילת זנות. אמר רבי אבין אתיא דבית שמאי כר' ליזר דתני ר' לעזר אמר אף הפנוי הבא על הפנוי שלא לשם אישות הרי זה בעילת זנות". ולפי פירוש זה הלא גם אחרי המיאון תשאר ארוסה ואיך זה קתני הבא על הפנוי.

★★

במשנה: בית שמאי אומרים אין ממאנין אלא ארוסות וכו'.

כתב הנימוקי יוסף (לו:): דמכאן תמהו על הסוברים דאין קטנה צריכה מיאון רק לאחר נישואין אבל בקידושין לחוד אינה צריכה מיאון. והרמב"ן מיישב דבריהם די"ל דהא

בשאר אחין עדיין נשארה הזיקה. ויל"ע דמה שיכולה להפקיע הזיקה הוא משום דעוקרת נישואין קמאי, ואם עקרה נישואין אמאי תשאר זיקה אף לשאר האחין.

וצ"ל דעקירת הנישואין הראשונים אינו אלא לענין מה שגרמו זיקה לאח זה, אבל לא עקרה הנישואין לענין שזקקו לשאר אחים, ועדיין צ"ב איך מחלקין הנישואין הראשונים. וערמב"ם פ"א גירושין ה"ז שהממאנת ביבם מותרת לקרובים לבד מאביו, לפיכך אם מיאנה בא' מן היבמין מותרת באחיו, ולפ"ז באמת עקרה כל הזיקה, דלא כהרמב"ן. אלא דצ"ע דלעיל איתא דבצרת ערוה דלא מיאנה אינה יכולה למאן דאסורה באביו, ולפי הרמב"ם הרי הוא דין רק באביו. ובמשנת ר' אהרן סי' י"ב האריך בזה. והא דאסורה לזה שמיאנה לפי הרמב"ם, לכאור' צ"ל דלגביה מודה שמואל לרב, דאסור משום בעלת הגט.

(קובץ קול התורה קובץ מ"ז ע' סו"ז)

★★

בגמ': והלא פישון הגמל וכו' לפיכך מדדו לו וכו'.

בשו"ת אמרי דוד (סי' קלח) נשאל בכהן שנשא גרושה ודר עמה כמה שנים ואח"כ נודע שהיא גרושה ולפי הנראה אעפ"כ דר עמה ואחרי כן רוצה לגרשה והיא לא רצתה, וזה כשלש שנים נסעה לאמעריקא וכתב לה הבעל לשם שתקבל ג"פ ומסרבת, גם כת"ה נ"י כתב לרב א' משם ואין עונה ועתה רוצה הבעל לישא אחרת, וכת"ה מסתפק אי סגי רק בזיכוי גט או בעינן גם בזה מאה ת"ח.

והוא כותב: והנה בעובדא דידן מוכח דידע שהיא גרושה והי' דר עמה, ומצינו סוטה (ח'): ובכ"ד בש"ס דבמדה שאדם מודד מודדין לו ומצינו ביבמות (ק"ז): א"ל ב"ה לב"ש והלא פישון הגמל מיאנה אשתו שלא בפניו והשיבה פישון הגמל במדה כפושה מדד לפיכך מדדו לו במדה כפושה וכו', הרי קיטרי עבדו בי' היינו דמיאנה שלא בפניו ונשואה הי', ולב"ש אין מיאון בנשואות מ"מ החמירו עליו והקילו לגבי דידה למאן בנשואה.

הרי דמי שאינו נוהג כשורה בד"ת ישראל יכולים להחמיר עליו ובתוד"ה תרי הק' הירושלמי אלו העושין שלא כשורה מתירין ערוה שלו ומשני ר"ח דיעבד מהני לב"ש מיאון שלא בפניו ומהנשואין ותוס' כ' דאין זו קו' כ"כ דהיא מטעם

דמבואר דגם ארוסה צריכה מיאון הני מילי כשקיבלה קידושיה בעצמה אבל כשקידשוה אמה ואחיה אפילו מדעתה אינה צריכה מיאון דלא מצינו שליחות לקטן.

והנה הרמ"א (אבהע"ז סי' קנ"ה ס"ב) פסק דדוקא אמה ואחיה יכולין לקדשה אבל היא בעצמה אינה יכולה להתקדש ודלא כהרמב"ם (פ"ב מאישות ה"ז) שפוסק דהיא יכולה גם להתקדש בעצמה. מדברי הרמב"ן שכתב דארוסה הצריכה מיאון היינו כשקיבלה הקידושין בעצמה, לכא' משמע כהרמב"ם דיכולה להתקדש בעצמה, אלא דיש לדחות דגם הרמ"א מודה דיכולה להתקדש בעצמה בהסכמת אמה ואחיה. [אלא דלכא' לא משמע כן מהרמב"ן שהביא ראיה לדבריו מדתנן (ק"ז): דוקא קטנה "שהשיאתה" אמה ואחיה, ודו"ק.] (קובץ קול התורה קובץ ס"ג ע' ג)

★★

בגמ': אמר רבי אושע' ממאנת למאמרו ואינה ממאנת לזיקתו וכו' ועמ' ס"ל דממאנת אף לזיקתו.

הגאון ר' יוסף ענגיל ז"ל בהוספות לאתוון דאורייתא (כלל ח') כותב בהקשר לחקירתו (שם) האם יבום הוא אישות חדשה ואישות הבעל נסתלקה לגמרי או דהאישות הקודמת נשארת ולא נסתלקה לגמרי וניתק ממיתה ללאו. וכותב הגרי"ע ז"ל:

וע"ע ביבמות דף ק"ז דס"ל לר' אושעיא דממאנת למאמרו וביאתו דיבם ואינה ממאנת לזיקתו משום דזיקה רחמנא רמי עלה מצי עקרה, ועולא ס"ל דממאנת אף לזיקתו מ"ט נשואי קמאי קעקרה, וי"ל דפליגי בהנ"ל, דר"א ס"ל דאישות הבעל כבר נסתלק לגמרי והתורה חידשה אישות חדש בינה ליבם וע"כ אין יכולה למאן ולעקור אישות הבעל עוד, כעין אכלה כולה דאין נשאלין עלי' ודו"ק ואישות החדש שבינה ליבם הרי רחמנא רמי עלה וג"כ אין ביכולתה לעקרו, ועולא ס"ל דאישות הבעל עדיין לא נסתלק וע"כ שפיר אמר דנישואי קמאי קעקרה ודו"ק.

דף ק"ז ע"ב

בגמ': ושמואל' אמר מיאנה בזה מותרת לזה.

הנה רב אוסר משום בעלת הגט, ובסברת שמואל כ' הרמב"ן דסבר דיש מיאון לחצי זיקה, דרק מיאנה מאח א', אבל

אפקעינהו לקידושין מיני' ע"ש ויש להבין אמאי לא תי' הירושלמי מטעם אפקעינהו.

ונראה דרש"י שבת (קמ"ה:) מה דע"א נאמן בעדות אשה היא מטעם אפקעינהו לקידושין מיני', וכתבנו בזה במק"א ורש"י ב"מ (ל"ז:) ר"ע משל ב"ש וכן ר"ט ביבמות (ט"ו.) וביבמות (קכ"ב) אמר ר"ע כשירדתי לנהרדעי וכו' מצאתי נחמי' וכו' שמעתי שאין משיאין באר"י עפ"י ע"א אלא ריב"ב והיינו שלא רצו לסמוך על סברת אפקעינהו עד שמצאו חבר לריב"ב דמהני עד אחד והיינו מטעם אפקעינהו וכן מצינו שלהי נדרים (צ'): בראשונה הי' אומרים ג' נשים יוצאות ונטולות כתובה האומרת טמאה אני לך כו' חזרו לומר האומרת טמאה אני לך הביא רא' לדברי', והקשה הר"ן איסור שבה להיכן הלך ותירץ דהטעם אפקיעו רבנן לקדושי' מיני', הרי דמ"ר לא הי' ס"ל אפקיעו רק משנה אחרונה חידש סברת אפקיעו וכו', ומש"ה תירץ ר"ת בירושלמי דיעבד מהני מיאון ומהנשואין לב"ש ולא תירץ מטעם אפקעינהו, דיוכל להיות דאז לא החזיקו להשיא ע"י עד א' ועוד לא ס"ל טעם אפקיעו רבנן לקדושי' מיני' ועכ"פ מוכח ביבמות, דבי"ד יכולים לעשות גזירה ועונש כמעט שלא מה"ד להחמיר, ולכן בנידון דידן שלא יהא חוטא נשכר דדר כמה עדנין עם גרושה בשאט נפש ועתה כאשר ברחא ממנו נתיר לו בנקל בזיכוי גט ואינו זכות היא לה, לכן דעתי נוטה לדברי החת"ס אה"ע סי' ג' וגם בזה צריכין לעיין אם נחוץ להתיר אחרי שהוא זקן בן ס"ה שנים ויש לו בנים ומ"מ אם בין יבין כת"ה נ"י יוכל להזדקק לו ע"י ק' רבנים.

דף ק"ח ע"א

בגמ': אפילו שיגרה בעלה איצ"ל חנוני להביא לו חפץ מיש"ו ואמרה אי אפשר בפלוני בעלי אין לך מיאון גדול מזה.

הריטב"א (קז:) הקשה דמאחר דמיאנה לפני חנוני לבד, א"כ אין כאן עדים להעיד שמיאנה ומנא ידעינן שמיאנה. ותירץ דאיירי כאן ששמעו עדים מבחוץ.

הבית מאיר (א"ה סי' קנ"ה) ג"כ הקשה דאיזה תועלת יש במיאון מאחר דלא היה שם רק חנוני ואין עד אחד נאמן, והוסיף דאין לומר דנפקא מינה במיאונה לחומרא, שאם הבעל כהן והיא ישראלית דאסורה לאכול בתרומה אם היא מודה, ואם מתה דאינו מטמא לה דלשון "אין לך מיאון גדול

מזה" משמע דהוי מיאון אפילו לקולא, וע"כ כתב כהריטב"א, והוסיף דהחידוש דאע"ג שהאשה לא ידעה מאותן העדים שבחוץ וכה"ג בקידושין לא הוי עדות, אבל במיאון מהני.

והים של שלמה כתב בדעת רש"י דאיירי כשהבעל מאמינה, וכה"ג באמת אין צורך לעדים כשרים לברורי.

במשנה: הממאנת באיש הוא מותר בקרובותיה וכו'.

המרהשת (ח"ב ס"ג) תמה מכאן על הב"ח והבית שמואל (סט"ו סע' כ"ז) שסוכרים דאם קידש ערוה בטעות וחזר והוציאה, דאסור בקרובותיה בחייה מחשש שיזנה עם הראשונה וכמו שגזרו לעיל (צז.) בקרובות אנוסתו, וצ"ע דלדבריהם נאסר גם קרובות הממאנות מחשש זה, וכתב דאין לדחות דהא דמותר בקרובת הממאנת היינו רק לאחר מיתת הממאנת, דהא לקמן (קט.) תנן ב' אחין שתיים נשואין ב' אחיות מת בעלה של גדולה מלמדין את הקטנה שתמאן ובעלה מותר לייבם את אחותה הגדולה, וכתב דאולי שאני ההיא דלקמן (קט.) דאיירי לענין יבום די"ל דבמקום מצות יבום לא גזרו לאסור קרובות אנוסתו.

במשנה: מיאנה בו היא מותר בקרובותי'.

בפתחי תשובה (אה"ע סי' ט"ו ס"ק ט"ו) הביא מס' ברכי יוסף שאם השתדך עם רחל ונתבטלו השידוכין, אין לו לישא אחותה או שאר קרובותי' משום הרהורי עבירה שקשים מעבירה. כ"כ בכלי יקר שמואל א' סי' י"ח.

אמנם הגאון מטרנפול בחבצלת השרון (חאה"ע סי' כ"א) השיג על זה ממשנתינו דנשא קטנה ומיאנה בו, דמותר בקרובותי', והרי נישואי אותו קטנה אלימי טפי משידוכין בעלמא, ואעפ"כ כיון דפקעו קידושי' למפרע שרי בקרובותי', וק"ו דבמשודכת בעלמא שנתבטלו בשידוכין דשרי בקרובותי', ע"ש עוד מש"כ בזה.

דף ק"ח ע"ב

בגמ': אר"א תברא וכו' עולא אמר כגון שש"ש בגיטין.

ולכאן למ"ד מי ששנה זו לא שנה זו הא דאסור אחר מיאון כגרושתו, הוא מה"ט דקאמר לעיל דמכרת ברמיזתו

לאחר וגירשה, לאחר ומיאנה בו, לאחר וגירשה, זה הכלל כל שיוצאה הימנו בגט אסורה לחזור לו, במיאון מותרת לחזור לו". והנה הוזכרו כאן רק שתי פעמים "וגירשה".

ובגמרא דנו בדיוק לשון המשנה אם מיאון דבתרא מבטל לגירושין דקמא דנימא דמיאון דבתרא מגלה על קטנות שלה ונאמר שגם גיטו של קמא לא היה כלום והקשו מבבי דמתניתין אהדדי, ותיריך עולא דאין סתירה, דלשון המשנה דלעיל דמשמע דלא אתי מיאון דחבריה ומבטל גיטא דידיה מיירי "כגון ששלשה בגיטין דמיחזיא כגדולה", ופירש"י:

"שהוציאה שלש פעמים בגט דמיחזיא כגדולה תו לא הדרא לחד מינייהו דלא אתי מיאון דאחר לבטולי, אבל קודם שתשלש אתי מיאון דחבריה ומבטל גיטא אי בעי לאהדורא מהדר לה".

וי"ש לדקדק הרי במתניתין לא קתני אלא ב' פעמים גט, ואיך תירץ עולא דמיירי בג' פעמים גט. וע"ש ב"ערוך לנר" שעמד בקושיא זו והוא מעיר: "וא"כ עיקר חסר מן הספר. ועוד אי סמך אזה הכלל דמרבא גיטין אחרים, ב' פעמים דנקט למה לי, לא ליתני אלא גט אחד". וע"ש ב"ערוך לנר" שכוון ממש לתשובת הב"ח שרבינו העתיק כאן בגליונו.

[בב"ח שם האריך לתרץ סוגיות אחדות שבש"ס ובפוסקים ע"פ דרך זה, ומה שנוגע לענינו זה לשונו: "ובדרך זה נ"ל לתרץ הא דתנן בפ' ב"ש הממאנת באיש הוא מותר וכו' דנקט גירשה ב' פעמים ועולא קאמר בגמרא כגון ששילשה בגיטין. וי"ל דמתני' נקט אליבא דרבי דבב' זימני הוי חזקה ועולא אליבא דרשב"ג דבג' זימני הוי חזקה. וכן היא וכו'".]

וע"ע בבית הבחירה עמ' תא דגירסתו במשנה "וגירשה" היא באמת ג' פעמים, "ונכונים בזה דברי עולא בגמרא ששלשה בגיטין" (חנוך הבית).

★ ★

בגמ': היתה אשת אחי אמו שהיא שנייה לו ונשאה אחיו מאביו ומת מהו שתמאן השתא ותעקרינהו לנישואין קמאי ותתייבם (צרתה) וכו'.

כתבו המהרש"ל והמהרש"א דבטור (סי' קע"ג סע' י"ג) מבואר דגרס כאן "צרתה" ולפ"ז מבואר דגם צרת שניה אסורה. ונמצא למידין מכאן דחז"ל נתנו לשניה שם

וכו', אבל הנישואין הראשונים ודאי נעקרו, וכמו שפירש"י במתני', דכיון דמיאנה גילתה דקטנה היא, ומה"ט אסר רב יהודה א"ר, וא"כ ר' ישמעאל בר"י דאמר ששאלו הרי שהיתה וכו', לא שייך זה לשאלה הנ"ל. וע' בבואור הגר"א (סי' קע"ג סקי"ט) בהא דהביא השו"ע דינו של ר' ישמעאל שכתב וכ"ש לרב, ולכאורה קשה דהא אליבא דרב אפשר לעקור הנישואין הראשונים, ורק גזרינן דאתי לשבש וכנ"ל.

ולכאור' צ"ל דהגר"א למד, דהא דאסרוה לראשון אחרי מיאון דשני הוא משום דמיאון רק עוקר הנישואין בנוגע לנישואין אחרונים, ולא מה שנוגע לנישואין הראשונים, וכ"ש דא"א לעקור הנישואין הראשונים עצמם, ולפ"ז המשך הגמ' עולה יפה, דרב סבר דהשאלה היתה אם אפשר לעקור הנישואין בנוגע לנישואין קודמים, ור' ישמעאל סבר דזה ודאי אפשר, אבל הנישואין הראשונים עצמם א"א. [וע' ביאור הגר"א (סי' קע"ג סקי"כ) בא"ד שכ' ועוד דאינו ענין לדברי רב יהודה א"ר].

(קובץ קול התורה קובץ מ"ז ע' סז)

★ ★

בגמ': כגון ששלשה בגיטין.

ובהגהות הגרע"א זצ"ל כותב: אף דבמתניתין תני רק "נתגרשה" ב' פעמים, י"ל דמתניתין נקט לה אליבא דרבי דתרי זימני הוי חזקה, ועולא נקט אליבא דרבנן שמעון בן גמליאל דג' זימני הוי חזקה. כן כתוב בתשובת ב"ח ח"ב סימן יג. עכ"ד.

וביאור חכ"א בקובץ הדרום (קובץ מ"ד ע' 8-157) את הדברים:

ביאור הענין: במשנה כאן מבואר הדין שאין המיאון נחשב כגט, ולכן נתן לה גט והחזירה (בקטנותה) ומיאנה בו ונשאת לאחר ונתארמלה או נתגרשה מותרת לחזור לו (לבעלה הראשון, כי אינה נדונית אצלו כגרושתו מן הנישואין, שאחר שמיאנה בו אחר שהחזירה הרי המיאון ביטל כח הגט שקיבלה מבעלה הראשון בפעם הראשונה והרי הוא כמחזירה מתוך מיאון), אבל אם מיאנה בו (בבעלה הראשון) והחזירה ונתן לה גט ונשאת לאחר ונתארמלה או נתגרשה אסורה לחזור לו (הואיל ומתוך הגט הוא מחזירה). ולבסוף איתא בלשון המשנה בהמשך ביאור הדינים הללו: "הממאנת באיש ונשאת

דהיינו בחליצה כגון בידוע לנו שמייבם לשם מצוה דאפילו לאבא שאול מצות יבום קודמת ביה דדוקא קאמר הכונס את יבמתו לשום נוי וכו', וכן הפרת נדרים הנודר לשם מצוה ונודר בעת צרה כמו שמצינו ביעקב וידר יעקב נדר וגו', וכן בהבאת שלום שאסור לעשות שלום באויבי ה' כמ"ש "הלא משנאיך ה' אשנשא ובתקוממיך אתקוטט", ואעפ"כ אמר לידבק על הרוב בג' אלו שזכר, דהמיעוט הוא שמייבמין לשם מצוה, וכן בנדרים המיעוט הוא למצוה, וכן בשלום שיש לידבק עם רובא דעלמא בהבאת שלום ויליף ליה מלשון ורדפהו שיש לידבק בו.

★★

ובערוך לנר כאן ביאר באופן נחמד הג' דברים האלו שנקטה הגמ' ובסדר בזה, שבאמת ע"י חליצה הוא מרבה קטטה, ואדרבה רק ע"י יבום הוא מרבה שלום, אבל בכל זאת יש לו לחלוץ כדברי אבא שאול, כי הוא אינו עושה לשם מצות יבום, אבל בכל זאת צריך לדבק בהבאת שלום בכל מקום ולא ללמוד מחליצה כי היא יוצא מן הכלל. אבל לא תימה שמתוך שמצוה לעשות כל מצוה לשם שמים אז לא יפר נדרי אשתו כי איתא בדף ז': טעמא מאי אמר רחמנא בעל מיפר כדי שלא תתגנה ואם תתגנה אדרבה אז הוא יעשה הכל לשם שמים יותר קמ"ל שידבק בהפרת נדרים, ובזה ביאר ג"כ מדוע איתא הפרת נדרים דוקא ולא התרת נדרים עיי"ש.

★★

בגמ': ויתרחק משלשה דברים וכו' מן המיאון וכו' דילמא גדלה ומיחרטא בה.

כתבו התוס' בשם הר"ח דאין לקדש קטנה יתומה כדי להתרחק מן המיאונים. ולכא' צ"ב דלכתחילה בלא"ה אסור לקדש קטנה וכדאיתא בקידושין (מא.) אסור לקדש את בתו כשהיא קטנה עד שתגדל ותאמר בפלוני אני רוצה וכן פסק השו"ע (אבהע"ז סי' ל"ז סע' ח').

ולכא' מכאן ראייה לשיטת הב"ח והפרישה (סי' לז) דהא דאמרו עד שתגדיל אורחא דמילתא קתני, אבל קטנה שיש לה דעת ואומרת בקטנותה בפלוני אני רוצה מותר לקדשה בקטנותה, ומ"מ ס"ל להר"ח דהני מילי בקידושין דאורייתא,

ערוה מדרבנן, ואין איסור שניות כחייבי לאוין שאינן אוסרין צרותיהן.

והנה הטור לשיטתו כתב בסי' ט"ו אלו שאינן בני קידושין מחמת ערוה מהן מן התורה מהן מדרבנן אותן שהן מן התורה אין קידושין תופסין בהן ואותן שהם מדרבנן קידושין תופסין בהן וצריכות גט, והבין שם הדרכי משה דלדעת הטור מי שקידש שניה ובא אחר וחזר וקידשה דצריכה גט גם מהשני דמדרבנן נחשבת לחומרא כאילו לא תפסו בה קידושין. והיינו כשיטתו כאן דחו"ל החשיבו את השניה כערוה ממש מדבריהם, ואפילו לענין לפטור צרתה. [וע"ע בבית שמואל ובחלקת מחוקק ובבית מאיר ריש סט"ו].

דף ק"ט ע"א

במשנה: אי ל"ו על אשתו ואי ל"ו על אשת אחיו, מוציא את אשתו בגט ואשת אחיו בחליצה.

הגר"י ענגיל ז"ל בספרו לקח טוב (כלל י"ג) האריך לדון אי אמרינן ממה נפשך במצות דרבנן, וכתב דממשנתינו מבואר דלא אמרינן כן, דאל"ה אמאי צריך להוציא את אשתו הקטנה לאחר שחלץ לאחותה הגדולה, והא איסור אחות חלוצה אינו אלא איסור מדרבנן ומדרבנן הרי הקטנה מקודשת לו, וא"כ נימא דביחס לדיני דרבנן אין כאן זיקה כלל ותפטר הגדולה משום אחות אשה, ובדיני דאורייתא אין איסור אחות חלוצתו ונתיר לו את אשתו הן בדרבנן והן בדאורייתא, אע"כ דאין ממ"נ בדרבנן.

והטעם בזה כתב הלקח טוב י"ל דרבנן תיקנו דבריהם רק להחמיר על דברי תורה ולא להקל על דברי תורה, ולא גזרו דין אחות חלוצה רק להחמיר לאוסרה עליו, ולא להקל להפקיע זיקה של אחותה. ועע"ש טעם נוסף. [וע"ע מש"כ לעיל כ.].

★★

בגמ': תני בר קפרא לעולם ידבק אדם בשלשה דברים בחליצה כאבא שאול, בהבאת שלום דכתיב "בקש שלום ורדפהו", בהפרת נדרים כרבי נתן.

וכתב בח"א המהרש"א כאן: ונראה דכל הני ג' דחשיב לידבק בהן, והיינו אע"פ דפעמים יש לצדד גם בהיפוך

שם דיין הם אותיות יו"ד נו"ן, ובאותיות אל"ף ביי"ת יש בין אות יו"ד לאות נ"ן אותיות מלך, ואם זוכה הדיין יהיה כדין מלך וכדכתיב מלך במשפט יעמיד ארץ, נמצא "בין יריכותיו" יש אותיות מלך, אך אם לא זכה אז האותיות אלו שבין יריכותיו יהיו צירוף "כלם" שעושה כליה בעולם שיביא חרב לעולם, וזה כאילו חרב מונחת לו בין יריכותיו.

ומה שאמרו גיהנם פתוחה לו מתחתיו הוא, דהנה תחת אותיות "השופט" יש אותיות ו"ו ת"ו זי"ן צד"י יו"ד, ומספרם עולה תר"ט כמנין "גיהנם פתוחה" שעולה תר"ט, לכך אמר כאילו גיהנם פתוחה לו מתחתיו. ועוד י"ל שתחת אותיות דיין יש אותיות הככ"ס, ועם הכולל ד' אותיות הוי כמנין גיהנם עם הכולל, לכך אמר כאילו גיהנם פתוחה לו מתחתיו.

ועוד י"ל בענין זה דיראה עצמו כאילו חרב בין יריכותיו וגיהנם פתוחה לו מתחתיו, דידוע מה שאמרו חז"ל בפסחים (ק"ט ע"א) עה"פ ואת כל היקום אשר ברגליהם שזה ממונו של אדם שמעמידו על רגליו, א"כ זה הדיין שנטל ממון של זה שלא כדין, הרי זה כאילו קיצץ רגליו שלא כדין, לכן בדין הוא שתהיה החרב בין יריכותיו של הדיין לקצץ רגליו.

ומה שאמרו שיראה גיהנם פתוחה מתחתיו, היינו שיראה עונו עצום מאד שאין מספיקין בידו לעשות תשובה כדי שינצל מדין גיהנם, אלא גיהנם פתוחה מתחתיו, שתיכף ומיד נופל בה ואין לו זמן בין הביניים שיישוב בתשובה וינצל.

ועיין עוד מה שכתב עוד רמזים בזה עיי"ש.

★★

בגמ': מאי טעמא דר"ג משום דקסבר קידושי קטנה מיתלא תלו וכי גדלה גדלי בהדה.

הבית שמואל (סי' מ"ג ס"ק כ"ג) כתב דיש לומר דלא אמרינן הך סברא דכי גדלה גדולי קידושין בהדה רק בכה"ג דנתפסה בה מיהת קידושין דרבנן מעיקרא, אבל לא בגוונא שלא היתה מקודשת בתחילה כלל, וזוהי סברת הי"א (שם) דקטנה שנתקדשה שלא לדעת אביה וגדלה לא אמרינן דגדלי קידושין בהדה ואינה צריכה ממנו גט רק בבעל.

ועי' במקנה (קו"א א"ה סמ"ג) שדן לפ"ז בקטן שקידש וגדל אי שייך למימר דגדלי קידושין בהדה.

★★

אבל באין לה אב אין לקדשה כלל בקטנות כדי להתרחק מן המיאון.

(קובץ קול התורה קובץ ס"ג ע' נד)

דף ק"ט ע"ב

בגמ': בהפרת נדרים כרבי נתן דתניא רבי נתן אומר הנודר כאילו בנה במה וכו'.

הגריפ"פ בביאורו על סה"מ לרס"ג (עשה ק"ג) הביא מהסמ"ק (סי' ק"ז) שמנה הפרת נדרים במנין המצות וכדכתיב אישה יפירונו וכמו שאמרו כאן (בע"א) לעולם ידבק אדם לשלשה דברים לחליצה ולהבאת שלום ולהפרת נדרים עכ"ל. ותמה הגריפ"פ דאיך מוכיח כן מסוגין, והא אדרבא בגמרא כאן מבואר דהפרת נדרים לא משום מצות הפרה קאמר אלא משום דהמקיים נדרו כאילו הקריב עליה קרבן. וכתב דצ"ל דהסמ"ק ס"ל דהא דקאמר כאן כדרכי נתן היינו רק לבאר אמאי צריך להדביק במצוה זו יותר מבשאר המצוות.

עוד כתב די"ל דהסמ"ק לשיטתו שמונה גם מצות דרבנן במנין המצות, ויסוד המצוה כדרכי נתן וכדמבואר בגמרא ומה שהביא מאישה יפירונו הוא רק אסמכתא.

★★

בגמ': אלא דאפילו תורה אין לו מ"ט אמר רב פפא אמר קרא ולמדתם ועשיתם כל שישנו בעשיה ישנו בלמידה כל שאינו בעשייה אינו בלמידה וכו'.

כתב האבני נזר (יו"ד סי' שנ"ב) דאין ללמוד מכאן לפי הלישנא קמא דמי שאינו חייב באיזה מצוה שיהא פטור ללמוד תורת אותה המצוה וכגון ישראל במצות הנוהגות בכהן. דשאני הכא דאין בעשיה כלל וכגון הלומד שלא ע"מ לעשות, אבל ישראל שישנו במצות דידיה ואלו היה מוזהר בלאוין של הכהנים היה מקיימם, שפיר בכלל מצות לימוד תורה של אותן המצוות.

★★

בגמ': לעולם יראה דיין עצמו כאילו חרב מונחת לו בין יריכותיו וגיהנם פתוחה לו מתחתיו וכו'.

כתב הבן יהודע בסנהדרין (ז ע"א) דהא דהדיין צריך שיראה כאילו חרב מונחת לו בין יריכותיו הוא, דהנה ירכות

בגמ': קידושי קטנה מיתלא תלי וקאי וכי גדלה גדלי בהדה כו'.

כתב הרמב"ם (פכ"ט מהל' מכירה הי"ז) שקטן פחות מבן עשרים שמכר בנכסי אביו, דלא חל המכירה, ואם כשנעשה בן עשרים לא מיחה, שוב אינו יכול לחזור בו.

וכתב שם המגיד משנה דהוא נלמד מהא דאמרינן הכא בקידושי קטנה, דאף דהוה קידושי רק מדרבנן, אם גדלה שעה אחת ולא מיחתה, שוב אינה יכולה למחות.

ותמה הקצוה"ח (סי' רל"ה סק"ו) דמה ראי' הביא הה"מ מהכא, שאני הכא דאמרינן אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות, וע"כ הוא מתכוין לשם קידושין, אבל מהיכ"ת לומר במוכר בנכסי אביו שיחול ממילא המכירה.

ותירין דהמב"ם בזה לשיטתו דס"ל (בפ"ד אישות ה"ח) שאחרי שגדלה נעשית אשת איש גמורה וא"צ לחזור ולקדשה. וביאר במהרי"ק (שורש ל') דכל שבעל ונתרצית גמרו קידושי כסף, וחלו קידושי כסף דמעיקרא אף שנתאכלו המעות, דדומה למקדש לאחר שלשים דל"ב שוב לקדשה. וא"כ ה"נ במוכר בקטנות, הו"ל כמוכר לאחר שיגדיל, דאף שנתאכלו המעות, חלו המכירה לכשיגדיל, אם לא מחה על זה.

וכתב דלפי זה אם לא מכר במעות, אלא מכר באשראי, אפי' הגדיל ושתק לא קנה.

ועיי"ש עוד מה שתמה ע"ז דהכא בשו"ע פסק כדעת רוב הראשונים דבעי שוב לקדשה לכשתגדל, ואין הקידושין חלין ממילא, וא"כ אמאי הביא הך דהרמב"ם לענין פחות מבן כ' המוכר בנכסי אביו והגדיל, שחל המכירה ממילא, ומשו"ה פירש שם באופן אחר.

וע"ש בנתיבות (סקי"ז).

★★

תוס' ד"ה רעה אחר רעה תבא למקבלי גרים וכו'

כתבו שאם הגרים מתאמצין להתגייר יש לנו לקבלם. וכתב הרשב"ץ בספר זהר הרקיע (עשה מ') שיש מצוה על בית דין לקבל גוי הבא להתגייר.

וכתב דראוי להכניס מצוה זו בכלל מנין המצוות, ואיני יודע על איזה מצוה נסמוך אותה.

ובאזהרת הר"י אלברצלוני במצות עשה אהבת הגר כתב, שקבלת גרים הוא בכלל מצוה "ואהבתם את הגר". ובביאור הגאון ר' ירוחם פישל פערלא על ספר המצות להרס"ג סוף עשה י"ט (ח"א דף קמח) מצדד שהוא נכלל במצוה "ואהבת את ה' אלקיך" כמבואר בספרי (פרשת אתחנן פיסקא ל"ב) שזה מצוה לאהבו על כל הבריות כאברהם אביך שנאמר "ואת הנפש אשר עשו בחרן".

דף ק"י ע"א

בגמ': אי דבעל מאי טעמא דשמואל.

בשו"ת נו"ב (תנינא אהע"ז סי' נ"ד אות כ"ג) נשאל נימא דפלוגתייהו בבעיל בלי עדים ונתאכל המעות קידושין, ושמואל לשיטתו דס"ל בבכורות (מ"ט ע"א) דאם פדה בנו ונתאכלו המעות אין בנו פדוי, ורב לשיטתו דס"ל דבנו פדוי.

ותי' הנו"ב דשאני פדיון הבן דאיירי דלא נתן לו המעות להוציאם, כמוש"כ התוס' בב"ק (ע' ע"א סוף ד"ה אמטלטלי), לכן ס"ל שמואל דבנו פדוי, אבל בקידושי קטנה שודאי נתן לה ע"מ להוציאם, דמדרבנן מקודשת מיד, וא"כ אף לשמואל מקודשת, ע"ש עוד.

★★

בגמ': ואתא אחרינא וחתפה מיניה וכו' הוא עשה שלא כהוגן לפיכך עשו בו שלא כהוגן ואפקעינהו לרבנן לקידושי מיניה.

ברפ"ג דקידושין תנן האומר לחבירו צא וקדש לי אשה פלונית והלך השליח וקידשה לעצמו מקודשת לשני, וכתב הר"ן דקמ"ל דלא תימא דאפקעינהו רבנן קידושי שני דהוא דעשה שלא כהוגן וכהאי עובדא דשמעתין.

וכתב הנודע ביהודה (מהדו"ת אבהע"ז סי' עב) דהטעם שבאמת לא הפקיעו גם הקידושין של השליח שקידש לעצמו, דשאני הכא שעיקר הקידושין הם שלא כהוגן אבל השליח בתחילה מחליט לא לעשות שליחותו ומעתה הקידושין עצמן הם כהוגן. ועוד דהא גם בההיא דשמעתין לכו"ע כי לא בעל הראשון וחתפה שני צריכה גט משני אע"פ שעיקר

הקידושין שלא כהוגן, ורק בחטפה מבי כורסיא הפקיעו ממנו קידושין משום שבלבל חופתה, ועע"ש.

(קובץ קול התורה קובץ ס"ג ע' נד)

★★

בגמ': ואפקעינהו רבנן לקידושי מיניה.

והוא מדין כל דמקדש וכו' כדפרש"י. והנה יעוי' רש"י גיטין ל"ג. בד"ה אדעתא שנקט דהא דאפקעינהו חכמים לקידושין אינו סתם הפקעה בעלמא, אלא הפקיעום ע"י גט, דנהי דמדאורייתא אינו גט מהני לזה סברת כל דמקדש, אבל עכ"פ אופן ההפקעה היתה ע"י גט. וצ"ע לכאור' מהכא שהפקיעו הקידושין בלי שום גט.

והנראה בזה, דהנה יסוד דברי רש"י בנויים על הסברא שכתב הרשב"א בכתובות ג. שהקשה בטבע במים שאין להם סוף אמאי לא אפקעינהו הקידושין, ות"י דרבנן לא מפקיעים קידושין בכדי, ורק היכא דאיכא סרך גיטא מפקיעים, ור"ל שצריך להיות גדר להפקיעום, ולא רצו להפקיעום בלי שום סיבה, ולכן כשיש גט תיקנו הפקעה ע"י הגט, ונמצא דכאן שעיקר הקידושין היו שלא כתיקונם, ניחא בפשיטות שתקנו שהקידושין לא חלו מעולם, וק"ל [וע"ש ברשב"א].

[גם ברש"י גיטין מבואר להדיא דשייך עקירה בקידושין לבד בלי גט, דהא הביא מרבתי דרבנן הפקיעו כל קידושי ביאה].

(קובץ קול התורה קובץ מ"ז ע' סדח)

★★

במשנה: פקחת וחרשת ביאת הפקחת פוטרת החרשת.

בתוספות יום טוב כתב דהוא הדין דחליצת הפקחת פוטרת החרשת.

אבל הנודע ביהודה בדורש לציון (דרוש יג) כתב דרק הביאה פוטרת אבל החליצה אינה פוטרת, דהלא מבואר בגמרא לעיל (י ע"ב) דהא דחליצת אחת פוטרת הוא מדין שליחות, דאיהו שליחותא דאחים קעביד ואיהי שליחותא דצרה קעבדה, וידוע דכל דבר שאיהו לא מצי עביד לא מצי משוי שליח, א"כ החרשת שלא יכולים לעשות בה חליצה, לא יכולה לשלוח את הפקחת שתקבל חליצה גם בשבילה, וא"כ אין חליצת

הפקחת פוטרת את החרשת, ורק ביאת הפקחת פוטרת החרשת עיי"ש.

אבל באבני נזר (אהע"ז ח"ב סי' רכג י"ב והלאה) חלק על דבריו, ועיי"ש שכתב שאף הדורש לציון אמר זאת לדרשה בעלמא ולא שיעלה על דעתו שיהי' דבר זה להלכה, ואילו הי' יודע שיהי' מי שיביא דבר זה להלכה לא היה מביאו לבית הדפוס עיי"ש.

דף ק"י ע"ב

בגמ': דיתבי וקמקו אקוותא בשוקא דפומבדיתא.

פירש"י בפירוש הראשון מקהילים תלמידים סביבם שהיו באים לשמוע דבריהם. וכן פירש רש"י בחומש בפסוק ולו יקחת עמים (בראשית מ"ט י') וז"ל: אסיפת עמים שנאמר אליו גוים ידרשו. ודומה לו וכו', ובתלמוד דמקוה קהאיתא בשוקא דנהרדעא, והיא הא דאיתא הכא, אלא שרש"י היה לו גירסא שונה.

וכתב שם הרמב"ן לחלוק ארש"י וז"ל ולשון מקוה קהאיתא איננו אלא לשון פירכות וקושיות, שהיו מקשים ומפרכים בה הרבה קושיות, כי המתקשה בדבר יקרא קוהה בלשון חכמים כו', וממנו אמרו בגמרא (נגעים פ"ד מ"א) ר' יהושע קיהה וטיהר, שהקשה בו דברים רבים, ושיבר כל הדברים המטמאים עד שטיהר בהכרח וכו'.

והנכון בעיני שהוא מלשון (ירמ"י ל"א כ"ט) האוכל בוסר תקהינה שיניו, ושורשו קהה כו' וענין כולם החולשה והשבירה כו', ומקוה אקהאיתא שהיו מקשים קושיות מחלישות הנפש מרוב הצער והעיון, או שהוא לשון שבירה, שמשברין ומפרכין, וכלשון פריך רב אחאי (קידושין י"ג ע"א), [שהוא מלשון עבודת פרך (ריש פ' שמות) שפירש שם רש"י שמשבר את הגוף], וכך אמרו (בהגש"פ) אף אתה קהה את שיניו, כלומר שבר אותם או תחלישם בדברך, עכ"ל.

והפירוש השני של הרמב"ן הוא הפירוש השני של רש"י ופירוש רבינו חננאל שבתוס'.

איברא מש"כ הראשונים הנ"ל שמה ששינו ר' יהושע קיהה וטיהר היינו כפי' השני שהקשה וטיהר, בשטמ"ק כתובות (ע"ה ע"ב) הביא בשם רבינו תם שפירש ר' יהושע קיהה וטיהר היינו שאסף התלמידים ועמד למנין והביא רא"י

דף קי"א ע"א

בגמ': ב' אחין נשואין ב' אחיות יתומות, קטנה וחרשת וכו' מת בעלה של חרשת קטנה יוצאת בגמ'.

כתב המנ"ח (מצוה תקצ"ח) מי שנשוי חצי שפחה וחצי בת חורין ונפל לפניו אחותה ליבום, אפשר שאינה נפטרת, שאינה מחייבי כריתות, שהרי אין קידושי החצי בת חורין קידושין גמורין. ולכאור' יש להעיר על סברתו דא"כ גם אי קידושי קטנה שוה לקידושי דאורייתא כה"ג היו קידושין תופסין באחותה, כיון שאין חייבין כרת.

אמנם לכאור' אפשר לפשוט מסוגיין דאחות החצי ב"ח אינה נפטרת מחליצה, כמו דאמרינן בקטנה שאינה נפטרת ע"י שהיא במקצת אחות אשה מחמת החרשת שהיא קנויה במקצת, ודו"ק.

(קובץ קול התורה קובץ מ"ז ע' סח)

★★

בגמ': ומת בעלה של קטנה וכו'.

בדברי הראשונים מבואר דפליגי בביאור הענין שקטנה הוי קנויה ואינה קנויה, ולכן אין ביאת קטנה פוטרת את החרשת, ונשנו ב' פירושים:

המאירי (ד"ה קטנה) פירש "קטנה וחרשת אין ביאת אחת מהן פוטרת צרתה שהרי אין נשואין שוים שהחרשת קנויה ודאי מדרבנן אלא שמשויירת בקנינה מצד שאין לה דעת כלל לאקנויי נפשה אבל הקטנה ספק קנויה לגמרי מדרבנן הואיל ויש לה דעת כל דהו לאקנויי נפשה ספק אינה קנויה כלל הואיל ויכולה למאן ולעקור את הקדושין למפרע".

מבואר דיסוד הספק בקדושי הקטנה נובע מהא דקטנה יכולה למאן, והמיאון עוקר את הקדושין למפרע, ולכן גם לפני שמיאנה איכא ספק האם היא מקודשת, דדלמא תמאן ויעקרו הקדושין, לאפוקי חרשת שאינה יכולה למאן [כדלהלן], וע"כ אין ספק שהיא קנויה, ורק אין קנינה גמור, אלא הוי קנויה ומשויירת, משום שדעת החרשת פחותה מדעת הקטנה, ולכן רבנן לא תיקנו לה קדושין גמורים כמו לקטנה.

★★

להתיר וכמו מקהו אקהייתו בשוקא עכתו"ד, והיינו כפירוש הראשון של רש"י.

וכיוצ"ב כתב בשטמ"ק נזיר ס"ה ע"ב בשם רבינו עזריאל ר"י קיהה וטיהר שאסף ראיות וטיהר כמו אקהו אקהייתא בשוקא.

★★

בגמ': דלא ידעינן אי בקטנה ניהא ליה טפי.

לכאורה הכונה דבאשה דניחא ליה טפי מסתבר דחז"ל תיקנו האשות יותר עדיפא, וצ"ע, [ולשון הגמ' ובת ביאה, אף דגם קטנה בת ביאה, צ"ל דניחא ליה טפי בביאת גדולה, להכי האשות עדיפא טפי וצ"ע]. וצ"ב מנין לחלק בין תקנות חז"ל.

(משמר הלוי עמ"ס יבמות ע' שכט)

★★

בגמ': חרשת קנויה ומשויירת קטנה קנויה ואינה קנויה.

כתב המקנה הלי קידושין (סמ"ד סק"א) דלפי המבואר כאן דחרשת קנויה ומשויירת נראה כמש"כ הבית שמואל (שם) דחרשת שנתקדשה לפקח וחזר פקח אחר וקידשה דגם קידושי שני תופסין בה, שהרי החרשת קנויה ומשויירת.

ועי' באבני נזר (אהע"ז סי' רל"ו) שכתב דהדין של הבית שמואל תלוי ברש"י והריטב"א, דמרש"י שכתב בד"ה חרשת קנויה במקצת ומשויירת אבל קטנה ספק קנויה כולה, משמע באמת דמקצת החרשת משויירת וכאילו לא נתקדשה וע"כ שפיר תופסין בה קידושי שני, אבל הריטב"א פירש דחרשת משויירת היינו שיש בה כח קנין שאינו גמור, והיינו שהקנין אינו גמור, אבל אין כאן שיור בגוף האשה, לפ"ז אין קידושין של השני תופסין בה, ודלא כהב"ש.

★★

בגמ': קטנה קנויה ואינה קנויה.

פי' דהוי ספק, וכבר תמה הקרן אורה דחז"ל תיקנו אישות לקטנה, ומה ספק יש כאן, ועוד איך אפשר שתאכל תרומה דרבנן, וצ"ל דספק דרבנן מותר וצ"ע בזה.

(שם)

רבנן לא תיקנו קנין נשואין, ולכן אינה יכולה לפטור את צרתה החרשת, דלחרשת אין ספק שרבנן תיקנו נשואין, ורק אין אלו נשואין גמורים, ואילו בקטנה יש צד שלא תיקנו קנין נשואין כלל.

(ספר מורשת משה - יבמות ס' קב)

דף קי"א ע"ב

במשנה: יבם קטן שבא על יבמה גדולה תגדלנו כו'.

באמרי משה (סי' ה') חקר מהו המתיר של איסור אשת אחר שנופלת ליבום, האם המצוה מתירה האיסור דאשת אח, או שהזיקה מתירה את האיסור.

ובתב דיש להוכיח ממתניתין דהזיקה עצמה כבר מתירה האיסור דאשת אח, דהא ביבם קטן אכתי לא מקיימא מצות יבום, דביאת בן תשע הוה כמאמר בגדול, ומ"מ מותר לו לבעול אותה, אלמא דאיסור אשת איש פקע ע"י הזיקה ואע"ג דליכא מצוה.

והקשה א"כ אמאי מהני מאמר ביבמה רק מדרבנן, דכיון דנפלה לפני יבום והוזקה לו פקע איסור אשת אח וכנ"ל, ולדידי' היא כאשה בעלמא, ויועיל מאמר לקדשה מן התורה. וצ"ל דגזרת הכתוב הוא דילפינן דביאה גומרת בה ולא כסף ושטר גומרין בה.

א"א דהקשה דרש"י (לעיל נ"ב ע"א) כתב דמשו"ה לא מהני מאמר מן התורה, משום דאין קידושין תופסין באשת אח, הרי דנקט רש"י לפ"ז דלא הזיקה מתירה אלא המצוה, וכ"ז שלא בעלה באיסור אשת אח היא עומדת. וא"כ הדק"ל מיבם קטן דליכא מצוה, דביאת יבם היא כמאמר בגדול, א"כ אמאי מותר לו לבא עליה, הא קעבר איסורא דאשת אח.

ובתב לתרין דרש"י לשיטתו פירש בקידושין (י"ט ע"א) בהך דביאת קטן כמאמר, היינו דלעולם מקיים מצות יבום, שהוא קונה אותה לגמרי, ורק נתמעט הבא עלי' ממיתה מדכתיב אשת איש ולא אשת קטן. והשתא ניחא דלעולם המצוה מתרת, ובקטן ה"נ דמקיים המצוה דיבום.

וע"ש עוד מה שהאריך בחקירה זו.

★★

וכן פסק בערוך השולחן (סי' קעא ס"א) וז"ל: "דהקטנה נשואיה תלויין עד שתגדל ולא תמאן ואז אם לא תמאן אגלאי מילתא למפרע שקנאה קנין גמור ואם תמאן בטל קניינה לגמרי אבל החרשת קשורה בו לעולם שאין ביכולתה למאן וכו' ומ"מ אין קניינה קנין גמור מפני שלעולם לא תבא לכלל דעת וקרוב הדבר שאינה לרצון לפניו" וכו'.

וכע"ז כתב הקהלות יעקב (סי' יח ד"ה ואכתי), אלא שהקהלות יעקב פירש לפי שיטתו שהמאן אינו עוקר את הקדושין למפרע, אלא הוא מברר למפרע, משום שתקנת הנשואין שתיקנו לה רבנן מותנית מעיקרא בזה שהאשה לא תמאן, ואי מיאנה הוברר למפרע שלא נתפס בה מעולם קדושין, ולכן קטנה הוי קנויה ואינה קנויה, משום שקטנה נחשבת ספק קנויה ספק אינה קנויה אם תמאן לבסוף.

בפשטות הביאור בדברי המאירי [כדמבואר בדברי הקהלות יעקב] הוא דקדושי קטנה הוי קדושי ספק, משום שיש ספק מציאותי האם הקטנה תתחרט מהקדושין ותמאן בבעלה, ואם הקטנה תמאן היא תעקור את הקדושין למפרע או שתברר למפרע שלא היתה מקודשת, ולכן הקדושין אינם ודאיים, אלא הם תלויים במעשה המיאון.

★★

פירוש נוסף בסוגי' יש בשו"ת הרשב"א (ח"א סימן אלף רד) וז"ל: "דע כי קנויה ואינה קנויה שאמרו לומר דמספקא להו אם תקנו לה לקטנה נשואין גמורין מדבריהם הואיל ואתיא לכלל דיעה ונשואין דאורייתא, והרי היא קנויה אצלו בלא שיויר כאשת איש דעלמא אלא שיוצאה במיאון, וא"כ מן הדין ביאתה או חליצתה פוטרת את חברתה החרשת ואע"פ שתקנו לה נשואין, או שמא נשואין שתקנו לקטנה כיון שאינה גדולה ואינה בת ביאה כגדולה הרי היא כמטיילת עמו בחצר ואינה קנוייה כלל, והילכך אינו בדין שתפטור ביאתה או חליצתה את חברתה החרשת ואע"פ שהיא קנויה לו במקצת ואינה קנויה גמורה הואיל ולא אתיא לעולם לכלל דיעה ונשואין גמורין דאורייתא" וכו'.

מבואר דהא דקאמר דקטנה ספק קנויה אין זה ספק התלוי במיאון, כדביאר המאירי, אלא זהו ספק בעיקר התקנה, האם רבנן תיקנו לקטנה נשואין גמורים, או דילמא

במשנה: יבם קטן כו'.

מבואר כאן דקטן מייבם ואינו חולץ.

בש"ת שב יעקב (סי' ל"ו) כתב דחיגר שאינו יכול לחלוץ כיון דהוא קטוע רגלים, אינו יכול גם לייבם, דכל העולה לחליצה עולה לייבום. וכל שאינו עולה לחליצה אינו עולה לייבום. אבל שאר הפוסקים חולקים עליו וס"ל דאף שאינו עולה לחליצה עולה לייבום.

בש"ת דברי חיים (ח"א אה"ע סי' ק') כתב להוכיח דלא כהשב יעקב מהא דאמרינן הכא דקטן אינו חולץ כדילפינן מקרא ואעפ"כ הוא מיבם, הרי דאף דאינו עולה לחליצה עולה לייבום, וה"נ חיגר אף שאינו עולה לחליצה עולה לייבום.

★ ★

בגמ': קרי כאן להקים לאחיו שם האי לאו בר הכי הוא, אמר אב"י אמר קרא יבמה יבא עליה כל דהו, רבא אמר וכו' אמר קרא כי ישבו יחדו אפי' בן יום אחד.

במהרש"א כתב דהא דילפינן כאן מפסקים לאב"י ולרבא זה רק שאין איסור בזה שהקטן מיבם, אבל ודאי דאין יבמו של הקטן יבום דהלא אמרו (צו ע"ב) עשו ביאת בן ט' כמאמר בגדול הרי דזה רק דרבנן ולא מדאורייתא.

ובנודע ביהודה (מהדו"ת אה"ע"ז סי' קמ) כתב די"ל דבזה יש חילוק בין הלימוד של אב"י להלימוד של רבא, דלאב"י הך קרא דפרשת יבום מדובר גם בקטן, דהרי מיבמה יבא עליה לומדים דמדובר אפי' יבם כל דהו, ובפסוק זה כתוב יבמה יבא עליה ולקחה לו לאשה, א"כ יבם קטן איתרבי גם לגבי לקיחה לאשה, והיינו דיבמו של קטן הוי יבום.

אבל לרבא לא איירי גופיה דקרא בקטן, אלא מדכתיב ישבו אחים יחדו ממעטינן אח שלא היה בעולמו, ומדמיעט שלא היה בעולמו, מכלל שאם היה בעולמו אפי' יום אחד שפיר הוי יחדיו ולא מיעטיה קרא, עיין בתוס' ד"ה אמר קרא, והנה אשת אחיו שלא היה בעולמו לא רק שמעטיה קרא ממצות יבום, אלא אף מהיתר הביאה מעטיה קרא, ויש בזה איסור דאשת אח, וא"כ כאשר אנו מדייקים דדוקא שלא הי' בעולמו כלל הוי כן, אבל אח שהיה בעולמו אפי' יום אחד

לא הוי כן, אז סגי רק שנאמר שאח שהי' בעולמו אפי' יום אחד אין איסור של אשת אח והביאה מותרת, אבל אכתי אפשר דהקטן אינו קונה אותה בקטנות ואין יבמו יבום, עיי"ש.

★ ★

בגמ': מאן תנא דעד תלתין יומין כו' אר"י ר"מ היא כו'.

בש"ת בנין ציון להגאון בעל ערוך לנר (ח"א סי' קמ"ז) דן לגבי מעשה שהי' שיבם בא על יבמתו בלי עדים אם יכול לפוטרה בגט בלי חליצה, או דביאת יבום בלי עדים הוה כקידושין בלי עדים דלא מהני, ובעיא חליצה.

והביא דעת המל"מ (פ"ב מהל' יבום ה"ד) בשם השלטי גבורים דיבום כקידושין דבלי עדים לא מהני, והמהרש"ל ס"ל דל"ב עדים. והביא הבנין ציון ראי' מסוגיין כהשלט"ג ודלא כמהרש"ל.

דל"כאו' קשה דהאיך דייק דר"מ היא, דלמא פלוגתייהו בודאי איירי, דר"מ סבר אפילו בודאי נסתרה בעינן ל' יום, ור' יוסי ס"ל דודאי נסתרה לאלתר, ובודאי לא נסתרה עד לאחר כמה שנים כמו דאיירי באמת הכא כן לתירוק א' בתוס', אבל בספק י"ל דגם ר' יוסי מודה דבעינן ל' יום, ודלמא מתניתין בספק נסתרה איירי, ואתיא שפיר גם כר' יוסי. ומוכח מזה כשיטת השלט"ג דלעולם בעינן עדי ביאה או עדי ייחוד בייבום כמו לגבי קידושין, ולכן דייק שפיר דע"כ מתניתין איירי בנסתרה ודאי, דאל"כ אפילו נבעלה לא יצא ידי יבום ולא נפטרה. ומוכח עוד מזה דאף אם עשה מאמר בעדים עדיין צריך ביאה בעדים, ודלא כמוש"כ הבית שמואל (בסי' קס"ו). עיי"ש.

דף קי"ב ע"א

בגמ': בעא מיניה הון בריה דר"נ מר"נ צרתה מהו א"ל וכי מפני שאנו כופין ומבקשין תיאסר צרה.

הנודע ביהודה (קמא א"ה סס"א) הוכיח מכאן דהא דאמרינן חזקה דנבעלה דלא מוקים איניש אנפשיה, אינה כשאר חזקות דמעיקרא, רק חזקה זו כודאי חשיבה שברור לנו שנבעלה. דאם נאמר דחשיבא כשאר חזקות, א"כ איך מותרת צרתה אפילו כששניהם מודים שלא נבעלו, והא הצרה בחזקת

אולם כתב דיש לדון בדבר, דהא כתב הר"ן בנדרים (ד' ע"ב) דהא דאינה נאמנת להפקיע עצמה מבעלה, אף דשויא אנפשה חתיכה דאיסורא, דמשועבדת היא לבעלה, ואין בכוחה להפקיע את עצמה מתחת ידו. ולפ"ז היינו דוקא בנשואה דכבר משועבדת לו לתשמיש, אבל ארוסה דעדיין לא השתעבדה לו, ואכתי היא ברשותה, י"ל דשויא אנפשה חתיכה דאיסורא, ואסורה להינשא לו. דומיא דהא דאמרינן (תוס' כתובות ע' ע"א) דבאומר לארוסה קונם תשמישך עלי, אסורה להינשא לו.

עוד סברא כתב הגרעק"א דיש לומר דדוקא בנשואה חיישינן דעיני' נתנה באחר, דאין לה מגו דהיתה יכול לידור בקונם תשמישך עלי, דהא הבעל יכול להפר. אבל בארוסה דעדיין אינה משועבדת לו, יש לה מיגו דתדור בקונם תשמישו עליה, שוב נאמנת גם לומר שנטמאה. ועיי"ש שהאריך בראיות לכאן ולכאן, ומסיים דפשטות דברי הבית יוסף ודרכי משה מורים דגם בארוסה שייך שמא עיניה נתנה באחר, וצ"ע לדינא.

איסור לשוק קיימי, ונוקי חזקה כנגד חזקה ותיאסר מספק. ובשלמא במודים שניהם שנבעלה, י"ל דהצרה מותרת בעדותן דע"א נאמן בדבר שבערוה כשאין חזקה, אבל בשניהם מודים שלא נבעלה איך הצרה מותרת מספק אע"כ חזקה זו כודאי חשיבא, וכמו החזקה שאין אדם פורע תוך זמנו, דמהני אפילו להוציא מהמוחזק. [וע"ע מש"כ בזה הבית אפרים אה"ע סמ"א].

★ ★

בגמ': חזרו לומר שלא תהא אשה נותנת עיניה באחד כו' האומרת טמאה אני לך תביא ראוי' לדבריה.
הגרעק"א נשאל (בתשובה בספר כתב וחותם תניינא) אי הך דאינה נאמנת לומר טמאה אני לך נוהג רק בנשואה או גם בארוסה.

והשיב דאע"ג דכתב המשנל"מ (פ"ד מהל' אישות הל"ג) דאשה שנאמנת לומר גרשתני, משום דאין אשה מעיזה פני' בפני בעלה, היינו דוקא בנשואה, אבל בארוסה מעיזה ומעיזה, כיון דעדיין אין הוא תחתיו, אבל הך סברא דהא דשמא עיני' נתנה באחר שייך גם בארוסה.

פרק ארבעה עשר

דף קי"ב ע"ב

בגמ': ב' אחין חרשין וכו' ואם היו נכריות יכנסו.

פירש"י שאינן באמר ואמרה.

וע' לעיל מ"ד. בתד"ה כל, שהקשו נימא כל שאינה עולה לחליצה א"ע ליבום, ות' דבני חליצה נינהו רק פומייהו כאיב להו. והמג"א (סי' ל"ט סק"ה) כתב עפ"ז דמי שאין לו ידים כשר לכתוב תפילין, אע"ג דקיי"ל דכל שאינו בקשירה אינו בכתיבה, שאני הכא דפומייהו כאיב להו, דרק חסר לו המציאות אבל לא נפקע מדין קשירה.

והנה נפסק בשו"ע ה"ל שופר (סי' תקפ"ט, ב') חרש המדבר ואינו שומע אע"פ שהוא כפיקח לכל דבר אינו מוציא אחרים בתקיעתו, והקשה באבני נזר (או"ח סי' תל"ט) מאי שנא מדינו דהמג"א דהיכא דהוי אונס מיקרי בר קשירה, ה"נ מיקרי בר חיובא, ולמה אינו מוציא אחרים, וכן תמה באבי עזרי ה"ל שופר.

ונראה דלענין עשיית חפץ של מצוה סגי במה שהוא בר חיובא, אבל להוציא אחרים בעינן שיהי' שם מעשה מצוה על מעשיו, והאי גברא כיון דא"א לו לקיים מצות תקיעת שופר, אין על תקיעתו שם מעשה מצוה, ולכן אינו מוציא אחרים.

(קובץ קול התורה קובץ מ"ז ע' סח)

★★

במשנה: ב' אחין חרשין נשואין לשתי אחיות חרשות כו'.

בשו"ת נו"ב (מהדו"ת אהע"ז סי' א') דן לגבי נישואי אנדרוגינוס. וכתב דאפילו אי מותר לישא אשה מ"מ

אי אפשר לברך ברכת נישואין, דשמא זכר הוא, ואין לומר דא"כ אסור לו לישא דכלה בלא ברכה אסורה לבעלה, דהיינו דוקא במקום שיכול לברך, וצריך גם להמתין עד שימצא עשרה ויברך, כמוש"כ הבית ישראל (סי' ס"ב סק"ד), אבל אנדרוגינוס שנשאר בספיקו לעולם אמרינן ספק ברכות להקל.

ובתב עוד הנו"ב דגם בנישואי חרש ילחסי"ת לגבי הברכות. כי ברכת אירוסין על החתן לברך, והרמב"ם בתשובה כתב שאם אחר מברך הוה ברכה לבטלה, אבל מנהג ישראל אינו כן, ונהגו שהמסדר קידושין מברך. וכתב הב"ש (ריש סי' ל"ד) שהוא כדי שלא לבייש מי שאינו יודע. ועכ"פ עיקר הברכה היא להוציא את החתן, ואם החתן הוא חרש ואינו שומע, נמצא שאינו יוצא הברכה מפי המסדר.

וגם אם נימא שהברכה מוטלת על הכלה, התייחד בחרש שנשא פקחת, אבל חרש שנשא חרשת אין כאן ברכה, ואעפ"כ מצינו במשנתנו הנ"ל דמיקרי נישואין, כמוש"כ ב' אחין חרשין נשואין לשתי אחיות, אלמא דברכות היכי דא"א אינן מעכבות. וא"כ ה"ה באנדרוגינוס שלעולם לא יוכל לברך מחמת שהוא ספק זכר, אין הברכות מעכבות. ומסיים דמה טוב יהי' שיעשו חופתם עם חופה של אחר, וכלה שלו תשמע הברכה ותתכוין לצאת.

ועיין בשו"ת אגרות משה אה"ע ח"א סי' פ"ז מה שהאריך בדבריו לענין ברכת אירוסין וברכת נישואין בחרש.

★★

במשנה: או ב' אחיות חרשות נשואין לשני אחין פקחין וכו' הרי אלו פטורין מן החליצה ומן היבום.

כתב הבית שמואל (א"ה סמ"ד סק"א) דלכא' נראה דאם פיקח קידש אשה חרשת ובא אחר וקידש אותה תופסין

דף קי"ג ע"א

בגמ': חרש ושומה שנשא נשים אע"פ שנתפקחו אין עליהם כלום, רצו לקיימן יש להן כתובה מנה.

הקשו האחרונים מאי קמ"ל שאם רצו לקיימן יש להן כתובה מנה, הא בלאו הכי צריך לקדש אותה עכשיו שנתפקחו (כמבואר באה"ע סי' מ"ד סעיף ב'), וא"כ פשיטא דיש לה כתובה.

ותירץ ההפלא' (בקונטרס אחרון לאהע"ז סי' ס"ז סק"ו) וכ"כ בבית יעקב (סי' ס"ז סעיף ח') דבע"כ איירי כאן שקידש אותה כשהי' פיקח, ואח"כ נתחרש ונשא אותה, ושוב נתפקח, דאם לא רצה לקיימה אין לה כתובה כיון שהנישואין לא הי' כלום שאז הי' חרש. אבל אם רצה לקיימה, אף שא"צ שוב לקדשה יש לה כתובה מנה.

וע"ש עוד בהפלאה דלא דמי לבעילת עצמו, שבא עלי' אחרי האירוסין לפני שנשאה, ש"ל כתובה מאתים (כדאיתא במשנה כתובות י"ב ע"א), דשאני התם שהי' בדעת שניהם, אבל הכא שבשעה שנשאה לא היה בן דעת לא נתחייב בכתובתה, כיון שהאשה נבעלה מרצונה.

★★

בגמ': פיקח שנשא חרשת או שומה אפילו כתב לה מאה מנה כתובתה קיימת מפני שרצה לזוק בנכסיו.

המגיד משנה (הל' זכי' פ"ד הל"ז) הביא מכאן ראי' לדעת הסוברים דכמו דמהני דעת אחרת מקנה להקנות לקטן, ה"נ מהני מפני דעת אחרת להקנות לשומה. דאלת"ה במאי קנתה כתובתה.

אמנם בקצוה"ח (סי' רמ"ג סק"ו) דחה דבריו, דבהרי כתבו התוס' (ר"פ בן סורר ומורה) דאף דאין לקטן זכי', מ"מ קטן פועל זוכה בשכירות שהיא תשלום עבודתו. וה"נ כשנשא אשתו הרי הכתובה תמורת הנישואין, ושפיר זכתה בו.

באמרי בינה (קונטרס הקניינים סי' כ"ד) תמה על זה דהתינה לגבי עיקר כתובה שזה מהות חיובה אחרי שנשאה,

בה גם קידושי שני. והאבני מלואים (סמ"ד סק"א) כתב בטעם הדבר דדוקא באשת איש דאורייתא הוא דלא תפסי קידושי שני ומשום דהו"ל חייבי כריתות ומיתות ב"ב, אבל בקידושי חרשת שהן קידושין מדרבנן לחוד, ואינו לא מחייבי מיתות ולא מחייבי כריתות שפיר תפסי בה קידושי השני.

החלקת יואב (ח"א אה"ע ס"ב) תמה על דברי הבית שמואל מדינא דמשנתינו דחרשת הנופלת ליבום לבעל אחות חרשת אינה צריכה לא יבום ולא חליצה, ואם היה תופסין בה קידושין עדיין היה הדין נותן שיהיה עליה זיקה וכמו חייבי לאוין. ועיין מש"כ האבני נזר (אה"ע סי' רל"ו) להחלקת יואב בישוב דעת הב"ש.

★★

בגמ': חרש וחרשת תקינו להו רבנן נישואין.

בשו"ת נודע ביהודה (מהדו"ק אהע"ז סי' ס"ג) נדפסה תשובתו של חתנו של הנו"ב הגה"צ ר' יוסף מפוזנא ז"ל ושם הק' לשיטת הר"י בר ברזילי דקטן שקידש לו אביו הוה קידושין, דזכין לו לאדם שלא בפניו, וכתב במשנה למלך (גירושין פ"ו ה"ג) דהוה קידשי תורה.

ותמה הגר"י הנ"ל דא"כ אמאי הוצרכו רבנן לתקן נישואין לחרש, הלא יוכל לקדש ע"י אחר דזכין לו לאדם שלא בפניו.

ותי' הנודע ביהודה (שם סי' ס"ד) דלא אמר הר"י בר ברזילי דמהני קידושין לקטן ע"י אחר משום דזכין לו שלא בפניו, אלא בקטן משום דאתא לכלל הויה, אבל חרש דאינו בכלל בר הויה, והרי זכי' מטעם שליחות, ובשליחות ילפינן בקידושין (מ"א ע"ב) אתם גם אתם דבעינן שהשליח יהי' דומיא דהמשלח, ולכן בחרש גם לר"י בר ברזילי אינו יכול לקדש ע"י אחר.

★★

כעין זה כתב באבני מילואים (סי' א' סוס"ק א') דלא מהני זכי' רק בקטן דאתי לכלל קידושין, וכדאיתא בב"מ (ע"ב ע"א) קטן דאתי לכלל שליחות אית לי' זכי', נכרי דלא אתי לכלל שליחות לית לי' זכי' עיי"ש, ולפ"ז חרש דלא אתא לכלל שליחות לית לי' זכי', ולכן הוצרכו רבנן לתקן אצלו קידושין.

שייך לומר שזהו כמו שכירות, אבל אם התחייב עצמו ק' מנה לכתובתה כדאיתא הכא, במה זכתה, אלא ע"כ דאמרינן דעת אחרת מקנה גם לשוטה.

★★

בגמ': ואיכא דאמרי אמר רבי חייא בר אשי אמר שמואל אשת חרש חייבין עליה אשם תלוי.

העין יצחק (סק"ט) תמה דאמאי לא מעמידין אותה בחזקת פנויה ולא יתחייב באשם תלוי, וכתב דבשלמא אי נימא כהצד בגמרא דמספק"ל אי דעתא צילותא או לא יש לומר דהוה כמו ספיקא דדינא ובספיקא דדינא לא אמרינן אוקי אחזקת היתר, כמש"כ האחרונים דבשביל החזקה לא ישתנה הדין, אבל לפי הצד דאמרינן דהוה עתים חלים ועתים שוטה ולא ידעינן מתי היו הקידושין, לפ"ז קשה דנעמידנה על חזקת פנויה.

וכתב דמכאן ראייה למש"כ המהרי"ט (ח"א סמ"א) דבכל מקום דעכ"פ מדרבנן יש כאן איסור איתרע חזקת היתר, וה"ג כיון דמדרבנן ודאי מקודשת היא ויצאה מחזקת פנויה, ע"כ איתרע חזקת פנויה דאורייתא.

דף קי"ג ע"ב

בגמ': דבר תורה שוטה מתגרשת כו' מנהג הפקר.

בקצוה"ח (סי' ר' סק"ב) כתב לחדש דלא אמרינן גיטו וידו באים באחת רק בגט, והיינו טעמא דבכל דבר דבעי קנין, כל זמן שאין לו יד במאי קני ואינו יכול לקנות, אבל בגט דיכול לגרש את אשתו בעל כרחיה, הרי דלא בעי נתינה באופן שהיא תקנה הגט, דהא כשמגרשה בעל כרחיה, בודאי אינה מתכוונת לקנות את הגט, אלא סגי בצורת נתינה לרשותה גרידא, ומשו"ה שפיר אמרנן גיטו וידו באין כאחת.

בקהלת יעקב (גיטין סי' ח' אות ב') הביא ראי' לזה מסוגיין דסגי בגט נתינה בלי הקנא, דהא אמרינן הכא דשוטה מתגרשת דבר תורה, ורק מדרבנן אינה מתגרשת שלא ינהגו בה מנהג הפקר, ואף אחרי תקנת חז"ל כתב הרמב"ם (סו"פ גירושין) דאם מבחנת בין גיטה לדבר אחרת מתגרשת. ומשמע אף דלשאר דיני התורה דינה כשוטה לגמרי.

וקשה כיון דאין לה דעת ואין השוטה יכולה לזכות אפילו ע"י דעת אחרת מקנה כמו שהוכיח הקצוה"ח (סי' רמ"ג סק"א), איך יכול לגרשה הא לא קנתה הגט. ומוכח מזה כסברת הקצות הנ"ל בסי' ר' דבגט לא בעי נתינה דקנין, אלא סגי בצורת נתינה גרידא, שכיון שנתן הגט ברשותה, הרי זו מגורשת.

★★

בגמ': ושלחה מביתו מי שמשלחת ואינה חוזרת יצתה זו שמשלחה וחוזרת.

החידושי הרי"ם ביאר בזה הפסוק (ישעי' נ' א') והוא בהפטרות פרשת עקב) איזה ספר כריתות אמכם אשר שלחתי, דכיון דדרשינן הכא שאם היא משלחת וחוזרת אין הגירושין חלים. לכן אף שהקב"ה גירש אותנו, כיון שבני ישראל בכחינת משולחת וחוזרת, שאין לנו להשען אלא על אבינו שבשמים, א"כ לא חלו כלל הגירושין.

והוסף השפת אמת (שופטים שנת תרמ"ט) דהכא הדין הוא בשוטה שאינה מתגרשת מהאי טעמא, וכן הוא אצל בני ישראל שאמרו (עדיות פ"ה משנה ו') מוטב שיהי' שוטה כל ימיו, ואל יהי' רשע שעה אחת לפני המקום, ואמרו חז"ל (חולין ב' ע"ב) אדם ובהמה תושיע ד', אלו בני אדם שערומין בדעת, ומשימין עצמם כבהמה, והיינו דכתיב (תהלים ע"ג כ"ב) בהמות הייתי עמך, שאנו מבטלים את הדעת לפני המקום לכן אין הגירושין חלים, עכתו"ד.

★★

בגמ': רב יצחק בר ביסנא אירכסו לוי מפתחי דבי מדרשא וכו' זיל דבר מלי ומליא וכו'.

ברש"י (ק"ד ע"א) כתב וז"ל: הנהג תינוקות זכרים ונקבות, ליטיילו התם, ישחקו שם, ושבת היתה ע"כ.

וכתב בשו"ת התעוררות תשובה (סי' קפ"א ס"ק א'): הנה לגירסת הרי"ף שלא כתוב בגמרא בשבתא צריך רש"י לפרש שהיה בשבת אבל לגירסתינו הוא מיותר. וי"ל דבתוס' ביצה (י"ב ע"א) ד"ה ה"ג רש"י, איתא, דהא דאמרינן מתוך היינו דוקא היכא דאיכא צורך קצת אבל שלא לצורך כלל חייב גם ביו"ט. ולכמה פוסקים עיין בטור או"ח (סי' תקי"ח)

יש דיעה בראשונים שמצות חינוך ליתא אלא בנוגע לעשין ולא בנוגע לאיסורים, דלעולם הקטן נשאר לאו בר חיובא - אפילו מדרבנן, אלא שחייבוהו חכמים להתנדב - בתורת אינו מצווה ועושה - לקיים את כל המצוות, ולהתנדב יש לו משמעות רק בקיומי מצוות, ולא במה שהוא נזהר מאיסורים, ולפי דיעה זו, אין הבדל (במצות חינוך) בין אביו לשאר אינשי דהכל חייבים לראות שהקטן יתנדב לקיים את המצוות.

ודעה אחרת יש, שחובת החינוך ליתא על האב, ואין גדרו שמחוייבים לראות שיתנדב הקטן לקיים את המצוות, אלא להרגילו ולחנכו במצוות, ולפי דיעה זו, אין הבדל בין עשין ללאוין. [ע"י כל זה בתוס"י ליומא (פב). ד"ה בן שמנה, ובחי' הרשב"א ליבמות (קיד.)].

והנה לפי הדיעה הראשונה, שאינה מחלקת בין אב לאחרים, וכו"ע מצווים להפרישו כשהקטן מבטל מצוות, צ"ע הגמ' יבמות (קיג:), רב יצחק בר ביסנא אירכסו ליה מפתחי דבי מדרשא ברשות הרבים בשבתא, אתא לקמיה דרבי פדת, א"ל זיל דבר טלי וטליא וליטיילו התם וכו', דבהוצאה ברשות הרבים, לכאורה יש שמה לא רק איסור לעבור בזה, אלא אף קיום מצווה לנזהר בה, ע"י רמב"ם פ"א משביתת יו"ט ה"ב, שכל השבות ממלאכת עבודה באחד (מהיו"ט) הרי קיים מ"ע. וכ"ה בריש הל' שביתת עשור, מ"ע לשבות ממלאכה בעשור לחדש השביעי... וכל העושה בו מלאכה ביטל מ"ע (ונוסף על כך גם) עבר על ל"ת וכו'. ואם ביה"כ וביו"ט כך הוא, מסתמא והו"נ בשבת, וא"כ, שהשביתה מכל המלאכות בשבת מצות עשה היא, היאך שייך לומר בזה שקטן אוכל נבילות אין ב"ד מצווין להפרישו, והלא נבילה ל"ת לחוד הוא, ואילו שביתה ממלאכה מצווה היא, ובכל המצוות הלא איכא חובת חינוך.

ואולי יש לחלק בין הוצאה, שמלאכה גרועה היא, ואין בה אלא איסור למי שעובר עליה, ולא קיום מצוה לנזהר בה. א"נ, אולי י"ל דלישנא דגמ' שהי' רה"ר לאו דוקא הוא, ולא הי' אלא כרמלית, וטלטול בכרמלית אין בה - אפילו מדרבנן - דין מלאכה, (דנימא שיש לנזהר בה משום קיום מצות עשה), אלא רק איסור גזירה הוא. [השוה מש"כ בזה בס' ארץ צבי (סי' ו' אות ח')]. ומעתה נ"ל בדרך אפשר, שאף שיש איסור דדוקא בזהירות במלאכות הוא דאיכא קיום עשה, ולא בזהירות באיסורי גזירות.

צריך שיהי' הצורך קצת דוקא באוכל נפש, כדמוכח נמי מירושלמי (שם פ"א ה"ז) דאמרינן שם מותר לטלטל המפתח של אוכלין אבל של כלים לא, ופרכינן והא ר' אבהו יתיב ומתני ומפתחא דפלמנטרין בדיה, ומשני פלפלין הו"ל בגווה, והובא בטו"ז (שם סע"ק א') ויש ג"כ לומר דבסוגיין מיירי שהי' ביו"ט.

ולפי"ז היה מיושב תמיה עצומה, דהיכי איתרמי ליה דאירכסו מפתחי דבי מדרשא בשבתא, הא אמרינן בשבת (י"ב ע"א) חייב אדם למשמש בכגדו ע"ש עם חשיכה, אבל אם נימא דאיירי ביו"ט שפיר הוציאו, דהרי הוצאה לצורך מצוה ללמוד בבהמ"ד או לקרות בס"ת ברבים שרי, (או שהי' לו גם קצת אוכל בתוך התיבה והוי לצורך או"נ).

וגם לגרסתינו דאיתא דהי' בשבתא יש לפרש דהיינו יו"ט וכדמצינו שיו"ט נמי איקרי שבת, כמ"ש רש"י בביצה (י"ז ע"א) ד"ה דלמקני שביתה בשבתא. אבל לרש"י [בביצה (שם)] דס"ל דאמרינן מתוך גם שלא לצורך כלל, א"כ לא שייך דבר זה ביו"ט, לכן קאמר רש"י דהיה בשבת, לדייק דבשבת הי' ולא ביו"ט. ובפרט לרבי יוחנן דס"ל דפלוגתת ב"ש וב"ה הוא אי אמרינן מתוך, והרי הלכה כב"ה דס"ל דאמרינן מתוך, וגירסת הטור באו"ח (סי' שמ"ג) דעובדא דסוגיין אתי לקמיה דר' יוחנן. [וכן הוא ברש"י שבת (כ"א ע"א) ד"ה ש"מ].

★★

והא דאמר ליה זיל דבר טלי וטליא, ולא היה סגי שיביא אחד לבר, דלפי מה דמסיק בגמ' דבעושה על דעת אביו חמור דהוה כמצוה אותו, א"כ כשיליך קטן אחד שמה, כשימצא המפתח בלי ספק למה הוציאו שם יחידי, והיינו שאם ימצא המפתח יביא לו אותו, וכיון דרואה דניחא ליה הוה כעושה על דעת אביו, ולכן קאמר שיביא זכרים ונקבות וליטיילו שמה לשחק כדרכן של תינוקות ולא יעלה על דעת הקטנים המוצאים את המפתח שמעיקרא לכן הולכו שמה להביאו, ולא הוה עוד על דעת אביו ולא על דעת גדול דהוה כספי ליה בידים. ע"כ.

★★

כתב הגאון ר' צבי שכטר שליט"א בקובץ אור המזרח (קובץ מ"ב ע' 11-12 בהג"ה):

דף קי"ד ע"א

בגמ': לא דלא דליספו ל"י בידים.

בתום פסחים (פ"ח ע"א ד"ה שה לבית) הקשו למ"ד שה לבית לאו דאורייתא ואין קטן נמנה על הקרבן פסח, ומ"מ מאכילין לקטן מהקרבן פסח, והא אפילו למ"ד קטן אוכל נבלות אין ב"ד מצווין להפרישו, מ"מ לא ספינן ל"י בידים, וא"כ איך מותר להאכיל לו מהקרבן פסח שלא למנויו.

וכתבו לחדש דדוקא שרצים ונבילה אסור לספותו בידים, אבל הכא משום חינוך מצוה, מותר להאכיל לו בידים בכדי לחנכו במצות קרבן פסח.

וכיוצא בזה כתב ההגהות אשרי (ר"ה פ"ג סוס"ז) דמותר ליתן לקטן שופר לתקוע בו ואפילו בשבת, ואף דאסור מדרבנן לתקוע בשופר, ולא ספינן ל"י בידים אפילו איסור דרבנן, מ"מ כיון דזמנין איכא מצוה בתקיעת שופר, ואיכא ב"י חינוך ספינן ל"י בידים.

ועל פי זה ביאר בשו"ת חתם סופר (חלק ו' סי' י"ג) דברי הט"ז באו"ח (סי' שמ"ו סק"ו) דמותר ליתן לקטן להוציא לכרמלית בשבת, והיינו בדבר שהוא לצורך חינוכו של הקטן, כגון להביא סידור לביהכ"ס שרי, ובכה"ג ספינן ל"י בידים, כיון דהוא צורך חינוכי.

או"ם הביא מדברי הר"ן (נדרים ל"ו ע"א) שמפרש דשה לבית אבות לאו דאורייתא, היינו שמן התורה צריך מיני, ומ"מ הוא גופא דינא דאורייתא שאוכל בלי מינוי, ולא כתוס' פסחים הנ"ל דהכוונה היא שאין שייך אצלו מינוי (וממילא הוה איסור דשלא למנויו, אי לאו משום חינוך), ולפ"ז אודא ל"י חידושו של התוס'. ע"ש עוד מה שהאריך בזה.

★★

בגמ': ת"ש לא תאכלום כי שקין הם לא תאכלום להזהיר גדולים על הקטנים וכו'.

ז"ל התרומת הדשן (פסקים סס"ב) הא דאייתי קרא דאסרה תורה דלא ליספו ליה בידים, י"ל הטעם דקפיד רחמנא שלא ירגיל אותו לעבור עבירות וכשיגדיל יבקש לימודו.

החתם סופר (שו"ת או"ח ספ"ג) השיג על התרומת הדשן, דלפי דבריו יצא דבשוטה וחרש שפיר ספינן ליה איסורא, דהא לעולם לא יבא לכלל חיוב מצות, ובסמוך בעי למיפשט מחרש שנשא חרשת דקטן אוכל נבלות ב"ד מצווין להפרישו. ודוחק לומר דבאמת הוי מצי למימר ולטעמך.

★★

האחיעזר (ח"ג ר"ס פ"א) הביא קושית החי' הרי"מ דאין פשט בתחילת הסוגיא מהא דטלי וטליא דאיירי לענין הוצאה בשבת דקטן אוכל נבלות אין ב"ד מצווין להפרישו, והא דמלאכת שבת בעינן מלאכת מחשבת אפילו בגדול, וקטן אין לו מחשבה ואפילו במחשבה הניכרת מתוך מעשיו אינו אלא מדרבנן, וא"כ אין כאן איסורא דאורייתא כלל.

ותירין האחיעזר עפ"י מש"כ התרומת הדשן דהטעם דאסור לספות איסורא לקטן הוא שלא יתרגל ויעבור גם כשיגדל, דלפ"ז י"ל דאע"ג דקטן אין לו מחשבה, מ"מ מאחר דאותה הפעולה עצמה אסורה כשיגדל, ואז ממילא יהי' לו מחשבה, ע"כ שוב שייך ביה איסור ספיה שלא יבא לעבור לאחר שיגדיל. וע"ע באחיעזר (שם) סק"ג שתירץ באופן אחר.

★★

בגמ': וצריכי דאי אשמעינן שקצים משום דאיסורין במשהו אבל דם דעד דאיכא רביעית אימא לא וכו'.

בשו"ת מוצל מאש (ח"ב סי' ד) כתב דקשה לו היכן מצינו דאיסור דם הוא ברביעית, והלא כל איסורין שבתורה הם בכזית, וכ"כ הרמב"ם (פי"ד ממאכלות אסורות ה"א) בפירוש, וכן אמרו בת"כ (בפרשת אחרי מות) האוכל את הדם כדי אכילה בכזית.

ואין לומר דיש הפרש בין אוכל לשותה, כלומר שאם כנסו בכזית ואם שתאו ברביעית, שהרי מלבד שלא מצינו חילוק זה והרמב"ם ז"ל (פ"ו שם) שתיק מיניה, גמרא ערוכה היא פרק העיר והרוטב (חולין קכ ע"א) דנפש לרבות השותה, והקשו בגמ' והא תני הטמאים לאסור צירין ורוטבן, למה לי ליגמר מהכא, ותירצו צריכי דאי מהתם הוה אמינא עד דאיכא כזית וכו', כלומר אבל שקצים אפי' במשהו, הרי הדבר מפורש

צריך לשתות בכל יום דם בהמה. כדי להצילו מאיסור כרת, רצה הר"י עטלינגר לקבוע שישתה פחות פחות מכושיעור, אך הוא נבוך באשר לקביעת השיעור, אם הוא רביעית או כזית, שהרי יש בכך סתירה בין סוגיית יבמות לבין סוגיות אחרות בש"ס. את החילוק הנ"ל בין דם צלול לבין דם קרוש הוא דוחה. בסימנים שלאחר מכן הוא נושא ונותן עם כמה חכמים שרוצים ליישב את הסתירה, ובסוף נשאר בצריך עיון. כך גם נשאר ה"ר שלמה דרימר בספרו ישרש יעקב (חידושי הלכה ואגדה על מס' יבמות, לבוב תרכ"ג) בצריך עיון גדול על הסתירה.

לכאורה, את התירוץ הנכון נמצא בכל כתבי היד של הגמ', שבהם הגירסא ביבמות היא: "עד דאיכא כזית", ולא כפי שנדפס בדפוסים: רביעית. את הגירסא הזו אנו מוצאים בכתב יד מינכן, בכ"י מוסקבה ובכתב יד רומי. הרוצה לעמוד על שינויי הנוסחאות בענין זה ימצאם במסכת יבמות של מכון התלמוד הישראלי השלם, כרך ד עמ' רסח שורה 1. כל ששת כתבי היד גורסים כזית; ורק דפוסי שונצינו וונציא גורסים רביעית, ומהם הועתקה הגירסה לרפוס וילנא. יצויין שבמאירי על יבמות, שיצא לאור לאחר זמנם של הר"י עטלינגר ובעל ישרש יעקב, מצטט מהגמ' ביבמות "עד איכא כזית", כמו בכתבי היד. גם הרמב"ם פסק בפ"ו מהל' מאכלות אסורות, שאיסור דם הוא בכזית. אם הראשונים לא עמדו על סתירה בענין זה, הרי מסתבר שלפני כולם היתה הגירסה כמו לפני המאירי, וכמופיע בכתבי היד.

(קובץ בית הועד כרך א' ע' 58-9)

★★

בגמ': ת"ש שני אחין אחד פקה ואחד חרש וכו', אמאי מוציא את אשתו בנט תיתב גביה וכו' משום איסורא דידה, ת"ש שני אחין פקחין וכו'.

כתב החתם סופר בתשובה (או"ח סי' פג) דהנה בתה"ד (פסקים סי' סב) כתב דהא דאסרה תורה למיספי איסורא לקטן בידים, הוא משום כדי שלא ירגיל לעבור עבירות וכשיגדיל יבקש לימודו, ומדבריו משמע דרק בקטן יש לאסור, אבל בשוטה דלא אתי לכלל דעת מותר ליספי ליה בידים.

אך אין זה עיקר דלא דרשינן טעמיה דקרא, וכן מוכח מהא דהגמרא כאן מקשה מחרש וחרשת ורוצה לפשוט דבי"ד

דאפי' שותהו בכזית, ועיין גם בתוס' שבועות (כג ע"א ד"ה גמר שכר שכר), שכתבו בדם כמו שהוא הוי אכילה, הרי הדבר מפורש שהדם בעצמו הוי בכזית. ואי לאו כל אלו הראיות הייתי אומר דאידי ואידי חד שיעורא. עיי"ש.

בסוף דבריו כתב ואגב גררא הוקשה לי דבגמרא כאן הביאו ג' מקומות להזהיר גדולים על הקטנים חד בשרצים וחד בטומאת כהנים וחד בדם ותירצו צריכותא למה הוצרכו ג' מקומות, ותמהני שהרי במכילתא אי' בשבת אתה ובנך ובתך להזהיר גדולים על הקטנים ולא הזכירוהו בגמרא כלל, וצריך עיון. ועיין בגליון הש"ס להגר"ע איגר שצייין לדברי המוצל מאש אלו עיי"ש.

★★

וכתב האחיעזר (ח"ג ספ"א אות כ"ג) דשמע מהגר"ח זצ"ל לתרץ דלהכי איצטריך קרא לגבי שבת ולא ילפינן שבת משאר האיסורין, דמשום לא תאכילום בעלמא לא הוי אלא איסור בעלמא אבל מאחר דגלי קרא בפרשה דשבת יש בזה חומרא דשבת, וכדאיתא לעיל (ו). שאני לאוי דשבת דחמירי ופירש"י דמחלל שבת כעובד ע"ז.

ובשם האמרי בינה תירץ דהו"א דבשבת לא שייך הא דלא תאכילום, דבשבת בעינן מלאכת מחשבת וקטן אין לו מחשבה.

דף קי"ד ע"ב

בגמ': אבל דם דעד רביעית אימא לא.

הנה הגמ' כאן דנה בשאלה למה נצרכו שלוש האזהרות "להזהיר גדולים על הקטנים" בשרצים, בדם ובטומאת כהנים. במשפט שצוטט לעיל מפורש, שאיסור דם לחייב עליו כרת הוא ברביעית. על כך הקשו רבים מן האחרונים (עי' בהגהות הרש"ש ועוד): הרי בכמה מקומות בתלמוד מבואר שהאיסור הוא בכזית? ראה לדוגמא בכריתות דף כב, שמבואר שהאוכל לב של עוף עם דמו אינו עובר עליו, מכיון שאין בו דם בשיעור כזית. האחרונים ניסו ליישב סתירה זו בחלקם בין דם צלול, ששיעורו ברביעית, לבין דם קרוש, ששיעורו בכזית.

בשו"ת בנין ציון (סי' מט) הובאה שאלה הלכה למעשה על אודות חולה שיש בו סכנה, שהרופאים קבעו שהוא

מצווין להפריש הקטן מאכילת נבילות, ולכאורה גם אם נאמר דבקטן בי"ד מצווין להפרישו עדיין קשה מחרש וחרשת דהא לא אתי לכלל דעת, ודוחק לומר דהוה מצי למימר וליטעמך, אלא על כרחך אין חילוק.

אך צ"ע מה צריכה הגמרא לתרץ משום איסורא דידה ודידיה, אמאי לא מתרצינן דמשום החרש והחרשת עצמן גם אסור משום דה"ל ספי איסור בידים. וקצת היה נראה מזה רא"י להתה"ד, ולומר דרק אם נאמר דבי"ד מצווין להפריש הקטן מן התורה, אז על כרחך זה גזירת הכתוב, דהא לא שייך טעמא בזה שלא ירגיל לאיסורים כי אין אנו מרגילין אותו, וא"כ אין לחלק בין חרש ושוטה לקטן, וע"כ שפיר רצינו למיפשט מחרש לקטן, אבל כשאין בי"ד מצווין להפרישו אלא רק למיספי בידים אסור, שפיר יש לומר דיש חילוק בין חרש לקטן, וע"כ לא היינו יכולים לתרץ כאן דבחרש כופין אותו להוציא משום דאסור למיספי ליה בידים.

אך באמת כל דברי הש"ס נפלאו ממני, דמה סברת המקשן מעיקרא להקשות, וכי לא ידע התירוץ, דהאם משום שאחד פטור מכל המצוות נישבוק לאידך למיעבד איסורא.

אלא המקשן הוי ס"ל דרק אם בי"ד מצווין להפריש הקטן, אז גם בי"ד מצווין להפריש החרש מאיסור משום האיסור של הפקחת, משא"כ אם אין בי"ד מצווין להפריש הקטן, גם כאן אין מצווין להפריש ולכוף את החרש לגרש את אשתו הפקחת משום האיסור שלה. וע"ז מחדש התרצן דגם אם בי"ד אין מצווין להפריש הקטן מאיסור, כאן שום האיסור דפקחת יש לבי"ד להפריש את החרש מאיסור.

אך זה מיישב רק את הקושיא הראשונה בגמרא מהא דכופין החרש לגרש הפקחת, אבל הקושיא השניה מפקח שכופין אותו לגרש את החרשת, שם הרי י"ל דהיות והאשה מתגרשת בעל כרחה ודאי כופין הפקח שלא לעבור איסור ולגרש את אשתו. וצ"ל אידי דרישא נקיט שקלא וטריא דסיפא. ומ"מ נראה דאין חילוק בין חרש ושוטה לקטן דלא למיספא ליה בידים.

ועי"ש שנשאל אודות חרש שרצו לשלוח אותו בבית ספר בוניא ששם ילמדוהו דעת ובינה לנהל ארחות חיים, אלא שיהי' מוכרח לאכול שם נו"ט, והשיב שעל זה נאמר מוטב שיהי' שוטה כל ימיו, ולא יהי' רשע שעה אחת לפני המקום ע"ש.

פרק חמשה עשר

דף קמ"ו ע"א

בגמ': ת"ש נפלו עלינו עכו"ם וכו' הוא מת וניצלתו נאמנת, התם כדר' אידי דא"ר אידי אשה כלי זיינה עליה.

וכה"ג איתא בפ"ב דע"ז (כה:): רב אידי אמר אשה כלי זיינה עליה וכו', ופירש"י שם דכיון דדעתיהו עליה לביאה ע"כ לא הורגים אותה. אך בתוד"ה איכא כתבו דלאו משום דדעתיהו לביאה וכו' אלא טעמא מפני שאינה בעלת מלחמות ומריבות כאיש דמרחמים עליה יעו"ש. וכן יעו"ש בע"ז ברא"ש שכ' כתוס'. אולם יעו"י ברא"ש הכא שפירש בזה כרש"י דמניחין אותה כדי לבוא עליה ע"ש, וצ"ע אמאי פ"י הרא"ש הכא כרש"י והתם כתוס'.

ונראה לפרש בב' אופנים, חדא י"ל דאכן ס"ל לרא"ש דהא דלא הורגים העכו"ם לנשים משום ששפילות הם [וכל' הרא"ש בע"ז] ואינם בעלי מריבות וכו' ולכן מותר להם להתייחד ולא צריכים לחוש לשפ"ד [ומ"מ צריכות לחוש לג"ע ורק לכן אסורות להתייחד עמהם], ובגמ' הכא לא איירי למה העכו"ם לא יהרגו אלא איירי למה האשה נאמנת לומר שהעכו"ם והליסטים הרגו לבעלה ולא הרגו אותה משום ש"כלי זיינה עליה", והיינו למה האשה לא פחדה להשאר שם ולא ברחה מהם משום דחושבת האשה שלא יהרגו משום שרוצים אותה לזנות וזהו דבי' הרא"ש הכא כרש"י דלכן נאמנת לומר שמת בעלה, משום שמדמינת שלכן הניחיה ולא חושבת שניחיה מחמת ששפלה היא ולא בעלת מריבות, אך אכן הטעם האמיתי שלא הורגים לנשים הוא כש"כ הרא"ש התם, ודו"ק היטב.

ועוד יל"פ בזה, דהתם איירי שחיישי' לשפ"ד ע"י "ייחוד" אך לא איירי בעכו"ם שבאו להרוג אלא דמתוך שיתייחדו ויראה הגוי שיש לו אפשרות להרוג איזה יהודי על כן יש לחוש שיעשה כן ולכן באשה שאינה "בעלת מריבות" לא

ירצה להורגה ואי"צ בזה לטעם שיניחה לזנות, דמספיק שאין סיבה כ"כ להורגה שיניחה, אולם בגמ' הכא איירי שנפלו עליהם עכו"ם ולסטים והיינו שבאו בתאווה וברצון להרוג ואע"פ שאין סיבה להרוג מ"מ רצונם ותאותם לכך וא"כ בזה יש לחוש שיהרגו אף לנשים ואע"פ שאינה בעלת ריב וכו' וא"כ בזה צריך לטעם דרש"י שיניחה לזנות דכלי זיינה להם תועלת והנאה ממנה יהרגוה שכן ע"ד כן באו ולכן בזה הוצרך הרא"ש לכ' לטעם רש"י, וזה כפתור ופרח.

ולפי"ז אפשר שיודה תוס' לרש"י בגמ' הכא דבעינן לה"ט דהניחיה לביאה, ונפק"מ במכוערת ובזקנה ובקטן דאע"פ שאינם "בעלי ריב" אפ"ה יש להם לחוש שיהרגו אותם העכו"ם שכן כל חפצם הוא להורגם וא"כ לא יהיו נאמנים לומר דמת בעלי או שמת אבי וכו' דאיך לא פיתדו מהעכו"ם ונשארו שם, אך לתי' א' אפשר שיהיו נאמנים לזה גם זקנה ומכוערת דאכתי חושבים "בדמיונם" שלא יהרגו משום שיניחום לזנות. אך בקטן ליכא לטעם זה וא"כ אפשר דאף לתוס' לא יהיה נאמן להעיד שפלוני מת שם דאע"פ שאינו "בעל מריבות" וכגון שהוי כבר שיתא כבר שבע ולכן מותר לו להתייחד עם העכו"ם מ"מ כש"נפלו" עליהם עכו"ם וליסטים שאני דהוי "סכנה יתירה" וע"כ לא יהיו נאמנים להעיד דמת פלוני, ודו"ק בזה.

אולם י"ל דאף לתי' א' דלעיל אשה מכוערת וזקנה לא יהיו נאמנים להעיד ע"ז, דדוקא באשה שמראיה טוב י"ל כנ"ל דחושבת שיניחיה לזנות עמה ולכן לא ברחה מהם אך זקנה ומכוערת לא חושבת כן דיודעת ועכ"פ חושבת שאין צריכים אותה לזה ואין מצוי לזנות עם זקנה ומכוערת, וא"כ י"ל דאף לתוס' לא יהיו נאמנות לזה, והבן בס"ד.

(נופת צופים)

בגמ': האי גברא דאתלי נורא בי גננא בשלהי הילול'י כו' הואיל ונפק בי' מומא מחמת כיסופא עריק ואזיל לעלמא.

בשו"ת חת"ס (אה"ע ח"א סי' ס"ז) דייק אריכות לשון הש"ס בי' גננא בשלהי הילול'י, מה רצה הש"ס בזה. וכתב די"ל דמהיכ"ת נחוש שהוא ברח ואזיל לעלמא, כיון שהוא חתן שעכשיו נשא אשה וכתוב נקי יהי לביתו שנה אחת ושימח אשתו אשר לקח, א"כ שארית ישראל לא יעשו עולה להניח את אשתו החדשה גלמודה ולברוח לעלמא.

לכן אמר דהכא משום דאיחרך וכסיף טובא, רק בכה"ג חיישינן דלמא ברח ואזיל לעלמא, הא לא"ה באמת לא חיישינן שברח עיי"ש.

★★

בגמ': מחמת כיסופא ערק לעלמא.

בשו"ת חתם סופר אה"ע (ח"ב סו"ס קל"א ושם סי' קל"ח) כתב בעובדא שהי' אצלו בעת היותו יושב על כס הוראה בק"ק מאטעסדארף באיש אחד שהי' אהבה ושלוש בינו לבין אשתו והתפרנס בפועל כפיו כדרך הבינונים. ויום א' הלך לדרכו עם מעט סחורה יי"ש אל מקום צבא המלחמה של הקיר"ה, ופתאום נשמע ששודד חיל הקיסר ונסו וברחו והאיש הזה לא חזר לביתו כשלוש שנים, וכתבנו לקהלות רחוקות לקופענהאגען לונדון ופראנקפורט ואין קול ואין עונה, עד שכולם שפטו כי מת במלחמה בלי ספק, כי אילו היה קיים הי' בא, כי אהב את אשתו אהבת עולם. והייתי מהרהר לומר דבזמנינו לא שייך לומר דלמא מחמת כיסופא ערק לעלמא, דאפי' ערק לעלמא, איכא בי דואר דקביעי בכל דוכתא, ויכול לכתוב ולהודיע ככה אירע לי וכה אני נמצא, ומה זו שתיקה.

עוד ההרהור בזה ברעיוני, ואנשים באו מוין לומר שראו אותו שמה, ומיד כתבתי שם למהר ביאתו לפני ואתא גברא לקמן, וסיפר אשר בראותו צרתו כי נשללה ממנו כל אשר לו והיצגוהו ערום, חשב בנפשו שאם יספר כן לאשתו תרצה שיבא בערום וחוסר כל ויסתפקו במועט ובפת חרבה ושלוה עמה, ע"כ התחכם לאחוז פלך השתיקה, ולנרוד למרחקים להשתכר ולהרויח ועתה חזר לביתו.

ואז אמרתי ברוך שבחר בהם ובמשנתם, כי דברי חכמים לא יתבטל לעולם, וכל המהרהר אחרי דבריהם כאילו מהרהר אחרי השכינה ע"ש עוד.

דף קמ"ו ע"ב

בגמ': ההוא גברא דאפקיד שומשמי גבי חבריה וכו' והא כן וכן הויין וכו'.

ברבינו יונה (בחי' שנדפס בספר הזכרון אש תמיד ע' קכה) כותב: ויש ראייה למה שכתבנו דמדה ומנין לא הוי סימן מובהק מהא דגרסי' ביבמות בפ' האשה שהלכה (קטו): ההוא גברא דאפקיד שומשמי גבי חבריה א"ל הב לי שומשמאי א"ל שקלתינהו א"ל והא כן וכן הויא ורמיא בחביתא א"ל דידך שקלתינהו והני אחריני נינהו, מי חיישי' שמא פינן או לא רב יימר אמר לא חיישי' ורבינא אמר חיישינן והלכתא חיישינן (שם קטז.), אלמא מדה ומנין לא הוי סימן מובהק וה"ה למשקל, דהא מדמי' להו בפ' אלו מציאות, ולרב יימר דאמר לא חיישי' ודאי אם היה טוען לקחתי ממך היה נאמן, אלא לפי שהיה טוען הני אחריני נינהו הוה ס"ל לרב יימר דלא חיישי' דלמא אתרמוי אתרמי ולא מהימנינן ליה לנתבע, ואע"ג דאיכא מיגו שהרי היה יכול לטוען לקחתים ממך, וס"ל לרב יימר דמדה ומנין הוי סימן מובהק.

עוד נ"ל לפרשה, כגון שהיו שם עידי פקדון שהעידו שהפקיד אצלו שומשמין ולפי' לא היה יכול לטוען לקוחין הן בידי והיה טוען דידך שקלתינהו והני אחריני נינהו, והוה ס"ל לרב יימר אע"ג דמדה לא הוי סימן מובהק, כיון שיש עדים שהפקיד לו שומשמין ונתנם בחבית והרי נמצאים שם באותה מדה שזה טוען אין הנפקד נאמן לטוען החזרתים לך והני אחריני נינהו וכו'.

★★

בגמ': מצא חבית וכתוב עלי' תרומה הרי אלו חולין וכו'.

נשאלה לפני גדולי הת"ח, אם אחד רוצה לשלוח חבילה של מצות האם מותר לכתוב על החבילה מבחון "זכוית" בכדי שיזהרו בה ולא ישברו?

אינו דומה לההיא, דהכא עושה מעשה מרמה משא"כ התם. דהוא בשב ואל תעשה. עכ"ל.

★★

בגמ': מי חיישינן לתרי יצחק או לא, אביי אמר חיישינן ורבא אמר לא חיישינן וכו'.

בשו"ת עצי חיים (אבהע"ז סי' י"ג) בתשובה לענין עגונה שבעלה נאבד כתב בתו"ד:

דכתב הרמב"ן טעמא דרבא כיון שהעדים העידו שהי' הולך מקורטבא לאספמיא הרי שראו אותו בקורטבא, וכיון שכן אומרים כאן נמצא כאן הי', ואין חוששין שמא ממקום אחר בא לכאן ואותו יצחק שהוא מכאן הלך למקום אחר. והנה בנמוק"י הקשה על הרמב"ן בהא דק"ל כרבא דכאן נמצא כאן הי' הרי בפ' המדיר לא ק"ל כרבא אלא כרב אשי. ותירץ לחלק בין איסור לממון דוקא גבי איסור א"א משום עיגונא אקילו רבנן וסמכינן על האי סברא דכאן נמצא אבל לא בממון ע"כ.

ובתשו' נובי"ק (סי' ל"ו) הקשה על דברי הנמוק"י דהא אדרבה, ממון קיל לי' מאיסור דלא חיישינן לשאלה וגם סמכינן בממון על סימנים. ותירץ דלהוציא ממון מחזקתו חמיר יותר ממון מאיסור רק באבידה שאין מוציאים מחזקת שום אדם בזה ממון קיל מאיסור ע"ש. ולכאורה קשה הא גם בא"א איכא חזקת א"א וא"כ אמאי סמכינן אכאן נמצא להוציא מחזקת א"א הא גבי ממון להוציא מחזקת ממון לא אמרי' כאן נמצא

ונ"ל ליישב עפ"י דברי הר"ש (פ"ב מה' מקואות) הובא במ"ל (סוף ה' מקואות) דהיכא דאיתחזק איסורא אף בדרבנן ספיקא לחומרא, אבל היינו דוקא אם מתחלה היתה טומאה דרבנן או מעמידין אותו בחזקתו הקודמת, אבל אם הי' טמא מדאורי' וטבל והספק אם הטבילה מועלת מדרבנן ומן התורה בודאי נטהר לא שייך בזה לומר אוקמי' אחזקה, דהרי מחזקתו הראשונה בודאי יצא שהי' טמא מה"ת ועכשיו אינו טמא מה"ת ואיתרע החזקה אף לענין דרבנן שהרי עשה מעשה המתיר ע"ש.

ולפ"ז י"ל דה"נ לענין חששא דתרי יב"ש דכתבו התוס' דמה"ת לא חיישינן לה כלל, ורק חששא דרבנן הוא,

והשאלה היא האם בכתיבת שקר אין שום איסור וכל האיסור מתחיל רק בשעה שמראה את הכתב לאחרים, או שהאיסור הוא בשעת כתיבה. הנה.

הרב הגאון רי"ח פיש שליט"א בספרו "תתן אמת ליעקב" (ליקוט בעניני אמת ושקר ושו"ת להלכה) מביא כך: שאלתי דבר זה ממרן הגאון רבי יוסף שלום אלישיב שליט"א והשיב דמותר. וכן הוא דעת הגאון רבי ישראל יעקב פישר זצ"ל כי כיון שאינו כותב בפירוש שמה שבתוך החבילה זכוכית מותר. וכן נוטה דעת כ"ק אדמו"ר מתולדות אהרן זצ"ל שכתב לי במכתב, כי הכוונה בכתיבה זו - שיזהרו בזה כמו בזכוכית.

והגאון הגדול רבי חיים קנייבסקי שליט"א הביא ראייה שמותר מגמרא יבמות קט"ו: שאם מצא חבית וכתוב עליה תרומה הרי אלו חולין כי לפנחיה שבקיה, ופרש"י "להצלת פירות שבתוכה הניח בה אות זה ולא גיררה כדי שיבדלו בני אדם מהן, פנחיא, לשון שימור כאדם שתולה ממנו באדם חשוב כדי שלא יגזלוהו הימנו ודומה לו בהגזול עצים ב"ק ק"ג".

בהגהות הגאון רבי ישראל יעקב פישר זצ"ל (על הספר הנ"ל) העיר עליו וזה לשונו: לאו ראייה היא דהתם לא כתב, רק הניח הפירות בכלי שכבר היה כתוב שם.

הגאון הגדול ר"ח קנייבסקי שליט"א הגיב על הערת הגר"י פישר: ראיתי שהרב המסכים משיג על הראייה מפנחיה ולא הבנתי דבריו דכתיבה אינו דבר שקר רק מרמה ומה נפק"מ אם הי' כתוב קודם, ואפילו אם כתיבה כדיבור אין האיסור מעשה הכתיבה רק מה שמראה אח"כ א"כ מה נפק"מ אם היה כתוב קודם, אטו אם אחד ימצא כתוב דבר שעל עצמו אינו נכון ויראה לכולם שהכונה על עצמו, אינו משקר? עכ"ל.

הגר"י פישר זצ"ל שהדברים הגיעו לעינונו חזר על דעתו והעלה את תשובתו על הכתב: מה שדחה הגר"ח קנייבסקי שליט"א להעיר דמעשה כתיבה אינו השקר אלא מה שמראה אח"כ תמוה, הרי כתב תוס' בב"ב צד: דהעדים החותמין על שטר מוקדם עוברים על מדבר שקר תרחק, ואמאי הם עוברים הרי המלוה מראה ולא הם, וגם הרי הנדון מ"מ

פינן, וכן לא חיישינן לתרי יצחק, דרק אחד הי' כאן ולא חיישינן שמא הלך ואחר בא לכאן, וכן בשטרות דננאי, כיון דנמצאו ברשותו אמרי' שהיו של כל הזמן ו"ח שמא נפלו ממקו"א והוא מצאן. והקשו הרמב"ן והריטב"א דפוסקים כרבא דאמר כאן נמצא כאן הי', וא"כ איך פוסקין דחיישינן, ותי' דלאפוקי ממונא לא סמכינן אחזקה דכאן נמצא כאן היה, והוסיף הריטב"א דבשטרות דננאי יש רגלים לדבר דכאן נמצא כאן הי' ע"ש. ומשמע דקשי' לי' דהחזרת השטר הוי' הוצאת ממון, ואיך סומכים בזה על חזקת כאן נמצא כ"ה.

וצ"ע, דהקצוה"ח (סי' רצ"ז, סק"א) הביא דעת הריטב"א דלא מהני סימנים להוציא ממון, ובסי' רנ"ט סק"ד כי דהחזרת שט"ח ע"פ סימנים אינו הוצאת ממון, דרק מחזירין שטר ולא מוציאין ממון, כמ"ש תוס' בחולין, וכיון דס"ל דאינו הוצאת ממון, מה הק' כאן (ע' משובב נתיבות סי' מ"ו ח') וצ"ע.

(קובץ קול התורה קובץ מ"ז ע' ט)

בגמ': וליהמניה מדרב המנונא דאמר רב המנונא אשה שאמרה לבעלה גירשתני נאמנת.

הרשב"א הוכיח מכאן דרב המנונא קאמר דנאמנת אפילו לקולא להיות מותרת להנשא לאחר, ודלא כהראב"ד (אישות פט"ז הכ"ו) שכתב דאין כוונת רב המנונא רק לחומרא דאם קיבלה קידושין מאחר דצריכה ממנו גט.

הבית הלוי (ח"ג ס"י) דחה ראיה זו, די"ל דהכי כוונת הגמרא דמאחר דנאמנת עכ"פ לחומרא מדרב המנונא שוב אינה עומדת בחזקת אשת איש, וע"כ יש להאמינה כשאר עד אחד, דהא דהוצרכו לומר (לעיל פח). דמשום עיגונא הקילו רבנן, הוא רק משום דאיתחזק איסורא, וע"כ חשיבא כדבר שבערוה ואין דבר שבערוה פחות משנים, אבל בגוונא שיש ריעותא בחזקה וכגון ע"י שאמרה גרשתני, שוב אין זו עדות דבר שבערוה.

דף קט"ז ע"ב

בגמ': עד אחד בקטטה מאי מ"ט דע"א נאמן משום דמילתא דעבדא לאגלווי לא משקר וה"נ לא

א"כ אע"ג דאיכא חזקת א"א מדרבנן מ"מ כיון דהי' לה קודם חזקת א"א מה"ת ויצאה מחזקתה מה"ת, לא שייך בזה לומר אוקמי' אחזקתה, דהא מחזקתה הראשונה בודאי יצאה, וא"כ איתרע לה חזקת א"א, אבל בהמדיר גבי מומין וספק אי הי' לה המומין קודם שנתארסה או אח"כ בזה לא אמרי' כאן נמצא כיון שיש להבעל חזקת ממון דהתם לא מיירי כלל לענין שני יב"ש ע"ש.

דף קט"ז ע"א

בגמ': חיישינן לגמלא פרחא.

והקשו בתוס' דבפ"ק דמכות (ה' ע"א) איתא דאם שני עדים אמרו על א' שהרג את הנפש באחד בשבת בבוקר בנהרדעא, ובאו שני עדים אחרים ואמרו עמנו הייתם באותו יום אחה"צ בסורא, חזינן וכו' דאי לא מצו אתיא בזמן זה מהרדעא לסורא, הרי אלו נהרגין, וקשה נימא דבאו בגמלא פרחא. ותירץ הר"ר מנחם דהתם אי איתא דאזלי בגמלא פרחא, הו"ל לטעון הכי, ומדלא אמרו כן אלמא סהדי שיקרי נינהו.

בשו"ת חכם צבי (סי' ל"א) נשאל ע"ד איש אחד שבא לגרש את אשתו והחזיק שם אביו שהוא גרשון ובעיר אחרת החזיק את שם אביו שהוא משה. וכתב דצריך שני גיטין אחד לשמו שמואל בן גרשון והשני לשמי שמואל בן משה.

ואין לומר ששניהם אמת ושני השמות הי' לו לאביו, דאם כן הי"ל לטעון כן, כמו שכתבו התוס' כאן דלא חיישינן בעדים זוממים לגמלא פרחא, דא"כ הו"ל לטעון הכי, והכא נמי הי"ל לטעון ששני שמות יש לאביו.

ואין לומר דדוקא התם היה להם לטעון כן, כדי להציל נפשם ממות, שלא יהרגו אותם מחמת שהזימו אותם, משא"כ הכא לא איכפת לי'. דהכא נמי למה לי' לאחזוקי נפשי' בשיקרא ולמימר דשינה שם אביו, ומדלא מתרץ א"ע בזה אלמא דאין לאביו שני שמות, וע"ש עוד מש"כ בזה.

בגמ': והילכתא חיישינן.

הראשונים פירשו כל הסוגיא בהמשך אחד, והגמ' דנה אי אמרי' כאן נמצא כאן היה ולא חיישינן שמא

משקר או"ד משום דהיא דייקא ומינסבא והכא כיון דאית לה קטט לא דייקא ומינסבא.

בשו"ת נו"ב (מהדו"ק אהע"ז סי' ל"ח) נשאל לגבי אשה שבאה לפנינו ואומרת שבעלה המיר דתו, והיא האכילתו סם המות והכירתו שמת, אי שריא להינשא.

וכתב בתוך דבריו, דאע"ג דמספק"ל הכא אי ע"א נאמן בקטט, היינו דוקא כדמפרש דע"א אינו נאמן רק משום חזקה דדייקא ומינסבא, לכן י"ל דבקטט לא דייקא ומינסבא ואסורה. אבל היכי דבאה לפנינו ואין אנו יודעים שהיא נשואה לאיש, הרי אין לה חזקת איש, ובכה"ג היכי דלא אתחזיק איסורא, מדינא ע"א נאמן, ולכן אף אם נימא דלא דייקא ומינסבא שריא, דהכא לא בעינן לסברא דדייקא ומינסבא.

★★

בגמ': ההיא דעת'י לבי דינא דר"י, אמר לה ספדי בעלך וכו'.

אלמנה אחת חפצה מאד להכניס את בנה לישיבה גדולה בעיר פלונית, אך הנהלת הישיבה מסרבת לכך אבל לא בתוקף. האלמנה רצתה ללכת לראש הישיבה ולבקש על נפש בנה, ונשאלה השאלה אם מותר להגיד לה שתבכה שם, שזה יוכל מאד להשפיע לטובת הענין, אך מאידך מעוררים בכך את האלמנה וגורמים לה צער?

שאלתי זאת לרבינו שליט"א, והשיב: זה גמרא מפורשת במסכת יבמות (דף קט"ז ע"ב): ההיא דאתיא לבי דינא דרבי יהודה, אמרי לה ספדי בעלך וכו', ע"ש שהוורה לבכות.

(ספר דרך שיחה מהגאון ר' חיים קנייבסקי שליט"א פר' משפטים)

★★

במשנה: בש"א תנשא ותטול כתובתה כו' שאין האחין נכנסין לנחלה על פיה.

בשו"ת נו"ב (מהדו"ק אהע"ז סי' ל"ג) הקשה למה נחלקו אם נוטלת כתובתה בנשאת ע"פ עצמה, ולא נחלקו בנשאת ע"פ אחד, וגם למסקנה שחזרו ב"ה להורות כדברי ב"ש ומ"מ אין האחין נכנסין לנחלה על פיה, מ"מ בנשאת עפ"י ע"א לא מצינו כן. והי' אפשר לתרץ דנקט לרבותא,

שאפי' כשנשאת עפ"י עצמה נוטלת כתובתה ולעולם אין האחין נכנסין לנחלה אפי' ע"י עד אחד.

אמנם ברמב"ם מובאר לא כן, שכתב (ברפ"ז מהל' נחלות) שאם שמעו בו שמת אין הירשים נוטלים על פיהם, הרי דהרמב"ם דייק ונקט מסיח לפי תומו דגוי, אבל ע"א כשר משיאין אותה ונוטלת כתובתה וגם האחין נכנסין לנחלה על פיה.

ומזה מוכיח למה שהאריך שם לומר שמה שעד אחד נאמן בעדות אשה, הוא מן התורה, ומשום דהו"ל מילתא דעבידי לגלויי, ומדייק כן מדברי הרמב"ם (פי"ג מהל' גירושין הלכה כ"ט) שכתב וז"ל: שלא הקפידה תורה על העדאת שני עדים כו' אבל דבר שאפשר לעמוד על בוריו שלא מפי עד זה, ואין העד יכול להשמט אם אינו אמת, כגון זה שהעיד שמת פלוני, לא הקפידה תורה עליו, שדבר רחוק הוא שיעיד בזה עד שקר כו' עכ"ל. ולפ"ז א"ש שעד אחד נאמן גם לענין שהאחין נכנסין לנחלה על פיו, כיון דהוא נאמן מן התורה, וכהעדאת שתי עדים דמי.

אמנם בקצוה"ח (סי' ל"ט ס"ק א') נקט דאפילו אם מהני ע"א באשה מה"ת משום דעבידא לגלויי היינו רק לענין להשיאה, אבל אין האחין נכנסין לנחלה על פיה, והביא שכן ס"ל הריב"ש דלא כהתשב"ץ ע"ש. ועיין עוד בשב שמעתתא ש"ז פ"א.

דף קי"ז ע"א

במשנה: הכל נאמנים להעידה חוץ מחמותה וכו'.

הכנסת יחזקאל (ספ"ג) והובא בפתחי תשובה (אהע"ז סי"ז סק"ה) הקשה דמ"ש הנך חמש נשים דפסולות להעיד משום דחזקתן ששונאות זו את זו, ואמאי חמירי מכל שונא דלא שמענו שיפסל אפילו כשמעיד יחידי. ותירץ דעד אחד בעלמא אינו רוצה לשקר פן יבא ההרוג ברגליו ויפסל לעדות ולשבועה, אבל אותן חמש נשים בלא"ה פסולות.

ותמה המראות הצובאות דאטו באשה אין חשש שתפסל לשבועה וכשתבא לגבות כתובתה לא תוכל, וע"כ כתב המראות הצובאות כמש"כ הקרבן העדה דדוקא בנשים שדעתן קלות חששו לומר דמשקרות מחמת השינאה אבל לא באנשים.

וע"ש בפתחי תשובה דלדברי שניהם נלמד דגם אשה בעלמא פסולה כשידוע לנו שהן שונאות זו את זו. וסיים דצ"ע שלא שמענו זאת מעולם.

★★

החתם סופר (שו"ת ח"ב סנ"ב) כתב דפסולות אותן חמשה נשים אינו משום פסול שונא, אלא מחמת פסול נוגע דהשנאה גורמת להן להיות נוגע ולרצות בקלקולן אבל סתם שונא דעלמא שאין לו נגיעות אינו נפסל, [וע"ע בשואל ומשיב (מ"א ס"א ס' רע"ט) שג"כ כתב דשאר שונא כשר וכ"ש כשהוא שונא להבעל ולא את האשה].

ובחזון איש (אה"ע כב, ז) כ' על קושיית הפתחי תשובה: ול"ק הוא, דדבר זה מסור לחכמים, ול"א אלא בב' נשים שהוא ענין קבוע ותמידי, אבל לא פסלו שונא ושונאה, וגם מאן ספק לשקול טבעיות בני אדם ותוכן רוחם כרבותינו ז"ל, ואם אמרו באלו אין ראי' לאחרים כו' עכ"ל.

★★

במשנה: הכל נאמנים להעידה חוץ מחמותה וכו'.

והיינו מפני ששונאות זו את זו.

האגודת אזוב להגאב"ד ביאלה (ח"ב קט). תמה דמסתימת הפוסקים נראה דשונא גמור כשר לעדות אשה ומ"ש הני חמש נשים מכל שונא. [וכתב דלדעת המהרש"ל דשונא גדול פסול בכל עדות ניחא, וי"ל שאלו הנשים חזקתן שהן כשונא גדול].

וכתב דאפשר לומר דשונא ידוע דעלמא כשר דכיון שהיא יודעת שהוא שונא שלה היא מדייקת יותר לברר אם לא העיד שקר, אבל באותן חמש נשים השנאה היא כבושה בלב ונראין כאוהב לכך פסולות. אלא דהעיר דמ"מ יפסל שונא דעלמא להעיד שלא מת בעלה דבזה לא שייך למימר דהיא מדייקת, וע"כ כתב האגודת אזוב דשאני שונא בעלמא דאין השנאה נצמח מהאישות וע"כ אינו חשוד לקלקלה בענין האישות, אבל נשים אלו שנאתן נצמח מענין האישות, וע"כ חשודות לקלקלה בענין האישות.

★★

במשנה: הכל נאמנים להעידה חוץ מחמותה וכו'.
וברש"י ויבמתה וכו' וטעמא דכולהו מפני ששונאת אותה ומתכוונת לקלקלה וכו'.

כתב ברש"ש דהכא אין הטעם משום שנאה לחוד, דהלא קיי"ל כרבנן בסנהדרין (כו ע"ב) דשונא כשר להעיד, אלא כאן הטעם הוא מפני ששונאות אותה ויש להם גם נגיעה בדבר, עיי"ש.

אך בחידושי הרי"ם לחושן משפט (סי' לג ס"א ד"ה ולענ"ד) גם הקשה קושיא זו מדוע פסולות להעיד והלא שונא כשר להעיד, וכתב דלפי"ד התוס' ד"ה חוץ היינו יכולים לתרץ דטעם הפסול הוא משום נגיעה, אבל מדברי הגמרא דאמרינן כמים הפנים לפנים וכו' מבואר דמשום שנאה לחוד פסולין, וא"כ קשה כנ"ל.

וע"ל כן כתב דממשנה זו יש ראייה למה שכתב המהרש"ל בתשובה דמה דאמרינן ששונא כשר להעיד הוא בסתם שונא כגון שלא דבר אתו ג' ימים מחמת איבה, אבל שונא גדול שרוצה ליטול נפשו אז גם לדידן פסול להעיד, דשונא כזה ודאי נחשד להעיד שקר, וא"כ גם כאן בנשים האלו דפסולות להעיד, שמו אותן חכמים שהשנאה שלהם כ"כ גדולה דחשודין להעיד שקר בשביל זה וע"כ הן פסולות להעיד, עיי"ש.

★★

בגמ': כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם וכו' ההוא בד"ת כתיב.

עפרש"י. הגאון ר' נתן לוברט ז"ל אמר, אפשר גם לפרש, דכל אחד לפי טבעו ומעשיו מוצא בה פשטים. הרשע לפי רשעו מוצא ראיות לשיטתו. והצדיק לפי צדקתו ע"כ.

דף קי"ז ע"ב

בגמ': ת"ש אמרה מת בעלי ואח"כ מת חמי תנשא ותמו"ל כתובה וחמותה אסורה מ"ט חמותה אסורה לאו משום דאמרינן וכו' סברה לבתר שעתא לא תיתי תצטערין.

כתב המשנה למלך (אישות י"ב ט"ז) דע"כ ס"ל להגמרא כאן כהצד (בע"א) דכלה שונאת את חמותה משום

הכולל ומקיף את הכל. כי זה ידוע שהכלל אינו מהווה בישותו כח צירופי של פרטים רבים בלבד, אלא הוא כח חדש כללי, הנוצר ע"י הכלל. וכהגדרת חכם אחד: אמנם החברה נוצרת על ידי היחידים, אבל לא מתוכם, ועל כן יש לה ביטוי מיוחד משלה.

ולכן אמרו לענין עדות: מאה נשים כעד אחד דמיין. ולענין זימון: מאה נשי כתרי גברי דמיין (ברכות מה: ובתוס' שם), כי אין בכוחן כלל חדש מצירוף פרטיהן.

ומטעם זה: אין מעמידין אשה במלכות, שנאמר עליך מלך ולא מלכה, וכן כל משימות שבישראל אין ממנים בהם אלא איש (רמב"ם מלכים פ"א ה"ו). כי השררה וכח שלטונה נובעת מכח, המרכז את כחו וביטוי באדם מסוים, כעין שכתב הרמב"ם על המלך: שלבו הוא לב כל ישראל (שם פ"ג ה"ו), ואין אשה מסוגלת להיות נקודת הריכוז הכללית, כי היא לפי מהותה פרטית, מוגבלת, כדינה באישות שהיא יכולה להיות מיוחדת רק לאיש אחד, לא כאיש שאין הגבלה מצד עצם הדין, לחלות בעלותו.

(הגיונות להגר"מ כשר ז"ל פר' קדושים)

★★

במשנה: ר"מ אומר הואיל ומכחישות זו את זו הרי אלו לא ינשאו.

כתב התרומת הדשן (כתבים ר"כ) דע"כ לא פליגי ר"מ ור"י ור"ש אלא בצרה, דסבר ר"מ דנאמנת ואסורה אע"ג דאינה נאמנת להתיר, והיינו טעמא משום דמוכחא מלתא דקושטא קאמרה שהרי אוסרת את עצמה, אבל בחמותה ובת בעלה ושאר נשים דאינן נאמנות להתיר לא אשכחן שום תנא בעולם דסבר דנאמנות לאוסרה כיון דאין נאמנות להתירה.

והנובי (מהדו"ת אבהע"ז סי' סד) כתב דלולא דברי התה"ד היה נראה איפכא, דבשאר נשים מודו ר"י ור"ש דנאמנות להכחשה ולאסרה, דצרה שאני שהשנאה גדולה מאד שהיא מחמת צערא דגופה וכדמבואר לקמן ק"ח. וכמש"כ רש"י לעיל בסוף ע"א.

ועי' באבני נזר (אבהע"ז סי' קט"ו) שתמה על התה"ד דהא לעיל קאמר הגמ' דבמת בעלי ואח"כ חמי דאינה נאמנת משום דלאו בעלה מיית ולא חמיה, אבל אם היה בעלה מת

דמגלה לבעלה כל מה דעבדה, דלפ"ז שפיר אין היום סיבה לשנאותה מאחר שאין בעלה נמצא הכא, וע"כ דהשנאה מחמת העתיד. אבל לפי הצד דכלה שונאת חמותה משום דכמים כפנים אל פנים אין להוכיח מכאן חמותה הבאה לאחר מכאן, שהרי שנאותה קיימת גם היום כשנעדר בעלה מאחר דאין סיבה להפקיע את שנאת חמותה כלפיה, וממילא אמרינן כמים פנים אל פנים.

האבני נזר (סי' קי"ג) דחה דשפיר יש ליישב סוגיין לב' צדדין דלעיל, דמאחר דהקדימה לומר מת בעלי נפקע שנאת חמותה שחושבת דשוב אין זו כלתה ושוב לא תאכל עמלה ושוב נפקע גם שנאת הכלה כלפי חמותה דכמים פנים אל פנים, אע"כ דהכלה חוששת שיחזור בעלה ואז תגלה חמותה דברים עליה [דגם חכמים מודו לטעם זה, ע"ש].

★★

בגמ': ה"ק עד א' אומר מת והתירוה להנשא וכו'.

הקשו התוס' דהכא משמע דעולא דוקא בזה אחר זה קאמר, וגבי ע"א אומר נטמאת וכו' מבואר בסוטה ל"א: דאפילו בבת אחת אין דברי הב' כלום. ותירצו דהתם מהימן מדאורייתא והכא אינו נאמן אלא מדרבנן. וע"ב.

וי"ל עפ"מ דיש להסתפק בהא דאמר עולא כל מקום שהאמינה תורה עד א' הרי כאן ב', ואין דבריו של א' במקום שנים, האם יש לו נאמנות של ב' עדים, ומשו"ה אין השני יכול להכחישו, דלגבי הכחשה ה"ה כשנים. וע' בחי' הגר"ח (פ"ט רוצח הי"ד) דפליגי בזה הריטב"א והרמב"ם. וי"ל דהכא בעדות אשה הימנוהו רבנן כב' עדים, ודבר זה דוקא בזה אחר זה, שכבר התירוה להנשא ונתקיימה עדותו, משא"כ גבי סוטה אין לו אלא נאמנות של ע"א, ודבר זה אפילו בב"א, ואפ"ה אין השני יכול להכחישו, דלגבי הכחשה הרי הוא כשנים וכשנ"ת.

(קובץ קול התורה קובץ מ"ז ע' 8)

★★

בגמ': אפי' מאה נשים כעד אחד דמיין וכו'.

המקום המוכשר ומוכן להשראת האלהות הוא הכלל, הרבים. כי הכלל מצד היותו כללי ומקיף בלתי מוגבל בפרטיותו, יש לו דמיון כל שהוא בצירוי האלהות, שהוא

היתה הכלה נאמנת וא"כ הכא שהעידה האשה דמת בעלה ודאי דהד' נשים נאמנות להכחיש, שהרי אם האמת דמת בעלה א"כ תו אינן חשודות לשקר, ושאיני צרה דמחמת צערא דגופה משקרת גם מחמת העבר וכדמוכח לקמן (קכ.).

(קובץ קול התורה קובץ ס"ג ע' נו)

דף קי"ח ע"א

בגמ': סד"א הא מיית והא דקאמרה לא מת לקלקלה לצרה היא דקמיכוונא ותמות נפשה עם פלשתים קאמרה קמ"5.

והקשו התוס' (ד"ה סד"א) דהאיך ס"ד להתיר אותה לשוק, הא כשאמרה שלא מת בעלה שויה אנפשה חתיכה דאיסורא. ותי' דהכא מיירי שמודה ונותנת אמתלא לדברי' שכיוונה לקלקל צרתה ואפ"ה אינה נאמנת, ולא דמי להא דאמרינן (כתובות כ"ב ע"א) שאשה שאמר אשת איש אני וחזרה ואמרה פנוי' אני נאמנת כשנותנת אמתלא לדברי'.

והנה לא ביארו בדבריהם מ"ש באמת הכא מהתם, ולמה לא תהא נאמנת לומר אח"כ מת בעלה, אם נותנת אמתלא לדברי' שמה שאמרה מקודם שלא מת בעלה התכוונה רק לקלקל לצרתה.

וכתב בשו"ת חסד לאברהם (יו"ד סי' מ"ב) דאמתלא אין בכחה רק לבטל דבריה הקודמים, אבל אין בכח אמתלא להאמין דברי' שאומרת עכשיו, אלא דבריה בטלים מכל וכל, ולכן התם שאשה סתמא אמרה אשת איש אני, ואח"כ אומרת פנוי' אני, ונותנת אמתלא לדברי' למה אמרה שהיא אשת איש, כל דברי' בטלים, והרי היא פנוי' כבתחילה.

אבל הכא שאשת איש אומרת שלא מת בעלה, ושוב אומרת שמת ונותנת אמתלא לדברי', אינה נאמנת לא במה שאמרה בתחלה שלא מת בעלה, ולא במה שאמרה לבסוף שמת, והרי היא אשת איש כבתחילה. ועיין מש"כ הגאון מטשעבין בספרו דובב מישרים (ח"א סי' קכ"ה) להעיר בדבריו.

★★

בגמ': סד"א הא מיית וכו' ותמות נפשי עם פלשתים קאמרה, קמ"5.

והנה יעוי' בפ"ב דמכות (ט:) בתוד"ה נשמט שכ' דמשכחת לה לרבי אליבא דר"ש ששונא יגלה, וכגון שנפל מן הגג עליו דידוע לכל שלא נפל מדעת, שהרי היה בסכנת מות עכ"ד יעו"ש. [ודלא כש"כ רש"י דלרבי אליבא דר"ש אין לך שונא גולה].

אמנם צ"ע בתוס', דשמא אף בכה"ג שנופל מן הגג מתכוין להמית לשונאו והוי בבחינת "תמות נפשי עם פלשתים" וכדאמרי' בגמ' הכא, וכן מצינו כה"ג לקמן (קכ.). ע"ש, וכן בכתובות (כג:) יעו"ש, ושם לקמן (לג.) בתוד"ה ממאי שכ' דאין לומר וכו' דניחא ליה ליהרג על מנת שיהרוג שונאו, דתמות נפשי עם פלשתים הוא דקאמר וכו' ע"ש, ובסנהדרין (קי.), ובע"ז (כח.) ע"ש. ויעו"ש במכות ברפ"ק (ב.) בד"ה מעדין דשונא שאני דיש לנו לומר טפי דבשנאה הכהו יעו"ש, וא"כ ה"נ י"ל שלכן הפיל עצמו מהגג להרוג שונאו וא"כ יל"ע למה יגלה בכה"ג. ושמא לכן פירש"י דלא משכח"ל לרבי ששונא יגלה דהא אף בכה"ג י"ל שנתכוון להורגו ואע"פ שהכניס עצמו ג"כ לסכנת מות, דהעיקר ששונאו ימות.

אולם נר' לומר, דדוקא היכא ששונאו ודאי ימות יש מקום לומר שלכן סיכן את עצמו ג"כ למות דכיון שעיי"ז ודאי שונאו אמור למות "שווה לו למות ג"כ" והעיקר ששונאו ימות. אך כשספק הוי אם בכלל ימות שונאו אין רשע ושוטה זה מכניס עצמו ל"סכנת מוות" דשמא רק איהו ימות ולא שונאו ובכה"ג י"ל דלא אמרי' דתמות נפשי וגו' ולכן הוי רגלים לדבר דהוי בשוגג, ואתי שפיר. ושמא רש"י ס"ל דגם בכה"ג אמרי' דתמות נפשי וגו', ודוחק, ויל"ע ברש"י.

★★

במשנה: האשה שהלכה היא ובעלה למדינת הים ובאה ואמרה מת בעלי כו' וצרתה אסורה, היתה בת ישראל לכהן תאכל בתרומה.

הרמב"ם הל' סוטה (פ"ב הט"ו) כתב: אף חמש נשים ששונאות את זו מעידות על זו לומר שנטמאת, ונאמנת עליה לאוסרה על בעלה ושלא להשקותה, אבל לא לפסלה מכתובתה כו'.

דהרי לעיל (כה ע"א) כבר תנינן דמי שאומר מת פלוני לא ישא את אשתו, אף שאינו מחוייב לישאנה ושמה לא תתרצה בו, אעפ"כ חיישינן שמא עיניו נתן בה ואסור לו לישאנה, וא"כ כ"ש כשאומר מת אחי שאינו נאמן בדבריו ליבמה.

אך הגאון מהר"ם בן חביב זצ"ל בתשובתו מובא בשו"ת גינת ורדים (אהע"ז כלל ג סי' א) תירץ את המהרשד"ם, וכתב דודאי להרשד"ם היה הגירסא במשנתנו "שאיבם", וכן משמע גם מלשון הטור באהע"ז (סי' קנח), [ועיין בשינויי נוסחאות שבגליון משניות יכין ובוועז שכן הוא הגירסא בד"נ].

ומה שהקשה הרב דניאל איש חמודות לא קשה מידי, דודאי משנתנו לא באה לומר שלו אסור לישא את אשתו דזה כבר שמעינן ממשנתנו לעיל, אלא משנתנו באה לומר דאין נאמן בדבריו כלל אף לא שאח אחר ייבם אותה, או שהוא יחלוץ ויהי מותר לאחר לישאנה.

ובזה מיושב גם מה שהקשה בחוסן ישועות בשם המהרש"ל מדוע לא קתני במשנתנו שאיש שאומר מת אחי לא ישא את אשתו כדקתני לעיל, דלפי דברינו מיושב, דזה לא היה התנא צריך לומר שהוא אסור לישא את אשתו, אלא כל החידוש של התנא כאן הוא שהוא בכלל לא נאמן בדבריו ואף אחר אסור לישא את אשתו, וכל זה מפני שאמר בדבריו מת אחי שמייבם את אשתו.

ובתב עוד דגם אם הגירסא במשנתנו "שייבם" את אשתו, ג"כ יש להוכיח כהמהרשד"ם דלאחר מותר לישאנה, דאם נאמר דגם לאחר אסור, לא היה התנא צריך לומר כלל שייבם את אשתו, אלא ואין האיש נאמן לומר מת אחי. ואין לומר דאם היה קתני כן היינו טועים לומר שגם אם יש לאח בנים ואין אשתו זקוקה ליבם אינו נאמן, דמהיכי תיתי לומר כן, ולמה יגרע עדות האח, אלא ודאי דכונת התנא לומר דרק לו אסור לייבם את אשתו אבל לאחר מותר, עיי"ש.

★★

בגמ': המזכה גט לאשתו במקום יבם מהו כו'.

עיי"ש דמספק"ל אי אמרינן כיון שהיא שונאת אותו, הו"ל זכות, וזכין לאדם שלא בפניו, או דלמא זמנין דרחמא ליי, ואין חבין לו לאדם שלא בפניו. ומסיק דהוא ספק וחולצת ולא מתייבמת.

והעיר שם המגיה במשנל"מ דבהל' תרומות (פ"ט ה"ד) פסק הרמב"ם כרבי טרפון דאם צרתה מעידה עליה שמת בעלה אוכלת בתרומה, אלמא דהוה ודאי ששונאת אותה ומשקרת, ולמה פסק כאן שנאמנת לאוסרה על בעלה.

ותירץ המנחת חינוך (מ' שס"ה או"ק ו') די"ל דלעולם אינה ודאי שמשקרת, ומ"מ אוכלת בתרומה, כיון דאיכא חזקת חי לבעלה, ויש לה חזקת אשת איש, ולכן אוכלת בתרומה מחמת החזקות. אבל היכי שנאסרה והצרה מעידה עליה שנטמאה, כיון דאיכא ריעותא ורגלים לדבר דהא נסתרה, לא אזלינן בתר החזקה, ונאסרת לבעלה מחמת ספק.

★★

הגרעק"א (שו"ת ח"ג סי' ל"א) כתב לחלק, דדוקא לענין מת בעלה, דמעיקר הדין אין ע"א נאמן, אלא שחכמים סמכו על הסברא דאשה דייקא ומינסבא והתירו לע"א להעיד שמת, וכיון שהם ראו שהה' נשים שונאות אותה ומשקרי, הדר לעיקר דינא שאין ע"א נאמן כלל, ואינו נאמן אף להחמיר, ולכן אוכלת בתרומה.

אבל לגבי לאוסרה לבעלה, שע"א מדינא נאמן, שפיר נאמנות גם אותן ה' נשים, ונאסרת אבעלה, וי"ל דגם בעלה לוקה עליה, ע"ש עוד מש"כ.

דף קי"ח ע"ב

במשנה: ואין האיש נאמן לומר מת אחי שייבם אשתו.

כתב המהרשד"ם בתשובה (אהע"ז סי' עא) דיש לדקדק במשנתנו דלא כתיב ואין האיש נאמן לומר מת אחי להתיר אשתו או להתייבם, אלא איתא שאין האיש נאמן לומר מת אחי שייבם אשתו, א"כ רק כשאומר האח שרוצה לייבם אשתו אינו נאמן, אבל בלא זה כגון שרוצה לחלוץ לאשתו שפיר נאמן בעדותו.

ובחוסן ישועות (סי' קנח) כתב שהרבנים המובהקים לא נראה להם להתיר כהרשד"ם, דהלא לא קתני במשנה "שאיבם" והיינו שזה הוא מדברי האח, אלא במשנה קתני "שייבם", והיינו שכאשר אמר את אחי איני נאמן בדבריו ליבם את אשתו.

ועוד כתב שמורו הרב הגדול מוה"ר דניאל אישטרוסה ז"ל הקשה דלדברי המהרשד"ם הוי משנתנו שאינה צריכה,

בגמ': א"ל רבינא לרבא המזכה גט לאשתו במקום קטטה
מהו וכו' ת"ש דאר"ל טב למיתב טן דו מלמיתב
ארמלו.

בספר מראות הצובאות (אות קע"ג) תמה דהכא מסקינן דגם
במקום קטטה לא ניחא לה להתגרש, ואילו לעיל
(קטז). לענין האשה המעידה שמת בעלה במקום קטטה חיישינן
דלמא משקרה אלמא דלא פשיטא לן דטוב לה עמו. נולמ"ד
שם דאינה נאמנת בקטטה משום דאמרי בדדמי ניחא דאע"ג
דחוב הוא לה מ"מ כיון דאינה בשלום אתו לא דייקא כולי
האי].

וחידש המראות הצובאות דזיכוי הגט שאני, דכל דבר שמן
הסתם הוא חובה לאדם א"א ליעשות שליח שלא
מדעתו כל עוד שלא גילה האחר דעתו בהדיא דניחא ליה,
משא"כ לענין נאמנות שפיר חיישינן דלמא משקרא.

והקישו האחרונים דלמה נשאר בספק וחולצת, דהא כל הצד
דהוה זכות הוא משום דדילמא רחמא לי, אבל
השתא דנשאר בספק ואינה מתייבמת, א"כ גם לא תחלוץ
דשוב הו"ל הגט זכות גרידא, וזכין לו לאדם שלא בפניו.
ותירין הגאון ר' יוסף ענגיל ז"ל בספרו בית האוצר (מערכת
א-ו סוף כלל ע"ט) על פי מה שיצא לחדש דלא
די דהשליח נעשה שליחות בשעת מילוי השליח ועשייתו,
אלא בעי שגם רגע לפני השליחות גם כן יחול עליו דין
שליחות. ולפ"ז ניחא הכא, דהרי לפני שנותן הגט הרי זה
צד שחוב הוא לה, דדילמא רחמא לי, ואין עליו דין שליח,
ואף שבשעה שנותן הגט ממ"נ זכות הוא לה כיון שאינה
יכולה להתייבם, מ"מ לא סגי בזה, אלא בעי שיהי' שליח
גם לפני נתינת הגט וכנ"ל, ועיי"ש שהאריך בכמה וכמה ראיות
ליסוד זה.

★★

פרק שישה עשר

דף קי"ט ע"א

ויולדות מיעוט מפילות וכל היולדות מחצה זכרים ומחצה נקבות.

כתב הנוכחי (מהדו"ת אבהע"ז סי' קמה) דהיה אפשר ללא איירי הא דכל היולדות מחצה זכרים ומחצה נקבות רק אם לא שהה במדינת הים יותר מזמן שראוי להולד לו ילד אחד, אבל אם יתכן שנולדו לו הרבה ילדים ודאי דאין כאן רובא להתירא, דאדרבה רוב היולדות כמה ילדים יש להן גם בן זכר, מיהו כתב דכל הפוסקים סתמו הדברים ומשמע דגם כשחמותה מעולם במדינת הים מותרת היא להנשא ואינה חוששת דלמא ילדה חמותה גם זכר.

(קובץ קול התורה קובץ ס"ג ע' נז)

★★

בגמ': רבא אמר מכדי הא דאורייתא והא דאורייתא
מה לי איסור כרת מה לי איסור לאו.

עיי"ש ברש"י (ד"ה מה לי) שכתב דמה שנחלק רבא ארב נחמן שסובר דבאיסור כרת חששו באיסור לאו לא חששו, ורבא פליגי וס"ל דמה לי איסור כרת מה לי איסור לאו, היינו דוקא לגבי חשש שיגיע לעבור איסור דאורייתא, בזה אין חילוק בין איסור לאו לאיסור כרת אבל בגזירות דרבנן שגזרו הא אטו הא, שפיר יש לחלק בין איסור כרת לאיסור לאו.

בתרומת הדשן (סי' ק') הקשה על רש"י דביבמות פ"ב ע"א אמר רבא לגבי להעלות בק"א דיש חילוק בין איסור לאו לכרת, ומקשה הגמ' והא רבא הוא דאמר מה לי איסור כרת מה לי איסור לאו, ופירש"י גופי' דהיינו רבא דהכא. והא התם איירי לענין גזירה שגזרו חכמים שצריך מאה וא' ולא סגי ברוב, ואעפ"כ קאמר מה לי איסור כרת מה לי איסור לאו.

בגמ': אבל לצרה אחריתי לא חיישינן.

וברש"י לצרה אחריתי, אם באו עדים שאין צרתה מעוברת אינה חוששת שמא אשה אחרת נשא ומותרת ליבם.

הקשה בשו"ת חתם סופר (חו"מ סי' קמה) מדברי הגמרא לקמן (קכב ע"א) דמקשינן ודילמא צרה הואי וברש"י שנשא אשה במקום אחר וכו', הרי שכן חוששין דילמא נשא אשה ממקום אחר, וא"כ מדוע כאן לא חוששין לצרה אחריתי והיינו שמא נשא אשה אחרת.

ותירין דרק כאשר החשש הוא חשש אחד שפיר חיישינן, אבל לשתי חששות לא חיישינן, ועל כן כאן שאם אנו חוששין שנשא אשה אחרת, זה עדיין לא מספיק, אלא אנו צריכים גם לחשוש שמא ילדה לו בן, וא"כ הוי שני חששות, ושפיר אמרינן דלצרה אחריתי לא חיישינן, משא"כ לקמן דהוי רק חשש אחד שמא אשה אחרת היא, שפיר חיישינן לזה, ושפיר מקשינן ודילמא צרה הואי.

ועיין שם שדן לגבי הוצאת ממון מיורשים היכא דאיכא שני חששות, וקאמר דלכאורה מוכח מגמרא דילן דהיכא דאיכא ב' חששות לא חיישינן, וא"כ גם לגבי ממון לא נחשוש, אך באמת אין ראייה מכאן, דכאן דאנו מעמידין בחזקת היתר ליבם, שפיר אנו אומרים דלשתי חששות לא חיישינן, משא"כ לגבי ממון שפיר י"ל דאכתי חוששין שתי חששות ומעמידין הממון בחזקת מריה דהיינו היורשים התם. עיי"ש.

★★

בגמ': אימא סיפא היתה לה חמות אינה חוששת אמאי
הלך אחר רוב נשים ורוב נשים מתעברות

ועי' שבת דף קמ"ט מונה אדם אורחיו אבל לא מן הכתב גמרא מ"ט אביי אמר גזרה שמא יקרא בשטרי הדיוטות ואע"ג דגוף איסור קריאה הוא מדרבנן א"כ הוי גזירה לגזירה, אך אביי לשיטתו באיסור שבת דהוא איסור כרת שפיר גזרינן גזרה לגזרה וא"ש.

★★

והנה דברי רבא מובאים גם לעיל (פ"ב ע"א) ושם הגירסא: רבה ולא רבא, ולפי"ז אין כאן רבא לשיטתו ודו"ק. גם י"ל בזה ממש"כ בשו"ת תורת חסד (אור"ח סי' כ"ט) לחדש דאפי' לרבא דאמר מה לי וכו' מ"מ באיסור כרת שיש בו מיתת ב"ד מודה דשאני מאיסור לאו עיי"ש שהביא הוכחות חזקות לדבריו. ולפי"ז הרי בשבת דהוא איסור כרת שיש בו מיתת ב"ד מודה רבא, וצל"ע בזה.

ועי" בתוס' קדושין יב: בד"ה אם וכו' הביאו בשם י"מ לגבי אם הקלנו בשבוי' נקל בא"א. שפירשו, אם הקלנו בשבוי' דאיסור לאו נקל בא"א שיש איסור מיתה ע"כ. ולכאורה קשה מאוד הרי לרבא הנ"ל מה לי איסור לאו מה לי איסור כרת, ושם בקדושין הוא אביי ורבא עיי"ש. ומוכח ע"כ מזה דבאיסור כרת שיש מיתת ב"ד יש להחמיר יותר ודו"ק היטב, וזה כהתורת חסד הנ"ל, ושור"ר בהרשב"א בקדושין שם שדחה את הי"מ הנ"ל בגלל הסברא בזו דמה לי איסור לאו וכו'. וא"כ נראה דסברא זו של התורת חסד תלויה בהי"מ בתוס' והרשב"א הנ"ל ודו"ק היטב.

ועי' בשואל ומשיב (ח"ג מה"ק סי' ת"ע) שכתב לבאר דברי רבא בשבת מ"ז גבי מטה גלגליתא דקאמר רבא אנא כרשב"ג ס"ל וכו', דהוא לשיטתו ביבמות קי"ט עיי"ש. ושוב דחה השו"מ דבריו וכתב דנראה לו דהגירסא האמיתית ביבמות קי"ט היא רבה. עיי"ש. שור"ר בתוס' הרא"ש ביבמות פב. דגורס ג"כ שם רבא וי"ל. וע"ע בזרע אברהם להגר"א לופטביר ז"ל (סי' כ"ט ס"ק ג') מש"כ וי"ל.

דף קי"ט ע"ב

בגמ': סיפא חזקה ל"שוק ורובא ל"שוק וכו'.

והטעם משום דהיכא דאיכא רובא וחזקה הוה הצד איסור מיעוטא דמיעוטא, ולמיעוטא דמיעוטא גם ר"מ אינו חושש.

ועיין בשו"ת נודע ביהודה (אור"ח מהח"ק סי' כ"א) שדן אי איכא איסור חמץ נוקשה בערב פסח אחר חצות, דלהסוכרים דנוקשה אינו אסור אלא מדרבנן גזרו אטו חמץ גמור, י"ל דלא גזרו רק בפסח שאיסורו איסור כרת, אבל בערב פסח דאיכא לאו בעלמא י"ל דלא גזרו. ועיי"ש שהביא דברי התרוה"ד ודן בהם הרבה ומביא ראיות לכאן ולכאן אי מצאנו בגזרת חז"ל לחלק בין איסור לאו לאיסור כרת. וע"ש עוד שהסתפק אי קיי"ל כהך דרבא דמה לי איסור כרת מה לי איסור לאו, ועיין משל"מ (פ"ג מהל' תרומות סוף הי"ז) דנקט בפשיטות כרבא.

★★

בגמ': אמר רבא, מכדי הא דאורייתא והא דאורייתא, מה לי איסור כרת מי לי איסור לאו.

כתב בספר נחלת יעקב יהושע (פר' בשלח):

בשבת (דף י"א ע"ב) לא יעמוד אדם ברה"ר וישתה ברה"י, וכן ברה"י וישתה ברה"ר, איבעיא להו כרמלית מאי אמר אביי היא היא, רבא אמר היא גופא גזירה ואנן נגזר גזרה לגזרה. אמר אביי מנא אמינא לה, והקשו בתוס' הא בריש ביצה דף ג' פריך אביי למאן דגזר ביצה שנולדה ביום טוב אטו פירות הנושרים היא גופא גזירה ואנן ניקום ונגזר גזרה לגזרה. ונראה ליישב דיש להבין סברת אביי כאן בשבת לגזור גם גזרה לגזרה.

ונראה דהבית יוסף (י"ד סי' קפ"ג) הביא בשם הר"ן והרשב"א בנדה דיש חומר איסור כרת גזרינן גם גזרה לגזרה, ולפי"ז דוקא באיסור שבת דיש בשבת איסור כרת משום חומר איסור כרת גזרינן גם גזרה לגזרה, אבל ביום טוב דליכא כרת שפיר פריך אביי דלא יגזור גזרה לגזרה, ויסבור אביי כרבה בר אבוה ביבמות דף קי"ט רישא דאיסור כרת חששו סיפא דאיסור לאו לא חששו.

ולפי"ז רבא דפליג התם ואמר רבא מכדי הא דאורייתא והא דאורייתא מה לי איסור כרת מה לי איסור לאו, לדידיה אין לחלק בגזרה בין איסור לאו לאיסור כרת, וכי היכא דמצינו ביום טוב דהוא איסור לאו דלא גזרינן גזרה לגזרה כן באיסור כרת נמי לא גזרינן גזרה לגזרה, ומשו"ה פליג כאן בשבת על אביי ואמר היא גופא גזרה ואנן ניקום ונגזור גזרה לגזרה ומיושב קו' תוס'.

הוה עדיפא מרובא, ולפי"ז מיושב הכא דהך חזקה דאינה מרחמת רק מינה הוה חזקה דמסברא, וחזקה זו עדיפא מרובא.

★★

בגמ': שמא יהא ולד ש"ל קיימא ונמצא אתה מצריכה כרוז לכהונה וכו' דהוי בחליצה ולא הוי בהכרזה וכו'.

כתב בשו"ת כוכב מיעקב (ח"א סי' לט): וע"ד החליצה שלא הביאה סימנים רק שהיתה יתומה כשנשאת, שכתבת שמותרת לשוק בלי סימנים ע"י חליצה ומיאון כמ"ש הבית שמואל סי' קנ"ה ס"ק ל', הצדק אתך, ודברי הבית שמואל נכונים וברורים לא ראיתי מי שיחלוק עליו בזה.

אך מדי דברי בו עלה על רעיוני כי לכאורה יש למישדי נרגא בדבריו, דמצינו בפ' האשה בתרא [יבמות קיט.] דמי שהלך למדינת הים וצרתה לא תנשא ולא תתיבם שמא מעוברת צרתה, ותחלוץ ממ"נ גזירה שמא יהא ולד של קיימא ונמצא אתה מצריכה כרוז לכהונה ואיכא דהוי בחליצה ולא הוי בהכרזה ואמרו קשרי חליצה לכהן. והנה נראה מדברי הדרישה בסי' קנ"ה ובבית שמואל שם סק"ט דכה"ג שלא הביאה סימנים כשהגיעה לכלל שנותיה חיישינן שמא איילונית היא, כיון דיצאה מכלל שאר נשים, וא"כ לפי"ז ניחוש שמא תמצא אילונית בשעה שנעשית בת כ' ותהי' אילונית למפרע ותהי' מותרת לכהונה ותצטרך הכרזה ואיכא דלא שמע בהכרזה.

ויעוין בשו"ת מהרי"ט [ח"א סי' ק"ד] בהויכח הגדול עם הר' אברהם מונסין ז"ל שמתעם חששא זו מענגין אותה בעולם.

★★

כתב הגאון ר' יוסף שלום אלישיב שליט"א (בתשובה שנדפסה בקובץ ישורון כרך י"ז ע' תנא):

על דבר השאלה באחת שנתגיירה בארץ כשהיתה בת שנתיים יחד עם אמה בשנת תשי"ט, והיא מבקשת להתירה להתחתן עם כהן.

היא הביאה את אביה שהוא יהודי, והוא טוען כי אשתו אם המבקשת היתר (היתר לכהונה) התגיירה בפולניה בעיר שצ'צ'ין בשנת 46 (תש"ו), כלומר בטרם עלתה ארצה - אצל

בתום' חולין (י"א ע"א ד"ה אתיא) הקשו האיך נוכל ללמוד דאזלינן בתר רוב מפרה האדומה, הא כיון דפרה היא בת שתיים א"כ י"ל חזקת כשרות, דהא טריפה אינה חיה י"ב חודש, ואם כן י"ל דהיינו טעמא דלא חיישינן לטריפות. ותירצו דכל חזקה שלא נתבררה בשעתה לא הויא חזקה.

בשער המלך (הל' יבום וחליצה פרק ג' הל' ט"ז) תמה על קושיתם דהא התוס' גופייהו התם בחולין (ד"ה מנא הא מילתא) הקשו מאי מקשה מנ"ל דאזלינן בתר רוב, הא כיון דכבר ילפינן דאזלינן בתר חזקה, א"כ כ"ש דאזלינן בתר רוב, דרובא וחזקה רובא עדיף, ותירצו דהכא מבע"ל אליבא דרב אחא בר יעקב דלית ל' חזקה מקרא ע"ש. והשתא מאי הקשו דמפרה אדומה א"א למילף משום די"ל חזקת כשרות, דסוכו"ס אם ילפינן מקרא דסמכינן אחזקה, כ"ש דאיכא למילף דסמכינן ארובא דעדיפא מחזקה, ושפיר יליף מפרה אדומה דאזלינן בתר רוב.

ותירין השעה"מ עפ"י מה דאמרינן הכא דהיכי דאיכא רובא וחזקה להתיר, הו"ל צד האיסור מיעוטא דמיעוטא, והשתא א"ש קושייתם דכוונתם להקשות דמנ"ל דאזלינן בעלמא בתר רובא, ולא חיישינן למיעוטא, דלמא דוקא למיעוטא דמיעוטא לא חיישינן, והיינו משום דמפרה אדומה ליכא למילף דאיכא גם רובא וגם חזקה, אבל ארובא גרידא מנ"ל דסמכינן ע"ש.

★★

בגמ': רובא וחזקה רובא עדיף.

במהרי"ט אלגאזי (בכורות פ"ג אות ל"ט) הקשה בהא דמבואר בבכורות (כ"ד ע"ב) דאם ראה חזיר כרוך אחר רחל, אי אמרינן חזקה דאין האם מרחמת שלא במינה הי' מותר באכילה. והקשה דהא אע"ג דאיכא חזקה דאינה מרחמת שלא במינה, הא איכא רוב בהמה זה אינה שלה, דהא רוב בהמות במינן יולדות, והרי רובא וחזקה רובא עדיף כדאמרינן הכא.

ומביא מזה רא"י לסברת המהרי"ט (חלק אה"ע סי' כ"ז) דלא אמרינן רובא וחזקה רובא עדיף, רק בחזקה דמעיקרא כגון חזקת טהרה או חזקת שלם, אבל חזקה דמסברא כגון חזקה אין אדם פורע תוך זמנו וכדו' האי חזקה דמסברא

הרב דשם ואותו רב הוא שסידר להם חופה וקידושין כדת משה וישראל.

וכותב שם להלן:

לכאורה יש לאסור, שהרי זה הרי ברור שבית הדין גייר את המבקשת (היתר לכהונה). ואם כן הרי זה דומה לאשה שהלך בעלה וצרתה למדינת הים דקיימא לן בסימן קנ"ו דלא תחלוץ עד שתדע אם ילדה צרתה או לא ילדה משום דנמצא אתה מצריכה כרוז לכהונה, ודילמא איכא דהוי בחליצה ולא הוי בהכרזה, ואתי למימר קשרי חלוצה לכהונה.

ומבואר בהדיא ברשב"א בחידושיו ליבמות ל"ה דאפילו בדיעבד אסורה לכהן. וזה לשונו "ולקמן דאמרין שמא יהא הולד של קיימא ונמצא אתה מצריכה כרוז לכהונה ודילמא איכא דהוי בחליצה ולא שמע בהכרזה התם נמי לא מוכח עלה ולד צרתה דנתון במדינת הים ואפילו בדיעבד לא סמכינן אהכרזה, ופסלו לכהונה". וכן מבואר בתשובת הרשב"א סימן תק"נ, וכן כתב הריטב"א שם.

אמנם במאירי שם דף ל"ו משמע דסבירא ליה בדיעבד כשרה לכהונה, עיין שם שכתב "שמא ילדה צרתה וולד של קיימא וחליצתה של זו ללא צורך וכשרה לכהונה, ורואי חליצתה מחזיקין אותה בפסולה ואתה מצריכה כרוז מכל מקום לכתחלה יש לחוש" עד כאן דבריו.

אך מדבריו בדף קי"ט משמע להיפך "ויבואו לטעות בה ולהתיר חלוצה לכהן ואף לכשתצריכה כרוז להודיע שלא היה חליצתה כלום איכא דחזי בחליצה ולא שמע בהכרזה ואם כן אף לאחר חליצה אינה מותרת - והילכך אף לאחר חליצה נאסרה". עד כאן לשונו.

★★

והל"ו ראיתי בכנסת הגדולה אבן העזר סימן ו' שכתב נראה מדברי הרשב"א והרא"ש דבכל מקום דאמרין נמצאת אתה מצריך כרוז לכהונה אם חליץ לה פסלה לכהונה, אבל הרמב"ם בפרק ד' מהלכות יבום ובפרק י"ז מהלכות איסורי ביאה הלכה י"ח כתב "כל מי שאינה ראוי לחליצה אם נחלצה לא נפסלה לכהונה", וסברתו כסברת הרמב"ן בספר המלחמות, דאם חליץ יכריזו וכשרה לכהונה, עד כאן דבריו.

וצריך עיין אם זה מוכרח לומר דדעת הרמב"ם שונה מדעת הרשב"א וסיעתו, שהרי לכאורה הרמב"ם בפרק ד' מהלכות יבום מיירי לענין עצם החליצה, ועל זה נתן כלל - אם כתוב בלשון אינה חליצה או לא עשה כלום, החליצה מצד עצמה אינה פוסלת לכהונה, ואם כתב חליצה פסולה, פסלה מן הכהונה. אבל יש לומר דלא מדבר בנוגע לחששא לפסול מצד שנמצאת מצריכה כרוז לכהונה כו'. ע"ש עוד בדבריו.

דף ק"ב ע"א

במשנה: אין מעידין אלא על פרצוף פנים וכו' אע"פ שיש סימנין בגופו ובכליו.

ובגמרא מבואר דעל כן לא מהני הסימנין שבכליו משום דחיישינן לשאלה.

בבאר היטב בשו"ע (אהע"ז סי' יז ס"ק ע"א) הביא משו"ת מהראנ"ח (ח"א סי' עה) דאם אין מנהג המקום ללבוש אותו מלבוש אלא הוא, לא חיישינן לשאלה.

והגה"ח ר' אהרן קרול זצ"ל בספרו תורת אהרן יישב בזה דכאשר שלחו השבטים את כתונת הפסים אל יעקב אמר חיה רעה אכלתהו טרוף טרוף יוסף. ולכאורה הא חיישינן לשאלה, אך לפי הראנ"ח אתי שפיר דבכתונת הפסים שרק יוסף הלך ולא היה מנהג המקום כן, לא חיישינן לשאלה עיי"ש.

★★

ועיין בליקוטי יהודה (פ' וישב ל"ז כ"א) שהביא עובדא שהגאון רבינו צדוק הכהן מלובלין שלח תשובה להחי' הרי"ם ובו הוכחה שכתונת הוה סימן, מהא דכתיב גבי יעקב כשהכיר כתונת יוסף חיה רעב אכלתהו ולא חשש לשאלה.

ותמהו ע"ז דאדרבה הרי מזה שנתברר שיוסף לא חי' חי, מוכרח דאין בכתונת סימן.

וכשהגיע השליח להחי' הרי"ם שאלו קושיא זו, והשיב לו החי' הרי"ם דמה שיעקב איש האמת אמר כתונת בני הוא חי' רעה אכלתהו, ונכתב בתורה, ע"כ יש ללמוד מזה דכתונת הוה סימן. והא שיוסף חי' חי, זה הי' למעלה מדרך

וזה שאמר "אין מעידין אלא עד שלשה ימים" שרק אם עברו כל השלשה זמנים הללו, ולא עשה תשובה, רק אז מעידין בו.

"ר' יהודה בן בבא אומר לא כל האדם שוין", היינו שיש מי שכבר הגיע בגלגול שלישי, ואין מועיל לו תיקון עוד רק בגיהנם, אז מעידין עליו, לאפוקי גלגול שני וראשון. "ולא כל המקום שוין" היינו שאם חטא בפרהסיא והחטיא את הרבים, אז אין מספיקין בידו לעשות תשובה, ומעידין בו מיד. "ולא כל השעות שוין" שיש ימי רצון ליחיד, כעשרת ימי תשובה שמסוגלין לתשובה, ויכול לתקן בשעה חדא מה שאין כח בימים אחרים. ודפח"ח.

★★

במשנה: אין מעידין אלא עד שתצא נפשו ואפילו ראוהו מגוייד וצ'וב.

הב"ח בשאלות ותשובות שלו (סי' ע') יצא לחדש דהא דאמרינן הכא דאם ראוהו צ'וב אין מעידין עליו, הוא דוקא אם תלו אותו בידיו, וכדכתיב (איכה ה' י"ב) שרים בידם נתלו, אבל אם תלו אותו בצוארו, הרי הוא נחנק ומת מיד, ומעידים עליו שמת.

והביא לזה כמה ראיות דסתם תלי' בדברי חז"ל היינו בידיו, דבגיטין ל"ז ע"ב איתא דבהשמטת חוב בשביעית תלי' לי' עד דאמר הכי (- שיאמר משמט אני ומ"מ מכריחו שיחזיר החוב) ופירש"י שתולה את הלוח על עץ, וע"כ כוונתו בידיו, דאם תולה אותו בצוארו הרי הוא מת. ובסנהדרין (מ"ו ע"א) איתא דדרך המלכות היא שתולין ואח"כ ממיתין, והיינו שיויין בו או מכהו מכת חרב, ואם התלי' היא בצוארו הרי התלי' והמיתה באין באחת.

אלא שהקשה מדברי התוס' בסוטה ח' ע"ב (ד"ה מי שנתחייב) שהקשו בההיא כובס (בב"מ פג:) שבא על נערה המאורסה ותלוהו, כיון דנערה המאורסה היא בסקילה, למה מת ע"י תלי' דהיא חניקה. הרי דנקטו דסתם תלי' היא חניקה.

ובתב הב"ח דבע"כ לאו דוקא נקטו בדבריהם, שהרי התם אותו כובס שנתלה סיפר לר"א ב"ר שמעון אחרי שנתלה שבא על נערה המאורסה, ואי נתלה בצוארו הרי לא

הטבע, אבל עפ"י דיני התורה הי' יכול לסמוך שאין זו כתונת של יוסף שנטרף ע"י חיה רעה, עכד"ק.

★★

במשנה: אין מעידין אלא על פרצוף פנים עם החוטם.

בספר אור פני משה להרה"ק ר' משה מפשבורסק זצ"ל (על כתובים ומשניות) פירש המשנה כאן בדרך מוסר וכתב:

"ולבי אומר לי שאפשר לומר שרומז כאן מוסר גדול". והוא על פי שפירש האלשיך הק' בשיר השירים (פרק ג) על הפסוק כי קולך ערב ומראך נאוה, אימתי קולך ערב, היינו אימתי תפילתך מקובלת, אם מראך נאוה, כשלא סר הצלם אלקים מעל פניך. וידוע דבצורת פני האדם נרמז השם הוי"ה ברוך הוא, ובחטאים שמרבה האדם אז מסתלק ממנו הצלם אלקים מעל פניו.

ואיתא בגמ' (תענית יא) מי מעיד ליום הדין, חד אמר קורות ביתו, וחד אמר עצמותיו של אדם, וחד אמר הנשמה מעידה. והשל"ה הק' מביא ז' מדרגות לתשובה, והמדרגה השביעית היא שרואה חרב חדה מונחת על צוארו, ושם קודם מותו. אמנם אם מת בלא תשובה, אז נידון בגיהנם. ויש רשעים שאין מספיקין בידם לעשות תשובה כהמחטיאים את הרבים כדאיתא ביומא (דף פז).

ואפשר שזה מרמז התנא "אין מעידין אלא על פרצוף פנים עם החוטם", היינו שהמעידין בבית דין של מעלה, אין מעידין אלא אם השחית הצלם אלקים מעל פניו. "ואע"פ שיש סימנים בגופו ובכליו" היינו שעוונותיו חקוקים על עצמותיו וקירות ביתו, אבל אם עדיין הצלם אלקים עליו, אין מעידין עליו, כי יש לו עדיין תקוה בתשובה. "ואפילו מגוייד או צ'וב", היינו שחטא בכל איבריו, ואפילו שחטא בעון חמור שחייב חנק, עדיין יש לו תקוה בתשובה טרם ישקע שמשו.

"והחיה אוכלת בו" היינו היצר הרע המשול לאריה (כבגמרא יומא טט), מסיתו תמיד, אעפ"כ יש כח באדם לנצחו, וזה שאמר "אין מעידין אלא עד שתצא נפשו" היינו שמת בלא תשובה, רק אז מעידין עליו. וכיון שיש באדם שלשה זמנים בימי חייו, ימי הנעורים שהם ימי עליה, ואחר כך ימי עמידה, ואחריהם ימי ירידה, והם שלשה ימים בחיי האדם,

דף

יבמות - דף ק"ב ע"ב

על הדף

שפט

שייך שידבר, וע"כ מוכח אדרבא שנתלה בידיו. ומש"כ תוס' בחניקה לאו דוקא אלא בהרג רק שלא הי' בסקילה.

★★

במ"ז (אהע"ז סי' י"ז סקמ"ג) הקשה על הב"ח מתרגום לרות (א' י"ז) דקחשיב ד' מיתות ב"ד, ובמיתת חנק כתב וצליכת קיסא דהיינו תלי' על עץ, היינו שהדרך הי' שהיו תולין בצואר ומת בחניקה, וע"ש שנקט לדינא לחומרא ולא כהב"ח.

★★

בגמ': אייתי קירא דבק בבלייתא דבק באפותי' חלף קמייהו ולא בשקרוה.

שיטת רבינו תם ידועה דכשהגוף והראש מחוברים יחד, מהני אפי' היו פניו נפוחות כל שאינן חבולות, עיין כאן בתוס' ד"ה אין וספר הישר לרבינו תם (סי' צ"ב) באורך.

והקשה בשו"ת חתם סופר (אהע"ז ח"א סו"ס נ"ו) דא"כ אדם זה שדבק בצק במצחו אמאי לא הכירו אותו, הא גופו וראשו הי' שלם, ופניו לא היו מושחתים, ומה הועיל מה שמצחו הי' מוסתר.

ותירין דרבינו תם איירי דוקא במת שנמצא ומעיינים בו להכירו, בזה כל שתמונת גופו שלמה עם ראשו מהני להכירו אף שפניו נפוחים, אבל הכא שאנשי המלך חיפשו אחריו הי' סגי בזה שכסה מצחו שיעבור לפנייהם בהעברה בעלמא והם לא יכירוהו ע"ש.

דף ק"ב ע"ב

בגמ': גופו דאריך וגוין וכו'.

בתרומת הדשן (פסקי מהרא"י סי' קס"א) דן באופן אם העידו שהיו שני שינים של המת גדולים יותר מהשאר אי מיקרי סימן או לא. וכתב דהא דאמרינן הכא אריך וגוין ע"כ לא איירי בסתם ארוך וקצר, דהא פשיטא לן דלא הוה סימן כלל, אלא ע"כ איירי במופלגים קצת, ואפ"ה לא הוי סימן, והיינו טעמא דכיון דרגילות היא בהרבה בני אדם שהם ארוכים וגוצים מבינוני אין זה כלל סימן.

ובתב הנו"ב (אהע"ז מהדו"ת סי' ס') דלפ"ז התינח למ"ד סימנים דאורייתא, והוקשה לנו מתני' דקתני אע"פ שיש סימנים בגופו דאין מעדיין עליו, והוצרכנו לתרץ באריך וגוין דלא הוה סימן כלל, ואף במופלגים קצת וכנ"ל.

אבל למ"ד סימנים דרבנן, ומתניתין איירי בכל סימן רגיל, א"כ י"ל לפ"ז דארוך וגוין שמופלג קצת, אין לנו ראי' שאינו סימן כלל, וי"ל דאדרבה הוה אפילו סימן מובהק דמועיל גם למ"ד סימנים דרבנן.

שוב כתב בנו"ב דא"א לומר כן, דא"כ יהיו סברות הפוכות מהקצה אל הקצה, דלמ"ד סימנים דאורייתא לא הוה אריך וגוין אף סימן בינוני, ואין סומכין עלי' כלל, ולמ"ד סימנים דרבנן הוה סימן מובהק, ע"כ די לנו אם נחזיקם לסימן בינוני.

★★

בגמ': לא מושלי אינשי.

באהע"ז (סי' י"ז סעיף כ"ד) פסק הך חשדא דשאלה, ולא הזכיר הך דטבעת וארנק לא מושלי אינשי, והקשה הבית שמואל (ס"ק ס"ט) דגבי גט פסק בשו"ע (סי' קל"ב סעיף ד') הך דכיס ארנקי וטבעת לא מושלי אינשי, ואם נמצא הגט קשור בהם מחזירין, ומ"ש הכא דהשמיט דבר זה.

ותירין בשו"ת חתם סופר (אהע"ז ח"א ס' נא וסי' נ"ח) דבשטמ"ק ב"מ (כ"ז ע"ב) הקשה דמ"ש דחיישינן רק לשאלה ול"ל חיישינן למכירה, דא"כ גם בדברים דלא מושלי אינשי, שמא מכרן לאחר ושל אחר הם, וא"כ האיך מחזירין חמור בסימני אוכף.

ותירין הריטב"א דלמכירה ליכא למיחש, דאם מכרן לאחר, מאין המוכר יודע שנאבד לו להלוקח שישקר להמוצא לומר סימני האוכף, אבל אם השאילן לאחר, יש לומר שהוא ביקש ממנו להחזירן לו, וא"ל השואל שנאבדה ממנו, ועכשיו בא המשאיל למוכר ואומר את סימניו, ומהשואל יתבע לשלם לו עו"פ את חמורו ואוכפו.

ולפ"ז התינח לגבי אבידה, בהנך כלים דלא מושלי אינשי הוה סימנים מעליא, אבל לגבי מיתה שפיר יש לחשוש שהבעל מכרן לאחר, ואותו לוקח הוא שמצאו עכשיו, ולכן

בש"ת מלבושי יו"ט (אה"ע ריש סי' ד') הביא מדברי חיים (על שו"ע אה"ע) שתירץ דכיון דהמים קפואים הם, א"כ גם אם יש מחילה של דגים נסתם פתח המחילה, ואין בידו להיכנס לתוך המחילה, לכן אם לא יצא בשיעור שתצא נפשו אשתו מותרת.

ובתב המלבושי יו"ט דלפ"ז היינו דוקא בנהר שקפא לגמרי, אבל אם הנהר נמצא בראשית קפאנו ולמטה לא שלט הקרח, א"כ עדיין סברתו דהנו"ב קיימא דחיישינן שמתחת להקרח מצא מחילה של דגים, ונכנס לשם ויצא למקום אחר, ואשתו אסורה.

★★

בגמ': כמה גדולים דברי חכמים שאמרו וכו' מים שאין להם סוף אשתו אסורה וכו'.

כ"ק אדמו"ר בעל הפני מנחם זצ"ל סיפר שנסע למירון יחד עם אחיו כ"ק אדמו"ר בעל הבית ישראל זצ"ל ובדרך אמר לו בשם הרה"ק ר' אלימלך מליזענסק זצ"ל דאי' שחכמים אמרו נפל למים שאין להם סוף אשתו אסורה, כמה נהרות דמע של עגונות נשפכו על זה, ואח"כ משתדלים למצוא כל מיני היתרים להתיר העגונה, ומפני מה אסורה חכמים, אלא שאילו היה הדין דטבע במים שאין להם סוף אשתו מותרת, מי שטבעה ספינתו לא היה יכול להנצל, שלא היה לו חיות ע"פ חכמים, לפיכך הוצרכו חכמים לקבוע גדר ולומר שאשתו אסורה ויש לו חיות ע"פ התורה וממילא יוכל להנצל.

והוסף ה"בית ישראל" זי"ע, שאי' בגמ' שם בכמה מעשיות, בר"ע שניצול ע"י דף של ספינה ובר"מ שניצול ע"י גלי הים, כמה גדולים דברי חכמים שאמרו וכו' מים שאין להם סוף אשתו אסורה, היינו כמה גדולים דברי חכמים שכשאמרו כך נעשה מזה כלל שכך יהיה, וכשם שאי' בשבת אצל ר' ישמעאל לא יקרא לאור הנר אמר ר' ישמעאל בן אלישע אני אקרא ולא אטה פעם א' קרא ובקש להטות, ולחד גירסא קרא והטה, אמר כמה גדולים דברי חכמים שהיו אומרים לא יקרא לאור הנר, ר' ישמעאל בן אלישע לא היה מגיע לידי כך, וכמו שהקשו התוס' שהרי צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידיהם, אלא זהו גדולים דברי חכמים שכשאמרו שמה יטה הוכרח להגיע לידי כך, או לכה"פ לרצות להטות.

א"ש הא דבגט שנמצא פסק בשו"ע דבארנקי טבעת וכיס לא מושלי אינשי, והכא בעדות אשה השמיט זה, והוא משום דחיישינן למכירה וכנ"ל.

★★

ברש"י ד"ה מן הארכובה.

ואי משום טביעה ומים שאין להם סוף חיישינן שמא יצא מן המים ועלה ברחוק פרסה או יותר.

בש"ת חתם סופר (או"ח סי' קצט) דן בשיעור הזמן שיכול אדם לחיות תחת המים, וכתב שם לגבי דברי רש"י אלו וזה לשונו מה שכתב רש"י חיישינן שמא יצא מהמים ברחוק פרסה או יותר, רוצה לומר בשיעור הילוך פרסה על הקרקע, אבל שטף המים העצומים יובילוהו מרחוק לגור בשעה קלה כמובן.

דף קכ"א ע"א

בגמ': אימור גלי אשפלי כו'.

בש"ת הב"ח (סי' ע"ט) והביאו הב"ש (סי' י"ז סקצ"ה) כתבו הב"ח והמהרש"א דאם נפל למים שאין להם סוף, באופן שזה הי' נהר בעת הקרח, ונשבר הקרח ונפל לתוך הנהר, דכיון דכל הטעם דאסרינן הכא משום דאמרינן דכיון דאיכא גלי אימא גלי אשפלו והביאוהו למרחוק ושם יצא, א"כ הכא דהנהר הוא קפוא ואין יוצא ואין בא, אם ראינו עד שיעור שתצא נפשו שלא יצא מהמקום שנפל לשם אשתו מותרת.

ותמה הנו"ב (מהדו"ת סי' נ"ח) דבגמ' אח"כ מביא עובדא בשני בני אדם שהיו מכמרינן מכמורין בירדן כו' למחר זרחה חמה והכיר פתחה של מחילה של דגים ויצא משם, ומקשה הגמ' א"ה במים שיש להם סוף נמי ניחוש למחילה של דגים, ומשני מחילה של דגים במים שיש להם סוף לא שכיחא.

ולפ"ז במים שאין להם סוף יש ב' חששות, א' דגלי אשפלי והביאוהו למרחוק. ב' מחילה של דגים, וא"כ בהך דנפל שנהר שקפא עדיין ישנו להחשש שמא מצא מחילה של דגים ויצא משם, ואיך נתיר לאשתו.

מומר - שבמומר אין חוששין שמא עשה תשובה והקב"ה מצילו - כמו שיש לחשוש באדם כמו מישראל. ואמר הוא ז"ל (בהיותו נער כבן 10) כי במומר אין לחשוש שמא הוא חי ע"י שעשה תשובה כי ממה נפשך אם לא עשה תשובה בוודאי אין לחשוש שיחזור - אלא אפילו אם עשה תשובה הלא אמרו חז"ל כל הפורש מן המינות מיד הוא מת - ולכן אין לחשוש משום שמא עשה תשובה, וד"ל. ודפח"ח. עכל"ק והדברים פלא.

שוב מצאתי בספר אוהב שלום (עמ' נ"ו - נ"ז) המביא מכתי"ק הרה"ק מזמיגרוד זצ"ל שהרה"ק ר' שלום מקמינקא זצ"ל שאל את הרה"ק מרוזין זצ"ל: איתא בתשובת הגאונים דאם נפל מומר למים שאין להם סוף, אשתו מותרת להנשא, (כלומר: אף שבכל אדם הדין שאשתו אסורה מ"מ ישראל מומר שאני). ולכאורה קשה להלום דברים אלו, דהלא קידושי מומר קדושין גמורים הם אף מדאורייתא, וא"כ הוה ספק אשת איש ומדוע מותרת אשתו להינשא?

השיב לו הצדיק מרוזין:

הנה הטעם שבכל אדם שנפל למים שאין להם סוף אשתו אסורה הוא, משום דאנו משערים בודאות דכשנפל האיש לתוך המים שאין להם סוף, נזכר בבורא עולם שהוא בלתי תכלית ובלי סוף, ובזכות זה בודאי ניצול עפ"י נס ויצא בשלום מן המים, כל זה - המשך הרוזינער - שייך לומר בסתם ישראל שהוא מן המאמינים בני מאמינים, משא"כ בישראל מומר הכופר בעיקר ל"ע, אצלו לא שייך לומר שנזכר בהאין סוף ב"ה, דהלא הוא אינו מאמין בזה, לכן בודאי שלא זכה להיעשות לו נס ומעמידים הדבר על חזקתו דהנפול שם נטבע ונהרג.

★★

בגמ': לחפורה מלאה נחשים ועקרבים מעידין עליו וכו'.

הנה כשרצה ראובן להציל יוסף ממות אמר לאחיו (בראשית לו, כב): אל תשפכו דם השליכו אותו אל הבור הזה אשר במדבר ויד אל תשלחו בו למען הציל אותו מידם.

והקשו המפרשים: איזו הצלה היא זו, והלא הבור היה מלא בנחשים ועקרבים, כפי שכתב רש"י על הפסוק (לו, כד) "והבור ריק אין בו מים" - אבל נחשים ועקרבים יש בו?

והוסיף הפני מנחם זצ"ל: וחשבתי שאפשר לומר כן במה דאי' בגמ' (חגיגה כ.) בכמה מעשיות שאמר ר' ישמעאל כמה גדולים דברי חכמים שהיו אומרים בלבו לשומרו טהור אין בלבו לשומרו טמא. עכ"ד. והדברים נפלאים.

★★

והנה בעצם הדברים הנ"ל בשם הרה"ק ר' אלימלך זצ"ל, הנה מש"כ בספר גן הדסים (עמ' י) הרה"ק ר' ישעי' מפראגא. אמר למה הדין שאם נפל למים שאין להם סוף אשתו אסורה והא רובא דרובא נטבעים כשאין רואין אותו שעלה ובכל מקום הולכין אחר הרוב, אך הדבר הוא כך. דאם היה הדין דאשתו מותרת דהיו תולין דנטבע, לא היה שום אחד מהנופלין במים שאין להם סוף ניצולין, דהדין היה פוסק לחיותו, ויען שפקוח נפש חמיר מעיגונא אסרו חכמים את אשתו ממילא הוא יכול להנצל, דהא אין חשש שתנשא.

וראה בספר אלף כתב (ח"א אות ל"ח) ענין פלא וז"ל: העתק מס' שו"ת ויען אברהם להגר"א פאלאגי ז"ל (חאה"ע דף ס"ב ע"א), וכבר סיפרו לי על ענין מרן ומור"ם שהיו חלוקים בעגונא דאתתא, דמרן אסרה ומר"ם הביא ראיות להתירא, ופלפלו בחכמה ונתן חתימה מור"ם רשות שתנשא, וגילה המגיד למרן הקדוש דבו ביום שכתב מור"ם זה רשות שתנשא, באותו יום מת בעל האשה שהיה חי, ומרן כיון אל האמת לאסרה, ומשמיא שמחו על עוצם פלפולו וראיותיו של מור"ם ולא הביאו תקלה על ידו, זה מה ששמעתי, עכ"ד.

★★

וב"ק אדמו"ר מסדיגורה שליט"א נתן לי דף בכתי"ק אביו בעל הכנסת מרדכי זצ"ל הכותב וז"ל: ב"ה, ד' אייר, תשי"א. סיפר לי הרה"ג ר' שואל ביק ממזיבוז' - ואח"כ בניו-יורק, וכעת פה עיה"ק יפו-ת"א, ששמע מחסידים מובהקים איש מפי איש, שבהיות כבו"ק אדמו"ר אביר יעקב זצ"ל מסדיגורה בן עשר שנה, ישבו ת"ח רבנים חסידים בפרוודור אביו גאון מעוזנו תפארת ישראל מרוזין זי"ע. ודיברו מענין היתר אשה לעלמא בנופל למים שמסקינן להלכה (בש"ע אבן העזר סי' י"ד סעיף ל"ב) כחכמים (יבמות קכ"א) שמחלקים בין מים שיש להם סוף, שהיא אסורה, ואמר אחד מן הרבנים שראה בס' שבלי הלקט שמביא תשובה מרבינו האי גאון דלגבי מים שאין להם סוף יש גם הבדל בין ישראל לבין

מענה: יתכן שראובן ביקש להוריד את יוסף לבור רחב עם מיעוט נחשים ועקרבים, ושוב אין זו מיתה ודאית, ואפשר שיוסף ימשיך לחיות - לפחות על פי תכניתו של ראובן - עד שהוא יבוא להצילו תוך זמן קצר.

(ספר מרפסין איגרא על בראשית ע' רמג"ד)

ועיין שם ברמב"ן (פ' וישב) שמה שהשליכו השבטים יוסף לבור, אע"פ שהיו בו נחשים ועקרבים, צ"ל שהם היו מוסתרים בתוך חורים ונקיקים שבכתלי הבור. או שהבור הי' עמוק, והם לא ראו הנחשים והעקרבים שרוחשים בתחתית הבור.

דף קכ"א ע"ב

בגמ': שעה ראשונה אמר שלום שני' אמר שלום שלישיית אמר עלתה כו'.

המהר"א ששון (סוף סי' א') הביא משו"ת הריב"ש (סי' ש"פ) דשיעור כדי שתצא נפשו הוא שיעור שלש שעות. וכתב המהר"א ששון דהריב"ש למד כן מעובדא דהכא דרבי חנינא בן דוסא ידע שכל זמן שאפשר שתחי' בטבע לא יעשה הקב"ה ניסא בכדי, ע"כ שעה ראשונה ושני' לא הי' בטוח שכבר עלתה, רק בשעה ג' שהוא שיעור "שתצא נפשו" הי' מובטח שכבר עלתה ולא מתה שם, ומזה מוכח דג' שעות הוא שיעור כדי שתצא נפשו.

אמנם בתשו' מהרי"ט (ח"ב אה"ע סי' כ"ו) כתב דאי אפשר בשום אופן לחיות בהרבה פחות מג' שעות, ולכן פירש דשעה ראשונה וכו' דאיתא התם בעובדא דרבי חנינא בן דוסא הינו כמוש"כ תוס' בסוטה י"א ע"א (ד"ה מהם) בהא דאיתא התם שבני ישראל המתינו למרים כשנצטרעה שעה אחת, עי"ש שהוכיחו דשעה אחת לאו דוקא אלא כשיעור מיל, ואם כן ג' שעות דהכא היינו שיעור ג' מיל, (דהיינו נ"ד דקות להסוברים ששיעור מיל הוא י"ח דקות, ושעה וחומש להסוברים ששיעור מיל הוא כ"ד דקות).

★★

בשו"ת חתם סופר (אה"ע ח"א סוף סי' ס"א וריש סי' צ"ב) הביא ב' דיעות אלו, ועי"ש שדן בדעת המהר"א ששון אי הכוונה תחלת שעה שלישיית או שלש שעות שלמות. ועל טענת המהרי"ט דאיך יוכל לחיות במים עד ג' שעות,

מתרין על כך האור החיים: אדם, שהוא בעל בחירה, יכול להרוג את חברו אף אם לא נגזר על חברו שימות, מה שאין כן נחשים ועקרבים אינם יכולים להרוג אדם שלא נגזר עליו שימות, ועל כן אמר ראובן לאחיו: "אל תשפכו דם, השליכו אותו אל הבור... ויד אל תשלחו בו. למען הציל אותו מידם".

וקשה: הלא במסכת יבמות (קכא, א) שנינו, כי אדם שנפל לבור מלא נחשים ועקרבים, מעידים עליו שמת, ומתירים את אשתו להנשא על סמך עדות זו.

ואם אכן נחשים ועקרבים אינם יכולים להרוג אדם שלא נגזר עליו שימות, כיצד מתירים אשה להנשא על סמך עדות זו, והלא יתכן שלא נגזר משמים על אדם זה שימות ואז אין הנחשים והעקרבים יכולים להורגו?

★★

תירין בזה הגאון ר' חיים קנייבסקי שליט"א: הגמרא במסכת יבמות מדברת באדם שנפל על הנחשים והעקרבים הנמצאים בבור, ובאופן זה, הנחשים והעקרבים, מחמת ההתגרות בהם, ממיתים גם אם לא נגזר עליו שימות, ולכן מתירין את אשתו להנשא על סמך עדות זו.

עוד יש לתרץ: יש לחלק בין אדם שנפל מאליו לבור מלא נחשים, לבין מי ששמו אותו בבור שכזה.

ואכן מי שבני אדם שמו אותו בבור מלא נחשים כיוסף, אין הנחשים והעקרבים יכולים להורגו, אם לא נגזר עליו מיתה. מה שאין כן אדם שנפל לבור, מעצם נפילתו לבור מלא נחשים, מתברר שנגזר עליו מיתה בידי שמים, ושוב ודאי שהנחשים והעקרבים הרגוהו, ולכן אפשר להעיד עליו שמת. **עוד** יש לתרץ: יש לחלק בין בור קטן מלא נחשים ועקרבים, לבין בור רחב שאין בו כל כך הרבה נחשים.

חילוק זה מתברר על פי דברי "המאירי" במסכת יבמות (שם), הסובר שאם אדם נופל לבור רחב שיש בו נחשים ועקרבים, אין מעידין עליו שמת, שמאחר ויש מקום רחב גם לאדם וגם לנחשים, אין נפילת האדם לבור מפריעה לנחשים, ולכן אין זה ודאי שהם נשכו את האדם והמיתוהו. ורק בבור קטן וצפוף בנחשים, שנפילת האדם לשם מפריעה להם בחייהם, או אז יש ודאות שהאדם ננשך על ידי הנחשים ומת.

השיב החתם סופר דמן הסתם לא יוכל לחיות בהרבה פחות מזה, אבל עד ג' שעות יועיל אם הוציאוהו מהמים ועשו לו רופואות ותרופות ע"ש.

★★

בשטמ"ק (ב"ק נ' ע"א) כתב רעיון נפלא בהא דניצול בתו של נחוניא, מטעם ש"דבר שהצדיק מתעסק בו לא ישל בו זרעו", ואעפ"כ מת בנו בצמא. דבב"ק הגירסא - לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי אלא "כך אמרתי", וביאר דאמר כן לפני הקב"ה דדבר שנפל בו אותו צדיק לא יכול בו זרעו. והסכים הקב"ה לדבריו, שכן דרכו של הקב"ה שמסכים לסברת הצדיקים שבדור, וכשמת בנו בצמא כבר מת רחב"ד. וכן מצינו במס' חגיגה שהיו אומרים במתיבתא דרקיע משמי" דר"מ משום שלמד מאחר, עד שאמר ר' אבהו לאליהו שבירר את האוכל וזרק את הפסולת, והסכים הקב"ה על ידו, ומכאן ואילך אמרו משמו של ר"מ.

★★

בגמ': הקב"ה מדקדק עם סביביו כחוט השערה

השפת אמת (פרשת במדבר) כותב: לא כמידת הקב"ה מידת בשר ודם. מלך בשר ודם ככל שמתקרבים אליו יותר, רואים בו שהוא בשר ודם ואין בו יותר משאר בני אדם. אבל השם יתברך "ה' אלקים חיים ומלך עולם" (ירמיה, י, י) וכל המתקרב אליו יותר, רואה ביותר גדלותו וממילא נכנע אליו. וחל עליו יראת ה' טהורה. ולכן מדקדק עמו יותר עכד"ק.

★★

בגמ': ובעובד כוכבים אם היה מתכוין וכו'.

החלקת יואב (קבא דקשייתא קו' נ') תמה דלפי המבואר כאן למסקנא לרבנן דעכו"ם אינו נאמן הן במתכוין להתיר הן בנתכוין להעיד ומשום דמחזקינן ליה למשקר, א"כ איך פסק הרמב"ם (סנהדרין פ"ט הי"ד) דבן נח נהרג בעד אחד אפילו כשחבירו בן נח מעיד, ואיך נהרגהו עפ"י עדות שמוחזק לנו לשקר וכזב.

ובשו"ת חלקת יואב (תנינא סי"ד) תירץ דכוונת הרמב"ם רק בגר תושב שאינו בכלל אשר פיהם דיבר שוא אבל

שאר עכו"ם אינו נאמן, והא דתנן במשנתנו דכל עכו"ם אינו נאמן היינו משום דבזמן שתיקנו שעד אחד פסול נאמן כבר לא היו גר תושב, דגר תושב אינו נוהג רק בזמן שהיובלות נוהג.

★★

בגמ': ההוא דהוה אויל ואמר מאן איכא בי חיואי מאן איכא בי חיואי שכיב חואי ואנסבה ר' יוסף לצביתהו כו'.

והיינו משום דגוי נאמן כשהוא מסיח לפי תומו.

בשו"ת הר"ן (סי' ג') מבאר דהגוי קונן מי נשאר בבית חוזאי שהיה מת חוזאי, ומדייק מזה דמסל"ת היינו דוקא אם אומר שפלוגי מת עם קישור דברים מלפניו, אבל אם בא ומודיע לנו שפלוגי מת בלבד אינו נאמן, דלא הוה מסיח לפי תומו.

אמנם הריב"ש (סי' ש"פ) חולק עליו וס"ל דגם אם הגוי בא ואומר לנו סתמא מת פלוגי ג"כ הוי מסל"ת, ורק אם שואלים אותו והוא עונה לנו שפלוגי מת אז לא הוה מסל"ת, ועיין שו"ת שער אפרים (סי' ק"א), והביא הריב"ש רא"י לשיטתו מהא דאיתא לקמן (קכ"ב ע"א) מעשה באחד שעמד בראש ההר ואמר איש פלוגי מת והשיאו האשה על פי דיבורו. ומקשה הגמרא דלמא צרה הואי שבאה לקלקלה. ולפי דעת הר"ן שעכו"ם שמודיע לנו לא הוה מסל"ת ואינו נאמן, הו"ל להקשות דלמא גוי היה ואינו נאמן.

ותירץ החתם סופר (שו"ת אה"ע ח"ב סי' קל"א וע"ש עוד ח"א סי' מ"ו) דכשם דקיי"ל דגוי אינו חשוד לקלקל רק כדי להכשיל ישראל בלי שום הנאה, ה"נ כמו כן גוי אין דרכו להטיב לישראל בלי שום תמורה וטובת הנאה. ולכן אם בא גוי לפנינו ואומר שמת פלוגי, מהיכ"ת לומר שעשה שלא כהרגלו ובא להודיענו לטובתינו, דלמא להיפוך עשה שלא כהרגלו ובא לקלקל אשתו ולהכשילו. וכל זה כשיש גוי לפנינו שאומר כן, אבל התם דיש קול מראש ההר שפלוגי מת, מהיכ"ת לומר שזהו גוי, הא גוי אינו אומר סתם בלי תמורה לא באמת ולא בשקר, ולכן לא מקשה הגמ' דלמא גוי הוא.

★★

אומרים עליכם שאתם בקיאים בכל המרדכי, והרי לפי המרדכי הי' מותר לי להישבע.

הגר"א שאג תמה בתרתי, אשר הוא רואה שהרה"ק מרוזין חזה ברוח קדשו מי הוא, כי הוא בא בסתר והעלים את זהותו. ועוד תמה על איזה מרדכי התכוון, עד שאמר לו הרה"ק מרוזין שהתכוון לדברי מרדכי אלו, שאף על הרוב מותר להישבע. וסיים הרה"ק מרוזין ואמר: תאמינו אצלי לא רק הרוב נוושעו אלא כולם נוושעו.

(גר ישראל ח"א)

דף קכ"ב ע"א

בגמ': תלתא ריגלי.

כתב רש"י דבתשובת הגאונים מצאתי כל הנך ריגלי דאמוראי היינו יום שמת בו אדם גדול וכו'.

כתב בעל המנחת אלעזר (דברי תורה ט' ל"ג) על הא דאיתא בברכות (י'): אגרא דבי הלולי מילי, וז"ל הנה בלקוטי הש"ס להאריז"ל פירש בזה (מהרח"ו ז"ל) וז"ל הנה זה סוד הלולא דצדיקא שארוז"ל בו ביום פטירת הצדיק מן העולם אין העסק כי אם בתורה ובמעשים טובים אשר חידש הוא, וזהו סוד אגרא דהלולא מילי פירוש מילוליו ודבריו שחידש הוא וכו' עכ"ל, והנה לא מצינו לכא' לשון הלולא על יום פטירת הצדיק רק על רשב"י כדאמרין באדרא זוטא בעת פטירת והלוית רשב"י עאלו ואתכנשו להלולא דרשב"י, אמנם בדברי האריז"ל בלקוטי הש"ס כנ"ל מצינו דכל יום פטירתו דצדיק נקרא הלולא, כמו שפירש אגרא דבי הלולא מילי כנ"ל, ויתאחדו הדברים כאחד עם דברי רש"י ז"ל בשם תשובת הגאונים שנקרא יום זה יומא דהלולא [ריגלי] שמתאספין על קבר אדם גדול ביום שמת בו מרחוק ומקרוב ואומרים שמועה מפיו עיי"ש, והיינו מילי או מלולא שאומרים בשמו כמש"כ בלקוטי הש"ס להאריז"ל כנ"ל, עכ"ל.

ובנמוקי או"ח (סי' קל"א סק"ז) כתב המנחת אלעזר דאין להחסיר תחנון בכל יארציית של צדיק, וכתב דמה שאין אנו אומרים תחנון בל"ג בעומר הוא מחמת שפסקו אז תלמידי ר"ע למות ועוד דשאני יום מיתת רשב"י שנקרא בזה"ק יום הלולא.

בגמ': ההוא דהוה קאמר ואזיל מאן איכא בי חסא טבע חסא, אמר רב נחמן האלקים אכלו כוורי לחסא וכו'.

בתשובות מיימוניות (נשים סי' יב) הקשה איך נשבע רב נחמן אכלו כוורי לחסא, והלא קיי"ל דמים שאין להם סוף אשתו אסורה אלמא מספקא לן אי מיית או לא.

ותירין דכיון דרובן אינן ניצולין, שפיר נשבע רב נחמן מחמת הרוב דהוי כודאי, רק לענין עריות מחמירין לכתחילה עיי"ש. וכ"כ במרדכי כאן.

וכתב הגרי"מ אהרנברג זצ"ל בדבר יהושע (ח"ה ענינים שונים סי' מה) דאכתי קשה איך נשבע רב נחמן, והלא על עצם הטביעה היה רק עד אחד, ונהי דמחמת דרוב נטבעין למיתה שפיר נשבע רב נחמן שמת מחמת הטביעה, מ"מ זה כאשר ברור לו שהיתה טביעה, אבל כאן שהיה רק עד אחד על הטביעה, איך היה יכול לישבע בזה ודילמא אותו העד משקר.

אל"א מכאן מוכח דהיות ועד אחד נאמן, א"כ השומע מפי עד אחד נחשב הדבר כידיעה ברורה כמו שהוא עצמו ראה או ידע ושפיר נשבע רב נחמן.

וזה דלא כמו שכתב הבית מאיר על דברי השו"ע (אהע"ז סי' יז ס"ח) שאם עד אחד אומר לאשה בינה לבינו מת בעלך אינה צריכה שוב לעדותו אלא באה לבי"ד ואומרת מת בעלי, דאין הכוונה שתאמר מת בעלי, שדבר זה נשמע שהיא יודעת כן משום שהיה זה בפניה, וזה אינו, דהרי רק שמעה זאת מהעד ואולי הוא משקר, וע"כ צריכה לומר בבי"ד מעיד אחד שמת בעלי עיי"ש. ולפי הנ"ל מחמת שהעד נאמן הוי כמו שהיה בפניה ושפיר יכולה לומר מת בעלי, עיי"ש.

★ ★

הגר"א שאג (רבו של הגרי"ח"ז זוננפלד) זצ"ל בא פעם לתהות על קנקנו של מרן הרה"ק ר"י מרוזין זצ"ל, ובהיותו שם נכנסה אשה אל הקו"פ ובכתה במר נפשה שאין לה ילדים. והרה"ק מרוזין אחז בתפיליו והבטיח לה שיהיה לה ילדים.

הגר"א שאג בחיל ורעדה נגש אל הקודש ושאל איך הבטיח בנקיטת חפץ שתוושע. השיב לו הרה"ק מרוזין הלא

שיהיה בכלל דורש אל המתים, רק יבקש מהקב"ה שיתן אליו רחמים בזכות המתים.

(ספר עלי ורדים - ברכות יח)

★★

בגמ': נכרי שהי' מוכר פירות ואמר של ערלה הן כו'.

בשו"ת חתם סופר (חלק שישי סי' ל"ו) נשאל ע"ד מי שמתפאר שקנה פירות מגוי שהגוי סיפר לו שהם משנה שני', והוא כבש אותם עם שאר פירות, ואח"כ נזכר שאם זה כדברי הגוי, הרי יש כאן איסור ערלה, ואף שאין הגוי נאמן כדמבואר הכא, מ"מ כיון שהאמין לגוי והתפאר בדבריו שוב שויה אנפשי' חתיכה דאיסורא ואסרום על עצמו.

ובתב דלכאורה יש להקשות דאיך קאמר הכא דלהשביח מקחו נתכווין כשאומרים שהם של ערלה, הא ברמב"ן (פ' קדושים) במצוה דערלה מביאור להיפוך, שמבאר שם שהפירות הראשונים יש להקריב קודם הילולים לד', ועד שנה הרביעית הפירות הם רעים וגרועים ואינם ראויים להקריבם לשמים, ולכן בג' שנים הראשונות אסרום תורה עד שנה רביעית שאז מביא אותם לירושלים, הרי דכשהם ערלה גרועים הם. ואף שאין אנו דורשין טעמא דקרא, מ"מ בודאי הרמב"ן אמת מעיד.

והביא מהרמב"ן בחידושו כאן שפירש של עזקה של ערלה הם, שהוא דבר אחד, שהגוי אומר שהוא עיזק וחרש ועבד היטב, וע"י כן יצאו פירות ערלה משובחים. ואף לרש"י דמפרש דתיתי קאמר הגוי, עכצ"ל פ' דאינו חולק במציאות על הרמב"ן, אלא איירי כגון שהרכיב או הבריך בפירות אלו מזקנה.

ולכן מסיק לדינא שגוי זה שאומר שהם של שנה שני' ומשובחים הם, או שהוא משקר וכנ"ל, או שכוונתו לשנה שני' שהוא נושא פירות, ולא שנה שני' לנטיעה, והרי בשנה ראשונה בדרך כלל אין לה פירות כלל, וא"כ האי שני' שלישיית היא, וי"ל דלדידן הוה כבר רביעית, שבראש השנה כבר ישנו שנה לערלה, וא"כ לא שויה אנפשי' חתיכה דאיסורא, ומסיים ע"כ הפירות מותרים ויאכלו ענוים וישבעו ע"כ.

★★

ואח"כ כתב (סק"ח) דמ"מ בצדיק אשר מנוחתו כבוד באותה העיר ובאים לשם גם מהגלילות על ציון שלו להתפלל ביום היא"צ, כיון דנקרא "יומא דריגלי" כמבואר ברש"י כאן, בזה יש סברא שלא לומר תחנון אז באותה העיר.

★★

ב"אוצר הידיעות" (ח"ב עמ' קצג) הביא: השטתחות על קברי אבות כבר הובא ברש"י (יבמות קכב, א) בשם הגאונים שביום שמת אדם גדול באים על קברו. וב"ספר חסידים" (סי' ת"נ וסימן תש"י) כתב "כי הנאה יש למתים שאוהביהם הולכים על קבריהם ומבקשין על נשמתן טובה". ועוד כתב (בסי' תתשע"א) "ומועיל למתים שהחיים מתפללין עליהם". וכן כתב עוד (בסי' תשנ"ז) כאשר החיים מבקשים טובה על המתים ומטיבים לנשמותיהן, אז המתים מבקשים רחמים על החיים ומטיבין להם באותו ענין.

כבר כתב בדרשות הר"ן (דרוש השמיני ד"ה ויראה) שהתפילה במקום קברי צדיקים רצויה ביותר. וכן כתב הגר"א (בתקוני זהר כב, ב) "בזמן שאין צדיקים בדור ואין מוצא השכינה מקום לנוח, אז היא שורה על הצדיקים ישני עפר". וגם בגמ' תענית (טז, א) משמע שמקום זה הוא מקום שמתקבלין התפילה, והובא במ"ב (תקפ"א סקכ"ז). וכן מצינו בגמרא (ב"ב נח, ב) שאביי הלך להתפלל על קברו של רב טובי בר מתנה. והגרי"ז מבריסק אמר על מקום קבורת רחל שהוא מקום תפילה, שהרי כל קבורתה שם מבואר כדי שיבואו ויתפללו שם בניה, א"כ מוכח שקבר רחל הוא מקום תפילה יותר ממקום אחר.

בספר חסידים (סי' תש"ט) הביא אנשי קהילה אחת רצו לעזוב את מקומם וללכת להשתקע במקום אחר, בלילה התגלה מת אחד בחלוםם ואמר להם: "אל תעזבו אותנו המתים כאן, כי יש לנו הנאה בכל פעם שאתם באים לבית הקברות, ואם לא תשמעו לי ותעזבו, דעו לכם כי מות תמותו". האנשים לא שמו על לבם דברי המת והלכו, ולא עבר זמן רב וכולם מתו.

אך כבר כתב ב"חיי אדם" (כלל קל"ח סעיף ה') שהשתטח על הקברים לא ישים מגמתו נגד המתים, שקרוב הדבר

י"ד סי' מא) הסביר הדבר, משום דלפעמים מחמת עגינות זמן רב יכולין לבוא לידי מחלה מסוכנת אשר ימות בו או יצא מדעתו כמו ששמענו וראינו. וכתב דאפשר דמהאי טעמא הקילו חז"ל כל כך משום תקנת עגונות עיי"ש.

דף קכ"ב ע"ב

בגמ': פונדקית עובדת כוכבים היתה ומסיחה לפי תומה היתה זה מקלָו וזה תרמילָו.

בשו"ת ריב"ש (סי' קנ"ה) כתב לחדש דמילתא דעבידא לאגלווי לא אמרינן להאמין פסולי עדות, רק בדבר שעשוי לגלות תיכף, כגון בעדי קידוש החודש, שיכול להתודע בקרוב, אבל במעידים שמת פלוני, לא הוה מילתא דעבידא לגלווי, שאינו מוכרח שיתגלה מיד, דילמא הלך הבעל למרחקים ולא יבא בקרוב ע"ש.

בשו"ת חבצלת השרון (אה"ע סי' נ"ט) תמה על דבריו מהא דלמד הכא דמסל"ת נאמן, והא הכא דהפונדקית אמרה זה קברו, והרי כתב בשו"ת כנסת יחזקא' (הובא בפתחי תשובה י"ד סי' שס"ג) דמותו לפתוח קבר המת כדי להעיד עליו ולהתיר אשתו, וא"כ הו"ל מילתא דעבידא לגלווי תיכף, ואיך נלמד מזה דמסל"ת נאמן בגוי, וכתב דע"כ צ"ל דאיירי אחר ג' ימים שכבר נשתנה צורתו ואין מכירין אותו.

ועיין עוד מש"כ שם בסי' ל"א וסי' נ"ה ביישוב קושיא זו.

★★

בגמ': אין בודקין עדי נשים בדרישה וחקירה כו' כיון דאיכא כתובה לַמשקָל כדיני ממונות דמי.

הגאון ר' איצ'לה פונביזר בספרו שו"ת זכר יצחק (סי' י"ב) כתב דלכא"ו הסברא כאן תמוה מאוד, דהרי בעצם לא הי' מועיל עדי מיתה שתטול כתובתה, רק משום דדרשינן מדרש כתובה שכשתוכל להנשא לאחר תטול כתובה, וכדאייתא לעיל (קי"ז ע"א), וכיון שיכולה להנשא לאחר ע"י העדאת עד אחד, ממילא הרי היא נוטלת כתובה, וא"כ כיון דשורש נטילת כתובתה היא מחמת שמתרת להנשא לאחר, איך יתכן להקל לגבי דרישה וחקירה כיון שנוטלת כתובתה, אדרבה היינו צריכין לומר שכיון שצריכה דרישה וחקירה לגבי להנשא לשוק, ממילא ה"ה לגבי מה שמסתעף ממנה, דהיינו לגבי שתטול כתובתה.

במשנה: מעשה באחד שעמד על ראש ההר ואמר איש פלוני בן פלוני ממקום פלוני מת, הלכו ולָא מצאו שם אדם והשיאו את אשתו. ושוב מעשה בצלָמון באחד שאמר אני איש פלוני בן איש פלוני נשכני נחש כו'.

בשו"ת חתם סופר (אה"ע ח"א סי' ע"ג) העיר מ"ש דברי שא נקט איש פלוני וכו' "ממקום פלוני" ובסיפא נקט רק איש פלוני בן פלוני ולא נקט ממקום פלוני. וברמב"ם (פי"ג גירושין הכ"ג) הביא עובדא הב' והוסיף ממקום פלוני וע"ש בכס"מ הלכה כ"ד שהביא ממהרי"ק דהרמב"ם כתב דאיירי שהלכו לזה שנשכו נחש ומצאוהו שנשתנה ולא הכירוהו ותלינן שנשתנה מראיתו ע"י נשיכת הנחש, וכיון שיש כאן ריעותא גדולה דלא הכירו אותו, בעינן שיאמר גם ממקום פלוני יצא, אי לאו הכי היה לנו לתלות בשני יוסף בן שמעון ואחר הוא.

ולפ"ז מיושב משנתנינו, דברי שא שיש ריעותא גדולה שלא מצאו שם שום אדם, בעינן שיאמר גם שם המקום, אבל בסיפא יל"פ דאיירי שהלכו לשם ולא מכירים האדם הזה, ולא איירי שהכירו האדם וראו שנשתנה מראיתו, ולכן סגי כשיאמר אני פב"פ ולא בעי להזכיר שם מקומו.

★★

בגמ': ודלָמא שד הוי כו' אמר לי יונתן שידה בבואה אית לָהו, בבואה דבבואה לִית לָהו.

בע"ז (דף מ"ח ע"ב) איתא דצל של ע"ז אסור בהנאה אבל צל צלה מותר בהנאה. וכתב הגר"י ענגיל ז"ל (בית האוצר א-ד' אות י"ד) דהיינו טעמא כדאמרינן הכא דשדים לית להו בבואה דבבואה, הרי דבדבר שאינו מציאות אמיתי יש לו רק צל ולא צלה של צל, וה"נ לגבי טומאת ע"ז שאין לה אחיזה במציאות ורק כקוף לפני בני אדם, לכן יש לה רק צל ולא צלה של צל.

★★

ברש"י ד"ה בשעת הסכנה.

שאדם מסוכן וכו' והכא כמו שעת הסכנה דמיא, שאם לא תאמין לזה לא תמצא אחר ותשב עגונה עכ"ל.

בשו"ת בן פורת להגאון ר' יוסף ענגיל זצ"ל הוכיח מדברי רש"י אלו שעגינות חשיב כסכנה. ובדבר יהושע (ח"ג

דף

יבמות - דף קכ"ב ע"ב

על הרף

שצו

נאמנת לומר מת יבמי להנשא לשוק, אבל מ"מ כוונת המהרש"א מבוארת דעכ"פ גם עד אחד נאמן להעיד דמת יבמה, דאע"ג דאיבעיא הוא (לעיל צד:) מכל מקום הרי"ף והרמב"ם פסקו דעד אחד נאמן ביבמה.

★★

בגמ': יוחנן ברבי יהונתן אריה וכו'.

שא"ה: לא נמצא בתנ"ך, בגמרא וראשונים שני שמות לאדם אחד, בדרך כלל. מדוע?

והנה בספר "ים של שלמה" (גיטין פ"ד סי' כ"ו) כתב שלסבו נולד בן ורצה לקראו ע"ש אביו "מאיר" ובית חמיו דרשו שיקראוהו ע"ש סב אשתו "אורי", וקראו "שניאור" - שני אורות, מאיר ואורי. ולמה לא נתנו שני השמות?

ראיתי מביאים שמצינו ב' שמות, בש"ס סוף מסכת יבמות (דף קכ"ב ע"ב) יוחנן בן "יונתן אריה" דמכפר שיחיא, (קושיא זו העיר בשו"ת "חתם סופר" אה"ע"ז ח"ב סי' י"ח ע"ש), אכן לכאור' טעות גמורה היא זו, כי אריה אינו שם של יונתן רק "אריה דמכפר שיחיא", והוא כינוי על יוחנן, ויוכיח על זה מה שאמרו לו יישר כוחך אריה, ועל זה ענה "יפה כוונת לשמי, שכך קורין אותי בעירי", משמע שאריה זה שם שלו.

תשובה: פשוט שבגמרא יבמות הוא כינוי ליוחנן.

החזו"א אמר שאין מושג כזה ב' שמות, ותמיד ב' השמות הן בעצם שם אחד, ונפק"מ בגט שצריך לכתוב ב' השמות בשורה אחת.

בגמרא גיטין (ל"ה א') מצאנו "בר הידיא דמתקרי איה מרי", אכן שם זה רק "מתקרי" והוא כינוי. ובתוס' כתובות (צ"ח, ב' ד"ה אמר) מצאנו שם ר' יעקב ישראל, שהיה תלמידו של ר"ת, (ג"א ציין גם לתוס' יומא מ"ו, ב' ד"ה כי, וחולין קי"ב א' ד"ה הני מלי), אבל בכל מקום בראשונים אין ב' שמות. תובל קין - זה שם אחד, וכל מה שיש בתנ"ך הוא שם אחד.

ובמשנה סוף עדיות (פ"ז מ"ז) איתא "בני ציון", ובמסכת קדושין (ע"א, א') איתא הלשון "בן ציון", ובן - ציון זה שם אחד גם בגט.

(ספר דרך שיחה להגאון ר' חיים קנייבסקי שליט"א פ' וירא)

וכתב דמכאן ראי' למה שיצא הנודע ביהודה (מהדו"ק חתו"מ סי' ע"ב) לחדש דהך דבעינן דרישה וחקירה אינו מחלק העדות גופי', אלא שהוא מצוה בפני עצמה דבעי דרישה וחקירה ע"ש מה שהאריך בזה, ולפ"ז ניחא הכא, דכיון דדבר זה נוגע לדיני ממונות, כדי שתטול כתובה, אזלא לה מצוה זו דדרישה וחקירה, אבל עצם העדות בין כך ישנה. וע"ש עוד מה שהאריך בזה.

★★

בגמ': אמר רב כהנא פונדקית עו"ב היתה כו'.

בשו"ת נו"ב קמא (אה"ע סו"ס ל"א) יצא לחדש היתר בעגונה דהיכא דאיכא רגלים לדבר, נאמן עכו"ם אפילו אם אינו מסל"ת. אולם גזר שם בגזירת עירין שלא לסמוך על זה, כי עדיין לא הביאו בכור הבחינה.

וכתב החתם סופר (בתשו' אה"ע ח"א סי' מ"ו) דבצדיקים נאמר ותגזר אומר ויקם לך ואכן אי אפשר לסמוך על זה כלל ואין ממש בדבריו.

והביא ראי' מסוגיין באותה פונדקית, דרבנן הוה ס"ל דאין זה מסל"ת מה דהוה בוכה, אך בצירוף עם מה שהוציאה להם מקלו ותרמילו והראתה להם קברו, נעשה כמעיד, וכ"ש שיש להאמין בעדות ממש, ודחה ר"ע דזה הי' מסל"ת. ואף דאין לך רגלים לדבר גדולה מזה מ"מ אם היו שואלים אותה תיכף איה חברינו, לא היתה נאמנת, ומוכח דגם היכא דאיכא רגלים לדבר, אין העכו"ם נאמן רק במסל"ת.

★★

בגמ': וכ"ל בניך למודי ה' ורב שלום בניך.

כתב המהרש"א (ח"א) דכן סיים הש"ס גם במסכת ברכות, ובברכות הוסיף הש"ס עוד פסוקים והמהרש"א דרשם גם לסיום מסכת יבמות, דמה דכתיב למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך היינו לפי שהאמינו עד אחד וגם האשה עצמה נאמנת לומר מת בעלי או מת יבמי, והיינו "למען אחי" לומר מת בעלי שתתיבם לאחיו ומת יבמי שתינשא לשוק "ורעי", וע"ז "אדברה נא" להעיד ביחידי "שלום בך" מפני השלום שלא תתעגן ועע"ש מש"כ בביאור שאר הפסוקים המובאים בסוף ברכות.

וכתב בשו"ת בנין ציון (ח"ב סצ"ה) דדברי המהרש"א הם שלא בדיוק, דהא בהדיא תנן לעיל (קית): דאין האשה